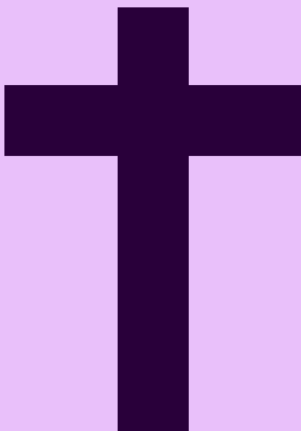

Dios Cũ Cauetibəjə
Cũřică Tuti

New Testament in Carapana (CO:cbc:Carapana)

Dios Cã Cauetibujũ Cũĩcã Tuti

New Testament in Carapana (CO:cbc:Carapana)

copyright © 2012 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Carapana

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Carapana

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022
69a83a35-f961-5e00-b9bd-ee04b851efbd

Contents

SAN MATEO	1
SAN MARCOS	79
SAN LUCAS	126
SAN JUAN	208
LOS HECHOS	268
ROMANOS	336
1 CORINTIOS	370
2 CORINTIOS	403
GÁLATAS	424
EFESIOS	437
FILIPENSES	448
COLOSENSES	456
1 TESALONICENSES	463
2 TESALONICENSES	470
1 TIMOTEO	474
2 TIMOTEO	485
TITO	492
FILEMÓN	496
HEBREOS	498
SANTIAGO	521
1 SAN PEDRO	529
2 SAN PEDRO	539
1 SAN JUAN	545
2 SAN JUAN	553
3 SAN JUAN	554
SAN JUDAS	556
EL APOCALIPSIS	559

El Santo Evangelio Según SAN MATEO

Los antepasados de Jesucristo (Lc 3.23-38)

¹ Jesucristo ati yeparu cū caatiānajērē ati tutipru marī tūgoroa. Mai, caānijūgoro cū űicūjāā ānana wāmerīrē mujāā quetibujuḡu yu ātiya. Jesucristo ruame David, bairi Abraham ānacū pārāmi majū caānacū āmi. Atore bairo āñupā:

² Abraham macūcūsupi Isaac sawātesucūre.

Isaac ruame cabero macūcūsupi Jacob sawātesucūre.

Jacob ruame cabero macūcūsupi Judā sawātesucūre, cū bairā mena.

³ Judā ruame cabero pūnaacūsupi Fares, bairi Zara sawātesucū mena. Na paco, Tamar wātesucūsupo.

Tunu bairoa Fares ruame cabero macūcūsupi Esrom sawātesucūre.

Esrom ruame cabero macūcūsupi Aram sawātesucūre.

⁴ Aram ruame cabero macūcūsupi Aminadab sawātesucūre.

Aminadab ruame cabero macūcūsupi Naasón sawātesucūre.

Naasón ruame cabero macūcūsupi Salmón sawātesucūre.

⁵ Salmón ruame cabero macūcūsupi Booz sawātesucūre. Cū paco, Rahab wātesucūsupo.

Tunu bairoa Booz ruame cabero macūcūsupi Obed sawātesucūre. Cū paco, Rut wātesucūsupo.

Tunu bairoa Obed ruame cabero macūcūsupi Isaí sawātesucūre.

⁶ Isaí ruame cabero macūcūsupi David, Israel yera macāāna quetiupru rey caānipru.

Bairo David cūā cabero macūcūsupi Salomón sawātesucūre. Cū paco ānacō ruame Urías ānacū űuto āñupō.

⁷ Tunu bairoa Salomón ruame cabero macūcūsupi Roboam sawātesucūre.

Roboam ruame cabero macūcūsupi Abías sawātesucūre.

Abías ruame cabero macūcūsupi Asa sawātesucūre.

⁸ Asa ruame cabero macūcūsupi Josafat sawātesucūre.

Josafat ruame cabero macūcūsupi Joram sawātesucūre.

Joram ruame cabero macūcūsupi Uzías sawātesucūre.

⁹ Uzías ruame cabero macūcūsupi Jotam sawātesucūre.

Jotam ruame cabero macūcūsupi Acaz sawātesucūre.

Acaz ruame cabero macūcūsupi Ezequías sawātesucūre.

¹⁰ Ezequías ruame cabero macūcūsupi Manasés sawātesucūre.

Manasés ruame cabero macūcūsupi Amon sawātesucūre.

Amon ruame cabero macūcūsupi Josías sawātesucūre.

¹¹ Josías ruame cabero macūcūsupi Jeconías, cū bairā menarē. Ti yuteare marī űicūjāā Israel yera macāānarē na űejoypu aperopru Babilonia yeparu.

¹² Bairi yua, Jeconías ruame na cawiyoro bero tunu etapru, macūcūsupi tunu Salatiel sawātesucūre.

Salatiel ruame cabero macūcūsupi Zorobabel sawātesucūre.

¹³ Zorobabel ruame cabero macūcūsupi Abiud sawātesucūre.

Abiud ruame cabero macūcūsupi Eliaquim sawātesucūre.

Eliaquim ruame cabero macũcsupri Azor cawãmesucure.

¹⁴ Azor ruame cabero macũcsupri Sadoc cawãmesucure.

Sadoc ruame cabero macũcsupri Aquim cawãmesucure.

Aquim ruame cabero macũcsupri Eliud cawãmesucure.

¹⁵ Eliud ruame cabero macũcsupri Eleazar cawãmesucure.

Eleazar ruame cabero macũcsupri Matán cawãmesucure.

Matán ruame cabero macũcsupri Jacob cawãmesucure.

¹⁶ Jacob ruame cabero macũcsupri yua José cawãmesucure.

José ruame María manaru añupĩ. Bairi yua, María ruame Jesús paco cañnacõ
ãmo.

Dios cã cajoricu Mesías marĩ caĩ, Jesús paco majũ ãcõ baiwõ María.

¹⁷ Bairi bairo cõñaata, Abraham ãnacũ berore ruãa wãmo peti ruãore bapariãnacã pẽnirõ cãnacã tutiri bero macããcũ añupĩ David. Tunu bairoa David ãnacũ berore ruãa wãmo peti ruãore bapariãnacã pẽnirõ cãnacã tutiri bero caátõ majũ israelita majãrẽ na ñejoyupa Babiloniaru. To Babiloniaru israelita majãrẽ na cañejorico berore tunu ruãa wãmo peti ruãore bapariãnacã pẽnirõ cãnacã tutiri capetiro bero macããcũ majũ añupĩ yua Jesús.

Nacimiento de Jesucristo

(Lc 2.1-7)

¹⁸ ãmerẽ, majããrẽ yu quetibujũ Jesucristo cã cabuiriãque quetire. Bairo baiyupa: Jesús paco María ruame José mena cawãmojiyapao añupõ. Mai, cã mena cõ caãniparo jũgoyepua, merẽ bairirupau añupõ. Mai, Espiritu Santo, Dios Yeri majũ cã camasĩrjẽ jũgori bairo baiyupo María. ¹⁹ José ruame masĩesupu Espiritu Santo bairo cã caátiaãjere. “Roro átiaãcomo,” ĩ tũgoñañupũ cã yeripũ. Baiãna, nipetiro camasã na cañãjoro cõ tutigaesupu. Cariãpe caãcũ ãnirĩ caroaro tũgoñañupũ. “Cõ yarã jetore, ‘Cõrẽ yu boetiã,’ ñigu yasiãroa,” ĩ tũgoñañupũ.

²⁰ Bairo cã caĩtũgoñarõ bero caãnimiaãcããrẽ, ñami caãno qũẽguericoaru Dios cã cajou, ángel majũ buiaetayupu. Cã ruame bairo qũĩñupũ: “José, David ãnacũ pãrãmi, tũgoñarĩqũẽ paeticõãña María menarẽ. Roriãje áperiyamo. Cõ macũ caãnipau Espiritu Santo cã camasĩrjẽ jũgori cabuipau niãmi. Torecu, ‘Cõrẽ cõ yu boetiã,’ ĩ tũgoñaeticõãña. ²¹ Tunu bairoa cõ macũ cã cabuãaro, ‘Jesús’ cã mu wãmetigu. Tore bairo wãmecutigumi, cabero butiãcũ cã yarã na caroriãje wapare canetõõpau ãnirĩ. Bairi ‘Jesús’ cã mu wãmetigu,” qũĩñupũ ángel Josere, qũẽgueria tutipũ yua.

²² Profeta majõcu jũgori Dios cã caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo baietaro baiyupa. Mai, atore bairo ĩ quetibujũyupi Dios profeta majõcure tirãmãpãre:

²³ “Jicãõ carõmio, caãmũ mena caãmeo nimioãã, macũcutigomo.

Yu camasĩrjẽ jũgori macũcutigomo.

Cã, cõ macũ ruame ‘Emanuel’ wãmecutigumi,” ĩ quetibujũyupi profetare. (Emanuel ĩgaro ñã: “Dios marĩ mena ãnicõãñami.”)

²⁴ Cabero José ruame cãniwããrĩ bero, ángel cãrẽ cã caãtiroãrore bairo ásupu. María mena wãmo jiyayupu. ²⁵ Bairo wãmoyijamicãã, cõ mena ãmeñupũ, cõ macũ, Jesús cawãmecutipau cã cabuãpãro jũgoye mai.

2

La visita de los sabios del Oriente

¹ Bairo cabairo bero yua, Jesús buiaãyupi Belén cawãmecuti macãru, Judea yeparu. Rey Herodes cawãmesucu majũ quetiupau cã caãni yãteare buiaãyupi.

Bairo cū cabuiaro bero, cabutoa camasīrā ñocōārē caññacōñamasīrī majā ti yeparu etayuparā. Muipru cū cawāmuatōpru caatiātana etayuparā. ² Bairo eta yua, atore bairo na ī jēniñañuparā:

—¿Noo cū āniñati mujāā, judío majā, quetiupru rey cañnipru cabuiatacu? Cū yu ñocōrē jāā iñajoaru. Ñocō ruame muipru cū cawāmuatōpru buiatuetaami. Bairi cūācārē qũiroagarā jāā atiaru —na ī quetibujuyuparā cabutoa camasīrā.

³ Bairo na cañquetibujuro tũgo, quetiupru rey Herodes ruame tũgo acuoasupru. To Jerusalén macāāna cūā nipetirā tũgo acuoasuparā. ⁴ Bairo Herodes ruame tũgoacuari yua, na piijoyupru sacerdote majā quetiuparārē, bairi Moisés ānacū cū caroticũrĩqũerē cajũgobueri majā cūārē. Bairo na caneñaetaro iña yua, atore bairo na ī jēniñañupru:

—¿Dope bairo na ī quetibujuyupari marī ñicũjāā, Mesías cawāmecucu cū cabuiareere? ¿Cū ruame nooru cū buiagayupari? —na ī jēniñañupru Herodes cū capiioatanarē.

⁵ Bairo cū caĩrō tũgo yua, na ruame qũĩñuparā:

—Belén na caĩrī macāpru Judea yeparu buiagayupru Mesías. Dios yaye quetire woaturica tutipru atore bairo ī woatuyupi profeta Dios cūrē cū cañquetibujurijere:

⁶ ‘Mujāā, Judea yepa, Belén na caĩrī macā macāāna useanirī āña.

Capairī macā macāāna mee nimirācūā, cañni macā majũ macāāna mujāā āniña.

Mujāā mena macāācū jĩcāñ quetibujru masĩgumi.

Yu yarā, Israel yepa macāānarē na quetibujru masĩgumi,’

ī woatuyupi profeta Dios cūrē cū cañquetibujurijere —qũĩ quetibujuyuparā Herodere cū capiioatana ruame.

⁷ Cabero yua, Herodes ruame yasioro na piijoyupru cabutoa camasīrā muipru cū cawāmuatōpru caatiatanarē. Bairo yasioro na piijori yua, cū ñocō cabuiatātacu na caññajũgoatajere na jēniñañupru. ⁸ Bairo tiere cūrē na caquetibujuyaparoro, Herodes ruame Belēpru na joyupru. Ato bairo na ī joyupru:

—Toru ánaja. Cū, cawīmanacarē mujāā macāwā. Bairo cū mujāā cabocaata, yu mujāā quetibujujowa. Yu cūā, cū ñiroau āgu —na ĩtomĩñupru Herodes cabutoa camasīrī majārē.

⁹ Bairo cū caĩrō tũgo, “Jau” qũĩñuparā. Bairi Belēpru acoásuparā cabutoa camasīrā ruame. Bairo na caátó, ñocō na caññajoatacu ruame tunu buiatuayupru. Na riape buijũgoyecusupru. Cawīmanaca cū cañni wii buipru baue-tayupru. ¹⁰ Bairo ñocō cū cabairo iña, cabutoa camasīrā butioro useaniñuparā yua. ¹¹ Bairo ti wii Jesús cū cañni wiipure etarā yua, jāāñuparā. Bairo jāāetarā, Jesure cū paco María mena qũĩñañuparā. Bairo Jesure qũĩña yua, ruropaturi mena etanumurī qũĩroayuparā. Bairo áti yaparo, na rocapataarire pāāñuparā. Na yaye apeyere cū nuniñuparā. Bairi orore, werea ũnierē, bairi caroaro cajutiñurijē ũnie cūārē cū nuniñuparā. ¹² Cabero qũēguerica tutipru na quetibujuyupru Dios Herodes roro cū caátigarijere. Bairi cabutoa camasīrā ruame apewāpru tunucoásuparā, na ya macā tunu áná yua.

La huida a Egipto

¹³ Bairo cabutoa camasīrā na catunuató bero, marī Quetiupru cū cajon ángel buiaetayupru tunu. José cū cacānirō qũēguerica tutipru cūtu buiaetayupru. Ato bairo qũĩñupru ángel Josere:

—José, wãcãña. Herodes, sawĩmanacarê cū pajĩãrocacõãgũ, mũjããrê macãũ átiyami. Bairi sawĩmaũ, cū paco mena cū jãgorutiácũja Egipto yeparũ. Topũ mũjãã ãnicõãwã. Cabero mũjãã yũ quetibũjũgũ tunu —qũĩĩũpũ ángel Josére.

¹⁴ Bairo ángel cū caĩrõ tũgo, cū caĩrõrê bairo baiyupũ José. Ti ñamia Jesuaca, bairi cū paco mena cū neásúpũ Egipto yeparũ. ¹⁵ Topũre eta, yoaro ãnicõãũũparã. Herodes cū cariatato beropũ tunucoásũparã na ya yeparũ tunu. Profetare marĩ Quetiuparũ cū caĩjũgoyetiricarore bairo baietaro baiyuparõ. Atore bairo mai ĩ quetibũjũyupĩ Dios profetare tirũmũpũ: “Yũ macũ Egiptopũ caãniatacure cū yũ piitunuojoũ,” ĩ quetibũjũyupĩ Dios profetare.

Herodes manda matar a los niños

¹⁶ Mai, Herodes pũame cabũtoa camasĩrã cū cabairotirore bairo na cabaieto tũgõ yua, bũtioro asiajãũũũpũ. Bairi cū ãmũarê na joyupũ Belén macãpũ, nĩpetiro sawĩmarã caũmũa pũga cũma cacũgorã, na bairã cũarê na capajĩãrepeyoparore bairo ĩ. Belén macãtũ macããna cũarê tore bairo na pajĩãrepeyocõãrotiyupũ. Cabũtoa camasĩrã na caquetibũjũriquei jũgori, “Pũga cũma cacũgõũ ãcãmi cũãcã,” ĩ tũgoũarĩ bairo na átirotiyupũ. ¹⁷ Profeta Jeremías cawãmecũcũ cũ caĩwoatuyaricarore bairo baiyuparõ:

¹⁸ “Ramã cawãmecũti yeparũre otiawajarique ocãjogaro bũtioro majũ. Raquel nigomo roro yaparuarique mena caotio, cõ pũnaa na cariapetiro ĩũarĩ yua. Bairi, ‘Roro otiecoa. Roro mũ cabairije netõcoagaro,’ cõ na caĩrĩjẽrê tũgogaetigomo.

Oticõã ninucũgõmo,” ĩ quetibũjũ woatuyayupĩ Jeremías ãnacũ cabaipeere.

¹⁹ Cabero Herodes pũame riacoásúpũ. Bairo cū cariaro ĩña, ángel pũame Josére cū buiaetayupũ tunu. Egipto yeparũ José qũẽgũerica tutipũ cū caãno, cū buiaetayupũ. Bairo buiaeta yua, atore bairo qũĩĩũpũ Josére:

²⁰ —Wãcãña José. Sawĩmanacarê capajĩãgamirĩcãrã merê riapeticoama. Bairi cū, sawĩmaũ, cū paco mena cū neácũja tunu mũjãã ya yepa, Israel yeparũ —qũĩĩũpũ ángel Josére.

²¹ Bairi ángel cū caĩrõrê bairo ásupũ José. Jesús, bairi cū paco mena cū neásúpũ Israel yeparũna tunu. ²² Mai, topũ ãcũ, quetire tũgõyupũ José. “Herodes ãnacũ macũ, Arqueloã cawãmecũcũ Judea yepa macããna quetiuparũ merê jããũpũ,” ĩrĩqũẽ quetire tũgõyupũ. Bairo tũgo yua, uwi, ti yepare tunuãgaetimiũpũ. Bairo qũẽgũerica tutipũ Dios cū caquetibũjũatacũ ãnirĩ, Galilea yeparũ roque na jũgoásúpũ José. ²³ Bairo Galilea yeparũre etau, na jũgoãnicõãũũpũ Nazaret cawãmecũti macãpũ. Profeta majã Jesure na caĩwoatũjũgoyetiricarore bairo baietaro baiyuparõ: “Jesũs, Nazaret macããcũ na caĩ nigũmi,” ĩ woatuyupa mai profeta majã.

3

Juan el Bautista en el desierto (Mr 1.1-8; Lc 3.1-9, 15-17; Jn 1.19-28)

¹ Bairo cayõato bero, ti yutea caãno, Juan ãnacũ, camasãrê oco mena cabautizaparũ pũame etayupũ. Desierto cayucũmanopũ Judea yepare etarĩ Dios yaye quetire camasãrê na quetibũjũgũ etayupũ. ² Atore bairo na ĩ quetibũjũyupũ: “Dios cū carotimasĩrĩpũ merê etaro baiya. Bairi tũgoũa qũẽnorĩ caroaro ãña Dios mena, mũjãã yasire,” na ĩ quetibũjũyupũ cũtũ catũgorã etarãrê.

³ Mai, Juan p̄ame profeta Isaías ānacū cū cawoatujuḡoyec̄utacu āñup̄. Atore bairo ī woatu quetibuj̄ayuyupi Juan cū cabaipere:

“Bairo īḡami j̄icāu desierto cayuc̄manop̄u cañnicōāniatacu:

‘Marī Quetiup̄u yoaro mee etaḡumi.

Torena, caroaro cariap̄e ānicoteya.

Camasā na quetiup̄u cū caetaparo juḡoye cū caatipawārē na caq̄ēnoyurorea bairo cū q̄ūēnoyuya muj̄ā cū,’”

ī woatu quetibuj̄ayuyupi Isaías ānacū Juan cū caīquetibuj̄upere.

⁴ Juan p̄ame waib̄uc̄u camello cawāmec̄uc̄u asero mena jutiuro q̄ūēnorī jāñañup̄. Tunu bairo waib̄uc̄u aserowē mena cū jutiurore ñuj̄ā tūḡābiyori jutū jāñañup̄. Bairi tunu ḡarique c̄sup̄u Juan yeseroare bairā cañnarē. Beroa oco cūārē etinuc̄ñup̄. ⁵ Bairo cū cabaiāno, Juan t̄p̄u asúparā camasā capāār. Jerusalén macā macāna, bairi Judea yepa macāna cūā, Rio Jordán na caīrya t̄ni macāna nipetiro camasā Juan t̄p̄u asúparā. Juan yaye quetibuj̄uriquere tūḡogarā c̄tu asúparā. ⁶ Bairo cū caīquetibuj̄uro tūḡorā, roro na caátajere tūḡoña yapapuari Dios mena buḡnetōñup̄arā. Bairo na caáto īña, oco mena na bautizayup̄u. Catūḡosarārē Rio Jordāp̄u na bautizayup̄u Juan.

⁷ Mai, aperā capāārā fariseo majā, bairi saduceo majā mena Juarē cū bautiza rotiranā etayup̄arā na cūā. Bairo na caboro īñarī, atore bairo na īñup̄ Juan: “¡Muj̄ā caītopairā, āña p̄naarē bairo caāna muj̄ā caānoi, muj̄ā yu bautizaecu! Atore bairo muj̄ā ī tūḡoñarā: ‘Dios camasārē cū caīñabeseri r̄um̄rē popiye marī cabaibuj̄ioatajere oco mena marī cosenetōbuj̄ioumī,’ muj̄ā ī tūḡoñarā. ¿Ñamu muj̄ā cū quetibuj̄uyati, ‘Tie mena jā netōḡarā,’ muj̄ā caīrj̄ērē? ⁸ Bairo p̄ame muj̄ā caātianierē boya: Rorije muj̄ā caātiere yapapuari caroaro ānajē p̄ame átijūḡoya. Bairo muj̄ā caáto, camasā nipetiro īñarā, ‘Torena, na yerire merē wasoa yaparoupa,’ ī masīgarāma. ⁹ Tunu bairoa, ‘Marīā, Abraham ānacū p̄ārāmerā marī caānoi, marī netōḡumi Dios,’ ī tūḡoñaticōāña. Bairo muj̄ā caītūḡoñamiatacūārē, dope bairo átinētomasīā maniña. Dope bairo Dios boya, atie ūtā rupaa mena Abraham p̄ārāmerārē bairo na átiquēno jēñomasīñami. ¹⁰ Bairi caroaro muj̄ā caápericōāta, j̄icāu yuc̄u, carica maniērē quet̄joerocacōārcārōrē bairo muj̄ā átiēcōāḡumi Dios muj̄ā cūārē. Petoaca r̄usaya muj̄āārē Dios cū caīñabesepa r̄um̄u.

¹¹ “Bairop̄u, yu paarique niña muj̄āārē oco mena yu cabautizarije. Roro muj̄ā caátajere yapapua tūḡoñarī tiere muj̄ā cajānarō īñarī, tore bairo muj̄āārē yu átiya. Yu paarique to cañumiatacūārē, yu bero caetau cū capaarije p̄ame ñunetōḡaro. Cū roque Esp̄ritu Santore j̄omasīḡumi camasāp̄are. Tunu bairoa camasā roro na catūḡoñarj̄ērē na wasoa joroque na átigumi. Cū roque yu netōrō cañimaj̄ūu nigumi. Bairi yu p̄ame j̄icārō t̄ni yu átipecomasīētīña. ¹² Yu bero caetap̄u p̄ame marī īñabesegumi. Bairo carorārē na beseregumi. Trigo aseri carorijere joerocacōārcārōrē bairo camasā carorārē na beseregumi. Caūpetiet̄i peerop̄u na joeregumi. Caroarā roquere caroaro na q̄ūēnogumi. Trigo caroa maj̄ūrē caroaro na caq̄ūēnoc̄ūrōrē bairo caroaro na q̄ūēnogumi caetap̄u cū yarā maj̄ūrē,” na ī quetibuj̄ayup̄u Juan catūḡorā etarārē Jesús cū caatipere.

Jesús es bautizado

(Mr 1.9-11; Lc 3.21-22)

¹³ Cabero Jesús Galilea yepa cañniatacu Juan t̄re etayup̄u Rio Jordán cawāmec̄utiya t̄nip̄u. “Juan yu cū bautizáto,” ī etayup̄u. ¹⁴ Cajūḡoye mai Juan p̄ame cū bautizagaetim̄ñup̄ Jesure. Bairi atore bairo q̄ūim̄ñup̄ Juan:

—¿Норēī мн рһапе уһре мн bautiza rotiatíati? Уһре мн cabautizaro roque ñubujioatato —qũĩñupũ.

¹⁵ Bairo Juan cũ caĩrõ tũgo, bairo qũĩñupũ Jesũs:

—Вайрһа, ун caborore bairo мн апа. Bairo мн саáпата, caroaro cariape Dios marĩre cũ carotirore bairo marĩ átiгарā —qũĩñupũ Jesũs Juarē.

Bairo cũ caĩrõ bero, Juan рһапе “Јау” ĩ, Jesũs cũ caborore bairo oco mena cũ bautizayupũ yua. ¹⁶ Bairo Jesure cũ cabautizaro bero, Jesũs рһапе petapũ маансáñupũ. Bairo маансá yua, jõbui умәгесóорн ĩñамгõjóуорн. Bairo cũ caĩñajoro, jicoquei умәгесóо рһапе пáñнсáсoасuparo. Bairo cabairo, Espĩritu Santo Dios Yeri majũ bauruiasúrн. Bua cũ caruiatõre bairo baurui-etayupũ Jesũs тәһре. ¹⁷ Bairo cũ caruietaro, jõbuiрн atore bairo бәһриқе ocajóуuparo: “Áни, ун macũ, ун camai majũ ñĩñami. Cũ саátiãnierē ñĩñajesoya бәтиго,” ĩ Бһһосајоуuparo бәһриқе.

4

Jesús es puesto a prueba

(Mr 1.12-13; Lc 4.1-13)

¹ Cabero Espĩritu Santo рһапе Jesure cũ neásúrн desierto cayucманорн, wãtĩ cũrē cũ átiñato ĩ. “Cariapea cũ átinucũñati,” Jesure qũĩ jēñĩñagn ásurн wãtĩ.

² Bairo Jesũs topн áсũ, ñe ũnie uгаesupн. Cuarenta rãmurĩ, bairi cuarenta ñamirĩ majũ аһаһсáсõáñupũ. Cabero yua, queyarique tũgoñañupũ Jesũs.

³ Bairo cũ cabairo, wãtĩ рһапе Jesutн etayupн, roro cũ áparo, ĩ. Bairo cũтә etari, atore bairo qũĩñupũ:

—Мн, Dios macũ мн аһиñа. Bairo cariapea Dios macũ саáсũ аһирĩ, ati ũtã rupare pan qũenorĩ uгауа —qũĩñupũ wãtĩ Jesure.

⁴ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo рһапе qũĩсõáñupũ Jesũs:

—Мн caĩrõrē bairo ун áperigu. Dios yaye quetire na cawoaturica tutipн ricaati ун átirotietiya. Bairo ĩña ti tuti: ‘Uгарique marĩ сауганucũrõ jeto boetiyami Dios. Nipetirije cũ yaye quetibұriquerе marĩ catũgoñañjē cũārē boyami,’ ĩ quetibұyа Dios yaye quetire na cawoaturica tutipн —qũĩñupũ Jesũs wãtĩrē.

⁵ Bairo cũ caĩrõ bero, wãtĩ рһапе Jesure cũ neásúrн caroa macã Jerusalén macãрн. Topн etari yua, Dios ya wii templo wii buipн cũ neásúrн. ⁶ Bairo topн cũ jũgoetari, qũĩñupũ wãtĩ Jesure:

—Мн, Dios macũ мн аһиñа. Bairo cariapea Dios macũ саáсũ аһирĩ, мн majũ patĩñarui áсũја jõ yerapн. Мн riacн. Tore bairo ĩ quetibұyа Dios yaye queti: ‘Dios рһапе cũ yarã ángelea majārē мн coterotigumi.

Na, ángelea majã, мн bocañegarãма ũtã rupaare мн саñarocapeaetiparore bairo ĩrã,’

ĩ quetibұyа Dios yaye quetire na cawoaturica tutipн —qũĩñupũ wãtĩ Jesure.

⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo qũĩñupũ Jesũs:

—Bairo мн саĩquetibұrорe bairo саĩmiatacũārē, мн саátirotirore bairo ун áperigu. Bairo ун саáto boetiyami Dios. Ape wãme ape pũrõрн atore bairo ĩ quetibұyа: ‘Marĩ Quetiupн Diore cũ camasĩrjērē átiepecõārĩ cũ jēñeticõãña,’ ĩ quetibұyа Dios yaye quetire na cawoaturica tutipн —qũĩñupũ Jesũs wãtĩrē.

⁸ Bairo cũ caĩrõ bero, wãtĩ рһапе Jesure ũtãũ саũмһarĩсн buipн cũ neásúrн. Topн etari yua, qũĩñoјоуupн ati yerа macããna tocãnacãрн macããna quetiuparã na carotimasĩrĩpaurire. Caroa macãrĩ majũrē qũĩñoјоуupн. ⁹ Bairo qũĩñoјо yua, atore bairo qũĩñupũ wãtĩ:

—Atie murē yu caĩñojorijere mu yu nunigu. Yutu ruopaturi mena etanumuri yu mu caĩroata, mu yu nunigu nipetirijere. “Jau,” miwā —quĩñupū wātĩ Jesure.

¹⁰ Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo quĩñupū Jesús:

—Ácúja wātĩ. Mu caĩrotirore bairo yu áperigu. Dios yaye woaturica tutipū rícaati yu átirotietiya. Bairo ñña ti tuti: ‘Jĩcāñā ññami marĩ caĩroau, Dios jeto. Cū caĩrĩjē jete tūgoya,’ ĩ quetibujaya Dios yaye quetire na cawoaturica tutipū —quĩñupū Jesús wātĩrē. Cū yuesupū.

¹¹ Bairo Jesús cū caĩrĩjē tūgo, acoásupū wātĩ ruame yua. Bairo cū caátó bero, jĩcāñā ángelea majā Jesure cū juátirā etayupará yua.

Jesús comienza su trabajo en Galilea

(Mr 1.14-15; Lc 4.14-15)

¹² Cabero Jesús ruame queti tūgoypū, “Juan preso jorica wiipū niupū,” ĩrĩquē quetire. Bairo tiere tūgo yua, Galilea yeparū acoásupū. ¹³ Bai ruā, Nazaret macārē tuaesupū. Ti macārē netōácú, Capernaum cawāmecuti macāru etayupū. Ti macā Galilea utabucura tūnipū ñña. Marĩ ñicujāñā Zabolón, bairĩ Neftalĩ cawāmecuna ānana na caāna yeparū ñña ti macā.

¹⁴ Profeta Isaías ānacū Zabolón, Neftalĩ macāñarē cū caĩwoatujūgoyetiricarore bairo baietaro baiyuparo. Atore bairo ĩ quetibujū woatucũñañupĩ Isaías:

¹⁵ “To Zabolón yepa macāñā, bairĩ aperā Neftalĩ yepa macāñā, bairĩ aperā Rio Jordán ape nūgōā, mar tūni macāñā, bairĩ aperā Galilea yepa macāñā cūā Diore camasēna ññāma.

¹⁶ Na, canaitĩārōpu cañesēārārē bairo caāna ññāma.

Bairo caāna nimirācūā, caroaro cabusurore ññarārē bairo nigarāma.

Dios cū cajou cū caquetibujarijere tūgorā, caroaro cabusurore ññarārē bairo nigarāma.

Diore masĩcoagarāma yua,” ĩ woatuyupi profeta Isaías ānacū.

¹⁷ Ti watoare na quetibujū jūgoypū Jesús cū yaye quetire camasārē. Atore bairo na ĩ quetibujuyupū: “Dios cū carotimasĩrĩru merē etaro baiya. Bairĩ tūgoña quēnoĩ caroaro āña Dios mena,” na ĩ quetibujuyupū Jesús camasārē.

Jesús llama a cuatro pescadores

(Mr 1.16-20; Lc 5.1-11)

¹⁸ Cabero, Galilea na caĩrĩ utabucura tūnipū ásupū Jesús. Bairo ácú yua, Simón, apeĩ cū bai Andrés, jĩcāñā pūnaa caāna ruagarārē na ĩñajoyupū. Ape wāme “Pedro” quĩñupará Simorē. Bairo Jesús narē cū caĩñajoro, na ruagarāru utabucurapū bapĩ mena wai wasarā ásuparā na, ruagarāru. Na capaarije, waiwe wapatarique añuparō. ¹⁹ Bairo na ñña, atore bairo na ĩñupū Jesús:

—Jito, yu bapacusa. Caroaro waire cawāsamasĩrā mujāā āniaru, wai na rutieticoáto, ĩrā. Āmerē yua, caroaro camasārē caquetibujarā mujāā ānio joroque mujāā yu átigu, na yasieticoáto, ĩrā —na ĩñupū Jesús.

²⁰ Bairo cū caĩrō tūgo, tocārōā jicoqueĩ ruagarāru na bapĩ yucure cūrĩ, acoásuparā Jesús mena.

²¹ Bairo cajūgoye jāñurĩ na caānemorō, utabucura tūnipū Jesús ruame na ĩñajoyupū aperā ruagarārē tunu. Santiago, bairĩ cū bai Juan cawāmecucū Zebedeo pūnaarē na ĩñajoyupū Jesús. Mai, Santiago, cū bai Juan mena cūmua capairicaru añuparā. Bapĩ yucu caorecutiere jiyajārā ásuparā. Bairo narē na ñña, na piijoyupū Jesús: “Jito. Yu bapacusa. Marĩ quetibujuto camasārē Dios yaye caroa quetire,” na ĩñupū. ²² Bairo cū caĩrō tūgo, tocārōā, jicoqueĩ na

cũã acoásúparã Jesús mena. Na bapí yucare cūrī, na pacu cūmuapu caãcūrē cū aweyocoásúpu Santiago, cū bai Juan mena.

Jesús enseña a mucha gente

(Lc 6.17-19)

²³ Cabero añesēãñupũ Jesús Galilea yepapu. Topũ añesēã yua, tocãnacã macã macããna na cañubueri wiiripũ sinagogas na caĩri wiiripure buenucũñupũ to macããnarē. Dios cū carotimasĩrĩpau caetatore na buenucũñupũ, caroa queti majūrē. Bairo topũ bueñesēãũ, nipetiri wãme cariyecunarē na catioyupũ Jesús. ²⁴ Bairo tiere ñnarã, camasã tocãnacãũpua ãmeo quetibũjnetõñuparã na majũ. Bairi Siria yepa macããna tũgopeticoasuparã Jesús cū caátimasĩrĩjērē. Bairo tiere tũgo, na yarã cariarārē cũtu na jeasúparã. Nipetirije riaye cacũgorārē, bairi na rupauri cawũgārārē, bairi wãtĩã yeri pũna cacũgorārē, bairi camecārārē, bairi ñicããrĩ cabuarārē cũtu na jeasúparã. Jesús pũame bairo na cajeanārē na boca catioyupũ.

²⁵ Bairo cū caátimasĩrĩjērē ñnarã, camasã capããrã cū berore usayuparã. Na, Galilea yepa macããna, bairi Decápolis yepa macãã macããna, bairi Jerusalén macã macããna, bairi Judea yepa macããna, bairi Rio Jordán cawãmecũtiya jinũgõã macããna nipetirã Jesús berore usayuparã.

5

El sermón del monte

¹ Bairo capããrã camasã na caetaro ñnarĩ yua, Jesús pũame jĩcãũ ãtãũ buirpu acoásúpu. Topũ cū caruiro, cū cabuerã cũtu etayuparã. ² Bairo na caetaro ñña, atore bairo na ï quetibũjyupũ:

La verdadera dicha del hombre

(Lc 6.20-23)

³ “Useanirĩ niñama Diore caroaro masĩtĩmirãcũã, cū mena catũgoñatutuanemogarã pũame. Bairo caãna ãnirĩ Dios cū carotimasĩrĩpau macããna nigarãma yua.

⁴ “Tunu bairoa useanirĩ niñama yapapuari cañimiatana cũã. Dios pũame useanirõ ãnitũgoñarĩqũērē na jogumi.

⁵ “Tunu bairoa useanirĩ niñama rorije caãmeoáperã. Ati yepa uparã na ãnio joroque na átigumi Dios cū caĩrĩcãrõrēã bairo.

⁶ “Tunu bairoa useanirĩ niñama Dios cū caborore bairo butiõro caáticõã ãnigarã. Dios pũame na juátinmogumi, cū caborore bairo na caátimasĩparore bairo ï.

⁷ “Tunu bairoa useanirĩ niñama cabopacarārē caĩñamairã. Na cũãrē na ññamairĩ na juátigumi Dios.

⁸ “Tunu bairoa useanirĩ niñama ñe ñnie na yeripũ carorije mána caãna. Na roque Diore qũĩñagarãma.

⁹ “Tunu bairoa useanirĩ niñama jĩcãrõ tãni ãnajērē cajũgoatĩãna. ‘Narē Dios pũnaa caãna,’ na ïgarãma.

¹⁰ “Tunu bairoa useanirĩ niñama Dios cū caborore bairo na caátie jũgori caĩñate ecorã. Aperã roro popiye na baio joroque na caátimiatacũãrē, Dios cū carotimasĩrĩpau macããna majũ nigarãma bairãpua.

¹¹ “Tunu bairoa useanirĩ mujãã ãnigarã, camasã roro mujããrē na caĩmiatacũãrē. Tunu yure mujãã catũgousarije jũgori capee ñtorique mena popiye mujãã baio joroque na caátimiatacũãrē, useanirĩ mujãã ãnigarã.

¹² Bairo jeto ásupa camasã, profeta majã mujãã jũgoyepu caquetibũjnetõrĩ majã ãnana cũãrē. Tore bairo ãmerē roro mujãã cabaimiatacũãrē, Dios

mujãärê caroare cū cajopee pajjãñurõ nigaro. Jõbuipũ mujãä caetaro, paio nigaro mujãärê caroa cū cajopee pũame. Tiera tãgoñarĩ useanirĩqũê mena bairoa añicõã ninucũña.

Sal y luz del mundo
(Mr 9.50; Lc 14.34-35)

¹³ “Mujãä, yũ yarã ati yeparũre moarê bairo mujãä añiña camasãrê. Moa caocaetie caãmata, ñerê átimasĩetĩña camasãrê. Bairi moa caocarije capeticõã usapata, ñe ùnie pũamerê ñuêtĩña. Rerique ñiña. Bairi macã yeparũ reyama camasã tie ùnie carorijere. Bairo na carero, na ya wii macã yepa canetõánã pũame na careatajere peaborecõãgarãma.

¹⁴ “Tunu bairoa ati yeparũre cabusurijere bairo mujãä añiña camasãrê. Jĩcã macã ãtãũ buipũ na caqũênoricã macã caãmata, yasiogopũ ãmerĩña. Nipetiro camasã caroaro ti macãrê ññajomasĩñama. ¹⁵ Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcũ jĩñaworiquere ñugacũecũmi carupapata rocapu. Jõbuipũ cũnucũñami, cũ ya wiire to ãbusuwoáto, ì. ¹⁶ Bairi mujãä pũame torea bairo mujãä átigarã mujãä cãã. Caroaro mujãä átĩñinucũgarã camasã na caññajoro, marĩ Pacũ Dios, ãmũrecõo macããcũrê cũ na cabasapeoparore bairo ìrã,” na ì quetibũjuyupũ Jesús.

Jesús enseña sobre la ley

¹⁷ Ì quetibũju yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “ ‘Moisés ãnacũ, bairi profeta majã ãnana cãã na caquetibũjucũrĩqũêrê jãnarotiacũ, tiera bueyami,’ ì tãgoñaeticõãña yũ capaarique cãtiere. Bairo mee átiacũ yũ baiya ati yeparũre. Dios yarã ãnana na caĩquetibũju jũgoyeticũrĩcãrõrê bairo jĩcãrõ tãni to baipeticõãto ì, ati yeparũre yũ apũ. ¹⁸ Cariape mujãärê yũ quetibũjuya: Ati ãmũrecõo capetiparo jũgoye Moisés ãnacũ cũ caãtiroticũrĩqũê jĩcã wãmeacã ùnorê noa ùna átiyasiomasĩetĩñama. Cũ caĩrĩcãrõrêã bairo baiçoagaro. ¹⁹ Bairi ni jĩcãũ ùcũ Moisés cũ caãtiroticũrĩqũê jĩcã wãmeacã ùnorê cũ cajãnarotiatã, o camasãrê ricaati na cũ caĩquetibũjuata, Dios cũ carotimasĩrĩpau macããna nipe-tiro netõrõ cabũgoro macããcũ nigumi. Apei pũame tie cũ caãtiroticũrĩqũêrê cũ catãgousacõãmata, bairi tunu camasãrê cariape na cũ caĩquetibũjuata, Dios cũ carotimasĩrĩpau macããna mena carotimasĩ majũ nigumi. ²⁰ Cariape mujãärê ñiña: Moisés ãnacũ cũ caãtiroticũrĩqũêrê cajũgobueri majã, bairi fariseo majã na caãtiãnie netõjãñurõ Dios cũ caborore bairo caroaro mujãä caãpericõãta, Dios cũ carotimasĩrĩpaure mujãä etaetigarã.”

Jesús enseña sobre el enojo
(Lc 12.57-59)

²¹ Apeyera, “Marĩ ñicũjãärê na caquetibũjucũrĩqũêrê mujãä tãgoyupa: ‘Camasãrê na pajjãreeticõãña. Ni jĩcãũ ùcũ apeire cũ capajjãrocaata, roro cũ caãtiere ññacõñarĩ popiye cũ baio joroque cũ átirotigarãma cabutoa camasĩrã,’ na caĩrĩqũêrê mujãä tãgoyupa. ²² Bairo na caĩquetibũjucũmiatacããrê, yũ pũame atore bairo mujãärê yũ quetibũju cũnemoña: Ni jĩcãũ ùcũ cũ yau mena cũ caasiata, Dios pũame roro cũ caãtiere ññacõñarĩ popiye cũ baio joroque cũ átigumi. Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcũ cũ yaure roro cũ caĩtutiatã, Junta Suprema macããna roro cũ caãtiere ññacõñarĩ popiye cũ baio joroque cũ átigarãma. Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcũ cũ yaure, ‘Catãgomasĩecũ mu añiña,’ ìrĩ, bũtioro yaparua tãgoñarĩ cũ ãnio joroque cũ cũ caãpata, caũpetietopũ caãcũre bairo nigumi.

²³⁻²⁴ “Bairi ni mujãä mena macããcũ roro cũ caãtaje wapare yasiogu, altar mesapu waibucure cũ neátĩ, bairi, ‘Yũ mena asiajãñuñami mai yũ yau,’ cũ

caĩtũgoñabócaata, ti altapure cū canunigamirĩjērē cū cacũrō ñuña mai. Cariape cū yaũtu cū caátó boya. Cū mena cū cabũsuqũēnorō boya. Bairo tiere áti yaparori bero roque, Diore cū cañubuoero ñuña.

²⁵ “Tunu bairoa ni apei ũcũ, ‘Yũ mujãã wapamoña,’ ĩrĩ, mujããrē juez cañabesei tũpũ cū caneápáro jũgoye, tãmurĩ cū mena busuqũēnojũgoya. Mujããrē juez tũpũ cū caneápériparore bairo ĩrã, cū mena busuqũēnojũgoya. Mujãã cabũsuqũēnojũgoeticōãta, juez pũame preso jorica wii macããna cacoterãrē mujããrē ñerotigumi. Bairo áti yaparo, na pũame preso jorica wiĩpũ mujããrē cũrecōãgarãma. ²⁶ Cariape mujããrē ñiña: Dinero mujãã cawapamorĩjērē mujãã cawapatipeyoparo jũgoye, torpũ mujãã ãnicōãgarã. Mujãã witimasĩetigarã,” na ĩ quetibũjũyũpũ Jesũs.

Jesũs enseña sobre el adulterio

²⁷ ĩ quetibũjũ yaparo, na ĩ nemoñũpũ tunu: “‘Apeo mũ ñũmo mee caãcōrē eperico cãgoeticōãña,’ na caĩquetibũjũcũĩrĩqũērē mujãã tũgoyũpa. ²⁸ Bairo na caĩquetibũjũcũmiatacũãrē, yũ pũame atore bairo mujããrē yũ quetibũjũ cũnemoña tunu: Ni jĩcãũ ũcũ cũ ñũmo mee caãcōrē roro cō cũ caãtigatũgoñata, merē cũ yeripare cō mena caãcũrē bairo ãnicōãbũjũomĩ.

²⁹ “Bairi ni jĩcãũ ũcũ mujãã mena macããcũ cũ caapea cariape ñũgōã macããcã mena carorije macããjē jetore ĩñanucũãmĩ. Bairo tia cũ caapea jũgori carorije macããjērē caññapai cũ caãmata, apeire tia cũ caapeare weeroticoãrĩ caãcũrē bairo cũ caãno, ñubujoro. Bairo cũ rupãũ macããtō jĩcãrōrē cũgoeticomicũã, Dios tũpũ cũ caetaata, ñuña. Bairo cũ rupãũ macããjē roro cũrē caãtiecorotirije nipetiro mena peeropũ roro cũ tãmũo joroque Dios cũ caápata roque, ñuetimajũcōãña. ³⁰ Tunu bairoa ni jĩcãũ ũcũ mujãã mena macããcũ cũ wãmo jũgori rorije jetore átinucũãmĩ. Bairo cũ wãmo jũgori carorijere caãtieconucũũ cũ caãmata, apeire cũ wãmorē yisetaroticoãrĩ caãcũrē bairo cũ caãno, ñubujoro. Bairo cũ rupãũ macããtō jĩcãrōrē cũgoeticomicũã, Dios tũpũ cũ caetaata, ñuña. Bairo cũ rupãũ macããjē roro cũrē caãtiecorotirije nipetiro mena peeropũ roro cũ tãmũo joroque Dios cũ caápata roque, ñuetimajũcōãña. Bairi roro mujãã caãtinucũĩjērē jãnacōãña,” na ĩ quetibũjũyũpũ Jesũs.

Jesũs enseña sobre el divorcio

(Mt 19.9; Mr 10.11-12; Lc 16.18)

³¹ ĩ quetibũjũ yaparo, atore bairo na ĩnemoñũpũ tunu: “Ni jĩcãũ ũcũ cũ ñũmorē cũ carocagaata, atore bairo ĩrĩcã pũrōrē cō cũ cajoro, ñũrō: ‘Bairo mũ cabairoi, murē teei, murē yũ rocaya yua,’ na caĩquetibũjũcũĩrĩqũērē mujãã tũgoyũpa. ³² Bairo na caĩquetibũjũcũmiatacũãrē, yũ pũame atore bairo mujããrē yũ quetibũjũ cũnemoña tunu: Ni jĩcãũ ũcũ cũ ñũmo, apei mena roro caepesco cō caãnimiatãcũãrē, cōrē cũ carocaata, roro cō baio joroque cō átiyãmĩ. Apei mena roro caepericore bairo caãcō cō ãnio joroque cō átiyãmĩ, bairo cō cũ caápata. Tunu bairoa apei pũame capitiecoricore cũ cawãmojiyaata, apeo mena roro caepericũre bairo caãcũ ãnibũjũomĩ cũ cãã,” na ĩ quetibũjũyũpũ Jesũs.

Jesũs enseña sobre los juramentos

³³ ĩ quetibũjũ yaparo, ape wãme atore bairo na ĩnemoñũpũ tunu: “‘Dios mena ñiña, mujãã caiatato bero caãmata, mujãã caĩrōrēã bairo ása. ĩtoeticōãña,’ marĩ ñicũjãã na caĩquetibũjũcũĩrĩqũērē mujãã tũgoyũpa. ³⁴⁻³⁵ Bairo na caĩquetibũjũcũmiatacũãrē, yũ pũame atore bairo mujããrē yũ quetibũjũ cũnemoña tunu: Atore bairi wãme ĩeticoãña: ‘Jō ãmũrecóo mena

ñiña,’ o ‘Ati yepa mena ñiña,’ o ‘Jerusalén na caírĩ macã mena majũ ñiña,’ ìtĩcõãña. Bairo mujãã caĩata, Diore caĩroaenarẽ bairo caãna mujãã ãnibujorã. Ùmrecõo pũame Dios cũ caãnipau ñiña. Ati yepa pũame cũ carotiripau ñiña. Jerusalén cãã cũ carotimasĩrĩpau ñiña. ³⁶ Tunu bairoa, ‘Yũ rũpõa mena ñiña,’ ìtĩcõãña. Ni jĩcãũ ùcũ cũ poawẽ jĩcãwẽ cañĩrĩwẽacãrẽ cabotiriwẽ majũ átiwasõamasĩtĩñami. O cabotiriwẽãcã caãmata, cañĩrĩwẽ majũ átiwasõa masĩtĩñami.

³⁷ “Bairi atore bairo ìrĩqũẽ jeto ñuña: ‘Bairo yũ átigu,’ o ‘Bairo yũ áperigu,’ cariapea ìrĩqũẽ jeto ñuña. Tie netõjãñurõ mujãã caĩata, wãtĩ cũ caĩbũsujãrĩjẽrẽ catũgõsarãrẽ bairo caãna mujãã ãnibujorã,” na ì quetibũyũpũ Jesũs.

Jesús enseña sobre la venganza

(Lc 6.29-30)

³⁸ Ì quetibũyũ yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “‘Jĩcãũ apei mena ãmeo qũẽrĩ cũ caapeere cũ caroyetuata, cũ cãã cãrẽã bairo cũ caapeere cũ caãmerõ ñurõ. O cũ opire cũ capapeata, cũ cãã cãrẽã bairo cũ opire cũ capapeero ñurõ,’ na caĩquetibũjucũrĩqũẽrẽ mujãã tũgoyupa. ³⁹ Bairo na caĩquetibũjucũmiatacũãrẽ, yũ pũame atore bairo mujããrẽ yũ quetibũyũ cũnemoña tunu: Aperã roro mujããrẽ na caátimiatacũãrẽ na ãmeeticõãña. Bairi ni jĩcãũ ùcũ mujãã wasõpanarẽ cũ capaata, ape nũgõã cũãrẽ cũ eñõtaeticõãña. ⁴⁰ Tunu bairoa apei mujãã pesu pũame mujãã jutiuro cabui macããtõrẽ quetiupau juezre cũ caẽmarotiata, mujãã camisa cũãrẽ cũ nunicõãña mujãã pesure. ⁴¹ Tunu bairoa ape yepa macããcũ soldau ùcũ, ‘Pũga kilómetro majũ yũ yayere pũsabõjaya tãmurĩ wapa mano,’ mujãã cũ caĩata, bapãricãnacã kilómetro majũ buipearo cũ mujãã pũsabõjagarã. ⁴² Tunu bairoa apei cũ cajõniata, cũ cabõpacarijere cũ nuniña. Tunu apei, ‘Yũre wasõya,’ mujãã cũ caĩata, ‘Mũ yũ wasõecũ,’ qũĩtĩcõãña. Cũ nunicõãña,” na ì quetibũyũpũ Jesũs.

El amor a los enemigos

(Lc 6.27-28, 32-36)

⁴³ Ì quetibũyũ yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “‘Marĩ yarãrẽ marĩ camairõ ñuña. Tunu marĩ pesua pũamerẽ marĩ cateero ñuña,’ na caĩquetibũjucũrĩqũẽrẽ mujãã tũgoyupa. ⁴⁴ Bairo na caĩquetibũjucũmiatacũãrẽ, yũ pũame atore bairo mujããrẽ yũ quetibũyũ cũnemoña tunu: Mujãã pesua cũãrẽ na maiña. Rorije na ápericõãña. Carõa roquere na ása. Dios yarã mujãã caãnoi, roro mujãã baio joroque caãnarẽ na jẽnibõjaya Diõpũre. ⁴⁵ Bairo mujãã caãpata, Dios ãmrecõo caãcũ pũnaarẽ bairo caãna mujãã ãnigarã. Dios pũame nipetirore caĩñamai ñiñami. Carõrijere caãna, carõare caãna cũãrẽ muipũ asĩbatopeyocõãnucũñami. Tunu bairoa oco caõcarijere na jonucũñami Dios carõrijẽ wapare cacũgorãrẽ bairo cũ caĩñarãrẽ, carõrijẽ wapa cacũgoenarẽ bairo cũ caĩñarã cũãrẽ. Bairi mujãã cũã Dios caroaro cũ caãtõrea bairo caroaro na ása, roro mujããrẽ caãna cũãrẽ. ⁴⁶ Mujããrẽ camairã jõtore mujãã camaiata, Dios mujãã cawapatapee mujããrẽ cũ cajõrijẽ manigarõ. Tore bairo átinucũñama Roma macããnarẽ camasã yaye dinerore jejõbõjari majã. Narẽ camairã jõtore na mainucũñama. ⁴⁷ Tunu bairoa mujãã yarã jõtore, ‘Carõare cũ joáto Dios mujããrẽ,’ na mujãã caĩata, ¿ñe ùnierẽ aperã netõrõ carõare mujãã átiyati? Tore bairo átinucũñama Diore camasĩena cũã. ⁴⁸ Marĩ Pãcũ, ãmrecõo macããcũ pũame roque caroaro cariape cũ caãtie petietiya. Bairi mujãã Dios yarã ãnirĩ roro mujããrẽ caãna cũãrẽ caroaro na ása. Bairi Dios cũ caãtinucũrĩjẽrẽ bairo mujãã cũã caroaro cariape átinucũña,” na ì quetibũyũpũ Jesũs.

6

Jesús enseña sobre las buenas obras

¹ Ī quetibujy yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu: “Ñubueráná caroaro tūgoñaña. ‘Capāārā camasā na caneñarō jetore marī ñubuegarā, caroaro marī caátiere na cañaparore bairo ĩrā,’ ĩ tūgoñaeticōāña. Bairo mujāā caītūgoñaata, marī Pacu Dios amurecōo macāācū mujāā cawapatapee mujāārē cū cajopeere mujāā joetigumi.

² “Bairi camasā na cabopacarijere mujāā cajoata, nipetiro camasārē, bairo mujāā caátiere na quetibujy masiōētīcōāña. Tore bairo átinucūñama caītopairā cūā ñubuerica wii, sinagogare āna, o maapu añesēārā, nipetiro camasā narē na caīroaparore bairo ĩrā. Cariape mujāārē ñiña: Na ũna camasā aperā narē na caīroanucūrījē netōrō cūgonemoetigarāma. Dios pñame na ĩroaetiri caroare na joetigumi roro na catūgoñarījē jūgori. ³ Bairi mujāā pñame camasā na cabopacarijere mujāā cajoata, ni ũcū mujāā yañ cañnimajūūrē cū quetibujyeticōāña. ⁴ Capāārā na caññaetopu, cabopacarārē na juátinemoña. Tore bairo mujāā caápata, marī Pacu Dios yasioropu mujāā caátimiatacūārē, caññau ānirī mujāā jogumi mujāā cawapatapeere.

Jesús enseña a orar

(Lc 11.2-4)

⁵ “Tunu bairoa Diore jēnirā, caītopairā na cajēnirōrē bairo jēnieticōāña. Na pñame ñubuerica wiipñ āna, nucūri Diore cū jēniuseanucūñama. O plaza tūnipñ capāārā camasā na cañnopu āna, bairo átiuseanucūñama, nipetiro camasā caroaro na cañbuerijere na cañaparorore bairo ĩrā. Cariape mujāārē ñiña: Na ũna camasā aperā narē na caīroanucūrījē netōrō cūgonemoetigarāma. Dios na ĩroaetiri, caroare na joetigumi, roro na catūgoñarījē jūgori. ⁶ Bairi mujāā pñame Diore cū mujāā cajēniata, atore bairo mujāā caáto ñiña: Mujāā ya arua jopere biajāátī, aperā na caññaetopu Diore cū jēninucūña. Tore bairo mujāā caápata, marī Pacu Dios jeto caññau, mujāā mena caācū ānirī caroare mujāā jogumi.

⁷ “Tunu bairoa Diore cū jēnirā, nairō jīcā wāmea cabūgoro macāājērē ĩ busujēnieticōāña. Torea bairo jeto ĩ jēninucūñama Diore camasiēna. ‘Nairō jīcā wāmea cū marī caáta, caroaro tūgoumi Dios,’ ĩ tūgoñañama, masiēna.

⁸ Marī Pacu Dios pñame cū mujāā cajēniparo jūgoyepña merē mujāā cajēnipeere masiōcōāñami. Bairi narē bairo cū jēnieticōāña Diore. ⁹ Atore bairo mujāā cañjēnirō boya:

‘Jāā Pacu, jōbui macāācū, nipetiro camasā mñ wāmerē na ĩroáto.

¹⁰ Tunu bairoa mñ carotimasīrīpau ati yeparu to apáro.

Jōbui pñ mñ carotirorea bairo to baiáto ati yeparu cūārē.

¹¹ Tunu āme jāā caugapee, jāā caborije, jāārē carñsarije ũnie cūārē jāā joya.

¹² Tunu bairoa roro jāā caátaje cūārē jāā masiriyobojaya.

Camasā roro jāārē na caátajere jāā camasiritirorea bairo roro jāā caátaje cūārē jāā masiriyobojaya mñ cūā.

¹³ Tunu wātī roro jāārē cū caátigarijere jāā ēñotaya. Jāā netōōña.

Mñ jeto carotimasī mñ āniña.

Mñ jeto catutuanetōū mñ āniña.

Mñ jeto camasā na caīroapau mñ āniña tocānacā rāmua. Bairo to baiáto, bairo Diore cū mujāā cañjēnipee ñiña,” na ĩ quetibujyupñ Jesús.

¹⁴ Ī quetibujy yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu: “Camasā roro mujāārē na caátajere na mujāā cabñsqūēnoata, marī Pacu Dios amurecōopñ

caācū cūā roro mujāā caātajere masiriyobojaḡami. ¹⁵ Bairo roro mujāārē na caātajere na mujāā cabusūqūēnoeticōāta roque, marī Pacu Dios cūā roro mujāā caātajere masiriyobojaeticḡami.

Jesús enseña sobre el ayuno

¹⁶ “Tunu bairoa ape rūmū ḡarique betiri Diore űubueāna, tūḡoñarīqūē pairā yapapuarique cunarē bairā na cabauore bairo baieticōāna. Tore bairo jeto ātiyama caītopairā, nipetiro camasā ḡarique betiri Diore na cañubueo na camasīpare bairo ĩrā. Cariape mujāārē űiña: Camasā na cañroarije netōrō cūḡoetigarāma. Dios na ĩroaetiri caroare na joeticḡami, roro na catūḡoñarījē jūgori. ¹⁷ Bairi mujāā pūame ḡarique betiri Diore mujāā cañubueata, atore bairo mujāā caāto űiña: Mujāā riapere wacoseya. Mujāā poa cūārē caroaro wūḡapeoya. ¹⁸ Bairo āsa, ni jīcāū űcū ḡarique betiri mujāā cañubuerijere cū camasīētīparore bairo ĩrā. Atorea bairo mujāā caāpata, marī Pacu Dios cañnaū jeto mujāā mena caācū ānirī caroare mujāā joḡami.

Riquezas en el cielo

(Lc 12.33-34)

¹⁹ “Tunu bairoa ati yepa macāājē paio cawapacutiere jeeneñorī caroare bairo jecūcūgonetōētīcōāna. Ati yeparū marī caāno, moena ḡareyama ti űnierē. O tie āpōā űnie caāmata cūārē, űta witiiri boacoaya. O aperā tiere jerutirecōāna. ²⁰ Caroaro āsa, jōbuiḡu roquere mujāā yaye wapa cañnipeere mujāā cacūgonetōparore bairo. Topū noa űna moena caḡarērā mánama. Caḡawitiboarije űnie cūā mano. Caḡerutiri majā cūā mánama űmḡrecōorūre. Bairi topū mujāā cacūgoepe yasietigaro. ²¹ Ati yeparū macāājē jetore mujāā camaitūḡoñaata, tie jetore mujāā bootūḡoñagarā. Jōbuiḡu mujāā cacūgoepeere mujāā camaitūḡoñaata roque, ati yepa macāājērē butioro mujāā bootūḡoñaeticḡarā.

La lámpara del cuerpo

(Lc 11.34-36)

²²⁻²³ “Tunu bairoa mujāā caapee pūame cajīñaworicare bairo űiña mujāā ḡarūre. Mujāā caapee caroaro to cañamasāta, caroaro mujāā ĩñamasāna. Caroyetuata, caroaro mujāā ĩñamasāētīna. Tore bairo mujāā, cayeriñurā ānirī cariape mujāā catūḡoñaata, caroaro mujāā átimasīgarā. Cayeriñuena mujāā caāmata roque, caroaro mujāā átimasīētībujiorā. Dios mujāārē cū camasīōrījērē mujāā catūḡousajānacōāta, jroro majū āna mujāā átībujiorā!

Dios y el dinero

(Lc 16.13)

²⁴ “Tunu bairoa ni jīcāū űcū, pūḡarāpua cū quetiuparā na caīrōrē bairo átimasīētīnami, jīcārōrēā bairo na carotimasīētīcōāta. Bairo na cabaiata, jīcāūrē qūīroabujioḡmi. Apeire qūīroaetibujioḡmi. Jīcāū mena yeri űḡḡami. Apeire qūīñategḡmi. Torea bairo mujāā cūā dinerore mujāā cabotūḡoñaata, Dios yaye mujāārē cū caātirotirijere mujāā ĩñatebujiorā,” na ĩ quetibujuyupu Jesús.

Dios cuida de sus hijos

(Lc 12.22-31)

²⁵⁻²⁶ ĩ quetibujū yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu: “Mujāā yeri pūna pūame, mujāā caḡapee, bairi mujāā cajāñapee netōjāñurō caānimajūrījē űiña. Bairi mujāārē űiña: Ati yepa macāājērē butioro bootūḡoñaeticōāna. Mujāā caḡapeere, mujāā caetipeere, bairi mujāā cajāñapee cūārē butioro

tūgoña macāētīcōāña. Minia na caātiānierē mujāā masīña. Na caugapeere oteetiayama. Tunu na caugapeere cabutiro ĩña, jeetiayama. Na caugapeere jeri wiipũ qūēnocūētīnucūñama. Bairo na caāperimiatacūārē, na caugapeere jonucūñami Dios. ¡Mujāā roquere minia netōrō mujāā maiñami Dios! Bairi āme mujāā caānierē tūgoña macāētīcōāña. ²⁷ Ni ūcū mujāā mena macāācū, cū catūgoñamacārījē jūgori, ‘Yu būtinemogu ĩcā metro recomacā majū, ūmuaū ānigu,’ ĩ masīētīñami. Mujāā catūgoñamacārījē jūgori mujāā átimasīētīña.

²⁸ “Bairi, ¿nopēīrā mujāā cajāñapeere mujāā tūgoñarīqūē paiyati? Oó, tataboaro macāājē cabairije cūārē mujāā masīña. Oó pñame paaetīnucūña. Eetīnucūña. ²⁹ Bairo áperimirōcūā, caroa bauya. Quetiupaũ rey Salomón ānacū caroa majū cū cajutii jāñarīqūē netōjāñurō caroa bauya oó pñame. ³⁰ Bairo tie taa ūnie Dios cū caqūēnorīqūē ĩcā rūmũ caroa cabaumiatacūārē, ape rāmu peeropũ joeyama camasā, peero riorā. Mujāārē taa ūnie netōjāñurō mujāā maiñami Dios. Bairi mujāā cajāñapeere mujāā jogumi yua. ¡Mujāā, Dios mena catūgoñatutuaenarē bairo majū mujāārē ñiñaña! ³¹ Bairi mujāā cabopacarijere tūgoña macāētīcōāña. ‘¿Ñerē marī ūgarāati?’ o ‘¿Ñerē marī etirāati?’ o ‘¿Ñerē marī jāñarāati?’ ĩ tūgoña macāētīcōāña. ³² Diore caīroaena pñame na caugapeere, bairi na caetipee cūārē tūgoña macānucūñama. Mujāā roque narē bairo baieticōāña. Marī Pacũ Dios ūmurecōo macāācū marī cabopacarijere masīpeyocōāñami. Bairi tūgoña macāētīcōāña. ³³ Dios cū carotīmasīrīpaũ roquere tūgoñaña. Dios cū carotirore bairo ása. Bairo mujāā caápata, ati yepa macāājē nipetirije mujāā cabopacarije cūārē mujāā jogumi Dios. ³⁴ Tocānacā rāmu ricaati capee wāme baicōā ñiña. Bairi ñamirōcā mujāā caātipere tūgoña macāētīcōāña. Ñamirōcā caetaro roque mujāā caātipēe ūnierē mujāā masīgarā,” na ĩ quetibūjuyupũ Jesús.

7

No juzgar a otros (Lc 6.37-38, 41-42)

¹ ĩ quetibūjuyupũ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Aperā noo na caātiere roro busūpaeticōāña, mujāārē Dios cūā mujāā caātiere, ‘Roro átiyama,’ cū caīetiparore bairo ĩrā. ² Dios pñame aperā na caātiānierē roro mujāā cabusūpairo cārō, mujāā ĩroaetigumi. Tunu bairoa aperārē na mujāā catuticōñarō cārō ĩcārō tūni mujāā cūārē mujāā tutigumi. ³⁻⁴ Tunu bairoa ĩcācū caūmũ cū baire, ‘Mu caapearũ pūrōācā jāñaña. Yu nerocapa,’ qūñupũ. Bairo qūñmicūā, cū pñame tutu majū cūgocōāñami cū caapearũ. Tore bairo baiyami ĩcācū ūcū pairo roro caátacu, cū cūā petoaca roro caátacure, ‘Roro mu baiya,’ cū cū caibusūpaiata. ⁵ ¡Caītopairā mujāā āniña! Torena, mujāā pñame roque rejūgoya mujāā carorijere. Bairo átiri bero roque, mujāā quetibūjuyupũ masīgarā aperā rorije na caātiere.

⁶ “Tunu bairoa caroa majūrē marī joetiya wii yaiare. Tunu perlas caroa cabotiri rupaaca cūārē yeseapure marī wējoetiya. Bairo marī caápata, tiere peabto recoagarāma. Torena bairo Dios yaye busūrique caroa majū to caānimiatacūārē, wii yaia, bairi yeseare bairo caānarē bairo catūgogaenarē na quetibūjūeticōāña, caroa quetire roro na busūeticōāto, ĩrā,” na ĩ quetibūjuyupũ Jesús.

Pedir, buscar y llamar a la puerta (Lc 11.9-13; 6.31)

7-8 Ī quetibujū yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu: “Noa ũna na cajēniata, na cajēnirĭjērē b́ocamasĭgarāma. Tunu bairoa apeye ũnierē na camacāata, na camacārĭjērē b́ocamasĭgarāma. Tunu joperu na capiata, ti wĭi uraŋ ruame ti jopere pāāgumi. Bairi tore bairo Diore mujāā cajēniata, mujāā caānimasĭpeere jogumi. Bairi Diore mujāā cajēnirō ñuña.

9 “Mujāā, capūnaacuna mujāā pūnaa pan rupare na cajēniata, žūtā rupare na mujāā jobujiocuti? Bairo mujāā áperā. 10 Tunu bairoa waire na cajēniata, žāña ũcūrē na mujāā jobujiocuti? Bairo mujāā áperā. 11 Mujāā, carorā nimirācūā, mujāā pūnaarē caroa wāmerē mujāā jomasĭnucūña. Marĭ Pacu Dios umurecō macācū roque carou majū ññami. Camasā netōrō carou ññami. ĩBairi noa ũna cūrē cajēnirārē na jogumi caroa ũnie majūrē!

12 “Bairi aperā mujāā na caátore mujāā caborore bairo na cūārē na nucūbugoya. Tore bairo marĭ ĩ quetibujū cūñañupā Moisés ānacū bairi profeta majā cūā,” na ĩ quetibujuyuru Jesús.

La puerta angosta (Lc 13.24)

13-14 Ī quetibujū yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu: “Ati yeparu mujāā caāno, ruğa jopere bairo ñña. ĩCā jope, pairi jope ñña. Ti jope jāāetaricarō esari wāā baucoaya. Bairo caroa wāā baumirōcūā, ti wāā yaparū camasā na cayasiparaŋ ñña. Bairo cabaimiatacūārē, camasā capāārā ti jopere pāājāārĭ ti wāārē ānucūñama. Ape jope cūā ñña ōcā jopeaca. Ti jope jāāetaricarō esaeti wāā baucoaya. Bairo cabairi wāā nimirōcūā, ti wāā yaparū camasārē tocānacā rūmua caroaro na canetōparaŋ ñña. Bairo cabaimiatacūārē, camasā petoaca ti jopere pāājāārĭ ti wāārē áyama. Mujāā ruame roque na mena mujāā caátó yu boya,” na ĩ quetibujuyuru Jesús.

El árbol se conoce por su fruto (Lc 6.43-44)

15 Ī quetibujū yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu: “ ‘Dios yaye busriquere mujāārē jāā quetibujugarā,’ ĩcāārā mujāārē na caĭmiatacūārē, bairo mujāārē ĩto garā baiyama. Na tūgousaeticōāña. Ovejare bairo nurĭcārā baumirācūā, macāncū yaia, cauwarā majūrē bairo caāna ññama. 16 Marĭ caugarije use cūārē marĭ jeetiya pota yucuru. Tunu bairoa ugarique, higuera na caĭrĭjē cūārē marĭ jeetiya pota woru. Torea bairo caĭtopairā ricaati na caātiānierē ĩñarĭ, ‘Naana, caĭtopairā ññama,’ mujāā ĩ masĭgarā. 17 Tunu tocānacāūrna yucu carou ruame caroare rĭcacutiya. Apei yucu caroricu roque carorijere rĭcacutiya. 18 Yucu carou ruame carorijere rĭca cūperiya. Tunu bairo apei yucu caroricu caroa rĭca cūperiya. 19 Bairi camasā tocānacāūā caroaro na caápericōāta, ĩcāū yucu, carĭca maniirē quetiĭoerocacōārĭcārōrē bairo na átirecōāgumi Dios na cūārē. Petoaca rusaya Dios camasārē cū caĭñabesepa rūmu. 20 Tore bairo camasā na caātiānierē ĩñamasĭrĭ tore bairo caātiānarē na mujāā ĩ masĭgarā,” na ĩ quetibujuyuru Jesús.

No todos entrarán en el reino de Dios (Lc 13.25-27)

21 Ī quetibujū yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu: “Tocānacāūrna, ‘Jāā Quetiupaŋ’ yure caĭrā nimirācūā, ĩcāārā na mena macāña áperĭgarāma Dios cū carotimasĭrĭparaŋre. Noa ũna, yu Pacu umurecō macācū cū carotirore bairo caāticōāna roque ágarāma. 22 Ti rūmu camasārē Dios na cū caĭñabesepa rūmu caetaro ĩña, atore bairo ñigarāma capāārā camasā yure: ‘Jāā Quetiupaŋ, jāā cūā mu yaye busriquere jāā quetibujunetōwū camasārē. Tunu bairoa mu

wāme mena ĩrĩ, wātĩ yeri pūnarē na jāā acuwijowu. Capee jāā átijēnowū m̄ camasĩrjē mena. Jāārē m̄ masĩ, ĩmigarāma ti rām̄ caetaro. ²³ Bairo na caĩmiatacāārē, atore bairo ĩngu: ‘Mujāā yu masĩētĩña. Bairi ānāja. ¡Mujāā carorije cacāgorā ānirĩ yu mena mujāā āmerĩgarā yua!’ na ĩngu caĩtori majārē,” na ĩ quetibujayuru Jesús.

Las dos bases

(Mr 1.22; Lc 6.47-49)

²⁴ ĩ quetibujayuro yaparo, ape wāmerē ĩcōñarĩ na ĩnemoñupū tunu Jesús: “Ni ũcū yu yaye quetire tūgori, cabero yu caĩrōrē bairo caác̄u atore bairo niñami: Tutuari wiire caqũēnoarē bairo camasĩ niñami. Camasĩ ruame cū ya wiire ũtā bui qũēnoñupū. ²⁵ Bairi cabero oco paio caocaro, ria puta, wiip̄u etayuparo yua. Wĩno cūā butioro papuyuparo. Bairo cabaimiatacāārē, ti wii ruame toa nicōāñuparō. Wii botare cayepa us̄goru n̄cōrĩ cū caqũēnorĩcā wii ānirĩ toa nicōāñuparō. ²⁶ Tunu bairoa apeĩ cūā yu yaye quetire tūgogaetiri, yu caĩrōrē bairo caápei atore bairo niñami: Tutuaeti wiire caqũēnoarē bairo caác̄u niñami. Catūgoñamasĩēcū ānirĩ ũtā bui mee, paputĩgoru cū wiire qũēnoñupū. ²⁷ Bairi cabero oco paio caocaro, ria puta, wiip̄u etayuparo. Wĩno cūā butioro papuyuparo. Bairo cabairoi yua, ti wii ruame pecoasuparo. Wii botare cayepa us̄etoru n̄cōrĩ cū caqũēnorĩcā wii ānirĩ, ĩñe mano ñapeticoasuparo!” na ĩ quetibujayuru Jesús.

²⁸ Bairo camasārē na ĩ quetibujayuro yaparo yua, nipetirā cū yaye quetire catūgorā etarā ruame cū tūgocōā maníasuparā. ²⁹ Jesús ruame Moisés ānacū cū caroticũrĩqũērē cajūgobueri majārē bairo camasārē na quetibujesuru. Carotimasi cū caquetibujarore bairo na quetibujayuru. Bairi cū yaye quetire tūgori, cū tūgocōā maníasuparā nipetiro camasā.

8

Jesús sana a un leproso

(Mr 1.40-45; Lc 5.12-16)

¹ Bairo Jesús ũtāup̄u caāniatacū tunu ruiasup̄u. Bairo cū caruiatō, capāārā camasā cū bero usayuparā. ² Bairo cabairo, ĩcāñ carup̄u boañ ruame Jesut̄u cū ruropaturĩ menā etanumurĩ qũĩroañ etayup̄u. Bairo eta, atore bairo qũĩ jēniñup̄u:

—Yu Quetiup̄u, m̄ cabooota, yu m̄ netōōgn̄u yu caboariaye cutiere.

³ Bairo cū caĩjēnirō tūgo, Jesús ruame cū wāmo mena cū pāñañup̄u. Bairo átĩcōā, atore bairo qũĩñup̄u Jesús:

—M̄ cacatiro yu boya. ¡Bairi m̄ yu netōōña! —qũĩñup̄u cariañe.

Bairo Jesús cū caĩrō, jicoqueĩ caticoasup̄u carup̄u boamiatac̄u. ⁴ Bairo qũĩnemoñup̄u tunu Jesús:

—Tūgoya. Aperārē na quetibujeticōāña m̄rē yu canetōatajere. Cariape acoác̄uja sacerdote t̄rup̄u. Qũĩñoña m̄ rup̄u, m̄ cacatiatajere. Bairo tunu Diore cū nuniña m̄ cacatirije wapare. Tore bairo marĩ átirotiyupi Moisés ānacū. Bairo m̄ caátiatato bero, nipetiro camasā masĩgarāma m̄ cacatiatajere yua —qũĩñup̄u Jesús carup̄u boamiatac̄u.

Jesús sana al criado de un capitán romano

(Lc 7.1-10)

⁵ Cabero Capernaum na caĩrĩ macāp̄u etayup̄u Jesús. Bairo cū caetaro tūgo, ĩcāñ, romano soldaua quetiup̄u capitān majū cāt̄u etayup̄u, cū jēniñagu.

⁶ Atore bairo qũĩñup̄u:

—Y_u Quetiupa_u, y_u paabojari majõc_u jĩcãũ riajãñuñami. Ámasĩetĩñami. Cũ ñicããrĩ bũñjãñuñami. Cũ rupa_u cããrẽ butiõro wisiojãñuñami —qũĩñupũ.

7 Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo qũĩñupũ Jesús:

—M_u mena, m_u ya wiip_u y_u ág_u. M_u paabojari majõc_ure y_u catiobojauágú —qũĩñupũ.

8 Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ soldaua quetiupa_u capitán Jesure:

—Y_u Quetiupa_u, y_u mena m_u ápéi. M_u, caãnimajũũ m_u ãniña. Y_u p_uame roque m_urẽ bairo y_u baietiya. Bairi y_u ya wiire m_u cajããrõ ñuetõ. Atop_uã ácũ, “Cũ catiáto,” m_u caĩjoro jeto ñurõ. Bairo m_u caĩrõ, caticoag_umi y_u ya_u.

9 Y_u netõjãñurõ carotirã na carotiric_u y_u ãniña. Tunu bairoa y_u cãã quetiupa_u ãnirĩ y_u ãm_uarẽ na y_u rotimasĩnucũña. Bairi “Tiaya,” y_u caĩrõ, jicoquei atĩnucũñama. Tunu “Ánája,” y_u caĩrõ, jicoquei ánucũñama. Tunu “Bairo ása,” y_u paabojari majãrẽ y_u caĩrõ, jicoquei y_u caĩrõrẽ bairo átĩnucũñama —qũĩñupũ quetiupa_u capitán Jesure.

10 Bairo cũ caĩrõ tũgo, Jesús p_uame tũgoac_uacoasup_u. Bairi cãrẽ ca_usarãrẽ na ãmejore ñnarĩ, atore bairo na ññupũ:

—M_ujããrẽ cariape ñiña: Ato Israel yepa macããna jĩcãũ ùcũ ãnirẽ bairo y_u mena catũgoñatutuãre y_u bõcaetañaetĩña. Cũ p_uame tũgoñatutuajãñuñami Dios cũ carotimasĩrĩjẽrẽ. 11 Tunu cariape ñinemoña: Ape rũm_u capããrã camasã romano majõc_u ùna muip_u cũ cawãmuatõp_u caatiatana, bairi muip_u cũ cañajããtop_u caatiatana cũã ñipetirop_u caatiatana etari, marĩ ñicũjãã, Abraham, Isaac, Jacob mena mesap_u ruigarãma. Judío majã caãmerã na caãnimiatacũãrẽ, na mena ęa bapacũtigarãma Dios cũ carotimasĩrĩp_uã caetaro. 12 Bairo caroaro na mena na caęga bapacũtimiatacũãrẽ, aperã capããrã judío majã Dios cũ carotimasĩrĩp_uãre caetabuioatana p_uamerẽ canaitĩãrõp_u na joreg_umi Dios, cũ mena na catũgoñatutuãre yapa. Bairi capããrã top_u otigarãma. Na opire bacarũpotugarãma, butiõro waparuarã yua —na ññupũ Jesús cũ bero ca_usarãrẽ.

13 Ĩ quetib_uj_u yaparo, atore bairo qũĩnemoñupũ tunu soldaua quetiupa_u capitãrẽ:

—Tunu ácũja m_u ya wiip_u. Tore bairo y_u mena m_u catũgoñatutuarore bairo to baiáto. M_u paabojari majõc_u caticoag_umi —qũĩñupũ.

Tocãrõã bairo cũ caĩrõ, jicoquei caticoasup_u capitãn paabojari majõc_u yua.

Jesús sana a la suegra de Pedro

(Mr 1.29-31; Lc 4.38-39)

14 Cabero acoásup_u Jesús, Pedro cawãmec_uc_u ya wiip_u. Bairo ti wii jããetari Pedro mañicõrẽ cũ ññañupũ. Cõ p_uame riao baiyupo. Butiõro bũgoyupo.

15 Bairo cõ cabairo ñña, cõ wãmorẽ pãñañupũ. Bairo cũ caátoa, jicoquei yua jãnac_uasuparo bũgoye p_uame. Tocãrõã caticoasup_u. Bairo catiáco yua, tocãrõã ęgariquere na quẽnonuñupõ Jesujããrẽ.

Jesús sana a muchos enfermos

(Mr 1.32-34; Lc 4.40-41)

16 Cabero canaioatĩp_uã Pedro ya wiip_ure etayuparã nipetiro ti macã macããna. Wãtĩ yeri pũnarẽ cacęgorãrẽ na jeasuparã Jesús tũp_u. Bairo Jesús na caetaro ñña, wãtĩ yeri pũnarẽ na acurewiyoyoyup_u. Jĩcãña cũ caĩrõ witi-coásuparã. Tunu bairoa nipetiro cariayecãnarẽ na catioyup_u Jesús. 17 Bairo profeta Isaías ãnacũ cũ caĩquetib_uj_u jũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo baietaro baiyuparo. Atore bairo ĩ quetib_uj_u woatucũñañupĩ Isaías: “Marĩ riayere, popiye

marĩ cabairije nipetirijere marĩ netõbojagumi,” ĩ quetibujũ woatucũñañupĩ Isaías ãnacũ Jesũs cũ caátipeere.

*Los que querían seguir a Jesús
(Lc 9.57-62)*

¹⁸ Cabero camasã capããrã majũ Jesũs tũpũre ĩñanucũ ãmejoreyuparã. Bairo na cabairo ĩñarĩ, Jesũs pũame, “Utãbucũra ape nũgõãpũ marĩ pẽña átõca,” na ĩñupũ cũ cabuerãrẽ. ¹⁹ Bairo na caápáro jũgoye, ĩcãũ Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩquẽrẽ cajũgobuei pũame Jesure qũĩñupũ:

—Cabuei, yũ cũã mũ cabuei yũ ãnigaya. Bairo noo mũ cañesẽãrõpũ yũ águ yũ cũã —qũĩñupũ.

²⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesũs:

—Macãñucũ macããna waibũtoa na caãñipaurĩ cũgoyama. Minia cũã na riabatirĩ na caãñipaurĩre cũgoyama. Bairo na cacũgomiatacũãrẽ, yũa, Camasã jũgocũ, yũ caãñipaurĩ ñno yũ cũgoetiya —qũĩñupũ Jesũs caãmũrẽ.

²¹ Bairo apei Jesũs berore causãũ pũame atore bairo qũĩñupũ:

—Yũ Quetiupaurũ, mai mũ mena yũ barãcũperigu. Yũ pacũre cũ cotei ácu yũ baiya. Cũ cariacõato bero roque, mũ mena yũ ábujõũ —qũĩñupũ Jesure.

²² Bairo cũ caĩmiatacũãrẽ, Jesũs pũame bairo qũĩñupũ:

—Ãmerẽ yũ mena mũ cabapacũto yũ boya. Camasã cariacõatanarẽ bairo caãna pũame na qũẽnoátõ cabaiyasirãrẽ —qũĩñupũ Jesũs ĩcãũ cũrẽ causagamirẽ.

*Jesús calma el viento y las olas
(Mr 4.35-41; Lc 8.22-25)*

²³ Bairo cũ caĩrõ bero, Jesũs pũame cũmua capairicãpũ ájããñupũ. Bairo cũ caájããrõ ĩñarã, cũ cabuerã cũã ájããñuparã. ²⁴ Bairo ájãã yua, ti utãbucũrapũ pẽñacoásũparã. Bairo na caátõ yua, wĩno paio papu atĩjũgoyuparo. Bairo capapuro ocoturi paio atĩjãbẽãñuparõ, cũmua ruagari tãñipũ yua. Mai, Jesũs pũame na caátõ beroaca cãñijããcoasupũ. ²⁵ Bairo cũ cabairoi, cũ cabuerã pũame cũ wãcõñuparã. Cũ wãcõrĩ atore bairo qũĩñuparã Jesure:

—jããrẽ cabuei, jãã netõõña! jũruarã marĩ baiya! —qũĩñuparã.

²⁶ Bairo na caĩwãcõrõ tũgo, bairo na ĩñupũ:

—¿Nopẽĩrã butioro mujãã uwiyati? jũdios mena mujãã tũgoñatutuaetimajũcõãña! —na ĩñupũ.

Ĩ yaparo, wãmunũcãrĩ yua, wĩnorẽ jãnarotiyupũ. Tunu bairoa oco turi cũãrẽ jãnarotiyupũ. Bairo cũ caátõ, jicoquei jãnapeticoasuparo yua. ²⁷ Bairo cũ caátõ ĩña, cũ cabuerã pũame qũĩñacõã maniãti, atore bairo ãmeo ĩñuparã na majũ:

—jãgo tame! ¿Ñamũ ñcũ cũ ãñĩñati Jesũs? Wĩno, ocoturi cãã cũ tũgocõãña.

*Los endemoniados de Gadara
(Mr 5.1-20; Lc 8.26-39)*

²⁸ Cabero ti utãbucũra ape nũgõãpũ pẽñaetayuparã Jesujãã, Gadara na caĩrĩ yerapũ. Bairo eta yua, maanũcãñupũ Jesũs. Bairo cũ camaanũcãrõ, pũgarã caãmũna wãtĩ yerĩ pũna cacũgorã pũame cũtũ etayuparã. Camasãrẽ na carerica ãtã wiiripũ caãñiatana cũtũ etayuparã. Mai, na pũame cauwiorã majũ ãñuparã. Bairo camasã pũame tipãure netõãmasĩtĩñucũñuparã. ²⁹ Bairo yua, na, caãmũna pũame Jesũs cũ camaanũcãrõ ĩña, bairo qũĩ awajayuparã:

—¿Mũ, Dios macũ, ñerẽ acũ mũ atĩati jãã tũre? ¿Dios popiye jããrẽ cũ caãtipa rãmũ jũgoye, mũ pũame popiye jãã baio joroque átigu mũ atĩati? —qũĩñuparã butioro.

³⁰ Mai, to jūgoye cayojāññurīpaṃ capāārā yesea nurīcārā űga āññupārā.

³¹ Bairo na caṅgaāno, wātī yeri pūna pṃame atore bairo bṃtioro qūññupārā Jesure:

—Jāārē mṃ caacurewiyojomajūgaata, yesea tṃpṃ jāā árotiya. Napṃre jāā jāāgarā —bṃtioro qūññupārā.

³² Bairo na caīrō tūgo, “¡Jaṃ, toṃpṃ ánāja toroque!” na iññupū Jesús, na ároti yua. Bairo cū caīrō, wātī yeri pūna pṃame caṃmṃarē na witipeticoásupārā. Yeseapṃre jāārásupārā. Bairo yeseare na cajāārīpaṃ yua, yesea űtāṃ bui caānimiatana pṃame mecūrā űtabucurapṃ ature ñaññuacoásupārā. Bairi yua, ruapeticoásupārā yesea pṃame.

³³ Bairo na cabairo iña, yeseare cacotemiatana pṃame acṃari acoásupārā. Bairo macāpṃ etarā, na quetibṃjuyupārā nipetiro yesea na cabaiatajere. Tunu bairoa nipetiro wātī yeri pūna cacūgomiatana na cabaiataje cūrē na quetibṃjuyupārā. ³⁴ Bairo tiere tūgori, camasā pṃame iññarásupārā cabaiatajere. Bairo toṃpṃ etarā, Jesure qūññā yua, bṃtioro aperopṃ cū árotiyupārā. Na ya yepare cū caāno boesupārā.

9

Jesús sana a un paralítico (Mr 2.1-12; Lc 5.17-26)

¹ Bairo na caīrō tūgo, Jesús cūmṃarē ájāññupū tunu. Bairo ájāā yua, ti űtabucura ape nuḡōāpṃ pēññacoásupṃ cū cabuerā mena. Pēññáatī yua, cū ya macā majūpṃ etayupṃ. ² Bairo cū caetaro iña, ti macā macāāna jīcāārā Jesutu, ñicārī cabṃñicure cū neasupārā, na canerī coro mena. Bairo na caató iña, Jesús pṃame masīcōāññupū cū mena na catūgoñatutuarijere. Torecṃ, atore bairo qūññupū Jesús ñicārī cabṃñicure:

—Yṃ yaṃ, caroaro ṃseanirō ānitūgoñaña. Merē mṃ carorije wapare yṃ netōcōāña —qūññupū Jesús.

³ Bairo cū caīrō tūgo, cūṃ macāāna Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā pṃame bairo ī tūgoñañupārā na yeripṃ: “Diore cū netōñcāññū átiyami bairo cū caīrjē mena. ‘Merē mṃ carorije wapare yṃ recōāña,’ cū űcū ī masīā ma.” ⁴ Masīcōāññupū Jesús cū yeripṃ na caāmeobṃsurijere. Bairi atore bairo na iññupū:

—¿Nopēīrā yṃ mena roro mṃjāā tūgoñañati? ⁵⁻⁶ “Mṃ carorije wapare yṃ netōñña,” ānirē yṃ caīata, “Bairo īcōāññū iññami,” mṃjāā ībujiorā. Bairāpṃna, “Wāmṃñcāña,” cūrē yṃ caīata, to bero cū cawāmṃñcátō iññarā roque, “Bairo īcōāññū mee iññami Jesús,” mṃjāā ībujiorā. Yṃ, Camasā Jūgocṃ, ati yepapṃ yṃ carotimasīrjērē mṃjāā camasīparore bairo, tiere ñigu —na iññupū Jesús Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majārē.

Ī yaparo, cū caīrōrē bairo qūññemoñupū Jesús ñicārī cabṃñicure:

—Wāmṃñcāña. Mṃ casūññarī corore nepṃsari mṃ ya wiipṃ tunu ácūja. Merē mṃ riayerē yṃ netōñña —qūññupū.

⁷ Bairo cū caīrō tūgo, tocārōññū jicoquei wāmṃñcā yua, cū ya wiipṃ acoásupṃ cabṃñmiatacu pṃame. ⁸ Bairo cū caató iña, to macāāna, capāārā camasā cū tūgoñacōā maníasupārā. Bairi Diore cū basapeoyupārā. Dios cū camasīrjērē camasārē na cū cajorijere tūgoña ṃseaniñupārā yua.

Jesús llama a Mateo (Mr 2.13-17; Lc 5.27-32)

⁹ Cabero topu cañniatacu acoásupu Jesús. Bairo netōácú, yu, ati tutire cawoatuu Mateo cawāmesucure ñiñajowī. Mai, yu pñame Roma gobiernorē camasā yaye dinero impuestos na cañrjērē jejobojarī majōcu yu āmu. Bairi yu capaari aruapu yu caāno, ñiñajowī Jesús. Bairo ñiñajori bero, yutu etari atore bairo ñiwī yua:

—Jito. Yu bapacusa.

Bairo cū cañrō tūgo, tocārōā jicoquei yu pñame Jesús mena yu bapacuti acoāápú yua.

¹⁰ Cabero Jesús, bairi jāā, cū cabuerā mena mesapu jāā caruiro, camasā capāārā ruirā etawā, yure bairo capaarique cūgorā, bairi aperā camasā roro na cabusupairā cūā. ¹¹ Bairo jāā caugabapacutore ñnarā yua, fariseo majā pñame bairo jāā i tutiwā:

—¿Nopēī dinero jejori majā mena, bairi roro caāna mena mujāārē cabuei cū etiuga bapacutiyati? Roro ácu átiyami —jāā i tutiwā fariseo majā, jāā, Jesús cū cabuerārē.

¹² Bairo na cañtutiro tūgo, bairo na ĩwī Jesús:

—Ucotiri majōcure bairo yu āniña ati wiire. Ucotiri majōcu áperiyami cacatirā na caāni wiiripure. Cariarā na caāni wiiri jetore etanucūñami, na ucoti etañ. Bairi ānoa mena yu āniña. Na carorije, riayer bairo cañnierē netōōū ácu yu átiapu. ¹³ Mujāā, ati wāmerē Dios cū caquetibujucūñiñāqūrē bueri mujāā camasīrō boya: “Mujāā, waibūtoa riire mujāā cajoemugōrjē mee, cabopacarārē na mujāā caññamairjē roquere yu boya,” i quetibujuyupi Dios cū ya tutipu. Tolecuna, yu apú ati yepapure. “Caroarā marī āniña,” cañtorārē na yu macāētiña. Aperā, “Carorije wapa marī buicūtiya,” cañtūgoñayaparuarārē na macāū acú yu apú, na yeri wasoáto, i —na ĩwī Jesús fariseo majārē.

La cuestión del ayuno

(Mr 2.18-22; Lc 5.33-39)

¹⁴ Cabero Juan cū cabuerā Jesús tūpu etawā. Eta yua, bairo Jesure qūī jēñiñawā:

—Jāā, bairi fariseo majā cūā ugarique betiri Diore jāā ñubuenucūñā. Mu cabuerā pñame bairo áperiyama. ¿Nopēīrā na ugarique betietinucūñati? —qūī jēñiñawā Juan cū cabuerā Jesure.

¹⁵ Bairo na cañjēñiñarō tūgo, atore bairo na ĩwī Jesús:

—Caroaro yu caátiere mujāā tūgomasiētīña. Cañmu cawāmojiyapure bairo yu āniña. Cū yarārē bairo niñama yu cabuerā. Cañmu cū cawāmojiyari rūmūrē cū yarā nipetirā ugayama paio, cū mena useaniāna. Ti rūmūrē aatātmoetiyama. Cañmu cū cawāmojiyari rūmu bero roquere, cū yarā caborā ugarique betiri Diore cū tūgoña jēñiñubuebujiorāma tunu. Narē bairo jāā āniña. Bairi yu mena āna, yu cabuerā aatātmoetigarāna. Yu camano roquere aatātmoobujiorāma —na i quetibujuwī Jesús, Juan cū cabuerārē.

¹⁶ ĩ yaparo, “Yu yaye cawāma quetire cabucu macāājē mena tūgousa masīā maniña,” ĩgu, atore bairi wāme na ĩcōña quetibujunemowī Jesús tunu:

—Cabucuro jutirore cawori opere seretuetiyama camasā camasīrā jutiro cawāma asero carugaeti asero mena. Bairo na caápata, ñuetigaro. Cose, ti aserore bopo na caáto, rūgagaro. Rugarī tūgāwonemogaro paijāñurō cawāma asero pñame cabucuro jutirore. ¹⁷ Tunu bairoa use oco cawāma qūēnoyaparoriquere piojāētīnucūñama camasā cabucu poa waibucu asero poapure. Bairo na caápata, ti poa wocoagaro, tie oco capāmūrōī. Ti poa macāājē yasigaro. Bairi use ocore cawāma qūēnoyaparoriquere piojāñucūñama

camasã cawãma poa mena. Bairo na caápata, ti poa tie oco cãã nicõãña. Yasietiya —na ï quetibujawĩ Jesús to macããnarẽ.

La hija de Jairo. La mujer que tocó la capa de Jesús
(Mr 5.21-43; Lc 8.40-56)

¹⁸ Bairo narẽ cũ caquetibujãno, cõtũ etawĩ judío majã quetiupau jĩcãũ. Bairo cõtũ etari yua, rapopaturĩ mena etanumurĩ Jesure qũiroawĩ. Atore bairo qũiwĩ:

—Jesũs, yũ macõ мерũ riacóámó. Bairo cariacoataco cõ caãnimiatacũãrẽ, mũ wãmo mena cõ rupaũri ãnajẽrẽ mũ capãñaata, caticoagomo tunu. Bairi yũ mena mũ apá tãmurĩ —qũiwĩ quetiupau.

¹⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, wãmũncã yua, cũ mena acoámĩ. Jesús cariacoataco cõ caãnopũ ácũ. Cũ cabuerã cãã cũ mena jãã ápã. ²⁰ Bairo jãã caátó, Jesús bero pũame asũpo jĩcãõ carõmio pũga wãmo peti rapore pũga pẽnirõ cãnacã cũmarĩ majũ carijãnaecõ. Bairo cõtũ eta yua, aperã na caĩñaeto, cũ jutiro cayoaro yapaacarẽ pãñaũpõ. ²¹ Mai, cõ pũame cariape tũgoñaũpõ Jesús cũ cariape netõmasĩrjẽrẽ. Bairo cariape tũgoñarĩ yua, “Cũ jutiro cayoaro yapaacarẽ yũ capãñaata, yũ caticoago,” ï tũgoñaũpõ. Bairo tiere ï tũgoñarĩ, Jesús bero pũame atĩri, tore bairo asupo. ²² Jesús pũame cõ caãtiere masicõãũpĩ. Bairo camasã ãnirĩ yua, ãmejorenacãrĩ, atore bairo cõ ïwĩ:

—Yũ yao, caroaro useanirõ ãnitũgoñaña. Yũ mena mũ catũgoñatuturoi, mũ riayere yũ netõcõãña —cõ ïwĩ.

Bairo cũ caĩrõã, jicoquei caticoamo yua.

²³ Cabero jĩcãũ judío majã quetiupau ya wiipũ Jesús cũ caetaro, ti wii macããna pũame oti awajarã baiwã, cabaiyasiatacore ñnarĩ. ²⁴ Bairo na cabairo ñña, atore bairo na ïwĩ Jesús:

—Witiánãja. Atio cawĩmao baiyasio mee baiyamo. Cãnio baiyamo —na ïwĩ Jesús.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, roro cũ bõcaboyeticõãwã, “Merẽ yasicõãmo,” ïrã. ²⁵ Bairo na cabaimiatacũãrẽ, Jesús pũame ti wiire na wiyocõãjowĩ. Áti yaparo, cariacoataco ãnacõ cõ caãni arũapũ jããtĩ yua, cõ ãnacõ wãmõrĩrẽ ñewĩ. Bairo cũ caátó, cõ pũame catitunurĩ wãmũncãcoámo yua. ²⁶ To bero camasã nipetiro ti yepa tũni macããna cãã queti tũgopeticoasuparã Jesús cũ caãtiatajere.

Jesús sana a dos ciegos

²⁷ Cabero topũ caãniatacu acoámĩ Jesús tunu. Bairo cũ caátó, pũgarã caũmũa cacaapee ññaena cũ berore usawã. Bairo usa yua, busãrique tutuaro mena atore bairo qũiwã:

—¡Jesũs, David ãnacũ pãrãmi, bopacooro jãã ññaña! —qũiwã.

²⁸ Bairo Jesús wiire cũ cajããetaro, cacaapee ññaena pũame cõtũ etawã. Bairo na caetaro ñña yua, atore bairo na ïwĩ Jesús:

—¿Yũ canetõrjẽrẽ cariape mũjãã tũgoñañati?

Bairo cũ caijẽniñarõ tũgo, bairo qũiwã pũgarãpũa:

—Jããrẽ mũ canetõõpeere cariape jãã tũgoñaña.

²⁹ Bairo na caĩrõ tũgo, na caapeere pãñawĩ Jesús. Pãña yua, bairo na ïwĩ:

—Bairi yũ mena mũjãã catũgoñatutuarijerea bairo to baiãto mũjããrẽ —na ïwĩ.

³⁰ Bairo cũ caĩrõã, jicoquei ññamasicõãma yua. Bairo na cacatiro ñña, Jesús pũame bairo na ñnemowĩ tunu butiuro:

—Aperãrẽ na quetibujãeticõãña mũjããrẽ yũ cacatiorijere.

³¹ Bairo cū caĩrō tūgomirācūā, cabero nipetiropu camasārē na quetibujū batocōāñupā Jesús narē cū cacatioatajere.

Jesús sana a un mudo

³² Bairo na caátó, camasā aperā Jesús tūpu cū neamá tunu apei wātī yeri pūna cacāgoure. Cū puame wātī yeri pūna jūgori busumasīemi. ³³ Bairi Jesús wātī yeri pūnarē cū cawiyojoro bero, caūmu puame catiácu busumasīcōámi tunu. Bairo cū cabairo ĩña, to macāāna qūñnacōā maniáma. Bairo ámeo ĩwā na majū:

—¡Diwatoa ũno āni cū cacatiorore bairo marī ĩñaepū ato Israel yepapure! — ámeo ĩwā na majū.

³⁴ Bairo na caāmeoĭmiatacūārē, fariseo majā puame bairo ĩwā:

—Beelzebú, wātīā quetiupau majū cū camasīōrījē jūgori wātīā yeri pūna, camasārē cajāñarārē na acurewiyoyo masīñami —qūñ busupaiwā fariseo majā Jesure.

Jesús tiene compasión de la gente

³⁵ Cabero áñesēāwī Jesús tocānacā macāāpu. Bairi capairi macā, o ōcā macāācā cūārē etau, to macāāna na cañubuenēñarī wiipure na quetibujūwī caroa queti, Dios cū carotimasīrīpan caetarijere. Tunu bairoa nipetiri wāme cariyecunarē na catiowī. ³⁶ Bairo capāārā camasārē na ĩñarī yua, bopacooro na ĩñawī. Dope caátimasīēna tūgoñarīqūē pairique caāna na caānoi, bopacooro na ĩñawī Jesús. Nurīcārā oveja narē cacotei camánarē bairo baiwā Jesure.

³⁷ Bairo na cabairoi, atore bairo jāā ĩwī Jesús, jāā, cū cabuerārē:

—Oterique camasā na cajepēe paio caānimiatacūārē, tie uparārē cajjeparā puame capāārā mee niñama. Torea bairo Dios yaye quetire catūgousaparā capāārā na caānimiatacūārē, marīrē cajuquetibujūparā puame capāārā mee niñama. ³⁸ Bairo na cabairoi, marī Pacu Diore mujāā cajēnirō boya. Cū puame oterique Upaure bairo cū yaye busurique cajuquetibujū batoparārē na jomasīgumi.

10

Jesús escoge a los doce apóstoles

(Mr 3.13-19; Lc 6.12-16)

¹ Cabero Jesús, puğa wāmo peti rupore puğa pēnirō cānacāū majū cū caquetibujurotjoparārē jāā besewī. Bairo jāā bese yua, jāā jowī masīrīqūērē. Wātīā yeri pūnarē wiyomasīrīqūērē, bairi tocānacā wāmeppurea riaye netōmasīrīqūē cūārē jāā jowī.

² Bairi puğa wāmo peti rupore puğa pēnirō cānacāū majū jāā āmu Jesús cū caquetibujurotjoparā. Cajāgoye āmi Simón. Simorēā qūñwī Jesús tunu “Pedro”. Tunu cabero āmi Pedro bai, Andrés cawāmecucu. Cū bero āma Zebedeo pūna, Santiago, bairi cū bai Juan mena. ³ Tunu cabero āma Felipe, Bartolomé, Tomás, Mateo. Yu, Mateo puame Roma macāānarē, camasā yaye dinerore jejobojari majōcu caānimirīcū yu āmu. Tunu cabero āmi Alfeo macū Santiago cawāmecucu. Tunu cabero āmi Tadeo. ⁴ Tunu cabero āmi Simón. Cū puame āmi jīcāū celotea mena macāācū. Cabero āmi Judas Iscariote. Cū puame āmi Jesure cañerotipan. Tocānacāū jāā āmu Jesús cū caquetibujurotjoparā, cū cabeseatana yua.

Jesús envía a los discípulos a anunciar el reino de Dios

(Mr 6.7-13; Lc 9.1-6)

⁵ Bairo, Jesús puga wāmo peti rupore puga pēnirō cānacāu majū, jāā, cū cabuerārē jāā bese yaparo, camasārē jāā quetibūju rotijowī. Bairo jāā quetibūju rotijori yua, cariape atore bairo jāā īwī: “Judío majā caāmerā na caānopu mujāā cañesēārō yu boetiya. Tunu bairoa Samaria yepa macāāna na caāni macāārīpu cūārē mujāā cañesēārō yu boetiya. ⁶ Ati yepa Israel macāāna oveja nurīcārā cayasiricarārē bairo caāna niñama. Na caāno puamerē mujāā caāñesēārō yu boya. ⁷ Bairo na mena āna, atore bairo na ī quetibūjuya: ‘Dios cū carotimasīrīpu merē etaro baiya.’ ⁸ Tunu bairoa cariyacunarē na catiyoa. Bairi cariaccoatana cūārē tunu na cationemoña. Bairi na rupau caboarā cūārē na catiyoa. Tunu bairoa wātī yeri pūna camasā rupauru caānarē na acurewiyojoa. Yu camasīrījērē wapa mano mujāārē yu joa. Bairi wapa mano cabopacarārē na juātinemoña mujāā cūā.

⁹ “Tunu bairoa oro, plata, cobre moneda tiirire jeápéricōāña. ¹⁰ Tunu bairoa wasopoa, apeye ūnierē mujāā cajāārī poa cūārē jeápéricōāña. Tunu jutiro, mujāā cawasoaparo cūārē jeápéricōāña. Rupo jutii, mujāā cawasoapee, bairi tuericū cūārē mujāā cajeató yu boetiya. Mujāā, paari majā ānirī mujāā ugamasīña noo mujāā caátōpu na canurījērē.

¹¹ “Bairi noo cabori macā, o peeti macācācā camasā na caānopu etarā, ‘¿Ni carou cū āniñati?’ ti macā macāānarē na ī jēniñajūgoya. Bairo cū ūcārē masī yua, cū ya wiiru mujāā ānicōāwā. Capee wiiripu patowācō ñesēāētīcōāña. ¹² Bairi ti wii jāāetarā yua, ‘Dios caroa yericutaje cū joāto ati wii macāānarē,’ na mujāā īgarā ti wii macāānarē. ¹³ Bairo mujāā cajēnirō, na puame cūā caroaro mena mujāārē na cajēniata, Diore na mujāā cajēnibojari wāmerē bairoa caroa yericutajere na jogumi Dios. Bairo mujāā cajēnimitiacūārē, caroaro mena mujāārē na cajēnieticōāta, Diore na mujāā cajēnibojari wāmerē bairo caroa yericutajere na joetigumi Dios. ¹⁴ Bairo ti wii upau cū mena mujāā cabapacuto cū caboeticōāta, o mujāā yaye quetire cū catūgogaeticōāta, cū mena āmerīcōāña. Bairi yua, cū ya wiire witiirā, o cū ya macārē witiánā, cū macā ñerī mujāā rupo jutii macāājērē mujāā paregarā, ‘Roro jāārē mu ātiaru,’ īrā. ¹⁵ Cariape mujāārē ñiña: To macāāna mujāārē na catūgogaetie wapa Dios puame roro na ātigumi. Camasārē cū caññabeseri rūmu caāno Sodoma, Gomorra macāā macāāna netōjāñurō popiye na baio joroque na ātigumi yua,” jāā ī quetibūjuwī Jesús, jāā, cū cabuerārē.

Persecuciones

¹⁶ Ī quetibūju yaparo, atore bairo jāā ĩnemowī tunu: “Tūgoya, āmerē mujāārē caroa quetire yu quetibūju rotijoya. Ovejas nurīcārā, macāncū macāāna lobos cauwiorā watoa na caānorē bairo watoare mujāā yu joa. Bairi āña cū camasīrōrē bairo tūgoñamasīña mujāā cūā. Bairo baimirācūā, bua ñerē caāpei cū cabairore bairo mujāā caāno yu boya. ¹⁷ Diore caāroena na caātiānierē tūgoñamasacatiya. Na puame mujāārē ñerī, na quetiuparā tūpu mujāārē jeāgarāma. Aperā cūā na cañubueri wiiripu mujāā bapegarāma. ¹⁸ Bairi yu yarā mujāā caāno jūgori na puame mujāārē roro na catutiparore bairo īrā, quetiuparā gobernadores, bairi quetiuparā reyes tūpu cūārē mujāārē jeāgarāma. Bairo na caātimitiacūārē, na ūnarē, bairi judío majā caāmerā cūārē yu yaye quetire nemojāñurō mujāā quetibūju masīgarā bairāpu. ¹⁹ Bairo mujāārē na cañerō, uwirā, ‘¿Dope bairo na marī īrāti?’ ĩ tūgoña macāētīcōāña. Tipau caetaro ĩña, Dios puame mujāā cañmasīpeere mujāā jogumi. ²⁰ Mujāā catūgoñamasīrījē mena mujāā quetibūjuetigarā. Marī Pacu Dios mena macāācū, Espiritu Santo cū camasīrījē jūgori roque mujāā quetibūjugarā camasārē.

21 “Tirau caāno, jīcāū pūnaa caāna nimirācūā, āmeo busujābuitirecōāgarāma. Bairo āna, gobiernorē na űerotiri pajīarerotigarāma. Tunu apei cūā cū macūrē torea bairo cū ātirotiġumi. Tunu jīcāū pūnaa na paġare boetiri, na pajīarerotigarāma. 22 Baiři yua, ati amurecōo macāāna nipetiro mujāārē ĩnategarāma, yu yarā mujāā caānoi. Bairo mujāārē na caĩnatemiatacūārē, ni ũcū mujāā mena macāācū yu yaye quetire jīcā wāmeacā ũno cū cajānaeticōāmata, cū netōġumi Dios. 23 Baiři jīcā macā macāāna yu yaye busuriquere tūgogaena, roro mujāārē na caāpata, ape macārū ruti ānāja. Cariape mujāārē űiña: Israel yera macāārī tocānacā macāārre mujāā caquetibujureyoparo jūgoyerna, merē yu, Camasā jūgoġu nemo yu tunuatīġu ati yerapare.

24 “Tunu bairoa ni jīcāū ũcū bueri majōġu, cūrē cabuei netōrō masīētīñami. Tunu ni jīcāū ũcū paabojari majōġu cū quetiupau netōrō rotimasīētīñami. 25 Baiři ni jīcāū ũcū bueri majōġu, cūrē cabueire bairo popiye cū cabaigaeticōāta, űuetō. Torea bairo ni jīcāū ũcū paabojari majōġu, cū quetiupare bairo popiye cū cabaigaeticōāta, űuetō. Baiři jīcā wii upare, ‘Wātī quetiupau, Beelzebū cawāmeġu mu ācū,’ cū na caġata, netōjāñurō na ĩnategarāma caibuspairā ti wii upau yarārē,” jāā ĩ quetibujwī Jesūs.

A quién se debe tener miedo (Lc 12.2-7)

26 ĩ quetibujū yaparo, atore bairo jāā ĩnemowī tunu: “Baiři yu yarā, mujāārē caĩnaterārē na uwieticōāña. Nipetiro āme caāna na catūgoñarjē nipetirijere masīōpeyocōāġumi Dios. Baujaro nigaro mujāā yeripū mujāā catūgoñarjē nipetirije. 27 Bairo baiři yasioro mujāārē yu caĩrīqūē cūrē nipetiro camasārē na quetibujū busurique tutuaro mena. 28 Baiři yu yarā, mujāārē capajīareyasiogarā ũnarē na uwieticōāña. Bairo pajīaremasīmirācūā, dope bairo ātimasīētīñama mujāā yeri pūna caānipeere. Dios puame camasā na cayasiparo, caūpetietopū na yeri pūnarē jomasīñami. Baiři Dios puame roquere cū uwiri jīcārō tūni caroaro āsa.

29 “Tunu puġarā minia, jīcā moneda tiiaca wapacūiyama. Baiři petoaca wapacūimirācūā, ni jīcāū mini ũcū Dios cū caĩñarīcānūġocū maami. Baiři marī Paġu Dios, ‘Bairo cū baiāto,’ cūrē cū caġeticōāta, ni jīcāū mini ũcū riayasi-etigūmi. 30 Mujāā cūā mujāā cabaipee nipetirijere ĩñausaġumi Dios. Mujāā poawērī cūrē nipetiro cōōñapeyo masīcōāñami. 31 Baiři, ‘Marī cabairijere masīēcūmi Dios,’ ĩ tūgoñaeiticōāña. Minia netōjāñurō mujāā maiñami Dios. Baiři uwieticōāña,” jāā ĩ quetibujwī Jesūs, jāā, cū cabuerārē.

Los que reconocen a Jesucristo delante de los hombres (Lc 12.8-9)

32 ĩ quetibujū yaparo, atore bairo jāā ĩnemowī tunu: “Ni jīcāū ũcū, ‘Jesūs yu ũñiña,’ aperiā camasā na catūgoro caĩquetibujure, yu yau cū caānierē yu cūā yu Paġu, amurecōo macāācūrē cū yu quetibujūġu. 33 Baiři tunu apei, ‘Jesure yu masīētīña,’ caĩ puamerē yu cūā, ‘Cū yu masīētīña cūrā,’ űi quetibujūġu yu Paġu amurecōo macāācūrē,” jāā ĩ quetibujwī Jesūs, jāā, cū cabuerārē.

Jesús es causa de división (Lc 12.51-53; 14.26-27)

34 ĩ quetibujū yaparo, jāā ĩ quetibujūnemowī tunu: “Camasā watoa yu caānierē cariapere masīña. ‘Dios cū cajou cū caetaro bero jūgori nipetiro camasā caroaro āmeo ātiānigarāma,’ ĩ tūgoñaeiticōāña. Yu caetaro jūgori camasā jīcārō tūni tūgoñaeigarāma. Caāmeoqūērā na catūgoñarjērē bairo tūgoñagarāma. 35 Baiři camasā yu yaye busuriquere jīcā yerire bairoa

catũgousaena añiriĩ jĩcãũ cũ pacure cũ pesucutigumi. Torea bairo apeo cãã cõ pacore cõ pesucutigomo. Apeo cãã cõ mañicõrẽ cõ pesucutigomo. ³⁶ Bairi jĩcãũ caũmũ pesua pũame jĩcã wii macããna majũ nimirãcãã, tore bairo baigarãma.

³⁷ “Bairi tunu ni jĩcãũ ùcũ, cũ pacure, o cũ pacore yũ netõrõ na cũ camaiata, yũ cabueire bairo ãnimasĩetĩĩnami. Tunu bairoa apei ùcũ cũ macãrẽ, o cũ macõrẽ yũ netõrõ na cũ camaiata, yũ cabueire bairo ãnimasĩetĩĩnami. ³⁸ Tunu ni jĩcãũ ùcũ yũ mena ágamĩcãã, yũre bairo popiye cũ cabaigaeticõãta, yũ cabueire bairo ãnimasĩetĩĩnami. ³⁹ Tunu ni jĩcãũ ùcũ cũ caãnie pũamerẽ mairĩ, yũ yaye quetire cajãnaũ pũame yasicoagumi yua. Baiũa, ni jĩcãũ ùcũ yũ yaye quetire cajãnaecũ roque netõcõãgumi. Cũrẽ na capajĩarocacõãmiatacũãrẽ, caticõã ãninucũgumi tocãnacã rũmũa,” jãã ĩ quetibũjũwĩ Jesũs, jãã, cũ cabuerãrẽ.

Premios (Mr 9.41)

⁴⁰ ĩ quetibũjũ yaparo, atore bairo jãã ĩnemowĩ tunu: “Ni jĩcãũ ùcũ mujããrẽ cũ canucũbugoata, yũre canucũbugoure bairo cũ ñiĩnãgũ. Tunu bairoa yũre canucũbugoũ caãcũ cũ caãnoi, Dios yũre cajou pũame cũrẽ canucũbugoure bairo quĩĩnãgumi. ⁴¹ Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcũ pũame profetare cũ cũ canucũbugoata, caroare cũ jogumi Dios. Dios yaye bũsũriquere cũ quetibũjũrotijoricũ cũ caãnoi, caroaro cũ cũ caãpata, profeta caroaro cũ caãtie wapare bairo cũ cũãrẽ cũ jogumi Dios. Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcũ pũame carorije wapa cacũgoecure cũ cũ canucũbugoata, caroare cũ jogumi Dios caũmũrẽ. Cariape Dios yãũ cũ caãnoi caroaro cũ cũ caãpata, carorije wapa cacũgoecũ caroaro cũ caãtie wapare bairo cũ cũãrẽ cũ jogumi Dios. ⁴² Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcũ pũame yũ cabueire cũ cũ canucũbugoata, caroare cũ jogumi Dios cũ cũãrẽ. Yũ cabuei, cabũgoro macããcũ majũ cũ caãnĩmiatacũãrẽ, caroaro cũ cũ caãpata, cũrẽ caroaro cũ caãtie wapa nigaro. Dise ũnieacãrẽ oco cũ caetipee cũãrẽ yũ cabueire cũ cajoata, cũrẽ caroaro cũ caãtie wapa nigaro,” jãã ĩ quetibũjũwĩ Jesũs.

11

Los enviados de Juan el Bautista (Lc 7.18-35)

¹ Bairo pũga wãmo peti rapore pũga pẽnirõ cãnacãũ majũ, jãã, cũ cabuerãrẽ jãã quetibũjũ yaparo yua, topũ caãniatacũ ti yepa macããjẽ ape macããrĩpũ ãñesẽãnemowĩ Jesũs, caroa quetire camasãrẽ na quetibũjũ ãcũ.

² Mai, Juan camasãrẽ cabautizamiatacũ pũame preso jorica wiipũ ãĩũpũ ti rũmũĩrẽ. Bairo topũ ãcũ, queti tũgoyupũ Jesũs cũ caãtiãnierẽ. Bairo tũgori, atore bairo na ĩ jẽniĩnarotijoyupi cũ cabuerãrẽ: ³ “¿Cariapea Mesías, Dios cũ cajou majũ, mũ ãniĩnati? Cũ mee mũ caãmata, ¿apei pũamerẽ jãã coterãati?” na ĩ jẽniĩnarotijoyupi Juan cũ cabuerãrẽ, Jesure.

⁴ Bairo cabero Juan cũ cabuerã torea bairo na caĩjẽniĩnarõ, atore bairo na ĩwĩ Jesũs: “Tunu ánãja Juan tũpũ. Cũ quetibũjũrãjã mujãã caĩĩnaatajere, bairi mujãã catũgoataje cũãrẽ. ⁵ Yũ camasĩrĩjẽ jũgori caĩĩnãmasĩetãna merẽ ĩnãmasĩĩnama. Tunu caãmãsiĩetãna cũã merẽ ámasĩĩnama. Carupau boaatana cũã merẽ caticoayama. Tunu catũgoetana cũã merẽ tũgomasĩĩnama. Cabaiyasiatana cũã merẽ caticoayama. Tunu cabopacarã cũã caroa queti tũgoyama, Dios narẽ cũ canetõrĩjẽrẽ. Tiere cũ quetibũjũrãjã. ⁶ Tunu bairoa mujããrẽ ñiĩna: ¡ũseanĩrĩ niĩnama camasã yũ mena catũgoñatutuajãnaena pũame!” na ĩ jowĩ Jesũs, Juan cũ cabuerãrẽ.

7 Bairo Juan cū cajoatána na caátó ñña, to macããna capããrã camasãrê na quetibujũ jũgowĩ Jesús, Juan cū cabairiquere. Atore bairo na ñwĩ: “¿Nopẽirã desierto cayucumanopũ mujãã ásúpari? ¿Jicãũ yucnacã wĩnoi cayuguiricuarãrê ññagarã, topũ mujãã ásúpari? 8 ¿O caũmũ, caroa cajutii jãñaurê qũññagarã, topũ mujãã ásúpari? Mujãã baiesupa. Camasã caroa jutii cajãnarã ɸame caroa wiiripũ, quetiuparã ya wiiripũ ãniñama. Desierto cayucumanopũ etaetiayama na ùna. 9 ¿O profetare qũññagarã, topũ mujãã ásúpari? Bairoa mujãã baiyupa. Cariape mujããrê ñña: Mujãã ɸame, ‘Profeta ãcũmi Juan,’ mujãã caĩtũgoñamiatacũãrê, Juan profeta netõõjãñurõ caãnimajũũ niñami. 10 Cũ niñami Dios yaye quetibujurica tutipũ na ca-woatujũgoyecutacu majũ. Atore bairo ti tutipũ ñ quetibujuyayupĩ Dios, cã macãrê, Juan cã cabaipeere: ‘Mũ, yũ cajorapũ, ti yerapũ mũ cabuiaparo jũgoye, apeire cũ yũ qũñnoroti jojúgogũ.

Camasã mũ yaye quetire na tũgõusaáto ñ, apeire yũ qũñnoroti jojúgogũ,’ ñ quetibujuyayupĩ Dios Juan cã cabaipeere.

11 Cariape mujããrê ñña: Ni jicãũ ùcũ ati yerapũ cabuiaricũ, Juan, camasãrê cabautizamiatacũ netõrõ caquetibujunetõõmasĩ maami. Baiɸna, Dios cã carotimasĩrĩɸaũ macããcũ ɸame nipetirã netõrõ cabũgoro macããcũ ãnemicũã, ape rũmɸũ roquere Juan netõrõ masĩcõãgũmi.

12 “Juan cabautizamiatacũ cũ cabauetaropũni nijũgoaná, ãme caãnarũ tocãnacã rũmũa nituetayama Dios cã carotimasĩrĩɸaũ capããrã beropũ butiuro cajããgarã. Na ɸame ãmeo qũerĩ majã jicã macãrê ãmagarã butiuro na caátore bairo popiye bairi jããrã átiyama. 13 Tunu Juan ati yerapũ cũ caquetibujũparõ jũgoye profeta majã nipetirã, bairi Moisés ãnacũ cũã quetibujũ jũgoatĩyayupa Dios cã carotimasĩrĩɸaũ caetapeere. 14 Tunu mujãã camasãgaata, atore bairo mujããrê ñi quetibujunemoña: ‘Elĩare bairo caãcũ ape rũmɸũ buiaetagũmi,’ na caĩwoatucũjũgoyecutacu majũ niñami Juan. 15 Mujãã, caãmoocũna mujãã ãniña. Bairi ãmerê yua, mujããrê yũ caquetibujũatajere tũgoãmewiyoya mujãã yeripũ.

16 “¿Dope bairo mujãã, ati yũtea macããna mujãã ùnarê ñicũti? ¿Noa ùnarê bairo mujãã ãnicũti? Cawĩmarãrê bairo mujãã ãniña. Cawĩmarã ɸame camasã na caneñaporĩɸaũ ùno plazapũ eperã, awajari atore bairo ñ jõyama na baparãrê: 17 ‘Jãã catõrõã putiro, mujãã basaeiapũ. Tunu bairoa jãã caotiro cũãrê, jãã mujãã otinemoetiapũ,’ ñ jõyama cawĩmarã na baparãrê. Narê bairo mujãã ãniña, cayũgaena majũ. 18 Tũgopeoya mai. Yũ jũgoye etayupũ Juan. Cũ ɸame ɸan ɸgaesupũ. Tunu ɸse oco cũãrê etietinucũũɸũ. Bairo cã cabairijere ññarã, mujãã ɸame, ‘Wãtĩ yeri ɸũna cacũgõũ ãcũmi. Cũ marĩ tũgoetiroa,’ mujãã ññupã Juarê. 19 Bairi Juan bero yũ, Camasã Jũgocũ, yũ etawũ. Yũ ɸame camasã mena yũ ɸganucũña. Na mena yũ etinucũña. Bairo yũ cabairijere ññarã, mujãã ɸame, ‘Ugacajãñũñami. Use oco cũãrê etipacajãñũñami. Carorã mena bapacũtiyami. Tunu bairoa Roma macããcũ gobiernorê camasã yaye dinerore cajejõbõjari majã mena bapacũtiyami. Bairi carõũ ãcũmi. Cũ marĩ tũgoetiroa cũ cũãrê,’ yũ mujãã ñnucũña. Baiɸna, Dios ɸame cã camasĩrĩjêrê camasãrê na ãti ññoñami cũ mena catũgõñatuarã caroaro na caátie jũgori,” na ñ quetibujũwĩ Jesús cũtũ catũgorã etarãrê.

Los pueblos desobedientes (Lc 10.13-15)

20 Ñ quetibujũ yaparo, atore bairo na ñnemowĩ tunu Jesús to macããnarê, ape macãã macããna roro na cabairiquere. Mai, na macããrê ãcũ, capee caroa

átijēño ĩñorĩqũērē na átĩ ĩñowĩ Jesús. Bairo narē caroaro cū caátimiatacũārē, na pũame roro na caátajere tũgoña yapapuari tũgoña wasoaema na yerire. Bairi atore bairo na ĩwĩ Jesús na cabaipeere: ²¹ “¡Roro majũ baigarāma to Corazín macā macāña! ¡Roro majũ baigarāma Betsaida macā macāña cūā! Dios cū caátijēñomasĩrĩjē capeere ĩñawā. Bairo caĩñarā nimirācūā, roro na caátajere jānagaema. Tirũmũpũ macāña Tiro, Sidón macāña ānana, Corazín, Betsaida macāña na caĩñarĩcārōrēā bairo na cūā na caĩñaata, roro na caátajere jānabujioricarāma Tiro, Sidón macāña pũame. Bũtioro yapapuarā na cajāñarĩjē jutĩ ũnierē jāñabujioricarāma. Peero ōwā cūārē na rũpũpũ mapebujioricarāma, bũtioro yapapuari yua. ²² Cariape mujāārē ñiña: Camasārē Dios cū caĩñabeseri rāmu caetaro, Corazín, bairi Betsaida macāña pũame, Tiro, Sidón macāña netōjāñurō popiye baigarāma. ²³ Toreā bairo Capernaum macā macāña cūā baigarāma. ‘Jōbũpũ marĩ ágarā,’ caĩtũgoñarā na caānimiatacũārē, ¡caũcũārĩ opepũ roquere na regumi Dios! Cū caátijēñorĩjē capeere ĩñawā Capernaum macāña. Tirũmũpũ macāña, Sodoma macāña ānana, Capernaum macāña na caĩñarĩcārōrē bairo na cūā na caĩñaata, roro na caátajere jānarĩ, yasietibujioricarāma. Na ya macā pũame ati rũmurē nicōbũjioro mai. ²⁴ Cariape mujāārē ñiña: To macāña na catũgoetie wapa, Dios pũame roro na átigumi. Camasārē cū caĩñabeseri rāmu caetaro, Capernaum macāña, Sodoma macāña netōjāñurō popiye baigarāma,” na ĩ quetibũjũwĩ Jesús, camasā cũtũ catũgorā etarārē.

Vengan a mí y descansen (Lc 10.21-22)

²⁵ Bairo ti watoa caño atore bairo Diore qũĩ jēniwĩ Jesús: “Caacu, mũ, ati mũnrecóo nipetiro upau, mũ ñujāñũña yũ yarā mena. Naa, cabũgoro macāñarē bairo caña na caānimiatacũārē, masĩrĩqũērē na mũ joyupa. Aperā, ati yepa macāña, ‘Marĩ roque marĩ masĩnetōña,’ caĩrā pũamerē na mũ joesupa. ²⁶ Caacu, tore bairo mũ ásupa mũ cabojũgotiricarorea bairo caño jũgorĩ,” qũĩ jēniwĩ Jesús cū pacure.

²⁷ Bairo qũĩ jēni yaparo, atore bairo na ĩwĩ Jesús cũtũ catũgorā etarārē: “Yũ Pacũ pũame nipetirije masĩrĩqũērē yũ jowĩ. Tunu yũ caátĩānie cūārē yũ Pacũ jeto masĩñami. Tunu cū caátĩānierē yũ cūā yũ masĩpeyocōña. Bairi yũ cūā yũ jeto na yũ masĩōmasĩña camasā yũ cabeserārē yũ Pacũ cū caátĩānierē. ²⁸ Tunu mujāā nipetirā cajũgobueri majā na caquetibũjũcũrĩqũērē caátipeyogamirā yũ mena tũgoñatuturasā. Caroa yericutajere mujāārē yũ jogũ, ‘Jau,’ mujāā caĩata. ²⁹ Wecũa pũgarā jiyaricarā jĩcārō mena na capaarorea bairo marĩ cūā jĩcārō mena marĩ paaroa. Tunu bairoa yũ yaye bũsũrique cūārē tũgorajẽsaya. Yua, tutuaro carotĩ mee yũ āniña. Caroa yeri pũna mena caquetibũjũ yũ āniña. Bairi yũ mena mujāā caāmata, caroa yericutaje majũ mujāā yerĩpũre etagarō. ³⁰ Mujāā caátipee yũ caborije pũame tũgoña yapapuaio joroque mujāārē áperigarō. Tunu yũ caborore bairo mujāā caátipee masĩriyoetiya,” na ĩ quetibũjũwĩ Jesús cũtũ catũgorā etarārē.

12

Los discípulos arrancan espigas en el día de reposo (Mr 2.23-28; Lc 6.1-5)

¹ Ti rāmurĩrē jāā, judío majā jāā cayerijārĩ rāmu caño, jāā netōápũ wesarĩpũ. Bairo netōáná, jāā, Jesús cū cabuerā pũame queyari, trigo apeacarē

jeri cacatirijerea jáã ɣgajūgowu. ² Bairo jáã caátore ñnarĩ, fariseo majã atore bairo qũĩ tutiwã Jesure:

—¡Na ñnañijate! ¿Mu cabuerã roro na caátiere miñaetiyati? Ati rãmu ñnorẽ paariquere bairo átiyama mu cabuerã, bairo trigo apeacarẽ jeugarã. Ati rãmu ñnorẽ caápericõãpee niña na caátie ñnierẽ —qũĩ tutiwã fariseo majã Jesure.

³ Bairo na caĩtuturo tũgo, atore bairo na ñwĩ Jesús:

—David ãnacũ queyamiácũ, ¿cũ caátajere na caquetibujucũĩqũẽrẽ mujãã ñnaetinucũñati Dios ya tutipũ? Mujãã ñnanucũrã. ⁴ Bairo baiyuparo: David ruame jáãetayupu Dios ya wiire cũ ñmua mena. Ugariquere macãrã jáãetayuparã. Bairi pan ãñuparõ, caroa Dios yaye majũ na caĩcũĩqũẽ jeto. Tie pããrẽ sacerdote majã jetore na ɣgarotiyupu Moisés ãnacũ. Bairo sacerdote majã jeto na caugarije caãnimiatacũãrẽ, tie pããrẽ ɣgari bero, cũ ñmuarẽ na batonuñupũ David. ⁵ Tunu bairoa Moisés ãnacũ cũ caroticũĩqũẽ ape pũrõ ape wẽẽpu sacerdote majã ati rãmu ñnorẽ na caátipeere, ¿mujãã ñnaetinucũñati? Mujãã ñnarĩcãrã. Ati rãmu ñnorẽ templo wiire paariquere bairo camasãre na cajũgoñubuoero átirotiyupi Moisés. Bairo na ruame ati rãmu ñnorẽ na capaamiatacũãrẽ, tie jũgori carorije wapa cacãgorãrẽ bairo na ñnaetinucũñami Dios. ⁶ Cariape mujããrẽ ñiña: Ñme ati yeparũ mujãã mena macããcũ jĩcãũ templo wii netõjãñurõ caãnimajũũ niñami. ⁷ Dios yaye cũ caquetibujucũĩqũẽ, “Waibutoa rii joemũgõrĩ yu mujãã cañubuoero mee, camasãrẽ bopacooro mujãã cañnamairõ roquere yu boya,” cũ caĩquetibujucũĩqũẽrẽ mujãã tũgomasiẽtĩña. Bairo tiere mujãã catũgomasiãta, yu cabuerã, carorije wapa cacũgoenarẽ na mujãã tutietibujiorã. ⁸ Yu, Camasã jũgocu ãnirĩ, yu átirotimasĩña yerijãrĩcã rãmu cũãrẽ camasã caroare na caátĩanipee —na ñ quetibujupwĩ Jesús fariseo majãrẽ.

El hombre de la mano tullida
(Mr 3.1-6; Lc 6.6-11)

⁹ Cabero torũ caãniatacu jáã jũgoacoámĩ tunu Jesús. Á yua, ti yepa macãã wii na cañubueri wiire jáãmĩ. ¹⁰ Mai, torũ ãmi jĩcãũ caricãburicu. Bairi to macããna qũĩ jẽniñawã Jesure:

—Marĩ cayerijãrĩcã rãmurẽã cariayecunarẽ marĩ cacatiorõ, ¿to ñucõãcutĩ? O paariquere bairo caãnoi, ati rãmu ñnorẽ tore bairo caápericõãpee, ¿to ãnicuti? —qũĩ jẽniñawã Jesure, cũ caĩrĩjẽrẽ na quetiparãrẽ busujãgarã.

¹¹ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ñwĩ Jesús:

—¿Ni ñcũ mujãã mena macããcũ, oveja jĩcããcã cacãgou ñcũ cũ caãmata, cũ yu operũ ati rãmu ñnorẽ cũ cañarocajããpata, jicoquei cũ cũ nemũgõmasiẽtĩcuti? Nipetirã mujãã tore bairo mujãã átibujiorã, marĩ cayerijãrĩ rãmu ñno cũãrẽ. ¹² ¡Camasã ruamerẽ oveja netõjãñurõ na maiñami Dios! Bairi cañurĩjẽ marĩ caátie ñuña Dios cũ caññajoro marĩ cayerijãrĩ rãmu ñno cũãrẽ —na ñwĩ Jesús ti wii macããnarẽ.

¹³ Bairo na ñ yaparo, atore bairo qũĩwĩ Jesús caricãburicure:

—Mu ricãre ñupoya.

Bairo cũ caĩrõ, caricãburicu ruame cũ ricãre ñupoowĩ. Tocãrõã cũ ricã ñucõãrũ ape ñugõã macã ricãre bairo yua. ¹⁴ Bairo cũ caató ñnarã, fariseo majã ruame ti wiire witi yua, “¿Dope bairo marĩ ãnaati, Jesure pajããgarã?” ãmeo ñ busupajũgoyuparã na majũ.

Una profecía acerca de Jesús

¹⁵ Jesús ruame masĩcõãwĩ fariseo majã na caĩtũgoñarĩjẽrẽ. Bairo masĩrĩ yua, torũ caãniatacu aperorũ acoámĩ. Bairo cũ caató ñnarã, capããrã camasã

cū bero usawā. Na mena macāāna cariyecuna nipetirārē na catiowī Jesús.

¹⁶ Bairo na catio yaparo, narē cū caátibojarijere aperārē na quetibujū rotiemi.

¹⁷ Dios busarica tutipm profeta Isaías ānacū cū caīquetibujū jūgoyeticūricārōrē bairo baietaro baiwu. Atore bairo ī quetibujū woatucūñañupī Isaías ānacū Dios cū caīrjērē:

¹⁸ “Āni, yu cabesericu, yu caroti niñami. Cū yu maijāñuñā.

Cū caátianierē niñanseanīñā. Bairi yu yerire cū mena yu bapacūtirotigu.

Cū puame judío majā caāmerā cūārē cariape quetire na quetibujūgumi.

¹⁹ Tunu bairoa camasārē roro na busunetōētīgumi.

Caroa yeri mena roque na quetibujūgumi.

Bairi noo macā maapu ācū, di rūmu ūno awajatutiri na quetibujūetīgumi.

²⁰ Bairi camasā catūgoñatutuenaerē caroaro mena na beyogumi.

Cū carotimasirīpau caetaparo jūgoye tūgoñatutuarique roquere na jogumi.

²¹ Bairi judío majā caāmerā cūā nipetirā, ‘Cū caīrōrē bairo caroaro marī juátibojagumi,’

ī tūgoñagarāma,’ ī quetibujū woatucūñañupī Isaías ānacū Jesús cū caátipeere.

Acusan a Jesús de recibir su poder del demonio

(Mr 3.20-30; Lc 11.14-23; 12.10)

²² Ape rūmu Jesutu cū neamá camasā jīcāu wātī yeri pūna cacūgoure. Mai, wātī yeri pūna cū cajāñarō jūgori cū puame iñamasīemi. Bairi tunu busumasīemi. Jesús puame cū catiowī cū cūārē. Bairo cū cacatiuro, caāmu puame busumasīwī. Tunu bairoa iñamasīwī. ²³ Bairo cū cacatiuro iña, nipetiro camasā tūgoñacōā maníama. Atore bairo iwā: “¿Āni, Jesús, marī ñicū David ānacū pārāmi mee cū ānicuti? ¿Dios cū cajou Mesías mee cū ānicuti?” Iwā nipetiro camasā.

²⁴ Bairo na caīrō tūgo, fariseo majā puame atore bairo iwā: “Dios jūgori mee, Beelzebú, wātīā quetiupau majū cū camasīōrjē jūgori wātī yeri pūna, camasārē caānarē na acurewiyoyo masīmi Jesús,” iwā fariseo majā.

²⁵ Jesús puame masīcōāwī na catūgoñarjērē. Bairo masirī yua, atore bairo na iwī: “Quetiupau rey cū carotimasirīpau macāāna na caāmeoboeticōāta, jīcārō ānimasīētīñama. Tunu bairoa jīcā macā, o jīcā wii macāāna na caāmeoboeticōāta, na cūā caroaro ānimasīētīñama. ²⁶ Tore bairo Satanás, wātīā quetiupau, cū yarārē na cū caboeticōāta, ¿dope bairo to āninetōrōati cū carotimasirīpau? Āninetōmasīeto. Yasipeticoagaro cū yarārē, na cū caboeticōāta. ²⁷ Tunu bairoa Beelzebú jūgori wātī yeri pūnarē na yu caacurewiyojomasīata, ¿ñamu cū camasirjē jūgori mujāā yarā cūā yure bairo na átimasīcuti? Bairo mujāā caīrō tūgorā, mujāā yarā puame, ‘Cariape mee mujāā tūgoñāña,’ mujāārē ībujiorāma. ²⁸ Yu puame, Dios Yeri Espiritu Santo cū camasīōrjē jūgori wātī yeri pūnarē yu caacurewiyojomasīata, nipetiro camasā yu caātiere iñarā, ‘Merē Dios cū carotimasirīpau marirē etaya,’ ī masībujiorāma,” na ī quetibujūwī Jesús fariseo majārē.

²⁹ Bairo ī quetibujū yaparo, cajerutiri majōcure icōñarī atore bairo na ī quetibujūnemowī tunu: “Jīcāu wii upau, catutuau majū, cū ya wii macāājērē caroaro cū caīñacoteata, ni ūcū cajerutiri majōcu cū yayerē jerutimasīēcūmi. Jerutimasīmi baihua, ti wii upaure cū cajiyaājūoata. Bairo cū jiyajūgori bero roque, ti wii macāājē nipetirijere jerutipeyo masīcōāāmi.

³⁰ “Yu mena caānigaecu, yure caīñateire bairo caācū niñami. Tunu bairoa yu mena caquetibujūnetōōgaecu, camasārē caquetibujūmawijioare bairo caācū niñami.

31 “Bairi cariape mujããrê ñiña: Cabusupairã dope bairo roro na caĩrĩjê tocãnacã wãmerê masiriyogumi Dios, cãrê na cajëniata. Bairo masiriyobojamicãã, Espiritu Santore roro na cabusupaiata roquere, na masiriyoeitigumi. 32 Baipua, noa ùna yu, Camasã Jũgocure roro na caĩrĩjêrê masiriyogumi Dios, cãrê na cajëniata. Tore bairo átomicãã, Espiritu Santore roro na caĩata roque, na masiriyobojaetigumi. Ati yutea caãno cãã, bairi ati yepa cã cawasoaro bero caãnipa yutea cããrê na masiriyoeitigumi, Dios Espiritu Santore roro na caĩata,” na ĩ quetibujwĩ Jesũs fariseo majãrê.

*El árbol se conoce por su fruto
(Lc 6.43-45)*

33 ĩ quetibujũ yaparo, atore bairo na ĩnemowĩ tunu: “Tũgoñañijate. Jicãã yucu carou carorijere rĩcacuperiya. Tunu bairoa ape yucu caroricũ caroare rĩcacuperiya. Tocãnacã yucu caricacutĩ yucu rĩcare ugarã, tiire marĩ masĩña. ‘Yucu carou ñiña,’ o ‘Yucu caroricũ ñiña,’ marĩ ĩ masĩña. 34 ĩMujãã, ãña ùna moena majũ mujãã ãniña! Bairi rorije caáticõãna ãnirĩ dope bairo pũame caroaro cariape macããjêrê mujãã quetibujũ masĩëna. Marĩ yeri marĩ catũgoñamasĩrĩjêpũ caãnoi, marĩ busunucũña. 35 Bairi marĩ yeripũ caroa caãmata, caroa wãme tũgoñarĩqũerê marĩ busunucũña. Tunu bairoa carorijere marĩ cabusunucũata cããrê, marĩ yeri pũnaapũ carorije caãno jũgori carorije jeto busurĩque ñiña. 36 Cariape mujããrê ñiña: Dios camasãrê na cã caĩñabeseri rãmũ caetaro, roro na caĩrĩqũê tocãnacã wãmerê ĩñabesegumi Dios. 37 Mujãã ya risero jũgori mujãã masĩgumi Dios mujãã caátĩãnierê. Caroaro caĩrĩcũ cã caãmata, carorije wapa cacũgocure bairo qũĩñagumi Dios. Roro caĩrĩcũ cã caãmata roque, carorije wapa cacũgocure bairo qũĩñagumi,” na ĩ quetibujwĩ Jesũs.

*La gente mala pide una señal milagrosa
(Mr 8.12; Lc 11.29-32)*

38 Cabero jĩcããrã Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũerê cajũgobueri majã, bairi fariseo majã mena Jesutũ etawã tunu. Atope bairo qũĩwã:

—Cabuei, jĩcã wãme ùno átijêño ĩñorĩqũerê jããrê mu áti ĩñowã.

39 Bairo na caĩrõ tũgomicãã, atore bairo na ĩwĩ Jesũs:

—Ati yepa macããna, ãme caãna, caroaro Dios mena ãnimasĩëtĩñama. Jicã rãmũ cã boo, ape rãmũ cã boetiyama. Átijêño ĩñorĩqũê jetore boyama. Bairo na cabomiatacããrê, tiere na áti ĩñoeitigumi Dios. Merê na quetibujũ cũñupĩ Jonás ãnacũ cã cabairiquere. 40 Jonás pũame itia rãmũ, itia ñami majũ wai capai paaro pupeapũ ãñupĩ. Torea bairo yũ, Camasã Jũgocũ cãã itia rãmũ, itia ñami majũ ati yepa pupeapũ yũ ãnignũ. 41 Tirũmũpũre Jonás cã caĩrĩjêrê tũgorã, Nĩnive macã macããna pũame roro na caátajere jãnacõãñupã. “Cariapea Dios cã caquetibujũnetõrotoricũ majũ ñiñami Jonás,” ĩ tũgoñamasĩñupã. Bairo Jonarê na caĩtũgoñamiatacããrê, mujãã, ãme caãna pũame Jonás netõjãñurõ caãnimajũũ cã caĩrĩjêrê mujãã tũgousagaetiya. Bairi Dios cã caĩñabeseri rãmũ caetaro, Nĩnive macã macããna pũame catitunurĩ, “Roro majũ mujãã tũgousaesupa,” mujãã ĩgarãma. 42 Tunu bairoa ti rãmũ caetaro, jicãõ catitunurĩ, mujãã, ãme caãnarê, “Cariapea mujãã tũgousaepũ,” mujããrê ĩregomo cõ cãã. Ape nugõã waru jopepũ macããcõ quetiupao ãnacõ cãã bairo mujããrê ĩgomo. Cõ pũame noo cayoaropũ asũpo, Salomõn ãnacũ cã camasĩrĩjêrê tũgogo. Bairo catũgogarico cõ caãnimiatacããrê, mujãã, ãme caãna yũ camasĩrĩjêrê mujãã tũgogaetiya. Bairo Salomõn netõrõ camasĩ yũ caãnimiatacããrê, yũ caĩrĩjêrê mujãã tũgogaetiya.

*El espíritu impuro que regresa
(Lc 11.24-26)*

⁴³ Ī quetibujū yaparo, ape wāme ĩcōñarī atore bairo na ĩnemowī Jesús tunu: “Wātī yeri pūna cañmurē cū cawitiátato bero, noo caoco manipaeripu añesēāūmi. Añesēā yua, cū cañniparore cū cabocaeticōāta, atore bairo ĩ tūgoñāūmi: ⁴⁴ ‘Yū cañnimiatatorua yū tunuágu tunu,’ ĩ tūgoñāūmi. Bairo ĩ tūgoñā yua, tunuá, cañmurē quīñāūmi tunu. Cañmū yeri pūame caroaro na caowa quēnopeyoatato wiire bairo bauūmi. ⁴⁵ Bairo cabairo ĩña yua, ácoacūmi tunu wātī, aperā ĩcā wāmo peti pūga pēnirō cānacāū majū cū netōrō cañuenarē na piñeñou ácú. Bairo na bocá, ‘¡jito!’ na ĩ, cañmurē cū jāārāma tunu nipetirā. Bairi cū yeripū ānicōārāma tunu. Bairo na caño, jōrūame roro baibujiōūmi tunu cañmū pūame yua. Torea bairo baigarāma atī yūtea macāāna carorā, Dios narē cū canetōatato bero cū Yeri majūrē na yeripū caboena pūame,” na ĩ quetibujūwī Jesús fariseo majārē.

*La madre y los hermanos de Jesús
(Mr 3.31-35; Lc 8.19-21)*

⁴⁶ Bairo narē cū caquetibujūāno, Jesús paco, bairi cū bairā cūā topū etayupa. Eta yua, cū cañni wīi macārū cū cotenucūñupā, cū mena buşugarā. ⁴⁷ Bairo macārū na caotenucūrō, Jesutū macāācū ĩcāū atore bairo quīwī Jesure:

—Mū paco, mū bairā mū macāūparā. Macārūma murē coterā átiuparā —quīwī ĩcāū Jesure.

⁴⁸ Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo quīwī Jesús cūrē caquetibujure:

—Naa, yū paco, yū bairā cūā, yū yarā majū na cañnimiatacāūrē, aperā, yū yarārē bairo caāna niñama na cūā.

⁴⁹ Ī quetibujū yaparo, cū wāmorē, jāā, cū cabuerā tare ñupuajori atore bairo quīnemowī tunu:

—Ānoa niñama yū pacore bairo caāna, bairi yū bairārē bairo caāna. ⁵⁰ Noa ũna yū Pacu ũmurecōo macāācū cū carotirore bairo caāna pūame yū bairārē bairo caāna, bairi yū bairā rōmirīrē bairo caāna, bairi yū pacore bairo caāna niñama.

13

*La parábola del sembrador
(Mr 4.1-9; Lc 8.4-8)*

¹ Ti rāma ti wīi cañniatacu witiátī yua, utabacura tānipū ruietawī Jesús.

² Bairo cū caruīro, camasā capāārā cūtu neñaetawā. Bairo capāārā majū na cañnoi, Jesús pūame cūmua turorica capairicapū ájāāwī. Cūtu catāgorā etarā pūame peta paputiropū nucūwā. ³ Bairo na cabairo, capee wāme ĩcōñarī na quetibujūwī Jesús.

Atore bairo na ĩ quetibujūwī: “Īcā rāma áśúpu ĩcāū cañmū cū wesepū, oteriquere otei ácú. ⁴ Topū eta, cū oteriquere wēbato otejūgoyupū. Bairo caroaro cū caotemiatacāūrē, oterique ĩcā rupaa ñañuparō maapu. Bairo maapu ti rupaa cañarō ĩñarā, minia pūame wñruiatī, ũgarecōāñuparā. ⁵ Cabero cū cawēbatoro, ape rupaa ũtā yeparū cayera esemenirōpū ñañuparō. Tie pūame yoaro mee pūtimīñuparō, cayera esemenirō cañnoi yua. ⁶ Bairo tie oterique pūame pūtiatīmī yua, yoaro mee riacoásúparo muipū cū caasijīārōī, dope bairo nūcōōrī jōmasiētīrī yua. ⁷ Cabero cū cawēbatoro, ape rupaa pota yucu watoapu ñañuparō. Cabero pota yucu pūame cabūtinētōrō, tie oterique pūame caroaro pūtimasēsúparo. Pota yucu pūame otere bñtibiacōāñuparō. ⁸ Cabero ape rupaa pūame caroa yeparū ñañuparō. Cabero puti, bñticoasuparo. Bairo

bütaiátó, jīcā jatí cien rupaa majū rícacusuparo. Ape jatí sesenta rupaa majū rícacusuparo. Ape jatí treinta majū rícacusuparo. ⁹ Mujāā, caāmoocuna mujāā āniña. Bairi āmerē yua, mujāārē yu caquetibujatajere tūgōāmewiyoya mujāā yeripu,” na ĩwī Jesús cātu catūgorā etarārē.

El porqué de las parábolas

(Mr 4.10-12; Lc 8.9-10)

¹⁰ Cabero jāā, Jesús cū cabuerā cātu jāā etawu. Cātu eta yua, atore bairo cū jāā ĩ jēniñawū: “Camasā, mūtu catūgorā etarārē, ¿nopēi capee ĩcōñari na mu quetibujunucūñati?” cū jāā ĩwū. ¹¹ Bairo jāā cañrō tūgo, atore bairo jāā ĩ quetibujawī Jesús: “Dios cū carotimasīrīpau macāājērē tirūmupu macāāna na catūgoetajere mujāā roquere mujāā masīōñami. Aperā tiere na camasīrōrē boetiyami. Torecu, ape wāme ĩcōñari na quetibuju rotiyami Dios. ¹² Bairi ni jīcāū ūcū yu caquetibujarijere cū catūgousaata, Dios pūame cū masīōnemogumi tunu. Bairo ātīmīcūā, petoaca catūgousau cū caāmata, cabero cū camasīmiatajere cū masiriyocōāgumi. ¹³ Bairi ape wāme ĩcōñari na yu quetibujunucūñā camasā yutu catūgorā etarārē. Bairi na pūame cacaapee cūgorā nimirācūā, Dios cū caātiere ĩñamasīētīñama. Tunu bairoa cū yaye quetire tūgomirācūā, tiere tūgomasiētīñama. ¹⁴ Dios busarica tutipu Isaiās ānacū cū caquetibuju jūgoyticūrīcārōrē bairo baietaro baiya narē: ‘Ati yepa macāāna yu yaye quetire tūgomirācūā, di rūmu ūno tiere tūgomasiētīñama.

Tunu bairoa cacaapee cūgorā nimirācūā, di rūmu ūno yu caātiere ĩñamasīētīñama.

¹⁵ Ati macā macāāna, na yeripu catūgoñamasīgaetoi cacaapee cūgorā nimirācūā, yu caātiere ĩñamasīētīñama.

Tunu bairoa caāmo cūgorā nimirācūā, yu yaye quetire tūgomasiētīñama.

Na yeripure tūgoña masīētīñama na yu caquetibujugamirījērē.

Bairi, “Jāā mu netōōwā,” ñietinucūñama,’ ĩ quetibuju cūñañupī Isaiās ānacū,” ĩ quetibujawī Jesús.

¹⁶⁻¹⁷ Bairo ĩ quetibuju yaparo, atore bairo jāā ĩnemowī tunu Jesús: “Tirūmupu macāāna profeta majā capāārā majū mujāā caññarījē ūnierē ĩñagamiñupā. Na ūna aperā carorije wapa cacūgoenarē bairo caāna cūā tiere ĩñagamiñupā. Mujāā catūgorije ūnie cūārē tūgogamiñupā. Bairi mujāā, yu cabuerā pūame capee ĩña, tūgo, caāna ānirī, useanirī āña,” jāā ĩwī Jesús, jāā, cū cabuerārē.

Jesús explica la parábola del sembrador

(Mr 4.13-20; Lc 8.11-15)

¹⁸ Bairo ĩ quetibuju yaparo, atore bairo jāā ĩ quetibuju masīōwī caoteire ĩcōñari cū caquetibujatajere: “Tūgoya yu cabuerā. Mujāārē yu quetibujugu caroaro, ĩcōñari caotei quetire camasārē yu caquetibujatajere: ¹⁹ Camasā jīcārā Dios yaye quetire tūgoyama. Bairo tūgomirācūā, tūgomasiētīñama. Dios busariquere na catūgoatato beroaca, wātī pūame uwaro eta, jecōñami na camasībujioatajere. Minia na cawūje ugaricarore bairo etanecōñami wātī, na camasībujioatajere. Na pūame caotei cū caoterique maapu caññarīcā rupaare bairo niñama. ²⁰⁻²¹ Bairo tunu aperā camasā Dios yaye quetire useanirō tūgo, jicoquei, ‘Jaū,’ ĩñama. Bairo bomirācūā, bairāpua na yeripu caroaro cū yuetiyama. Capūtirije canucōmanajērē bairo niñama. Bairi roro na cabairo caāno, o Dios yaye quetire na catūgousaro jūgori aperā narē na caññatero ĩñarā, yoaro mee jāñañama Dios yaye quetire yua. Dios mena yoaro āmerīñama. Naa, caotei cū caoterique ape rupaa ūtā buipu caññarīcā rupaare

bairo niñama. ²² Bairo tunu aperã camasã Dios yaye quetire, ‘Jau,’ na caĩrõ bero, apeye ùnie puamerẽ butiõro tũgoña macañama. Ati yepa macããjẽ wapatarique ùnierẽ, bairi caroaro na cañigarije cũarẽ tũgoñãnama butiõro. Bairi Dios busuriquere tũgoña masiriticõãnama. Caroaro cañarẽ bairo na caãperoi, carica butimasietĩerẽ bairo niñama. Bairi naa, caotei cã caoterique ape rupaa pota watoapu cañaricã rupaare bairo niñama. ²³ Bairãrupa, aperã roque Dios yaye quetire useaniri tũgoyama. Na yeri pũnapu cariapẽ tũgopeori, tiere tũgõsayama. Caotei cã caoterique ape rupaa, caroa yepapu cañaricã rupaare bairo niñama. Bairi jĩcã jatĩ cien rupaa majũ ricacũsuparo. Ape jatĩ sesenta rupaa majũ ricacũsuparo. Ape jatĩ treinta majũ ricacũsuparo. Torea bairo niñama Dios yayere catũgõsanucũrã puame,” jãã i quetibũjwĩ Jesũs.

La parábola de la mala hierba entre el trigo

²⁴ Jãã i quetibũju yaparo, ape wãme ìcõñarĩ atore bairo na ìnemowĩ Jesũs tunu cãtu catũgorã etarãrẽ: “Dios cã carotiripau atore bairo niña: Oteriquere caotei cã oterique caroa majũrẽ cã wesepure oteyupu. ²⁵ Cabero cã, bairi aperã cã yarã cãã nipetiro na cacãnitoye cã pesu puame yasioro cã wesepu etayupu. Eta yua, oterique moetie majũrẽ trigo cã caoteataje watoapure otenemocõãñupũ. Bairo roro átĩ yaparo, acoásupu. ²⁶ Cabero cã caotemirĩqũẽ puame puti, butiyaparoyparo. Moetie cãã puti, butiyaparoyparo caroa oterique watoare. ²⁷ Bairo cabairo ìña, ti wese upau ùmua puame cãtu etayuparã. Eta yua, atore bairo quĩ jẽniñuparã: ‘Jãã quetiupau, oterique caroa majũrẽ mu oterotiricu. Bairo mu caãtirotimiatacũarẽ, ¿dopẽirõ caroa watoare carorije to putiyupari?’ quĩñuparã cã ùmua puame. ²⁸ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ìñupũ: ‘Yũ pesu jĩcãũ roro yũ átibojaatacũmi.’ Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo quĩ jẽniñuparã: ‘Bairi, ¿ñerẽ jãã caãtie mu boyati? ¿Moetiere jãã cawããrero mu boyati?’ quĩñuparã cã ùmua ti wese upaure. ²⁹ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ìñupũ: ‘Bairo yũ boetiya. Bairo mujãã caãpata, trigo caroa apeye moetie mena mujãã wããrecõãbujiorã. ³⁰ Bairi trigo carorije mena to buticõãto mai. Cabero trigo jericapau caetaro ìña, atore bairo ñigu trigore cajebõari majãrẽ: “Trigore mujãã cajeparo jũgoye carorijere ricaati jee yaparo, carupaa rotori jiyari joerecõãña. Bairo átĩ yaparo, trigo puamerẽ mujãã cajero yũ boya. Jee yaparo, yũ ya wii ugarique cũricã wiipũ mujãã cacũrõ yũ boya,” ñigu trigore cajebõari majãrẽ,’ na ìñupũ ti wese upau,” na ìcõña quetibũjwĩ Jesũs cãtu catũgorã etarãrẽ.

La parábola de la semilla de mostaza

(Mr 4.30-32; Lc 13.18-19)

³¹ I quetibũju yaparo, ape wãme ìcõñarĩ atore bairo na ìnemowĩ Jesũs tunu cãtu catũgorã etarãrẽ: “Tunu mostaza na caĩri apeacarẽ jĩcãũ cã wesepu cã caotericaacarẽ bairo niña Dios cã carotimasĩripau. ³² Tia apeacã puame õcããcã majũ nimirõcũã, marĩ caotero bero butiató, pairicu majũ áya, nipe-tirije wesepu oterique netõrõ. Bairi minia cãã tii yucu rapuripure na ria batiirire quẽnorĩ nicõãmasiñama. Torea bairo niña Dios cã carotimasĩripau cãã,” na ìcõña quetibũjwĩ Jesũs.

La parábola de la levadura

(Lc 13.20-21)

³³ I quetibũju yaparo, ape wãme ìcõñarĩ atore bairo na ìnemowĩ Jesũs tunu cãtu catũgorã etarãrẽ: “Levadurare bairo niña Dios cã carotimasĩripau. Jĩcãõ trigo wããriqũẽ wetare, itiaru majũ oco mena weyo yaparo, levadurare petoaca jããñamo. Bairo petoaca cõ cajããmiatacũarẽ, tie puame jesapeticoaya

yua. Torea bairo niña Dios cū carotimasirīpaṁ cūā,” na ĩcōña quetibujṁwī Jesús.

El uso que Jesús hacia de las parábolas

(Mr 4.33-34)

³⁴ Torea bairo jeto na ĩcōña quetibujṁnucūwī Jesús nipetiro camasã cūtu catūgorā etarārē. Dise ũnie quetibujṁriquere ĩcōñaetiri na quetibujṁemi.

³⁵ Bairo Dios bṁsarica tutirṁ profeta cū caīwoatuquetibujṁ jūgoyeticūĩcārōrē bairo baietaro baiwṁ. Atore bairo ĩ woatuyayupi profeta, Jesús cū caīpeere: “Capee wāme ĩcōñarī yṁ quetibujṁgṁ camasārē.

Ati ṁmurecōo Dios cū caqūēnōparo jūgoye camasã na catūgoetajere na yṁ quetibujṁgṁ,”

ĩ woatu quetibujṁ jūgoyeticūñāñupī profeta.

Jesús explica la parábola de la mala hierba entre el trigo

³⁶ Cabero Jesús camasã cūtu catūgorā etarārē, “Yṁ áya,” na ĩrī bero, ĩcā wiire jāāetawī. Bairo cū cajāāetaro bero, jāā, cū cabuerā pṁame cūtu jāā etawṁ.

Atore bairo cū jāā ĩ jēniñawū: “¿Dope bairo ĩgaro to ĩñati carorije trigo watoṁṁ na caotemirīqūērē ĩcōñarī mṁ caquetibujṁataje? Jāā tūgomasiētīāpṁ. Bairi jāā

mṁ caquetibujṁro jāā boya,” cū jāā ĩwṁ. ³⁷ Bairo jāā caĩrō tūgo, atore bairo jāā ĩwī: “Oterique caroare caotei pṁame, yṁ, Camasã Jūgocṁre bairo caācū niñami.

³⁸ Caotei ya wese pṁame ati ṁmurecōo macāā yepare bairo niña. Ti wese caputibūtirique caroa macāājē pṁame Dios cū carotimasirīpaṁṁ macāānarē bairo niña.

Ti wese caputibūtirique oterique carorije pṁame wātī yarārē bairo niña. ³⁹ Ti wese upṁ pesu pṁame wātīrē bairo caācū niñami. Tunu bairoa ti wese caputibūtirique jericapaṁ caetaro ati ṁmurecōo capetiri rūmurē bairo niña.

Bairi ti wese caputibūtirique jeroiari majā pṁame ángelea majārē bairo niñama. ⁴⁰ Bairi jebojarī majā moetiere na cajoerericarore bairo baigaro ati ṁmureco capetiri rūmṁ caetaro yua.

⁴¹ Yṁ, Camasã Jūgocṁ, yṁ carotirā ángelea majārē na yṁ jogṁ yṁ carotimasirīpaṁṁ. Yṁ yarā na catūgoñarījērē royetuo joroque caānarē, bairi rorije caáticōāna cūārē na yṁ jeneñorotigu.

⁴² Ángelea, bairo na cajeeneñopeyoro ĩña yua, caūpetietopṁ na yṁ rerotigu. Topṁ bütioro otigarāma. Na opire bacarṁpotugarāma, bütioro yaparuarā yua.

⁴³ Bairo na caáto bero, yṁ yarā, carorije cacūgoenarē bairo Dios cū caĩñarīcārā pṁame muirṁ ṁmurecōo macāācū cū caasiyarijere bairo baupeticoagarāma yṁ Pacṁ cū carotimasirīpaṁre. Mujāā, caāmoocṁna mujāā āniña. Bairi āmerē yua, mujāārē yṁ caquetibujṁatajere tūgoāmewiyoya mujāā yeripṁ,” ĩwī Jesús.

La parábola del tesoro escondido

⁴⁴ ĩ quetibujṁ yaparo, ape wāme ĩcōñarī atore bairo ĩnemowī Jesús tunu: “Dios cū carotimasirīpaṁ atore bairo niña: Pairo cawapacutie capee moneda tiirre wesepṁ aperā na cayactiyasioricarore bairo niña. Bairi caūmṁ jīcāū tiere ĩña acuarī yua, jicoquei tiere yanemoñupṁ tunu. Bairo áti yaparo, ṁseanirīqūē

mena cū yaye apeye ũnie nipetirijere aperārē nuni, tie wapa jeyupṁ, ti wesere wapatigu. Bairo cū cawapatinunirō, cū yaye cū cabocaataje cū yaye majū nicōāñuparō yua.

La parábola de la perla de mucho valor

⁴⁵ “Dios cū carotimasirīpaṁ tunu atore bairo niña: Jīcāū, cū yayere canunireri majōcṁ perla caroaro cabotiri rupaacarē macāū ácū baiyupṁ.

⁴⁶ Bairo cū caátó, jīcā, tocānacā rupaa netōrō caroa botirica majūrē bōcacōāñupṁ. Bairo bōcari, cū yaye apeye ũnie nipetirijere aperārē nuni,

tie wapa jeyupũ, tiare wapatigũ. Bairo cũ cawapatiro, tia cũ ya majũ nicõañuparõ yua.

La parábola de la red

47 “Dios cũ carotimasĩripũ tunu atore bairo niña: Ria capairiyapũ wai wasarã aperã na bapire na carocañuajorore bairo niña. Bairo camasã na caáto, wai capããrã tocãnacã wãme majũ ti bapire jããñuparã. 48 Bairo na cajããrõ ñña, wemoñuparã ti bapire paputiropũ. Wemo yaparo yua, waire na beseruiyuparã. Wai caroarã jetõre boyuparã. Carorã pũamerẽ na recõañuparã.

49-50 “Torea bairo baigaro ati umũrecõo capetiparo jũgoye. Ángelea majã pũame ati yepapũ etarã, camasã carorãrẽ na ricawori caũpetietopũre na regarãma. Topũ butiõro otigarãma. Na opire bacarũpotugarãma, butiõro yapapuarã yua,” i quetibujuwĩ Jesũs.

Tesoros nuevos y viejos

51 I quetibujũ yaparo, atore bairo jãã i jẽniñawĩ Jesũs:

—¿Mujããrẽ yũ caquetibujũatajere mujãã tũgomasĩati?

Bairo cũ cajjẽniñarõ, “Jãã tũgomasĩña,” cũ jãã iwũ.

52 Bairo jãã caĩrõ tũgo, atore bairo jãã ñemowĩ tunu:

—Ni jĩcãũ, Moisés ãnacũ cũ caroticũĩrĩqũerẽ cajũgobuei ùcũ Dios cũ carotimasĩripũ macããjẽrẽ cũ cajũgobueata, jĩcãũ wii upaure bairo nigũmi. Ti wii upaũ pũame cũ ya wii macããjẽ cũ caqũẽnocũĩrĩqũẽ pũga wãme mena átimasĩñami cawãma apeye ùnie mena cããrẽ, bairi cabũcu apeye ùnie mena cããrẽ. Cũrẽã bairo nigũmi, cajũgobuei cawãma macããjẽ yũ cabuerije, bairi tunu Moisés ãnacũ cũ cacũĩrĩqũerẽ cabũcu macããjẽrẽ cariape cũ catũgoñaata —jãã iwĩ Jesũs.

Jesús en Nazaret

(Mr 6.1-6; Lc 4.16-30)

53 Bairo atie capee wãme ìcõña quetibujũ yaparori bero, ti macãpũ witi acoámĩ. 54 Bairo witi acoátĩ yua, cũ ya yepa majũpũ etawĩ. Eta, ti yepa macããna na cañubueri wiire jããetawĩ, na quetibujũgũ. Bairo cũ caquetibujũro tũgo, to macããna pũame tũgocõã maniãma. Atoe bairo iwã:

—Ãnia, caroaro jĩcãrõ tãni quetibujũyami. ¿Noopũ atie caroaro cũ caquetibujũmasĩĩjẽrẽ cũ masĩĩnuparĩ? ¿Dope bairo átijẽñorĩqũẽ cããrẽ cũ átimasĩĩnuparĩ? 55 ¿Ãni, yucũpãĩrĩ mena rocapata ùnierẽ caqũẽnou macũ mee cũ ãniñati? ¿Marĩ mena macããcõ, María macũ mee cũ ãniñati? Bairi, ¿Santiago, José, Simón, Judas jũgocũ mee cũ ãniñati? 56 Cũ marĩ masĩãñuñña. Bairi, ¿marĩ mena macããna rõmirĩ jũgocũ mee cũ ãniñati? Bairi, ¿noopũ atie nipetirije cũ camasĩĩjẽrẽ cũ masĩĩnuparĩ? —ãmeo i jẽniñawã na majũ.

57 Bairo Jesure qũĩrogaetiri, cũ ya macã macããna pũame cũ caquetibujũrijere tũgogaema. Bairo na catũgogaeto ñña, atore bairo na iwĩ Jesũs:

—Profeta majã tocãnacãũpũrea na ñroanucũñnama camasã nipetiro na cañesẽãrõpũ. Na ya macã macããna, bairi na ya wii macããna majũ roque na boetinucũñnama. Na yarã jeto na ñroaetinucũñnama —na iwĩ Jesũs.

58 Bairi cũ ya macã macããna cũ caquetibujũrijere cariape na catũgogaetoi, capee caroa cũ caátijẽñomasĩĩjẽrẽ topure áti ññoemi Jesũs yua.

14

La muerte de Juan el Bautista
(Mr 6.14-29; Lc 9.7-9)

¹ Ti rāmuri majũã Herodes, Galilea yepa macããna quetiurapũ pũame queti tũgoyurũ Jesús cũ caátimasĩrĩjērē. ² Bairo tiere tũgo, atore bairo na ãũurũ cũ carotĩrārē: “Jesús na caĩ, cũã ãcãmi Juan el Bautista cabaiyasĩricũ ãnacũ tunu cacati majũ. Bairo cabai ãnĩrĩ capee átĩjēñomasĩĩmi,” na ãũurũ Herodes.

³⁻⁴ Mai, cajũgoyurũ Herodes pũame Juarē ñerotiyurũ. Bairo cũ ñerotiri bero, ãpõawē mena cũ jiyari, preso jorica wiĩrũ cũ cũrocaroti joyurũ. Juan cũ caquetibũjuriere boesurũ Herodes. Mai, “Mũ bai Felipe nũmo Herodĩas na caĩõ mena mũ caãnie ñũetĩña. Carorije niña mũ caátie,” cãrē cũ caĩquetibũjuriere boesurũ. Bairo boetiri preso jorica wiĩrũ cũ cũrocaroti joyurũ Herodes pũame Juarē.

⁵ Tunu nipetiro camasã Juarē, “Dios cũ caquetibũjurotĩõ ãcãmi,” ĩrã, cũ maijãũũũparã. Bairi Herodes pũame jicoquei Juarē cũ pajĩãroca rotigamicũã, bairo átiroti masĩesurũ, camasã yũ tutirema, ĩ. ⁶ Bairo jĩcã rãmũ yua, Herodes cũ cabuiarica rãmũ caetaro, bose rãmũ quẽnoũurũ. Bairo cũ caquẽnorõ, Felipe nũmo caãnimĩrĩcõ Herodĩas cawãmecũco macõ pũame basa ãnoũurũ, Herodes cũ capĩioatana cõ na caĩãparore bairo ĩõ. Herodes cũã cõ cabasarijere ãñajesomajũcõãũurũ. ⁷ Bairi nipetirã na catũgoro, atore bairo cõ ãũurũ Herodĩas macõrē Herodes pũame: “Noo, yũre mũ cajẽnigari wãmerē yũ jẽniña. Mũ yũ jomajũcõãũũ. ĩtoricarõ mano Dios mena ñiña,” cõ ãũurũ. ⁸ Bairo cawãmao pũame tiere tũgori, cõ pacore jẽniñaõ ásũpo. Cabero yua, cõ paco cõrē cõ caĩrotĩrore bairo quĩũũurũ Herodere:

—Bairo yũ boya: ãmeacã Juan el Bautista rũpoare patanerĩ jotu baparu jããrĩ, yũ mũ jowa —quĩũũurũ.

⁹ Bairo cõ caĩrõ tũgo, tũgoña yapapuacoásurũ Herodes pũame. Bairo tũgoña yapapuamicũã, “‘ĩDios mena ñiña!’ cõrē yũ caĩatajere yũ tũgoama yũ capĩioatana,” ĩ yua, cõrē cũ caĩatatore bairo átirotiyurũ. ¹⁰ Bairi cũ ãũuarē Juan preso jorica wiĩrũ caãcãrē cũ rũpoa patarotĩjoyurũ. ¹¹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, cũ caĩrõrē bairo cũ ásũparã Juarē. Bairo cũ pajĩã yaparori bero, cũ ãnacũ rũpoare jotu bapa buĩrũ nejããrĩ, Herodĩas macõrē cõ nuniũũurũ. Cõ pũame cõ pacore cũ rũpoa ãnatõrē cõ neásũpo, cũ cayasiro cõ masĩãto, ĩõ.

¹² Cabero Juan cũ cabuemĩrĩcãrã pũame bairo cãrē na capajĩãrocarijere queti tũgori, preso jorica wiĩrũ etarã, cũ ãnacũ rupãure neásũparã, masã operũ cũ yarocagarã. Bairo ati yaparori bero, Jesutũ etawã, tie quetire cũ quetibũjurã etarã.

Jesús da de comer a cinco mil hombres

(Mr 6.30-44; Lc 9.10-17; Jn 6.1-14)

¹³ Bairo Jesús na caĩquetibũjuro tũgo, topũ caãniatũ cũũuarē ájããrĩ camasã manorũ jãã jũgoacoãmĩ. Bairo jãã caátĩere masĩrĩ yua, ti macãã macããna camasã pũame maapũ utabũcũra tũni ásũpa, jãã eñota ánã. Bairo ánã, jãã jũgoye etayura. ¹⁴ Bairi Jesús utabũcũra ape nũgõãrũ pẽñaeta yua, maãũcãwĩ. Maãũcãrĩ yua, camasã capããrãrē na ãñawĩ. Bairo na cabairo, bopacooro na ãñawĩ. Bairi na mena macããna cariyecũna na caneatiãtanarē na catiowĩ. ¹⁵ Bairo na cũ caátĩcõãno, ñamicããcã nicõa ápũ. Bairi jãã, cũ cabuerã pũame Jesutũ etari, atore bairo cũ jãã ĩwũ:

—Merē ñamicã majũ niña. Atopũre wiĩri maniña. Dope camasã capããrãrē na marĩ áperã. Bairi ãnoarē na mũ árotiwa macããrũ, na majũ na caũgapeere na wapatĩrãpãro —jãã ĩwũ Jesure.

¹⁶ Bairo jãã caĩrõ tũgomicũã, atore bairo jãã ĩwĩ:

—Aperorũ na caũgapeere na wapatira rotietĩcõãña. Mũjãã majũ na ugarĩque nuña —jãã ĩwĩ.

17 Bairo cū caĩrō tūgo, bairo cū jāā ĩwū:

—Jāā, jīcā wāmo cārō pan jororiaca, wai, pūgarāācā tocārōā jāā cūgoya —cū jāā ĩwū.

18 Bairo jāā caĩrō: “Ato pūame jeasá,” jāā ĩwī.

19 Ī yaparo, camasā capāārā to caānarē taa yeparu na ruirotiwī. Bairo na caruĩro ĩña, pan rupaa jīcā wāmo cānacā rupaacarē, wai pūgarā mena nee, jōbuire ĩnamugōjori, “Jāā mena mu ĩujāñña,” Diore qū ĩeniwī. Bairo qū ĩeni yaparo, pan rupaare carecomacā peeri, jāā, cū cabuerārē, jāā nuniwī, camasārē jāā cabatoparore bairo ĩ. 20 Bairo jāā cabatoro bero yua, nipetiro camasā caroarō ugayapicoáma, ugariquere narē jāā cabatoatajere. Bairo na caugatuaro bero, jāā jejjāwū piĩripi na caugarugarijere. Puga wāmo peti rupore puga pēnirō cānacā piĩri majū jāā jejjājirowu. 21 To caāna caugaatana jīcā wāmo cānacā mil majū camasā āma, carōmia, bairi cawīmarā cū cōñña manoa.

Jesús camina sobre el agua
(Mr 6.45-52; Jn 6.16-21)

22 Tipau bero, jāā, cū cabuerārē cūmuaru jāā ájāārotiwī Jesús tunu. Camasārē na cū caĩñatusajotoye, ti utabucura ĩñugōaru cū jūgoye jāā capēñaátō bowī. 23 Bairo camasārē na ĩñatusajo yaparo, utāu buĩru wāmucoásupi Jesús, Diore cū ĩeniácú. Bairi muĩru cū cajāārō canaioatĩrau, jīcāññā āñupĩ Jesús ti utāu buĩru. 24 Jāā pūame merē cūmuu mena tira recomacā majũru jāā āmu. Bairo jāā caāno, oco turi pūame butioro jabewu. Wĩno cū butioro jāā riape jāā paputunuo pocōāwū. 25 Bairo roro jāā cabairo, cabusuparo jūgoyeaca oco bui peari jāātū amĩ Jesús. 26 Bairo oco buĩru cū caatō ĩña yua, “Apei ũcū ácūmĩ,” ĩrā, jāā, cū cabuerārē uwiri bairo jāā awajawu:

—Īñi, camasocu ānacū wātĩ marĩtu atĩyami! —jāā ĩwū.

Butioro cauwirā ānirĩ bairo jāā awajawu yua.

27 Bairo jāā cabairo, Jesús pūame jāā ĩ jowĩ:

—Ītūgoñatutuaya yu yarā, Jesua yu āñña, yu uwieticōñña! —jāā ĩwī.

28 Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo qūĩwī Pedro Jesure:

—Mu, jāā Quetiupau cariape mu caāmata, mutū oco buĩru yu árotiya.

29 Bairo cū caĩrō tūgo, “Jau, yatu asá,” qūĩwī Jesús Pedroe.

Bairo cū caĩrō tūgo, Pedro, jāā cūmuaru cajāññaatacu pūame cūmuarē ruiro oco buĩru Jesutu ámiwī. 30 Bairo ámasĩmicūā, wĩno butioro cū caĩñarō capapunemorō, tūgoña uwirique Pedroe etawu. Eta yua, ruacōā ruĩnutuamĩ. Bairo atore bairo qūĩ awajawī Pedro Jesure:

—ĪYu Quetiupau, yure ĩnei asá! ĩRua ácu yu baiya!

31 Bairo cū caĩrō tūgo, jicoquei Jesús cū wāmo ĩujori Pedroe cū ĩewī. ĩerĩ yua, atore bairo qūĩwī:

—Yu yau, ĩjĩrĩcā majū yu mena mu tūgoñatutuaya! ĩNopēĩ, “Yu ámasĩecū,” mi tūgoñaati? —qūĩwī Jesús Pedroe.

32 Bairo cūmuaru na cajjāārō, wĩno pūame papujānacopu yua. 33 Bairo cabairo ĩña, jāā, cūmuaru caāna pūame Jesutu rupopaturĩ mena etanumurĩ cū jāā ĩrowu:

—ĪCariape Dios macū majū mu āñña! —cū jāā ĩwū Jesure.

Jesús sana a los enfermos en Genesaret
(Mr 6.53-56)

34 Bairo pēñaáná, utabucura ape nūgōaru jāā etawu, Genesaret cawāmecuti yeparu. 35 Bairo jāā caetaro ĩña, to macāāna pūame Jesure qūĩñamasīwā. Bairo

cū caetarije quetire ti yepa nipetiropu quetibujū batoyupa, cariyecunārē na caneatīparore bairo ĩrā. ³⁶ Bairo na puame, Jesutu eta, atore bairo tūgoñañupā: “Cū jutiro yapa ũno cūārē marī capañaata, marī caticoagarā,” ĩ tūgoñañupā. Bairo pñariqūērē butioro cū jēniwā. Bairo cariyecuna tocānacāūā cū jutiro yapare capañaarā caticoama.

15

Lo que hace impuro al hombre (Mr 7.1-23)

¹ Cabero etawā fariseo majā, bairo Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā mena. Na puame Jerusalén macāpu caatīatana āma. Atoze bairo qūīwā Jesure:

² —¿Nopēĩrā mu cabuerā marī ñicūjāā ānana na caroticūrīqūērē bairo na áperiyati? Coseetiyama na wāmorĩrē na caugaparo jūgoye —qūīwā Jesure.

³ Bairo na caĩrō tūgo, atore bairo na ĩ jēniñawī Jesús:

—¿Nopēĩrā mujāā cūā mujāā caátinucūrĭjērē butioro borā, Dios marĩrē cū caroticūrīqūē puamerē mujāā áperinucūñati? ⁴ Dios puame atore bairo marī rotiyupī: “Mujāā pacuare mujāā caĩroaro yu boya. Ni ũcū cū pacure, o cū pacore roro cū caĩata, cū mujāā pajĭarocacōāgarā,” ĩ quetibujū cūñupī Dios. ⁵ Bairo cū caĭcūmiatacūārē, mujāā puame ricaati mujāā quetibujūya camasārē. Atoze bairo mujāā ĩña: “Ni ĩcāū ũcū cū pacure, o cū pacore, ũy yaye nipetirijere merē Diore cū yu nuniarū. Bairo mujāā cabopacarijere yu nunimasĭētĭña,” cū caĭata, ĩñurō. ⁶ Bairo ni ĩcāū ũcū tore bairo caĭ āniĩrī, cū pacure, o cū pacore cū cajuātīnemorō ātirotietiya,” mujāā ĩ quetibujūya. Bairo ĩ quetibujūrā, Dios marĩrē cū caroticūrīqūērē cajānarotirārē bairo mujāā baiya. Bairo caquetibujūrā āniĩrī netōjāñurō mujāā boya mujāā caátinucūrĭjē mujāā ya wāme puamerē. ⁷ ¡Caĭtopairā majū mujāā āniña! Dios puame Isaías ānacū cū cawoaturica pūrōpu mujāā ũnarē cū caĭquetibujūnetōjūgoyeticūrĭcārōrē bairo mujāā baimajūcōāña. Atoze bairo ĩñupī Dios mujāārē:

⁸ “Ati poa macāāna na busarique mena yure caĭroarārē bairo baiyama. Bairo baimirācūā, na yeri na catūgoñarĭjēpu ricaati baicōāñama.

⁹ Na puame, “Camasā na carotirique puamerē Dios cū caquetibujūroticūrīqūē netōjāñurō caānimajūrĭjē niña,” caĭrārē bairo buenucūñama.

Bairo cabuerā na caānoi, yure na cañubuegarije dope bairo átimasĭā maa,’ ĩñupī Dios mujāā cabaipeere —na ĩ quetibujūwī Jesús fariseo majārē.

¹⁰ ĩ quetibujū yaparo, camasārē na piineñorī, atore bairo na ĩwī Jesús:

—Tūgopeoya yu yaye quetibujūriquere. Tiere tūgomasĭña: ¹¹ Camasā na caugarije wapa jūgori mee carorā niñama. Na majūā rorije na yeripu na catūgoñanucūrĭjē jūgori roque carorā niñama —na ĩ quetibujūwī Jesús.

¹² Bairo cū caĭrō tūgo, jāā, cū cabuerā puame cūtu etari, atore bairo cū jāā ĩwū:

—Bairo mu caĭrō, fariseo majārē tūgoasioo joroque na mu átīcūpu —cū jāā ĩwū.

¹³ Bairo jāā caĭrō tūgo, atore bairo jāā ĩwī:

—Wesepu moetie camasā na caoteetiere, to majū caputirijere wārocānucūñama. Torea bairo yu Pacu ũmurecōo macāācū camasā tocānacāū cū yarā caāmerārē na beseregūmi. ¹⁴ Bairo fariseo majā na caĭrĭjērē tūgopeotīcōāña. Na puame cacaapee māna, aperā na bapa cacaapee māna cūārē, “Mujāārē jāā jūgogarā,” caĭrārē bairo niñama. Ni ĩcāū ũcū cacaapee mácū puame, apei cū bapa cacaapee mácūrē, “Mu yu jūgogu,” cū caĭata,

na pɨgarĩrɨna operɨ rocajãcõãbujiorãma —jãã ĩ quetibɨjɨwĩ Jesús, jãã, cũ cabuerãrẽ.

15 Bairo cũ caĩrõ tũgomicũã, tũgomasiẽmi Pedro. Bairi atore bairo qũĩwĩ Jesure:

—Ape wãme ĩcõñarĩ jããrẽ mɨ caquetibɨjɨrije, ¿dope bairo ĩgaro to ĩñati?

16 Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩwĩ Jesús Pedroro:

—¿Mujãã cũã yɨ yaye quetire mujãã tũgomasiẽtĩñati? 17-18 Nipetiro camasã na caugarije tocãnacã wãme pɨame na paaropɨ yuaya. Yuari yua, cabero netõcoaya. Na caugarije mee na yeri pũna to royetuo joroque na átiya. Roro na catũgoñarĩjẽ jũgori roque carorije caãnarẽ bairo na ĩñañami Dios. 19 Camasã na yeripɨ roro na catũgoñarĩjẽ jũgori aperãrẽ na pajĩãreyama. Aperã na nɨmoa mee, o na manapũã mena mee roro ãniñama. Cawãmarã cawãmojiyaena cũã bairoa roro ãnajẽ cutiyama. Tunu bairoa aperã jerutiya. Aperã mɨnana ĩñama. Aperã bɨsɨpaiyama. 20 Bairo camasã na yeripɨ roro na catũgoñarĩjẽ jũgori roro átiyama. Bairo na wãmorĩ coseena na caugarije wapa mee, roro na caátie jũgori carorije caãnarẽ bairo na ĩñañami Dios —jãã ĩ quetibɨjɨwĩ Jesús, jãã, cũ cabuerãrẽ.

Una extranjera que creyó en Jesús

(Mr 7.24-30)

21 ĩ quetibɨjɨ yaparo, topɨ cañiatacɨ Tiro, Sidón cawãmesɨtopɨ ámi. 22 Topɨ cũ caetaro, ape yepa macããcõ, Canaán na caĩrĩ yepa macããcõ pɨame Jesutu etawõ. Bairo etari, bɨsɨrique tutuaro mena bairo qũĩwõ Jesure:

—¡Yɨ Quetiupɨ, David ãnacũ pãrãmi, bopacooro ñiñaña! ¡Yɨ macõ wãtĩ yeri pũnarẽ cũgoyamo! —qũĩwõ Jesure.

23 Jesús pɨame cõ yɨemi. Bairo cũ cayɨeto ĩña, jãã, cũ cabuerã pɨame cãtu etari, atore bairo cũ jãã ĩwũ:

—Aperopɨ cõ árotiya. Awajari jãã berore usayamo. Awaja jãnaẽtĩñamo —cũ jãã ĩwũ Jesure.

24 Bairo jãã caĩrõ tũgo, atore bairo jãã ĩwĩ:

—Ape poa macããnarẽ yɨ juátinemo rotiemu Dios. Yɨ yarã, israelita majã jeto, oveja nurĩcãrã cayasiricarãrẽ bairo caãnarẽ yɨ juátinemorotiwĩ Dios —jãã ĩwĩ Jesús.

25 Bairo cũ caĩmiatacũãrẽ, carõmio pɨame rɨpopaturi mena etanumurĩ atore bairo qũĩwõ Jesure:

—¡Yɨ Quetiupɨ, yɨ juátinemobojaya! —qũĩwõ.

26 Bairo cõ caĩrõ tũgo, bairo cõ ĩwĩ:

—Mɨa, israelita yao mee mɨ ãniña. Bairi mɨ yɨ cajuápata, ĩcãũ, cũ pũnaa na caugarije pan rupaare êmarĩ cũ wii yaiare canureire bairo yɨ átibujion —cõ ĩwĩ.

27 Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo qũĩwõ.

—Bairoa mɨ átibujion baiɨna. Bairo mɨ caĩmiatacũãrẽ, baiɨrɨna cawĩmarã na caugawerije yepɨ cañarĩjẽãcãrẽ uganucũñama wii yaiã cãã. Bairi na caugaricaroacãrẽ bairo yɨ mɨ juátigu petoaca —qũĩwõ carõmio Jesure.

28 Bairo cõ caĩrõ tũgo, bairo cõ ĩwĩ:

—Mɨa, yɨ mena mɨ tũgoñatutua netõmajũcõãña. ¡Bairi yɨ mɨ cajẽnirõrẽ bairo to baiáto! —cõ ĩwĩ.

Bairo cũ caĩrõ, jicoquei caticoamo, cananea yao macõ, wãtĩ yeri pũna cacũgomiataco pɨame yua.

Jesús sana a muchos enfermos

²⁹ Bairo topu cañniatacu Jesús acoámí Galilea utabucara tupa tunu. Topu eta, tira tñi utãurê wãmucóamí. Bairi topu tuanumuetawí. ³⁰ Bairo topu cū caruiro, camasã capãarã na yarã cariyecunarê cūtu na ne etawã. Na mena macãana jĩcããrã caãmasĩena ãma. Aperã cacaapee ñnamasĩena ãma. Aperã carupayuriri ãma. Aperã cabusena ãma. Aperã capee riayecuna ãma. Bairi na yarã pũame Jesús rupori tuaca na cūrã etawã. Bairo na caáto ñña, Jesús pũame na catiowí. ³¹ Bairo na cacatiro ññarã, to macãana pũame ñña acũacoama. Cabusmasĩetĩmatana merê busumasiwã. Tunu bairoa carupayuriri cañnigmatana merê catipeticoama. Caãmasĩetĩmatana merê ámasiwã. Tunu bairoa cañmasĩetĩmatana cūã merê caroaro ñnamasĩcoama. Bairo na cacatiro ñnarĩ cū basapeojegowã to macãana, jãã, Israel macãana jãã caĩrou Diore.

Jesús da de comer a cuatro mil hombres
(Mr 8.1-10)

³² Cabero Jesús pũame, jãã, cū cabuerãrê piijowí. Bairo jãã caetaro ñña, atore bairo jãã iwí:

—Ñnoa camasã merê itia rãmũ majũ yũ mena nicõãñama. Ñe ñnie majũ ugarique cãgoetiya. Bairi bopacooro na ññaña. Jicoquei na yũ tunuo jogaetiya mai. Caugarique ugaenarê na yũ catunuojoata, áwepũetĩbujiorãma, na ya wiiripũre ána. Bairi na marĩ ugarique nuto —jãã iwí.

³³ Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo cū jãã iwí:

—Ñnoa camasã capãarã ñña. Tunu atopu wiiri maniña. Bairi, ¿noopũ marĩ bocarãti ugarique, pairo narê marĩ canũpeere? —cū jãã i jẽniñawũ.

³⁴ Bairo jãã caĩrõ, Jesús pũame jãã ñnemowí tunu:

—Pan rupaa, ¿nocãnacã rupaa majũ mujãã cũgoyati?

Bairo cū caĩrõ, atore bairo cū jãã iwí:

—Jãã, jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãrõ pan rupaaca, wai jĩcãrãcã jeto tocãrõã jãã cũgoya —cū jãã iwí Jesure.

³⁵ Bairo jãã caĩrõ tũgo, camasãrê yepapũ na ruirotiwí. ³⁶ Bairo na caruiro ñña, tie pan jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cañni rupaare, wai mena nerĩ, Diore, “Jãã mena mũ ñjãñña,” qũĩ jẽniwí. Bairo qũĩ jẽni yaparori bero, tie pan, bairi wai cũãrê carecomacã peeri bero, jãã, cū cabuerãrê jãã nuniwí, camasãrê jãã batoroti. ³⁷ Bairo jãã caáto yua, nipetiro camasã caroaro ugayapicoãma, ugarique jãã cabatoatajere. Bairo na caugatuaro bero, jãã jejããwũ piiripũ na caugarugarijere. Jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã piiri majũ jãã jejããjirowũ yua. ³⁸ To caãna caugaricarã pũame bapariçãnacã mil majũ camasã ãma, carõmia, bairi cawĩmarã cūã cõõña manoa. ³⁹ Cabero Jesús pũame camasãrê, “Yũ áya,” na i yaparo, cũmuarê ájããwí. Bairo cū caátãje uwiro bero yua, Magadãn cawãmecuti yepapũ jãã acoápũ yua.

16

Los fariseos y los saduceos piden una señal milagrosa
(Mr 8.11-13; Lc 12.54-56)

¹ Bairi Magadãn yepapũ cū caãno, Jesús cū caátiere ñnarĩ busujãgamirã, cūtu etawã fariseo, bairi saduceo majã mena. Bairo etarã, dise ñnie átijẽnorĩqũẽ umũrecóo macããjêrê Jesure cū áti ñnorotimiwã. “¿Cariape Dios cū carotijoricũ majũ cū ãnicuti?” ñrã, bairo cū átirotimiwã.

² Jesús pũame na yeripũ roro na catũgoñarĩjêrê masĩcõãwí. Bairi atore bairo na iwí: “Umũrecóo cajũãrocãjããto ññarã, ‘Ñnamirõcã caroa rãmũ ãnigaro,’ mujãã i masĩña. ³ Tunu bairoa cabusuripau caãno, oco buseri caĩrõ ññarã, ‘Oco

rũmũ ãnigaro,' mʉjãã ĩ masĩña. Bairo caoco ocapeere, bairi caasipee cããrẽ bairo caĩñamasĩrã nimirãcũã, ¿nopẽĩrã Dios ati yuteare cũ caãtiãnie pũamerẽ mʉjãã masĩtĩñati? ⁴ Ati yepa macããna, ãme caãna, caroaro Dios mena ãnimasĩtĩñama. Jĩcã rũmũ cũ boo, ape rũmũ cũ boetiyama. Átĩjẽño ĩñorĩqũẽ jetore boyama. Bairo na cabomiatacũãrẽ, tiere na áti ĩñoetigũmi Dios. Merẽ na quetibũjũ cũñupĩ Jonás ãnacũ cũ cabairiquere," na ĩ quetibũjũwĩ Jesũs.

Ī quetibũjũ yaparo, acoámĩ.

La levadura de los fariseos

(Mr 8.14-21)

⁵ Cabero Jesũs, jãã, cũ cabuerã utabũcũra ape nũgõãrũ jãã áprũ tunu. Mai, jãã caũgapee, pan rupaa masiriticõãrĩ jãã jeápẽwũ. ⁶ Bairo jãã cabairo, Jesũs pũame bairo jãã ĩwĩ:

—Tũgoya mʉjãã. Fariseo, saduceo majã yaye levadura, pan pairica na cawauorijere boeticõãña —jãã ĩwĩ.

⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, jãã, cũ cabuerã, atore bairo jãã ãmeo ĩwũ jãã majũ:

—ĩPan rupaa marĩ cajeatĩbujioatajere marĩ masiriticũũpã! Bairi bairo marĩ ĩĩmi —jãã ãmeo ĩwũ.

⁸ Jesũs pũame masĩcõãwĩ jãã caãmeoĩrĩjẽrẽ. Bairi atore bairo jãã ĩnemoĩ tunu:

—¿Nopẽĩrã, “ ‘Pan rupaa na cajeatĩbujioatajere na masiritiupari,’ ĩgũ ĩcũmi Jesũs,” mʉjãã ãmeo ĩñati? Bairo mee ĩgũ ĩñña. ĩYũ mena mʉjãã tũgoña tutuetaimajũcõãña! ⁹ ¿Mʉjãã tũgoña masĩtĩñati mai? ¿Yoaro mee mʉjãã masiriticoayati yũ caãtĩjẽñorĩqũẽrẽ? Pan rupaa, jĩcã wãmo cãnacã rupaa jetore cũgomicũã, caũmũa jĩcã wãmo cãnacã mil majũ na uga yapicoao joroque na yũ áprũ. Tiere mʉjãã ĩñawũ. Bairo caĩñarĩcãrã ãnirĩ cabero piiripũ na caũgarũgariquere, ¿nocãnacã piiri majũ mʉjãã jeĩãjĩrori? ¿Tiere mʉjãã masiriticoayati? ¹⁰ Tunu bairo ape rũmũ pan rupaa, jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã rupaa jetore cũgomicũã, caũmũa bapãricãnacã mil majũ na uga yapicoao joroque na yũ áprũ. Tie cããrẽ mʉjãã ĩñawũ. Bairo caĩñarĩcãrã ãnirĩ cabero piiripũ na caũgarũgariquere, ¿nocãnacã piiri majũ mʉjãã jeĩãjĩrori? ¿Tiere mʉjãã masiriticoayati? ¹¹ Mʉjãã masiritiena. Bairi, ¿nopẽĩrã, “ ‘Pan rupaa na cajeatĩbujioatajere na masiritiupari,’ ĩgũ ĩcũmi Jesũs,” caĩrãrẽ bairo mʉjãã ãmeo ĩñati? —jãã ĩwĩ.

¹² Bairo cũ caĩrõ tũgo, jãã tũgoñamasĩwũ cũ caĩgarijere: “ ‘Fariseo, saduceo majã mena levadura, pan pairica na cawauorijere mʉjãã boepa,’ ĩrĩcãrõ ũnorẽã, ‘Ricaati na caquetibũjũrijere mʉjãã boepa,’ marĩ ĩgũ ĩcũmi Jesũs,” jãã ĩ tũgoñamasĩwũ, jãã, Jesũs cũ cabuerã yua.

Pedro declara que Jesús es el Mesías

(Mr 8.27-30; Lc 9.18-21)

¹³ Cabero Cesarea de Filipino na caĩrĩ yepapũ Jesũs etari bero, atore bairo, jãã, cũ cabuerãrẽ jãã ĩwĩ:

—¿Noa ãcũmi Camasã Jũgocure, yũ na ĩnucũñati? —jãã ĩ jẽniñawĩ.

¹⁴ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo cũ jãã ĩwũ:

—Jĩcããrã ĩñama: “Juan el Bautista ãcũmi.” Aperã ĩnucũñama: “Elías ãnacũ tunu catiri ãcũmi,” miñama. Aperã ĩnucũñama: “Jeremías, o apei profeta ãnacũ tunu catiri ãcũmi Jesũs,” minucũñama —cũ jãã ĩ quetibũjũwũ Jesure.

¹⁵ Bairo cũ jãã caquetibũjũro bero, atore bairo jãã ĩ jẽniñanemoĩ tunu:

—¿Mʉjãã ate? ¿Noa ãcũmi yũ mʉjãã ĩnucũñati? —jãã ĩwĩ.

¹⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgo, Simón Pedro pũame bairo quĩwĩ Jesure:

—Mua, Mesías, Dios macū, tocānacā rūmū caānicōāninucūū macū majū mū āniña —qūīwī.

¹⁷ Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūīwī Jesús Pedrore:

—Cūā yū āniña. Camasā pūame yū caānierē mū masīōētīñama. Yū Pacū, umarecōo macāācū roque mū masīōñupī tiere. Bairi useanirī āña mū, Simón, Jonás macū. ¹⁸ Tunu atore bairo marē ñiña: Āmea, “Pedro” mū yū wāmetiya. Mū wāme cawāma wāme pūame Pedro “ūtā” ĩgaro ĩña. Bairi noa ūna marē bairo catūgoñatutuarā ūna, yū ya poa macāāna na ānio joroque na yū átigu. Bairo caāna ānirī yasietigarāma. Yū mena ānicōānucūgarāma tocānacā rūmūa. ¹⁹ Tunu Dios cū carotiripau macāānarē caátijūgoū majū mū yū cūgu. Bairo caācū ānirī ati yepa ācū, “Dios umarecōo macāācū marīrē cū caātirotirije ñiña,” o “Cū caātirotietie ñiña,” mi quetibūju besemasīgu Dios yarārē —qūīwī Jesús Pedrore.

²⁰ Cabero, jāā, nipetiro Jesús cū cabuerārē atore bairo jāā ĩwī: “Mesías yū āniña. Bairāpua, cū, yū caānierē na quetibūjeticōāña aperā camasārē mai,” jāā ĩwī.

Jesús anuncia su muerte

(Mr 8.31–9.1; Lc 9.22–27)

²¹ Tipau bero, jāā, cū cabuerārē Jerusalēpu cū caápere jāā quetibūju jūgonutuámí. Jāā quetiuparā cabūtoa camasīrā, bairi Dios cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairi sacerdotē majā quetiuparā cūā, popiye cū baio joroque na caátipeere jāā quetibūju jūgonutuámí, cūrē na capajīārotipee majūrē. “Bairo yū na caátimiatacūārē, itia rūmū bero yū caticoagu tunu,” jāā ĩwī. ²² Bairo cū caīrō tūgo, Pedro pūame jōjāñurō Jesure cū neámí. Topū eta, bairo qūī jūgoyupu Jesure:

—¡Yū Quetiupau, mū caīrōrē bairo boecūmi Dios! ¡Mū caīrōrē bairo to baieticōāto! —qūīñupū.

²³ Bairo cū caīrō tūgo, Jesús pūame Pedrore cū āmejore ĩñarī, atore bairo qūīñupū:

—¡Acūja wātī Satanás! ¡Bairo mū caīrō roro yū cabaipeere cabusujānemourē bairo mīña! Dios cū catūgoñarōrē bairo mee, camasā na catūgoñarōrē bairo mū tūgoñaña, bairo yū mū caīata —qūīñupū Jesús Pedrore.

²⁴ Cabero Jesús, jāā, cū buerārē atore bairo jāā ĩwī:

—Ni cabon, yū cabuei caānigau, cū majū cū caátigamirījērē piticōāgūmí. Yū carotirore bairo jeto roque átigūmi tocānacā rūmūa. Popiye baimicūā, yū yaye quetire jānaetigūmi yū cabuei caānigau pūame. ²⁵ Bairo tunu caūmū apei cū caānie pūamerē mairī, yū yaye quetire jānacōāgūmi. Bairo cabai ānirī yasicoagūmi yua. Apei, yū yaye quetire cajānaecu roque netōcoagūmi. Cūrē na capajīārocacōāmiatacūārē, caticōā āninucūgūmi tocānacā rūmūa. ²⁶ Tunu caūmū apei ati yepa macāājē nipetirije merē cūgoyami, cū caborije caāno cārō. Bairo cūgomicūā, Diore cū tūgoñaētīñami. Bairo catūgoñaecū ānirī cū cariaatato bero, Dios mena āmerīgūmi. Bairi dope baieto paio cū cacāgorije pūame. Wara maa tie ati umarecōo macāājē, Diore cū camasīētīcōāta. ²⁷ Yū, Camasā Jūgocū, ati yepapu yū Pacū cū camasīrījē mena nemo yū tunuetagu. Ángelea majā, yū Pacūtu macāāna mena nemo yū tunuetagu. Ti rūmū pūamerē ati yepa macāāna tocānacāūpūrea na caātatorea bairo na cūārē na yū átigu. ²⁸ Cariape mujāārē yū quetibūjuya: Mujāā ĩcāārā, ato caāna, mujāā caria-paro jūgoye yū, Camasā Jūgocū, quetiupau reyre bairo yū caetatore mujāā ĩnamajūcōāgarā.

17

La transfiguración de Jesús
(Mr 9.2-13; Lc 9.28-36)

¹ Cabero jicā wāmo peti jicā pēnirō cānacā rūmārī bero Pedrore, Santiagore, bairi cū bai Juarē na piāmī Jesús ūtāu caūmārīcū buirū. ² Bairo topū na caño, Jesús pūame cū cabaurije wasoacoasuparo. Cū riape pūame asiayo baucosuparo, muirū mūreco macācū cū caasiyaro bairo. Baicōā, cū jutiro cāā botiro baicosuparo. ³ Bairo cū cabaiāno, Moisés ānacū, Elías ānacū mena buiaetayuparā. Bairo buiaetarā yua, Jesús mena busupēni nucūñuparā.

⁴ Bairo na cañāno, Pedro pūame atore bairo qūñupū Jesure:

—Yū Quetiupāu, jatopū marī caño ñumajūcōāña! Bairi, “Jau,” mū cañata, itia wii pāirīcā majū mujāārē jāā qūēnobojarā. Jicā wii mū ya wii, ape wii Moisés ya wii, ape wii Elías ya wii mujāārē jāā qūēnobojarā —qūñupū Pedro Jesure.

⁵ Bairo cū cañāno, buseriwo caasiyabatori poa atī, na pauma tocoasuparo. Bairo catoro, Pedrojāā pūame cayūsuporū āñuparā. Bairo āna, buserique buseriwo watoapū cabusocajorijere tūgoyparā. Atope bairo ññuparō: “Āni, yū macū, yū camai majū niñami. Cū caātiānierē ñiñajesoya bātioro. Cū yaye buserique tūgosaya,” ĩ ocaoyuparo jōbuirū.

⁶ Bairo cañō tūgo, Jesús cū cabuerā pūame yerapū mubia cūmucoásuparā. Tūgocōā maniásuparā yua. ⁷ Bairo na cabairoi, Jesús pūame natū atī, na pāña, atore bairo na ññupū:

—Yū yarā, wāmūncāña, uwieticōāña —na ññupū.

⁸ Bairo cū cañō tūgo, ññajoyuparā. Elías, Moisés cūā mañuparā yua. Jesús jeto nucūñupū.

⁹ Cabero ūtāārē na caruiatō, atore bairo na ññupū Jesús Pedrojāārē:

—Āme mujāā cañāatajere aperārē na mujāā quetibujetigarā mai. Cabero yū, Camasā Jūgocū, cariacoatacū nimicūā, yū cacatiro bero roque na mujāā quetibujegarā —na ññupū.

¹⁰ Bairi cabero atore bairo qūñ jēniñañuparā Pedrojāā Jesure:

—Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā bairo ññama: “Dios cū cajopāu atī yerapū cū caetaparo jūgoye Elías ānacū catiri etanemogūmi tunu,” ññama. ¿Nopēirā bairo na ĩ quetibujyati camasārē?

¹¹ Bairo na cañjēniñarō, atore bairo na ĩ quetibujyupū Jesús:

—Na cañrōrē bairo atījūgogūmi jicāū Elías ānacūrē bairo caācū. Cū pūame nipetirijere qūēnojūgogūmi. ¹² Cariape mujāārē ñiña: Elías ānacūrē bairo caācū merē etawī. Bairo cū caetamiatacūārē, “Cūā niñami Elías ānacūrē bairo caācū,” qūñ masēma camasā pūame. Bairi ricaati noo na caborore bairo cū āma. Torea bairo yua, Camasā Jūgocūre popiye yū baio joroque yū átigarāma —ĩ quetibujyupū Jesús Pedrojāārē.

¹³ Bairo cū cañō tūgo, Jesús cū cabuerā masīcoasuparā. “Juan el Bautistare ĩñū ĩcūmi Jesús, Elías ānacūrē bairo caācū caetamirīcū majū cū cañata,” ĩ tūgoña masīcoasuparā.

Jesús sana a un muchacho que tenía un demonio
(Mr 9.14-29; Lc 9.37-43)

¹⁴ Bairo cabero camasātū na caetaro, jicāū caūmū rāporaturi mena Jesutū etanumūrī qūiroawī. Bairo qūiroari atore bairo qūñwī caūmū Jesure:

¹⁵ —ĩYū Quetiupāu, yū macūrē cū bopaca ññaña! ũama riaye mena riamecū baiyami. Bairo bairi, bātioro popiye baiyami. Capee majū wātī peeropū

cū jūgorocajoe ánućũñami. Ape rŭmŕā riapŭ cū jūgorocañua mecũnucũñami.
 16 Bairi mŭ cabuerā tŕpŭ cū yŭ neatĩmiapũ. Na pŕame cū netođmasĩtĩñama —
 qũĩwĩ capacŭ Jesure.

17 Bairo cū caĩrō tūgo, bairo na ĩwĩ Jesús to macãñarē:

—¡Mujãã, ati yepa caãna Dios cū camasĩrĩjērē cariape mujãã tūgoetimajũcōãña! Bairo mujãã cabairoi, yŭ tūgoña yapapuañũña. ¿Nocārō yoaro mujãã mena yŭ añibujiocuti? Jaŭ, toroque cawãmañrē ato pŕame cū neasá —na ĩwĩ Jesús.

18 Bairi wātĩ yeri pũna cawãmañrē caroyetuoricŕe cū acuwiyojowĩ. Bairo cū caátó, cawãmaŭ pŕame jicoquei caticoami yua.

19 Cabero aperā na camano, jãã jeto ãna, atore bairo Jesure cū jãã ĩjēniñawũ:

—¿Nopēĩrā wātĩ yeri pũnarē jãã acurocawiyoyo masĩtĩcuti? —cū jãã ĩwũ, jãã, Jesús cū cabuerā pŕame.

20 Bairo jãã caĩrō tūgo, atore bairo jãã ĩwĩ:

—Dios mena mujãã tūgoña tutuaetimajũcōãña. Cariape mujããrē ñiña: Mostaza cawãmecũtĩ apeacã, oca apeacã majũ ñiña. Tiacarē bairo petoaca Dios mena mujãã catūgoñatutuata, ũtãũrē etari, “Wãátĩ, aperopŭ etanucãrōjã,” mujãã caĩata, mujãã caĩrōrēã bairo baibujioro ti ũtãũ pŕame. Aperopŭ ágaro. Bairi dise mujãã caátimasĩtētē manigaro, Dios mena mujãã catūgoñatutuata.

21 Wātĩã, jō caãniatacure bairo caãnarē na mujãã caárotigata, cajūgoye ũgarique betiri mujãã jēniñubuegarā Diore —jãã ĩ quetibũjwĩ Jesús.

Jesús anuncia por segunda vez su muerte

(Mr 9.30-32; Lc 9.43-45)

22 Ape rŭmŭ Galilea yepapŭ Jesús mena jãã caãñesēārō, atore bairo jãã ĩ quetibũjwĩ tunu:

—Yŭ, Camasã Jūgocŭ, yŭ ñerotiecogŭ camasārē. 23 Bairi yŭ pajĩarotiecogŭ. Bairo yŭ na capajĩarocacōamiatacũārē, itia rŭmŭ bero yŭ caticoagŭ tunu —jãã ĩwĩ.

Bairo cū caĩrō tūgo, jãã pŕame batioro jãã tūgoña yapapuawŭ.

El pago del impuesto para el templo

24 Bairi Capernaum na caĩrōpŭ Jesús mena jãã caetaro, templo wii macãña camasã yaye dinerore jejoberari majã pŕame Pedrore quĩñarã etayuparã. Bairo etarã, atore bairo quĩñuparã:

—¿Mujããrē cabuei, Dios ya wii macãñjē caãnipeere cū wapa joeticuti? —quĩ jēniñañuparã Pedrore.

25 Bairo na caĩrō tūgo, bairo na ĩñupũ Pedro:

—Wapa jowmi.

Ī yaparopŭ, wiire jããñupũ. Bairo Jesure cū caĩbusuparo jūgoyea, Jesús pŕame quĩñupũ Pedrore:

—¿Dope bairo mŭ tūgoñañati, Simón? Ati yepa macãña quetiuparã, ¿noa ũnarē dinero, impuestore na jēninucũñati? ¿Na ya yepa macãñarē, o ape yepa macãña pŕamerē na jēninucũñati?

26 Bairo cū caĩrō, Pedro pŕame quĩñupũ:

—Ape yepa macãña pŕamerē jēninucũñama.

Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo quĩ quetibũjŭ nemoñupũ tunu Jesús Pedrore:

—Bairoa átinucũñama. Na ya yepa macãña pŕamerē wapati rotietinucũñama. 27 Bairo marĩ pŕame cawapatietibujioaparã caãna nimirãcũã, marĩ wapatigarã bairãpŕa, roro marĩrē na catūgoñatiparore bairo ĩrã. Bairi

utabucurapu waiweiya. Mu capajijāgoure cū riserore tūgāpā átiri, jīcā mon-
eda tiire mu bōcagu. Ti tii mena mu wapatigu marī puḡarā yaye wapare
cajēnirārē —īñupū Jesús Pedrore.

18

¿Quién es el más importante?
(Mr 9.33-37; Lc 9.46-48)

¹ Tipau caāno jāa, Jesús cū cabuerā cūtu etarā, atore bairo jāā ī jēniñawū:
—¿Ni majū cū ānicuti jīcāu Dios cū carotimasīrīpau macāācū, caānimajūūrē
bairo caācū? —jāā ī jēniñawū Jesure.

² Jesús puame bairo jāā caijēniñarō tūgo, jīcāu cawīmaurē cū piijowī. Cū piijo
yua, jāā watoapu cawīmaurē cū nucōwī. ³ Bairo átiri, atore bairo jāā īwī:
—Cariape mujāārē ñiña: Mujāā, yu cabuerā, āni cawīmaurē bairo
tūgoñarīqūē cutiri mujāā yerire mujāā cawasoaticōāta, Dios cū caro-
timasīrīpaure mujāā jāāetigarā. ⁴ Āni, cawīmau puame cū pacu mena
tūgoñatutuamajūcōāñami. Cūrē bairo Dios mena mujāā cabairo yu boya.
Bairi ni jīcāu ūcū Dios mena cū catūgoñatutuanemoata, Dios puame cū caro-
timasīrīpaure caānimajūū cū ānio joroque cū átigumi. ⁵ Tunu bairoa ni jīcāu
ūcū, yu yaye quetire tūgōsari, āni cawīmaurē bairo caācūrē cū camaiata, yure
camairē bairo cū ñiñagu.

El peligro de caer en pecado
(Mr 9.42-48; Lc 17.1-2)

⁶ “Ni jīcāu ūcū apei yu mena catūgoñatutuajūgoure, cū tūgomawijiao joroque
cū caāpata, roro majū baigumi Dios cū caññabesepa rūmu caetaro. Jīcāu, ūtāa
capairica mena cū wāmaurē jiyaturi, ria capairiyapu na caruocaricure bairo
netōjāñurō popiye baigumi cū ūcū ti rūmurē. ⁷ ¡Ati yepapu mujāā catūgoñarījē
mujāārē caroyeturiye capee niña! Bairoa nicōāgoro tocānacā rūmu ati yepapu
mujāā caāno. ¡Bairo cabairo jūgori bopacooro netōrō na baio joroque na
átigumi Dios ati yepapure camasārē roro cajūgoátiri majā roquere!

⁸ “Bairi mujāārē ñinemoña tunu: Ni mujāā mena macāācū cū wāmorī
mena jūgori carorije jetore átinucūāmi. O cū rūpori mena jūgori caroropu
ánucūāmi. Bairo cū wāmorī mena jūgori roro caátipai, o cū rūpo mena jūgori
carorije caāna na caānopu caāpai cū caāmata, apei cū wāmorīrē, o cū rūporire
capajurere ecoricure bairo cū caāno, ñiña. Cū rupau macāājē cūgoeticimicāā,
rupa tutua Diotu cū caátó, ñujāñiña. Peeropu roro cū caābujiorijere cū
netōōgumi Dios, tore bairo roro cū cabairijere cū caátijānata yua. Cū wāmorī,
o cū rūpori roro cū átio joroque caátie mena cūgori roro peeropu cū capopiye
tāmnoata roque, ñuetibujoro, yura. ⁹ Tunu bairoa ni jīcāu ūcū mujāā mena
macāācū cū caapee mena jūgori carorije macāājē jetore īñanucūāmi. Bairo cū
caapee mena jūgori carorije macāājē cūñāpai cū caāmata, apei cū caapeere
cawerocaecoricure bairo cū caāno, ñiña. Bairo jīcā ūno caapea cūgoeticimicāā,
Diotu cū caátó ñujāñiña. Peeropu roro cū caābujiorijere cū netōōgumi Dios,
tore bairo carorije macāājē cū caññajānaata yua. Cū caapee roro cū átio
joroque caátie mena cūgori roro peeropu cū capopiye tāmnoata roque,
ñuetibujoro, yura. Bairi roro mujāā caātinucūrījērē jānacōāña.

La parábola de la oveja perdida
(Lc 15.3-7)

¹⁰ “Tunu bairoa mujāārē ñiña: Cawīmarārē, cabūgoro macāānarē bairo
na īñaticōāña. Na caārē na mujāā canucūbūgoro boya. Cariape mujāārē

ñiña: Narē cañnarīcāñugōrī majā ángelea pñame na cabairijere yñ pacñ Dios ñmurecōo macāācūrē cū quetibujñucūñama. ¹¹ Torecñ, yñ, Camasā Jāgocñ, yñ arū, camasā cayasibujiorārē na netōñ acā.

¹² “Tāgopeoya mai. Jīcāñ, cien ovejare cacotei jīcāñ na mena macāācū oveja cū camawijjayasicoápara, ¿jicoquei cū macāñ áperibujioñcuti? Jicoquei cū macāñ ácoabujioñmi. Noventa y nueve cañnarē ēñotaricarorñ cūcōā, apei cayasiatacñre cū macāñ ábujioñmi. ¹³ Bairi oveja cayasiatacñre cū cabocaata, caroaro ñseanibujioñmi. Aperā camawijjaetiatararē na cū cañseanirō netōrō cū ñseanibujioñmi, cayasiatacñre cū cabocaata. ¹⁴ Torea bairo ānoa cawīmarā mena macāācū jīcāñ ũcū cū cayasiro boetiyami yñ Pacñ ñmurecōo caācñ pñame,” jāā ī quetibujñwī Jesús.

Cómo se debe perdonar al hermano (Lc 17.3)

¹⁵ Ī quetibujñ yaparo, atore bairo jāā ī nemowī tunu: “Ni jīcāñ ũcū mujāā yan, roro mujāārē cū caápara, cūñ átiri cū quetibujñya, aperā na catūgoetorñ. Bairi cū pñame mujāā cañrījērē cū catūgoñsaata, jīcā yerire bairo cacāgorā mujāā tuagarā yua. ¹⁶ Bairo mujāā cañrījērē cū catūgogaeticōāta roque, apei mujāā yan, jīcāñ, o pñgarārē na piya. Bairo na caetaro ñña, na mena átiri, roro mujāārē caátiatacñre mujāā quetibujñ nemogarā tunu, cū mujāā cañrījērē aperā pñgarā, o itiarā na catūgoparore bairo ĩrā. ¹⁷ Bairo mujāā caquetibujñqūēnogamiatacñārē, cū pñame jīcā ñugōā cū catūgogaeticōāta, ñubueri majārē na quetibujñya. Torea bairo tunu na caquetibujñrijere cū catūgogaeticōāta, Diore camasīēcūrē bairo qūññacōāña yua. O romano majārē camasā yaye dinerore cajejobojari majārē bairo qūññacōāña.

¹⁸ “Cariape mujāārē ñiña: Dios cū carotimasīrñrañ macāānarē caátijūgorā mujāārē yñ cñña. Bairo caāna ānirī ati yepa āna, ‘Dios ñmurecōo macāācñ marīrē cū caátirotirije ñiña,’ o ‘Dios cū caátirotietie ñiña,’ mujāā ī masīgarā Dios yarārē.

¹⁹ “Apeyera tunu mujāārē ñinemoña: Noa ũna mujāā mena macāāna pñgarārñna jīcā yericñnarē bairo dise ũnie mujāā caborijere Diore mujāā cajēniata, mujāā cañrōrēā bairo mujāā átibojagñmi yñ Pacñ Dios, ñmurecōo macāācñ. ²⁰ Yñ yarā yñ yaye busñriquere na cañubeneñarōrñ caāno cārō na mena yñ ānigu. Pñgarā, o itiarā jeto na caāmata cūārē, na mena yñ ānigu,” jāā ī quetibujñwī Jesús.

²¹ Bairo jāārē cū cañquetibujñyaparoro, Pedro pñame Jesutñ atí, atore bairo qūñ jēñiñawī:

—Jāā Quetiupañ, yñ yan roro yñ cū caápara, ¿nocānacāni majū cū mena yñ busñqūēnocuti? ¿Jīcā wāmo peti pñga pñnirō cānacāni majū bairo yñ áticuti? —qūñ jēñiñawī Pedro Jesure.

²² Bairo cū cañjēñiñarō tāgo, atore bairo qūñwī Jesús Pedrore:

—Bairñna, tore bairo mee mujāā yñ átirotiya. Siete por setenta cānacāni majū cū mujāā busñqūēnogarā, ñiña —qūñwī.

La parábola del funcionario que no quiso perdonar

²³ Ī quetibujñ yaparo, ape wāmerē ĩcōñnarī bairo jāā ī quetibujñwī tunu: “Dios cū carotimasīrñrañ atore bairo ñiña: Jīcāñ quetiupañ rey cū ũmna cñrē cawapamorā dinerore na catunuoñrō boypñ. ²⁴ Bairo boñ, cññ na piñjoneñojūgoypñ, na mena qūēnogu. Bairi jīcāñ cū carijjōjūgoñ boñ capee millones majū cū wapamoñupñ. ²⁵ Cū pñame dope bairo cū átīwapatimasīēsupñ tie cū cawapamorājērē cū quetiupañre. Bairo, ‘Yñ cñgoetiya,’ cū cañrō tāgo,

quetiupau rey ruame cū sawapamouarē, cū numorē, cū pūnaarē, bairi cū yaye nipetirije cū cacāgorije ūnie cūārē aperārē na nunirerotiyupū, cū sawapamorijērē na cajeparore bairo ī. ²⁶ Sawapamou ruame bairo rey cū carotiro tūgori, ruropaturi mena cātu etanumurī atore bairo bātioro qūīñupū: ‘Yū quetiupau, jicoquei roro yū mū āpewa. Dinero mū yū sawapamorijērē tocānacā tiirire cabero mū yū tunuogu baiṛna,’ qūīñupū. ²⁷ Bairo cū caīrō tūgo, bopacooro qūīñāñupū quetiupau rey cū ūmurē. Bairi, ‘Nugaro. Caroaro mū tuagu. Yū mū sawapamorijērē mū yū masiriyogu’ qūīñupū. Bairo īrī, caroaro tuao joroque cū āti, cū ārotiyupū.

²⁸ “Bairo caroaro cū caātimitacūārē, sawapamomiatacū ruame cabero apei cū yaū petoaca cārē sawapamouarē bocāetari cū tutiyupū. Bairo cū tuti yua, roro cū wāmātutupare ñerī atore bairo qūīñupū: ‘jYū mū sawapamorijērē jicoquei yū mū tunuogu!’ qūīñupū. ²⁹ Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūīñupū cū bapa cū sawapamouarē: ‘Yū yaū, jicoquei roro yū mū āpewa. Dinero mū yū sawapamorijērē tocānacā tiirire cabero mū yū tunuogu baiṛna,’ qūīñupū. ³⁰ Bairo cū caīrō, cū yuesupū. Preso jorica wiipū cū cūrocarotiyupū, yū cū sawapamorijērē cū joroyoāto, ī. ³¹ Bairo cū caāto īña, aperā cū mena macāāna paabojari majā tūgoñariqūē paiyuparā. Bairo cabairā ānirī na quetiupau cū quetibujarásuparā. ³² Bairo na caīquetibujaro tūgo, quetiupau rey ruame cū piijorotiyupū tunu cārē sawapamomiatacure. Bairo cū caetaro īña, atore bairo qūīñupū: ‘Mū, yū paabojari majōcū, jroro majū mū tūgoñaña! Bopacooro yū mū cajēnirōi, pairo yū mū sawapamomiatajere yū masiriyobojaarū. ³³ Bairo yū caātimitacūārē, jnopēi bopacooro murē yū caīñaatatorea bairo, apei, mū bapare bopacooro cū miñaetiati? Roro majū mū tūgoñaña,’ qūīñupū. ³⁴ Bairo qūīrī, netōjāñurō cū mena asiari, preso jorica wiipū cū ārotiyupū. Topū nicōāñupū dinero cū sawapamorijērē cū catunuopeyoparo jūgoye,” ĩcōñarī jāā ī quetibujawī Jesús.

³⁵ Bairo ī quetibujū yaparo, atore bairo jāā ĩnemowī tunu:

—Yū Pacū ūmurecōo macāācū ruame torea bairo ātigumī mujāā tocānacāārē, mujāā yeripū mujāā yarā roro mujāārē na caātiere na mujāā camasirioepata —jāā ĩwī.

19

Jesús enseña sobre el divorcio

(Mr 10.1-12; Lc 16.18)

¹ Bairo atiere cū caīquetibujaro bero, Jesús Galilea yerapū caāniatacū, Judea yerapū acoámī. Rio Jordán muipū cū sawāmūatī pugōā ruamerū acoámī. ² Bairo cū caátó, capāārā camasā cū ūsawā. Bairi topū cariyecunarē na netōwī.

³ Bairo cū caāto, qūī jēniñarā etawā jicāārā fariseo majā. “Carorije buei ātiyami Jesús,” qūī busujāgamirā, atore bairo cū jēniñamiwā:

—Marī judío majā mena macāācū ni jicāū ūcū cū majū cū catāgoñarō jūgori cū numorē rocaḡū, jicō cū rocamašicutī? —qūī jēniñawā.

⁴ Bairo na caījēniñarō tūgo, atore bairo na ĩwī Jesús:

—Dios yaye quetibujariquere cajūgobuerā nimirācūā, jati wāmerē mujāā ĩñaētīñati Dios ya tutipure? Merē mujāā masīrā. Caāñijogoripau camasārē ātijūgoū, caāmū, carōmio cūā na qūēnojūgoypū Dios. ⁵ Na āti yaparo, atore bairo marī ĩcūñupū: “Jicāū caāmū carōmio mena cū sawāmojijaata, cū pacua ture witigumī. Ape wiipū ānigumī cū numo mena. Bairo na cabairo, jicāārē bairo na ñiñagu. Jicā ruṛare bairo nigarāma,” marī ĩcūñupū Dios. ⁶ Bairi

jĩcãurẽ bairo Dios narẽ cū cacũrĩcãrã na caãnoi, ni jĩcãũ ũcũ na ricawa masĩecũmi. Na majũ cãã ãmeo pitimasĩetĩñama —na ĩ quetibujawĩ Jesũs fariseo majãrẽ.

⁷ Bairo cū caĩquetibujaro tũgo, atore bairo qũĩ jẽniñanemowã tunu:

—Bairopua, ĩnopẽĩ marĩ ñicũ Moisés ãnacũ cū yaye quetibujacũrĩqũẽrẽ ape wẽẽpũ, “Nĩ jĩcãũ ũcũ cū ñumore cū carocagaata, atore bairo ĩricã pũrõrẽ cõ cū cajoro, ñurõ: ‘Bairo mũ cabairoi, mũ teel, mũrẽ yũ pitiya,’ ” qũĩ cũñuparĩ? —qũĩwã fariseo majã Jesure.

⁸ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ĩwĩ Jesũs:

—Mujãã ñicũjãã, mũjããrẽ bairo ãmeo mairĩqũẽrẽ camasĩena na caãnoi, na mena macããcũ jĩcãũ ũcũ cū ñumore carocagaure roro cū caãtiere eñnotaesupi Moisés. Baihua, bairo boesupi Dios caãnijũgoripauũ. ⁹ Cariape mũjããrẽ ñiña: Nĩ jĩcãũ ũcũ cū ñumo, apeĩ mena roro caepeeco cõ caãnimitacũãrẽ, cõrẽ rocari bero tunu apeo mena cū cawãmojijaata, roro majũ ácu átiyami. Dios cū caroticũrĩqũẽrẽ caápei majũ niñami. “Apeo mũ ñumo mee caãcõ mena ãmerĩcõãña,” cū caĩrĩqũẽrẽ cabailbotiou majũ niñami —na ĩ quetibujawĩ Jesũs fariseo majãrẽ.

¹⁰ Bairo na cū caĩquetibujayaparoro, jãã, cū cabuerã puame atore bairo jãã ĩwũ Jesure:

—Mũ caĩrõrẽ bairo camasã na ñumoarẽ na capitimasĩetĩcõãta, na ñumoa caãniparãrẽ na camacãetĩcõãta, ñubujoricaro —jãã ĩwũ.

¹¹ Bairo jãã caĩrõ tũgo, bairo jãã ĩwĩ:

—Tocãnacãũpua nipetiro camasã masĩetĩñama atie yũ caĩquetibujurijere. Masĩõrĩqũẽrẽ Dios cū cajorã jeto masĩñama. ¹² Cawãmarã jĩcããrã rorã cabuaricarã ãnirĩ ñumo cutimasĩetĩñama. Tunu aperã, na ñumo cutimasĩetio joroque na átiyama. Aperã na majũã Dios yaye rotiriquere netõjãñurõ átigarã, carõmiorẽ na negaetiayama. Bairo bairã, canũmo cutimasĩenarẽ bairo nicõãñama. Bairi yũ caĩquetibujacũrĩjẽrẽ bairo camasĩtũgoñarã torea bairo na áparo —jãã ĩwĩ Jesũs.

Jesũs bendice a los niños

(Mr 10.13-16; Lc 18.15-17)

¹³ Cabero tunu aperã na pũnaa cawĩmarãrẽ na jeamá Jesũs tũpũ, na pãñarĩ Diore na cũ jẽnibojaato, ĩrã. Bairo na pũnaarẽ na cajeatõ ĩñarĩ jãã, cũ cabuerã puame, “Na jeapericõãña mũjãã pũnaarẽ,” na jãã ĩwũ capacuare. ¹⁴ Bairo jãã caĩrõ tũgo, atore bairo jãã ĩwĩ Jesũs:

—Yũtu puame cawĩmarãrẽ na atĩrotiya. Na eñnotaeticõãña. Dios cū carotimasĩrĩpau macããnarẽ bairo caãna niñama cawĩmarã. Narẽ bairo cayeriñurã jeto ãnimasĩñama Dios cū carotimasĩrĩpauũ —jãã ĩwĩ Jesũs.

¹⁵ ĩ yaparo, cawĩmarãrẽ na pãñarĩ Diore na jẽnibojawĩ. Áticõã yua, acoámĩ tĩpau caãnimitacu Jesũs.

Un joven rico habla con Jesũs

(Mr 10.17-31; Lc 18.18-30)

¹⁶ Bairo cū caátõ, jĩcãũ cawãmaũ Jesũtu atĩri, atore bairo qũĩ jẽniñawĩ:

—Jããrẽ cabueĩ, ĩdope bairo yũ átibujociuti, caroa yeri capetietiere bõcagu?

¹⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo puame qũĩwĩ Jesũs:

—ĩNopẽĩ, “Dise yũ caãtipee caroa wãme majũrẽ yure quetibujaya,” yũ mi jẽniñãñati? Cañuu, jĩcãũã niñami, Dios jeto. Caroa yeri capetietiere bõcagu, Dios camasãrẽ cū caroticũrĩqũẽrẽ mũ tũgousagu —qũĩwĩ Jesũs cawãmarẽ.

18 Bairo cū caĩrō tūgo, “¿Dise p̄amerē cū caroticūrīq̄ūrē yu ácuati?” q̄ũĩ jēniñawī cawāmau.

Bairo cū caĩrō tūgo, bairo q̄ũĩ quetibujawī Jesús cawāmaurē:

—‘Pajīaētīcōāña camasārē. Carōmio mena roro átīepeeticōāña. Aperā yayere jeerutieticōāña. Aperā cabugoroa na ĩbuitieticōāña. 19 M̄u pacu, m̄u paco cūārē nucūbugoya. M̄u mena macāña cūārē m̄u rupaure m̄u camairōrē bairo na maiña,’ —q̄ũĩ quetibujawī Jesús.

20 Bairo cū caĩquetibujaro tūgo, atore bairo q̄ũĩwī cawāmau Jesure:

—Tie nipetirijere merē yu átīpeyocōānucūña. Bairi, ¿ñe to rusacati mai yu caátipee? —q̄ũĩ jēniñawī.

21 Bairo cū caĩjēniñarō tūgo, atore bairo q̄ũĩ quetibujunemowī Jesús tunu cawāmaurē:

—Carou majū, ñe ũnie carusaecu ānigu, m̄u cacūgorije nipetirijere m̄u nunirepeyocōāgu. Tie wapare jeeri, cabopacarārē na m̄u ricawogu. Bairo m̄u caápata, jōbuiṙu pairo nigaro m̄u cawapatapee. Bairo yu caĩrōrē bairo átī yaparori, yu mena bapacusa —q̄ũĩwī Jesús.

22 Tiera tūgo, cawāmau p̄ame tūgoñarīq̄ūrē pairi acoámí. Capee apeye ũnierē cacūgou ānirī Jesús cū caĩrōrē bairo átīgaemi yua.

23 Bairo cū caátó ĩña, atore bairo, jāā, cū cabuerārē jāā ĩwī:

—Cariape mujāārē ñiña: Camasā apeye ũnierē capee cacūgori majā Dios cū carotimasīr̄p̄aure na caetapee masiriyojāñiña. 24 Tunu bairoa ñiña: Waiṙucu capai, camello, āpōā pota opeacapu cū cajā āmewitiata, masiriyojāñiña. Tore bairo cabaimiatacūārē, netōjāñurō masiriyoro ñiña caum̄u capee apeyere cacūgou Dios cū carotimasīr̄p̄aure cū caetapee p̄ame roque —jāā ĩwī.

25 Bairo cū caĩrō tūgo, jāā, cū cabuerā p̄ame, jāā tūgoacucacapu. Atope bairo jāā ĩwū:

—Bairi toroque, ¿ni ũcū cū netōmasīcūti?

26 Jesús p̄ame jāā ĩñarī, atore bairo jāā ĩwī:

—Dise ũnie camasā na caátimasīētīē nipetirije Dios cū caátimasīr̄jē jeto ñiña —jāā ĩwī.

27 Bairo cū caĩrō tūgo, Pedro p̄ame bairo q̄ũĩwī Jesure:

—Jāā Quetiupau, jāā roque merē nipetirije jāā cacūgorijere cūrī, murē jāā bapacūti usajūgowu. Bairo jāā caátie wapa, ¿ñerē jāā cū jōuati Dios? —q̄ũĩ jēniñawī Pedro Jesure.

28 Bairo cū caĩjēniñarō tūgo, bairo q̄ũĩwī Jesús:

—Cariape mujāārē ñiña: Dios ati um̄urecōo nipetiro cawāmarō cū cawa-soaripau quetiupau yu caānopu, mujāā, yu baparā, yu rocajāñurō mujāā rotigarā mujāā cūā. Quetiuparā na caruiro ũno, tronopu mujāā ruigarā. Israelita p̄uga wāmo peti ṙupore p̄uga p̄enirō cānacā poari macāñarē na caátajere ĩnacōñari na mujāā ĩñabesegarā. 29 Ni jīcāū ũcū yu mena bapacūtiṙu, cū ya wiire, o cū bairārē, cū bairā rōmirīrē, cū pacuare, cū pūnaarē, o cū ya yepa cūārē cū caawayocoápata, narē cū cacūgoro netōjāñurō bócanemogumi tunu cū yaye ũnierē, bairi cū yarā ũna cūārē. Bairi jīcāūrē cū caawayocoápata, cū netōrō cien bui peoro cārō majū bócanemogumi. Tunu bairoa caroa yeri capetietiere cū jogumi Dios yu mena bapacūtiácure. 30 Apeyera tunu ati r̄um̄urīrē camasā jīcāārā rotimasīmirācūā, caberopu na mena macāñarē na rotimasīētīgarāma. Tunu bairoa ati r̄um̄urīrē camasā jīcāārā rotimasīētīmirācūā, caberopu na mena macāña capāārē carotimasīrā majū nigarāma.

20

La parábola de los trabajadores

1 Ī quetibujm yaparo, paabojari majārē ĩcōñarī, atore bairo jāā ĩ quetibujm nemowī tunu: “Dios cū carotimasīrīpau p̄hame jīcāū use wese upau, cabusurīpau caāno cū ya wese p̄u capaabojarārē camacāātacure bairo niña. 2 Cū p̄hame jīcāārā caūmuarē na bōcari yua, useanirī, ‘Jīcā rūmū paarique waparē tocārō majū mujāārē yu wapatigu, yu yaye usere mujāā cajebojaata,’ na ĩñupū. Bairo ‘Jaū,’ na caīrō tūgo, cū ya wese p̄u paarotijoyupū. 3 Cabero muipū cū caasitutuatīpau caāno macāpū ásūpū tunu. Topū eta yua, ñe ũnie áperā plaza caānarē na ĩñañupū. 4 Atoe bairo na ĩñupū na cūārē: ‘Mujāā cūā yu ya wese p̄u paarájā. Bairo mujāā caparáapata, carīape mujāārē yu wapatigu,’ na ĩñupū. Bairo na cūā, cū carotirore bairo cū wese p̄u paará ásūparā. 5 Cabero pasaribota caāno macāpū ásūpū tunu. Cabero tres de la tarde caāno ásūpū tunu, aperā cūrē capaabojarārē na macāū ácū. Bairo na bōcaetari yua, ‘Carīape mujāā cūārē yu wapatigu,’ na ĩñupū. Bairo cū caīrō, na cūā, ‘Jaū,’ ĩñuparā. Bairo na caīrō tūgo, na paarotiyupū cū ya wese p̄u. 6 Cabero cinco de la tarde caāno macāpū átsayupū tunu. Topū eta, aperā caūmua ñe ũnie caáperārē na ĩña, atore bairo na ĩñupū: ‘¿Nopēirā bairoa mujāā ĩñacōñanucū naioañati paari mee?’ na ĩñupū. 7 Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūñuparā: ‘Ñamū ũcū, “Marī paáto,” jāā ĩetīñami. Bairo jāā paaetiya,’ qūñuparā. Bairo na caīrō tūgo: ‘Mujāā cūā paabojaasá yu ya wese p̄u,’ na ĩñupū ti wese upau p̄hame.

8 “Cabero canaiorīpau caetaro ti wese upau cū ũmua quetiupau mayordomorē cū árotiyupū cū wese p̄u. Atoe bairo qūñupū: ‘Tocārōā yu paabojari majārē na piijori na wapatiya. Yu ya wese capaau etatusaatacupū na wapatijūgoacá, capaau etajūgoatacupū cū wapatituya,’ qūñupū. 9 Bairo cū caīrō, cinco de la tarde caāno capaabojarā etaátana majū wapa jegarā, quetiupau mayordomotū etayuparā. Bairo caberopū capará etaátana nimirācūā, jīcā rūmū paarique wapa jīcārō tūni ñeñuparā. 10 Cabero capaabojarā etajūgoatana p̄hame etarā yua, ‘Na netōjāñurō marīrē wapatigumi,’ ĩ tūgoñañuparā. Bairo na caītūgoñamiatacūārē, jīcārō tūnia jīcā rūmū paarique wapa cārō na joyupū na cūārē. 11 Bairo jīcārō tūnia na cū cawapatiro ĩñarā yua, ‘¡Tame, ñuetīñal!’ ámeo ĩ b̄s̄upaiyuparā na majū ti wese upau bairo cū caátirotirijere. 12 Atoe bairo qūñuparā: ‘Ánoa caberopū capaabojarā etaátana p̄hame jīcā horaaca jeto paará etaama. Jāā p̄hame roque, ati rūmurē jāā paanaiocoápū caasiro watoare. Bairo, ¿nopēī na netōjāñurō jāārē m̄u wapa joetiayati?’ qūñuparā. 13 Bairo na caīrō tūgo, jīcāū na mena macāācūrē atore bairo qūñupū ti wese upau p̄hame: ‘Yu yau, murē ricati roro yu áperiya. Murē yu caīrōrēā bairo m̄u yu wapatiya, jīcā rūmū wapa majūrē. 14 Bairo m̄u cawapatarijere jecoácúja. Caberopū capaabojarā etaátanarē jīcārō tūni na yu cawapatiata, ñujāñuñā. 15 Yu majūā yu yaye dinerore yu caborore bairo yu átimasīñā. Bairo dopēirā, ¿Cabopacarārē na yu caññamairījērē roro mujāā ĩñatuyati?’ qūñupū ti wese upau cajūgoye capaabojaū etaátacure,” ĩcōñarī jāā ĩ quetibujm wī Jesús.

16 Ī yaparo, atore bairo jāā ĩnemowī tunu: “Torea bairo āmerē camasā caānimajūrā nimirācūā, caberopū cabūgoro macāāna nigarāma. Tunu bairoa āmerē camasā cabūgoro macāāna nimirācūā, caberopū caānimajūrā nigarāma,” jāā ĩwī.

Jesús anuncia por tercera vez su muerte

(Mr 10.32-34; Lc 18.31-34)

17 Bairo cabero Jesús Jerusalén caatíwāpū ácú, jáā, cū cabuerā pūga wāmo peti rēpore pūga pēnirō cānacāū majū camasā watoa caānarē, jáā piīwūjori, atore bairo jáā íwī:

18 —Jerusalēpū marī caatíere merē mujāā masīña. Topū ti macā macāāna pūame yū, Camasā jūgocare, yū ñerī, yū jogarāma sacerdote majā quetiuparārē, bairi Moisés ānacū cū caquetibūjūcūrīqūērē cajūgobueri majārē. Bairo na caato, sacerdote majā quetiuparājāā pūame yū pajīāroca rotigarāma. 19 Bairo átirotiri yua, ape yepa macāānarē yū nunirocacōāgarāma. Roro ñiepegarāma. Roro yū bape epegarāma. Bairo átieperi, yucupāīpū yū papuatu rocagarāma. Bairo yūre na caatimiatacūārē, itia rūmū bero caāno yū pūame yū caticoagu tunu —jáā íwī.

Lo que pidió la madre de Santiago y Juan

(Mr 10.35-45)

20 Cabero Zebedeo nūmo cō pūnaa mena Jesutū etari, cō rēpopaturi mena etanumuñupō, qūī jēñiñago. 21 Bairo cō caáto ñña, “¿Ñerē mū yū caáto mū boyati?” cō ĩ jēñiñañupū.

Cō pūame bairo qūñiñupō:

—Ati yepare mū carotimasīrīpū caetaro, yū pūnaa mētū na mū caruirotiro yū boya. Jīcāū cariape nūgōā, apei caācō nūgōā na mū caruirotiro yū boya. “Jaū,” miwā —qūñiñupō Juan, Santiago paco pūame Jesure.

22 Bairo cō caīrō tūgo, atore bairo na ĩñupū Jesús cō pūnaarē:

—Mujāā cabaipeere masīētīmirācūā, yūre mujāā jēñiña. Būtiogro popiye bairicarore mujāā jēñimiña. Yū pūame popiye yū baigu. Yūre bairo mujāā cūā popiye mujāā cabaiata, ¿mujāā nūcāmasīrāti? —na ĩñupū Jesús Juarē, bairi Santiago cūārē.

Bairo cū caīrō tūgo:

—Mūrē bairo jáā nūcāmasīña —qūñiñuparā.

23 Bairi Jesús pūame atore bairo na ĩñupū:

—Mujāā caīrōrē bairo popiye mujāā baigarā. Baipūa, yū majū yūre cajūrotiparā, yūtu cariape nūgōā, bairi caācō nūgōā caruiparārē na yū besemasīētīña. Yū Pacū pūame roque bairo caāniparārē na besemasīñami —na ĩñupū Jesús, Juarē bairi Santiago cūārē.

24 Cabero jáā, Jesús cū cabuerā pūga wāmo cānacāū majū caāna Santiago, Juan mena Jesure na cañjēñiñaatajere catūgoatana ānirī na mena jáā asiacoarū. 25 Jesús pūame tiere ñña, nipetirā jāārē cūtu piijori atore bairo jáā íwī:

—Merē mujāā masīña ati umūrecōo macāāna na caatīānierē. Ati yepa macāāna Diore caīroaena quetiuparā reyre bairo caāna tutuaro mena rotiepeyama na roca macāānarē. Popiye na baio joroque na rotiepeyama.

26 Mujāā pūame roquere tore bairo baietirotiya. Bairo pūame bairotiya mujāārē: Mujāā mena macāācū, caānimajūārē bairo caānigau, mujāā roca netōjāñurō carotimasīrē bairo ānirotiya. 27 Tunu bairoa mujāā mena macāācū, caroti majūārē bairo caānigau, mujāā umūrē bairo cū caāno, ñña.

28 Bairi yū, Camasā jūgocū quetiuparū majūrē bairo yūre caraabojarparārē na macāū acū mee yū arū ati yepare. Camasārē na juātīnemou acū yū arū ati yepapūre. Tunu bairoa yū cariarīje jūgori camasā capāārārē na carorīje wapare netōū acū yū arū —jáā íwī.

Jesús sana a dos ciegos

(Mr 10.46-52; Lc 18.35-43)

29 Cabero jáã, Jesús mena Jericó na caĩrĩ macãpu cañniatana jáã cawitiro, capããrã camasã Jesús berore usawã. 30 Bairo jáã caátó, cacaapee ññaena pũgarã, maa tũpu ruiyupa. Bairi cacaapee ññaena pũame, Jesús cũ canetóátóre tũgorã, busurique tutuaro mena atore bairo qũĩ awajajowã Jesure:

—jãã Quetiupau, David ãnacũ pãrãmi, bopacooro jáã ññaña! —qũĩwã.

31 Bairo na caĩrõ, camasã pũame na tutiwã, na awajaeticõato, ñrã. Bairo narẽ na caĩmiatacũãrẽ, jĩrĩã jáñurĩ awajanemowã tunu:

—jãã Quetiupau, David ãnacũ pãrãmi, bopacooro jáã ññaña!

32 Jesús pũame bairo na caĩawajarijere tũgori, tuancãwĩ. Tuancãrĩ yua, cãtu na piijowĩ. Atore bairo na ñwĩ:

—¿Ñerẽ mujãã yu caáto mujãã boyati?

33 Bairo cũ caĩjẽniñarõ tũgo, bairo qũĩwã cacaapee ññaena Jesure:

—Jãã Quetiupau, caĩñamasĩena ãnirĩ jáã ññamasĩgaya tunu —qũĩwã.

34 Jesús pũame bopacooro na ñnarĩ, na caapeere pãñawĩ. Bairo cũ caáto, jicoquei ññamasĩcõama yua. Ññamasĩ, Jesús berore usawã yua.

21

Jesús entra en Jerusalén

(Mr 11.1-11; Lc 19.28-40; Jn 12.12-19)

1 Bairo Jerusalén macã tũpu cõñaañá yua, Betfagé na caĩrĩ macãrẽ, Olivo buro tũre jáã etawũ. 2 Bairo etarã, jáã mena macããna, Jesús cũ cabuerã, pũgarãrẽ atore bairo na ñ jowĩ:

—Ánaja ato riape caãni macããcãpu. Topũ etarã, jicoquei burra jiyancõrĩcõrẽ cõ macũ mena mujãã bõcagarã. Bairo na bóca yua, na õwãrĩ, na mujãã jeapã yu tũpu. 3 Bairo mujãã caõwãrõ, jĩcãũ ñcũ mujããrẽ, “¿Nopẽĩrã na mujãã õwãñati?” cũ caĩata, atore bairo cũ mujãã ñwã: “Marĩ Quetiupau na boami. Yoaro mee mujãã tunuogumi tunu mujãã burrore,” cũ mujãã ñwã —na ñ jowĩ Jesús.

4 Tie pũame profeta ãnacũ cũ caĩwoatuquetibũju jũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo baietaro baiwu. Atore bairo ñ woatuyayupĩ profeta Jesús cũ cabaipeere mai:

5 “Atore bairo Siõn cawãmecuti macã macããnarẽ na ñ quetibũjuya:

‘Mujãã quetiupau rey pũame mujããtu etaacũ baiyami.

Capajãrĩcãrẽ bairo mee, caroaro mena burro macũ bui pesari mujããtu etaacũ baiyami.’

na ñ quetibũjuya,” ñ quetibũju jũgoyeticũñañupĩ profeta ãnacũ pũame.

6 Bairo Jesús cũ caĩrõ tũgo, cũ cabuerã pũame cũ caĩrotirorea bairo átiracoámã.

7 Bairi burra, cõ macũ cããrẽ bóca yaparori, na jeámã Jesús tũpu.

Bairo na caje etaro yua, jáã jutii, cabui macããjẽrẽ, burro buire jáã peowũ.

Bairo jáã caáto, Jesús pũame burro buipũ wãmũpeawĩ. Bairo cũ bui pesari

yua, ánutuami Jesús Jerusalẽpu. 8 Bairi camasã capããrã ãma. Jĩcããrã na mena macããna na jutii cabui macããjẽrẽ esocũwã maa cũ caátĩwãrẽ. Aperã pepũũ

queerĩ ñnierẽ patanerĩ Jesús jũgoyere pitiçũjãgowã, Jesure qũĩroari, ñseanirã.

9 Bairo bairã, nipetiro Jesús jũgoye macããna, cũ bero macããna cũã busurique

tutuaro mena atore bairo qũĩ basapeojãgowã:

—ñNumajũcõãña! ñNipetiro cũ marĩ basapeoroa Quetiupau Rey David marĩ

ñicũ ãnacũ pãrãmirẽ! ñJesús, Dios cũ cajõu marĩ Quetiupau majũ cũ caãnoi,

cãrẽ marĩ cabasapeoro ññaña! ñNipetiro cũ marĩ basapeoroa Dios ñmãrecóo

macããcãrẽ! —qũĩ basapeowã camasã.

10 Bairo Jesús Jerusalẽrẽ cũ cajãáto, ti macã macããna nipetirã qũĩñarã etawã:

—Āni, ¿ñamũ cū āniñati? —Ī jēniñawā Jesure causerārē.

11 Bairo na cañjēniñarō tūgo, atore bairo na ĩwā:

—Āni Jesús, profeta, Nazaret Galilea yepa macāācū niñami —na ĩwā.

Jesús purifica el templo

(Mr 11.15-19; Lc 19.45-48; Jn 2.13-22)

12 Bairo Jesús puame etari, templo capairi wii ñubuerica wiire jāāmi. Ti wiire jāāetari, to macāāna nunirī cawapatari majārē, bairi wapatiri majā cūārē na acurewiyoyo jūgowī nipetirorē. Tunu moneda tiirire cawasoari majā ya mesarire, bairi buare cawapatiri majā ya mesari cūārē tujerecū peyocōāwī. 13 Bairo ātiri, bairo na ĩwī:

—Dios cū caquetibujuri tutipũ bairo ĩña: “Yũ ya wii ñubuerica wii majū nigaro,” ĩña. Bairo cañquetibujumiatacūārē, mujāā puame apeye aruare bairo mujāā ātiya. Camasārē jerutinunirī majārē bairo caāna ānirī jerutiri majā na caāni wii, ūtā wiire bairo mujāā ātiya ati wii, Dios ya wiire —na ĩwī Jesús.

14 Cabero Jesús templopũ cū caāno mai, cacapee ĩñamasīena puame, bairi ñicārī caroyetuarā cūā cūta etawā. Jesús puame na catiowī. 15 Bairo sacerdote majā quetiuparā, bairi Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā cūā caroaro cū caātiere ĩñamirācūā, tunu cawīmarā templopũ, “Nipetiro cū marī basapeoto David ānacū pārāmirē,” na cañrō tūgori, Jesure quññatejāñuwā.

16 Bairo atore bairo quñwā:

—Cawīmarā, ¿bairo na cañrō, mũ tūgoetiyati? “¡Tocārōā jānaña!” na ĩña —quñwā sacerdote majā quetiuparā Jesure.

Bairo na cañrō tūgo, atore bairo na ĩwī Jesús:

—Yũ tūgomajūcōāña. ¿Mujāā puame ānoa cawīmarā Diore na cabasapeori-jere mujāā ĩñaetinucūñati Dios ya tutipũ? Mujāā masīrā. Bairo ĩña:

‘Dios, cawīmarārē, cañpūrācūā cūārē murē na cañseanipeere mũ na basapeo joroque na mũ ātiya,’

ĩ quetibujuya ti tutipũ —na ĩwī Jesús fariseo quetiuparājāārē.

17 Bairo ĩ yaparo, na aweyori ti macā Jerusalērē witicoámī, Betania macāpũ ácú. Topũ jāā cāniwū.

Jesús maldice la higuera sin fruto

(Mr 11.12-14, 20-26)

18 Cabusuri rūmũ caāno tunucoámī Jesús Jerusalēpũ. Bairo ti macāpũ ácú, queya tūgoñañupī. 19 Bairo queyari, jicāũ yucu higuera cawāmecūtī, maa tūniacā caāniirē ĩñajowī. Bairo ĩñajori yua, carīcare ĩñam āmī. Bairo carīcare cū camacāmiatacūārē, capūũ jeto añupā. Rīca mañupā. Bairo cabairoi, atore bairo ĩwī yua Jesús higerare:

—¡Atii, tocārōā rīca manigaro yua!

Bairo cū cañrō, jicoquei ti yucu puame jīnicoaárũ.

20 Bairo cabairo ĩña, jāā, Jesús cū cabuerā puame jāā ĩña acūacoapũ. Atore bairo jāā ĩwū Jesure:

—¿Ñe jūgori yoaro mee to jīnicoayati ti yucu? —cū jāā ĩ jēniñawū.

21 Bairo jāā cañjēniñarō tūgo, atore bairo jāā ĩwī Jesús:

—Cariape mujāārē ñiña: Dios mena tūgoñatutuari pugani cārō tūgoñarī mee, “Yũ cañrōrē bairo baicoagaro,” cariape mujāā cañtūgoñatutuoacōāta, atii higuera yucure yũ caātiatore bairo netōjāñurō mujāā átimasīgarā. Bairi ati ūtāūrē etari, “Wāāti ria capairiyapũ etanacārōjā,” mujāā cañata, mujāā cañrōrēā bairo baibujioro tii ūtāũ puame. 22 “Yũ cajēnirōrēā bairo jogumī

Dios,” cariape mujãã caĩtũgoñatutuacõãta, nipetiri wãme cũ mujãã cajëniñjërë mujãã jomajũcõãgumi Dios —jãã ïwĩ Jesús.

La autoridad de Jesús
(Mr 11.27-33; Lc 20.1-8)

²³ Bairo cabero templo wiipũ jãami Jesús. Bairo topũ camasãrë cũ cabueñitoye, sacerdote majã quetiuparã, aperã judío majã, cabũtoa camasĩrã cãã, cũtu etari, atore bairo qũĩ jëniñawã:

—¿Noa ùna na carotiro mena bairo mũ átiati ñamicã mũ caátijatjere?

²⁴⁻²⁵ Bairo na caĩjëniñarõ tũgo, atore bairo na ïwĩ Jesús:

—Yũ cãã mujããrë jĩcã wãme yũ jëniñagu. Cariape yũ mujãã yũwa: ¿Ni ùcũ camasãrë cũ bautiza rotijoyupari Juan ãnacũrë? ¿Dios, o camasã ñame cũ na bautiza rotijoyupari? Tere cariape yũ mujãã caĩquetibũjũata, yũ cãã cariape mujããrë yũ quetibũjũgu, “Noa ùna na carotiro mena bairo yũ átiya,” mujãã ñigu —na ïwĩ Jesús.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, yasiroaca ãmeo bũsũwã na majũ cũrë na caĩyũpeere: “¿Nopë bairo cũ marĩ yũrãati? ‘Dios ñame cũ bautiza rotijoricũmi Juarë,’ marĩ caĩata, ‘Toroque, ¿nopëĩrã Juan ãnacũ cũ caquetibũjũrijere cariape mujãã tũgoeti?’ marĩ ïbũjũomi. ²⁶ Tunu bairoa, ‘Camasã ñame cũ bautiza rotijoricãrãma Juarë,’ marĩ ï masĩtĩña, marĩrë tutirema, ïrã. Merë camasã nipetiro, ‘Juan ãnacũ Dios cũ caquetibũjũrotijoricũ ãmi,’ ï tũgoñacõãñama,” yasiroaca ãmeo ï bũsũwã. ²⁷ Bairi, ‘Jãã masĩtĩña Juarë cabautiza rotijoricãre,” qũĩwã fariseo quetiuparãjãã Jesure.

Bairo na caĩrõ tũgo, Jesús ñame bairo na ïwĩ:

—Cariape yũ mujãã yũetiya. Bairi yũ cãã, “Noa ùna na carotiro mena tore bairo yũ átimasĩña,” mujããrë ñi quetibũjũetigu —na ïwĩ.

La parábola de los dos hijos

²⁸ ï yaparo, ape wãme ïcõñarĩ bairo na ï quetibũjũwĩ Jesús:

—¿Dope bairo mujãã ï tũgoñãti atie quetire? Jĩcãũ ñugarã capũnaacsũ ãñũpũ. Bairi jĩcããrë, “Macũ, ati rũmurë yũ use wesepũ mũ caraãuato yũ boya,” qũĩñũpũ. ²⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, cũ macũ ñame, “¡Yũ áperigu, yũ ágaetiyal!” qũĩñũpũ. Cabero cũ pacure cũ caĩnetõñcãrĩjërë ape wãme tũgoña wasoari, paã acoásũpũ. ³⁰ Cabero tunu cũ macũ apeire torea bairo cũ paarotiyupũ na pacũ tunu. Cũ ñame, “Jan, ãmeacã yũ paã águ,” qũĩñũpũ. Bairo caĩ ñimicãã, paã áréyupũ. ³¹ Bairi na pacũ cũ caborijere caátacsũ, ¿ni ñame cũ ãñũparĩ? —na ï jëniñawĩ Jesús, to caãna fariseo majãrë.

Bairo cũ caĩjëniñarõ tũgo:

—Cũ macũ cũ carotijãgoatacsũ ñame ñĩami na pacũ cũ caĩrĩjërë catũgõusau majũ —qũĩwã.

Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ïnemowĩ tunu Jesús to caãna fariseo majãrë:

—Cariape mujããrë ñiña: Torea bairo Roma macã macããnarë camasã yaye dinerore jejobojari majã, bairi carõmia caũmũna mena caepewapatarã rõmirĩ cãã, mujãã jũgoye Dios mena cabũsqũënorã ãnirĩ, Dios cũ carotimasĩrĩpaure mujãã jũgoye jããgarãma. ³² Juan ãnacũ ñame carõa ãnajë cutajere mujããrë quetibũjũyuri. Bairo cũ caĩquetibũjũmiatacããrë, cariape cũ mujãã tũgoesupa. Bairo cũ caĩquetibũjũriquere cariape mujãã catũgoetimiatacããrë, dinerore jejobojari majã, bairi carõmia caũmũna mena caepewapatarã rõmirĩ cãã cũ tũgõusayupa. Bairo na caáto ïñamirãcãã, roro mujãã caátajere tũgoña yapapuarĩ mujãã tũgoña wasoasupa mujãã yerire —na ï quetibũjũwĩ Jesús.

La parábola de los labradores malvados

(Mr 12.1-12; Lc 20.9-19)

33 **I** quetibujy yaparo, atore bairo camasārē na ī quetibujy nemowī tunu: “Tunu ape wāme icōñarī, mujāārē yu quetibujy: Āñurp jicāū wese upau. Cū pñame use wesere qūēñoñupā. Bairo ti wesere ote yaparo, cū wesere jāniā ēñotayurp ūtā rupaa mena. Āti yaparo, use ocore na canumuparo cūārē qūēñoñupā. Āti yaparo, na caññacotepa wii caññuarī wii, torre cūārē qūēñoñupā. Bairo qūēño yaparori bero, acoásurp cayoarop. Mai, āgu jūgoye, cū wesere waso cūñurp āperā paari majārē, wapatagu. 34 Cabero yua, use cabutiri yutea caetaro masīrī, cū ūñuarē na joyurp cū ya wesere cū cawasoricarā turp. Cūrē na cawasorique wapare boñ, na joyurp, tiere na jeatūbojaāto, ī. 35 Bairo cū ūñua na caetaro ñña, ti wese paari majā pñame cū ūñua cū cajomiatana jicāārē na qūēñuparā. Aperārē na pajīārecōñuparā. Aperārē ūtā rupaa mena wēērī na cāmitu tunuojoyuparā. 36 Cabero ti wese upau pñame cū ūñua cū cajojūgoricarā netōjāñuro na jonemoñupū tunu cū weserp. Tunu torea bairo na ásuparā ti wesere capaari majā pñame.

37 “Cabero ti wese upau cū macū majūrē cū joyurp, atore bairo ī tūgoñarī: ‘Yu macū roquere cū ñucūbujiorāma, yu macū majū cū cañnoi.’ 38 Bairo cū cañtūgoñamiatacūārē, wese paari majā pñame ti wese upau macū cū caatore ññarī, āmeo ññuparā: ‘Ātiyami ati wese upau macū. Cūā ññami cū pacu cū cariaro bero ati wesere cacūgousapau. Bairo cū marī pajīārocacōāto. Bairo marī caápata, ati wese uparārē bairo marī tuagarā,’ āmeo ññuparā na majū. 39 Bairo cañrā āñirī na cañrōrēā bairo ásuparā. Ti wese tūñipū cū ñeowaátī, cū pajīārocacōāñuparā,” na ī quetibujywī Jesús.

40 Bairo ī quetibujy yaparo, atore bairo na ī jēñiñawī cū caññjērē catūgori majārē: “¿Dope bairo ácumi mujāā ī tūgoññati cū macūrē na capaññarocarō bero ti wese upau pñame ti wesere etaup?”

41 Bairo cū cañrō tūgo, atore bairo qūñwā:

—Bairo átigumi: Bopacooro na ññaecū, ti wese paari majārē na pajīārecōāgumi. Bairo na átireri bero, aperārē cū wesere coteroticūgumi. Na pñame roque cū jogarāma cūrē na cawasorique wapare, ti yutea caetaro — qūñwā Jesure cū caññjērē catūgori majā.

42 **I** quetibujy yaparo, atore bairo na ññemowī tunu:

—¿Ātie quetibujycūrīqūērē mujāā ññaetinuññati Dios yaye bñsarica tutipū? Mujāā masīrā. Bairo ñña: ‘Ūtā mena cawī qūēñorī majā jicā ūtāārē na caboetimiatacūārē, tia pñame cañni majūrīcā nigaro.

Tia camanicōāta, wii manibujioricarō. Dios pñame bairoa ásupi.

Bairo cū caatore ññarā, marī tūgoññ useañña,’ ī quetibujy Dios yaye bñsarica tutipū — na ī quetibujywī Jesús.

43 **I** quetibujy yaparo, atore bairo na ī nemowī tunu:

—Bairi mujāārē ññiña: Mujāā, Dios cū carotimasīrīpaure cajāñbujioatana topu mujāā jāāetigarā. Aperā pñame roque jāāgarāma. Dios cū carotirore bairo caātimajā jāāgarāma. 44 Tunu ni jicāū ūcū tia ūtāā mena cū caññarocapeata, rocapedoabujioñmi. Tunu bairoa tia, jicāū buip to caññarocapeata, cū rocaboo rocacōñbujioro — na ī quetibujywī Jesús, tia ūtāārē bairo cū cabairijere na quetibujygu.

45 Bairo cū caññquetibujy tūgo, sacerdote majā quetiuparā bairi fariseo majā cūā masicōāwā Jesús cū caññjērē. “Marī pñame tia ūtāārē carocari

majārē bairo marī āniña. Bairi marīrēā Iḡu ĩcūmi Jesús, ” ĩ tūgoñawā. ⁴⁶ Tie jūgori Jesure cū ñegamirācūā, cū ñemasīēma, camasārē na uwirā. “ Jesús profeta ācūmi, ’ ĩ tūgoñarī marī qūērema camasā, cū marī cañerotiata, ” ĩrā, cū ñemasīēma.

22

La parábola de la fiesta de bodas (Lc 14.15-24)

¹ Tunu ape wāme camasārē ĩcōñarī na quetibujnemowī:

² “Dios cū carotimasīrīpaḡ atore bairo niña: Jīcāñ quetiupaḡ rey cū macū cū cawāmojiyaparo bose rūmūrē qūēnobojayurḡ. ³ Bairo qūēnorī yua, cū capiiatana-re ē cū ūmūrē na pirotijoyurḡ. Bairo cū caīrōrēā bairo cū ūmua narē na caquetibujnetōmiatacūārē, cū capiiatana pñame atīgaesuparā. ⁴ Bairi cabero aperā cū ūmūrē tunu na pirotijonemoñurḡ: ‘Bairo mujāā ĩgarā yḡ capiiatana-re: “Merē marī caḡaparo etaya. Yḡ wecḡare, aperā waibutoa caroaro cariicuna cūārē na pajīārī, na riire yḡ āsūñaioyaparo. Ñe ūnie rusaetiya. Bairi tāmurī mujāā apā, ” na ĩ quetibujnetōrājā, ’ na ĩ joyurḡ quetiupaḡ rey cū ūmūrē. ⁵ Cū capiiimiatana pñame cū yueticōñuparā. Jīcāñ na mena macāācū cū weserḡ acoásurḡ. Apei cū caapeye nunirōḡ acoásurḡ. ⁶ Aperā pñame quetiupaḡ rey ūmūrē ñerī, roro na ásuparā. Jīcāārē na pajīareyuparā. ⁷ Bairo quetiupaḡ rey pñame roro na caato tūgo yua, asiajāñuñurḡ. Cū ūmua soldaua pajīārī majā pñamerē natḡ joyurḡ, na pajīarerotijon. Na ya macā cūārē joerocacōā rotiyurḡ. ⁸ Bairo átirotiri bero, atore bairo cū ūmua aperārē na ĩñurḡ: ‘Yḡ macū cū cawāmojiyaparo bose rūmūrē ñe ūnie merē rusaetiya. Yḡ capiijomiatana pñame roro na caátie jūgori na yḡ boetiya. ⁹ Bairi maarīḡ mujāā caato yḡ boyu tunu. Maarḡ caāna tocānacāḡpñarea mujāā cabocaetarārē, “Ugarasá quetiupaḡ rey macū bose rūmūrē, ” na mujāā ĩwā. ¹⁰ Bairo cū caīrō tūgo, cū ūmua cū caīrōrēā bairo maarīḡ ásuparā. Á yua, ñipetiro na cabocaetarārē na neñoñuparā, camasā na caīroarā, na caīroaena cūārē. Bairo na caátol, quetiupaḡ rey bose rūmū cū caqūēnorī arḡare camasā jeto jiracoasuparā yua.

¹¹ “Bairo quetiupaḡ rey pñame cū capiijoatanarē na jēnign, ti arḡarḡ etayurḡ. Eta yua, jīcāñ na mena macāācūrē qūññabocayurḡ. Cū pñame jutii, wāmo jiyarica bose rūmḡ macāājē mee jutii jāñañurḡ. ¹² Bairo tie mee cū cajāñarō ĩnarī quetiupaḡ rey atore bairo qūññurḡ: ‘Yḡ yaḡ, wāmo jiyarica bose rūmḡ macāājēḡ mḡ jutii jānaētīña. Bairi, ¿noa na carotiro mena yḡ ya wiire mḡ jāāti?’ qūññurḡ. Caḡmḡ pñame quetiupaḡre dope bairo qūñ masīesurḡ. ¹³ Bairi quetiupaḡ rey pñame cū mesarire caññarīcāñḡōrī majārē atore bairo na ĩñurḡ: ‘Āniḡē cū ñeña. Cū wāmorī, cū ḡpōrire jiyari, jō macā canaitiārōḡ cū rocawiyocōā joya, ’ na ĩñurḡ. To canaitiārōḡ camasā capāārā otigarāma. Na opire bacarḡpotugarāma, buñtiro yapapuarā. ¹⁴ Capāārā niñama Dios cū capiijorā. Bairo na caānimiatācūārē, na mena macāāna jīcāārā jeto cū yḡyama, cū cabeserā pñame, ” na ĩ quetibujñwī Jesús.

El asunto de los impuestos (Mr 12.13-17; Lc 20-26)

¹⁵ Cabero fariseo majā jīcārōrē bairo āmeo busupēñirā neñañuparā. “¿Dope bairo rorije cū busuo joroque marī ánaati? Bairo roro Jesús cū cabusua, cū marī busujāmasīgarā, ” ĩrā neñañuparā. ¹⁶ Bairo busupēni yaparo, na cabuerā, bairi Herodes yarā cūārē Jesutu na joyupa, atore bairo qūñ jēñiñagarā:

—Cabuei, jãã masiña merẽ m̃ caatiãnierẽ. M̃a, caroaro cariape m̃a quetibujunucũña. Tunu bairoa cariapea Dios marĩrẽ cũ caãnirotiricarorea bairo m̃a bueya. Apera roro na cabaurije, apera caroaro na cabaurije jũgori mee na miñabeseya. ¹⁷ Bairo cabai añiri, ¿dope bairo mi tũgoñañati romano majã marĩrẽ na carotirijere? ¿To ñuñati quetiup̃a emperadore camasã yaye dinerore jeri, jãã cajoata, o to ñuẽtiñati? —quĩ jeniñawã.

¹⁸ Jesús p̃ame roro na caĩtũgoñarĩjẽrẽ masĩcõãrĩ, atore bairo na iĩwĩ:

—Mujãã, caĩtopairã, ¿nopẽirã, “Roro quĩãto,” caĩrãrẽ bairo ỹa mujãã i jeniñañati? ¹⁹ Ja, yare joñijate moneda tiire, emperadore mujãã cajonucũrĩ tii ñnorẽ —na iĩwĩ.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, moneda tiire cũ nuniwã. ²⁰ Bairo na canunirõ, atore bairo na iĩwĩ:

—¿Noa riape to tusayati ti tii moneda tiicapure? Tunu bairoa, ¿noa wãme woaturique to tusayati? —na i jeniñawĩ Jesús.

²¹ Bairo cũ caĩrõ, na p̃ame bairo quĩwã:

—Emperador, quetiup̃a ỹa wãme, bairo tunu cũ riape tusaya ti tii moneda tiicapure —quĩwã.

Bairo na caĩquetibujuro, atore bairo na iĩwĩ yua Jesús:

—Toroque emperador quetiup̃aure cũ yaye caãnierẽ, cãrẽ cũ tunujoya. Tunu bairoa Dios yaye caãnierẽ Diore cũ jonucũña —na i quetibujuwĩ Jesús fariseo majãrẽ.

²² Bairo cũ caĩrõ tũgorã, cũ caĩquetibujurijere tũgo acuacoama. Bairo bairã, cũ witiweyocoamá.

La pregunta sobre la resurrección (Mr 12.18-27; Lc 20.27-40)

²³ Ti r̃m̃a caãno jicããrã saduceo majã na caĩrã quĩñarãmã Jesure. Mai, saduceo majã p̃ame atore bairo caĩtũgoñarĩ majã niñama: “Camasã caria-coatana, nopẽ bairo catitunu masiñama,” caĩtũgoñarã ãma. Bairi atore bairo quĩwã Jesure:

²⁴ —Cabuei, Moisés ãnacũ atore bairo marĩrẽ i woacũñañupĩ tirãmup̃are: “Ni jicãũ ñcũ cawãmojiyaricũ cũ ñmo mena pũnaa mácũã cũ cariacoopata, cũ ãnacũ bai p̃ame cũ buiacore cõ cũ wãmojiyaãto. Bairo cũ caãto, cũ pũnaa caãniparã p̃ame cũ ãnacũ pũnaarẽ bairo añibujiorãma,” icũñupĩ. Tiera m̃a masĩ. Bairi jicã wãme icõñarĩ jãã quetibujura mai: ²⁵ ãñuparã jicãni, jicã wãmo peti puga pẽnirõ cãnacõ jicãũ pũnaa. Bairi cajũgocũ p̃ame wãmojiya jũgoyup̃. Cabero pũnaa mácũã riacoásúp̃. Bairi cũ ãnacũ bai p̃ame cũ buiacore wãmojiyayup̃ tunu. Cabero pũnaa mácũã riacoásúp̃ cũ cãã. ²⁶ Bairi torea bairo cũ bai cabero macããcũ cãã cõ wãmojiyamii, riacoásúp̃. Bairo jetoa apera cũ bairã cãã na buiacore ñmocutimii, pũnaa mãna jeto riapeti-coásuparã. ²⁷ Cabero na ãnana ñmo caãnimirĩcõ cãã riacoásúp̃. ²⁸ Bairo ati yerap̃ nipetirã ñmo caãnacõ añiri yua, cariaricarã tunu na cacatirop̃ na caãno, ¿ni majũ jicã wãmo peti puga pẽnirõ cãnacãũ mena macããcũ ñmo cõ ãnicũti? —quĩ jeniñawã saduceo majã Jesure.

²⁹ Bairo na caĩjeniñarõ tũgo, atore bairo na i quetibujuwĩ Jesús:

—Mujãã, saduceo majã, Dios yaye cũ caquetibujucũrĩquẽ, bairi cũ catuarije cããrẽ mujãã tũgoña mawijacoaya, bairo irã. ³⁰ Ape am̃arecõore caũm̃a, carõmia cãã catiri caetaparã p̃ame ñmo manigarãma. Ángele tunu majã, am̃arecõo macããna na caãnorẽ bairo nigarãma. ³¹ Apeyera tunu mujããrẽ ỹa quetibujugũ: ¿Cariacoatana nimirãcãã tunu na cacatirore Dios cũ caquetibujucũrĩcã tutip̃a mujãã iñactinucũñati atiwẽrẽ? Mujãã masĩrã: ³² Yna,

yu ãniña Abraham, cū macū Isaac, bairi cū macū Jacob quetiupau cañnacū, ñupĩ. Bairo cū caĩrõĩ, marĩ masiña: Dios pñame cayasirã ãnana ùna quetiupau mee niñami. ¡Cacatirã majũ quetiupau roque niñami! —na ñ quetibujawĩ Jesús saduceo majãrẽ.

³³ Bairo camasã pñame cū caĩquetibujero tũgo, tũgocõã maniãma caroaro Jesús cū caĩquetibujurijere yua.

El mandamiento más importante

(Mr 12.28-34)

³⁴ Bairo Jesús caroaro cū caĩquetibujero jũgori, pũgani cū jẽniñanemo masiẽma saduceo majã pñame yua. Bairo tiere tũgorã, fariseo majã pñame na majũ ãmeo busupẽnigarã neñañuparã. ³⁵ Bairo busupẽni yaparo yua, jicãũ na mena macããcũ, Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũerẽ cajũgobueire Jesutu cū joyupa. Bairi cū pñame Jesús roro cū busuãto ñrã na cajoataca, atore bairo qũĩ jẽniñawĩ:

³⁶ —Cabuei, Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũẽ mena macããjẽ, ¿dise pñame cañnimajũrĩjẽ cū caroticũrĩqũẽ to ãniñati? —qũĩ jẽniñawĩ.

³⁷ Bairo cū cajẽniñarõ tũgo, atore bairo qũĩwĩ Jesús caũmurẽ:

—‘Mujãã, Israel macããna, mujãã caãtiãnie nipetirije mena cū maiña. Tunu bairoa mujãã yeripu, mujãã catũgoñarĩjẽ nipetirije mena cū maiña. Tunu bairoa mujãã catutuarije nipetirije mena cū maiña.’ ³⁸ Atie Moisés cū caroticũrĩqũẽ tocãnacã wãme netõrõ cañnimajũrĩjẽ niña. ³⁹ Atie rocajãñurĩ cū caroticũrĩqũẽ torea bairo jãñurĩ niña tie cũã. Bairo ñña: ‘Mujããtu macããna cũãrẽ mujãã rupaure mujãã camairõrẽã bairo na maiña.’ ⁴⁰ Tie pũga wãme cū caroticũrĩqũẽ cañnimajũrĩjẽ niña. Moisés ãnacũ ape wãme cū caroticũrĩqũẽ bairi profeta majã na caroticũrĩqũẽ tocãnacã wãme netõrõ cañnimajũrĩjẽ niña. Tie camanicõãta, ape wãme carotirije manibujioro —qũĩ quetibujawĩ Jesús cajũgobueire.

¿De quién desciende el Mesías?

(Mr 12.35-37; Lc 20.41-44)

⁴¹⁻⁴² Bairo fariseo majã aperã na caneñarõ, atore bairo na ñwĩ Jesús cũtu cañnarẽ:

—¿Dope bairo mujãã ñ tũgoñañati Mesías, “Dios cū cajou,” na caĩrẽ? ¿Noa macũ cū ãnicuti? —na ñ jẽniñawĩ.

Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩwã:

—David ãnacũ pãrãmi niñami.

⁴³ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ñ jẽniñanemowĩ tunu:

—Bairo cū cañnimiatacũãrẽ, ¿nopẽĩ David ãnacũ pñame Espiritu Santo cũrẽ cū camasiõrĩjẽ jũgori, “Yu Quetiupau,” cū qũĩñañuparĩ Mesiare? Ato bairo ñupĩ David:

⁴⁴ ‘Dios pñame yu Quetiupau atore bairo qũĩwĩ:

“Ato ruiya cariape nũgõã pñame mai.

Mũ pesua cañnanarẽ na yu canetõnacãrõ bero, mũ pñame na mũ rotimasĩgu,” ’ ñ woatuyupi David ãnacũ, Dios cū caĩrĩqũerẽ.

⁴⁵ Bairo Mesiare, “Yu Quetiupau,” cū cañmiatacũãrẽ, ¿dope bairo cū pãrãmi majũ cū ãnibujocuti? —na ñ jẽniñawĩ Jesús cũtu cañnarẽ.

⁴⁶ Bairo cū cajẽniñarõ tũgo, ni jicãũ ùcũ cū yumasĩẽmi jicã wãmeacã ùno. Bairi yua pũgani cū jẽniñanemo masiẽma.

23

*Jesús acusa a los fariseos y a los maestros de la ley**(Mr 12.38-40; Lc 11.37-54; 20.45-47)*

1 Cabero camasã cãtu caãnarẽ, bairi jãã, cã cabuerã cããrẽ atore bairo jãã iwĩ. 2 “Moisés ãnacũ cã caroticũrĩquẽ cajũgobueri majã, bairi fariseo majã cãã, ‘Bairo ĩgaro ĩña Moisés ãnacũ marĩrẽ cã caroticũrĩquẽ,’ mujããrẽ ĩ quetibujũnucũña. 3 Bairo mujããrẽ na caĩquetibujũri jere bairo ása. Na tũgousaya. Bairo na tũgousamirãcãã, bairãpũa na caãtiãnierẽ bairo ápericõãña. Caĩtopairã ãnirĩ cariape rotimirãcãã, na majũ pũame na caãtirotirore bairo áperiyama. 4 Caũmu ĩcãũ, cã paabojari majõcare cã jupũsaetiyami. ĩcã wãme ũnoacã cããrẽ cã juãperiyami. Tore bairo Moisés ãnacũ cã caroticũrĩquẽrẽ cajũgobueri majã, bairi fariseo majã cãã átiyama camasãrẽ. ‘ĩcã wãmeacã rusaeto ása,’ camasãrẽ caĩrã nimirãcãã, na pũame tore bairo áperimajũcõãña. 5 Tunu bairoa caroa wãme nipetirije na caãtie camasã na caĩñajoropũ átinucũña, nipetiro camasã nũcũbugoro na mena na catũgoñaparore bairo ĩrã. Tunu bairoa Dios yaye bũsũricũ, na cawoaturĩ pũrĩãcãrẽ jiyancũña na riapẽ buipũ, na wãmorĩpũ cããrẽ. Tunu bairoa jutĩ cayowerijere jãñajesoyama. 6 Tunu bõse rãmu caãno narẽ na capiata, caroapauripure ruirĩ ugaganucũña. Tunu bairoa ñubuerica wiipũ na caãpãta, quetiupã cã caruirije ũnierũ jeto ruiganucũña. 7 Tunu bairoa maopũ na caãñesẽãta, nipetiro camasã nũcũbugoriquẽ mena na cajẽnirõ bonucũña. ‘jããrẽ Cabuerã!’ camasã narẽ na caĩjẽnirõ bonucũña.

8 “Bairo na cabomiatacããrẽ, bairo na caborore bairo mujãã caĩñacõrõ yũ boetiya. Mujãã cabuei ĩcãũã niñami. Tunu mujãã pũame ĩcãũ pũnaa ĩcãrõrẽ bairo cabairã mujãã ãniña. Bairi, ‘jããrẽ Cabuerã!’ camasã mujããrẽ na caĩroaro boeticõãña. 9 Tunu bairoa ni ĩcãũ ũcũ ati yepa macããcũrẽ, ‘Marĩ pacũ ũcũ niñami,’ quĩroaticõãña. ĩcãũã niñami marĩ Pacũ, nũmrecõo macããcũ majũ. 10 Tunu bairoa, ‘Marĩ Quetiupãrã!’ aperã mujããrẽ na caĩroarore boeticõãña. Yũ, Cristo jeto camasã quetiupã yũ ãniña. 11 Bairi ni ĩcãũ ũcũ caãnimajũãrẽ bairo caãnigã, cabopacarãrẽ caroaro na cã cajuãto ñuña. 12 Ni ĩcãũ ũcũ cã majũã, ‘Caãnimajũã yũ ãniña,’ caĩ pũamerẽ, cabugoro macããcũrẽ bairo cã ãnio joroque cã átigumi Dios. Apei, ‘Caãnimajũã mee yũ ãniña,’ caĩ pũame roquere, cabero cabugoro macããcũrẽ bairo mee cã ãnio joroque cã átigumi Dios.

13 “jMujãã, Moisés ãnacũ cã caroticũrĩquẽrẽ cajũgobueri majã, bairi mujãã fariseo majã cãã, caĩtopairã, roro majũ mujãã netõgarã, ricaati mujãã caãtiãnie jũgori! Dios cã carotimasĩrĩpãure mujãã jããmasẽtĩgarã. Tunu camasãrẽ ricaati buerã, Dios cã carotimasĩrĩpãure cajããgarã pũamerẽ caẽñotarãrẽ bairo na mujãã átinucũña.

14 “jMujãã, Moisés ãnacũ cã caroticũrĩquẽrẽ cajũgobueri majã, bairi mujãã fariseo majã cãã, caĩtopairã, roro majũ mujãã netõgarã, ricaati mujãã caãtiãnie jũgori! Cawapearã rõmirĩ ya wiirire mujãã ãmanucũña. Tunu yoaro Diore cã mujãã jẽniñubuetonucũña. Bairi aperã netõjãñurõ roro mujãã netõgarã.

15 “jMujãã, Moisés ãnacũ cã caroticũrĩquẽrẽ cajũgobueri majã, bairi mujãã fariseo majã cãã, caĩtopairã, roro majũ mujãã netõgarã, ricaati mujãã caãtiãnie jũgori! Cayoaronũ, ria capariyare pẽña átĩ, o ape yepãpãre ãnetõ átĩ, mujãã quetibujũ ñesẽãnucũña, mujãã yaye quetire, camasã na catũgousaparore bairo ĩrã. Bairo ĩcãũ catũgousãure cã bõcarã, ricaati cã mujãã caquetibujũri jere tũgori tũgoñamawijiao joroque cã mujãã átiya. Mujãã netõjãñurõ carõre bairo

caácu cū ānio joroque cū mujāā átiya. Bairo mujāā caátie jūgori caūpetieti peeropu roro majū baigumi.

¹⁶ “¡Mujāā, roro majū mujāā netōgarā! Jīcāu cacaapee mácū cū yarārē, ‘Mujāā yu jūgogu,’ caī ūcārē bairo mujāā baiya. Ricaati camasārē na mujāā bueya. Atore bairo na mujāā ī quetibujuya: ‘Ni jīcāu ūcū, “Caānorē bairo űña,” ĩgu, “¡Dios ya wii mena űña!” cū caīata, cabero cū caīrōrēā bairo cū caāpericōāta, űbujioro. Bairo ĩmicūā, “¡Dios ya wii macāājē oro majū mena űña!” cū caīata, cabero cū caīrōrēā bairo cū caāpericōāta roque, űuētīña,’ cariape mee mujāā ī quetibujuya camasārē. ¹⁷ ¡Bairo caīquetibujurā ānirī cacaapee mánarē bairo mujāā baiya! Catūgomasiēnarē bairo mujāā tuaya. Dios ya wii macāājē oro puame, ti wii netōjāñurō caānimajūrījē mee űña. Ti wii puame, ti wii macāājē oro to űno joroque átiya. ¹⁸ Tunu atore bairo camasārē na mujāā quetibujunemoña: ‘Ni jīcāu ūcū, “Caānorē bairo űña,” ĩgu, “¡Altar mena űña!” cū caīata, cabero cū caīrōrēā bairo cū caāpericōāta, űbujioro. Bairo ĩmicūā, “¡Waibucu riire na cajoemugōjorije mena űña!” cū caīata, cabero cū caīrōrēā bairo cū caāpericōāta roque, űuētīña,’ mujāā ĩto quetibujuya camasārē. ¹⁹ ¡Cacaapee mánarē bairo mujāā baiya! Waibucu riire na cajoemugōjorije puame altar netōjāñurō caānimajūrījē mee űña. Ti altar puame waibucu riire űno joroque átiya. ²⁰ Bairi ni jīcāu ūcū, ‘Caānorē bairo űña,’ ĩgu, ‘¡Altar mena űña!’ cū caīata, ‘¡Altar, bairi nīpetirije altar bui macāājē mena űña!’ caīrē bairo ĩñami. ²¹ Tunu bairoa ni jīcāu ūcū, ‘¡Templo mena űña!’ cū caīata, ‘¡Templo wiire, bairi ti wii macāācū Dios mena cūā űña!’ caīrē bairo ĩñami. ²² Tunu bairoa ni jīcāu ūcū, ‘¡Umurecōo mena űña!’ cū caīata, ‘¡Dios ya trono, bairi to ruiricarō macāācū mena cūā űña!’ caīrē bairo ĩñami.

²³ “¡Mujāā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairi mujāā fariseo majā cūā, caītopairā, roro majū mujāā netōgarā, ricaati mujāā caātiānie jūgori! Mujāā cūā puā wāmo cārō moneda tiiriacarē mujāā cacūgoata, jīcā tiāca mujāā jonucūña Diore. O űgarique asurique jīcā wāme űno puā wāmo cārō mujāā cacūgoata, jīcārōācā mujāā jonucūña Diore. Bairo cariape tie űnierē átimasīmirācūā, ape wāme pajāñurō Dios cū carotirique puamerē mujāā tūgoñāetimajūcōāña. Caroaro āmeo átaje cūārē marī rotiyami Dios. Camasārē bopacooro na marī caīñarījē, bairi caroaro āmeo mairīqūērē cūārē marī rotiyami. Tie puamerē mujāā tūgoñāētīña. ²⁴ ¡Mujāā, jīcāu cacaapee ĩñacū cū yarārē, ‘Mujāā yu jūgogu,’ caī ūcārē bairo mujāā baiya! Tunu, ‘Becoaca cū manicōāto,’ ĩrā, oco mujāā caetipeere mujāā weyōrotinucūña. Bairo weyōrotimirācūā, waibucu capai, camellore rupana caugayujorārē bairo mujāā baiya. Cabūgoro macāājē puamerē caānimajūrījērē bairo mujāā átiya. Tunu bairoa caānimajūrījē puamerē cabūgoro macāājērē bairo mujāā ĩñacōāña.

²⁵ “¡Mujāā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairi mujāā fariseo majā cūā, caītopairā, roro majū mujāā netōgarā, ricaati mujāā caātiānie jūgori! Jotu bapaarire dope bairo űgueri mano mujāā coserotinucūña. Bairo rotimirācūā, mujāā yeripu roro mujāā catūgoñarījē puamerē mujāā coseroti-etiya Diore. Bairi mujāā cayajapairije nicōāña mujāā yeripu. Tunu bairoa mujāā caborije jetore mujāā tūgoñanucūña. ²⁶ ¡Mua, fariseo, cacaapee ĩñacū ūcū tūgopeoya mu yu caīrījērē! Jīcāu, cū jotu bapa pupeapure cacosejūgoricare bairo, mu cūā cajūgoje yu yeripure cacosejūgopau mu āñña. Bairo mu caáto, carou majū mu ānicōāgu mu yeripure.

²⁷ “¡Mujāā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairi mujāā fariseo majā cūā, caītopairā, roro majū mujāā netōgarā, ricaati mujāā caātiānie jūgori! Camasā ānana na cacūrocarica ūtā ope buire bairo mujāā baiya. Ti

opeaca buipɩ cabotirije mena caroaro warerique bauya. Bairo baimirōcūā, capupea pɩame caboaricārā ōwā ānajē, bairi capūnirījē cūā nicōāña. ²⁸ Torena bairo mujāā baiya. Camasā mujāārē na caīñarō, caroarā majū mujāā bauya. Bairo baumirācūā, mujāā yeri pupeapɩ mujāā rojāñuña. Caītorije tūgoñarīqūē, bairi apeye roro tūgoñarīqūē cūā mujāā yeri pupeapɩ jiracōāña.

²⁹ “¡Mujāā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairi mujāā fariseo majā cūā, caītopairā, roro majū mujāā netōgarā, ricaati mujāā caátīānie jūgori! Profeta majā, bairi aperā tirūmɩpɩ macāāna caroarā cūā, na rupaari ānajē masā ope buire mujāā qūēnonucūña caroa ūtā wiiriacārē. Bairo áti yaparo, ti wiiriacārē mujāā īñacotenucūña, camasā, profeta ānanarē na īroáto, īrā. ³⁰ Cabero atore bairo mujāā īña: ‘Marī pɩame marī ñicūjāā na caāni yutea macāāna marī caāmata, narē bairo profeta majārē roro na marī áperibujoricārā,’ mujāā īña. ³¹ Bairo mujāā caīrījē jūgori, ‘Profeta majārē capajīārericārā pūnaa majū marī āniña,’ īrārē bairo mujāā īña. ³² Torena, ¡mujāā ñicūjāā roro na caátijūgoriquere átipecocōāña!

³³ “¡Āña ūna, moena majū mujāā āniña! Dios camasārē cū caīñabeseri rūmɩ mujāārē peeropɩ popiye mujāā baio joroque cū caáto, ¿dope bairo mujāā rutimasīrāati? Mujāā rutimasīētigarā. ³⁴ Torecɩ, mujāātu yɩ jonemogu tunu yɩ yarā profeta majārē, camasīrī majā cūārē, bairi cajūgobueri majā cūārē. Bairo na yɩ cajomiatacūārē, cañuena ānirī na mujāā boetigarā. Jīcāārā na mena macāānarē na mujāā pajīāregarā. Aperārē yucupāipɩ na mujāā papuaturotigarā. Tunu aperā yɩ yarārē sinagoga ñubuerica wīipɩ na mujāā baperotigarā. Tunu aperārē roro popiye na baio joroque na mujāā átigarā noo na caānopɩ. Bairi ape macāpɩ na caápata, topɩ cūārē na ūsaati, bairo jeto na mujāā átigarā roro majū. ³⁵ Bairo mujāā caáto jūgori, popiye mujāā baio joroque mujāā átigumi Dios. Tocānacāu caroarā, caāniñarīcārārē na carīí reyarique wapa popiye mujāā baio joroque mujāā átigumi. Na carīí rejūgoricɩ caroú Abel cawāmecɩcupɩ nijūgo aná, Zacarías, Berequíás macū, altar, santuario watoa mujāā capajīārīcūpɩ nituyama camasā na carīí rejūgoatana capāārā beropɩ. ³⁶ Cariape mujāārē ñiña: Na ānana wapa roro popiye mujāā baio joroque mujāā átigumi Dios, mujāā āme caānarē,” na īwī Jesús fariseo majārē.

Jesús llora por Jerusalén (Lc 13.34-35)

³⁷ Cabero atore bairo īnemowī Jesús tunu: “¡Jerusalén, Jerusalén macā macāāna mujāārē ñiña: Dios yarā profeta majārē mujāā pajīārenucūwū! Dios mujāārē cū caquetibujerotijomirīcārā cūārē ūtā mena wēerī na mujāā pajīārenucūwū. Bairo roro majū na mujāā caátimiatacūārē, ¡nairō mujāārē yu juátinmogamiwū! Āboco cō pūnaarē na asipogo, narē cō caneñorōrē bairo mujāā yɩ juátinmogamiwū. Bairo yɩ caátimiatacūārē, jīcā nūgōā yɩ mujāā boerpɩ. ³⁸ Bairo mujāā caboetoi, tocārōā yua, mujāā caānipaɩ yasioagaro. Tore camasā aweyorocacōāgarāma. ³⁹ Caānorē bairo mujāārē ñiña: ‘¡Ūseanirī atíyami Dios cū cajou majū!’ mujāā caīparo jūgoye, yɩ mujāā īñaetigarā mai,” īwī Jesús, ti macārē īñarī.

24

*Jesús anuncia que el templo será destruido
(Mr 13.1-2; Lc 21.5-6)*

1 Cabero templo, Dios ya wii cañniatacu ti wiire witicoámí Jesús. Bairo cū caátó, jáã, cū cabuerã puame cūtu etari, atore bairo cūrē jáã iwā: “¡Jā, iñañijate! Caroa wii majū niña templo wii.” 2 Bairo jáã caĩrō tūgo, Jesús puame bairo jáã iwī:

—Ati wii paca ūtāpāĩrī ūnie nipetirijere mujāã iñaña. Tie cabaipere cariape mujāãrē ñiña: Jicā rūmũ, ati wiire roro na caátí rūmũ caetaro, jicā ūtāã ūno bui tuticati pesaricaro manopũ átiyasio rocacōãgarāma ati wiire —jáã iwī.

Señales antes del fin

(Mr 13.3-23; Lc 21.7-24; 17.22-24)

3 Cabero Olivo buropũ jáã acoápũ. Bairo topũ etarã, Jesús cū caruiro iñarī, jáã, cū cabuerã puame Jesutu atí, atore bairo cū jáã i jēñiñawū:

—Jāãrē mũ caquetibũjuro jáã boya: ¿Nocārõpũ to bairoati atie mũ caĩrījē? ¿Dope bairo merē, “Ati yepa nemo yũ tunuetagu,” bairi rono, “Ati umurecõo peticoagaro,” mũ caĩtate to bairoati? —cū jáã i jēñiñawū.

4 Bairo jáã caĩjēñiñarõ tūgo, atore bairo jáã iwī Jesús:

—Caroaro majū mujāã tūgoñamasĩgarã, jáãpũ, jáã itoecore, ĩrã. 5 Capāãrã atĩgarāma itoñesēãrī majã. Atope bairo ĩgarāma: “Yua, Mesías yũ añiña, Dios cū cajõu,” ĩgarāma. Bairo na ĩrī, camasã capāãrãrē na itogarāma. 6 Tunu bairoa mujāã queti tūgogarã: “Camasã aperopũ cūãrē ãmeo pajĩãrã átiuparã.” Bairo na caátie quetire tūgori, tūgoacuaeticõãña. Ati umurecõo capetiparo jūgoye bairoa cabaijūgoyecũtipree niña bairopũ. Bairi tūgoacuaeticõãña. 7 Ti yutea caãno jicã yepa macããna, ape yepa macããna mena ãmeo pajĩãgarāma. Tunu bairoa jicã macã macããna ape macã macããna mena ãmeo pajĩãgarāma. Tunu apeye aũariarique atĩgaro. Tunu tutuaro mena ati yepa cūã yuguiguro nipetiropũ. 8 Jicãõ carõmia bairirupũ caãcõ cõ macũ cū cabuiari rūmũ capũnirõ tūgoñarī cõ cawisiojūgoriquere bairo niña atie umurecõo cabaipere mujāãrē yũ caquetibũjurije.

9 “Mai, atie cabaiparo jūgoye mujāãrē roro átijūgogarāma. Mujāãrē ñerī, aperãrē mujāã jogarāma popiye mujāã baio joroque na caátiparore bairo ĩrã. Bairo átĩcõã, roro majū mujāãrē átĩgarāma. Bairi yua, ati umurecõo macããna nipetirã mujāãrē iñategarāma, yũ yarã mujāã caãnoi. 10 Bairi ti yutea caãno capāãrã camasã yũ yaye busũriquere piticõãgarāma. Jicããrã ãmeo busũjãbuitiregarāma na majũ. Bairo bairã, ãmeo tejãñugarāma na majũ.

11 Tunu bairoa, ‘Jãã, profeta majã, jáã añiña,’ caĩtori majã capāãrã etagarāma. Bairo camasãrē na i quetibũjuri, na itogarāma. Ricaati tūgojūgogarāma camasã puame. 12 Camasã rorije na caátie bũtioro majū nigaro. Bairi camasã capāãrã na caãmeomairijērē jãnacõãgarāma. 13 Bairo na caátimiatacũãrē, noa ūna yũ yaye busũrique jicã wãmeacã ūnorē na cajãnaeticõãta, yasietigarāma. 14 Atie caroa queti cūã ati umurecõo capetiparo jūgoye nipetiropũ cajesapeticoa jūgoyecũtipree niña bairopũ.

15 “Bairi mujāã puame profeta Daniel ãnacũ cū caĩquetibũjũ jūgoyeticũricãrõrē bairo cabaierijere iñarã, atore bairo mujāã i tūgoñamasĩgarã: ‘Merē ati macã yasigaro baiya.’ Dios ya wiire nocãrõ caroapũrē moecũ carõn majũ topũ cū caãnierē iñarã, tore bairo mujāã i tūgoñamasĩgarã yua. (Mujāã, ati tuti yũ ya tutire caĩñabuerã puame tūgopeoya yũ yaye, yũ caquetibũjuriere.) 16 Bairo cabauro, Judea yepa macããna ūtã yuscũna na ruti ápáro. 17 Tunu bairoa jicãũ ūcũ cū wii, cabuimacã arũarũ cũ caãmata, ruiatĩrĩ, cũ apeyere, ape arũarũ caãnierē cũ jei ápéricõãto. Cariape cũ ácoa ápáro. 18 Tunu bairoa cū, wesepũ caãcũ cũ jutii ūnierē bomicũã, cũ jetunũ apéricõãto cū ya wiipũ. 19 ¡Ti rūmũ caãno carõmia bairirupũ

caña popiye netōrō baigarāma! ¡Tunu bairoa, caũpũrããcãrẽ, capũnaacuna cãa popiye netōrō baigarāma ti rãmurẽ! ²⁰ Bairi Diore cã jëniña, mujãã carutiripau camasiryoeti rãmũ to caãniparore bairo ìrã. Cawãma pue yutea caãno, o marĩ judío majã, marĩ cayerijãrĩ rãmũ ùnorẽ to cabaietiparore bairo ìrã, Diore cã jëniña. ²¹ Ti rãmurẽ roro ati yeparure bairique nigaro. Dios ati yeparẽ cã caátijũgori rãmũ bero tocãnacã rãmurẽ netōrō popiye bairica yutea nigaro ti rãmũ caetaro. ²² Bairi Dios pũame ti rãmũ roro cabairijere cã cajãnaroteticõãta, camasã nipetiro riapeticoabujiorãma. Bairoa, mujãã, cã cabeserãrẽ mairĩ, peti yutea ùnoa popiye mujãã cabaipa rãmurẽ ati eñotabojagumi.

²³ “Bairi ni jĩcãũ ùcũ, ‘Mesías, Dios cã cajou pũame ati macãpũ etaupũ,’ o ‘Jĩ macãpũ etaupũ,’ cã caãta, cariape cã mujãã tũgoetigarã. ²⁴ Caãtopairã capããrã atigarãma. ‘Yua, Mesías yu ãniña,’ o ‘Yua, profeta yu ãniña,’ caĩrã atigarãma. Capere átijẽñoigarãma, camasã ricaati na catũgousaparore bairo ìrã. Mujãã ùna, Dios cã cabesericarã cãurẽ ìtomigarãma. ²⁵ Merẽ mujãã, yu cabuerã, tiere mujããrẽ yu quetibũju jũgoyetiya. ²⁶ Bairi mujããrẽ ñiña: Noa ùna, ‘Mesías, desierto cayucũmanopũ buiaetaupũ,’ na caãta, cariape na tũgoeticõãña. Camasã manopũ yu macãrã ápericõãña. Tunu bairoa aperã, ‘Mesías, ato marĩ caĩñaetopũ ãcũmi,’ na caãta, cariape na tũgoeticõãña. Bairo mee yu tunuetagu ati yeparẽ. ²⁷ Bũro pũame yabeĩ, muipũ cã cawãmatópũ yabejũgo acũ, jũ muipũ cã caruiropũ yabetuetayami. Torea bairo yu, Camasã jũgocũ nemo ati yeparure yu catunuati rãmurẽ yu baigu. Yoaro mee yu bauetagu tunu. ²⁸ Tunu bairoa noo rupaũrĩ ãnajẽ cacũñarõ yucaã cãã topũa neñaetagarãma,” jãã ì quetibũjuwĩ Jesús.

El regreso del Hijo del hombre

(Mr 13.24-37; Lc 21.25-33; 17.26-30, 34-36)

²⁹ Ì quetibũju yaparo, atore bairo jãã ì nemowĩ tunu: “Camasã roro majũ na cabairi yutea capetiro bero, muipũ ùmurecõo macããcũ naitĩãcoagumi. Ñami macããcũ cãã bauetigumi. Ñocõã, ùmurecõore caãnimiatana cãã ñãcoagarãma. Bairo bairã, ùmurecõo macããna nipetirã yugui ñãcoagarãma. ³⁰ Bairo cabairo bero, apeye ùnie átijẽñoĩquẽ ùmurecõo macããjẽ Dios cã caátĩ ñnorĩjẽ buiaetagarõ. Bairi ati yepa tocãnacã poa macããna tiere ñnarã, ‘Merẽ etamajũcoagumi Camasã jũgocũ,’ ì masĩgarãma. Bairo na pũame yu uwirã otigarãma. Tocãrõã yu, Camasã jũgocũ, buseriwo watoapũ nocãrõ yu catutuarije mena, bairi yu caasiyabatorije mena yu caatóre ññajogarãma. ³¹ Bairo trompeta, pũtiricaro cabũsũocajoro yua, yu ãmua, ángelea majãrẽ nipetiroopũ na yu árotigu. Bairi ati ùmurecõo macããna nipetiroopũ caãnarẽ na neñoigarãma yu cabesericarã pũamerẽ.

³² “Mai, higuera yucure mujãã masiña. Ti yucũ cawãma pũũ cawasoaro ñnarã, ‘Merẽ cãma cõñarõ baiya,’ mujãã ì masiña. ³³ Torea bairo mujããrẽ yu caquetibũjurijere bairo cabaietaro ñnarã, ‘Merẽ Jesús ati yeparũ nemo cã catunuetaiparo cõñarõ baiya,’ mujãã ì masĩgarã. ³⁴ Cariape mujããrẽ ñiña: Mujããrẽ yu caquetibũjurije baipecticoagaro ti yutea macããna na cariaparo jũgoye. ³⁵ Tunu bairoa ati ùmurecõo, ati yepa cãã yasipeticoagaro. Yu yaye quetibũjurique roque petietigaro. Yu caĩrõrẽã bairo baimajũcõãgaro.

³⁶ “Bairopũ ti rãmũ, ti hora majũ mujãã yu caquetibũjurije caetaparore ni jĩcãũ ùcũ masiẽtĩñami. Ùmurecõo macããna ángelea majã cãã masiẽtĩñama. Yu, cã macã cãã yu masiẽtĩña. Marĩ Pacũ Dios jeto masiñami ti rãmũ caetaparore.

³⁷ “Noé ānacū cū caāniyuteare cabaiyaricarorea bairo baigaro nemo Camasā Jūgocu ati yeparure yu catunuati rūmurē. ³⁸ Atore bairo baiyayuparā camasā mai Noé ānacū cū caāni yuteapure, ati yepa caruaparo jūgoye: Camasā caroaro āñuparā. Eti, ūga, bairi tunu wāmo jiya átīāñuparā, ñe ūno jīcā wāmeacā cabaiānipeere tūgoñarī mee. Noé, cūmua capairicare cū caájāārī rūmurū baijānañuparā. ³⁹ Bairo useanirō cabaiānimiatana pñame na cayasipeere masīesuparā. Ati yepa oco mena narē to cajūgoneruaparo jūgoye masīesuparā. Torea bairo yu, Camasā Jūgocu, nemo yu catunuetaro dope caīmasīā mani rūmu yu etagu. ⁴⁰ Ti rūmu caāno pūgarā caīmua wesepu nigarāma. Bairo pūgarā nimirācūā, jīcā cū mena macāācū jeto neāecogumi. Apei cū bapa pñame neāecoetigumi. ⁴¹ Tunu bairoa pūgarā rōmia rupa bari trigo wāīānigarāma. Bairo pūgarā rōmia nimirācūā, jīcāōā, cō mena macāācō jeto neāecogomo. Apeo pñame neāecoetigomo. Mujāā pñame ti rūmu yu caetaparore dope bairo mujāā ī masīētīgarā.

⁴² “Bairi yu, mujāā Quetiupau, yu caetaparore mujāā masīētīgarā. Bairi masacatiya yu yarā. Cacānirārē bairo baieticōāña. Caroaro ānicoteya. ⁴³ Tunu ati wāme mujāārē īcōñarī yu caquetibujurijere tūgopeoya: Apei wii upau, cū ya wii macāājērē cayajauacāre ñami caāno ti hora majū cū caetarore cū camasīata, cānetibujioami. Cū caetarore īñaricanūgōbujioami, jāāremi, ī. ⁴⁴ Torea bairo yu, Camasā Jūgocu, tunu yu caetari rūmurē jīcā cayajari majōcure bairo yu etagu ati yeparure. ‘Ti rūmu majū etagumi,’ caīā mani rūmu yu etagu. Bairi caroaro āña. Nemo yu catunuetaparo jūgoye caroaro mujāā ānicotegarā,” jāā ī quetibujuwī Jesús.

El criado fiel y el criado infiel (Lc 12.41-48)

⁴⁵⁻⁴⁶ Ī quetibujū yaparo, ape wāme īcōñarī atore bairo jāā īnemoī tunu: “Jīcā quetiupau cū caápāro jūgoye, ‘Yu ūmua aperārē na mu qūēnowā. Ūgariquere na mu batowa,’ quī cūñupā cū ūmu, cū rocajāñurī macāācūrē. Bairi cabero tunuetau, cū ūmu cū caīrotiricarorea bairo cū caápata, caroare cū jogumi. Bairi useanirī nigumi cū ūmu. ⁴⁷ Cariare mujāārē ñiña: Quetiupau pñame atore bairo īgumi cū ūmurē: ‘Nipetirije yu cacūgorijere carotibojau mu ānigu.’ ⁴⁸ Bairo átato ūnorēā, cū cacūátacu pñame carōn cū caāmata, ‘Yu quetiupau tāmuri tunu etaecumi,’ ĩrī aperā cū baparārē roro na átibujioami. ⁴⁹ Aperā cūrē bairo paabojari majārē roro na átibujioami. Tunu bairoa aperā caetipairā mena ūga, eticūmu baibujioami. ⁵⁰ Bairi cabero cū quetiupau cañesēāātācu pñame, ‘Ti rūmu etagumi,’ cū caīmasīētī rūmurē etabujioami. Bairo etau yua, cū caroticūátacu roro cū caātiere ĩñabujioami. ⁵¹ Bairo ĩña yua, ropiye cū baio joroque cū átibujioami. Cū piticōābujioami, aperā caitorā mena cū āmarō, ī. Topu bñitioro otigarāma camasā. Na opire bacarapotugarāma, bñitioro yapapuarā yua,” jāā ī quetibujuwī Jesús.

25

La parábola de las diez muchachas

¹ Ī quetibujū yaparo, ape wāme īcōñarī atore bairo jāā īnemoī tunu: “Dios cū carotimasīrīpau pñame cawāmarā rōmirī puga wāmo cānacāō cawāmojiyaenarē bairo ñiña. Bairi na yau cū cawāmojiyari rūmu caāno cū bose rūmurē ĩñagarā, cū pacu ya wiipu ásúparā, topu cū, cū nūmo caānipao mena na caetarore coterā. Bairi ñami caānoi, na cajīñabusuri rupaare tocānacāōpñu jeásúparā. ² Bairo na mena macāāna

jĩcã wãmo cãnacã rõmirĩ catũgoñajũgoyecũperã ãñuparã. Aperã na mena macããna catũgoñajũgoyecũna ãñuparã. ³ Catũgoñajũgoyecũperã pũame na cajĩñawonemopee use ape botella mena jeãpeyuparã. ⁴ Na bapa pũame camasĩrã ãnirĩ, ape botella usere jeãnemoñuparã. ⁵ Bairo cũ ñumo caãnipaore caneiatácũ pũame tãmurĩ etaesupũ. Bairi cawãmarã rõmirĩ narẽ wũgoa caetero, cãnicoasuparã tie jãã ĩrĩ mee. ⁶ Bairo ñami recomacã cacõñarõ majũ jĩcãũ awajarique mena, ‘jãã, ĩñañijate! ¡Atiyami cawãmacũ, cũ ñumo caãnipao mena! ¡Cũ marĩ jẽnirápáro!’ ĩñupũ. ⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, cawãmarã rõmirĩ nipetirã wãcãrĩ, na cajĩñaworica rupaare qũenojũgoyuparã tunu. ⁸ Bairo na caqũenorõ, catũgoñajũgoyecũperã pũame atore bairo na ĩ jẽniñuparã na baparã rõmirĩrẽ: ‘jãã jĩñaworica rupaa use petiro baiya! Jĩña wotutuaetiya. Bairi mujãã yaye use petoaca jãã joya,’ na ĩñuparã. ⁹ Bairo na caĩrõ tũgo, ‘Mujããrẽ jãã jomasĩtĩña. Mujããrẽ jãã cajoata, jãã yaye etaetibujoro,’ na ĩñuparã. ‘Bairi wapatirájã usere mujããrẽ carusarijere,’ na ĩñuparã catũgoñajũgoyecũna, na baparã rõmirĩrẽ. ¹⁰ Bairo na caĩrõ tũgo, ‘Jau’ ĩ, acoásuparã usere wapatiránã yua. Bairo na caátó bero, cawãmojiyapau pũame etayupũ. Etari yua, catũgoñajũgoyecũna pajĩãñurõ caũsejeatana rõmirĩ pũame cũ, cũ ñumo mena cũ pacũ yu wĩipũ jããcoasuparã, ugarique ju ugaránã bose rũmu na caqũẽnoatajere. Bairo na cajããrõ bero, ti wii jope pũamerẽ biacõãñuparã yua. ¹¹ Cabero usere cawapatiratana rõmirĩ jopetũ etarã, atore bairo ĩ piyuparã: ‘jãã Quetiupau, jãã jope pããña!’ qũĩmiñuparã. ¹² Bairo na caĩmiatacããrẽ, cawãmojiyaatacũ pũame ti jopere pããnemoesupũ. ‘Cariapea mujããrẽ ñiña: Mujããrẽ yũ masĩtĩña,’ na ĩñupũ yua,” ĩcõñarĩ jãã ĩ quetibujuwĩ Jesús.

¹³ Bairo ĩ quetibujũ yaparo, atore bairo jãã ĩnemowĩ: “Mujãã, ti rũmu ti hora majũ yũ catunuetaparore mujãã masĩtĩgarã. Bairi caroaro masacatiri ãnicoteya. Cacãnirãrẽ bairo baieticõãña,” jãã ĩwĩ.

La parábola del dinero

(Lc 19.11-27)

¹⁴ Ape wãme ĩcõñarĩ tunu atore bairo jãã ĩ quetibujũnemowĩ Jesús: “Dios cũ carotĩmasĩrĩpau pũame jĩcãũ quetiupau cũ cabairiquere bairo ñiña. Cũ pũame ape yera sayoaronĩ ágũ jũgoye, cũ paabojari majãrẽ na piijori, na nuniñupũ tocãnacããrẽã cũ yaye dinerore, tiere na caqũẽnobojaarore bairo ĩ. ¹⁵ Bairi na mena macããcãrẽ jĩcã wãmo cãnacã mil moneda tiiri majũ cũ nuniñupũ. Apei pũamerẽ pũga mil moneda tiiri majũ cũ nuniñupũ. Apei pũamerẽ jĩcã mil moneda tiiri majũ cũ nuniñupũ. Na capaarique na cawapatamasĩrõ cãrõ na joyupũ quetiupau cũ ñmu tocãnacããrẽã. Bairo na nuni yaparo, acoásupũ na quetiupau yua. ¹⁶ Bairo cũ caátó bero, cũ ñmu jĩcã wãmo cãnacã mil moneda tiiri majũ cũ cajoatacũ pũame, ãmeo nuni wapatari yoaro mee apeye jĩcã wãmo cãnacã mil moneda tiiri majũrẽ wapatanemoñupũ. ¹⁷ Torea bairo pũga mil majũ moneda tiiri cũ cajoatacũ cãã apeye pũga mil moneda tiiri majũrẽ wapatanemoñupũ. ¹⁸ Bairo caroaro na cawapatanemomiatacããrẽ, jĩcã mil moneda tiiri majũ cũ cajoatacũ pũame wapatanemoesupũ. Cũ quetiupau dinerore cũ canunirõ bero, acoásupũ. Á yua, yera pũepau ope yesea, cũ quetiupau dinerore torũ yacũcõãñupũ.

¹⁹ “Bairo cayoato bero, paabojari majã quetiupau pũame tunuetayupũ tunu cũ yu yepau. Bairo tunuetari bero, cũ paabojari majãrẽ na piijoyupũ, dinerore cũ canunicũrĩcããrẽ. ‘¿Nocãrõ majũ na wapataupari tocãnacããrẽ?’ ĩ, na piijoyupũ. ²⁰ Bairi cũ paabojari majõcũ jĩcã wãmo cãnacã mil moneda tiiri majũ cũ cajoricũ pũame cãtũ etajũgoyupũ. Eta yua, atore bairo qũĩñupũ:

‘Yn quetiupau, m̄ dinerore ym̄ m̄ cacūrīqūē mena ym̄ wapatanemoapm̄. M̄ p̄ame jīcā wāmo cānacā mil moneda tiiri majūrē ym̄ m̄ cacūmiatacūārē, tunu jīcā wāmo cānacā mil moneda tiirire m̄ ym̄ tunuo buipeogu,’ qūīñupū. ²¹ Bairo cū caīrō, cū quetiupau p̄ame atore bairo qūī yuyupm̄: ‘Numajūcōāña. Cañm̄ m̄ āniña m̄na paabojari majōcm̄. Bairi caroaro tūgoñarīqūē yeri pūna mena apeye petoaca caānie ūnierē m̄ caññarīcānūgōmasīrō jūgori, pajāñurō caānie ūnierē caññarīcānūgōpau m̄rē ym̄ cūña. Bairi ym̄ ya wiipm̄ jāāñ asá. Ym̄ mena ʉseanirī āña,’ qūīñupū. ²² Cabero cū paabojari majōcm̄ apeī p̄uga mil moneda tiiri majūrē cū cajoricm̄ cūā etari, atore bairo qūīñupū: ‘Yn quetiupau, m̄ dinerore ym̄ m̄ cacūrīqūē mena ym̄ wapatanemoapm̄. M̄ p̄ame p̄uga mil moneda tiiri majūrē ym̄ m̄ cacūmiatacūārē, tunu p̄uga mil moneda tiirire m̄ ym̄ tunuo buipeogu,’ qūīñupū. ²³ Bairo cū caīrō, cū quetiupau p̄ame atore bairo qūī yuyupm̄: ‘Numajūcōāña. Cañm̄ m̄ āniña m̄na paabojari majōcm̄. Bairi caroaro tūgoñarīqūē yeri pūna mena apeye petoaca caānie ūnierē m̄ caññarīcānūgōmasīrō jūgori, pajāñurō caānie ūnierē caññarīcānūgōpau m̄rē ym̄ cūña. Bairi ym̄ ya wiipm̄ jāāñ asá m̄ cūā. Ym̄ mena ʉseanirī āña,’ qūīñupū.

²⁴ “Bairo na caātimiatacūārē, apeī cū paabojari majōcm̄ jīcā mil moneda tiiri majūrē cū cajoricm̄ p̄ame yua cūtm̄ etari, atore bairo qūīñupū: ‘Ym̄ quetiupau, m̄na, tutuaro mena caroti m̄ āniña. Caoteecm̄ nimicūā, aperā na caoteriquer̄p̄re m̄ jenucūña. Tunu bairoa aperā yayere na m̄ ēmanucūña. ²⁵ Bairo caācm̄ m̄ caānierē uwiri caroaro ym̄ qūēnocūwū m̄ dinerore. Yepar̄m̄ yeseari ym̄ yacūwū tiere, yasire, ī. Āmerē yua, m̄ ym̄ tunuogu tie m̄ dinero, ym̄ m̄ canunimirīqūērē.’ ²⁶ Bairo cū caīrō tūgo, cū quetiupau p̄ame qūīñupū: ‘M̄na, paabojari majōcm̄, cañuecū cateeyepai majū m̄ āniña. ¿Atore bairo ym̄re mi tūgoñanucūñati: “Caoteecm̄ nimicūā, aperā na caoteriquer̄p̄re jenucūñami. Tunu bairoa aperā yayere na ēmanucūñami,” ym̄re mi tūgoñanucūñati? ²⁷ Bairo ym̄re cañtūgoñan nimicūā, ¿nopēī ym̄ dinerore bancopm̄ m̄ cūētī? Bairo cūrī, tie dinerore m̄ cawasorije wapa m̄ wapatanemobujioricm̄. Tie mena ym̄ m̄ tunuobujoatacm̄, ym̄ ya wī ym̄ catunuetaro,’ qūī tutiyupm̄ quetiupau cū ām̄rē. ²⁸ Bairo qūī yaparori, atore bairo na īñupū aperā cūtm̄ cañnarē: ‘Dinero, cū cacūgorijere ēmarī, apeī p̄uga wāmo cānacā mil majū moneda tiirire cacūgoure cū joya.’ ²⁹ Torea bairo jeto ym̄ átirotigū camasārē. Noa ūna caroaro tūgoñarīqūē yeri pūna mena ym̄ cajorijere na caññausaata, pajāñurō na ym̄ jonemogu tunu. Aperā caroaro tūgoñarīqūē yeri pūna mena ym̄ cajorijere na caññausaeticōāta, na cacūgomirījē cūārē ym̄ ēmapeyocōāgu. ³⁰ Bairi āni, ym̄re caraabojamasīcūrē macāp̄m̄ cū rocawiyojoya canaññārōp̄m̄. Top̄re camasā otigarāma. Na opire bacar̄p̄otugarāma, butioro yaparuarā yua,’ Īcōñarī jāā quetibajūwī Jesús.

El juicio de las naciones

³¹ Ī yaparo, atore bairo jāā ĩnemowī Jesús tunu: “Camasā Jūgocm̄, ati yepar̄m̄ nemo ym̄ catunuetari r̄m̄rē caasiyarije mena ym̄ atīgm̄. Tunu bairoa ym̄ yarā ángelea majā mena ym̄ atīgm̄. Bairo atī yua, trono quetiupau cū caruiro caroaro majūp̄m̄ ym̄ ruīgm̄. ³² Bairo ym̄ caruiro, atī ʉm̄recóo macāña, tocānacā poa macāña ym̄ riape neñāetarāma. Bairo na caneñataro īña, na ñiñabesequ. Jīcāū ovejare cacoteī cū yarā nurīcārā oveja, bairi cabras na caīrā cūārē ricaati jeto cū cabeseurōrē bairo camasā nipetirore na ñiñabesequ. ³³ Bairi ym̄ yarā, ovejare bairo caāna p̄amerē ym̄ cariare p̄ugōārē na ym̄ nucūrotigū. Aperā ym̄ camasīēna, cabrare bairo caāna roquere ym̄ caācō p̄ugōārē na ym̄ nucūrotigū.

34 “Bairo átícodã, yu, Quetiupau Rey, bairo ñigu yu caruiro cariape ñugõã caãnarê: ‘Yu yarã, yu Pacu caroaro useaniriqũerê cã cajoricarã ãniri, tiaya. Dios cã carotimasiripare jããrã asã, ati ñmrecóo caãnparo jũgoye mujãã caãnipeere cã caijũgoyticũrĩcãrõrẽã bairo. 35 Yu ruame yu caqueyaro, yu mujãã ugarotiwa. Tunu bairoa yu cañemejipiro, yu mujãã etirique nuniwã. Tunu bairoa canucũñesẽãrĩ majõcure bairo yu cabainucũñesẽãrõ, “Jããtu ãña,” yu mujãã iwã. 36 Tunu bairoa yu cajutii cũgoeto, yu mujãã jutii nuniwã. Tunu yu cariaro, mujãã ruame yutu etari caroaro yu mujãã juátinemowũ. Torea bairo yu mujãã áru preso jorica wii yu caãno cããrê,’ na ñigu nipetirã yu caruiro cariape ñugõã caãnarê. 37 Bairo yu caĩrõ tũgo, atore bairo ñi jẽniñagarãma na, carorije wapa cacũgoena yu caĩñarã ruame: ‘Jãã Quetiupau, ¿dipau ãno mu caqueyaro, mure jãã ugarotiri? Tunu, ¿dipau ãno mu cañemejipiro, mure etirique jãã nuniri? 38 Tunu, ¿dipau ãno canucũñesẽãrĩ majõcure bairo mu cabainucũñesẽãrõ, “Jããtu ãña,” mure jãã ãrĩ? Tunu, ¿dipau ãno mu cajutii cũgoeto, mure jutii jãã nuniri? 39 Tunu, ¿dipau ãno majũ mu cariaro, o preso jorica wii mu caãno, mutũ etari mure jãã juátinemoũparĩ?’ ñi jẽniñagarãma yutu cariape ñugõãrê caãna ruame. 40 Bairo na caijẽniñarõ tũgo, atore bairo ñigu yu, Quetiupau Rey: ‘Cariape mujããrê ñiña: Yu yarã cabũgoro macããna cããrê caroaro na mujãã cajuátinemoõĩ, yurure juátinemoãã mujãã áru,’ ñigu yutu cariape ñugõã caãnarê.

41 “Iyaparo, yu, Quetiupau Rey, ñinemoõu tunu caãcõ ñugõã ruame caãnarê: ‘Mujãã, popiye mujãã baio joroque mujãã átigumi Dios cã caiquetibuju jũgoyticũrĩcãrõrẽã bairo. Bairi ánãja mujãã caũpetietoru. Wãtĩ, cã yarã ángelea cañuena mena Dios narê cã cacũjũgoricaroru ánãja. 42 Yu ruame yu caqueyaro yu mujãã ugarotieru. Tunu bairoa yu cañemejipiro, yu mujãã etirique nunierũ. 43 Tunu bairoa canucũñesẽãrĩ majõcure bairo yu cabainucũñesẽãrõ, “Jããtu ãña,” yu mujãã iẽpũ. Tunu bairoa yu cajutii cũgoeto, yu mujãã jutii nunierũ. Tunu yu cariaro, bairi preso jorica wiiru yu caãno cããrê, yutu etari caroaro yu mujãã juátinemoeru,’ ñigu yutu caãcõ ñugõã caãnarê. 44 Bairo yu caĩrõ tũgo, atore bairo ñi jẽniñagarãma: ‘Jãã Quetiupau, ¿dipau ãno mu caqueyaro, o mu cañemejipiro, o jãã ya macãru mu caetaro, o mu cariaro, o preso jorica wiiru mu caãno jãã juátinemoesuparĩ? Bairo mu cabairo jãã ñiãerũ,’ ñigarãma. 45 Bairo na caĩrõ, atore bairo na ñigu, yu, Quetiupau Rey: ‘Cariape mujããrê ñiña: Yu yarã cabũgoro macããna cããrê na mujãã cajuátinemoeto, yurure juátinemoena mujãã áru,’ na ñigu yutu caãcõ ñugõã caãnarê. 46 Bairi na ruame popiye bairique capetietoru ágarãma yua. Carorije cacũgoenarê bairo yu caĩñarã ruame yu mena useaniri ãnicõã ninucũgarãma tocãnacã rũtma,” jãã i quetibujuwĩ Jesús.

26

Conspiración para arrestar a Jesús (Mr 14.1-2; Lc 22.1-2; Jn 11.45-53)

1 Bairo nipetirije i quetibuju yaparori, atore bairo cã cabuerãrê jãã ñinemoõu tunu:

2 —Merê mujãã masiña. Pascua bose rũmu etagaro baiya. Puga rũtma rũsaya. Tocãrõã yu, Camasã jũgocure, yu nunirocagarãma, yucupãirũ aperã yu na carapuaturocaparore bairo ãrã —jãã iwĩ Jesús.

3 Tipau caãno, sacerdote majã quetiuparã, bairi cabũtoa camasãrã cãã Caifãs sawãmescu ya wiire neñaũparã. Caifãs ruame sacerdote majã

quetiupau, sumo sacerdote majū āmi. ⁴ Bairo neñarā, atore bairo āmeo iñuparā na majū: “¿Dope bairo camasā na cañnaeto Jesure gobierno cū ñerotio joroque marī āticuti?” āmeo iñuparā itorique mena, Jesús cū cariarore borā.

⁵ —Bairāpua, Pascua caāno cū marī ñerotimasīēna, camasā roro awajari marī tutirema, irā —ī tūgoñañuparā.

*Una mujer derrama perfume sobre Jesús
(Mr 14.3-9; Jn 12.1-8)*

⁶ Jesús pñame tipau caāno Betania macāpu āmi, carupau boamirīcū Simón cawāmesucu ya wiipū. ⁷ Bairo ti wii cū caāno, jīcāo carōmio cātū etawō. Cō pñame caroarūacapu jiraro cajutiñurījē paio cawapacūtiere neamó. Bairo Jesús mesapu cū caruīro, carōmio pñame tie caroa cajutiñurījērē cū rupoapu piopeowō, Jesure butiuro nūcābugoo. ⁸ Jāā, cū cabuerā pñame bairo cō caāto iñarā, cō mena jāā asiajāñuwū.

—¿Nopēīō paio cawapacūtiere bairo cō átireyati? ⁹ Apei, tie caboure cō canuniata, tie wapa paio dinerore jeri, aperā cabopacarārē na juátinemo masībujio. Amerē tie yasicoaya cō cawapatabujioataje yua —jāā āmeo iwī jāā majū.

¹⁰ Jesús pñame tūgowī jāā caāmeoīrījērē. Bairi atore bairo jāā iwī:

—¿Nopēīrā patowācōrō cōrē mujāā busupaiyati? Atio carōmio bairo yure cō caātie ñujāñuñā. ¹¹ Cabopacarā nicōānucūgarāma mujāā watoare. Yū pñame roque yoaro yū āmerīgu ati yeparare. ¹² Bairo cajutiñurījērē yū rupoare cō capiopeoro jūgori yū rupaure caroaro qūēnoñamo, yū rupaure ānajērē na carocaparo jūgoye. ¹³ Cariape mujāārē ñiñā: Ati unurecōo nipetiropu, atie yū yaye queti, camasārē Diōs cū canetōōrījērē na caquetibujarōpu atio carōmio bairo yure cō caātie cūārē quetibujarāma. Bairi cō caātiere masīcōā ninucūgarāma camasā tocānacā rūmua —jāā iwī Jesús.

*Judas traiciona a Jesús
(Mr 14.10-11; Lc 22.3-6)*

¹⁴ Bairi yua, jāā, Jesús cū cabuerā puga wāmo peti rupoare puga pēnirō mena macācū jīcāū Judas Iscariote cawāmesucu na iñau ásūpi quetiuparā sacerdote majārē. ¹⁵ Na tūpu etari bairo na iñupā:

—Jesure, mujāā yū ñerotigu, cū mujāā capajīamasīparore bairo. Bairi, ¿tie wapa nocānacā moneda tiirire yure mujāā nunibujiocati tie wapa? —na iñupā.

Bairo cū caīrō tūgo, treinta plata moneda tiiri majū cōñarī, Judare cū nuniñuparā. ¹⁶ Tipau bero Judas pñame dipau ũno dope bairo camasā mano macājūgoypū, Jesure cū ñerotigu.

*La Cena del Señor
(Mr 14.12-25; Lc 22.7-23; Jn 13.21-30; 1 Co 11.23-26)*

¹⁷ Bairi yua, Pascua bose rūmu, caānijūgori rūmu, levadura pan cawauarije caasuanianerē judío majā na caugari rūmu etawū. Bairo ti rūmu caetaro iñā, jāā, Jesús cū cabuerā pñame, cātū etari, atore bairo cārē jāā ī jēniñawū:

—¿Noopu marī caugapeere jāā caqūēnoyuro mu boyati?

¹⁸ Bairo jāā caījēniñarō, atore bairo jāā iwī:

—Ánaja mujāā Jerusalēpu. Bairo ti macārē etarā, mujāā bócaetagarā jīcāū, wii upaure. Bairo cārē bócaeta yua, atore bairo cū mujāā igrā: “Cabuei bairo iñami: ‘Yū Pasu yure cū cacūrīcārō merē etaro baiya. Bairi mu ya wiipū yū atīgu, yū cabuerā mena Pascua bose rūmurē netōgu,’ iñami marīrē cabuei,” cū mujāā igrā —jāā iwī Jesús.

19 Bairo cū caĩrō tūgo, jāā, Jesús cū cabuerā, cū caĩrōrēā bairo jāā ápu. Bairi ti wiipu jāā qũenoyuwu Pascua rāmu jāā caugapeere.

20 Cabero canaioĩpan caetaro, Jesús pũame ti wii jāāetari mesapu ruiwĩ jāā, pũga wāmo peti rupore pũga pẽnirō cānacāũ majũ cū cabuerā mena. 21 Bairo jāā caugaruĩpan, atore bairo jāā ĩwĩ Jesús:

—Cariape mujāārē ñiña: Mujāā mena macāācū jĩcāũ roro yũre ĩ busujābuitirocagumi.

22 Bairo cū caĩrō tūgo, butiuro jāā tūgoña yapapuawu. Bairo bairā, apei, apei, Jesure bairo jāā ĩ jeniñajūgowũ:

—¿Yũ mee, yũ ānicōāētĩmicuti mūrē caĩbusujābuitiri majōcu? —jāā, tocānacāũpua jāā ĩ jeniñawũ.

23 Bairo jāā caĩrō, bairo jāā ĩwĩ Jesús:

—Āni, āmerē yũ mena atirũre cū pāārē cayosene ugaũ pũame niñami yũre roro caĩbusujābuitirocapau. 24 Torecũna, yũ, Camasā Jūgocu, profeta majā yũ cabaĩpeere na caquetibũcũrĩcārōrēā bairo yũ baigu. Cabaimiatacũārē, jũre caĩbusujābuitirocapaure cū carorije wapa paio nigaro! Bairi cū cabuiaeticōāta roque, ñubujiorica —jāā ĩwĩ Jesús.

25 Bairo cū caĩrō tūgo, Judas, Jesure caĩbusujā buitirocaricu ānacū pũame atore bairo qũĩwĩ Jesure:

—Yũre cabuei, ¿yũ mee yũ ānicuti mūrē caĩbusujābuitirocapau?

Bairo cū caĩrō:

—Mu, caĩrōrēā bairo mu baiya —qũĩwĩ Jesús Judare.

26 Bairo cū caĩrō bero, jāā caugatoye, Jesús pũame cū wāmo mena pāārē nerĩ, “Dios mu ñujāñiña jāā mena,” ĩ yaparo, carecomacā peenerĩ, jāā, cū cabuerārē atore bairo ĩrĩ jāā batowĩ:

—Atie pan, yũ rupau ñiña. Tere ugaaya —jāā ĩwĩ.

27 Bairo ĩ yaparo, cū wāmo mena copa etiricarare nerĩ, “Dios, mu ñujāñiña jāā mena,” qũĩ yaparo, atore bairo ĩrĩ ti copare jāā nuniwĩ:

—Mujāā tocānacāũā nipetiro atiru macāājē use ocore etiya. 28 Atie use oco pũame yũ rii ñiña. Camasā capāārārē na netōōgu, yũ riacogũ. Bairo yũ cariapēe jūgori cawāma wāme camasārē Dios cū caátibojacũrĩqũē etacoaya.

29 Cariape mujāārē ñiña: Āmea mujāā mena use ocore pũgani yũ etinemoetigu yũ Pacu cū carotimasĩrĩpan tunu caetaro marĩ caetinemoparo jūgoye —jāā ĩwĩ Jesús.

Jesús anuncia que Pedro lo negará
(Mr 14.26-31; Lc 22.31-34; Jn 13.36-38)

30 ĩ yaparo, salmos basarique mena Diore jāā basapeowu. Basapeo yaparo yua, jāā acoápu Olivo cawāmecuti buropu. 31 Bairo jāā caátó, atore bairo jāā ĩwĩ Jesús:

—Āme ñami mujāā nipetiro aperārē uwirā, yũ mujāā aweyocoagarā. Mujāā cabaĩpeere ĩ quetibũju jūgoyetĩcũñañupā profeta majā Dios yaye woaturica tutipũ: ‘Ovejare cacoteire camasā na capajĩārō yũ eñotaetigu. Bairo cūrē na capajĩārō bero cū yarā oveja pũame ábatapeticoagarāma,’ ĩ quetibũju jūgoyetĩcũñañupā. 32 Tunu bairoa apēyera, yũ pũame cariacoaatacu nimicāā, yũ caticoagu tunu. Bairo cati yua, mujāā jūgoye Galilea yeparu yũ águ —jāā ĩwĩ Jesús.

33 Bairo cū caĩrō bero, Pedro pũame bairo qũĩwĩ:

—Ānoa yũ mena macāāna nipetiro mūrē na caaweyocoamiatacũārē, yũ pũame roque di rāmu ũno mu yũ aweyoetigu.

34 Bairo cã caĩrõ, bairo qũĩwĩ Jesús:

—Pedro, cariape mure ñiña: Áme ñami ãbocu cã capiiparo jãgoye itiani, “Cũ yu masĩetĩña Jesure,” yu mitogu —qũĩwĩ Jesús Pedrore.

35 Pedro ruame bairo qũĩwĩ:

—Mu mena yure na capajĩarocagamiatacũãrẽ, “Cũ yu masĩetĩña Jesure,” ñitoetimajũcõãgu —qũĩwĩ Pedro Jesure.

Bairo cã caĩrõ tũgo, jãã, Jesús cã cabuerã cãã nipetiro, bairo jeto cã jãã iwã.

Jesús ora en Getsemaní

(Mr 14.32-42; Lc 22.39-46)

36 Bairi Jesús mena jãã etawu Getsemaní cawãmecutoru. Bairo jãã caetaro, bairo jãã iwĩ Jesús:

—Ato ruicoteya mai. Jõ jãñurõru Diore cã jëniyu yu átiya.

37 I yaparo, Pedro, bairi ruãgarã Zebedeo pũnaa mena jõjãñurõru na neámĩ Jesús. Bairo ácú, butiuro tũgoña yapapuayuru Jesús. 38 Bairi atore bairo na iñupũ Pedrojããrẽ:

—Riãre bairo yu tũgoña yapapuaya. Mujãã ruame cãniena, atoa yu mujãã cotewa.

39 I yaparo, na jãgoye jãñurõru ánemoñupũ Jesús. Ánemo yua, cã ruropaturĩ mena etanumurĩ yeparu cã riapere mucũmuátĩ bairo Diore qũĩ jëniñupũ: “Caacu, mu cabooata, atie roro yu canetõpeere yu mu netõõbojagu. Bairopua, yu caborore bairo to baieticõato. Mu caborore bairo roque to baiáto,” i jëniñupũ.

40 Cabero tunu ásupu Jesús, Pedrojãã na caãnoru. Bairo cacãñirãpãrẽ na etayuru. Bairi qũĩñupũ Jesús Pedrore:

—¿Jicã hora ñnoacã cãniena, yu mujãã cotemasĩetĩñati? 41 Cãniena, wãmũñucãrĩ Diore cã jëniña, wãtĩ mujããrẽ cã caĩtoetiparore bairo írã. Bairo yu mujãã caaweyocoagaetimiatacũãrẽ, mujãã ruãru ruame tutuaetiya —na iñupũ.

42 I yaparo, ásupu tunu Jesús, Diore cã jëñinemoũ ácú. Á yua, bairo qũĩ jëñinemoñupũ tunu: “Caacu, roro yu cabaĩpeere mu caẽnotagaeticõata, bairoa to baiáto. Yu caborore bairo to baieticõato. Mu caborore bairo roque to baiáto,” i jëniñupũ.

43 I jëni yaparo, tunucoásupu Jesús Pedrojãã tuãru. Bairo cacãñirãpãrẽ na etayuru tunu. Na ruame wũgoa cutiri iñapãã masĩesuparã. 44 Bairo na cabairo iña yua, ásupu Jesús tunu Diore cã jëniácu, cãrẽ cã cajëniatore bairo. 45 Bairo jëni yaparo, tunucoásupu Jesús Pedrojãã na caãnoru. Bairo natu eta, atore bairo na iñupũ:

—¿Norẽírã mai cacãñirãrẽ bairo mujãã nicõãñucũñati? Yu, Camasã Jũgocure, carorã carorije cawapa cũgorãrẽ yu na canunirocaripau etaya merẽ. 46 Bairi, wãmũñucãña. ¡Jito! Yure caĩbũsujãbuitirocari majõcu ruame marĩtu atiyami merẽ —na iñupũ Jesús Pedrojããrẽ.

Arrestan a Jesús

(Mr 14.43-50; Lc 22.47-53; Jn 18.2-11)

47 Bairo cã caĩãno, Judas, jãã, Jesús cã cabuerã mena macããcũ jicãũ caãñinucũmiatacu ruame etawĩ. Cũ mena capããrã camasã cãã etawã. Na ruame jãericapãĩrĩ, bairi yucu ruãaari cããrẽ cũgori etawã. Sacerdote majã quetiuparã, bairi aperã judio majã cabũtao camasĩrã na cajoatana ãma.

48 Mai, na caetaparo jãgoye, Judas ruame atore bairo na iñupũ Jesure cañeranãrẽ: “Cũ wasopañarẽ ùpũrĩ yu cajënipau ruame Jesús nigumi. Bairo

mujãã p̄ame cū yu caáto ñnarã, cūrē mujãã ñegarã,” na ññupũ. ⁴⁹ Bairo Judas Jesutu etari, atore bairo qũĩ jēniwĩ:

—¡Cabuei, m̄u ãnimitiati!

Bairo caroaro mena qũĩtori cū ũpũwĩ. ⁵⁰ Bairo cū caáto, Jesús p̄ame atore bairo qũĩwĩ:

—Judas, yu bapa caãnimiatacu, m̄u caátigarijere jicoquei ása.

Bairo cū caĩrõ, Judas mena caetari majã p̄ame Jesure etari, cū ñecoámá.

⁵¹ Mai, bairo Jesure na caáto ñnarĩ, jicãũ jãã mena macããcũ p̄ame sacerdote majã quetiupau ãmurē cū ãmorõrē patañocõã jowĩ. ⁵² Bairo cū caáto ñña, atore bairo qũĩwĩ Jesús:

—Bairo ápericõãña. Noa ũna nipetirã jarericapãĩrĩ mena caãmeoqũēnucũrã, aperã ya jarericapãĩrĩ mena pajĩãecori riacoagarãma. ⁵³ ¿Dios yure cū cajuátinemobujiopeere m̄u tũgoñãētiññati? Yu Pacure cū yu cajēniata, ángelea majã p̄uga wãmo peti r̄upore p̄uga p̄enirõ cãnacã poa ejerícito poa majũrē yu jobujioami. ⁵⁴ Bai p̄ua, bairo cū caáto, yu boetiya. Cū cajoata, nipe-tiro bai petietibujoro Dios busarica tutip̄u profeta majã na caĩquetibujũ jũgoyeticũrĩcãrõrē bairo —qũĩwĩ Jesús caũmurē cacãmii tumiatacure.

⁵⁵ ¡Yaparo, bairo ñnemowĩ Jesús cūrē cañerĩ majãrē:

—¿Nopẽĩrã cajerutirĩ majõcu yu caãnorē bairo jarericapãĩrĩ mena, bairi yucu r̄ucaari mena yu mujãã ñerã atĩati? Tocãnacã r̄umua mujãã watoa yu ãninusũãpũ templo wiipure. Bairo yu caãnimiatacũãrē, ni jicãũ ũcũ mujãã mena macããcũ yu ñeemi. ⁵⁶ Bairopua, nipetiro yu mujãã caátie Dios busarica tutip̄u profeta majã na caĩquetibujũ jũgoyeticũrĩqũērē bairo baietaro baiya —na ñwĩ.

Tipau caãno yua, jãã, Jesús cū cabuerã uwirã, Jesure jãã rutiweyo peti-coápũ.

Jesús ante la Junta Suprema

(Mr 14.53-65; Lc 22.54-55, 63-71; Jn 18.12-14, 19-24)

⁵⁷ Bairi Jesure cañerĩ majã p̄ame Caifás, sacerdote majã quetiupau majũ yu wiip̄u cū neásuparã. Mai, ti wiire merē ãñuparã Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũērē cajũgobueri majã, bairi aperã judio majã cabũtoa camasĩrã cũã, ti ñamirē caneñaetaatana. ⁵⁸ Bairi Jesure ti wiip̄u na caneátó, Pedro p̄ame yoajãñurõp̄ua na ññausayup̄u. Bairo ti wiire na cajããetaro bero, Pedro cũã etayup̄u ti wii macã yepa majũp̄u. Bairi ti yepa ñnotaricarore jããetari, templo coteri majã guardia mena ruiyup̄u, “¿Dope bairo Jesure cū na áti yaparo jorãati?” ñgu.

⁵⁹ Bairi ti wii pupeap̄u sacerdote majã quetiuparã, bairi nipetiro Junta Suprema macããna mena Jesús cū cayasiro boyuparã. Bairi, “¿di wãme carorije cū ásupari?” ãmeo ñmacãñuparã na majũ. “¿Dope bairo cū caátaje wapa cū marĩ pajĩãrotiyati?” ⁶⁰ Bairo ãmeo ñmacãmirãcũã, dope bairo cū caátaje wapa cū na capajĩãrotimasĩpeere bócaesuparã. Camasã capããrã Jesús cū caĩrĩqũērē na caĩtonetomiatacũãrē, dope bairo cū caĩrĩqũē wapa cū na capajĩãrotimasĩpeere bócaesuparã. Cabero aperã caĩtorã p̄ugarã atore bairo na ññuparã:

⁶¹ —Ñni Jesús, cū caĩrĩqũērē jãã tũgowu. Bairo ñwĩ: “Dios ya wii templore yu rocasõãgu. Bairo áti yaparori, itia r̄umũ bero yu p̄ame yu wasoanucõgu tunu ape wii yu camasĩrjē mena,” ñwĩ Jesús —qũĩ busujãñuparã.

⁶² Bairo na caĩquetibujuro tũgo, sumo sacerdote p̄ame wãmunucãrĩ atore bairo qũĩñupũ Jesure:

—¿Muna mee murē na ññati? Roro murē na caĩbusumiatacũãrē, ¿nopẽĩ narē m̄u yuetiyati? —qũĩ jēniñañupũ Jesure.

⁶³ Jesús p̄ame cū ȳeticōãñup̄. Bairo cū caȳeto ñña, atore bairo q̄ũnemōñup̄ tunu sumo sacerdote Jesure:

—Dios, tocãnacã rãm̄ cañnicōãñinucũ, cū carotiro mena m̄ ȳ quetibuj̄a rotiya jããrẽ: ¿Cariapea, Mesías, Dios macũ majũ m̄ ãñiñati?

⁶⁴ Bairo cū caĩrõ, atore bairo q̄ũñup̄ Jesús:

—M̄ caĩrõrẽã bairo cũã ȳ ãñiña. Tunu bairoa ãme beroaca Nipetiro Carotimasĩ t̄p̄ cariape nugõãrẽ ȳ caruiro mujãã ñnamugõjogarã. Bairi tunu oco poa buseri watoap̄u ati yepare acã ȳ caruiatõ cũãrẽ mujãã ñnamugõjogarã —q̄ũñup̄ Jesús sumo sacerdotere.

⁶⁵ Bairo cū caĩrõ tũgo, sumo sacerdote p̄ame cū yaro jutirore tũgãworocacõã joyup̄. Bairo átiri:

—¡Roro majũ icõãñami Diore, bairo cū caĩata! Roro cū caĩrĩqũerẽ marĩrẽ caquetibuj̄anemoparãrẽ na marĩ macãnemotigarã. Merẽ marĩ majũp̄na marĩ tũgo yaparoya roro cū caĩrĩjẽrẽ —ññup̄.

⁶⁶ Bairi, “¿Dope bairo cū marĩ ãnaati?” na ññup̄ sumo sacerdote cū ya wiire caneñaatiatanarẽ. Bairo cū caĩrõ, to macãna p̄ame bairo ññuparã:

—Roro cū caĩrĩjẽ wapa cū marĩ pajãã rocaratigarã.

⁶⁷ Ñ yaparo, Jesús riarép̄m̄ cū uco eyotuyuparã. Bairi tunu cū bapeyuparã. Aperã tunu cū caapeere jutii asero mena jiyabiatori, cū riarép̄e cū payuparã.

⁶⁸ Bairo átiri, q̄ũ jẽniñañuparã:

—M̄, Dios cū cajom̄ ãñirĩ m̄ camasĩrĩjẽ jũgori jãã quetibuj̄aya: ¿Noa ãmerẽ marẽ na paayati? —q̄ũ epeyuparã to macãana Jesure.

Pedro niega conocer a Jesús

(Mr 14.66-72; Lc 22.56-62; Jn 18.15-18, 25-27)

⁶⁹ Bairo na cabaiãno, Pedro p̄ame ti wii macã yepa majũrẽ ruiyup̄. Bairo cū caruiro, jicãõ paabojari majõco p̄ame cũt̄ etari bairo q̄ũñup̄õ:

—M̄ cũã, Jesús, Galilea yepa macããcũ mena m̄ ãñesẽãwũ. Cũã m̄ ãcũ.

⁷⁰ Pedro p̄ame itom̄, nipetiro to macãana na catũgoro cõ ññup̄:

—Ȳ masĩetĩña. ¿Ñe ñnierẽ ȳ m̄ jẽniñañati? Cũ ȳ masĩetĩña Jesure.

⁷¹ Bairo cõ ñ yaparo yua, ti yepa ãñotarica jope t̄p̄ ãsũp̄ Pedro. Top̄ cū caetanãcãrõ, apeo carõmio Pedrorẽ q̄ũñarĩ atore bairo na ññupõ cõt̄ caãnarẽ:

—Ñni cũã Jesús, Nazaret macããcũ mena cabapacũtinucũatacũ ãcũmi.

⁷² Pedro p̄ame cõ ññup̄:

—¡Dios mena ñña! ¡Cũ ȳ masĩetĩmajũcõãña Jesure!

⁷³ Cabero tunu to macãana Pedrot̄ etari bairo q̄ũñuparã:

—Bairo icũũ miña, m̄na, Jesús mena macããcũ majũ m̄ ãñiña. M̄ cabũsũrijep̄ cũã Galilea macããna na cabũsũrore bairo m̄ bũsũya. Bairi na mena macããcũ m̄ ãñiña.

⁷⁴ Bairo na caĩrõ tũgo, Pedro p̄ame na ññup̄:

—¡Tame, cariape Dios mena mujããrẽ ñña! Netõjãñurõ merẽ mujããrẽ, “Cũ ȳ masĩetĩña,” mujãã ñimiñajã —na ññup̄.

Bairo Pedro cū caĩtoãñipana, jicãũ ãbocũ piiyup̄. ⁷⁵ Bairo cū capiiro, Pedro p̄ame tũgoña bocayup̄ Jesús cū cū caĩatajere. “Pedro, ãmeacã ãbocũ cū capiiiparo jũgoye itiani, ‘Cũ ȳ masĩetĩña Jesure,’ ȳ mitoḡ,” cū caĩatajere tũgoña bocayup̄. Bairo tũgoña bocari yua, witicoásũp̄ macãp̄. Top̄ yua, tũgoña yaparuari bũtiorõ otiyup̄ Pedro.

27

Jesús es entregado a Pilato

(Mr 15.1; Lc 23.1-2; Jn 18.28-32)

¹ Bairo ti ñami cabusuetaro, nipetirã sacerdote majã quetiuparã, bairi aperã judío majã cabutoa camasirã cãã jicãrõ mena tũgoñarĩ Roma macããna Jesure cã na capajĩãrotipeere ãmeo ĩ busuyuparã na majũ. ² Bairo ĩbusu yaparo yua, Jesús wãmorĩrẽ jiyarotiyuparã. Áti yaparo, cã neásúparã Pilato cawãmecucu tũpũ. Pilato pũame Roma macããna, Israel yepare caẽmaricãrã ti yepare na caroticũricã gobernador majũ ãñupũ.

La muerte de Judas

³ Mai, Judas, Jesure caĩbusujãbuitirocaatacu pũame Jesure na capajĩãgaro ĩñarĩ, tũgoña yapapuayupũ roro cã caátijatere. Bairo tũgoña yapapuari treinta moneda plata tiirire na tunuojoyupũ fariseo majã quetiuparã, bairi judío majã cabutoa camasirãrẽ. ⁴ Atore bairo na ĩñupũ:

—Ñe ũnie cabuicũpeire qũĩ busujãbuitirocau, roro majũ Dios mena yũ átiapũ, bairo ácu —na ĩñupũ Judas.

Bairo cã caĩmiatacũãrẽ, fariseo quetiuparãjãã pũame cã yuesuparã:

—Jããrã, ñe wapa maa. ¡Mũ majũã mũ baitũgoñaña ti wãmerẽ! —qũĩñuparã.

⁵ Judas pũame na caĩrõ tũgo, tie moneda tiirire ti wii templo wiipũre wecũrecõãñupũ. Bairo áti yaparo, acoásupũ, cã majũã pajĩãyasiácũ. Bairi yua, cã majũã cã wãmaarẽ jiyatubiyori pajĩãyasicosupũ.

⁶ Sacerdote majã quetiuparã pũame Judas moneda tiiri cã cawẽcũrerijere jeri, bairo ãmeo ĩñuparã na majũ:

—Atie moneda tiiri caũmũrẽ marĩ capajĩãrocarotiataje wapa niña. Bairo cabairoi, ati wii templo macãã pata Dios rocapatare marĩ jããnemomasĩena —ãmeo ĩñuparã na majũ.

⁷ Bairo ãmeo ĩrĩ, jicãrõ mena tũgoñañuparã. Jicã yepa Campo del Alfarero cawãmecuti yepare wapatirotiyuparã tie dinero mena, ape yepapũ caatĩatana, marĩ ya macãpũ cariyasirã na rupaari ãnajerẽ topũ na cayareparore bairo ĩrã. ⁸ Bairi camasã nipetiro bairo na caátajere tũgori, ti yepare Rii Yepa wãmeticõã ninucũñama, ãme rũmarĩ cũãrẽ. ⁹ Bairo profeta Jeremias ãnacã Dios busurica tutipũ cã caĩquetibujũ jũgoyeticũĩcãrõrẽ bairo baietayuparo. Bairo ĩ quetibujũ jũgoyeticũñañupĩ Jeremias: “Bairi tie moneda, treinta tiiri majũrẽ, israelita majã ‘Tocãrõã wapa borotiya,’ na caĩrjẽrẽ neágarãma. ¹⁰ Bairo tiere jeátĩ yua, ‘Alfarero’ na caĩrĩ yepare wapatigarãma, tie dinero mena marĩ Quetiuparã cã caĩquetibujũcũĩcãrõrẽ bairo,” ĩñupĩ.

Jesús ante Pilato

(Mr 15.2-5; Lc 23.3-5; Jn 18.33-38)

¹¹ Bairi Jesure cã neásúparã fariseo majã Pilato gobernador tũpũ. Cũ pũame na caĩbusupairijere tũgoũ, bairo qũĩ jẽniñañupũ Jesure:

—¿Mũna, judío majã Quetiuparã Rey mũ ãniñati?

Bairo cã caĩrõ, Jesús pũame qũĩñupũ:

—Mũ caĩrõrẽã bairo yũ baiya.

¹² Bairo fariseo majã quetiuparã, bairi cabutoa camasirã mena Jesure nemojãñurõ cã na cabusujã nemomiatacũãrẽ, Jesús pũame na yuesupũ.

¹³ Bairi narẽ cã cayũeto ĩña yua, Pilato pũame atore bairo qũĩ jẽniñañupũ Jesure:

—¿Capee marẽ roro na caĩrjẽrẽ mũ tũgoetiyati?

¹⁴ Jesús pũame bairo cã caĩrõ tũgomicũã, jicã wãmeacã ũno cã yuesupũ. Bairo cã cayũeto ĩña, butioro Pilato gobernador quetiuparã pũame tũgocõã maniásupũ.

Jesús es sentenciado a muerte
(Mr 15.6-20; Lc 23.13-25; Jn 18.38–19.16)

¹⁵ Mai, tocānacā Pascua bose rūmũ caāno, Pilato p̄ame wiyonucũñupũ jĩcāũ preso jorica wii macāãcūrē, judío majā na caboure. ¹⁶ Bairi tipaũ caāno romano majā preso na cajoricũ añupũ jĩcāũ, Jesús Barrabás cawāmecũcũ, judío majā nipetirā na camasĩ p̄ame. ¹⁷ Bairi Pilato p̄ame to macāāna na caneñaporo ññaũ, atore bairo na ĩ jēniñañupũ:

—¿Ni p̄amerē yũ cawiyoro mujāã boyati? ¿Jesús Barrabás, o Jesús, “Mesías” mujāã caĩwāmetinucũūrē? —na ĩ jēniñañupũ.

¹⁸ Masĩcōãmiñupũ Pilato Jesure qũññatutiri cũ cayasiro na cabotũgoñarĩjērē.

¹⁹ Apeyera tunu Pilato ññabesei cũ caruiropũ cũ caruiro, cũ nũmo p̄ame atore bairo qũĩ joyupo: “Cũ, dise rorije caāpeire roro cũ átirotieticōãña. Āme ñami yũ caqũēgueropũ popiye yũ tũgoñaarũ roro cūrē na caátipeere,” qũĩ joyupo.

²⁰ Bairi Pilato Jesure cũ cawiyogamiatacũārē, sacerdote majā quetiuparā, bairi cabutoa camasĩrā cũā bairo boesuparā. Na p̄ame yasioroaca camasā natũ caānarē atore bairo na ĩ rotiyuparā: “Barrabáre, Pilato cũ cawiyoro jāã boya. Jesús p̄amerē cũ pajĩarotiya,” na ĩbũũ awajarotiuparā. ²¹ Bairi gobernador Pilato p̄ame atore bairo na ĩ jēniñanemoñupũ tunu:

—¿Ni p̄amerē yũ cawiyoro mujāã boyati?

Bairo cũ caĩjēniñarō, bairo qũññuparā:

—ĩBarrabás roquere cũ mũ cawiyoro jāã boya!

²² Bairo na caĩrō, Pilato p̄ame bairo na ĩ jēniñanemoñupũ tunu:

—Bairi Jesús, Mesías cawāmecũcũre, ¿dope yũ caāto mujāã boyati?

Bairo cũ caĩjēniñarō, bairo qũññuparā:

—ĩYucũpāĩrũ cũ papuaturotiya!

²³ Tunu na ĩnemoñupũ Pilato:

—¿Nopēĩrā yucũpāĩrũ cũ yũ capuaturotiro mujāã boyati? ¿Dise ũnie carorije cũ ásupari?

Bairo cũ caĩjēniñamiatacũārē:

—ĩYucũpāĩrũ cũ papuaturotiya! —jĩrĩã butioro jāñũrĩ ĩ awajanemoñuparā.

²⁴ Bairo roro na caátigarije ññarĩ, “Dope bairo na yũ quetibujñetōmasĩēcũ,” ĩ tũgoñañupũ Pilato. Bairo ĩ tũgoñarĩ cũ paabojari majōcũre ocorũ cũ neati rotiyupũ, camasā yũ cawāmo coserijere na ññaáto ĩ. Bairo áti yaparo yua, atore bairo na ĩñupũ Pilato nipetiro camasārē:

—Bairo yũ wāmorĩrē yũ cacoserije jũgori mujāãrē ñiñoña, yũ, ñe yũ buicũperiya ãni cũ cariarije. Mujāã yaye wapa rotie roque ñiña.

²⁵ Bairo cũ caĩrō tũgo, atore bairo qũĩ yũyuparā to macāāna:

—ĩÑugaro, jāã, jāã pũnaa cũā yaye wapa rotie jeto jũgori cũ mũ pajĩarotigu! —qũññuparā.

²⁶ Bairo na caĩrō tũgo, Pilato Barrabáre cũ wiyorotiypũ. Bairo áti yaparo, Jesure wecũ asero wēēri mena cũ baperotiypũ. Bairo cũ na caāti yaparoro, na nuniñupũ, Jesure yucũpāĩrũ cũ na capuaturaparore bairo ĩ yua.

²⁷ Gobernador cũ carotirā soldaua p̄ame Jesure cũ neásuparā pretorio cawāmecũti wii macā yepa recomacāpũ. Topũ etarā, na baparārē na pi-ineñoñuparā, Jesure roro cũ átiepegarā. ²⁸ Bairo neña yaparo, cũ jutirore weri, apero cajũārō, quetiupañ rey cũ cajãñarō ũnorē cũ jāãñuparā. ²⁹ Áti yaparo, quetiupañ rey corona cũ capesari beto ũnorē cũ pesáto ĩrā, pota wēēri mena juarica betore cũ rũporañ peoyuparā. Tunu bairoa, quetiupañ rey wāmocũtacũ ũnorē cũ ñeáto ĩ eperā, yucũacarē cũ wāmo cariarpe ñũgōãpũ

cū cāgorotiyparā. Bairo áticōā yua, cārē quetiupaure jēnirārē bairo na r̄ropaturi mena cāt̄ etanumurī bairo qūī boyeti epeyuparā:

—¡Cū ānicōā ninucūáto āni judío majā Quetiupa Rey tocānacā r̄m̄na! — qūī boyeti epeyuparā soldaua Jesure.

³⁰ Bairo áticōā, cū uco eyotuepeyuparā. Tunu bairoa cū yucnacarē nerī, cū r̄poare payuparā. ³¹ Bairo Jesure roro cū átiepe yaparo yua, cārē na cajāatajere cū tuweneñuparā. Cū jutii majū p̄amerē cū jāññuparā tunu. Bairo áti yaparo, cū neásúparā, yucp̄āir̄n cū papuaturáná.

Jesús es crucificado

(Mr 15.21-32; Lc 23.26-43; Jn 19.17-27)

³² Bairo áná, bócaetayuparā j̄icāñ cañm̄, Simón cawāmec̄sc̄, Cirene yepa macāācūrē. Bairo Simorē bócaetari cū p̄sarotiyparā, Jesús yucp̄āir̄ē.

³³ Bairo áti yua, Gólgota buron̄ etayuparā. (Gólgota ígaro, “La Calavera” o “R̄poa coro buro” ígaro íña.) ³⁴ Bairo etarā, use ocore, mirra b̄ur̄ije cabair̄ije ūnie mena asuyariquere Jesure cū t̄iāmiñuparā. Jesús p̄ame tiere etiñar̄i etiagesur̄n.

³⁵ Bairi soldaua yucp̄āir̄n Jesure cū papuatu n̄cōr̄i bero, número tiirire āmeo wēnuniñuparā. Bairo átiri, na majū masiñuparā Jesús jutii ānajērē canepaure. ³⁶ Bairo áti yaparo, top̄n ruii, Jesure qūíña coteyuparā. ³⁷ Tunu bairoa Jesús r̄poa buire yucp̄āi woaturicapāir̄ē papuatuyparā, Jesure na cū capaj̄ārotirique wapare nipetiro camasā na íñao joroque ír̄a. Tip̄āir̄ē atore bairo í woaturique tusayuparo: ĀNI, JUDÍO MAJĀ QUETIUPA REY NIÑAMI, ír̄iq̄ē tusayuparo.

³⁸ Bairi Jesús mena yucp̄āir̄n papuatureyuparā p̄garā cañm̄na jerutiri majārē. J̄icāñ cariape n̄gōārē, apei cañcō n̄gōārē na papuatuyparā. ³⁹ Bairo yucp̄āir̄n papuaturic̄n Jesús cū caño yua, camasā canetōánucūrā p̄ame Jesure qūíroaena, na r̄poare yureyuparā. ⁴⁰ Roro majū atore bairo qūíñuparā:

—¡M̄n, templo wiire roca yaparori, itia r̄m̄n bero ape wii cawāma wiire caq̄ūēnomas̄igau ānir̄i, m̄n majūā netōñā! ¡Dios Mac̄n majū m̄n caāmata, yucp̄āir̄n ānemic̄ā, atop̄n ruiasá! —qūí epeyuparā to macāāna caññanetōánucūrā p̄ame.

⁴¹ Torea bairo qūí epeyuparā sacerdote majā quetiuparā, bairi Moisés ānacū cū caroticūr̄iq̄ērē caj̄ugobueri majā, bairi cabtoa camas̄ir̄ā cūā. Atore bairo qūíñuparā:

⁴² —Aperārē na netōñp̄i. Bairo na netōmic̄ā, āmerē cū majūā netōmas̄iēt̄iñami. Israel yepare quetiupa rey majū cariapea cū caāmata, ¡cū majūā cū camas̄ir̄jē mena atore ruiat̄ibujioami! Bairo cū caruiapáta, cariape mar̄i t̄ūgogarā. ⁴³ Dios mena t̄ūgoñatutuaric̄ami. Bairi Dios p̄ame cariapea cūrē cū camaiata, cārē cū netōōgam̄i. “Dios mac̄n ȳn āniña,” mar̄i íw̄i —qūí epeyuparā sacerdote quetiuparāj̄āā Jesure.

⁴⁴ Bairi jerutiri majā, Jesús mena na capuatuatana cūā tore bairo roro qūíñuparā.

Muerte de Jesús

(Mr 15.33-41; Lc 23.44-49; Jn 19.28-30)

⁴⁵ Merē yua, pasaribota caño, caño tusaroa nait̄iācoar̄n ati yepa nipe-tirop̄n. Yoaro nait̄iāw̄. Ñamicā, tres de la tarde caño majū tunu busuw̄n.

⁴⁶ Tip̄an caño, Jesús p̄ame b̄sar̄ique tutuaro mena atore bairo íñup̄: “Elí,

Elí, ¿lema sabactani?” (Ti wãme p̄ame írã, “Үм Рачи Dios, ym Рачи Dios, ¿nopēi ym m̄m aweyocoátí?” ĩgaro ĩña.)

⁴⁷ Bairo cū caĩrō tũgo, to macããna p̄ame bairo ãmeo ĩñuparã na majũ:

—jã, tũgoñijate! Ñni Jesús, profeta Elías ãnacũrē cū pii ĩña.

⁴⁸ ĩcõã yua, na mena macããcũ jicãũ carupajitia mena use oco, cajũgũeatajere yosene ásũpũ. Bairo átícõã, yuca yapapũ ti jitiare jiyaturi, tiere cū ñumagõ joyupũ, cū etiãto, ĩ. ⁴⁹ Bairo cū caãto ĩña, aperiã cũtu macããna p̄ame bairo qũĩñuparã:

—Bairo ápericõãña mai. Cũ caĩrĩjērē tũgori, ¿Elías ãnacũ cū cū netõũ acũati? Marĩ ĩñacoteroa mai —qũĩñuparã.

⁵⁰ Jesús p̄ame busurique tutuaro mena ĩ wisiotusa, riacoásũpũ yua.

⁵¹ Tipapũ caãno, templo wii arũare ĩnotaricarõ juti asero carecomacã woocõã ruiásũparo. Yepa cãã bũtioro yuguipũ. ĩtã rupa cãã waticõapũ tie majũã.

⁵² Camasã cariaricarã na cayarica opee cũã to majũã pããcoásũparo. Bairo pããcoa yua, cariaricarã, Dios yarã p̄ame tunu catitunucõãma. ⁵³ Bairo bairã, witicõamá, Jesús cariacõamiatacũ tunu cū cacatinemorõ bero. Tocãrõã Jerusalén caroa macãrē etari jããwã yua. Bairo capããrã camasã cũã ti macãrē na caãnorē ĩñawã.

⁵⁴ Bairi soldaua quetiupapũ capitán, bairi cū ãmũa Jesure caĩñacoterã cũã yepa cayuguirijere, bairi nipetĩro tie cabairijere ĩñarã, bũtioro uwiri atore bairo ãmeo ĩñuparã:

—¡Cariapea ãni, Jesús, Dios Macũ majũ nimipũ!

⁵⁵ Bairi Jesure cajuátinemorĩcãrã carõmia capããrã, Galileapũ Jesure cabapacũtiátatana p̄ame jõpũã tuari qũĩñacõã nucũñuparã. ⁵⁶ Jicãõ na mena macããcõ ãñupõ María Magdalena cawãmecũco. Apeo, María, Santiago bairi José paco ãñupõ. Apeo Zebedeo pũnaa paco ãñupõ.

Jesús es sepultado

(Mr 15.42-47; Lc 23.50-56; Jn 19.38-42)

⁵⁷ Bairo ti rãmũ canaioatĩrapũ caãno José cawãmecũcũ, Arimatea macã macããcũ etayupũ. Cũ p̄ame paio apeyere cacãgonũ ãmi. Tunu bairoa Jesús yaye busuriquere catũgõusã ãmi. ⁵⁸ Bairi yua, Pilato tũpũ átĩ, Jesús rupapũri ãnajērē yarocagũ, cū jēniásũpũ. Pilato p̄ame bairo cū caĩjēnirõ tũgo, “Jau” ĩ, Jesús rupapũri ãnajērē cū ãmũarē Josere ruio rotiyupũ. ⁵⁹ Bairo cū caĩrõ bero, José p̄ame Jesús rupapũri ãnajērē lino jutii asero, caũgueri manĩ asero mena cū ãmañupũ. ⁶⁰ Bairo átiri bero, cawãma ãtã ope, na cayesearica opepũ Jesús rupapũri ãnajērē cũñupũ. Áti yaparo, ãtãpãĩ mena ti ope tubiatoyupũ. Bairo tubiato yaparo, acoásũpũ José. ⁶¹ Bairo José cū caãmĩatacũãrē, María Magdalena bairi apeo María cawãmecũco cũã topũ tuari Jesure cū carocatato riape ruicõãñuparã.

La guardia ante el sepulcro de Jesús

⁶² Bairo ti rãmũ bero, yerijãrĩcã rãmũ p̄amerē sacerdote majã quetiuparã, bairi fariseo majã mena jicãrõ tũni ásũparã Pilato tũpũ. ⁶³ Bairo cũtu eta, atore bairo qũĩñuparã:

—Jãã Quetiupapũ, jãã tũgoñabocaapũ Jesús, caĩtopai ãnacũ cū caĩrĩqũērē. “Cariacõatacũ nimicãã, itia rãmũ bero ym catigũ tunu,” jãã ĩtowĩ. ⁶⁴ Bairi atore bairo m̄m caãto ñũña: Mũ ãmũarē cū ãnacũ rupapũri na cacũrocaatapũre itia rãmũ majũ na coterotiya, Jesús cū cabuerã ñamipũ yasiori cū rupapũ ãnajērē na canerutietiparore bairo írã. Bairo cū cabuerã bairo na caápata, cabero

camasārē, “Merē catiupi,” na ĩtobujiorāma. Bairo na caĩtoata, jōrume roro baibujoro cū caĩtojōgorique netōjāñurō ati yepapure —qũĩñuparā sacerdote quetiuparājāã Pilatore.

⁶⁵ Pilato pume bairo na ĩñupū:

—Ānoa soldauare na neánája. Cū ānacārē na carocaatapura caroaro majjāã carotiro cārō na coteáto —na ĩñupū.

⁶⁶ Bairo cū caĩrō tūgo, sacerdote quetiuparājāã acoásuparā Jesús rupaari ānajērē na cacūrocaatapura. Topu etarā, ũtā, capairi tii na catubiatori tii buire caroaro jūgobiacōāñuparā, “Aperā na capāata, marī ĩñamasĭbujiorā,” ĩrā. Bairo átiri, soldauare na cūñuparā.

28

La resurrección de Jesús

(Mr 16.1-8; Lc 24.1-12; Jn 20.1-10)

¹ Cabero yerijārīcā rūmā bero macā rūmā, cabusuripauaca caāno, ape semana caāni jūgori rūmā majū, Mariā Magdalena, bairi apeo Mariā cawāmesaco mena Jesús rupaari ānajērē na cacūrocaatapura ĩñarásuparā. ² Bairo na caátó, jīcāū ángel, Diota caatīatacū pume ruietayupū. Bairo cū caruietaro yua, yepa bñtioro majū yuguiyuparo. Bairo cabairo, ángel pume Jesús rupaari ānajērē na cacūrocaatapura etanucāñupū. Bairo etanucā yua, ti opere na cabiaatatiire tunerocacōāñupū. Bairo áti yaparo, ti ũtā tii buire ruiyupū. ³ Ángel pume asiyajāñuñupū, bñpo cū cayaberijere bairo. Cū jutii cūā cabotirije nieve cabauore bairo bauyuparo. ⁴ Bairi soldaua, bairo cū cabairo ĩña yua, nanarī bñtioro cū uwiyuparā. Cariacoatanarē bairo baicūmucoasuparā. ⁵ Bairo na cabaiāno, ángel pume carōmia topu caĩñarā etarārē atore bairo na ĩñupū:

—Mujjāã, uwieticōāña. Yū masīña mujjāã caátigarijere. Jesús yucpāĩpu na capapuatuocamiatacure qũĩñagarā mujjāã baiya. ⁶ Atope maniñami. Merē caticoami tunu, mujjāārē cū caĩquetibujū jūgoyeticūrīcārōrē bairo. Atope asá mai. ĩñañijate cūrē na cacūmiatatore. Catiri, atore maniñami. ⁷ Bairo ĩña yaparori bero, tunu ánája macāpu. Cū cabuerārē atore bairo na quetibujurájá: “Merē caticuupi Jesús. Bairi mujjāã jūgoye Galilea yepapu águmi. Topu mujjāã cotegumi,” na ĩ quetibujurájá. Bairo na camasīpeere yū quetibujū atīapu —na ĩ quetibujuyupū ángel Mariā Magdalenajjāārē.

⁸ Bairo cū caĩquetibujuro tūgo, carōmia pume yoaro mee acoásuparā. Uwirā, bairi tunu tie quetire tūgouseanirī atucoásupa, jāã, Jesús cū cabuerārē quetibujuráná. ⁹ Bairo na caátó, Jesús pume na jūgoye buiaetayupū. Bairo buiaetari yua, caroaro mena na jēniñupū. Bairo cū caĩrō tūgo, carōmia pume cātū na rñporaturi mena etanumurī cū rñporire pāññarī ũpūñuparā, bñtioro qũĩroarā. ¹⁰ Bairo na caátó, atore bairo na ĩñupū Jesús:

—Yū uwieticōāña. Yū bairārē bairo caānarē atore bairo na ĩ quetibujurájá: “Galilea yepapu ánája. Topu Jesure cū mujjāã ĩñagarā,” na ĩ quetibujurájá —na ĩñupū Jesús.

Lo que contaron los soldados

¹¹ Bairo carōmia na caátoye, Jesús rupaari ānajērē cacotemiatana jīcāārā na mena macāña macāpu etayuparā. Etarā yua, sacerdote majā quetiuparārē na quetibujuyuparā nipetiro narē cabaiatajere. ¹² Bairo na caquetibujuro tūgorā, sacerdote majā pume ásúparā cabūtoa camasīrā tñpu jīcārōrē bairo

na catūgoñaparore bairo írã. Bairo na mena busu yaparo yua, soldauare pairo dinerore na nuniñuparã. ¹³ Bairo na nuni yua, atore bairo na iñuparã:

—Atore bairo mujãã cabaiatajere camasãrê na mujãã i quetibujugarã: “Jãã cãnicoapa. Bairo jãã cacãnitoye, Jesús cū cabuerã pñame atí, cū ãnacū rupaarire yajacūpã,” mujãã ïgarã. ¹⁴ Tunu bairoa quetiupau gobernador bairo mujãã cacãniatajere cū catūgoata, jãã pñame popiye baio joroque mujããrê cū caátipeere jãã ãñotabojagarã —na i quetibujuyuparã sacerdote majã quetiuparãjãã soldauare.

¹⁵ Bairo na caĩrõ tūgo, soldaua pñame, “Jan” i, dinerore jeyuparã. Bairi sacerdotea quetiuparã narê na caĩrotirorea bairo quetibujū batoyuparã camasãrê. Bairi ati rãmñĩ cããrê torea bairo jeto ãmeo quetibujucõã ninucũñama judío majã.

El encargo de Jesús a los discípulos

(Mr 16.14-18; Lc 24.36-49; Jn 20.19-23)

¹⁶ Bairi yua, jãã, Jesús cū cabuerã, pñga wãmo peti rapore jĩcã pẽnirõ cãnacãũ majũ caãna jãã ápú Galilea yeparu. Topu etarã, ãtãũ, Jesús jããrê cū caiquetibujuricu majũ cū jãã bocaetawu. ¹⁷ Bairo quĩña yua, jãã rupopaturi mena etanumurĩ cãrê jãã ïroawu. Mai, jĩcããrã jãã mena macããna, “Jesús catiri niñami,” i masĩema. ¹⁸ Bairo jãã cabairo, Jesús pñame jããtu etari, atore bairo jãã iwĩ:

—Marĩ Pacu Dios yu joyami tocãnacã wãme rotimasĩrĩqũẽrê. Umurecõo, bairi ati yepa cãã rotimasĩrĩqũẽrê yu joyami. ¹⁹ Bairi camasã tocãnacã poari macããnarê noo na caãnopu yu yaye quetire na quetibujū ñesẽãrãjã, na cãã yu yaye quetire na catūgousaparore bairo írã. Bairo na catūgousaro, na mujãã bautizagarã. Marĩ Pacu Dios ya wãme mena, yu, cū macū ya wãme mena, bairi tunu Espiritu Santo ya wãme ïrĩ mena na mujãã bautizagarã. ²⁰ Tunu bairoa mujããrê yu caãtiroticũrĩqũẽ nipetirijere na quetibujūnetõõña, na cãã tiere na catūgousaparore bairo írã. Yna, mujããrê yu aweyoetigu. Mujãã mena yu ãnicõã ninucũgu tocãnacã rãmũ, ati umurecõo capetiropu —jãã ïcũwĩ Jesús, jãã, cū cabuerãrê.

Tocãrõã ñiña.

El Santo Evangelio Según SAN MARCOS

Juan el Bautista en el desierto

(Mt 3.1-12; Lc 3.1-9, 15-17; Jn 1.19-28)

¹ Cañijūgoripaṛuṛna Jesucristo, Dios macū ati yepaṛu cū caátiañajērē marī tūgoroa mai. Caroa queti niña. ² Atore bairo ī woatu quetibujṛu cūñāñupī profeta Isaías ānacū Dios cū macārē cū caīrīqūērē:

“Мн, ун cajopaṛu, ti yepaṛu mṛ cabuiaparo jūgoye, apeire cū ун qūēnoroti jojūgogu.

Camasā mṛ yaye quetire na tūgouṣaáto ī, apeire ун qūēnoroti jojūgogu.

³ Bairo īgumi jīcāñ desierto, caуucṣmanopṛ cañnicōāniatacṣ:

‘Marī Quetiupaṛu yoaro mee etagumi.

Torena, caroaṛo cariape ānicoteya.

Camasā na quetiupaṛu cū caetaparo jūgoye cū caatīpawārē na caqūēnoyurore bairo cū qūēnoyuya mṛjāā cūā,’”

ī woatu quetibujayayupi Isaías ānacū Juan cū caīquetibujepere.

⁴ Bairo cayoato bero Juan ānacū, camasārē oco mena cabautizaricṣ ṛame etayupṛ desierto caуucṣmanopṛ. To macāāna cū yaye quetire catūgorā etarārē atore bairo na ī quetibujayupṛ: “Tūgoña qūēnoña roro mṛjāā caátiañierē. Tie mṛjāā cabairijere cū tūgoña jēniña mṛjāā majū Diore. Tunu bairoa cabautizarotiparā mṛjāā āniña. Bairo mṛjāā caáto, mṛjāā netōgumi Dios,” na īñupṛ Juan to macāānarē. ⁵ Bairo cū cabaiāno, Jūātṛu asūparā camasā capāārā. Judea yepa macāāna, bairi Jerusalén macā macāāna cūā, nipetiro camasā Jūātṛu asūparā. Juan yaye quetibujariquere tūgogarā cātu asūparā. Bairo cū caīquetibujaro tūgorā, roro na caátajere tūgoña yaparuari Dios mena bṣṣnetōñuparā. Bairo na caáto īña, oco mena na bautizayupṛ. Catūgouṣarārē ria Jordán cawāmesctiyapṛ na bautizanicūñupṛ Juan.

⁶ Juan ṛame waibṣcṣ camello cawāmescṣcṣ asero mena jutiuro qūēnorī jāñāñupṛ. Tunu bairo waibṣcṣ aserowē mena cū jutiurore ñujāā tūgābiyori jutii jāñāñupṛ. Bairi tunu ḡgarique cṣsupṛ Juan yesoare bairā caānarē. Beroa oco cūārē etinucūñupṛ. ⁷⁻⁸ Bairo ī quetibujayupṛ Juan nipetiro camasā catūgorā etarārē: “Ун paarique niña mṛjāārē oco mena ун cabautizarije. Ун paarique to cañumiatacūārē, ун bero caetaṛu cū capaarije ṛame ñunetōgaro. Cū roque Espiritu Santore jōmasīgumi camasāṛure. Tunu bairoa camasā roro na catūgoñarījērē na wasoao joroque na átigumi. Cū roque ун netōrō cañimajūñ nigumi. Bairi ун ṛame jīcārō tāni ун ātipeyo masīētīña,” na ī quetibujayupṛ Juan catūgorā etarārē.

Jesús es bautizado

(Mt 3.13-17; Lc 3.21-22)

⁹ Cabero Jesús Nazaret de Galilea macāācū ti macā caāniatacṣ Juan ture etayupṛ. Bairo cū caetaro, Jesús cūārē cū bautizayupṛ Juan, Rio Jordán cawāmesctiyapṛ. ¹⁰ Bairo Jesure cū cabautizaro bero, Jesús ṛame petapṛ maanṣāñupṛ. Bairo maanṣā yua, jōbuiṛu īñamḡgōjoyupṛ. Bairo cū caññajoro, jicoquei ṣṣṣrecoṣo ṛame pāññcācoasuparo. Bairo cabairo, Espiritu Santo, Dios Yeri majū, bauruiasupṛ. Bua cū caruiatōre bairo bauruietayupṛ Jesús tṛṛure. ¹¹ Bairo cū caruietaro, atore bairo jōbuiṛu bṣṣriquere ocajoyuparo:

“Mũ, yũ macũ, yũ camai majũ mũ ãniña. Mũ caátĩnierẽ ñiñajesoya bũtioro,” ĩ bũũocajoyuparo bũũurique.

Jesús es puesto a prueba
(Mt 4.1-11; Lc 4.1-13)

¹² To bero jicoquei Espiritu Santo pũame Jesure bũtioro cũ árotiyupũ desierto cayucũmanopũ. ¹³ Topũre cuarenta rãmũrĩ majũ ãñupũ Jesús waibũtoa cauwiiorã na caãnopũ. Bairo topũ cũ caãno yua, Satanás pũame rorije cũ átirotimiñupũ Jesure, “Cariapea cũ átinucũñati,” ĩ. Bairo Satanás cũ caátó bero, ĩcããrã ángelea majã Jesure cũ juátirã etayuparã yua.

Jesús comienza su trabajo en Galilea
(Mt 4.12-17; Lc 4.14-15)

¹⁴ Cabero Juan camasãrẽ cabautizamirĩcãrẽ preso jorica wiipũ cũ na cacũrocaatato bero, Jesús pũame Galilea yeparũ acoásúpũ. Topũ etari, Dios yaye caroa quetire na quetibũju jũgoyupũ Jesús camasãrẽ. ¹⁵ Atore bairo na ĩ quetibũjuyupũ: “Dios cũ carotimasĩrĩraũ merẽ etoro baiya. Bairi tũgoña quẽnorĩ caroaro ãña Dios mena. Dios yaye caroa quetire cariape tũgoya,” na ĩñupũ Jesús camasãrẽ.

Jesús llama a cuatro pescadores
(Mt 4.18-22; Lc 5.1-11)

¹⁶ Cabero Galilea na caĩrĩ ũtabũcũra tũnipũ ásúpũ Jesús. Bairo ácu yua, Simón, apei cũ bai Andrés, ĩcãũ pũnaa caãna pũgarãrẽ na ĩñajoyupũ. Bairo Jesús narẽ cũ caĩñajoro, na pũgarãrũna ũtabũcũrapũ bapi mena wai wasarã ásuparã. Na capaarije, waiwe wapatarique ãñuparõ. ¹⁷ Bairo na ĩña, atore bairo na ĩñupũ Jesús:

—Jito, yũ bapacũsa. Caroaro waire cawããmasĩrã mũjãã ãniarũ, wai na rutieticoáto, ĩrã. Ámerẽ yua, caroaro camasãrẽ caquetibũjurã mũjãã ãnio joroque mũjãã yũ átigu, na yasieticoáto, ĩrã —na ĩñupũ Jesús.

¹⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgo, tocãrõã jicoquei pũgarãrũna bapi yucũre cũrĩ, acoásuparã Jesús mena.

¹⁹ Bairo cajũgoye jãñurĩ na caãnemorõ ũtabũcũra tũnipũ Jesús pũame na ĩñajoyupũ aperã pũgarãrẽ tunu. Santiago, bairi cũ bai Juan cawãmecũcu Zebedeo pũnaarẽ na ĩñajoyupũ Jesús. Bairi Santiago, cũ bai Juan mena cũmua capairicaru ãñuparã. Bapi yucũ caopescũtiere jiyajãrã ásuparã. ²⁰ Bairo narẽ na ĩña, jicoquei na piijoyupũ Jesús: “Jito, yũ bapacũsa. Marĩ quetibũjũto camasãrẽ Dios yaye caroa quetire,” na ĩñupũ. Bairo cũ caĩrõ tũgo yua, na pacũ, cũ ũmũna mena cũmuaru na cũcõã, tocãrõã jicoquei Jesús mena acoásuparã

Un hombre que tenía un espíritu impuro
(Lc 4.31-37)

²¹ Cabero Capernaum cawãmecũti macãrũ etayupũ. Topũ eta, yerijãrĩcã rãmũ caãno ti macã macããna na cañubueri wiipũre, sinagoga na caĩrĩ wiipũre jããñupũ. Bairo jããrĩ, na buejũgoyupũ to macããnarẽ. ²² Moisés ãnacũ cũ caroticiũrĩquẽrẽ cajũgobueri majãrẽ bairo camasãrẽ na quetibũjũesupũ. Carotimasĩ cũ caĩquetibũjuroro bairo na quetibũjuyupũ. Bairi cũ yaye quetire tũgori, to macããna pũame tũgocõã maniásuparã. ²³ Mai, ti wii sinagoga ñubuerica wiipũ ãñupũ ĩcãũ wãtĩ yeri pũna cacũgon. Bairo Jesús cũ cabueãno, wãtĩ yeri pũna cacũgon pũame atore bairo bũtioro quĩ awajayupũ:

²⁴ —Mũ, Jesús Nazaret macããcũ, ĩnopẽĩ mũ atĩati jãã tũre? ĩjããrẽ rei acũ mũ baiyati? Mũrẽ yũ masĩjãñũña. Mũ, Dios macũ, cañũ, mũ ãniña —quĩ awajayupũ wãtĩ yeri pũna cacũgon pũame.

25 Bairo cū caĩrõ tãgo, qũĩñupũ Jesús:

—¡Busueticõãña! ¡Áni caũmu rupaure witi ácuja! —qũĩñupũ Jesús wãtĩrẽ.

26 Bairo cū caĩrõ tãgo, wãtĩ yeri pũame caũmurẽ cū yugui, butiuro awajari cū witicoásupũ. 27 Bairo caũmurẽ cū caátiere ñnarã, nipetiro camasã qũĩña acũacoasuparã.

—¿Ñe to ãniñati cawãma Jesús cū carotirije? ¡Nocãrõ caroaro majũ cū masiñati! ¡Wãtĩ yeri pũna cũã cū yucõãñama! —ãmeo ññuparã na majũ Jesure.

28 To bero cū tãgoyuparã camasã nipetiro ti yepa tãni macããna, Jesús cū caátiere, cū camasĩrĩjẽrẽ yua.

Jesús sana a la suegra de Simón Pedro

(Mt 8.14-15; Lc 4.38-39)

29 Bairo na quetibũju yaparo, na ñhuberica wiire witicoásupũ Jesús. Ti wiire witiã, Santiago, bairi Juan mena acoásupũ Jesús, Simón, bairi cū bai Andrés ya wiipũ. 30 Mai, Simón mañicõ pũame riajãñũñupõ. Butiuro bũgoyupo. Bairi cū cajããrõ, cū quetibũjuyparã cabũcũo cõ cariarijere. 31 Bairo na caĩquetibũjuro tãgo, cõtũ eta, cõ wãmo mena ñerĩ cõ tãgãwãmuõñupũ. Bairo cū caáto, jicoquei jãnacuasuparo bũgoye pũame. Tocãrõã caticoasupo yua. Bairo catiãco, tocãrõã ugarique na qũẽnonuñupõ Jesujããrẽ.

Jesús sana a muchos enfermos

(Mt 8.16-17; Lc 4.40-41)

32-33 Cabero muipũ cū cajããrĩpũ, canaio atĩpũ caãno Simón ya wiipũre etayuparã nipetiro ti macã macããna. Nipetirije cariyecũnarẽ na jeasuparã Jesús tũpũ. 34 Bairo Jesús pũame na caetaro ñña, capããrã cariarãrẽ na catiopyũ. Nipetirije riaye cacãgorãrẽ na catiopyũ. Tunu bairoa wãtĩ yeri pũnarẽ na acurewiyojoyupũ Jesús. Bairo na cawitiro, Jesús pũame na bũsurotiesupũ. “Yũ, Mesías, Dios cū cajou yũ caãnierẽ na quetibũjueticõãto,” ñ, bairo na bũsurotiesupũ.

Jesús anuncia el mensaje en las sinagogas

(Lc 4.42-44)

35 Ape rãmu cabusuatĩpũ Jesús wãcã, ti macãrẽ witicoásupũ. Bairo ácu yua, etayupũ Jesús camasã na camanipũpũ. Topũ Diore cū jẽniñupũ. 36 Bairo topũ cū caãno, Simojãã cū macãrásuparã. 37 Bairo cū macãrĩ, cū etacoasuparã. Atore bairo qũĩñuparã:

—Nipetirã murẽ macãrã átiyama.

38 Bairo na caĩrõ tãgomicãã, bairo na ññupũ Jesús:

—Ape macãã macããna cũãrẽ na yũ quetibũjugũ. Caroa quetire, Dios cū carotimasĩrĩpũ caetarore na yũ quetibũju masiõgn. Torecũña, yũ jowĩ Dios ati yepapũre —na ññupũ Jesús Simojããrẽ.

39 Cabero ãñesẽãñupũ Jesús Galilea yepapũ. Topũ ãñesẽã yua, tocãnacã macã macããna na cañubueri wiiripũ, sinagogas na caĩrĩ wiiripũre buenucũñupũ to macããnarẽ. Tunu bairoa wãtĩ yeri pũnarẽ na acurewiyojoyupũ Jesús.

Jesús sana a un leproso

(Mt 8.1-4; Lc 5.12-16)

40 Bairo cabero caũmu jĩcãũ carupũ boan pũame Jesutũ cū rapopaturi mena etanumurĩ qũĩroan etayupũ. Bairo eta, atore bairo qũĩ jẽniñupũ:

—Yũ Quetiupũ, mu cabooata, yũ mu netõõgn yũ caboariaye catiere.

41 Bairo cū caĩjẽnirõ tãgo, cū maitãgoñãñupũ Jesús cū rupũ caboaurẽ. Bairi cū wãmo mena cū pãñañupũ. Bairo áticõã, bairo qũĩñupũ:

—Mɛ cacatiro yɛ boya. ¡Bairi mɛ yɛ netōōña! —qũĩñupũ Jesũs cariaɛre.

42-43 Bairo Jesũs cũ caĩrō, jicoquei caticoasupɛ carupɛ boamiatacɛ. Bairo cũ cabairo ñña, Jesũs ɛɛame tutuaro mena cũ quetibɛɛm rotiesupɛ aperārē cũ cabaiatajere. Bairo qũĩñupũ:

44 —Cariape acoácũja sacerdote tɛɛɛ. Qũĩñoña mɛ rupɛɛre, mɛ cacatiatajere. Bairo tunu Diore cũ nuniña mɛ cacatirije wapare. Tore bairo marĩ átirotiyupi Moisés ãnacũ. Bairo mɛ caátiatato bero, nipetiro camasã masĩgarãma mɛ cacatiatajere yua —qũĩñupũ Jesũs carupɛ boamiatacɛre.

45 Bairo cũ caĩmiatacũārē, cũ, carupɛ boamiatacɛ ɛɛame Jesũs cũ carotiata wãmerē bairo ápeyupɛ. Nipetirã na quetibɛɛm ɛɛocōãñupũ cũ cabaiatajere. Bairi Jesũs ɛɛame jããmasĩesupɛ tocãnacã macãārē. Bairi macãã tũnupɛ camasã na caĩesēãetopɛ ásupɛ. Bairo cũ cabaimiatacũārē, cũ macãrã, cũ bocaocōãñuparã ti macãã macããna Jesure yua.

2

Jesũs sana a un paralítico

(Mt 9.1-8; Lc 5.17-26)

1 Nocãnacã gãmɛ bero mea tunucoásupɛ Jesũs Capernaum macãɛɛ. Topɛ cũ caãno, aperã, “Ti wiipɛ ãcũmi,” ĩrĩqũē queti tũgoyuparã. 2 Capããrã camasã neña etayuparã. Bairo na cabairo, Jesũs na bueyupɛ. Ti wiire jira netōcoasuparã. Jope tɛɛɛ jira etayuparã. 3 Bairo cũ cabueãno, ti macã macããna cawãmarã bapariacãnacã Jesutɛ ñicãrĩ cabɛɛricure cũ neasuparã. 4 Bairo cũ ne etamirãcãã, ti wii pupeapɛ na yɛɛre cũ nejãã masĩesuparã, camasã capããrã na cajiraro jũgori. Bairi wii buipɛ wãmũcoásuparã ñicãrĩ cabɛɛricɛ mena. Ti wii buipɛ etarã, ope qũẽnori cũ piti ruio joyuparã pũũ ɛɛpowẽrĩ mena Jesũs tɛɛɛ ñicãrĩ cabɛɛricure. 5 Bairo na caãto ñña, Jesũs ɛɛame tũgoña masĩñupũ na catũgoñarĩjẽrē. “Yɛ camasĩrĩjẽrē cariape tũgoñatutuayama,” na ĩ tũgoñañupũ. Torecɛ, atore bairo qũĩñupũ Jesũs ñicãrĩ cabɛɛricure:

—Yɛ yɛɛ, merē mɛ carorije wapare yɛ netōcōãña.

6 Bairo cũ caĩrō tũgo, ti wii macããna caruirã Moisés ãnacũ cũ carotĩcũrĩqũērē cajũgobueri majã ɛɛame bairo ĩ tũgoñañuparã na yeripɛ: 7 “¿Ñamɛ ũcũ majũ caĩmɛ cũ ãniñati, ‘Merē mɛ carorije wapare yɛ netōña,’ caĩã? Dios jeto netōomasĩñami marĩ carorije wapare. ãni, Jesũs, Diore cũ netōncãũ átiyami, bairo cũ caĩrĩjē mena,” ãmeo ĩ bɛsɛyuparã na majũ. 8 Jicoquei masĩcōãñupũ Jesũs cũ yeripɛ na caãmeobɛsɛrĩjere. Bairi atore bairo na ĩñupũ:

—¿Norẽĩrã yɛ caĩatajere tũgori mɛjãã tũgoñarĩqũē paiyati? 9-10 “Mɛ carorije wapare yɛ netōña,” ãnirē yɛ caĩata, “Bairo ĩcōãũ ññami,” mɛjãã ĩbujiorã. Bairĩrɛna, “Wãmũncãña. Mɛ cacũñarĩ coro nepɛsari mɛ ya wiipɛ tunu ácũja,” cãrē yɛ caĩata, to bero cũ cawãmũncátoto ññarã roque, “Bairo ĩcōãũ mee ññami Jesũs,” mɛjãã ĩbujiorã. Yɛ, Camasã Jũgocɛ ati yeparɛ yɛ carotimasĩrĩjẽrē mɛjãã camasĩparore bairo, tiere ñign —na ĩñupũ Jesũs fariseojããrē.

Ī yaparo, cũ caĩrōrē bairo qũĩñupũ Jesũs ñicãrĩ cabɛɛricure:

11 —Murē ñña: ¡Wãmũncãña! Mɛ cacũñarĩ coro nepɛsari mɛ ya wiipɛ tunu ácũja. Merē mɛ riayere yɛ netōña —qũĩñupũ.

12 Bairo cũ caĩrō tũgo, tocãrõã jicoquei wãmũncã yua, cũ cacũñarĩ corore nepɛsa, ti wiire wĩticoásupɛ cũ ñicãrĩ cabɛmĩiatacɛ ɛɛame nipetirã na caĩñarō. Bairo cũ caátō ññarã, nipetiro camasã tũgoñacõã maniásuparã. Bairi Diore atore bairo qũĩ basapeoyuparã:

—¿Diwatoa ũno tore bairo caroa majūrē marī ñnarī? Marī ñnaepū. ¡Camasī niñami Dios! —qūi basapeoyuparā nipetirā.

Jesús llama a Leví
(Mt 9.9-13; Lc 5.27-32)

¹³ Cabero ásúrpu tunu Jesús ũtabũcũra tũnirpu. Topũ camasā neñañuparā. Bairo na caneñarō, na bueyupũ Jesús. ¹⁴ Bairo netōácú, Leví cawāmesũcũ, Alfeo macārē qũññajoyupũ. Mai, Leví pũame Roma gobiernorē camasā yaye dinero impuesto na caĩrĩjērē jejobojari majōcũ añupũ. Bairi cū caraari aɣarũ cū caāno, qũññajoyupũ Jesús Levíre. Bairo qũññajori bero, cātũ etaátĩ, atore bairo qũññupũ yua:

—Jito, yũ bapacũsa.

Bairo cū caĩrō tũgo, tocārōã jicoquei Leví pũame cū yaye paarique nipe-titore cūcōã, Jesús mena bapacũti ácu acoásúrpu yua.

¹⁵ Cabero Jesús, bairi cū cabuerā mena Leví ya mesapũ na caruiro, camasā capāārā ruirā etayuparā. Na mena macāāna jĩcāārā Leví ũna, gobiernorē camasā yaye dinerore cajejobojari majā añuparā. Aperā camasā roro na cabũspairā cūã añuparā. Jesujāã mena ũgabapacũsuparā. Mai, capāārā añuparā Jesure catũgousari majā. ¹⁶ Bairo cū caũgabapacũtore ñnarā yua, fariseo majā pũame na ĩ tutiyuparā Jesús cū cabuerārē. Na yarā, Moisés cū caroticĩrĩqũerē cajũgobueri majā mena atore bairo na ĩ tutiyuparā:

—¿Nopēĩ dinero jejori majā mena, bairi aperā roro caāna mena mũjāārē cabuei cū etiɣa bapacũtiyati? Roro ácu átiyami —na ĩ tutiyuparā fariseojāã Jesús cū cabuerārē.

¹⁷ Bairo na catutiro tũgo, bairo na ññupũ Jesús:

—Ūcotiri majōcũre bairo yũ añiña ati wiire. Ūcotiri majōcũ áperiyami cacatirā na caāni wiiripũre. Cariarā na caāni wiiri jetore etanucũñami, na ũcoti etaũ. Bairi ānoa mena yũ añiña. Na carorije, riayer bairo caānierē netōōũ ácu yũ atĩarũ. Torecũna, yũ arũ ati yeparũre. “Caroarā marī añiña,” caĩtorārē na yũ macāetĩña. Aperā, “Carorije wapa marī buicũtiya,” caĩtũgoña yapapuarā roquere na macāñacũ yũ arũ, na yeri wasoaáto, ĩ —na ĩ quetibũjuyupũ Jesús fariseojāãrē.

La cuestión del ayuno
(Mt 9.14-17; Lc 5.33-39)

¹⁸ Tiwatoa caānopũre Juan cū cabuerā, bairi fariseo majā na cabuerā cūã ũgarique betiri Dios jetore cū jēniñuparā. Bairo na cabairo ñna, jĩcāārā Jesutu etari atore bairo qũĩ jēniñañuparā:

—Ūgarique betiri Dios jetore cū jēninucũñama Juan cū cabuerā. Fariseo majā na cabuerā cūã tore bairo átiyama na cūã. Mũ cabuerā pũame áperiyama. ¿Nopēĩrā na ũgarique betietinucũñati? —qũĩ jēniñañuparā to macāāna Jesure.

¹⁹⁻²⁰ Bairo na caĩjēniñarō tũgo, atore bairo na ññupũ Jesús:

—Caroaro yũ caátiere mũjāã tũgomasĩetĩña. Caũmũ cawāmojiyapũre bairo yũ añiña. Cū yarārē bairo niñama yũ cabuerā. Caũmũ cū cawāmojiyari rũmũrē cū yarā nipetirā ũgayama paio, cū mena ũseaniāna. Tĩ rũmũrē auatāmuoetiyama. Caũmũ cū cawāmojiyaro bero roquere, cū yarā caborā ũgarique betiri Diore cū tũgoña jēniñubuebujiorāma tunu. Narē bairo jāã añiña. Bairi yũ mena āna, yũ cabuerā auatāmuoetigarāma. Yũ camano roquere auatāmuobujiorāma —na ĩ quetibũjuyupũ Jesús fariseo majārē.

²¹ ĩ yaparo, “Yũ yaye cawāma quetire cabũcũ macāãjē mena tũgousa masĩã maniña,” ĩɣũ, atore bairi wāme na ĩcōña quetibũjũnemōñupũ Jesús tunu:

—Cabucaro jutirore cawori opere seretuetiyama camasã camasãrã jutiro cawãma asero carugaeti asero mena. Bairo na caápara, ñuetigaro. Cose, ti aserore bopo na caáto, rugagaro. Rugari tũgãwonemogaro pajãñurõ cawãma asero puame cabucaro jutirore. ²² Tunu bairoa use oco cawãma qũenyaparoriquere piojãetĩnucũñama camasã cabucu poa waibucu asero poapũre. Bairo na caápara, ti poa wocoagaro, tie oco capãmũrõ. Ti poa macããjẽ yasigaro. Bairi use ocore cawãma qũenyaparoriquere piojãnucũñama camasã cawãma poa mena —na ĩ quetibũyupũ Jesũs fariseo majãrẽ.

Los discípulos arrancan espigas en el día de reposo

(Mt 12.1-8; Lc 6.1-5)

²³ Cabero judío majã na cayerijãrĩ rãmũ caãno Jesujãã netõásuparã wereripũ. Bairo netõánã, Jesũs cã cabuerã puame queyari trigo apeacarẽ jeri cacatirijerea ugãjũgoyuparã. ²⁴ Bairo na caáto ñnarĩ, fariseo majã atore bairo qũĩ tutiyuparã Jesure:

—ĩNa ññañijate! ¿Mũ cabuerã roro na caátiere miñaetiyati? Ati rãmũ ãnorẽ paariquere bairo átiyama mũ cabuerã, bairo trigo apeacarẽ jeũgarã. Ati rãmũ ãnorẽ caápericõãpee ñña na caátie ãnierẽ —qũĩ tutiyuparã fariseo majã Jesure.

²⁵ Bairo na caĩtutiro tũgo, atore bairo na ññupũ Jesũs:

—David ãnacũ queyamiácã, ¿cũ caátajere na caquetibũjucũrĩqũerẽ ĩcãni ãno mũjãã ññaetĩnucũñati Dios ya tutipũ? Mũjãã ññanucũrã. ²⁶ Bairo baiyuparo: Abiatar cawãmecucu ãnacũ, sacerdote majã quetiupũ cã caãno, David puame jããetayupũ Dios ya wiire cã ãmũa mena. Ugariquere macããrã, jããetayuparã. Bairi pan ãñuparõ, caroa Dios yaye majũ na caĩcũrĩqũẽ jeto. Tie pããrẽ sacerdote majã jete na ugrotiyupũ Moisés ãnacũ. Bairo sacerdote majũ jeto na caũgarije caãnimitacũãrẽ, tie pããrẽ ugari bero, cã ãmũa cããrẽ na batonuñupũ David.

²⁷⁻²⁸ Tunu na ñnemoñupũ Jesũs fariseo majãrẽ:

—Caroaro marĩ caãnipeere yerijãrĩcã rãmũrẽ cũñupĩ Dios. Yerijãrĩcã rãmũ puame marĩrẽ to rotiãto ĩ mee cũñupĩ Dios yerijãrĩcã rãmũrẽ. Yũ, Camasã jũgocũ ãnirĩ yũ ãtirotimasĩña yerijãrĩcã rãmũ cããrẽ camasã caroare na caátĩãnipeere —na ĩ quetibũyupũ Jesũs fariseo majãrẽ.

3

El hombre de la mano tullida

(Mt 12.9-14; Lc 6.6-11)

¹ Ape rãmũ caãno tunu jããetayupũ Jesũs ñbuerica wiipũ. Mai, topũ ãñupũ ĩcãũ caricãburicũ. ² Bairi to macããna puame Jesũs cã caátigarijere caroaro qũĩña usayuparã, na quetiuparãrẽ busujãgarã. “¿Yerijãrĩcã rãmũrẽã cã cationãti caricãbũre?” ĩ tũgoñãñuparã. ³ Ato bairo qũĩñupũ caricãbũre Jesũs:

—Tiaya. Ato yũ tũpũ asã.

⁴ Bairo ĩ yaparou, atore bairo na ĩ jẽniñañupũ tunu Jesũs to macããnarẽ:

—¿Ñerẽ marĩ ãnaati ati rãmũrĩ ãnorẽ, camasã na cayerijãrĩ rãmũrĩrẽ? ¿Cañurĩjẽrẽ marĩ ãnaati, o carorije puamerẽ marĩ ãnaati? —na ĩ jẽniñañupũ.

Bairo na cã cajẽniñamiatacũãrẽ, cã yuesoparã. ⁵ Bairi Jesũs puame na asiyupũ, na yeri na catũgoñãrĩjẽ na cawasoagaetie wapa jũgori. Bairo bai, atore bairo qũĩñupũ Jesũs caricãburicũre:

—Mũ ricãre ñupoya.

Bairo cū caĩrõ, caricáburicu p̄ame cū ricáre ñupooásupu. Tocãrõã cū ricá ñucoasuparo yua. ⁶ Bairo cū caáto ñnarã, fariseo majã p̄ame ti wiire witi yua, neñañuparã quetiupau Herode majã mena. Bairo neñarã, “¿Dope bairo mariãnaati, Jesure pajĩãgarã?” ãmeo ĩ busupaijũgoyuparã na majũ.

Mucha gente a la orilla del lago

⁷ Cabero ásúp̄u Jesús cū cabuerã mena utabucara tãnip̄u. Na bero usayuparã capããrã Galilea yepa macããna. ⁸ Judea macããna, Jerusalén macããna, Idumea macããna, Rio Jordán ape nũgõã macããna, Tiro bairi Sidón macã tãni macããna, capããrã Jesús bero usayuparã. Ti yepa macããna capããrã cū caátijẽñorĩjẽ quetire tãgorã, Jesure qũñagayuparã. ⁹ Bairo na caãmeotuworijere ñna, na jũgoye utabucrap̄u na árotiyup̄u Jesús cū cabuerãrẽ, cũmuarẽ na caqũenoyuparore bairo ĩ. ¹⁰ Mai, capããrã camasãrẽ na catioyup̄u Jesús. Bairi aperã cariyecuna cãã ãmeo tuwori utabijaro majũ cū neñañuparã, Jesure cū pãñagarã.

¹¹ Tunu bairo camasã wãti yeri pũna cacãgorã Jesure na caĩnarõ cãnacãni, cãtu r̄popaturi mena etanumurĩ atore bairo qũñ awajayuparã:

—¡M̄u, Dios macũ mu ãniña!

¹² Jesús p̄ame bairo na caĩrõ, mai camasã cãrẽ na camasĩrõ boetiri, tutuaro mena tiere na busrotiesup̄u.

Jesús escoge a los doce apóstoles (Mt 10.1-4; Lc 6.12-16)

¹³ Cabero Jesús utãup̄u etari cū cabueparã cū caĩñajesorãrẽ na piineñojoyup̄u. Bairo cū capiineñojoro tãgo, cū t̄up̄u etayuparã. ¹⁴ Bairo na caetaro ñna, na beseyup̄u p̄uga wãmo peti r̄pore p̄uga p̄enirõ cãnacãũ majũ, cū mena na cabap̄atiparore bairo ĩ, tunu bairo na caj̄quetibũj̄eparore bairo ĩ. Bairo na bese yaparo yua, “Mujãã yũ caquetibũj̄erotijoparã mujãã ãnigarã,” na ññupũ Jesús. ¹⁵ Bairo ĩ yaparo yua, wãti yeri pũnarẽ wiyomasĩrĩqũerẽ na joyup̄u. ¹⁶ Bairi p̄uga wãmo peti r̄pore p̄uga p̄enirõ cãnacãũ majũ ãñuparã Jesús cū caquetibũj̄erotijoparã. Cajũgoye ãñupũ Simón. Simorẽã qũññupũ tunu “Pedro”. ¹⁷ Tunu cabero ãñuparã Santiago, bairi cū bai Juan cawãmec̄uc̄u. Naa, Zebedeo pũnaa ãñuparã. Bairi Santiagore bairi Juarẽã qũññupũ Jesús tunu “Boanerges”. Mai, Boanerges, “Bupo Pũnaa” ĩgaro ñna. ¹⁸ Tunu cabero ãñuparã Andrés, Felipe, Bartolomé, Mateo, Tomás, apei Santiago. Cũ, Santiago, Alfeo macũ ãñupũ. Tunu cabero ãñupũ apei Simón. Cũ p̄ame celotea mena macããcũ ãñupũ. ¹⁹ Tunu cabero ãñupũ Judas Iscariote. Cũ p̄ame ãñupũ Jesure cañerotipau. Tocãrõã niñama Jesús cū caquetibũj̄erotijoparã, cū cabesericarã yua.

Acusan a Jesús de recibir su poder del demonio (Mt 12.22-32; Lc 11.14-23; 12.10)

²⁰ Cabero wiip̄u jãásup̄u Jesús tunu. Top̄u capããrã camasã neña etayuparã. Torec̄u, Jesús cū cabuerã mena ugamasiẽsup̄u. ²¹ Bairo, “Mecũcoayami Jesús,” camasã na caĩrĩjẽ quetire tãgori, cū yarã p̄ame cū piirásuparã.

²² Bairo Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũerẽ cabueri majã p̄ame Jerusalén macã caatiatana, atore bairo ññuparã: “Dios jũgori mee, Beelzebú, wãtiã quetiupau majũ cū camasĩrĩjẽ jũgori wãti yeri pũna, camasãrẽ caãnarẽ na acurewiyoyo masĩmi Jesús. Beelzebú cū jããrĩcãmi Jesure,” ññuparã.

²³ Jesús p̄ame masĩcõãñupũ na catãgoñarĩjẽrẽ. Bairi cãtu na piijoyup̄u. Bairo piijo yaparo, ape wãme ĩcõñarĩ atore bairo na ññupũ: “¿Dope bairo wãti cū majũã cū acurocawiyoyo masĩcuti?” ²⁴ Quetiupau rey cū carotimasĩrĩpau macããna na caãmeoboeticõãta, jĩcãrõ ãnimasĩetĩñama. ²⁵ Tunu bairoa jĩcã

wii macããna na caãmeoboeticõãta, na cãã caroaro ãnimasĩetĩĩnama. ²⁶ Tore bairo Satanás, wãtĩã quetiupau, cã yarãrẽ na cã caboeticõãta, ¿dope bairo cã ãninetõuati? ãninetõmasĩecũmi. Yasicoacũmi.

²⁷ Bairo ĩ quetibũju yaparo, cajerutiri majõcure ĩcõñarĩ atore bairo na ĩ quetibũjunemoũupũ tunu: “Jĩcãũ wii upau, catutuaũ majũ, cã ya wii macããjẽrẽ caroaro cã caĩñacoteata, ni ũcũ cajerutiri majõcũ cã yayere jerutimasĩecũmi. Jerutimasĩĩmi bairũna, ti wii upaure cã cajiyaũgoata. Bairo cã jiyajũgori bero roque, ti wii macããjẽ nipetirijere jerutipeyo masĩcõãũmi,” na ĩ quetibũjuyupũ Jesũs.

²⁸ “Bairĩ cariape maĩããrẽ ñĩña: Cabũsupairã dope bairo roro na caĩrĩjẽ tocãnacã wãmerẽ masiriyogũmi Dios, cãrẽ na cajẽniata. ²⁹ Bairo masiriyobojamĩcãã, Espĩritu Santore roro na cabũsupaiata roquere, na masiriyobojaetigũmi. Roro na cabũsupairije wapa na cabuicãtie nicõã ninucũgaro tocãnacã rũmua. Petietigarõ.”

³⁰ Mai, na pũame qũĩ jũgoyuparã: “Wãtĩ, cã jããrĩcũmi Jesure.” Bairi tore bairo na ĩũupũ Jesũs.

La madre y los hermanos de Jesús

(Mt 12.46-50; Lc 8.19-21)

³¹ Bairo cã caquetibũjuro bero, Jesũs paco, bairi cã bairã cãã topũ etayuparã. Eta yua, cã caãni wii macãpũna cã cõtenucũĩnuparã. Bairo cotenucũrã, cã piĩrotiyuparã, cã mena bũsũgarã. ³² Bairo macãpũ na cacotenucũrõ, Jesutũ macããna carupa beto caruiãmejorerã pũame atore bairo qũĩĩnuparã Jesure:

—Mũ paco, mũ bairã mũ macãũparã. Macãpũ mũrẽ coterã átiuparã — qũĩĩnuparã Jesure.

³³ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ĩũupũ Jesũs cãrẽ caquetibũjũrãrẽ:

—Naa, yũ paco, yũ bairã cãã, yũ yarã majũ na caãnimiatacũãrẽ, aperã cãã, yũ yarãrẽ bairo caãna ñĩĩnama.

³⁴ ĩ quetibũju yaparo, cãtũ macããna caruirãrẽ na ĩñarĩ, atore bairo na ĩnemoũupũ tunu:

—Ãnoa ñĩĩnama yũ pacore bairo caãna, bairi yũ bairãrẽ bairo caãna. ³⁵ Noa ũna yũ Pacũ cã carotirore bairo caãna pũame yũ bairãrẽ bairo caãna, bairi yũ bairã rõmirĩrẽ bairo caãna, bairi yũ pacore bairo caãna ñĩĩnama.

4

La parábola del sembrador

(Mt 13.1-9; Lc 8.4-8)

¹ Cabero acõásũpũ Jesũs utabũcũra tũnipũ. Topũ eta, camasãrẽ na quetibũju jũgoyupũ tunu. Mai, camasã capããrã majũ na caãnoi, Jesũs pũame cũmua turõrica capairicaru ájããĩũpũ. Cũtũ catũgorã etarã pũame peta paputiropũ nucũĩnuparã. ² Bairo na cabairo, capee wãme ĩcõñarĩ na quetibũjuyupũ Jesũs.

Atore bairo na ĩ quetibũjuyupũ: ³ “Yũ caquetibũjũrjere caroaro tũgopeoya. Jĩcã rũmũ ásupũ jĩcãũ caũmũ cã wesepũ, oteriquere otei ácũ. ⁴ Topũ eta, cã oteriquere wẽbato otejũgoyupũ. Bairo caroaro cã caotemiatacũãrẽ, oterique jĩcã rupaa ñãĩnuparõ maarpũ. Bairo maarpũ ti rupaa cañarõ ĩñarã, minia pũame wũrũiatĩ, ũgarecõãĩnuparã. ⁵ Cabero cã cawẽbatoro, ape rupaa ũtã yeraru cayera esemenirõpũ ñãĩnuparõ. Tie pũame yoaro mee putimĩĩnuparõ, cayera esemenirõ caãnoi. ⁶ Bairo tie oterique pũame pũtiatĩmĩ yua, yoaro mee rĩacoásũpuro muĩpũ cã caasijĩãrõĩ, dope bairo nũcõõrĩ jomasĩetĩrĩ yua.

⁷ Cabero cã cawẽbatoro, ape rupaa pota yucũ watoaru ñãĩnuparõ. Cabero pota yucũ pũame cabũtinetõrõ, tie oterique pũame caroaro pũtimasĩẽsuparo. Pota

yucá pñame otere butibiacōañuparō. Bairi rícamani yucá ásuparo. ⁸ Cabero ape rupaa pñame caroa yerapñ ñañuparō. Cabero puti, buticoasuparo. Bairo butiátō, jicá jati treinta rupaa majū rícacusuparo. Ape jati sesenta rupaa majū rícacusuparo. Ape jati cien majū rícacusuparo,” na i quetibujuyupñ Jesús.

⁹ I quetibujñ yaparo, atore bairo na inemoñupñ tunu: “Mujãã caãmoocuna mujãã ñiña. Bairi ãmerè yua, mujããrè yñ caquetibujñatajere tũgoãmewiyoya mujãã yeripñ,” na iñupñ Jesús cütñ catũgorã etarãrè.

El porqué de las parábolas
(Mt 13.10-17; Lc 8.9-10)

¹⁰ Cabero Jesús jicãũã cñ caãno, cütñ macããna bairi cñ cabuerã cñã cütñ eta yua, atore bairo qũ jëniñañuparã: “¿Dope Ígaro to Iñati caotei queti?”

¹¹ Bairo na cañrō tũgo, atore bairo na i quetibujuyupñ Jesús: “Dios cñ carotimasiripñ macããjërè tirãmupñ macããna na catũgoetajere mujãã roquere mujãã masiõñami. Aperã tiere na camasiñrõrè botiyami. Torecñ, ape wãme icõñarñ na quetibujñ rotiyami Dios. ¹² Na pñame cacaapee cũgorã nimirãcũã, Dios cñ caãtiere Iñamasietññama. Tunu bairoa cñ yaye quetire tũgomirãcũã, tiere tũgomasietññama. Bairi Diore, ‘Jãã mñ netõõwã,’ quëtñnucũñama. Torena, carorije wapa cacũgorã tuayama Dios cñ caññajoro yua,” na i quetibujñuyupñ Jesús.

Jesús explica la parábola del sembrador
(Mt 13.18-23; Lc 8.11-15)

¹³ Bairo i quetibujñ yaparo, atore bairo na i quetibujuyupñ tunu: “¿Caotei cñ caãtajere i cõñarñ mujããrè yñ caquetibujñatajere mujãã tũgomasietñtiati? Tiere mujãã camasietñcõãta, ¿Dope bairo rita ape wãmerè mujãã masicuti? Mujãã masiëna. ¹⁴⁻¹⁵ ãmerè yua, mujããrè yñ quetibujñgñ caroaro icõñarñ caotei quetire camasãrè yñ caquetibujñatajere: Camasã jicããrã Dios yaye quetire tũgoyama. Bairo tũgomirãcũã, tũgomasietññama. Dios busñriquere na catũgoatato beroaca, wãtñ pñame uwaro eta, jecõãñami na camasiñujioatajere. Minia na sawñje ñgaricarore bairo etanecõãñami wãtñ, na camasiñujioatajere. Na pñame caotei cñ caoterique maarpñ cañaricã rupaare bairo niñama. ¹⁶⁻¹⁷ Tunu aperã camasã Dios yaye quetire ñseanirõ tũgo, jicoquei, ‘Jau,’ ññama. Bairo bomirãcũã, bairãpñ na yeripñ caroaro cñ yuetiyama. Capútirije canucõmanajërè bairo niñama. Bairi roro na cabairo caãno, o Dios yaye quetire na catũgõusaro jũgori aperã narè na caññatero iñarã, yoaro mee jãnañama Dios yaye quetire yua. Dios mena yoaro ãmerññama. Naa, caotei cñ caoterique ape rupaa ùtã buipñ cañaricã rupare bairo niñama. ¹⁸⁻¹⁹ Tunu aperã camasã Dios yaye quetire, ‘Jau,’ na cañrõ bero, apeye ùnie pñamerè butioro tũgoña macãñama. Ati yepa macããjè wapatarique ùnierè, bairi caroaro na caññigarije cũãrè tũgoñañama butioro. Bairi Dios busñriquere tũgoña masiriticõãñama. Caroaro caãnarè bairo na caãperoi, carica butimasietñiërè bairo niñama. Bairi naa, caotei cñ caoterique ape rupaa pota watoarpñ cañaricã rupaare bairo niñama. ²⁰ Bairãpñ, aperã roque Dios yaye quetire ñseanirõ tũgoyama. Na yerñ pñapñ cariape tũgopeori, tiere tũgõusayama. Caotei cñ caoterique ape rupaa, caroa yerapñ cañaricã rupaare bairo niñama. Jicã jati treinta rupaa majū rícacusuparo. Ape jati sesenta rupaa majū rícacusuparo. Ape jati cien majū rícacusuparo. Torea bairo niñama Dios yayere catũgõusanucũrã pñame,” na i quetibujñuyupñ Jesús.

La parábola de la lámpara
(Lc 8.16-18)

21 Ī yaparo, atore bairo na ĩ quetibujunemoñupũ Jesús tunu: “¿Camasã carupapata rocapũ, o cama rocapũ jĩñaworiquere na cũñati? Tore bairo cũetĩnucũñama. Jõbuiupũ roque cũnucũñama camasã, nipetiro cajãetarã na caĩnamasĩparore bairo ĩrã. 22 Na cajĩñaworipau nipetiro baugaro caĩnamaniataje. Torea bairo ape rãmupũ camasã nipetiro ãme camasã manierẽ masĩpeticoagarãma. 23 Mujãã caãmoocũna mujãã ãniña. Bairi ãmerẽ yua, mujããrẽ yũ caquetibujunatajere tũgoãmewiyoya mujãã yeripũ.”

24-25 Tunu atore bairo na ĩnemoñupũ Jesús: “Yũ caquetibujunijere mujãã catũgopeoata, Dios pũame mujããrẽ masĩõnemogumi tunu yũ caquetibujunijere. Bairo tũgomirãcũã, petoaca mujãã catũgopeoata roque, cabero mujãã camasĩniatajere mujãã masirĩcõãgarã. Bairi caroaro cariape tũgopeoya,” na ĩ quetibujunupũ Jesús.

La parábola de la semilla que crece

26 Ī yaparo atore bairo na ĩ quetibujunemoñupũ tunu: “Dios yaye macããjẽrẽ quetibujuniquere, jĩcãũ camasocũ yeparũ otere cũ caoterijere bairo niña: 27 Ote yaparorĩ bero, tie otere ĩñareocõã ãmeimi. Bairi tocãnacã ñamia cãni, tocãnacã rãmua ãnicõã, cũ cabaitoye, cũ caoterique pũame puticoato. Bairi cũ pũame dope bairo bairi caputirore masĩecũmi. 28 Putiro, yoaro mee pũũ witiro. Pũũ witi yaparo, carupa jati jeñarõ. Carupa jati jeña yaparo, carica wiyoro, tie bũti carupa rupaa jeñarõ. 29 Ti rupaa cabũtiro ĩña, jeimi tiere caoterica, ‘Tocãrõã bũti yaparoya,’ ĩ. Torea bairo Dios yaye macããjẽrẽ quetibujuniquere cũã niña,” na ĩ quetibujunupũ Jesús.

La parábola de la semilla de mostaza (Mt 13.31-32; Lc 13.18-19)

30 Ī quetibujun yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ Jesús tunu cãtũ catũgorã etarãrẽ: “¿Dope bairo mujããrẽ yũ masĩõñati Dios cũ carotimasĩrĩpaure? ¿Di wãme ãnorẽ ĩcõñarĩ mujããrẽ yũ quetibujuniyati? 31-32 Mostaza na caĩrĩ apeacarẽ jĩcãũ cũ wesepũ cũ caotericaacarẽ bairo niña Dios cũ carotimasĩrĩpau. Tia apeacã pũame õcããcã majũ nimirõcũã, cabero puti bũtiátõ, pairica majũ áya, nipetirije wesepũ oterique netõrõ. Paca majũ rũpũrĩ cãtiya. Bairi minia cũã tĩ yucũ rũpũripure na ria batiirire qũenorĩ nicõãmasĩñama. Torea bairo niña Dios cũ carotimasĩrĩpau cãã,” na ĩcõña quetibujunupũ Jesús.

El uso que Jesús hacía de las parábolas (Mt 13.34-35)

33 Torea bairo jeto capee wãme ĩcõñarĩ na quetibujunucũñupũ Jesús nipe-tiro camasã cũtũ catũgorã etarãrẽ. Na camasĩjĩatiparo cãrõ caroaro na quetibujunupũ. 34 Dise ãnie quetibujuniquere ĩcõñaetiri na quetibujunesupũ. Bairna, apearã na camano na catũgoetopũ cũ cabuerã pũamerã nipetiro caroaro tũgojĩatipetricaro na quetibujunucũñupũ.

Jesús calma el viento y las olas (Mt 8.23-27; Lc 8.22-25)

35 Cabero ti rãmũ muipũ cũ cajããtõ, Jesús pũame atore bairo na ĩñupũ cũ cabuerãrẽ:

—Jito, ati utabũcũra ape nũgõãpũ marĩ peña átõca.

36 Bairo cũ caĩrõ bero, cũ cabuerã ájããñuparã cũmua cũ cajãatacapũ, ape nũgõãpũ peñagarã. Bairo na caátõ, apearã cãã na cũmu rupaa mena Jesujãã bero usa asũparã. 37 Bairo na caátõ yua, wĩno paioo papu atĩjũgoyuparo. Bairo capapuro ocoturi paioo atĩjabejããñuparõ, cũmua ruagari tũnipũ yua. 38 Mai, Jesús pũame na caátõ beroaca, cũmua cawaturo pũame jutipoti buipũ

cānijāācoasupū. Bairo cū cabairoi, cū cabuerā p̄ame cū wācōñuparā. Cū wācōrī atore bairo q̄ññuparā Jesure:

—jJāārē cabuei, ruarā marī baiya! ¿M̄u tūgoñāētiññati jāārē? —q̄ññuparā.

³⁹ Bairo na caĩrō tūgowācā, wām̄nucāñupū Jesús. Wām̄nucā, wīnorē jānarotiyupū. Tunu bairoa oco turi cūārē:

—jJāna átoja! —ññupū.

Bairo cū caĩrō, jicoquei jānapeticoasuparo yua. ⁴⁰ Cabero atore bairo na ññupū Jesús cū cabuerārē:

—¿Nopēĩrā butiuro majāā uwiyati? ¿Dios mena majāā tūgoña tutuaetiyati mai? —na ññupū.

⁴¹ Cū cabuerā p̄ame cū caáto ññaacuacoasuparā. Atoze bairo āmeo ññuparā na majū:

—jAgo tame! jNocārō majū cū masññati Jesús! Wīno, ocoturi cūā cū tūgocōāña.

5

El endemoniado de Gerasa (Mt 8.28-34; Lc 8.26-39)

¹ Cabero ti űtabuc̄ara ape nūgōāp̄ p̄ña etayuparā Jesujāā, Gerasa na caĩrī yerap̄u. Bairo eta yua, maa nūcāñupū Jesús. ² Bairo cū camaa nūcārō, cañm̄u jicāñ, wātī yeri p̄na cacūgon p̄ame cūtu etayupū. Camasārē na carerica űtā wiirip̄u cañniatacū cūtu etayupū. ³⁻⁴ Mai, cū p̄ame űtā wiirip̄u ninucūñupū. Cauwion majū ññupū. Bairi camasā p̄ame cū ñesēārotietimiñuparā. Cū wāmorĩrē, bairi cū rapori cūārē āpōā wēērī mena nairō cū jiyānucūmiñuparā. Bairo na caátimiatacūārē, cū p̄ame āpōā wēērĩrē tūgājure recoanucūñupū. Bairi ni űcū cū átinētōnucā masññesupū. ⁵ Bairi űm̄urecōo caāno cārō, ñami cūārē bairo roro ñesēācōñucūñupū űtā yucū buirip̄u. Camasārē na carericarop̄u awaja ñesēānucūñupū. Bairi űtā ruparire ñosē ñesēānucūñupū. ⁶ Bairo Jesure cayoarop̄u ññajouna, cūtu atweta, rapopaturī mena etanumñupū. ⁷⁻⁸ Jesús p̄ame atore bairo q̄ññupū wātī yeri p̄narē:

—jWātī, jicoquei cū witi ácūja! —q̄ññupū.

Bairo cū caĩrōā, wātī yeri p̄na cacūgon p̄ame awajarique mena atore bairo q̄ññ awajayupū:

—jM̄u, Dios jōbui macāācū macū m̄u āniña! ¿Ñerē ácu m̄u atiyati yūtare? jPoriye yu cabaipeere ápericōāña! —butiuro q̄ññupū.

⁹⁻¹⁰ Bairo cū caĩrō tūgo, q̄ññiññañupū Jesús wātī yeri p̄narē:

—¿Ñam̄u m̄u wāmecutiyati?

Bairo cū caĩrō tūgo, q̄ññupū wātī yeri p̄na Jesure:

—Jāā, capāārā jāā niña. Bairi yu wāme, Legiōn yu āniña. jJāārē ape macāp̄u jāā m̄u joepa! —butiuro q̄ññupū wātī yeri p̄na Jesure.

¹¹ Mai, totu űtāup̄u capāārā yesea nuricārā ugarā ásuparā. ¹² Bairo na caugaāno, wātī yeri p̄na p̄ame atore bairo butiuro q̄ññuparā Jesure:

—jYeseap̄ure jāārē jāārotiya! Nap̄ure jāā jāāgarā —butiuro q̄ññuparā.

¹³ Bairo na caĩrō tūgo, “jJau! Top̄u ánāja toroque,” na ññupū Jesús, na ároti yua. Bairo cū caĩrō, wātī yeri p̄na p̄ame cañm̄urē cū witipeticoásuparā. Yeseap̄ure jāārásuparā. Bairo yeseare na cajāār̄ip̄an yua, yesea űtāñ bui cañnimiatana p̄ame mecārā űtabuc̄arap̄u ature ñññuacoásuparā. Bairi yua, ruapeticoasuparā yesea p̄ame.

14 Bairo na cabairo ñña, yeseare cacotemiatana pñame acuari acoásuparã. Macãpu etacoasuparã. Topu na quetibujuyuparã nipetiro yesea na caba-iatajere. Macã tãni macãña cãârê na quetibujuyuparã. 15 Bairo tiere tũgori, camasã pñame ññarásuparã cabaiatajere. Bairo topu etarã, qũĩña acñacoasuparã capããrã wãtĩ yeri pũnarê cacũgomiatacne. Cũ pñame ju-tiĩ jãñarĩ, caroaro tũgoñarĩqũê mena ruiyupu. Bairi dope bairo cũ caba-iatajere masiẽna, uwijãñuñuparã. 16 Bairo baicõã, caññaatana pñame, na quetibujuyuparã caetarãrê. Wãtĩ yeri pũnarê cacũgomiatacũ cũ cabaiataje, bairi yesea na cabaiataje cãârê na quetibujuyuparã. 17 Bairo na caque-tibujuro, bũtiro Jesure cũ uwiri, atore bairo bũtiro qũĩñuparã: “ĩTunu ácũja mũ caatiatorũ!” qũĩñuparã Jesure to macãña, Gerasa yepa macãña.

18 Bairo na caĩrõĩ, Jesús pñame cũmuarê ájãñupũ tunu cũ cabuerã mena. Bairo cũ caájããrõ, wãtĩ yeri pũnarê cacũgomiatacũ pñame bũtiro qũĩñupũ Jesure: “Jesús, mũ mena yũ ágaya bũtiro!” qũĩñupũ. 19 Bairo cũ caĩrõ, Jesús qũĩñupũ tunu:

—ĩYũ yũ, tuaya! ¡Mũ ya macã pñame tunu ácũja! Topu etau, mũ yarã to macãñarê na quetibujuya marĩ Quetiupau Dios mũrê mairĩ caroaro mũ cũ caatiatajere —qũĩñupũ.

20 Bairo cũ caĩrõ tũgo, tunucoásupũ cũ ya macãpu. Topu etau, nipetirã Decápolis na caĩrĩ macãã macãñarê na quetibujuyupu Jesús cũ caatiatajere. Tiere tũgori nipetiro camasã tũgo acñacoasuparã.

*La hija de Jairo. La mujer que tocó la capa de Jesús
(Mt 9.18-26; Lc 8.40-56)*

21 Bairo cabero Jesús ti utabucurare cũ capẽñaetaro, capããrã camasã cũ coteyuparã. Bairo cũ caetaro ñña, cũ cacoteatana pñame capããrã cũtu neñaroyuparã. 22 Bairo Jesús cũ camaa ñucãrõ, cũtu etayupu caĩmu jĩcãũ, Jairo cawãmecũcũ. Jairo pñame camasã na cañbueri wii sinagoga quetiupau ãñupũ. Torecũ cũtu eta, rũpopaturi mena eta numurĩ Jesure qũĩroayupu. 23 Atope bairo qũĩñupũ:

—¡Jesús, yũ macõ riácõpu baiamo! Mũ wãmo mena cõrê ñigã peõñau asã, cõ cacaticoparore bairo ñ.

24 Bairo cũ caĩrõ tũgo, Jairo mena acoásupũ Jesús. Bairo cũ caátõ, camasã pñame utabijaro majũ cũ usayuparã Jesure. 25 Mai, na mena macããcõ jĩcãõ carijãnaecõ ãñupõ. Yoaro, pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãnacã cũmarĩ majũ tiere riayupo. 26 Capããrã caucotiri majã cõ ucotimiñuparã. Na caucotimiatacũãrê, cõ tũgoesuparo. Bairo na caátimiatacũãrê, jĩrĩã netõrõ roro majũ baiyupo. Tunu bairo cõ cacũgorijeacarê na nunire peyocõãñupõ uco wapa. 27 Bairo baicõã yua, tũgoñañupõ cõ pñame Jesús cũ camasĩrĩjêrê, cũ cariaye netõrĩjêrê. Bairo tiere tũgoñarĩ, Jesús bero pñame asũpo. Bairo cũ bero atĩ yua, cũ jutirore tuañañupõ. 28 Mai, cõ pñame cariape tũgoñañupõ Jesús cũ cariaye netõmasĩrĩjêrê. Bairo cariape tũgoñarĩ yua, “Cũ jutiro cayoaro yapaacarê yũ capãñaata, yũ caticoago,” ñ tũgoñañupõ. Bairo tiere ñ tũgoñarĩ, Jesús bero pñame atĩri, tore bairo asũpo. 29 Bairo cõ caátõ, tocãrõã jicoquei caticoasupo. Cõ caripetiriye riaye jãnacoasuparo. Bairi cõ pñame tocãrõã masĩcõãñupõ cõ riaye canetõrĩjêrê yua. 30 Jesús pñame, “Yũ camasĩrĩjêrê jũgori jĩcãõ cõ cariaye cãtiere yũ netõãpũ,” ñ masĩñupũ. Bairo masĩrĩ, atore bairo na ññupũ Jesús cũtu caãna camasãrê:

—¿Noa na tuañaati yũ jutirore? —na ñ jẽniñañupũ.

31 Bairo cũ caĩrõ tũgo, cũ cabuerã pñame atore bairo qũĩñuparã Jesure:

—Jãã cabuei, rita ãnoa camasã capããrã niñama. Bairi m̄ tunerocayama noo na caboro. Nana na caátiere mi bauya —qũĩñuparã.

³² Bairo na caĩrõ tũgomicũã, cõ ññamacãñupũ, cãrẽ capãñaatacore masĩgũ.

³³ Bairo ññamacã cũ cabaiãno, cariamiataco p̄ame, cõ cacatiatajere masĩrĩ, tunu bairi uwitũgoñarĩ, Jesutu etayupo. R̄ropaturi mena Jesús r̄ropori t̄r̄p̄ etanumuñupõ. Bairo etanumurĩ, nipetirije cõ cabaiatajere Jesure cũ quetibujuyupo. ³⁴ Bairo cõ caĩquetibujuro bero, cõ ññupũ Jesús:

—Ȳn yao, ȳn camasĩrĩjêrẽ cariape m̄ tũgoñaua. Bairi m̄ riayere ȳn netõcõãña. Tunu ácõja useanirĩqũẽ mena —cõ ññupũ Jesús.

³⁵ Bairo cũ caĩñitoyea, jĩcããrã etayuparã, Jairo ya wii macããna p̄ame. Jairore qũĩ quetibujurã etayuparã:

—M̄n macõ merẽ baiyasicoaamo. Bairi tocãrõã cũ patowãcõña marĩrẽ cabueire —qũĩ quetibujuyuparã Jairore.

³⁶ Bairi Jesús cãã cũ caĩrĩjêrẽ tũgoyup̄n. Bairo tũgori, atore bairo qũĩñupũ Jairore:

—Jairo, tũgo ac̄aeticõãña. Dios cũ camasĩrĩjẽ jetore tũgoñatutuaya —qũĩñupũ Jesús Jairore.

³⁷ Bairo ĩcõã, Pedro, Santiago, cũ bai Juan ásúparã Jesús mena. Aperãrẽ na árotiesup̄n Jesús. ³⁸ Bairo Jairo ya wiip̄n na caetaro, ti wii macããna p̄ame oti awaja ãñuparã. Cabaiyasiatacore bopacooro cõ cabairijere cõ ñña otiyuparã.

³⁹ Bairo na cabairo ññarĩ, ti wiire jããrĩ bero, atore bairo na ññupũ Jesús:

—Awaja otieticõãña m̄jãã. Atio cawĩmao baiyasetiyamo. Cãnio baiyamo —na ññupũ Jesús.

⁴⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, nipetirã to macããna p̄ame roro cũ bõcaboyeticõãñuparã, “Merẽ yasicoaamo,” ĩrã. Bairo na cabaimiatacũãrẽ, Jesús p̄ame ti wiire na wiyocõã joyup̄n. Áti yaparo, cariaacoataco ãnacõ cõ caãnop̄ure jããcoasup̄n cõ ãnacõ pac̄na mena. ⁴¹ Bairo jããeta yua, cõ ãnacõ wãmorĩrẽ ñerĩ, atore bairo cõ ññupũ:

—¡Talita cum! (Bairo ĩgaro ñña: “Cawĩmao wãmun̄ncãña.”)

⁴² Bairo cũ caĩrõ, cõ p̄ame jicoquei catitunurĩ wãmun̄ncã ñesẽãcoasupo yua. Mai, p̄uga wãmo peti r̄ropore p̄uga p̄enirõ cãnacã cũmarĩ majũ cũgoyupo. Bairo cõ cacatitunurõ ññarĩ, camasã p̄ame b̄utioro tũgoñacõã maniásuparã. ⁴³ Bairo na catũgoñamianiatacũãrẽ, Jesús p̄ame na ĩnemoñupũ tunu atore bairo: “Aperãrẽ na quetibujueticõãña cawĩmao cõ cacatiatajere,” na ññupũ. ĩ yaparo, ugariquere cõrẽ na nurotiyup̄n yua.

6

Jesús en Nazaret

(Mt 13.53-58; Lc 4.16-30)

¹ Cabero, ti macãp̄ witi acoásúp̄n Jesús. Cũ cabuerã p̄ame cũ mena ásúparã. Bairo witi acoátĩ yua, cũ ya yepa majũp̄n etayuparã. ² Eta, yerijãrĩcã rãm̄ caãno ti yepa macããna na cañubueri wiire jããñupũ, na quetibujugũ. Bairo cũ caquetibujuro tũgo, camasã capããrã tũgocõã maniásuparã. Atore bairo ññuparã:

—Ñnia, caroaro jĩcãrõ tãni quetibujuyami. ¿Noorp̄n atie caroaro cũ caquetibujumasĩrĩjêrẽ cũ masĩñuparĩ? ¿Dope bairo átijẽñorĩqũẽ cũãrẽ cũ átimasĩñuparĩ? ³ ¿Ani, yuc̄p̄ãrĩ mena rocapata ñnierẽ caqũẽnon macũ mee cũ ãniñati? ¿Marĩ mena macããcõ, María macũ mee cũ ãniñati? Bairi, ¿Santiago, José, Judas, Simón jũgoc̄n mee cũ ãniñati? Cũ marĩ masĩjãñuña. Bairi, ¿marĩ mena macããna rõmirĩ jũgoc̄n mee cũ ãniñati? —ãmeo ĩ jẽniñañuparã na majũ.

Bairi Jesure qũĩroagaetiri, cũ ya macã macããna puame cũ caquetibujurijere tũgogaesuparã. ⁴ Bairo na catũgogaeto ñña, atore bairo na ññupũ Jesũs:

—Profeta majã tocãnacãũpura na ñroanucũñama camasã nipetiro na cañesẽãrõpu. Na ya macã macããna, bairi na ya wii macããna majũ roque na boetinucũñama. Na yarã jeto na ñroatinucũñama —na ññupũ Jesũs.

⁵ Bairo cũ ya macã macããna cũ caquetibujurijere cariaepe na catũgogaetoi, capee caroa cũ caátijẽñomasĩrĩjẽrẽ topure átĩ ñnoesupu Jesũs. Jicããrã cariarã jetore cũ wãmo mena na pãñarĩ na catioyupu. ⁶ “Cãrẽ cariaepea ññami,” to macããna camasã na caĩtũgõusaetie jũgori, tũgoñarĩqũẽ pairi tũgoñacõã maniásupu Jesũs.

Jesús envía a los discípulos a anunciar el reino de Dios

(Mt 10.5-15; Lc 9.1-6)

Bairo na cabairo ññarĩ, Jesũs puame totuaca caãni macãrĩpu, na quetibuju ñesẽãũ ásupu. ⁷ Bairo jicã rũmu na neñoñupũ Jesũs cũ caquetibujurotijoparã pũga wãmo peti rupoare pũga pẽnirõ majũ caãnarẽ. Bairo na bese yaparo yua, tocãnacã macãã, pũgarã jeto na árotiyupu. Mai, na caápáro jũgoye na joyupu masĩrĩqũẽrẽ, wãtĩ yerĩ pũnarẽ wiyomasĩrĩqũẽ majũrẽ. ⁸ Tunu apeye na cacũgorije ñnierẽ na jeárotiesupu. Bairi wasopoa, apeye ñnierẽ na cajããrĩ poa, pan, dinero cããrẽ na jeárotiesupu. Na tuericu jetore na neárotiyupu. ⁹ Tunu rupo jutii na cacũgorije, na jutii na cajããnarĩjẽ jeto mena na árotiyupu. ¹⁰ Bairo na ároti yaparo, atore bairo na ññupũ:

—Noo mujãã cañesẽãrõpu jicã wii ñnorẽ etarã, toa tuacõãña, ti macãpu mujãã caãni rũmuĩ cãrõ. Capee wiiripu patowãcõ ñesẽãtĩcõãña. ¹¹ Bairi di macã macããna ñna mujãã cabapacũto na caboeticõãta, o mujãã yaye quetire na catũgogaeticõãta, na mena ãmerĩcõãña. Bairi na ya macãrẽ witiãná, na macã ñerĩrẽ mujãã rupo jutii macããjẽrẽ mujãã paregarã, “Roro jããrẽ mujãã átiaru,” ñrã —na ñ joyupu Jesũs.

¹² Bairo cũ cãrõ bero acoásuparã yua. Bairo áná yua, camasãrẽ, “Roro mujãã caátinucũrĩjẽrẽ tũgoña yapapuarĩ tũgoña wasoaya. Dios yaye busurique puamerẽ tũgõusajũgoye,” na ñ quetibuju ñesẽãñuparã. ¹³ Tunu bairoa camasã capããrã wãtĩ yerĩ cacũgorãrẽ na acurewiyojoyuparã Dios cũ catutuarije jũgori. Capããrã cariyecũna cããrẽ na rupoare use aceituna mena na piopeori na catioyuparã.

La muerte de Juan el Bautista

(Mt 14.1-12; Lc 9.7-9)

¹⁴ Ti yutea caãno camasã nipetiro Jesũs cariarãrẽ cũ canetõmasĩrĩjẽrẽ tũgoyuparã. Bairi quetiupu rey Herodes cãã queti tũgoyupu Jesũs cũ caátimasĩrĩjẽrẽ. Bairo tiere tũgo, atore bairo na ññupũ cũ carotirãrẽ:

—Jesũs na caĩ, cãã ãcãmi Juan el Bautista cabaiyasiricu ãnacũ tunu cacati majũ. Bairo cabai ãnirĩ capee átijẽño masĩmi —na ññupũ Herodes.

¹⁵ Aperã qũĩñuparã:

—Dios camasãrẽ cũ caquetibujurotijoricu ãnacũ, Elías cawãmecũcu ãnacũ catiri buiaetaupu —qũĩñuparã aperã.

Bairo aperã qũĩñuparã:

—Tirãmu pu caãnana profeta majã mena macããcũ jicãũ catiri buiaetaupu —qũĩñuparã.

¹⁶ Bairo Herodes na caĩquetibujurijere tũgomicãã, atore bairo ññupũ:

—Juan, tirãmu pu rupoare yu capatarocarotiricu ãcãmi Jesũs. Merẽ caticoatacãmi tunu —ññupũ.

17-18 Mai, cajügoyeru Herodes püame Juarê ñerotiyupu. Bairo cü ñerotiri bero, âpõawê mena cü jiyari, preso jorica wiipu cü cüroca rotijoyupu. Juan cü caquetibujarijere boesupu Herodes. Mai, “Mu bai Felipe namo Herodías na caĩõ mena mu cañie ñuētĩña. Carorije niña mu caätie,” cürê cü caĩquetibujarijere boesupu. Bairo boetiri preso jorica wiipu cü cüroca rotijoyupu Herodes püame Juarê.

19 Herodías püame Juarê qũĩñatejãñuñupõ. Bairo qũĩñateeri yua, cü pajĩã rotigamiñupõ. Bairo átirotigamiocãã, átiroti masĩesupo, quetiupau rey Herodes Juarê cü camairĩjê jügori. 20 Herodes püame Juarê, “Caroá, Dios cü caquetibujarotijõ ãcãmí,” ĩ tũgoña uwijãñuñupũ. Bairo Juarê cü qũënoñupũ. Apeyera Juan cürê cü caĩquetibujarijere dope bairo átimasĩetĩmicãã, caroaro mena cü caĩrĩjêrê tũgoganucũñupũ Herodes. 21 Mai, merê etayuparo Herodías Juarê cõ capajĩãrotimasĩpa rãmu majũ. Bairo jĩcã rãmu, Herodes püame cü cabuiarica rãmu caetaro, bose rãmu qũënoñupũ. Áticõã, cü mena macããna cü rocajãñurĩ carotimasĩrã, cü comandante carotirã, Galilea yepa macããna carotimasĩrã cãã cü capiioatana etayuparã. 22 Bairo na caugaãno, Felipe namo cañimirĩcõ Herodías cawãmecuco macõ püame basao ásupo, Herodes cõ cü caĩñaparore bairo iõ. Herodes cü capiioatana cãã cõ cabasarijere ĩñajesomajũcõãñuparã. Bairo nipetirã na catũgoro, atore bairo cõ ĩñupũ Herodías macõrê Herodes püame:

—Noo, yure mu cajëñigari wãmerê yu jëniña. Mu yu jomajũcõãgu —cõ ĩñupũ.

23 Pügani cãrõ, “Ítoricaró mano Dios mena ñiña. Mu yu jomajũcõãgu dise ñnie yure mu cajëñirĩjêrê. Yu ya yepa yu caquetiupau cuti yepa carecomacã ñno cããrê mu yu jomasĩgu, mu cabooata,” cõ ĩñupũ. 24 Bairo cawãmao püame tiere tũgori, cõ pacore jëniñaõ ásupo. Atope bairo cõ ĩñupõ:

—Caaco, ¿ñie ñnie püamerê cü yu jënioati?

Cõ paco püame ĩñupõ:

—Juan el Bautista rüpoare cü jëniojã.

25 Bairo cõ caĩrõ tũgo, tãmurĩ cõ masõrĩcũ tũpu átí, atore bairo qũĩñupõ:

—Bairo yu boya: Ámeacã Juan el Bautista rüpoare patanerĩ jotu barapu jããrĩ, yu mu jowa —qũĩñupõ.

26-27 Bairo cõ caĩrõ tũgo, tũgoña yapapuacoásupu Herodes püame. Bairo tũgoña yapapuamicãã, “¡Dios mena ñiña! cõrê yu caĩatajere yu tũgoama yu capiioatana,” ĩ yua, cõrê cü caĩatatore bairo átirotiyupu. Bairo cü ãmu jĩcãũ soldaure Juan preso jorica wiipu caãcürê cü rüpoa pataroti joyupu. 28 Bairo cü caĩrõ tũgo, cü caĩrõrê bairo cü ásupu Juarê. Bairo cü pajĩã yaparori bero, cü ãnacũ rüpoare jotu bapa buipu nejããrĩ, Herodías macõrê cõ nunifñupũ. Cõ püame cõ pacore cü rüpoa ãnatõrê cõ neásupo, cü cayasiro cõ masĩáto iõ.

29 Cabero Juan cü cabuemirĩcãrã püame bairo cürê na capajĩãrocarijere queti tũgori preso jorica wiipu etarã, cü ãnacũ rüpaure neásuparã, masã operu cü yarocagarã.

Jesús da de comer a cinco mil hombres
(Mt 14.13-21; Lc 9.10-17; Jn 6.1-14)

30 Cabero Jesús cü caquetibujarotijoricarã tunu etayuparã. Bairo eta yua, Jesure cü quetibujayuparã na caatiñesëãtaje, bairo na caĩbueñesëãtaje cããrê.

31 Bairo na caĩquetibujaro bero, atore bairo na ĩñupũ Jesús:

—Jito aperopu. Topu eta, uga, marĩ yerijãgarã mai —na ĩñupũ.

Mai, camasã capããrã na tũpüre nairõ majũ na caetaro, dope bairo átiuga masĩesuparã Jesujãã. 32 Bairo topu cañniatacu cümüarê ájããrĩ camasã manopu

acoásupm Jesús cū cabuerã mena. ³³ Bairo Jesujãã na caátiere masĩrĩ yua, nipetiro macãã macããna Jesujãã na caátõpũ, utabucura tũni maapũ atu ásũparã. Bairo ánã, na jũgoye na capẽñaetaparopure ãnicote yuyuparã. ³⁴ Bairi Jesús utabucura ape nũgõãpũ pẽñaeta yua, maa nũcãĩpũ. Maa nũcãrĩ yua, camasã capããrãre na ññaĩpũ. Bairo bai, bopacooro na ññaĩpũ, nuricãrã oveja narẽ cacotei camãnarẽ bairo na cabairo jũgori. Bairi capee bueriquere na bueyupũ. ³⁵ Bairo na cū cabueãno, ñamicããcã nicoasuparo. Bairo cū cabuerã pũame Jesutũ etari, atore bairo qũĩĩuparã:

—Merẽ ñamicã majũ ñña. Atopure wiiri maniña. ³⁶ Dope camasã capããrãre na marĩ áperã. Bairi ãnoarẽ na mũ árotiwa macããpũ, na majũ na caugapeere na wapatirãpáro —qũĩĩuparã Jesure.

³⁷ Bairo na caĩrõ tũgomicũã, atore bairo na ñĩpũ:

—Mũjãã majũ na ugarique nuña —na ñĩpũ.

Bairo cū caĩrõ tũgo, bairo qũĩĩuparã:

—Jãã cawapatirãto mũ boyati? ¿Dos cientos denario moneda tiiri cãrõ mena pan rupare jãã wapatiracũti, narẽ nugarã?

³⁸ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ñĩpũ Jesús:

—Pan rupaa, ¿nocãnacã rupaa majũ mũjãã cãgoyati? Ññarãjá.

Bairo cū caĩrõrẽ bairo áti yaparori bero, atore bairo qũĩ quetibũyuparã:

—Jãã, jĩcã wãmo cãrõ pan jororiaca, wai, pũgarããcã tocãrõã jãã cãgoya.

³⁹ Bairo cū na caĩquetibũyũ yaparõ bero, camasã capããrã to caãnarẽ taa yerapũ rupa poari na ruirotiyupũ. ⁴⁰ Bairo jĩcã poa macããna, ape poa macããna cien majũ camasã ruiyuparã. Ape poa macããna, ape poa macããna, cincuenta majũ camasã ruiyuparã. ⁴¹ Bairo na caruiro ñña, pan rupaa jĩcã wãmo cãnacã rupaacarẽ, wai pũgarã mena nerĩ, jõbuire ññamũgõjori, “Jãã Pacũ, jãã mena mũ ñũjãũña,” qũĩ jẽniĩpũ Jesús Diore. Bairo qũĩ jẽni yaparõ, pan rupaare carecomacã peeri, cū cabuerãre na nuniĩpũ, camasãre na cabatoparore bairo ĩ. Wai cũãrẽ carecomacã peeri, cū cabuerãre na nuniĩpũ, camasã nipetirore na cabatoparore bairo ĩ. ⁴² Bairo na cabatoro bero yua, nipetiro camasã caroaro ugaripicoasuparã, ugarique na cabatoatajere. ⁴³ Bairo na cauga tuaro bero, jẽjãĩuparã piirĩpũ na caugarũgarijere. Pũga wãmo peti rũpore pũga pẽniõrõ cãnacã piiri majũ jejãã jiroyuparã. ⁴⁴ To caãna caugaatana jĩcã wãmo cãnacã mil majũ camasã ãĩuparã.

Jesús camina sobre el agua (Mt 14.22-27; Lc 6.16-21)

⁴⁵ Tipãũ bero cū cabuerãre cũmuapũ na ájããrotiyupũ Jesús tunu. Camasãre na cū caĩññatusajotoye, ti utabucura jĩnũgõãpũ Betsaida macãpũ cū jũgoye na capẽñaátõ boyupũ. ⁴⁶ Bairi camasãre na ññatusajo yaparõ, ãtãũ buirpũ wãmũcoásupm Jesús, Diore cū jẽniácũ. ⁴⁷ Bairi muirpũ cū cajããrõ canaioatĩpãũ Jesús cū cabuerã cũmua mena merẽ tira recomacã majũpũ na ññajoyupũ Jesús. Cū pũame jĩcããã ãĩupũ ti ãtãũ buirpũ. ⁴⁸ Topũ ãcũ, cū cabuerã popiye mena na capẽñaátõre ññajoyupũ. Mai, wĩno pũame butioro na rĩapere papu tunoũuparõ. Bairo roro na cabairo, cabusuparo jũgoyeaca oco bui peari natũ asũpũ Jesús. Cū pũame na netõãgũre bairo baimiĩpũ. ⁴⁹ Bairo oco buirpũ cū caatõ ñña yua, cū cabuerã uwiri bairo awajayuparã: “¿Ñni, camasocũ ãnacũ wãtĩ marĩtũ atĩyami!” Ñĩuparã. ⁵⁰ Cū cabuerã nipetirã qũĩññaĩuparã Jesure. Bairo butioro cauwirã ãnirĩ bairo ĩ awajayuparã yua. Bairo na cabairo, jicoquei Jesús pũame na ĩ joyupũ:

—jTũgõñatutuaya yũ yarã, Jesua yũ ãniña, yũ uwieticõãña! —na ñĩpũ.

⁵¹ Bairo cūmuarū cū caájããrõ, wĩno pũame papu jãnacuasuparo yua. Bairo cabairo ñña, cū cabuerã pũame bũtorio ñña acũacoasupará. ⁵² Cajũgoye Jesús pan rupare cū caátijẽñorĩqũerẽ caĩñarĩcãrã nimirãcãã, cū caátimasĩnetõrĩjẽrẽ tũgoña masĩesupará. Na yeri mena tũgoña masĩesupará.

Jesús sana a los enfermos en Genesaret
(Mt 14.34-36)

⁵³ Bairo pẽnaánã, utabũcũra ape nũgõãrũ etayupará, Genesaret cawãmecũti yerarũ. Topũ etarã, na cūmuarẽ jiyaturoo yaparo, maa nũcãñupará. ⁵⁴ Bairo na caetaro ñña, jicoquei to macããna pũame Jesure qũĩña masĩñupará. ⁵⁵ Bairo cū caetaro ññarĩ, ti yepa macããna nipetiropũre ataátĩ, na quetibũju batoyupará. Cariayecũnarẽ na canerĩ coro mena na jeatĩ rotiyupará, “Tĩraũrũ niñami Jesús,” na caĩrõrũ. ⁵⁶ Bairo na pũame Jesús noo cū caboropũ cū caãñesẽãrõ, o peeti macããcã, o capairi macã, o macã tãni macãã macããrĩpũ cū caátõ cũãrẽ na jeásũparã camasã cariarãrẽ. Jesús cū caatĩ wããrĩpũ cariarãrẽ na cũñupará, bũtorio, “Mũ jutiro yapaacarẽ jãã pãñarotiya,” cũrẽ na caĩmasĩpare bairo írã. Bairo cariayecũna tocãnacãũrũna cū jutiro yapare capãñarã caticoasupará yua.

7

Lo que hace impuro al hombre
(Mt 15.1-20)

¹ Cabero etayupará fariseo majã, bairi Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũerẽ cajũgobueri majã mena. Na pũame Jerusalẽn macãrũ caátĩatana ãñupará. ² Jesús cū cabuerã jĩcããrã wãmo coseena na caũgaro na ññañupará fariseo majã. “Ugagarã jũgoye marĩrẽ bairo wãmo coseetiyama Jesús cū cabuerã,” ì bũsũpaiyupará. Bairi, “Carorã ãnama,” na ì ññañupará, fariseo majã Jesús cū cabuerãrẽ. ³ Mai, fariseo majã, judío majã nipetirã na ñicũjãã na caátijũgoatatorea bairo ána ásupará. Bairi caroaro na wãmorĩrẽ tocãnacãnia coseri bero jeto uganucũñupará. ⁴ Ugarique cawapatiratana tunu etarã cũã na wãmorĩrẽ cosenucũñupará, ugagarã jũgoye. Na ñicũjãã na caátinucũrĩqũẽ wãme cãrõ átinucũñupará. Tunu bairoa etirique na capiojãrĩ ruri cũãrẽ, na joturi cũãrẽ cosenucũñupará. Bairo marĩ caápericõãta, Dios, “‘Carorã niñama,’ marĩ ì ññabuõũmi,” írã bairo átinucũñupará. ⁵ Bairi atore bairo qũĩ jẽniññañupará fariseo majã, bairi Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũerẽ cajũgobueri majã mena Jesure:

—¿Nopẽĩrã mũ cabuerã marĩ ñicũjãã ãnana na caroticũrĩqũerẽ bairo na áperiyati? Coseetiyama na wãmorĩrẽ na caũgaparo jũgoye —qũĩ jẽniññañupará Jesure.

⁶ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ññupũ Jesús:

—¡Caĩtopairã majũ mujãã ãniña! Dios pũame Isaías ãnacũ cū cawoaturica pũrõrũ mujããrẽ cū caĩquetibũju jũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo mujãã baimajũcõãña. Atore bairo ññupĩ Dios mujããrẽ:

‘Ati poa macããna na bũsũrique mena yũre caĩroarãrẽ bairo baibauyama. Bairo baimirãcũã, na yeri na catũgoñarĩjẽrũ ricaati baicõãñama.

⁷ Na pũame, “Camasã na carotirique pũamerẽ Dios cū caquetibũjuroticũrĩqũẽ netõjãñũrõ caãnimajũrĩjẽ ñña,” caĩrãrẽ bairo buenucũñama.

Bairo cabuerã na caãnoi, yũre na cañubuegarije dope bairo átimasĩã maa, ’ ññupĩ Dios mujãã cabaieere.

8 Mujãã puame mujãã caátinucũrĩjẽrẽ butioro borã, Dios marĩrẽ cã caroticũrĩqũẽ puamerẽ mujãã áperinucũña —na ï quetibujuyupu Jesús fariseo majãrẽ.

9 Ì quetibujũ yaparo, atore bairo na ïnemoñupũ:

—Mujãã caátinucũrĩjẽrẽ butioro borã, Dios marĩrẽ cã caroticũrĩqũẽrẽ cabai-botorãrẽ bairo mujãã baiya. 10 Moisés ãnacũ puame atore bairo marĩrẽ ï woatucũñupĩ: “Mujãã pacuare mujãã caĩroaro boya. Ni ùcũ cã pacure, o cã pacore roro cã caĩata, cã mujãã pajĩã rocacõãgarã,” ï woatuyupi Moisés. 11 Bairo cã caĩcũmiatacũãrẽ, mujãã puame ricaati mujãã quetibujũya. Ato bairo mujãã ïña: “Ni ïcãũ ùcũ cã pacure, o cã pacore, ‘Yũ yaye nipetirijere merẽ Diore cã yũ nuniapã. Corbãn na caĩrĩjẽ ñña. Bairi mujãã cabopacarijere yũ nunimasĩetĩña,’ cã caĩata, ñurõ. 12 Bairi ni ïcãũ ùcũ tore bairo caĩ ãnĩrĩ, cã pacure, o cã pacore cã cajuãtinemorõ boetiya,” mujãã ï quetibujũya. 13 Bairo ï quetibujũrã, Dios marĩrẽ cã caroticũrĩqũẽrẽ cajãnarotĩrãrẽ bairo mujãã baiya. Bairo caquetibujũrã ãnĩrĩ netõjãñurõ mujãã boya mujãã caátinucũrĩjẽ mujãã ya wãme puamerẽ. Tore bairo jeto capee wãme majũ mujãã átinucũña.

14 Ì quetibujũ yaparo, camasãre na piineñorĩ, atore bairo na ïñupũ Jesús:

—Mujãã nipetiro camasã tãgopeoya yũ yaye quetibujũriquere. Tiere tãgomasiña: 15 Camasã na caugarije wapa jũgori mee carorã ññama. Na majũã rorije na yeripũ na catãgoñanucũrĩjẽ jũgori roque carorã ññama. 16 Mujãã, caãmoocũna mujãã ãniña. Bairi ãmerẽ yua, mujããrẽ yũ caquetibujũatajere tãgoãmewiyoya mujãã yeripũ —na ï quetibujũyupu Jesús.

17 Bairo ï yaparo, camasã capããrã watoapu caãniatacu na aweyocoásupũ. Á yua, cã cabuerã mena wiipũ jããcoásupũ. Bairo ti wiipũ jããeta, cã cabuerã puame atore bairo qũĩ jeniñañuparã: “Ape wãme ïcõñarĩ camasãrẽ mũ caquetibujũrije, ¿dope bairo ïgaro to ïñati?” 18-19 Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo na ïñupũ Jesús cã cabuerãrẽ:

—¿Mujãã cãã mujãã tãgomasiẽtĩñati yũ yaye quetire? Nipetiro camasã na caugarije tocãnacã wãme puame na paaropũ yuaya. Yuari yua, cabero netõcoaya. Na caugarije mee na yeri pũnarẽ to royetuo joroque na átiya.

Bairo ï, “Tocãnacã wãme ugarique caroa jeto ñña,” ïgu ïñupũ Jesús. 20 Tunu atore bairo ïnemoñupũ:

—Na yeripũ roro na catãgoñarĩjẽ roque na yeri pũnarẽ tãgoña asurotiya. Bairi roro na catãgoñarĩjẽ jũgori carorije caãnarẽ bairo na ïñañami Dios. 21 Camasã na yeripũ roro na catãgoñarĩjẽ jũgori tocãnacã wãme carorijere átinucũñama. Ato cãnacã wãme majũ na caátinucũrĩjẽ ñña: átiepericarã cutaje, jerutirique, aperãrẽ pajĩreriique, 22 camasã na ñmoa mee, o na manapãã mena mee ãnajẽ, tunu apeye ùnierẽ bonetõrĩqũẽ, roro tãgoñarĩqũẽ, ïtorique, cawãmarã jeto ãna ãmeo roro ãnajẽ cutaje, roro ïñaugorique, busupairique, botiorique ãnajẽ cutaje, tãgomasiẽtãjẽ ãnajẽ cutaje. 23 Bairo camasã na yeripũ roro na catãgoñarĩjẽ jũgori roro átiyama. Bairo na wãmorĩ coseena na caugarije wapa mee, roro na caãtie jũgori carorije caãnarẽ bairo na ïñañami Dios —ï quetibujũyupu Jesús cã cabuerãrẽ.

Una extranjera que creyó en Jesús

(Mt 15.21-28)

24 Ì quetibujũ yaparo, topũ caãniatacu Tiro cawãmecuti macãpũ ásupũ. Topũ eta, topũ cã caetarijere camasã na camasĩrõ boesupũ Jesús, capããrã yũ tũpũ na neñarema, ï. Bairi ïcã wiipũ jããcoasupũ. Bairo jããmicãã, dope bairo bairuti masĩesupũ camasãrẽ. 25 Topũ cã caetaro beroaca, ïcãõ carõmio cawãtĩ

yeri pūna jāāecorico paco puame Jesús tɔpɔ rɔpɔpaturi mena etanumuo etayupo. ²⁶ Mai, cō puame ape yepa macāācō sirofenicia na caĩrō macāācō āñupō. Bairo etari, busurique tutuaro mena cō macōpɔ wātī caācūrē cū acure rocawiyoyo rotiyupo. ²⁷ Bairo cō caĩmiatacūārē, atore bairo cō ĩñupū Jesús:

—Миа, israelita yao mee mɔ āniña. Bairi mɔ yɔ cajuápata, ĵicāū cū pūnaa na caugarije pan rupaare ěmarī cū wii yaiaare canureire bairo yɔ átibujou —cō ĩñupū.

²⁸ Bairo cū caĩrō tūgo, bairo qũĩñupō.

—Bairoa mɔ átibujou baiɔna. Bairo mɔ caĩmiatacūārē, bairārɔna cawĩmarā na caugawerije yepaɔ cañarĵēācārē uganucũñama wii yaia cūā. Bairi na caugaricaroacārē bairo yɔ mɔ juátigu petoaca —qũĩñupō carōmio Jesure.

²⁹ Bairo cō caĩrō tūgo, bairo cō ĩñupū:

—Caripea miña. Caroaro yɔ mena mɔ catūgoñatuturo ĵugori, wātī mɔ macōpɔre caāniatacure merē yɔ witirotiya. Tunu ácōja mɔ ya wiipɔ —cō ĩñupū Jesús.

³⁰ Bairo cō ya wiipɔre tunueta ácō, cō macō, wātī yeri pūna cacūgomiataco cacatiopɔre cō etayupo yua.

Jesús sana a un sordomudo

³¹ Bairo Tiro macāpɔ caāniatacɔ Jesús acoásupɔ. Bairo netōáná, Decápolis cawāmecuti macāā etari, netōáná, Galilea utabucara tɔpɔ etayupɔ tunu.

³² Bairo tɔpɔ cū caetaro, ĵicāū tūgomasĭtĭ, bairi caroaro busumasĭtĭ cabaire cū neásuparā Jesús tɔpɔ, cū wāmo mena cū ñigāpeonetōáto ĩrā. ³³ Bairo cūtu na cane etaro ĩña, Jesús puame aperopɔ camasā na camanopɔ cū neásupɔ. Tɔpɔ cū neá, cū wāmoĵūārĭ mena cū āmoopɔri ĩujōrĭ bero, cū wāmoĵūārē ucoo wareri, cū ñemerōrē pñañupū. ³⁴ Cabero umurecōopɔre ĩñamugōjori yeri ĵinĵañupū. Cabero qũĩñupū cabusumasĭcū catūgomasĭcūrē: “ĵEfata!” Efata ĩgaro ĩña: “ĵPñña!” Cū āmoopɔ tusuáto ĩ, bairo ĩñupū.

³⁵ Bairo Jesús cū caĩrō tūgomasĭ, bairi tunu busumasĭ baicoasupɔ yua.

³⁶ “Aperārē na mɔĵāā quetibujɔera,” na ĩmiñupū Jesús. Bairo, “Mɔĵāā quetibujɔera,” cū caĩmiatacūārē, aperārē na quetibujabatoopɔre cōcōāñuparā.

³⁷ Bairo cū caátiere ĩña acūacoatĭ, bairo qũĩñuparā: “Nipetiri wāmerĭ caroaro átiyami Jesús. Cabusumasĭēna cūārē na busumasĭō joroque na átiyami. Tunu bairoa catūgomasĭēna cūārē na tūgomasĭō joroque na átiyami,” ĩñuparā.

8

Jesús da de comer a cuatro mil personas

(Mt 15.32-39)

¹ Ti yutea caānorē camasā capāārā Jesús tɔpɔ tunu na caneñaporo, cū cabuerārē na piĵoyupɔ. Bairo na caetaro ĩña, atore bairo na ĩñupū:

²—Ānoa camasā merē itia rŭmɔ majū yɔ mena nicoayama. Ñe ũnie majū ugarique cūgoetiya. Bairi bopacooro na ñiñaña. ĵicoquei na yɔ tunuo jogaetiya mai. ³ Caugarique ugaenarē na yɔ catunuojoata, áwēpĕtĭbujiorāma, na ya wiiripɔre áná. ĵicāārā na mena macāāna cayooaropɔ caatiatana niñama. Bairi na marĭ ugarique nuto —na ĩñupū.

⁴ Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo qũĩñuparā:

—Ānoa camasā capāārā niñama. Tunu atopɔ wiiri maniña. Bairi, ĵnoopɔ marĭ bocarāti ugarique, pairo narē marĭ canupeere? —qũĩ ĵēniñañuparā.

⁵ Bairo na caĩrō, Jesús puame na ĩnemoñupū tunu:

—Pan rupaa, ĵnocānacā rupaa majū mɔĵāā cūgoyati?

Bairo cū caĩrō, atore bairo qũĩñuparā:

—Jāā, jicā wāmo peti puga pēnirō cārō pan rupaaca tocārōā jāā cūgoya — qũĩñuparā Jesure.

⁶ Bairo na caĩrō tūgo, camasārē yeparu na ruirotiyuru. Bairo na caruiro ñña, tie pan jicā wāmo peti puga pēnirō caāni rupaare nerī, Diore, “Jāā mena mu ñujāñuña,” qũĩ jēniñupū. Bairo qũĩ jēni yaparori bero, tie pāārē carecomacā peeri bero, cū cabuerārē na nuniñupū, camasārē na batoroti.

⁷ Wai cūārē petoaca cūgoyuparā. Narē nerī, Diore, “Jāā mena mu ñujāñuña,” qũĩ jēniñupū. Bairo qũĩ jēni yaparo, na cūārē na batorotiyuru camasārē.

⁸ Bairo na caāto yua, nipetiro camasā caroaro ugayapicoasuparā, ugarique Jesús cū cabuerā na cabatoatajere. Bairo na caugatuaro bero, je jāāñuparā cū cabuerā piiripu na caugarugarijere. Jicā wāmo peti puga pēnirō cānacā piiri majū je jāājiroyuparā yua. ⁹⁻¹⁰ To caāna caugaricarā puame baparićānacā mil majū camasā ññuparā. Cabero Jesús puame camasārē, “Yu áya,” na i yaparo, cūmuarē ájāāñupū. Dalmanuta cawāmecuti yeparu ásúpu yua.

Los fariseos piden una señal milagrosa

(Mt 16.1-4; Lc 12.54-56)

¹¹ Bairi Dalmanuta yeparu cū caāno, Jesús cū caátiere ññarī busujāgamirā, cūtu etayuparā fariseo majā. Bairo etarā, dise ũnie átijēñorīqũē umarecōo macāājērē Jesure cū áti ññorotimiñuparā. “¿Cariape Dios cū cajoricu majū cū ānicuti?” Irā, bairo cū átirotimiñuparā. ¹² Jesús puame yeri jini jāārī, atore bairo na ññupū:

—¿Nopēirā ati yepa macāāna, āme caāna átijēño ññorīqũē jetore na boyati? Bairo na cabomiatacāārē, tie āti ññoetigumi Dios — na i quetibujayuru Jesús.

¹³ I quetibuju yaparo, na cūmuarē etajāā, utabucara ape pugōāpu pēñacoásupu Jesús cū cabuerā mena.

La levadura de los fariseos

(Mt 16.5-12)

¹⁴ Mai, cū cabuerā na caugapee, pan rupaare masiriticōārī jeápéyuparā. Jicāācā cūgoyuparā ti cūmuapure. ¹⁵ Bairo na cabairo, Jesús puame bairo na ññupū:

—Tūgoya mujāā. Fariseo, Herodes majā yaye levadura, pan pairica na cawauorijere mujāā boeticōāña — na ññupū.

¹⁶ Bairo cū caĩrō tūgo, cū cabuerā puame atore bairo āmeo ññuparā na majū: “¿Pan rupaa marī cajeatibujioatajere marī masiriticūpā! Bairi bairo marī ññi,” āmeo ññuparā na majū.

¹⁷ Jesús puame masicōāñupū na caāmeoññjērē. Bairi atore bairo na ññemoñupū tunu:

—¿Nopēirā, “Pan rupaa na cajeatibujioatajere na masiritiupari,” Igu icāmi Jesús,” mujāā āmeo ññati? Bairo mee Igu ññiña. ¿Mujāā tūgoña masitēññati mai?

¹⁸ Cayericuna nimirācūā, ¿mujāā tūgoña masitēññati? Tunu cacapee cūgorā nimirācūā, ¿mujāā ññamasitēññati? Tunu caāmoocuna nimirācūā, ¿mujāā tūgoñiyati? ¿Yoaro mee mujāā masiriticoayati yu caátijēñorīqũērē? ¹⁹ Pan rupaa, jicā wāmo cānacā rupaa jetore cūgomīcūā, caūmua jicā wāmo cānacā mil majū na uga yapicoao joroque na yu āpu. Tieer mujāā ññawū. Bairo caññarīcārā āñirī cabero piiripu na caugarugariquere, ¿nocānacā piiri majū mujāā je jāājirori?

Atore bairo qũĩñuparā cū cabuerā puame:

—Puga wāmo peti rupore puga pēnirō cānacā piiri cārō jāā je jāājirowu.

²⁰ Bairo na caĩrō tūgo, atore bairo na ññupū tunu Jesús:

—Tunu bairoa ape rãmu pan rupaa, jicã wãmo peti puga pëniro cãnacã rupaa jetore cãgomicũã, caũma baparicãnacã mil majũ na uga yapicoao joroque na yu ápu. Tie cããrẽ mujãã ñawũ. Bairo cañnaricãrã ãniri cabero piiripu na caugarugariquere, ¿nocãnacã piiri majũ mujãã jejjãjirori? ¿Tiere mujãã masiriticoayati?

Cã cabuerã pũame atore bairo qũĩñuparã:

—Jicã wãmo peti puga pëniro cãrõ jãã jejjãjirorwu —quĩñuparã Jesure.

²¹ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ññupũ:

—Bairo majũã baiwu. ¿Bairi mujãã tũgoña masiẽtĩñati mai?

Jesús sana a un ciego en Betsaida

²² Jesũs cã cabuerã mena etayupu Betsaida cawãmecuti macãpu. Ti macãpu na caetaro, jicãũ cacaapee ññamasĩecũrẽ cũ ne etayuparã. Jesũs tũpu cũ ne etari, atore bairo butioro qũĩñuparã, “Ãnirẽ cũ pãnarĩ cũ netõña.” ²³ Bairi Jesũs cacaapee ññaecũrẽ cũ wãmo mena cũ tãgã ásupu macã tãnipu. Topu cũ ne eta, Jesũs cũ ucoo mena cũ wareyupu cũ capeere. Bairo áti yaparo cũ wãmoorĩ mena cũ capeere ñigã peoyupu. Bairo átiri bero qũĩ jeniñañupũ, “¿Merẽ apeye ñnierẽ miñañati?” ²⁴ Bairo cũ caĩrõ, caññacũ pũame ññapãmasĩri yua, atore bairo qũĩñupũ:

—Ñiñaña camasãrẽ. Baiřua, yucũre bairo cabaurã áñesẽãñama —quĩñupũ.

²⁵ Bairo cũ caĩrõ tũgo, Jesũs cũ wãmorĩ mena ñigã peonemoñupũ tunu. Bairo cũ caátorũa, caroaro majũ ññamasĩñupũ yua. Tocãnacã wãmea caroaro ññamasĩñupũ. ²⁶ Bairo cũ cabairo ñña, atore bairo qũĩñupũ Jesũs:

—Tunu ácũja mu ya wiirũ. Baiřua, macãpũre mu tunu apéřigu —quĩñupũ Jesũs cacaapee ññamasĩtĩmiatacũre.

Pedro declara que Jesús es el Mesías

(Mt 16.13-20; Lc 9.18-21)

²⁷ Cabero Cesarea de Filipo na caĩri yepapu Jesũs, cũ cabuerã mena maapu ácũ, atore bairo na ññupũ:

—“¿Noa ácũmi?” yu na ññucũñati camasã —na ñ jeniñañupũ.

²⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñuparã Jesure cũ cabuerã pũame:

—Jicããrã ññama: “Juan el Bautista ácũmi.” Aperã ññucũñama: “Elías ãnacũ catiri ácũmi,” miñama. Aperã ññucũñama: “Tirãmũpu cañnana profeta majã mena macããcũ jicãũ catiri caatãcu ácũmi Jesũs,” minucũñama —quĩ quetibũyuparã cũ cabuerã Jesure.

²⁹ Bairo cũ na caquetibũjuro bero, atore bairo na ñ jeniñanemoñupũ tunu:

—¿Mujãã ate? “¿Noa ácũmi?” yu mujãã ññucũñati —na ññupũ.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, Simón Pedro pũame qũĩñupũ:

—Mũa, Mesías, Dios cũ cajou majũ mu ãniña —quĩñupũ.

³⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesũs Pedrorẽ: “Cũã, yu ãniña. Bairãřua, cũ, yu cañnierẽ na quetibũjeticõãña aperã camasãrẽ mai,” na ññupũ Jesũs cũ cabuerãrẽ.

Jesús anuncia su muerte

(Mt 16.21-28; Lc 9.22-27)

³¹ Tipau bero cũ cabuerãrẽ Jerusalẽpu roro popiye cũ cabaipeere na quetibũju jũgonutuásupu. Quetiuparã cabutoa camasãrã, bairi Dios cũ caroticũriqũerẽ cajũgobueri majã, bairi sacerdote majã quetiuparã cãũ, popiye cũ baio joroque na caátipeere na quetibũju nutuásupu, cãrẽ na capa-ñãrotipee majũrẽ. “Bairo yu, Camasã Jũgocu, yu na caátimiatacããrẽ, itia rãmu bero yu caticoagu tunu,” na ññupũ. ³² Cũ, na caátipeere caroaro cariape na

quetibujayuru. Bairo cū caĩrõ tũgo, Pedro ruame jõjãñurõ Jesure cū neásuru. Topu eta, bairo qũĩ jũgoyuru Pedro Jesure: “¡Yh Quetiurau, mu caĩrõrẽ bairo to baieticõãto!” qũĩñupũ. ³³ Bairo cū caĩrõ tũgo, Jesús ruame cū cabuerãrẽ na ãmejore ñnarĩ, atore bairo qũĩñupũ Pedrose:

—¡Acũja Satanás! Bairo mu caĩrõ roro yu cabaipeere cabusujãnemourẽ bairo miña. Dios cū catãgoñarõrẽ bairo mee, camasã na catũgoñarõrẽ bairo mu tũgoñaña, bairo yu mu caĩata —qũĩ tutiyuru Jesús Pedrose.

³⁴ Cabero Jesús cū buerã, aperã camasã cũãrẽ na piineñojori, atore bairo na ññupũ:

—Ni cabou, yu cabuei caãnigau, cū caátigamirĩjẽrẽ pitigumi. Yu carotirore bairo jeto roque átigumi tocãnacã rũma. Popiye baimicũã, yu yaye quetire jãnaetigumi yu cabuei caãnigau ruame. ³⁵ Bairo tunu caũmu apei cū caãnie ruamerẽ mairĩ, yu yaye quetire jãnacõagumi. Bairo cabai ãnirĩ yasicõagumi yua. Apei, yu yaye quetire cajãnaecu roque netõcõãgumi. Cũrẽ na capajĩã rocacõãmiatacũãrẽ, caticõã ãninusũgumi tocãnacã rũma. ³⁶ Tunu caũmu apei ati yepa macããjẽ nipetirije merẽ cũgoyami, cū caborije caãno cãrõ. Bairo cũgomicũã, Diore cū tũgoñaẽtĩñami. Bairo catũgoñaecũ ãnirĩ cū cariaatato bero Dios mena ãmerĩgumi. ³⁷ Bairi dope baieto paio cū cacõgorije ruame. Wapa maa tie ati umurecõo macããjẽ, Diore cū camasẽtĩcõãta. ³⁸ Bairi ni jĩcãũ ùcũ yure tũgoñabobori, “Jesús yau yu ãniña,” ati yutea macããna carorã ricaati caãnarẽ na cū caĩquetibujãgaeticõãta, yu cũã, “Ñni, yu yau niñami,” cū ñi masĩẽtĩgu. Yu, Camasã Jũgocu, ati yeparu yu Pacu cū camasĩrĩjẽ mena nemo yu catunuetaro, “Ñni, yu yau niñami,” cū ñi masĩẽtĩgu. Ángelea majã jõbui macããna, cañurã mena, tunu yu catunuetaro, bairo cū ñimasĩẽtĩgu ni jĩcãũrẽ tũgoñabobori, “Jesús yau yu ãniña,” cū caĩquetibujãgaeticõãta.

9

¹ Bairo Jesús camasãrẽ na cū caquetibujuro bero, atore bairo na ñnemoñupũ cū cabuerã ruamerẽ:

—Cariape mujããrẽ yu quetibujaya: Mujãã jĩcããrã, ato caãna, mujãã cariaparo jũgoye mujãã ñnagarã Dios cū carotimasĩrĩrau tutuaro mena caetarore —na i quetibujayuru Jesús cū cabuerãrẽ.

La transfiguración de Jesús (Mt 17.1-13; Lc 9.28-36)

² Cabero, jĩcã wãmo peti jĩcã pẽnirõ cãnacã rũmarĩ bero Pedrose, Santiagore, Juarẽ na piiásuru Jesús ùtãũ caũmarĩcu buirũ. Bairo topu na caãno, Jesús ruame cū cabaurije wasoacoasuru. ³ Cũ jutiro ruame botiro baiacoasuparo. Camasã coserique mena jutii botirije majũ na cacosero netõrõ botiyuparo. Asiyau baiacoasuru Jesús yua. ⁴ Bairo cū cabaiãno, Elías ãnacũ, Moisés ãnacũ mena buiaetayuparã. Bairo buiaetarã yua, Jesús mena busurpẽninusũñuparã. ⁵ Bairo na caĩãno, Pedro ruame atore bairo qũĩñupũ Jesure:

—Jããrẽ cabuei, jatopu marĩ caãno ñumajũcõãña! Bairi itia wiipãirĩãcã majũ mujããrẽ jãã qũẽnõbojagarã. Jĩcã wii mu ya wii, ape wii Moisés ya wii, ape wii Elías ya wii mujããrẽ jãã qũẽnõbojagarã —qũĩñupũ Pedro Jesure.

⁶ Mai, Jesús cū cabuerã ruame ñna acuanetõcoasuparã. Bairi Pedro ruame dope bairo ñ masĩẽtĩrĩ, tore bairo ññupũ. ⁷ Bairo cū caĩãno, buseriwo atĩ, na pauma tocoasuparo. Bairo catoro, Pedrojãã ruame sayusũgõrũ ãñuparã. Bairo ãna, busurique buseriwo watoaru cabusocajorijere tũgoyuparã. Ato bairo ññuparõ: “Ñni, yu macũ, yu camai majũ niñami. Cū yaye busuriquere

tūgousaya,” ĩ ocajoyuparo jōbuipũ. ⁸ Bairo to caĩrō tūgo, tunu āmejore ĩñajoyuparā. ¡Tame! Elías, Moisés cūā mañuparā yua. Jesús jeto nucũñupũ.

⁹ Cabero ũtāĩrē na caruiatō, atore bairo na ĩñupũ Jesús Pedrojāārē: “Āme mujāā caĩñaatajere aperārē na mujāā quetibũjetigarā mai. Cabero, yũ, Camasā Jūgocũ, cariacoatacũ nimicũā, yũ cacatiro bero roque na mujāā quetibũjugarā,” na ĩñupũ. ¹⁰ Bairo cū caĩrōrē bairo aperārē quetibũjetimirācũā, na jetoa na yeripũ tiere tūgoñañuparā. Bairo tūgoñarĩ, atore bairo āmeo ĩ jēniñañuparā, “¿Dope bairo ĩgu quĩñati, ‘Cariacoatacũ nimicũā, yũ catigu,’ Jesús cū cabaipeere cū caĩata?” āmeo ĩ jēniñañuparā na majũ. ¹¹ Bairi cabero atore bairo quĩ jēniñañuparā Pedrojāā Jesure:

—Moisés ānacũ cū caroticũrĩquērē cajūgobueri majā bairo ĩñama: “Dios cū cajopau ati yeparũ cū caetaparo jūgoye Elías ānacũ catiri etanemogumi tunu,” ĩñama. ¿Nopēĩrā bairo na ĩ quetibũjuyati camasārē?

¹² Bairo na caĩjēniñarō, atore bairo na ĩ quetibũjuyupũ Jesús:

—Na caĩrōrē bairo atĩjūgogumi jĩcāũ Elías ānacūrē bairo caācũ. Cũ ruame nipetirijere quēnojūgogumi. Tunu bairoa, ¿nopēĩrā Dios yaye busurica tutipũ cawoatucarā ruame, “Camasā Jūgocure popiye cū bairo joroque átigarāma. Roro majũ quĩñatagarāma,” na ĩ woatu quetibũjucũñuparĩ? ¹³ Cariape mujāārē ñiña: Elías ānacūrē bairo caācũ merē etawĩ. Bairo cū caetamiatacũārē, “Cũā niñami Elías ānacūrē bairo caācũ,” quĩ masĩema camasā ruame. Bairi ricaati, noo na caborore bairo cū āma, profeta majā na caquetibũju jūgoyeticũricārōrē bairo —na ĩ quetibũjuyupũ Jesús Pedrojāārē.

Jesús sana a un muchacho que tenía un espíritu impuro
(Mt 17.14-21; Lc 9.37-43)

¹⁴ ũtāĩrũ caetaatana na mena macāāna na caānopũ rui etayuparā. Capāārā camasārē na ĩñañuparā. Apera Moisés ānacũ cū caroticũrĩquērē cajūgobuerā Jesús cū cabuerā mena butiro āmeo busuyuparā, busunetōgarā. ¹⁵ Bairo na ruame Jesús natũ cū caruietaro ĩña acũacoasuparā. Bairi yua, cũtu atu ásuparā, cū jēniráná. ¹⁶ Bairo na caatuatō:

—¿Ñe ũnierē āmeo busurā mujāā átiami na mena? —na ĩñupũ Jesús.

¹⁷ Bairo cū caĩjēniñarō tūgo, camasā capāārā watoapũ caāniatacũ jĩcāũ bairo quĩ yuyupũ:

—Cabuei, yũ macũ jĩcāũā caācūrē mutũ cū yũ ne atĩapũ. Yũ macũ wātĩ yeri pũna jūgori busumasĩetĩñami. ¹⁸ Bairo wātĩ yeri pũna ruame yũ macūrē cū cajāārōĩ, cū jūgoñaō joroque átiyami. Bairo cū caáto, yũ macũ ruame cū risero jopo witinucũñami. Cũ opi mena cabarapotu nucũñami. Tutuau cū buo joroque cū átinucũñami. Bairi mũ cabuerārē butiro na yũ wiyoro-timiarũ wātĩ yeri pũnarē. Mũ cabuerā ruame cū wiyoyo masĩetĩñama —quĩ quetibũjuyupũ wātĩ yeri pũna cacũgoũ pacũ Jesure.

¹⁹ Bairo cū caĩquetibũjuro tūgo, atore bairo na ĩñupũ Jesús:

—¡Tame, mujāā, ati yepa caāna Dios cū camasĩrĩjērē cariape mujāā tūgoetimajũcōāña! Bairo mujāā cabairoi, yũ tūgoña yaparuañũña. ¿Nocārō yogo mujāā mena yũ ānibujiocũtĩ? Jau, toroque cawāmaurē ato ruame cū neasá —na ĩñupũ Jesús.

²⁰ Bairo cū caĩrō tūgo, cawāmaurē Jesutũ cū ne etayuparā. Bairo wātĩ yeri pũna ruame Jesure quĩñarĩ, caāmārē cū jūgoñañupũ yeparũ cū risero jopo witrĩncũpũ. Bairo cū jūgoñaũ, riañarĩquērē bairo cū ásupũ tunu. ²¹ Bairo cū cabairo ĩña, atore bairo quĩ jēniñañupũ Jesús capace:

—¿Nocarōpũ tore bairo cū bajjūgorĩ?

Cawāmaũ pacũ ruame atore bairo quĩ yuyupũ:

—Cawĩmauaca ãcũpũna bairo baijũgowĩ. ²² Capee majũ wãtĩ peeropũ cũ jũgorocajoe ánuccũñami. Ape rãmurã riapũ cũ jũgorocañua mecãnucũñami, cũ caria yasiparore bairo í. Mũ catutuarije mena cũrẽ mũ canetõõmasĩata, jãã bopaca ñnarĩ jãã juãtinemoña.

²³ Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo qũĩñupũ Jesũs:

—Yũre mũ canucũbugoata, yũ netõõbojamasĩña. Yũ mena catũgoñatutuarã nipetirore nipetiri wãmerĩrẽ yũ netõõbojamasĩña.

²⁴ Bairo cũ caĩrõ tũgo, qũĩñupũ cariaũ pacũ Jesure tutuaro mena:

—Mũ mena yũ tũgoñatutuaya. Bairi nemojãñurõ mũ mena yũ tũgoñatutuo joroque yũ átinemoña.

²⁵ Bairo Jesũs camasã capããrã cũ tũpũ na caatuatõ ññaũ, cũ jãnaoñupũ wãtĩ roro caãcure. Atoe bairo qũĩñupũ Jesũs:

—Wãtĩ yeri, camasãrẽ cabũsena catũgoenarẽ bairo caãcũ, tũgoya. Mũrẽ ñña. Ñni, cawãmaũ rupaure cũ witi ácũja. Pũgani cãpũre jããnemoeticõãña — qũĩñupũ Jesũs wãtĩ yerire.

²⁶ Bairo cũ caĩrõ, wãtĩ yeri pũna pũame tocãrõã jicoquei cawãmaurẽ bũtioro cũ yuguĩ, cũ awajao joroque áti, cũ witicõásupũ yua. Bairo cũ caátõ, cawãmaũ wãtĩ yeri pũna cacũgomiatacũ pũame acũẽsupũ. Cariacoatacure bairo baiyupũ. Bairo cũ cabairo ñnarĩ, capããrã ññuparã: “Merẽ riacuupi yua.”

²⁷ Jesũs pũame cũ wãmopũ ñerĩ, cũ tũgãwãmũo nũcõñupũ. Bairo cũ caátõ, cawãmaũ pũame wãmũnũcãcoasupũ yua.

²⁸ Cabero Jesũs wiipũ cũ cajããrõ, aperã na camano, na jeto ãna, cũ cabuerã atore bairo Jesure qũĩ jẽniñañuparã:

—¿Nopẽĩrã wãtĩ yeri pũnarẽ jãã acurocawijojo masĩtĩcuti? —qũĩ jẽniñañuparã.

²⁹ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ññupũ:

—Wãtĩã, jõ caãniatacure bairo caãnarẽ na mujãã caãrotigata, cajũgoye ugarique betiri mujãã jẽniñubuegarã Diore —na í quetibũjuyupũ Jesũs.

Jesũs anuncia por segunda vez su muerte

(Mt 17.22-23; Lc 9.43-45)

³⁰⁻³¹ To bero ána, Galilea macãtũ netõásuparã Jesujãã. Jesũs pũame to cũ caãtiere camasã na camasĩrõ boesupũ, cũ cabuerãrẽ caquetibũjuñesẽãũ ãnirĩ. Atoe bairo na í quetibũjuyupũ tunũ:

—Yũ, Camasã Jũgocu, yũ ñerotiecoũ camasãrẽ. Bairi yũ pajĩrotiecoũ. Bairo yũ na capajĩamiatacũãrẽ, itia rãmũ bero yũ caticoaũ tunũ —na í quetibũjuyupũ.

³² Na pũame tie cũ caĩrĩjẽrẽ tũgomajũcõãmirãcũã, tiere tũgomasiẽsuparã. Tunũ bairoa Jesure cũ jẽniña uwijãñũñuparã tiere.

¿Quién es el más importante?

(Mt 18.1-5; Lc 9.46-48)

³³ Cabero Jesũs cũ cabuerã mena Capernaum cawãmecuti macãpũ etayu-parã. Bairo ti macã eta, na caãni wiipũ na cajããrõ bero, atore bairo na í jẽniñañupũ Jesũs cũ cabuerãrẽ:

—Maapũ ána, ¿ñerẽ mujãã ãmeo bũsupẽniatiati?

³⁴ Mai, maapũ ána, “¿Ni cũ ãnicuti marĩ menarẽ caãnimajũũrẽ bairo caãcũ?” ãmeo í bũsupẽni ásuparã. Bairo caãmeo ñana ãnirĩ boboori cũ yuesuparã.

³⁵ Bairo na cayneto ñña, Jesũs pũame cũmũrõpũ rui yaparori bero, “Tiaya mai,” na ññupũ Jesũs cũ cabuerã pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãnacũũ caãnarẽ. Atoe bairo na í quetibũjuyupũ:

—Aperã netõrõ carotimasirã mujãã caãnigaata, nipetirã bero macããnarẽ bairo mujãã caãnajẽ cutiere boya. Narẽ capaacoterãrẽ bairo caãniparã mujãã ãniña —na iñupũ.

³⁶ Bairo i yaparo, jicãũ cawĩmaurẽ na watoapu cũ nucõñupũ. Bairo cũ nucõ, cũ nemũgõrĩ, atore bairo na iñupũ Jesũ cũ cabuerãrẽ:

³⁷ —Ni jicãũ ùcũ, yũ yaye quetire tũgõusari, ãni cawĩmaurẽ bairo caãcũrẽ cũ camaiata, yũre camairẽ bairo cũ ñiñagu. Tunu bairoa yũre camai cũ caãnoi, yũ jeto mee Dios yũre cajoricũ cũã cũrẽ camairẽ bairo quĩñagumi —na i quetibũyupũ Jesũs.

El que no está contra nosotros, está a nuestro favor

(Mt 10.42; Lc 9.49-50)

³⁸ Juan puame atore bairo quĩñupũ Jesure:

—Jããrẽ cabuel, apei caãmurẽ jãã iñawã. Cũ puame mũ wãme mena irĩ rotimasĩwĩ. Bairo rotimasirĩ yua, cũ acurewiyojowĩ wãtĩ yeri pũnarẽ, caãmurẽ cajãñamiatacure. Bairo cũ caáto iña, jãã puame cũ caátiere cũ jãã átirotierũ, marĩ mena macããcũ cũ caãmerõĩ —quĩñupũ Juan Jesure.

³⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo quĩñupũ Jesũ Juarẽ:

—¿Nopẽrã cũrẽ, “Apeina,” mujãã irĩ? Bairo iẽtĩcõãña. Ni ùcũ yũ wãme mena Diore jẽnirĩ apeye ùnierẽ átijẽnorĩ bero, roro yũre i masiẽtĩgumi. ⁴⁰ Jicãũ ùcũ caãmũ marĩrẽ cũ catutieticõãta, marĩrẽ cajuãcure bairo caãcũ niñami. ⁴¹ Tunu bairoa ni jicãũ ùcũ puame mujãã yũ cabuerã mujãã caãno jũgori mujããrẽ cũ canucũbũgoata, caroare cũ jogumi Dios caãmurẽ. Dise ùnieacãrẽ oco mujãã caetipee cũãrẽ mujãã cũ cajoata, cũ caátie wapa nigaro —na iñupũ Jesũ cũ cabuerãrẽ.

El peligro de caer en pecado

(Mt 18.6-9; Lc 17.1-2)

⁴² I quetibũyũ yaparo, atore bairo na inemoñupũ tunu: “Ni jicãũ ùcũ apei yũ mena catũgõñatutujũgoure, cũ tũgomawijiao joroque cũ caápata, roro majũ baigumi Dios cũ caĩñabesepa rãmũ caetaro. Jicãũ ãtãã capairica mena cũ wãmũarẽ jiyaturĩ, rã capairiyapũ na carurocaricare bairo netõjãñurõ popiye baigumi cũ ùcũ ti rãmurẽ yua. ⁴³ Bairi mujããrẽ ñinemoña tunu: Ni mujãã mena macããcũ cũ wãmõrĩ mena jũgori carorije jetore átinucũũmi. Bairo cũ wãmõrĩ mena jũgori roro caátipai cũ caãmata, apei cũ wãmõrĩrẽ cayiseta rocaecoricure bairo cũ caãno, ñuña. Cũ rupau macããjẽ wãmõrĩ cacũgoecure bairo baimicãũ, rupa tutua Diotu cũ caátõ, ñujãñuña. Peeropũ roro cũ caábujiorijere cũ netõõgumi Dios, tore bairo roro cũ caátiere cũ camasiritiata yua. Cũ wãmõrĩ roro cũ átio joroque caátie mena cãgori roro peeropũ cũ capopiye tãmuoata roque, ñuetibujoro, yũra. ⁴⁴ Topure peero cũã di rãmũ ùno caũjãnaeti peero, cayatieti peero majũ nigaro. Becoa cũã cariaena majũ nigarãma topure. ⁴⁵ Tunu bairoa ni mujãã mena macããcũ cũ rãpori mena jũgori carorije caãna na caãnopũ ánucũũmi. Bairo cũ rãpori mena roro caãpai cũ caãmata, apei cũ rãporire cayisetarocaecoricure bairo cũ caãno, ñuña. Cũ rupau macããjẽ rãpori cacũgoecure bairo baimicãũ, rupa tutua Diotu cũ caátõ, ñujãñuña. Peeropũ roro cũ caábujiorijere cũ netõõgumi Dios, tore bairo roro cũ cabainucũrĩjẽrẽ cũ cajãnaata yua. Cũ rãpori roro cũ baio joroque caátie mena cãgori roro peeropũ cũ capopiye tãmuoata roque, ñuetibujoro, yũra. ⁴⁶ Topure peero cũã di rãmũ ùno caũjãnaeti peero, cayatieti peero majũ nigaro. Becoa cũã cariaena majũ nigarãma topure. ⁴⁷ Tunu bairoa ni jicãũ ùcũ mujãã mena macããcũ cũ caapee mena jũgori carorije macããjẽ jetore iñanucũũmi. Bairo cũ caapee mena jũgori carorije macããjẽrẽ caĩñapai

cū caāmata, apei cū caapeere cawerocaecoricare bairo cū caāno, űuűa. Cū rupa macāājē cacaapee cūgoecare bairo baimicūā, cacaapee macū Diotu cū caátó, űujāűuűa. Peeropu roro cū caábujiorijere cū netōḡgami Dios, tore bairo carorije macāājērē cū caűűājanaata yua. Cū caapee roro cū átio joroque caátie mena cūgori roro peeropu cū capopiye tāmwoata roque, űuetibujoro, yua. ⁴⁸Topure peero cūā di rūmu űno caājānaeti peero, cayatieti peero majū nigaró. Becoa cūā cariaena majū nigarāma topure. Bairo roro mujāā caátinucūűjērē jānacōāűa.

⁴⁹“Ati yerapu āna, popiye mujāā baigarā. Peeropu marī caūrō capūnirōrēā bairo roro popiye netōrō mujāā baigarā. ⁵⁰Moa caocarije űujāűuűa. Moa caoacaeite roque űerē átí masġētġűa camasārē. Bairo moa caocarije capeti-coasapata, űe űnie pamerē űuētġűa. Mujāā, yu cabuerā moa caocarijere bairo ānajēcsusa. Āmeo juátinemoűa. Tunu bairoa ġicā yericynarē bairo ānajēcsusa,” na ġ quetibujuyuru Jesús.

10

Jesús enseña sobre el divorcio (Mt 19.1-12; Lc 16.18)

¹Bairo atiere cū caűquetibujuro bero, Jesús to Capernaum caāniatacu, Judea yerapu acoásupu. Rio Jordán muipu cū cawāmuatū nūḡōā pameru acoásupu. Bairo cū caátó, capāārā camasā cū usayuparā. Bairo cū caátinucūrōrē bairo Dios yaye cū caquetibujunucūűjērē na quetibujuyuru. ²Bairo cū caquetibujuro, qūġ jēniűarā etayuparā ġicāārā fariseo majā. “Carorije buei átiyami Jesús,” qūġ buűajāgamirā, atore bairo cū jēniűamiűuparā: “Marġ judío majā mena macāācū ni ġicāū űcū cū majū cū catāḡoűarō ġugori cū numorē rocaḡu, ġcō cū roca masġuti?” qūġ jēniűaűuparā. ³Bairo na caġjēniűarō tāgo, atore bairo na ġűupē Jesús:

—ġDope bairo Moisés ānacū cū roticūűuparġ camasārē? —na ġűupē.

⁴Bairo cū caūrō, atore bairo qūġűuparā:

—Moisés ānacū atore bairo ġ quetibujū cūűaűupġ: “Ni ġicāū űcū cū numorē cū carocagaata, atore bairo ġricā pūrōrē cō cū cajoata, űurō: ‘Bairo mu cabairoi, murē teei, murē yu pitiya,’” ġ quetibujū cūűupġ Moisés —qūġűuparā fariseo majā Jesure.

⁵Bairo na caūrō tāgo, atore bairo na ġűupē Jesús:

—Mujāā űicūġjāā, mujāārē bairo āmeo mairġqūērē camasġēna na caānoi, na mena macāācū ġicāū űcū cū numorē carocagaure roro cū caátie ēűotaesupi Moisés. ⁶Bairua, bairo boesupi Dios caāniġugoripaure. Ati umrecōore atġġogourua camasārē átġġogou, caūmu carōmio cūā na qūēnoġugoyupi Dios. ⁷Bairi ġicāū caūmu carōmio mena cū cawāmoġiyaata, cū pacua tare witġgumi. Ape wiipu āniġumi cū űmo mena. ⁸Bairo na cabairo, ġicāūrē bairo na ġűaűami Dios. ġicā rupaure bairo nigarāma. ⁹Bairi Dios ġicāūrē bairo cū cacūrġcārā na caānoi, ni ġicāū űcū na ricawa masġēcūmi. Na majū cūā āmeo piti masġētġűama —na ġ quetibujuyuru Jesús fariseo majārē.

¹⁰Cabero wiipu āna, Jesús cū cabuerā cū caűquetibujuatajere cū jēniűanemoűuparā tunu, masġgarā. ¹¹Bairo na caġjēniűarō, atore bairo na ġűupē Jesús:

—Ni ġicāū űcū cū numorē cō rocari bero, tunu apeo mena cū cawāmoġiyaata, roro majū caāniġugorico mena ácu átiyami. Dios cū caroticūrġqūērē caapei majū niűami. “Apeo mu numo mee caācō mena āmerġcōāűa,” cū caġcūrġqūērē

cabaibotioᵐ majũ niñami. ¹² Tunu bairoa jĩcãõ ùcõ cõ manap̄re cã rocarĩ bero, tunu apeĩ mena cõ cawãmojiyaata, roro majũ áco átĩyamo. “Apei mu manap̄rẽ mee caãcũ mena ãmerĩcõãña,” cũ caĩcũrĩqũerẽ cabaibotio majũ niñamo —na ï quetibũjuyup̄rẽ Jesús cũ cabuerãrẽ.

Jesús bendice a los niños
(Mt 19.13-15; Lc 18.15-17)

¹³ Cabero tunu aperã na pũnaa cawĩmarãrẽ na jeasúparã Jesús tũp̄rẽ, na pãñarĩ, Diore na cũ jẽnibõjaáto, ìrã. Bairo na pũnaarẽ na cajeatõ ìñarĩ, cũ cabuerã p̄ame, “Na jeap̄ericõãña mujãã pũnaarẽ,” na ìñuparã capacuare.

¹⁴ Bairo na caĩrõ tũgo, asiari atore bairo na ìñupã Jesús:

—Yutu p̄ame cawĩmarãrẽ na atĩrotiya. Na ãñotaeticõãña. Dios cũ carotĩmasĩrĩp̄au macããnarẽ bairo caãna niñama cawĩmarã. Narẽ bairo cayeriñurã jeto ãnimasĩñama Dios cũ carotĩmasĩrĩp̄aup̄re. ¹⁵ Mujããrẽ cariape ñiña: Ni jĩcãũ ùcũ cawĩmau cũ catũgoñarõrẽ bairo Dios mena cũ catũgoñatutuaeticõãta, Dios cũ carotĩmasĩrĩp̄aure etamasĩtĩgũmi —na ï quetibũjuyup̄rẽ Jesús.

¹⁶ Ì yaparo, cawĩmarãrẽ na nemugõ, cũ wãmorĩ mena na bui ñĩgãpeori, Diore na jẽnibõjayup̄rẽ.

Un hombre rico habla con Jesús
(Mt 19.16-30; Lc 18.18-30)

¹⁷ Cabero Jesús aperop̄rẽ cũ caápáro jũgoye jĩcãũ cawãmau cãtu atuetari, cũ r̄rop̄aturĩ mena etanumurĩ qũĩroau etayup̄rẽ. Atope bairo qũĩ jẽniñañup̄ã cawãmau Jesure:

—Cañũ majũ cabuei, ¿dope bairo yũ átĩbujiocuti, caroa yeri capetietiere bócaqu?

¹⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñup̄rẽ Jesús:

—¿Nop̄ẽ “Cañũ” yũ mi piyati? Cañũ, jĩcãũ niñami, Dios jeto. ¹⁹ Merẽ mu masĩ Dios camasãrẽ cũ caátĩroticũrĩqũerẽ: Pajĩãtĩcõãña camasãrẽ. Carõmio mena roro átĩpeeticõãña. Aperã yayere jee rutieticõãña. Aperãrẽ cabũgoroa na ìbuitieticõãña. Tunu ìtoeticõãña. Mu pacu, mu paco cũãrẽ ñucũbugoya —qũĩ quetibũjuyup̄rẽ Jesús.

²⁰ Bairo cũ caĩquetibũjuro tũgo, atore bairo qũĩñup̄rẽ cawãmau Jesure:

—Cabuei, tie nipetirijere cawĩmau ãcũpãna, yũ átĩpeyocõã jũgowũ — qũĩñup̄ã.

²¹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, cũ maitũgoñarĩ atore bairo qũĩ quetibũjũnemoñup̄rẽ Jesús tunu cawãmaurẽ:

—Mai, jĩcã wãme mu rusacõãña. Mu cacũgorije nipetirijere nunirepeyocõãña. Tie wapare jeri, cabopacarãrẽ na ricawoya. Bairo mu caápata, jõbũip̄rẽ paio nigaro mu cawapatapee. Bairo yũ caĩrõrẽ bairo átĩ yaparorĩ, yũ mena bapacusa —qũĩñup̄rẽ Jesús.

²² Tere tũgo, cawãmau p̄ame tũgoñarĩqũẽ pairi acoásúp̄rẽ. Capee apeye ùnierẽ cacũgou ãnirĩ, Jesús cũ caĩrõrẽ bairo átĩgaesup̄rẽ.

²³ Bairo cũ caátõ ìña, atore bairo na ìñup̄rẽ Jesús cũ cabuerãrẽ:

—¡Camasã apeye ùnierẽ capee cacũgori majã Dios cũ carotĩmasĩrĩp̄aure na caetapee masiriyojãñũña! —na ìñup̄rẽ Jesús.

²⁴ Bairo cũ caĩrõ tũgo, tũgo acũacoasuparã cũ cabuerã. Bairi atore bairo na ìnemoñup̄rẽ Jesús:

—Yũ yarã, tũgopeoya: Camasã apeye ùnierẽ capee cacũgori majã Dios cũ carotĩmasĩrĩp̄aure na caetapee masiriyojãñũña. ²⁵ Waibũcu capai, camello, ãpõã pota opeacaru cũ cajã ãmewitiata, masiriyojãñũña. Bairo cũ

caāmewitimasĩmiatacũãrẽ, netõjãñurõ masiriyoro niña caũmu capee apeyere cacũgou Dios cũ carotimasĩĩpaure cũ caetapee pũame roque —na ñũupũ Jesús.

²⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgo, cũ cabuerã pũame nemojãñurõ tũgo acũacoasuparã. Atore bairo ãmeo ñũuparã na majũ:

—Bairi toroque, ¿ni ùcũ cũ netõmasĩcuti?

²⁷ Jesús pũame na ññarĩ, atore bairo na ñũupũ:

—Dise ùnie camasã na caátimasĩtĩtẽ nipetirije Dios cũ caátimasĩĩjẽ jeto niña —na ñũupũ.

²⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgo, Pedro pũame bairo quĩñũupũ Jesure:

—Jãã Quetiupũ, jãã roque merẽ nipetirije jãã cacũgorijere cũrĩ, mũrẽ jãã bapacuti usajũgowũ —quĩñũupũ Pedro Jesure.

²⁹⁻³⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo quĩñũupũ Jesús:

—Ni jĩcãũ ùcũ yũ mena bapacutigu yũ yaye caroa quetibũjuriquere jũquetibũjugũ, cũ ya wiire, o cũ bairãrẽ, cũ bairã rõmirĩrẽ, cũ pacũare, cũ pũnaarẽ, o cũ ya yepa cũãrẽ cũ caaweyocoápata, narẽ cũ cacũgoro netõjãñurõ bõcanemogumi tunu ati yepapũre ãcũ cũ yaye ùnierẽ, bairi cũ yarã ùna cũãrẽ. Bairi jĩcãũrẽ cũ caaweyocoápata, cũ netõrõ cien bui peoro cãrõ majũ bõcanemogumi. Yũ yau cũ caãnie jũgori aperã popiye cũ baio roque cũ na caátimiatacũãrẽ, bairo jeto bõcanemogumi cũ ya wiirire, o cũ bairãrẽ, cũ bairã rõmirĩrẽ, cũ pacũare, cũ pũnaarẽ, o cũ ya yepaa cũãrẽ. Tunu ape amũrecóo caetaro, cũgonemogumi yeri capetietiere. ³¹ Apeyera tunu ati rũmũrĩrẽ camasã jĩcããrã rotimasĩmirãcũã, caberopũ na mena macããnarẽ na rotimasĩtĩgarãma. Tunu bairoa ati rũmũrĩrẽ camasã jĩcããrã rotimasĩtĩmirãcũã, caberopũ na mena macããna capããrãrẽ carotimasĩrã majũ nigarãma.

Jesús anuncia por tercera vez su muerte

(Mt 20.17-19; Lc 18.31-34)

³² Cabero Jesujãã Jerusalẽpũ caãniatĩ wããpũ ásúparã. Jesús pũame cũ cabuerã jũgoyere ásúpũ. Bairo cũ cabairo ñña, cũ cabuerã tũgocõã maniásuparã. Tunu bairoa nipetirã cũ bero causarã uwitũgoñañũparã. Bairo na cabairo ñña, Jesús pũame cũ cabuerã pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãnacãũ majũ camasã watoa caãnarẽ na piijori, atore bairo na ñũupũ cũ cabaipere: ³³ “Jerusalẽpũ marĩ caátiere merẽ mũjãã masĩña. Topũ ti macã macããna pũame yũ, Camasã jũgocũre, yũ ñerĩ, yũ jogarãma sacerdotẽ majã quetiuparãrẽ, bairi Moisés ãnacũ cũ caquetibũjũcũrĩquẽrẽ cajũgobueri majãrẽ. Bairo na caato, sacerdotẽ majã quetiuparãjãã pũame yũ pajĩãroca rotigarãma. Bairo átirotiri yua, judío majã caãmerãrẽ yũ nuni rocacõãgarãma. ³⁴ Roro ñiepegarãma. Na uco mena yũ eyotu epegarãma. Bairo átiri, roro majũ yũ bape epegarãma. Bairo yũ átieperi, yũ pajĩã rocacõãgarãma. Bairo yũre na caátimiatacũãrẽ, itia rũmu bero caãno yũ pũame yũ caticoaũ tunu,” na ñ quetibũjũyupũ Jesús.

Santiago y Juan piden un favor

(Mt 20.20-28)

³⁵ Cabero Santiago, Juan Zebedeo pũnaa Jesús tũpũ atĩ, atore bairo quĩñũuparã:

—Jããrẽ cabuei, mũrẽ jãã cajẽnirĩ wãme jããrẽ mũ caátibojaro jãã boya —quĩñũuparã.

³⁶ Bairo na caĩrõ tũgo:

—¿Ñerẽ mũjãã yũ caato mũjãã boyati? —na ñ jẽniñañũpũ.

³⁷ Na pũame bairo quĩñũuparã:

—Ati yepare mu carotimasĩrĩpa caetaro, mutũ jãã mu caruirotiro jãã boya. Jĩcãũ cariape nũgõã, apeĩ caãcõ nũgõã jãã mu caruirotiro jãã boya. “Јау,” miwã —qũĩñuparã Juan, Santiago mena Jesure.

³⁸ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ññupũ Jesús:

—Mujãã caijẽniĩjẽ cabaĩpeere caroaro mujãã masĩẽtĩña. Bũtiore popiye bairicare mujãã jẽnimiña. Yũ pũame popiye yũ baigu. Yũre bairo popiye mujãã cabaĩata, ¿mujãã nũcãmasĩrãtĩ? —na ññupũ Jesús Juarẽ, bairi Santiago cũãrẽ.

³⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgo:

—Mũrẽã bairo jãã nũcãmasĩña —qũĩñuparã.

Bairi Jesús pũame atore bairo na ññemoñupũ:

—Yũ cabaĩparore bairo popiye mujãã baigarã mujãã cũã. ⁴⁰ Baiũa, yũ majũ yũre caũrotiparã, yũtũ cariape nũgõã, bairi caãcõ nũgõã caruiparãrẽ na yũ besemasĩẽtĩña. Yũ Pacũ pũame roque bairo caãniparãrẽ na besemasĩñami —na ññupũ Jesús Juarẽ, bairi Santiago cũãrẽ.

⁴¹ Cabero Jesús cũ cabuerã pũga wãmo cãnacũ caãna majũ, Santiago, Juan mena Jesure na caijẽniñaatajere catũgoatana ãnirĩ, na mena asiajãñũñuparã.

⁴² Jesús pũame tiere ñña, cũtũ na piijori atore bairo na ñ quetibũjuuyũ:

—Merẽ mujãã masĩña ati umũrecõo macããna na caãtĩãnierẽ. Ati yepa macããna Diore caĩroaena quetiuparã reyre bairo caãna tutuaro mena rotiepeyama na roca macããnarẽ. Popiye na baio joroque na rotiepeyama.

⁴³ Mujãã pũame roquere tore bairo baietirotiya. Bairo pũame bairotiya mujããrẽ: Mujãã mena macããcũ, caãnimajũũrẽ bairo caãnigau, mujãã roca netõjãñũrõ carotimasĩrẽ bairo ãnirotiya. ⁴⁴ Tunu bairoa mujãã mena macããcũ, carotimajũũrẽ bairo caãnigau, mujãã umũrẽ bairo cũ caãmata, ñũrõ.

⁴⁵ Yũ, Camasã Jũgocũ, quetiuparã majũrẽ bairo yũre caraabojarparãrẽ macãã acũ mee yũ arũ ati yeparye. Camasãrẽ na juãtinemoũ acũ yũ arũ ati yeparye. Tunu bairoa yũ carĩarije jũgori camasã na carorije wapare netõũ acũ yũ arũ —na ñ quetibũjuuyũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

Jesús sana a Bartimeo el ciego

(Mt 20.29-34; Lc 18.35-43)

⁴⁶ Cabero Jericõ na caĩrĩ macãrũ etayuparã. Bairo ti macãrũ caãniatana ti macãrẽ na cawitiro, cũ cabuerã Jesús berore usayuparã. Capããrã camasã cũã cũ bero usayuparã. Bairo na caátõ, jĩcãũ cacaapee ññacũ Bartimeo caũwãmesũ, Timeo macũ maa tũrũ dinerore jẽni ruiyũ. ⁴⁷ Cũ, cacaapee ññacũ pũame, “Jesús Nazaret macã macããcũ netõácũ baiyami,” na caĩrõ tũgori, Bũsũrique tutuaro mena atore bairo qũĩ joyũrũ Jesure:

—Jesús, David ãnacũ pãrãmi, bopacooro ññiñaña!

⁴⁸ Bairo cũ caĩrõ, capããrã camasã pũame cũ tutiyuparã, cũ awajaeticõãto, ñrã. Bairo cũrẽ na caĩmiatacũãrẽ, bũtiõro jãñũrĩ awajanemoñupũ tunu:

—David ãnacũ pãrãmi, bopacooro ññiñaña!

⁴⁹ Jesús pũame bairo cũ caĩawajarijere tũgori tuanũcãñupũ. Tuanũcãrĩ yua, “Cũ piijoyã,” na ññupũ Jesús cũtũ caãnarẽ.

Bairo cũ capirotiro tũgo, bairo qũĩñuparã to macããna cacaapee ññacũrẽ:

—Tũgoñarĩquẽ paieticõãña. Wãmunũcãrĩ asã Jesutũ. Mũrẽ pii átiyami.

⁵⁰ Bairo na caĩrõ tũgo, cacaapee ññacũ pũame jicoqueĩ cũ jutiro cabuimacããtõrẽ wẽrocacũrĩ, patĩ wãmunũcã acoásũrũ Jesús tũrũ. ⁵¹ Bairo cũ caetaro ñña, Jesús pũame:

—¿Nerẽ mu yũ caátõ mu boyati? —qũĩ jẽniñañupũ.

Bairo cũ caijẽniñarõ tũgo, bairo qũĩñupũ cacaapee ññacũ Jesure:

—Yu Quetiupau, caññamasĩcũ añirĩ ñiññamasĩgaya tunu —qũĩñupũ.

⁵² Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesús Bartimeorẽ:

—Tunu ácuja mu ya wiipũ. Yu mena mu catãgoñatutuarije jũgori mu caapee ññamasĩo joroque mu yu átiya.

Bairo cũ caĩrõ, jicoquei ñña masĩcoasupũ yua. Bairo ñña masĩrĩ bero, maapu Jesús berore usa ásupũ Bartimeo cãa yua.

11

Jesús entra en Jerusalén

(Mt 21.1-11; Lc 19.28-40; Jn 12.12-19)

¹ Bairo Jerusalén tũpũ cõñaaná yua, Betfagé, Betania na caĩrĩ macããrẽ, Olivo buro tũre etayuparã Jesujãã. Bairo etarã, Jesús ruame cũ cabuerã puğarãrẽ macãpũ na ájũgorotiyupũ. ² Atoze bairo na i joyupũ:

—Ánája ato riape caãni macããcãpũ. Topũ etarã, jicoquei burro jiyancõrĩcãrẽ cũ mujãã bõcagarã. Cũ, burro ruame mai camasã na capesañaecũ nigumi. Cãrẽ cũ õwãrĩ, cũ mujãã neapã yu tũpũ. ³ Bairi tunu aperã mujããrẽ, “¿Nopẽrã cũ mujãã õwãñati?” na cañata, atore bairo na mujãã ñwã: “Marĩ Quetiupau cũ boami. Yoaro mee mujãã tunuogumi tunu mujãã burrore,” na mujãã ñwã —na i joyupũ Jesús.

⁴ Bairo cũ caĩrõ tũgo cũ cabuerã puğarã ruame acoásuparã. Bairo ánã yua, burrore cũ bõcayuparã. Wii jopetu maa tũni na cajiyancõãtacure cũ bõcayuparã. Cũ bõcaetari yua, cũ õwãñuparã.

⁵ Bairi burrore na caõwãrõ ññarĩ, to macããna jicããrã atore bairo na ññuparã:

—¿Ñerẽ mujãã átiyati? ¿Nopẽrã cũ mujãã õwãñati?

⁶ Bairo na caĩrõ tũgo, Jesús cũ cabuerã ruame Jesús na cũ caĩrotiatatore bairo na i nyuparã to macããnarẽ. Bairo na caĩyuro, burro uparã ruame, “Toroque cũ neanája,” na ññuparã. ⁷ Bairo Jesutu burrore na cane etaro yua, na jutii, cabui macããjẽrẽ, burro buire peoyuparã. Bairo na caáto, Jesús ruame burro buipũ wãmu peayupũ. Bairo cũ buipũ pesari yua, ásupũ Jesús Jerusalẽpũ.

⁸ Bairo cũ caátó, to macããna capããrã camasã na jutii cabui macããjẽrẽ esocũñuparã maa cũ caátĩ wããrẽ. Aperã maatu macããjẽ pepũũ queeri ññierẽ patanerĩ Jesús jũgoyere piticũ jũgoyuparã, Jesure qũĩroari useanirã. ⁹ Bairo bairã, nipetiro Jesús jũgoye macããna, cũ bero macããna cãã bũsãrique tutuaro mena atore bairo qũĩ basapeo jũgoyuparã:

—¡Ñumajũcõãña! ¡Jesús, Dios cũ cajon marĩ Quetiupau majũ cũ caãnoi, cãrẽ marĩ cabasapeoro ñña! ¹⁰ ¡Quetiupau rey David marĩ ñicũ ñnacũ cũ caãnatõrẽ bairo cararo to baicõã ãmarõ! ¡Nipetiro cũ marĩ basapeoroa Dios umurecõo macããcãrẽ! —qũĩ basapeoyuparã to macããna.

¹¹ Bairo na cabasa ãno ñno, etayupũ Jesús Jerusalẽpũ. Topũ eta, jããñupũ Jesús Dios ya wii, templo wiire. Bairo ti wiire jããñacã, nipetiropũ ññapeyocõãñupũ Jesús. Ññapeyo yaparo, tocãrõã acoásupũ Betania macãpũ cũ cabuerã puğa wãmo peti ruapore puğa pẽnirõ caãnacãũ mena, merẽ ññamicã caãnoi yua.

Jesús maldice la higuera sin fruto

(Mt 21.18-19)

¹² Cabusuri gãmũ caãno tunucoásupũ Jesús Jerusalẽpũ tunu. Bairo ti macãpũ ácũ, queya tãgoñañupũ. ¹³ Bairo queyari, jicãũ yucũ higuera cawãmecutiire yoajãñurõpũ ãcũ ññajoyupũ. Bairo ññajo yua, caricare ññau ásupũ. Bairo caricare cũ camacãmiatacããrẽ, capũũ jeto nicõãñuparõ. Rica

mañuparō. Carícacuti yutea mee ãñuparō mai. ¹⁴ Bairo tii otei carícamanoi, atore bairo ññupū Jesús ti oteire:

—¡Atii tocārōã ríca manigaro yua! Ni ñcū ati rícare ugaetigumi yua.

Bairo cū cañrjêrê cū cabuerã pñame tũgoyuparã.

Jesús purifica el templo

(Mt 21.12-17; Lc 19.45-48; Jn 2.13-22)

¹⁵ Cabero Jerusalēpu na caetaro bero, Jesús pñame jãññupū templo capairi wii, ñubuerica wiire. Ti wiire jãñetari, to macãana nuniri cawapatari majãrê, bairi wapatari majã cũãrê na acurewiyojo jũgoyupu. Tunu moneda tiirire cawasoari majã mesarire, bairi buare cawapatiri majã ya mesari cããrê tujerecũ peyocoásupu. ¹⁶ Bairo átiri yua, aperãrê apeye ñnierê cãgori, o pñsari, templo wii recomacãpu caánucũrãrê na netóárotiesupu Jesús. ¹⁷ Bairo áti yaparo, atore bairo na i quetibũyuyupu to macããnarê:

—Dios cū caquetibũjari tutipu bairo ñña: “Yu ya wii ati umarecío nipe-tiro camasã na cañubueri wii, ñubuerica wii majũ nigaro,” ñña. Bairo cañquetibũjamiatacããrê, mujãã pñame apeye arũare bairo mujãã átiya. Camasãrê jeruti nuniri majãrê bairo caãna ãniri jerutiri majã na caãni wii, ãtã wiire bairo mujãã átiya ati wii, Dios ya wiire —na i quetibũyuyupu Jesús.

¹⁸ Bairo cū cañquetibũjarijere tũgorã, sacerdote majã quetiuparã, bairi Moisés ãnacũ cū caroticũrĩquẽrê cajũgobueri majã cũã, “¿Dope bairo átiri cū marĩ pajĩãrãati?” ãmeo i bũsupñeni jũgoyuparã na majũ. Mai, cū uwiyuparã Jesure, nipetiro camasã Jesús yaye cū quetibũjarijere caroaro cū na catũgousacõã maniátie jũgori. ¹⁹ Cabero canaioatĩpũ caãno ñña yua, Jesús cū cabuerã mena ti macã Jerusalêrê witicoásuparã.

La higuera sin fruto se seca

(Mt 21.20-22)

²⁰ Cabusuri rãmu caãno higuera yucũtu netóásuparã. Bairo ánã, higuera yucũre canucõrĩpũ cañĩni yasiatacũre ññajoyuparã. ²¹ Bairo na caññajoro, Pedro pñame Jesús cū cañrĩquẽrê tũgoñabocari, atore bairo quĩñupũ Jesure:

—Yu Quetiupũ, ññajoya. Jĩcu, “Tocārōã ríca manigaro,” mũ caññaatacu pñame merê jĩnicuupa —quĩñupũ.

²² Bairo cū cañrõ tũgo, atore bairo na ññupũ Jesús cū cabuerãrê:

—Dios mena tũgoñatutuaya. ²³ Cariape mujããrê ññña: Ni jĩcãũ ñcũ atii ãtããrê etari, “Wããti ria capairiyapu etanucãrõjã,” cū cañata, cū cañrõrêã bairo baibujoro tii ãtãũ pñame. “Yu cañrõrê bairo baicoagaro,” pũgani cãrõ tũgoñari mee, cariape cū cañtũgoñatutuacõãta, cū cañrõrêã bairo baigaro yua. ²⁴ “Yu cajẽnirõrêã bairo jogumi Dios,” cariape i tũgoñatutuacõãña. Bairo mujãã cañtũgoñatutuacõãta, nipetiri wãme cũ mujãã cajẽnirjêrê mujãã jomajũcõãgumi. ²⁵ Tunu bairoa Diore mujãã cajẽniparo jũgoye, aperã camasã mena roro mujãã caátaje caãmata, na mena mujãã cabũsuquẽenorõ ññña, marĩ Pacu Dios umarecõõpu caãcũ cũã roro mujãã caátajere mujãã cū camasiriyobojaparore bairo ñrã. ²⁶ Bairo roro mujããrê na caátajere na mujãã cabũsuquẽnoeticõãta roque, marĩ Pacu Dios cũã roro mujãã caátajere mujãã masiriyobojajetigumi.

La autoridad de Jesús

(Mt 21.23-27; Lc 20.1-8)

²⁷ Tĩpũ bero etayuparã tunu Jesujãã Jerusalēpu. Bairo etarã, templo wiipu jãññuparã. Bairo Jesús pñame topũ cū cañesẽã ãnitoye, sacerdote majã quetiuparã, aperã Moisés ãnacũ cū caroticũrĩquẽrê cajũgobueri majã, aperã

judío majã cabũtoa camasĩrĩ majã cũã cũtu etayuparã. ²⁸ Bairo cũtu etari, atore bairo qũĩ jẽniñañuparã Jesure:

—¿Noa ùna na carotiro mena bairo mu átiati ñamicã mu caátiatajere?

²⁹⁻³⁰ Bairo na caijẽniñarõ tũgo, atore bairo na ñũpũ Jesus fariseojããrẽ:

—Yu cũã mujããrẽ jĩcã wãme yu jẽniñañu. Cariape yu mujãã yuwa: ¿Ni ùcũ camasãrẽ cũ bautiza rotijoyupari Juan ãnacũrẽ? ¿Dios, o camasã ñame cũ na bautiza rotijoyupari? Tere cariape yu mujãã caiquetibũjuata, yu cũã cariape mujããrẽ yu quetibũju, “Noa ùna na carotiro mena bairo yu átiya,” mujãã ñĩgu —na ñũpũ Jesus.

³¹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, yasioeroaca ãmeo busũyuparã na majũ cãrẽ na caiyũpeere: “¿Nopẽ bairo cũ marĩ yurãati? ‘Dios ñame cũ bautiza rotijoricũmi Juarẽ,’ marĩ caĩata, ‘Toroque, ¿nopẽĩrã Juan ãnacũ cũ caquetibũjuriquere cariape mujãã tũgoeti?’ marĩ ñũjuoũmi. ³² Tunu bairoa, ‘Camasã ñame cũ bautiza rotijoricarãma Juarẽ,’ marĩ ñ masĩtĩña, marĩrẽ tutirema ñrã,” yasioeroaca ãmeo ñ busũyuparã. Mai, camasãrẽ na tũgoña uwiyuparã. Na, nipetiro camasã ñame, “Juan, Dios cũ caquetibũjurotjoricũ ãmi,” ñ tũgoñarãma. ³³ Bairi, “Jãã masĩtĩña Juarẽ cabautiza rotijoricã,” qũĩñũparã fariseo quetiuparãjãã Jesure.

Bairo na caĩrõ tũgo, Jesús ñame bairo na ñũpũ:

—Cariape yu mujãã yuetiya. Bairi yu cũã, “Noa ùna na carotiro mena tore bairo yu átimasĩña,” mujããrẽ ñi quetibũjuetigu —na ñũpũ.

12

La parábola de los labradores malvados (Mt 21.33-46; Lc 20.9-19)

¹ Ñ quetibũju yaparo, ati wãme ñcõñarĩ na quetibũju jũgoyupu Jesús. Atoe bairo na ñũpũ: “Ñũpũ jĩcãũ wese upau. Cũ ñame use wesere qũẽnoñupũ. Bairo ti wesere ote yaparo, cũ wesere jãnia ñnotayupu ãtã rupaa mena. Áti yaparo, use ocore na canumuparo cũãrẽ qũẽnoñupũ. Áti yaparo, na cacoteri wii caũmarĩ wii, torre cũãrẽ qũẽnoñupũ. Bairo qũẽno yaparõri bero, acoásũpu cayoarõpu. Mai, águ jũgoye, cũ wesere wasocũñupũ aperã paari majãrẽ, wapatagu. ² Cabero yua, use cabũtiri yutea caetaro masĩrĩ, cũ ãmu jĩcããrẽ cũ joyupu cũ ya wesere cũ cawasoricarã tũpu. Cũrẽ na cawasorique wapare bou, cũ joyupu, tie wapare cũ jeatĩbojaáto, ñ. ³ Bairo cũ ãmarẽ cũ cajomiatacũãrẽ, wese paari majã ñame, cũ caetaro cũ qũẽñũparã. Bairo cũ qũẽrĩ, ñe ùnie macũ cũ átitunuo joyuparã. ⁴ Tunu ti wese upau ñame apeĩ cũ ãmarẽ cũ joyupu. Cũ cũãrẽ torea bairo cũ ásuparã. Roro cũ átiẽperi, cũ rũpoare riĩ witiõ joroque cũ payuparã. ⁵ Cabero ti wese upau apeĩ cũ ãmarẽ cũ joyupu tunu. Bairo topũ cũ caetaro, cũ pajĩã rocacõãñũparã ti wese cacoteri majã yua. Cabero capããrã na jonemomĩñũpũ tunu. Bairo topũ na caetaro, ti wesere cacoteri majã ñame jĩcããrãrẽ na qũẽñũparã. Aperãrẽ na pajĩã recõãñũparã.

⁶ “Bairo na caáto bero, jĩcããã rũsayupu yua, cũ macũ bũtioro cũ camai majũũ jeto. Bairo bairi ti wesepũ cũ joyupu, atore bairo ñ tũgoñarĩ: ‘Cũ roquere cũ nucũbũgobujiorãma, yu macũ cũ caãnoi.’ ⁷ Bairo cũ caĩtũgoñamiatacũãrẽ, wese paari majã ñame ti wese upau macũ cũ caatóre ññarĩ, ãmeo ñũparã: ‘Átiyami ati wese upau macũ. Cũã niñami cũ pacũ cũ cariaro bero ati wesere cacãgõusapau. Bairi cũ marĩ pajĩãrocacõãto. Bairo marĩ caápaata, ati wese uparãrẽ bairo marĩ tuagarã,’ ãmeo ñũparã na majũ. ⁸ Bairo caĩrã ãnirĩ na caĩrõrẽã bairo ásuparã. Ti wese tãnipũ cũ ñeowa áti, cũ pajĩã rocacõãñũparã,” na ñ quetibũjuypũ Jesús.

⁹ Bairo ĩ quetibujũ yaparo, atore bairo na ĩ jēniñañupũ cũ caĩrĩjērē catũgori majārē: “¿Dope bairo ácumĩ mujãã ĩ tũgoñañati cũ macũrē na capajĩarocarõ bero ti wese upau pũame? Bairo átigumi: Тору á, ti wese paari majārē na pajĩã recõãgumi. Bairo na átireri bero, aperārē cũ wesere coterotĩcũgumi,” na ĩñupũ Jesũs cũ caĩrĩjērē catũgori majārē.

¹⁰ ĩ quetibujũ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “¿Atie quetibujũcũrĩqũērē mujãã ĩñaetĩnucũñati Dios yaye bũsarica tutipũ? Mujãã masĩrã. Bairo ĩña:

‘Ŭtã mena cawii qũenorĩ majã ĩcã ũtããrē na caboetĩmiatacããrē,
tia pũame caãnimajũrĩcã nigaro.

Tia camanicõãta, wii manibujioricarõ.

¹¹ Dios pũame bairoa ásupi. Bairo cũ caátore ĩñarã, marĩ tũgoña ũseaniña,’ ĩ quetibujũya Dios yaye bũsarica tutipũ,” na ĩ quetibujũyupũ Jesũs tia ũtããrē bairo cũ cabairijere.

¹² Bairo cũ caĩquetibujuro tũgo, to macããna pũame masĩcõãñuparã Jesũs cũ caĩrĩjērē. “Marĩ pũame tia ũtããrē carocarĩ majārē bairo marĩ ãniña. Bairi marĩrēã ĩgu ĩcũmi Jesũs,” ĩ tũgoñañuparã. Bairo ĩ tũgoñamasĩrĩ jicoquei Jesure cũ ñegamiñuparã. Bairo cũ ñegamĩrãcãã, cũ ñemasĩsũparã, camasãrē na uwĩrã. Bairi tocãrõã jãnarĩ acoásũparã.

*El asunto de los impuestos
(Mt 22.15-22; Lc 20.20-26)*

¹³ Cabero tunu fariseo majã ĩcããrã bairi Herodes yarã cããrē Jesutũ na joyuparã, “¿Dope bairo rorije cũ bũsũo joroque marĩ ãnaati? Bairo roro Jesũs cũ cabũsũata, cũ marĩ bũsũã masĩgarã,” ĩrã. ¹⁴ Bairi na cajoatana Jesũs tũpu etarã, atore bairo qũĩ jēniñañuparã:

—Cabuei, jãã masĩña merē mũ caatiãnierē. Mũa, caroaro cariape minucũña. Aperã roro na cabaurije, aperã caroaro na cabaurije jũgori mee na miñabeseya. Mũa, cariapea Dios marĩrē cũ caãnirotĩricarorea bairo mũ bueya. Bairo cabai ãnĩrĩ, ¿dope bairo mi tũgoñañati romano majã marĩrē na carotirijere? ¿To ñũñati quetiupau emperadore camasã yaye dinerore jeri, jãã cajoata, o to ñueticutĩ? —qũĩ jēniñañuparã.

¹⁵ Jesũs pũame roro na caĩtũgoñañrĩjērē masĩcõãrĩ, atore bairo na ĩñupũ:

—¿Nopēĩrã, “Roro qũĩátõ,” caĩrãrē bairo yũ mujãã ĩ jēniñañati? Jau, yũre joñijate moneda tiire, caroaro marĩ caĩñararore bairo ĩrã —na ĩñupũ.

¹⁶ Bairo na canunirõ, atore bairo na ĩñupũ:

—¿Noa riapē to tusayati, ti moneda tiicapũre? Tunu bairoa, ¿noa wãme woaturique to tusayati? —na ĩ jēniñañupũ Jesũs.

Bairo cũ caĩrõ, na pũame ĩñuparã:

—Emperador quetiupau ya wãme, bairi tunu, cũ riape tusaya ti tii moneda tiicapũre —qũĩñuparã.

¹⁷ Bairo na caĩquetibujuro, atore bairo na ĩnemoñupũ Jesũs tunu:

—Toroque emperador quetiupũre cũ yaye caãnierē cãrē cũ tunuojoya. Tunu bairoa Dios yaye caãnierē Diore cã jonucũña —na ĩ quetibujũyupũ Jesũs fariseojããrē.

Bairo cũ caĩrõ tũgorã, cũ caĩquetibujurijere tũgo acũacoasuparã.

*La pregunta sobre la resurrección
(Mt 22.23-33; Lc 20.27-40)*

18 Cabero jĩcããrã saduceo majã na caĩrã qũĩñarásúparã Jesure. Mai, saduceo majã pũame atore bairo caĩtũgoñarĩ majã ãñuparã: “Camasã cariacoatana, nopẽ bairo catitunu masĩenama,” ĩ tũgoñañuparã. Bairi atore bairo qũĩñuparã Jesure:

19 —Cabuei, Moisés ãnacũ atore bairo marĩrẽ ĩ woacũñañupĩ tirũmũpũre: “Ni jĩcãũ ũcũ cawãmojiyaricu cũ nũmo mena pũnaa mácũã cũ cariacoopata, cũ ãnacũ bai pũame cũ buiacore cõ cũ wãmojiyaáto. Bairo cũ caáto, cũ pũnaa caãniparã pũame cũ ãnacũ pũnaarẽ bairo ãnibujiorãma,” ĩcũñupĩ. 20 Tiera mũ masĩ. Bairi ape wãmerẽ ĩcõñarĩ jãã quetibũjupa mai: ãñuparã jĩcãni, jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ caãnacũã majũ jĩcãũ pũnaa. Bairi cajũgocũ pũame wãmojiya jũgoyupũ. Cabero pũnaa mácũã riacoásúpũ. 21 Bairi cũ ãnacũ bai pũame cũ buiacore wãmojiyayupũ tunu. Cabero pũnaa mácũã riacoásúpũ cũ cũã. Tunu bairoa cũ ãnacũ bai apei pũame cũ buiacore wãmojiyayupũ tunu. Cabero cũ cũã riacoásúpũ pũnaa mácũã. 22 Bairi bairo jeto baiyuparã nipetiro na ãnana bairã, aperã cũã. Bairo nipetiro cõ mena nũmocutimirãcũã, cõ mena pũnaa mána jeto riapeticoasuparã. Cabero na ãnana nũmo caãnimirĩcõ cũã riacoásúpũ. 23 Bairi ati yerapũ nipetirã nũmo caãnacõ ãnirĩ yua, cariaricarã tunu na cacatiropũ na caãno, ¿ni nũmo majũ cõ ãnicũti? —qũĩ jẽniñañuparã saduceo majã Jesure.

24 Bairo na caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo na ĩ quetibũjuyupũ Jesús:

—Mujãã, saduceo majã, Dios yaye cũ caquetibũjucũrĩqũẽ, bairi cũ tuarije cũãrẽ mujãã tũgoña mawijiacoaya, bairo ĩrã. 25 Ape mũnũrecõore caũmũ, carõmia cũã catiri caetaparã pũame nũmo manigarãma. Ángelea majãã, mũnũrecõo macããna na caãnorẽ bairo nigarãma. 26 Apeyera tunu mujããrẽ yũ quetibũjuyũ: Cariacoatana nimirãcũã tunu na cacatirore Moisés ãnacũ cũ caquetibũjwoacũrĩcã tutipũ mujãã ĩñaetinuũñati ati wẽerẽ. Ti tutipũ yucũ mũmirõcũã caũpetietiire cũ caquetibũjericapapũ atore bairo ĩ woatuyupi Moisés: “Yua, yũ ãniña Abraham, cũ macũ Isaac, bairi cũ macũ Jacob quetiupau caãnacũ,” ĩñupĩ. 27 Bairo cũ caĩrõĩ, marĩ masĩña: ¡Dios pũame cayasirã ãnana ũna quetiupau mee niñami! Cacatirã majũ quetiupau roque niñami. Tiera mujãã tũgoña mawijiacoaya —na ĩ quetibũjuyupũ Jesús saduceo majãrẽ.

El mandamiento más importante

(Mt 22.34-40)

28 Bairo na caãmeo busupẽnirĩjẽrẽ catũgoatacũ jĩcãũ Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũerẽ cajũgobuei pũame bairo Jesús caroaro cũ caĩquetibũjũro tũgori, Jesutũ etayupũ. Bairo cãtu eta, atore bairo qũĩ jẽniñañupũ Jesure:

—Cabuei, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ mena macããjẽ, ¿dise pũame caãnimajũrĩjẽ cũ caroticũrĩqũẽ to ãniñati? —qũĩ jẽniñañupũ.

29 Bairo cũ caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesús caũmũrẽ:

—Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩjẽ mena macããjẽ cabuijãñurõ netõrõ carotirije atore bairo niña: “Tũgoya mujãã ĩsrael macããna. Dios marĩ Pacũ jĩcãũ niñami. Apei maniñami. 30 Bairi mujãã caátĩãnie nipetirije mena cũ maiña. Tunu bairoa mujãã yeripũ, mujãã catũgoñarĩjẽ nipetirije mena cũ maiña. Tunu bairoa mujãã catutarije nipetirije mena cũ maiña.” 31 Atie rocajãñurĩ cũ caroticũrĩqũẽ torea bairo jãñurĩ niña tie cũã. Bairo ĩña: “Mujããtu macããna cũãrẽ mujãã rupare mujãã camairõrẽã bairo na maiña.” Tie Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ tocãnacã wãme netõrõ caãnimajũrĩjẽ niña. Ape wãme tie netõrõ caãnie maa —qũĩ quetibũjuyupũ Jesús cajũgobueire.

32 Bairo cũ caĩrõ tũgo, qũĩñupũ Jesús:

—Cabuei, cariape miña. M̄ caĩquetibujurijere bairo baiya: Dios marĩ Pacu jĩcãũ niñami. Apei maniñami. ³³ Marĩ caátĩãnie nipetirije mena cū marĩ maigarã. Tunu bairoa marĩ yerip̄, marĩ catũgoñarĩjẽ nipetirije mena cū marĩ maigarã. Tunu bairoa marĩ catutuarije nipetirije mena cū marĩ maigarã. Marĩ macããna cããrẽ marĩ rupaure marĩ camairõrẽã bairo na marĩ maigarã. Tie p̄ame marĩ catũgopeoro, waibutoa rii altap̄ marĩ cajoemugõ jonucũrĩjẽ tocãnacã wãme netõrõ caãnimajũrĩjẽ niña —quĩñup̄.

³⁴ Jesũs p̄ame caroaro cū cayuro tũgo, atore bairo quĩñup̄:

—Petoaca rusaya Dios cū carotimasĩrĩp̄ap̄ m̄ caetapee.

Bairo cū caĩrõ bero yua, cū jẽniña uwiri, ni jĩcãũ ùcũ cū jẽniñanemoesup̄.

¿De quién descende el Mesías?

(Mt 22.41-46; Lc 20.41-44)

³⁵ Bairo Jesũs Dios ya wii templo wiip̄ camasãrẽ na bueãcũ, atore bairo na ñup̄ cãtũ caãnarẽ:

—¿Dopẽĩrã Moisés ãnacũ cū caroticũrĩquẽrẽ cajũgobueri majã p̄ame, “Mesías, ‘Dios cū cajou,’ na caĩrẽ David ãnacũ pãrãmi ãnigũmi” na ñ quetibujunucũñati? ³⁶ David ãnacũ p̄ame Espĩritu Santo cãrẽ cū camasĩõrĩjẽ jũgori, atore bairo ñ woatuyupi:

“Dios p̄ame yũ Quetiupaure atore bairo quĩwĩ:

“Ato ruiya cariape nũgõã p̄ame mai.

M̄ pesua caãnanarẽ na yũ sanetõncãrõ bero, m̄ p̄ame na m̄ rotimasĩgũ,” ñ ñup̄ David ãnacũ, Dios cū caĩrĩquẽrẽ.

³⁷ Bairo Mesĩare, “Yũ Quetiupaũ,” cū caĩmiatacũãrẽ, ¿dope bairo cū pãrãmi majũ cū ãnibujocuti? —na ñ jẽniñañup̄ Jesũs cãtũ caãnarẽ.

Na p̄ame capããrã ãñuparã cū yaye quetibujuriquere useanĩrĩquẽ mena catũgousarã.

Jesús acusa a los maestros de la ley

(Mt 23.1-36; Lc 11.37-54; 20.45-47)

³⁸ Bairo Jesũs camasãrẽ na quetibujũãcũ, atore bairo na ñup̄: “Moisés ãnacũ cū caroticũrĩquẽrẽ cajũgobueri majã na caátĩãnierẽ tũgoñamasĩña: Na p̄ame jutii cayowerijere jãñajesoyama. Bairo cajãñarã ãnĩrĩ plazap̄ na caãñesẽãta, nipetiro camasã nũcũbũgoricaro mena na cajẽnirõrẽ bonucũñama. ³⁹ Tunu bairoa ñubuerica wiip̄ na caápãta, caroapauri jetore ruiganucũñama. Tunu bose rãm̄ caãno narẽ na capiata, caroapauri ruiiri ugaganucũñama. ⁴⁰ Tunu bairoa cawapearã rõmirĩ ya wiirire emanucũñama. Tunu yoaro Diore cū jẽniñubue tonucũñama. Na p̄ame roque aperã netõjãñurõ popiye tãmũogarãma.”

La ofrenda de la viuda pobre

(Lc 21.1-4)

⁴¹ Jĩcã rãm̄ templo wiip̄ ãcũ, camasã na yaye dinerore na cajããnucũrĩ patatũ ruiyup̄ Jesũs. Bairo totũ ruiãcũ, ti patap̄ na dinerore jori majãrẽ na ñãjoyup̄. Capããrã ãñuparã paio cadinerocũna. Na p̄ame dinero jããrĩcã patarip̄ na yaye dinerore jããrã ásuparã. ⁴² Na bero cawapeao cabopacao cũã jããñup̄õ p̄ga moneda, cobre tiiriacarẽ, cacũgoeco majũ nimiocũã. ⁴³⁻⁴⁴ Bairo cõ caãto ñña, atore bairo na ñup̄ Jesũs cū cabuerãrẽ:

—Ãnoa cadinero cũgonetõõrã ãnĩrĩ narẽ catuarijere, dinerore na cajããnucũrĩ patap̄ jããñama. Atio cawapeao p̄ame cabopacanetõõ ãnĩrĩ, cõ cacũgomirĩjẽ nipetirijere jããcõãñamo. Bauri cariape m̄jããrẽ ñiña: Dios cū caĩñajoro atio p̄ame cadinero cũgorã netõõjãñurõ jããñamo —na ñup̄ Jesũs.

13

*Jesús anuncia que el templo será destruido**(Mt 24.1-2; Lc 21.5-6)*

¹ Cabero templo Dios ya wii cañiataca ti wiire witicoásupu Jesús. Bairo cū caátō, jīcāu Jesús cū cabuei atore bairo qūñupū:

—¡Cabuei, nocārō caroa wii majū to āniñati ati wii! Paca ūtāpāirī niña. Ati wii, caroa wiuro majū nicōāña —qūñupū Jesure jīcāu cū cabuei, templo wiire īñarī.

² Bairo cū caīrō tūgori, atore bairo qūñupū Jesús cūrē:

—Ati wii paca ūtāpāirī ūnie nipetirijere miñaña. Cariape miña: Jīcā rūmu, ati wiire roro na caátipa rūmu caetaro, jīcā ūtāā ūno bui tuticuti pesaricaro manopū átiyasio nocacōāgarāma ati wiire —qūñupū Jesús cū cabuei jīcāūrē.

*Señales antes del fin**(Mt 24.3-28; Lc 21.7-24; 17.22-24)*

³ Cabero Olivo buropū acoásuparā Jesujāā. Mai, Olivo buro Dios ya wii templo jīāme añuparō. Bairo ti buropū na caetaro, topū ruiyupū Jesús. Bairo cū caruuro, aperā na camano, cū cabuerā Pedro, Santiago, Juan, Andrejāā pūame atore bairo qūñiñiñuparā Jesure: ⁴ “Cabuei, ¿nocārōpū to bairoati atie mū caīrījē? ¿Dope bairo merē, ‘Jesús cū caīrīqūē etaro baiya,’ jāā ī masīrāti?”

⁵ Bairo na caījēniñarō tūgori, atore bairo na īñupū Jesús: “Caroaro majū mujāā tūgoñamasīgarā, jāāpū jāā Itoecore, Irā. ⁶ Capāārā atigarāma ītoñesēārī majā. Atoze bairo īgarāma: ‘Yua, Mesías yu āniña Dios cū cajou,’ īgarāma. Bairo na Irā, camasā capāārā na Itoegarāma.

⁷ “Tunu bairoa mujāā queti tūgogará: ‘Camasā aperopū cūārē āmeo pajīārā átiuparā.’ Bairo na caátie quetire tūgori, tūgo acūaeticōāña. Ati ūmurecōo capetiparo jūgoye bairoa cabaijūgoyecutipee niña bairopūa. Bairi tūgo acūaeticōāña. ⁸ Ti yūtea caāno jīcā yepa macāāna, ape yepa macāāna mena āmeo pajīāgarāma. Tunu bairoa jīcā macā macāāna, ape macā macāāna mena āmeo pajīāgarāma. Tunu tutuaro mena ati yepa cūā yuguigaro nipe-tiropū. Apeye aua riarique atīgaro. Jīcāō carōmio bairirupūa caācō cō macū cū cabuiari rūmu capūnirō tūgoñarī cō cawisiojūgoriquere bairo niña ati ūmurecōo cabaípe mujāārē yu caquetibujarije.

⁹ “Diore caīroaena na caátianierē tūgoñamasacatiya. Mujāārē roro atigarāma. Mujāārē ñerī, popiye mujāā maio joroque mujāā atigarāma. Quetiuparā tūpū mujāārē neágarāma, to macāāna mujāārē na caīñabeseaparore bairo Irā. Aperā cūā sinagogas, na cañubuei wiiripū mujāā bape epegarāma. Tunu yu yarā mujāā caāno jūgori na pūame mujāārē roro na catutiparore bairo Irā, quetiuparā gobernadores, bairi quetiuparā reyes tūpū cūārē mujāā neágarāma. Bairo na caátimiatacūārē, na ūnarē yu yaye quetire nemojāñurō mujāā quetibujū masīgarā bairāpūa. ¹⁰ Atie caroa queti cūā ati ūmurecōo capetiparo jūgoye nipetiropū cajepeticoa jūgoyecutipee niña bairopūa.

¹¹ Bairi quetiuparā tūpū roro mujāārē na caneátō, ‘¿Dope bairo na marī Irāati?’ Ī tūgoña macāētīcōāña. Tipūa caetaro īña, Dios pūame mujāā caīmasīpeere mujāā jogami. Mujāā catūgoñamasīrījē mena mujāā quetibujūetigarā. Marī Pacu Dios mena macāācū, Espiritu Santo cū camasīōrījē jūgori roque mujāā quetibujūgarā camasārē. ¹² Tipūa caāno, jīcāu pūnaa caāna nimirācūā, āmeo busujābuitirecōāgarāma. Bairo āna, gobiernorē na ñerotiri na pajīārerotigarāma. Tunu apei cūā cū macūrē torea bairo cū átirotigumi. Tunu jīcāu pūnaa na pacuare boetiri, na pajīārerotigarāma. ¹³ Bairi yua, ati ūmurecōo macāāna

nipetiro mujãärê ñnategarãma, yu yarã mujãã caãnoi. Baiũa, ni ùcũ mujãã mena macããcũ yu yaye jĩcã wãmeacã ùnorê cũ cajãnaeticõãta, cũ netõgumi Dios.

¹⁴ “Bairi mujãã ruame Dios ya wiire nocãrõ caroapaure moecũ carõu majũ toru cũ caãnierê ñnarã, atore bairo mujãã ï tũgoñamasĩgarã: ‘Merê ati macã yasigaro baiya.’ (Mujãã, atie yu ya pũrõrê caññabuerã ruame tũgopeoya yu yaye, yu caquetibujurijere.) Bairo cabairo, Judea yepa macããna ùtã yucuru na ruti ápáro. ¹⁵ Tunu bairoa jĩcã ùcũ cũ wii, cabuĩmacã aruaru cũ caãmata, ruiatĩri cũ apeyere, ape aruaru caãnierê cũ jei ápéricõãto. Cariape cũ ácoa ápáro. ¹⁶ Tunu bairoa cũ, wesepu caãcũ cũ jutii ùnierê bomicãã, cũ jetunuu apéricõãto cũ ya wiipu. ¹⁷ ¡Carõmia bairirupu caãna popiye netõõrõ baigarãma! ¡Tunu bairoa, caũpũrããcãrê, capũnaacuna cãã popiye netõõrõ baigarãma ti rãmurê! ¹⁸ Bairi Diore cũ jëniña, mujãã carutirupu camasiriyoeiti rãmu to caãniparore bairo ñrã. Cawãma pue yutea caãno to cabaietiparore bairo ñrã, Diore cũ jëniña. ¹⁹ Ti rãmurê roro ati yepapure bairique nigaro. Dios cũ caátijũgori rãmu bero tocãnacã rãmurê netõõrõ popiye bairicapau nigaro ti rãmu caetaro. ²⁰ Bairi Dios ruame ti rãmu roro cabairijere cũ cajãnaroteticõãta, camasã nipetiro riapeticoabujiorãma. Bairo na cariapeticoamiatacããrê, mujãã, cũ cabeserãrê mairi roque, peeti yutea ùno popiye mujãã cabaipa rãmurê áti ñnotabojagumi.

²¹ “Bairi ni jĩcã ùcũ, ‘Mesías, Dios cũ cajou ruame ati macãru etaupu,’ o ‘¡i macãru etaupu,’ cũ caãta, cariape cũ mujãã tũgoetigarã. ²² Caĩtopairã capããrã átigarãma. ‘Yua, Mesías yu ãniña,’ o ‘Yua, profeta yu ãniña,’ caĩrã átigarãma. Capree átiñõogarãma, camasã ricaati na catũgõusaparore bairo ñrã. Mujãã ùna, Dios cũ cabesericarã cããrê ñtomigarãma. ²³ ¡Bairi masacatiya yu yarã! Merê mujãã tiere mujããrê yu quetibuju jũgoyetiya,” na ï quetibuju yuuru Jesús.

*El regreso del Hijo del Hombre
(Mt 24.29-35, 42, 44; Lc 21.25-36)*

²⁴ ¡quetibuju yaparo, atore bairo na ï nemoñupũ tunu: “Camasã roro majũ na cabairi yutea capetiro bero, muipu umurecõo macããcũ naitũãcoagumi. Ñami macããcũ cãã bauetigumi. ²⁵ Ñocõã, umurecõore caãnimiatana cãã ñacoagarãma. Bairo bairã, umurecõo macããna nipetirã yugui ñacoagarãma. ²⁶ Tocãrõã yu, Camasã jũgõcu, buseriwo watoaru nocãrõ yu catutuarije mena, bairi yu caasiyabatorije mena yu caatõre ññajogarãma. ²⁷ Bairo yu caatõre na caññajoro yua, yu ãmua, ángelea majãrê nipetirõru na yu árotigu. Bairi ati umurecõo macããna nipetirõru caãnarê na neñogarãma yu cabesericarã ruamerê,” na ï quetibuju yuuru Jesús.

²⁸ ¡quetibuju yaparo, ati wãmerê ïcõñarĩ na ñnemoñupũ tunu: “Mai, higuera yucure mujãã masiña. Ti yucu cawãma pũũ cawasoaro ñnarã, ‘Merê cãma cõñarõ baiya,’ mujãã ï masiña. ²⁹ Tore a bairo mujããrê yu caquetibujurijere bairo cabaietaro ñnarã, ‘Merê Jesús ati yeparu nemo cũ catunuetarõ cõñarõ baiya,’ mujãã ï masĩgarã. ³⁰ Cariape mujããrê ñiña: Mujããrê yu caquetibujurije baiPETICOAGARO ti yutea macããna na cariparõ jũgoye. ³¹ Tunu bairoa ati umurecõo, ati yepa cãã yasipeticoagaro. Yu yaye quetibujurique roque petietigaro. Yu caĩrõrêã bairo baiçoagaro.

³² “Bairõrua di rãmu, di hora majũ mujãã yu caquetibujurije caetaparore ni jĩcã ùcũ masĩtĩñami. Umurecõo macããna ángelea majã cãã masĩtĩñama. Marĩ Pacu Dios macã, yu cãã yu masĩtĩñã. Marĩ Pacu Dios jeto masĩñami ti rãmu caetaparore.

33 “Bairi ti rãm̃ yu caetapa rãm̃urẽ mujãã masĩetĩña. Bairi masacatiya yu yarã. Cacãnrãrẽ bairo baieticõãña. Caroaro coteya. 34 Ti rãm̃ caetaparo, jĩcãu quetiupau cã cabairiquere bairo ñña. Cũ ruame ape yeparu cayoaropu águ jũgoye, cã paabojari majãrẽ na piijori, na cũñupũ tocãnacãũpũrea cã ya wii macããjẽ coteriquere caroaro na caqũenobojaparore bairo ì. Ti wii jope cacotei cũãrẽ, ‘Masacatiya, cajerutiri majã jããrema,’ qũĩ quetibũy cũñupũ. 35 Cã caátó bero caroaro na caãniyurorea bairo baiya mujãã cũã. Na cũã, ‘Tocãrõ majũ tunu etagumi marĩ quetiupau,’ ì masĩenama. ‘Canaiorĩpau caãno, ñami recomacã caãno, o ábocu cũ capiirĩpau, o cabusurĩpau bero tunu etabujomi,’ ì masĩenama. Mujãã cũã narẽ bairo masĩetĩmirãcũã, yure cotecõã ninucũña. 36 Masĩã mano yu caatĩpãre cacãnrãrẽ bairo mujãã ãnibujorã, tocãnacã rãm̃na caroaro tũgoñamasĩrĩ yure mujãã cacoteeticõãta. 37 Bairo mujããrẽ yu caĩrĩjẽrẽ yu yarã nipetirã cũãrẽ atore bairo mujãã ñña: ¡Caroaro coteya tocãnacã rãm̃na!” na ì quetibũyupũ Jesũs.

14

Conspiración para arrestar a Jesús

(Mt 26.1-5; Lc 22.1-2; Jn 11.45-53)

1 Merẽ yua, ruãa rãm̃ ruãayuparo bose rãm̃, Pascua na caĩrĩ rãm̃, pããrẽ cawauarije caasua manierẽ judío majã na caũgapa bose rãm̃ majũ. Quetiuparã sacerdote majã, bairi Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã ruame, “¿Dope bairo camasã na caĩñaeto Jesure gobierno cũ cañerotio joroque marĩ átiroticũti?” ãmeo ñũparã na majũ ìtorique mena, Jesũs cũ cariarore borã. 2 Bairo ãmeo ìrĩ cũrẽ na capajĩãgamiatacũãrẽ, jĩcããrã na mena macããna atore bairo ñũparã:

—Bairãruãa, Pascua caãno cũ marĩ ñerotimasĩena, “Camasã roro awajari marĩ tutirema,” ìrã, ñũparã.

Una mujer derrama perfume sobre Jesús

(Mt 26.6-13; Jn 12.1-8)

3 Jesũs ruame tipau caãno Betania macãru ãñupũ, carupau boamirĩcũ Simón cawãmesũcũ ya wĩpũ. Bairo ti wii cũ caãno, jĩcãõ carõmio cũtu etayupo. Cõ ruame caroarũacaru jiraro cajũtĩñurĩjẽ paio cawapacũtiere neasũpo. Bairo Jesũs mesaru cũ carũiro, carõmio caroa ruame tie cajũtĩñurĩjẽrẽ cũ ruaropũ piopeoyupo, Jesure butioro nũcũbũgoo. 4 Jĩcããrã to caãna ruame bairo cõ caátó ñnarã, cõ mena asiajãñũñũparã. Atore bairo ñũparã:

—Tame, ¿nopẽĩõ paio cawapacũtiere bairo cõ átiyeyati? 5 Apei, tiere caboure cõ canuniata, paio, trescientos denario moneda tiiri majũ wapa nerĩ, aperiã cabopacarãrẽ na juátinemo masĩbujio. ãmerẽ tie yasicoaya cõ cawapatabujioataje yua —ãmeo ñũparã.

Tore bairo ãmeo ì bũũyuparã na majũ carõmio cõ caãtiere ñnarã.

6 Jesũs ruame tũgoypũ cõ na catutirijere. Bairi atore bairo na ñũpũ:

—¿Nopẽĩã patowãcõrõ cõrẽ mujãã bũũpaiyati? Atio carõmio bairo yure cõ caátie ñũjãñũña. 7 Cabopacarã nĩcõãnucũgarãma mujãã watoare. Yu ruame roque yoaro yu ãmerĩgu ati yeparũre. 8 Bairo cajũtĩñurĩjẽrẽ yu ruarore cõ capiopẽoro jũgori yu ruarũre caroaro qũẽnoñamo, yu ruarũri ãnajẽrẽ na cayacũparo jũgoye. 9 Cariare mujããrẽ ñña: Ati umũrecõo nipetĩropũ, atie yu yaye queti, camasãrẽ Dios cũ canetõõrĩjẽrẽ na caquetibũjaropũ atio carõmio bairo yure cõ caátie cũãrẽ quetibũjarãma. Bairi cõ caãtiere masĩcõã ninucũgarãma camasã tocãnacã rãm̃na —na ñũpũ Jesũs.

Judas traiciona a Jesús
(Mt 26.14-16; Lc 22.3-6)

¹⁰ Bairo yua, jicãu Jesús cū cabuerã puga wãmo peti rupore puga pëñirõ mena macãcãcū, Judas Iscariote cawãmecscu na iñña ásũpu quetiuparã sacerdote majãrë. Na tũpu etari, Jesure busujã buitirocacõañupũ, cū na capa-jĩãmasĩparore bairo ì. ¹¹ Bairo cū caĩrõ tũgo, useanicoasuparã sacerdote majã quetiuparã. Bairo useanirĩ, “Dinero murë jãã jogarã tie wapa,” quĩñuparã. Tĩpau bero, Judas pũame dipau ñno dope bairo camasã mano macãjũgoyupu, Jesure na ñerotigu.

La Cena del Señor
(Mt 26.17-29; Lc 22.7-23; Jn 13.21-30; 1 Co 11.23-26)

¹² Bairo yua, etayuparo Pascua bose rãmũ, caãnijũgori rãmũ, levadura pan cawaurõije caasua manierë judío majã na caugari rãmũ. Tunu bairoa oveja nurĩcũ macũ cordero na caĩrë pajĩãrĩ na caugari bose rãmũ etayuparo. Bairo ti rãmũ caetaro iñña, Jesús cū cabuerã pũame, cũtu etari, atore bairo quĩ jëniñañuparã:

—¿Noopũ marĩ caugapeere jãã caquẽnoyuro mu boyati?

¹³ Bairo na caĩjëniñarõ, na árotiyupu Jesús pugarã cū cabuerãrë:

—Ánãja mujãã Jerusalëpu. Bairo ti macãrë etarã, mujãã bócaetagarã jicãu caũmurë, ocorũ pusari caacũre. Cũrë cū bócaetari, cū bero mujãã usaápã. ¹⁴ Cũ usaa yua, cū wiĩpu cū cajããrõ ti wii upaure atore bairo cū mujãã ìgarã: “Cabuei bairo ì jëniñajoyami: ‘¿Noopũ to ãniñati Pascua bose rãmũ caãno yũ cabuerã mena yũ caugapa arua?’ ì jëniñajoyami,” cū mujãã ìgarã. ¹⁵ Bairo mujãã caĩjëniñarõ, mujãã iñogumi jõbuiũ caroaro quẽnoweyorica aruare. Topũ marĩ caugapeere mujãã quẽnoyuwa —na iñupũ Jesús cū cabuerã pugarãrë.

¹⁶ Bairo cū caĩrõ tũgo, acoásuparã Jerusalén macãpu. Topũ na caetaro, nĩpetiro Jesús na cū caĩtatorea bairo baipticõañuparõ. Bairo topũ quẽnoyuyuparã Pascua bose rãmũ na caugapeere yua.

¹⁷ Cabero canaioĩrũ caetaro, Jesús pũame ti wii jããetari mesapũ ruiyupu pũga wãmo peti rupore puga pëñirõ caãna cū cabuerã mena. ¹⁸ Bairo na caugaruĩripau, atore bairo na iñupũ Jesús:

—Cariape mujããrë ñiña: Mujãã mena macãcãcũ jicãu roro yũre ì busujã buitirocagumi.

¹⁹ Bairo cū caĩrõ tũgo, batioro tũgoña yapapuayuparã cū cabuerã. Bairo bairã, apei, apei, Jesure bairo ì jëniña jũgoyuparã:

—¿Yũ mee, yũ ãnicõãëtĩmicutĩ murë caĩbusujãbuitiri majõcu? —ĩ jëniñañuparã tocãnacãũpu.

²⁰ Bairo na caĩrõ, bairo na iñupũ Jesús:

—Áni niñami yũre roro caĩbusujãbuitirocapau, ãmerë ati bapare yũ mena cū pan cayoseũgaũ pũame. ²¹ Torecũna, yũ, Camasã jũgocu, profeta majã yũ cabaipeere na caquetibũjũcũrĩcãrõrëã bairo yũ baigu. Cabaimiatacũãrë, jũre caĩbusujãbuitirocapaũre cū carorije wapa paio nigaro! Bairo cū cabuiaet-icõãta, ñubujoricaro —na iñupũ Jesús cū cabuerãrë.

²² Bairo na ìrĩ bero, na caugatoye, Jesús pũame cū wãmo mena pããrë nerĩ, “Dios, mu ñujãñũña jãã mena,” ì yaparori, carecomacã peenerĩ, cū cabuerãrë, atore bairo ìrĩ na batoyupu:

—Atie pan, yũ rupau niña. Tiere ugaya —na iñupũ Jesús.

²³ Bairo ì yaparo, cū wãmo mena copa etirica bapare nerĩ, “Dios, mu ñujãñũña jãã mena,” quĩ yaparori, ti copare na nuniñupũ. Bairo cū caãto,

cū cabuerā nipetiro use oco ti copa macāñjērē etipeticōññuparā. ²⁴ Bairo na caetiro, atore bairo na ññupū:

—Atie use oco pñame yñ rií niña. Camasā capāārārē na netōōgñ, yñ riacoagñ. Bairo yñ cariarēe jūgori cawāma wāme camasārē Dios cū caátibojacūññūē etacoaya. ²⁵ Cariarēe mujāārē ññiña: Āmea mujāā mena use ocore pñani yñ etinemoetigñ yñ Pacñ cū carotimasññipañ tunu caetaro marī caetinemoparo jūgoye —na ññupū Jesús.

Jesús anuncia que Pedro lo negará
(Mt 26.30-35; Lc 22.31-34; Jn 13.36-38)

²⁶ Ī yaparo, salmos basarique mena Diore basapeoyuparā. Basapeo yaparo yua, acoásuparā Olivo cawāmecuti buropñ. ²⁷ Bairo na caátó, atore bairo na ññupū Jesús:

—Yñ cabuerā, mujāā nipetirā aperārē uwirā, yñ mujāā aweyocoagarā. Mujāā cabaipere ĩ quetibujñ jūgoyticūññupā profeta majā Dios yaye woaturica tutipñ: “Ovejare cacoteire camasā na capañārō yñ ěñotaetigñ. Bairo cūrē na capañārō bero, cū oveja pñame bata peticōāgarāma,” ĩ quetibujñ jūgoyticūññupā. ²⁸ Tunu apeyera cariacoatacñ nimicūā, yñ caticoagñ tunu. Bairo cati yua, mujāā jūgoye Galilea yerapñ yñ āgñ —na ññupū Jesús.

²⁹ Bairo cū cañrō bero, Pedro pñame bairo qūññupū Jesure:

—Ānoa yñ mena macāñna nipetirā mūrē na caawayocoamiatacūārē, yñ pñame roque di rāmñ ũno mñ yñ aweyoetigñ.

³⁰ Bairo cū cañrō, bairo qūññupū Jesús:

—Pedro, cariarē mūrē ññiña: Āme ñami ābocñ pñani cū capiiparo jūgoye itiani, “Cū yñ masñētññiña Jesure,” yñ mitogñ —qūññupū Jesús Pedrorē.

³¹ Pedro pñame bñtioro tutuaro mena bairo qūññupū Jesús:

—Mñ mena yñre na capañā rogamiatacūārē, “Cū yñ masñētññiña Jesure,” ññiñotemajūcōāgñ —qūññupū Pedro Jesure.

Bairo cū cañrō tūgo, Jesús cū cabuerā cūā nipetiro, bairo jeto qūññuparā.

Jesús ora en Getsemaní
(Mt 26.36-46; Lc 22.39-46)

³² Bairi Jesujāā ásúparā Getsemaní cawāmecutopñ. Topñ etari, bairo na ññupū Jesús cū cabuerārē:

—Ato ruicoteya mai. Jō jāññurōpñ Diore cū jēñigñ yñ átiya.

³³ Ī yaparo, Pedro, Santiago, bairi Juarē jōjāññurōpñ na jūgoásupñ Jesús. Bairo ácú, bñtioro tūgoña yapapuayupñ Jesús. ³⁴ Bairi atore bairo na ññupū Pedrojāārē:

—Riāñre bairo yñ tūgoña yapapuaya. Mujāā pñame cāñiēna, atoa yñ mujāā cotewa.

³⁵ Ī yaparo, na jūgoye jāññurōpñ ánemoññupū Jesús. Ánemo yua, cū ģropopaturī mena etanumurī yerapñ cū riapēre mucūmuāti, Diore qūññiññupū, roro cū cabaipere Dios cū canetōōbojaparore bairo ĩ. ³⁶ Ato bairo qūññiññupū Diore: “Caacñ, mñ cabooata, atie roro yñ canetōpēere yñ mñ netōōbojagñ. Bairopñ, yñ caborore bairo to baieticōāto. Mñ caborore bairo roque to bai áto,” ĩ jēñiññupū.

³⁷ Cabero tunu ásupñ Jesús, Pedrojāā na cañnopñ. Bairo cacāññirāpūrē na etayupñ. Bairi qūññupū Jesús Pedrorē:

—Jicā hora ũnoacā cāñiēna, ģyñ mujāā cotemasñētññati? ³⁸ Cāñiēna, wāmññicāññi Diore cū jēñiññi, wātī mujāārē cū canetōōētññiparore bairo ĩrā. Bairo mujāā cabomiatacūārē, mujāā ģupañ pñame tutuaetiya —na ññupū.

³⁹ Ī yaparo, ásúpũ tunu Jesús Diore cū jēninemoũ ácú. Á yua, cūrē cū cajjēniŷgoatatorea bairo qũĩ jēninemoñupũ tunu. ⁴⁰ Ī jēni yaparo, tunucoásúpũ Jesús Pedrojãã tũpũ. Bairo cacānirāpūrē na etayupũ tunu. Na pũame wũgoa cūtiri ĩñapãã masiēsuparã. Bairi dope bairo qũĩ yũ masiēsuparã. ⁴¹ Bairo na cabairo ĩña yua, ásúpũ Jesús tunu Diore cū jēniácú. Bairo jēni yaparo, tunucoásúpũ Jesús Pedrojãã na caānopũ. Merē itiani majũ nature etayupũ. Bairo natũ eta, atore bairo na ĩñupũ:

—¿Nopēĩrã mai cacānirārē bairo mujãã nicōānucũñati? Tocārōã cāniña. Carorijē cacūgorārē Camasã Jūgocũre, yũ na canunirocaripũ etaya merē.

⁴² Bairi wāmũñcãña. Jito, yũre caĩbusũjãbuitirocari majōcũ pũame marĩtu atĩyami merē —na ĩñupũ Jesús Pedrojããrē.

Arrestan a Jesús

(Mt 26.47-56; Lc 22.47-53; Jn 18.2-11)

⁴³ Bairo cū caĩño, Judas, Jesús cū cabuerã mena macããcũ jĩcãũ caāninucũmiatacũ pũame etayupũ. Cũ mena capããrã camasã cũã etayuparã. Na pũame jarericapãĩrĩ, bairi yucũ rũcaari cũārē cūgōri etayuparã. Sacerdote majã quetiuparã, Moisés ānacũ cū caroticũrĩqũē cajjōgobueri majã, bairi aperã judío majã cabũtoa camasĩrã na cajoatana añuparã. ⁴⁴ Mai, na caetaparo jūgoye, Judas pũame atore bairo na ĩñupũ Jesure cañeranárē: “Cũ wasopananrē ŷpũrĩ yũ cajjēnipũ pũame, Jesús nigũmi. Bairo mujãã pũame cū yũ caáto ĩñarã, cūrē mujãã ñegarã. Cũ ñe, caroaro cū jiya, cūrē mujãã neágarã,” na ĩñupũ. ⁴⁵ Bairo Judas Jesutũ etari, atore bairo qũĩ jēniñupũ:

—¡Cabuei, mũ ānimiñati!

Bairo caroaro mena qũĩtori cū ŷpũñupũ. ⁴⁶ Bairo cū caáto, Judas mena caetari majã pũame Jesutũ etari, cū ñecoásúparã yua.

⁴⁷ Mai, bairo Jesure na caáto ĩñarĩ, jĩcãũ Jesús mena macããcũ pũame sacerdote majã quetiupũ ãmũrē cū āmorōrē cū patañocōã joyupũ. ⁴⁸ Bairo cū caáto bero, atore bairo ĩñupũ Jesús cūrē cañerĩ majãrē:

—¿Nopēĩrã cajerutiri majōcũ yũ caānorē bairo jarericapãĩrĩ mena, bairi yucũ rũcaari mena yũ mujãã ñerã atĩati? ⁴⁹ Tocānacã rũmũa mujãã watoa yũ āninucũãpũ templo wiĩpũre. Bairo yũ caānimitacũārē, ni jĩcãũ ŷcũ mujãã mena macããcũ yũ ñeemi. Bairopũa, nipetiro yũ mujãã caátie Dios bũsurica tutipũ profeta majã na caĩquetibũjũ jūgoyeticũrĩqũērē bairo baietaro baiya —na ĩñupũ.

⁵⁰ Tĩpãũ caāno yua, Jesús cū cabuerã pũame uwirã, Jesure rutiweyo peticoa-suparã. ⁵¹ Bairo cūrē na cañeáto, jĩcãũ cawãmãũ pũame cū cānirĩ jutiro mena dũrũaturĩ ŷsa ásúpũ. ⁵² Bairo cū cabairo, cū cũārē cū ñegamiñuparã. Cūrē na cañemiatacũārē, cū cacānirĩ jutirore tuwe rocacũ, jutii macũã atũ ruticoásúpũ.

Jesús ante la Junta Suprema

(Mt 26.57-68; Lc 22.54-55, 63-71; Jn 18.12-14, 19-24)

⁵³ Bairi Jesure cañerĩ majã pũame sacerdote majã quetiupũ majũ ya wiĩpũ cū neásúparã. Mai, ti wiire merē añuparã sacerdote majã quetiuparã, bairi aperã judío majã cabũtoa camasĩrã, bairi Moisés ānacũ cū caroticũrĩqũērē cajjōgobueri majã cũã ti ñamirē caneñaetaatana. ⁵⁴ Bairi Jesure ti wiĩpũ na caneátaro, Pedro pũame yoajãñurōpũa na ĩña ŷsayupũ. Bairo ti wiire na cajããetaro bero, Pedro cũã etayupũ ti wii macã yepapũ. Bairi ti yepa ēñotaricarore jããetari, templo coteri majã guardia mena ruiyupũ. Na pērotũ jũma ruiyupũ Pedro cãã.

55 Bairi ti wii pupeapɯ sacerdote majã quetiuparã, bairi nipetiro Junta Suprema macããna mena Jesús cū cayasiro boyuparã. Bairi, “¿di wãme carorije cū ásupari?” ãmeo ĩ macãñuparã na majũ. “¿Dope bairo cū caátaje wapa cū marĩ pajĩãrotiyati?” Bairo ãmeo ĩmacãmirãcũã, dope bairo cū caátaje wapa cū na capajĩãrotimasĩpeere bócaesuparã. 56 Camasã capããrã Jesús cū caĩrĩqũêrẽ na caĩtonetõmiatãcũãrẽ, dope bairo jĩcã riseroa ĩ busuesuparã. 57 Bairi jĩcããrã na mena macããna wãmunũcãrĩ atore bairo ĩtoyuparã munana:

58 —Ñni Jesús, cū caĩrĩqũêrẽ jãã tãgowɯ. Bairo ĩwĩ: “Ati wii templo camasã na caqũênorĩ wiire yɯ rocacõãgɯ. Bairo áti yaparori, itia rãmɯ bero yɯ pɯame yɯ wasoanũcõgɯ tunu ape wii camasã mee na caqũênorĩcã wii majũ yua,” ĩwĩ Jesús —qũĩ busujãñuparã.

59 Bairo ĩ busumirãcũã, na caĩrĩjẽ cũãrẽ jĩcãrõrẽ bairo tãgoñarĩ busumasĩesuparã.

60 Bairo na caĩquetibujuro tãgo, sumo sacerdote pɯame wãmunũcãrĩ atore bairo qũĩñupũ Jesure:

—¿Muna mee murẽ na ĩñati? Roro murẽ na caĩbusumiatãcũãrẽ, ¿nopẽĩ narẽ mɯ yuetiyati? —qũĩ jẽniñañupũ Jesure.

61 Jesús pɯame cū yueticõãñupũ. Bairo cū cayeto ĩña, atore bairo qũĩnemoñupũ tunu sumo sacerdote Jesure:

—Jããrẽ cariape quetibujuya: ¿Mɯ, Mesías, Dios nocãrõ Cañuɯ macũ mɯ ãniñati?

62 Bairo cū caĩrõ, atore bairo qũĩñupũ Jesús:

—Cũã yɯ ãniña. Tunu bairoa ãme beroaca Nipetiro Carotimasĩ tɯpɯ cariape nũgõãrẽ yɯ caruiparore mujãã ĩñamugõjogarã. Bairi tunu oco poa buseri watoapɯ ati yepare acũ yɯ caruiatõ cũãrẽ mujãã ĩñamugõjogarã —qũĩñupũ Jesús sumo sacerdotere.

63 Bairo cū caĩrõ tãgo, sumo sacerdote pɯame cū yaro jutirore tãgãworocacõã joyupɯ. Bairo átiri, atore bairo ĩñupũ:

—¿Roro majũ ĩcõãñami Diore, bairo cū caĩata! Bairi roro cū caĩrĩqũêrẽ marĩrẽ caquetibujunemoparãrẽ na marĩ macãnemoetigarã. 64 Merẽ marĩ majũã marĩ tãgo yaparoya roro cū caĩrĩjẽrẽ. Bairi, dope bairo cū marĩ ánaati —na ĩñupũ sumo sacerdote cū ya wiire caneñaatátanarẽ.

Bairo cū caĩrõ, to macããna nipetirã pɯame bairo ĩñuparã: “Roro cū caĩrĩjẽ wapa cū marĩ pajĩã rocarotigarã,” jĩcãrõ ãmeo ĩ busuyuparã.

65 Bairo ĩ yaparo, jĩcããrã Jesure cū riapérɯ uco eyotu epeyuparã. Bairi tunu cū bapeyuparã. Aperã tunu cū caapeere jutii asero mena jiyabiatori, cū riapére cū payuparã. Bairo átiri, qũĩ jẽniñañuparã:

—¿Mɯ camasĩrĩjẽ jũgori jãã quetibujuya! ¿Noa ãmerẽ murẽ na paayati? —qũĩ epeyuparã to macããna Jesure.

Templo wii coteri majã guardia majã cũã Jesure cū riapére paepeyuparã.

Pedro niega conocer a Jesús

(Mt 26.69-75; Lc 22.56-62; Jn 18.15-18, 25-29)

66-67 Bairo na cabaiãno, Pedro pɯame ti wii macã yepa majũrẽ ruiyupɯ. Bairo cū caruiro, jĩcãõ sacerdote majã quetiupɯ paabojari majõco pɯame qũĩñacõã maniãti, atore bairo qũĩñupõ:

—Mɯ cũã, Jesús, Nazaret macã macããcũ mena mɯ áñesẽãwũ. Cũã mɯ ãcũ.

68 Pedro pɯame ĩtori atore bairo cõ ĩñupũ:

—Yɯ masĩetĩña. ¿Ñe õnierẽ yɯ mɯ jẽniñañati? Cū yɯ masĩetĩña Jesure.

Bairo cõ Ìyaparo yua, ti yepa ãñotarica jope tupa ásúpa Pedro. Bairo topu cõ caetanucãrõ, ãbocu pñame piiyupu. ⁶⁹ Cabero tunu carõmio Pedrove qũĩnarĩ atore bairo na Ìñupõ tunu cõtã cañnarẽ:

—Ñni cãã, Jesús, Nazaret macããcũ mena cabapacuti nucũatacu ãcũmi.

⁷⁰ Pedro pñame cõ Ìtonemoñupũ tunu:

—¡Cariape Dios mena mũ ñiña! Cũ yũ masĩetĩmajũcõãña Jesure.

Cabero tunu to macããna Pedrotũ etari bairo qũĩñuparã:

—Bairo Ìcũũ miña. Mña, Jesús mena macããcũ majũ mũ ãniña. Mũ cabusũrije cãã Galilea macããna na cabusũrore bairo mũ busũya. Bairi na mena macããcũ mũ ãniña.

⁷¹ Bairo na caĩrõ tũgo, Pedro pñame na Ìtonemoñupũ tunu:

—¡Tame, cariape Dios mena ñiña! Netõjãñurõ merẽ mujããrẽ, “¡Cũ yũ masĩetĩña!” mujãã ñimiñajã —na Ìñupũ.

⁷² Bairo Pedro cũ caĩto ãnipaña, ãbocu pñame piinemoñupũ tunu. Bairo cũ capiuro, Pedro pñame tũgoña bocayupa Jesús cũ cũ caĩatajere. “Pedro, ãmeacã ãbocu pñagani cũ capiiparo jũgoye itiani, ‘Cũ yũ masĩetĩña Jesure,’ yũ mitogu,” cũ caĩatajere tũgoña bocayupa. Bairo tũgoña bocari yua, bũtiro otiyupa Pedro.

15

Jesús ante Pilato

(Mt 27.1-2, 11-14; Lc 23.1-5; Jn 18.28-38)

¹ Bairo ti ñami cabusuetaro, sacerdote majã quetiuparã, aperã judío majã cabũtoa camasĩrã, bairi aperã Moisés ãnacũ cũ caroticũĩqũerẽ cajãgobueri majã, nipetirã Junta Suprema macããna cãã neñañuparã. Bairo neña, Ìbusũ yaparo yua, Jesús wãmorĩrẽ jiyarotiyuparã. Áti yaparo, cũ neásuparã Pilato cawãmecucu tupa. ² Pilato pñame na caĩbusupairijere tũgori, bairo qũĩ jẽniñañupũ Jesure:

—¿Mña, judío majã Quetiupau Rey mũ ãniñati?

Bairo cũ caĩrõ, Jesús pñame qũĩñupũ:

—Mũ caĩrõrẽã bairo yũ baiya.

³ Bairi sacerdote majã quetiuparã Jesure nemojãñurõ cũ busũjãñuparã.

⁴ Bairi Pilato pñame atore bairo qũĩ jẽniñañupũ Jesure:

—Nocãrõ capee majũ roro mũrẽ Ìñama. ¿Bairo na caĩmiatacũãrẽ, na mũ yũgaetiyati?

⁵ Jesús pñame bairo cũ caĩrõ tũgomicũã, jĩcã wãmeacã ñno cũ yuesupa. Bairo cũ cayũeto ñña, Pilato pñame tũgocõã maniásupa.

Jesús es sentenciado a muerte

(Mt 27.15-31; Lc 23.13-25; Jn 18.38–19.16)

⁶ Mai, tocãnacã Pascua bose rãmu caãno, Pilato pñame wiyonucũñupũ jĩcãũ preso jorica wii macããcũrẽ, judío majã na caboure. ⁷ Bairi tipau caãno romano majã preso na cajoricu ãñupũ jĩcãũ, Barrabás cawãmecucu. Na quetiupau gobiernorẽ roagarã camasãrẽ capajĩãrĩcãrã mena macããcũ jĩcãũ ãñupũ Barrabás. ⁸ Bairo tipau caãno, camasã pñame Pilato tupa ásuparã. Bairo cãta eta, “Bose rãmu caãno mũ caãtinucũrõrẽ bairo ása tunu,” qũĩñuparã.

⁹ Bairo na caĩrõ tũgori, atore bairo na Ì jẽniñañupũ Pilato:

—¿Jesús, “Judío majã Quetiupau Rey” mujãã caĩwãmetinucũrẽ yũ cawiyorotiro mujãã boyati? —na Ì jẽniñañupũ.

¹⁰ Masĩcõãmiñupũ Pilato Jesure qũĩñatutiri sacerdote majã quetiuparã cũ cayasiro na cabotũgoñarĩjẽrẽ. ¹¹ Bairi Pilato Jesure cũ cawiyogamiatacũãrẽ,

sacerdote majã quetiuparã ñame bairo boesuparã. Na ñame yasioroaca camasã natu cañarẽ atore bairo na i rotiyuparã: “Barrabãre Pilato cã cawiyoro boya. Jesús ñamerẽ cã pajĩarotiya,” na i quetibujuyuparã. ¹² Bairi Pilato ñame atore bairo na i jëniña nemoñañupũ tunu:

—Bairi Jesús “Judío majã Quetiuparã Rey” mujãã cañwãmetinucũrẽ, ¿dope yu caato mujãã boyati?

¹³ Bairo cã cajëniñarõ, bairo i awajajugoyuparã:

—iYucupãirũ cã papuatu rotiya!

¹⁴ Tunu na ñnemoñupũ Pilato:

—¿Nopẽirã yucupãirũ cã yu capapuaturotiro mujãã boyati? ¿Dise ñnie carorije cã ásupari?

Bairo cã cajëniñamiatacũãrẽ, “iYucupãirũ cã papua turotiya!” batioro jãñurĩ i awajanemoñuparã.

¹⁵ Bairo roro na cañawajirijere tũgou, Pilato ñame, camasã caroaro yure na iato i, Barrabãre wiyorotiyupu. Bairo áti yaparo, Jesure wecũ asero wẽerĩ mena cã baperotiyupu. Bairo cãrẽ na caátiyaparoro, na nunifupũ, Jesure yucupãirũ na capapuatuparore bairo i yua.

¹⁶ Pilato cã carotirã soldaua ñame Jesure cã neásuparã pretorio cawãmecuti wii macã yepa recomacãru. Topu etarã, na baparãrẽ na piineñoñuparã, Jesure roro cã átiepegarã. ¹⁷ Bairo neña yaparo, cã jutirore weri, apero cajũãrõ, quetiuparã rey cã cajãñarõ ñnorẽ Jesure cã jããñuparã. Áti yaparo, “Quetiuparã rey corona cã capesari beto ñnorẽ cã pesa áto,” irã, pota wẽerĩ mena juarica betore cã rãpoarũ peoyuparã. ¹⁸ Bairo áticõã yua, cãrẽ quetiuparãre jëniñarẽ bairo qũĩ boyeti epeyuparã:

—iCũ ñnicõãninucũãto ñni judío majã Quetiuparã Rey tocãnacã rãmna! —qũĩ boyetiepeyuparã soldaua Jesure.

¹⁹ Bairo áticõã, yucũ mena cã rãpoare payuparã. Tunu bairoa cã ucoo eyotuepeyuparã. Bairo áticõã, cãrẽ quetiuparãre jëniñarẽ bairo na rãropaturi mena cãtũ etanumurĩ cã boyeti epeyuparã. ²⁰ Bairo Jesure roro cã átiepe yaparori yua, cãrẽ na cajãatajere cã tuweneñuparã. Cã jutii majũ ñamerẽ cã jããñuparã tunu. Bairo áti yaparo, cã neásuparã, yucupãirũ cã rapuaturánã yua.

Jesús es crucificado

(Mt 27.32-44; Lc 23.26-43; Jn 19.17-27)

²¹ Bairo áná, bócaetayuparã jicãũ caũmũ, Simón cawãmecũcũ, Cirene yepa macããcãrẽ. Simón ñame Alejandro, Rufo cawãmecũna pacũ ññupã. Bairo Simorẽ bócarĩ cã pasarotiyuparã, Jesús yucupãirẽ.

²² Bairo áti yua, Gólgota burorũ etayuparã. “Gólgota” irã, “La Calavera” o “Rãpoa coro buro” igaro iña. ²³ Bairo etarã, use ocore mirra bũrije cabairije ñnie mena asuriquere Jesure cã tĩamiñuparã. Jesús ñame tiere etigaesupu. ²⁴ Bairi soldaua yucupãirũ Jesure cã papuatunucõrĩ bero, número tiirire ñmeo wẽnuniñuparã. Bairo átiri, na majũ masiñuparã Jesús jutii ñnajerẽ canepãure.

²⁵ Bairi soldaua muirũ cã caasitutuatirã caãno yucupãirũ cã papuatu rocauyuparã Jesure. ²⁶ Tunu bairoa Jesús rãpoa buire yucupãĩ woaturicapãirẽ papuatuyuparã, Jesure na cã capajĩarotirique wapare nipetiro camasã na iñao joroque irã. Tipãirẽ atore bairo i woaturique tusayuparo: ÑNI, JUDÍO MAJã QUETIUPARã REY NIÑAMI. ²⁷ Bairi Jesús mena yucupãirũ na rapuatuuyuparã pũgarã caũmũna jerutiri majãrẽ. Jicãũ cariape ñũgõãrẽ, apeĩ caãcõ ñũgõãrẽ na rapuatuuyuparã. ²⁸ Bairo na caátie ñame Dios yaye quetibujurica tutirũ

na cawoatujögoyeticürĩcãrõrê bairo cariape baietaro baiyuparo: “Cũ cãã carorã mena macããcũ niñami, ĩ tũgoñagarãma.”

²⁹ Bairo yucupãĩrũ papuaturicũ Jesũs cũ caãno yua, camasã canetõãnucũrã ãame Jesure qũĩroaena na ãapoare yureyuparã. Roro majũ tore bairo qũĩũuparã:

—ĩMũ, templo wiire roca yaparori, itia rãmũ bero ape wii cawãma wiire caqũẽnomasĩgaũ ãcũ ãnĩrĩ, mũ majũã netõña! ³⁰ ĩYucupãĩrũ papuaturicũ caãcũ nimicãã, mũ camasĩrĩjẽ jũgori yucupãĩrũre ruiasã! —qũĩ epeyuparã to macããna caĩñanetõãnucũrã ãame.

³¹ Torea bairo qũĩ epeyuparã sacerdote majã quetiuparã, bairi Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã cũã. Atore bairo qũĩũuparã:

—Aperãrẽ na netõũpũ. Bairo na netõmicãã, ãmerẽ cũ majũã netõmasĩetĩñami. ³² ĩIsrael yepa macããcũ Mesĩas, Quetiuparũ Rey majũ cariape cũ caãmata, cũ majũã cũ camasĩrĩjẽ mena atopũ ruiatĩbũjioũmi! Bairo cũ caruiapãta, tiere ãñarĩ bero cariape marĩ tũgobujiorã.

Bairi jerutiri majã, Jesũs mena na capapuatatana cũã tore bairo roro qũĩũuparã.

Muerte de Jesũs

(Mt 27.45-56; Lc 23.44-49; Jn 19.28-30)

³³ Merẽ yua pasaribota caãno, caãno tũsaroa naitĩãcoãsũparo ati yepa nipetiropũ. Yoaro naitĩãũuparõ. Ñamicã, tres de la tarde caãno majũ tunu busuyuparo. ³⁴ Tĩpãũ caãno, Jesũs ãame bũsũrique tutuaro mena atore bairo ĩũupũ:

—Eloi, Eloi, ¿lema sabactani? Ti wãme ãame ĩrã, “Yũ Pacũ Dios, yũ Pacũ Dios, ¿nopẽĩ yũ mũ aweyocoãtĩ?” ĩgaro ĩña.

³⁵ Bairo cũ caĩrõ tũgo, to macããna ãame bairo ãmeo ĩũuparã na majũ:

—ĩãã, tũgoñijate! Profeta Elĩas ãnacũrẽ cũ pii ĩñami Jesũs.

³⁶ ĩcõã yua, na mena macããcũ ĩcãũ carupajitia mena ãse oco, cajũgũẽatajere yosene ásũpũ. Bairo átĩcõã, yucũ yaparũ tĩ jitiare jiyaturi, Jesutũ ásũpũ. Cũtũ eta yua, tiere cũ ñumũgõ joyupũ, cũ etiãto, ĩ. Bairo átĩ yaparo, bairo na ĩũupũ:

—Marĩ ĩñacoteroa mai. Cũ caĩrĩjẽrẽ tũgori, ¿Elĩas ãnacũ yucupãĩrũ cũ caãno cũ cũ ruĩõũ acũati? —ĩũuparã.

³⁷ Jesũs ãame bũsũrique tutuaro mena ĩ wisiotusa, riacoãsũpũ yua.

³⁸ Tĩpãũ caãno, templo wii aruare ãñotaricarõ jutii asero carecomacã woocõã ruiásũparo. ³⁹ Bairi soldaua quetiuparũ capitãn Jesũs cũ cariyasicoato ĩñarĩ, atore bairo ĩũupũ:

—Cariapea ãni, Jesũs, Dios macũ majũ nimiupĩ.

⁴⁰ Bairi Jesure cajuãtinemorĩcãrã ĩcããrã carõmia jõpãã tuari qũĩĩnacõã nucũũuparã. ĩcãõ na mena macããcõ ãũũpõ Marĩ Magdalena cawãmecũco. Apeo, Marĩa, Santiago cabai, bairi Josẽ paco ãũũpõ. Apeo Salomẽ ãũũpõ. ⁴¹ Na rõmirĩ ãame Jesũs Galilearũ cũ caãno cũrẽ cajuãtinemorĩcãrã rõmirĩ ãũũuparã. Aperã capããrã rõmirĩ Jerusalẽpũ Jesũs mena caetaatana cũã ãũũuparã.

Jesũs es sepultado

(Mt 27.57-61; Lc 23.50-56; Jn 19.38-42)

⁴²⁻⁴³ Bairo ti rãmũ ãũũuparõ judĩo majã na cayerĩãrĩ rãmũ jũgoye macã rãmũ. Ti rãmũ ñamicã merẽ judĩo majã qũẽno weoyeoyegarã baiyuparã, na cayerĩãrĩ rãmũ caetaparo jũgoye. Bairi ti rãmũ canaĩorĩpũ jũgoyeaca Josẽ cawãmecũcũ, Arimatea macã macããcũ Pilatotũ etayupũ. Mai, Josẽ cũã, quetiuparã, Junta Suprema majã mena macããcũ ĩcãũ caãnimajũũ ãũũupũ.

Tunu bairoa Dios cū carotimasĩrĩpau caetarore cacotei jĩcãũ añũpũ. Bairi yua, tũgoñatutuarique mena Pilato tupũ átĩ, Jesús rupauri añajērē yarocagu, cū jēni ásupũ. ⁴⁴ Pilato pũame bairo cū caĩjēnirō tũgo, “¿Merē cū riacoabaupari?” ĩ masĩũ, cū ũmũ capitárē cū piijori cū jēniñaũpũ: “¿Merē cū baiyasicoaati?” ⁴⁵ “Merē baiyasicoaami,” capitãn cū caĩquetibũjuro tũgo, Jesús rupauri añajērē cū ũmũ capitárē Joséré ruio rotiyupũ. ⁴⁶ Bairo cū caĩrō bero, José pũame lino jutii aserore wapati yaparo, Jesús rupauri añajērē ti asero mena cū ũmañupũ. Bairo átiri bero, cawãma ũtã ope, na cayesearica operũ Jesús rupauri añajērē cũñupũ. Áti yaparo, ũtãpãĩ mena ti opere tubiatoyupũ. ⁴⁷ Mai, María Magdalena bairi apeo María cawãmecũco José pacojãã cũã torũ etari Jesure cū na cacũrocaripaure iñañuparã.

16

La resurrección de Jesús

(Mt 28.1-10; Lc 24.1-12; Jn 20.1-10)

¹ Cabero yerijãrĩcã rũmũ bero macã rũmũ caãno María Magdalena, bairi apeo María Santiago paco, bairi apeo Salomé, cajũtiñurĩjērē wapatiyuparã. Jesús rupauri añajērē pioturagarã baimiñuparã. ² Bairo ti rũmũ, cabũsurĩpanaca muĩpũ cū cawãmũatĩpan caãno, ape semana caãni jũgori rũmurē Jesús rupauri añajērē na cacũrocaatapũpũre ásuparã.

³ Bairo torũ ánã, atore bairo ãmeo ĩ ásuparã na majũ:

—¿Noa marĩrē ti ope na cabiaatatiire na tupãbojarãati?

⁴ Bairo ti masã opere etarã yua, iñajoyuparã. Ti opere na cabiaatati, capairi ũtã tii pũame tupãworĩcaropũ bauyuparo. ⁵ Bairo cabairoi, ti operũ jããñuparã. Bairo jããetari, jĩcãũ cawãmaũ cariape nũgõã pũame jutii caroaro cabotiri wũre cajãñaruire quĩñañuparã. Bairo quĩñarã yua, acũacoasuparã. ⁶ Bairo na cabairo, atore bairo na ĩñupũ caũmũ pũame:

—Mũjãã, uwieticõãña. Yũ masĩña. Jesús, Nazaret macã macããcũ, yucũpãĩpũ na capapuaturocamiatacũre cū macãrã mũjãã baiya. Iñañijate cũrē na cacũmĩatatore. Merē catitunucoami. Bairi atore maniñami. ⁷ Bairo iña yaparori bero, tunu ánãja macãpũ. Cũ cabuerã, bairi Pedro cũãrē na quetibũjurãjã. Atope bairo na mũjãã ĩwã: “Merē caticuupi Jesús. Bairi mũjãã jũgoye Galilea yeparũ ágũmi. Torũ mũjãã cotegũmi,” na ĩ quetibũjurãjã. Bairo cū cabaipeere mũjãã cū caquetibũjucũrĩcãrõrēã bairo torũ cū mũjãã bocagarã yua —na ĩ quetibũjuyupũ ángel María Magdalenañããrē.

⁸ Bairo cū caĩquetibũjuro tũgo, carõmia pũame yoaro mee acoásuparã. Nanauwirã, bairi tunu tie cabairijere tũgoacũari atucoásuparã. Bairi aperãrē na caĩñaatajere na quetibũjesuparã, bũtioro uwirã yua.

Jesús se aparece a María Magdalena

(Jn 20.11-18)

⁹ Bairo judío majã na cayerijãrĩ rũmũ busuri rũmũ cabusuro bero Jesús cacatitunuatacu cõ buiaetajũgoyupũ María Magdalenañãrē. Mai, María pũame cajũgoyepũre jibõca wãmo peti pũga pēnirō cãrõ majũ wãti yeri pũnaarē Jesús cū caawiyogobõjarico añũpõ. ¹⁰ Bairo Jesús Marĩare cũ cabuiaetaro bero, cū mena caquetibũjũñesẽãnucũrĩcãrãrē na quetibũjũo ácõ ásupo. Mai, na pũame bũtioro yapapuari otirã baiñũpũ. ¹¹ Bairo, “Jesús merē tunu catiupi. Mepũ cū ñiñaapũ,” cõ caĩrõ tũgomĩracũã, cariape cõ tũgoesuparã.

Jesús se aparece a dos de sus discípulos

(Lc 24.13-35)

¹² Tipau bero aperã cū cabuerã pugarã caañesẽãrãrẽ apeire bairo tunu na buiaetayupu Jesús. ¹³ Bairo na cū cabuiaetaro bero, na cūã tunucoásúparã Jerusalẽpu cū cabuerãrẽ na quetibujuráná. Na cūãrẽ cariape na tãgoesuparã cū cabuerã puame.

El encargo de Jesús a los apóstoles

(Mt 28.16-20; Lc 24.36-49; Jn 20.19-23)

¹⁴ Cabero tunu cū cabuerã puãgã wãmo peti ruapore jĩcãã pẽnirõ caãnacãũ majũ na caũgaruirĩpaũ buiaetayupu. Bairo natũ buiaetari, “Tunu caticuupi,” na yarã na caĩrĩjẽrẽ cariape na catũgoetoi jũgori, “¿Nopẽĩrã, ‘Tunu caticuupi,’ na caĩrĩjẽrẽ cariape mũjãã tũgoetiyati?” na ĩ tuti etayupu Jesús. ¹⁵ Bairo ĩ yaparo, atore bairo na ĩ quetibujunemoñupũ: “Camasã tocãnacã poari macããnarẽ noo na caãnopũ, yũ yaye caroa quetire na quetibuju ñesẽãrãjá, na cūã yũ yaye quetire na catũgousaparore bairo ĩrã. ¹⁶ Bairo noa ũna yũ yaye quetire tũgousari, cabautiza rotirã ũna caroaro netõcõãgarãma. Aperã catũgousaena puame roro popiye baigarãma. ¹⁷ Bairi tunu yũre catũgousarãrẽ cū camasĩrĩjẽrẽ na jogũmi Dios. Tierẽ narẽ cū cajoro capeẽ wãmerĩ átimasĩgarãma. Yũ catutuarije mena wãtĩã camasãrẽ cajãñarãrẽ na acurewiyoyo masĩgarãma. Bairi tunu aperã yayere na cabũsumasĩetajere bũsumasĩgarãma. ¹⁸ Añarẽ ñerã cūã, bairi capũnirĩjẽrẽ etirã cūã, dope bairo baietigarãma. Apeyera tunu cariarãrẽ na wãmorĩ mena na cañigãpeoroa, na cariayecatie netõcoagaro,” na ĩñupũ Jesús.

Jesús sube al cielo

(Lc 24.50-53)

¹⁹ Bairo Jesús cū cabuerãrẽ na ĩ quetibuju yaparori bero, na wũweyori, mũnrecóo puamerẽ wãmũcoásúpu. Cū pacũ Dios tũpũre etau, cariape puãgõã puame etari ruiyupu yua. ²⁰ Bairo mũnrecóorpũ cū cawãmũatato bero, cū cabuerã tocãnacãũpuã nipetiorpu Jesús yaye quetire quetibuju ñesẽãñuparã. Na caquetibujunẽsẽãrõ, marĩ Quetũpuã puame masĩrĩqũerẽ na joyupu. Capeẽ wãmerĩ átijẽño masĩrĩqũerẽ na joyupi, camasã, “Na caquetibujurijere cariapea niña,” na ĩ masĩáto ĩ yua.

Tocãrõã ñiña.

El Santo Evangelio Según SAN LUCAS

Prólogo

1-3 M̄, Teófilo, nocārō majū cañnimajūūrē, ati carta mena m̄ ȳ quetibuj̄u woatujopa mai, Jesucristo cū caátianajērē caroaro cōñaricārōrē bairo. Mai, capāārā camasā tiere, Jesús cū caátianajērē merē quetibuj̄u woajomiñupā. Bairo na caátimiatacūārē, ȳ cūā tiere ȳ quetibuj̄u woajogu. Mai, Jesús cū caátianajērē cañnaricārā p̄ame na caquetibuj̄unetōriq̄uērē jāā cūārē jāā quetibuj̄uwā. Cañnij̄goripau Jesús cū caátianajērē na cañnaricārōrē jāā cūārē jāā quetibuj̄uwā. Bairo tiere t̄gori yua, caroaro cōñaricārōrē bairo m̄ ȳ quetibuj̄u woatujopa ati carta mena. 4 Teófilo, merē Jesús cū caátianajē j̄icā wāme ūnorē m̄ t̄goyupa. Bairo cū caátianajē nipetirije caroaro cariape cū masīnemoáto ī, m̄ ȳ quetibuj̄u woajopa ati carta mena.

Un ángel anuncia el nacimiento de Juan el Bautista

5 Bairo baiyupa: Herodes sawāmes̄cs̄u ānacū Judea yepa macāānarē quetiupau rey cū cañi yuteare j̄icāū sacerdote añupū. Abías ya poa macāācū j̄icāū añupū. Cū p̄ame Zacarías wāmes̄cs̄up̄u. Cū n̄mo Isabel wāmes̄cs̄up̄o. Cō p̄ame Aarōn ānacū p̄ārāmeo majū añupō. 6 Bairi na, p̄ugar̄p̄ua Dios cū caroticūriq̄uē nipetirijere t̄gousayuparā. Bairo bairā, carorije wapa mānarē bairo baiyuparā, Dios cū caññajoro. Tunu bairoa nii ūcū, “Roro ásuparā na,” ī masīesuparā narē. 7 Na p̄ame tiwatoare capūna mána añuparā. Isabel p̄ame pūnaa bomiocūā, yoaro pūnacati masīesup̄o. Tunu bairoa cabutoa añiri na capūna catigamiricāpau merē netōcoásup̄o.

8 Bairo na cabairipau j̄icā r̄um̄ Zacarías templo wiip̄u paau ásup̄u, cū ya poa macāāna mena cū cajupaari r̄um̄ caetaro īñarī. 9 Bairo top̄u eta, j̄upaa yua, j̄icā r̄um̄ cū yarā p̄ame cū beseyuparā. “Templo wii pupearu werea cajutiñurijērē cū joeáto,” q̄ūññuparā cū yarā Zacariare. 10 Bairo Zacarías, “Jañ,” ī, ti wii pupea ape aruap̄u jāásup̄u. Ti hora Zacarías cajutiñurijērē cū cajoeri hora majū Diore cū j̄enirā baiyuparā camasā p̄ame. 11 Bairo Zacarías tiere cū cajoeāno yua, cū tup̄u ángel p̄ame buiaetayup̄u. Altar, cajutiñurijērē cū cajomegōrī mesa cariape n̄gōā p̄ame buiaetanucāñup̄u. 12 Bairo ángel cū cabairo, Zacarías p̄ame q̄ūñña ac̄uacoasup̄u. Q̄ūñña uwijāññup̄u. 13 Bairo cū cabairo īña, ángel p̄ame q̄ūññup̄u Zacariare:

—Ȳ uwieticōāña Zacarías. Caroa quetire m̄ quetibuj̄u ac̄u ȳ atiar̄u. Dios, m̄ caj̄enirijērē t̄goyami. Bairo bairi m̄ caborore bairo m̄ n̄mo, macū catimasīgomo. Bairi m̄ macū cañnipau cū cabuiaro yua, “Juan” cū m̄ wāmetign. 14 Ti r̄um̄, cū cabuairi r̄um̄rē m̄ useanign butioro. M̄ mena macāāna cūā capāārā useanigarāma, cū cabuiaro īñarī yua. 15 Tunu bairoa m̄ macū cañnipau p̄ame Dios yaye quetire cat̄gomasī añiri cañnimajūū nigumi Dios cū caññajorore. Bairi tunu use oco cacūmuorijērē cū etieticōáto. Bairi tunu Espíritu Santo, Dios Yeri cū camasīōrījē carusaecu majū ānicōāgumi. Cū cabuiaparo j̄ugoyep̄ua merē cū mena ānicōāgumi. 16 Bairo m̄ macū cañnipau butiácū yua, Israel yepa macāāna capāārā cū caquetibuj̄urijere t̄gousagarāma. Bairo bairā, marī Quetiupau Diore cū bogarāma tunu, na cū caquetibuj̄urije j̄ugori yua. 17 Tunu bairoa marī Quetiupau ati yeparu cū caetaparo j̄ugoye camasārē na quetibuj̄ugumi m̄ macū cañnipau p̄ame. Elías

cawāmecucu ānacū Espiritu Santo jūgori caroaro cū caquetibujumasīrīcārō cārō cū cāā Dios Yeri jūgori camasārē caroaro na quetibuju masīgumi. Bairo cū caquetibujuro, capūnacuna p̄ame na pūnaa mena na asiajānao joroque na átigumi. Tunu bairoa Dios yaye quetire catūgogaena cāā cariape tūgoṁsagarāma tunu, m̄ macū caānirau caroaro cū caquetibujurije jūgori yua. Bairo bairi m̄ yarā Israel yera macāāna marī Quetiupau cū caetaparore caroaro yugarāma m̄ macū caānirau caroaro na cū caquetibujurije jūgori yua —qūī quetibujuyup̄u ángel Zacaríare.

¹⁸ Bairo cū caīmiatacūārē, Zacarías p̄ame cariape cū tūgoesup̄u:

—¿Ñe jūgori, “Cariape m̄ bus̄uya,” ñi masīcuti? Merē cab̄toa majū jāā āniña yu, yu n̄mo cūā. Torena, jāā pūnacuti masīētīña —qūīñup̄u Zacarías ángel p̄amerē.

¹⁹ Bairo cū caīrō tūgo, ángel p̄ame Zacaríare qūīñup̄u tunu:

—Ȳnu, Gabriel, Diotu macācū yu āniña. Cū majūā yu joāmi m̄ t̄p̄u, caroa quetire cū masiāto, ī. ²⁰ Baiṙna, cab̄usmasiēcū m̄ tuagu āmerē. Ȳu caīrījērē cariape m̄ catūgoetie wapa bairo m̄ tuagu. Cabero m̄ macū caānirau cū cabuiarop̄u roque tunu m̄ bus̄umasīgu. Ȳu yaye quetire m̄ caīroaetimatacūārē, tore bairo nipetirije baipecticoagaro ti ȳtea caetaro —qūī quetibujuyup̄u ángel Zacaríare.

²¹ Bairo ángel mena Zacarías cū cab̄usānitoye yua, to macāāna cañubueri majā p̄ame Zacarías ti ar̄na cū cawitietoi, yoaro coteyuparā. Na p̄ame: “¿Nop̄ēi yoaro cū baiyati?” āmeo ī jēniñañuparā na majū. ²² Cabero Zacarías witietau, na quetibuju masiēs̄up̄u. Cū wāmo mena jeto na quetibujumiñup̄u. Bairo cū cabairo īña, atore bairo āmeo īñuparā: “Qūēguerocarore bairo apeye ūnierē īñaat̄cumi Zacarías,” āmeo ī bus̄uyuparā cañubueri majā macār̄u coterā p̄ame. Bairo bus̄umasīēcūā, ānicōāñup̄u yua.

²³ Bairo Zacarías nocānacā r̄m̄u bero templo wii coterique cū capaari r̄m̄urī capetiro īña, tunucoásup̄u cū ya wiip̄u. ²⁴ Bairo top̄u eta, āni yua, tocārōā cū n̄mo Isabel p̄ame bairirupau āñup̄o merē. Bairi wii p̄up̄earu ānicōā ninucūñup̄o. Jicā wāmo cānacāū muip̄na, aperā t̄p̄u átato mano ānicōānucūñup̄o cō ya wiip̄u. ²⁵ Cō p̄ame bairo ī tūgoñañup̄o: “Āmerē yu átinemoñami Dios, camasā p̄ame, ‘Capūna mácō niñamo Isabel,’ ȳre na caībus̄upaetiparore bairo ī. Bairi, ñujāñuñami Dios yu mena,” useanirī ī tūgoñanucūñup̄o Isabel.

Un ángel anuncia el nacimiento de Jesús

²⁶ Cabero Isabel jicā wāmo peti jicā p̄enirō cānacāū muip̄na majū bairirupau cō caāno, ángel Gabriel cawāmecucure cū joyup̄u Dios tunu. Galilea na caīrī yerap̄u, Nazaret cawāmecuti macār̄u cū joyup̄u. ²⁷ “María cawāmecucore m̄ quetibujuará,” ī, cū joyup̄u. Mai, María p̄ame camanap̄u mácō āñup̄o. Caīm̄u mena āmeñup̄o. José cawāmecucu n̄mo caānirao ānirī apei mena āmeñup̄o. José p̄ame David ānacū p̄ār̄ami āñup̄u. ²⁸ Bairo bairi Gabriel p̄ame Mariare cō buiaetayup̄u. Bairo cōtu buiaetarī yua, cō īñup̄u:

—¡María, Dios cū caīroa majū, m̄ ānimiñati! Marī Quetiupau m̄ mena āniñami. Tocānacāo camasā rōmirī netōrō caroaro m̄ átinemoñami —cō ī quetibuju etayup̄u ángel Mariare.

²⁹ Bairo cū caīrō tūgo yua, cō p̄ame tūgo ac̄uacoasupo: “¿Dope bairo īgu qūīñati, ȳre bairo cū caījēniata?” ī tūgoñañup̄o. ³⁰ Bairo cō caītūgoñarō yua, ángel p̄ame cō īñup̄u tunu:

Bairo bairi nipetiro camasã ñiroagarãma.

‘Camasã rōmirī tocānacāō netōrō ʉseaniñamo María,’ ñigarãma.

⁴⁹ Marī Pacu Dios nipetiro caátimasī ānirī caroare yu joami.

Cū caátimasīrījē ñujāñuña yure.

¡Caroá cañu majū ñiñami!

⁵⁰ Tunu bairoa noa ũna cūrē canucūbugorārē na iñamaiñami Dios.

Ape tuti, ape tuti macāñarē bairo jeto na iñamaiñami.

⁵¹ Tunu cūrē canucūbugorārē cū caátimasīrījērē na iñoiñami Dios.

‘Cabugoro macāña mee marī āniña,’ caītūgoñarā roquere na caátigamirījērē na ēñotayami.

⁵² Quetiuparā cūrē na rotijāñoñami.

Aperā cabugoro macāña roquere caānimajūrā na ānio joroque na átiyami.

⁵³ Tunu bairoa caqueyarārē ʉgariquere pairo na joyami.

Aperā capee apeye ũnierē cacūgorā roquere ñe ũnie mánarē bairo na átiyami.

⁵⁴⁻⁵⁵ Marī ñicūjāā, Abrahājāārē cū caīrcārōrē bairo átiyami Dios. Tiere masiritietiyami.

Bairi marī, Israel yepa macāñarē marī juátiyami āmerē caroaro,”

cō iñupō ʉseanirī María Isabere.

⁵⁶ Bairo ī yaparo yua, Isabejāā mena āninucūñupō María. Itiarā muipua bero caāno, cō ya wiipua tunucoásúpo tunu.

Nacimiento de Juan el Bautista

⁵⁷ Cabero Isabel puame cō macū cū cabuiari rāmu etayuparo. Bairo caetari rāmu cō macū buiaetayupu yua. ⁵⁸ Bairo cū cabuiaro, Isabejāā yarā, bairi natu macāña cūā cō macū cū cabuiaro tūgori ʉseaniñuparā. “Bairi cō iñamaiñami Dios,” ʉseanirī āmeo iñuparā na yarā, bairi natu macāña cūā.

⁵⁹ Bairo jīcā wāmo peti itia pēnirō cānacā rāmuri cō macū cū cabuiaro bero etayuparā na yarā puame. Cūācā rupau macāñatōrē yisetarā etayuparā. Bairo áti yaparo yua, cū pacu wāmerē bairo, Zacarías cū wāmetigamiñuparā cūācā cūrē. ⁶⁰ Bairo na cabomiatacūrē, cū paco puame atore bairo iñupō:

—Bairo jāā boetiya. “Juan” roque jāā boya. Bairo marī wāmetiroa yu macūācārē —na iñupō.

⁶¹ Bairo cō caīrō tūgo, cō iñuparā:

—¿Nopēō “Juarē” mu boyati? ¿Ni ũcū mujāā yau Juan cawāmecucu cū añuparī? Jīcā ũcū mácūmi —cō iñuparā.

⁶² Bairo cō ī yaparo, Zacarías cabusumasīēcūrē na wāmorī mena qūī jēniñañuparā, “¿dise wāme puame cū boyati?” Irā. ⁶³ Bairo na caījēniñarō, Zacarías puame cū wāmorī mena “Woaturicapāi, yucupāirē neasā,” na iñupū. Bairo na canenunirō bero, Zacarías, “Juan wāmecūgimi cūācā,” ī woatuyupu tipāipure yua. Bairo cū caīwoaturo, to macāña caetari majā puame iña acuacoasuparā, “¿Nopēi bairo cū boyati?” Irā yua.

⁶⁴ Tocārōā Zacarías cabusumasīētīmiatacu jicoquei busumasīcoasupu tunu. Bairo busumasīcōā yua, Diore qūī basapeoyupu. ⁶⁵ Bairo bairi natu macāña tūgo acuayuparā nipetirā. Tunu bairoa Judea yepa macāña cañuarī yepa macāña nipetirāpu āmeo quetibujuyuparā Zacaríajāā na cabairiquere.

⁶⁶ Bairo āmeo quetibujurā yua, na yeripu tūgoñañuparā nipetirā butioro. “¿Dope cabairau cū ānicutī āni cawīmau?” āmeo iñuparā. “Cariape Dios cū maitūgoñañupī,” āmeo iñuparā.

El canto de Zacarías

67 Zacarías p̄ame cū macū cū caátipeere quetib̄juyup̄. Espírítu Santo cū camasĩorĩjē j̄gori atore bairo ĩñup̄:

68 “¡Marĩ Pac̄u Dios caroū majū niñami, marĩ, Israel yepa macãana, marĩ caĩroaui!

Bairi marĩtu atiyami. Marĩ netõõũ acú atiyami, cū yarã majū marĩ caãnoi.

69 Marĩrē jou atiyami catutuaũ majū, marĩrē canetõõp̄are.

Cū carotiricu David ãnacū p̄ãrãmerã poa watoai marĩrē jou atiyami marĩrē canetõõp̄au majūrē.

70 Tirũm̄p̄are profeta majãrē cū caquetib̄ju j̄goyeticũrĩcãrõrē bairo bai-
etaro baiya.

71 Bairo boyupi Dios: Marĩ wapana roro marĩrē caátigarãrē marĩ canetõõrõ boyupi.

Tunu bairoa marĩ pesua roro marĩrē caátigarãrē marĩ canetõõrõ boyupi.

72 Bairo bairi marĩrē jou atiyami marĩrē canetõõp̄are.

Marĩ ñicũjããrē cū caĩrĩcãrõrē bairo ácu, marĩrē ĩñamairĩ, marĩ jou atiyami cãrē.

Cū caĩj̄goyeticũrĩcãrõrē bairo tiere masiritietiyami Dios.

73 Marĩ ñicũ Abraham ãnacãrē cū caĩcũrĩcãrõrē bairo tiere masiritietiyami.

74 Bairi marĩ wapana rē cū canetõrõ, marĩ p̄ame uwiricarõ mano cū yaye quetire marĩ tãgousagarã.

75 Tunu bairoa carorije caãperã, cariape caãna majū marĩ ãnigarã Dios cū caĩñajoro tocãnacã rãmũ marĩ cacatiri rãmũ cãrõ,” ĩ quetib̄juyup̄ Zacarías.

76 ĩ quetib̄ju yaparo, qũĩñup̄ tunu cū macũãcãrē:

“Macũ, atore bairo migarãma:

‘Dios jõbui macããcũ yaũ niñami Juan.

Cũ yaye quetire caquetib̄juj̄goyec̄scũ niñami,’ migarãma.

Marĩ Quetiupaũ camasãrē cū caquetib̄jup̄aro j̄goye mũ quetib̄ju j̄goyec̄tigu.

Marĩ Quetiupaũ yaye quetire caroaro na tãgoáto ĩ, cū j̄goye mũ quetib̄ju j̄goyec̄tigu.

77 Bairo mũ caquetib̄juro, Israel ya poa macãana atore bairo ĩ masĩgarãma:

‘Roro marĩ caãtiere masiriyogũmi marĩ Pac̄u Dios.

Marĩ netõõgũmi,’ ĩ masĩgarãma yua.

78 Marĩ Pac̄u Dios p̄ame cū camairĩjē mena marĩ netõõñami.

Tĩ rãmũ marĩrē cū canetõõrĩ rãmũ merē etaya.

Jĩcã rãmũ cabusuetarore bairo merē etaya.

79 Bairi camasãrē caroaro na masĩõgũmi Dios cū cajopã.

Camasã p̄ame canaitĩãrõp̄ ruirãrē bairo caãna niñami.

Bairo caãna nimirãcũã, caroaro cabusurore ĩñarãrē bairo nigarãma, cū caque-
tib̄jurijere tãgorã.

Jĩcãrõ tãnia ãnimasĩgarãma,” qũĩñup̄ Zacarías cū macũãcãrē.

80 Bairo cabero Zacarías cū caĩrõrē bairo baiyup̄. Cũ macũ yeri ñũ b̄tiãsrũ. Bairo b̄tiãcũ, desierto cayuc̄manop̄rũ ãninucũñup̄ Juan. Is-
rael ya poa macããnarē Dios yaye quetire cū caquetib̄jup̄aro j̄goye topũ ãninucũñup̄ Zacarías macũ p̄ame.

2

Nacimiento de Jesús

(Mt 1.18-25)

1 Mai, tiwatoap̄are quetiupaũ emperador Augusto cawãmec̄scũ ti yepa ñipetiro caroti ãñup̄. Bairo ãcũ, na cõñarotiyup̄ ñipetiro camasãrē. Na

wāmerĩrē woatu rotiyupu. ² Mai, tiere, Siria cawāmecuti yepa macāānarē, Cirenio cawāmecucu na quetiupau cū cañipau camasārē na cōñajūgo rotiyupu. ³ Torena, nipetiro camasā na ñicūjāā na cañni macārĩpu ásúparā, na wāmerĩrē woatu rotiránā.

⁴ José cūā Galilea cawāmecuti yepa, Nazaret macā macāācū cañniatacu ásúpu. Quetiupau rey David ānacū pārāmi ānirĩ, David cū cabuiaricaropu ásúpu, Belén cawāmecuti macā Judea yepapu. ⁵ María cū ñumo cañnipao mena ásúpu José, na wāmerĩrē woaturoti ácú. María puame merē macū jāñañupō cō parore. ⁶ Bairi Belén macārē na caetaro bero, cō macūācā cū cabuiari rūmu etayuparo. ⁷ Mai, ti macāpu camasā cañesēārĩ majā na cacānirĩ wii jiranetōcoasuparo merē. Torecu, ti wii upau wecua cū canurā na cacānirĩ wii pu yosarotiyupu Mariājāārē. Bairi torpu macūcūsupo, cō macū cañnijūgoare. Bairo macūcuti, jutii aseri mena cū ũmañupō. Cū ũmarĩ yua, wecua, na caugari coropu cū cūñupō, torpu cū cāniáto, iō.

Los ángeles y los pastores

⁸ Bairo ti ñamirē waibutoa nurĩcārā oveja cawāmecunarē cacoteri majā añuparā. Torpu Belén macātare na coteyuparā. ⁹ Bairo na cacoteāno cañnoa yua, ángel Dios mena macāācū natu buiaetayupu. Bairo cū cabuiaetaro, na tpu butiuro asiwoyuparo Dios yaye mena cū caasiyarije. Bairi ovejare cacoteri majā puame butiuro uwitūgoñañuparā, bairo cabairoi. ¹⁰ Bairo na cauwitūgoñarō iña, ángel puame atore bairo na iñupū: “Mujāā, ovejare cacoteri majā yu uwieticōāña. Caroa quetire mujāārē quetibujy acú yu atĩaru. Nipetiro camasā tiere tūgorā butiuro useanigarāma. ¹¹ Bairo baiya queti: Āme ñami David ānacū cū cañna macāpue buiāmi mujāārē canetōōpu. Mujāā Quetiupau, Mesías, Dios cū cajou majū merē buiāmi,” na iñupū ángel oveja cacoteri majārē. ¹² Bairo na i yaparo, atore bairo inemofupū: “Wecua wii pu na caugarique nurĩcā coro buipū pesayami. Jutii aseri mena ũmarĩcū torpu pesayami. Bairo mujāā cūācārē bócarā yua, ‘Cūā niñami,’ mujāā i masĩgarā,” na i quetibujyupu ángel ovejare cacoterārē.

¹³ Bairo cū cañno, ángelea majā capāārā buiaetayuparā jōbui macāāna. Diore cū basapeorā etayuparā. Atore bairo i basayuparā:

¹⁴ “¡Dios jōbui macāācū cañunetōñ niñami!

¡Bairi jĩcārō tani tūgoñarĩqūērē cū joáto narē cū mena caroaro cañnarē!”

¡basapeoyuparā ángelea majā.

¹⁵ Bairo i basapeo yaparori bero, tunucoásúparā jōbui pu tunu. Bairo na caató bero, ovejare cacoterā puame āmeo iñuparā:

—Jito, marĩ átoca Belēpu. Marĩ Quetiupau āme ñami cū caquetibujurijere bairo cabaiatajere marĩ iñaróa —āmeo iñuparā na majū.

¹⁶ Bairo i yaparo, tāmuri ásúparā Belēpu. Torpu eta, Mariare, bairi Josére na bócauparā. Cawĩmauacārē, wecua nurĩcā coro buipū capesauare cū bócauparā cū cūārē. ¹⁷ Bairo qūññarĩ, bairo ángel narē cū caĩatajere na quetibujy netōñuparā Mariājāārē. “‘Mujāā Quetiupau buiāmi,’ jāā iāmi ángel,” na iñuparā. ¹⁸ Bairi nipetiro camasā ovejare cacoteri majā na caĩquetibujynetōñjēērē tūgorā, butiuro tūgoñañuparā na yeripu. ¹⁹ María puame cape majū tūgoñanucūñupō cō yeripū ovejare cacoteri majā na caĩjēērē. ²⁰ Cabero ovejare cacoteri majā puame useanirĩqūē mena tunucoásúparā. Bairo áná, Diore qūĩ basapeoyuparā: “Jāā Pacu Dios, mu roque carou mu āniña,” qūĩ basapeoyuparā. Nipetirije na caĩnaatajere, bairi

na catūgoataje cūārē tūgoñarī bairo qūī basapeoyuparā. “Ángel marīrē cū caquetibujuatore bairo baiapu,” ññuparā oveja cacoteri majā, tunu áná yua.

El niño Jesús es presentado en el templo

²¹ Bairo na caátó bero, jīcā wāmo peti itia pēnirō cānacā rāmūrī canetōrō, cūācārē cū rupaᵐ macāātōrē yiseta rotiyuparā cū pacua pñame. Bairo áti yaparorā, “Jesús” cū wāmetiyuparā. María bairirupaᵐ cō cañiparo jūgoye ángel cū cawāmeti rotiricarorea bairo cū wāmetiyuparā.

²² Cabero nocānacā rāmū María cō cacatipetiro bero, Jesús pacua ásúparā Jerusalēpᵐ, Moisés ānacū cū caroticūrīcārōrē bairo átiráná. “Merē ñucoayamo María,” to templo wii macāānarē na ñ quetibujugarā ásúparā. Bairo áná, Jesuacaré cū neásúparā, Diore qūñogará. ²³ Tore bairo camasārē na átirotiyupa. Dios yaye woaturica tutipᵐ bairo ñ quetibujuyupa: “Mujāā pūnaa tocānacā cāᵐᵐua cabuiajūgorārē yure mujāā ñnogará,” ñ quetibujuyupa Dios yaye woaturica tutipᵐ. ²⁴ Tunu bairoa ape wāme Dios yaye cū caroticūrīqūērē bairo átiráná baiyuparā. Bairi buare pugarā, o buaaca cawīmarā majūrē Diore ñroari joemūgōjoráná baiyuparā.

²⁵ Bairo áná, Dios ya wii, templo wiipure etayuparā. Mai, tiwoatore ti macā Jerusalēpᵐre Dios yaᵐ jīcāᵐ Simeón cawāmeᵐcᵐ āñupū. Diore caroaro cañroaᵐ, carorije wapa cacūgoeᵐcᵐ āñupū. Bairo ācū, Israel yepa macāānarē canetōᵐpᵐ cū caetaparore ññagayupᵐ. Tunu bairoa Espiritu Santo, Dios Yeri majū Simeón mena āñupū. ²⁶ Bairo cū mena cū cañnoi, cū masīᵐñupū cū cariaparo jūgoye Mesías, marī Quetiupaᵐ Dios cū cajoure cū caññapeere. ²⁷ Bairo ti rāmū, Joséjāā templo wiipure na caetari rāmū, Espiritu Santo cū camasīrījē jūgori Simeórē cū joyupᵐ ti wiipᵐ. Bairo ti wiipᵐ cū cañno, Jesús pacua pñame ti wiire jāāñuparā na cūā, Moisés ānacū cū carotiricarore bairo átiráná. ²⁸ Bairo na cajāātō ñña, Simeón pñame natᵐ atí, Jesuacaré useanirī cū neñupū. Bairo cū ne yua, atore bairo Diore qūī basapeoyupᵐ:

²⁹⁻³⁰ “Yᵐ Quetiupaᵐ Dios, yure mᵐ cañrīcārōrē bairo āmerē baiya.

Ññiacarē mᵐ cajoure ñññañña.

Camasārē canetōᵐpᵐ majūrē ñññañña.

Bairi useanirīqūē mena yᵐ riacoaguᵐ.

³¹ Cūā ñññami nipetiro camasārē canetōᵐpᵐ mᵐ cacūjūgoyetiricᵐ.

³² Cabusuatípaᵐ caetaro, camasā ññamasññama.

Tore bairo āñiaca butiácúpᵐ cū caquetibujuro, judío majā cañmerā cūā masīgarāma.

Tunu jāārē, mᵐ yarā Israel yepa macāāna cūārē jāā ñroagarāma, camasārē canetōᵐpᵐ jāā ya poa macāācū jīcāᵐ cū cañno jūgori yua,” qūī basapeoyupᵐ Simeón Diore.

³³ Bairo cū cañrō tūgorā, José, bairi María butiuro tūgoñañuparā, Simeón na macūācārē cū cañrījērē. ³⁴⁻³⁵ Bairo na catūgoñarō, Simeón pñame atore bairo na ññupū: “Marī Pacᵐ Dios caroare cū jonemoáto mujāārē,” na ññupū. Bairo na ñ yaparou, tunu cō ññupū Simeón Maríare:

—Yᵐ yao, tūgoya. Mᵐ macūācā pñame caroaro cariape Israel yepa macāānarē caquetibujupaᵐ Dios cū cacūjūgoyetiricᵐ ñññami. Bairo butiácú, cū caquetibujuroi, Israel yepa macāāna jīcāārā netōgarāma. Aperā yasicoagarāma. Nipetiro camasā na yeripᵐ na catūgoñarījē pñame bajúaro na ññamasññ joroque átigumi, cū caquetibujuriye jūgori. Torena, jīcāārā mᵐ macūrē cū tejāñugarāma. Mᵐ pñame tiere na cateero ññao, butiuro mᵐ yapapujāñugo —cō ññupū Simeón Maríare.

³⁶ Mai, ti wiipũ añũpõ Ana cawãмесусо cũã. Fanuel añacũ macõ, Aser añacũ ya poa macããcõ majũ añũpõ. Cõ pũame profeta añũpõ. Bairi jĩcãõã ãninucũñũpõ Ana. Mai, cawãmao ãcõ, manapũcũsupo. Jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã cãmari majũ cõ manapũ mena ãnimañũpõ. ³⁷ Bairo cõ manapũ cũ cariaro bero yua, jĩcãõã ãninucũñũpõ. Apei boesupo. Bairo bairi templo wiipũre ãninucũñũpõ Ana. Topũre ãcõ, Diore cũ jẽninucũñũpõ. Ʋmũrecõõ, ñami cũãrẽ cũ jẽninucũñũpõ. Ʋgarique betiri Diore cũ jẽni ñubuenucũñũpõ. Bairo áti ãcõ yua, cabũcũo añũpõ. Ochenta y cuatro cãmari majũ cũgoyupo. ³⁸ Bairo bai yua, Simeõn Mariare cũ caquetibũju yaparoripaũa cõ cũã natũ etayupo. Bairo etanũcã, cũãcãrẽ qũĩñarĩ, “Dios mũ ñujãñũña jãã mena,” qũĩñũpõ. Bairo ï yaparo, narẽ canetõõpũre cacoteri majãrẽ atore bairo na ï quetibũjuypo: “Ʋseanirĩ ãña yũ yarã Jerusalén macããna. Merẽ etayami marĩrẽ canetõõpũre,” na ï quetibũjuypo.

El regreso a Nazaret

³⁹ Cabero, Joséjãã Dios cũ carotiricarore bairo átipeyori bero, tunucoásuparã Galilea yeparũ Nazaret macã, na ya macã majũpũ. ⁴⁰ To bero Jesús pũame caroaro tutuaũ bũtiyupũ. Bairi tunu caroaro tũgoñamasĩcoasupũ. Torecũ, Dios caroare cũ joyupũ Jesure.

El niño Jesús en el templo

⁴¹ Tunu tocãnacã cũma Jesús pacũjãã Jerusalẽpũ ãnucũñũparã, Pascua bõse rãmũrĩrẽ ññarãná. ⁴² Bairi Jesús pũga wãmo peti rapore pũga pẽnirõ cãnacã cãmari cacãgõũ cũ caãno ásũparã Jerusalẽpũ. Na cabainucũrĩcãrõrẽ bairo baiyuparã. ⁴³ Bairo topũ eta, ãni, pascua bõse rãmũrĩ bero yua, tunuásuparã na ya paũpũ. Jesús pũame Jerusalẽpũã tuayupũ. Cũ pacũa pũame masĩẽsuparã cũ catuarijere. ⁴⁴ Bairo áná, Jesure qũĩñaetimirãcũã, “Marĩ mena macããna mena ãcũmi,” ï tũgoñañũparã. “Marĩ berore Ʋsaumi,” qũĩ tũgoñañũparã Jesure ti rãmũ, na caãjũgori rãmũrẽ. Cabero qũĩñaetiri yua, cũ macãjũgoyuparã. “¿Jãã macãrẽ mũjãã ññaetiatĩ?” ï jẽniñañũparã. Na yarã, na bapa cũãrẽ na ï jẽniñamiñũparã. ⁴⁵ Bairo cũ bócaetimirã yua, tunucoásuparã Jerusalẽpũ, cũ macãránã.

⁴⁶ Bairo ti macãpũ etarã, itia rãmũ bero cũ bócayparã Dios ya wii templo wiipũ. Mai, Jesús pũame to macããna cajũgõũbueri majã mena ruiyupũ. Na caquetibũjũrĩjere tũgõũ baiyupũ. Tunu bairoa narẽ, “¿Dõpe bairo ïgaro to ññati tie?” na ï jẽniñanucũñũpũ. ⁴⁷ Bairi nipetiro camasã cũ caĩmasĩrĩjẽrẽ tũgorã, narẽ cũ cayurije cũãrẽ tũgorã, cũ tũgocõã maniásuparã. “Cawĩmaũ nimicãã, masĩjãñũñami,” ññũparã na pũame, Jesure. ⁴⁸ Bairi yua, cũ pacũa topũ cũ bócayparã. Cũ bóca, qũĩña acũacoasuparã. Cũ paco pũame atore bairo qũĩñũpõ:

—Macã, ¿nopẽĩ jããrẽ, bairo mũ baiyati? Ʋũ, mũ pacũ mena mũrẽ yoaro jãã macãmiapũ. Bairi jãã tũgoñarĩquẽ paipũ —qũĩñũpõ Maria Jesure.

⁴⁹ Bairo cõ caĩrõ tũgo, cõ ññupũ:

—¿Nopẽĩrã yure mũjãã macãati? Ʋũ Pacũ yure cũ carotirijere yũ caátigarõ, ¿mũjãã masĩẽtiati? —cõ ññupũ Jesús Mariare.

⁵⁰ Bairo cũ caĩrĩjẽrẽ tũgomasiẽsuparã cũ pacũa pũame. “¿Dõpe bairo ïgu qũĩñati marĩ macã?” ïcõãñũparã.

⁵¹ Cabero yua, na mena tunucoásupũ Jesús Nazaret macãpũ. Bairo topũ eta, ãcũ yua, cũ pacũa na caĩrõrẽ bairo caroaro yũyupũ. Mai, cũ paco pũame cũ caátianierẽ caroaro tũgoña qũĩñocõã ãninucũñũpõ cõ yeripũ. ⁵² Jesús pũame cũ catũgoñarĩjẽ, cũ rupaũ mena bũticõã Ʋsaásupũ. Bairi Dios pũame

cū caatīānierē caroaro qũĩñajesoyurũ. Camasã cãã caroaro qũĩñajesoyuparã Jesure.

3

Juan el Bautista en el desierto (Mt 3.1-12; Mr 1.1-8; Jn 1.19-28)

¹⁻² Cabero yua, nocānacā rūmurĩ bero, Juan ānacū desierto cayucũmanorũ āninucũñupũ, Zacarías ānacū macū majũ. Mai, tiwatoa Tiberio cawāmesũcũ nipetiro yepa quetiupau āñupũ. Merē wāmorĩ peti jĩcã rãpo pēnirō cānacā cāmarĩ majũ quetiupau āñupũ Tiberio. Apei, Poncio Pilato cawāmesũcũ Judea yepa macāānarē cūrē carotibojau āñupũ. Apei cãã Herodes cawāmesũcũ Galilea yepa macāānarē cūrē carotibojau āñupũ. Apei, Herodes bai cãã, Felipe cawāmesũcũ Iturea, Traconite pũga yepa macāānarē cūrē carotibojau āñupũ. Apei cãã Lisania cawāmesũcũ Abilinia yepa macāānarē cū rotibojayurũ cū cãã Tiberiore. Tunu bairoa Anás, Caifás cawāmesũcũ sacerdote majã quetiuparã majũ āñuparã na cãã. Tiwatoa majũ Dios Juarē cū quetibũju āñesēãrotiyurũ yua. ³ Bairo cū caĩrõ tũgo, torũ ásũrũ Juan, Rio Jordán na caĩrĩ yaa tũnĩrũ. To macāānarē atore bairo na ĩ quetibũjuyurũ: “Tũgoña qũēnoña roro mujãã caatīānierē. Tie mujãã cabairijere cū tũgoña jēniña mujãã majũ Diore. Tunu bairoa cabautizarotiparã mujãã āniña. Bairo mujãã caáto, mujãã netõgumi Dios,” na ĩñupũ Juan to macāānarē. ⁴ Atope bairo ĩ woatu quetibũjcũñupĩ Isaías ānacū, Dios yau profeta Juan cū cabaiepere:

“Bairo ĩgumi jĩcãũ desierto cayucũmanorũ cāānicõāniatacũ:

‘Marĩ Quetiupau yoaro mee etagumi.

Torena, caroaro cariape ānicoteya.

Camasã na quetiupau cū caetaparo jũgoye cū caatĩpawārē na caqũēnorõrē bairo cū qũēnoyuya mujãã cãã.

⁵ Na pũame na quetiupau cū caatĩpawãpure ope to caãmata, ñerĩ mena tore cũbiayama.

Tunu bairoa ũtã buri to caãmata, yesea qũēnoñama.

Tunu bairoa carupa betori cãã to caãmata, cariape qũēno āmewiyoyama ti wãārē.

Caroa wãã majũ qũēnoñama cū caatĩpawārē.

Tore bairo mujãã cãã marĩ Quetiupau cū caetaparore caroaro qũēnoyuya mujãã yeripũ.

⁶ Bairo nipetiro camasã narē Dios cū canetõroticũrĩcũrē qũĩñagarãma, ĩgumi cayucũmanorũ cāānicõāniatacũ,”

ĩ woatu quetibũju jũgoyeticũñupĩ Isaías ānacū Juan cū caĩquetibũjũpeere.

⁷ Bairo Isaías cū caĩwoatuquetibũjũro bero, cayoato bero Juan pũame etayurũ. Bairo cūrē cabautiza rotiratĩatanarē atore bairo na ĩ quetibũjuyurũ: “ĩmujãã caĩtopairã, āña pũnaarē bairo caāna mujãã caānoi, mujãã yu bautizaecũ! Atope bairo mujãã ĩ tũgoñarã: ‘Dios camasãrē cū caĩñabeseri rūmurē popiye marĩ cabaibujioatajere oco mena marĩ cosenetõbujioami,’ mujãã ĩ tũgoñarã. ¿Ñamu mujãã cū quetibũjuyati, ‘Tie mena jãã netõgarã,’ mujãã caĩrĩjērē? Bairo pũame mujãã caatīānierē boya: ⁸ Rorije mujãã caatĩere yapapuarĩ caroaro ānajē pũame átijũgoya. Bairo mujãã caáto, camasã nipetiro ĩñarã, ‘Torena, na yerire merē wasoa yaparoupa,’ ĩ masĩgarãma. Tunu bairoa, ‘ĩMarĩã, Abraham ānacū pãrãmerã marĩ caānoi, marĩ netõõgumi Dios!’ ĩ tũgoñæticõāña. Bairo mujãã caĩtũgoñæmiatacũārē, dope bairo átinetõmasĩã maniña. Dope bairo Dios bou, atie ũtã rupaa mena Abraham pãrãmerãrē bairo átiqũēno jēñomasĩñami. ⁹ Bairi caroaro mujãã caãpericõãta, jĩcãũ yucũ,

caríca manirē quetjjoerocacōārcārōrē bairo mujāā átirecōāgumi Dios mujāā cūārē. Petoaca rusaya mujāārē Dios cū caññabesepa rūmu,” na ī quetibujuyuru Juan cūrē cabautiza rotiratiatanarē.

¹⁰ Bairo cū cañrō tūgo, atore bairo qūī jēniñañuparā to macāāna capāārā:

—Tame, toroque, ¿ñerē jāā átibujiocuti?

¹¹ Bairo na cañjēniñarō tūgo, Juan pñame atore bairo na ññupū:

—Nii ūcū jutiro pñguro cacūgon, apei cacūgoecure jīcārō cū nuniáto. Tunu bairoa ugarique cacūgon, apei cacūgoecure cū batoáto —na ī quetibujuyuru Juan catūgorā etarārē.

¹² Na watoa etayuparā jīcāārā dinerore jejjobojari majā. Roma gobiernorē camasā yaye dinerore impuestos cawāmecutiēre jejjobojari majā etayuparā, cū bautiza rotirána Juarē. Na cūā qūī jēniñañuparā:

—Cabuei, ¿dope jāā caátore cū boyati Dios?

¹³ Bairo na cañjēniñarō tūgo, atore bairo na ī quetibujuyuru:

—Mujāā quetiuparā na carotiricarō jīcārō tūni jeya. Tie netōrō jeeticōāña.

¹⁴ Cabero tunu soldaua cūā cū eta, qūī jēniñañuparā:

—Jāā ate, ¿ñerē jāā caátiere cū boyati Dios?

Bairo na cañjēniñarō tūgo, na cūārē na ī quetibujuyuru:

—Tutuario mena camasārē na ēmaeticōāña. Tunu na busujāētīcōāña caáperārē, marīrē na wapatiáto, Irā. Tunu mujāā capaapee wapare mujāā quetiuparā na cajorijerea tocārōā useanicōāña. Bonemoeticōāña —na ī quetibujuyuru Juan soldauare.

¹⁵ Camasā pñame Juan cū caquetibujuriye jūgori butiuro tūgoñañuparā.

Bairi nipetiro camasā na yeripñ atore bairo ī tūgoñañuparā: “¿Āni, Juan, Mesías, Dios cū cajon majū cū ānicuti?” āmeo ī tūgoñañuparā na majū. ¹⁶ Bairo na cañtūgoñarō, Juan pñame atore bairo na ī quetibujuyuru: “Yñ paarique niña mujāārē oco mena yñ cabautizariye. Yñ paarique to caññumiatacūārē, yñ bero caetañ cū capaariye pñame ññunetōgaro. Cū roque Espiritu Santore jōmasīgumi camasāpñre. Tunu bairoa camasā roro na catūgoñarjē na wasoao joroque na átigumi. Cū roque yñ netōrō caññimajūñ nīgumi. Bairi yñ pñame jīcārō tūni yñ átipeyomasīētīña. ¹⁷ Yñ bero caetarañ pñame marī ññabesegumi. Bairo carorārē na beseregumi. Trigo aseri carorijere joerocacōārcārōrē bairo camasā carorārē na beseregumi. Caūpetietī peeropñ na joeregumi. Caroarā roquere caroaro na qūēnogumi. Trigo caroa majūrē caroaro na caqūēnocūrōrē bairo caroaro na qūēnogumi caetarañ cū yarā majūrē,” na ī quetibujuyuru Juan catūgorā etarārē Jesús cū caátipeere.

¹⁸ Bairo yua, atore bairo capee wāme, camasārē na quetibujuyuru Juan caroa queti majūrē. ¹⁹ Bairo caroaro cū caquetibujumiatacūārē, quetiupañ gobernador Herodes cawāmecscñ pñame Juan cū caññjērē tūgousaesupñ. Mai, Herodes bai Felipe pñmorē cō ēmañupñ. Herodías cawāmecscñ mena āninusūñupñ. Tore bairo apeye ūnie cūārē roro majū ásupñ Herodes. Bairo bairi roro cū caátiere cū quetibujumīñupñ Juan Herodere. ²⁰ Cabero Herodes pñame cū cañrō tūgo, nemorō roro ásupñ. Juarē preso jorica wiipñ cū jorocacōāñupñ yua.

Jesús es bautizado

(Mt 3.13-17; Mr 1.9-11)

²¹ Mai, Juan pñame to macāāna nipetirārē oco mena na bautizayuru. Bairo cū caáto watoa, Jesús cūārē cū bautizayuru. Bairo Jesús cū cajēnirpñna yua, jōbui ūñgrecōo pñame pāññcācoasuparo. ²² Bairo capārō yua, buare bairo

ruiasúrꝑꝑ Espírítu Santo, Dios Yeri majũ, Jesús tꝑꝑꝑ. Bairo cũ cabauruiató, jõbuirꝑꝑ busarique atore bairo i ocajoyuparo:

—Mꝑ, yꝑ macũ, yꝑ camai majũ, mꝑ añiña. Mꝑ caatíãnierẽ ñiñajesoya bũtioro —ĩ bꝑꝑꝑ ocajoyuparo jõbuirꝑꝑ busarique.

Los antepasados de Jesucristo

(Mt 1.1-17)

²³ Baiři yua, Jesús camasãrẽ cũ caquetibũjũgoripꝑꝑ treinta años majũ cũgooyꝑꝑꝑ. Mai, Dios macũ cũ caãnimiatacũãrẽ, “Cũ pꝑꝑꝑ José niñami,” qũĩ tũgoñaũparã camasã Jesure.

José pꝑꝑame Elí cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

²⁴ Elí pꝑꝑame Matat cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Matat pꝑꝑame Leví cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Leví pꝑꝑame Melquí cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Melquí pꝑꝑame Jana cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Jana pꝑꝑame José cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

²⁵ José pꝑꝑame Matatías cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Matatías pꝑꝑame Amós cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Amós pꝑꝑame Nahúm cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Nahúm pꝑꝑame Esli cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Esli pꝑꝑame Nagai cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

²⁶ Nagai pꝑꝑame Maat cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Maat pꝑꝑame Matatías cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Matatías pꝑꝑame Semei cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Semei pꝑꝑame Josec cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Josec pꝑꝑame Judá cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

²⁷ Judá pꝑꝑame Joanán cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Joanán pꝑꝑame Resa cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Resa pꝑꝑame Zorobabel cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Zorobabel pꝑꝑame Salatiel cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Salatiel pꝑꝑame Neri cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

²⁸ Neri pꝑꝑame Melquí cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Melquí pꝑꝑame Adi cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Adi pꝑꝑame Cosam cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Cosam pꝑꝑame Elmadam cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Elmadam pꝑꝑame Er cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

²⁹ Er pꝑꝑame Jesús cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Jesús pꝑꝑame Eliezer cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Eliezer pꝑꝑame Jorim cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Jorim pꝑꝑame Matat cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

³⁰ Matat pꝑꝑame Leví cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Leví pꝑꝑame Simeón cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Simeón pꝑꝑame Judá cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Judá pꝑꝑame José cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

José pꝑꝑame Jonám cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Jonám pꝑꝑame Eliaquim cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

³¹ Eliaquim pꝑꝑame Melea cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Melea pꝑꝑame Mena cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Mena pꝑꝑame Matata cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

Matata pꝑꝑame Natán cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

³² Natán pꝑꝑame David cawãtesꝑꝑꝑ añacũ macũ añĩpũ.

David рһаӀе Isai cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Isai рһаӀе Obed cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Obed рһаӀе Booz cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Booz рһаӀе Sala cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Sala рһаӀе Naason cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

³³ Naason рһаӀе Aminadab cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Aminadab рһаӀе Admin cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Admin рһаӀе Arni cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Arni рһаӀе Esrom cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Esrom рһаӀе Fares cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Fares рһаӀе Judá cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

³⁴ Judá рһаӀе Jacob cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Jacob рһаӀе Isaac cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Isaac рһаӀе Abraham cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Abraham рһаӀе Taré cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Taré рһаӀе Nacor cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

³⁵ Nacor рһаӀе Serug cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Serug рһаӀе Ragau cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Ragau рһаӀе Peleg cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Peleg рһаӀе Heber cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Heber рһаӀе Sala cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

³⁶ Sala рһаӀе Cainán cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Cainán рһаӀе Arfaxad cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Arfaxad рһаӀе Sem cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Sem рһаӀе Noé cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Noé рһаӀе Lamec cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

³⁷ Lamec рһаӀе Musalén cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Musalén рһаӀе Enoc cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Enoc рһаӀе Jared cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Jared рһаӀе Mahalaleel cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Mahalaleel рһаӀе Cainán cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

³⁸ Cainán рһаӀе Enós cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Enós рһаӀе Set cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Set рһаӀе Adán cawãтесӀси ãнасӀ масӀ ãñурӀ.

Adán рһаӀе Dios cӱ caq̃iënoj̃goricӱ ãnir̃i cӱ mac̃ur̃e bairo caãc̃u ãñурӀ yua.

4

Jesús es puesto a prueba

(Mt 4.1-11; Mr 1.12-13)

¹ Bairo Juan Jesure cӱ cabautizaro bero, Jesús рһаӀе Espíritu Santo, Dios Yeri cӱ camasiõr̃ij̃e car̃usaec̃u maj̃u ãnicõãñурӀ. Bairo cӱ caãno yua, Jesure, Rio Jordán caãniatacure cӱ j̃ugoásúr̃u desierto cayuc̃manop̃u Esp̃iritu Santo рһаӀе. ² Bairi desierto cayuc̃manop̃u cuarenta r̃ãmur̃i maj̃u ãñурӀ. Bairo top̃u cӱ caãno yua, wãt̃i рһаӀе rorĩje cӱ átirotimiñур̃u Jesure, “Cariape cӱ átinuc̃ñati,” ĩ. Tunu top̃u ãc̃u, ñe ùnie ũgaesur̃u Jesús. Bairi cuarenta r̃ãmur̃i bero yua, queyar̃ique t̃uñoñañур̃u. ³ Mai, wãt̃i рһаӀе atore bairo cӱ átirotimiñур̃u Jesure:

—M̃u, Dios mac̃u m̃u ãniña. Bairo cariapea Dios mac̃u caãc̃u ãnir̃i, atia ütãr̃e pan q̃iënor̃i ũgaya —q̃iñур̃u wãt̃i Jesure.

⁴ Bairo cӱ caĩrõ t̃ago, atore bairo рһаӀе q̃iicõãñур̃u Jesús:

—Mu caĩrõrê bairo yu áperigu. Dios yaye quetire na cawoaturica tutipũ ricaati yu átirotietiya. Bairo ñña ti tuti: ‘Ugarique marĩ cauganucũrõ jeto boetiyami Dios. Nipetirije cã yaye quetibũjuriquere marĩ catãgoñarĩjê cãârê boyami,’ ĩ quetibũjuya Dios yaye quetire na cawoaturica tutipũ —qũĩñupũ Jesũ wãtĩrê.

⁵ Bairo cã caĩrõ bero, wãtĩ pũame Jesure ãtãũ buipũ cã neásúpũ. Topũ etari yua, qũĩñoñupũ ati yepa macããna tocãnacãũpũa macããna quetiuparã na carotimasĩrĩpũarire. ⁶⁻⁷ Bairo qũĩño yaparo, bairo qũĩñupũ tunu Jesure:

—Atie murê yu caĩrõrĩjêrê yu cãgoya. Bairĩ noo yu caboure cã yu nuninetõmasĩña. Mu pũame mu cabooota, tocãnacã macã macããnarê carotimasĩrĩjêrê murê yu nunigu. Nipetiro camasã murê ĩroagarãma, ģuropatari mena etanumurĩ yure mu caĩroaata. Carotimasĩ mu ãnio joroque mu yu átigu. ‘Jau,’ miwã —qũĩñupũ wãtĩ Jesure.

⁸ Bairo cã caĩrõ tũgo, bairo qũĩñupũ Jesũs:

—Mu caĩrõrê bairo yu áperigu. Dios yaye quetire na cawoaturica tutipũ ricaati yu átirotietiya. Bairo ñña ti tuti: ‘Jĩcãã niñami marĩ caĩroau, Dios jeto. Cã caĩrĩjê jetro tũgoya,’ ĩ quetibũjuya Dios yaye quetire na cawoaturica tutipũ —qũĩñupũ Jesũs wãtĩrê.

⁹ Bairo cã caĩrõ bero, wãtĩ pũame Jesure cã neánemoñupũ. Jerusalén macãpũ Dios ya wii, templo wii buipũ cã neánemoñupũ. Bairo topũ eta, qũĩñupũ wãtĩ Jesure:

—Mu, Dios macũ mu ãniña. Bairo cariapea Dios macũ caãcũ ãnirĩ, mu majũ patĩñarui ácãja jõ yeparũ. Mu riaecu. ¹⁰ Tore bairo ĩ quetibũjuya Dios yaye queti:

‘Dios pũame cã yarã ángelea majãrê mu coterotigumi.

¹¹ Na, ángelea majã, mu bocãñegarãma ãtã rupaaru mu cañarocapeaetiparore bairo ĩrã,’

ĩ quetibũjuya Dios yaye quetire na cawoaturica tutipũ —qũĩñupũ wãtĩ Jesure.

¹² Bairo cã caĩrõ tũgo, bairo qũĩñupũ Jesũs:

—Bairo mu caĩquetibũjurore bairo caĩmiatacããrê, mu caãtirotirore bairo yu áperigu. Bairo yu caãto boetiyami Dios. Ape wãme ape pũrõpũ atore bairo ĩ quetibũjuya: ‘Marĩ Quetiupau Diore cã camasĩrĩjêrê átiepecõãrĩ cã jẽneticõãña,’ ĩ quetibũjuya Dios yaye queti na cawoaturica tutipũ —qũĩñupũ Jesũs wãtĩrê. Cã yuesupũ.

¹³ Bairĩ wãtĩ pũame ape wãme roro cã átiroti masĩesupũ. Bairo átiroti masĩetĩrĩ yua, Jesure cã aweyocoásúpũ mai.

Jesús comienza su trabajo en Galilea

(Mt 4.12-17; Mr 1.14-15)

¹⁴ Bairo cabero Jesús Galilea yeparũ Espĩritu Santo cã camasĩrĩjê mena ñe ñie rusaricarõ mano tunucoásúpũ yua. Bairĩ to macããna nipetiro camasã ti yepa tũni macããna pũame cã cabairijere tũgorã tocãnacãũpũa ãmeo quetibũjue netõõñuparã na majũ. ¹⁵ Jesũs pũame tocãnacãpũrĩ na cañubuenefãrĩ wĩirĩpũre camasãrê na quetibũjuyupũ. Bairo cã caĩquetibũjuro, camasã nipetiro qũĩroayuparã.

Jesús en Nazaret

(Mt 13.53-58; Mr 6.1-6)

¹⁶ Cabero Nazaret cawãmecuti macãpũ etayupũ tunu Jesús. Cawĩmaũ ãcũ, cã cabutirica macãpũ etayupũ. Topũ eta, ti macã macããna na cañubuenefãrĩ wiipũre jããñupũ yerijãrĩcã rãmu caãno. Bairo jeto átinucũñupũ Jesús ti rãmu ñnorê. Bairĩ ti wii camasã riaperũ nucũñupũ, Dios ya tutire jũgoquetibũjũgũ.

17 Bairo cū cabairo, profeta Isaías ānacū cū cawoaturiquere cū nuniñuparā. Bairo cū na canunirō, ti pūrō macāājē quetibujurique jīcā wāmerē bōcayupū. Atore bairo caīrpaure bōcayupū:

18 —“Espíritu Santo yū mena āniñami merē, Dios yūre cū caroticūrīcārōrē bairo yū caátiparore bairo ī.

Yū mena āniñami, cabopacarārē caroa quetire na yū caquetibujuparore bairo. Yū jowī Dios, camasārē cū caqūēnoparore bairo na yū caquetibujuparore bairo ī.

Jīcāārā preso cañe ecoricarārē bairo caāna niñama.

Aperā cacaapee īñaenarē bairo niñama.

Aperā wātīrē rogo caátiecorārē bairo caāna niñama.

Na ūnarē yū caqūēnoparore bairo ī, yū jowī Dios.

19 Camasārē Dios cū canetōrī yūtea caetarore yū quetibujū rotijowī yua,”

īña ati pūrō —na ī quetibujuyupū Jesús cārē catūgori majā, sinagoga wii macāānarē.

20 Bairo ti pūrōrē īñayaparo, ti tutire biayupū. Bairo áti yua, ti wii papera tutirire cacoteire cū pītinuniñupū. Pītinuni, etanumucoasupū Jesús. Bairo cū caáto, nipetiro camasā qūīñacōā űsayuparā. 21 Bairo cārē na caīñausaro, atore bairo na īñupū Jesús:

—Isaías ānacū cū caīquetibujū woaturicua yū āniña. Āmerē cū caīquetibujurigarore bairo baietaya —na īñupū Jesús ti wii macāānarē.

22 Bairo cū caīrō tūgorā, cū caīrījērē tūgo acūacoasuparā. Atore bairo īñuparā:

—Ago tame, āni, caroaro jīcārō tūni būsuyami. ¿José macū mee cū āniñati? Bairo cūā nimicāā, ¿caroaro cū masīñati? —āmeo ī būsuyuparā na majū.

23 Cabero Jesús pūame na īñupū tunu:

—Ati yepa macāāna apeī narē cū cacatiorore borā, cū na caīnucūrōrē bairo mujāā cūā yū mujāā ī tūgoñarā: “Mū, űcotiri majōcū, mū majūā űcoti catioya. Bairi Capernaupūre ācū, mū caátijēñorīqūērē bairo atore, mū ya macāpū cūārē mū ātigū, Dios cū cajon mū caāmata,” yūre mujāā ī tūgoñarā —na ī quetibujuyupū Jesús ti wii macāānarē.

24 Ī quetibujū yaparo, bairo na īñupū tunu:

—Cariape mujāārē niña: Ni űcū Dios yūā profetare cū ya macā macāāna cū boenama. Noa majū qūīroenama. 25 Tunu bairoa marī űicū profeta Elías ānacū, cū caāni yūtearū cawapearā rōmirī capāārā āñuparā. Ati yepa Israel yeparūre itia cūma ape cūma recomacā caoco ocaeti yūteare capāārā āñuparā. Tunu ti yūteare bñtioro űariarique āñuparō. 26 Bairo capāārā na űna na caānimiatacūārē, cawapearā rōmirī jīcāōā na mena macāācō jettore cū juátinemo rotiyupū Dios Elīare. Sarepta cawāmecūcore ape yeparū Sidón macāācōrē cō juátinemo rotiyupū. 27 Tunu bairoa profeta apeī Eliseo cawāmecūcū ānacū cū caāni yūtea carupū boarā capāārā āñuparā ati yeparūre. Bairo capāārā na űna na caānimiatacūārē, jīcāūā na mena macāācū jettore cū catorotiyupū Dios Eliseore. Naamán cawāmecūcūre, ape yepa, Siria yepa macāācūrē cū catorotiyupū —na ī quetibujuyupū Jesús cū ya macā macāānarē.

28 Bairo cū caīquetibujuro tūgorā, űbuerica wii macāāna pūame bñtioro asijāñuparā Jesús mena. 29 Bairo cū mena asia yua, cū űe, ti macā jūgoye űtāū buipū cū neásuparā. Bairo topū etarā, cū tuneroca űojogamiñuparā Jesure.

30 Bairo na caátigamiatacūārē, Jesús pūame na watoarū, cū jāā ī masīā mano, na netō acoásupū.

Un hombre que tenía un espíritu impuro

(Mr 1.21-28)

³¹ Cabero Galilea yeparu Capernaum cawāmecuti macāpu acoásupu Jesús. Topu eta, yerijāricā rāmu caāno na jūgobueyupu camasārē. ³² Carotimasī cū caīquetibujurore bairo na quetibujuyupu. Bairo cū caquetibujurijere tūgorā, to macāna pūame tūgo acūacoasuparā.

³³ Mai, ti wiī sinagoga űubuerica wiīpu āñupū jīcāu wātī yeri pūna cacāgon. Bairo Jesús cū cabueāno, wātī yeri pūna cacāgon pūame atore bairo butiōro qūī awajayupu:

³⁴ —Mū, Jesús Nazaret macācū, ¿nopēī mu atīati jāā ture? ¿Jāārē rei acū mu baiyati? Mūrē jāā masījāñuña. Mū, Dios macū, cañuu, mu āniña —qūī awajayuparā wātī yeri pūna, caūmu risero mena jūgori.

³⁵ Bairo na caīrō tūgo, na iñupū Jesús:

—¡Būseticōāña mujāā! ¡Āni caūmu rupāure witi ánaja! —na iñupū Jesús wātīārē.

Bairo cū caīrō tūgo, wātī yeri pūna pūame caūmūrē cū jūgoñañupū yeparu, cūrē cañāñi majā watoare. Bairo áticoā, roro cū átiri mee witicoásupu.

³⁶ Bairo caūmūrē cū caátiere iñarā, nipetiro camasā qūñña acūacoasuparā.

—¿Ñe to āniñati cawāma Jesús cū carotirije? ¡Nocārō caroaro majū cū masīñati! Wātī yeri pūna cūā cū yūcōāñama. “Witi ánaja,” cū caīrō, witi-coayama yua —āmeo iñuparā na majū Jesure.

³⁷ Bairo cū caāto bero, cū tūgoyuparā camasā nipetiro ti yepa tāni macāāna, Jesús cū caátiere, cū camasīrjērē yua.

Jesús sana a la suegra de Simón Pedro

(Mt 8.14-15; Mr 1.29-31)

³⁸ Bairo na quetibujū yaparo, na űubuerica wiire witicoásupu Jesús. Ti wiire witiā, jāācoasupu Simón cawāmecucu ya wiīpu. Mai, Simón mañicō pūame ri-ajāñuñupō. Butiōro bugoyupo. Bairo cū cajāārō, cū quetibujuyuparā cabucno cō cariarijere. ³⁹ Bairo na caīquetibujuro tūgo, cōtu eta, “Būgoye tocārōā jānaña cōrē,” iñupū. Bairo cū caīrō, jicoquei jānacoasuparo bugoye pūame. Tocārōā caticoasupo. Bairo catiácō yua, tocārōā űgarique na qūēnonuñupō Jesujāārē.

Jesús sana a muchos enfermos

(Mt 8.16-17; Mr 1.32-34)

⁴⁰ Cabero muīpu cū cajāārīpan, canaioatīpan caāno Simón ya wiīpūre etayuparā nipetiro ti macā macāāna. Dise űnie riaye caāno cārō cacāgorā yarā pūame na neasuparā Jesús tūpu. Bairo Jesús pūame na caetaro iña, nipetirārē na catiōyupu. Cū wāmorē na bui űigāpeori tocānacā wāme riaye cacāgorārē na catiōyupu. ⁴¹ Tunu bairoa na mena macāāna cariarā capāārā wātī yeri pūnarē cacāgorā cūrē na netdōñupū Jesús. Bairo cū caāto, wātī yeri pūna pūame qūī awajayuparā, bairo witi áná:

—¡Mū roque Dios macū mu āniña! —qūñuparā.

Bairo na caīmiatacūārē, Jesús pūame na irotiesupu. Yū, Mesías, Dios cū cajou yū cañierē na quetibujeticōāto ī, bairo na irotiesupu.

Jesús anuncia el mensaje en las sinagogas

(Mr 1.35-39)

⁴² Ape rāmu cabusuatīpan Jesús wācā, ti macārē witicoásupu. Bairo ácu yua, etayupu Jesús camasā na samanīpūpu. Bairo topu cū caāno, ti macā macāāna cū macāñuparā. Bairo cū macārī, cū etacoasuparā. Atore bairo qūñuparā:

—Aperopu mu ápewa. Jāā mena mu ānicōāwā —qūñuparā.

⁴³ Bairo na caīrō tūgo, bairo na iñupū Jesús:

—Ape macãã macããna cããrẽ na yu quetibũjũ. Caroa quetire, Dios cã carotimasĩrĩpũ caetarore na yu quetibũjũ masĩõõũ. Torecũna, yu jowĩ Dios ati yeparũre —na ñũpũ Jesús ti macã macããnarẽ.

⁴⁴ Cabero cã caĩrõrẽ bairo quetibũjũ ñesẽãñũpũ Jesús Judea yeparũre. Ñubuerica wiiri macããnarẽ na quetibũjũ ñesẽãñũpũ Jesús.

5

La pesca milagrosa (Mt 4.18-22; Mr 1.16-20)

¹ Ape rũmũ ñtabũcũra Genesaret cawãmecutira tãnipũ ãñũpũ Jesús. Topũ cã caãno, camasã pũame Dios yaye quetire tũgogarã, cãtũ neñañũparã dope baiã masĩã manopũ. ² Bairo na cabairo yua, tira tãnipũ ññajoyũpũ Jesús pũga cũmuu, capaca turorica cũmuu majũrẽ. Mai, ti cũmuu uparã mañũparã. Na cũmuurẽ maa weyo, paputiropũ na bapĩ yucure coserã baiyũparã. Wai pajĩãrĩ majã ãñũparã. ³ Bairo Jesús pũame ti cũmuu jĩcãrẽ ájããñũpũ Simón ya cũmuu majũrẽ. Bairi Simorẽ jõjãñũrĩ tuwiyo rotijoyũpũ. Simón pũame, “Jan,” ñ, cũ tuwiyo joyũpũ. Bairo ti cũmuapũ jãñarĩ Jesús pũame petapũ canucũrĩ majãrẽ caroaro na quetibũjũ jũgoyũpũ. ⁴ Bairo na quetibũjũ yaparori bero, atore bairo qũĩñũpũ Jesús Simorẽ:

—Jito, ñtabũcũra recomacãpũ marĩ átõca. Topũ etari majãã bapire majãã roca ñuawa. Bairo ána, marĩ wai pajĩãgarã —qũĩñũpũ Jesús Simorẽ.

⁵ Bairo cã caĩrõ tũgo, Simón pũame qũĩñũpũ:

—Cabuei, ati ñami jãã wai macãmiapũ. Jãã bocaetiarũ. Maniãma. Bai pũna, mũ caĩrõrẽ bairo yu átigũ. Bapire yu rocañuagu —qũĩñũpũ Simón Jesure.

⁶ Bairo Simojãã na caãto, tocãrõã wai capããrã ti bapire jããñũparã. Bairo jããnetõrã yua, na bapĩ wori nucũpũ jããñũparã. ⁷ Bairo capããrã waire ñna acũari, na baparãrẽ ape cũmuapũ caãnarẽ na piijoyũparã. “Jãã jũátirasá,” na ññũparã. Bairo na caetaro yua, waire na jejããñũparã. Pũga cũmuapũrea waire na jejããñũparã. Cũmuu pũame ruacoabujoyũparõ. ⁸ Bairo Simón pũame Jesús cã caátimasĩrĩjẽrẽ ñnarĩ, cãtũ rũropaturĩ mena etanumũrĩ qũĩroayũpũ. Bairo áticõã, qũĩñũpũ Simón Jesure:

—Yũ Quetiupũ, carõũ yu ãniña. Carorije wapa cacãõõũ majũ yu ãniña. ¡Bairi yũtũ ãmeina! —qũĩñũpũ.

⁹ Mai, butioro ñna acũacoasupũ Simón, Jesús cã caátimasĩrĩjẽrẽ. Tie jũgori waire capããrã pajĩãñũparã. Bairi Simón, cũ mena macããna cãã ñna acũacoasuparã. ¹⁰ Bairo cã caãto, Jacobo, cũ bai Juan cãã, Zebedeo pũnaa pũame cãã ñna acũacoasuparã. Mai, naa, Simón bapa ãñũparã. Jĩcãrõ wai pajĩãñũpũparã. Bairi Jesús pũame, Simón bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñũpũ:

—Simón, uwiecũa. Caroaro waire cawããmasĩ mũ ãniapũ, wai na rutieti-coãto, ñ. ãmerẽ yua, caroaro camasãrẽ caquetibũjũ mũ ãnio joroque mũ yu átigũ, na yasieticõãto, ñ —qũĩñũpũ Jesús Simorẽ.

¹¹ Bairo cã caĩrõ bero, Simojãã petapũ maarásũparã. Topũ etarã, na cũmuurẽ, na apeye ñnie cããrẽ toa cũcõã, Jesús mena bapacutiracoásũparã.

Jesús sana a un leproso (Mt 8.1-4; Mr 1.40-45)

¹² Cabero Jesús jĩcã macãpũ cã caãno, caũmũ jĩcãũ carupũ boapũ pũame qũĩñajoyũpũ Jesure. Bairo qũĩñajo yua, cãtũ etari rũropaturĩ mena etanumũrĩ Jesure qũĩroayũpũ. Bairo qũĩroa, atore bairo qũĩ jẽniñañũpũ:

—Yn Quetiupan, mɛ caboata, yn mɛ netōdgu yn caboariaye cɛtiere —qũĩ jēniñapũ Jesure.

¹³ Bairo cɛ cajjēniñarō tãgo, Jesús pɛame cɛ wãmo mena cɛ pãñañupũ. Bairo áticōã, atore bairo qũĩñupũ Jesús:

—Mɛ cacatiro yn boya. ¡Bairi mɛ yn netōdña! —qũĩñupũ cariaure.

Bairo Jesús cɛ caĩrō, jicoquei caticoasupɛ carupan boamiatacɛ. ¹⁴ Bairo cɛ cabairo ñña, Jesús pɛame cɛ quetibɛjɛ rotiesupɛ aperãrē cɛ cabaiatajere. Bairo qũĩñupũ:

—Cariape acoácɛja sacerdote tɛpɛ. Qũĩñña mɛ rupan, mɛ cacatiatajere. Bairo tunu Diore cɛ nuniña mɛ cacatirije wapare. Tore bairo marĩ átirotiyupi Moisés ãnacɛ. Bairo mɛ caátiatato bero, nipetiro camasã masĩgarãma mɛ cacatiatajere yua —qũĩñupũ Jesús carupan boamiatacɛ.

¹⁵ Bairo Jesús cɛ caátiatajere camasã na camasĩrōrē cɛ caboetimiatacũãrē, nipetirupɛ queti batapeticoasuparo. Bairi capããrã camasã Jesús tɛpɛ etayuparã. ¡Jicããrã cɛ yaye busuriquere tãgogarã, bairi aperã na riayere cɛ netōdrotigarã cɛtɛ etayuparã. ¹⁶ Bairo na cabaimiatacũãrē, Jesús pɛame aperopɛ acoásupɛ. Ácoa yua, etayupɛ Jesús camasã na camanopɛ. Topɛ Diore cɛ jēniñapũ yua.

*Jesús sana a un paralítico
(Mt 9.1-8; Mr 2.1-12)*

¹⁷ ¡Jicã rɛmɛ Jesús camasãrē tunu cɛ caquetibɛjɛãno, fariseo majã, Moisés ãnacɛ cɛ caroticũriqũerē cajũgobueri majã mena Jesutɛre tãgo ruiyuparã. Mai, na, tocãnacã macã macããna caátiatana ãñuparã. Galilea yepa macããna, bairi Judea yepa macããna, tunu bairi Jerusalén macã macããna caátiatana cũã ãñuparã. Bairo na catãgoññaruiro, Jesús pɛame cariayecɛnarē na catioyupɛ. Dios cãrē cɛ camasĩrĩjē jũgori bairo na catioyupɛ Jesús. ¹⁸ Bairo camasãrē cɛ cacatioãno, caũmɛa Jesutɛ etanemoñuparã tunu cariaɛ, ñicãrĩ cabɛuricɛ mena. Mai, na canerĩ coro mena cɛ neasuparã ñicãrĩ cabɛuricɛ. Jesutɛre cɛ cũgamĩñuparã, marĩ yaure cɛ catioãto, ñrã. ¹⁹ Bairo cɛtɛ cɛ cũgamĩrãcũã, ti wii pɛapeɛn na yaure cɛ nejãã masĩesuparã, camasã capããrã na cajiraro jũgori. Bairi wii buipɛ wãmɛcoásuparã ñicãrĩ cabɛuricɛ mena. Ti wii buipɛ etarã, ope qũenorĩ, cɛ pitiriuo joyuparã pũ rɛpo wēerĩ mena Jesús tɛpɛ ñicãrĩ cabɛuricɛ. ²⁰ Bairo na caãto ñña, Jesús pɛame tãgoña masĩñupũ na catãgoññarĩjērē. “Yn camasĩrĩjērē cariape tãgoññatutuayama,” na ñ tãgoññapũ. Torecɛ, atore bairo qũĩñupũ Jesús ñicãrĩ cabɛuricɛ:

—Yn yan, merē mɛ carorije wapare yn netōdõãña —qũĩñupũ Jesús.

²¹ Bairo cɛ caĩrō, ti wii macããna Moisés ãnacɛ cɛ caroticũriqũerē cajũgobuerã, aperã fariseo majã mena ãmeo ñ jēniñañuparã na majũ Jesús cɛ caĩatajere tũgori, “¿Ñamɛ ãcũ majũ caũmɛ cɛ ãniñati, ‘Yn yan, merē mɛ carorije wapare yn netōña,’ caĩã? Dios jeto netōdõmasĩñami marĩ carorije wapare. Ñni, Jesús, Diore cɛ netõnacũã átiyami bairo cɛ caĩrĩjē mena,” ãmeo ñ busuyuparã na majũ.

²² Masĩcõãñupũ Jesús cɛ yeripɛ na caãmeobusurijere. Bairi atore bairo na ññupũ:

—¿Nopēñrã yn caĩatajere tũgori, mɛjãã tãgoññarĩqũē paiyati? ²³⁻²⁴ “Mɛ carorije wapare yn netõña,” ãnirē yn caĩata, “Bairo ñcõãũ ññami,” mɛjãã ñbujiorã. Bairãpɛa, “Wãmɛncãña,” cãrē yn caĩata, to bero cɛ cawãmɛncãto ññarã roque, “Bairo ñcõãũ mee ññami Jesús,” mɛjãã ñbujiorã. Yn, Camasã Jũgocɛ, ati

yeparu yu carotimasĩrĩjērē mujāā camasĩparore bairo, tiere ñigu —na ñĩupũ Jesús fariseojāārē.

Ī yaparo, cū caĩrōrē bairo qũĩnemoñupũ Jesús ñicārĩ cabũricũre:

—Murē ñiña: ¡Wãmũncãña! Mũ cacũñarĩ corore nepũsari mũ ya wiipũ tunu ácuja. Merē mũ riayere yu netõña —qũĩñupũ.

²⁵ Bairo cū caĩrõ tũgo, tocãrõã jicoquei wãmũncã yua, cū cacũñarĩ corore ne pũsa, ti wiire witicõásũpũ cū ñicārĩ cabũñmiatacũ pũame. Diore basapeori, cū ya wiipũ acoásũpũ yua. ²⁶ Bairo cū caátõ ññarã, nipetiro camasã tũgoña acũari, atore bairo ñĩuparã:

—Ago tame, ¿diwatoa ñno tore bairo caroa majũrē marĩ ññarĩ? Marĩ ññærũ. ¡Camasi ñĩñami Dios! —qũĩ basapeoyuparã nipetirã.

Jesús llama a Leví

(Mt 9.9-13; Mr 2.13-17)

²⁷ Cabero acoásũpũ Jesús tunu. Bairo ácu, Leví cawãmecũcũre qũĩñajoyupũ. Mai, Leví pũame Roma gobiernorē camasã yaye dinero impuesto na caĩrĩjērē jejoberari majõcũ ññupũ. Bairi cū capaari arũapũ cū caãno, qũĩñajoyupũ Jesús Levĩre. Bairo qũĩñajori bero, cũtũ etaátĩ, atore bairo qũĩñupũ:

—Jito, yu bapacũsa.

²⁸ Bairo cū caĩrõ tũgo, tocãrõã jicoquei Leví pũame cū yaye paarique nipetirore cũcõã, Jesús mena bapacũti ácu acoásũpũ yua.

²⁹ Nocãrõ bero Leví cū ya wiipũ bose rũtũ jũgo qũĩnemoñupũ. Bairo bairi ti rãmurē cū ya wiipũ capããrã camasã ññuparã cū capĩiioatana. Na mena macããna jĩcããrã Leví ñna, gobiernorē camasã yaye dinerore cajejoberari majã ññuparã. Na ñna Jesujãã mena uga bapacũsuparã. ³⁰ Bairo na caũgabapacũtore ññarã yua, fariseo majã pũame na ĩ tutiyuparã Jesús cū cabuerãrē. Na yarã, Moĩsēs cū caroticũrĩqũērē cajũgobueri majã mena atore bairo na ĩ tutiyuparã:

—¿Nopẽĩ dinero jejori majã mena, bairi aperã roro caãna mena mujãã etiũga bapacũtiyati? Roro mujãã átiya —na ĩ tutiyuparã fariseojãã Jesús cū cabuerãrē.

³¹ Bairo na catutiro tũgo, bairo na ñĩupũ Jesús:

—Ucotiri majõcũre bairo yu ñniña ati wiire. Ucotiri majõcũ áperiyami cacatirã na caãni wiiripũre. Cariarã na caãni wiiri jetore etanucũñami, na ucoti etau. Bairi ñnoa mena yu ñniña. Na carorije riayere bairo caãnierē netõõũ ácu yu atĩapũ. ³² Torecũna, yu arũ ati yeparũre. “Caroarã marĩ ñniña,” caĩtorãrē na yu macãẽtĩña. Aperã, “Carorije wapa marĩ buicũtiya,” caĩtũgoña yapapuarã roquere na macãũacũ yu arũ, na yeri wasoáto, ĩ —na ĩ quetibũjuyupũ Jesús fariseojããrē.

La cuestión del ayuno

(Mt 9.14-17; Mr 2.18-22)

³³ Cabero Jesure qũĩ jẽniñañuparã tunu to macããna camasã:

—Ugarique betiri Dios jetore cū jẽninucũñama Juan cū cabuerã. Fariseo majã na cabuerã tore bairo átiyama na cũã. Mũ cabuerã pũame áperiyama. ¿Nopẽĩrã na ugarique betietinucũñati? —qũĩ jẽniñañuparã to macããna Jesure.

³⁴⁻³⁵ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo na ñĩupũ Jesús:

—Caroarõ yu caãtiere mujãã tũgomasiẽtĩña. Caũtũ cawãmõjijapũre bairo yu ñniña. Cũ yarãrē bairo ñniña yu cabuerã. Caũtũ cū cawãmõjijari rãmurē cū yarã nipetirã ugayama paio, cū mena useanirĩ ñna. Ti rãmurē aũatãmõetiyama. Caũtũ cū cawãmõjijaro bero roquere, cū yarã caborã

ugarique betiri Diore cū tūgoñajēni ñubuebujiorāma tunu. Narē bairo jāā āniña. Bairo yu mena āna, yu cabuerā auaatāmuetigarāma. Yu camano roquere auaatāmubujiorāma —na ī quetibujuyupu Jesús fariseo majārē.

³⁶ Ī yaparo, “Yu yaye cawāma quetire cabucu macāājē mena tūgousa masiā maniña,” Īgu, atore bairo wāme na ĩcōña quetibujunemoñupū Jesús tunu:

—Cabucuro jutirore cawori opere seretuetiyama camasā camasirā jutiro cawāma asero carugaeti asero mena. Bairo na caápata, ñuetigaro. Cose, ti aserore bopo na caáto, rugagaro. Rugari tūgāwonemogaro pajāñurō cawāma asero pñame cabucuro jutirore. ³⁷ Tunu bairoa use oco cawāma qñenoyaparoriquere piojāētñucūñama camasā cabucu poa waiñucu asero poapure. Bairo na caápata, ti poa wocoagaro, tie oco capāmurōi. Ti poa macāājē yasigaro. ³⁸ Bairo use ocore cawāma qñenoyaparoriquere piojāñucūñama camasā cawāma poa mena. ³⁹ Tunu bairoa use oco sacucne caetiatana ni ũcū jicāñ cawāmarē boecumi. Cū pñame, “Use oco cabucu jeto yu ñiña,” Ī tūgoñañami —na ī quetibujuyupu Jesús fariseo majārē.

6

Los discípulos arrancan espigas en el día de reposo

(Mt 12.1-8; Mr 2.23-28)

¹ Cabero judío majā na cayerijārī rūmu caño Jesujāā netōásuparā wereripu. Bairo netōáná, Jesús cū cabuerā pñame queyari trigo apeacarē cacatirijerea peeneri bure ugajūgoyuparā. Bairo na caáto, fariseo majā pñame na ññañuparā. ² Bairo na caáto ñña yua, atore bairo na ĩ tutiyuparā:

—¿Nopēirā ati rūmu ũnorē paariquere bairo mujāā átiyati? Ati rūmu ũnorē caápericōāpee ñña mujāā caátie ũnierē —na ĩ tutiyuparā fariseo majā Jesús cū cabuerārē.

³ Bairo na cañtutiro tūgo, atore bairo na ĩñupū Jesús:

—David ānacū queyamiácú, ¿cū caátajere na caquetibujucūrīqūērē mujāā ĩñatinucūñati Dios ya tutipū? Mujāā ĩñanucūrā. ⁴ Bairo baiyuparo: David pñame jāāetayupu Dios ya wiire cū āmua mena. Ugariquere macāārā jāāetayuparā. Bairo pan añuparō, caroa Dios yaye majū na cañcūrīqūē jeto. Tie pāārē sacerdote majā jetore na ugartiyupu Moisés ānacū. Bairo sacerdote majā jeto na caugarije cañnimiatacūārē, tie pāārē ugari bero, cū āmuarē na batonuñupū David —na ĩñupū Jesús.

⁵ Tunu na ĩnemoñupū Jesús fariseo majārē:

—Yu, Camasā Jūgocu ānirī yu átirotimasñña yerijārīcā rūmu cūārē camasā caroare na caátianipeere —na ĩ quetibujuyupu Jesús fariseo majārē.

El hombre de la mano tullida

(Mt 12.9-14; Mr 3.1-6)

⁶ Ape rūmu caño tunu judío majā na cayerijārī rūmu caetaro ñña, jāāetayupu Jesús ñubuerica wiipu. Bairo jāāeta, na buejūgoyupu. Topu añupū jicāñ cariape nugōā caricábucigū. ⁷ Mai, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, bairo fariseo majā mena Jesús cū caátigarijere caroaro qñiña usayuparā, na quetiuparārē busujāgarā. “¿Yerijārīcā rūmarēñ cū cationáti caricábucure?” Ī tūgoñañuparā. ⁸ Jesús masjāññupū na catūgoñarjērē. Bairo masimicūā, atore bairo qñiñupū caricábucure:

—Tiaya. Ato yu tūpu asá.

Bairo cū cañrō tūgo, wāmñucā, cū tūpu etanacā etayupu. ⁹ Bairo cū caetaro ñña, atore bairo na ĩ jēññañupū Jesús fariseojāārē:

—¿Ñerē marī ánaati ati rūmūrī ūnorē, camasā na cayerijārī rūmūrīrē? ¿Cañurijērē marī ánaati, o carorije pñamerē marī ánaati? Cañurijērē marī átigarā. Bopacooro cabairārē marī canetōrōrē boyami Dios —na ĩñupū Jesús fariseo majārē.

¹⁰ Bairo na ĩ yaparo, nipetirārē na ĩña, atore bairo qũĩñupū Jesús caricáburicare;

—Mñ ricáre ñupoya.

Bairo cū caĩrō, caricáburicu pñame cū caĩrōrē bairo ásupu. Tocārōā cū ricá ñucoasuparo yua. ¹¹ Bairo cū caáto ĩñarā, fariseo majā pñame asia netōcoasupará Jesús mena. Bairo asia netōcōāti, atore bairo ámeo ĩ jēñiñañupará na majū: “¿Dope bairo marī ánaati, Jesure cū pajjāgarā?” Cū tejāñuñupará fariseo majā Jesure.

Jesús escoge a los doce apóstoles
(Mt 10.1-4; Mr 3.13-19)

¹² Ti rūmūrīrā Diore jēnigu, ūtāū buipū acoásupū Jesús. Topu eta, ti ñamirē Diore qũĩ jēñiñubue busucoásupū. ¹³ Bairo baibusueta, na pñiyupū Jesús cū cabueparārē. Bairo na caetaro ĩña, na beseypū pñaga wāmo peti rñopore pñaga pēñirō cānacāū majū. Bese yaparo yua, “Mujāā yu caquetibujerotijopará mujāā ānigarā,” na ĩñupū. ¹⁴ Bairi pñaga wāmo peti rñopore pñaga pēñirō cānacāū majū āñupará Jesús cū caquetibujerotijopará. Cajūgoye āñupū Simón. Simorēā qũĩñupū tunu “Pedro”. Tunu cabero āñupū Pedro bai, Andrés sawātescñ. Tunu cabero āñupará Santiago, Juan, Felipe, Bartolomé, ¹⁵ Mateo, Tomás, apei Santiago. Cū, Santiago, Alfeo macū āñupū. Tunu cabero āñupū apei Simón. Cū pñame celotes na caĩrā mena macāācū āñupū. ¹⁶ Tunu cabero āñupū Judas, Santiago macū pñame. Tunu cabero āñupū Judas Iscariote. Cū pñame āñupū Jesure cañerotipau. Tocārōā niñama Jesús cū caquetibujerotijopará, cū cabesericarā yua.

Jesús enseña a mucha gente
(Mt 4.23-25)

¹⁷ Bairo Jesús na bese yaparo, buro bui cañniatacu ti burore cū cabuerā mena ruietayupū yua. Bairo cū caruiro, capāārā camasā qũĩñacoteyupará. Na, camasā nipetiropū caatíatana āñupará. Torena, Judea yepa macāāna, Jerusalén macā macāāna, capairiyatu macā macāāna, Tiro, Sidón na caĩrī macā macāāna cūā nipetiro āñupará. Jesús yaye quetire tūgogarā baiyupará. Tunu bairoa, marī riayere cū netōōáto, ĩrā baiyupará. ¹⁸ Bairo bairi Jesús pñame wātī yeri pñna jūgori popiye cabairārē na netōōñupū. ¹⁹ Bairo to macāāna cariyecñarē na catioyupū Jesús cū camasīrjē mena. Bairi nipe-tiro camasā cū pññagayupará, marī cūārē cū catioáto, ĩrā.

La felicidad y la infelicidad
(Mt 5.1-12)

²⁰ Cabero Jesús cū cabuerārē na ĩñamai, atore bairo na ĩñupū:

“Uñeanirī āña mujāā yu cabuerā. Capee apeye ūnierē cacūgoenarē bairo caāna nimirācūā, āmerē Dios cū carotimasīrīpau macāāna mujāā āñiña.

²¹ “Tunu bairoa añanacāmirācūā, cabero mujāā űgayapigarā. Bairi uñeanirī āña.

“Tunu bairoa āmerē otimirācūā, cabero uñeanirī mujāā boyetigarā. Bairi uñeani āña.

²²⁻²³ “Mujāā, yu yarā majū mujāā āñiña. Yu yaye quetire catūgousarā mujāā āñiña. Bairo catūgousarā mujāā cañnoi, camasā aperā mujāārē tejāñuñama. ‘Jāā mena āmerīcōāña,’ mujāārē ĩñama. ‘Moena mujāā āñiña,’ mujāārē ĩñama.

Tunu yu, Camasã Jügocure, yu mujãã catügousaroi, mujããrê busupaiyama. Tore bairo jeto ásupa na ñicujãã profeta majã añana cüãrê tirümupure. Mujããrê tore bairo na caáto ñnarã, mujãã useanijãñugarã. Dios mujããrê caroare cü cajopee paijãñurõ nigaro. Jõbuipe mujãã caetaro, paio nigaro mujããrê caroa cü cajopee. Bairo tiera tãgoñarĩ useanirĩqũe mena bairoa añicõã ninucũña,” na ï quetibujuyupe Jesús cũ cabuerãre.

²⁴ Ì yaparo, aperã cü yaye quetire cariape catügogaenarê atore bairo na ññupũ: “Mujãã capee apeyere cacãgorã roque caroaro mujãã ãmerĩgarã. Ati yepapure caroaro ãnimirãcũã, cabero popiye mujãã netõgarã. jBopacooro mujãã tãmuogará!

²⁵ “Tunu bairoa mujãã, ‘Ñe ñnie yu rusaetiya,’ caĩrã, jBopacooro mujãã tãmuogará mujãã cũã! ãMerê mujãã caborijere cãgomirãcũã, cabero mujãã cãgoetigarã.

“Tunu mujãã, roro caĩboyetirã, jBopacooro mujãã tãmuogará mujãã cũã! ãMerê boyetimirãcũã, cabero roro majũ otiri mujãã yapapuagarã.

²⁶ “Tunu bairoa mujãã, ati yepa macããna nipetirã na caĩroaricarã ãnimirãcũã, jBopacooro mujãã tãmuogará mujãã cũã! Tirümupure caañijügoyaricarã cũã bairo átiyayupa profeta majã caĩtori majã añanarê,” na ï quetibujuyupe Jesús cũta catãgorã etarãre.

El amor a los enemigos

(Mt 5.38-48; 7.12)

²⁷ Bairo ï quetibujuy yaparo, na ññupũ tunu: “Bairãpna mujãã, yu yaye quetire catügousarã puame atore bairo mujãã caátore yu boya: Mujãã pesuare na mairotiya. Roriye na ãmeo ápericõãña. Caroa roquere na ása. ²⁸ Roro mujããrê caĩrãrê, ‘Caroare cü joáto Dios mujããrê,’ na ñña. Tunu bairoa mujããrê popiye mujãã baio joroque caáñarê na jënibojaya Diopure. ²⁹ Tunu ni jicãũ ñcũ mujãã wasopanarê cü capaata, ape nũgõã cüãrê cü ññotaeticõãña. Tunu bairoa apei mujãã pesu puame mujãã jutiro cabui macããtõrê cü caẽmaata, mujãã camisa cüãrê maeticõãña. ³⁰ Tunu apei cü cajëniata, cü cabopacarijere cü nuniña. Tunu bairoa mujãã cacãgorijere caẽmau cüãrê, ‘Jãã tunuoña,’ qũĩeticõãña. ³¹ Aperã mujããrê caroaro na canucũbugoro mujãã boya. Torea bairo na cüãrê mujãã canucũbugoro ñña.

³² “Mujããrê camairã jetore mujãã caãmeo maiata, jñe ñnie caroare mujãã ãmeo átiyati? Tore bairo átinucũñama Dios yaye quetire catügousaena cũã. Narê camairã jetore na mainucũñama. Torena, mujãã Dios yarã ãnirĩ, mujããrê cateerã cüãrê na mairotiya. ³³ Tunu bairoa mujããrê caroaro caána jetore caroaro mujãã caápata, jñe ñnie caroare mujãã átiyati? Tore bairo átinucũñama Dios yaye quetire catügousaena cũã. Narê caroaro caána jetore caroaro na átinucũñama. Bairi mujãã, Dios yarã ãnirĩ mujããrê carorije caána cüãrê caroaro na átirotiya. ³⁴ Tunu bairoa mujããrê catunuomasirã jetore mujãã cawasoaata, jñe ñnie caroare mujãã átiyati? Tore bairo átinucũñama Dios yaye quetire catügousaena cũã. Narê nipetirã na cawasorijere catunuomasirã jetore na wasonucũñama. Bairi mujãã, Dios yarã ãnirĩ mujããrê catunuomasirãna cüãrê na rotijoia. ³⁵ Bairi yu yarã, mujãã pesuare na maiña. Caroaro na átirotiya. Na wasoya mujãã cacãgorijere. ‘Marĩ tunuomasirãna,’ ï tãgoñaeiticõãña. Bairo mujãã caápata, mujãã cawapatapee paio nigaro. Caroaro mujãã caátie wapa jãgori paio nigaro. Dios puame nipetirãrê caĩñamai niñami. ‘Yu mena mu ññujãñña,’ caĩena, bairi roriye caána cüãrê na ññamaiñami Dios. Bairi cü pũnaa, nipetirã netõõrõ carotimasĩ pũnaa

niñami: Tutuaeti wiire caqũēnorẽ bairo caãcũ niñami. Cũ ruame utã bui mee cũ wii botare nucõñupũ. Papatiropu cũ wiire qũēnoñupũ. Bairi cabero ria putaro, oco ruame ti wiiru etayuparo. Bairo eta, ti wiire butiuro to cajaberoi yua, ti wii ruame pecoasuparo. Usueto cũ caqũēnorĩcã wii añirĩ ñee mano ñapeticoasuparo,” na ï quetibũyupũ Jesús.

7

Jesús sana al criado de un oficial romano (Mt 8.5-13)

¹ Bairo camasãrẽ na ï quetibũyũ yaparo yua, acoásupũ Jesús Capernaum na caĩrĩ macãrũ. ² Mai, ti yeparũ añupũ jĩcãũ, romano soldaua quetiupũ capitãn. Cũ ruame caraaboajari majõcũre cũgoyupũ, cũ camai majũrẽ. Ti watoare riajãñũñupũ cũ caraaboajari majõcũ ruame. Riácũru baiyupũ. ³ Bairo butiuro majũ cũ cariaroi yua, tũgoyupũ quetiupũ capitãn ti yepare Jesús cũ caetarijere. Bairo tiere tũgo yua, jĩcããrãrẽ judío majã cabũtoa camasĩrãrẽ na piiroti joyupũ Jesure. “Tãmurĩ yũ yaũre cũ catiõũ apãro,” na ï piiroti joyupũ. ⁴⁻⁵ Bairi yua, Jesutũ etarã, tutuaro mena qũĩñuparã:

—Quetiupũ capitãn, jããrẽ cajõũ caroũ niñami. Marĩrẽ, judío majãrẽ marĩ nucũbũgoyami. Jãã cañubueri wiire qũēnorotibojawĩ. Bairi mũ cajũato boya. Jito tãmurĩ jãã mena —quũĩñuparã cabũtoa camasĩrã Jesure.

⁶ Bairo na caĩrõ tũgo, “Jau,” ï, na mena ásũru Jesús. Bairo quetiupũ capitãn ya wiiru na caetaparo jũgoye, aperã cũ mena macããnarẽ na joyupũ tunu Jesús tũru quetiupũ capitãn ruame. Atore bairo na ï rotijoyupũ Jesure: “Mũ, caãñimajũũ mũ añiña. Yũ ruame roque mũrẽ bairo yũ baietiya. Bairi yũ ya wiire mũ cajããrõ ñuetõ. ⁷ Bairi yũ majũ mũ yũ macãũ apériarũ. Bairi topũã ãcũ, cũ catiãto, ï joya. Bairo mũ caĩrõ, caticoagũmi yũ yaũ. ⁸ Yũ netõjãñurõ carotĩrã na carotĩricũ yũ añiña. Tunu bairoa yũ cũã quetiupũ añirĩ yũ ãmũarẽ na yũ rotimasĩnucũña. Bairi ‘Tiaya,’ yũ caĩrõ, jicoquei atĩnucũñama. Tunu ‘Ánãja,’ yũ caĩrõ, jicoquei ánucũñama. Tunu ‘Bairo ása,’ yũ paaboajari majãrẽ yũ caĩrõ, jicoquei yũ caĩrõrẽ bairo atĩnucũñama,” na ï rotijoyupũ quetiupũ capitãn Jesure.

⁹ Bairo na caĩrĩjẽrẽ tũgo, Jesús ruame tũgoacũacoasupũ. Bairi cũrẽ caũsarãrẽ na ãmejore ñña, atore bairo na ññupũ:

—Mũjããrẽ cariape ñiña: Ato Israel yepa macããna jĩcãũ ãcũ cũrẽ bairo yũ mena catũgoñatutuaũre yũ bõcaetañaẽtiña. Cũ ruame tũgoña tutuajãñũñami Dios cũ carotimasĩrĩjẽrẽ —na ññupũ Jesús cũ bero caũsarãrẽ.

¹⁰ Bairo cabero quetiupũ capitãn cũ cajoatana wiirũre tunueta ãna, paaboajari majõcũ cacatĩrũre cũ etayuparã yua.

Jesús resucita al hijo de una viuda

¹¹ Jesús ruame atie bero ásũru tunu Naĩn cawãmecũti macãrũ. Cũ mena baracũtiásũparã cũ cabuerõ. Aperã capããrã camasã cũã na bero usayuparã.

¹² Bairo ti macãtũ na caetaripũ Jesús ruame ññajoyupũ capããrã camasã ti macã, cawitiãnarẽ. Na ruame cabaiyasiatacũre cũ yarãná, cũ neásũparã. Cabaiyasiatacũ ruame jĩcãũã añupũ sawapearico macũ. ¹³ Bairo Jesús cawapearicore ñña, cõ ññamañupũ. Bairi atore bairo cõ ññupũ:

—Yũ yao, otieticõãña.

¹⁴ Bairo ï yaparo, ti masã potire etancã, pãñañupũ. Bairo cũ caãto, ti potire caneatana ruame tuancãñuparã. Bairo na cabairo, cariacõatacũre qũĩñupũ Jesús:

—Cawāmau, tūgoya yu caīrījē. Murē ñiña: ¡Wāmunucāña! —qūñiupū Jesús cariacoaatacure.

¹⁵ Bairo cū caīrō, cariacoaamiatacū p̄ame jicoquei cati wāmunumuñupū yua. Baicōā, busujūgoyupū. Bairo cū cabairo ñña, Jesús p̄ame cū joyupū cū pacopure. ¹⁶ Bairo Jesús cū caātijēñorījērē ññarā, nipetiro camasā butioro uwiyuparā. Tunu Diore qūñi basapeoyuparā:

—Profeta carou cañu majū marītū etayami.

Tunu atore bairo ī basapeoyuparā:

—Dios cū yarārē jñatinemogu marītū etayami —ī basapeoyuparā Jesús cū caāto caññaatana.

¹⁷ Bairo ti yepa, Judea yepa macāāna, bairi ti yepa tāni macāāna cūā nipetirā Jesús cū caātiatajere tūgopeticoasuparā.

Los enviados de Juan el Bautista

(Mt 11.2-19)

¹⁸ Juan cūā, presopū na cacūrocaricu tūgoyupū tie quetire. Cū cabuerā p̄ame cū quetibujayuparā. Bairi na menā macāānarē na piijoyupū.

¹⁹ “Jesure na jēñiñarā ápáro,” ī, na piijoyupū. “¿Cariapea Mesías Dios cū cajoñ majū mu ñniñati? ¿Cū mee mu caāmata, apei p̄amerē jāā coterāati?” qūñi jēñiñarājá,” na ññupū Juan cū cabuerā p̄ugarārē. ²⁰ Bairi cū cabuerā cū caīrōrē bairo ásuparā Jesús t̄upū. Bairo cū t̄upū eta yua, atore bairo qūñiñuparā Jesure:

—Juan, camasārē cabautizamiricū p̄ame jāā joami. Murē jāā jēñiñarotiami: “¿Cariapea, Mesías, Dios cū cajoñ majū mu ñniñati? Cū mee mu caāmata, ¿apei p̄amerē jāā coterāati?” —qūñi jēñiñañuparā Juan cū cajoatana Jesure.

²¹ Mai, na cajēñiñaparo jūgoyeaca, Jesús p̄ame capāārā camasārē na catioyupū. Cariayecñanarē, bairi popiye cabairā cūārē, bairi wātī yeri pūna cacūgorā cūārē, nipetirārē na catioyupū. Tunu bairoa cacaapee ññamasīēna cūārē na catioyupū Jesús. ²² Bairi Juan cū cabuerā na cajēñiñarō, atore bairo na ññupū:

—Ññañijate mujāā majū yu caātiatajere. Tiere Juarē cū quetibujurājá. Yu camasīrījē jūgori caññamasīētāna merē ññamasīñama. Tunu caāmasīētāna cūā merē ámasīñama. Carupau boaatana cūā merē caticoyama. Catūgoetana cūā merē tūgomasiñama. Tunu cabaiyasiatana cūā merē caticoyama. Tunu cabopacarā cūā caroa queti tūgoyama Dios narē cū canetōrījērē. Tiere cū quetibujurājá. ²³ Tunu bairoa mujāārē ñiña: ¡Useanirū ñiñama camasā yu mena catūgoñatutujāñnaena p̄ame! —na ī joyupū Jesús, Juan cū cabuerārē.

²⁴ Bairo Juan cū cajoatāna na caātō ñña, to macāāna capāārā camasārē na quetibujū jūgoyupū Jesús, Juan cū cabairiquere. Atoze bairo na ññupū: “¿Nopēirā desierto cayucymanopū mujāā ásupari? ¿Jicū yeruñaca, wñoi cayuguiricuarē ññagarā, topū mujāā ásupari? ²⁵ ¿O cañmu, caroa jutii cajññaurē qūñiñagarā, topū mujāā ásupari? Mujāā baiesupa. Camasā caroa jutii cajññarā p̄ame caroa wiiripū, quetiuparā ya wiiripū ñniñama. Desierto cayucymanopū etaetiayama na ñña. ²⁶ ¿O profetare qūñiñagarā, topū mujāā ásupari? Bairoa mujāā baiyupa. Cariape mujāārē ñiña: Mujāā p̄ame, ‘Profeta ācūmi Juan,’ mujāā cañtūgoñamiatacūārē, Juan profeta netōōjāñurō caññimajūñi ñiñami. ²⁷ Cūā ñiñami Dios yaye quetibujurica tutipū na ca-woatujūgoyecutacu majū. Atoze bairo ti tutipū ī quetibujayayupū Dios cū macūrē, Juan cū cabaipere:

‘Mu, yu cajoñmu, ti yeparū mu cabuiaparo jūgoye, apeire cū yu qūñenoroti jojūgogu.

Camasā mu yaye quetire na tūgōñsaátō ī, apeire yu qūñenoroti jojūgogu,’

Ī quetibujayupi Dios Juan cū cabaipeere.

²⁸ Cariape mujāārē ñiña: Ni jīcāū ūcū ati yeparu cabuiaricu Juan netōrō caquetibujunetōomasī maami. Baiṛna, Dios cū carotimasīṛipau macāācū ṛame nipetirā netōrō cabugoro macāācū ānīmīcūā, ape rūmṛu roquere Juan netōrō masīcōgumi.

²⁹ “Bairo cū caīrō tūgo, nipetiro camasā Juan cū cabautizaricarā ṛame Diore qūīroayuparā. Gobiernorē camasā yaye dinerore cajejobojari majā cūā qūīroayuparā. ‘Torecu, marī Pacu Dios caroaro cariape ātinucūñami,’ qūī tūgoña masīñuparā Dios cū caātiere. ³⁰ Aperā fariseo majā, bairi Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā ṛame roque Juan cū cabautizarijere boesuparā. Bairo boena, Dios narē cū cajuātigamirījērē butioro īñateyuparā,” na ĩ quetibujayupu Jesús.

³¹ Cū ṛame masīcōāñupū na catūgoñarījērē. Bairi atore bairo na ĩñupū: “¿Dope bairo mujāā, ati yūtea macāāna mujāā ūnarē ñicuti? ¿Noa ūnarē bairo mujāā ānicuti? ³² Cawīmarārē bairo mujāā āniña. Cawīmarā ṛame camasā na caneñaroripau ūno plazapu eperā, awajari atore bairo ĩ joyama na baparārē: ‘Jāā catōrōā putiro mujāā basaetiapu. Tunu bairoa jāā caotiro cūārē, jāā mujāā otinemoetiapu,’ ĩ joyama cawīmarā na baparārē. Narē bairo mujāā āniña cayugaena majū. ³³ Tūgopeoya maī. Yū jūgoye etayupi Juan, camasārē na bautizau etau. Cū ṛame pan ūgaesupu. Tunu use oco cūārē etītinucūñupū. Bairo cū cabairijere īñarā, mujāā ṛame, ‘Wātī yeri pūna cacāgon ācūmi. Cū marī tūgoetiroa,’ mujāā ĩñupā Juarē. ³⁴ Bairi Juan bero yū, Camasā Jūgocu, yū etawu. Yū ṛame camasā mena yū ūganucūñā. Na mena yū etinucūñā. Bairo yū cabairijere īñarā, mujāā ṛame, ‘Ūgapacajāñūñami. Ūse oco cūārē etipacajāñūñami. Carorā mena bapacūiyami. Tunu bairoa Roma macāācū gobiernorē camasā yaye dinerore cajejobojari majā mena bapacūiyami. Bairi carōn ācūmi. Cū marī tūgoetiroa cū cūārē,’ yū mujāā ĩnucūñā. ³⁵ Baiṛna, Dios ṛame cū camasīrījērē camasārē na āti ĩñoñami cū mena catūgoñatutuarā caroaro na caātie jūgori,” na ĩñupū Jesús.

Jesús en casa de Simón el fariseo

³⁶ Cabero fariseo majā mena macāācū jīcāū, Simón cawāmecucu Jesure qūīñupū: “Jito, marī ūgaāto yū ya wiīpu.” Jesús ṛame cū caīrō tūgo, “Jau,” ĩ, cū ya wiīpu ásupu. Topu eta, ti wiire jāā, cū mesapu etanumuñupū. ³⁷ Mai, ti macāpū āñupō carōmio roro caāco. Cō ṛame tūgoypu Jesús fariseo ya wiīpu cū caugau etaro. Bairo tiere tūgo, ti wiīpu ásupo cō cūā. Caroarūacapu cajutiñurījērē cūgori ti wiīpu ásupo. ³⁸ Bairo ti wiire jāāeta, Jesús rūpori tṛpu ruiyupo. Bairo rui, otiyupo. Bairo cō caotiro, cō yaco oco ṛame cū rūporipū etayuparo. Bairo cabairo ĩña, cō poa mena cō caapee ocore pareyupo. Bairo pare yaparo, Jesure cū nūcūbugori cū rūporire ūpūñupō. Ūpū yaparo, caroa cajutiñurījē, cō cajeatajere cū rūporire piopeoyupo yua. ³⁹ Bairi fariseo ti wii upa ṛame bairo cō caāto ĩña, atore bairo ĩ tūgoñāñupū: “Jesús, cariapea Dios yau profeta cū caāmata, atio carōmio cō caātīānierē masībujioñmi. ‘Ūre capāñao, rorije caāco niñamo,’ ĩ masībujioñmi, Jesús profeta cū caāmata,” ĩ tūgoñāñupū fariseo, ti wii upa ṛame. ⁴⁰ Jesús ṛame masīcōāñupū cū caītūgoñarījērē. Bairi atore bairo qūīñupū:

—Simón, jīcā wāme ma ñigaya.

Bairo cū caīrō tūgo, “Jau, ĩña,” qūīñupū.

⁴¹ Bairi Jesús ṛame atore bairo qūī quetibujayupu Simorē:

—Caāmna ṛugarā dinerore cawapamorā āñuparā. Jīcāū pajāñurō, quinientos denario moneda tiiri majū wapamoñupū. Apei ṛame petoaca

cincuenta denario moneda tiiri majũ wapamoñupũ. ⁴² Na, pũgarãpua tie dinerore tunuo masĩesuparã. Bairi na cawapamou pũame bopacooro na ñnarĩ, “Ñugaro. Mũjãã cawapamorĩjẽrẽ yũ masiritigu,” na ññupũ yua. Bairi, ¿ni pũame cãrẽ cũ mainetõcuti? —qũĩ jẽniñañupũ Jesũs fariseore.

⁴³ Bairo cã caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ fariseo Jesure:

—Yũra, paijãñũrõ cawapamou pũame batioro cũ maijãñũñami —qũĩñupũ. Bairo cũ caĩrõ, “Cariare miña,” qũĩñupũ Jesũs pũame.

⁴⁴ Ñ yaparo, carõmiorẽ ãmejore ñña, qũĩñupũ Simorẽ:

—¿Atio carõmio cõ caátiatajere miñaetiyati? Mũ ya wii yũ caetaro bero, yũ mũ oco joetiaryũ, yũ rũporire yũ cacosepeere. Bairo mũ caãpericõãmiatacũãrẽ, atio cõ caapee oco mena yũ rũporire coseamo. Áticõã tunu, cõ poa mena yũ rũporire pareamo. ⁴⁵ Tunu bairoa mũ ya wii yũ caetaro, caroaro jẽnirĩ yũ mũ ãpũetiaryũ. Bairo mũ caãpericõãmiatacũãrẽ, atio nũcãbũgorique mena yũ rũporire ãpũ jãnaetĩñamo.

⁴⁶ “Tunu yũ rũpoare use oco aceite mena mũ peotiarũ. Bairo mũ caãpericõãmiatacũãrẽ, atio caroa cajutiñũrĩjẽrẽ yũ piopeoamo yũ rũporire. ⁴⁷ Bairi mũrẽ ñña: Atio yũre cõ caátiroarije jũgori yũre batioro cõ camairõrẽ áti ññoñamo. Bairi cõ carorije wapa paio to caãniñiatacũãrẽ, tiere yũ masiriyoya. Bairũna, apeĩ petoaca cũ carorije wapare cũ camasiriyooata, petoaca cũ camairĩjẽ cũãrẽ áti ññobujioami cãrẽ camasiriyoure,” qũĩñupũ Jesũs Simorẽ.

⁴⁸ Qũĩ yaparo yua, atore bairo cõ ññupũ Jesũs carõmiorẽ:

—Yũ yao, mũ carorije wapare yũ masiriyoya.

⁴⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, ti wii macããna, cũ mena caũgari majã pũame ãmeo ññuparã na majũ:

—Bairo caĩ, ¿ñnamũ ãcũ cũ ãnicuti?

⁵⁰ Bairo Jesũs pũame na caĩrĩjẽrẽ masĩmicũã, carõmiorẽ cõ ññemoñupũ:

—Yũ mena mũ tũgoñatutuaya. Bairi mũrẽ yũ netõõña. Caroaro ãseanirĩqũẽ mena ácõja —cõ ññupũ Jesũs carõmiorẽ.

8

Mujeres que ayudaban a Jesús

¹ Cabero Jesũs ãñesẽãñupũ ape macããrĩpũ. Bairi tocãnacã macã, capairi macã, o õcã macããcã cũãrẽ etau, to macããnarẽ na quetibũjuyupũ. Caroa queti, Dios cũ carotimasĩrĩpũ caetarore na quetibũjuyupũ. Cũ cabuerã, pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãnacãũ apõstolea majã mena quetibũju ñesẽãñupũ.

² Tunu carõmia, wãtĩ yeri pũnarẽ cacũgomiatana cũã cũ mena bapacũti ñesẽãñuparã. Jesũs pũame wãtĩ yeri pũnarẽ na acurewiyojobojayupũ. Jĩcãõ Jesũs mena caácõ, María Magdalena wãmecusupo. Cõ pũame wãtĩ yeri pũnarẽ jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ majũ cacũgomiataco ãñupõ. ³ Apeo, Juana cawãmecusco ãñupõ. Cõ pũame Cuza, Herodes ya wiire paari majãrẽ carotibojau nũmo ãñupõ, Juana pũame. Apeo, Susana cawãmecusco ãñupõ. Capããrã ãñuparã bairãpũna Jesũs mena cañesẽãrĩ majã rõmirĩ. Na cacũgorije mena Jesujããrẽ na juãtinemoñuparã.

La parábola del sembrador

(Mt 13.1-9; Mr 4.1-9)

⁴ Cabero camasã capããrã, na ya macããpũ caatĩatana Jesutare neña etayuparã, qũĩñagarã. Bairo na caneñaetaro ñña yua, na quetibũju jũgoyupũ Jesũs. Oteriquere caoteire ãcõñarĩ atore bairo na ñ quetibũjuyupũ: ⁵ “Jĩcã rãmũ ásupũ jĩcãũ caũmũ cũ wesepũ, oteriquere otei ácũ. Topũ eta, cũ oteriquere wẽbato

otejũgoyupũ. Bairo caroaro cũ caotemiatacũãrẽ, oterique jĩcã rupa ñaũparõ maapũ. Bairo cabairoi, ti wããrẽ caãnetõrã camasã pũame oteriquere pea aboyuparã. Tunu bairoa minia ti rupare ñnarĩ, wũ ruiati, ugarecõãũparã maapũ cañaatarupare. ⁶ Cabero cũ cawẽbatoro, ape rupa ãtã yeparũ ñaũparõ. Bairo tie oterique pũame pũtiatĩmii yua, yoaro mee riacoásũparo, ti yepa caoco mano jũgori yua. ⁷ Cabero ape rupaa pota yucũ watoapũ ñaũparõ. Cabero pota yucũ pũame bũtinetõrõ, tie oterique caroaro pũtimasĩesũparo. Pota yucũ pũame otere bũtibiacõãũparõ. ⁸ Cabero ape rupaa pũame caroa yeparũ ñaũparõ. Cabero puti, bũticoasũparo. Bairo bũtiátõ yua, tocãnacã jatĩpũa cien rupa jeto ricacũsuparo,” na ì quetibũjuyupũ Jesũs.

Ì quetibũju yaparo, atore bairo na ñnemoũpũ: “Mũjãã caãmoocũna mũjãã ãniña. Bairi ãmerẽ yua, mũjããrẽ yũ caquetibũjuatajere tũgoãmewiyoya mũjãã yeripũ,” na ñũpũ, Jesũs bũsũrique tutuaro mena cũtu caneñaetari majãrẽ.

El porqué de las parábolas

(Mt 13.10-17; Mr 4.10-12)

⁹ Cabero Jesũs cũ cabuerã pũame qũĩ jẽniñaũparã: “¿Dope ñgaro to ññati caotei queti?” qũĩũparã. ¹⁰ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ì quetibũjuyupũ Jesũs: “Dios cũ carotimasĩĩpũ macããjẽrẽ tirũmũpũ macããna na catũgoetajere mũjãã roquere mũjãã masĩõñami. Aperã tiere na camasĩrõrẽ boetiyami. Torecũ, ape wãme ìcõñarĩ na quetibũju rotiyami Dios. Na pũame cacaapee cãgorã nimirãcũã, Dios cũ caãtiere ññamasĩetĩñama. Tunu bairoa cũ yaye quetire tũgomirãcũã, tiere tũgomasiẽtĩñama,” na ì quetibũjuyupũ Jesũs cũ cabuerãrẽ.

Jesũs explica la parábola del sembrador

(Mt 13.18-23; Mr 4.13-20)

¹¹ Bairo ì quetibũju yaparo, atore bairo na ñnemoũpũ Jesũs tunu cũ cabuerãrẽ: “Ãmerẽ yua, mũjããrẽ yũ quetibũjugũ caroaro ìcõñarĩ camasãrẽ yũ caquetibũjuatajere. Caotei cũ caoterije Dios yaye quetire bairo niña: ¹² Camasã jĩcããrã Dios yaye quetire tũgoyama. Bairo tũgomirãcũã, tũgomasiẽtĩñama. Dios bũsũriquere na catũgoatato beroaca, wãtĩ pũame uwaro eta, jecõãñami na camasĩbujioatajere. Minia na cawũje ugãricarore bairo etanecõãñami wãtĩ, na camasĩbujioatajere, Dios bũsũriquere cariape na tũgoeticõãto, ì. Na canetõrõrẽ boetiyami wãtĩ. Na pũame caotei cũ caoterique maapũ cañarĩcã rupaare bairo niñama. ¹³ Tunu aperã camasã Dios yaye quetire ãseanirõ tũgo, jicoquei, ‘Jau,’ ññama. Bairo bomirãcũã, bairãpũa na yeripũ caroaro cũ yuetiyama. Capũtirije canucõmanajẽrẽ bairo niñama. Bairi wãtĩ pũame, ‘Roro ása,’ cũ caĩrõ, yoaro mee jãnañama Dios yaye quetire. Dios mena yoaro ãmerĩñama. Naa, caotei cũ caoterique ape rupaa ãtã rupaa buipũ cañarĩcã rupaare bairo niñama. ¹⁴ Tunu aperã camasã Dios yaye quetire, ‘Jau,’ na caĩrõ bero, apeye ñnie pũamerẽ butioro tũgoña macãñama. Ati yepa macããjẽ wapatarique ñnierẽ, bairi caroaro na caãñigarije cããrẽ tũgoñañama butioro. Bairi Dios bũsũriquere tũgoña masiriticõãñama. Caroaro caãnarẽ bairo na caãperoi, carĩca butimasĩetĩrẽ bairo niñama. Bairi naa, caotei cũ caoterique ape rupaa pota watoapũ cañarĩcã rupaare bairo niñama. ¹⁵ Bairãpũa, aperã roque Dios yaye quetire ãseanirõ tũgoyama. Na yerĩ pũnapũ cariape tũgopeori, tiere tũgoũsayama. Bairi Dios mena tutuaro niñama. Cũ yaye quetire jãnaẽtĩñama. Capee caroare átinucũñama. Caotei cũ caoterique ape rupaa, caroa yeparũ cañarĩcã rupaare bairo niñama. Bairi capee carĩcacutacure bairo niñama yua,” na ì quetibũjuyupũ Jesũs cũ cabuerãrẽ.

La parábola de la lámpara

(Mr 4.21-25)

16 Ī yaparo, atore bairo na ĩ quetibujņņemoņņupū Jesús tunu: “Ni ūcū ĵicāñ ĵiņaworiquere buğacūētiņucūñami jotņ rocarņ. Cama rocarņ cūārē cūētiņami. Ĵobuirņ roque cūņucūñami, camasā nipetiro cajāētarā na cañņamasiņarore bairo ĩ. 17 Na cañiņaworipaņ nipetiro baugaro cañņamaniataje. Torea bairo ape rāmņņ camasā nipetiro āme camasiņ manierē masiņpeticoagarāma.

18 “Bairi yņ caquetibujņrijere mųjāā catāgopeoata, Dios pųame mųjāārē masiņņemogųmi tunu yņ caquetibujņrijere. Bairo tųgomirācūā, petoaca mųjāā catāgopeoata roque, cabero mųjāā camasiņiatajere mųjāā masiriticōāgarā. Bairi caroaro cariape tųgopeoya,” na ĩ quetibujņņuyņņ Jesús.

La madre y los hermanos de Jesús

(Mt 12.46-50; Mr 3.31-35)

19 Bairo cū caquetibujņro bero, Jesús paco, bairi cū bairā cūā topņ etayuparā. Bairo camasā capāārā Jesús tųņ na cañnoi, na yañ tųņre eta āmasiņsuparā. Bairi Jesús cū cañni wii macāņ cū cotenucūņuparā. 20 Bairo macāņ na cacotenucūrō, Jesutņ macāācū ĵicāñ bairo qūiņņupū Jesure:

—Mņ paco, mņ bairā mņ macāņuparā. Macāņņa mųrē coterā ātiuparā —qūiņņupū ĵicāñ Jesure.

21 Bairo cū cañrō tųgo, atore bairo na iņņupū Jesús to macāānarē:

—Noa ūna Dios yaye quetire catāgoņsarā pųame niņņama yņ pacore bairo cañna, bairi yņ bairārē bairo cañna —na iņņupū Jesús to macāānarē.

Jesús calma el viento y las olas

(Mt 8.23-27; Mr 4.35-41)

22 Ĵicā rųmņ Jesús cū cabuerā mena cūmua capairicarpa ājāāiņņupū. Bairo ājāā yua, atore bairo na iņņupū:

—Ĵito, ati ūtabucara ape nųgōāņ marĳ pēña átoca.

Bairo cū cañrō bero, pēņacoásuparā. 23 Bairo na caátó yua, wĳno paio papu ātiņųgoyuparo. Bairo capapuro, ocoturi paio ātiņabejāāiņņuparō, cūmua ruagari tūņipņ yua. Mai, Jesús pųame cāņiņāācoasupņ. 24 Bairo cū cabairoi, cū cabuerā pųame cū wācōiņuparā. Cū wācōri atore bairo qūiņņuparā Jesure:

—Ĵjāārē cabuei, ruarā marĳ baiya! Ĵyasirā marĳ baiya! —qūiņņuparā.

Bairo na cañrō tųgowācā, wāmņņucāiņņupū Jesús. Wāmņņucā, wĳnorē ĵānarotiyupņ. Tunu bairoa oco turiri cūārē ĵānarotiyupņ. Bairo cū cañrō, ĵicoquei ĵānacواسuparo yua. 25 Cabero atore bairo na iņņupū Jesús cū cabuerārē: —ĴDios mena mųjāā tųgoña tutuaetiyati? —na iņņupū.

Cū cabuerā pųame cū caátó iņņa acųacواسuparā. Bairi atore bairo āmeo iņņuparā na majū:

—Ago tame, ĵnocārō majū cū masiņñati Jesús! Wĳno, ocoturi cūā cū tųgocōāñña —iņņuparā, Jesús cū camasiņiņjērē iņņari.

El endemoniado de Gerasa

(Mt 8.28-34; Mr 5.1-20)

26 Cabero ti ūtabucara ape nųgōāņ pēña etayuparā Jesujāā. Galilea yepa ĵiāme, Gerasa cawāmecutopņ etayuparā. 27-29 Bairo eta yua, maanucāiņņupū Jesús. Bairo cū camaa nęcārō, caāmņ ĵicāñ, wāti yeri pūna cacųgoņ pųame cū atņ etayupņ. Mai, caāmņ pųame yoaro jutii macū niņņesēāiņņupņ. Wiipņ āmeiņupņ. Ĥtā wiiripņ roque camasārē na carericaropņ niņņesēāiņņupņ. Tunu wāti yeri pūna cārē cū caāno ĵųgori nairō mecāņucūiņņupņ. Bairi camasā pųame cū ñesēā rotietimiņņuparā. Cū wāmōriřē, bairi cū rųpori cūārē āpōā wēeri mena cū ĵiyanucūmiņņuparā. Bairo na caátimiatacūārē, cū pųame āpōā

wēērīrē tūgājure recoanucūñupū. Bairo áticoḏā, camasā manopu rutiñesēācōā nucūñupū. Bairo bai, ti rāmū Jesús tūpu eta, rūpopaturi mena etanumurī Jesure qūī awajayupū. Mai, Jesús pūame atore bairo qūīñupū wātī yeri pūnarē:

—Wātī, jicoquei cū witi ácúja! —qūīñupū.

Bairo cū caīrō tūgo, wātī yeri pūna cacūgon pūame, Jesure qūī awajayupū:

—¡Mū, Dios, jōbui macācū macū, mū ãniña! ¿Ñerē mū ácuati yūture? ¡Popiye yū cabaipere ápericoḏāña! —butioro qūīñupū.

30-31 Bairo cū caīrō tūgo, qūī jēniñañupū Jesús wātī yeri pūnarē:

—¿Ñamū mū wāmecutiyaŕi?

Bairo cū caīrō tūgo, qūīñupū wātī yeri pūna Jesure:

—Jāā, capāārā jāā niña. Bairi yū wāme, Legiōn yū ãniña. jJāārē aperopū, popiye bairicaropū jāā mū joepa! —butioro qūīñupū wātī yeri pūna Jesure.

32 Mai, totū ūtāñupū capāārā yesea nuricārā űgarā ásuparā. Bairo na caugaāno, wātī yeri pūna pūame atore bairo butioro qūīñuparā Jesure:

—¡Yeseapure jāārē jāārotiya! Napure jāā jāāgarā —butioro qūīñuparā.

Bairo na caīrō tūgo, “Jaū, topū ánāja toroque,” na iñupū Jesús, na ároti yua. **33** Bairo cū caīrō, wātī yeri pūna pūame caūmarē cū witipeticoásúparā. Yeseapure jāārásúparā. Bairo yeseare na cajāārīpañ yua, yesea ūtāñ bui cañnimitatana pūame mecārā ūtabucurapū ature ñañuacoásúparā. Bairi yua, ruapeticoásúparā yesea pūame.

34 Bairo na cabairo iña, yeseare cacotemiatana pūame acuarī acoásúparā. Macāpu etacoasuparā. Topū na quetibūñuyuparā nipetiro yesea na cabaiatajere. Macā tūni macāña cūārē na quetibūñuyuparā. **35** Bairo tie tūgori camasā pūame iñarásúparā cabaiatajere. Bairo topū etarā, qūīña acūacoasuparā capāārā wātī yeri pūnarē cacūgomiatacure. Cū pūame juti jāñarī, caroaro tūgoñarīqūē mena ruiyupū. Bairi dope bairo cū cabaiatajere masīēna, uwi-jāñuñuparā. **36** Bairo baicōā, caññaatana pūame, na quetibūñuyuparā caetarārē. Wātī yeri pūnarē cacūgomiatacū cū cabaiatajere na quetibūñuyuparā. **37** Bairo na caquetibūñuro, butioro Jesure cū uwiri atore bairo qūīñuparā: “Tunu ácúja mū caatiatatorū,” qūīñuparā Jesure to macāña, Gerasa yepa macāña. Bairo na caīrōi, Jesús pūame cūmarē ájāñuñupū tunu cū cabuerā mena. **38** Bairo cū caájāārō, wātī yeri pūnarē cacūgomiatacū pūame butioro qūīñupū Jesure:

—Jesús, mū mena yū ágaya butioro —qūīñupū.

Bairo cū caīrō, Jesús qūīñupū tunu:

39—Yū yañ, tuaya. Mū ya macā pūame tunu ácúja. Topū etañ, to macāñarē na quetibūñuya marī Quetiupañ Dios caroaro mū cū caatiatajere —qūīñupū.

Bairo cū caīrō tūgo, tunucoásupū cū ya macāpu. Topū etañ, nipetirārē na quetibūñuyupū Jesús cū caatiatajere.

La hija de Jairo. La mujer que tocó la capa de Jesús

(Mt 9.18-26; Mr 5.21-43)

40 Bairo cabero Jesús ti ūtabucurare cū capēñaetaro, capāārā camasā cū coteyuparā. Bairi ūseanirīqūē mena cū bocáyuparā. **41** Bairo Jesús cū camaanucārō, cūtu etayupū caūmū jīcāñ, Jairo cawāmecucū. Jairo pūame camasā na cañnubuerī wīl sinagoga quetiupañ ãñupū. Torecū, cūtu eta, rūpopaturi mena eta numurī Jesure qūīroayupū. Bairi butioro, “Yū ya wiipū mū caátō yū boya,” qūīñupū. **42** Mai, Jairo macō pūame riājāñuñupō. Cū macō, jīcāñ caācō pūga wāmo peti rūpore pūga pēnirō cānacā cūmarī majū cacūgo ãñupō. Bairo bairi merē riácōpu baiyupo. Bairi Jesús cū ya wiipū cū caátōre

batioro boyupũ Jairo, cõrẽ cã catioáto, Ì. Bairo Jesús pũame, Jairo macõ cõ cabairo tũgo, Jairo mena acoásupũ, cariao cõ caãnopũ ácã.

Bairo cã caátó, camasã pũame utablejaro majũ cũ utablejapã Jesure. ⁴³ Mai, na mena macããcõ jicãõ carijãnaecõ ãñupõ. Yoaro, pũga wãmo peti rupore pũga pẽnirõ cãnacã cãmarĩ majũ tiere riayupo. Catimasĩesupo. Capããrã camasã cõrẽ na caucotimiatacããrẽ, cõ tãgoesuparo. ⁴⁴ Bairo baicõã yua, tũgoñañupõ cõ pũame Jesús cũ camasĩrjẽrẽ, cã cariaye netõmasĩrjẽrẽ. Bairo tiere tũgoñarĩ, Jesús bero pũame asúpo. Bairo aperã na caĩñaeto, cã jutiro cayoaro yapaacarẽ tuañañupõ. Bairo cõ caáto, tocãrõã, jicoquei caticoasupo. Cõ carii petirique riaye jãnacõasuparo yua. ⁴⁵ Bairo cõ capãñarõ bero, atore bairo na Ìñupũ Jesús cũtu caãna camasãrẽ:

—¿Noa na tuañaati yũ jutirore? —na Ì jẽniñañupũ.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, nipetirã, “Jãã tuañaetiarpũ,” qũĩñupãrã.

Bairo na caĩrõ bero, Pedro pũame qũĩñupã Jesure:

—Jãã cabuei, rita ãnoa camasã capããrã niñama. Bairi mũ tunerocayama noo na caboro. Nana na caátiere mi bauya —qũĩñupã Pedro Jesure.

⁴⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgomicãã, atore bairo na Ìnemoñupũ Jesús tunu:

—Yũ camasĩrjẽrẽ yũ átiroyaarũ. Bairi yũ masĩña yũ caátiatajere. Jicãũ ùcũ yũ jutirore pañaroyaami —qũĩñupã Jesús Pedroro.

⁴⁷ Bairi cariamiataco pũame, ruti masĩetĩmiácó, uwi tũgoñarĩ, Jesutũ etayupo. Rũropaturi mena Jesús rũpori tũpũ etanumuñupõ. Nipetiro camasã na caĩñarõ, atore bairo Ì quetibũyupũ:

—Catigo, yua, mũ jutirore yũ tuañaarũ. Bairo yũ caáto, jicoquei yũ caticoaarũ, —qũĩ quetibũyupũ.

⁴⁸ Bairo cõ caĩquetibũjũro bero, cõ Ìñupũ Jesús:

—Yũ yao, yũ camasĩrjẽrẽ cariape mũ tũgoñaupa. Bairi mũ riayere yũ netõcõãña. Tunu ácõja useanirĩquẽ mena —cõ Ìñupũ Jesús.

⁴⁹ Bairo cũ caĩãnitoyea, jicãũ etayupũ, Jairo ya wii macããcũ pũame. Jairore qũĩ quetibũyũ etayupũ:

—Mũ macõ merẽ baiyasicõaamo. Bairi tocãrõã cã patowãcõña marĩrẽ cabueire —qũĩ quetibũyupũ Jairore.

⁵⁰ Bairi Jesús cãã cã caĩrjẽrẽ tũgoyupũ. Bairo tũgori, atore bairo qũĩñupũ Jairore:

—Jairo, tũgo acũaeticõãña. Dios cũ camasĩrjẽrẽ jetrore tũgoñatutuaya. Bairo mũ catũgoñaata, mũ macõ netõgomo —qũĩñupũ Jesús Jairore.

⁵¹ Cabero Jairo ya wiipũ etayupãrã. Bairo ti wiipũ etarã, ti wiire jããñupãrã. Pedro, Santiago, Juan, bairi cawĩmao pacua Jesús mena jããñupãrã. Aperãrẽ na jããrotiesupũ Jesús. ⁵² Mai, to macããna nipetirã otiawaja ãñupãrã. Bopacooro cõ cabairijere cõ Ìña otiyupãrã. Bairo na cabairo Ìñarĩ, atore bairo na Ìñupũ Jesús:

—Atio cawĩmao baiyasetiyamo. Cãnio baiyamo. Awaja otieticõãña mũjãã —na Ìñupũ Jesús.

⁵³ Bairo cũ caĩrõ tũgo, nipetirã to macããna pũame roro cũ bõcaboyeticõãñupãrã, “Merẽ yasicõããmo,” Ìrã. ⁵⁴ Bairo roro cũrẽ na caboca boyetimiatacããrẽ, Jesús pũame cawĩmao cariacoataco cõ caãnopũ jããeta yua, cõ ãnacõ wãmorĩrẽ ñerĩ, atore bairo cõ Ìñupũ:

—¡Cawĩmao wãmũncãña!

⁵⁵ Bairo cũ caĩrõ, jicoquei catitunucõasupo. Bairo cati yua, wãmũncãcõasupo. Bairo cõ cawãmũncãrõ Ìña, “Cõ nuña ẽgariquere. Queyao baiyamo,” na Ìñupũ Jesús. ⁵⁶ Cõ pacua pũame bairo cõ cabairo

ĩña, bũtioro tũgoñacõã maniásuparã. Bairo na catũgoña maniamiatacũãrẽ, Jesũs pũame na ĩnemoĩupũ tunu atore bairo:

—Aperãrẽ na quetibũjũeticõãña mũ macõ cõ cacatiatajere —na ĩĩupũ.

9

Jesũs envía a los discípulos a anunciar el reino de Dios

(Mt 10.5-15; Mr 6.7-13)

¹ Jicã rũmũ na neĩoĩupũ Jesũs cũ cabuerãrẽ, pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãnacãũ caãnarẽ. Bairo narẽ neĩo, narẽ joyupũ masĩrĩqũẽrẽ. Tocãnacã wãmerũrea wãtĩ yeri pũnarẽ wiyomasĩrĩqũẽrẽ na joyupũ. Baicõã, riaye netõmasĩrĩqũẽ cããrẽ na joyupũ. ² Baicõã, na quetibũjũ rotijoyupũ. Camasãrẽ Dios cũ carotimasĩrĩpũ caetarore na masiãto ĩ, na quetibũjũ rotijoyupũ. Tunu bairoa, camasã cariyecũnarẽ na catiãto ĩ, na joyupũ Jesũs cũ cabuerãrẽ. ³ Bairi na caãpãro jũgoye atore bairo na ĩĩupũ Jesũs:

—Mũjãã yaye apeye ũnierẽ jeãpãricõãña. Bairi tuericũ, wasopoa, pan, dinero cããrẽ mũjãã jeãpãwa. Mũjãã cajãñarõ mena tocãrõã mũjãã neãgarã. Apero mũjãã cawasoaparore mũjãã neãpãwa. ⁴ Bairo noo mũjãã cañesãrõpũ jicã wĩĩ ũnorẽ etarã, toa tuacõãña, ti macãpũ mũjãã caãni rũmũrĩ cãrõ. Capee wĩirĩpũ mũjãã capatowãcõ ñesããrõrẽ yũ boetiya. ⁵ Bairi di macã macããña ũna mũjããrẽ na caĩĩateata, na mena ãmerĩcõãña. Bairo mũjããrẽ na caboetiere ĩñarã, na macã ñerĩrẽ mũjãã rũpo jutii macããjẽrẽ mũjãã paregarã. Mũjãã mena roro na caãtĩãnierẽ na masiãto ĩrã, bairo mũjãã ãtigarã —na ĩ quetibũjũyupũ Jesũs cũ cabuerãrẽ.

⁶ Bairo cũ caĩquetibũjũro bero, acoãsũparã cũ cabuerã. Macãã caãno cãrõ ãñesããĩuparã. Caroa quetire, Dios roro cabairãrẽ cũ canetõõrĩjẽrẽ na quetibũjũ ñesããĩuparã. Tunu bairoa cariyecũnarẽ na catiõyuparã.

Incertidumbre de Herodes

(Mt 14.1-12; Mr 6.14-29)

⁷ Ti yutea caãno Herodes, ti yepa macããna quetiupũ pũame tũgoyupũ nipetĩrije Jesũs cũ caãtĩmasĩrĩjẽrẽ. Bairo tũgori yua, dope bairo ĩ masiẽsupũ Herodes. Mai, cãtũ macããna atore bairo qũĩ quetibũjũyuparã: “Juan el Bautista, cabaiyasiricũ ãnacũ merẽ catiupũ,” qũĩĩuparã cãtũ macããna jicããrã Herodere. ⁸ Aperã qũĩĩuparã: “Dios camasãrẽ cũ caquetibũjũrotijoricũ ãnacũ, Elías cawãmecũcũ ãnacũ catiri buiaetaupũ,” qũĩĩuparã. Bairo aperã qũĩĩuparã: “Apei, tirãmũpũ caãnana profeta majã mena macããcũ jicãũ catiri buiaetaupũ,” qũĩĩuparã aperã Herodere, Jesũs cũ caãtiere tũgori yua. ⁹ Bairo na caĩrõ tũgo, Herodes pũame na ĩĩupũ:

—Juarẽ cũ boecũna, cũ rũpore yũ patarocacõã rotiwũ. Bairi, çĩamũ ũcũ çĩ ãnicũtĩ ãni, “Tocãrõ capee ãtĩ ĩĩoñami,” mũjãã caĩ? —na ĩĩupũ Herodes cãtũ macããnarẽ.

Bairo na ĩ yaparo yua, Jesure qũĩĩagamiĩupũ bũtioro.

Jesũs da de comer a cinco mil hombres

(Mt 14.13-21; Mr 6.30-44; Jn 6.1-14)

¹⁰ Cabero apõstolea Jesũs cũ caquetibũjũrotijoricãrã pũame tunu etayuparã. Bairo eta yua, Jesure cũ quetibũjũyuparã na caãtĩñesããtajere. Bairo na caĩquetibũjũro tũgo, “Jito aperopũ,” na ĩĩupũ Jesũs cũ cabuerãrẽ. Bairo ĩ yua, Betsaida na caĩrĩ macãpũ na jũgo ásũpũ. ¹¹ Camasã pũame Jesũs topũ cũ caãtõre tũgoyuparã. Bairo tũgo yua, cũ berore usayuparã. Bairo Jesũs na caũsaetarore ĩña, caroaro mena na bocãyupũ. Bairo na bocã yua,

Dios cū carotimasĩrĩpaу caetarore na ĩ quetibujuyupу. Tunu bairoa aperā cariyecanarē na catioyupу.

¹² Bairo yaro capee cū caáto jeto, ñamicāãcā nicoasuparo. Bairi cū cabuerā pñame Jesutu etari, atore bairo qũĩñuparā:

—Ānoa camasā capāārā niñama. Tunu atopure wiiri maniña. Bairi ānoarē na árotiya macāpу, topу yerijā, na caугaparore bairo ĩ —qũĩñuparā cū cabuerā Jesure.

¹³ Bairo na caĩrō tūgomicāã, atore bairo na ĩñupū Jesús:

—Mujāã majū na ugarique nuña.

Bairo cū caĩrō tūgo, bairo qũĩñuparā na pñame:

—Jāã, ĩcā wāmo cārō pan jororiaca, wai pugarāãcā, tocārōã jāã cūgoya, ānoa na caугapeere macāpу jāã cawapatijeápericōãta —qũĩñuparā cū cabuerā.

¹⁴ Mai, topу añuparā ĩcā wāmo cānacā mil majū camasā, Jesús cū cabueri-jere catūgoatána pñame. Tocārō na caānimitacūārē, atore bairo na ĩnemoñupū Jesu tunu cū cabuerārē:

—Camasārē na ruirotiya. Rupa poari na ruirotiya. Cincuenta majū ĩcā poare na āmarō —na ĩñupū Jesús.

¹⁵ Bairo cū caĩrō tūgo, “Јау,” ĩ, cū caĩrōrē bairo ásuparā. Bairi nipetiro camasā ape poa, ape poa ruiyuparā. ¹⁶ Jesús pñame bairo na caruiro ĩña, pan rupa, wai mena nerĩ, jōbuire ĩñamugōjori, “Jāã Pacу, mу ñujāñuña jāã mena,” qũĩ jēniñupū Jesús Diore. Bairo qũĩ jēni yaparo, pan rupare carecomacā peeri, wai cūārē carecomacā peeri, cū cabuerārē na nunĩñupū, camasārē na cabatoparore bairo ĩ. ¹⁷ Bairo áticcōã yua, nipetiro camasā caroaro uга yapicoasuparā ugarique na cabatoatajere. Bairo na caугayaparoro bero, jejāañuparā piiripу na caугarugarijere. Puga wāmo peti rupore puga pēnirō cānacā piiri majū jejāã jiroyuparā yua.

Pedro declara que Jesús es el Mesías

(Mt 16.13-19; Mr 8.27-29)

¹⁸ Ape rāmу Jesús ĩcāũã ģcū, Diore cū jēni baiyupу. Bairo cū cabairo, cū cabuerā pñame cūtu etayuparā. Bairo na caetaro ĩña, atore bairo na ĩ jēniñañupū Jesús:

—“¿Noa ācūmi?” yу na ĩnucũñati camasā.

¹⁹ Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo qũĩñuparā Jesure cū cabuerā pñame:

—Jicāārā ĩñama: “Juan el Bautista ācūmi.” Aperā ĩnucũñama: “Elías ānacū catiri ācūmi,” miñama. Aperā ĩnucũñama: “Tirāmтpу caānana profeta majā mena macāãcū ĩcāũ catiri caatācу ācūmi,” minucũñama —qũĩ quetibujuyuparā cū cabuerā Jesure.

²⁰ Bairo na caĩquetibujuro bero, na ĩ jēniñanemoñupū tunu Jesús:

—¿Mujāã ate? “¿Noa ācūmi?” yу mujāã ĩnucũñati —na ĩ jēniñañupū.

Bairo cū caĩrō tūgo, jicoquei Pedro pñame qũĩñupū Jesure:

—Mуа, Mesías, Dios cū cajon, mу āniña —qũĩñupū.

Jesús anuncia su muerte

(Mt 16.20-28; Mr 8.30-9.1)

²¹ Bairo cū caĩrō tūgo, na ĩ quetibujuyupу Jesús cū cabuerārē: “Cūã yу āniña. Bairo cūã yу caānimitacūārē, bairāpна mai, na quetibujeticōãña aperārē.”

²² ĩ quetibujу yaparo, atore bairo na ĩ ĩnemoñupū tunu Jesús cū cabuerārē:

—Yу, Camasā Jāgocу, butioro popiye yу baigu. Marĩ quetiuparā cabutoa camasĩrā pñame popiye yу baio joroque yу átigarāma. Dios cū caroticũrĩqũērē cajūgobueri majā cūã yу tejāñugarāma. Sacerdote majā quetiuparā cūã

yu tejãñugarãma. Bairo bairi yu pajã rotigarãma. Bairo yu na capajãrõ, cariacoaacu nimicã, itia rãmu bero yu caticoagu tunu —na ï quetibujuyupu Jesús.

²³ Cabero atore bairo na ï quetibujuyupu Jesús tunu nipetirãrẽ:

—Ni cabou, yu cabuei caãnigau, cã caátimiriñjẽrẽ jãnagumi. Yu carotirore bairo jeto roque átigumi tocãnacã rãmu. Popiye riaricaro cãrõ baimicã, yu yaye quetire jãnaetigumi, yu cabuei caãnigau ruame. ²⁴ Bairo tunu caũmu apei cã caãnie ruamerẽ mairĩ, yu yaye quetire jãnacoagumi. Bairo maimicã, yasi-coagumi yua. Apei roque yu yaye quetire cajãnaecu roque netõcõãgumi. Cãrẽ na capajã rocacõãmiatacããrẽ, caticõã ãninucũgumi tocãnacã rãmu. ²⁵ Tunu caũmu apei ati yepa macããjẽ nipetirije merẽ cãgoyami, cã caborije caãno cãrõ. Bairo cãgomicã, Diore cã tũgoñaetĩñami. Bairo catũgoñaecũ ãnirĩ cã cariaatato bero Dios mena ãmerĩgumi. Bairo dope baieto paio cã cacãgorije ruame. Wapa maa tie ati umãrecõo macããjẽ, Diore cã camasĩetĩcõãta. ²⁶ Bairi ni jĩcãũ ãcũ yure tũgoñabobori, o yu yaye queti cããrẽ tũgoñabobori, “Jesús yau yu ãniña,” cã caĩquetibujugaeticõãta, yu cãã, “Ãni, yu yau niñami,” cã ñi masĩetĩgu. Yu, Camasã Jãgocu, ati yeparu yu Pacu cã camasĩrĩjẽ mena nemo yu catunuetaro, “Ãni, yu yau niñami,” cã ñi masĩetĩgu. Ángelea majã jõbui macããna, cañurã mena tunu yu catunuetaro, bairo cã ñimasĩetĩgu ni jĩcããrẽ yure tũgoñabobori, “Jesús yau yu ãniña,” cã caĩquetibujugaeticõãta. ²⁷ Cariore mujããrẽ yu quetibujuya: Mujãã jĩcããrã, ato caãna, mujãã cariaparo jũgoye mujãã ñnagarã Dios cã carotimasĩrĩpau majũrẽ —na ï quetibujuyupu Jesús cã cabuerãrẽ.

La transfiguración de Jesús (Mt 17.1-8; Mr 9.2-8)

²⁸ Cabero Jesús atiere na quetibujuri bero, jĩcã wãmo peti itia pẽnirõ cãnacã rãmurĩ bero, Pedre, Juarẽ, bairi Santiagore, “Jito,” na ñũpũ Jesús. Bairi ãtãũ caũmarĩcu buipũ na mena wãmu ásupũ Jesús. Diore qũĩ jẽniãcu, topũ na jũgoásupũ. ²⁹ Bairo cã cajẽniãno, Jesús riapẽ cã baurique wasoacoasuparo. Baicõã, cã jutiro cãã botiro baicoasuparo. Asiyau baicoasupũ Jesús yua. ³⁰⁻³¹ Bairo cã cabaiãno, caũmuã puãgarã asiyarije mena buiaetayuparã. Na ruame, Moisés ãnacũ, bairi Elías ãnacũ ãñuparã Jesutu cabuiaetarã. Bairo buiaeta yua, Jesús mena busupẽniñuparã Jerusalẽpũ cã cariapẽre. ³² Bairo na caãno, Pedrojãã wũgoa paimirãcãã, Jesús bairi cã mena macããna puãgarã na caasiyarijere ñna acũacoasuparã. ³³ Bairo cabero Jesús mena macããna na caãtirãna, Pedro ruame dope bairo ï masĩetĩrĩ, atore bairo qũĩñũpũ Jesure:

—Jããrẽ cabuei, jatopũ marĩ caãno ñumajũcõããña! Bairi itia wiipãĩrĩãcã majũ mujããrẽ jãã qũẽnobojarã. Jĩcã wii mu ya wii, ape wii Moisés ya wii, ape wii Elías ya wii mujããrẽ jãã qũẽnobojarã —qũĩñũpũ Pedro Jesure.

³⁴ Bairo cã caãno, buseriwo atĩ na tocoasuparo. Bairo catoro, Pedrojãã ruame tipoa toyepũ ãñuparã. Bairi butiõro uwiyuparã. ³⁵ Bairo na cabairo, busurique buseriwo watoaru cabusũocajorijere tũgoyuparã. Atore bairo ññuparõ: “Ãni, yu macã, yu cabesericu majũ niñami. Cã yaye busuriquere tũgousaya,” ï ocajoyuparo jõbui.

³⁶ Bairo caĩrõ bero, Moisés, bairi Elíajãã mañuparã. Jĩcãã tuayupũ Jesús jeto yua. Tie na caĩñaatajere quetibujuesuparã Pedrojãã aperãrẽ.

Jesús sana a un muchacho que tenía un espíritu impuro (Mt 17.14-21; Mr 9.14-29)

³⁷ Ti rāmū, cabusuri rāmū Jesujāā ti ūtāūrē ruicoasuparā. Bairo na carui-
etaro bero, capāārā camasā Jesutū etayuparā. ³⁸ Bairi jīcāū na mena macāācū
būsarique tutuaro mena qūñupū Jesure:

—Cabuei, qūñūasā yū macārē. Jīcāū caācū niñami yū macā. ³⁹ Wātī
yeri pūna pūame cū mecāō joroque átīnucūñami yū macārē. Bairo cū awajao
joroque cū átīnucūñami. Tunu cū yugui mecāō joroque cū átīnucūñami,
cū risero jopo witrīnucāpā. Roro popiye cū baio joroque cū átīnucūñami.
Pitigaetiyaami wātī yeri pūna yū macārē. ⁴⁰ Bairi mā cabuerārē bātīoro na yū
wiyorotīmiarū wātī yeri pūnarē. Mū cabuerā pūame na wiyajo masīētīñama
—qūñ quetībūyurū wātī yeri pūna cacāgon pacū Jesure.

⁴¹ Bairo cū caīquetībūjuro tūgo, atore bairo na īñupū Jesús:

—¡Mujāā, atī yepa caāna Dios cū camasīrjērē carīape mujāā
tūgoetimajūcōāñā! ¿Nocārō yoaro mujāā mena yū ānībujocūti? Jaū, mū
macārē cū neasā toroque —qūñupū Jesús carīaū pacure.

⁴² Bairo cawāmaū pūame Jesutū cū caetarīpaū yua, wātī yeri pūna pūame cū
jūgoñāñupū yeparū. Bairo cū jūgoñāū, rīañārīqūērē bairo cū āsupū tunu. Bairo
cū caāto, Jesús pūame cū jānaoñupū wātī roro caācure. Cū acuwīyo joyurū
yua. Bairo cū caāto, cawāmaū pūame caticoasurū. Cū cacatīro īña, cū pacure
cū tunuoñupū Jesús cū macārē yua. ⁴³ Bairi camasā pūame bairo Dios cū
camasīrjē jūgori Jesús cū caāto īñarā, bātīoro tūgocōā manīasuparā.

Jesús anuncia por segunda vez su muerte
(Mt 17.22-23; Mr 9.30-32)

Bairo to macāāna Jesús capee caroaro cū caātīere na catūgoñacōā
manīatīpaūa Jesús pūame atore bairo na īñupū cū cabuerārē:

⁴⁴—Āmeacā mujāā yū caquetībūjūri jere tūgopeoya. Mujāā masīrītepa. Yū,
Camasā Jūgocū, yū ñerotīecogū camasārē —na īñupū Jesús cū cabuerārē.

⁴⁵ Na pūame tie cū caīrjērē tūgomajūcōāmīrācūā, tie tūgomasīēsuparā.
Dios na catūgomasīepeere na joesurū mai. Tunu bairoa Jesure cū jēñīña
uwījāñūñuparā tie.

¿Quién es el más importante?
(Mt 18.1-5; Mr 9.33-37)

⁴⁶ Cabero tunu āmeo ī būshuyuparā cū cabuerā na majū: “¿Ni majū cū
āñicūti marī menarē caānimajūūrē bairo caācū?” āmeo īñuparā na majū.

⁴⁷ Jesús pūame masīcōāñupū na caīrjērē. Bairo masīrī yua, cawīmaūacarē
cūyū cū tūgāētoyurū. ⁴⁸ Bairo āticōā, atore bairo na ī quetībūyurū. Jesús cū
cabuerārē:

—Ni jīcāū ūcū, yū yaye quetīre tūgousarī, āni cawīmaūrē bairo caācūrē cū
camaiata, yūre camairē bairo cū ñīñagū. Tunu bairoa yūre camai cū caānoi,
yū jeto mee Dios yūre cajoricū cūā cūrē camairē bairo qūñūagūmi. Ni jīcāū
ūcū mujāā mena macāācū, mujāā roca netōjāñurō carotīmasī pūame mujāā
netōjāñurō caānimajūūrē bairo qūñūagūmi Dios —na ī quetībūyurū Jesús cū
cabuerārē.

El que no está contra nosotros, está a nuestro favor
(Mr 9.38-40)

⁴⁹ Juan pūame atore bairo qūñupū Jesure:

—Jāārē cabuei, apei caūmurē jāā īñawū. Cū pūame mā wāme mena īrī rotī-
masīwī. Bairo rotīmasīrī yua, cū acurewīyowī wātī yeri pūnarē, caūmurē
cajāñamiatacure. Bairo cū caāto īña, jāā pūame cū caātīere cū jāā ātīrotīepū,
marī mena macāācū cū caāmerōī —qūñupū Juan Jesure.

50 Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩĩnupũ Jesũs Juarẽ:

—¿Nopẽĩrã cũrẽ, “Ápeina,” mũjãã ĩrĩ? Bairo ĩetĩcõãña. ĩĩcãũ ũcũ caũmũ marĩrẽ cũ catutieticõãta, marĩrẽ cajũácũre bairo caácsũ niĩnami —na ĩĩnupũ Jesũs cũ cabuerãrẽ.

Jesũs reprende a Santiago y a Juan

51 Cabero Jesũs pũame jõbuiũ cũ pacũtũ cũ caátĩ rãmũ caetagarõ ĩña yua, yeri tutuarique mena Jerusalẽrũ ájũgoyũ. 52 Bairi cũ jũgoye cũ mena macããnarẽ, Samaria yepa macãrẽ na ájũgorotiyũ, “Atĩyami jããrẽ cabuei,” na ĩáto, ĩ. Narẽ caqũẽnoparãrẽ boũ, topũ na ájũgorotiyũ. 53 Bairo topũ cũ cajomiatacũãrẽ, to Samaria macããna pũame na caetaro boesuparã. “Jerusalẽrũ ácũ baiyami Jesũs,” na caĩrĩjẽrẽ na catũgoatato bero jũgori, na boesuparã. 54 Bairo Jesure na caboeto ĩnarã, cũ cabuerã, Santiago, Juajãã pũame atore bairo Jesure qũĩĩnuparã:

—Jãã Quetiuparũ, ¿peero, jõbui macãã peeroi na marĩ joerecatĩ? Roro na caĩrĩjẽ wapai, ¿Elías ãnacũ cũ caátatore bairo na marĩ átĩ yasiorecatĩ? —qũĩĩnuparã cũ cabuerã Jesure.

55 Bairo na caĩrõ tũgo, narẽ ãmejore ĩña, na ĩ tutiyũ Jesũs cũ cabuerãrẽ: “Mũjãã masĩetĩña mũjãã caĩrĩjẽrẽ. Wãtĩ cũ carotirore bairo mũjãã tũgoñaña. 56 Yna, Camasã Jãgocũ, camasãrẽ na rei ácũ mee yũ arũ. Na netõõũ ácũ yũ arũ átĩ yeparũre,” na ĩ quetibũjũyũ Jesũs cũ cabuerãrẽ. Bairo ĩ quetibũjũ yaparõ, na jũgoacoásũrũ are macãrũ yua.

Los que querían seguir a Jesús (Mt 8.19-22)

57 Bairo maarũ na caátõ, ĩĩcãũ caũmũ Jesutũ etayũrũ. Cũtũ eta yua, atore bairo qũĩĩnupũ Jesure:

—Yũ cũã, mũ cabuei yũ ãnigaya. Bairi noo mũ cañesẽãrõrũ yũ águ yũ cũã.

58 Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩĩnupũ Jesũs:

—Macãnũcũ macããna waibũtoa na caãniparũrĩ cũgoyama. Minia cũã na riabatĩrĩ na caãniparũrĩre cũgoyama. Bairo na cacũgomiatacũãrẽ, yua, Camasã Jãgocũ, yũ caãniparũ ũno yũ cũgoetiya —qũĩĩnupũ Jesũs caũmũrẽ.

59 Cabero apeire qũĩĩnupũ tunu:

—Jito, yũ baracũsa.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, caũmũ pũame “Jaũ,” ĩmicũã, atore bairo qũĩĩnemoĩnupũ:

—Yũ Quetiuparũ, mai mũ mena yũ baracũperĩgu. Yũ pacũre cũ cotei ácũ yũ baiya. Cũ cariacõato bero roque, mũ mena yũ ábujõũ —qũĩĩnupũ Jesure.

60 Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩĩnupũ Jesũs:

—Camasã cariacõatanarẽ bairo caãna pũame na qũẽnoátõ cabaiyasĩrãrẽ, ñĩña. Mũ pũame Dios cũ carotimasĩrĩparũ caetarore mũ quetibũjũ ñesẽãgu yua.

61 Cabero tunu apeĩ qũĩĩnupũ Jesure:

—Jãã Quetiuparũ, yũ cũã mũ mena yũ baracũtĩgu. Baiũna mai, cajũgoye yũ ya wĩĩ macããnarẽ na ñĩãgu. “Ácũ yũ baiya marĩrẽ cabuei mena,” na ñĩãgu mai —qũĩĩnupũ apeĩ caũmũ Jesure.

62 Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩĩnupũ Jesũs:

—Nĩ ĩĩcãũ ũcũ ĩĩcã yeri mena caroaro Dios cũ carotĩriquerẽ cũ catũgoũsaeticõãta, ñũetĩña. Ape wãme, ape wãme ricaati tũgoñarĩqũẽrẽ cũ catũgoñaata, ñũetĩña. Bairi yua, Dios cũ carotimasĩrĩparũre dope bairo átimasĩã maniĩnami —qũĩĩnupũ Jesũs caũmũ apeire.

10

Jesús envía a los setenta y dos

¹ Cabero Jesús, marí Quetiupau, cū caquetibujurotjoparā setenta y dos majū caāmarē na beseyupū. Bairo na beseri bero yua, tocānacā macāā, pugarā jeto cū caetaparopū na ájugo rotiyupū.

² Mai, na caápáro jūgoye atore bairo na ĩnupū: “Oterique camasā na cajeepe bairo caānimitacūārē, tie uparārē cajujeparā puame capāārā mee niñama. Torea bairo Dios yaye quetire catūgousaparā capāārā na caānimitacūārē, marirē cajūquetibujuparā puame capāārā mee niñama. Bairo na cabairoi, marí Pacū Diore mujāā cajēnirō boya. Cū puame oterique Uraure bairo cū yaye busarique cajūquetibujū batoparārē na jomasīgumi. ³ Tūgoya, āmerē mujāārē caroa quetire yū quetibujū rotijoya. Corderos nuricārā, macāncū macāāna lobos cauwiorā watoa na caāno uwiojāñuñā. Torea bairo mujāā puame camasā watoa mujāā caāno uwiojāñugaro. Bairi masacatiri mujāā cañesēārō ñuñā,” na ĩ quetibujuyupū Jesús cū cabuerārē. ⁴ Bairo na ĩ yaparo, atore bairo na ĩ quetibujunemoñupū Jesús tunu: “Bairo áná, dinero jāārīcā poa, bairi waso poa cūārē, bairi rapo juti cūārē mujāā jee ápewa. Tunu maarpū mujāā cabocáetarārē na mena mujāā busupēniēpa. Cariapea mujāā acoápá. ⁵ Bairi jīcā wii ũno etarā, ‘Dios caroa yericutaje cū joáto ati wii macāānarē,’ mujāā ĩ etagarā ti wiire. ⁶ Bairi ti wii macāāna puame caroaro mena mujāārē na cajēniata, mujāā cañrōrēā bairo caroa yericutajere na jogumi Dios. Baiṛna, caroaro mena mujāārē na cajēneticōāta, mujāā cañrōrē bairo na áperigumi Dios. ⁷ Bairo mujāārē caquēnorārē bócarā yua, na ya wiirupū mujāā ānicōāwā. Capee wiirupū patowācōētīcōāñā. Bairi jīcā wiia āni, mujāārē na canurijē jetore mujāā ũgawā. Mujāā, paari majā ānirī, mujāā ũgamasīña na canurijērē. ⁸ Bairo bairi jīcā macā ũno etarā, mujāārē caroaro na cajēniata, na yaye ũgarique na canurijē jetore ũgaya. ⁹ Tunu bairoa ti macā macāāna cariyecunārē na catiōya. Tunu atore bairo na ĩ quetibujuyā: ‘Dios cū carotimasīrīpau merē etaro baiya ati yeparure.’ ¹⁰ Bairo mujāā caquetibujūñesēārō, di macā macāāna ũna mujāārē caroaro mena na cajēneticōāta, ti macā maarpū nipetiro camasā na catūgoropū atore bairo na mujāā ĩgarā: ¹¹ ‘Jāā yaye quetire mujāā catūgogetoi, mujāā ya macā ñerirē jāā rapo jutii catusarijere jāā pareya! Ape macāpū jāā áya. Bairo jāā caápáro jūgoye tūgoeoya mai. Jāā yaye quetire mujāā catūgoata, Dios cū carotimasīrīpau macāājērē mujāā tūgobujiorā,’ na mujāā ĩgarā ti macā macāānarē. ¹² Mujāā, yū yarā cariape mujāārē ñiña: To macāāna mujāārē na catūgoetie wapa, Dios puame roro na átigumi. Camasārē cū caññabeseri rāmūrē Sodoma macāāna netōjāñurō popiye na baiō joroque na átigumi,” na ĩ quetibujuyupū Jesús cū cabuerārē.

*Los pueblos desobedientes**(Mt 11.20-24)*

¹³ Bairo na ĩ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu Jesús ape macāā macāānarē, Corazín, bairi Betsaida macāā macāānarē: “¡Roro majū baigarāma to Corazín macā macāāna! ¡Roro majū baigarāma Betsaida macā macāāna cūā! Dios cū caátjēñōñorjē capeere ĩñawā. Bairo cañnarā nimirācūā, roro na caátire jānagaema. Tirūmapū macāāna Tiro, Sidón macāāna ānana, Corazín, Betsaida macāāna na caññaricārōrēā bairo na cūā na caññāata, roro na caátajere jānabujioricārāma Tiro, Sidón macāāna puame. Butiōro yapapuarā na cajāñarjē jutii ũnierē jāñabujioricārāma. Tunu peero ōwāwopū ruibujioricārāma, butiōro na cayapapuarijere ĩñorā yua. ¹⁴ Bairi camasārē

Dios cū caññabeseri rāmū caetaro Corazín, bairi Betsaida macãã macããna pñame, Tiro, Sidón macãã macããna netōjāñurō popiye baigarāma yua. ¹⁵ Torea bairo Capernaum macã macããna cūã baigarāma. ‘Jōbuiṙ jãã ágarã,’ cañtūgoñarã na cañnimitacūãrē, ꝑcañcūãrī operū roquere na regami Dios!” na ĩ quetibujuyurū Jesús cū cabuerãrē Corazín, Betsaida, Capernaum macãã macããna na cabaipeere.

¹⁶ Bairo na ĩ quetibujū yaparo, atore bairo na ĩnemoñurū tunu: “Yū cabuerã, ni ĩcãñ ũcū mujãã yaye quetire catūgoñ, yū yaye quetire catūgoñre bairo niñami. Tunu bairoa ni ĩcãñ ũcū apei mujãã yaye quetire catūgogaecñ, yū yaye quetire catūgogaecñre bairo niñami. Bairo cañcū ãñirī Dios, yūre cajoricñ yaye queti cūãrē caboecñre bairo niñami,” na ĩ quetibujuyurū Jesús.

Regreso de los setenta y dos

¹⁷ Cabero Jesús cū caquetibujūrotijoricarã setenta y dos majū ãseanirīqũē mena tunu etayuparã caquetibujūñesēãrátána. Bairo etarã yua, atore bairo quĩ quetibujuyuparã Jesure:

—jãã Quetiupau mū wãmei jãã cañjēñirō, wãtī yeri pūna cūã jãã cañrotiorea bairo baimajūcōãñama! —quĩñuparã.

¹⁸ Bairo na cañrō tūgo, atore bairo na ĩñurū Jesús:

—Ñuña mujãã caátiataje. Yū pñame wãtī quetiupau jōbuiṙ cañnimitacñ cū cañarōrē ñiñajoarñ. Caburo yaberije cañarōrē bairo majū ñaami. ¹⁹ Mujããrē masĩrīqũērē yū jowñ, ãña mujããrē cū cabacamiatacūãrē, mujãã cariaetiparore bairo ĩ, o cotara mujããrē cū catoamiatacūãrē, mujãã cariaetiparore bairo ĩ. Tunu bairoa mujããrē masĩrīqũērē yū jowñ, marī pesu wãtī cū catutuarije nipetirijere mujãã canetōparore bairo ĩ. Bairo tie masĩrīqũērē cacūgorã ãñirī, dise ũnie wãtī roro mujããrē cū caátigamirījērē mujãã tãmuoetinuucūgarã.

²⁰ Bairārñua, wãtī yeri pūnarē cawitiroti jomasĩrã nimirãcūã, tie jetore mujãã catūgoñarō boetiya. Jōbuiṙ Dios ya pūrōṙñ mujãã caño cãrō mujãã wãmerĩrē cū cawoaturicarã mujãã ãniña. Tie pñamerē tūgoñajesoya —na ĩ quetibujuyurū Jesús cū cabuerãrē.

Jesús se alegra

(Mt 11.25-27; 13.16-17)

²¹ Bairo tipaña bñtioro Espĩrĩtu Santo mena ãñirī atore bairo ãseanirīqũē mena Diore quĩ basapeoyurū Jesús: “Caacñ, mñ, ati ãmñrecóo nipetiro urañ, mñ ñujãñuña yū yarã mena. Naa, cabūgoro macããnarē bairo caña na cañnimitacūãrē, masĩrīqũērē na mñ joyupa. Aperã, ati yepa macããna, ‘Marī roque marī masĩnetōña’ cañrã pñamerē na mñ joetiya. Caacñ, tore bairo mñ ásupa mñ cabojūgoyetiricarore bairo caño jūgori,” quĩ jēñiñurū Jesús cū pacñre.

²² Bairo quĩ jēni yaparo, atore bairo na ĩñurū Jesús cūtu cañnarē: “Yū Pacñ pñame nipetirije masĩrīqũērē yū jowĩ. Tunu yū caátĩãnie cūãrē yū Pacñ jeto masĩñami. Tunu cū caátĩãnierē yū cūã yū masĩpēcōãñña. Bairi yū cūã yū jeto na yū masĩōmasĩña camasã yū cabeserãrē yū Pacñ cū caátĩãnierē,” na ĩñurū Jesús.

²³⁻²⁴ Bairo ĩ yaparo, cū cabuerãrē na ãmejore ĩña, atore bairo na ĩñurū na jetore: “Tirēmññ macããna profeta majã capããrã mujãã caññarĩjē ũnierē ĩñagamiñurū. Quetiuparã ãnana cūã tiere ĩñagamiñurū. Mujãã catūgorije ũnie cūãrē tūgogamiñurū. Bairi mujãã pñame capee ĩña, tūgo caña ãñirī ãseanirī ãña,” na ĩñurū Jesús cū cabuerãrē.

Parábola del buen samaritano

²⁵ Cabero jĩcãũ, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobuei Jesũs tũpũ etayupũ. “Cariape cũ quetibũjuyati Jesũs,” ĩ masĩgu, cãtũ etayupũ. Bairo cãtũ eta, atore bairo qũĩ jẽniãnaũpũ Jesure:

—Jããrẽ cabuei, ¿dope bairo yũ ácuati Dios tũpũ cariamanopũ água? —qũĩ jẽniãnaũpũ cajũgobuei Jesure.

²⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩũũpũ Jesũs:

—Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ na cawoaturica pũrõpũ mũ caĩñaata, ¿nopẽ ĩgaro tie bairo to ĩcuti mũrã? —qũĩ jẽniãnaũpũ Jesũs cajũgobueire.

²⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩũũpũ Jesure:

—Atore bairo ĩña ti pũrõpũ: ‘Mũjãã, Israel macããna, mũjãã caatiãnie nipetirije mena cũ maiña. Tunu bairoa mũjãã yeripũ, mũjãã catũgoãnarĩjẽ nipetirije mena cũ maiña. Tunu bairoa mũjãã catutuarije nipetirije mena cũ maiña.’ Tunu torea bairo: ‘Mũjããtu macããna cũãrẽ mũjãã rupaũre mũjãã camairõrẽã bairo na maiña,’ ĩ quetibũjuyupi ti pũrõpũ —qũĩũũpũ cajũgobuei Jesure.

²⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo qũĩũũpũ Jesũs:

—Cariape miña. Tore bairo ĩ woatuyupi Moisés ãnacũ. Bairo bairi cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo caroaro cariape mũ caãpata, Dios tũpũ cariamanopũ mũ águ —qũĩ quetibũjuyupũ Jesũs Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueire.

²⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgomicãã, cũ caĩrõrẽ bairo átigaesupũ. Bairi atore bairo qũĩ jẽniãnemoũpũ Jesure tunu:

—¿Noa ũna na ãniãti marĩ yarã, marĩ rupaũre bairo marĩ camaiparã?

³⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, ĩcõnarĩ atore bairo qũĩũũpũ Jesũs cajũgobueire:

—Jĩcãũ Jerusalẽpũ caãniatacũ Jericó macãpũ ásupũ. Bairo ti macãpũ cũ caetaparo jũgoye jerutiri majã pũame maapũ cũ bocãetayuparã. Cũ bocãeta yua, roro cũ ásuparã. Cũ apeyere, cũ jutii nipetirijere jeyuparã. Jee yaparo, cũ payuparã batiro, ñe mano riaricaropũ. Áticõã yua, ruticoásuparã. ³¹ Bairo na caátó bero, jĩcãũ sacerdote na caqũẽatacũ cũ cacũnarĩ wããrẽ ásupũ cũ cãã. Bairo ácã, etayupũ na caqũẽatacũtũrẽ. Bairo qũĩũũamicãã, cũ owanetõcoásupũ.

³² Bairo cũ canetõátó bero, apeĩ tunu levita poa macããcũ etayupũ. Bairo eta, qũĩña, cũ owanetõcoásupũ cũ cãã. ³³ Bairo na canetõátó bero, apeĩ tunu Samaria yepa macããcũ etayupũ. Bairo eta, bopacooro qũĩũũpũ na caqũẽatacũre, Samaria yepa macããcũ pũame. ³⁴ Qũĩña mai yua, cãtũ eta, cũ cãmiirẽ cũ ucotiyupũ. Aceite, bairi use oco majũ mena cũ cãmiirẽ cũ ucotiyupũ. Tunu jutii mena cũ cãmiirẽ jiyayupũ. Áti yaparo, cũ yau burro buipũ cariaũre cũ pepeoyupũ. Bairo áti, cũ neásupũ camasã ñesẽãrĩ majã na cacãniĩrĩ wĩipũ.

Torũ ácũ, cũ ucotinemoũpũ tunu. ³⁵ Ape rãmũ, cabusuri rãmũ cũ caãpãro jũgoye Samaria yepa macããcũ pũame atore bairo qũĩũũpũ ti wii upaũre: “Ëjã, pũga denario moneda tiiri mũ yũ nuniña. ãni, yũ caneatiatacũre cũ mũ caqũẽnorõ yũ boya. Mũrẽ yũ canunirijẽ to caetaeticõãta, cabero acũpũ, mũ yũ wapatinemogu tunu,” qũĩũũpũ Samaria yepa macããcũ ti wii upaũre —bairo ĩcõnarĩ quetibũjuyupũ Jesũs cajũgobueire.

³⁶ Bairo ĩcõnarĩ bero, atore bairo qũĩnemoũpũ:

—¿Dope bairo mũ tũgoããti? Camasã itiarã qũĩũũũpũarã jerutiri majã na caqũẽatacũre. Bairi, ¿ni pũame cũ yaũre bairo qũĩũũũpũarĩ? —qũĩ jẽniãnaũpũ Jesũs cajũgobueire.

³⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩũũpũ Jesure:

—Cãrẽ caĩnamairĩcũ pũame cũ yaũre bairo qũĩũũũpũĩ —qũĩũũpũ cajũgobuei pũame.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo qũĩũũpũ Jesũs:

—Bairo baimajücõãñupĩ. Bairi m̄ cãã cãrẽ bairo ácuja. Aperã m̄ yarã, m̄ ùnarẽ, m̄ rupare m̄ camairõrẽ bairo na m̄ juátinemoḡ na cããrẽ —qũĩñupũ Jesús, Moisés ãnacã cã caroticũrĩqũerẽ cajãgobuei p̄amerẽ.

Jesús en casa de Marta y María

³⁸ Cabero netõásúp̄ Jesús. Bairo ácũ, jĩcã macãp̄ etayup̄ tunu. Top̄ cã caetaro, jĩcã wii macããcõ, Marta sawãmesuco p̄ame bairo qũĩñupõ: “Jãã mena ḡgaḡ asã.” ³⁹ Mai, Marta p̄ame baiocusupo, María sawãmesucore. Bairo Jesús na ya wii cã caetaro, María cã ḡporitãre etanumuñupõ. Jesús cã caquetibũjũri jere bũtioro tũgogayupo. ⁴⁰ Marta p̄ame jesaesupo: “Yũ jeto paarique nipetirijere yũ átimiña,” ĩ tũgoñañupõ. Bairi Jesutũ cõ baio cõ caruio ñnarĩ, Jesure qũĩñupõ:

—Yũ Quetiupau, ¿yũ cabairijere m̄ tũgoñaẽtĩñati? Yũ baio p̄ame yũ juãperiyamo. ¿Bairo cõ cabairije to ñuñati m̄arã? Jĩcãõã yũ p̄ame yũ paaya. Bairi, “Cõ juapaoja,” cõ ñña —qũĩñupõ Marta Jesure.

⁴¹ Bairo cõ caĩrõ tũgo, atore bairo cõ ññupũ Jesús:

—Marta, m̄ua, capee apeye ùnierẽ m̄ tũgoñaña. ⁴² Bairo m̄ catũgoñamiatacããrẽ, jĩcã wãme cariape tũgoñarĩqũẽ niña. Bairi María p̄ame ti wãmerẽ tũgogayamo. Bairi noa una, “Tocãrõã tũgojãnaña tiere,” cõ ĩ masĩenama —cõ ññupũ Jesús Martare.

11

Jesús y la oración

(Mt 6.9-15; 7.7-11)

¹ Ape rãm̄ Jesús Diore cã cajẽnirõ bero, cã cabuerã mena macããcũ jĩcãũ, p̄ame atore bairo qũĩñupũ Jesure:

—Yũ Quetiupau, Diore jãã cajẽnimasĩparore bairo jãã m̄ buewa. Juan cã cabuerãrẽ cã caĩrĩcãrõrẽ bairo jãã cããrẽ m̄ buewa —qũĩñupũ Jesure.

² Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo na ññupũ Jesús cã cabuerãrẽ:

—Diore jẽnirã, atore bairo mujãã ĩ jẽniwã:

‘Jãã Pacũ, jõbui macããcũ, nipetiro camasã m̄ wãmerẽ na ĩroãto.

Tunu bairoa m̄ carotimasĩrĩpau ati yeparũ to apãro.

Jõbui m̄ carotirorea bairo to baiãto ati yeparũ cããrẽ.

³ Tunu tocãnacã rãm̄ua jãã caḡapeere jããrẽ jonucũña.

⁴ Tunu bairoa roro jãã caãtaje cããrẽ jãã masiriyobojaya.

Camasã roro jããrẽ na caãtajere jãã camasiritirorea bairo roro jãã caãtaje cããrẽ jãã masiriyobojaya m̄ cãã.

Tunu wãtĩ roro jããrẽ cã caãtigarijere jãã ãñotaya. Jãã netõña,’

bairo Diore cã mujãã cajẽnipee ñuñña —na ĩ quetibũjũyup̄ Jesús cã cabuerãrẽ.

⁵ Bairo na ĩ yaparo, ape wãmerẽ ĩcõñarĩ atore bairo na ĩ quetibũjũnemoñupũ tunu:

—Jĩcãũ, ñami recomacã cã bapa ya wiip̄ etayup̄. Eta yua, bairo qũĩñupũ:

‘Yũ wasoya itia pan ùnoacã. ⁶ Yũ yaḡ jĩcãũ cayoarop̄ caatiatacũ etayami.

Cãrẽ yũ canupee maniña yũ wiire. Bairi m̄ yũ jẽniña,’ qũĩñupũ. ⁷ Bairo cã caĩmiatacããrẽ, cã bapa p̄ame cã yuesup̄: ‘Yũ pajũgoeticõãña. Merẽ jope biaricaro niña. Yũ, yũ pũnaa cãnirã jãã baiya. Bairi dope bairo wãcãrĩ m̄

yũ jomasĩecũ,’ qũĩñupũ ti wii macããcũ cajẽniñaũrẽ. ⁸ Bairi mujããrẽ ñiña:

Cũ bapa cã caãñimiatacããrẽ, cã caĩrõrẽ bairo átigaesup̄. Bairna, ‘Nairõ yũ

patowãcõremi,’ ĩ, atore bairo átibujõm̄i: Wãcã, jopere pã, noo cã bapa cã

caborore bairo nipetirijere cã jobujõm̄i yua. ⁹⁻¹⁰ Tũgopeoya mujãã mai

mujããrẽ ĩcõñarĩ yũ caquetibũjũri jere: Noa ùna na cajẽniata, na cajẽnirĩjẽrẽ

bócamasĩgarāma. Tunu bairoa apeye ũnierē na camacāata, na camacārĩjērē bócamasĩgarāma. Tunu joperu na capiata, ti wii upau puame ti jopere pāāgumi. Bairi tore bairo Diore mujāā cajēniata, mujāā caānimasĩpeere jogumi. Bairi Diore mujāā cajēnirō ñuña.

11 “Mujāā, capūnaacuna mujāā pūnaa pan rupare na cajēniata, ¿ūtā rupare na mujāā jobujiocuti? Bairo mujāā áperā. Tunu bairoa waire na cajēniata, ¿āna ũcūrē na mujāā jobujiocuti? Bairo mujāā áperā. 12 Tunu bairoa āmona riare na cajēniata, ¿cotapa ũcūrē na mujāā jobujiocuti? Bairo mujāā áperā. 13 Mujāā, carorā nimirācāā, mujāā pūnaarē caroa wāmerē mujāā jomasĩnucūña. Marĩ Pacu Dios ũmurecōo macāācū roque carou majũ niñami. Camasā netōrō carou niñami. ¡Bairi noa ũna cārē cajēnirārē na jogumi Espiritu Santore!” na ĩ quetibujuyuru Jesús cū cabuerārē.

Acusan a Jesús de recibir su poder del demonio

(Mt 12.22-30; Mr 3.20-27)

14 Ape rūmu Jesús wātĩ yeri pūnarē cū acuwijoyoyuru caūmurē cajāmiatacure. Mai, caūmu puame busumasĩesupu, wātĩ yeri cū cajāñarō jūgori. Bairo Jesús cārē cū caacuwijoyoro bero, caūmu puame tunu busumasĩñupū yua. Bairo cū cabairo ĩñarĩ, to macāāna camasā ĩña acuaacoasuparā. 15 Jicāārā qũiroaesuparā Jesure. Atore bairo qũĩñuparā: “Beelzebú wātĩ quetiupau majũ cū camasĩōrĩjē jūgori wātĩ yeri pūna, camasārē caānarē na acurewiyoyo masĩmi Jesús,” qũĩ busupaiyuparā Jesure.

16 Aperā tunu, dise ũnie átijēñorĩquērē ũmurecōo macāājērē Jesús cū caátijēñorō boyuparā. Na puame roro cū átĩ ĩñarā ásuparā, “¿Dope bairo cū ácuati āni?” ĩrā. 17 Jesús puame na caĩtūgoñarĩjērē masĩcōāñupū. Bairi atore bairo na ĩñupū:

“Quetiupau rey cū carotimasĩrĩpau macāāna na caāmeoboeticōāta, jicārō ānimasĩētĩñama. Tunu bairoa jicā wii macāāna na caāmeoboeticōāta, na cūā caroaro ānimasĩētĩñama. 18 Tore bairo Satanás, wātĩā quetiupau cū yarārē na cū caboeticōāta, ¿dope bairo to āninetōrōati cū carotimasĩrĩpau? Āninetōmasĩēto. Yasipeticoagaro cū yarārē, na cū caboeticōāta. 19 Tunu bairoa Beelzebú jūgori wātĩ yeri pūnarē na yu caacurewiyoyo jomasĩata, ¿lamu cū camasĩrĩjē jūgori mujāā yarā cūā yure bairo na átimasĩcuti? Bairo mujāā caĩrō tūgorā, mujāā yarā puame, ‘Cariape mee mujāā tūgoñaña,’ mujāārē ĩbujiorāma. 20 Yu puame, Dios cū camasĩōrĩjē jūgori wātĩ yeri pūnarē yu caacurewiyoyo jomasĩata, nipetiro camasā yu caátiere ĩñarā, ‘Merē Dios cū carotimasĩrĩpau marĩrē etaya,’ ĩ masĩbujiorāma,” na ĩ quetibujuyuru Jesús.

21 Bairo ĩ quetibujũ yaparo, cajerutiri majōcure ĩcōñarĩ atore bairo na ĩ quetibujunemoñupū tunu: “Jicāũ wii upau, catutuaa majũ cū ya wii macāājērē caroaro cū caĩñacoteata, ni ũcū cajerutiri majōcu cū yayere jerutimasĩēcūmi. 22 Baiřna, apei cū netōrō catutuaa cū wiire jāārĩ, cūrē cū caqũēenetōata roque, ti wii upau yaye cū besure cū ĩmapeyo masĩñami. Ti wii upau puame, ‘Yu besu mena ni ũcū ati wiire cajāāūrē cū yu netōcōāgu,’ cū caĩtūgoñamiatacūārē, cū besure cū ĩmapeyo masĩñami. Bairo ácu yua, ti wii upau apeye ũnierē jeruti masĩcōāñami yua,” na ĩ quetibujuyuru Jesús.

23 ĩ quetibujũ yaparo, bairo na ĩnemoñupū tunu: “Yu mena caānigaescu, yure caĩñateire bairo niñami. Tunu bairoa yu mena caquetibujunetōōgaescu, camasārē caquetibujumawijioare bairo niñami,” na ĩ quetibujuyuru Jesús.

El espíritu impuro que regresa

(Mt 12.43-45)

24 Ī quetibũju yaparo, ape wãme cũãrẽ na ĩnemoñupũ tunu: “Wãtĩ yeri pũna caũmũrẽ cũ cawitiatato bero, noo caoco manorĩpu áñesẽãñami. Áñesẽã yua, cũ caãniparore cũ cabõcaeticõãta, atore bairo ĩ tũgoñañami: ‘Yũ caãnimiatatorua yũ tunuáũ tunu,’ ĩ tũgoñañami. 25 Bairo ĩ tũgoña yua, tunuá, caũmũrẽ qũĩññami tunu. Caũmũ yeri ruame wiire, caroaro na caowaqũẽno peyoata wiire bairo bauya. 26 Bairo cabairo ĩña yua, acoásũpu tunu wãtĩ, aperã ĩcã wãmo peti ruãga penĩrõ cãnacãũ majũ cũ netõrõ cañuenarẽ na piineñon ácũ. Bairo na bóca, ‘Jito,’ na ĩ, caũmũrẽ cũ jããñama tunu nipetĩrã. Bairo cũ yerĩpu ánicõãñama tunu. Bairo na caãno, jõruame roro baĩbujiõnũmi tunu caũmũ ruame yua,” na ĩ quetibũju yuru Jesús cãtũ catũgorã etarãrẽ.

La felicidad verdadera

27 Bairo cũ caĩãno, na mena macããcõ ĩcãõ atore bairo qũĩñupõ bũtioro: —ĪCaroaro cariape mũ quetibũjuya! Bairo mũ paco, mũrẽ camasõrĩcõ ruame useanĩrĩ ácõmo mũ mena —qũĩñupõ bũsarique tutuaro mena.

28 Bairo cõ caĩrõ tũgo, bairo cõ ĩñupũ Jesús: —ĪYũ paco netõõrõ useaniñama Dios yaye quetire catũgõũsarã ruame roque!

La gente mala pide una señal milagrosa

(Mt 12.38-42; Mr 8.12)

29 Cabero camasã ruame aperã, aperã capããrã majũ na caneñaporo ĩña, atore bairo na ĩñupũ Jesús: “Ati yepa macããna, ãme caãna, caroaro tũgoñaẽtĩñama. Átijẽño ĩñorĩqũẽ jetore boyama. Bairo na cabomiatacũãrẽ, tiere na áti ĩñoetigumi Dios. Merẽ na quetibũju cũñupĩ Jonás ãnacũ cũ cabairiquere. 30 Tirũmũpũre Jonarẽ cũ caátajere Nĩnive macã macããnarẽ na ĩñoñupĩ. Bairo narẽ cũ caĩñorõ bero, to macããna ruame, ‘Cariapea Dios cũ caquetibũjunetõrotiricũ majũ niñami Jonás,’ ĩ tũgoñamasĩñupã. Torea bairo yure Dios cũ caátipeere mujãã ãme caãnarẽ cũ caĩñorõ bero, bairoa mujãã ĩ tũgoñamasĩgarã yũ cũãrẽ yua. 31 Tunu bairoa ti rũmũ camasãrẽ cũ caĩñabeseri rũmũ caetaro, ĩcãõ ãnacõ catitunurĩ, mujãã, ãme caãnarẽ, ‘Cariapea mujãã tũgõũsaerũ,’ mujããrẽ ĩregomo cõ cãã. Ape nuõõã waru joperũ macããcõ quetiupao ãnacõ bairo mujããrẽ ĩgomo. Cõ ruame noo cayoaropũ asũpo, Salomón ãnacũ cũ camasĩrĩjẽrẽ tũgogo. Bairo cõ catũgõgarico cõ caãnimiatacũãrẽ, mujãã, ãme caãna yũ camasĩrĩjẽrẽ mujãã tũgogaetiya. Bairo Salomón netõrõ camasĩ yũ caãnimiatacũãrẽ, yũ caĩrĩjẽrẽ mujãã tũgogaetiya. 32 Tunu bairoa ti rũmũ camasãrẽ cũ caĩñabeseri rũmũ caetaro, Nĩnive macã macããna ãnana catitunurĩ, ‘Caroaro mujãã tũgõũsaerũ,’ mujããrẽ ĩgarãma na cãã. Na ruame Jonás ãnacũ cũ caquetibũjurĩjere tũgorã, roro na caãtiere tũgoña qũẽnoñuparã. Bairo na catũgoñaqũẽnomiatacũãrẽ, mujãã, ãme caãna, mujãã tũgoña qũẽnoñaetiya. Jonás netõrõ camasĩ yũ caãnimiatacũãrẽ, yũ caĩrĩjẽ tũgori, mujãã tũgoña qũẽnogaetiya,” na ĩ quetibũju yuru Jesús.

La lámpara del cuerpo

(Mt 5.15; 6.22-23)

33 Ī quetibũju yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Ni ũcũ ĩcãũ ĩñaworĩque cũ cajĩñawogaata, cayasioropũ cũcũmi. Ni ũcũ ĩcãũ carupapata rocapũ cũcũmi. Jõbuĩpu cũnucũñami, camasã nipetiro cajããetarã na caĩñamasĩparore bairo ĩ. 34-35 Tunu bairoa mujãã caapee ruame cajĩñaworicare bairo niña mujãã ruãre. Mujãã caapee caroaro to caĩñamasĩata, caroaro mujãã ĩñamasĩgarã. Caroye tuata, caroaro mujãã ĩñamasĩẽtĩgarã. Tore bairo mujãã, cayerĩnurã ãnĩrĩ cariape mujãã catũgoñaata, caroaro mujãã

átimasĩgarã. Cayeriñuena mujãã caãmata roque, caroaro mujãã átimasĩtĩgarã. Bairi Dios mujããrẽ cū camasĩōrijẽrẽ tũgousa jānaeticōãña. ³⁶ Bairi mujãã yeripũ caroa jeto tũgoñarĩ, bairi tunu carorijere tũgoña ãñotari, Dios cū caátigarije nipetirijere mujãã tũgomasĩgarã. Jĩñaworique mujããrẽ cajĩñaworore bairo caroaro mujãã tũgomasĩgarã nipetirijere yua,” na ĩ quetibũjuyupũ Jesũs catũgorã etarãrẽ.

Jesús acusa a los fariseos y a los maestros de la ley
(Mt 23.1-36; Mr 12.38-40; Lc 20.45-47)

³⁷ Bairo cū caĩrõ bero, fariseo majõcũ Jesure, “Jito, marĩ átõca. Yũ ya wiipũ marĩ ugaáto,” qũĩñupũ. Bairo cū caĩrõ tũgo, “Jau,” ĩ, cū turũ ugaũ ásupũ Jesũs. Bairi cū wiipũ jããeta, cariapea cū mesapũ etanumu etayupũ. ³⁸ Bairi fariseo pũame, Jesũs cariapea cū caetanumurõ ĩña yua, “Tame,” ĩ tũgoñañupũ, “Marĩ, judío majã marĩ ya wãmerẽ bairo áperiyami Jesũs. Cũ wãmorĩrẽ coseetiyami cū caugaparo jũgoye yua,” ĩ tũgoñañupũ fariseo Jesũs cū cabairijere. ³⁹ Marĩ Quetiupũ pũame masĩcõãñupũ cū catũgoñarĩjẽrẽ. Bairi atore bairo qũĩñupũ:

—Mujãã, fariseo majã jotũ bapaari mujãã cacosepeere nairõ mujãã tũgoñañucũña. Bairi tie ũnierẽ nairõ tũgoñamirãcũã, mujãã yerire coserique pũamerẽ tũgoñañucũña. Bairi yajariquere, bairi ape wãme ricaati tũgoñarĩqũẽ cũã nicõãña mujãã yeripũ. ⁴⁰ Caĩtopairã mujãã ãniña. Ca-jotũbapariwei pũame jotũ bapa bui cããrẽ, capupea cããrẽ qũẽnoñami. Toreã bairo Dios pũame mujãã rupũ jeto meerẽ, mujãã yeri pũna cããrẽ ásupi.

⁴¹ Atope bairo mujãã caátiere boyami Dios: Mujãã yeri mujãã caqũẽnorõ boyami. Bairo mujãã caápata, mujãã ñubujiorã.

⁴² “Bairo átato ũnorẽã, ricaati mujãã, fariseo majã, mujãã átinucũña. Bairo ána yua, pũga wãmo cãrõ moneda tiiriacarẽ mujãã cacũgoata, jĩcã tiĩaca mujãã jonucũña Diore. O ugarique jĩcã wãme ũno, pũga wãmo cãrõ mujãã cacũgoata, jĩcãrõãcã mujãã jonucũña Diore. Bairo cariape tie ũnierẽ átimasĩmirãcũã, ape wãme pajĩãñurõ Dios cū carotirique pũamerẽ mujãã tũgoñaetimaĩũcõãña. Caroaro ãmeo átaje cããrẽ marĩ rotiyami Dios. Caroaro ãmeo marĩqũẽ cããrẽ marĩ rotiyami. Tie pũamerẽ mujãã tũgoñaetĩña. ¡Bairi mujãã carorije wapa paio nigaro!

⁴³ “Tunu bairoã ñubuerica wiipũ mujãã caápata, caroapaure mujãã ruĩganucũña. Tunu bairoã maapũ mujãã caãñesẽãta, nipetiro camasã ñucũbũgoricarõ mena na cajẽnirõ mujãã bonucũña. Bairo mujãã caboroi, ¡mujãã carorije wapa paio nigaro!

⁴⁴ “Mujãã, camasã ãnanarẽ na cayarica opeere bairo mujãã ãniña. ãme caãna pũame ti opee buire ána, ‘Masã operi ãno,’ ĩ masĩetĩña. Tore bairo mujãã ãniña. ¡Bairi mujãã carorije wapa paio nigaro!” na ĩ quetibũjuyupũ fariseo majãrẽ.

⁴⁵ Bairo cū caĩrĩjẽrẽ tũgo, fariseo mena macããcũ jĩcãũ, Moisés ãnacũ cū carotĩcũrĩqũẽrẽ cajũgobuei pũame atore bairo qũĩñupũ Jesure:
—Cabuel, bairo mũ caĩata, jãã, jããrẽã roro ĩ micapũ.

⁴⁶ Bairo cū caĩrõ tũgo, bairo qũĩñupũ Jesũs:

—Jĩcãũ, cū paabojari majõcũre cū jũpũsaetiyami. Jĩcã wãme ũnoacã cããrẽ cū juãperiyami. Tore bairo na mujãã átiya camasãrẽ. ‘Moisés ãnacũ cū carotiriquere jĩcã wãmeacã rusaeto ása,’ camasãrẽ na mujãã ĩnucũña. Bairo carotĩrã nimirãcũã, mujãã pũame tore bairo mujãã áperimaĩũcõãña. ¡Bairi mujãã carorije wapa paio nigaro!

⁴⁷⁻⁴⁸ “Tunu bairoã caĩtopairã mujãã ãniña. Profeta majã na rupauri ãnajẽ masã ope buire mujãã qũẽnonucũña caroa ũtã wiĩacarẽ, camasã profeta

ānanarē na ĩroáto, ĩrā. Bairo qũēnomirācũā, mujāā ñicũjāārē bairoa mujāā ānicōāña. Na pũame Dios yaye quetire boena, profeta majārē pajĩāreyuparā. Narē bairo mujāā boetiya Dios yaye quetire mujāā cũā. Bairi, ‘Marĩ ñicũjāā profeta majārē na capajĩārĩcārōrē bairo ñurō. Dios yaye queti to yasicōāto,’ ĩrārē bairo mujāā átinucũña. ¡Bairi mujāā carorije wapa paio nigarolo!

⁴⁹ “Dios pũame camasā ānirĩ atore bairo ĩñupĩ: ‘Yũ yarārē na yũ jogũ camasā tũpũ. Profeta majārē, apóstolea majā cũārē natũ yũ jogũ, na quetibũuáto, ĩ. Bairo yũ cajomiatacũārē, ĩcāārārē na pajĩāregarāma. Aperārē roro popiye na baio joroque na átigarāma,’ ĩñupĩ. ⁵⁰ Bairi Dios pũame camasā profetare roro na caátaje jũgori ati rũmurē popiye na baio joroque na átigumi. Tocānacũ profeta majā, caāñĩnarĩcārārē na carĩ reyarique wapa popiye na baio joroque na átigumi āme caānarē. ⁵¹ Na carĩ rejũgoricũ, Abel camāmesũcũpũ nijũgoaná, Zacarías, altar, santuario watoa na capajĩārĩcũpũ nituetayama na carĩ rejũgoatana capāārā beropũ. Bairo na ānana wapa roro popiye na baio joroque na átigumi āme caānarē yua,” na ĩñupũ Jesús.

⁵² ĩ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Dios yaye queti pũame llavere bairo ñña camasārē. Llave jũgori wiire biaricarore marĩ pājāāmasĩña. Torea bairo Dios yaye queti jũgori umurecõore marĩ jāāmasĩña. Mujāā pũame Dios cũ cabuerijere masĩmirācũā, cũrē mujāā boetiya. Tunu bairoa camasā Diore na camasāgarijere mujāā ěñotaya. ¡Bairi mujāā, Moisés ānacũ cũ caroticũrĩqũērē cajũgobueri majā, mujāā carorije wapa paio nigarolo!” na ĩ quetibũjuyupũ Jesús.

⁵³⁻⁵⁴ Bairo cũ caĩrõĩ, to macāāna, Moisés ānacũ cũ caroticũrĩqũērē cajũgobueri majā, bairi fariseo majā mena cũ asiayuparā Jesure. Bairi ape wāme, ape wāme cũ jēñĩñañuparā. “Carorije buei átiyami Jesús,” qũĩ busujāgamirā, cũ jēñĩñamiñuparā nairõ.

12

Jesús enseña contra la hipocresía

¹ Bairo na cabairo, capāārā majũ camasā, Jesutũ neña etayuparā. Bairi capāārā majũ āna, dope baía masĩā manopũ añuparā. Bairi Jesús pũame cũ cabuerārē atore bairo na ĩ jũgoyupũ: “Fariseo majā pan pairica na cawauorijere boeticōāña,’ ĩrĩcārõ puamata, ‘Na caĩtopairijere mujāā boepa,’ ñña. ² Tunu bairoa āme caāna na catũgoñarĩjē nipetirijere masĩõpeyocõāgumi Dios nipetirārē. Baujaro nigarolo mujāā yeripũ mujāā catũgoñarĩjē nipetirije. ³ Bairo bairi yasioro aperārē mujāā caĩrĩqũē cũārē nipetiro camasā tũgogarāma. Mujāā ya arũapũ biajāáti, mujāā caĩrĩqũē cũārē capāārā na catũgojoro tiere quetibũjugarāma aperā, busarique tutuaro mena,” na ĩ quetibũjuyupũ Jesús cũ cabuerārē.

A quién se debe tener miedo (Mt 10.26-31)

⁴ Bairo ĩ quetibũjũ yaparo, atore bairo na ĩñupũ tunu: “Yũ yarā cariape mujāārē ñña: Mujāārē capajĩāmasĩrārē na uwieticōāña. Mujāārē na capajĩāatato bero, dope bairo átimasĩēnama mujāā yeri pũna pũamerē. ⁵ Bairo pũame ása: Dios yaye quetire tũgõusaya. Cũā, camasā na cariaro bero, caũpetitopũ na yeri pũnarē jomasĩñami. Bairi Dios pũame roquere cũ uwiri jĩcārõ tũni caroaro ása.

⁶ “Tunu minia, ĩcā wāmo caānacũūrē pũga moneda tiaca wapacũtiyama. Bairo petoaca wapacutimirācũā, ñi jĩcāũ ucũ Dios cũ caĩñacoteecũ maami.

Nipetirārē na cabairijere masīcōāñami. ⁷ Mújāā cūārē mujāā cabairijere masīpeycōāñami. Mujāā poa wēērī cūārē cōōñapeycōāñami Dios. Bairi, ‘Marī cabairijere masīēcūmi Dios,’ ī tūgoñaticōāña. Minia netōjāñurō mujāā maiñami. Bairi uwieticōāña,” na ī quetibujuyuru Jesús cū cabuerārē.

Los que reconocen a Jesucristo delante de los hombres
(Mt 10.32-33; 12.32; 10.19-20)

⁸ Ī quetibujū yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu: “Cariape mujāārē ñiña: Ni jīcāū ūcū, ‘Jesús yau yu āniña,’ aperā camasā na catūgoro caīquetibujure yu yau cū cañnierē yu cūā yu Pacu yarā ángelea majā cūārē na yu quetibujugu. ⁹ Bairi tunu apeī, ‘Jesure yu masīētīña,’ caī pñamerē yu cūā, ‘Cū yu masīētīña cūrā,’ na ñi quetibujugu, yu Pacu yarā ángelea majārē.

¹⁰ “Bairi tunu noa ūna yu, Camasā Jūgocure, roro na cañrjērē masiriyogūmi Dios, cūrē na cajēniata. Tore bairo átomicūā, Espiritu Santore roro na cañata roque, na masiriyobojetigūmi,” na ī quetibujuyuru Jesús cū cabuerārē.

¹¹ Bairo ī quetibujū yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu: “Yū yarā, mujāārē tutigarā, mujāārē jeágarāma. Jīcā rūmū, ñubuerica wīi uparā tūpu, ape rūmū ĩñabeserica wīi uparā tūpu, ape rūmū ĩñabeseri majā tūpu, ape rūmū macā quetiuparā tūpu mujāārē neágarāma. Bairo mujāārē na caáto uwiri, ‘¿Dope bairo na marī ĩraati?’ ī tūgoña macāētīcōāña. ¹² Marī mena macāācū, Espiritu Santo pñame tīpau caetaro ĩña, na mujāā caīpeere mujāārē masīōgūmi,” na ī quetibujuyuru Jesús cū cabuerārē.

El peligro de las riquezas

¹³ Bairo cū cañrō bero camasā capāārā watoa jīcāū qūñupū Jesure:

—Cabuei, yu pacu riacoámī. Bairi cū cacūgomiatajere carecomacā yu boya. Bairo yu mū jūgu yu jūgocure, tiere cū ricawoató, ī —qūñupū.

¹⁴ Bairo cū cañrō tūgo, atore bairo qūñupū Jesús cañmurē:

—Yū yau, mujāā yayere cabatopau mee yu āniña. Bairo áti acū mee, yu apū ati yeparure.

¹⁵ Ī yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu to macāānarē:

—Dios pñame, “Carorije wapa cacūgoenarē bairo mujāārē ñiñaña,” na ī tūgoñaētīñami, camasārē paioo na cacūgorije jūgori. Torena, paioo apeye ūnierē ĩñaugaripeaticōāña. Roro mujāā tūgoñare —na ĩñupū.

¹⁶ Ī yaparo, capee apeye ūnierē cacūgoare ĩcōñarī bairo na ĩ quetibujūñemoñupū tunu: “Jīcāū cañmū caroa yepa majūrē cūgoypū. Bairi cū oterique capee cū rīcasñtibojayuparo. ¹⁷ Bairo capee carīcasato ĩñarī, atore bairo ī tūgoñañupū cañmū pñame: ‘¿Dope bairo yu ácsati? ¿Yū cajepere noorē yu cūñati?’ ī tūgoñañupū. ¹⁸ Ī tūgoña yaparo yua, atore bairo ī tūgoñanemoñupū tunu: ‘Merē yu masīña yu caátipeere. Otere yu cacūñucūrī arñarire yu weeregn. Áti yaparo, paca aruri majū yu qūēnogu tunu. Topu yu cacūgorije, bairi yu cajepere mena nipetiro to jeto yu qūēnocūgn yua. ¹⁹ Bairo áti yaparo, yu yerire atore bairo ñigu: “Ámerē yua, capee cūmarī yu cacūgopee nicōāña. Bairi ámerē noo yu caborore bairo jeto yu átigu. Yerijā, n̄ga, eti, ūseanirī yu baiñnigu yua,” ī tūgoñañupū capee cacūgon pñame. ²⁰ Bairo cū cañtūgoñamiatacūārē, Dios pñame atore bairo qūñupū: ‘Cañtūgoñamasīēcū mū āniña bairo mū cañtūgoñaata. Ati ñamia mū rīacoagn. Bairi ati yepare cañmei ānirī, ¿mū yaye apeye mū cacūgorijere dope mū ácsati yua? ¿Nopē mū ápei?’ qūñupū Dios capee apeyere cacūgomiatacure. ²¹ Cūrē bairo ñiñami camasā nipetiro capee apeyere cacūgorā, Dios yaye quetire

tūgoṣaena. Cū ūna catūgoñamasīēna majū niñama,” na ī quetibujuyupū Jesús cū cabuerārē.

Dios cuida de sus hijos

(Mt 6.25-34)

²²⁻²³ Bairo ī quetibujū yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu: “Mujāā yeri pūna puame mujāā caugapee netōōjāñurō caānimajūrījē majū niña. Tunu bairoa mujāā cajāñapee netōōjāñurō caānimajūrījē majū niña. Bairi mujāārē niña: Ati yepa macāājērē butiuro bootūgoñaeticōāña. Mujāā cacūgopeere, mujāā caugapeere, bairi mujāā cajāñapeere tūgoña macāētīcōāña. ²⁴ Minia na caātīānierē mujāā masīña. Na caugapeere otejūgoetiyama. Na caugapeere jeri wiipr qūēnocūētīnucūñama. Bairo na caāperimiatacūārē, na caugapeere jonucūñami Dios. ¡Mujāā roquere minia netōōrō mujāā maiñami Dios! Bairi āme mujāā caānierē tūgoña macāētīcōāña. ²⁵ Ni ūcū mujāā mena macāācū, cū catūgoñamacārījē jūgori, ‘Ūn butinemoḡū jīcā metro recomacā majū, ūnuan ānigū,’ ī masīēcāmi. Mujāā catūgoñamacārījē jūgori mujāā átimasīētīña. ²⁶ Bairi cabūgoro macāājē ūnierē caātimasīēna nimirācūā, ζnopēīrā, ‘Marī átimasīpeyocōārā marī catūgoñamacārījē jūgori,’ caītūgoñarārē bairo mujāā ĩñati?

²⁷ “Tunu bairoa oó, tataboaro macāājē cabairije cūārē mujāā masīña. Oó puame paaetīnucūñā. Eetīnucūñā. Bairo áperimirōcūā, caroa bauya. Quetiupau rey Salomón ānacū caroa majū cū cajutii jāñarīqūē netōōjāñurō caroa bauya oó puame. ²⁸ Bairo tie taa ūnie Dios cū caqūēnorīqūē jīcā rūmū caroa cabaumiatacūārē, ape rūmū peeropū joeyama camasā, peero riorā. Mujāārē taa ūnie netōōjāñurō mujāā maiñami Dios. Bairi mujāā cajāñapeere mujāā jogūmi yua. ¡Mujāā, Dios mena catūgoñatutuaenarē bairo mujāārē niñañal! ²⁹⁻³⁰ Ati yepa macāāna Diore caīroaena puame na caugapeere, bairi na caetipeere tūgoña macānucūñama. Mujāā puame roque narē bairo baeticōāña. Marī Pacū Dios, marī cabopacarijere masīpeyocōāñami. Bairi tūgoña macāētīcōāña. ³¹ Dios cū carotimasīrīpau roquere tūgoñaña. Bairo mujāā catūgoñaata, ati yepa macāājē mujāā cabopacarije cūārē mujāā jogūmi Dios.

Riqueza en el cielo

(Mt 6.19-21)

³² “Mujāā ūn yarā, oveja petoaca caānarē bairo mujāārē niñañā. Bairo capāārā mee caāna mujāā caānimiatācūārē, Dios puame cañuū ānirī cū carotīmasīrīpau mujāā caānorē boyami. Bairi mujāā uwietigarā. ³³ Tunu bairoa mujāā cacūgorijere nunireri, dinero ñerī, aperā cabopacarārē na batorájā. Bairo mujāā caāpata, jōbuipr mujāā cawapatāpee paio nigaro. Ati yeparū mujāā caāno, mujāā yaye boacoaya. O jerutiri majā tie jeruti recōāñama. O moena tiere ūgareyama. Jōbuipr roquere mujāā yaye caānipee yasietigarō. ³⁴ Ati yeparū macāājē jetore mujāā camaitūgoñaata, tie jetore mujāā bootūgoñagarā. Jōbuipr mujāā cacūgopeere mujāā camaitūgoñaata roque, ati yepa macāājērē butiuro mujāā bootūgoñāetigarā,” na ī quetibujuyupū Jesús cū cabuerārē.

Hay que estar preparados

³⁵ Bairo ī quetibujū yaparo, ape wāmerē na ī cōñañupū: “Caroaro mujāā qūēnoyaua. Mujāā jutii, mujāā cajāñapeere qūēnoña. Tunu bairoa mujāā cajīñaworijere jīñapeori mujāā cotewa. ³⁶ Jīcāārā paabojari majā ūnarē bairo ása. Na puame na quetiupau aperā na cawāmojiyari bose rūmārē caññau atācū cū catunuetaparore caroaro cū yuyuparā. ‘Jicoquei cū caetaro, cū marī

pājōrōā,’ ĩrā cū yuyuparā. ³⁷ Ƴseanigarāma capaacoteri majā, na quetiupau cū catunuetarore caroaro cacotemasīrā. Cāniēna cacoterā ānīrī cū mena Ƴseanigarāma. Cariape mujāārē űiña: Na quetiupau Ƴame mesapū na ruirotigūmi, Ƴgariquere na nugū. ³⁸ Bairi noa űna cāniēna cacoterā Ƴseanīrī nigarāma, noo űami recomacā, o cabusuatīpan na quetiupau cū catunuetarore cacoterā Ƴame,” na ĩ quetibūjuyupū Jesús.

³⁹ ĩ quetibūjū yaparo, ape wāmerē na ĩ cōñañupū tunu: “Apei wii upau, cū ya wii macāājērē cayajauacū cū caetaparore cū camasīata, cānietibujoricūmi. Cū caetaparore ĩnacotebujoricūmi, jāāremi, ĩ. ⁴⁰ Tore bairo yu, Camasā jūgocy, tunu yu caetari rūmūrē jīcāū cayajari majōcure bairo yu etagu ati yeparure. ‘Ti rūmu majū etagūmi,’ caīa manī rūmu majū yu etagu. Bairi caroaro āña. Yu catunuetarore caroaro mujāā cotewa,” na ĩ quetibūjuyupū Jesús cū cabuerārē.

El criado fiel y el criado infiel
(Mt 24.45-51)

⁴¹ Bairo cū caīrō tūgo, Pedro Ƴame atore bairo qūñīupū Jesure:

—Jāā Quetiupau, jīcāārē cū űma cārē na cacoterijere ĩcōñarī jāā jetore ĩ quetibūjū miñati? ¿O nipetiro camasārē ĩ quetibūjūato miñati? —qūñ jēniñañupū Pedro Jesure.

⁴²⁻⁴³ Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūñīupū Jesús Pedrorē: “Ni űcū jīcāū mayordomōrē bairo caācū, cū quetiupau cū carotirore bairo caátimasī űcārē űiña. Cū quetiupau Ƴame cū caápáro jūgoye, ‘Yu űma aperārē na mu qūēnowā. Ƴgariquere na mu batowa,’ qūñ cūñupū cū űmūrē. Bairi cabero tunueta, cū űmu, cū caīrotiricareo bairo cū caápata, caroare cū jogūmi. Bairi Ƴseanīrī űigūmi mayordomo. ⁴⁴ Caānorē bairo mujāārē űiña: Quetiupau cū yaye nipetirije upaure bairo cū cūgūmi, cū, mayordomo Ƴame. ⁴⁵ Bairo cū cacūmiatacūārē, cū Ƴame carōu cū caāmata, ‘Yu quetiupau tāmurī tunu etaecūmi,’ ĩrī, aperā cū baparārē roro na átibujioūmi. Cū quetiupau űma, cū paabojari majā rōmirī cūārē roro na átibujioūmi. Tunu bairoa űga, eticūmu baibujioūmi. ⁴⁶ Bairi cabero cū quetiupau cañesēāūatācū Ƴame, ‘Ti rūmu etagūmi,’ cū caīmasīētī rūmūrē etabujioūmi. Bairo eta yua, cū carotīcūātacu roro cū caātiere ĩnabujioūmi. Bairo ĩña yua, popiye cū baio joroque cū átibujioūmi. Cū pitīcōābujioūmi, aperā yu caīroaena mena cū āmarō, ĩ.

⁴⁷ “Ni jīcāū űcū cū quetiupau cū caīrījērē masīmicā, tore bairo cū caápata, cū paecogūmi butioro cū quetiupare. ⁴⁸ Apei cū quetiupau cū caīrījērē masīētīrī roro átiyami. Bairo roro cū caátimiatacūārē, butioro cū paetigūmi cū quetiupau Ƴame. Bairi paijāñurō camasājūgoricarā Ƴame netōjāñurō caroaro na caātiere átirotiya. Petoaca camasīrā netōjāñurō caroaro na caāto űiña,” na ĩ quetibūjuyupū Jesús.

Jesús es causa de división
(Mt 10.34-36)

⁴⁹ ĩ yaparo, atore bairo na ĩñupū tunu: “Camasārē na quetibūjū ácu yu apū ati yeparure. Tunu yu yaye busūrique peerore bairo űiña narē. ¡Bairi tiere nipetiro na masīpeyocoáto! ⁵⁰ Yu cūā, yu yaye busūrique jūgori popiye yu baiya. Bairoa yu baicōā ānigu yu paarique capetiparo jūgoye. ⁵¹ Mujāā, camasārē yu caátīatjere mujāā masīētīña. ‘Dios cū cajou, cū caetaro bero nipetiro camasā caroaro āmeo átigarāma,’ mujāā ĩ tūgoñaña. Bairo mujāā caītūgoñamiatācūārē, bairo mee űiña. Yu caetaro jūgori camasā jīcārō tāni tūgoñaetigarāma. ⁵² Bairi jīcā wii macāāna jīcā wāmo cānacāū majū na caāmata,

yū yaye busuriquere tūgorā, itiarā ĩroagarāma. Puḡarā ĩroaetigarāma. Torea bairo ape wii macāna cūa puḡarā ĩroagarāma. Itiarā ĩroaetigarāma. ⁵³ Bairi jicāu cū macārē cū pesucutigūmi yū yaye busuriquere cū catūḡosaro jūgori. Torea bairo ape cū pacare cū pesucutigūmi. Apeo cūa cō macōrē cō pesucutigomo. Apeo cūa cō pacore cō pesucutigomo. Apeo cūa cō pēēpōrē cō pesucutigomo. Apeo cūa cō mañicōrē cō pesucutigomo, yū yayere cō catūḡosaro jūgori,” na ĩñupū Jesús cūta catūḡorā etarārē.

Las señales de los tiempos

(Mt 16.1-4; Mr 8.11-13)

⁵⁴ Bairo ĩ quetibujū yaparo, atore bairo tunu na ĩnemoñupū camasārē: “Oco poari muipū cū cawāmuatō to cawāmu atōre ĩñarā, ‘Oco atō baiya,’ mujāā ĩ masīna. Torea bairo bainucūna. ⁵⁵ Tunu bairoa ape nuḡōā warua joperu cawīno atōre ĩñarā, ‘Asigaro baiya āme rūmurē,’ mujāā ĩ masīna. Torea bairo bainucūna. ⁵⁶ Bairo caoco ocapeere, bairi caasipee cūārē bairo cañīmasīrā nimirācūā, ĩnopēīrā Dios ati yuteare cū caātiānie puamerē mujāā masīētīñati? ĩCañtopairā mujāā āniña!” na ĩ quetibujuyupū Jesús.

Procura ponerte en paz con tu enemigo

(Mt 5.25-26)

⁵⁷ Bairo ĩ quetibujū yaparo, atore bairo tunu na ĩnemoñupū: “ĩNopēīrā cariape átajere mujāā majūā mujāā ĩ busu qūēnomasīētīñati? ⁵⁸ Ni jicāu ũcū, ‘Yū mujāā wapamoña,’ ĩrī, mujāārē juez cañībesei tūpu cū caneápáro jūgoye, cū mena busuqūēnojūgoya. Mujāārē juez tūpu cū caneápéripároro bairo ĩrā, cū mena busuqūēnojūgoya. Mujāā cabusuqūēnojūgoeticōāta, juez puame guardiare mujāārē ñerotigūmi. Bairo átī yaparo, na puame preso jorica wiipū mujāārē cūrecōāgarāma. ⁵⁹ Cariape mujāārē ñiña: Dinero mujāā cawapamorījērē mujāā cawapatipeyoparo jūgoye, topū mujāā ānicōāgarā. Mujāā witimasīetigarā,” na ĩñupū.

13

Importancia de la conversión

¹ Jicā rūmu caāno camasā Jesure qūñnarā etayuparā. Eta, atore bairo qū ĩ quetibujuyuparā: “Pilato puame Galilea macānarē na pajīāreupū, Diore na cañubuerā etaro. Waibūtoa riire na cajoemūḡorā etaro na pajīāreupū,” qū ĩ quetibujuyuparā camasā Jesure.

² Bairo na cañquetibujuro tūḡo, atore bairo na ĩñupū Jesús: “ĩDope bairo mujāā ĩ tūḡoñati na cabaiatajere? ‘Na yarā Galilea macāna nipetirā netōrō carorā āniupā. ĩBairi butioro majū na carorije wapa jūgori yasiupa,’ mujāā ĩ tūḡoñati? ³ Bairo mujāā cañtūḡoñamiatacūārē, baietiupa. Na yarā netōrō carorā mee āniupā. Caānorē bairo mujāārē ñiña: Mujāā cūa roro mujāā yasigarā, roro mujāā caātiere yapapuari Diore mujāā caibusuqūēnoeticōāta.

⁴ Tunu bairoa, ĩdope bairo mujāā ĩ tūḡoñati caūmuarī wii Siloé macāājē ũtā rupaa mena catāni yasiricarārē? Dieciocho majū catāni yasiricarārē roro na cabairiquere, ĩdope bairo mujāā ĩ tūḡoñati? ‘Jerusalén macāna nipetiro netōrō carorā āniupā. ĩBairi butioro majū na carorije wapa jūgori yasiupa,’ mujāā ĩ tūḡoñati? ⁵ Bairo mujāā cañtūḡoñamiatacūārē, baiyesupa. Jerusalén macāna netōrō carorā mee āniupā. Caānorē bairo mujāārē ñiña: Mujāā cūa roro mujāā yasigarā, roro mujāā caātiere yapapuari Diore mujāā caibusuqūēnoeticōāta,” na ĩ quetibujuyupū Jesús.

La parábola de la higuera sin fruto

⁶ Bairo ī quetibūju yaparo, higuera yuca carícamanirē ĩcōñarī tunu na ĩ quetibūjanemoñupū: “Ĵicāū, cū wesepu cūgoyupu higuera cawāmecatiire. Bairi Ĵicā rūmu caricare ĩñau etayupu. Bócaesupu. Ríca mañuparō mai. ⁷ Itia cūmarī majū bairo jeto baiyupu. Ríca mañuparō. Bairo cabairoi, qūññupū cū ũmurē: ‘Merē itia cūma majū caricare yu macāmiña. Carica mani āno atī higuera marī caotemirīcu. ¿Nopēirō to ānicōāroati atī yepapu? Bairi quetirocacōāña,’ qūññupū ti wese upau cū ũmurē. ⁸ Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo qūññupū cū ũmu pñame: ‘Yū quetiupau, atī yuteare marī quetietiroa mai. Tii pñatore yu jetugu. Abono cūārē yu jāāgu mai. ⁹ Bairi ape yuteare carícacupata, ñujāñugaro. Tii caríca manicōāta roquere, tiire quetirocacōā rotiya,’ qūññupū caūmu ti wese upaure,” na ĩ quetibūjuyupu Jesús camasārē.

Jesús sana en el día de reposo a una mujer jorobada

¹⁰ Ape rāmu tunu Jesús judío majā na cayerijārī rāmu caāno na cañubuenēñarī wiipu jūgobuei ásupu. ¹¹ Mai, ti wiipu añupō Ĵicāō carōmio. Cō pñame wātī yeri pūna jūgori riajāññupō. Dieciocho cūmarī majū riayupo. Bairi wāmu pomasiēsupō. ¹² Bairo cō cabairo ĩñau, Jesús pñame atore bairo cō ĩñupū:

—Yū yao, mu cariyecātīe to petiáto, ñiña. Mu yu catioya —cō ĩñupū.

¹³ Bairo ĩ yaparo, cū wāmorīrē cō buire pitipeoyupu. Bairo cū caáto, jicoquei wāmpo masícoasupo yua. Tunu Diore cū basapero jūgoyupo, catiáco yua. ¹⁴ Bairo useanirō cō cañimiatacūārē, ti wii ñubuerica wii quetiupau pñame asiajāññupū. Judío majā na cayerijārī rūmurē Jesús cū caátīere ĩñarī asiajāññupū. Bairo asiari atore bairo na ĩñupū ti wii caneñarī majārē:

—Marī capaari rāmu Ĵicā wāmo peti Ĵicā pēñirō cānacā rūmurī majū niña. Ti rūmurī jeto catio rotiya. Marī cayerijārī rāmu caānorē catio rotieticōāña —na ĩñupū.

¹⁵ Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo qūññupū Jesús:

—Caĩtopairā mujāā āniña, bairo mujāā cañata. ¿Ni ũcū mujāā mena macāācū marī cayerijārī rāmu caāno cū wecare, o cū burrore na oco etiricapaupu na cū jee áperinucūñati? Nipetirā bairo jeto átinucūñama atī rāmu ũno cūārē.

¹⁶ Bairi mujāā wecuare caqūēnonucūrā nimirācūā, ¿nopēirā, ‘Atiore Abraham ānacū pñarāmeorē dieciocho cūmarī majū Satanás, wātī quetiupau roro cō cū caátīe jūgori popiye cabaiore cō marī catorotietigarā atī rāmu ũnorē,’ ĩrārē bairo mujāā ĩñati? ¡Roro mujāā tūgoñaña! —qūññupū Jesús ti wii ñubuerica wii quetiupau.

¹⁷ Bairo cū caĩrō, cū pesua pñame bobotūgoña jāññuparā na cañatajere. Aperā camasā pñame useani peticoasuparā, Jesús nocārō caroaro cū caátīere ĩñarī.

La parábola de la semilla de mostaza

(Mt 13.31-32; Mr 4.30-32)

¹⁸ Cabero atore bairo na ĩnemoñupū Jesús tunu: “¿Dope bairo mujāārē yu masiōñati Dios cū carotimasĩrīpaure? ¿Di wāme ũnorē ĩcōñarī mujāārē yu quetibūjuyati? ¹⁹ Mostaza na caĩrī apeacarē Ĵicāū cū wesepu cū caotiericaacarē bairo niña Dios cū carotimasĩrīpa. Bairi caūmu tiacarē cū caotero bero paĩricū bñtiya. Bairi minia pñame tii rupū buire na ria bñtiĩre qūēnonucūñama. Toreā bairo niña Dios cū carotimasĩrīpa cūā,” na ĩ cōña quetibūjuyupu Jesús.

La parábola de la levadura

(Mt 13.33)

20 Ī quetibujy yaparo, ape wāmerē ĩ cōñanemoñupū tunu: “¿Dope bairo mujāārē yu masīōñati Dios cū carotimasīrīpaure? 21 Levadurare bairo niña Dios cū carotimasīrīpau. Jicāo trigo wāīārīqūē wetare, itia ruri majū, oco mena weyo yaparo, levadurare petoaca jāāñamo. Bairo petoaca cō cajāāmiatācūārē, tie puame jesapeticoaya yua. Torea bairo niña Dios cū carotimasīrīpau cūā,” na ĩ cōña quetibujyupū Jesús.

La puerta angosta
(Mt 7.13-14, 21-23)

22 Bairo bai, Jesús Jerusalēpu ácu, tocānacā macāā cū canetōrī macāārē camasārē na quetibujyupū. Capaca macāārī, ōcā macāārīācā cūārē na quetibujyupū. 23 Bairo cū caátó, cū mena macāācū jicāu atore bairo qūī jēniñāñupū:

—Jāā Quetiupau, ¿nocānacāū majū camasārē marī Pacu Dios cū netōūati? ¿Petoaca majū na āniñati Dios cū canetōparā? —qūī jēniñāñupū caāmū Jesure.

24 Bairo cū cajēniñarō tūgo, atore bairo na ĩ quetibujyupū Jesús:

—Ati yeparu mujāā caāno, puğa jopeere bairo niña. Bairi ōcā jopeecarē mujāā capājāāmasirō ñuña. Cariape mujāārē ñiña: Capāārā camasā ti jopere jāāgamigarāma. Bairo jāāgamirācūā, jāāmasīētīgarāma. 25 Jicā rūmū ti wii upau puame wāmuātī, ti jopere biacōāgumi yua. Pāānemoetigumi. Bairo cū caáto, mujāā macāpu caāna cū piirā, “Jāā pāāña,” mujāā ĩmigarā. Bairo mujāā caīmiatācūārē, “Mujāārē yu masīētīña,” mujāā ĩgumi. 26 Bairo cū caīrō tūgo, mujāā ĩnemogarā: “Jāārē mu masī. Mu mena eti, uga jāā ápu. Tunu bairoa jāā ya macāāpu mu bueñesēāwū. Jāārē mu masī,” mujāā ĩgarā. 27 Bairo mujāā caīrō tūgo, atore bairo mujāā ĩnemogumi tunu: “Merē mujāārē ñiapū: ‘Mujāārē yu masīētīña. Mujāā, carorije caāna mujāā caānoi, ati wiire mujāārē yu jāārotietigu. ¡Anája!’” mujāā ĩgumi ti wii upau. 28 Mujāā, marī ñicūjāārē Abraham, Isaac, Jacob, profeta majā nipetirā cūārē, Dios cū carotimasīrī paupu caānarē mujāā ĩñajogarā. Mujāā puame aperopu wērewiyo joricarārē bairo mujāā ānigarā. Bairi bütioro mujāā otigarā. Mujāā opire mujāā bacarūpotugarā, bütioro yapapuarā yua. 29 Tunu bairoa Dios cū carotimasīrīpau caetaro camasā Diotu neña etagarāma. Muipū cū cawāmuatōpu caatīatana, bairi cawaru macāā jopēpu caatīatana, bairi ape nuğōā waru macāā jopēpu caatīatana, bairi muipū cū cañajāātopu caatīatana cūā Diotu neñaetagarāma. Bose rūmurē netōrā āna, cūtu rūi ugarāma. 30 Ati rūmurē jicāārā carotimasīētāna rotimasīgarāma. Tunu bairoa ati rūmurē jicāārā carotimasīrā rotimasīētīgarāma Dios tūpūre —na ĩ quetibujyupū Jesús.

Jesús llora por Jerusalén
(Mt 23.37-39)

31 Bairo cū caquetibujy āno, ti rūmū majūrē cūtu etayuparā fariseo majā. Bairo cūtu eta, atore bairo qūñuparā:

—Ati yepa quetiupau, Herodes, murē pajīā rocacoagayami. Bairi tāmūrī ruti ácuja —qūñuparā.

32 Bairo na caīrō tūgori, atore bairo na ĩñupū:

—Tunu ánaja Herodes tūpu, macānucū yaire bairo caācū tūpu. Atoe bairo qūñrājá: “‘Áme wātī yeri pūnarē yu acurewiyojoya. Tunu bairoa cariyecuna cūārē na yu catioya. Ñamirōcā cūārē bairoa yu átigu. Bairi itia rūmū bero bairo yu caátiere yu átijānagu,’ ĩñami Jesús,” qūñrājá Herodere —na ĩ joyupu Jesús fariseo majārē.

³³ Ī yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Áme, ñamirõcã, ñamirõcã ape rãmu bairoa yu átigu, Dios yarã profeta majã camasã na capajã riirericarã ãnana Jerusalẽru jeto yasinucũñupã. Bairi topu cariape yu caátó ñuña,” na ĩñupũ.

³⁴ Cabero atore bairo na ĩnemoñupũ Jesús tunu: “Jerusalén, Jerusalén macã macãana mujããrẽ ñiña: ¡Dios yarã profeta majãrẽ mujãã pajã riirenucũñupã! Dios mujããrẽ cũ caquetibujarotijomiricãrãrẽ útã mena narẽ wẽerĩ na mujãã pajãrenucũñupã. Bairo roro majũ mujãã caátimiatacũãrẽ, nairõ mujããrẽ yu juátinmogamiwũ. Áboco cõ pũnaarẽ na asipogo, narẽ cõ caneoricãrõrẽ bairo mujãã yu juátinmogamiwũ. Bairo yu caátigamiatacũãrẽ, mujãã ruame jicã ñugõã yu mujãã boeru. ³⁵ Bairo mujãã caboetoi, tocãrõã yua, mujãã caãñirau yasicõagaro. Tore camasã aweyo rocacõãgarãma. Caãnorẽ bairo mujããrẽ ñiña: ‘¡Useanirĩ ñiñami Dios cũ cajou majũ!’ mujãã caĩparo jũgoye, yu mujãã ĩñaetigarã mai,” na ĩñupũ Jesús Jerusalén macããnarẽ.

14

Jesús sana a un enfermo de hidropesía

¹ Ape rãmu tunu judío majã na cayerijãrĩ rãmu caãno Jesús ugaũ ásupu jicãũ fariseo majã quetiurau yu wĩru. Bairo topu cũ caãno, ti wii macããna fariseo majã ruame quĩñausayuparã, “Dope bairo cũ caátó,” ĩrã. ² Mai, Jesús riapere ãñupũ cariayesucu cãã. Cũ ruame oco riayere cacãgou ãñupũ. ³ Bairo cũ cabairo ĩña, atore bairo na ĩñupũ Jesús to macããnarẽ, Moisés ãnacũ cũ caroticũriquẽrẽ cajãgobuerãrẽ, bairi fariseo majã cũãrẽ:

—Marĩ cayerijãricã rãmurẽã cariayesucnarẽ marĩ cacatiore, ¿to ñucõãcuti? O paariquere bairo caãnoi, ati rãmu ñnorẽ tore bairo caãpericõãpee, ¿to ãnicuti? —na ĩ jẽniñañupũ Jesús to macããnarẽ.

⁴ Bairo narẽ cũ caĩjẽniñamiatacũãrẽ, busuesuparã. Bairo na cabusuetoi ĩña, cariaure cũ pãñarĩ cũ catiouru yua. Cũ catio yaparo, cũ árotiurũ. ⁵ Bairo áticõã, tunu na ĩnemoñupũ Jesús fariseojããrẽ:

—¿Ni ñucũ mujãã mena macããcũ cũ macũ, o cũ wecu operu ati rãmu ñnorẽ cũ cañarocajããpata, jicoquei cũ cũ ne ñugõ masiẽtĩñati? Nipetirã mujãã tore bairo mujãã átibujiorã, marĩ cayerijãrĩ rãmu ñno cũãrẽ. ¿Bairo mujãã ápericuti? —na ĩ jẽniñañupũ Jesús.

⁶ Bairo narẽ cũ caĩjẽniñamiatacũãrẽ, dope bairo cũ yumasĩesuparã.

Los invitados a la fiesta de bodas

⁷ Cabero aperã ti wii urau cũ capiiatana na caetarore ĩñañupũ Jesús. Na ruame caroapare ruigayuparã buñioro, “Cabũgoro macããna na caruiiparore marĩ ruietiroa,” ĩrã. Bairo na cabairo ĩña, atore bairo na ĩ beyouru:

⁸—Ni jicãũ mujãã mena macããcũrẽ wãmo jiyarica bose rãmurẽ cũrẽ cũ capiata, ‘Caãnimajũrã na caruiiparoru cũ ruigaeicõãto,’ ñiña. Topu cũ caruiata, cabero bobooro netõbujioũmi. Apei ti bose rãmu urau cũ capiimajũatacu etabujioũmi. ⁹ Bairi ti bose rãmu urau ruame cũ caetaro ĩña, atore bairo quĩbujioũmi: ‘Jõru catũsaroru ruija. Áni ruame cabero caetaũ atore ruigũmi,’ quĩbujioũmi. Bairo cũ caĩrõĩ, mujãã ñucũ bobotũgõñabujioũmi. ¹⁰ Bairi mujããrẽ na capiata, catusari cũmurõ roquere ruiya. Cabero bose rãmu urau ruame topu mujãã caruiro ĩña: ‘Ato ruame caãnimajũrã mena ruirasã,’ mujãã ĩgũmi. Bairo cũ caĩrõ tãgo, aperã ti mesa macããna mujããrẽ cũ caĩroarore ĩñagarãma yua. ¹¹ Ni jicãũ ñucũ cũ majũã, ‘Caãnimajũũ yu ãniña,’ caĩ ruamerẽ, cabũgoro macããcũrẽ bairo cũ ãnio joroque cũ átigũmi Dios. Apei, ‘Caãnimajũũ mee yu

āninā,’ caī p̄ame roquere, cabero cabuḡoro macāācūrē bairo mee cū ānio joroque cū átigumi Dios —na ī quetibujuyuru Jesús ti wii macāāna, fariseo cūrē capiiatacure.

¹² Bairo na ī quetibujū yaparo, atore bairo qūīnemoñupū:

—Bose rūmurē m̄ caqūēnonemoata, m̄ baparārē na piieticōāña. Tunu bairoa m̄ bairārē, m̄ jūḡocujāā nipetirā m̄ yarārē, m̄m̄ macāāna paioo dinero cacūgorā cūrē na piieticōāña. Na ūnarē bairo m̄ capiiata, ape rūm̄ na cūā murē torea bairo átīamebujiorāma. Bairo merē wapatiricure bairo m̄ tuabujioy yua. ¹³ Bairo bairi bose rūmurē m̄ caqūēnonemoata, cabopacarārē na piia. Tunu bairoa caāmasīēnarē, bairi jīcā ruḡo, o jīcā ricā caroyetuaricarārē, bairi caīñamasīēna cūrē, na ūnarē na piia. ¹⁴ Bairo ácu, useanirī m̄ ānigu. Cabopacarā p̄ame m̄ átīame masīētīgarāma, ñe ūnie cacūgoena ānirī. Bairo na caátīame masīētīmiatacūrē, cariacoatana tunu na cacatiri rūm̄ caāno Dios p̄ame caroare m̄ jogumi, caroaro na m̄ caátie wapa yua —qūī quetibujuyuru Jesús fariseo, cūrē capiiatacure.

La parábola de la gran cena

(Mt 22.1-10)

¹⁵ Bairo cū caīquetibujuro tūgo, jīcā ū na mena mesaru carui p̄ame atore bairo qūīñupū Jesure:

—¡Dios cū carotimasirīpau bose rūmurē cajū ḡgau p̄ame useanirī nigumi! —qūīñupū.

¹⁶ Bairo cū caīrō tūgo, ape wāmerē ĩcōñarī atore bairo qūī quetibujuyuru Jesús:

—Jīcā nocārō caroaro bose rūmurē qūēnogayuru. Torecu, capāārā camasārē na piineñorotiyuru. ¹⁷ ḡgaricapau caetaro ĩña, cū capiiatanarē cū ūmurē na pirotijoyuru. ‘Merē marī caḡaparo etaya. Ñe ūnie ruḡaetiya. Bairi, “Tāmuri mujāā apá,” na ī quetibujūja,’ qūīñupū. ¹⁸ Bairo cū caīrō tūgo, cū ūm̄ cū quetiupau cū caīrōrēā bairo ásupu. Bairo narē cū caīquetibujū netōmiatacūrē, nipetirā ricaati jeto qūī yuyuparā. Jīcā ū na mena macāācū atore bairo qūīñupū: ‘Meeru jīcā yepa, oterica yepare yu wapatipau. Bairi āme ti yepare ĩñau ḡgu yu baiya. “Bairi yu āmasīētīña, ĩñmi,” cū miwā m̄ quetiupaure,’ qūīñupū jīcā. ¹⁹ Apei cūā atore bairo qūīñupū: ‘Wecna jīcā wāmo cānacā bapa majū yu wapatipau. Bairi āme narē ĩñau ḡgu yu baiya. “¿Caroaro na paayati?” ĩ, ĩññau ḡgaya. “Bairi yu āmasīētīña, ĩñmi,” cū miwā m̄ quetiupaure,’ qūīñupū. ²⁰ Apei cūā atore bairo qūīñupū: ‘Meru yu wāmoiyapau. “Bairi yu āmasīētīña, ĩñmi,” cū miwā m̄ quetiupaure,’ qūīñupū apei. ²¹ Bairo jeto na caīrō tūgo, narē capiiámiatacu p̄ame tunucoásupū cū quetiupau t̄pu. Eta yua, na caīatajere cū quetibujūnetōñupū. Bairo tiere tūgo, cū quetiupau p̄ame na mena asiajāññupū, cū capiiomiatana mena. Asia yua, atore bairo qūīñupū tunu cū ūmurē: ‘Tāmuri ácuja tunu macāpu. Cabopacarā maaru caānarē, “ḡgarasá,” na miwā. Tunu bairoa caāmasīēnarē, bairi jīcā ruḡo, o jīcā ricā caroyetuaricarārē, bairi caīñamasīēna cūrē nipetirā na ūnarē na jee asá yu ya wiipū,’ qūīñupū ti bose rūm̄ upau cū ūmurē. ²² Cabero cū ūm̄ p̄ame bairo átī yaparo, cū quetiupaure atore bairo qūīñupū tunu: ‘Yure caroti, m̄ caīrōrēā bairo yu átī yaparoya merē. Bairopna, m̄ ya wii p̄ame jiraetiya mai,’ qūīñupū. ²³ Bairo cū caīrō tūgo, ti wii upau p̄ame: ‘Ácuja tunu macāpu. Maa cañesēārī majārē, wii t̄ni macāāna cūrē na piija. Tutuaro mena, “ḡgarasá,” na miwā. Yu ya wii to jiraáto ĩ, bairi murē yu jonemoña,’ qūīñupū ti bose rūm̄ upau cū ūmurē. ²⁴ Caānorē bairo

mujjäärē ñiña: Noa ũna yu capiijūgomiātana caápérã yu mena ũgaetigarãma —na ĩ quetibujuyuru Jesús.

Lo que cuesta seguir a Cristo
(Mt 10.37-38)

²⁵ Bairo ti watoare camasã capããrã Jesús berore ũsayuparã. Bairo na cabairo ñña, cū pñame ãmejorenucãrĩ atore bairo na ĩñupũ: ²⁶ “Ni ĩcãũ ũcũ, yu mena caágan nipetirã netõõrõ yure cū camairõ ñña. Cū pacu, cū paco, cū namo, cū pũnaa, cū jūgocujãã, cū jūgocõjãã, cū bairã nipetirã netõõrõ yure cū camairõ ñña. Cū rupau netõõrõ yure cū camairõ ñña. Tore bairo yure cū camaieticõãta, yu cabueire bairo ãnimasĩetĩñami. ²⁷ Tunu bairoa ni ĩcãũ ũcũ yu mena caágan, popiye cū cabaigaeticõãta, yu cabueire bairo ãnimasĩetĩñami. ²⁸ Tunu ni ĩcãũ mujjãã mena macããcũ caũmũarĩ wiire cū caqũenorotiparo jūgoye cū dinerore cõñajūgo masĩñami mai, ‘¿Yu dinero yu cacũgorije to etarõati?’ ĩ. ²⁹ Bairo cū cacõñaeticõãta, cabero ti wiire qũẽnopeyo masĩetĩbujõami. Ëtãpãĩrĩ, na cacũjūgoripãĩrĩrẽ na cacũyaparoro bero, cū dinero cū cacũgomirĩjẽ pñame peticoabujioro. Bairi yua, nipetiro camasã cū paariquere ĩñarĩ, cū boyeti epebujiorãma. ³⁰ Bairo qũĩbujiorãma: ‘Ãni, cū ya wiire paajūgomicãã, paapeyo masĩetĩñami,’ qũĩbujiorãma camasã, cū capaapeyoetoi. ³¹ Torea bairo ĩcãũ quetiupau apeĩ mena cū ãmũarẽ cū caãmeo qũẽrotijoparo jūgoye, atore bairo ĩ tãgoña jūgobujõami: ‘Yu ãmua, pũga wãmo cãnacã mil majũ soldaua niñama. Yu warana pñame veinte mil majũ niñama. Bairo na cabairoi, ¿narẽ yu netõomasĩcuti?’ ĩ tãgoña jūgobujõami. ³² ‘Yu netõomasĩcũ,’ cū caĩtãgoñaata, cū warana cayõarõpna na caãno mai, cū caquetibujunetõrotire na tũpũ cū jobujõami. ‘Marĩ ãmeo qũẽetĩcõãto. Ñugarõ,’ na ĩjã qũĩ rotijobujõami. ³³ Bairo bairi ni ũcũ mujjãã mena macããcũ cū yaye cū camairjẽrẽ cū cajãnaeticõãta, yu cabueire bairo ãnimasĩetĩñami.

Cuando la sal deja de estar salada
(Mt 5.13; Mr 9.50)

³⁴ “Tunu bairoa moa caocarije ñujãñña. Moa caocætie roque ñerẽ átimasĩetĩña camasãrẽ. ³⁵ Bairi moa caocarije capeticõã ũsapata, ñe ũnie pñamerẽ ñuẽtĩña. Yepa ũnorẽ, o abono ũno cããrẽ ñuẽtĩña. Rerique niña. Mujjãã, caãmoocna mujjãã ãniña. Bairi moa cabairijere mujjããrẽ ĩcõñarĩ yu caquetibujurijere tãgoãmewiyõya mujjãã yeripũ,” na ĩ quetibujuyuru Jesús.

15

La parábola del pastor que encuentra su oveja
(Mt 18.10-14)

¹ Bairi ti watoa Roma macããnarẽ camasã yaye dinerore jejjobajari majã, aperã carorije caána cãã Jesús cū caĩquetibujurijere tãgõgarã, cū ture etanucũñuparã. ² Bairo na caátõ ñña, fariseo majã Jesure qũĩ bũsũpaiyuparã. Aperã, Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũẽrẽ camasãrẽ cajūgobuerã mena qũĩ bũsũpaiyuparã atore bairo:

—Cũ, Jesús carorije caãnarẽ boyami. Moena mena ũgabapacuti nucũñami —qũĩñuparã, Jesús cū cabairijere ĩñarĩ.

³ Bairo na caĩrõĩ, Jesús pñame cacoteire ĩcõñarĩ atore bairo na ĩ quetibujuyuru: ⁴ “¿Ni ũcũ mujjãã mena macããcũ cien oveja majũrẽ cū cacũgoata, bairi ĩcãũ na mena macããcũ cū camawijiaata, jicoqueĩ cū macãũ áperibujõcuti? Jicoqueĩ cū macãũ ácoabujõami. Noventa y nueve caãnarẽ

ēñotaricaropu cūcōā, jīcāū camawijiaatacure cū macāū ábujioumi. ⁵ Bairo caūmu pñame cabero ovejare cū macā bōcari, cū pñsa, tunuatíbujioumi useanirí. ⁶ Bairo cū ya wiipñ tunueta, cū bapare, bairi cūtu macāāna cūārē na neñoporotibujioimi. Bairo na caetaro ñña, na íbujioumi: ‘Jīcāū yu oveja, camawijiamiatacure merē cū yu bócaapu. Bairo yu mena mujāā cūā useanirasá,’ na íbujioumi. ⁷ Caānorē bairo mujāārē ñña: Jōbui macāāna netōjāñurō useaniñama ati yepa macāācū carorije caátimiatacu cū yerire cū cawasoaro berore. Noventa y nueve camasā cañurā caroaro na caátianie netōrō ññajesoyama jōbui macāāna pñame,” na ññupū Jesús fariseojāārē.

La parábola de la mujer que encuentra su moneda

⁸ Í yaparo, ape wāmerē ĩcōña quetibujuyupu tunu: “¿Dico ũcō carōmio moneda puğa wāmo cānacā tiiri majūrē cō cacūgoata, bairi jīcā tii wiipñ to cayasi-coápara, jicoquei ti tiire cō macāō áperibujiocuti? Jicoquei macāō ácoabujioomo. Cō jñaworique lámparare jñawori canaitārdōrēā owa macābujioumo caroaro mena. Bócaripñ owa macājānabujioomo yua. ⁹ Bairo carōmio pñame cabero ti tiire macā bōcari, cō baparā rōmirīrē, bairi cōtu macāāna cūārē na neñoro rotibujioomo. Bairo na caetaro ñña, na íbujioumo: ‘Jīcā moneda tiire, cayasimiatu tiire merē yu bócaapu. Bairo yu mena mujāā cūā useanirasá,’ na íbujioumo. ¹⁰ Caānorē bairo mujāārē ñña: Torea bairo Dios yarā ángelea majā cūā useaniñama ati yepa macāācū carorijere caátimiatacu cū yerire cū cawasoaro berore,” na ññupū Jesús fariseojāārē.

La parábola del padre que perdona a su hijo

¹¹ Í yaparo, ape wāme cūārē ĩ cōñañupū: ‘Jīcāū aññupū puğarā caūmuarē carūnaacñu. ¹² Bairo jīcā rāmu cabai pñame atore bairo qūññupū cū pacare: ‘Caacu mu cariaro bero, mu yaye mu cacūgomirīqūērē yure na caricawopeere ámeacā yu boya. “Jañ,” miwā,’ qūññupū cū pacare. Bairo cū cañrō tūgo, cū cañrōrēā bairo ásupñ cū pacu pñame. Na, puğarāpurea na ricawoyupñ cū yayere yua. ¹³ Bairo cabero, nocānacā rāmu bero meea cabai pñame cū cacūgomiataje nipetirijere nunireyupñ. Bairo áticōā, tie wapa dinerore ñerí, acoásupñ cayoaropñ ape yeparñ. Bairo topñ eta, noo cū rupan caborije carorije jetore ásupñ. Bairo ácu, tie dinerore átire peyocōññupū. ¹⁴ Bairo cū dinero capetiro beropñ, ti yepa macāājē ugarique cūā peticoasuparo. Bairo cabairoi, caátacu pñame ana riájūgoypñ. ¹⁵ Bairo anariari, ti yepa macāācūrē paarique jēni ásupñ. Bairo cū cajēñirō, to macāācū pñame cū yeseare cū coterotiyupñ. ¹⁶ Bairo na cote ācū yua, na caugarije, qūēnu ũnierēā ugarimiñupū cū cūā, butioro queyari. Camasā noa ũna ugariquere cū nuesuparā. ¹⁷ Bairo roro tāmñorí cū pacu paabojari majā na caátianierē tūgoña bócaypñ: ‘Caacu ũmna capāārā āma. Ni ũcū na mena macāācū queyaemi. Na ugarique cūā rusacōāñucūwū na ya wiipñre. ¡Yu roque atopñ ācū, anaí yu riaya!’ Í tūgoñañupū cawāmañ. ¹⁸ Í tūgoña, atore bairo í tūgoñanemoñupū tunu: ‘Caacu tñpu yu tunuágu tunu. Topñ eta, qūñña, atore bairo cū ññgu: “Caacu, Dios mena roro yu átiaru. Mu mena cūārē roro yu átiaru. ¹⁹ Bairo roro yu caátiataje jūgori, mu macūrē bairo yu āmeríña yua. Apei, mu paabojari majōcure bairo yure miñagu āmerē,” cū ññgu Caacure,’ í tūgoñañupū cawāmañ. ²⁰ Bairo í tūgoña, torea bairo baiyupñ. Maapu cū pacu na macā caátíwārē tunu ásupñ yua. “Bairi jōpñā mai cawāmañ cū caāno, cū pacu pñame qūññajoyupñ. Qūññajo yua, bopacooro qūññañupū cū macūrē. Bairi cū tñpu atu ásupñ. Bairo cū atu bocá, caroaro cū jēni, cū pabario, useanirí cū bocáyupñ. ²¹ Bairo

cū caátimiatacūārē, cū macū p̄ame tūgoña yapapuari atore bairo q̄iññupū: ‘Caac̄, Dios mena roro ȳn átīar̄n. M̄n mena cūārē roro ȳn átīar̄n. Bairo roro ȳn caátīataje jūgori m̄n macūrē bairo ȳn āmerīña yua. Apei, m̄n paabojari majōcure bairo ȳre miñagu āmerē,’ q̄iññupū cawāmau cū pacure. ²² Bairo cū caīmiatacūārē, cū pacū p̄ame cū ȳnesup̄n. Cū paabojari majārē jutii cū macū cū cawasoapeere na neatī rotiyup̄n: ‘Tāmuri jutii caroa majūrē jeasá. Tunu bairoa anillo, ȳn macū cū cawāmojāāpa beto cūārē neasá. Tunu bairoa r̄apo jutii cū capeapee cūārē jeasá. Cū marī jāāto,’ na iññupū. ²³⁻²⁴ Ī yaparo, bairo na iñmoññupū tunu: ‘Marī wec̄n macū caroaro majū cariic̄cure cū pajārājá. Cū marī űgaroa. Āni, ȳn macū cariacoabujoatasc̄n nimicūā, tunu cacatiatacure bairo niñami āmerē. Cayasicoamirīcūrē cū marī bōcaya tunu. ¡Bairi marī bōse rām̄ q̄ñēnoto! ¡űseanirī marī ānito!’ na iññupū cū pacū cū űm̄arē. Bairo cū cairō tūgo, cū cairōrēā bairo ásuparā. Bōse rām̄ q̄ñēno jūgoyuparā yua.

²⁵ ‘Bairo na cabaiāno, cajūgoc̄n p̄ame jōrn wesep̄n āññupū. Bairo top̄n paat̄sa, wiip̄n tunucōsúp̄n tunu. Bairo tunuatī wiit̄n etayup̄n. Bairo etan̄ yua, na cabasarijere tūgoyup̄n wiip̄nre. ²⁶ Bairo tūgo, paabojari majōc̄n jīcāūrē cū piijori q̄iññiññupū: ‘¿Dope to baiyati?’ ²⁷ Bairo cū cairō tūgo, atore bairo q̄iññupū: ‘M̄n bai, tir̄m̄m̄n cañesēāñ āmirīcū etaami. Bairi catiia cū catunuetaro iñna, m̄n pacū p̄ame wec̄n macū caroaro majū causec̄cure jāā pajārōtiami. “Bōse rām̄ marī q̄ñēnoto,” iāmi m̄n pacū,’ q̄iññupū paabojari majōc̄n cajūgoc̄nre. ²⁸ Bairo cū cairō tūgo, asiacoasup̄n. Ti wiire jāāgaesup̄n. Bairo cū cabairo tūgo, cū pacū p̄ame macāpn̄ cū pii asúp̄n, cū jāāparo ĩ. ²⁹ Cajūgoc̄n p̄ame cū pacure cū ȳnesup̄n mai. ‘Caac̄n nocārō yoaro m̄n mena ȳn paanucūñna. Di rām̄ űno m̄n ȳn botioetinuicūñna m̄n carotirijere. Bairo caroaro majū murē ȳn caīroamiatacūārē, di rām̄ űno jīcāññāc̄ űc̄n marī canuērē ȳn m̄n pajārōtiern̄. “M̄n baparā mena űseanirī bōse rām̄ q̄ñēnoña,” ȳn mierp̄n. ³⁰ Āmerē āni m̄n macū, carōmia cañm̄n mena caepewapatarā mena m̄n dinerore caátireatasc̄n p̄ame etaupi. Bairo cū catunuetaro iñna, jicoquei m̄n p̄ame jīcāññā wec̄n macū caroaro majū causec̄cure cū m̄n pajārōtiupa, bōse rām̄ marī q̄ñēnoto, ĩ. Bairo m̄n caāto ñuetō,’ q̄iññupū cajūgoc̄n cū pacure.

³¹ ‘Bairo cū cairō tūgo, atore bairo q̄iññupū cū pacū: ‘Macū m̄na, ȳn mena m̄n āninucūñna. Bairi ȳn yaye nipetirije m̄n yaye niña. ³² M̄n bai p̄ame cariacoabujoatasc̄n nimicūā, tunu cacatiatacure bairo niñami āmerē. Cayasicoamirīcūrē cū marī bōcaya tunu. Bairi marī causeanirō ñuñna. Bōse rām̄ marī caq̄ñēnorō ñuñna,’ q̄iññupū capacū cū macū cajūgoc̄nre yua,’ ĩcōññarī na ĩ quetib̄ñuyup̄n Jesús fariseojāārē.

16

La parábola del mayordomo que abusó de la confianza

¹ Ī quetib̄ñuyup̄n yaparo, ape wāmerē ĩcōññarī atore bairo na ĩ quetib̄ñuyup̄n cū cabuerārē: ‘Jīcāññā capee apeye űnierē cacūgoñ p̄ame űm̄n cūgoyup̄n cū roca carotimasirē, mayordomo na cairē. Bairo cārē cū cacūgomiatacūārē, mayordomo p̄ame cū dinerore cū átīyasio rebojayup̄n cū quetiup̄n yayere. Bairo cū caātoi, aperā p̄ame cū busujāññuparā. ² Bairo na cairō tūgo, cū űm̄arē cū piijori atore bairo q̄iññupū: ‘M̄n ȳn quetib̄ñuyama roro m̄n caátiere. ¿Dope bairo m̄n átīati ȳn yaye dinero mena? Tocārōññā ȳn mena m̄n p̄aetiern̄. Ȳn roca jāññurī carotibojan̄ mee m̄n ānigu yua. Bairi cōññarī m̄n quetib̄ñuy wootugū ȳn yaye car̄sarijere,’ q̄iññupū cū quetiup̄n cū mayordomorē. ³ Bairo cū cairō tūgo, mayordomo p̄ame tūgoña macāññupū: ‘¿Dope bairo ȳn ác̄nati

ãmerê? Yure caroti yu paariquere yu wiyogayami. Ñerê yu paaecu ãmerê. Oterica yepare yeseari yu paawêpûecû. Tunu bairoa aperârê dinerore yu jêni bobojãñucuru. Bairi, ¿dope bairo yu ácuati ãmerê? I tûgoña macãñupû. ⁴ I tûgoña yua: ‘Yu caátipeere merê yu masiña, yu quetiupau yure cû cawiyoro bero, aperã na yu wiiripu yure na camaiparore bairo i, ñupû. ⁵ Bairo i yaparo yua, cû quetiupau cawapamorârê jicãârã jeto na piijoneño jûgoyuru, yu mena na busupreniató, i. Bairi cû capiijûgon cû caetaro ñña, atore bairo qũñupû: ‘¿Nocãrô majû yu quetiupau mû wapamoñati?’ qũñiñañupû mayordomo ruame. ⁶ Bairo cû cairô tûgo, atore bairo qũñupû: ‘Pairo, cien raperi majû aceituna oco rapeerire cû yu wapamoña,’ qũñupû caetajûgon mayordomorê. Bairo cû cairô tûgo: ‘Ato ruiya mai. Ato ñña mû cawapamorijêrê caquetibujuri pûrô. Cien mû cawapamorôrê coseya. Cincuenta ruame woatuya tunu. ¡Tãmurî ása!’ qũñupû mayordomo caetajûgonre. ⁷ Cabero etayuru tunu apei. Bairo cû caetaro ñña, bairoa qũñupû tunu: ‘¿Nocãrô majû yu quetiupau mû wapamoñati?’ qũñiñañupû mayordomo ruame. Bairo cû cairô tûgo, atore bairo qũñupû: ‘Pairo, trigo ugariquere cien piiri majû cû yu wapamoña,’ qũñupû cabero macããcû mayordomorê. Bairo cû cairô tûgo, ‘Ato ñña mû cawapamorijêrê caquetibujuri pûrô. Cien mû cawapamorôrê coseya. Ochenta ruame woatuya,’ qũñupû mayordomo cabero macããcûrê. ⁸ Cabero yua, quetiupau ruame cû ãmu carôu, bairo cû caátô tûgoñamasirî, ‘¡Nocãrô cû masiñati!’ qũñiñañupû,’ na i quetibujuyuru Jesús cû cabuerârê.

I quetibuju yaparo, atore bairo na ñnemoñupû: “Bairo baiyama ati yepa macãña. Ito masiñañuñama, mayordomo cû caitorore bairo. Bairi Dios yarã cabusuroru caánarê bairo caña netôôrô átiãni masiñañuñama ati yeparure.”

⁹ “Caãnorê bairo mujãârê ñña: Mujãã ruame mujãã yaye dinero mena caroaro ása. Ati yepa macãña carorã na caátiquêno cûgorijere caroaro ása. Cabopacarârê dinerore na joya, mujãã mena na causeaniparore bairo ñrã. Bairo mujãã caápata, jôbui ru mujãã caetaro, useaniriquê mena mujãârê bocágarãma.

¹⁰ “Noo jicãñ ãcû nucûrî yeri pûna mena apeye petoaca caãnie ñnierê cû caññaricãñugô masiata, paijãñurô caãnie ñnie cûârê ññaricanugô masibujoumi. Apei, nucûrî yeri pûna mena mee apeye petoaca caãnie ñnierê cû caññaricãñugô masiêticôata, paijãñurô caãnie ñnie cûârê ññaricanugô tibujoumi.

¹¹ Torea bairo mujãã ati yepa macããjê paio cawapacatiere nucûrî yeri pûna mena mujãã caññaricãñugô masiêticôata, noa ñña jôbui macããjê nocãrô cañurijê quetire mujãârê quetibuju cûênama. ¹² Tunu bairoa apei yaye cû cacûgorijere nucûrî yeri pûna mena mujãã caññaricãñugô masiêticôata, noa ñña mujãã yaye caãnipeere mujãã joenama.

¹³ “Tunu bairoa paabojari majôcu ni jicãñ ãcû pugarãrua cû quetiuparã na cairôrê bairo átimasietîñami, jicãrôrêã bairo na carotimasietîcôata. Bairo na cabaiata, jicãñrê qũroabujoumi. Apeire qũroaetibujoumi. Jicãñ mena yeri ñugumi. Apeire qũñnategumi. Torea bairo mujãã cûã dinerore mujãã cabotûgoñaata, Dios yaye mujãârê cû caãtirotirijere mujãã ññatebujiorã,” na i quetibujuyuru Jesús.

¹⁴ Fariseo majã ruame dinerore catûgoñamaimajûcôârã ãñirî cû caññijêrê tûgomiricãñã, cû caññijêrê cariape tûgopeoesuparã. Cû bôcaboyeti epecôãñuparã. ¹⁵ Bairo na cabairo ñña, Jesús ruame atore bairo na ññupû: “Mujãã camasãrê caitorã mujãã ãñña. Camasã na caññarôpura caroarã majû mujãã bauya, camasã watoa ãna. Bairua, Dios ruame roque bairo

mujãã cabaimiatacũãrẽ, masĩjãñuñami roro mujãã yeri pũna cañnierẽ. Tunu bairoa dise ùnierẽ, ‘Cabũgoro macããjẽ mee ñiña atie,’ camasã na caiwãmetimiatacũãrẽ, Dios pũame tiere ñatejãñuñami,” na ñi quetibũjuyuru Jesús.

La ley y el reino de Dios

16 Ñi quetibũjũ yaparo, atore bairo na ñi quetibũjũ nemoñupũ tunu: “Moisés ãnacũ camasã na caãtipeere cũ caroticũriqũẽ, bairi profeta majã na ca-quetibũjucũriqũẽ cãã mujãã jũgoãñupã, Juan camasãrẽ cabautizamiricũ cũ caetaparo jũgoye. Ati rũmũrĩã caroa queti, Dios cũ carotimasĩrĩpau caetarore tũgorã átiyama camasã. Bairo na catũgoro jũgori cũ carotimasĩrĩpau rẽ jããmasiõ joroque na átiya tie caroa queti.

17 “Bairopũã, Moisés ãnacũ cũ caroticũriqũẽ pũame nicõãgaro. Noa ùna mujãã mena macããna ati ãmũrecore, ati yepa cũãrẽ átiyasiomasĩtĩñama. Toreã bairo Moisés ãnacũ cũ caroticũriqũẽ jicã wãmeacã ùno cũãrẽ átiyasio masĩtĩñama camasã.

Jesús enseña sobre el divorcio

(Mt 19.1-12; Mr 10.1-12)

18 “Bairi ni jicãũ ùcũ cũ ñũmorẽ cũ capitiatã, bairi apeo mena cũ cawãmojiyaata, Moisés ãnacũ cũ caroticũriqũẽrẽ caãpei ñiñami. ‘Apeo mũ ñũmo mee caãcõ mena ãmericõãña,’ cũ caicũriqũẽrẽ caãpei ñiñami. Tunu bairoa apei camanapũ pitirico mena cũ cawãmojiyaata, cũ cãã Moisés cũ caroticũriqũẽrẽ caãpei ñiñami,” na ñi quetibũjuyuru Jesús.

El rico y Lázaro

19 Ñi quetibũjũ yaparo, ape wãmerẽ icõñarĩ na ñnemoñupũ tunu: “Jicãũ caũmũ ãñupũ paio cadinero cũgon. Cũ pũame jutii caroa caũgeri manie jetore jãñanucũñupũ. Bairi ñacũbũgori que mena ãninucũñupũ, caroa majũrẽ cajutii jãñau ãñirĩ. Tunu bairoa tocãnacã rũmũã bõse rũmũrĩ qũẽnonucũñupũ caroa rũmũrĩ majũ. 20 Tunu bairoa ãñupũ jicãũ cabopacaũ, Lázaro cawãmesũũ. Cũ pũame bopacooro ãninucũñupũ. Cãmii boarique cũgoyuru. Bairo bopacaũ ãñirĩ, paio cadinero cũgon jopetũre ruinucũñupũ yeparũ. 21 Bairo bopacaũ ãñirĩ paio cadinero cũgon cũ caũgañorĩjẽrẽ, cũ mesa roca cañarĩjẽrẽ ẽgaganucũmiñupũ. Bairo ẽgamicũã, dope átimasĩsupũ. Roro netõrõ baiyuru. Nuricãrã yaia cũ cãmii rẽ cũ weronucũñuparã roro majũ. 22 Bairi yua, jicã rũmũ cabopacaũ pũame riacoásũpũ. Bairo cũ cabaiyasiro yua, ángelea majã cũ necoásũparã Abraham ãnacũ cũ caãnorũ, nocãrõ caroaro caãnorũ yua. Bairo cabopacaũ ãnacũ cũ cabaiyasiro bero, paio cadinero cũgomiricũ cãã riacoásũpũ. Bairo cũ cabaiyasiro ñiña, cũ yarocacõãñuparã cũ ãnacũ yarã pũame.

23 “Bairi yua, dinero paio cacũgomiricũ pũame roro majũ netõñupũ caricarãã ãnana cañuena na caãnorũre yua. Bairo topũ ãcũ, ñiñamũgõjoyuru jõbuirũ. Bairo ñiñamũgõjõũ majũ, qũĩñabocayuru Abraham ãnacũrẽ. Lázaro ãnacũ cũãrẽ qũĩñañupũ Abraham menapũ cũ caãno. 24 Bairo na ñiña yua, atore bairo qũĩñupũ paio cadinero cũgomiricũ pũame Abraham ãnacũrẽ, topũ caãcũrẽ, bũsũri que tutuaro mena: ‘Jãã ñicũ Abraham, tũgoya mai yũ caĩrĩjẽrẽ. ¡Yũ bopaca ñiñã! Roro netõũ yũ baicũpũ atopũre. Bairi Lázaro cũ joya yũ tũpũ. Cũ wãmojũã yapaaca mena ocopũ weyori, yũ ñemerõrẽ cũ yũsũou apãro. Bũtiõro majũ bopacooro yũ netõcũpũ, atĩ peero caũjãnaeti peerore ãcũ,’ qũĩñupũ paio cadinero cũgomiricũ Abrahãrẽ. 25 Bairo cũ caĩmiatacũãrẽ, atore bairo qũĩñupũ Abraham ãnacũ pũame paio cadinero cũgomiricũrẽ: ‘Yũ

pārāmi, m̄ua caroaro m̄u ām̄u ji yepap̄ure. Caroaro netōrō majū m̄u ām̄u m̄u yarā mena. Āni, marī ya, Lázaro p̄uame roque roro majū netōwī, tor̄u ācū. Bopacooro baiwī. Bairi āmerē cū useanio joroque cū jāā átiya atop̄ure. Yerijāā átiyami bopacooro canetōricū ānirī. M̄ua, āni Lázaro cū cayerijārō ūnoa, m̄u p̄uame bopacooro m̄u netōña caroaro caānacū ānirī yua. ²⁶ Tunu murē űiña: Ato jāā caāno pairo ope, ope caāni ēñotarore bairo niña. Bairi tor̄u caāna, dope bairo atímasiēnama atop̄ure. Tunu bairoa, dope ámasiēnama ato caāna p̄uame cūā mujāā t̄up̄ure. Bairi dope bairo ámasiēcūmi Lázaro cūā m̄u t̄up̄ure, q̄ūñ̄ur̄p̄ Abraham ānacū.

²⁷ “Bairo cū caīrō t̄ugo, atore bairo q̄ūñ̄nemoñur̄p̄ pairo cadinero c̄ugomirīcū p̄uame Abrahārē tunu: ‘Jāā űicū Abraham murē űiña: Toroque Lázarore cū árotiya ȳu pac̄u ya wiir̄u. ²⁸ Tor̄u ānama ȳu bairā jīcā wāmo cānacāñ majū yurea bairo caāna. Bairi Lázaro narē cū quetib̄uj̄u ár̄áro, “Na cūā roro bopacooro netōrema ati peero cañjānaeti peerore na cariar̄i r̄um̄u,” ĩ,’ q̄ūñ̄ur̄p̄ pairo cadinero c̄ugomirīcū Abrahārē. ²⁹ Bairo cadinero c̄ugomirīcū cū caīrō t̄ugo, atore q̄ūñ̄ur̄p̄ Abraham p̄uame: ‘Merē na, ji yepa macāāna Moisés ānacū, bairi profeta majā ānana na caquetib̄uj̄uwoatucūñarīq̄ūrē masiñama. Bairi tie na caquetib̄uj̄uwoatucūñarīq̄ūrē na t̄ugousaato, atore roro t̄am̄ogoaena,’ q̄ūñ̄ur̄p̄ Abraham pairo cadinero c̄ugomirīcārē. ³⁰ Bairo cū caīrō t̄ugo, atore bairo q̄ūñ̄ur̄p̄ pairo cadinero c̄ugomirīcū Abrahārē tunu: ‘Jāā űicū Abraham, bairoa baiya bairop̄ua. Bairo cabaimiatacāārē, ȳu yarā p̄uame t̄ugousaeti yama. Bairi cariacoatac̄u tunu cacati roquere q̄ūñ̄arī, caroaro cū caīrjē roquere t̄ugousa j̄ugobujiorāma. Na yerire t̄ugoña wasoabujiorāma ȳu yarā,’ q̄ūñ̄ur̄p̄ pairo cadinero c̄ugomirīcū p̄uame Abrahārē. ³¹ Bairo cū caīrō t̄ugo, bairo q̄ūñ̄ur̄p̄ Abraham p̄uame: ‘Moisés ānacū, bairi profeta majā na caīquetib̄uj̄uwoatucūñarīq̄ūrē na cat̄ugousagaeticōāta, ti yepa macāāna m̄u yarā, cariacoatac̄u tunu cacati cū caīrjē cāārē t̄ugousaetibujiorāma,’ q̄ūñ̄ur̄p̄ Abraham p̄uame pairo cadinero c̄ugomirīcārē yua,” na ĩ quetib̄uj̄uyur̄p̄ Jesús cū cabuerārē.

17

El peligro de caer en pecado (Mt 18.6-7, 21-22; Mr 9.42)

¹ Jesús atore bairo na ĩñur̄p̄ cabero tunu cū cabuerārē: “M̄ujāārē űiña: Tocānacānia nigarāma ati yepap̄ure roro cajūgoīrī majā. Roro majū baiyama camasā na caatie j̄ugori. Netōjāñurō ȳu p̄uame bopacooro na űiñaña, roro caitor̄i majārē. ĩNa roquere bopacooro netōrō na baio joroque na átigumi Dios, na yaye wapa! ² Bairi atore bairo űi t̄ugoñaña ȳu bus̄uriquere camasipeoenarē roro cajūgoīrī majārē: Ītāā capairica mena na wāmuarīrē j̄iyaturi, ria capairiyar̄u na carurecōāpee niña. ³ Bairi mujāārē űiña: Caroaro ása. ĩMujāā cūā mujāā yasire!

“Ni jīcāñ űcū mujāā ya, roro cū caápata, cū quetib̄uj̄uya tutuaro mena. Bairi cū p̄uame tunu cū cat̄ugōñawasoata, cū masiriyobojaya. ⁴ Bairi mujāārē űiña tunu: Mujāā ya jīcā r̄um̄urē jīcā wāmo peti p̄uga p̄enirō cānacāni majū mujāārē roro cū caápata, űiña. Bairi cū p̄uame tunu jīcā wāmo peti p̄uga p̄enirō cānacāni majū, ‘Mujāārē p̄ugani ȳu áperiḡu tore bairo,’ mujāārē cū cañata, cū mujāā camasiriyobojapee niña tocānacānia cū cañata,” na ĩ quetib̄uj̄uyur̄p̄ Jesús cū cabuerārē.

El poder de la fe

⁵ Cabero tunu, atore bairo qũĩ jēniñuparã cū cabuerã Jesús, marĩ Quetiupaure:

—Jããrē pajãñurõ Dios mena tãgoñatutuariquere jãã jonemoña —qũĩñuparã.

⁶ Bairo na caĩrõ tãgo, atore bairo na ñupũ:

—Yũ yarã mujããrē ñiña: Mostaza cawãmecutii apecã, õcã apecã majũ ñiña. Tiacarē bairo petoaca Dios mena mujãã catãgoñatutuaata, yuca capairicare etari, tiire, ‘Wáati ria capairiyarũ etanucãrõjã,’ mujãã cañata, mujãã caĩrõrēã bairo baibujioro tii yuca ruame —na ñ quetibujuyurũ Jesús, bairo na cañjēniñarõ cū cabuerãrē.

El deber del que sirve

⁷ Na ñ quetibujũ yaparo, na ñnemoñupũ tunu Jesús: “¿Ni jĩcãũ ùcũ mujãã mena macããcũ, cūrē paacoteri majõcũ cū cacũgoata, weserũ cū quetiuparũ wescare na nuũ, o yepa cū caoteparore qũēnon caatiatacũ cū caetaro ñña, cū quetiuparũ ruame: ‘Tãmurĩ etanumurĩ ugaya ugariquere,’ cū qũibujiocti capaatacũ cū caetaro?’ ⁸ Ìcãmi yura. Atoze bairo ruame qũibujiocti: ‘Tãmurĩ ugarique qũēnorĩ yũ jeasã. Ugayũ yũ átiya. Bairi etirique cããrē yũ joya. Mũa, cabero mũ ugawa yũ caugayaparoro bero,’ qũibujiocti cãtũ macããcūrē cū quetiuparũ ruame. ⁹ Tunu bairoa cū capaacoteri majõcure: ‘Yũ mena mũ ñujãñũña. Bairi mũ mena yũ useaniña,’ qũĩ pitietibujiocti cū quetiuparũ ruame cū mũ cū caugarique nuu yaparoro berore. ¹⁰ Bairi mujãã ruame Dios mujããrē cū caroticũrĩqũērē nipetirijere átipeyorã, atore bairo mujãã caĩree ñiña: ‘Dios cū carotirã marĩ ñniña. Bairi cū caroticũrĩqũē jetore cū marĩ juátibojaya. Bairi noa ñna marĩ mena macããna, ‘Cañnimajũrãrē bairo jããrē ñña, jãã capaayaparoroi,’ cañmasĩrã maniñama,’ mujãã caĩree ñiña,” na ñ quetibujuyurũ Jesús cū cabuerãrē.

Jesús sana a diez leprosos

¹¹ Cabero Jesús Jerusalén macãrũ ácã, Samaria bairi Galilea na caĩrĩ yepa watoare netõásurũ. ¹² Bairo ácã, etayurũ jĩcã macããcãrē. To cū caetaro ñña yua, ruãga wãmo cãnacãũ majũ cañmũa witi asũparã, na ruparũ cacãmii boarã ruame, Jesure cū bocãrã anã. Bairo atĩmirãcũã, Jesús tũrũ etaesuparã.

¹³ Jõõpũã tuari atore bairo qũĩ busũjoyuparã busũrique tutuaro mena:

—Jesús cabuei, jããrē bopacooro jãã ññaña!

¹⁴ Bairo na caĩrõ, na ññajõõ, atore bairo na ñ joyurũ Jesús ruame:

—Jau, mujããrē yũ catiogu. Bairi ánãja sacerdotē majã tũrũ. Na quetibujurãjã mujãã cabaiatajere —na ñupũ Jesús.

Bairo cū caĩrõ tãgo, acõásuparã. Bairo na caãtutuato, na cãmii caboamiataje na ruparũire peticoasuparo, cosericarore bairo yua, na riaye cañniamiataje.

¹⁵ Bairi yua, na mena macããcũ jĩcãũ tiere ññarĩ, butioro cū basapeoyurũ Diore, busũrique tutuaro mena. ¹⁶ Bairo ñ yua, na mena caãmĩatacũ tunuatĩ, Jesús riape, yeparũ cū ruropaturĩ mena etanumurĩ qũĩroayurũ. “Yũ mena mũ ñumajũcõãña,” qũĩñupũ Jesure cacãmii boamiatana mena macããcũ jĩcãũ ruame. Cũ ruame Samaria yepa macããcũ ññupũ. ¹⁷ Cūrē qũĩña, atore bairo qũĩñupũ Jesús ruame:

—¿Noate aperã mũ yarã? ¿Mũ, jĩcãũ atõ mũ ñniati? Yua, ruãga wãmo cañnacũã ñnama, mujãã ñiapũ. ¿Noate aperã jĩcã wãmo peti bapariãnacãũ cañniatana?

¹⁸ ¿Ñni, apero macããcũ jeto atõ Diore cū basapeo masĩñati?

¹⁹ Ì yaparo, atore bairo qũĩnemoñupũ tunu:

—Wāmuncārī tunu ácuja mu ya wiipū. Yu mena mu catūgoñatuturiye jūgori mu riayere yu netōcōāña —qūīñupū Jesús cacāmii boamiatana puga wāmo cānacāu majū mena macācū jicāūrē.

Cómo llegará el reino de Dios

(Mt 24.23-28, 36-41)

²⁰ Jicāni fariseo majā atore bairo qūī jēniñañuparā Jesure: “¿Nocārōpū Dios cū carotimasīrīpau to etaroati?” Bairo na caīrō tūgo, atore bairo na īñupū Jesús puame:

—Dios cū carotimasīrīpau baujaro etaetigaro. ²¹ Tunu bairoa iētīgaro: ‘Atoa niña merē,’ o ‘Jōō bauya,’ mujāārē iā manigarō. Merē Dios cū carotimasīrīpau mujāā recomacāpū niña —na īñupū Jesús fariseo majārē.

²² Ī yaparo, atore bairo na īñupū cū cabuerārē: “Jicā rūmu mujāārē atore bairo tūgoñariqūē etagaro: ‘Jicā rūmu ūno majū marī īñagamiña Jesús, Camasā Jūgocūre,’ mujāā ī tūgoñagarā. Bairo yure mujāā caīñagamiatacūārē, yu bauetīgū,” na īñupū Jesús cū cabuerārē.

²³ Ī yaparo, na īnemoñupū tunu: “Aperā Īgarāma: ‘Ati macāpū etaupū,’ o ‘Jī macāpū etaupū,’ Īgarāma. Bairo na caīmiatacūārē, cariape na mujāā tūgoetigarā. Mujāā ápérigarā. Na caīrjērē na mujāā tūgoṁsaetigarā. ²⁴ Bairi mujāārē niña: Buro cū cayaberije mena ūmurecōore jīñawoyami pugatuapua. Torea bairo yu, Camasā Jūgocū nemo ati yeparure yu catunuatī rūmurē yu baigu. Yoaro mee yu bauetagu. ²⁵ Bairua mai, caānijūgoro bairo yu baijūgogū: Ati yeparure roro popiye yu netōgū. Camasā, ati yepa macāāna niñatejāñugarāma ati yūtea macāāna puame. ²⁶ Noé ānacū cū caāniyūteare cabaiyaricarorea bairo baigaro nemo yu, Camasā Jūgocū ati yeparure yu catunuatī rūmurē. ²⁷ Atoe bairo baiyayuparā camasā mai Noé ānacū cū caāni yūteapure: Camasā caroaro āñuparā. Eti, ūga, bairi tunu wāmo jiya átīāñuparā, ñe ūno jicā wāmeacā cabaiānipeere tūgoñari mee. Noé, cūmua capairicare cū caājāārī rūmurū bairo baijāñuparā. Ti rūmua ati yepare ruayuparo. Bairo caruaro, camasā nipetiro ruayasi peticoasuparā, caroaro ūseanirō caānimiatana yua. ²⁸ Torea bairo baiyupa Lot cū caāni yūteapū cūārē: Camasā ūseanirō āñupā. Eti, ūga, apeye ūnierē wapatījee átīcōā, tunu nuni, oterique cūārē ote, wiiri cūārē caroa qūēnorī āñuparā, ñe ūnie rūsaricaro mano, Lot ānacū cū caāni yūteapure. ²⁹ Bairi Lot ti macā, Sodoma macārē cū cawitiro bero, oco ocarore bairo wēñuparō. Peerori, azufre mena asuyaro jōbui ūmurecōopū caatīe ñañuparō. Tiē mena yasi peticoasuparā ti macā Sodoma ānatō macāāna ānana. ³⁰ Torea bairo baigaro nemo yu, Camasā Jūgocū yu cabauetari rūmurē,” na ī quetibūjuyupū Jesús cū cabuerāre.

³¹ Ī quetibūju yaparo, na īnemoñupū tunu: “Ti rūmu caetarore jicāū ūcū wii cabuimacā aruapū cū caāmata, ruiatīri, cū apeyere, ape aruapū caānierē cū jei ápéricōāto. Tunu bairoa cū, wesepū caācū cū wiipū cū tunu apéricōāto. ³² Tūgoña masīnemoñijate Lot nūmo ānacō cō cabaiyariquere. Roro baiyupo. ³³ Bairi mujāārē niña: Ni jicāū ūcū cū caānie puamerē mairī, yu yaye quetire jānacōāgūmi. Bairi maimicūā, yasicoagūmi yua. Apei roque yu yaye quetire cajānaecu roque caticōā āninucūgūmi. Cūrē na capajīā rocacoamiatacūārē, caticoa āninucūgūmi tunu. Cū ūcū puame netōgūmi.

³⁴ “Mujāārē caānorē bairo niña: Yu, Camasā Jūgocū nemo yu caetari rūmu caāno, ti ñamirē jicā camapū pugarā cāñigarāma. Bairo pugarā nimirācūā, jicāūā cū mena macācū jeto neāecogūmi. Apei cū bara puame neāecoetigūmi. ³⁵ Tunu bairoa pugarā rōmia rupa bari trigo wāñigarāma.

Bairo pugarā rōmia nimirācūā, jīcāōā cō mena macāācō jeto neāecogomo. Apeo pūame neāecoetigomo. ³⁶ Tunu bairoa pugarā wesepū nigarāma. Bairo pugarā nimirācūā, jīcāūā cū mena macāācū jeto neāecogomi. Apei pūame neāecoetigomi,” na ī quetibūjuyūpū Jesús cū cabuerārē.

³⁷ Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūī jēniñāñuparā:

—Jāā quetiupau, ¿noopū to bairoati atie mū caīquetibūjuriye?

Cū pūame atore bairo na ī yūyupū:

—Noo rupañri ānajē cacūñarō, yuca cūā topū neñāetagarāma —na ī yūyupū Jesús cū cabuerārē.

18

La parábola de la viuda y el juez

¹ Cabero Jesús īcōñarī na quetibūjuyūpū, jēnijutimirācūā Diore cū na cajēniñānetiparore bairo ī. ² Atoe bairo na īñupū: “Āñupū jīcāū quetiupau juez na caī. Cū pūame nipetirārē cauwiesū āñupū. Bairi Dios cūārē Īroaesupū. Tunu bairoa camasārē na nūcūbūgoesupū. ³ Cū, juez cū caāni macārēā āñupō jīcāō sawapeao cūā. Cō pūame aperā roro na caīrepeo āñupō, na pesuero bairo caācō. Bairi sawapeao pūame tocānacānia ānucūñupō juez quetiupau tūpū. Cūrē, ‘Tocārōā yūre na patowācōētīcōātō yūre roro caīrārē na mū quetibūjūwa, mū, quetiupau ānirī,’ qūīō acō ānucūñupō tocānacānia. ⁴ Baiñua, quetiupau juez pūame capee majū cō juátigaesupū. Bairo juátigaetimicūā, cabero atore bairo ī tūgoñāñupū: ‘Diore caīroaesū yū āniña. Tunu bairoa camasā cūārē na yū nūcūbūgoetiya. ⁵ Bairo cabai yū caānimitacūārē, atio pūame yū pajūgo jānaētīñamo. Bairi, yūre tocārōā cō pajūgo jānato. Nairō yū tūre cō apéricōāto ī, cō yū juátigu,’ ī tūgoñāñupū,” na ī quetibūjuyūpū Jesús.

⁶ Ī yaparo, na Īnemoñupū tunu: “Tūgopeoya juez cañuecū sawapeaoe cō cū caātajere. ⁷ Bairi, ¿Nopē bairo Dios, cū yarā cū canetōōparārē, mūnecōo, ñamii nairō na cajēniata, na cū juāperibujiocatī? Cañū ānirī na juátimajūcōāgūmi. ¿O na cotecōā manio joroque na cū átibujiocatī? Bairo na āperigūmi. ⁸ Caānorē bairo mūjāārē ñiña: Coteri mea, jicoquei na juátibujioami. Mūjāārē ñiña tunu: Nemo yū, Camasā Jūgocū yū catunuetari rūmārē, ¿ati yepapūre mai Dios mena catūgoñatutuarārē na yū bōcaetau átī?” na īñupū Jesús.

La parábola del fariseo y el cobrador de impuestos

⁹ Cabero tunu Jesús ī cōñanemorī, quetibūjuyūpū fariseo, bairi jīcāū gobier-norē dinero jejobojari majōcsū menarē. Na quetibūjūgū ásupū aperā, “Caroarā majū jāā āniña,” Īrī aperārē caññateri majārē. ¹⁰ Atoe bairo na īñupū: “Pugarā ñubuerā ásuparā caūmua Dios ya wii, templo na caīrī wiipū. Bairi jīcāū āñupū fariseo majā mena macāācū. Apei pūame āñupū Roma macārē camasā yaye dinerore jejobojari majā mena macāācū jīcāū. ¹¹ Atoe bairo fariseo pūame nucūrī Diore qūī jēniñupū: ‘Dios nocārō cañū majūrē mūrē ñiña. Mū ñujāñiña yū menarē. Yua, aperārē bairo yū baietiya. Cañū yū āniña. Narē bairo yū yajapaietiya. Roriye átajere yū āperiya. Carōmio mena roriye átaje cūārē yū āperiya. Tunu bairoa āni, apei, Roma macārē dinero jejobojari majōcsū bairo yū baietiya. ¹² Yua, pūgani jeto jīcā semanarē ūgarique betiri mū yū ñubenucūñā. Tunu bairoa yū sawapatariye cūārē pūga wāmo petiro cānacā sero cārōrē jīcā sero cārō jeto tocānacānia mū yū jonucūñā,’ ī jēniñupū Diore fariseo majōcsū pūame. ¹³ Apei Roma macā macāānarē dinero jejobojari majōcsū pūame, noo, jopetūaca ūnopūā tuacōāñupū. Bairo tuari jīrīcā ūno

cũārē umarecõore İñamugõnucũrĩ mee nucũñupã. Bairo nucũã, cã majũ cotiare pari, atore bairo İ jeniñupũ Diore: ‘Dios, nocãrõ cañuñ majũ, merẽ ñiña. ĩYure bopacooro İñaña! Yua, roro caátajecũcũ yũ añiña,’ qũĩ jeniñupũ Diore Roma macã macãñarẽ dinero jejobojarĩ majõcũ ñame. ¹⁴ Mũjããrẽ cañnorẽ bairo ñiña: Ñni, Roma macã macãñarẽ cadinero jejobojarĩ majõcũ, cã ya wiire cã catunetaparo jũgoye, merẽ Dios cã carorije wapare cã masiriyo bojacõãrĩcũmi. Apei fariseo majõcũ ñame roquere cã masiriyo bojaetacũmi. Bairi torea bairo ni jĩcãũ ũcũ cã majũã: ‘Cañimajũũ yũ añiña,’ caĩ ñamerẽ, cabũgoro macããcãrẽ bairo cã ãnio joroque cã átigũmi Dios. Apei, ‘Cañimajũũ mee yũ añiña,’ caĩ ñame roquere, cabero cabũgoro macããcãrẽ bairo mee cã ãnio joroque cã átigũmi Dios,’ na İñupũ Jesús.

Jesús bendice a los niños
(Mt 19.13-15; Mr 10.13-16)

¹⁵ Bairo cã cañquetibũyũ yaparoro bero, tunu aperã na pũnaa, cawĩmarãrẽ na jeasúparã Jesús tapũ, na pãñarĩ Diore na cã jeniñojaáto, İrã. Bairo na pũnaarẽ na cajeatõ İñarĩ, cã cabuerã ñame, “Na jeapericõãña mũjãã pũnaarẽ,” na İñuparã capacũare. ¹⁶ Bairo na caáto İña, na piijori atore bairo na İñupũ Jesús cã cabuerãrẽ:

—Yũtũ ñame cawĩmarãrẽ na átirotiya. Na ãñtoaeticõãña. Dios cã carotimasĩrĩpaũ macãñarẽ bairo caãna ñiñama cawĩmarã. Narẽ bairo cayeriñurã jeto ãnimasĩñama Dios cã carotimasĩrĩpaũrũre. ¹⁷ Mũjããrẽ cariape ñiña: Ni jĩcãũ ũcũ cawĩmaũ cã catũgoñarõrẽ bairo Dios mena cã catũgoñatutuaeticõãta, Dios cã carotimasĩrĩpaũre jãã masĩetĩgũmi —na İ quetibũyũyũ Jesús cã cabuerãrẽ.

Un hombre rico habla con Jesús
(Mt 19.16-30; Mr 10.17-31)

¹⁸ Cabero jĩcãũ sacerdote majã mena macããcũ atore bairo qũĩ jeniñañupũ Jesure:

—Cañuñ majũ cabuei, ¿dope bairo yũ átibujiocutĩ, caroa yeri capetietiere bõcagũ?

¹⁹ Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo Jesús ñame qũĩ yũyũrũ:

—¿Nopẽĩ cañuñ yũ mi piiyati? Cañuñ, jĩcãũã ñiñami, Dios jeto. ²⁰ Merẽ mũ masĩ Dios camasãrẽ cã caátiroticũrĩqũerẽ: “Carõmio mena roro átiepeeticõãña. Pajĩãetĩcõãña camasãrẽ. Aperã yayere jeerutieticõãña. Aperãrẽ cabũgoro na İbuitieticõãña. Mũ pacũ, mũ paco cããrẽ ñacũbugoya.”

²¹ Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ caũmũ ñame:

—Tie nipetirijere cawĩmaũ ãcũpũna, yũ átipeyocõã jũgowũ —qũĩñupũ.

²² Tiera tũgo, Jesús ñame qũĩñemoñupũ tunu:

—Mai, jĩcã wãme mũ rusacõãña. Mũ cacũgorije nipetirijere nunirepeyocõãña. Tie wapare jeri cabopacarãrẽ na ricawoya. Bairo mũ caápara, jõbũpũ paio ro nigaro mũ cawapatapee. Bairo yũ caĩrõrẽ bairo áti yaparori, yũ mena baracusa —qũĩñupũ Jesús.

²³ Tiera tũgo, caũmũ ñame tũgoñarĩqũẽ paicoasupũ. Capee apeye ũnierẽ cacũgõũ ãnirĩ, Jesús cã caĩrõrẽ bairo átigaesupũ. ²⁴ Bairo cã catũgoñarĩqũẽ paio İñarĩ, atore bairo na İñupũ Jesús cũtũ caãnarẽ:

—Ni jĩcãũ ũcũ capee apeye ũnierẽ cacũgõũ, Dios cã carotimasĩrĩpaũre cã caetape masiriyojãñũña. ²⁵ Waibũcũ capai, camello, ãpõã pota oreacaru cã cajã ãmewitiata, masiriyojãñũña. Bairo cã caãmewitimasĩmiatacããrẽ, netõjãñurõ masiriyo ro ñiña caũmũ capee apeyere cacũgõũ Dios cã carotimasĩrĩpaũre cã caetapee ñame roque —na İ quetibũyũyũ Jesús.

26 Bairo cū caĩrĩjērē catūgorã p̄ame cū jēniñañuparã:

—Bairi, ¿ni ũcū toroque cū netōmasĩcuti?

27 Bairo na caĩjēniñarō tūgo, atore bairo na ĩñupū Jesús:

—Dise ũnie camasã na caátimasĩētĩē, nipetirije Dios cū caátimasĩrĩjē jeto niña.

28 Bairo cū caĩrō tūgo, Pedro p̄ame bairo qũĩñupū Jesure:

—Jãã Quetiupau, jãã roque merē, nipetirije jãã cacāgorijere cūrĩ, m̄arē jãã baracuti usajūgowu.

29-30 Jesús p̄ame atore bairo qũĩ yuyup̄:

—Ni jĩcãũ ũcū Dios cū carotimasĩrĩpau macãājērē paagu, cū ya wiire, o cū ñmorē, cū bairārē, cū pasare, o cū p̄naa cūrē na cū caaweyocoápata, narē cū cacūgoro netōrō bōcanemogumi tunu ati yeparare. Tunu ape am̄arecōo caetaro, cūgonemogumi yeri capetietiere —na ĩ quetibujuyup̄ Jesús.

Jesús anuncia por tercera vez su muerte

(Mt 20.17-19; Mr 10.32-34)

31 Cabero Jesús cū cabuerārē, p̄ga wãmo peti rapore p̄ga p̄ñirō cãnacãũ majū camasã watoa cañarē na piw̄ojori na ĩñupū na jetore: “Åmerē Jerusalēp̄u marĩ ágarã. Top̄u profeta majã ānana yu, Camasã Jāgocare na caĩquetibujū woatuyaricarorea bairo baigaro. 32 Ti macã macãana p̄ame judiŕ majã caãmerārē yu nunirocacōāgarãma. Roro ñiepegarãma. Roro yu átiepegarãma. Na ũcoo mena yu eyotuepegarãma. 33 Bairo átiri, roro majū yu bape epegarãma. Bairo yu átieperi, yu pajĩã rocacōāgarãma. Bairo yure na caátimiatacũārē, itia r̄amu bero caño yu p̄ame yu caticoagu tunu,” na ĩ quetibujuyup̄ Jesús.

34 Na, cū cabuerã p̄ame cū caquetibujumirĩjērē tūgomasiētĩmajucōãñuparã. Na p̄ame, “Jesús bairo baiyasigumi,” ĩ masĩesuparã. Bairi tūgomasiēsuparã.

Jesús sana a un ciego de Jericó

(Mt 20.29-34; Mr 10.46-52)

35 Cabero Jericó macārē cõñaácú, Jesús p̄ame cacaapee ĩñacūrē netōásup̄u. Cū p̄ame maa t̄ni camasārē dinero jēniruinucũñup̄. 36 Bairi yua, camasã capãārã na canetōrōrē tūgori, “¿Dope to baiyati?” na ĩjēniñañup̄ cūtu cañarē. 37 Bairo cū caĩjēniñarō tūgo, na p̄ame qũĩñuparã:

—Jesús, Nazaret macã macãcũ netōácú baiyami —qũĩ quetibujuyuparã.

38 Tere tūgori, busarique tutuoro mena qũĩ joyup̄ Jesure:

—¡Jesús, David ānacũ p̄rãmi, bopacooro ñiñaña!

39 Bairo cū caĩrō, aperã cū riape caña p̄ame cū tutiyuparã, cū awajaet-icōãto, ĩrã. Bairo cūrē na caĩmiatacũārē, buñoro jãñurĩ awajanemoñup̄ tunu:

—¡David ānacũ p̄rãmi, bopacooro ñiñaña!

40 Jesús p̄ame cū cañawajarijere tūgori, tuanacãñup̄. Tuanacãrĩ, “Cũ neasã,” na ĩñup̄ aperārē. Bairo yua, cū na cane etaro ĩña, cū jēniñañup̄:

41 —¿Ñerē m̄u yu caato m̄u boyati?

Bairo cū caĩrō caĩñacũ p̄ame qũĩñup̄:

—Yu Quetiupau, caĩñamasĩcũ ānirĩ ñiñamasĩgaya tunu —qũĩñup̄.

42 Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo qũĩñup̄ Jesús:

—¡Jau, ĩñamasĩña! Yu mena m̄u catūgoñatutuarije jūgori m̄u caapee ĩñamasĩō joroque m̄u yu átiya.

43 Bairo cū caĩrō, jicoquei ĩñamasĩcoasup̄. ĩñamasĩ yua, Jesús bero usari, Diore cū basapeoyup̄. Nipetiro camasã, tere caĩñaatana cũã Diore cū basapeoyuparã.

19

Jesús y Zaqueo

¹ Cabero yua, etayup_u Jericó cawāmesuti macārē. Eta yua, ti macārē tēñota jūgoyup_u. ² Mai, ti macār_u añup_u Zaqueo cawāmesucu. Cū p_uame paio netōrō apeye ūnierē cacāgon añup_u. Roma macāānarē camasā yaye dinerore jejobjari majā quetiup_u añup_u. ³ Cū p_uame butioro ñagamiñup_u Jesure. Bairo ñagamicūā, cayepanaca añiri, tunu bairoa camasā capāārā cū riapere na caānoi, dope bairo Jesure qūñña bocamasīesup_u. ⁴ Bairi Jesús cū caāpāro riapere atwáti, yucup_u wāmcōásup_u, cū cū caññajo masīparore ĩ. ⁵ Bairi Jesús p_uame to netōácú qūññamugō joyup_u Zaqueo, yuc_u buip_u capesare. Qūññabocari, atore bairo qūññup_u:

—Zaqueo, tāmuri ruiasá. Āmerē m_u ya wiip_u y_u tuagaya —qūññup_u.

⁶ Bairo cū caññō tūgo, uwaro ruiátiri, useaniriqūē mena cū ya wiip_u cū jūgoásup_u. ⁷ Bairo Jesús cū mena cū caátó ñña, to macāāna nipetirā Jesure āmeo busupai jūgoyuparā na majū, “Rorije caācu ya wiip_u tuau áyami,” ĩ busupaiyuparā. ⁸ Cabero Zaqueo ya wiip_u na caetaāno yua, Zaqueo p_uame wāmp_uncāri atore bairo qūññup_u Jesure:

—Y_u Quetiup_u, āmerē yua, y_u cacāgorijere carecomacā majū cabopacarārē na y_u jog_u. Tunu bairoa ni jīcāñ ūcārē cayajaricu y_u caāmata, y_u cayajamiriqūērē cū y_u tunuojonemog_u tunu. Tie netōjāñurō baparcānacāni majū cū y_u tunuojonemog_u tunu —qūññup_u Jesure.

⁹⁻¹⁰ Bairo cū caññō tūgo, atore bairo qūññup_u Jesús p_uame:

—Āni, Zaqueo cūā, Abraham ānacū pārami majū niñami. Bairi āme cū, cū yarā cāārē na netōñami Dios. Torecūna, y_u ap_u, y_u, Camasā jūgocu, camasā cayasicoabujiorārē na netōñ ācu —qūññup_u.

La parábola del dinero
(Mt 25.14-30)

¹¹ Camasā p_uame Jesús cū caññjērē caroaro cū tūgousayuparā. Bairo caroaro na catūgousaro ñnarī, dinerore ĩcōñarī na quetibujuyup_u. Mai, Jesús p_uame merē Jerusalén macāt_uacarp_u añup_u. Bairi camasā p_uame Dios cū carotimasīr_upa, “Āmeacā etagarō baiya,” ĩ tūgoñañuparā.

¹² Bairi atore bairo na ññup_u Jesús: “Āñup_u jīcāñ caēm_u quetiuparā yau. Cū p_uame águ baiyup_u ape yepa sayoaron_u. Top_u cū ya yepare quetiup_u, reyre bairo cūrē na cajōrō bero, tunuatigayup_u tunu cū ya yepar_u. ¹³ Bairi águ jūgoye, cū paabojari majā puga wāmo cānacāñ majū mena macāānarē na piijori, na nuniñup_u tocānacāñrēā dinerore. Na nuni yaparori, atore bairo na ññup_u: ‘Mujāā majū atie dinero mena wapataya aperā mena. Tunu, y_u catunuetaron_u mujāā wapata jānagarā,’ ĩ ññup_u. ¹⁴ Bairo cū caññūmatācūārē, camasā, cū caāni yepa macāāna p_uame butioro cū mena asiajāññuparā. Quetiup_u, reyre bairo cū cajāārō boesuparā. Bairo cūrē caasiarā añiri, cū berore na ĩ rotijoyuparā na quetibujubojari majārē: ‘Jāā, reyre bairo m_u cajāārōrē jāā boetiya jāā ya yepare.’

¹⁵ “Bairo cū na caboetimiatacūārē, aperā, ape yepa macāāna p_uame quetiup_u reyre bairo cū jōdcōāñuparā. To bero tunucoásup_u tunu cū ya yepar_u. Bairo tunuetari bero, cū paabojari majārē na piroti-joyup_u aperārē, ‘Dinerore y_u canunicūrīcārā nocārō majū na wapataupari tocānacāñr_u,’ ĩ. ¹⁶ Bairi cū paabojari majōcu caññjūgō p_uame etari, atore bairo qūññup_u: ‘Quetiup_u, m_u dinerore y_u m_u cacūrīqūē mena y_u wapatanemoar_u tunu. M_u p_uame puga wāmo cānacā mil tiiri dinerore y_u m_u

cacūmiatacūārē, tunu puga wāmo cānacā mil tiiri mārē yu tunuo buipeogu,’ qūīñupū. ¹⁷ Bairo cū caīrō, cū quetiupau pūame atore bairo qūī yuyupū: ‘Numajūcōāña; cañu mū āniña mūa paabojari majōcu. Bairi nūcārō mena apeye petoaca caānie ūnierē mū caññaricānugō masīrō jūgori, puga wāmo cānacā macāā quetiupau majū mū jāāō joroque mū yu ātigū,’ qūīñupū. ¹⁸ Bairi tunu cū paabojari majōcu cabero macāācū pūame etari, atore bairo qūīñupū: ‘Quetiupau, mū dinero yu mū cacūrīqūē mena yu wapatanemoapu tunu. Mū pūame jīcā wāmo cānacā mil tiiri dinerore yu mū cacūmiatacūārē, tunu jīcā wāmo cānacā mil tiiri mārē yu tunuo buipeogu,’ qūīñupū. ¹⁹ Bairo cū caīrō, cū quetiupau pūame qūīñupū: ‘Numajūcōāña; mū cūā jīcā wāmo cānacā macāā quetiupau majū mū jāāō joroque mū yu ātigū,’ qūīñupū.

²⁰ “Apei cū paabojari majōcu pūame yua cūtu etari, atore bairo qūīñupū cū cūā: ‘Quetiupau, atie niña mū dinero. Yu mū canunimirīqūē jetore mū yu tunuogu. Yasire ī, jutii asero mena ūmarī mū yu qūēnocūbojawu. ²¹ Mūa, tutuaro mena caroti mū āniña. Apera yayerē na mū ēmanucūña. Tunu bairoa caoteecu nimicūā, apera na caoteriquepūre mū jenucūña. Bairi mārē uwiri, caroaro yu qūēnocūwū mū dinerore, yasire ī,’ qūīñupū. ²² Bairo cū caīrō tūgo, cū quetiupau pūame qūīñupū: ‘Mūa, paabojari majōcu, cañuecū majū mū āniña. Bairi bairo mū caīrjē mena mārē niñabesegu. Yūre, “Mūa, tutuaro mena caroti mū āniña,” yu miarū. Tunu bairoa, “Apera yayerē na mū ēmanucūña. Tunu bairoa caoteecu nimicūā, apera na caoteriquepūre mū jenucūña,” yu miarū. ²³ ¿Dopēī, bairo yu cabairijere masīmicūā, yu dinerore banco wiipū mū cūētī? Bairo cūrī, tie dinerore mū cawasorije wapa mū wapata nemobujoricu. Tie mena yu mū tunuobujoatacu, yu wii yu catunuetaro,’ qūī tutiupū cū quetiupau cū ūmārē. ²⁴ Bairo qūī yaparori, atore bairo na iñupū apera, cūtu caānarē: ‘Dinero cū cacūgomirījē jeri, apei puga wāmo cārō cawapata nemorīcūrē cū joya,’ na iñupū. ²⁵ Bairo cū caīrō tūgomirācūā, cūtu caāna pūame qūīñuparā: ‘Merē paio cūgonemoñami, puga wāmo cārō majū. Bairi bonemoētīñami,’ qūīñuparā. ²⁶ Bairo na caīrō tūgori, atore bairo na iñupū: ‘Mujāārē cariape niña: Noa ūna nūcārō mena yu cajorijere na caññaricānugōdata, pajjāñurō na yu jonemogu tunu. Apera nūcārō mena yu cajorijere na caññaricānugōeticōāta, na cacūgomirījē yu ēmapoyocōāgu. ²⁷ Tunu bairoa yu pesua, yūre reyre bairo caboetiatanarē na neatíri, yu caññajoro na pajjārecōāña,’ na iñupū quetiupau pūame,” na ī cōña quetibujuyupū Jesús.

Jesús entra en Jerusalén

(Mt 21.1-11; Mr 11.1-11; Jn 12.12-19)

²⁸ Bairo atiere quetibujū yaparori bero, Jesús Jerusalēpū āmajūñupū yua. ²⁹ Bairi Betfagé, Betania na caīrī macāā tūpū cōñāácú, cū cabuerā pūgarārē na árotiupū. Mai, Betfagé, Betania pūame Olivo na caīrī buro tūpū āñuparō. ³⁰ Bairo atore bairo na ī joyupū cū cabuerā pūgarārē:

—Ánaja ato riape caāni macāācāpū. Topū etarā, jīcā burro jiyaturicūre cū mujāā bóccagarā. Cū, burro pūame mai camasā na capesañaecū nigūmi. Cūrē cū ōwārī, cū mujāā neaparā yu tūpū. ³¹ Bairi tunu apera, mujāārē, ‘¿Nopēīrā cū mujāā ōwāñati?’ na cañata, atore bairo na mujāā iwā: ‘Marī Quetiupau cū boami,’ na mujāā iwā —na ī joyupū Jesús.

³² Bairo cū caīrō tūgo, acoásuparā cū cabuerā pūgarā pūame. Bairo na caátō yua, nipetirije Jesús cū caññatōrea bairo baiyuparo. ³³ Bairi burrore na caōwārō iñarī, cū uparā pūame:

—¿Nopēīrā cū mujāā ōwāñati? —na iñuparā.

34 Na p̄ame atore bairo na ĩ yuyuparā cauparārē:

—Marī Quetiup̄a cū boami. Bairi cū jāā ōwāña —na ĩñuparā.

35 Bairo cū ōwā yaparori, cū neásuparā burrore Jesús t̄up̄u. Cū nee etari yua, cū cabuerā p̄ame na jutii, cabui macāājērē, burro buire peoyuparā. Peo yaparori, Jesure cū nemugō peoyuparā burro buip̄u yua. 36 Bairo na caáto bero yuo yua, Jesús p̄ame ánutuásup̄u Jerusalén caátíw̄ap̄u. Bairi camasā p̄ame na jutii cabui macāājērē esocũñuparā maa cū caátíw̄arē. 37 Bairi Jesujāā Olivo buro roaro na caetaro yua, camasā Jesure causari majā p̄ame nipetiro bus̄arique tutuaro mena ĩ awaja j̄ugoyuparā. Tunu bairoa useanir̄iq̄ē mena Diore cū basapeoyuparā. Jesús cū caátijēño ĩñor̄iq̄ē j̄ugori butioro Diore cū basapeoyuparā. 38 Atope bairo q̄ũ basapeoyuparā:

—¡Jesús, Dios cū cajou, marī Quetiup̄a majū cū caānoi, cūrē marī cabasapeoro ñña! ¡Jesús cū caatáje j̄ugori Dios j̄obui macāácū mena caroaro marī ánimasiña! ¡Bairi nipetiro cū marī basapeoroa Dios am̄urecōo macāácūrē! —q̄ũ basapeoyuparā.

39 Bairo camasā Jesure causari majā na cañr̄ijērē t̄ugori, atore bairo q̄ũñuparā fariseo majā j̄icāārā, camasā watoap̄u caāna p̄ame Jesure:

—¡Jāā cabuei, m̄urē cañarārē tocārō na jānarotiya! —q̄ũñuparā.

40 Bairo na cañr̄o, Jesús p̄ame atore bairo na ĩñup̄u:

—Mujāārē cariape ñña: Ánoa camasā ȳure na cabasapeoeticōāta, ūtā rupaa p̄ame ȳure basapeobujioro —na ĩñup̄u Jesús fariseo majārē.

41 Merē yua, Jesús Jerusalén macāt̄uacap̄u ācū, ti macārē ĩñajori, otiyup̄u.

42 Atope bairo na ĩ t̄ugoña yapapuayup̄u Jerusalén macā macāānarē: “Mujāā, Jerusalén macāāna āme r̄um̄u mujāārē yu quetibujugamiña caroa yeri cutajere. Mujāā p̄ame tie quietire apero cayasiorop̄u cañnierē na cañnamasiētōrēā bairo tiere mujāā masīētīña. 43 Bairi mujāārē roro na caátipa r̄um̄ur̄i atígaro. Mujāā wapana p̄ame Jerusalērē ūtā mena ēñota, āmejoregarāma rupa macāp̄ua, mujāā carutimasīētīparore bairo ĩrā. Bairo átícōārī, camasā, mujāā wapana p̄ame mujāā tocānacāp̄ur̄p̄rea ēñota āmejoreri, mujāā āmeo q̄ūēgarāma. 44 Ámeo q̄ūrēi mujāārē pajīare peyocōāgarāma mujāā wapana p̄ame. Bairo mujāā pajīarerī, Jerusalén macā ānatōrē átiyasio rocamajūcōāgarāma. Tie ūtā rupaa na caēñotamir̄iq̄ē j̄icā ūtā ūno buitutic̄utī pesaricaro manop̄u átiyasio rocacōāgarāma, mujāā ya macā Jerusalén macā ānatōrē. Mujāā majū Dios mujāārē cū canetōū atiere mujāā t̄ugopeoep̄u. Bairi mujāārē pajīaregarāma mujāā wapana,” ĩ yapapuayup̄u Jesús, Jerusalén macārē ĩñajori.

Jesús purifica el templo

(Mt 21.12-17; Mr 11.15-19; Jn 2.13-22)

45 Bairo ĩri bero, Jesús etayup̄u Jerusalén macārē yua. Bairo etari, templo capairi wii, ñubuerica wiire jāāñup̄u. Ti wiire jāāetari, to macāāna nunir̄i wapatari majārē, bairi wapatari majā cāārē na acurewiyoyo j̄ugoyup̄u. 46 Bairo na acurewiyojori, atore bairo na ĩñup̄u:

—Dios cū caquetibujuri tutip̄u bairo ĩña: ‘Yu ya wii ñubuerica wii majū nigaro,’ ĩña. Bairo cañquetibujumiatacūārē, mujāā p̄ame apeye aruare bairo mujāā átiya. Camasā jeruti nunir̄i majārē bairo caāna ānir̄i jerutiri majā na caāni wii, ūtā wiire bairo mujāā átiya ati wii, Dios ya wiire —na ĩñup̄u Jesús.

47 Bairo áti yaparori bero, ti wiip̄u camasārē na bueañup̄u tocānacā r̄um̄ua ti semanarē. Bairo to cū caāno, quetiuparā sacerdote majā, aperā Moisés ānacū cū carotic̄ur̄iq̄ērē caj̄ugoberi majā, aperā cabutoa camasir̄i majā

puame na nipetiro, “¿Dope bairo átiri cū marī pajīārāati?” āmeo ī busupēni jūgoyuparā na majū. ⁴⁸ Mai, camasā puame nipetiro cū cabuerijere caroaro mena cū tūgousayuparā. Bairi cūrē na capajīarocagamirjērē átimasīesuparā fariseo majā puame.

20

La autoridad de Jesús

(Mt 21.23-27; Mr 11.27-33)

¹ Jicā rāmū templo wiipū camasārē na cū cabueānitoye, quetiuparā sacer-dote majā, aperā Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, aperā cabutoa camasīrī majā cūā, na nipetiro Jesutū etayuparā. ² Etari atore bairo qūī jēniñañuparā:

—¿Noa na carotiro mena bairo mū átiati ñamicā mū caátiatajere?

³ Bairo na caīrō tūgo, atore bairo na īñupū Jesús cūā:

—Yū cūā mujāārē jicā wāme yū jēniñagū. Cariape yū mujāā yūwa: ⁴ ¿Ni ūcū camasārē na cū bautiza rotijoyupari Juan ānacūrē? ¿Dios, o camasā puame cū na bautiza rotijoyupari? —na īñupū Jesús.

⁵ Bairo cū caījēniñarō tūgo, yasioroaca āmeo busuyuparā na majū cūrē na caīyūpeere: “¿Nopē bairo cū marī yūrāati rita? ‘Dios puame cū bautiza rotijoricūmi,’ marī caīata, ‘Toroque, ¿nopēirā cū caquetibujerijere cariape mujāā tūgoeti?’ marī ībujionūmi. ⁶ Tunu bairoa, ‘Camasā puame cū bautiza rotijoyupa,’ marī ī masīētīña. Bairo marī caīata, camasā puame ūtā rupaa mena marī wēpajīābujiorāma. Merē nipetiro camasā, ‘Juan ānacū Dios cū caquetibujeritijoricū majū āmi,’ ī tūgoñamasīrāma,” āmeo īñuparā.

⁷ Bairi atore bairo qūīñuparā fariseojāā Jesure:

—Jāā masīētīña Juarē cabautiza rotijoricure.

⁸ Bairo na caīrō tūgo, atore bairo na īñupū:

—Cariape yū mujāā yūetiya. Bairi yū cūā, ‘Noa ūna na carotiro mena tore bairo yū átimasīña,’ mujāārē ñi quetibujetigū —na īñupū Jesús fariseojāārē.

La parábola de los labradores malvados

(Mt 21.33-44; Mr 12.1-11)

⁹ Cabero aperā camasā catūgori majārē ati wāmerē ĩcōñarī Jesús na quetibujuyupū: “Āñupū jicāū wese upau. Cū puame use wesere qūēnoñupū. Bairo ti wesere ote yaparori bero, acoásupū cayoaropū. Mai, āgū jūgoye, cū wesere wasocūñupū aperā paari majārē, wapatagū. ¹⁰ Cabero yua, use cabūtiri yutea caetaro masīrī, cū ūmū jicāūrē cū joyupū cū ya wesere cū cawasoricarā tūpū. Cūrē na cawasorique wapare bori, cū joyupū, tie wapare cū jeatibojāato, ī. Bairo cū ūmūrē cū cajomiatacūārē, wese paari majā puame, cū caetaro cū qūēñuparā. Bairo cū qūērī, ñe ūnie mácū cū átitunuo joyuparā. ¹¹ Tunu ti wese upau puame apeī cū ūmūrē cū joyupū. Cū cūārē torea bairo cū ásuparā. Roro cū átieperi, cū qūēñuparā. Bairo áti yaparori, ñe ūnie mácū cū átitunuo joyuparā cū cūārē. ¹² Cabero apeī, tunu cū joyupū. Tunu torea bairo cū ásuparā ti wesere capaari majā puame. Roro cū cāmii turi, cū acuwiyoy joyuparā ti wese camanopū.

¹³ “Bairo jeto use wese macāāna na caáto īñamirī, atore bairo ī tūgoñañupū use wese upau majū puame: ‘¿Dope yū ácuati yua? Yū macū, yū camairē cū yū jogū na tūpū. Cū roquere cū ñucūbugobujiorāma, yū macū cū caānoi,’ ī tūgoñañupū. ¹⁴ Bairi cabero yua, wese paari majā puame ti wese upau macū cū caatōre īñarī, āmeo īñuparā: ‘Atiyami ati wese upau macū. Cūā ñiñami cū pacū

cū cariaro bero ati wesere cacāgousapau. Bairi cū marī pajīārōcōāto. Bairo marī caápara, ati wese uparārē bairo marī tuagarā,’ ámeo ññuparā na majū. ¹⁵ Bairo caírā ānirī na caírōrēā bairo ásuparā. Ti wese tūnipu cū neowaátī, cū pajīā rocacōāññuparā,” na ī quetibujuyupu Jesús.

Bairo ī quetibuju yaparo, atore bairo na ī jēniñañupū cū caírījērē catūgori majārē: “¿Dope bairo ácumī majāā ī tūgoñañati cū macūrē na capajīārocaro bero ti wese upau puame yua? ¹⁶ Bairo átigami: Topu á, ti wese paari majārē na pajīā recōāgami. Bairo na átireri bero, aperārē cū wesere coteroticūgami,” na ññupū Jesús.

Bairo cū caírō tūgori, atore bairo quīññuparā Jesure:

—¡Tocārōā ī jānaña tiere! ¡Iētīcōāña! —quīññuparā.

¹⁷ Bairo na caírō, na ññarī, atore bairo na ññupū:

—¿Nopērā, ‘Tocārōā ī jānaña tiere,’ yu majāā ññati? ¿Torea bairo na ī quetibuju woacūsupari Díos yaye quetibujarica tutipare? Ato bairo ñña: ‘Ūtā mena cawii quēnorī majā jīcā ūtāārē na caboetimiatacūārē, tia puame caāni majūrīcā nigaro.

Tia camanicōāta, wii manibujioricaro,’ ī quetibuju woacūññupā Dios ya tutipū. ¹⁸ Bairi ni jīcā ūcū tia ūtāā mena cū cañarocapeata, rocaperocobujioami. Tunu bairoa tia, jīcā buipu to cañarocapeata, cū rocaboo rocacōābujioaro —na ī quetibujuyupu Jesús.

¹⁹ Bairo cū caīquetibuju yaparoro, quetiuparā sacerdote majā, bairi Moisés ānacū cū caroticūrīquērē cajūgobueri majā puame masīcōāññuparā Jesús cū caírījērē. “Marī puame tia ūtāārē carocari majārē bairo marī āniña. Bairi marīrēā Īgu Īcūmi Jesús,” ī tūgoñañuparā. Bairo ī tūgoñamasīrī jicoquei Jesure cū ñnegamiñuparā. Bairo cū ñnegamirācūā, cū ñemasīēsuparā, camasārē na uwirā.

El asunto de los impuestos

(Mt 22.15-22; Mr 12.13-17)

²⁰ Bairi Jesutu na joyuparā catūgorutiri majārē. Na puame nucūbūgori majārē bairo Jesure na cabai ññorō boyuparā, rorije cū busuo joroque Īrā. Bairi roro cū caīata, quetiupau gobernadore cū marī busujāmasīgarā Īrā, bairo na joyuparā. ²¹ Bairi na puame cātū etari, atore bairo quī jēniñañuparā Jesure:

—Cabuei, jāā masīña merē mu caātiānierē. Mna, caroaro cariape minucūña. Tunu bairoa caānorē bairo mu quetibujunucūña. Aperā roro na cabaurije, aperā caroaro na cabaurije jūgori mee na miñabeseya. Mna, cariapea Dios marīē cū caānirotiricarorea bairo mu bueya. ²² Bairo cabai ānirī, ¿dope bairo mi tūgoñañati romano majā marīrē na carotirijere? ¿To ñññati quetiupau emperadore camasā yaye dinerore jeri jāā cajoafa, o to ññeticūti? —quī jēniñañuparā.

²³ Jesús puame roro na caītūgoñarījērē masīcōārī, atore bairo na ññupū:

²⁴ —Jau, yue joñijate moneda tiire —na ññupū.

Bairo na canunirō, na ññupū:

—¿Noa riapé to tusayati ti tii moneda tiiacapure? Tunu bairoa, ¿noa wāme woaturique to tusayati? —na ī jēniñañupū Jesús.

Bairo cū caírō, na puame ññuparā:

—Emperador, quetiupau ya wāme, bairi tunu, cū riapé tusaya ti tii moneda tiiacapure —quīññuparā.

²⁵ Bairo na caīquetibujuro, atore bairo na ññemoñupū Jesús tunu:

—Toroque emperador quetiupare cū yaye caānierē, cārē cū tunujoya. Tunu bairoa Dios yaye caānierē Diore cū jonucūña —na ī quetibujuyupu Jesús fariseojārē.

²⁶ Bairo cū caĩrĩjērē tǔgori yua, nopē bairo p̄ame q̄ũito masĩesuparā fariseo majā p̄ame camasā watoare. Bairoa boca busueticōãñuparā, Jesús na cū cayurijere tǔgorā. “¡Nocārō cū masĩñati!” ĩ, tǔgoñacōã jānasuparā yua.

La pregunta sobre la resurrección

(Mt 22.23-33; Mr 12.18-27)

²⁷ Cabero jĩcāārā, saduceo majā na caĩrā q̄ũñnarā asúparā Jesure. Mai, saduceo majā p̄ame atore bairo caĩtǔgoñarĩ majā ãñuparā: “Camasā caria-coatana, nopē bairo catitunu masĩenama,” ĩ tǔgoñañuparā. Bairi atore bairo q̄ũñuparā Jesure:

²⁸ —Cabuei, Moisés ãnacū atore bairo marĩrē ĩ woatucũññaupĩ tirāmup̄are: “Ni jĩcāũ ũcū cawāmojiyaricu cū n̄mo mena p̄naa mácũã cū cariacoopata, cū ãnacū bai p̄ame cū buiacore cō cū wāmojiyaáto. Bairo cū caáto, cū p̄naa cañniparā p̄ame cū ãnacū p̄naarē bairo ãnibujiorāma,” ĩcũñupĩ. ²⁹ Tiere mu masĩ. Bairi ape wāmerē ĩcōñnarĩ jāã quetibujupa mai: ãñuparā jĩcāni, jĩcāũ p̄naa jĩcā wāmo peti p̄ga p̄enirō cañnacāũ majũ. Bairi cajǔgoc̄u p̄ame wāmojiya jǔgoyp̄u. Cabero p̄naa mácũã riacoásúp̄u. ³⁰ Bairi cū ãnacū bai p̄ame cū buiacore wāmojiyayup̄u tunu. Cabero p̄naa mácũã riacoásúp̄u cū cūã. ³¹ Tunu bairoa cū ãnacū bai, apeĩ p̄ame cū buiacore wāmojiyayup̄u tunu. Cabero cū cūã riacoásúp̄u p̄naa mácũã. Bairi, bairo jeto baiyuparā nipetiro na ãnana bairā, aperā cūã. Bairo nipetiro cō mena n̄mo catimirācūã, nipetirā cō mena p̄naa mána jeto riapeticoasuparā. ³² Cabero na ãnana n̄mo cañnimirĩcō cūã riacoásúpo. ³³ Bairo ati yepap̄u nipetirā n̄mo cañnacō ãnirĩ yua, cariaricarā tunu na cacatirōp̄u na caãno, ¿ni n̄mo majũ cō ãnicutĩ? — q̄ũ jēniñañuparā saduceo majā Jesure.

³⁴ Bairo na caĩrĩjērē tǔgo, atore bairo na ĩñup̄u:

—Ati um̄recóore caãna, carōmia manap̄u catinucũñama. Caũmua cūã n̄mo catinucũñama. ³⁵ Aperā Dios mena na catǔgoñatutuarije jǔgori, ape um̄recóore tunu catiri, caetaparā p̄ame roque n̄mo manigarāma. Tunu bairoa na p̄naa rōmiarē na numotietigarāma. ³⁶ Top̄are p̄gani riaetigarāma nipetiro to macāãna. Ángelea majā na caãnorē bairo nigarāma. Tunu bairoa Dios cū cacatiorā ãnirĩ, cū p̄narē bairo majũ caãna nigarāma. Bairi n̄mo cataje manigaro ti um̄recóop̄are yua. ³⁷ Bairi Moisés ãnacū cū ca-quetibujūwoacũñnarĩcā tutip̄u marĩ quetibujū masĩõña atore bairo: ‘Nipetiro camasā cariaccoatana nimirācūã, caticoagarāma.’ Ti tutip̄u yuc̄u ãmirōcūã caũpetietiere cū caquetibujuricapap̄u atore bairo ĩ woatuyupi Moisés: ‘Yna, yu ãniña Abraham, cū macū Isaac, bairi cū macū Jacob quetiup̄u cañnacū,’ ĩñupĩ. ³⁸ Dios p̄ame cayasirā ãnana ũna quetiup̄u mee niñami. ¡Cacatirā majũ quetiup̄u roque niñami! Dios, cū caĩñajorore na nipetiro cacatirārē bairo caãna niñama — na ĩ quetibujuyup̄u Jesús saduceo majārē.

³⁹ Bairo cū caĩrō tǔgori, jĩcāārā fariseo majā mena macāãna atore bairo q̄ũñuparā:

—Cabuei, caroaro majũ mu quetibujuya —q̄ũñuparā Jesure.

⁴⁰ Bairi yua, p̄gani cū jēniñanemo masĩesuparā.

¿De quién es descende el Mesías?

(Mt 22.41-46; Mr 12.35-37)

⁴¹ Cabero Jesús atore bairo na ĩ jēniñañup̄u:

—¿Nopēĩrā, “Mesías Dios cū cajou, David ãnacū p̄rāmi nigumi,” na ĩ quetibujūnucũñati? ⁴² David ãnacū p̄ame Salmos tutip̄are atore bairo ĩ woatuyupi:

‘Dios p̄ame yu Quetiup̄are atore bairo q̄ũñwĩ:

“Ato ruiya cariape nũgõã pũame mai.

⁴³ Mũ pesua caãnanarẽ na yũ canetõncãrõ bero, mũ pũame na mũ rotimasiũu.”

ĩũupĩ David ãnacũ, Dios cũ caĩrĩqũẽrẽ.

⁴⁴ Bairi Dios cũ cajoure, “yũ Quetiupau” cũ caĩmiatacũãrẽ, ¿nopẽĩrã, “David ãnacũ pãrãmi ãnigãmi,” na ĩ quetiũũũnucũĩati? —na ĩũupũ Jesũs, na catũgomasiũparore bairo ĩ.

Jesús acusa a los maestros de la ley
(Mt 23.1-36; Mr 12.38-40; Lc 11.37-54)

⁴⁵ Cabero capããrã camasã na catũgoãno, atore bairo na ĩũupũ Jesũs cũ cabuerãrẽ: ⁴⁶ “Moisẽs ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã na caãtiãnierẽ tũgoũamasĩña: Na pũame jutii cayowerijere jãñajesoyama. Bairo cajãñarã ãnirĩ maapu na caãñesẽãta, nipetiro camasã nũcũbugorique mena na cajẽnirõrẽ bonucũĩnama. Tunu bairoa ñubuerica wiĩrĩpũ na caãpãta, caroapauri jetore ruiganucũĩnama. Tunu bose rũmũ caãno narẽ na capiãta, caroapaurẽ ruiri uũgaganucũĩnama. ⁴⁷ Tunu bairoa cawapearã rõmirĩ ya wiĩrĩrẽ ãmanucũĩnama. Tunu yoaro Diore cũ jẽniũũbuetonucũĩnama. Na pũame roque aperã netõjãñurõ ropiye tãmũogarãma.”

21

La ofrenda de la viuda pobre
(Mr 12.41-44)

¹ Cabero templo wiĩpũ ãcũ, Jesũs pairo cadinero cũnarẽ na ĩñajoyupũ. Na pũame dinero jããrĩcã patariũpũ na yaye dinerore jããrã ásuparã. ² Na bero cawapeao cabopacao cũã jããũũpõ pũga moneda, cobre tiĩriacarẽ, cacũgoeco majũ nimiocũã. ³⁻⁴ Bairo cõ caãto ĩña, atore bairo na ĩũupũ Jesũs:

—Ãnoa cadinero cũgonetõõrã ãnirĩ narẽ catuarijere jããñama. Atio cawapeao pũame cabopacanetõõ ãnirĩ, cõ cacũgomirĩjẽ nipetirijere jããñamo. Bairi cariape mũjããrẽ ñiña: Dios cũ caĩñajoro atio pũame cadinero cũgorã netõõjãñurõ jããñamo —na ĩũupũ Jesũs.

Jesús anuncia que el templo será destruido
(Mt 24.1-2; Mr 13.1-2)

⁵ Cabero jĩcããrã to caãna templo wiire ĩñarĩ, atore bairo ãmeo ĩ bũũyuparã: “¿Nocãrõ caroa wii majũ to ãniñati ati wii! Paca ãtãpãĩrĩ niña. Tunu bairoa camasã aperã na canunirĩqũẽrẽ na cacũrĩqũẽ mena caroa wii majũ bauya,” ãmeo ĩ bũũyuparã, templo wiire ĩñarĩ na majũ.

Bairo na caĩrõ tũgori atore bairo na ĩũupũ Jesũs:

⁶ —Jĩcã rũmũ, ati wiire roro na caãtipa rũmũ etagarõ. Bairo caetaro, jĩcã ãtãã ũno bui tuticati pesaricaro manopũ átiyasio rocacõãgarãma ati wiire —na ĩũupũ Jesũs camasãrẽ.

Señales antes del fin
(Mt 24.3-28; Mr 13.3-23)

⁷ Bairo Jesũs cũ caĩrõ, atore bairo qũĩ jẽniñaũũparã:

—Cabuei, ¿nocãrõpũ to bairoati atie mũ caĩrĩjẽ? ¿Dope bairo merẽ, “Jesũs cũ caĩrĩqũẽ etaro baiya,” jãã ĩ masĩrãati?

⁸ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgori, atore bairo na ĩũupũ Jesũs: “Caroaro majũ mũjãã tũgoũamasĩgarã, jããpũ jãã ĩtoecore, ĩrã. Capããrã atĩgarãma caĩtoñesẽãrĩ majã. Atore bairo ĩgarãma: ‘Yua, yũ ãniña Dios cũ cajou. ãmea niña Dios marĩrẽ cũ canetõõrĩ yutea,’ ĩgarãma. Bairo na caĩmiatacũãrẽ, cariape na mũjãã

tūgoetigarā. ⁹ Tunu bairoa mujāā queti tūgogarā: ‘Camasā aperopu cūārē āmeo pajīārā átiuparā.’ Bairo na caátie quetire tūgori, tūgo acuaeticōāña. Ati unrecóo capetiparo jūgoye bairoa cabaijūgoye cutipee niña bairopna. Bairi tūgo acuaeticōāña,” na ĩ quetibujuyupu Jesús.

¹⁰ ĩ quetibujuyuparo, na quetibujuyupu nemoñupū tunu: “Aperā jicā yepa macāāna, ape yepa macāāna mena āmeo pajīāgarāma. Tunu bairoa jicā macā macāāna, ape macā macāāna mena āmeo pajīāgarāma. ¹¹ Tunu tutuaro mena ati yepa cūā yuguigaro nipetiropu. Apeye aua riarique átigarō. Riaye cūā noo caāno cānacāpaurpna nigaro. Tunu unrecóopurē acuarije majū bai ĩnogaro. Marī caññaetīē ũnie bai ĩnogaro.

¹² “Mai, atie cabaiparo jūgoye mujāārē roro átijūgogarāma. Mujāārē ñerī, popiye mujāā baio joroque mujāā átigarāma. Nūbuerica wiiripu mujāārē jeāgarāma, to macāāna mujāārē na caññabesepparore bairo ĩrā. Bairo átiri, mujāārē preso jorica wiirpu mujāā cūrecōāgarāma. Tunu yu yarā mujāā caāno jūgori, na pñame mujāārē roro na catutiparore bairo ĩrā, quetiuparā gobernadores, bairi quetiuparā reyes tūpu cūārē mujāā neāgarāma. ¹³ Bairo na caátimiatacūārē, na ũnarē yu yaye quetire nemojāñurō mujāā quetibujuyupu masīgarā bairāpna. ¹⁴ Bairi quetiuparā roro mujāārē na caátiparo jūgoye, ‘¿Dope bairo na marī ĩrāati?’ ĩ tūgoña macāētīcōāña. ¹⁵ Yu pñame mujāā caīpeere yu masīōgū. Bairo yu caātoi, ni jicā ũcū mujāā pesua mena macāācū mujāā caññerē nūcāmasīētīgumi. Ni ũcū manīgumi mujāārē cabotio. ¹⁶ Bairāpna, mujāā yarārē bairo caāna nimirācūā, mujāā busujā buitiregarāma. Bairi mujāā pacua, mujāā bairā, aperā mujāā yarā, mujāā baparā cūā mujāā busujā buitiregarāma. Bairo átiri, jicāārārē mujāā pajīāregarāma. ¹⁷ Bairi yua, ati unrecóo macāāna nipetiro mujāārē ĩnategarāma, yu yarā mujāā caānoi. ¹⁸ Bairi roro mujāārē na caátimiatacūārē, mujāā yasietigarā. Mujāā poawē jicāwēacā ũno yasietigarō. ¹⁹ ¡Bairi yu yaye jicā wāmeacā ũnorē jānaeticōāña, mujāārē Dios cū canetōōparore bairo ĩrā!

²⁰ “Jicā rūmpu soldaua, pajīārī majā Jerusalén macārē na cajotoa āmejorero ĩnarā, atore bairo mujāā ĩ tūgoñamasīgarā: ‘Merē ati macā yasigarō baiya,’ mujāā ĩ tūgoñagarā. ²¹ Bairi mujāārē ñiña: Judea yepa macāāna ũtā yucupū na ruti ápáro. Aperā Jerusalén macāāna ti macārē na witiweyoátō. Tunu aperā wesepū caāna ti macārē na tunuapéricōāto. ²² Ti rūmūrī pñame camasā rorije na caátie jūgori popiye na cabairi rūmūrī nigaro. Nipetiro baigarō Dios busurica tutipū cū caīquetibujuyupu jūgoyeticūrīcārōrē bairo. ²³ Ti rūmūrē roro ati yeparurē bairique nigaro. Dios pñame popiye na baio joroque na átīgumi, na yaye wapai. ¡Bairi carōmia bairirupū caāna popiye netōōrō baigarāma! ¡Tunu bairoa, caññurācārē capūnaacūna cūā popiye netōōrō baigarāma ti rūmūrē! ²⁴ Bairi ti macā macāāna jicāārā besui riagarāma. Aperā preso joricārā na caānoi, nipetiro macā macāārīpū ácoagarāma. Apepū macāāna pñame Jerusalén macārē ēmacōāgarāma yua. Na pñame ti macāpū nicōā nigarāma Dios cū caátitiricarō cārō,” na ĩ quetibujuyupu Jesús.

El regreso del Hijo del hombre

(Mt 24.29-35, 42-44; Mr 13.24-37)

²⁵ ĩ quetibujuyuparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu: “Jō unrecóopu ricāti cabaurije baugarō. Muipū unrecō macāācū, ñami macāācū cūā, ñocōā cūā ricāti baugarāma. Bairi yua, nipetiro camasā tie ĩña acūacoagarāma. Tunu bairoa ria capairiya oco turi roro cabusucājorore tūgori tūgo acūacoagarāma. ²⁶ Camasā pñame bairo cabairo ĩnarī: ‘¿Dope bairo to bairoati

ati um̄recóo?” Í uwitũgoñagarãma bũtiuro. Ñocõã cãã yuguĩñacoagarãma. ²⁷ Bairo cabairo beropu, yu, Camasã Jũgocũre ñiñamũgõ jogarãma. Buseriwo watoapu nocãrõ yu catutuarije mena, bairi yu caasiyabatorije mena yu caatõre ññajogarãma. ²⁸ Bairi mũjããrẽ ñiña: Mũjããrẽ yu caquetibũjuriere bairo caetaro ññarĩ wãmũncãña. Bairo wãmũncãrĩ, jõbui pũame mũjãã wãmõrĩrẽ ñumũgõjori coteya. Yu, tocãrõã yu atĩgu, mũjããrẽ netõũ acú,” na í quetibũjuyupu Jesús.

²⁹ Bairo í quetibũju yaparori, ati wãmerẽ ìcõñarĩ na quetibũju nemoñupũ tunu: “Higuera cawãmecũti yucu, o apeí yucu cabairijere mũjãã masĩña. ³⁰ Ti yucu cawãma pũũ cawasoaro ññarĩ, ‘Merẽ cãma cõñarõ baiya,’ mũjãã í masĩña. ³¹ Torea bairo mũjããrẽ yu caquetibũjuriere caetaro ññarĩ, ‘Merẽ Dios cũ carotimasĩrĩpau cõñarõ baiya,’ mũjãã í masĩgarã.

³² “Cariape mũjããrẽ ñiña: Mũjããrẽ yu caquetibũjuriere baijũgogaro ti yũtea macããna na cariparo jũgoye. ³³ Ati um̄recóo, ati yepa cãã yasipeticoagaro. Yu yaye quetibũjuriere roque petietigaro. Yu caĩrõrẽã bairo baicoagaro.

³⁴ “Caroaro tũgoñaña. Ti rũmu caetaparo jũgoye mũjãã ñña acũare. Nemo yu catunuetari rãmũrẽ, yu yarã roro na caatiãnorẽ ñiñagaetiya. Cacũmurãrẽ, bairi ati yepa macããjẽrẽ catũgoñarĩquẽ pairã cũãrẽ na ñiñagaetiya. Bairi caroaro ñña tocãnacã rũmu. ³⁵ Waĩbũcu pũame petire cũ cayoata, rutimasĩetĩñami. Torea bairo ti rũmu caetaro, camasã tocãnacãpau macããna rutimasĩetĩgarãma. ³⁶ Bairi yu caetaparore caroaro yuya. Tunu atore bairo Diore cũ jẽniña: ‘Ti rũmu caetaripau tũgoñatutuariquere jãã joya, ti rũmu cabaĩpeere jãã canetõmasĩparore bairo ñrã. Bairi tunu jãã, Camasã Jũgocũ tũpũ jãã caetaparore bairo ñrã, tũgoñatutuariquere jãã joya,’ qũĩ jẽniña tocãnacã rũmu,” na í quetibũjuyupu Jesús.

³⁷ Jesús pũame um̄recore templo wiĩpu ñubuenucũñupũ ti semanarẽ. Ñami pũamerẽ ácoanucũñupũ Olivo cawãmecũti burõpu, ñami netõõgu. ³⁸ Camasã ñipetiro tocãnacã ñamirõcã caño templo wiĩpu etanucũñuparã, Jesús cũ cabuerijere tũgorã etarã.

22

Conspiración para arrestar a Jesús (Mt 26.1-5, 14-16; Mr 14.1-2, 10-11; Jn 11.45-53)

¹ Merẽ yua, cõñarõ baiyuparo bõse rũmu, Pascua na caĩrĩ rũmu, pããrẽ cawauarije caasua manierẽ na caũgari bõse rũmu majũ. ² Quetiuparã sacerdote majã, bairi Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩquẽrẽ cajũgobueri majã pũame, “¿Dõpe bairo átiri Jesure cũ marĩ pajĩãrãati?” ãmeo í bũsuyuparã na majũ. Bairãpũa, átimasĩẽsuparã mai, camasãrẽ uwirã.

³ Bairi yua, wãtĩ cũ jããñupũ Judas Iscariote na caĩrẽ. Cũ pũame Jesús bueri majã pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãnacãũ mena macããcũ jĩcãũ ãñupũ. ⁴ Bairi yua, Judas pũame na ññau ásurũ quetiuparã sacerdote majã, bairi tunu aperã templo wii quetiuparã majũrẽ. Na tũpũ etari, Jesure bũsujã buitirocacõãñupũ, cũ na capajĩãmasĩparore bairo ñ. ⁵ Bairo cũ caĩrõ tũgo yua, useanicoasuparã. Bairo useanirĩ, “Dinero mũrẽ jãã jõgarã tie wapa,” qũĩñuparã templo wii quetiuparã pũame Judare. ⁶ Bairo cũ na caĩrõ, “Jau,” ñrĩ, jeyupu dinerore. Tie dinerore jeri bero, Judas pũame camasã manorẽ ññarĩ macãjũgoyupu, Jesure na ñerotigu.

La Cena del Señor (Mt 26.17-29; Mr 14.12-25; Jn 13.21-30; 1 Co 11.23-26)

7 Merē yua, etayuparo Pascua bōse rām̄, pāārē cawauarije asuena na caḡgari bōse rām̄. Tunu bairoa oveja nuricū macū cordero na cairē pajārī na caḡgari bōse rām̄ etayuparo. 8 Bairo ti rām̄ caetaro iña, Jesús p̄ame atore bairo na i joyur̄ Juan, apei Pedro menarē:

—Pascua bōse rām̄ marī caḡgapeere q̄ēnoyurájá.

9 Na p̄ame bairo cū cairō t̄go, q̄ūñuparā:

—¿Noor̄ marī caḡgapeere jāā caq̄ēnoyuro m̄ boyati?

10 Bairo na cañjēñarō, atore bairo na iñup̄ Jesús:

—Jerusalén macārē etarā, mujāā bócaetagarā j̄cāu caḡm̄rē, ocor̄ p̄sari caáçre. Cārē cū bócaetari, cū bero mujāā ḡsaápá. 11 Cū usaa yua, cū w̄ip̄ cū cajāārō, ti w̄i up̄are atore bairo cū mujāā iğarā: ‘Cabuei bairo i jēñajoyami: “¿Noor̄ to añiñati Pascua bōse rām̄ caāno ȳ cabuerā mena ȳ caḡgapa ar̄a?” i jēñiña rotijoyami,’ mujāā iğarā. 12 Bairo mujāā cañjēñarō, mujāā iñoḡmi j̄obuir̄ caroaro q̄ēnoweyorica ar̄are. Top̄ marī caḡgapeere mujāā q̄ēnoyuya —na iñup̄ Jesús.

13 Bairo cū cairō t̄go, acoásuparā. Top̄ na caetaro, nipetiro Jesús na cū cañatorea bairo baipeticōñuparō. Bairi top̄ q̄ēnoyuyuparā Pascua bōse rām̄ na caḡgapeere yua.

14 Cabero yua, na caḡgari hora caetaro, Jesús bairi cū cabuerā nipetiro etanumurī ruiyuparā mesar̄. 15 Bairo nipetiro na caruiro iñarī, atore bairo na iñup̄ Jesús cū cabuerārē:

—¡Nocārō majū ati Pascua bōse rām̄rē mujāā ȳ j̄gougaganucūmit̄joar̄ ȳ cariparō j̄goye! 16 Cariape mujāārē ñiña: Dios cū carotimasir̄p̄au caetaparo j̄goye mujāā mena ȳ ḡganemoetiḡu —na iñup̄.

17 Bairo i yaparo, cū wāmo mena j̄cār̄u etiricar̄re nerī, “Dios, m̄ ñujāñiña jāā mena,” q̄ū yaparori, atore bairo na iñup̄ Jesús, cū cabuerārē:

—Atie use ocore āmeo t̄ābato peyocōñā. 18 Cariape mujāārē ñiña: Āmea mujāā mena atie use ocore p̄gan̄i ȳ etinemoetiḡu ȳ Pac̄u cū carotimasir̄p̄au tunu caetaro marī caetinemoparō j̄goye.

19 Cabero tunu cū wāmo mena pāārē nerī, “Dios m̄ ñujāñiña jāā menarē,” i yaparori, carecomacā peenerī na batoyur̄ Jesús cū cabuerārē. Nunirī atore bairo na iñup̄:

—Atie pan, ȳ gur̄u ñiña. Mujāārē ȳ cariabojarije macāājē ñiña. Bairi mujāā cūā, cabero atore bairo ȳ caátajere t̄goñarī, pāārē mujāā bato ḡganucūgarā —na iñup̄.

20 Cabero tunu torea bairo ásup̄u etiricar̄re, ḡga yaparori bero. Atoe bairo na iñup̄ Jesús:

—Atir̄u macāājē use oco p̄ame ȳ r̄iñi ñiña. Camasārē netd̄oḡu, ȳ riacoagn̄. Bairo ȳ cariap̄e j̄gori cawāma wāme camasārē Dios cū caátibojac̄ur̄jē ñiña. 21 Tunu ap̄eyera ȳre roro cañbuitirocar̄au ȳ mena, ȳ caḡgari mesar̄u ḡgaruiyami cū cūā. 22 Torec̄na, ȳ, Camasā j̄goc̄u, ȳ Pac̄u ȳ cū cabairoti-joricarorea bairo ȳ baiḡu. Cabaiñiatacūārē, ȳre cañbuitirocar̄aḡe cū carotije wapa paio nigaro —na iñup̄ Jesús cū cabuerārē.

23 Bairo cū cañr̄j̄erē t̄gori, “¿Ni majū cū ānic̄uti cārē cañbuitiri majōcu?” āmeo i jēñiña j̄goyuparā na majū, cū cabuerā p̄ame.

Quién es el más importante

24 Cabero tunu Jesús cū cabuerā p̄ame, “¿Ni majū cū ānic̄uti j̄cāu marī mena macāācū, caāni majūārē bairo caācū?” āmeo i busuyuparā. 25 Bairo na cañr̄j̄erē t̄go, atore na iñup̄ Jesús: “Ati yepa macāāna quetiuparā reyre bairo caāna tutuaro mena na rotiepeyama na roca macāānarē. ‘Camasārē

cajuána' wāmecutiyama bairāpua. ²⁶ Tore bairo na cabaimiatacūārē, mujāā pūame roquere tore bairo baietirotiya. Bairo pūame bairotiya mujāārē: Mujāā mena macāācū, caānimajūūrē bairo caānigau mujāā mena macāācū, mujāā roca netōjāñurō carotimasīrē bairo ānirotiya. Tunu bairoa carotiri majōsure bairo caānigau, mujāā ūmurē bairo cū āmarō. ²⁷ Toroque, ¿ni pūame cū ānicuti caānimajūūrē bairo caācū: Mesapū caugarui pūame, o cārē caugarique qūēnonuū pūame, cū ānicuti caānimajūūrē bairo caācū? Ati yepa macāāna pūame, 'Mesapū caugarui pūame cārē caugarique qūēnonuū netōōrō caānimajūū niñami,' i tūgoñabujiorāma. Bairo na caītūgoñamiatacūārē, yu pūame ugariquere caqūēnonuū ūmurē bairo yu āniña mujāā menarē.

²⁸ "Apeyera tunu ati yerapure popiye yu cabairi rūmurē mujāā roque tocānacānia yu mena mujāā baracuti āmu. ²⁹ Bairo mujāā cabairoi, yu Pacu yure rotimasīrīqūērē cū cajoricarorea bairo yu cūā rotimasīrīqūērē mujāārē yu joya. ³⁰ Bairi yu carotimasīrīpau pū mujāā cūā eti, uga, mujāā ātigarā yu ya mesapū. Tunu bairoa quetiuparā na caruiro ūno, tronopū mujāā ruigarā. Israel yepa macāāna, pūga wāmo peti rapore pūga pēnirō cānacā poari macāāna na caātajere iñacōñarī na mujāā iñabesegarā," na iñupū Jesús cū cabuerārē.

Jesús anuncia que Pedro lo negará
(Mt 26.31-35; Mr 14.27-31; Jn 13.36-38)

³¹ Cabero tunu qūīnemoñupū Jesús Simorē:

—Simón, yu yau, tūgoya yu cāirjērē: Satanás pūame mujāārē busujāgumi, roro mujāā caātiparore bairo ī. Jīcāū trigo aserire cū cajugarerore bairo mujāā cūārē regayami. Yu mena mujāā caānorē boojāētīñami. ³² Bairo Satanás mujāārē cū caātigamiatacūārē, yu pūame murē Diopure yu jēnibojapū, cū mena caroaro majū mū catūgoñatutuaparore bairo ī. Bairi yua, yu mena tunu caroaro nemojāñurō tūgoñatutuari marī yarārē caroaro na mū jūgoānigu.

³³ Bairo Jesús cū caīrō tūgo, qūīñupū Pedro pūame:

—Yu Quetiupau, di rūmu ūno mū yu aweyoetigu. Āmea mū mena preso jorica wiipū yu āmasīña. Tunu bairoa mū mena yu baiyasi masīña —qūīñupū Simón Jesure.

³⁴ Bairo cū caīrō, atore bairo qūīñupū Jesús Simorē:

—Pedro cariapē murē ñiña: Āme ñamia ābocu cū capiiparo jāgoye itiani majū, 'Cū yu masīētīña Jesure,' yu mitogu —qūīñupū Jesús Simorē.

Se acerca la hora de la prueba

³⁵ Cabero tunu atore bairo na iñupū Jesús:

—Mujāārē wasopoa ūno, bairi moneda jāārīcā poa ūno cūārē, bairi tunu rapo juti ūnie cūārē cūgoena, mujāārē yu caārotirica rūmurē, ¿ñe ūnie mujāā to rusari? —na iñupū Jesús.

Bairo cū caīrō, qūīñuparā:

—Ñe ūnie jāā rusaepu.

³⁶ Bairo na caīrō, na iñemoñupū tunu:

—Bairi āmerā, cawasopocacu, cū wasopoare cū neápáro. Tunu bairoa cū moneda jāārīcā poa cūārē cū neápáro. Bairi tunu jarerīcapāi cacūgoesu cūā, cū oco juricarore nunirocari, jīcāpāi cū jarerīcapāi wapatiáto. ³⁷ Bairi mujāārē ñiña:

"Atore bairo ī woatuyayupa mai yu cabaipeere Dios buserica tutipū: 'Carorije caāna watoapu yasigumi.' Bairi nipetirije yure Dios ya tutipū na caīwoatujūgoyetirique, na caīrcārōrēā bairo baipecticoagaro," na iñupū Jesús.

³⁸ Bairo cū caĩrĩjērē caroaro tūgoñamasĩētĩrĩ, atore bairo qũĩñuparā:
—Jãã Quetiupau, ato niña jarericapãĩrĩ pũgapãĩ. Tie mena na marĩ ãmeo qũĩemasĩña.

Bairo na caĩrõ, Jesús pũame na ãñupũ:

—Tocãrõ majũ átia mano. Bairo marĩ áperigarã —na ãñupũ Jesús, bairo na caĩrõĩ.

Jesús ora en Getsemaní
(Mt 26.36-46; Mr 14.32-42)

³⁹ Cabero yua, acoásupũ Olivos na caĩrĩ burorũ. Topũ caájeyanucũrĩcũ ãnirĩ topũ ásupũ. Bairo Jesús cū caátó, cū cabuerã cūã cū usa ásuparã. ⁴⁰ Bairi yua, topũ na caetaro, atore bairo na ãñupũ:

—Diore cū jēniña, wãtĩ mujããrē cū canetõõētĩparore bairo ãrã —na ãñupũ Jesús cū cabuerãrē.

⁴¹ Bairo na ã yaparori bero, Jesús pũame ãtããrē wējoricaro cãrõ wuri, cū rũropaturi mena etanumurĩ Diore cū jēnijũgoyupũ. ⁴² Ato bairo ã jēniñupũ: “Caacu, mũ cabooata, atie roro yũ canetõõeere yũ mũ netõõbojagu. Baiorũna, yũ caborore bairo to baieticõãto. Mũ caborore bairo roque to baiãto,” ã jēniñupũ Jesús.

⁴³ Bairo cū caĩjēniñnipaua, ángel buiaetayupũ, Jesure tũgoñatutuarique cū jogũ. ⁴⁴ Bairo roro cū canetõrĩjē watoaru, Jesús netõjãñurõ jēninemoñupũ. Bairo cū cajēnirõ, cū caasipuarije oco pũame riire bairije tapiwēñuparõ yeparũ.

⁴⁵ Bairo Diore jēni yaparori, wãmũncã ásupũ cū cabuerã tũpũ. Jesús pũame cacãnirãpũrē na etayupũ. Cū cabuerã pũame Jesús cū caĩrĩjērē tũgoñatutuaetiri cãnicuasuparã. ⁴⁶ Cacãnirãrē na etari, na ãñupũ Jesús:

—¿Nopẽĩrã mujãã cãniñati? Cãniena, wãmũncãrĩ Diore cū jēniña, wãtĩ mujããrē cū canetõõētĩparore bairo ãrã —na ãñupũ Jesús, cū cabuerã cacãnirãrē na etari.

Arrestan a Jesús
(Mt 26.47-56; Mr 14.43-50; Jn 18.2-11)

⁴⁷ Bairo cū cabuerãrē cū caĩãnoa, capããrã camasã etayuparã. Narē cajũgou Judas ãñupũ. Puga wãmo peti rũpore puga pēnirõ cãnacãũ Jesús cū buerã mena macããcũ jĩcãũ caãninucũmirĩcũ ãñupũ. Bairi yua, Judas pũame Jesutũ etayupũ, cū jēnignũ. Etari, caroaro mena átitori, cū ãpũñupũ. ⁴⁸ Bairo cū caãto, Jesús pũame atore bairo qũĩñupũ:

—Judas, ¿nopẽĩ yũ, Camasã Jũgocũre ãpũrĩ yũ mũ ãbuiti rocagayati? — qũĩñupũ.

⁴⁹ Bairi Jesús mena macããna pũame caetari majã na caátigarijere ãñarĩ, qũĩñuparã Jesure:

—Jãã Quetiupau, ¿jarericapãĩrĩ mena na jãã qũĩcũti?

⁵⁰ Bairo ãrĩ, jĩcãũ na mena macããcũ pũame sacerdote majã quetiupau ãmũrē cū cãmii tuyupũ. Cū ãmorõ carĩape nũgõã pũamerē cū patañocõã joyupũ.

⁵¹ Bairo cū caãto ãña, atore bairo qũĩñupũ Jesús:

—Bairo ápericõãña. Na mena ãmeo qũĩētĩcõãña —qũĩñupũ.

Bairo ã yaparori, cū capataatacu ãmorõrē ñerĩ, cū pĩtitu catioyupũ tunu.

⁵² Áti yaparori bero, na ãñupũ Jesús. Quetiuparã sacerdote majã, bairi templo wii quetiuparã majã, aperã cabũtoa camasãrĩ majã, nipetiro cũrē ñegarã caetari majãrē, atore bairo na ãñupũ:

—¿Nopẽĩrã cajerutiri majõcu yũ caãnorē bairo jarericapãĩrĩ mena, bairi yucũ rũcaari mena yũ mujãã ñerã atĩati? ⁵³ Tocãnacã rũmũna mujãã watoa

yu āninucūāpū templo wiipare. Bairo yu caānimitacūārē, ni jīcāū ūcū mujāā mena macāācū yu űeemi. Āme ati űamipū mujāā caātigarijere mujāā átimasīgarā bairāpūna wātī cū carotirore bairo —na īñupū Jesús.

Pedro niega conocer a Jesús

(Mt 26.57-58, 69-75; Mr 14.53-54, 66-72; Jn 18.12-18, 25-27)

⁵⁴ Bairo cū caīrō bero, cū űeñuparā Jesure. Bairo cū átiri, cū neásúparā yua, sacerdote majā quetiuparū ya wiipū. Pedro pūame yoajāñurōpūna na īñausayupū. ⁵⁵ Cabero topū etarā, guardia pūame peero rioyuparā ti wii macā yepa recomacārē. Bairo átiri, ti peerotū jūma ruiyuparā. Pedro cūā na tare ruiyupū. ⁵⁶ Bairo peerotū cū caruiro, jīcāō paabojari majōco Pedrore qūñīaqūēnorī bairo īñupō:

—Āni cūā Jesús mena macāācū ācūmi.

⁵⁷ Pedro pūame itori atore bairo cō īñupū:

—Yu yao, cū yu masīētīña.

⁵⁸ Cabero tunu apei Pedrore qūñīarī, bairo qūñīupū:

—Mū cūā, Jesús mena macāācūā mū āniña.

Pedro pūame qūñīupū:

—Yu baietiya, tame. Cū mee yu āniña.

⁵⁹ Bairi tunu jīcā hora bero, apei cūā jīcāū na mena macāācū tutuaro mena na īñupū cū yarārē:

—Cariape mujāārē űiña: Āni cūā Jesús mena macāācū ācūmi. Ānia, Galilea macāācū űiñami.

⁶⁰ Bairo cū caīrō tūgo, Pedro pūame qūñīupū:

—Tame, merē mujāārē, ‘Cū yu masīētīña,’ mujāā űimiñajā —na īñupū.

Bairo Pedro cū caītoāñiparūna jīcāū ābocu piyupū yua. ⁶¹ Marī Quetiuparū pūame āmejoreri, qūñīajoyupū Pedrore. Bairo cū caato, Pedro pūame tūgoña bōcayupū marī Quetiuparū cū caīatajere. “Pedro āmeacā ābocu cū capiiparo jūgoye itiani, ‘Cū yu masīētīña Jesure,’ yu mitogu,” cū cū caīatajere tūgoña bōcayupū. ⁶² Bairo tūgoña bōcari yua, witicóásupū macāpū. Topū yua, tūgoña yapapuari bātioro otiyupū Pedro.

Se burlan de Jesús

(Mt 26.67-68; Mr 14.65)

⁶³ Bairi Jesure cacoterā pūame roro qūñī epejūgoyuparā. Cū bapeyuparā. Cū payuparā. ⁶⁴ Tunu cū caapeere jutii asero mena jiyabiatori, na wāmorī mena cū riapére cū payuparā. Bairo átiri, qūñī jēniñāñuparā:

—Mū camasīrījē jūgori jāā quetibūjuya: ¿Noa āmerē mārē na payati? —qūñī epeyuparā.

⁶⁵ Tore bairo jeto capee wāme qūñī epeyuparā Jesure.

Jesús delante la Junta Suprema

(Mt 26.59-66; Mr 14.55-64; Jn 18.19-24)

⁶⁶ Cabusuro bero, judío majā cabūtoa camasīrā majū, bairi quetiuparā sacerdote majā, aperā Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobuerā cūā neñāñuparā. Jesure cū neásúparā Junta Suprema macāāna tūpū. Topū etarā, atore qūñī jēniñāñuparā:

⁶⁷ —Jāārē cariape quetibūjuya: ¿Mū, Mesías, Dios cū cajou mū āniñati? —qūñī jēniñāñuparā.

Jesús pūame bairo na īñupū:

—‘Cūā yu āniña,’ yu caīata, cariape yu mujāā tūgoetibujiorā. ⁶⁸ Tunu bairoa yu cūā mujāārē yu cajēniñāata, mujāā yuetibujiorā. ⁶⁹ Bairo cariape

mujãã catãgoetimiatacããrẽ, yu, Camasã Jãgocu, Dios cã caĩñajoro cõtũ cariape nũgõãrẽ caruipau yu ãniña. Æme beroaca Nipetiro Carotimasĩ tũpũ caruipau yu ãniña —na ãñupũ Jesús.

⁷⁰ Bairo cã caĩrõ tũgo, to macããna nipetirã cã jẽniñanemoñuparã:

—¿Bairo mũ caĩata, “Dios macã yu ãniña,” ãgu miñati?

Bairo na caĩjẽniñarõ, Jesús pũame na ãñupũ:

—Cũã yu ãniña, mujãã caĩrõrẽã bairo.

⁷¹ Bairo cã caĩrõ, ãmeo ãñuparã na majũ:

—Roro cã caĩrõqũerẽ marĩrẽ caquetibũjũnemoparãrẽ na marĩ macãnemoetigarã. Merẽ marĩ majũã, marĩ tũgo yaparoya roro cã caĩrjẽrẽ —ãmeo ãñuparã na majũ.

23

Jesús ante Pilato

(Mt 27.1-2, 11-14; Mr 15.1-5; Jn 18.28-38)

¹ Bairo ã yaparori bero, wãmũnũcãrĩ cã neásuparã quetiupau Pilato cawãmecũcũ tũpũ Jesure. ² Topũ etarã, Jesure cã busujã jũgoyuparã. Atore bairo qũĩ busujãñuparã:

—Ãni, cã caquetibũjũrije jũgori jãã yarã na tãgomawijiao joroque na átiyami. ‘Roma macããcũ quetiupau emperadore, marĩ yaye dinero impuestore cã marĩ joetigarã,’ jãã ã quetibũjũnucũñami. Tunu bairoa, ‘Mesías yu ãniña,’ ãtonucũñami. Bairo cã caĩata, ‘Quetiupau Rey yu ãniña,’ caĩrẽ bairo ãnucũñami —qũĩ busujãñuparã Pilatore.

³ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Pilato Jesure:

—¿Mũa, judío majã Quetiupau Rey mũ ãniñati?

Bairo cã caĩrõ, Jesús pũame qũĩñupũ:

—Mũ caĩrõrẽã bairo yu baiya —qũĩñupũ.

⁴ Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo na ãñupũ Pilato sacerdote majã quetiuparãrẽ, aperã camasã cããrẽ:

—Yua, ãni roro cã caátiere yu bócañaẽtĩña. Ñe ãnie buicũperiyami —na ãñupũ.

⁵ Bairo na cã caĩmiatacããrẽ, nipetiro camasã pũame tutuaro mena qũĩnemoñuparã tunu:

—Ãni, cã caquetibũjũrije mena roro camasã na tãgomawijiao joroque na átinucũñami. Galilea macãpũ bairo átiyãgowĩ. Æmerẽ tunu, ati yepa, Judea yepare torea bairo roro na ãton átiyami —qũĩ busujãñuparã.

Jesús ante Herodes

⁶ Bairo na caĩrjẽrẽ tũgori, Pilato pũame, “¿Galilea macããcũ cã ãniñati?” na ã jẽniñañupũ. ⁷ Bairi yua, “Cũã niñami,” na caĩrõ tũgo, Herodes cawãmecũcũ tũpũ Jesure cã neãrotiyupũ Pilato. Mai, Herodes pũame Galilea yepa macããna quetiupau ãñupũ. Bairũa, ti rãmũrĩrẽ cã cãã ãñupũ Jerusalén macãpũ. ⁸ Bairo Jesure Herodetũ na cane etaro ãña, Herodes pũame bũtioro qũĩñajesoypũ. Mai, Herodes pũame Jesús cã caátiere, camasã na caquetibũjũrije tãgonucũñupũ. Bairi bũtioro Jesure qũĩñaga nucũmiñupũ, ape wãme cã caátijẽnomasĩrjẽrẽ ãñagu. ⁹ Bairo Jesús cã caetaro, capee cã jẽniñamiñupũ. Jesús pũame cã yuesupũ. ¹⁰ Topũ ãñuparã quetiuparã sacerdote majã, aperã, Moisés ãnacũ cã carotícũrĩqũerẽ cajũgobueri majã mena. Na pũame Jesure tutuaro mena cã busujãñuparã. ¹¹ Bairi Herodes, cã ãmũa cãã Jesure roro qũĩ epeyparã. Bairo átiri, jutii quetiupau rey ãcũ cã cajãñarjẽ

ũnierē cū jāñuparā, cū boyetiepegarā. Cabero Jesure Pilato tuṛu cū neárotiyuṛu tunu. ¹² Ti rām̄u caāno, Herodes, bairi Pilato mena āmeo bapacuti jāgoyparā, cajūgoyeru mai caāmeo ĩñatemiricārā.

Jesús es sentenciado a muerte

(Mt 27.15-26; Mr 15.6-15; Jn 18.39-19.16)

¹³ Cabero Pilato ruame quetiuparā sacerdote majā, aperā carotimasīri majā, aperā camasā nipetirore na neñoñupū. ¹⁴ Na neñori, atore bairo na ĩñupū:

—Mujāā, ānirē cū buṣupaigarā, yutu cū mujāā neatiupa. ‘Cū caquetibujarije mena camasārē na tūgomawijiao joroque na átiyami,’ ĩri, yutu cū mujāā neatiupa. Bairo mujāā caĩrōi, yu ruame mujāā caĩñajoro, cū yu jēniñamiarū. Bairo mujāā, ‘Roro átiyami,’ mujāā caĩmiatacūārē, yua, ānirē roro cū caátiere yu bócañaētiña. Ñe ũnie mujāā cabuṣujāmirijē cū yu wapa bocaetiya. ¹⁵ Herodes marĩrē cū catunujoatacu cūā, ‘Ñe ũnie buicuṣeriyami,’ ĩupĩ. Bairi cū cayasimasīrō maniña. ¹⁶ Bairua, cū yu baperotigu. Cūrē na cabapeyaparoro, cū yu wiyogu —na ĩñupū Pilato camasārē.

¹⁷ Mai, tocānacā Pascua bose rām̄u caāno, Pilato ruame wiyonucũñupū ĩcāñu preso jorica wiiru macāācū, judío majā na caboure. Bairi Jesure cū wiyogamiñupū. ¹⁸ Bairo cū caátigamiatacūārē, nipetiro camasā ruame bairo boesuparā:

—¡Bairo mu áperigu! ¡Barrabás roquere jāārē mu wiyobojagu! —qũ awaja jāgoyparā.

¹⁹ Barrabás ruame ti macārē ācū, na quetiupau gobiernorē rocañu, bairi tunu camasārē na pajāĩ, preso jorica wiiru añupū tie wapa. ²⁰ Pilato ruame Jesure cawiyogau āniri tunu na ĩnemoñupū:

—Jesure cū yu wiyogu.

²¹ Bairo cū caĩmiatacūārē to macāāna netdōjāñurō qũ awajayuparā:

—¡Yucupāiru cū papuaturotiya!

²² Tunu na ĩnemoñupū:

—Cariape yu quetibujaya: ¿Dise ũnie carorije cū ásupari? Yua, ānirē roro cū caátiere yu bócañaētiña. Bairi cū cayasimasīrō maniña. Bairua, cū yu baperotigu. Cūrē na cabape yaparoro, cū yu wiyorotigu —na ĩñupū merē itiani majū.

²³ Bairo cū caĩmiatacūārē, “¡Yucupāiru cū papuatu rotiya!” jĩrā bũtioro jāñuri ĩ awajanemoñuparā. Bairi to macāāna, sacerdote majā quetiuparā, bairi aperā camasā mena, bũtioro na caawajaro jāgori, na caborore bairo baiyuparo. ²⁴ Bairi Pilato ruame, “Torecu, na caborore bairo yu átigu,” ĩ tūgoñupū. ²⁵ Bairi cárcel caācū gobiernorē carocagamiricū, camasārē capajāĩricūrē cū wiyorotiyuṛu. Bairo átiri, Jesure yua, na caborore bairo na átirotiyuṛu.

Jesús es crucificado

(Mt 27.32-44; Mr 15.21-32; Jn 19.17-27)

²⁶ Bairi yua, Jesure cū neásuparā, yucupāiru cū papuatarā. Bairo áná, Simón cawāmecucure cū ñeñuparā, Jesús yucupāirē cū ruṣabojáto, ĩrā. Mai, Simón ruame Cirene yepa macāācū añupū. Ti rām̄urē aperoru cañiatacu etañu baiyuru Jerusalén macārē. Bairi Jesús berore cū yucupāirē ruṣa ásupu Simón.

²⁷ Jesure na capapuarátóre, capããrã camasã na usayuparã. Bairi carõmia na mena caãna pñame, roro Jesure na caátigaro ñnarĩ, butiuro tũgoña yapapuari, otĩusayuparã. ²⁸⁻²⁹ Bairo na caotiro ñnarĩ, Jesús pñame atore bairo na ñũpũ na, rõmirĩrẽ:

—Mujãã, Jerusalén macããna rõmirĩ. Roro yũ cabaipeere tũgoña yapapuaeticõãña. Popiye mujãã cabaipa rãmari etagaro. Ti rãmũ caetaro, ati macã macããna rõmirĩ atore bairo ñgarãma: ‘Useaniri niñama carõmia capũnaacuti masiẽna, capũnaa mãna, capũnaa ñpũõẽna.’ Roro tũgoña yapapuari bairo ñgarãma. Bairi mujãã majũã roro mujãã cabaipeere, mujãã pũnaa cãã roro na cabaipee pñamerẽ tũgoña yapapuari otiya. Yũre, ‘Roro baiyami,’ ĩ otieticõãña. ³⁰ Ti rãmũ caetaro, camasã pñame riagamirã, ‘ĩõtã yucure jããrẽ to tãnio reatõ!’ ãmeo ñgarãma. ³¹ Yũ, caroaro caácũ ãnirĩ yucũ cacatiricũre bairo yũ ãniña. Bairo caãcũrẽ yũre na caátimasĩata, nocãrõ roro netõõrõ na átigarãma ati macã macããnarẽ, yucũ cajĩnirĩcũre bairo caãnarẽ —na ñũpũ Jesús.

³² Jesús mena na neásuparã caãmua pũgarã roro caãnarẽ, Jesús mena na cããrẽ yucũpãiru na papuaturegarã. ³³ Bairi yua, La Calavera na caĩõrũ etarã, Jesure yucũpãiru cũ papuatuyparã. Cũ mena, roro caãna cããrẽ na papuatuyparã, jĩcãũ cariape nũgõãrẽ, apeĩ caãcõ nũgõãrẽ. ³⁴ Bairo yucũpãiru tusau, Jesús pñame Diore qũĩñũpũ:

—Caacu, ãnoa roro na caátiere masiẽtiñama. Bairi tiere na masiriyobojaya —qũĩñũpũ.

Teo caãna soldaua pñame cũ jutirore nipetirã caborã ãnirĩ, número tiirire ãmeo wẽnuniñuparã. Bairo átiri na majũ masiñuparã Jesús jutirore canepaure. ³⁵ Camasã nipetiro to caãna Jesure qũĩñajoyuparã. Bairi tunu carotimasĩri majã cãã qũĩñajori roro qũĩ boyeti epeyuparã:

—Aperãrẽ na netõõpũ. Bairi ãmerẽ cũ majũã cũ netõáto. Mesías, Dios cũ cabesericũ majũ cariape cũ caãmata, cũ majũã netõõmasĩbujionũ —qũĩ boyetiepeyuparã.

³⁶ Soldaua cãã qũĩ boyetiepeyuparã. Cũtu etari, use oco carorijere, “ĩõjũ, etiya!” qũĩ epeyuparã. ³⁷ Tunu atore bairo qũĩnemoepeyuparã:

—ĩMũ, judío majã Quetiupaũ Rey mũ caãmata, mũ majũã mũ netõõmasĩbujionũ! Mũ netõõetiña —qũĩ epeyuparã.

³⁸ Tunu bairoa Jesús rũroa buire yucũpãĩ woaturicapãĩrẽ papuatuyparã. Tipãĩrũre atore bairo ĩ woaturique tusayuparo: **ÑNI JUDÍO MAJÁ QUETIUPAũ REY NIÑAMI**, ĩ woaturique tusayuparo.

³⁹ Jesús mena na capapuaatacũ jĩcãũ Jesure tutiri atore bairo qũĩñũpũ:

—ĩMesías, Dios cũ cajõn majũ mũ caãmata, mũ majũã mũ netõõbujionũ! Jãã cããrẽ mũ netõõbujionũ. Mũ netõõmasiẽcũ —qũĩñũpũ.

⁴⁰⁻⁴¹ Bairo cũ caĩrõ, cũ mena macããcũ apeĩ pñame qũĩ tutiyupũ cũ bapare:

—Mũ, cariaçoapaũ nimicãã, ¿Dios mena mũ tũgoña qũĩnogaetiyati mai? Marĩã, roro caãna ãnirĩ marĩ buicũtiya. Bairi marĩrẽ pajĩãrã átiyama. Ñni roque dise ñnie carorije caãpei niñami —qũĩñũpũ.

⁴² Cabero Jesús pñamerẽ qũĩñũpũ:

—Jesũ, mũ carotimasĩrĩpaũ etaũ, yũre mũ masiritiepa.

⁴³ Bairo cũ caĩrõ, qũĩñũpũ Jesús pñame:

—Cariape mũrẽ ñiña: Ati rãmua yũ mena mũ ãnignũ, Diotũ, nocãrõ caroaro caãnorũ —qũĩñũpũ.

Muerte de Jesús

(Mt 27.45-56; Mr 15.33-41; Jn 19.28-30)

44-45 Merē yua, pasaribota caāno, caāno tʉsaroa yua, naitĩacoásúparo ati yepa nipetiropu. Yoaro naitĩañuparō. Bairi muipʉ bauesupu. Ñamicā, tres de la tarde caāno majũ tunu busuyuparo. Tunu bairoa templo wii aruare ěñotaricaro jutii asero carecomacā woocoasuparo. 46 Bairo cabairo bero yua, Jesús puame busurique tutuaro mena atore bairo iñupũ:

—¡Caacu, yu yeri pũnarē yu bocáñeña!

Atore bairo i yaparo, riacoásúpu Jesús.

47 Soldaua quetiuparu capitán puame cabaiatajere iñarĩ, atore bairo Diore quĩ basapeoyupu:

—Cariapea ãnia, Jesús carorije caápei majũ nimiupĩ —iñupũ.

48 Tunu bairoa camasã nipetiro to caāna tie cabaiatajere cañaatana añirĩ, butioro tũgoña yapapuari na cotiare pari tunuásuparã, Diore tũgoñabobori.

49 Bairi Jesús baparã caānana cãã nipetiro, aperã carõmia Galilea yepa macããna Jesure causaátiatana puame toa tuari jõpũã iñacõãnucũñuparã cabaiatajere.

Jesús es sepultado

(Mt 27.57-61; Mr 15.42-47; Jn 19.38-42)

50 Mai, añupũ jĩcãũ caĩmũ caĩmũ José sawãmesen. Arimatea sawãmesuti macã macããcũ añupũ. Ti macã puame Judea yeparupe añuparō. Cũ cãã, quetiuparã, Junta Suprema majã mena macããcũ jĩcãũ añupũ. 51 Mai, José puame Dios cũ carõtimasĩrapu caetarore cacotei añupũ. Bairi cũ mena macããna quetiuparã roro na caátiatajere caboetimiatacu añupũ. 52 Bairi yua, Pilato tʉpu átĩ, Jesús rupaari ãnajerē yarocagu, cũ jeniásupu. 53 Cabero yua, José puame Jesure, yucapãipʉ catusaure cũ ruioyupu. Bairo cũ átiri, jutii asero lino mena, cũ ũmañupũ. Bairo átiri bero, ũtã opepu Jesús rupaari ãnajerē cũñupũ. Áti yaparori, ũtãpãĩ mena tubiatoyupu. Ti ope puame mai, aperã cayasirãrē cacũroca mani ope añuparō. 54 Ti rãmũ puame añuparō judío majã na cayerijãrĩ rãmũ jũgoye macã rãmũ. Ti rãmũ ñamicã merē judío majã na cayerijãrĩ rãmũ etagaro baiyuparo. Bairi quẽno weyoyeyogarã baiyuparã, na cayerijãrĩ rãmũ caetaparo jũgoye.

55 Bairi carõmia Galilea yepa macããna Jesure causaátiatana cãã ásúparã, Jesure ũtã opepu na cayarore iñaránã. Na, rõmirĩ puame Jesús rupaari ãnajerē na cacũatapuare masĩgarã, iñarã ásúparã. 56 Bairo iña yaparori bero, na caāni wiiripu tunucoásuparã. Topu etarã yua, caroaro cajutĩñurĩjērē quẽnoñuparã Jesús rupaari ãnajerē na capiopopeere. Bairo átĩ yaparori bero, yerijãñuparã Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩcãrõrẽã bairo.

24

La resurrección de Jesús

(Mt 28.1-10; Mr 16.1-8; Jn 20.1-10)

1 Cabero yua, judío majã na cayerijãrĩ rãmũ bero, ape semanarē na capaajũgori rãmũ añuparō. Bairi ti rãmũ caāno, ñamirõcãcã cajutĩñurĩjē caquẽnoatana rõmirĩ puame masã opepu ásúparã, cajutĩñurĩjērē Jesús rupaari ãnajerē pioturánã. Aperã rõmirĩ cãã na bapacuti ásúparã na mena. 2 Bairo ti masã opere etarã yua, iñajoyuparã. Ti opere na cabiaatati, ũtã tii tupãworicaropu bauyuparo. 3 Bairo cabairoi, ti opepu jããñuparã. Marĩ Quetiuparu rupaari ãnajē puame mañuparō yua, na caññaata. 4 Bairo cũ rupaari ãnajē camanoi yua, butioro tũgoñacõã maniásuparã. Dope bairo átĩ masĩsuparã. Bairo na baiãno, puagarã caĩmũ natu etanucãñuparã. Na puame

jutii caasiriyarije cayowerijere jāññañuparā. ⁵ Bairo carōmia p̄ame butiuro uwiri murīcūmucoásúparā yeparu. Bairo na caáto, atore bairo na ññuparā caūm̄na p̄ame:

—¿Nopēirā cariaricarā ānanarē na cacūrōp̄u cacatirena mujãã macãñati?

⁶ Jesús atore manīñami. Merē caticoayami. ¿Galileap̄u mujãã caño, cū cabaipeere mujããrē cū caquetibujariquere mujãã masīētīñati? ⁷ Atoze bairo mujããrē īwī: ‘Ȳu, Camasā Jūgocare, carorije caānarē ȳu jorocagarāma, ȳu yuc̄p̄āip̄u na capapuaturocaparore bairo ĩrā. Bairo ȳu na caátirocamiatacūārē, itia rūm̄u bero ȳu caticoagu tunu,’ mujãã ĩ quetibujuwī —na ĩ quetibujuyuparā ángelema majā.

⁸ Bairo na caĩrōp̄u, tūgoña bōcayuparā Jesús narē riagu jūgoye cū caĩrīq̄ūrē.

⁹ Bairo tūgoñabócari yua, macāp̄u tunucoásúparā. Top̄u etarā, Jesús cū cabuerā, p̄uga wāmo peti rapore jīcā p̄enirō cānacā apóstolea caānarē nipe-tirije na caññaatajere na quetibujuyuparā. Apera cūārē na quetibujuyuparā.

¹⁰ Narē caquetibujuri majā rōmirī p̄ame aññuparā: María Magdalena, Juana, apeo María, Santiago paco, apera carōmia cūā aññuparā. ¹¹ Bairo na caĩrō tūgo, apóstolea majā p̄ame cariape na tūgoesuparā. “Bairo ĩcōārā mujãã ĩña,” na ĩcōaññuparā.

¹² Bairo cariape na catūgoetimiatacūārē, Pedro p̄ame atuátī ĩñau ásupu masā opere. Bairo top̄u jāátī ĩñañup̄u. Bairo cū caĩñarō, maññuparō Jesús rupauri ānajē. Jutii aseri Jesure na caūmamiataje jeto aññuparō. Bairo tie jeto caño ĩña acuari, cū wiip̄u tunucoásúp̄u. Butiuro tūgoñarīq̄ūē pairi tūgoñamani ásupu, tie cabaiatajere ĩñarī.

En el camino a Emaús

(Mr 16.12-13)

¹³ Tī rūm̄u cañoa p̄ugarā Jesús cū cabuemirīcārā p̄ame Emaús na caĩrī macāp̄u áná baiyuparā. P̄uga wāmo peti rapore jīcā p̄enirō cānacā kilómetros majū yoaro átáto aññuparō Jerusalén macā p̄ame. ¹⁴ Top̄u áná, na p̄ame Jesús cū baiatajere busupai ásuparā. ¹⁵ Bairo na cabusututuátō, Jesús p̄ame na ēmuetari, na mena átuuásúp̄u cū cūā. ¹⁶ Bairo cūrē ĩñamirācūā, “Jesús niñami,” ĩ masīēsuparā mai. ¹⁷ Baiři yua, Jesús p̄ame na jēñiñañup̄u:

—¿Ñe ũnie quetie mujãã busupaiyati? ¿Nopēirā mujãã tūgoñarīq̄ūē paiyati? —na ĩñup̄u.

¹⁸ Bairo cū caññiñarō tūgo, jīcāu na mena macācū Cleofas cawāmecucu q̄ũññup̄u:

—¿Ati rūmarī Jerusalén macāp̄u cabaiatajere mu jetoa mu tūgoetiyati? Nipetiro ati yepa macāña masīrāma.

¹⁹ Bairo na caĩrō, Jesús p̄ame bairo na ĩñup̄u:

—¿Dope to baiati? —na ĩñup̄u.

Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo q̄ũññuparā:

—¿Jesús, Nazaret macācū cū cabaiatajere mu tūgoetiyati? Cū p̄ame profeta āmi. Capet caátijēñomasī āmi. Cū caquetibujarije cūā ñumajūcōāw̄. Baiři Dios, camasā cūā nipetiro cū mena useaninucūwā. ²⁰ Bairo cū cabaimiatacūārē, quetiuparā sacerdote majā, apera marī quetiuparā mena, cū ñerī cū nuniwā romano majārē, cū na capajārōrē borā. Bairo átiri, yuc̄p̄āip̄u cū papuatu rocaratiwā. ²¹ Jãã p̄ame, ‘Cūā, ati yepa, Israel yepare caēmari majārē carocapau majū ānigumi,’ jãã ĩ tūgoñamīw̄. Merē yua, itia rūm̄u netōcoaya, cūrē na capajārō rocaatato bero. ²² Bairāp̄u, jãã p̄ame jãã tūgoacuacoap̄u, jãã mena macāña rōmirī jīcāārā, ‘Catiupi,’ jããrē na caññetibujuro jūgori. Na p̄ame cū rupauri ānajērē ũtā opere na

cacũrĩcãrõpũ cabusuripãaca ñnarãupa. ²³ Bairo topũ etarã yua, Jesús rupãuri ãnajẽ camanoi, jãã tũpũ quetibũjurã etaama: ‘Ángelea majãrẽ jãã ñnaapũ, “Catiyami Jesús,” jãã ñãma,’ jãã ñ quetibũjũama. ²⁴ Bairo na caĩrõ tũgori jĩcããrã jãã mena macããna ñnarãupa Jesús masã operũ. Topũ na caetaro, nipetiro jããrẽ na caĩtatorea bairo baiuparo, na caĩñaata. Bairãpũ, Jesús pũamerẽ qũĩñaetiuparã —qũĩ quetibũjũyuparã Jesure.

²⁵ Bairo na caĩquetibũjũro tũgori, atore bairo na ññupũ Jesús cã cabuemirĩcãrãrẽ:

—¡Rũsamajũcõãña mai mũjããrẽ mũjãã catũgomasiptipee! Marĩ ñicũjãã na caĩwoatucũrĩqũẽ nipetirijere, ¿nocãrõpũ cariapea mũjãã tũgopeyorãati?

²⁶ ¿Mesías, Dios cã cajon, cã pacũtũ cã catunuápáro jũgoye ati yerapũ popiye cã cabaipere cã cũẽsupari? ¿Bairo mee ato na quetibũjũyayupari profeta majã ãnana? —na ññupũ Jesús.

²⁷ Bairo na ñ yaparori bero, na quetibũjũ jũgoyupũ Jesús cõñnarĩcãrõrẽ bairo. Bairi cã cabaipere Moisés ãnacũ cã caquetibũjũwoatucũrĩqũẽpũ quetibũjũ jũgoacã, profeta majã na caquetibũjũwoatucũrĩqũẽpũ quetibũjũ jãnañupũ.

²⁸ Bairi yua, Jesús cã cabuemirĩcãrã na caátĩ macãpũ na caetaro, Jesús pũame netõácure bairo baiyupũ. ²⁹ Bairo cã canetõámíatácũãrẽ, cã cabuemirĩcãrã pũame bairo qũĩñuparã:

—Netõápéina. Jãã mena ati ñamirẽ mũ tuagu. Merẽ ñamicãpũ niña. Naiorõpũ baiya —qũĩñuparã.

Bairo na caĩrõ tũgo, wiipũ jããñupũ, na mena tuagu. ³⁰ Cabero mesapũ ugagarã na caruiro, Jesús pũame pããrẽ neñupũ. Nerĩ, Diore jẽniñupũ. Jẽni yaparo, pããrẽ na peebato nuniñupũ cã cabuemirĩcãrãrẽ. ³¹ Bairo cã caátõpũ merẽ yua, “Jesús niñami,” ñ masĩjũgoyuparã. Bairo cã na caĩñamasĩmiatácũãrẽ, Jesús pũame yasicuasupũ. Tunu haunemoesupũ cã cabuemirĩcãrãrẽ. ³² Bairo cã cabairo ñnarĩ, atore bairo ãmeo ññuparã:

—Dios cã caquetibũjũcũrĩqũẽrẽ marĩrẽ cã caquetibũjũro, ¿tie meerẽ áto marĩ yeri cãtiupari? Marĩ yeri caroaro tũgoñaõ joroque marĩ átiami, maapũ marĩ caátó —ãmeo ññuparã na majũ.

³³ Bairo ñrĩ bero, jicoquei tunucoásuparã Jerusalén macãpũ, na yarãrẽ quetibũjuránã. Topũ etarã, Jesús cã cabuemirĩcãrã pũga wãmo peti rũpore jĩcã pẽnirõ cãnacãũ apóstolea majã neñarĩ caãnarẽ na etayuparã. ³⁴ Bairo na etari, na ññuparã:

—Cariapea marĩ Quetiupã cariacoatacũ nimicũã, catiupi. Simón cãã qũĩñãupĩ —na ññuparã.

³⁵ Na ñ yaparo, maapũ Jesús narẽ cã cabuiaetaatajere na quetibũjũyuparã. Tunu bairoa Jesús pããrẽ narẽ cã cabatoro cãrẽ na caĩñamasĩátaje cããrẽ na quetibũjũyuparã.

Jesús se aparece a los discípulos

(Mt 28.16-20; Mr 16.14-18; Jn 20.19-23)

³⁶ Bairo mai tiere na caquetibũjũãnitoyea, Jesús pũame na recomacãpũ buiaetayupũ. Buiaetari atore bairo ñ jẽniñupũ:

—Caroa yericutaje mũjããrẽ cã joátõ Dios.

³⁷ Jesús cã cabuemirĩcãrã pũame qũĩña acũacoasuparã. Cã uwijãñũñuparã, “Jesús wãtĩ ãcũmi,” ñrã. ³⁸ Bairo na cauwiro ñnarĩ, atore bairo na ññupũ:

—¿Nopẽĩrã yũre mũjãã ññaacũayati? ¿Nopẽĩrã, “Jesús mee niñami,” mũjãã ñ tũgoñañati mai? ³⁹ Ññañijate yũ wãmorĩrẽ, bairi yũ rũpooĩ cããrẽ. Yua, Jesús

yá ãniña. Pãñarĩ ñiñañijate. Espiritu yá caãmata, ðwãã mani, rupañ mani, yá baibujiõ. Cũ mee ãnirĩna, ðwãã cuti, rupañ cuti yá baiya.

⁴⁰ Bairo na ña, na ññoñupũ Jesús cũ rãpori, cũ wãmoorĩ cũãrẽ, cũ na capapuaata opeere. ⁴¹ Bairo na cũ caññomiatacããrẽ, cũ cabuemirĩcãrã pũame cariapea tũgoesuparã mai. Cũ caĩrĩjẽrẽ ãseanirõ tũgomirãcãã, tũgo mawiji-acõãñuparã. Bairo na cabairo ññarĩ, atore bairo na ñ jeniñañupũ:

—¿Ugarique ñnie atore mũjãã cũgoetiyati?

⁴² Bairo cũ caĩrõ yua, wai pũõrĩcãrẽ cũ nuniñuparã. ⁴³ Na canunirõ yua, nerĩ, petiro cũ cabuemirĩcãrã na caññarõ ãgayupa. ⁴⁴ Uga yaparori bero, na ñnemoñupũ tunu:

—Yũre cabaiataje atore bairo mũjãã mena ãcũ, yá caĩrĩqũẽ baiarũ: “Nipe-tiro yũre bairo baigumi Moisés ãnacũ cũ caroticũñarĩqũẽ, bairi profeta yaye cũã, bairi salmos tutiri macããjẽ cũã nipetiro bairo baiPETICOAGARO yũre na caĩquetibũjũ woatucũñarĩqũẽ,” mũjããrẽ ñiwũ.

⁴⁵ Bairo cũ caĩrõrũ, tũgoña bócayparã Dios ya tutipũ na caque-tibũjũcũñarĩqũẽrẽ. ⁴⁶ Bairo na cabairoi, atore bairo na ññupũ Jesús:

—Atore bairo ñ quetibũjũyupa mai: “Dios cũ cajoũre roro cũ átiyasiogarãma. Bairo na caátimiatacããrẽ, itia rãmũ bero tunu catigumi. ⁴⁷ Bairi cũ cacatiro bero, cũ yarã pũame cũ yaye quetire quetibũjũ batopeticõãgarãma nipetiro ati yepa macããnarẽ. Jerusalén macãĩ cũ yaye quetire quetibũjũ jũgogarãma. ‘Roro mũjãã caátie bũsqũẽñoña mũjãã yerire Dios mena, mũjããrẽ cũ canetõõparore bairo ñrã,’ na ñ quetibũjũgarãma,” ñ woatu quetibũjũyupa profeta majã. ⁴⁸ Mũjãã merẽ atiere caquetibũjũmasĩrã mũjãã ãniña. ⁴⁹ Bairi mũjãã yeripũ yá jogũ yeri tutuariquere, yá Pacũ cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo. Bairi mai, ati macã, Jerusalén macãrũna mũjãã ãnicõãwã, yeri tutuarique jõbui ãmũrecõo macããjẽ caatĩparo jũgoye.

Jesús sube al cielo

(Mr 16.19-20)

⁵⁰ Cabero Jesús na jũgoásúrũ macã camanorũ. Betaniarũ na jũgoásúrũ. Topũ etari, Jesús pũame cũ wãmorĩrẽ ñumũgõrĩ, Diore na jenibojayupa: “Caroare cũ jonemoáto mũjããrẽ marĩ Pacũ Dios,” na ññupũ. ⁵¹ Bairo ñãcũna, na wũweyori, ãmũrecõo pũamerẽ wãmũcoásúrũ. ⁵² Bairo cũrẽ qũĩroari bero, tunucoásúrã Jerusalén macãrũ ãseanirĩqũẽ mena yua. ⁵³ Jesús cũ cabuericarã pũame templo wiipũ tocãnacã rãmũna ánuccũñuparã, Diore cũ basapeorãna.

Tocãrõã ñiña.

El Evangelio Según SAN JUAN

La Palabra de Dios hecha hombre

¹ Tirãmupũ ati yepa caãniparo jũgoyepũa merẽ ãnicõã jũgoyupi Cristo, Dios macũ, Dios Yaye Quetire Caquetibũjũ Majũ cawãmecũcũ. Cũ pũame merẽ Dios mena ãnicõãñupĩ. Cũ cũã Dios ãñupĩ. ² Caãni jũgoripapũa cũ cũã merẽ Dios mena ãnicõãñupĩ. ³ Dios, cũ macũ jũgori nipetirijere ásupi. Ati yepapũre caãnie nipetirije cũ jũgori cũ caátaje jeto niña. Dise ùnie cũ jũgori mee cũ caátaje manimajũcõãña. ⁴ Yeri capetietiere cajopapũ majũ niñami Dios macũ. Bairo caãcũ ãnirĩ ati yepa macããnarẽ na cajĩñawõure bairo niñami. Cũ caquetibũjũriquerẽ jũgori camasã, tiere catũgõsarã pũame caroaro ãnimasĩñama. ⁵ Bairo Dios macũ cajĩñawõure bairo caãcũ pũame carorã canaitĩãrõpũre bairo caãnarẽ na jĩñawo etapũ baiyami. Cũ caquetibũjũriquerẽ cateerã canaitĩãrõpũ caãnarẽ bairo caãna pũame cũ busnetõ masĩetĩñama.

⁶ ãni jĩcãũ camasocũ Juan cawãmecũcũ. Cũ pũame Dios cũ caquetibũjũrotijoricũ ãni. ⁷ Dios macũ, ati yepa macããnarẽ cajĩñawõure bairo caãcũ majũ cũ caatĩpeere caquetibũjũ jũgoyetipapũ ãni Juan. Dios macũ cũ caquetibũjũpeere camasã cariapẽ na tũgõusaátõ ĩ, Dios cũ caquetibũjũjũgoyetirotijoricũ ãni. ⁸ Baipũa Juan, ti yepa macããnarẽ cajĩñawõure bairo caãcũ mee ãni. Dios pũame cũ macũ cajĩñawõure bairo caãcũ cũ caatĩpeere cũ caquetibũjũrotijoricũ ãni Juan. ⁹ Bairi Dios macũ, caroaro cariapẽ caãcũ, cajĩñawõure bairo caãcũ majũ, ati yepa macããna nipetirore Dios yaye quetire quetibũjũacũ asũpi.

¹⁰ Bairi, Dios Yaye Quetire Caquetibũjũ Majũ cawãmecũcũ ati yepapũre etayupi. Dios mena ati yepare caátacũ cũ caãnimiatacũãrẽ, ati yepa macããna pũame, “Cũã niñami Dios macũ,” cũrẽ ĩ masĩema. ¹¹ Cũ caáta yepa macããna tũpũ etayupi. Bairo natũ cũ caetamiatãcũãrẽ, na pũame jĩcã pũgõã cũ boema. Cũ yarã cũ boema. ¹² Bairo aperã cũ boeti, jĩcããrã pũame cũ bojãñũñupã. Na pũamerẽ caroa wãme na ãnirotiwĩ. Dios pũnaa majũ na ãnirotiwĩ, cũ mena catũgõnatutuarã pũamerẽ. ¹³ Camasã pũnaa cutajere bairo ãmerĩñama. Camasã na caátaje mena na caborije mena pũnaa cutiyama. Dios pũnaa pũame roque cũ camasĩrĩjẽ jũgori cũ pũnaa caãna niñama.

¹⁴ Bairi, Dios Yaye Quetire Caquetibũjũ Majũ cawãmecũcũ ati yepapũ buia etayupi. Marĩrẽã bairo ati rupã cãcũgõũ buiaetari, marĩ camasã mena ãni. Bairo marĩ mena ãni yua, bũtiro marĩ maiwĩ. Tunu bairoa cariapẽ jeto quetibũjũnucũwĩ. Jãã pũame cũ caasiyarijere jãã ĩñawũ. Dios macũ majũ cũ caãnoi, cũ pacũ cũrẽ cũ cajorije caasiyarijere jãã ĩñawũ. ¹⁵ Juan Bautista pũame Dios macũ yaye quetire quetibũjũ, atore bairo ĩwĩ: “ãni niñami mũjããrẽ yũ caquetibũjũjũgoyetiricũ: Yũ bero caetaũ yũ jũgoye caãnacũ ãñupĩ. Bairo cũ cabairoi, cũ paariquerẽ pũame, yũ paariquerẽ netõjãñurõ caãnimajũrĩjẽ niña.”

¹⁶ Dios pũame capee caátimasĩ ãnirĩ ape wãme, ape wãme caroare cũ cajorije marĩ nipetirãrẽ marĩ jonucũwĩ. ¹⁷ Moisés ãnacũ pũame cũ carotiriquerẽ cũñupĩ marĩ ĩcũjãã ãnana mena. Jesucristo pũame roque marĩrẽ ĩñamairĩ, marĩtũ etawĩ, caroaro cariapẽ átĩãnajẽrẽ marĩ ĩñogũ. ¹⁸ Ni pũame Diore caĩñarĩcũ mácũmi. Bairo cũ cabaimiatãcũãrẽ, Dios macũ jĩcããã caroaro cũ mena ãninucũñupĩ. Cũ pũame cũ pacũre marĩ masĩõ joroque marĩ átiyami.

Juan el Bautista da testimonio de Jesucristo

(Mt 3.11-12; Mr 1.7-8; Lc 3.15-17)

¹⁹ Bairi Jerusalén macã macãana judío majã quetiuparã p̃ame Juan Bautista t̃p̃u na joyuparã sacerdote majãrê, bairi levita majã cããrê. “¿Ñamũ majũ m̃u ãniñati?” Juarê qũĩ jêniñarotirã, cãt̃u na joyupa. ²⁰ Juan p̃ame cariapea bairo na ï quetibuj̃wĩ:

—Ỹna, Mesías, Dios cã cajou mee ỹu ãniña —na ïwĩ.

²¹ Tunu cabero qũĩ jêniñanemowã:

—Toroque, ¿ñamũ majũ m̃u ãniñati? ¿Tirũm̃p̃u macããcũ profeta Elías cawãmec̃u ãnacũ tunu catitunurĩ mee m̃u ãniñati? —qũĩ jêniñawã.

Juan p̃ame:

—Cũ mee ỹu ãniña —na ïwĩ.

Bairo cã caĩrõ t̃gõri, qũĩ jêniñanemowã tunu:

—Toroquere, ¿ñamũ majũ m̃u ãniñati? “¿Jĩcãũ profeta Dios cã cajopau atĩgumi ati yepap̃re,” marĩ ñicũjãã ãnana na caĩquetibuj̃u j̃goyetiric̃u mee m̃u ãniñati? —qũĩwã Juarê.

Bairo na caĩjêniñarõ, Juan p̃ame:

—Cũ mee ỹu ãniña —na ïwĩ.

²² Bairo cã caĩrõ t̃gõri, atore bairo qũĩ jêniñanemowã tunu:

—Toroquere, ¿ñamũ majũ m̃u ãniñati? Jããrê cariapea quetibuj̃u, jããrê cajoatanarê cariapea na jãã caquetibuj̃u netõmasĩparore bairo.

²³⁻²⁴ Bairo na caĩrõ, atore bairo na ïwĩ Juan:

—Ỹna, Isaías ãnacũ cã cawoatu j̃goyec̃at̃ac̃u ỹu ãniña. Atore bairo ï woatu quetibuj̃u ayupi: ‘Bairo ïgumi desierto cayuc̃manop̃u caãnicõãniat̃ac̃u: ‘Marĩ Quetiupau yoaro mee etagumi. Torec̃u, caroaro cariape ãnicoteya. Camasã na quetiupau cã caetaparo j̃goye cã caatĩpawãrê na caqũẽnyourorea bairo mujãã cãã caroaro áticoteya,’ ï woatu quetibuj̃u j̃goyetiyayupi Isaías ãnacũ ỹu caquetibuj̃u peere,” na ïwĩ Juan, cãrê Jerusalén macããna fariseo majã na cajêniñarotijoatanarê.

²⁵ Tunu atore bairo qũĩ jêniña nemowã:

—Toroquere ñerê ãcu, Mesías Dios cã cajou ãmerĩmicã, Elías ãnacũ ãmerĩmicã, profeta ãmerĩmicã, ¿nopẽĩ camasãrê na m̃u bautiza nucũñati?

²⁶⁻²⁷ Bairo na caĩrõ t̃gõri, atore bairo na ï quetibuj̃u wĩ Juan:

—Ỹu paarique ñiña camasãrê oco mena ỹu cabautizarije. Ỹu bero caetau, mujãã watoa caãcũ, mujãã camasãrê paarique p̃ame roque, ỹu paarique to cañumiatacããrê, ñunetõgaro. Cã roque ỹu netõrõ caãnimajũ ñiñami. Bairi ỹu p̃ame jĩcãrõ tãni ỹu átipeyo masĩetĩña —na ï quetibuj̃u wĩ Juan.

²⁸ Bairo bairi atie nipetiro baiw̃u Betania cawãmec̃u macãru. Ti macã p̃ame Rio Jordán ape ñgõã muip̃u cã cawãm̃uati ñgõãru ãm̃u Juan cã cabautizaricaro p̃ame.

Jesús, el Cordero de Dios

²⁹ Ti rãmu busuri rãmu caãno cã t̃p̃u Jesús cã caetarore qũĩñawĩ Juan.

Bairo qũĩña yua, atore bairo jãã ïwĩ cãt̃u caãnarê: “¿Qũĩñaña cãrê! Ñia ñiñami Cordero oveja macãrê bairo Dios cã cacũricũ cawãmec̃u. Oveja na canuũ cawĩmau Diop̃re na cajoemugõjonucũricũrê bairo caãcũ ñiñami. Cãã, cã carĩapee j̃gõri ati ãm̃urecõ macããna nipetiro roro na caãtiere camasiriyobojaru majũ ñiñami. ³⁰ Ñni ñiñami mujããrê ỹu caquetibuj̃u j̃goyetiric̃u: ‘Ỹu bero caetau ỹu j̃goye caãnacũ ãñupĩ. Bairo cã cabairoi, cã capaarije ỹu paarique netõjãñurõ caãnimajũrĩjê nigaro.’ ³¹ Ỹu cãã, ‘Cãã ñiñami Dios macã,’ ñi masĩẽpũ

mai. Bairo ĩ masĩetĩmicũã, Israel yepa macããna cãrẽ na camasĩparore bairo ĩ, oco mena na yu bautizau atıapũ,” jãã ĩwĩ Juan, jãã, cãtu caãnarẽ.

³² ĩ yaparo, atore bairo jãã ĩnemowĩ tunu: “Espĩritu Santo, Dios Yeri majũ umurecõ caacũ ruame buare bairo bau ruiatĩri, ãni Jesũs buipũ etapeami. ³³ Yuã, mai cũ yu masĩepũ. Bairo yu camasĩetĩmiatacũãrẽ, Dios oco mena yure cabautiza rotjoricũ ruame atore bairo ĩwĩ: ‘Jĩcãũ caũmurẽ miĩagũ yu Yeri Espĩritu Santo baurũ etari cũ buipũ caetapeaecoũre. Cũã nigũmi camasã yeripũ Espĩritu Santore cajomasĩ,’ ñi quetibũjawĩ Dios. ³⁴ Bairo Dios yure cũ caıquetibũjuricarore bairoã ñiĩñaã ãmerẽ. Bairo caĩñau ãnĩrĩ mujããrẽ cariape ñiĩña: Cũã niĩnami Dios macũ,” jãã ĩ quetibũjawĩ Juan, jãã, cãtu caãnarẽ.

Los primeros discipulos de Jesũs

³⁵ Ti rãmu cabusuri rãmu caãno, ãmi Juan tunu cũ cabautiza ãninucũrõpu. Jãã, puãarã Juan cũ cabuerã cũã jãã ãmu cũ mena. ³⁶ Bairi cũ mena jãã caãno, Jesũs jããrẽ cũ canetõátõ ĩñarĩ, atore bairo jãã ĩwĩ Juan:

—Ānĩrẽ qũĩñaña! Ānia niĩnami Cordero oveja macãrẽ bairo Dios cũ cacũrĩcũ cawãmecũcũ —jãã ĩwĩ Juan Bautista.

³⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgorã, Juarẽ cũ jãã aweyocoãpũ. Jesũs berore jãã usacoãpũ, jãã puãarã, Juan cũ cabuemiatana ruame. ³⁸ Bairo jãã caũsaro, Jesũs ruame jãã ãmejorenũcã ĩña, atore bairo jãã ĩwĩ:

—¿Ñerẽ borã, yure mujãã usayati?

Bairo cũ caĩrõ:

—Rabuni, ¿noopũ mu caãnipau to ãniĩnati? —cãrẽ jãã ĩ jẽniĩnawũ.

³⁹ Bairo jãã caĩjẽniĩnarõ tũgõu, atore bairo jãã ĩwĩ Jesũs:

—Tiaya yu mena. Yu bapa cutĩrasã.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, cũ mena jãã acoãpũ. Bairo cũ caãnipaure etarã, cũ mena jãã ãnicõã naioarpũ, merẽ ñamicããcãpũ caãno jũgorĩ yua.

⁴⁰ Mai, yu mena macããcũ yure bairo Juan mena caãnimĩrĩcũ cabero Jesũs yaye quetire catũgõusau Andrés ruame Simón Pedro bai ãmi. ⁴¹ Bairi cũ ruame jicoquei cũ jũgõu Simorẽ cũ macãũ ácũ baiwĩ. Bairo cũ bócau yua, atore bairo qũĩñupĩ:

—Mesías cawãmecũcũre jãã bócaaru. (Mai, Mesías, atore bairo ĩgaro ĩña: “Cristo, Dios cũ cabesericũ ati yeparũre cũ cajoricũ,” ĩgaro ĩña.)

⁴² Cabero Andrés ruame cũ jũgõu Simorẽ cũ piietawĩ Jesũs tãpu. Bairi Jesũs, Simorẽ qũĩñarĩ, atore bairo qũĩwĩ:

—Simón mu ãniĩña Juan macũ. Āmerẽ Cefas mu wãmecutigu. (Mai, Cefas ruame, “Pedro” ĩgaro ĩña.)

Jesũs llama a Felipe y a Natanael

⁴³ Ti rãmu cabusuri rãmu caãno, Jesũs ruame, “Galilea yeparũ yu águ,” ĩ tũgoñawĩ. Bairo topũ ácũ, Felipe cawãmecũcũre cũ bocaetari atore bairo qũĩwĩ: —Jito. Yu mu bapacutiroapa.

⁴⁴ Mai, cũ, Felipe ruame Betsaida cawãmecutĩ macã macããcũ ãmi. Pedro, cũ bai Andrés mena ti macã macããna ãma. ⁴⁵ Bairi Felipe ruame Natanaere cũ piiĩmĩ. Bairo cũ tãpu etau, atore bairo qũĩñupĩ:

—Dios yaye quetibũjurica tutipũ Moĩsẽs ãnacũ, bairi profeta majã ãnana na cawoatujũgõyeticũrĩcãrẽ jãã bócaaru. Cũã, Jesũs cawãmecũcũ, Josẽ macũ, Nazaret macã macããcũ niĩnami —qũĩñupĩ Felipe.

⁴⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgõu, atore bairo qũĩñupĩ Natanael Felipere:

—¿Mu catũgoñaata, Nazarepũre jĩcãũ ũcũ caĩũu cũ ãnicutĩ?

Felipe ruame Natanaere bairo qũĩñupĩ:

—Jito yu mena. Topu mu tũgoñabesegu —qũĩñupĩ Felipe Natanaere.

⁴⁷ Bairo cabero Jesús Natanael cū caetaro ñña, atore bairo qũĩwĩ cūtu cañnarē:

—Merē atiyami Israel macāñcū majũ jĩcārō tũni caĩbusunucū —na ñwĩ.

⁴⁸ Bairo Jesús cū caĩrō tũgoru, atore bairo qũĩ jēniñawĩ Natanael Jesure:

—¿Dope bairi yu mu masiñati?

Jesús pñame bairo qũĩwĩ:

—Mu ñiñawũ Felipe murē cū capiiparo jũgoye, higuera cawāmecutii roca mu caño.

⁴⁹ Bairo cū caĩrō tũgoru, Natanael pñame qũĩwĩ:

—Cabuei, ¡Dios macū mu ñiñawũ, atĩ yepa Israel macāña quetiupau Rey majũ mu ñiñawũ!

⁵⁰ Bairo cū caĩrō tũgori, atore bairo qũĩnemowĩ Jesús Natanaere:

—¿“Higuera yucu rocapu mu ñiñawũ,” yu caĩrĩjērē tũgori, “Dios macāña niñami,” yure mi nucũbũgoyati? Cabero yu caátimasĩjē netōjãñurō caroa macāñjērē miñagu —qũĩwĩ Jesús Natanaere.

⁵¹ Bairo qũĩ yaparou, atore bairo na ñnemowĩ Jesús cūtu cañnarē:

—Cariapea mujãārē ñiña: Cabero umrecōo capãñcārō mujãā ññagarã. Bairo capãñcārō ññarã, Diotu macāña ángelea majã yu, Camasã jũgocu buiprege ruiatĩ, bairi tunu wãmuã na cabairo cãārē mujãā ññajogarã.

2

Una boda en Caná de Galilea

¹ Cabero itia rũmu bero caño Galilea yepapu Caná cawāmecuti macãpu to macāña na cawãmo jiyari bose rũmu qũĩenowã. Jesús paco cūa topu ãmo.

² Bairi Jesús, jãã, cū cabuerã cãã, na capiijoatana ãnirĩ, topu jãã ãmu, ti bose rũmu cañnorē. ³ Bairo bose rũmu na caato, na caetirije use oco peticoapu. Bairo capetiro ññarĩ, cū paco pñame atore bairo qũĩwō Jesure:

—Macũ, etirique use oco peticoaya.

⁴ Bairo cō caĩrō tũgoru, atore bairo cō ñwĩ Jesús cū pacore:

—¿Caaco, dopēñō bairo yu miñati? Dios cū catutuarije camasārē yu caatĩ ññoparo etaetiya mai.

⁵ Bairo cū caĩmiatacũārē, cū paco pñame ti wii macāña cause oco tãã coterārē atore bairo na ñwō:

—Mujãārē cū caãtirotiri wãme cãrō cū mujãã átĩ usawa.

⁶ Mai, topu ãmu jĩcã wãmo peti jĩcã pēñirō cãnaçã joturi, utã joturi. Capaca ruri nocãrō cincuenta, o setenta litro majũ caoco jeri ruri ãmu tocãnacãpũna. Judío majã caroarã nigarã Dios cū caĩñajoro, tiru macãñjē oco mena na causanucũrĩruri ãmu. ⁷ Bairo cabairo yua, Jesús pñame atore bairo na ñwĩ ti wii macãña catãã coterārē:

—Atie jotũre oco mena pio jiroya.

Bairo cū caĩrō tũgorã, cū caĩrōrē bairo áma. Caroaro piojirocõawã. ⁸ Bairo na caatĩ yaparoro ñña, atore bairo na ñwĩ tunu:

—Bairi yua, bose rũmu cajũgoácsu tũpu jeánãja petoaca tiru macãñjērē, cū etiñãáto —na ñwĩ Jesús.

Na pñame, “jau,” ññana, cū caĩrōrē bairo petoaca cū jeámã bose rũmu cajũgoácsure.

⁹ Bairo bose rũmu cajũgoácsu pñame tiere etiñãñupũ. Merē, tie oco pñame use oco majũ jēñacoasupa. Mai, “Jesús cū caãtiataje niña,” ñ masiñesupi. Catãã coteri majã jeto masiwã, na majũã ocore capiojãatana ãnirĩ. Bairi bose rũmu cajũgoácsu pñame cawãmojiyaatacsure cū piijoyupu. ¹⁰ Atoe bairo qũĩñupũ:

—Camasã nipetiro bose rŭmŭ caãno nipetirore use oco caroa pŭamerê na tîã jŭgonucũñama. Cabero na capiijoatana pairo na caetituaro bero roque, use oco cabŭgoro macããjê ũnierê na tîãnucũñama. Mŭ pŭame use oco caroa pŭamerê mŭ rŭgaupa, tame —qũĩñupã ti bose rŭmŭ cajŭgoãcŭ cawãmo jyatacare.

¹¹ Bairo bairi ato Galilea yeparŭ Canã cawãmecuti macãpŭ atie Jesús cŭ caãti ñnorĩqŭê pŭame cŭ cawãma átijêño ñnoo jŭgorique majũ ãmŭ. Bairo ácu, camasãrê na ñnowĩ nocãrõ cŭ catutuarijere. Bairo cŭ caãti ñnorõ, jãã, cŭ cabuerã cŭã caroaro cariape cŭ jãã tŭgojŭgowŭ.

¹² Tipŭn bero ámi Jesús Capernaum cawãmecuti macãpŭ. Cŭ mena áma cŭ paco, bairi cŭ bairã cŭã. Jãã, cŭ cabuerã cŭã cŭ mena jãã ápŭ. Bairi ti macãpŭre nocãnacã rŭmŭ mea jãã ãmŭ.

Jesús purifica el templo

(Mt 21.12-13; Mr 11.15-18; Lc 19.45-46)

¹³ Jãã, judío majã bose rŭmŭ Pascua jãã caĩrĩ rŭmŭ caetagaro caãno, Jerusalén macãpŭ ámi Jesús. ¹⁴ Bairo topŭ etaŭ, templo capairi wii ñbuerica wiipŭ jãámĩ. Ti wiire jããetari, to macããna wecuare, ouejare, buare nunerĩ cawapatarĩ majãrê na ññawĩ. Tunu bairoa aperã moneda tiirire cawasoari majã na caruiropŭ caãna cŭãrê na ññawĩ. ¹⁵ Bairo na caãto ññawŭ, bapericawêê qŭenowĩ Jesús yuta wêêrĩ mena. Bairo tiwêê mena waibutoare nunirĩ cawapatarãrê na bape acurewiyojowĩ ti wii pupea caãniatanarê. Na ouejare, na wecna cŭãrê na acurewiyojowĩ. Moneda tiirire cawasoari majã yayê dinero tiirire mabato recõãwĩ. Na mesarire tujerecũ poyocõãwĩ. ¹⁶ Bairo átiri, atore bairo na ñwĩ buare canuni wapatarãrê:

—¡Mujãã cawapatarijere jeánãja! Yŭ Pacŭ ya wiire apeye nunirĩcã wiire bairo ápericõãña —na ñwĩ.

¹⁷ Bairo cŭ caãto ññarĩ, jãã, cŭ cabuerã pŭame Dios yaye quetibujarique na cawoatucũrĩqŭêrê jãã tŭgoña bõcawŭ. Ato bairo ñ quetibujŭ jŭgoyeticũñañupã Jesús cŭ caãtipeere mai: “Caacu, mŭ ya wiire bũtioro yŭ qŭênogu, aperã ti wiire roro na ápericõãto ñ.”

¹⁸ Bairo cŭ caãto ññarĩ, judío majã quetiuparã pŭame atore bairo qũĩ jêniñawã Jesure:

—“Cariape Dios cŭ carotiro mena jŭgori nunirĩ majãrê na acurewiyojowŭmi Jesús,” jãã caĩmasĩparore bairo ñ, ¿di wãme átijêñorĩqŭêrê jããrê miñouati? —qũĩ jêniñawã Jesure judío majã quetiuparã.

¹⁹ Bairo na caĩrõ tŭgowŭ, atore bairo na ñwĩ Jesús:

—Ati wiire rocacõãña. Bairo mujãã carocamiatacũãrê, itia rŭmŭ bero yŭ pŭame yŭ qŭêno yerijãgu tunu —na ñwĩ Jesús.

²⁰ Bairo cŭ caĩrõ tŭgorã, judío majã quetiuparã pŭame bairo qũiwã tunu:

—Marĩ ñicũjãã ãnana ati wiire yoaro majũ qŭênoñupã cuarenta y seis cãmari majũ. ¿Mŭ pŭame ñerê ácu, itia rŭmŭ beroa mŭ qŭênocũã áti? —qũiwã Jesure.

²¹ Mai, Jesús ti wiire ñ, cŭ majũã cŭ rupŭn pŭamerê ñ quetibujŭ masĩõgu ñmiwĩ. ²² Bairo Jesús na capajãã rocaricŭ nimicãã, itia rŭmŭ bero nemo cacatii cŭ caãno, jãã, cŭ cabuerã pŭame tie cŭ caĩrĩqŭêrê jãã tŭgoñabõcawŭ. Bairo tŭgoñabõcarã yua, Dios yaye cŭ caquetibujucũrĩqŭêrê cariapea jãã tŭgowŭ. Jesús yaye cŭãrê cariapea jãã tŭgowŭ.

Jesús conoce a todos

²³ Bairo capããrã camasã Jerusalẽpŭ Pascua bose rŭmŭ caãno caneña etaatãna pŭame Jesús cŭ caãti ñnorĩjêrê ññarã, “Dios cŭ cajoricŭ niñami,”

qũĩ tũgoñaroawã Jesure. ²⁴ Bairo na catũgoñamiatacũãrẽ, na mena tũgoña useaniemi Jesús. Cũ pũame camasã nipetirore na yeripũ na catũgoñarĩjẽrẽ tũgoñamasĩ peyocõawĩ. ²⁵ Camasã na caátĩanierẽ aperã cũrẽ na caquetibujaro boemi Jesús. Cũ pũame camasã nipetiro na yeripũ na catũgoñarĩjẽrẽ tũgoñamasĩ peyocõawĩ.

3

Jesús y Nicodemo

¹ Jĩcãũ ãmi fariseo majã mena macããcũ Nicodemo cawãмечсн. Cũ pũame judío majã quetiuparã mena macããcũ jĩcãũ caãnimajũũ ãmi. ² Toreсн, cũ pũame jĩcã ñami caãno Jesure cũ jẽniñagu, cũ tupũ ásũpũ. Bairo cãtu etari, atore bairo qũĩñupũ Nicodemo Jesure:

—Ni jĩcãũ ùcũ mena Dios cũ camanicõãta, ape wãme cũ caátijẽñorĩjẽ manibujoro. Bairo mũ caátijẽñorĩjẽrẽ ñnarã, “Jesús mena niñami Dios,” jãã ñ tũgoñamasĩcõãña. Tunu bairoa, “Camasãrẽ cũ quetibujãto ñ, mũrẽ jou ásũpũ Dios,” jãã ñ masĩña —qũĩñupũ Nicodemo Jesure.

³ Bairo cũ caĩrõ tũgoũ, atore bairo qũĩñupũ Jesús:

—Cariape mũrẽ ñiña: Ni jĩcãũ ùcũ pũame tunu cũ cabuia nemoeticõãta, Dios cũ carotimasĩrĩpaure eta masĩtĩgũmi.

⁴ Bairo cũ caĩrõ tãgori, Nicodemo pũame qũĩ jẽniñañupũ Jesure:

—¿Cabucũ marĩ caãno beropũ marĩã ñerẽ ãna pugani cãrõ marĩ paco paropũ tunu marĩ bũtijã buiomasĩbujiocũti?

⁵ Jesús pũame bairo qũĩñupũ:

—Cariapea mũrẽ ñiña: Ni jĩcãũ ùcũ oco mena, bairi Espĩritu Santo mena cãã cũ cabuianemoeticõãta, Dios cũ carotimasĩrĩpaure etamasĩtĩgũmi. ⁶ Camasã na capũnaacuna, camasã pũnaa majũ niñama. Dios pũnaa roque Espĩritu Santo cũ catuuarije jũgori cũ pũnaa majũ niñama. ⁷ Bairi, “Camasã na cawãma buia jũgoricarorẽ bairoa na cabuianemopee boya,” mũ yũ caĩquetibujurijere tũgomawijiaeticõãña. ⁸ Wĩno pũame noo caboropũ papuya. Bairo tie cabusũro tũgomasĩmirãcũã, noorpũ caatiere, o noo caatiere marĩ masĩtĩña. Ñnarĩqũẽ mee niña wĩno. Torea bairo niñama nipetiro camasã Espĩritu Santo jũgori cabuianucũrã cãã. Narẽ Espĩritu Santo cũ cajããrõ ñnamasĩã maa —qũĩñupũ Jesús.

⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩ jẽniñanemoñupũ tunu Nicodemo Jesure:

—¿Ñe ùnie jũgori Espĩritu Santo mena buianemorĩqũẽ to ãnicũti?

¹⁰ Jesús pũame bairo qũĩñupũ:

—¿Mũ, Israel yepa macããnarẽ Dios yaye quetire caquetibujũjũgoũ nimicãã, tiere mũ masĩtĩñati? ¹¹ Cariape mũrẽ ñiña: Jãã camasãrĩjẽrẽ mũjããrẽ jãã quetibujũnucũña. Jãã caĩñarĩqũẽ cããrẽ mũjããrẽ jãã quetibujũnucũña. Bairo cariapea mũjããrẽ jãã caquetibujũmiatacũãrẽ, mũjãã pũame tiere mũjãã tũgoũsaetinuũña. ¹² Ati yepa macããjẽrẽ mũjãã yũ caquetibujaro cariape yũ mũjãã tũgoroaetiyã. Bairi mũmrecõo macããjẽ Dios yayere yũ caquetibujũata roquere, nemojãñurõ mũjãã tũgomasĩẽna.

¹³ “Ni jĩcãũ ùcũ camasocũ mũmrecõorũre cawãmũñarĩcũ mácũmi. Yũ, Camasã jũgocũ jeto mũmrecõorũ caãnacũ yũ guĩ ati yerarũre. Bairi mũmrecõo macããjẽ Dios yayere yũ masĩña. ¹⁴⁻¹⁵ Bairi tirũmũrũre sacũsmãni yerarũre Moisés ãnacũ ãñarẽ bairo cabuũ cũ cawerĩcũre yucũrũ cũ rapuatuyupĩ. Torea bairo yũ, Camasã jũgocũ cãã yucũrãĩrũ yũ rapuatu rocaecogũ, nipetiro

camasã yure catũgousarã na canetõmasĩparore bairo ĩ. Bairi nipetirã yure catũgousarã yeri capetieti pũnarẽ cũgogarãma. Ñnicõã nigarãma tocãnacã rũma, ”qũĩnũpũ Jesũs Nicodemorẽ.

El amor de Dios para el mundo

¹⁶ Dios pũame ati mũnrecõo macããna nipetiro camasãrẽ butiuro maiĩami. Bairo marĩrẽ mairĩ, cũ macũ jĩcãũã cũ caãnimiatacũãrẽ, cũ joyupi ati yeparũre, nipetirã cũ macũrẽ catũgousarã na yasieticõãto ĩ. Cũ mena caroaro ãnicõã ninucũgarãma tocãnacã rũma. ¹⁷ Dios ati mũnrecõo macããna nipetiro cabuicũna na ãmarõ ĩ mee, cũ joyupi cũ macũrẽ. Narẽ cũ netõbojato ĩ roque, cũ joyupi Dios ati yeparũre.

¹⁸ Ni ũcũ Dios macũrẽ catũgousau ñe ũnie cawapa cũgoecure bairo cũ tuao joroque ásupi Dios. Cũ macũrẽ catũgousaena roque carorije wapa cacũgorã cayasiparã majũ tuacõããnama merẽ. ¹⁹ Cãrẽ catũgousaena popiye catãmuoparã majũ niĩama. Atore bairo niĩa: Jesucristo jĩñabusuricarore bairo caãcũ cũ caató, cũ boesupa. Roro átaje pũamerẽ cũ netõrõ bomirã, canaitĩarõpũ caãnarẽ bairo ãñupã. ²⁰ Nipetiro carorije caátinucũrã Dios macũ jĩñabusuricarore bairo caãcũrẽ qũĩña tejañũñupã. Cũ tũpũ ãnigatinucũñupã, roro yasiropũ na caátĩaninucũrĩjẽrẽ Jesũs pũame baujaropũ to ãnipeticoao joroque cũ caáperiparore bairo ĩrã. ²¹ Dios yaye cariape quetire catũgousarã pũame Dios macũ tũpũ ãniganucũñama, ”Nipetiro na caátie Dios cũ caborore bairoa átaje niĩa,” camasã na caĩmasĩparore bairo ĩrã.

Juan el Bautista vuelve a hablar de Jesús

²² Cabero Judea cawãmecuti yeparũ cũ cabuerãrẽ, jãã jũgo ámĩ Jesũs. Topũ etari, jĩcã yũtea cãrõ camasãrẽ na jãã bautiza amũ. ²³ Bairo topũ jãã caãno, Juan Bautista cũã Salim cawãmecuti macã tũpũ, Enõn cawãmecuti macã majũrẽ bautizau ãcũ baiyupũ. Topũre paio oco ãñuparõ. Bairi camasã cũ tũpũ etayuparã, cũ bautiza rotirã etarã yua. ²⁴ Mai, atie nipetirije baiyupa cã, Juarẽ preso jorica wiĩpũ na cajoparo jũgoye.

²⁵ Bairo jĩcã rũma Juarẽ na cañeparo jũgoye, cũ cabuerã pũame apei judío majõcũ mena busũyuparã, cũ busũnetõgarã. Judío majã caroaro ãnigarã Dios cũ caĩñajoro oco mena na caátinucũrĩjẽrẽ ãmeo busũpẽniñuparã na majũ.

²⁶ Bairo ãmeo busũpẽni yaparo, Juan tũpũ ásuparã. Bairo cũtu eta, atore bairo qũĩ quetibũjyuparã Juarẽ:

—Jããrẽ cabuei, tirũmjãñurõã Rio Jordán ape nũgõãpũ mũ mena caãniatacu, jããrẽ mũ caquetibũjuricu pũame ãmerẽ camasãrẽ na bautizau átiupũ cũ cãã. Bairo cũ caató, nipetiro camasã cũrẽ usarã baiuparã —qũĩñuparã Juarẽ cũ cabuerã, Jesũs cũ caátĩanierẽ quetibũjurã.

²⁷ Bairo na caĩrõ tũgou, atore bairo na ĩñupũ Juan:

—Dios cũ carotieticõãta, camasã cũ usaetibujiorãma. ²⁸ Mũjããrẽ yũ caquetibũjuriquere mũjãã tũgoricarã. ”Yua, Mesías, Dios cũ cabesericũ mee yũ ãniña,” mũjããrẽ ñiwũ. Yua, cũ jũgoye cũ cajojũgoricũ yũ ãniña. ²⁹ Ape wãme ĩcõñarĩ atore bairo mũjããrẽ yũ quetibũjyũ: Jĩcãũ camasocũ cũ nũmo caãnipaore cõ cũ cawãmo jiyari rũma caãno cũ yao majũ tuayamo. Cũ bapa cũ mena macããcũ cõ mena cũ cawãmo jiyaro ĩñaũ, useani nemoũmi. Jesũs pũame cawãmo jiyaricure bairo caãcũ niĩami. Camasã cãrẽ causarã pũame, cũ nũmo, cũ cawãmo jiyaricore bairo caãna niĩama. Bairi, yũ, Jesũs mena macããcũ ãnirĩ, camasã cũrẽ na causaro ĩñaũ, yũ useani nemoña. ³⁰ Jesũs pũame tocãnacã rũma nemojãñurõ caãnimajũũ ãninutuagũmi. Yũ pũame roque

nemorõ cabũgoro macããcũ yũ caãnicõãnutuapee majũ niña —ĩcõñarĩ na ĩ quetibũyũyũ Juan cã cabuerãrẽ.

El que viene de arriba

³¹ Jesũs, Ʃmũrecõoru caatãcu ãnirĩ, nipetirã netõrõ caãnimajũũ niñami. Noo ati yepa macããcũ Ʃame roque ati yepa macããjẽ jetore quetibũju masĩñami. Cũ, Ʃmũrecõoru caatãcu ãnirĩ nipetirã netõrõ caãnimajũũ niñami. ³² Ʃmũrecõoru cã caĩñarĩqũẽrẽ, cã catũgorique cũãrẽ quetibũjuyami. Cũ caquetibũjũrĩje Ʃame cariape majũ to caãnimitacũãrẽ, tiee cariape tũgoetiayama camasã. ³³ Jĩcããrã niñama bairãƩua cũ yaye quetire cariape catũgõusarã. Bairo catũgõusarã ãnirĩ, “Cariape quetibũjuyami,” ĩ tũgoña masĩñama. ³⁴ Dios Ʃame Espĩritu Santo cã camasĩrĩjẽrẽ bũtioro majũ cũ joyupi Jesure, ati yeparu cũ cajoricure. Bairo cũ cajoroĩ, Jesũs Ʃame caroaro cariape quetibũjũnucũñami Dios yaye quetire. ³⁵ Dios cũ macãrẽ mairĩ, nipetiro rotimasĩrĩqũẽrẽ cũ joyupi. ³⁶ Torecu, noo macããcũ Jesure catũgõusau Ʃame merẽ yeri capetieti Ʃũnarẽ cũgoyami. Apei, Jesure catũgõusagaecu roque tie yeri capetieti Ʃũnarẽ cũgoetiayami. Popiye cũ baio joroque cũ atĩgumi Dios, cũ macãrẽ cũ catũgõusaetie wapa.

4

Jesũs y la mujer de Samaria

¹ Cabero camasã capããrã majũ Jesure na catũgõusarijere tũgoyuparã fariseo majã. Tunu bairoa Juan Bautista cũ cabautizaricarã netõjãñurõ Jesũs cũ cabautizarã Ʃame na caãnierẽ tũgoyupa. ² (Mai, Jesũs Ʃame camasãrẽ na bautizaemi. Jãã, cũ cabuerã Ʃame roque cũ carotĩro jũgori na jãã bautizawũ.) ³ Bairi Jesũs Ʃame, “Yũ cabairijere masĩcõãñama fariseo majã,” ĩ tũgoñarĩ, Judea yeparu caãniatacu Galilea yeparu tunucoámĩ.

⁴ Bairo tunuacũ, Samaria yeparu cũ canetõãrẽe ãmũ. ⁵ Bairo netõãcũ, Sicar sawãmecũti macãru etawĩ. Mai, ti macã tũƩũ niña jãã ñicũ Jacob ãnacũ cũ macã Josere cũ cacũrĩcã yepa majũ. ⁶ Ti yeparuẽ niña oco warica ope, Jacob ãnacũ ya oco ope majũ. Bairo Jesũs Ʃame maarẽ caatĩmiatacu jutiri, ti opeture etanumu etawĩ. MuĩƩũ Ʃmũrecõo recomacã majũ cũ caãniparu ãmũ. ⁷⁻⁸ Mai, jãã cũ cabuerã Ʃame jãã acoãrũ macãru, apeye ñnie ugariquere wapatirãnã. Topũ jãã caãnitoye, jĩcãõ carõmio etayupo, ti ope macããjẽrẽ oco waao acõ. Bairo cõ caetaro ĩñau, atore bairo cõ ĩñupũ Jesũs:

—Oco peeto yũ joya. Yũ cũã yũ etigaya.

⁹ Mai, ti yeparuẽ jãã, judío majã, Samaria yepa macããna mena jãã ãmeo bũsũƩũnietinucũña. Bairi to macããcõ Ʃame tie tũgoñarĩ atore bairo qũĩñupõ Jesure:

—¿Norẽĩ mũa, judío majõcu nimicũã, yũ, Samaria yepa macããcõrẽ yũ mũ oco jẽniñati? —qũĩñupõ.

¹⁰ Bairo cõ caĩrõ tũgoũ, atore bairo cõ ĩñupũ Jesũs carõmiorẽ:

—Mũa, Dios camasãrẽ cũ cajogarijere mũ masĩetĩña. Yũ cũãrẽ mũ masĩetĩña. Yũre mũ camasiata roque, mũ Ʃame ocore yũ mũ jẽnibujioataco. Bairo yũ mũ cajẽniata, yũ Ʃame oco caticõã nio joroque caãtiere mũ yũ jobujioatacu —cõ ĩñupũ.

¹¹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, carõmio Ʃame qũĩ jẽniñanemoñupõ tunu:

—¿Ñe mena ocore mũ waneĩati? Ati ope ãcũãjãñũña. Bairi, ¿nooru oco cacaticõãninucũrĩjẽrẽ mũ bocabujiocati? ¹² Marĩ ñicũ Jacob ãnacũ ati ope macããjẽrẽ etinucũñañupũ. Cũ Ʃũnaa, cũ yarã, cũ canurã cũã etinucũñañupũ.

Ati opere ati yepa macããnarê na cûñañupĩ Jacob ãnacũ. ¿Mũ pũame roque cã netõrõ cañimajũũ mũ ãniñati? —qũĩ jẽniñañupõ carõmio Jesure.

13 Bairo cõ caĩrõ tũgõu, atore bairo cõ ññupũ Jesús:

—Nipetiro ati opere caoco etirã pũame bairoa ñeme jipicõãgarãma tunu.

14 Ni ùcã atie oco yũ cajogarijere caetii pũame pũgani cãrõ ñeme jipinemoetĩgumi tunu. Cũpũre cã yeripũ oco tutuaro cawitipetietore bairo yeri tũgõnatutuacõãnajẽ cããrẽ cãgocõã ninucũgumi. Tie jũgori caticõã ninucũgumi tocãnacã rũmũ —cõ ññupũ Jesús.

15 Bairo cã caĩrõ tũgo, carõmio pũame bairo qũĩñupõ tunu:

—Toroquere, tie ocore yũ joya, pũgani cãrõ yũ cañemejipinemoetiparore bairo Ì. Ati operũre pũgani cãrõ oco wago yũ bainemoetigo yua —qũĩñupõ Jesure.

16 Bairo cõ caĩrõ tũgomicãã, atore bairo cõ ññupũ Jesús:

—Mai, mũ manapũre cã pioja. Cũ piiri bero, atopũ asã cã mena.

17 Bairo cã caĩrõ, carõmio pũame atore bairo qũĩñupõ:

—Camanapũ mácõ yũ ãniña.

Jesús pũame bairo cõ caĩrõ, bairo cõ Ì yũyupũ:

—“Camanapũ mácõ yũ ãniña,” mũ caĩata, cariapea miña. 18 Jicã wãmo cãnacãũ majũ camanapũ cõtimiricõ mũ ãniña. Æme mũ mena caãcũ cãã cãã majũ mee niñami. Toreo, cariapea miña —cõ ññupũ.

19 Bairo cã caĩrõ, carõmio pũame atore bairo qũĩñupõ Jesure.

—Mũ caĩrjẽrẽ tũgori, merẽ yũ masiña: Mũa, profeta, Dios yaye quetire caquetibũjari majõcu mũ ãcũ. 20 Bairi jãã, Samaria yepa macããna jãã ñicũjãã jicũ ãtãũpũ Diore cã ñubuenucũñupã. Mũjãã judío majã roque aperopũ Jerusalẽpũ mũjãã ñubuenucũña —qũĩñupõ.

21 Bairo cõ caĩrõ, atore bairo cõ ññupũ Jesús:

—Yũ caĩrjẽrẽ cariape tũgoya: Jicũ ãtãũpũ áperimirãcãã, o Jerusalén macãpũ áperimirãcãã, marĩ Pacu Diore cã mũjãã cañubemasĩpa rũmũ cõñarõ baiya.

22 Mũjãã, Samaria yepa macããna Diore tũgonucũmirãcãã, cã mũjãã masiẽtĩña. Jãã, judío majã roque Dios camasãrẽ cã canetõgarije quetire cã caquetibũjũcũrĩcãã majũ ãnirĩ cã jãã masiña. 23 Bairi camasã caroaro cariape Diore na cañubuerica yutea etaro baiya. Merẽ ti yutea ãnijũgoya. Bairi camasã noo na cañubuenucũrĩpau jũgori mee, Espiritu Santo na yeripũ cã caãno jũgori pũame roque Diore cã ñubuegarãma. Tore bairo na cañubuoero boyami Dios cãrẽ caroaro cariape cañubuerã pũamerẽ. 24 Marĩ caĩñãecũ niñami Dios. Bairi cãrẽ caroaro cariape cañubuerã pũame na yeri na catũgõñarjẽpũ roque cãrẽ cañubueparã niñama —cõ ññupũ.

25 Bairo cõ caĩrõ, carõmio pũame atore bairo qũĩñupõ Jesure:

—Ape rũmũ Mesías Dios cã cabesericũ, Cristo cawãmecũcũ cã caetapeere yũ masiña. Cũ, etapũ, cã majũ nipetirijere marĩ quetibũjũgumi —qũĩñupõ.

26 Bairo cõ caĩrõ tũgõu, bairo cõ Ì masiõñupũ Jesús:

—Yũ, mũ mena cabũspẽni, cãã yũ ãniña Cristo, Dios cã cabesericũ majũ —cõ ññupũ Jesús.

27 Bairo cõ cã caĩquetibũjũripãna, jãã, Jesús cã cabuerã, macãpũ caũgarije wapatiratãna cã tũpũ jãã etawũ. Bairo etarũ yua, dope bairo jãã Ì tũgõñamasiẽpũ, Jesús carõmio mena cã cabũspẽnirõ ññarã. Bairi, “¿Ñe ùnierẽ mũ átiyati?” jãã Ì jẽniñaepũ Jesure. 28 Bairo carõmio pũame jãã caetaro ññaõ, cõ oco warica jotũre toa piti ropocõãwõ. Bairo piti ropo yaparo, macãpũ acoámó. Topũ etari, atore bairo na Ì quetibũjũyupo to macããnarẽ:

29 —Tiaya mujãã cãã. Nipetiro ññarasá. Jõ jïcãũ camasocũ niñami dope bairo yũ caátajere camasïpeyocõãũ. ¿Cristo, Dios cã cabesericũ mee cã ãnibauyati? — na ì quetibujuyupo.

30 Bairo na cõ caïquetibujuro tũgorã, to macããna pũame ti macãrẽ witiá yua, jãã caãnorũ etawã. 31 Mai, na caatípaũa Jesure, “Ugariquere ugaya,” cã jãã ñmiwã.

32 Bairo jãã caïrõ tũgomicũã, atore bairo jãã ñwĩ Jesús:

—Yua, apeye ñnie ugarique yũ cũgoya mujãã camasïtïtërẽ.

33 Bairo cã caïrõ tũgorã, jãã, cã cabuerã pũame atore bairo jãã ãmeo ì bũsũwũ:

—¿Aperã merẽ ugariquere cã na jeatíbaupari? —jãã ñwũ.

34 Bairo jãã caïrõ tũgoũ, Jesús pũame atore bairo jãã ñwĩ:

—Dios, yure cajou, cã caborijere ácu yũ átiya. Bairi jïcãũ bũtioro caugagatũgoñaurẽ bairo yũ cãã yũ cã caátirotijoriquere yũ átiyeyogaya. 35 Atope bairo yũ mujãã ñña: Baparicãnacãũ muipũa rusaya oterique carica cutiparo jũgoye. Bairo yũ mujãã caïmiatacããrẽ, ape wãme ñcõñarì mujããrẽ yũ quetibujupa: Oteriquere ññañijate. Yura, merẽ jeriquerũ niña. 36 Oterique rícare cajeri majõcu cã capaarique wapa wapatagũmi. Cã capaarique wapa pũame Dios cã cajorije yerì capetieti pũna majũ niña. Bairo bairi oterique caotei, cabero cã caoterique carica cutopũ tiere cajei cãã pũgarãpũa ñseanigarãma. 37 Camasã na caquetibujunucũrì wãmerẽ bairo cariape baiya: “Jïcãũ jicoqueipũa oteimi. Cabero cã caoterique carica cutopũ apeì jeimi tunu,” ì nucũñama camasã. 38 Mujãã, yũ cabuerã, na caïnucũrõrẽã bairo mujãã baiya. Mujããrẽ yũ yaye quetire mujãã yũ quetibujũ rotijoya merẽ aperã na caquetibujujũgoricarã tũpũ, caroaro jïcãrõ tũni na catãgopeti jãtietaparore bairo ì. Mujãã, aperã na capaajũgoriquerũre capaayaparo petietabojarãrẽ bairo mujãã yũ átirotijoya na watoapũre. Bairi merẽ mujããrẽ masirioetiya mujãã yũ caquetibujurotijorije yua —jãã ñwĩ Jesús yua.

39 Bairi capããrã to macããna Samaria yepa macããna, “Nipetiro yũ caátajere masïpeyocõãñami Jesús,” carõmio cõ caïrõ jũgorì, qũiroa jũgowã Jesure.

40 Bairo bairi Jesús tũpũ etarã, “Ápéricõãña,” qũiwã Jesure. “Jãã mena mũ tuagu mai,” bairo na caïrõ tũgoũ, pũga rũmũ majũ na mena ãmi Jesús, narẽ bue ãcũ. 41 Bairo Jesús cã caquetibujurijere tũgorã, cãrẽ caïroarã menarẽ ãninemowã capããrã to macããna camasã. 42 Na pũame atore bairo cõ ñwã carõmiorẽ:

—Ñamicãã jããrẽ mũ caquetibujũataje jũgorì Jesús mena jãã tũgoñatutuajũgoapũ. ãme roque jãã majũ cã caquetibujurijere tũgorì, nemojãñurõ cã mena jãã tũgoñatutuaya. Cariape cãã niñami ati ñmurecõo macããna na carorije wapare canetõũ majũ —cõ ñwã to macããna carõmiorẽ.

Jesús sana al hijo de un oficial del rey

43 Bairi pũga rũmũ Samaria yepa macããna mena cã caãniatato bero, Jesús Galilea yepapũ acoámì. 44 Mai, Jesús, cã majũ cã caátatore bairo baiwũ: “Ni ñcũ Dios yau profetare cã ya macã macããna cã boenama. Noa majũ qũiroenama.” 45 Bairo bairi Jesús Galilea yepapũ cã caetaro ññarã, camasã to macããna pũame caroaro cã jëniwã. Mai, na cãã Jerusalëpũ Pascua bose rãmu ññarã etayupa. Topũ Jesús cã caátì ñnorìqũerẽ ññañupã. Bairo bairi caroaro qũñña ñseaniwã Jesure.

46 Bairo Jesús Galilea yepapũ ãñesẽã, Caná na caïrì macãpũ ocorea, ñse oco majũ cã caátijëñorìcã macãpũ tunucoámì. Ti macãpũre ãñupì jïcãũ ti yepa

quetiupaꝝ rey roca carotimasī majū. Cū macū ꝑꝝame bꝝtioro riayupaꝝ ape macāꝑꝝ Capernaupaꝝ. ⁴⁷ Bairo bairi, “Jesús Judea yepapꝝ caāniatacꝝ Galilea yepapꝝ etaupaꝝ,” na caīrjēṛē queti tūgori, Jesús tꝝꝑꝝ ásurꝝ. Cūꝝ etaꝝ, “Jito yꝝ ya wiipꝝ. Yꝝ macū ꝑꝝame cariacꝝꝑꝝ niñami. Cū catioꝝ asá,” bꝝtioro qūiṽ Jesús: capacꝝ Jesure. ⁴⁸ Bairo cū caīrō tūgoꝝ, atore bairo qūiṽ Jesús:

—Mꝝjāā camasā, yꝝ caátimasīrjē átijēñorīqūṛē mujāā caīñaepata, yꝝ mena mujāā tūgoñatutuaetinucūña.

⁴⁹ Bairo cū caīrō tūgomicūā, atore bairo qūiṽ quetiupaꝝ rey roca carotimasī Jesure:

—Yꝝ Quetiupaꝝ, jito, diwatoa! Yꝝ macū cariacꝝꝑꝝ niñami.

⁵⁰ Bairo cū caīrō tūgoꝝ, atore bairo qūiṽ Jesús:

—Mꝝ ya wiipꝝ tunucoa ácúja. Merē mꝝ macū catigꝝmi —qūiṽ.

Bairo cū caīrjēṛē cariape tūgoꝝ, carotimasī ꝑꝝame acoámī cū ya wiipꝝ. ⁵¹ Bairo cū catunu átíꝑꝝaꝝ, cū ꝑꝝacoteri majā ꝑꝝame maapꝝ cū bocáetari, atore bairo qūiṽꝑꝝarā:

—jMꝝ macū caticoami merē!

⁵² Bairo na caīquetibꝝꝑꝝo tūgori, “¿Díꝑꝝaꝝ muipꝝ cū caāno majū cū cati jūgoati yꝝ macū?” na ī jēñiñapꝝ. Bairo cū caīrō, qūiṽꝑꝝarā:

—Ñamicā, jīcārō riape beroaca cū bꝝgojānaapꝝ —qūiṽ quetibꝝꝑꝝuparā.

⁵³ Bairo na caīquetibꝝꝑꝝo tūgoꝝ, capacꝝ ꝑꝝame tūgomasī rocajoyupꝝ: “‘Merē mꝝ macū caticoayami,’ Jesús yꝝ cū caīata hora majū niupā,” ī tūgomasī rocajoyupꝝ. Bairo tiere na cū caquetibꝝꝑꝝo tūgorā, cū, cū ya wii macāāna nipetiro cūā cārē bairo Jesús menā tūgoñatutua jūgoyparā.

⁵⁴ Mai, carotimasī macūrē Jesús cū cacatorique ꝑꝝame Galilea yepapꝝe ocorea, use oco majū cū caátijēñorīqūṛē bero cū caátī ñobaporique āmꝝ ti wāme.

5

Jesús sana al paralítico de Betzata

¹ Bairo jīcā yꝝtea canetōrō bero Jesús ꝑꝝame judío majā na cabose rūmꝝ qūēnorō ñna ácú, tunu ámī Jerusalén macāꝑꝝ. ² Mai, ti macā Jerusalén ꝑꝝame útā mena ūmꝝarōꝑꝝ na caēñotaāmejorerica macā āmꝝ. Bairi jīcā jope oveja nurīcārā na cajāārī jope cawāmecutī jope āmꝝ. Bairo bairi ti jope jāátáꝑꝝaꝝ ture āmꝝ jīcā oꝑꝝe caoco witiri oꝑꝝe. Tíꝑꝝaꝝ Betzata wāmesꝝꝑꝝ yꝝ yaꝝe carbeo mena. Ti oꝑꝝetare jīcā wāmo cānacā jopee majū jopeeri werique āmꝝ. ³ Bairo bairi ti jopeeri ture capāārā cariarā āma. Jīcāārā cacaapee ñnamasīēna, aperā caāmasīēna, aperā cabꝝꝑꝝā cūña jowā tíꝑꝝaꝝe. Na ꝑꝝame oco cajabewērjēṛē coterā baiwā. ⁴ Mai, ángel ꝑꝝame masīā mano cū cabori rūmꝝꝑꝝ caāno tí oco oꝑꝝeꝝ etanucūñupꝝ. Bairo etari, ocore átijabenucūñupꝝ. Bairo cū caátijabero bero, nī ūcū tie ocore cañañuajūgoꝝ ꝑꝝame cū cariayecutie cū netōcōā nucūñuparō. ⁵ Mai, na menarē jīcāñ āmi treinta y ocho cūmarī majū cariayecutiācā. ⁶ Bairo bairi Jesús tí oꝑꝝerī tꝝꝑꝝ netōácú, toꝑꝝ casūñanṛē qūiṽawī. Yoaro cū cariayecuto qūiṽamiācꝝ, atore bairo qūiṽ jēñiñawī Jesús cariaꝝe:

—¿Mꝝ riaye canetōrō mꝝ boyati?

⁷ Cariaꝝ ꝑꝝame atore bairo qūiṽ yꝝwī Jesure:

—Yꝝ Quetiupaꝝ, yꝝre cajuátinemoꝝ manimajūcōāñami. Tocānacā nia oco cajabenetōꝝꝑꝝaꝝ caāno tie oꝑꝝoꝑꝝ yꝝ cañañuagaro, aperā ꝑꝝame yꝝ jūgoꝝe ñañuaweyocōā nucūñama —qūiṽ Jesús.

⁸ Bairo cū caīrō tūgoꝝ, atore bairo qūiṽ Jesús:

—Wām̄n̄ncāñña, m̄n̄ cacũñarõrẽ nep̄sari ácúja. Merẽ m̄n̄ riayere yu netõcõañña.

⁹ Bairo cã caĩrõ, jicoquei ñuicoami cariaye catimiatacũ p̄name yua. Bairo wām̄n̄ncã yua, cũ cacũñarõrẽ ne acoámí. Mai, ti rãm̄n̄ p̄name judío majã na cayerijãrĩ rãm̄n̄ ãm̄n̄. ¹⁰ Bairo bairi Jesús cã cacatioatacũ cũ cacũñarõrẽ cã caneató ñnarã, judío majã quetiuparã p̄name atore bairo qũĩwã cürẽ:

—¿Nopẽĩ ãme rãm̄n̄ marĩ cayerijãrĩ rãm̄n̄ caãnimiatacũãrẽ, m̄n̄ cacũñarõrẽ m̄n̄ ne ñesẽãñati? Ati rãm̄n̄ ùnorẽ bairo boetiya —qũĩwã.

¹¹ Bairo na caĩrõ tũgorũ, atore bairo na ñwĩ cariamiatacũ:

—Yũre cariaye netõatacũ p̄name, “M̄n̄ cacũñarõrẽ nerĩ ácúja,” ñiami —na ñwĩ.

¹² Atoe bairo qũĩwã tunu:

—¿Ñam̄n̄ majũ, “M̄n̄ cacũñarõrẽ nerĩ ácúja,” m̄n̄ qũĩati? —qũĩ jẽniñawã.

¹³ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgorĩ, cacatiatacũ p̄name qũĩña macãmiwĩ Jesure. Qũĩña bócaemi. Jesús p̄name bauemi, merẽ capããrã camasã caĩñarã etarã watoapũ caácú ãnirĩ. ¹⁴ Cabero Dios ya wii templo wiipũ cã boca etaũ, atore bairo qũĩwĩ Jesús cã cacatioatacũre:

—Tũgopeoya yu caĩrjẽrẽ: Merẽ canetõatacũpũ m̄n̄ ãniña. Bairi roro m̄n̄ átinemoepa. Carorije m̄n̄ caátinemoata, nemojãñurõ m̄n̄ tãm̄uogu tunu —qũĩwĩ Jesús.

¹⁵ Bairo Jesús cã caĩrõ bero, caãm̄n̄ p̄name judío majã quetiuparãrẽ na quetibũju ámí. “Yũre cariaye netõatacũ p̄name ‘Jesús’ wãme catiyami,” na ñ quetibũjuwĩ. ¹⁶ Bairo cã caĩrõ tũgorã, judío majã quetiuparã Jesús, yerijãrĩcã rãm̄urẽã caãm̄urẽ cã canetõrĩqũẽ jũgorĩ cã mena asiarã popiye cã baio joroque átigayupa. ¹⁷ Jesús p̄name bairo na ñwĩ:

—Yũ Pacu tocãnacãnia paanucũñami. Yũ cãã cürẽã bairo yu paanucũña.

¹⁸ Bairo cã caĩrõ tũgorã, nemojãñurõ Jesús cã cariaro boyuparã judío majã quetiuparã p̄name. Mai, “Marĩ cayerijãrĩ rãm̄n̄ macããjẽ marĩ ñicũjãã na caroticũrĩqũẽrẽ ñacũbũgoetiyami Jesús, bairo cariayecũcũre cã cacatioata,” ñ tũgoñarĩ, cã mena asiajãñũñuparã. Bairo tunu, “‘Dios ñiami yu Pacu majũ,’ cã cañata, ‘Yũ, Dios mena jicãrõrẽ bairo jãã ãniña,’ caĩrẽ bairo ññami Jesús,” ñ tũgoñarĩ, netõrõ majũ cã mena asiayuparã.

La autoridad del Hijo de Dios

¹⁹ Bairo na caĩtũgoñarjẽrẽ masĩcõãrĩ, atore bairo na ñwĩ Jesús: “Cariape m̄njããrẽ ñña: Yũ, Dios macũ nimicũã, dise ùnie átijẽñorĩqũẽrẽ yu majũã yu áti masĩẽtĩña. Yũ Pacu cã caátigarijere masĩrĩ, cã carotiro mena jeto tiere yu áti masĩña. Yũ Pacu cã caátigarijere masĩrĩ, tie nipetirijere yu átinucũña. ²⁰ Yũ Pacu yũre mairĩ, nipetirije cã caátinucũrjẽrẽ ñiñoñami. ãme caãmasĩcũrẽ cã yu caátiorije netõjãñurõ caroa macããjẽ cã caátigarijere yu áti ñnogũmi caberopũre. Tie roquere ñnarã, nemorõ m̄njãã ñña acũmajũcõãgarã. ²¹ Yũ Pacu p̄name cabaiyasiricarãrẽ tunu na catiocõãñami. Cürẽ bairoa yũ cãã poo yũ caborãrẽ na yũ joya catiriquere. ²² Yũ Pacu p̄name ni ùcũ camasocũre qũĩña beseetiyami. Yũ p̄namerẽ nipetiro camasãrẽ na ññabeseroti yũ jowĩ. ²³ ‘Yũre na caĩroarore bairo yũ macũ cããrẽ na ñroáto,’ ñ, yũ jowĩ yũ Pacu Dios. Bairi yũre caĩroaescũ p̄name yũ Pacu yũre cajoricũ cããrẽ caĩroaescũre bairo nicõãñami mai.

²⁴ “Cariape m̄njããrẽ ñña: Ni jicãũ ùcũ yũ yaye quetiere catũgousaũ, bairi Dios yũre cajoricũ mena catũgoñatutuaũ p̄name caticõã ninucũgũmi tocãnacã rãm̄na. Popiye cã baio joroque Dios cã caátipau mee ññami. Bairi cã, ñamicã cabaiyasiricũ nimicũã, ãmerẽ yua, cacaticõãninucũãrẽ bairo tuayami.

²⁵ Cariape m̄njããrẽ ñña tunu: Petoaca r̄nsaya ati yepa macããna yũ, Camasã

Jūgocure, yu na catūgousaparo. Merē yu na catūgousari yutea añijūgoya. Yure catūgousaena pñame yasiricaropu caápārā majū tuagarāma. Yu yaye quetire cariape catūgorā pñame roque caticōā ninucūgarāma tocānacā rūmua. ²⁶ Yu Pacu camasārē ānicōāninucūrīqūērē cajou niñami. Bairo bairi yu cūārē camasārē ānicōāninucūrīqūērē na yu cajoro boyami. ²⁷ Tunu bairoa Camasā Jūgocu yu caāne jūgori yu pñamerē nipetiro camasārē na iñabeseroti yu jowī. ²⁸⁻²⁹ Bairo yu caīquetibujurijere tūgorā, acuaeticōāña. Jicā rāmu nipetiro cabaiyasiricarā cūā yu yaye bñsuriquere tūgogarāma. Tiere tūgorā, masā operipū caānimiatana catitunugarāma. Caroaro cariape caātana catitunurī bero, useanirī ānicōā ninucūgarāma tocānacā rūmua. Roro caātana pñame roque catitunurī bero caūpetietorū popiye baicōā ninucūgarāma tocānacā rūmua,” na ī quetibujuwī Jesús judío majā quetiuparārē.

Pruebas de la autoridad de Jesús

³⁰ Ī quetibujū yaparo, atore bairo na īwī tunu: “Yu majū jicāñā camasārē ñiña besemasīētīña. Yu Pacu cū caboro cū carotirore bairo na ñiña besemasīña. Bairo bairi na yu caññabeserije pñame caroaro cariape ñiña. Yu majūā yu caboro yu caātigarijere yu āperiya. Yu Pacu, yure cajoricu, cū caborore bairo yu ātinucūña. ³¹ Tunu bairoa yu majū, ‘Yu yaye bñsurique cariape ñiña,’ jicāñā mujāārē yu caīata, ‘Munana, marī itoyami,’ mujāā ībujiorā. ³² Bairo mujāā caīmiatacūārē, apeī yu caātiānierē iñarī, ‘Cū yaye bñsurique cariape ñiña,’ mujāārē iñami. Yure cū cajūgoīrījē pñame roque caānimajūrījē ñiña. ³³ Tunu apeī Juan Bautista tūpūre yu yaye quetire mujāā yarā mena mujāā jēñiña rotjuyupa. Juan pñame cariape majū mujāārē quetibujū joyupī yu caātiānie quetire. ³⁴ Jicāñā camasocu, ‘“Jesús yaye bñsurique cariape ñiña,” mujāārē cū caīquetibujueticōāta, yu ātimasīētībujioū,’ ñi tūgoñaētīña baiupa. Dios mujāārē cū canetōr roque yu boya. Bairo bairi Juan narē cū caīrīqūērē na tūgobocaāto ī, tiere mujāārē ñinemoña. ³⁵ Juan pñame cajññabusujūgori majōcure bairo caācū āmi. Cajññabusurica caroaro jññawoya. Tia jññabusurica cañbusuorore bairo āmi Juan, Dios yaye caroa quetire quetibujū ācū. Tie cū yaye quetibujuriquere tūgorā, nocārō mea tiere mujāā tūgo useanimiñupā. ³⁶ Yu caātijēñorījē pñame Juan cū caquetibujurique netōrō caānimajūrījē ñiña. Yu caātijēñorījē yu Pacu cū caātirotirije majū ñiña. Bairo bairi tiere iñarī, ‘Cariapea Jesús, Dios cū cajoricu majū niñami,’ yure mujāā caīmasīpee ñiña. ³⁷ Yu Pacu, yure cajoricu pñame, yu caātiānierē caroaro quetibujuyami mujāārē. Dī rāmu ūno cū cabusurije majūrē mujāā catāgoetimiatacūārē, bairi tunu cū cabaurijere mujāā caññaeimiatacūārē, tore bairo mujāā quetibujuyami baiupa yu Pacu. ³⁸ Bairo mujāārē cū caquetibujuriquere netōrō caānimajūrījē ñiña. Cayeri tūgousaena mujāā āniña. ³⁹ Yeri capetietiere bōcagarā, Dios yaye quetire na sawoaturica tutire caroaro īroarique mena mujāā buecōā ninucūmiña. Yna, ti tutire sawoaturicarā na sawoatujūgoyetacu yu āniña. ⁴⁰ Bairo na sawoatujūgoyetacu yu caānimiatācūārē, mujāā pñame yu mujāā boetiya. Bairo yure mujāā caboeticōāta, yu cajomasīrījē yeri capetieti pñaarē mujāā cūgoetigarā,” na īwī Jesús judío majā quetiuparārē.

⁴¹ Ī quetibujū yaparo, atore bairo na ī quetibujuwī tunu: “Camasā, ‘Caroaro majū caquetibujū niñami,’ yure na caīpee yu macāētīña. ⁴² Bairo macāētīrī, bairo mujāārē ñinemoña. Mujāā yeri mujāā catūgoñarījēre yu masīña. Mujāā pñame roque mujāā yeripū Diore camasīna majū mujāā āniña. ⁴³ Yu Pacu cū carotiro jūgori mujāārē buei acū yu apū ati yepapure. Bairo cū cajoricu yu caānimiatācūārē, yu mujāā boetiya. Apei cabuei cū majūā cū caboro

mujãã tɔpɔ cū caapáta, cū mujãã tũgousabujiorã. ⁴⁴ Aperã, ‘Caroarã mujãã ãniña,’ mujããrẽ na caĩrjẽrẽ mujãã boya. Bairo bomirãcũã, Dios jĩcãũã caãcũ pũame, ‘Caroarã mujãã ãniña,’ mujããrẽ cū caĩpee pũamerẽ mujãã macãẽtĩña. Bairo cabairã ãnirĩ, dope bairo yũ mena mujãã tũgoñatutua jũgomasiẽna. ⁴⁵ Tunu bairoa, ‘Marĩ caãtiere qũĩ bũsũjãbujioumi Diopũre,’ ĩ tũgoñaeticõãña. Bairo mee yũ átiya. Moisés ãnacũ pũame roro mujãã caãtiere quetibũju buitiyami mujããrẽ Diopũre. Moisés ãnacũ mujãã caĩroanucũũ majũ pũame roque bairoa átiyami. ⁴⁶ Yũ pũame Moisés ãnacũ cū cawoatujũgoyecutacu yũ ãniña. Bairi cū yaye quetire caroaro cariape mujãã catũgoata, yũ yaye queti cããrẽ mujãã tũgousabujiorã. ⁴⁷ Cabũgoroa cū yaye cū cawoatucũrĩqũẽrẽ cariape mujãã catũgousaepata, nemojãñũrõ ãnirĩ mujããrẽ yũ caĩrjẽ roquere mujãã tũgousaena,” na ĩwĩ Jesũs judio majã quetiuparãrẽ.

6

Jesũs da de comer a cinco mil hombres (Mt 14.13-21; Mr 6.30-44; Lc 9.10-17)

¹ Tipũ bero Jesũs tunucoãmĩ Galilea yeparũre tunu. Topũre ãcũ, Galilea macããra utabũcurapũ pẽñawĩ. Mai, tira pũame ape wãme Tiberias wãmecutiya. ² Bairo bairi to macããna camasã cū camasĩrjẽ mena Jesũs cariayecũnarẽ cū canetõrõ ĩñawã. Bairo cū caãti ĩñorjẽrẽ ĩñarã, cū berore usawã capããrã camasã. ³ Bairi jãã, Jesũs cū cabuerã cãã, ape nũgõãpũ pẽña etarã yua, ãtãũpũ jãã wãmũcoãpũ. Wãmũã, jãã etanumucoãpũ. ⁴ Tipũ caãno judio majã na ya bose rãmũ Pascua cawãmecuti rãmũ caãnĩparo cõñarõ baiwũ. ⁵ Bairo Jesũs camasã capããrã cū bero na caũsaro ĩñau, atore bairo qũĩwĩ Felipere:

—¿Noopũ ugariquere marĩ wapatirãti, ãnoa nipetiro camasãrẽ marĩ canupeere?

⁶ Mai, Jesũs pũame merẽ dope bairo cū caãtipeere masĩmicũã, tore bairo cū jẽniñawĩ Felipere, “¿Dope bairo yũre cū yũati?” ĩ. ⁷ Bairo cū caĩrõ tũgou, atore bairo qũĩwĩ Felipe Jesure:

—¡Ago, tame! docientos denario moneda tiiri mena pããrẽ na marĩ cawapatinumiatacũãrẽ, nipetiro camasãrẽ petoaca caãnie etatuaetibujio —qũĩwĩ Felipe.

⁸ Bairo cū caĩrõ tũgou, apei jãã mena macããcũ Andrẽs, Simõn Pedro bai pũame, atore bairo qũĩwĩ Jesure:

⁹ —Atore niñami cawĩmau jĩcãũ. Cũ pũame jĩcã wãmo cãnacã rupaa cebada mena na caãtaje pããrẽ cũgoyami. Bairi tunu wai pũgarããcã cũgoyami. Atie ugariqueaca, ãnoa camasã capããrã na caãnoi, na etatuaetimajũcõãbujio — qũĩwĩ Andrẽs.

¹⁰ Bairo cū caĩrõ tũgori, atore bairo qũĩwĩ Jesũs:

—Nipetiro camasãrẽ na rui rotiya.

Mai, to na caruiparo pũame caroaro cataa cuto ãmũ. Bairo bairi etanumu peticoama taa buipũ nipetirã, jĩcã wãmo cãnacã mil majũ camasã. ¹¹ Bairo na caruiro ĩñau, Jesũs pũame pan rupaare nerĩ, Diore, “Jãã mena mũ ñujãñũña,” qũĩ jẽniwĩ. Bairo qũĩ jẽni yaparori bero, yeparũ caruirãrẽ tie pããrẽ jãã batorotiwĩ. Toreo bairo ámi wai cããrẽ. Bairo átiri bero, camasã na caũgagaro cãrõ ugawã. ¹² Bairo na caũgatuaro bero, atore bairo jãã ĩwĩ Jesũs, jãã, cū cabuerãrẽ:

—Na caũgarũgarije jeneñoña, yasire ĩrã —jãã ĩwĩ Jesũs.

¹³ Bairo cū caĩrõ tũgori, cū carotirore bairo jãã ápu. Jĩcã wãmo cãrõ pan rupaa caãnimiatajere jãã jeneño jirowũ puğa wãmo peti ruõpore puğa pẽnirõ cãnacã piiri majũ. ¹⁴ Bairi to macããna camasã, bairo Jesũs pan, wai mena cū caãti ññoatajere ññarĩ, atore bairo ãmeo ñwã na majũ:

—Toroquere, ãni Jesũs, “Jĩcãũ profeta Dios cū cajorau majũ ati yeparure atĩũmi,” marĩ ñicãjãã ãnana na caĩquetibũju jũgoyetiricũ ãcũmi. Cariapea cãã ãnibauyami —ãmeo ñwã na majũ.

¹⁵ Bairo ãmeo ñrã yua, bũtioro ti yepa Quetiupau rey cū jõõgarã cū neãgamiwã Jesure. Cũ puame bairo cū na caãtigarijere boescu, ãtãũ buirũ wãmucõãmĩ yua, jĩcãũã ãnigu.

Jesús camina sobre el agua

(Mt 14.22-27; Mr 6.45-52)

¹⁶ Cabero canaiocũmuatĩpan jãã, Jesũs cū cabuerã puame utabucũrapũ jãã roaãpũ. ¹⁷ Bairi cũmuaru etajãã, ti utabucũrare jãã peña jũgoaru, Capernaum macãru etarãgarã. Tocãrõã merẽ naitĩã peticoãru. Jesũs puame jãã tũru etaemi mai. ¹⁸ Bairo jãã capeña atĩpan, wĩno bũtioro papu jũgoaru. Bairi oco turi paca majũ jabewũ. ¹⁹ Bairo bairi yoaropũ jĩcã wãmo cãnacã kilómetro majũ jãã caatsãtĩpan, Jesũs puame jãã tũru acũ, oco buirũ peacoami. Bairo cū caatõ ññarã, bũtioro jãã uwicoãru. ²⁰ Bairo jãã cauwiro ññau, atore bairo jãã ñ jowĩ Jesũs:

—¡Yũ yarã, Jesua yũ ãniña, yũ uwieticõãña! —jãã ñwĩ.

²¹ Bairo cū caĩrõ tũgorã, cũmuaru cū caetajãrõ jãã bowũ. Bairo cū caetajãrõ bero, jicoquei ape nuõõã tũru jãã etacoãru yua.

La gente busca a Jesús

²² Ti rãmu busuri rãmu caãno, camasã utabucũra ape nuõõãru catuaricarã puame jĩcãã caãnia cũmua mena jãã capeñaatajere masĩũrupã. Tunu bairoa Jesũs jãã mena cū caãpẽriatate cũãrẽ masĩcõãũrupã. ²³ Tĩpan beroaca aperã Tiberias macããna etayuparã na cũmuu mena, Jesure cū macãrã. Bairi, Jesũs Diore, “Jãã mena mu ñujãũña,” cū caĩ jẽnirĩcãrõ bero, capããrã camasã na capan ugaricaropũ etayuparã. ²⁴ Bairo na capan ugaricaropũ etari bero, Jesũs bairi jãã cū cabuerã cũãrẽ jãã bócaetiri, na cũmuuru etajãũruparã tunu. Bairo etajãã yua, jããtũ Capernaupũ atĩ acoásũpa Jesure macãránã.

Jesús, el pan de la vida

²⁵ Bairo bairi jãã tũru peñaeta yua, atore bairo qũĩ jẽnĩñawã Jesure:

—Jãã Quetiupau, ¿dope bairo bairi mu peñaetaatĩ utabucũra ati nuõõãpũre? —qũĩ jẽnĩñawã.

²⁶ Bairo na caĩjẽnĩñarõ tũgo, atore bairo na ñwĩ Jesũs:

—Cariapea mujãã ñiña: Yũ caãtĩjẽnĩnorĩquẽ puamerẽ, “¿Dope bairo ñgaro to ññati?” ñ tũgoñarã mee yũre mujãã macãrã atĩupa. Pan, mujãã caũgayaririque jũgori roque yũre mujãã macãrã atĩupa. ²⁷ Mujãã caũgarpee jeto meerẽ macãña. Ati yepa macããjẽ ugarique yoaro mee peticoaya. Mujããrẽ yũ cajogarije yerĩ capetieti pũna puame roquere bũtioro macãña. Tie puame ñiña capetietie majũ. Torecũna, yũ jowĩ yũ Pacũ Dios, “Caticõãninucũpeere camasãrẽ na mu jogu,” ñ —na ñwĩ Jesũs.

²⁸ Bairo cū caĩrõ tũgorã, atore bairo qũĩ jẽnĩñawã Jesure:

—¿Dope bairo jãã átibujiocuti, Dios cū caãtipeere cū carotirore bairo átipeyogarã?

²⁹ Bairo na caĩjẽnĩñarõ tũgo, atore bairo na ñ nemowĩ Jesũs:

—Dios mujjããrê cã caátirotirije atore bairo niña: Yũ, cã cajoricũ, yũ yaye quetire cariape mujjãã catũgousaro boyami —na ïwĩ Jesús.

³⁰ Bairo cã caĩrõ tũgorã, atore bairo qũĩ jẽniñanemowã Jesure:

—¿Ñe ùnie átijẽñorĩqũerẽ jãã mũ átĩ ñõnati, mũ yaye quetire cariape jãã catũgousaparore bairo ï? ¿Dope bairije jããrẽ mũ átĩ ñõnati? ³¹ Marĩ ñicũjãã ãnana desierto cayucũmanopũ ãna, ẽgarique manã sawãmecatiere ẽganucũñañupã. Dios yaye quetibũjũrica tutipũ cãã torea bairo quetibũjũya: “Dios ɓame ɓmũrecóo macããjẽ ẽgarique pan ùnierẽ na jonucũñupĩ,” ñna ti tutipũ —qũĩwã Jesure to macããna.

³² Bairo na caĩrõ, atore bairo na ïwĩ Jesús:

—Cariapea mujjããrẽ ñiña: Moisés ãnacũ ẽgarique ɓmũrecóo macããjẽrẽ marĩ ñicũjãã ãnanarẽ na joesupi. Yũ Pacũ ɓame roque na joyupi. Cãã niñami ɓmũrecóo macããjẽ ẽgariquere bairije caroa majũrẽ cajocõãninucũ. ³³ Yũ, ɓmũrecóopũ caãnacũ ati yerapũ Dios cã cajoricũ yũ ãniña. Pan, Dios cã cajorijere bairo yũ ãniña ati ɓmũrecóo macããna camasãrẽ. Yeri carpetieti pũnarẽ cajoãcũ yũ ãniña —na ïwĩ Jesús.

³⁴ Bairo cã caĩrõ tũgorã, bairo qũĩwã Jesure:

—Jãã Quetiupañ, tie pan ùnierẽ jãã jonucũña —qũĩwã.

³⁵ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ñnemowĩ Jesús tunu:

—Yũna, yũ ãniña ẽgarique pããrẽ bairo caãcũ cacaticõãninucũrĩqũerẽ cajoãcũ. Bairi ni ùcũ yũ caatigau ɓame di rũmũ ùno ɓaatãmũoetigamĩ. Tunu bairo ni ùcũ yũ yaye quetire catũgousau di rũmũ ùno ñeme jipietigamĩ. Yũre catũgousarã ɓamerẽ ñe ùnie na ɓsaetigaro na caãniuseanipee caroa yeri cutaje, ïgũ ñiña. ³⁶ Mujjãã ɓame roque yũ caátĩãnierẽ ñnamĩrãcũã, yũ mena mujjãã tũgoñatutuaetiya. Tieroa merẽ mujjããrẽ yũ quetibũjũ yaparomiña. Mujjãã ɓame mujjãã tũgogaetiya. ³⁷ Nipetiro yũ caatĩparãrẽ mai yũ Pacũ ɓame na yeripũ yũtu na atítũgoñao joroque na ásupi. Bairo cã caátana yũtu na caetaro, di rũmũ ùno na boeticõã yũ baietigũ. ³⁸ Yũna, ɓmũrecóopũ caatãcũ ati yerapũ etari, yũ caboro mee, yũ Pacũ, yũre cajoricũ, cã caátirotiriquere átĩ acũ yũ baiwũ. ³⁹ Yũ Pacũ, yũre cajoricũ, yũ cã caátiroticũrĩqũẽ atore bairo niña: Yũ yarã nipetiro cã cacũrĩcãrãrẽ yũ canetõrõ boyami. Bairo bairi ati ɓmũrecóo capetiro caãno, cariaricarã na caãnimiatacũãrẽ, narẽ yũ cacatiro boyami. ⁴⁰ Yũ, Dios Macũ, atore bairo yũ caato boyami yũ Pacũ: Nipetiro camasã yũ caátĩãnierẽ ñnarĩ bero, yũ yaye quetire cariape catũgousarã na cacaticõãninucũrõ átirotiyami. Bairo bairi ati ɓmũrecóo capetiro caãno, caricoatana na caãnimiatacũãrẽ, narẽ yũ catiogũ tunu —na ï quetibũjũwĩ Jesús cũtu caãnarẽ.

⁴¹⁻⁴² Bairo cã caĩrõ tũgorã, judío majã quetiuparã ɓame cã ɓũsupai jũgoyparã. Jesús, “ɓmũrecóo macããcũ ẽgarique pan majũrẽ bairo caãcũ yũ ãniña,” cã caĩrĩjẽ jũgori, atore bairo ãmeo ï ɓũsupai coteyuparã na majũ:

—¿Ãnia, Jesús, José macũ mee cã ãniñati? Cã pacũ, cã paco marĩ camasĩrã jeto niñama. Torecũ, ¿nopẽĩ, “ɓmũrecóopũ caãnacũ yũ rui apũ ati yerapũre,” qũĩñati?

⁴³ Bairo na caĩrĩjẽrẽ tũgomasĩrĩ, atore bairo na ïwĩ Jesús:

—Yũ ɓũsupaieticõãña. ⁴⁴ Ni jĩcãũ ùcũ yũ atĩmasĩtĩñami, yũ Pacũ yũre cajoricũ ɓame cã yeripũ yũtu cã caatítũgoñapeere cã cajoeticõãta. Vairua, cã cajoata, yũ yau ãnigumĩ. Bairo caãcũ ãnirĩ ati ɓmũrecóo capetiro caãno, caricoatãcũ cã caãnimiatacũãrẽ, cã yũ catiogũ tunu. ⁴⁵ Dios ya tutipũ torea bairo ï woatu quetibũjũ cũñañupã profeta majã ãnana: “Dios nipetiro camasãrẽ

na masiõgumi cū yaye quetire.” Bairi nipetiro yu Pacu cū caquetibujirijere cariape catūgousarā pñame yutu etagarāma, yu yaye quetire tūgousagarā.

⁴⁶ “Ni jicāu ūcū yu Pacu Diore caññaricū maniñami. Jicāu yu āniña cūrē caññaricū cū mena cañnacū ati yepay caetaricu. ⁴⁷ Cariape mujāārē ñiña: Yu mena catūgoñatutuarā yasietigarāma. Na pñame caticōā ninucūgarāma tocānacā rēmua. ⁴⁸ Yu, yu āniña umñecóo macāācū, ugarique pan majūrē bairo caācū. Bairo bairi yeri capetieti pñnarē cajou yu āniña yu yarārē. ⁴⁹ Mujāā ñicūjāā roque desierto cayucumanopu āna, ugarique maná cawāmecatiere ugayupa. Tere ugamirācūā, baiyasi peticoásuparā. ⁵⁰ Yu pñame, ape wāme ugarique umñecóo macāājē pñamerē mujāārē quetibujugu ñiña. Tere caugarā caticōā ninucūgarāma tocānacā rēmua. ⁵¹ Yu, yu āniña atie ugarique pan umñecóoru caruiatájere bairo caācū. Tie pñārē caugarā caticōā ninucūgarāma. Tie ugarique pan ūnie pñame yu rupañre bairo ñiña. Bairo bairi ati umñecóo macāāna na cacaticōāninucūparore bairo ĩ, yu rupañ mena roro yu baigu. Ati umñecóo macāāna yu yaye quetire caborā roro na caátaje wapa jūgori popiye na cabaiparo ūnorēā, yu pñame roque popiye yu baigu na caroriye wapa jūgori, ĩgu ñiña.”

⁵² Bairo cū caĩrō tūgorā, judío majā quetiuparā pñame atore bairo āmeo ĩwā na majū:

—¿Dopēĩ āni, cū rupañre marĩ cū ugarotibujiocati?

⁵³ Bairo na caĩrō tūgori, atore bairo na ĩwĩ Jesús:

—Cariapea mujāā ñiña: Yu, Camasā Jūgocu, yu rupañre mujāā caugæticōāta, tunu bairoa yu riire mujāā caeticōāta, cacaticōāninucūparā mee mujāā tuagarā. ⁵⁴ Ni ūcū yu rupañre caugau, bairi yu riĩ cūrē caeti pñame caūpetietoru áperigumi. Bairo bairi ati umñecóo capetiro caāno, cariacoatacū cū cañnimiatacūārē, cū yu caticōāgu tunu. ⁵⁵ Yu rupañ pñame ugarique majūrē bairo ñiña. Yu riĩ caā etirique majūrē bairo ñiña. Tie ugarique ati yepa macāājē netōjāñurō cañnimajūrījē ñiña. ⁵⁶ Bairi ni ūcū yu rupañre caugau, bairi yu riĩ cūrē caeti yu mena macāācū ñiñami. Yu cūā cū mena yu ānicōāgu. Jicārōrē bairo cayericūna jāā āniña. ⁵⁷ Yu Pacu, yure cajoricu pñame, cacaticōāninucū ñiñami. Cū catutuariye jūgori yu āniña. Torea bairo yu rupañre caugarā cūā yu catutuariye jūgori caticōā ninucūgarāma tocānacā rēmua. ⁵⁸ Bairo bairi umñecóo macāājē ugarique caruiatáje majūrē mujāārē yu quetibujuya. Atie ugarique maná, mujāā ñicūjāā na cauganucūrīqūērē bairo baietiya. Tie manárē ugamirācūā, baiyasi peticoásupa. Pan umñecóo macāājē caruiatájere caugarā roque caticōā ninucūgarāma —na ĩ quetibujuwĩ Jesús cūta cañnarē.

⁵⁹ Mai, tere na quetibujuwĩ Jesús Capernaum macāpu judío majā neñarĩ na cañbueri wiipū.

Palabras de vida eterna

⁶⁰ Jesure causarā pñame bairo cū caquetibujirijere tūgorā, atore bairo āmeo ĩwā na majū:

—Atie cū caquetibujirije masiriyojāñiña. Noa tere tūgo āmewiyoenama —āmeo ĩwā.

⁶¹ Bairo Jesús pñame cū camasĩrījērē cū na cabusupairijere tūgoñarĩ yua, atore bairo na ĩwĩ:

—¿Bairo yu caĩquetibujirije mena mujāā asiao joroque ñiñati? ⁶² Bairo tie yu yaye quetire mujāā catūgojesoeticōāta, yu, Camasā Jūgocu, yu caatátoru yu catunuwāmuátó ĩñajorā, ¿dope bairo mujāā tūgoñabujiorāti? ⁶³ Dios Yeri Espiritu Santo jeto yeri capetieti pñnarē cajomasĩ ñiñami. Camasā

roque rupau tutuarã nimirãcã, na majũ na yeripu jomasĩetĩña na cacaticõaninucũpeere. Baiũa, merẽ mujããrẽ yu quetibũjũaru dope bairo yeri capetieti pũnarẽ mujãã cacũgopeere. ⁶⁴ Bairo mujããrẽ yu caquetibũjamiatacũãrẽ, mujãã mena macããna jĩcããrã mai yu yaye quetire cariape tũgoetiyama —na iwi Jesũs cãrẽ catũgõusarãrẽ.

Mai, caãnijũgoripaurũna merẽ masĩcõãñupĩ Jesũs cũ yaye quetire catũgõusaeiparãrẽ. Cãrẽ cabũsjãbuitipau cããrẽ cũ masĩjũgoyeticõãñupĩ. ⁶⁵ Torecu, atore bairo na Inemowĩ Jesũs tunu:

—Меру mujããrẽ yu caĩata wãmerẽã bairo mujããrẽ ñinemoña tunu: Ni jĩcãũ ùcũ yu yau ãnimasĩetĩña, yu Pacu pũame cũ yeripu yutu cũ caatĩgatũgoñapeere cũ cajoeticõãta —na iwi Jesũs.

⁶⁶ Tipau bero capããrã camasã cãrẽ caũsamiatana pũame cũ aweyocoatĩ, cũ usajãnacõãwã yua. ⁶⁷ Bairo na caátõ ñña, Jesũs pũame, jãã, cũ cabuerãrẽ atore bairo jãã i jẽniñawĩ:

—¿Mujãã cãã yure mujãã aweyocoagayati? —jãã i jẽniñawĩ Jesũs jãã, cũ cabuerã pũga wãmo peti rãpore pũga pẽnirõ cãrõ caãnarẽ.

⁶⁸ Bairo cũ caĩrõ, jicoquei atore bairo quĩwi Simõn Pedro pũame:

—Jãã Quetiupau, ¿noa pũamerẽ jãã tũgõusabujiocuti? Mũ jeto jĩcãũ mũ ãniña caroa yeri pũna caticõãninucũriquẽ macããjẽrẽ caquetibũju. Ni apeĩ jãã catũgoñatutuaũ macũmi. ⁶⁹ Merẽ mũ yaye quetibũjũriquere cariape jãã tũgõya. Bairo bairi, “Jãã Quetiupau Jesũs, Caroú, Dios cũ Cajoricu majũ niñami,” cariape mũrẽ jãã i tũgoñãña —quĩwi Simõn Pedro Jesure.

⁷⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgori, atore bairo jãã iwi Jesũs:

—Mujãã yu cabuerã pũga wãmo peti rãpore pũga pẽnirõ cãrõ majũ yu cabesericarã mujãã ãniña. Bairo tocãnacãũ yu cabesericarã mujãã caãnimiatacũãrẽ, jĩcãũ mujãã mena macããcũ wãtĩ quetiupau Satanã cũ caroti majũ niñami —jãã iwi Jesũs.

⁷¹ Bairo i, Judas Iscariote, Simõn macũrẽ quĩgu iwi Jesũs. Judas pũame jãã mena macããcũ pũga wãmo peti rãpore pũga pẽnirõ cãnacãũ mena macããcũ nimicãũ, cabero Jesure cũ bũsjãbuiti rocacõãwĩ.

7

Los hermanos de Jesús no creían en él

1 Tipau bero Galilea yeparu baiñesẽãwĩ Jesũs. Judea yeparure ágaemi. Mai, topu caãna judío majã quetiuparã pũame Jesure cũ pajĩãgarã cũ macãrã baiñũparã. ² Bairo bairi topu cũ caãno, judío majã bõse rãmũrĩ mena macã rãmũ jĩcã rãmũ Enramadas cawãmecuti bõse rãmũ majũ cõña atõ baiwu. ³ Bairo ti rãmũ cacõñaatõ ñnarã, Jesũs bairã pũame atore bairo quĩwã na jũgõcure:

—Atõpu tuaeticõãña. Ácũja Judea yeparure. To macããna mũrẽ catũgõusarã cũã mũ caatĩ iñorjẽrẽ na ñnaátõ. ⁴ Ni jĩcãũ ùcũ camasã cãrẽ na camasĩrõ cũ cabõõata, cayasiorõpu ápeimi cũ caátimasĩrjẽrẽ. Baujaro roque átinucũũmi. Bairo bairi ati umũrecõo macããna nipetiro mũrẽ na masĩátõ i, mũ cãã baujaro áti iñõjã mũ caatĩ jẽñomasĩrjẽrẽ —quĩ boyeti epewã Jesure cũ bairã pũame.

⁵ Mai, na, cũ bairã majũ nimirãcũã, “Dios cũ cajoricu niñami marĩ yau Jesũs,” i tũgoñamasĩẽna Jesure. ⁶ Torecu, atore bairo na iwi Jesũs:

—Noo yu cabori rãmũ topu yu ãmasĩetĩña. Yu Pacu yure Judea yeparu yu caãrã rãmũ cã cacũricã rãmũ etaetiyama. Mujãã roque noo mujãã cabori rãmũ topu mujãã ãmasĩña. ⁷ Ati umũrecõo macããna Diore catũgõusaena di rãmũ ñno mujããrẽ iñateetiyama. Yu pũame roquere ñiñatejãñũña, “Carorije

caaticõãna mujãã ãniña,” cariape na yu caĩrĩjẽ jũgori. ⁸ Mujãã jeto bose rãmurẽ ãnarájá. Yu Pacu yure cã cacũricã rãmũ etaetiya mai. Torecu, yu ámasãtẽniña — na ãwĩ Jesús cã bairãrẽ.

⁹ Bairo na ã yaparori bero, narẽ cã caĩricãrõrẽã bairo Galilea yeparu tuacõãwĩ mai.

Jesús en la fiesta de las Enramadas

¹⁰ Bairo cã bairã Jerusalén macãpu bose rãmurẽ na caĩñarã átáto bero roque, cã cãã bose rãmũ ãñau ácu baiwĩ. Baiɓua, camasã capããrã cãrẽ na caĩñajoropu ápéwĩ. Bairo yasioro camasã cãrẽ na caĩñatorpu ámĩ. ¹¹ Bairo ti bose rãmũ caãno, judío majã quetiupará Jesure macãrã:

—¿Jõ cañniatacu áte? ¿Noopu cã ánicuti? —ãmeo ãñuparã na majũ.

¹² Mai, topu caãna camasã patoaca pũame, Jesús cã caátĩanierẽ ãnarĩ, atore bairo ãmeo ã busuyupa na majũ: “Caroú niñami. Cũ cabuerije cariape niña,” qũñuparã jĩcããrã. Aperã pũame, “Caroú mee niñami. Cũ cabuerije jũgori camasãrẽ na tũgoña mawijiao joroque ácu átiyami,” ãñuparã.

¹³ Bairãɓua, nipetiro camasã, judío majã quetiuparãrẽ na uwirã, na catũgojoropu Jesure na catũgoñarĩjẽrẽ na busu ãñoema, marĩ tutirema, ãrã.

¹⁴ Bairo bairi Jesús pũame Jerusalén macãpu etari bero, na cabose rãmũ qũno recomacã cutipãure Dios ya wii templo wiire jããetawĩ. Bairo jããetari yua, to macããna camasãrẽ na quetibũju jũgoámi. ¹⁵ Bairo cã caquetibũjurijere tũgorã, jĩcããrã judío majã quetiuparã pũame cã tũgo acũacoama:

—Ãnia, cabueetacu nimicãã, ¿dopẽĩ tocãrõ capee wãme majũ cã masĩñati? —ãmeo ãwã na majũ.

¹⁶ Bairo na caĩrõ tũgon, atore bairo na ãwĩ Jesús:

—Yu cabuerije yu yaye mee niña. Yu Pacu yure cajoricu yaye macããjẽ pũame roque niña. ¹⁷ Ni ãcũ Dios cã caboro caátigau pũame yu cabuerijere tũgori bero, “Cariapea niña. Dios cã carotiro mena quetibũjuyami Jesús,” o “Cũ majũã cã caboro mena busuyami,” ñi besemasĩgumi. ¹⁸ Ni jĩcãũ ãcũ cã majũã cã caboro mena cabusũnucũũ pũame, camasã, “Caãnimajũũrẽ bairo niñami,” cã na ãto ã, na quetibũjuyami. Apei, “Nipetiro camasã cãrẽ cajoricure na ãroáto,” caĩ pũame roque cariape quetibũju átiyami. Bairo caĩ ãnirĩ di rãmũ ãno ãtoecumi.

¹⁹ “Apeyera tunu Moisés ãnacũ, ¿Dios cã caroticũrĩqũẽrẽ mujãã ñicũjãã ãnana mena mee cã cũñuparĩ? Na mena cũñupĩ. Bairo tiere cã cacũmiatacũãrẽ, ni ãcũ mujãã mena macããcũ, Moisés ãnacũ cã carotiriquere catũgousau macũmi. Bairo bairi mujããrẽ ñiña: ¿Nopẽĩrã yure mujãã pajĩãgayati?” na ãwĩ Jesús judío majã quetiuparãrẽ.

²⁰ Bairo cã caĩrõ tũgorã, atore bairo qũwã to caãna Jesure:

—¿Noa murẽ na pajĩãgayati? ¡Cawãtĩ yerĩ pũnacucu mu ácũ! —qũwã.

²¹ Bairo na caĩrõ tũgon, bairo na ãwĩ Jesús:

—Mujãã nipetirã mujãã cayerijãrĩ rãmũ caãno cariaricure cã yu canetõrõ mujãã ãña acũacoapu. Bairo caĩña acũaricarã ãnirĩ, yu mujãã pajĩãgaya, ti rãmurẽ jĩcã wãmea yu caátaje caãnmiatacũãrẽ. ²² Mujãã cãã paariquere bairo mujãã átinucũña atĩ rãmũ ãnorẽ. Moisés ãnacũ mujãã pũnaa rupau macããjẽrẽ yiseta rotiriquere mujããrẽ átirotiyupi. (Mai, Moisés ãnacũ tiere cã caroticũrĩqũẽ jũgoyepua, aperã mujãã ñicũjãã pũame roque tiere átijũgoasũpa.) Bairo bairi mujãã pũame tie na caãtiroticũrĩqũẽrẽ tũgousarã, mujãã pũnaa na cabuiatato bero, torea bairo na mujãã átinucũña yerijãrĩcã rãmũ caãnmiatacũãrẽ. ²³ Bairo bairi Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũẽrẽ cõnarĩcãrõrẽ bairo átigarã, mujãã pũnaa rupau macããjẽrẽ yisetariquere mujãã

átirotinucũña, yerijãrĩcã rãmu caãnimiatacũãrẽ. Bairo átirotinucũmirãcũã, yerijãrĩcã rãmu caãno jĩcãurẽ cũ yu cariaye netõrõ ñnamirãcũã, ¿dopẽirã yu paarique macããjẽrẽ mujãã ñateyati? ²⁴ Yu catũgoñarjẽrẽ camasĩena ãnirĩ, yu caãtĩanierẽ tocãrõã yu busupajãñaña. Ni jĩcãũ ucũrẽ cũ caãtĩanierẽ mujãã caĩñabeseaata, caroaro cariape tũgoñarĩ quĩñabeseya.

Jesús habla de su origen

²⁵ Bairo Jerusalén macãpu Jesús camasãrẽ na cũ caquetibujuripau caãno to macããna jĩcããrã atore bairo ãmeo ñwã na majũ Jesure ñnarĩ:

—¿Ãnia, na capajãrocaganucũ mee cũ ãniñati? ²⁶ Nipetiro camasã na catũgojoropu na quetibuju ãniñami. Bairo nipetiro na caĩñarõpu cũ caquetibujumiatacũãrẽ, ¿ñerẽ ána, “Jãna ácúja,” cũ na ñetĩñati marĩ quetiuparã? Toroquere, “Ãni, Mesías, Dios cũ cajoricua ãcũmi,” ¿cũrẽ na ñ tũgoñaroayati? ²⁷ Bairãpua, nipetiro camasã, “Mesías, Dios cũ cajopau ati yepapu cũ caetaro, ni jĩcãũ ucũ noopu cũ caatĩatajere masĩetĩgumi,” marĩ ñ tũgoñamasĩña. Ãni, Jesús roquere, “To macããcũ niñami,” cũ marĩ ñ masĩcõãña. Dios cũ cajoricu majũ cũ caãmata roque, “To macããcũ niñami,” cũ marĩ ñ masĩetibujiorã —ãmeo ñwã to macããna, tũgoñamawijiarã.

²⁸ Bairo na caãmeo ñrõ tũgon, Jesús puame Dios ya wii templo wiipu cabueñiatacu atore bairo na ñwĩ busurique tutuaro mena:

—“Cũ jãã masĩña Jesure. Cũ caãni macã cũãrẽ jãã masĩña,” yu mujãã ñmiña. ¡Bairo ñmirãcũã, yure cajoricure cũ mujãã masĩetĩña! Yu caboro mee yu apú ati yepapure. Apei cũ cajoricu yu ãniña. Bairi tocãnacãpua camasã cũ mena na catũgoñatutuapeere boya. ²⁹ Bairo yu puame cũ cajoricu ãnirĩ, caroaro cũ yu masĩña —na ñwĩ Jesús to macããna quetiuparãrẽ.

³⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgori, cũ mena asiajãñuwã. Bairo asiari, jicoquei cũ ñegamiwã. Bairo cũ ñegamirãcũã, Dios cũ cacũricãpau caetaeto jũgori cũ ñemasĩema mai. ³¹ Bairãpua, aperã capããrã camasã quĩroawã Jesure. Atore bairo cũ caãtĩanierẽ ãmeo ñwã na majũ:

—Mesías, Dios cũ cabesericu, ati yepapu acú, ¿ãni, Jesús, cũ caãtĩ ñnorjẽ netõrõ cũ átimasĩati? Bairo ãpeimi. Torena, cũã ãniñami Mesías —ãmeo ñwã na majũ.

Los fariseos intentan arrestar a Jesús

³² Mai, fariseo majã puame camasã Jesure na caĩroarije quetire tũgoyupa. Bairo tũgori, jicoquei Jesure cũ ñegamiñupã. Bairo bairi na, aperã sacerdote majã quetiuparã mena templo wiire cacoterã soldauare na joyupa Jesús tũpu, “Cũ na ñeãto,” ñrã. ³³ Bairo na caetaro ñnarũ, atore bairo na ñwĩ Jesús to macããna camasãrẽ:

—Mujãã mena tocãnacã rũmu yu ãnicõãmerĩnucũgu. Cabero yure cajoricu tũpu yu ácoagu tunu. ³⁴ Yure mujãã macãmigarã. Bairo yu macãmirãcũã, yu caãtĩapupure caetamasĩena ãnirĩ, yu mujãã bócaetigarã.

³⁵ Bairo cũ caĩrõ tũgorã, judío majã quetiuparã puame atore bairo ãmeo ñ jẽniñawã na majũ:

—¿Noopu cũ ágabauyati ãni, “Yu mujãã bócaetigarã,” caĩã? ¿Marĩ yarã judío majã ape yepa macããna tũpu caábatariarãrẽ na cũ quetibuju ñesẽãgabauyati? o, ¿ape yepa macããna cũãrẽ cũ quetibuju ñesẽãgabauyati? ³⁶ ¿Dope bairo ñgu, “Yu caãnipapupure mujãã ámasĩetĩgarã. Bairo yu macãmirãcũã, yu mujãã bócaetigarã,” marĩrẽã quĩñati? —ãmeo ñ jẽniñawã na majũ.

Ríos de agua viva

37 Bairo bose rŭmərĩ caãnitusari rŭmŭ caãnimajŭrĩ rŭmŭ caãno, Jesús pŭame wãmunŭcãwĩ. Bairo wãmunŭcãrĩ bŭsuriŭque tutuaro mena atore bairo na ĩ quetibujŭwĩ to macããnarë:

—Cañemejipirã, yŭ tŭpŭ oco etirasã. 38 Bairo yŭtu mujãã caetiro, mujãã yeri pŭnapure ria oco ũmayurore bairo cacatorije nigaro. Torea bairo ĩ quetibujŭya Dios yaye bŭsuriŭca tutipŭ cããrë —na ĩ quetibujŭwĩ Jesús.

39 Mai, Jesure catŭgousarã na yeri pŭnapure ria oco ũmayurore bairo cabairijere quetibujŭ, “Espiritu Santore na yeri pŭnapŭ cabairijere,” ĩ quetibujŭgŭ ĩwĩ Jesús. “Ñe ũnie rusaricaro mano cŭgogarãma Espiritu Santo cŭ camasĩrĩjërë,” ĩ quetibujŭgŭ ĩwĩ. Mai, Espiritu Santo pŭame camasã yeripure ñajããetaemi, Jesús ũmurecõpŭ cŭ cawãmuápéro jŭgori.

División entre la gente

40 Bairo cŭ caĩrõ tŭgorã, na mena macããna jĩcããrã atore bairo ãmeo ĩwã na majŭ:

—Cariape cŭã profeta Dios cŭ cajopau marĩ ñicãjãã na caĩquetibujŭ jŭgoyetiricŭ majŭ ñĩnami —ãmeo ĩwã na majŭ.

41 Atoŭe bairo ãmeo ĩwã aperã cŭã:

—Ñia, Jesús, Mesías, Dios cŭ cabesericŭ majŭ ñĩnami —ãmeo ĩwã na majŭ.

Bairo na caĩrõ tŭgomirãcŭã, atore bairo ĩwã aperã tunu:

—Cŭ mee ñĩnami. Dios cŭ cabesericŭ majŭ cŭ caãmata, Galilea yepa macããcŭ ãmerĩbujioŭmi. 42 Dios yaye quetibujŭrica tutipŭ atore bairo marĩ ĩ quetibujŭya: “Mesías, Dios cŭ cabesericŭ pŭame, quetiupau rey David ãnacŭ pãrãmi nigumi. Bairo caãcŭ ãnirĩ, David ãnacŭ cŭ caãna macã, Belén cawãmecutĩ macã macããcŭ ãnigumi,” ĩ quetibujŭya Dios yaye cŭ caquetibujŭcŭrĩqŭë —ãmeo ĩwã na majŭ.

43 Bairo camasã Jesús cŭ caãtiãnierë tŭgoñarĩ, jĩcãrõrë bairo yericupewa. Bairi na majŭ ricaati jeto ãmeo tŭgoñarĩqŭë ricawaticõãma. 44 Na mena macããna jĩcããrã preso jorica wiipŭ cŭ neãgamiwã. Bairo átigamirãcŭã, cŭ neãmasĩẽma.

Las autoridades no creían en Jesús

45 Bairo bairi soldaua Dios ya wii coteri majã pŭame tunucoásuparã fariseo majã, bairi sacerdote majã quetiuparã tŭpŭ. Bairo topŭ na caetaro ĩñarã, atore bairo na ĩñuparã sacerdote majã quetiuparã narë:

—¿Nopëĩrã Jesure cŭ mujãã ñeapériati? —na ĩñuparã.

46 Soldaua pŭame atore bairo na ĩ yŭyuparã sacerdotea quetiuparãrë:

—jĩcãũ, cãrë bairo caĩquetibujŭre di rŭmŭ ũno jãã tŭgoetimajŭcõãnucŭwũ! —na ĩñuparã.

47 Bairo na caĩrõ tŭgorã, fariseo majã pŭame atore bairo na ĩñuparã tunu:

—¿Bairi mujãã cŭã ato cãrë caĩtoecorãrë bairo tuarã mujãã baiyati? 48 jNi jĩcãũ ũcŭ marĩ mena macããcŭ quetiupau, o fariseo majõcŭ cãrë catŭgousau macãmĩ! 49 Bairo cãrë marĩ catŭgousaetimiatacããrë, ati macã macããna, Moisés ãnacŭ cŭ caroticŭrĩqŭërë camasĩẽna roque, cŭ tŭgousarã átiyama. Torenã, moena Dios popiye cŭ caãtiparã majŭ tuayama —na ĩñuparã fariseo majã ñerotirã na cajomiatana soldauare.

50 Bairo na caĩrõ tŭgori, Nicodemo, ñamipŭ Jesure caĩñau etaricŭ, jĩcãũ fariseo majã mena macããcŭ pŭame atore bairo na ĩñupã:

51 —Marĩ ñicãjãã na caroticŭrĩqŭërë tŭgori, atore bairo marĩrë caãtiŭpe ñiña: Ni ũcŭ camasocŭ roro cŭ caãtajere caroaro ĩñaetimirãcŭã, cŭ majŭ cŭ caquetibujŭetoa, cŭ marĩ popiye átimasĩẽtibujiorã. Cŭ caquetibujŭro bero,

rorije cū caátajere masĩrĩ bero roque, cariape cū marĩ popiye átimasĩbujiorã —na ĩñupã Nicodemo, cū mena macããna fariseo majãrẽ.

⁵² Bairo cū caĩrõ tũgorã, atore bairo qũĩñuparã tunu:

—¿Mũ cūã Galilea yepa macããcũ mũ ãniñati? Dios yaye quetibũjũrica tutipũ buenemoña. Ni jĩcãũ ũcũ profeta majõca caãniparũ Galilea yepai caacũ manĩgayupi —qũĩ tutiyuparã Nicodemorẽ.

⁵³ Bairo bairi cabero camasã Jerusalén macãrũ bose rãmũ caetaatana pũame na ya wiiripũ tunu peticoámá.

8

La mujer adúltera

¹ Jesús pũame roque Jerusalẽrũ tũari, Olivo cawãmecuti burorũ ámĩ. ² Bairo cabusuri rãmũ caãno Dios ya wii templo wii ámĩ Jesús tunu. Bairo to macããna camasã Jesure qũĩnarĩ, cū tũrũ neñarowã, cū caquetibũjũrijere tũgorarã. Bairo na cabairo ĩñau, Jesús pũame topũ ruiiri na quetibũjũ jũgowĩ.

³ Bairo narẽ cū caquetibũjũãniparũre, Moisés ãnacũ cū caquetibũjũcũrĩqũerẽ cajũgobueri majã, bairi fariseo majã cūã Jesús tũrũ etawã. Jĩcãõ carõmio cõ manarũ mee caãcũ mena roro caátiatacore nipetiro camasã na caĩñajororũ cõ ne etawã. ⁴ Bairo cõ ne eta yua, atore bairo qũĩwã Jesure:

—Jãã Quetiuparũ, atio carõmio cõ manarũ mee caãcũ mena roro caácore jãã bócaetarũ. ⁵ Marĩ ñicũ Moisés ãnacũ cū caroticũrĩcã tutipũ, cõrẽ bairo caãnarẽ ãta rupaa mena wẽẽjĩãre rotiyupi. ¿Mũate, dope bairo miñati? —qũĩ jẽniñañuparã fariseo majã Jesure.

⁶ Tore bairo qũĩ jẽniñawã Jesure, roro cū busuáto, ĩrã. Na quetiuparãrẽ cū caĩrĩjẽrẽ busũjãbuitigarã ĩwã. Bairo na caĩrõ tũgori, Jesús pũame mubianu-muáti yua, cū wãmojũã mena yeparũ woawĩ. ⁷ Bairo cũrẽ na cajẽniña jãnaeto tũgori, camubiatacũ wãmũ nucãrĩ, atore bairo na ĩwĩ Jesús:

—Mũjãã mena macããcũ jĩcãni ũno carorije caátĩñacetacũ cū caãmata, ãtããrẽ nerĩ, cõrẽ cū wẽẽ jũgoáto —na ĩwĩ.

⁸ Bairo ĩ yaparo, yeparũ mubia numuáti tunu, cū wãmojũã mena woatunemowĩ. ⁹ Bairo cū caĩrĩjẽrẽ tũgori fariseo majã pũame witipticõámá, jĩcãũrĩ jeto yua. Mai, cabũtoa pũame witiájũgowã. Na bero aperã cūã witiámá. Bairi Jesús pũame jĩcãũã carõmio mena tuacõãwĩ. ¹⁰ Bairo cabero wãmũnucãrĩ, carõmio jĩcãõã cõ caãno ĩñau, atore bairo cõ ĩwĩ:

—¿Murẽ cabusũjãatana noo na áyati? ¿Ni jĩcãũ ũcũ, “Mũ carorije wapa mũ buicãtiya,” caĩ ũcũ cū maati yua? —cõ ĩwĩ Jesús carõmiorẽ.

¹¹ Bairo cū caĩrõ tũgo:

—Ni jĩcãũ ũcũ manĩñami —qũĩwõ.

Bairo cõ caĩrõ, Jesús pũame atore bairo cõ ĩwĩ tunu:

—Yũ cūã, “Mũ buicãtiya,” mũ ñiecũ. Tunu ácõja. Carorijere átinemoeticõãña yua —cõ ĩwĩ Jesús carõmiorẽ.

Jesús, la luz del mundo

¹² Cabero tunu Jesús camasãrẽ na quetibũjũnemogu, atore bairo na ĩ cõña quetibũjũwĩ:

—Ati umũrecõo macããnarẽ cajĩñawõre bairo caãcũ yũ ãniña. Bairi ni ũcũ yure catũgõusau pũame caroaro cariape tũgoñamasĩgũmi. Tie cū yũ camasĩõjorije jũgori yeri capetieti pũnarẽ cũgõgũmi —na ĩwĩ Jesús.

¹³ Bairo cū caĩrõ tũgorã, atore bairo qũĩwã fariseo majã Jesure:

—Mu majũa mu caatiãnipeere quetibũju mu átiya. Apei mure cajuĩnemou macũmi. Bairi mu caquetibũjuriye wapa maa —qũiwã Jesure.

¹⁴ Bairo na caĩrõ tũgori yua, atore bairo na iwĩ Jesús fariseo majãrẽ:

—Yu majũa yu caatiãninucũrĩjẽrẽ yu caquetibũjamiatacũãrẽ, yu caĩquetibũjuriye caãnimajũrĩjẽ majũ nicõãña. Yu caãnatõrẽ, bairi tunu yu caáparõn cũãrẽ yu masĩña. Mujãã ruame roque, “Toru caatãcu niñami,” o “Toru caáparũ niñami,” yu mujãã i masĩtĩña. ¹⁵ Ati umurecõ macããna na caĩñabesenucũrõrẽ bairo mujãã iñabeseya mujãã cãã. Yu ruame roque ni jĩcãũ ùcũ cũ caatiãnie jũgori ñiñabeseetiya. ¹⁶ Bairo yu caápara roque, cariapea mujããrẽ ñiñabesebujou. Yu majũa yu caboro ñiñabese masĩtĩña. Yu Pacu yure cajoricu mena roque ñiñabese masĩña. ¹⁷ Mujããrẽ carotirije, atore bairo niña: Apei jĩcãũ cũ caátajere puğarã camasã na caĩñarĩquẽrẽ quetibũjarã, na puğarãrua caroaro jĩcãrõ tũni na caĩquetibũju netõata, na caquetibũjuriye cariape niña, i quetibũjuya. ¹⁸ Bairo bairi yua, jĩcãũ yu ãniña, “Yu caatiãnierẽ cariapea niña,” caĩquetibũju. Yu Pacu yure cajoricu cãã torea bairo jĩcãrõ tũni quetibũjuyami. Bairi jãã yaye quetire mujãã catãgõusaro ñuña —na iwĩ Jesús judio majã quetiuparãrẽ.

¹⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgorã, atore bairo qũĩ jẽniñanemowã Jesure tunu:

—¿Toroquere, nooru mu pacu cũ ãnicutĩ?

Bairo cãrẽ na cajẽniñarõ tũgo, atore bairo na i yuwĩ Jesús:

—Yure mujãã masĩtĩña. Bairi yu Pacu roquere nemorõ mujãã masĩena. Yure mujãã camasãata, yu Pacu cũãrẽ mujãã masĩbujiorã.

²⁰ Mai Jesús, bairo atiere na quetibũju, Dios ya wii templo wiiyu ãmi. Camasã dinero jorã na cajããrĩ patari tũru nucũwĩ. Toru cũ caãno, judio majã quetiuparã dope bairo roro cũ átimasĩema. Dios cãrẽ cũ cacũrĩcã rũmu caetaetoi, cũ ñemasĩema mai.

“A donde yo voy, ustedes no pueden ir”

²¹ Atope bairo na ñinemowĩ Jesús judio majã quetiuparãrẽ:

—Caáparũ yu ãniña. Bairo yu caátõ bero, yu mujãã macãgarã. Bairo macãmirãcũã, yu mujãã bõcaetigarã. Yu caátipaurure mujãã amasĩtĩña. Bairo bairi carorije mujãã caatiãninucũrĩjẽ mena mujãã baiyasicoagarã —na iwĩ Jesús.

²² Bairo cũ caĩrõ tũgorã, judio majã quetiuparã ruame atore bairo ãmeo i jẽniñawã na majũ:

—“Yu caátõpurre mujãã amasĩena,” cũ caĩata, ¿cũ majũã pajĩãyasigu qũĩñati? —iwã na majũ.

²³ Bairo na caãmeoĩrõ tũgori, atore bairo na i nemowĩ Jesús:

—Mujãã, ati umurecõ macããna mujãã ãniña. Yu ruame roque jõbuiyu macããcũ yu ãniña. Ati yepa macããcũ mee yu ãniña. ²⁴ Bairi merẽ cajũgoye torea bairo mujããrẽ yu quetibũjaru: “Roro mujãã caátie wapa jũgori mujãã baiyasigarã,” mujãã ñiãpũ. “Mesías, Dios macũ majũã niñami,” yu mujãã i tũgoñaetĩña. Torena, roro mujãã caatinucũrĩjẽ mena mujãã baiyasigarã —na iwĩ Jesús judio majã quetiuparãrẽ.

²⁵ Bairo cũ caĩrõ tũgorã, atore bairo qũĩ jẽniñanemowã Jesure:

—¿Mua, ni ùcũ majũ mu ãniñati?

Bairo na cajẽniñarõ tũgo, Jesús ruame atore bairo na iwĩ:

—Caãnijũgoripauru mujããrẽ merẽ yu caãnierẽ yu quetibũju jũgomiwã.

²⁶ Apeyera tunu capee majũ niña mujããrẽ yu caquetibũjugariye. Roro mujãã caátie jũgori mujããrẽ popiye yu caátipee cãã niña. Yure cajoricu ruame

cariape caquetibujū niñami. Bairo bairo cū caquetibujūriquere catūgoricu ānirī mujāā ati yepa macāānarē cariapea mujāā yu quetibujūnetōña —na īwī Jesús judío majā quetiuparārē.

²⁷ Bairo narē cū caīquetibujūro, na ρame cū tūgomasīēma. Cū pacure na ī quetibujū īmiwī Jesús. ²⁸ Bairo atore bairo na īnemowī Jesús:

—Yu, Camasā Jūgocure, jōbui yucāpāipū yure mujāā capapuaturōtiropū, Mesías, Dios macū majū yu caānierē mujāā īñamasīgarā yua. Yua, yu Pacu yure cū caquetibujūricaro cārōā mujāā camasārē yu quetibujūnucūña. ²⁹ Yu Pacu yure cajoricu ρame yu mena nicōāñami. Yu caātiānierē īñarī catūgoñauseani ācū ānirī di rāmū ūno yu aweyoetiyami —na īwī Jesús.

³⁰ Bairo Jesús cū caquetibujūrijere tūgorā, to macāāna capāārā camasā quīroa jūgowā Jesure.

Los hijos de Dios y los esclavos del pecado

³¹ Cabero atore bairo īwī Jesús judío majā cūrē catūgousajūgorā ρamerē:

—Yu caquetibujūrijere caroaro cariape mujāā catūgousa āmata, yu yarā, yu cabueri majā majū, mujāā tuagarā. ³² Tunu bairoa cariape macāājē quetibujūriquere mujāā masīgarā. Bairo tiere caroaro cariape mujāā camasāta, ni ūcūrē carotiecorārē bairo mujāā baietigarā.

³³ Bairo cū caīrō tūgori, atore bairo quīwā Jesure:

—¿Nopēī, “Ni ūcūrē carotiecorārē bairo mujāā baietigarā,” jāā miñati? Jāā, Abraham ānacū pārāmerā caānibupearā majū jāā āniña. Ni ūcū cū carotirijere caāticotenucūrīcārā mee jāā āniña —quīwā Jesure.

³⁴ Jesús atore bairo na īnemowī tunu:

—Cariape mujāārē niñā: Nipetirā carorije caāna roro na caātinucūrījērē jānamasīētīñama. Bairo carorijere caātirotiecocōāninucūrā majū tuayama.

³⁵ Jīcāū ūcū aperārē paacoteri majōcū cū caāmata, cū ya wii macāāna mena macāācū āmerīcōā ninucūñami. Cū, quetiupau macū ρame roque cū ya wii macāāna mena macāācū majū nicōā nigūmi. ³⁶ Torecu, yu, Dios macū ānirī carorije mujāā caātinucūrījērē carotiire mujāā netōbojau acū yu apū. Bairo mujāārē yu canetōbojaro bero, carorije macāājērē cajānarīcārā majū mujāā tuacōāgarā yua. ³⁷ Merē yu masīña Abraham ānacū pārāmerā majū mujāā caānierē. Cū pārāmerā nimirācūā, yu caquetibujūrijere cabaibotiorā ānirī yure mujāā pajīāga coteāninucūña. ³⁸ Yu Pacu yure cū caquetibujūrotijoriquerea mujāā yu quetibujūnucūña. Mujāā ρame roque mujāā pacu cū carotirijere catūgorā ānirī cū caātoe bairo mujāā ātinucūña.

³⁹ Na ρame atore bairo quīwā:

—jāā nīcū ānacū majū niñami Abraham!

Bairo na caīrō, atore bairo na īwī Jesús tunu:

—Abraham ānacū pārāmerā majū mujāā caāmata, cū caātiāninucūñarīcārōrēā bairo mujāā ātiānibujiorā. ⁴⁰ Yu Pacu cū caquetibujūrije cariape caānierē yu caquetibujūmiatacūārē, yu mujāā pajīāgaya. ¡Abraham ānacū ρame tore bairo caāpei āñupī! ⁴¹ Mujāā pacu cū caātinucūrōrē bairo mujāā ātiya mujāā cūā —na īwī Jesús.

Bairo cū caīrō tūgori, atore bairo quīwā:

—Jāā pacua noo caboro ātieperi na capūnaa cutana mee jāā niñā. ¡jāārā, jāā pacu Dios jīcāūā niñami!

⁴² Jesús na īnemowī tunu:

—Cariapea, “Dios, jāā pacua niñami,” mujāā caīata, yu cūārē mujāā maibujiorā. Yua, Dios tūpū caānacū yu apū. Yu majūā yu caboro jūgori yu apēwū.

Dios p̄ame roque ȳre yu jowī. ⁴³ Bairi, ¿nop̄ēĩrā yu caquetibuj̄rijere muj̄āā t̄gousagaetiya? Atore bairo niña: Yu caquetibuj̄rijere cat̄ūgogaena ānirī tiere muj̄āā t̄gonuc̄ub̄gogaetiya. ⁴⁴ Muj̄āā pasu wātī niñami. Cū yarā muj̄āā āniña. Bairi cū caborije p̄amerē muj̄āā átiganuc̄ūña. Caānij̄gorip̄ap̄ua cañuec̄u camasārē capaj̄ārei ānij̄goyupi. Cariape caápei majū niñami. J̄icā wāme ūnoacā cariape quetibuj̄net̄inuc̄ūñami. Caĩtopai majū niñami. Bairo caĩtopai ānirī caĩtopairā pasu niñami. ⁴⁵ Torena muj̄āā, cū mena macāāna ānirī cariape macāājē yu caquetibuj̄rijere p̄amerē cariape muj̄āā t̄goetiya. ⁴⁶ ¿Bairi nī p̄ame muj̄āā mena macāācū, “Ati wāme carorijere caátacu majū niñami,” cariapea ȳre q̄ū masīñati? Cariape yu caquetibuj̄rijere to ānimitac̄āārē, ¿nop̄ēĩrā ȳre muj̄āā t̄gousagaetiya? ⁴⁷ Dios yarā caāna caroaro t̄gousayama Dios yaye quetire. Muj̄āā, Dios yarā mee ānirī yu caquetibuj̄rijere muj̄āā t̄gousagaetiya —na ĩwī Jesús.

Cristo existe desde antes de Abraham

⁴⁸ Bairo cū caĩrō t̄gori, atore bairo q̄ūiwā judío majā:

—Samaría yepa macāācū m̄u ācū. Tore bairo ĩrā, cawātī c̄gou cariapea m̄urē jāā ĩña —q̄ū tutiwā Jesure.

⁴⁹ Bairo na caĩtutiro t̄go, atore bairo na ĩwī Jesús:

—Cawātī c̄gou mee yu āniña. Yu Pasu roquere cū nuc̄ub̄gou yu átiya. Muj̄āā p̄ame roque yu caátiere ĩñarā, “Carorijere caácu niñami,” yu muj̄āā ĩnuc̄ūña. ⁵⁰ Caroaro yu caátinuc̄ur̄j̄erē ácu, “Caānimaj̄ū niñami,” camasā ȳre na ĩáto ĩ mee yu baiya. J̄icāu p̄ame ȳre camasā na caĩroapeere cū caboro j̄gori roque yu baiya. Bairi camasā ȳre caĩroaena p̄amerē popiye na baijo joroque na átigami. ⁵¹ Cariapea muj̄āā niña: Yu caquetibuj̄rijere cat̄ūgousarā baiyasietigarāma —na ĩwī Jesús.

⁵² Bairo cū caĩrō t̄gori, atore bairo q̄ūiwā judío majā:

—“Yu caquetibuj̄rijere cat̄ūgousarā baiyasietigarāma,” m̄u caĩr̄j̄erē t̄gori, cariapea, “Cawātī c̄gou majūā niñami,” m̄urē jāā ĩ masīña. Caj̄ogoye macāāna profeta majā ānana nipetirā baiyasi peticoasupa. Abraham ānacū cāā baiyasicoasupi. M̄u p̄ame, ¿dop̄ēi, “Yu yaye quetire cat̄ūgousau baiyasietigami,” miñati? ⁵³ ¿M̄u p̄ame jāā ñicū Abraham ānacū net̄ōrō caācū majū m̄u āniñati? Profeta majā ānana cūā baiyasi peticoasupa. Bairo m̄u caĩbusuata, ¿“Noa net̄ōrō caācū yu āniña,” ĩ t̄goñau miñati?

⁵⁴ Bairo na caĩrō, atore bairo na ĩwī Jesús:

—Yu muj̄āā, “Caroaro caácu yu āniña,” yu caĩata, yu caquetibuj̄rijere wapa manibujoro. “Dios jāā pasu niñami,” muj̄āā caĩnuc̄um̄ii p̄ame yu caátiere ĩñajesonuc̄ūñami. ⁵⁵ Muj̄āā p̄ame cūrē muj̄āā masīēt̄maj̄uc̄ōāña. Yu roque cūrē yu masīña. Cūrē masīmic̄ūā, “Cūrē yu masīēt̄ñña,” yu caĩata, muj̄āārē bairoa caĩtoriquepai majū yu ānibujion. Cariapea, “Cūrē yu masīña,” muj̄āārē yu caĩata, ñuña. Bairi cū carotrijere yu átinuc̄ūña. ⁵⁶ Muj̄āā ñicū Abraham ānacū ati yepapu yu caátipa rām̄urē queti t̄gori, useanij̄goye catiyayupi.

⁵⁷ Bairo cū caĩrō t̄gori, atore bairo q̄ūiwā judío majā tunu:

—¿Cincuenta cūmarī majū cūgoetimic̄ūā, “Abraham ānacūrē cū ñiñawū,” caĩrē bairo miñati?

⁵⁸ Bairo na caĩrō, atore bairo na ĩwī Jesús tunu:

—Cariape muj̄āārē niña: Abraham ānacū cū cabuiaparo j̄goyep̄ua merē yu ānij̄gown.

⁵⁹ Bairo cū caĩrō t̄gori, ūtā rupaa mena cūrē wēj̄ñāgamiwā. Cū p̄ame ti wii, Dios ya wiip̄u caāniatacu na watoapu “Cū jāā,” ĩ masīā mano na witiweyocōamī yua.

9

Jesús da la vista a un hombre que nació ciego

¹ Jesús, jicāpaure netóácú, jicāu cacaapee ñhaecū cabuiaricure qũñajowĩ.

² Bairo cūrē etari bero, jãã, cū cabuerā p̄ame atore bairo cū jãã ĩ jēniñawā:

—Jããrē cabuei, ¿dopēi caapee ñhaecū, āni caāmu cū buiayupari? ¿Cū pacua roro na caátaje jūgori caapee ñhaecū cū buiayupari? o ¿cū majū cū carorije wapa tore bairo cū buiayupari? —cū jãã ĩ jēniñawā.

³ Bairo cū jãã caijēniñarō tūgori, atore bairo jãã ĩ yawĩ:

—Cū majū cū carorije wapa jūgori mee tore bairo buiayupi. Tunu bairoa cū pacua na carorije wapa jūgori mee tore bairo caapee ñhaecū buiayupi. Bairo p̄ame baiyupa: Dios nocārō cū catutuarijere cū jūgori camasārē na áti ñogu, tore bairo cū buiao joroque ásupi. ⁴ Bairi marĩ p̄ame āmea yu Pacu yu cū caquetibujarotijoriquere tāmuri marĩ quetibuju yaparogarā camasārē. Nami caānorē camasā paetinucūñama. Umareco roquere paanucūñama. Bairi cabero ati yutea canetōrō beropu roquere dope bairo quetibuju masiā manigaro Dios yaye quetire. ⁵ Bairi yu p̄ame ati yerapu ācū, mujãã ati yepa macāñarē, cajñawojūgoure bairo caācū yu āniña. Caroaro cabusurijere bairo caānie caroa quetire mujãã quetibuju acū yu apú —jãã ĩ quetibujawĩ.

⁶ Bairo jããrē ĩ quetibuju yaparori bero yua, yerapu ucoo eyocūwĩ. Bairo eyocūri, paawitōwĩ ñerĩ mena cū ucoore. Bairo átiri, cacaapee ñhaecūrē cū caapeepu cū warepajñowĩ. ⁷ Cū caapeere cū warepajñori bero, atore bairo qũñawĩ:

—Siloé cawāmecuti oco operu mu caapeere wacoseija —qũñ jowĩ Jesús cacaapee ñhaecūrē. (Mai, Siloé ĩgaro ñña: “Jicāūrē cajoocorica oco ope,” ĩgaro ñña.)

Bairo Jesús cū caĩrō tūgo, cacaapee ñhaecū p̄ame ti oco operu cosei acoámĩ. Bairo cū caapeere topu coseri bero, tunu acú, caroaro ññamasĩcoasupi yua. ⁸ Bairo cū caññamasĩrō ññarā, cū caānipautu macāña, aperā limosna cū cajēniruiniucūrō caññaricārā cūā atore bairo āmeo ĩ jēniñawā:

—¿Ānia, átawātu calimosna jēni ruinucūatacu mee cū āniñati mujããrā? —āmeo ĩwā.

⁹ Jicāārā bairo āmeo ĩwā:

—Cūā niñami. Apei mee niñami.

Aperā p̄ame atore bairo āmeo ĩwā:

—Cūrē bairo baumicāã, cū mee niñami. Apei niñami.

Bairo na caĩmiatacūārē, cū majū cūā bairo na ĩwĩ:

—Cū majūã yu āniña. ¡Tame! —na ĩwĩ.

¹⁰ Bairo āmeo ĩri bero yua, cūrē jēniñawā:

—Āmerā, ¿ñe ũnie jūgori mu caapee ññamasĩcoayati?

¹¹ Cū p̄ame bairo na caijēniñarō, bairo na ĩwĩ:

—Jicāu Jesús cawāmecucu p̄ame atore bairo yu átiroyaámi. Cū ucoore yerapu eyocūri, paawitōō átiri, tie mena yu caapeere ware pajñoroyaámi. Bairo yu átiri bero, “Siloé cawāmecuti oco operu mu caapeere wacoseija,” ñijowĩ. Bairo cū caĩrō tūgori, cū caátitirore bairo yu ápu. Bairo yu cū caátitirore bero yua, ñññamasĩña —na ĩ quetibujawĩ.

¹² Bairo cū caĩrō tūgori, na p̄ame cū jēniñawā tunu:

—Cū, murē cacatioatacu, ¿noopu cū ānicuti? —qũñwā.

Cū p̄ame bairo na caĩrō, atore bairo na ĩwĩ:

—Ūba, ¿noo ācū ācūmi rita? Yu masĩetĩña —na ĩ quetibujawĩ.

Los fariseos interrogan al ciego que fue sanado

13-14 Mai, Jesús, cacaapee ñaescūrē cū ucoo mena ñerĩrē paawītōrĩ cū cationica rūmũ p̄ame, judío majā na cayerijārĩ rūmũ āmũ. Bairi fariseo majā t̄pũ cū neámá cacaapee ñnamasĩetĩmiatacure. 15 Bairo fariseo majātũ cū na cane etaro, fariseo majā p̄ame bairo q̄ũĩ jēniñuparā: “¿Dope bairo yua caroaro miñamasĩcoati?” Cū p̄ame bairo na ĩ quetib̄juyupũ:

—Jĩcāũ, Jesús sawāmes̄cs̄, cū ucoore ñerĩ mena pawītōrĩ yũ pajĩñowĩ yũ caapeere. Bairo cū caáto bero, yũ p̄ame yũ caapeere yũ wacosewũ. To bero ñĩñamasĩcōāña yua —na ĩ quetib̄juyupũ.

16 Bairo cū caĩquetib̄juro t̄gori, jĩcāārā fariseo majā atore bairo āmeo ĩñuparā:

—Ānirē cacatioatacũ, Dios yau mee ācāmi. Dios yau mee ānirĩna, marĩ cayerijārĩ rūmurē n̄sc̄ũbugoetiupi.

Aperā p̄ame bairo āmeo ĩñuparā:

—¿Dope bairo carorijere caátipai nimicāã, caroa Dios yaye macāãjērē cū áti ĩñobujiocuti? —āmeo ĩñuparā.

Bairo ĩrā, na p̄ame jĩcārōrē bairo t̄goñarĩ b̄wesuparā. 17 Bairo āmeo ĩrĩ bero, cacaapee ñnaetimirĩcūrē cū jēniñanemoñuparā tunu:

—Murē miñamasĩō joroque caátiatacure, ¿ñamũ majũ ācāmi, cū mi t̄goñañati?

Bairo na caĩrō, cū p̄ame bairo na ĩñupũ:

—Yura, Dios yau profeta majũ niami —na ĩ quetib̄juyupũ.

18 Bairo cū caĩquetib̄jumiatacūārē, judío majā quetiuparā p̄ame cariape cū t̄goesuparā cacaapee ñnaescũ cajũgoye cū caāñajērē. Tunu bairoa Jesús cūrē q̄ũĩñamasĩō joroque cū caátiataje cūārē cariape t̄gogaesuparā. Bairi yua cū pacuare na piijoyua. 19 Na piijori, atore bairo na ĩ jēniñañuparā:

—Ānia, ¿mujāã macũ majũã cū āniñati? ¿Cariape majũã cacaapee ñnamasĩēcũ cū buiari mujāã macũ? ¿Dopēĩ āmerē yua caroaro cū caapee ñnamasĩjñañati?

20 Bairo cū caĩrō, cū pacua p̄ame bairo na ĩ yuyuparā judío majā quetiuparārē:

—Jāã macũ majũã niñami. Cūã, cacaapee ñnamasĩēcũ buiawĩ. 21 Cũ, jāã macũã cū caānimiatacūārē, dope bairo cū cacaapee ñnamasĩatajere jāã masĩetĩña. Bairi tunu cūrē cū caapee ñnao joroque caátiatacũ cūārē jāã masĩetĩmajũcōāña. ¡Mujāã majũ cūrē cū jēniñañijate! Merē cū majũ cabutit̄goña masĩcoacupũ niñami. Torecsũ, cū majũã cū cabaiatajere cariape mujāã quetib̄ju masĩñami —na ĩ quetib̄juyuparā cū pacua judío majā quetiuparārē.

22 Cũ pacua p̄ame tore bairo na ĩ quetib̄juyuparā judío majā quetiuparārē, na uwimirā. Mai, na, judío majā quetiuparā p̄ame jĩcārō t̄goñarĩq̄ũē c̄tĩrĩ, “Ni jĩcāũ ũcũ, ‘Jesús, Mesías niñami,’ cariape caĩ ũcūrē ñubuerica wiĩp̄na cū marĩ wiyogarā.” āmeo ĩñuparā. Bairo na caátigarijere t̄goña uwiri, tore bairo na ĩñuparā cū pacua. 23 Bairo tiere masĩrĩ, capacua p̄ame, “Mujāã majũ cūrē cū jēniñañijate. Merē cū majũ cabutit̄goña masĩcoacupũ niñami,” na ĩñuparā judío majā quetiuparārē.

24 Bairi judío majā quetiuparā p̄ame cacaapee ñnaetimiatacure, cū piijori bairo q̄ũĩñuparā tunu:

—Cariape Dios mena jāārē quetib̄juya. Cũ, murē cacatioatacũ carorije caácsũ cū caānierē jāã masĩña.

25 Bairo na caĩrō t̄gori, cū p̄ame na ĩñupũ:

—¡Üba! “Carorije caácü äcümü,” o “Caroa caácü äcümü,” cü ñi masîëtîña. Ati wáme jetore yu masîña: Cañijügorore mai cacaapee ññacü yu ñnimiwü. Cabaimiricü ämerê yua ññamasîcöña. Tie roquere yu masîña —na ññupü, judío majä quetiuparärê.

²⁶ Bairo cü caîrö, judío majä quetiuparä pñame atore bairo qüi jëññanemoñuparä tunu:

—¿Dope bairo majü mü cü áticatioati? ¿Dope bairo átiri miñamasîö joroque mü cü átiati?

²⁷ Bairo na cañjëññarîjêrê tügeno, bairo na ññupü:

—Merê cariape mujää yu quetibujaru. Bairo yu cañquetibujariatacääärê, cariape yu mujää tügenoetiya. ¿Dopêirä pñani cârö yu caquetibujaro mujää boyati? ¿Mujää cää cârê cü tügenosagarä, tore bairo mujää ññati?

²⁸ Bairo cü caîrö yua, na pñame roro qüi tutiri, bairo qüiñuparä:

—Mña, cü ücürê cü tügenosaya. Jää, Moisés ññacü cü caroticürîqüêrê catügenosarä jää ññicöä nigarä. ²⁹ Jää masîña: Moisés ññacürê Dios cü quetibujariaticüñupî. Apei, merê cacatioatacu pñamerê jää masîëtîmajücöña. “Noo atíatacümü,” cü jää ññamasîña.

³⁰ Bairo cü na caîrö, cacaapee ññacetimiricü pñame bairo na ññuyuru:

—¡Ago tame! “‘Noo atíatacümü,’ cü jää ññamasîña,” ¿mujää ññati? Mujää pñame cü mujää cañmasîëto ñno, yu pñamea cü yu masîña yure caapee ññao joroque caátíatacure. ³¹ Merê cariape marî masîña: Dios, carorije caáticöññinucürärê cü yaye, cü camasîrîjêrê na átirotietiyami. Cârê caîroarä, cü caborore bairo caána jetore cü yaye cü camasîrîjêrê na átirotinucüññami. ³² Bairo ññicü ati yepa macääcü camasocü ññamasîëcü cabuiaricure cü caapee ññamasîö joroque cü átimasîëcümü. ³³ Dios cü cajou ññirî, Dios cü camasîrîjê mena yu catiowî. Cü mee cü caämata, yure yu catioetibujoiatacümü —na ññupü.

³⁴ Bairo cü caîrö, atore bairo qüi tutiyuparä:

—Bññeticöña. Mü pñame mü carorije wapa cacaapee ññacü mü buiyapura. Bairo carorije caátipai ññirî jääärê mü rotimasîëtîña —qüi tutiyuparä.

Bairo qüi tutiri yua, ti wii ññubuerica wiire cü acuwiyu jocöññuparä.

Ciegos espirituales

³⁵ Bairo cacaapee ññacürê cü tutiri cü na caacuwiyoatajere queti tügeno bero, cü bócaetari, atore bairo qüi jëññañwî Jesús:

—¿Cariapea, “Mesías, Dios cü cajou majü ññami,” mi tügenoññati?

³⁶ Cü pñame bairo qüi yuwî:

—Yu Quetiuparu, ¿ññamü ücürê cü miñati? Yu cää cârê cü yu tügenosagamiña.

³⁷ Jesús pñame bairo cü caîrö, bairo qüiwî:

—Mü mena cabusna, cää yu ññiña. Cârêä miñaña merê —qüiwî Jesús.

³⁸ Bairo Jesús cü caîrö, cacaapee ññacetimiricü pñame atore bairo qüiwî rñropaturi mena etanumuri:

—Yu Quetiuparu, cariape mü tügeno mü ññiroaya —qüiwî.

³⁹ Tie bero, bairo qüiñemowî Jesús tunu:

—Ati yepapure caroa cariape macääjêrê áti acü yu apü. Ati yepa macääna cacaapee ññañarê bairo caññarê caroa macääjêrê na tügenosaáto ññame, yu apü. Tunu bairoa aperä, “Dios yaye macääjêrê camasîrä ññirî cacaapee ññamasîrärê bairo jää ññiña,” cañtonucürä caññamasîëna majürê bairo na tuao joroque ññi, yu apü.

⁴⁰ Bairo Jesús cü cañquetibujarijere tügeno, jñcäärä fariseo majä atore qüiwä:

—¿Jãã cããrẽ, “Caĩñaenarẽ bairo catũgomasiẽna majũ mujãã ãniña,” jãã İgu miñati?

⁴¹ Bairo na caĩrõ, Jesús pũame atore bairo na İwĩ:

—Cacaapee İñaenarẽ bairo mujãã cãã Dios yaye macããjẽrẽ camasiẽna mujãã roro mujãã caátie wapa cabuicũperã mujãã ãnibujiorã. “Jãã, camasiẽna majũ jãã ãniña,” caĩrã nimirãcũã, jicãrõ tũni mujãã ãpericõã ninucũña. Tie jũgori cabuicũna majũ mujãã tuaya yua —na İ quetibujũwĩ Jesús fariseo majãrẽ.

10

El pastor y sus ovejas

¹ Bairo na İ yaparori bero, atore bairo na İ quetibujũnemowĩ Jesús: “Cariape mujããrẽ ñiña: Ni ũcũ camasocũ nurĩcãrã oveja na cajããnucũrĩ jopery jããcũã, ãperopy cawãmũnetõjããũ cañuecũ, jeruturi majõcũ niñami.

² Apei, ãnotaricarore jããrĩcã jope majũrũ cajããũ pũame roque nurĩcãrã ovejare cacotei majũ niñami. ³ Bairo jopety cũ caetaro, ti jopere cacotei pũame cũ cũ capããjõrõ bero, cũ canurã oveja cãã cũ bũsũriquere tũgomasiẽcõãñama. Tunu bairoa cũ canurã ovejare na wãmerĩ jeto na piwiyo jomasĩñami, na jãnirõ macãrũ. ⁴ Bairo na piwiyojo yaparori, na neñorĩ, na jũgoyecũti ámasĩñami. Bairo cũ caáto, na, oveja nurĩcãrã pũame caroaro qũĩñamasĩrĩ cũ ũsanucũñama. Bairo tunu cũ capiirijere tũgori, caroaro cũ pitietinucũñama, na upãre caĩñamasĩrã ãnirĩ. ⁵ Bairãrũã, apei na camasiẽcũ pũamerẽ cũ ũsaetinucũñama. Cũ cabũsũrijere catũgojeyaena ãnirĩ, cũ uwiri ãperopy cũ aweyocõãnucũñama. Bairi noa ñna na camasiẽnarẽ nurĩcãrã oveja na ũsaetinucũñama,” na İ quetibujũwĩ Jesús fariseo majãrẽ.

⁶ Jesús atore bairo fariseo majãrẽ na cũ caĩquetibujũmiatacũãrẽ, na pũame, “Atore bairo pũame İgu İcũmi,” cariape İ tũgomasiẽna.

Jesús, el buen pastor

⁷ Bairo na İ quetibujũ yaparori bero, Jesús pũame atore bairo na İ quetibujũnemowĩ fariseo majãrẽ tunu: “Cariape majũ mujããrẽ ñiña: Yũ pũame oveja na cajããrĩ jopere bairo majũ yũ ãniña. ⁸ Aperã, yũ jũgoye ca-quetibujũrã etajũgoricarã pũame carorã cañuena, cayajapairãrẽ bairo majũ ãñũpã. Bairi yũ yarã oveja nurĩcãrãrẽ bairo caãna cãã narẽ na İroetiri na tũgõũsaesupa. ⁹ Yũã, oveja na cajããrĩ jope majũrẽ bairo caãcũ yũ ãniña. Bairi yũre caĩroaũ pũame yũ jũgori cũ carorije wapare canetõecoricũrũ niñami. Jicãũ oveja jããti, o witiãti bero cataa bócaũgamasĩrẽ bairo tuayami yua caroa yerĩcãtaje mena.

¹⁰ “Yajari majõcũ, yajau acũ jeto atĩnucũñami. Tunu bairoa pajããrei acũ jeto atĩnucũñami. Yũ pũame roque mujããrẽ yeri capetietipeere nocãrõ majũ paio mujãã cacũgopeere jõũ acũ yũ arũ. ¹¹ Yũ pũame roque oveja nurĩcãrãrẽ caroaro caĩnarĩcãñũgõ cotemasĩrẽ bairo yũ ãniña. Bairi ni jicãũ ũcũ oveja coteri majõcũ cañũũ, cũ canurã ovejare mairĩ popiye tãmũomasĩñami. ¹² Apei, ovejare cũ yarã meerẽ cacotei ãnirĩ, paawapatarique jetore bonucũñami. Bairo cabõũ ãnirĩ, yai ovejare caũgaũ cũ caatõ İnarĩ, na aweyocoayami, ovejare cacoteecũ ãnirĩ. Bairo cũ caaweyoro bero, yai pũame na ñeacubato recõãñami, na ũgaũ yua. ¹³ Cũ, ovejare caaweyoyũ pũame na ovejare camaiecũ ãnirĩ, tunu bairo wapatarique jetore cabonucũũ ãnirĩ na aweyocoayami.

¹⁴⁻¹⁵ “Yũ pũame roque oveja nurĩcãrãrẽ caroaro caĩnarĩcãñũgõ cotemasĩrẽ bairo yũ ãniña. Bairi yũ Pacũ Dios yũ masĩñami yũ paariquere. Yũ cãã yũ Pacũ Dios yũre cũ camasiẽrõrẽ bairo yũ masĩña cũ caãnajẽ cũtiere. Torea bairo

y_u yarã ovejare bairo caãna cãârê na ñiñaricanugõ cotenucũña. Bairo y_u cacoterã, nuricãrã oveja na upaure caroaro na caññamasĩrõrê bairo ñiñamasĩcõã ninucũñama. Bairo y_u p_uame y_u yarã ovejare bairo caãnarê netõg_u, popiye y_u tãñomasĩña. ¹⁶ Bairo tunu aperop_u cãârê ovejare bairo caãna, y_u ya jãñirõ mee caãna mai, capããrã ñiñama. Bairo na cãârê na y_u neñomasĩña. Bairo na neño yaparori, jicãrõ tãni ãnio joroque na y_u qũenog_u. Bairo na y_u caqũenorõ, jicãrõ tãni ãnigarãma. Bairo y_u caneñojoatana yua jicã poa macããnarê bairo jeto tuagarãma. Y_u narê cacotei cãã jicãũã y_u ãnigu. Bairo na, y_u yarã ovejare bairo caãna p_uame caroaro mena y_u tũgousagarãma.

¹⁷ “Y_u p_uame camasãrê na carorije wapa jũgori y_u riacoag_u, na netõg_u. Bairo cariaacoac_u nimicũã, y_u majũ rupaa to catio joroque y_u baig_u. Bairo y_u Pac_u ñiñamai jãñunucũñami. ¹⁸ Bairo ni ùcũ p_uame cabũgoroa y_u pajĩaroca masĩtĩñami. Y_u cabaimasĩpee atore bairo ñiña: Camasãrê na netõg_u, y_u cabori rũm_u caãno na carorije wapa jũgori y_u riacoag_u. Bairo cariaacoac_u nimicũã, y_u majũ rupaa to catio joroque y_u baig_u. Tore bairo y_u Pac_u y_u bairotijowĩ,” na ï quetibujawĩ Jesús fariseo majã cãrê catũgorã etarãrê.

¹⁹ Bairo Jesús cã caĩquetibujarjere tũgori yua, ãmeo b_usarique ricawati-coama tunu judío majã.

²⁰ Bairo bairã, na mena macããna capããrã atore bairo ãmeo ïwã:

—¿Dopẽrã wãtĩ yeri pũna cacũgõ, camecãrê cã mujãã tũgopeo usayati?

²¹ Aperã p_uame bairo ãmeo ïwã:

—Ni jicãũ ùcũ cã yerip_u wãtĩ yeri pũna cacũgõ tore bairo ï quetibuj_u masĩtĩñami. Mujããrã, ¿wãtĩ yeri pũna cacũgõ cãã cacaapee ïñacũrê caapee ïña joroque cã átimasĩcuti? —bairo ãmeo ï b_usuwã fariseo majã na majũ.

Los judíos rechazan a Jesús

²² Mai, ti watoare pue yutea ãmu. Ti yutea caãno Jerusalén macãp_ure Dios ya wii templo wiire na cabose rũm_u átipeo jũgorica rũm_u caetaro, na cabose rũm_u qũenopeori yutea ãmu. ²³ Bairo na cabose rũm_u qũenorõ, Jesús p_uame templo wiitu Pórtico de Salomón na caĩri arua t_up_u ãñesẽawĩ. ²⁴ Bairo tĩpaa cã caãñesẽarõ, judío majã p_uame cã jotoanucãri bairo qũĩ jeniñawã:

—¿Nocãrõ yoarop_u jããrê, “Dios cã cajou y_u ãniña,” jãã mitoõcũãti? Bairo Dios cã cajou, Mesías m_u caãmata, jicoquei cariaepa cã m_u caãnierê jãã quetibujucõãña —qũĩ jeniñawã Jesure judío majã quetiuparã.

²⁵ Bairo na caĩrõ, Jesús p_uame bairo na ï y_uwĩ:

—Merê mujããrê y_u quetibujunucũña. Mujãã p_uame cariape y_u mujãã tũgogaetiya. Merê nipetirije y_u Pac_u cã caãtirotirije mena Mesías y_u caãnierê mujãã y_u átĩ ñnonucũña. ²⁶ Bairo y_u caãtĩ ñnorjẽrê ññamajũcõãmirãcũã, cariape mujãã tũgoetinucũña. Y_u cacoterã y_u yarã oveja mena macããna mee ãñirĩ y_u mujãã tũgogaetiya. ²⁷ Y_u yarã ovejare bairo caãna y_u cab_usarijere y_u tũgomasĩcõãñama. Bairo y_u cãã narê na y_u masjãñuñña. Bairo na p_uame cãã caroaro y_u tũgousanucũñama. ²⁸ Bairo cariape y_u mena catũgousarãrê y_u mena caãnarê caticõãñajẽrê na y_u jonucũña. Nã p_uame atĩ yepa na caãno ùno, jicãũ na mena macããcũ yasietigami. Ñam_u jicãũ ùcũ na yasio joroque y_u jiya átibojatigumi. ²⁹ Y_u Pac_u p_uame roque y_u yarã caãniparãrê y_u jowĩ. Cã, y_u Pac_u p_uame nipetiro netõrõ catutuua majũ ñiñami. Bairo ni ùcũ p_uame na yasio joroque y_u jiya átibojatigumi yua. ³⁰ Torenã, y_u Pac_u Dios mena jicãrõrê bairo jãã ãñajẽ cuticõãña —na ï y_uwĩ Jesús.

³¹ Bairo cã caĩquetibujuro tũgorã, judío majã p_uame ùtã rupaa jeri cã wẽjãgamiwã. ³² Bairo na cajeripana, Jesús p_uame bairo na ïwĩ:

—Yn Pacu Dios cū catutuarije mena capee majū caroa wāmerē mujāā caññajoro yn āti īñonucūña. Bairo capee caroa wāmerē mujāā yn caāti īñomiatacūārē, ¿di wāme jūgori yn mujāā ūtā wējīāgayati? —na ī jēniñawī Jesūs.

³³ Bairo cū cañjēniñarō, judío majā pñame bairo qūī yuwā:

—Bairāpna, caroa wāmero mñ caātie wapa jūgori mee mūrē ūtā mena jāā wējīāgaya. Roro cabūgoro Diore nucābugoecua, mñ cañbūspairije jūgori roque, mūrē jāā pajīārrocagaya. Mña, cabūgoro macācū, ati yepa macāana camasārē bairo caācū mñ āniña. Bairo caācū nimicūā, mñ majūā, “Dios yn āniña,” cañrē bairo mi būsñnucūña —qūiwā Jesure.

³⁴ Bairo na cañrō tūgo, Jesūs pñame judío majārē atore bairo na īwī:

—Dios ya tutipñ mujāārē carotirije pñame bairo īña: “ ‘Mujāā cūā Diore bairo caāna mujāā āniña,’ mujāā ñiña,” ī quetibūju woatuyupa. ³⁵ Bairi, “Dios ya tutipñ na cawoatucūrīqūē, bairo īcōārō īña,” marī ī masītiña. Tere merē cariape marī masīña. Bairi Dios pñame cū yaye quetire cū caquetibūju rotijoricarārē, “Mujāā cūā Dios yarārē bairo caāna mujāā āniña,” na ī būsuyupī.

³⁶ Dios pñame roque yn beseri, ati yepapñ yn jowī. Bairo Dios cū cajoricñ yn caññimiatacūārē, ¿dopēirā yure, “Diore cabaibotioñre bairo majū ñiñami,” yn mujāā īnucūñati? “Dios macū yn āniña,” yn cañrījērē tūgori, ¿dopēirā tore bairo yn mujāā īnucūñati? ³⁷ Yn Pacu cū carotiri wāmerē bairo mee mujāārē yn caāti īñoata, cariapea yure catūgousaetiparā mujāā āniña. ³⁸ Bairāpna, Dios jūgori caroa wāmerē yn caāpata roque, yure īroaetimirācūā, caroaro tūgousaya Dios yaye macāājērē yn caāti īñorījērē. Bairo yn caātiere caññarā ānirī yn Pacu yurpñ cū caññierē caroaro jīcārō tūni catūgousaparā mujāā āniña. Bairi tunu yn cūā yn Pacu cū caññajē cutiere bairoa yn caññajē cutiere catūgousaparā mujāā āniña —na īwī Jesūs judío majārē.

³⁹ Bairo Jesūs cū cañquetibūjūñijere tūgorā, judío majā pñame preso jorica wiipñ cū neágamiwā tunu. Bairo Jesure judío majā preso jorica wiipñ na caneágamiatacūārē, Jesūs pñame camasā capāārā watoa cū jāā īā mácūā, apero pñame na rutíweyocoamī.

⁴⁰ Tie bero, Jesūs pñame yua, Rio Jordán cawāmecutiya ape nūgōāpñ jāā jūgo tunucōā pēñaamī tunu. Bairo pēña ácú yua, Juan cawāmecucñ cajūgoyepñ camasārē oco mena cū cabautiza ānatōpñ jāā jūgo tuacōāwī Jesūs. ⁴¹ Bairo to jāā catuaro, capāārā majū camasā jāā īñarā etawā. Bairo etarī, na pñame atore bairo āmeo ībuswā:

—Cariape majū īñupī Juan Jesūs cū cabairijere, Dios cū camasīñjē mena caroare átijēño īñoeticūā. Āni, Jesūs cū cabaípee nipetirijere cariapea ī quetibūjuyupī Juan —āmeo ībuswā na majū.

⁴² Tipñre capāārā majūpna camasā Jesure cū tūgousa jūgowā.

11

Muerte de Lázaro

¹ Jīcāñ āñupī riayewai Lázaro cawāmecucñ. Cū pñame Betania cawāmecuti macā macācū āmi. Ti macāpñ macācō María, apero cū yao Marta cūā āmo.

² Mai, cō, María, Lázaro yao pñame marī Quetiupañ Jesure cajūñiñurījē mena cū rñporire cariopeorico āmo. Bairo piopeorī bero, cō roañarō mena cū rñporire capaareboporico āmo. ³ Bairi Lázaro yarā rōmirī pñame atore bairo qūī quetijoyupa Jesure:

—Jāā Quetiupañ, mñ bapa Lázaro riajāññiñami —ī joyupa Jesure.

⁴ Bairo cū na cañquetijoatajere tūgori, Jesūs pñame atore bairo jāā īwī:

—Atie Lázaro cū cariaye cutiānie cū riayasimajūcoao joroque caátipee mee niña. Dios cū catutuarije camasārē yu caáti iñopee roque nigaro. Tunu bairoa yu, Dios macū yu caátitutuānie cūārē na iñao joroque yu átigu, Lázaro cū cariarije jūgori —jāā īwī Jesús.

⁵ Mai, Jesús pñame Martare, Mariare, bairo Lázaro cūārē camai majū āmi.

⁶ Bairo Lázaro cū cariarijere tūgomicūā, tunu puga rāmū cārō tipaure jāā jūgotuacōāwī mai. ⁷ Cabero atore bairo jāā īwī Jesús, jāā, cū cabuerārē:

—Jito tunu Judea yepapu.

⁸ Bairo cū caīrō, jāā cū cabuerā pñame atore bairo cū jāā īwī:

—Jāārē cabuei, yoápériya ti yepa macāāna mūrē ūtā rupaa mena na cawēpajīābujioata rāmū. Bairo to macāāna mūrē na caátaje caānimitacūārē, žmu āgayati ti yepapu tunu?

⁹ Bairo jāā caīrō, Jesús pñame jāā īwī:

—Merē marī masīña: Jīcā ūmureco, puga wāmo peti rēpore puga pēnirō cānacā hora majū cūgonucūña. Bairo ūmurecore marī caāñesēāta, pūgataricarō mano caroaro marī āñesēācōāña, muipū ūmureco macāācū cū cabusuro jūgori. ¹⁰ Bairāpua, ñamirē marī caāñesēāta, pūgatarique nibujioro muipū ūmureco macāācū cū cabusuwoeto jūgori.

¹¹ Bairo jāā ī quetibūju yaparo, atore bairo jāā īnemowī tunu:

—Marī bapa Lázaro pñame cānii baiimi. Bairo cū cacānimitacūārē, cū wācōū āgu yu ātiya.

¹² Bairo cū caīrō tūgorā, jāā cū cabuerā pñame bairo cū jāā īwī:

—Jāā Quetiupau, žcacānirē bairo cū cabaiata, cū cacatinemopee āno to baicūti?

¹³ Mai, Jesús pñame Lázaro cū cabaiyaisicoatiere īgu, tore bairo jāā īmiwī. Bairo cū caīmiatacūārē, jāā cū cabuerā pñame, “ ‘Catirā marī cawūgoa cānirījē mena cānii baiimi Lázaro,’ marī īgu īcūmi Jesús,” jāā ī tūgoñacōāwū. ¹⁴ Bairo jāā catūgomasīētōi, Jesús pñame atore bairo cariape jāā ī quetibūjuwī:

—“Lázaro merē riacoayami,” īgu ñiña. ¹⁵ Bairo Lázaro tūpu yu caāmerīataje mena yu tūgoña ūseaniña. Mu jāā pñame tore bairo āti iñorīcārōpū mujāā tūgōsanucūña. Bairo Lázaro cariaatacū tūpu marī iñarārōa —jāā īwī Jesús.

¹⁶ Bairo Jesús, jāā cū caīrō tūgo, Tomás, apeyera Gemelo na caī wāmetinucū pñame atore bairo jāā īwī:

—Jito, marī cūā cū mena marī cariayasiro ñurō.

Jesús, la resurrección y la vida

¹⁷ Bairo torū etarā, jāā wiroñawū: Merē Lázaro ānacūrē baparicānacā rāmū netōñupā cū rupaurī ānajērē ūtā operū na cacūrocaatato bero yua. ¹⁸ Mai, Betania pñame Jerusalén macā tuaca itia kilómetro cārō majū etaricarō āmū. ¹⁹ Capāārāpua judío majā mena macāāna Martare, bairo Mariājāārē na iñarásúpa, na yu cū cariaro jūgori na tūgoña yapapuaeticōāto irā. ²⁰ Bairo Jesús ti macāpū cū caetaatō tūgori, Marta pñame jāā bocáo asúpo. Cō yao María pñame wiipua tuacōāñupō. ²¹ Bairo Marta pñame jāā bocári, atore bairo quīwō Jesure:

—Yu Quetiupau, jāātū mū caāmata, yu yau baiyasetibujioatacūmi.

²² Baiopua, yu masīña: Nipetirije mū cajēnirījērē mū jogūmi Dios. Āmepū cūārē mū cajēnirōrē bairo ātimasīñami Dios —quīwō Jesure.

²³ Bairo cō caīrō, Jesús pñame cō īwī:

—Mū yau catitunucoagūmi tunu —cō īwī Jesús.

²⁴ Bairo Jesús cō cū caīrō, Marta pñame atore bairo quīwō tunu:

—Ym masiña merē tiere. Nipetiro cariaricarā nemo na cacatitunurī rūmū, catūsari rūmū cañonū cū cūā catitunugumī—qūiwō Jesure.

²⁵ Bairo cō cairō tūgo, Jesús pūame bairo cō iwī Martare tunu:

—Ym, ym āniña cariyasiricarārē cacatijūgou. Bairi nipetiro yure catūgousarā ati yeparure cariacoana nimirācūā, caticōā ninucūgarāma.

²⁶ Tocānacāpūma mai, cacatiāna, yure catūgousarā cariacoana nimirācūā, caticōā nigarāma. ¿Cariape mū tūgoyati atore bairo mū ym caīquetibujarijere? —cō iwī Jesús Martare.

²⁷ Bairo Jesús cō cū cairō tūgo, Marta pūame atore bairo qūi ymō:

—Ym Quetiupam, murē cariape majū ym tūgousaya. Mm, mū āniña Mesías, Dios macū. Dios cū cajon majū mū āniña. Mm, ati yeparū caatīpam na caīwoatūjūgoyeticūrīcū majū mū āniña—qūiwō Marta Jesure.

Jesús llora junto al sepulcro de Lázaro

²⁸ Atore bairo Jesure qūi bmsū yaparori bero yua, cō baio Maríare cō piijori yasioroaca cō ī quetibujuyupo:

—Marīrē cabuei atoa niñami. Bairi murē ym piijorotiami.

²⁹ Bairo Marta cō cairō tūgo, jicoquei wāmūncā Jesure qūiñao atīcoasupo.

³⁰ Mai, Jesús pūame macā tūnīpū jāā jūgoānicōāwī. Ti macāpūre jāā jāāetaepm mai. Marta jāārē cō cabocāetatarapūma jāā ānicōāwū. ³¹ Bairo Marta cō cō cairō, tāmūrī wāmūncārī na wīire witi atīcoasupo María, Jesutū acó. Bairo tāmūrī cō cawitiāto iñarā, judío majā cō ya wīipm cōjāārē na tūgoña yapapueticōāto Irā, caīñarātana pūame cō usacoásúparā. “María cō yam masā opepm otio acó baiomo,” ī tūgoñarī cō usacoásúparā.

³² Bairo María ati, Jesús cū cañonū etari, Jesús rapori tūpm cō rūpopaturi mena etanumuo etawō. Bairo etari, María qūiwō Jesure:

—Ym Quetiupam, jāātū mū caāmata, ym yam baiyasietibujioatacmi.

³³ Bairo María, judío majā cō mena caatīatana cūā na caotiro iñarī, Jesús pūame cū yerīpm butiōro na tūgoñamairī yapapuajāñuwī. ³⁴ Bairo tūgoña yapapuari, bairo na ī jēniñawī:

—¿Noopm Lázaro rupañri ānajērē mūjāā rocari?

Bairo qūiwā na pūame:

—Jāā Quetiupam, marī iñāátó ti masā opepm.

³⁵ Bairo na cairō, Jesús pūame butiōro otiwī. ³⁶ Bairo Jesús butiōro cū caotiro iñarā, judío majā pūame bairo na majū āmeo iwā:

—Iñañijate. ¡Nocārō butiōro majū cū cū maimiñuparī Lázaro ānacūrē Jesús!

³⁷ Bairo na cairō, judío majā mena macāāna jīcāārā na majū bairo āmeo iwā:

—Āni Jesús, cacaapee iñāetacu cūārē cacatiocōārīcū nimicūā, ¿dopēī jīcā wāme ūno Lázaro ānacūrē cū juátinemo masīētībujioyupari? —āmeo iwā jīcāārā judío majā.

Resurrección de Lázaro

³⁸ Tunu Jesús pūame bairo na caāmeo itoye, cū yerīpm butiōro tūgoñarī, Lázaro ānacū masā opeñacarpū amī. Mai, Lázaro ānacū masā ope pūame ūtā opepm āmū. Bairi tunu ūtā tii mena ti ope biaricaro cūgowm.

³⁹ Bairo iwī yua Jesús pūame:

—Masā ope ūtā tii biaricatiire newoya.

Bairo Jesús cū cairō tūgo, Marta, Lázaro cabaiyasiatacu ānacū yao pūame atore bairo qūiwō Jesure:

—Ym Quetiupam, merē baparicānacā rūmū majū netōcoaya. Toreto, merē roro majū ānijusucoato.

⁴⁰ Bairo cārē cō caĩrō tūgo, Jesús p̄ame atore bairo cō ĩwĩ Martare:

—Merē m̄ ȳ quetibuj̄m̄p̄: “Cariape ȳ m̄ catūgousaata, Dios caroa camasārē cū caátı ĩñorĩj̄ērē miñago,” m̄ ñiap̄ —cō ĩwĩ.

⁴¹ Bairo Jesús Martare cō cū caĩ yaparoro, Lázaro ānacū masa ope ūtā tii biaricatiire p̄wocōd̄wā yua. Bairo na cap̄aworo ĩñarĩ, Jesús p̄ame um̄recóorp̄ ĩñamuḡjori, atore bairo Diop̄are q̄ũ j̄eniwĩ:

—Caac̄, ȳ mena m̄ ñuj̄añuña. Tocānacāni ȳ caj̄enirō ȳ m̄ tūgocōāña.

⁴² Ȳ masiña merē: tocānacāni ȳ m̄ tūgonucūña. Bairi tunu ānoa camasā caāna j̄ugori bairo ñiña: “Cariapea ānia niñami Dios cū caj̄on̄ majũ,” na ĩáto ĩ, bairo m̄ ñiña —q̄ũwĩ Jesús cū Pac̄m̄ Diop̄are.

⁴³ Bairo Diop̄are q̄ũ j̄eni yaparori bero, Jesús p̄ame bus̄arique tutuaro mena atore bairo ĩwĩ:

—¡Lázaro, witasá top̄are!

⁴⁴ Bairo Jesús cū caĩrō, cariyasiric̄ p̄ame ti mas̄ opep̄are witicoamĩ. Cū wāmorĩ cū r̄p̄ori cūā juti mena na cad̄m̄aric̄ witiamĩ. Tunu bairoa cū r̄p̄oa cūārē juti asero mena paumaric̄ witiamĩ. Bairo cū cawitiató, Jesús, bairo na ĩwĩ:

—Cū ōwāña, cū caāmas̄iparore bairo ĩrā —na ĩwĩ Jesús.

Conspiración para arrestar a Jesús

(Mt 26.1-5; Mr 14.1-2; Lc 22.1-2)

⁴⁵ Bairo Jesús cū caátire ĩñarĩ, cap̄ārã judío majã Marij̄ãārē caba-pacutirátana, Jesús cū caátı ĩñoatajere caĩñaatana cū tūgousaj̄ogowā. ⁴⁶ Bairo na catūgousamiatacāārē, aperã j̄icāārã p̄ame fariseo majārē na ĩñarásupa. Bairo na ĩñarátı yua, nipetirije Jesús cū caátıatajere na quetibuj̄m̄yupa. ⁴⁷ Bairo na caĩquetibuj̄urijere tūgori, fariseo majã sacerdote majã quetiuparã cūā nipetirã neñañuparã Junta Suprema na caĩrōp̄. Top̄m̄ neñarĩ, atore bairo ĩñuparã:

—¿Dope bairo cū mena marĩ ánaati? Cū, caūm̄ capee majũ caroa áti ĩñorĩq̄ērē na áti ĩñon̄ átiyami camasārē. ⁴⁸ Cūrē, bairoa marĩ caátiroticōāmata, cap̄ārã camasā cū jetore cū tūgopaje usagarāma. Bairi tunu Roma macāāna carotirã marĩ t̄p̄m̄ atĩri, marĩ ñubuerica wii templo wiire átiyasio rocacōāgarāma. Tunu bairoa marĩ nipetiro ati yepa caāna cūārē marĩ paj̄ãre peyocoagarāma —āmeo ĩ bus̄uyuparã na caneñarōp̄.

⁴⁹ Mai, na mena macāāc̄ j̄icāũ Caifás cawāmec̄c̄u ti cūmarē sacerdote majã quetiup̄an̄ caāc̄ p̄ame bairo na ĩñup̄:

—Muj̄ã, catūgoñarĩq̄ē mána majũ muj̄ã āniña. ⁵⁰ Bairoa tunu muj̄ã atore bairo muj̄ã ĩ tūgoñaētĩñati: “Nipetiro marĩ camasārē aperã na capaj̄ã repeyoparo ũnorēã, j̄icāũ caūm̄ jeto cū cariaro roque ñubuj̄oro,” ĩmuj̄ã ĩ tūgoñaetimaj̄ucōāñati?

⁵¹ Mai, Caifás p̄ame atore bairo cū caĩyaparoata, cū majũ cū catūgoñarō mee bairo ĩñup̄. Ti cūmarē sacerdote majã quetiup̄an̄ cū caānoi, Dios p̄ame, “Bairo ĩña,” ĩrĩq̄ērē cū catūgoñarĩq̄ē joro j̄ugori bairo ĩñup̄. Jesús, judío majã na carorije wapare netōḡ, ti yepa macāānarē na cū cariabojapeere ĩḡ, bairo ĩñup̄. ⁵² Bairi tunu Jesús judío majã na carorije wapa jeto meerē cū canetōbojapeere bairo ĩñup̄. Nipetiro aperã ati yepa macāāna caābataricarã Dios yarã cū p̄naa caānıparã cūārē na cū canetōpeere ĩḡ ĩñup̄ Caifás sacer-dote majã quetiup̄an̄. ⁵³ Bairo Junta Suprema na caĩrōp̄ na caneñabus̄rĩ r̄m̄na, Jesure cū na capaj̄ãrocapeere āmeo bus̄up̄eni weyocōāñuparã fariseo majã bairi sacerdote majã quetiuparã mena.

⁵⁴ Bairi yua, Jesús p̄ame cū na capajĩāgarijere masĩrĩ, baujaro judío majā quetiuparā na caānop̄ure āniñesēāēmi yua. Bairi Jesús Judea yepa caānimitacu jāā cū cabuerā mena jĩc̄ap̄u desierto tuaca macā, Efraín cawāmecuti macāp̄u jāā jūgoetawĩ. Bairo ti macāp̄u jāā cū cabuerā mena etari, ti macāp̄u jāā jūgoānicōāwĩ Jesús.

⁵⁵ Bairo Jesús ti macāp̄u jāā cū cajūgoāno, merē petoaca r̄usaw̄u judío majā bose r̄am̄u Pascua caetaparo. Bairo ti r̄am̄u caetaparo jūgoye nipetiro judío majā Jerusalén macāp̄u jeto ámá. Caroarā nigarā Dios cū caĩñajoro, na caátinucūrōrē bairo átigarā ásuparā. ⁵⁶ Bairo bairā, judío majā quetiuparā p̄ame Jesure cū macā ñesēāñuparā, cū ñerĩ cū preso jogarā. Bairo cū macā ñesēārĩ, tocānacāp̄urea templo w̄iip̄u na jēniñamacā ñesēāñuparā. Atore bairo ññuparā:

—¿Dope m̄ujāā ĩ tūgoñāñati? ¿Jesús cūā ati bose r̄am̄urē cū etawati, o cū etaecuati ato? —na ĩ jēniñañuparā.

⁵⁷ Mai, judío majā aperā sacerdote majā quetiuparā cūā ni jĩc̄āñ ūcū Jesure cū caetarije quetire cū catūgoata, “Jicoqueĩ cariape cū quetibujúato,” ĩ roti cūñuparā, bairo na caĩquetibujuro Jesure cū ñe masĩgarā yua.

12

Una mujer derrama perfume sobre Jesús

(Mt 26.6-13; Mr 14.3-9)

¹ Jicā wāmo peti jicā pēnirō cānacā r̄am̄u Pascua bose r̄am̄u caetaparo jūgoye, Jesús Betania macāp̄u jāā jūgoāmĩ. Ti macāp̄u cariyasiricare cū cacatioric̄u Lázaro t̄up̄u jāā jūgoāmĩ. ² Top̄u, cū cacatioric̄u Lázarojāā ya w̄iip̄u jāā jūgo ugarique ugawā, Jesure butioro q̄ũiroarā. Mai, Marta p̄ame jāārē ugarique batoó ámo. Lázaro p̄amea jāā menarē mesap̄u ugaruĩ ámi. ³ Bairo jāā caugaruio, María p̄ame nardo caroa cajutĩñurĩjē cawapa pacarije paio trescientos gramos majūrē jeamó. Bairo jeatĩri, Jesús r̄uporire piopeowō. Bairo áti yaparo, cō poañapō mena pare bopowō. Bairo cō caáto, nipetiro ti w̄i pupeap̄u jutĩñu bijapeticoap̄u yua. ⁴ Bairo Jesure cō caátiere ñña, Judas Iscariote, jāā mena macāācū, Jesure cabero cabusujābuitirocap̄u p̄ame bairo ĩwĩ:

⁵ —¿Dopēĩō tie cawapa pacarijere trescientos denario moneda tiiri majū nuniwapatari, cabopacarārē na cō juápeyupari? —ĩwĩ Judas jāā mena macāācū p̄ame.

⁶ Mai, Judas p̄ame cabopacarārē caĩñamai ūcū meena, tore bairo ĩ bus̄uwĩ. Cajeruti jeyanucūrĩ majōc̄u ānirĩ bairo ĩwĩ. Mai, cū, Judas p̄ame jāā yaye dinero cajāñarĩ poare caĩñaricāñugōbojau āmi. Bairo caác̄u nimicūā, ti poa macāājērē jericawori cū majū cū caborijere cawapatinucūā ānirĩ, tore bairo ĩwĩ. ⁷ Bairo Judas cū caĩrō, Jesús p̄ame q̄ũĩwĩ:

—Patowācōrō cō ĩ bus̄upajūgoeticōāña. Atio carōmio p̄ame yu rupauri caānipere caroaro átijūgoyeticūō átiyamo tie cajutĩñurĩjē mena. ⁸ Cabopacarā roquere tocānacānia na m̄ujāā ññacōā ninucūgarā, m̄ujāā watoa na caāno. Yu p̄ame roque tocānacānia m̄ujāā mena yu āmerĩgu —q̄ũĩwĩ Jesús Judare yua.

Conspiración contra Lázaro

⁹ Capāārā judío majā mena macāāna masĩñupā Betania macāp̄u Jesús jāā cū cajūgoāñierē. Torenā, butioro Jesure caĩñagarā ānirĩ, ti macāp̄u jāā ññarā etawā. Bairi Jesús jeto meerē caĩñagarā ānirĩ etawā. Lázaro cariyasiric̄u ānacūrē Jesús cū cacatioric̄u cūārē ññagarā, top̄u etawā. ¹⁰⁻¹¹ Mai, sacerdote majā quetiuparā p̄ame, “Cū, cariaricare Jesús cū cacatio ññorĩq̄uērē

caĩñarĩcārã ãnirĩ capããrã judío majã marĩrẽ ricawatiri, Jesús p̃amerẽ cū tũgousarã átiyama,” ãmeo ññuparã. Bairo ñrĩ yua, Lázaro cūãrẽ cū pajã ro-cacõãgayuparã.

Jesús entra en Jerusalén

(Mt 21.1-11; Mr 11.1-11; Lc 19.28-40)

¹² Mai, ti watoa caãno, capããrã camasã Jerusalẽpũ ásũpa, Pascua bose rãmu netõrãna. Bairi ti rãmu busuri rãmu caãno merẽ masĩñupã Jesús ti macãrẽ cū caetapeere. ¹³ Bairo cū caetapeere camasĩrã ãnirĩ yua, peepũ ãnie carupaño querire pajure jeri, Jesure cū bocãwã. Bairo cū bocárãna, atore bairo ñ basa awajabũsũ hseanipeowã:

—¡Nocãrõ to ñumajũcõãñati! ¡Nocãrõ cañũũ majũrẽ Dios cū catutuarije mena marĩ cū cajoure cū marĩ basapeoto! ¡Nocarõ cañũũ Israel macããna Quetiupau Rey majũrẽ cū marĩ basapeoto!

¹⁴ Jesús p̃ame burrore bocãetari cū buipũ pesari ámi Jerusalẽpũ. Mai, Dios ya tutipũ cūãrẽ torea bairo cū cabaiepere ñ quetibũjuyupa:

¹⁵ “Tũgoña uwieticõãña mujãã Siõn macã macããna. Ññañijate.

Mujãã Quetiupau Rey burro buipũ pesari atiyami,” ñ quetibũjũ woatuyupa Dios ya tutipũ.

¹⁶ Mai, caãnijũgoro jãã, cū cabuerã, jãã tũgomasĩepũ tore bairo ñ quetibũjuriquere. Cabero, Jesús riari bero umurecõoru cū cawãmuãtõ beropũ roque, nipetirije Jesús cū cabaiepere na cawoatujũgoyetiriquere jãã masĩwã. “Jesús cū cabaiepere ñ quetibũjurã bairo ñ woatuyupa,” jãã ñ tũgoñamasĩwã.

¹⁷ Mai, Jesús Lázarore masã operũ caãcũrẽ cū cacatioro caĩñarĩcārã p̃ame tie nipetiro na caĩñarĩqũerẽ na quetibũjũ netõrã ãma camasãrẽ. ¹⁸ Bairi nipetiro camasã Jesure cū bócarásũpa. Jesús, ti wãme catiorique caroare cū caati ññorĩqũerẽ na caquetibũjuro jũgori cū bócarásũpa. ¹⁹ Aperã fariseo majã p̃ame atore bairo ãmeo ññuparã:

—Merẽ mujãã masĩña: Tore bairo na caĩrjẽrẽ marĩ caẽñotaeticõãta, dope marĩ ati masĩtĩgarã. Ññañijate. ¡Nipetiro camasã cū jetore tũgousarã átiyama! —ãmeo ññuparã fariseo majã.

Unos griegos buscan a Jesús

²⁰ Jerusalẽpũ cabose rãmu netõrãtana mena macããna cūã ãñupã jicããrã griego majã. Bairi na cūã ti bose rãmu caãno Diore caĩroaratãna ãñupã. ²¹ Bairi na p̃ame Jesure caĩñagarã ãnirĩ, Felipe tũpũ etawã. Mai, Felipe p̃ame Galilea yepa jicã macã Betsaida macããcũ ãmi. Bairi na p̃ame bũtioro atore bairo Felipe qũiwã:

—Jesure bũtioro cū jãã ññagaya.

²² Bairo cū na caĩrõ tũgo, Felipe, Andrés p̃amerẽ cū quetibũjuãmi. Bairi na pũgarãp̃na Jesure cū quetibũjura etawã. ²³ Bairo cū na caĩquetibũjuro tũgo, Jesús p̃ame atore bairo jãã ñwĩ:

—Merẽ petoaca cõñacoatĩya yũ, Camasã jũgocũre yũ na capajĩãrocaro bero caãnimiatacũãrẽ yũ cacatitunu wãmuãpãro umurecõo buipũ nocãrõ caroaro caãnorũ. ²⁴ Cariape majũ mujãã yũ quetibũjuyũ: Trigo aepa ãnorẽ ñerĩ pũpeapũ marĩ caotero bero, tie oterique boaweri caputieticõãta, bairica majũ rĩca jomasĩtĩgaro. Bairop̃na, ñerĩ pũpeapũ marĩ caotero bero, tie oterique boaweri caputiata roquere, caroa cape majũ rĩcacutinucũña. ²⁵ Bairi tunu Diore caboena ãnirĩ, ati yepa macããjẽ jetore bũtioro mujãã caugaripea ññacõãninucũata, cayasiparãrẽ bairo mujãã tuagarã. Bairi ati yepa macããjẽ carorijere mujãã caboeticõãta roque, Dios mena caãnicõãninucũparã mujãã

ānigarā. ²⁶ Bairo noo caborā yu caquetibujurijere catūgousagarā na tūgopaje usaato yu yayere, yu paabojari majārē bairo na caānigaata. Tore bairo na caāpata, na cūā yu caānopure ānigarāma. Bairo yu caquetibujurore bairo tūgousari caroaro caāticōānarē yu Pacu Dios pūame na īñamairi caroare na jogumi —jāā ī quetibujuwī Jesús.

Jesús anuncia su muerte

²⁷ Bairo jāā ī quetibuju yaparo, bairo jāā īwī Jesús: “īĀmea bñitioro majū yu yeripu yu tūgoña yaparuaya! ĶBairo, nopē bairo Diore cū űi jēnicuti? ‘Caacu popiye yu bairo joroque cabaípee to baieticōāto,’ cū űi jēnietigu. Bairo Diore cū űi jēnietigu, itorescuna popiye yu catāmurotjē jūgori ati yepa macāāna na carorije wapare netōū acū yu apū!” jāā īwī Jesús.

²⁸ Ī yaparo, atore bairo qūī jēniwī Diopure: “Caacu, āmerē mu catutuarije pūamerē camasārē na īñoña,” qūī jēniwī Jesús.

Bairo cū caījēnirō, umārecóoru atore bairo ī busuocajowu: “Merē yu catutuarije caroa áti īñorīqūērē camasārē na yu áti īñonucūña. Bairo tunu yu catutuarije caroa mena camasārē na yu áti īñonemogu tunu,” ī busuocajowu jōbuipu.

²⁹ Camasā, cūtu catūgoña pūame bairo caībusuocajorijere tūgori, bairo īwā: —Bupore bairo ocajorpu.

Aperā camasā jīcāārā bairo īwā:

—Diotu macāācū āngel Jesús mena busuroyaami —īwā.

³⁰ Bairo na caīrō tūgo, Jesús pūame bairo na īwī:

—Yu yaye macāājē rotie meerē bairo ī busuami Dios. Mujāā yaye macāājē rotie majū roquere bairo ī busuami. ³¹ Bairo tunu merē āmea niña Dios ati yepa macāāna nipetiro camasārē cū caīñabeseri rūmu. Bairo wātī ati yepa quetiupau cāārē āmea Dios cū rocadōāgumi yua. ³² Bairo tunu yucupāīpu yu papuaturi yu na canemugōncōrō jūgori, ati yepa macāāna capāārā na carorije wapare netōrī, yu yarā jeto na ānio joroque na yu ātigu —jāā ī quetibujuwī Jesús.

³³ Bairo Jesús cū caīrījērē cū tūgomasiata, bairo yucupāīpu cū na capapuario cū cariāpeere quetibujugu īmiwī. ³⁴ Camasā pūame bairo cū caīquetibujurijere tūgorā, atore bairo qūīwā Jesure:

—Dios ya tutipu na cawoaturiquere camasā jāā na caquetibujuro atore bairo jeto jāā tūgonucūña: Mesías Dios cū cajou tocānacā rūmu cacaticōāninucūñ nīgumi. ĶNopē mu pūame, “Dios cū cajou Camasā Jūgocu pūame yucupāīpu yu na capapuarocarō yu riacoagu,” miñati? ĶBairo űi pūame cū ānicuti cū, camasā Jūgocure bairo caācū? —qūī jēniñawā camasā Jesure.

³⁵ Bairo camasā cū na caīrō tūgo, Jesús pūame atore bairo na īwī:

—Mujāā mena mai ati yeparu ācū, yua, yu āniña ati yepa macāāna canaitīārōpu caānarē bairo caānarē cajīñawooure bairo caācu majū. Bairua, yoaro majū mujāā mena yu āmerīgu. Bairo mujāā mena yu caāno mai, yu caquetibujurijere caroaro yu tūgousaya, roro jāā tāmoure, īrā. Bairo merē mujāā masīña: Camasā űami canaitīārōpu jīñawoena áná, “Cariape jāā áná,” ī masīēñlama. ³⁶ Bairo yu, cajīñawoure bairo caācū, mujāā mena mai yu caāno īñarī, caroaro majū yu tūgousaya. Canaitīārōpu caānarē bairo mujāā caāmerīparore bairo īrā, caroaro cariape yu caquetibujurijere yu tūgousaya —na īwī Jesús camasārē.

Bairo na ī quetibuju yaparo, aperopu na rutiweyocoámí Jesús yua.

Por qué los judíos no creían en Jesús

³⁷ Bairo Jesús p̄ame nocārō caroa Dios yaye átí ñnorĩqũērē na caĩñarō, na cū caátí ñnomiatacũārē, judío majā p̄ame, “Cariape caroare marí átí ñnou átiyami,” qũí t̄gousaema Jesure. ³⁸ Bairi profeta Isaías ānacū Dios ya tutip̄ cū cawoaquetib̄j̄m̄c̄ĩr̄c̄ārōrē bairo bai etaw̄ yua. Mai, profeta Isaías ānacū p̄ame Dios ya tutip̄ atore bairo ī woatuj̄goyeticũñup̄i:

“Dios, jāā Quetiup̄au, jāā caquetib̄j̄m̄r̄ijere, noa ūna tiere t̄gousaetiyama. Bairi tunu m̄ yaye caroa átí ñnorĩqũērē ñnamaj̄c̄ōdm̄ir̄c̄ũā, cariape jāā t̄gousaetiyama,” ī woatuyupi.

³⁹ Bairi camasā profeta Isaías ānacū cū caĩwoaquetib̄j̄m̄ricarore bairo Jesús cū caquetib̄j̄m̄rijere cū t̄gousagaema. Tunu profeta Isaías ānacū apear̄up̄ cũārē atore bairo ī woatu quetib̄j̄m̄c̄ũñañup̄i:

⁴⁰ “Cacaapee c̄gorā nimir̄cũā, d̄i r̄m̄ ūno caroa Dios cū caátí ñnorĩj̄ērē na ñnamas̄ĩt̄iō joroque na átigumi.

Ati poa macãana na yerip̄ cat̄gōñamas̄ĩgaetoi, cacaapee c̄gorā nimir̄cũā, cū caátiere na ñnamas̄ĩt̄iō joroque na átigumi.

Tunu bairoa caāmo c̄gorā nimir̄cũā, cū yaye quetire na t̄gomas̄ĩt̄iō joroque na átigumi.

Na yerip̄re t̄gōñamas̄ĩt̄iñama na cū caquetib̄j̄m̄gamir̄j̄ērē.

Bairi, ‘Jāā m̄ netōwā,’ ĩt̄ĩnucũñama Diore,” ī quetib̄j̄m̄yupi Isaías ānacū.

⁴¹ Mai, Isaías ānacū p̄ame tore bairo cū caĩwoaturijere merē ññañup̄i Dios cū catutuarije mena ati yepar̄m̄ Jesús cū cabaipeere. Bairo Jesús cū cabaipeere caĩñar̄c̄ũ ānir̄i tore bairo quetib̄j̄m̄yupi.

⁴² Bairo Jesure cū na cat̄gōus̄aetimiatacũārē, cap̄ār̄p̄na judío majā mena macãana cū caquetib̄j̄m̄rijere t̄gousawā. Bairi tunu j̄c̄ār̄ judío majā quetiup̄arā caānimaj̄r̄ cũā Jesús cū caquetib̄j̄m̄rijere cū t̄gousawā. Bairo Jesure cū t̄gousamir̄cũā, fariseo majārē uwiri, baujaro, “Jesure cat̄gousarā jāā āniña,” ĩema. “Bairo marí cañata, sinagoga ñubuerica wiirip̄ marí caāno fariseo majā marí acuwiyorema,” ĩrā, baujaro Jesure cū na cat̄gousarijere bai ñnogaema. ⁴³ Mai, na p̄ame Dios b̄t̄ioro na cū caĩñajesopee ūnorēā, b̄t̄ioro camasā p̄ame narē na caĩroaro bowā. Bairi Jesús p̄amerē baujaro t̄gousagaema.

Las palabras de Jesús juzgarán a la gente

⁴⁴ Bairo jāā ī quetib̄j̄m̄ yaparo, Jesús p̄ame bus̄rique tutuaro mena atore bairo ĩw̄i: “Ni j̄c̄āũ ūcū ya quetib̄j̄m̄rijere cat̄gousau p̄ame, yu jeto merē t̄gousau átiyami. Yure cajoricu yu Pacu Dios cũārē cū t̄gousau átiyami.

⁴⁵ Bairi tunu ni j̄c̄āũ ūcū yure caĩñanuc̄b̄gou yu jeto meerē ññanuc̄b̄gou átiyami. Bairi yure cajoricu yu Pacu Dios cũārē caĩñanuc̄b̄goure bairo ácu baiyami.

⁴⁶ Yua, yu āniña camasārē canait̄iārōp̄ caānarē cajñawoure bairo caátiat̄acu ati yepar̄re. Bairi yu caquetib̄j̄m̄rijere cat̄gousarā p̄ame canait̄iārōp̄ caānarē bairo roro átiamer̄igarāma. ⁴⁷ Bairi yu caquetib̄j̄m̄rijere t̄gocōdm̄ir̄cũā, yu caquetib̄j̄m̄rore bairo caaper̄arē popiye na bairo joroque na átiacū mee yu ap̄u. Bairi tunu ati yepa macãana camasārē yu maj̄ũ na átirei acū mee yu baiw̄n. Na carorije wapa roquere ati yepa macãana camasārē na netōũ ácu yu baiw̄n.

⁴⁸ Bairo yure boetiri, yu caquetib̄j̄m̄rijere cat̄gousagaenarē carep̄n̄ merē nicōñami. Bairi atie m̄j̄jā yu caquetib̄j̄m̄rijere na cat̄gousagaetie wapa j̄gori popiye na bairo joroque na átigumi camasārē Dios, cū caĩñabeseri r̄m̄m̄ catusari r̄m̄m̄ caāno yua. ⁴⁹ Yu p̄ame yu maj̄ũ yu cat̄gōñar̄j̄ē mena mee bus̄ri m̄j̄jā yu quetib̄j̄m̄nucũña. Yu Pacu Dios yure ati yepar̄m̄ cajoricu p̄ame roque yu

caĩpeere, yu caátipee cūārē yu átiroticūwī. ⁵⁰ Bairi yu masĩña baipna yu Pacu Dios yu cū caátiroticūriqūērē: Camasā yeri capetietiere na cacūgomasīparore bairo ī, tore bairo yu quetibuj̄u rotijowī. Bairi yu caĩrjē p̄ame yu majūā yu caĩrjē mee niña. Yu Pacu cū caĩquetibuj̄u rotijoricarore bairo jeto roque cariape ñi quetibuj̄unucūña,” jāā ī quetibuj̄uwī Jesús.

13

Jesús lava los pies de sus discípulos

¹ Judío majā bose rūm̄u Pascua caetaparo, jĩcā rūm̄na rusawu merē. Cū pacu cū cacūrĩcā rūm̄u caetaro, jāārē pitiri cū pacu Dios t̄pu átí cū caāniápere masĩcōāwī merē Jesús. Bairi ati yepa macāāna marī cū yarārē marī maimajūcōāwī Jesús. Bairo jeto marī maicōā ninucūgumi tocānacā rūm̄na.

²⁻⁴ Bairi merē Judas, Simón Iscariote macārē cū yeripu wātī cū jācōā bauwī, Jesure cū cabusuj̄abuitirocamasīparore bairo ī. Bairi Jesús p̄ame masĩcōāwī, Dios cū carotijoricu ānirī. Tunu bairoa Dios t̄pua cū catunuápēe cūārē masĩcōāwī Jesús. Bairi cū pacu Dios p̄ame nipetirije rotimasĩriqūērē cū joyupi Jesure. Bairi jāā jĩcārō mesapu caugaruimiatacu, Jesús p̄ame wām̄nucāwī. Bairo wām̄nucārī, cū jutiro cabuī macāātōrē tuwe cūcōāwī. Bairo átí yaparo, juti aserore neátiri, tore cū isitawēpu nejiyatuwī Jesús. ⁵ Bairo átí yaparo, ocore jotu barapu waapiojāwī. Bairo átiri, jāā, cū cabuerā r̄porire cosejūgowī Jesús. Bairo cose yaparori bero, juti asero cū isitawēpu cū capajūātuatato mena jāā r̄porire parebopowī Jesús.

⁶ Simón Pedro p̄ame cū r̄porire Jesús cū, cū cacosegaro, bairo qūīwī:

—Yu Quetiupan, ¿yu cūārē yu r̄porire m̄u coseiāti?

⁷ Bairo Simón Pedro cū caĩrō tūgo, Jesús p̄ame bairo qūīwī:

—Āmeacā bairo m̄u yu caátigarijere m̄u tūgoña masĩtĩña mai. Caberop̄u tiere m̄u tūgoña masĩgu yua —qūīwī.

⁸ Pedro p̄ame bairo Jesús cū caĩrō tūgo, bairo qūīwī:

—¡Yua, yu r̄porire m̄u yu cose rotietimajūcōāgu!

Bairo cū caĩrō, Jesús p̄ame bairo qūīwī Pedrose:

—Bairo m̄u yu cacoseeticōāta, m̄na, yu yarā mena macāācūrē bairo m̄u āmerĩgu.

⁹ Jesús bairo cū caĩrō tūgo, bairo qūīwī Simón Pedro p̄ame:

—Yu Quetiupan, toroque yu r̄pori jetore coseeticōāña. ¡Bairi yu wām̄orī, yu r̄proa cūārē yu cosepeycōāña yua! —qūīwī Pedro Jesure.

¹⁰ Bairo cū caĩmiatacūārē, Jesús p̄ame bairo qūīnemowī tunu:

—Āmeacā merē caroaro caugueri usacosere yaparoatana marī caāmata, nairōācā usanemoa maninucūña, merē caroaro nipetiro rupau caugueri mána ānirī. Bairi marī r̄pori jetore marī cacosenemopee niña. Bair̄p̄na, carorije cawapa mána, caugueri mánarē bairo caāna mujāā āniña. Bairo cabairā nimirácūā, bair̄p̄na nipetiro tocānacāūp̄na bairo mujāā āmerĩña —qūīwī.

¹¹ Mai, “Bair̄p̄na, nipetiro tocānacāūp̄na caugueri mánarē bairo mee mujāā āniña,” jāā cū caĩta, cūrē cabusuj̄abuitirocap̄are cū masĩrī, bairo jāā īwī Jesús.

¹² Bairo jāā, cū cabuerā r̄porire cose yaparo, cabuimacāātō jutiro cū cawecūatatore nejāñawī tunu Jesús. Bairo átí yaparo, mesapu ruiwī jāā mena. Bairo etanumurī bero, atore bairo jāā ī jēniñawī Jesús:

—¿Mujāā masĩñati dope ĩgu mujāā r̄porire yu coseupari? ¹³ Mujāā p̄ame yure, jāārē Cabuei, jāā Quetiupan, yu mujāā ī piinucūña. Bairo yure ī piirā,

cariapea ĩrã yu mujãã ĩnucũña. Cũã yu ãniña baiɾua. ¹⁴ Bairi yu ɾuame jããrẽ Cabuei, jãã Quetiupau, mujãã caĩpiinucũũ ɾuame, mujãã ɾuɾopire yu cose yaparoɾa merẽ. Bairi mujãã cũã torea bairo mujãã majũ mujãã ɾuɾopire caãmeo coseparã mujãã ãniña tocãnacãũɾuea. ¹⁵ Bairi mujããrẽ ati wãmerẽ mujãã yu ãti ĩnoña, mujãã cũã tore bairo mujãã caãmeo ãtinucũũpore bairo ĩ yua. ¹⁶ Cariape mujãã ñi quetibũjuya: Ni ĩcãũ ũcũ cũ quetiupauɾe capaaboɾari majõcu cũ quetiupau netõrõ ãmerĩñami. Bairoa tunu ni ĩcãũ ũcũ cajoocou ɾuame cũrẽ cajoricu netõrõ ãmerĩñami. ¹⁷ Bairo yu caĩquetibũjuriɾere tũgousari caroaro mujãã caãti ãmata, caroaro useanirĩqũẽ mena mujãã ãnimasĩgarã.

¹⁸ “Baiɾua, mujãã nipetirãrẽ, ‘Bairo mujãã baigarã,’ ĩ basu mee mujãã ñiña. Yu ɾuame roque merẽ yu masĩña yu cabesericarã mujãã caãnerẽ. Bairi Dios ya tutipũ na caĩwoatuquetibũju jũgoyeticũĩcãrõrẽ bairo baigarõ. Atore bairo ĩ woatu quetibũjuyupa: ‘Yu mena caũgarui nimicãã, yũre cateei yu wapacu majũ tuagami,’ ĩ woatuyupa. ¹⁹ Bairi merẽ mujããrẽ cariape mujãã quetibũju weyojũgoyeticũũ ñiña. Bairi mujãã yu caquetibũjore bairo cabairo ĩñarã yua, ‘Dios cũ cajoricu majũ niñami,’ yu mujãã ĩgarã yua. ²⁰ Cariape mujããrẽ ñi quetibũjuya: Ni ĩcãũ ũcũ yu caquetibũjorotijoure catũgousau ũcũ ɾuame yũre catũgousaure bairo niñami. Bairi tunu ni ĩcãũ ũcũ yu caquetibũjuriɾere catũgousau ɾuame yũre cajoricu cũãrẽ catũgousaure bairo niñami,” jãã ĩ quetibũjwĩ Jesũs, jãã, cũ cabuerãrẽ yua.

Jesũs anuncia que Judas lo traicionarã
(Mt 26.20-25; Mr 14.17-21; Lc 22.21-23)

²¹ Bairo jãã ĩ quetibũju yaparo, Jesũs ɾuame bũtioro tũgoñarĩqũẽ pairi cariapea jãã quetibũjucõãwĩ cũ cabaipere. Atore bairo jãã ĩwĩ:

—Cariape majũ mujããrẽ ñi quetibũjuya: Mujãã mena macããcũ ĩcãũ roro yũre ĩ basũjãbuitirocagumi.

²² Bairo Jesũs jãã cũ caĩrõ tũgori, jãã cũ cabuerã ɾuame jãã majũ tocãnacãũɾua, jãã ãmeo ĩña maniapũ. “Cũrẽ ĩ ĩmi Jesũs,” jãã ĩ masĩẽpũ. ²³ Mai, yu ɾuame Jesũs bũtioro cũ caĩñamai majũ yu ãmu. Bairi yu mena Jesũs ɾuame cũ cabusnemopree ãmu, jãã caũgaruiãnitoye mai, cũ cabaipere. ²⁴ Bairi Pedro ɾuame yũre ĩnarĩqũẽ mena yasiroa yu quetibũju jowĩ: “Noa na caãtipeere tore bairo qũĩñati,” qũĩ jẽniñãto ĩ, tore bairo ãmi Pedro. ²⁵ Bairo cũ caãtimasĩõrĩjẽrẽ ĩnarĩ, yu ɾuame cũtu jãñurĩ etanucãrĩ atore bairo cũ ñi jẽniñawũ Jesure:

—Yu Quetiupau, ¿ni majũ cũ ãniñati?

²⁶ Jesũs ɾuame bairo cũ yu caĩjẽniñarõ, atore bairo ñiwĩ:

—Pan yosenerĩ yu canuni ɾuame cũ majũ nigumi.

Bairo jãã ĩ quetibũju yaparo, Jesũs tocãrõã yua cũ pããrẽ yosenunijowĩ Judas Simõn Iscariote macũrẽ. ²⁷ Bairo pããrẽ cũ cañerõ bero, Judas yeripũ wãti merẽ nicõãñupĩ. Bairo cũ cabairo ĩña, tocãrõã Jesũs ɾuame bairo qũĩwĩ yua:

—Bairo mu caãtigarijere tãmurĩã áticõãña.

²⁸ Bairo Jesũs cũ caĩrõ, jãã cũ cabuerã mesapu caũgaruiatana, ĩcãũ ũcũ ɾuamena, “Bairo Jesũs ĩgu ĩñami,” jãã ĩ tũgoña masĩẽpũ, tiere tũgorã. ²⁹ Mai, Judas ɾuame jãã yaye dinero cajãñarĩ poare caĩñarĩcãnuõboɾari majõcu ãmi. Bairi atore bairo ĩcããrã jãã mena macããna ĩ tũgoñacõãwã: “‘Bose rãmu macããjẽ rotie mu wapati ãpã,’ qũĩgu ĩatacumi, o ‘Apeye ũnie wapatiĩri cabopacarãrẽ na nunijã,’ ĩgu ĩatacumi,” jãã ĩ tũgoñacõãwũ jãã ɾuame.

³⁰ Mai, Judas ɾuame Jesũs pããrẽ cũ, cũ cayosenunirõ beroaca, jicoquei witicoãmĩ merẽ yua. Bairo cũ cawitiãtipau merẽ ñamipũ ãmu.

El nuevo mandamiento

³¹ Judas cū cawitiatato bero, Jesús p̄ame bairo jāā īwī yua:

—Āmea Dios macū ȳ caānierē, ȳ, Camasā Jūgoc̄u, ȳ āti īnoḡu. Bairi Dios p̄ame ȳ jūgori nocārō cū catutuarije caroare āti īnoḡumi camasārē. ³² Ȳ, Camasā Jūgoc̄u nocārō ȳ catutuarije ȳ caāti īnoata, ȳ Pac̄u Dios cūā jāā catutuānierē īnoḡumi. Tāmuriā tore bairo āti īnoḡumi Dios cū camasīrjērē.

³³ Ȳ yārā, ȳ pūnaarē bairo caāna yoaro mujāā mena ȳ tuaetiḡu āti yeparure. Bairi mujāā ȳ caaweyoro bero, mujāā p̄ame b̄utioro ȳ mujāā macāmigarā. Bairi mujāā ĩnemof̄na tunu, judío majārē na ȳ caīquetibuj̄matatorea bairo ĩi quetibuj̄gu: Ȳure mujāā macāmigarā. Bairo ȳ macāmīrācūā, ȳ caātip̄aur̄e caetamasīēna ānirī, ȳ mujāā bócaetigarā. ³⁴ Bairi atie cawāma wāmerē mujāā ȳ ātiroti cūña: Mujāā majū tocānacāp̄rea mujāā āmeo maicōā ĩnucūwā. Bairi ȳ, mujāārē ȳ camairōrēā bairo mujāā cūā tocānacāp̄rea āmeo maicōāña.

³⁵ Bairi tocānacāp̄rea mujāā caāmeomairō ĩnarā, nipetiro camasā mujāārē, “Na roque Jesús cū cabuerā majū niñama,” mujāā ĩ ĩnagarāma —jāā īwī Jesús, jāā, cū cabuerārē.

Jesús anuncia que Pedro lo negará

(Mt 26.31-35; Mr 14.27-31; Lc 22.31-34)

³⁶ Bairo Jesús cū caīquetibuj̄oro bero, Simón Pedro atore bairo qūī jēniñawī:

—Ȳ Quetiup̄au, ĩnoorp̄ āgu, tore bairo mi quetibuj̄ayati jāārē?

Jesús p̄ame atore bairo qūī ȳwī:

—M̄ua, noo ȳ caátōp̄re ȳ m̄ ūsamasiētīgu mai. Caberop̄u roque ȳ t̄p̄u m̄ āmasīgu.

³⁷ Bairo cū caīrō tūgo, Pedro p̄ame atore bairo qūīwī:

—Ȳ Quetiup̄au, ĩdopēī āmerē mai m̄ ȳ ūsamasiētībuj̄iocuti? ĩCotericaro mano m̄ cariaparo ūnorēā, ȳ p̄ame roque ȳ riamasiña! —qūīwī Pedro Jesure.

³⁸ Bairo Pedro cū caīrō, Jesús p̄ame bairo qūīwī:

—ĩCariapea cotericaro mano ȳ jūgori m̄ riagayati? Bairi m̄rē cariapea ĩña: Āboc̄u cū capiiparo jūgoye, itiani majū, “Cū ȳ masīētīña Jesure,” ȳ mitogu.

14

Jesús, el camino al Padre

¹ “Ȳ yārā, tūgoñarīqūē paieticōāña. Dios mena tūgoñatutuari ȳ mena cūārē tūgoñatutuacōāña. ² Ȳ Pac̄u cū caāno ūm̄recōop̄re ānap̄auri capee majū niña. Ȳ Pac̄u t̄p̄u ānimasīrīqūē caāmerīcōāta, ‘Mujāā caānip̄aur̄e mujāā ȳ qūēnojūgoyetibojau āya,’ mujāā ĩietibuj̄ioric̄u. ³ Bairi mai, ȳ p̄ame mujāā caānip̄aur̄u roto mujāā qūēnobojan ācū ȳ baiya. Bairo qūēno yaparori bero roque, mujāārē ȳ nei atīgu, ȳ mena mujāā caānimasīparore bairo ĩ. Bairo ȳ caatō, mujāā cūā ȳ caānip̄ara mujāā ānigarā. ⁴ Merē mujāā etamasīña ȳ jūgori ȳ caātip̄aur̄e.”

⁵ Bairo jāā cū caīrō tūgo, Tomás p̄ame Jesure bairo qūīwī:

—Jāā Quetiup̄au, jāā masīētīña. ĩNoorp̄re āgu bairo miñati? ĩDope bairo jāā masīrāti m̄ caáp̄aw̄p̄re?

⁶ Jesús p̄ame bairo cū caīrō, atore bairo qūīwī:

—Ȳna, ȳ āniña, maa átawārē bairo caācū. Ȳna, ȳ āniña cariape caāc̄u. Caticōānio joroque caāc̄u ȳ āniña camasārē. Ȳ jūgori mena jeto mujāā etamasīgarā ȳ Pac̄u cū caānop̄re. ⁷ Ȳure mujāā camasiata, ȳ Pac̄u cūārē cū

mujãã masĩcõãgarã. Merẽ ãmea yu mujãã masĩña. Bairo yure camasĩrã ãnirĩ, yu Pacu cõ caatiãnie cõãrẽ caĩñacõãnarẽ bairo mujãã ãniña.

⁸ Bairo Jesús jãã cõ caĩrõ tũgo, Felipe pũame Jesure bairo qũĩwĩ:

—Yu Quetiupau, mu Pacure jãã iñoña. Bairo jãã mu caĩñoata, jããrẽã tocãrõã ñucõãña yua.

⁹ Bairo cõ caĩrõ, Jesús pũame atore bairo qũĩwĩ:

—¡Ago tame Felipe! Nocarõ yoaro mujãã mena yu caãnimaatacõãrẽ mai, ¿yu mu masĩtĩrecoayati? Yure caĩñanucũũ, yu Pacu cõãrẽ caĩñacõãninucũũrẽ bairo ãcũ baiyami merẽ. ¿Dopẽĩ, ‘Mu Pacure jãã iñoña,’ yu miñati? ¹⁰ ¿Cariape yu Pacu mena yu caãnierẽ, bairi yu Pacu cõã yu mena cõ caãnierẽ mujãã masĩtĩñati? Bairo atore bairo mujãã yu caĩquetibujurije yu majũã yu catũgoñarõ mee bairo niña. Yu Pacu, yu mena caãcũ mena roque cõ carotiro mena bairo caroaro cõ paariquere yu átĩaninucũña. ¹¹ Mujãã cõã cariape masĩña yu Pacu mena yu caãnierẽ. Bairi yu Pacu cõã yu mena cõ caãnierẽ masĩña. Bairo baiena cõã, jĩrĩãpũra mujãã yu caãti ññonucũrĩjẽrẽ iñarĩ, mujãã cõã cariapea masĩña. ¹² Bairo muna me mujããrẽ ñiña: Yu caquetibujurijere cariape catũgousau ãnirĩ yu caãtie ñnierẽ cõ cõã átimasĩgumi. Yu roque yu Pacu tũru yu caãcoato jũgori, cõ pũame jĩrĩã netõjãñurõ caroaro majũ átimasĩgumi. ¹³ Bairo yu wãme mena iĩrĩ nipetirije mujãã cajẽnirõ, mujãã caĩrõrẽã bairo mujãã yu átibojagu. “Yu Pacu Dios yu jũgori yu Pacu cõ catutuarijere na iñãto na cõã,” i bairo mujããrẽ yu átĩ iñoũ. ¹⁴ Bairi yu wãme mena iĩrĩ tocãnacã wãme mujãã cajẽnirõ cãrõ mujãã cajẽnirõrẽã bairo mujãã yu átibojanucũgu yua —jãã i quetibujuwĩ Jesús, jãã, cõ cabuerãrẽ.

Jesús promete enviar el Espíritu Santo

¹⁵ Bairo jãã i quetibujũ yaparori bero, bairo jãã i quetibujuwĩ tunu Jesús: “Yure mujãã camaiata, yu caroticũrĩjẽ cõãrẽ torea bairo caroaro mujãã átĩcõã ninucũgarã yua. ¹⁶⁻¹⁷ Yu pũame yu Pacupure mujãã yu jẽnibojagu, apeĩ mujããrẽ cajũgoãnitutuarau, Espĩritu Santo cariape majũ caãcũrẽ, tocãnacãni mujãã mena cõ caãninucũparore bairo i. Ati yepa macããna roque, cõ, Espĩritu Santore na yeripũ cõ cõgoetinucũñama. Bairo cõ cõgoetiri, cõ caãtie, cõ catutuarije cõãrẽ iñajesoetinucũñama. Bairi mujãã pũame roque cõ mujãã masĩjãñũña, cõ pũame mujãã mena tocãnacãni mujããpũre cõ caãno jũgori. Bairo tocãnacãnia mujãã mena, mujããrẽ ãnicõã ninucũgumi yua.

¹⁸ “Bairũna, mujãã yu aweyocoãpérigu. Yu atĩgu tunu, mujãã mena tocãnacã rũmũa ãnicõã ninucũgu. ¹⁹ Merẽ petoaca rũsaya ati yepa macããna camasã yure na caĩñããnaparo yua. Mujãã pũame roque tocãnacã rũmũa yu mujãã masĩcõã ninucũgarã mujãã mena yu caãnicõãninucũrĩjẽrẽ. Yu pũame caãnicõãninucũũ yu ãniña. Bairi torea bairo mujãã cõã mujãã ãnicõã ninucũgarã. ²⁰ Mujããrẽ Espĩritu Santo cõ caetari rũmũ caãno yua, mujãã masĩgarã yu Pacu mena yu caãnierẽ. Bairi mujãã cõã yu mena ãno, yu cõã bairi mujãã mena yu caãnie cõãrẽ mujãã masĩgarã yua. ²¹ Yu caroticũrĩjẽrẽ tũgousari, yu caroticũrĩjẽrẽ bairo caãticõãninucũũ pũame cariapea yu maicõãninucũũ átĩgumi yua. Bairi yure camaicõãcũrẽ yu Pacu cõã cõ maicõã ninucũgumi. Yu cõã cõ yu maicõã ninucũgu. Bairi cõ ñiñoũ yu camasĩrĩjẽrẽ yua,” jãã i quetibujuwĩ Jesús cõ cabuerãrẽ yua.

²² Apeĩ Judas cawãmesucu, Judas Iscariote mee caãcũ pũame atore bairo Jesure qũĩ jẽniñawĩ:

—Yu Quetiupau, ¿dopẽĩ jãã jetore mu camasĩrĩjẽrẽ jãã miñoati? ¿Dopẽĩ ati yepa macããna camasã cõãrẽ na miñoecati? —qũĩ jẽniñawĩ.

23 Jesús p̄ame bairo Judas cū caĩjēniñarō, atore bairo q̄uĩ ȳw̄i:

—Ȳre camai, ȳ b̄s̄urique cūārē cat̄gousau niñami. Bairi ȳ Pac̄ cūā cū maijāñugum̄i. Bairi yua ȳ Pac̄ mena p̄garār̄na cū mena jāā ānicōā ninucūgarā tocānacā r̄m̄na yua. 24 Ȳre camaiecū p̄ame roque ȳ b̄s̄urique cūārē cat̄gousaecu niñami. Tunu bairoa ȳ caĩquetibuj̄rije ȳ majūā ȳ cat̄goñarōā, ȳ caib̄s̄urije mee niña. Ȳ Pac̄ Dios ȳre cajoric̄ cū caib̄s̄u quetibuj̄rotirije majū roque niña.

25 “Bairi majāā mena ācū mai, nipetirije atiere majāā ñi quetibuj̄ya.

26 Bairi Esp̄ritu Santo majāārē cajūgoānitutuapau, ȳ Pac̄ ȳ j̄ḡori majāārē cū cajorau p̄ame nipetirije majāā mas̄ōgum̄i. Bairi tunu atie majāā ȳ caquetibuj̄rije nipetirijere t̄goña mas̄ipetio joroque majāā atigum̄i yua.

27 “Bairi ȳ p̄ame ȳ ācoagu. Bairo ácū, majāārē ȳ joya j̄cārō t̄ni t̄goña yeri jāā ānajērē. Tie j̄cārō t̄ni t̄goña yeri jāñar̄iq̄ē caānicōānie ȳ yaye majūrē majāā ȳ joya yua. Ati um̄recōo macāāna camasā na cajonucūrōrē bairo mee majāā ȳ joya. Torena, t̄goña yapapuaeticōāña. Uwit̄goñaeticōāña. 28 Merē ȳ majāā t̄goaru, ‘Ȳ áya,’ majāā ȳ caĩr̄jērē. Bairi tunu, ‘Mujāā mena ȳ āni at̄gu,’ ȳ caĩr̄jē cūārē majāā t̄goaru. Ȳre camait̄goñamajūcōārā majāā caāmata, ‘Ȳ Pac̄ t̄ru ȳ áya,’ ȳ caĩr̄jērē t̄ḡori b̄t̄ioro majāā useanibuj̄ioatana. Ȳ Pac̄ Dios p̄ame ȳ netōrō caānimajūñ niñami. 29 Torec̄, cariap̄e majū majāārē ñi quetibuj̄ j̄ḡoyetiweyocōāña merē. Bairo ȳ caĩr̄jērē bairo cabairop̄, ‘Cariap̄e majū jāā ñi quetibuj̄yupl,’ majāā ñi mas̄igarā yua.

30 “Tocārōā yua, majāā mena capee ȳ b̄s̄uetiḡu. Merē at̄gu baiyami ati yepa macāānarē carotimas̄ir̄i majōc̄. Cū p̄ame bairo rotimas̄imicūā, ȳre nop̄ē caátij̄āt̄imas̄iēc̄u niñami. 31 Bairoa cabaipee niña bairop̄na, ati yepa macāāna nipetiro camasā ȳ Pac̄ Diore cū ȳ camair̄jērē na camas̄iparore bairo yua. Tunu bairoa mas̄igarāma ȳ Pac̄ Dios ȳre carotijoric̄ ȳ cū carotirorea bairo ȳ caátie cūārē,” jāā ĩw̄i Jesús.

Bairo ñi yaparori bero: “Wāmun̄cāña. Jito, t̄amur̄i mar̄i átōca merē,” jāā ĩw̄i Jesús, jāā, cū cabuerārē yua.

15

La vid verdadera

1 Bairo jāā ñi yaparori bero, Jesús bairo jāā ĩnemow̄i tunu: “Ȳ p̄ame usew̄u caānimajūr̄i w̄re bairo caācū ȳ āniña. Bairi ȳ Pac̄ Dios p̄ame cause oteric̄u majūrē bairo caācū niñami. 2 Bairi usew̄u j̄icā r̄ru car̄ica manicōāta, ti r̄p̄re pajure recōāmas̄iñami ȳ Pac̄. Caroaro ti r̄ru car̄ica car̄ica, carorije ūnierē jee reri, caroaro ĩñan̄ñje mas̄iñami, capee to car̄ica c̄tinemoparore bairo yua. 3 Bairi majāā p̄ame torea bairo ȳ caátirotic̄ur̄iq̄ērē t̄ḡousari caroarā majū caturā majāā āniña. 4 Bairi ȳre t̄ḡousa jānaeticōāña. Ȳ cūā, majāārē mair̄i, majāā ȳ capitietorea bairo majāā cūā ȳre ȳ t̄ḡousaj̄naeticōāña. Bairi merē majāā mas̄iña: J̄icā r̄ru usew̄u r̄ru carupau majūr̄u to caāmer̄cōāta, r̄ica jomas̄iēt̄iña. Carupau majūr̄na caāni r̄ru ānir̄i r̄ica c̄tinimas̄inucūñi. Torena bairo majāā cūā caroa wāmerē majāā át̄iānimas̄iēna, ȳre t̄ḡousari j̄cārōrē bairo ȳ mena majāā caāmer̄cōāta.

5 “Bairi ȳ p̄ame usew̄u carupaw̄u majūrē bairo caācū ȳ āniña. Majāā p̄ame tiw̄ usew̄u r̄p̄re bairo caāna majāā āniña. Bairi ñi j̄icā ūc̄i ȳre cat̄gousacōāc̄u, ȳ cūā cū mena cū yeri ȳ caāmata, j̄icārō t̄ni caroa macāāj̄ērē át̄iānimas̄iñami nocārō paio majū yua. Ȳ, ȳ camanicōāta, nop̄ē

bairo caroa macããjêrê mujãã átimaslêna. ⁶ Yure tãgousari yu carotirore bairo caátiamerã na caãmata, rocaecocõãgarãma. Bairo rocaecori yua, peeropu joe ecogarãma, carorije cajñirijê usewuy tũrũge jeri peeropu na cajoererore bairo yua.

⁷ “Bairo yure tãgousari yu carotirore bairo jeto botioricarõ mano caátiana mujãã caãmata, noo mujãã caborijere yu jêniña. Bairo mujãã cajênirõ, noo mujãã caborijere mujãã yu jomaslña. ⁸ Cariapea yu cabuerã majũ caãna nocãrõ paio caroa macããjêrê átianimaslñama. Bairo na caátianimaslñijê jũgori yu Pacu ruame netõjãñurõ camasãrê cairoaescu cañuy majũ tuagumi. ⁹ Torecu, butiõro mujããrê ñiñamaiña, yu Pacu yure cũ camairõrêã bairo. Bairo yu camairã ãnirĩ jicãrõrê bairo yu mena ãnicõã ninucũña tocãnacã rũmua. ¹⁰ Yu caroticũrjêrê caroaro tãgousari, yu carotirore bairo jeto mujãã caátiamata, yu camairã, yu yarã majũ mujãã tuagarã. Yu cũ yu Pacu yu cũ carotirore bairo ácu, cũ camai majũ yu caãnorêã bairo mujãã cũã yu camairã majũ mujãã tuagarã.

¹¹ “Atore bairo mujãã ñi quetibũyua, caroaro yu mena mujãã causeanimasiparore bairo i. Tunu bairoa mujãã causeani coterije caroaro jicãrõ tũni to caãnijlãtiparore bairo i, tore bairo ñi quetibũyua. ¹² Bairi atore bairo mujãã yu átiroticũña: Mujããrê yu camainucũrõrêã bairo mujãã cũã tocãnacãũrua ãmeo maiña. ¹³ Nocãrõ cũ yarãrê camaimajũũ cũ caãmata, cũ majũ rupaũ mena cũãrê ropiye tãmuorĩ cũ jũgori riamaslñami. ¹⁴ Bairi mujãã yu caroticũrjêrê jicãrõ tũni mujãã caátimaslata, yu yarã, yu baparã majũ mujãã ãniña. ¹⁵ Bairi ãmerê yua yu paabojari majãrê bairo mujãã ñiñãetĩña. Mai, paraabojari majõcu ruame cũ quetiupaũ nipetirije cũ caátianinucũrjêrê maslêtĩñami. Bairi ãmerê ‘yu baparã’ mujãã ñiña, nipetirije yu Pacu yu cũ caquetibũjrotiriquire mujãã yu camaslõrõ jũgori yua. ¹⁶ Mujãã, yure bori yu mujãã beserũ. Yu ruame roque mujããrê mairĩ mujãã yu besewu. Bairo mujããrê beseri caroa quetire mujãã yu quetibũyũ rotijoya capããrã camasãrê, yu yarã na ãnicõã ninucũõ joroque mujãã caátiparore bairo i. Tore bairo mujãã caátianimaslata, yu wãme mena ñĩ nipetirije mujãã cajênirijêrê mujãã jogumi yu Pacu. ¹⁷ Bairi atiere mujãã yu átiroticũña: Nipetiro tocãnacãũrua ãmeo maiña,” i quetibũjwĩ Jesús, jãã, cũ cabuerãrê yua.

El mundo odia a Jesús y a los suyos

¹⁸ I quetibũyũ yaparo, atore bairo jãã ñnemowĩ tunu: “Ati umũrecõo macããna, mujãã, yu yarãrê na caññateata, merê yure caññatejũgoricarã ñiñama. Tere mujãã camaslõrõ yu boya. ¹⁹ Mujãã cũã ati yepa macããna cariapea mujãã caãmata, na, camasã cũã mujãã maibujiorãma, na yarãrê na camairõrêã bairo. Yu ruame roque mujããrê ati yepa macããna mena macããnarê mujãã yu besewu. Bairi mujããrê ati yepa macããna ruame butiõro mujãã teyama, merê ati yepa macããna mee mujãã caãno jũgori yua. ²⁰ Cajũgoye atore bairo mujãã yu caquetibũyũatajere tãgõñanemoñijate: Ni jicãũ ùcũ paabojari majõcu cũ quetiupaũ netõjãñurõ ãmerĩñami. Yure roro yu ati usanucũwã, yu pajlãgarã. Bairi mujãã cũãrê torea bairo roro mujãã átigarãma. Tunu bairoa yu yaye quetire na catãgousaata, mujãã cũãrê mujãã tãgousagarãma mujãã caquetibũjrijere. ²¹ Bairãrua, aperã camasã mujããrê roro jeto átinucũgarãma, yu caquetibũjrijere tãgousari camasãrê na mujãã caquetibũjnetõrjê jũgori. Bairo mujããrê caátinucũrã ruame yu Pacu Dios yure ati yeparu cajoricure camaslêna ãnirĩ bairo mujãã átinucũgarãma.

22 “Ati yepa macãana nipetiro camasã na carorije wapare na yu caquetibujumasĩõu ápericõata, yure na catãgousaetie wapa, wapa cãgoetibujiorãma. Ámerẽ yua narẽ yu caquetibujuro bero, ‘Carorije cawapa mána jáã ãniña,’ ĩ netõmasĩetĩñama. 23 Bairi tunu jicãũ úcũ yure caĩñatei ruame yu Pacu Dios cããrẽ caĩñateire bairo ãcũ baiyami. 24 Ati yepa macãana camasãrẽ caroa wãme áti ñõorĩqũerẽ na yu caãti ñõou ápericõata, yu caãtiere na caĩroaetie wapa, wapa cãgoetibujiorãma. Bairo na yu caãti ñõorĩjẽrẽ ññamirãcũã, ññiãgaetiyama. Bairo bairã, yu Pacu Dios cããrẽ caĩñaterãrẽ bairo ãna baiyama. 25 Atope bairo cabaipere Dios ya tutipu ĩ woatujũgoyeticũñañupã: ‘Ñe apeye ñnie jũgori cabuicũpeirea qũñña tejãñugarãma,’ ĩ woatu quetibujuyura.

26 “Bairi mujããrẽ cajũgoãnitutuapau Espĩritu Santo cariape caãcũ majũrẽ yu Pacu jũgori mujãã yu cajopau ruame, yu, cariape yu caãnierẽ mujãã masĩõgumi. 27 Mujãã ruame merẽ yu mena cajũgoripau ruame yu mujãã masĩõã ninucũwũ. Bairo mujãã cãã yure camasĩrã ãnirĩ cariape na masĩõ joroque na mujãã átigarã camasãrẽ yu caãtiãnierẽ.

16

1 “Atope bairo mujãã ñi quetibujuya, yu mena mujãã catũgoñatutuacõãniparore bairo ĩ. 2 Mujããrẽ roro ñubuerica wiĩripũ caãnarẽ mujãã acuwiyoregarãma ati yepa macãana camasã. Tunu bairo átiri, mujãã pajããrecõãgarãma. Bairo noa ñna mujããrẽ capajããregarã ruame, ‘Dios cã carotiro mena ãna marĩ átiya,’ ĩ tũgoñamigarãma. 3 Tore bairo átigarãma, yure bairi yu Pacu cããrẽ camasĩena majũ ãnirĩ. 4 Atope bairo mujããrẽ ñi quetibujucũña, camasã roro mujããrẽ na caãto ññarĩ, yu caĩquetibujuriquere cabero mujãã catũgoñamasĩparore bairo ĩ,” tore bairo ĩ quetibujuwĩ Jesũs, jáã, cũ cabuerãrẽ.

Lo que hace el Espĩritu Santo

ĩ quetibujũ yaparo, atore bairo jáã ĩ nemoĩ tunu: “Atie mujããrẽ yu caquetibujurijere caãñijũgoripau ruame mujãã yu quetibujuerũ, mujãã mena caãcũ ãnirĩ mai. 5 Bairi ãme roquere yu Pacu yure cajoricũ tũpu águ majũ yu baiya. Bairo yu caãgamiatãcããrẽ, ni úcũ mujãã mena macããcũ, ‘¿Noorũ mũ ácũati?’ yure caĩjẽniñagan manimajũcõãñami. 6 Bairo ĩrĩcãrõ ñnorẽã, mujãã ruame yu cabaipere mujããrẽ yu caquetibujurijere jũgori butioro mujãã tũgoñarĩqũẽ paicõãña yua. 7 Bairi mujããrẽ atore bairo cariape majũ mujãã ññña: Mujããrẽ yu caaweyocoato ññña. Mujããrẽ yu caaweyoeticõãta, mujããrẽ cajũgoãnitutuapau rãcũ yu joetibujion. Mujããrẽ yu caaweyocoãpãta roque, yu majũã cũ yu jogũ Espĩritu Santore. 8 Cũ, Espĩritu Santo acũru, ati yepa macãana nipetiro camasãrẽ, caroaro majũ na masĩõgumi carorije macããjẽ na caãtinucũrĩjẽrẽ. Cariape macããjẽ cããrẽ na masĩõgumi. Bairi Dios cã caĩñabesemasĩrĩjẽ cããrẽ na masĩõgumi yua. 9 Bairi Espĩritu Santo ruame camasãrẽ na masĩõgumi yure na catũgousaetie wapa jũgori na cayasĩpeere. 10 Bairi tunu cariape yu Pacũtu yu ácoagu. Yu mujãã ññãetigarã yua. Bairo yu Pacu tũpu yu caãtie mena jũgori mujãã masĩõgumi Espĩritu Santo ruame caroaro cariape caãcũ yu caãnierẽ yua. 11 Tunu bairoa ati yepa macããnarẽ carotimasĩ wãtĩ popiye cũ baio joroque Dios cã caãtipee cããrẽ mujãã masĩõgumi.

12 “Bairũna, capee majũ mujããrẽ yu quetibujugamicũru. Mai, ãmerẽ mujãã ruame jicoquei caroaro yu mujãã tũgojãti masĩetĩbujiorã. 13 Bairi Espĩritu Santo mujããtu acũru, mujãã masĩpeyo joroque mujãã átigumi cariape

macããjê majũ masĩrĩqũêrê yua. Cũ ruame cariape macããjê majũrê mujãã quetibujugumi. Bairua, cũ majũ cũ caborore bairo mujãã quetibujuetigumi. Dios yaye macããjê cũ catagorijere mujãã quetibujugumi. Bairi tunu nipetirije caberoru cabaipee cããrê mujãã quetibujũ masĩõgumi yua Dios Yeri Espĩritu Santo ruame. ¹⁴ Cũ ruame caroaro majũ yũ nucũbũgori ñiroagumi. Cũ, Espĩritu Santo ruame yũ yaye yũ camasĩrĩjê macããjêrê camasĩ ãnirĩ, tiere mujãã quetibujũ masĩõgumi. Bairo yũ yayerere camasĩ ãnirĩ, yũ cããrê butioro ñiroagumi. ¹⁵ Bairi nipetirije yũ Pacu caroa cũ caãtiãnie yũ yaye jeto ãno baiya. Bairi, 'Espĩritu Santo ruame tie yũ yaye yũ camasĩrĩjê macããjêrê mujããrê masĩõ joroque mujãã átigumi,' ñiapũ.

¹⁶ "Bairi ãme bero cayoáperoa yũ mujãã ññaetigarã. Bairo ññaetimirãcũã, cabero jãñurĩru roque yũ mujãã ññanemogarã tunu," ĩ quetibujuwĩ Jesús, jãã, cũ cabuerãrê.

La tristeza se cambiará en alegría

¹⁷ Bairije Jesús jãã cũ caĩquetibujurijere tũgori, jãã ruame jãã majũ atore bairije jãã ãmeo ĩ jẽniñawũ:

—¿Dope bairo ĩgu, tore bairije marĩ qũĩ quetibujuyati? ¿Dopẽĩ, "Cabero jãñurĩ yũ mujãã ññaetigarã yua," marĩ ĩmicũã, "Tunu cabero jãñurĩru yũ mujãã ññanemogarã," marĩ qũĩñati? ¿Nopẽ ĩgu, "Yũ Pacu tũru yũ águ," marĩ qũĩ quetibujuyati? ¹⁸ ¿Dope bairo ĩ quetibujugu, "Ãme bero cayoáperoa," qũĩñati? Bairi, "Tie ĩ quetibujugu ĩñami," marĩ ĩ tũgomasĩetĩmajũcõãña —jãã ãmeo ĩwũ.

¹⁹ Jesús ruame bairo jãã caãmeo ĩrõ, cũrê jãã caĩjẽniñagarijere masĩcõãñupĩ. Bairi atore bairo jãã ĩwĩ:

—Mujããrê bairo ñiapũ: "Ãme bero cayoáperoa yũ mujãã ññaetigarã yua. Bairi tunu cabero jãñurĩru roque yũ mujãã ññanemogarã tunu." ¿Atie mujãã yũ caĩatajerea mujãã ãmeo jẽniñacõã ññati? ²⁰ Cariape majũ atore bairo mujãã ñi quetibujuya: Mujãã otigarã. Bairo bairã, butioro mujãã tũgoña yapapuagarã. Bairo mujãã cabaimiatacũãrê, ati yepa macããna ruame useanigarãma. Bairo mujãã catũgoñayapapuaatato bero, useani tũgoñarĩqũê ruame mujãã ãniwasoa etagaro yua. ²¹ Jĩcãõ carõmio bairirupau caãcõ cõ macũ cũ cabuiagaro, butioro wisio tũgoñañamo. Tunu bairoa cõ macũ cũ cabuiaro bero roque, wisio tũgoñaetĩñamo yua. Bairo cõ macũ jĩcãũ ati yeparu cũ cabuiaro jũgori, cawisiomiataco yua cõ macũrê ĩñarĩ butioro tũgoña useanicõãñamo.

²² Jĩcãõ carõmio cõ cabairore bairo mujãã cũã ãmeacãrê butioro roro popiye majũ tãmuorĩ mujãã yapapuaya. Cabero tunu mujãã tũre etaũru, mujãã ññaagu tunu. Bairo yũ cabairopu ññaarã, butioro mujãã yerĩru mujãã tũgoña useanigarã. Bairo mujãã causeanirĩjêrê ñi jĩcãũ ũcũ mujãã useani jãnao joroque mujãã átimasĩetĩgumi.

²³ Cariapea mujããrê ñña: "Mujãã mena yũ caãmerĩ rũmu caãnorê yua, mujãã caborijere yure mujãã jẽnietigarã. Yũ Pacuru roquere cũ mujãã jẽnimasĩgarã. Bairo cũ jẽnirã, mujãã caborijere yũ wãme mena ĩrĩ cũ mujãã cajẽnirõ, nipetirijere mujãã jomajũcõãgumi yua. ²⁴ Mai, mujãã mena yũ caãno, jĩcãni ũno yũ wãme mena ĩrĩ, mujãã jẽnietinucũña. Bairi ãmea mujãã jẽnigarã. Bairo mujãã cajẽniata, Dios ruame mujãã jogumi mujãã caborijere, jĩcãrõ tũni mujãã causeanirĩjê to caãnijĩãtiparore ĩrã," ĩ quetibujuwĩ Jesús, jãã, cũ cabuerãrê.

Jesucristo, vencedor del mundo

²⁵ ĩ quetibujũ yaparo, atore bairo jãã ĩ nemowĩ tunu. "Bairi atore bairo mujãã yũ caĩquetibujũnucũrĩjêrê ĩcõñarĩ mena jeto mujãã yũ quetibujũnucũña:

Bairi ãme ato jãgoyere tocãrõã ìcõñarĩ, mujãã yu quetibujuetigu. Cariapea yua caroaro majũ yu Pacu yaye caroare mujãã yu quetibuju masĩõpeyocõãgu, ì cõñarĩcãrõ mano yua. ²⁶⁻²⁷ Mujãã mena yu caãmerĩ rũmurẽ yua mujãã ruame yu wãme mena ìrĩ, yu Pacure cũ mujãã jëninucũgarã. Yu ruame yu Pacure mujãã yu cajëñibojacõãninucũpee jeto nigaro ì mee, bairo mujãã ñiña. Yu Pacu ruame mujãã maiñami, yu cããrẽ mujãã camairõ jũgori. Tunu bairoa cariape Dios cũ cajoricu yu caãnierẽ masĩrĩ caroaro yu mujãã catũgõusarije jũgori mujãã maiñami. Torena, mujãã ruame roque mujãã majũã cũ mujãã jëninucũgarã yua. ²⁸ Yu ruame yu Pacu cũ carotimasĩrĩrau caãnacũ yu arũ ati yerapũre, mujãã camasã mena ãni acũ. Bairo caatãcũ ãnirĩ, tunu mujãã ati yepa macããna camasãrẽ aweyo agũ yu baiya yu caatãtorũa tunu. Bairi yu caatãto, yu Pacu tũpũa yu tunuãgu tunu,” jãã ìwĩ Jesũs, jãã, cũ cabuerãrẽ.

²⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgorã, atore bairo cũ jãã ìwã:

—Ãme roque caroaro cariape majũ jãã mũ quetibujuya yua. Apeye ùnie cããrẽ ì cõñanucũrĩ mee, caroaro majũ jãã mũ quetibujuya. ³⁰ Ãmerẽ yua caroaro majũ jãã mũ caquetibujumasĩõrõ tũgorã, ni jĩcãũ ùcũ mũ jëñiñanemo nucũrĩcãrõ mano jĩcãrõ tũni majũ murẽ jãã tũgõusa masĩña. Bairi tiere jãã mũ caquetibujoro tũgorã, cariape majũ murẽ jãã masĩña Dios cũ carotimasĩrĩrau caãnacũ mũ caatãje cããrẽ —cũ jãã ìwã Jesure.

³¹ Bairo jãã, cũ cabuerã, cũ jãã caĩrõ tũgori, atore bairo jãã ìwĩ Jesũs:

—¿Ãmerẽ yua caroaro majũ ñe ùnie rusaricarõ mano cariape yu mujãã tũgõuscõãñati? ³² Mujãã ruame yu mujãã caawayoparo merẽ etaro baiya. Bairo yũre aweyorã, tocãnacãũpũa noo mujãã caboropũ mujãã ãbatacoagarã. Bairo mujãã cabairo, yu ruame roque jĩcãũã yu tuagu. Jĩcãũã yu ãmerĩña baiřũa. Yu Pacu Dios ruame yu mena ãniñami. ³³ Bairi atore bairo nipetirije mujãã ñi quetibujuya, yu mena cããrẽ jĩcãrõ tũni caroaro mujãã catũgoña yerijãñacõãninucũparore bairo ì yua. Mujããrẽ ati yepa macããna popiye mujãã bairo joroque mujãã átiepenucũgarãma. Mujãã ruame bairo mujãã na caãtimiatãcããrẽ, tũgoñatutuacõãña. Merẽ yu roque ati ùmũrecõo macããjẽ carorijere yu botionetõnucãcõãwũ —jãã ì quetibujuwĩ Jesũs.

17

Jesũs ora por sus discĩpulos

¹ Bairo jãã ì quetibuju yaparori bero, ùmũrecõopũ ñĩamũgõjori, atore bairo cũ pacu Diore qũĩ jëniwĩ: “Caacu, merẽ tocãrõã yu mũ cacõrĩcã yũtea etaro baiya. Bairi yu, mũ macãrẽ nocãrõ mũ caãtitutuãnierẽ yu upocũña. Bairo mũ caãto, yu, mũ macũ cãã nocãrõ mũ caãtitutuãnierẽ nipetiro camasãrẽ na yu áti ñõgu. ² Bairi mũ macãrẽ nipetirã ati yepa macããna camasã netõrõ rotimasĩrĩquẽ cããrẽ yu mũ jowũ. Bairo mũ caãto yua, caticõãninucũrĩquẽrẽ nipetiro yu mũ cajoricãrãrẽ na yu cajomasĩparore bairo ì, tiere yu mũ jowũ. ³ Caticõãnajẽrẽ masĩrĩquẽ ruame mũ, jĩcãũã Dios cariape majũ mũ caãnierẽ, yu, Jesucristo mũ cajoricũ cããrẽ camasã na camasĩpee ñiña.

⁴ “Ati yerapũre ãcũ merẽ mũ catutuarije mena mũ carotirore bairo yu áti yaparobojaya. Ati yepa macããna camasãrẽ na yu masĩõpeyocõãña mũ caãtitutuãnierẽ merẽ yua. ⁵ Bairi Caacu, murẽ ñiña tunu: Mũ caĩñajoropũ nocãrõ mũ caãtitutuarije mena yu átimasĩõ joroque yu ása tunu, mũ mena jĩcãrõ yu cacũgoriquere bairo ati ùmũrecõo caãniparo jũgoyepũa.

⁶ “Camasã ati yepa macããnarẽ na beseri, yu mũ cacũrĩcããrãrẽ merẽ na yu masĩõ peyocõãña mũ, yu Pacu Dios, mũ caãnajẽ catiere. Na ruame mũ

cabesericarã m̄u yarã caãna niñama. Bairo caãna ãnirĩ, m̄u carotiro mena m̄u yaye quetire m̄u yu caquetibujubojaro, caroaro majũ yu tũgousayama. ⁷ Bairi ãmerẽ nipetirije yu m̄u cajonucũrĩjẽrẽ, ‘Dios cã cajorije majũ niña,’ ĩ masĩpeyocõãñama merẽ yua. ⁸ Cariape majũ yu m̄u caquetibujerotirijere na yu quetibujunucũña. Na p̄ame caroaro majũ yu tũgousayama. Bairi masĩñama mutũ m̄u carotimasĩrĩpau caãnacũ ati yeparũ yu m̄u cajorique cããrẽ.

⁹ “Caroaro na ãnio joroque na m̄u caátiparore bairo ĩ, m̄urẽ na yu jẽnipeobojaya, m̄u yarã yu m̄u cacũricãrã na caãnoi. Ati yepa macããna camasãrẽ m̄u yaye quetire catũgousagaenarẽ na yu jẽnibojaetinucũña. ¹⁰ Nipetirã yu yarã yure catũgousarã p̄ame m̄u yarã niñama. Bairi nipetirã m̄u yarã caãna cãã yu yarã niñama. Bairi na cãã yu caátitutuãnierẽ camasãrẽ na áti ñogarãma.

¹¹ “Yu p̄ame tocãrõã m̄u tũpũ yu ãniãgu. Tocãrõã ati yepare yu ãmerĩgu yua. Yu cabuerã roque ati yepa tuagarãma, bairo mutũ yu caãnitoye. Saacu, nocãrõ cañũu ãnirĩ, m̄u catutuarije mena na coteya, m̄u catutuarije mena na yu cacote nucũricãrõrẽã bairo. Na cãã jĩcãrõ tãni marĩ caãnorẽã bairo na caãnimasĩparore bairo ĩ, caroaro na ñnacoteya. ¹² Ati yepa ãcũ, yu m̄u cacũricãrãrẽ caroaro majũ na yu qũẽno ãninucũwũ, m̄u catutuarije mena m̄u carotijoricarorea bairo yua. Bairo na qũẽno ãcũ, ni ãcũrẽ cã yasio joroque yu ápewũ. Vairũna, m̄u ya tutipũ profeta majã ãnana na ca-wotujũgoyeticũricãrõrẽ bairo cabaipau jeto yasigumi.

¹³ “Bairi m̄u tũpũ águ yu baiya. Mai, bairo na mena ati yeparũ ãcãna, atore bairo na niña, na cãã bũtiro ñe ãnie rusæto na useaniãto, na mena ãcũ bũtiro yu causeanirõrẽã bairo. ¹⁴ Yu, m̄u caquetibujerotiriquere na yu quetibujunucũña. Tunu apreyera ati yepa macããcũ mee yu caãnoi, na p̄ame cãã ati yepa macããna meerẽ bairo caãna niñama. Bairi ati yepa macããna camasã p̄ame na jũnuoñe ññajãñunucũñama. ¹⁵ ‘M̄u tũpũ tãmurĩ na jejoya,’ ĩ mee niña. ‘Caroaro majũ na qũẽnoña,’ ĩ p̄ame roque bairo niña. ‘Carorije wãtĩ na átirotiremi, na ññaricanugõña ĩ,’ bairo m̄u niña. ¹⁶ Na cãã ati yepa macããcũ mee yu caãnorẽã bairo ati yepa macããna mee niñama. ¹⁷ Bairo m̄u caquetibujurijere m̄u majũã na upoya, m̄u yaye cariape majũ caãnorẽã bairo na caátĩãnimasĩparore bairo ĩ. M̄u yaye cariape macããjẽ majũ niña. ¹⁸ Ati yeparũ yure m̄u caquetibujerotijoricarorea bairo yu cãã ãnoa yu yarãrẽ na yu bueroti joya camasãrẽ. ¹⁹ M̄u caborore bairo tũgousari caroã ãniũu, na carorije wapa na yu riabojagu. Bairo na yu cariabojaro, na p̄ame cãã caroarã majũ tuagarãma cariapea yua.

²⁰ “Ãnoa jũgori jeto mee m̄urẽ na yu jẽnibojaya. Nipetiro camasã cabero na caquetibujero catũgousaparã cããrẽ na yu jẽnibojaya. ²¹ Caroaro na ãnio joroque ĩ, m̄urẽ na yu jẽnibojaya. Marĩ mena jĩcãrõrẽã bairo caroaro na ãnicõãto na cãã. Saacu, m̄u, yu mena m̄u caãnorẽã bairo, bairi tunu yu cãã m̄u mena yu caãnorẽã bairo na cãã jĩcãrõrẽã bairo na ãmarõ. Bairo na caãno ññarã, ati yepa macããna camasã p̄ame, ‘Cariape majũã Jesús, Dios cã cajoricũ niñami,’ ĩ masĩgarãma. ²² Bairi m̄u carotimasĩrĩjẽrẽ yu m̄u cajoricarorea bairo yu cãã rotimasĩrĩqũerẽ na yu joya, jĩcãrõrẽã bairo na tũgoña yeri jãña ãmarõ ĩ. Bairo bairã, jĩcãrõ marĩ caãnorẽã bairo na cãã na ãmarõ. ²³ Yu, na mena yu ãniña. M̄u p̄amea yu mena m̄u ãniña. Bairo caãna marĩ caãnoi, jĩcãrõ tãni caãna majũ na tuao joroque na marĩ átiagarã. Bairo na marĩ cácto, ati yepa macããna camasã p̄ame na ññarã, ‘Cariape majũã Jesús, Dios cã cajoricũ niñami,’ ĩ masĩgarãma. ‘Cã caquetibujurijere catũgousarãrẽ na maiñami Dios, cã macãrẽ cã camairõrẽã bairo,’ ĩ masĩgarãma.

24 “Caacu, ati umurescõo cañnparõ jũgoyperna mu camairĩcũ yu añiña. Bairi mu ruame yu yarã cañnparãrẽ yu mu besebojayura. Bairi na cãã yu cañniátõ mu turu na cañnorẽ yu boya. Yu caátitutuãnie yu mu cajoricjere na cañnparõre bairo ĩ, toru na cañnorẽ yu boya. 25 Caacu, caroú cariape caácu majũ mu añiña. Ati yera macããna camasã ruame mu masĩetĩnucũñama. Yu ruame roque bairo mu na camasĩetĩmiatacũãrẽ, mu yu masĩjãñunucũña. Bairi ãnoa yu mena caãna cãã, ‘Cariape majũã Jesús, Dios cã cajoricu niñami,’ ĩ masĩñama. 26 Yu ruame mu caátĩãnierẽ caroaro na masĩõ joroque na yu átĩnucũña. Bairuã, bairo jeto murẽ na masĩcõã ninucũõ joroque na yu átĩcõã ninucũgu, yure mu camai ãninucũrĩjẽrẽ bairo na cããrẽ to baiátõ ĩ. Yu majũ cãã na mena yu cañnparõre bairo ĩ, murẽ na masĩcõã ninucũõ joroque na yu átĩcõã ninucũgu,” qũĩ jẽniwĩ Jesús cã pacu Diore.

18

Arrestan a Jesús

(Mt 26.47-56; Mr 14.43-50; Lc 22.47-53)

1 Atore bairo cã pacu Diore qũĩ jẽniyaparo, Jesús jũgoacoámĩ riana Cedrón cawãmecutiya ape nũgõãru. Mai, toru Olivo wese ãmu. Ti weseru, jãã, cã cabuerãrẽ jãã jũgoetacoámĩ Jesús. 2 Mai, Judas, Jesure cabusũjãbuitirocau cãã ti wesere camasĩ ãmi. Jesús ruame jãã mena toru cape majũ jãã jũgoneñanucũwĩ. 3 Bairo merẽ ti wesere camasĩ ãnirĩ toru soldaua mena na jũgoetawĩ. Soldaua bairi jĩcããrã templo wii coteri majã mena etawĩ. Mai, na ruame sacerdote majã quetiuparã bairi fariseo majã cãã na cajoatana ãma. Na ruame cabesu cũgocõãtana etawã. Bairo bairã, na cajĩñaworije mena etawã. 4 Mai, Jesús ruame nipetirije masĩpeyocõãwĩ cãrẽ na caátĩpeere. Bairi atore bairo na ĩ jẽniñawĩ cãrẽ cañerĩ majãrẽ:

—¿Noarẽ macãrã mujãã átiyati?

5 Bairo cã caĩjẽniñarõ, na ruame bairo qũĩ yuwã:

—Jesús, Nazaret macã macããcãrẽ jãã macãña.

Tiere tũgori, bairo na ĩwĩ Jesús:

—Yua, yu añiña Jesús, Nazaret macã macããcũ —na ĩwĩ.

Mai, Judas, Jesure cabusũjãbuitirocau cãã toa na mena ãmi. 6 Bairi Jesús, “Yua, cãã yu añiña,” na cã caĩrĩpaua, dutunu peewẽcoámã yeparu. 7 Bairo na cabairo, Jesús ruame atore bairo na ĩ jẽniñanemowĩ tunu:

—¿Noarẽ macãrã mujãã átiyati?

Bairo cã caĩjẽniñarõ, atore bairo qũĩ yanemowã tunu:

—Jesús, Nazaret macã macããcãrẽ jãã macãña.

8 Jesús ruame bairo na caĩrõ, bairo na ĩnemowĩ tunu:

—Merẽ, “Cãã yu añiña,” mujãã ñimiña. Bairi yure mujãã camacãata, ãnoa yu bararãrẽ na árotiya.

9 Mai, atie atore bairo cã caĩrĩjẽ ruame Jesús atore bairo cã caĩjũgoyetirique etaro baiwu: “Caacu, yu mu cajoricarãrẽ ni ũcũ cã yasio joroque yu ãrewu.”

10 Bairo cabairi nimarõã yua, Simón Pedro ruame jarericapãĩ nerocajori, Malco cawãmecusũre cariape nũgõã cã ãmorõrẽ patañocõã jowĩ. Cũ, Malco ruame sacerdote majã quetiuparu sumo sacerdote paabojari majõcu ãmi.

11 Bairo cã caátõ ĩnarĩ, bairo qũĩwĩ Jesús Pedore:

—Tĩpãĩ jarericapãĩrẽ tãmurĩ qũẽno cũcõãña. Yu Pacu ruame yure ropiye yu catãtũorepere yu cũwĩ. Bairi ropiye netõrõ yu tãtũomasĩgu, yu Pacu cã caboro jũgori yua.

*Jesús ante Anás**(Mt 26.57-58; Mr 14.53-54; Lc 22.54)*

¹² Soldaua quetiupau comandante mena bairi jicããrã judío majã templo wii cacotebojari majã mena Jesure cã ñe, cã jiyari cã neamá. ¹³ Bairo átiri, Anás ya wii pñame Jesure cã neájügowã. Anás pñame Caifás mañicã ãmi. Caifás pñame ti cãmarẽ sacerdotẽ majã quetiupau ãmi sumo sacerdotẽ majũ. ¹⁴ Mai, ãni, Caifás pñame Junta Suprema na canefãbusurõpõ, “Nipetiro marĩ camasãrẽ aperã na capajãrepeyõparo ñnorẽã, jicããã caĩmũ jeto cã cariaro roque ñubujioro,” narẽ caĩbusaricũ ãmi.

*Pedro niega conocer a Jesús**(Mt 26.69-70; Mr 14.66-68; Lc 22.55-57)*

¹⁵ Bairo cã na cañeátõ, Simón Pedro mena Jesure cã jãã usawũ. Mai, yũ pñame sumo sacerdotere camasĩ yũ ãmũ. Bairi Jesús mena ti wii macã yeparũ yũ jããcoápu. ¹⁶ Simón Pedro pñame jopetũ macãpũ tuaocõãwĩ. Bairi yũ pñame sumo sacerdotẽ cã camasĩ ãnirĩ jopetũ cacoteri majõcore átĩ, cõ yũ busuwũ. Bairo yũ caĩrõ, Pedro cããrẽ cã jããrotiwõ. ¹⁷ Bairi jopetũ cacoteri majõco pñame atore bairo Pedrõ qũĩ jẽniñawõ:

—¿Mũ, Jesús cã cabuerã mena macããcũ mee mũ ãnicõãëtĩmiñati?

Bairo cõ caĩrõ, Pedro pñame atore bairo cõ ï yũwĩ:

—Cũ mee yũ ãniña.

¹⁸ Mai, ti ñamirẽ bñitioro yũsawũ. Bairo cabairo, sacerdotẽ majã quetiupau raabojari majã, bairi templo wiire cacoteri majã mena peero riowã. Bairo átiri, ti peero tũpũ jũmawã. Bairi Pedro cãã na menapũ peero jũmã ãmi.

*El sumo sacerdote interroga a Jesús**(Mt 26.59-66; Mr 14.55-64; Lc 22.66-71)*

¹⁹ Sacerdotẽ majã quetiupau sumo sacerdotẽ majũ Jesure cã jẽniña jũgoyupũ cã cabuerãrẽ dope cã caátiere, bairi dope bairo cã cabuerije cããrẽ.

²⁰ Bairo cã cajjẽniñarõ, Jesús pñame bairo qũĩñupã:

—Yũ quetibujũ ãninucũña nipetiro ati yepa macããna camasã na caãnoturipũ. Bairi tocãnacãni camasãrẽ na yũ jũgobuenucũña ñubuerica wiipũ, bairi Dios ya wii templo wiipũ judío majã na canefarõpõ cããrẽ. Bairi yasiorõpũ caĩrẽ bairo ñietinucũña. ²¹ ¿Dopẽĩ yũre mũ jẽniñañati? Yũ cajjũgobuero yũre catũgonucũrã pñame roquere na jẽniñaña. Na pñame dise ñnie na yũ caquetibujũnucũrjẽrẽ mũ quetibujũgarãma, merẽ yũ cabuerijere camasãrã ãnirĩ.

²² Bairo Jesús cã caĩrõ tũgori, templo wii coteri majõcũ pñame Jesure jicãni majũ cã wasopana pari, atore bairo qũĩñupã:

—¿Atore bairije dopẽĩ sacerdotẽ majã quetiupau rere cã mi yũyati?

²³ Bairo cãrẽ cã caáto, Jesús pñame bairo qũĩñupã:

—Bairo cã yũ caĩrjẽ mena cãrẽ rorije majũ cã yũ caãta, cariarpea roro yũ caĩgarijere yũ quetibujũ masiõña. Bairo cã yũ caĩrjẽ mena cariarpea cã yũ caĩmiatacããrẽ, ¿dopẽĩ yũ mũ wasopana payati? —ñũpã Jesús soldaure.

²⁴ Anás pñame yua Jesure cã jiyari, cã neãrotiyupũ Caifás sacerdotẽ majã quetiupau tũpũ.

*Pedro niega otra vez a Jesús**(Mt 26.71-75; Mr 14.69-72; Lc 22.58-62)*

²⁵ Bairo Jesure cã na caáto, Pedro pñame peero tũpũ jũmacõãmi mai. Bairi atore bairo qũĩ jẽniñawã:

—¿Mũ cãã, ãni Jesús cã cabuerã mena macããcũ mee mũ ãnicõãëtĩmiñati?

Pedro pñame Jesure qũĩtoũ, atore bairo ïwĩ:

—Cū mee yu āniña.

²⁶ Tunu Pedro, cū caāmorō pataatacu yu sacerdote majā quetiupau paabojari majā mena macāācū puame Pedrore atore bairo qūi jēniñawī:

—¿Olivo wesepu Jesús mena mu caāno yu caññaatacu mu ānicōāētīmiñati?

²⁷ Pedro puame bairo cū caīrō, tunu itocōāwī. Bairo Pedro cū caītori nimarōā, ābocu piūwī merē yua.

Jesús ante Pilato

(Mt 27.1-2, 11-14; Mr 15.1-5; Lc 23.1-5)

²⁸ Caifás ya wii Jesure cū cane etamiatana quetiupau Roma macāācūtu puame cū neámá. Bairo Jesure cū neáná, romano majā majū quetiupau cū carotibojau gobernador majū ya wiipū cū ne etowā. Bairo Jesure cū na caato, merē busuñumugōcopú. Bairo judío majā Jesure cañeatana puame romano majōcu ya wiire jāāgaema. Aperā romano majā ūna mena caānigaena ānirī bairo baiwā. Bairo na cabaieticoāta, “Dios cū caññajoropu, jāā, carorije waracuna jāā tuabujiorā,” Irā, bairo baiwā. Bairi tunu ti wiire na cajāápata, na Pascua bose rūmu na cauganucūrjērē ugamasīētībujioricarāma. ²⁹ Bairo judío majā na cabairo iñari, Pilato puame na jēniñau witiámí. Atope bairo na iwī:

—¿Mujāā, ānirē ñe ūnie jūgori yure cū busujāraná mujāā baiyati?

³⁰ Bairo cū caīrō, atore bairo qūiwā judío majā quetiuparā:

—Āni, cañu cū caāmata, mutū ānirē cū jāā neápérībujioatana —qūi yuwā.

³¹ Bairo cū na caīyro, Pilato puame na iwī tunu:

—Ānirē cū neánája. Mujāā majū mujāā caátirotinucūrōrēā bairo cū ása.

Bairo na cū caīrō, na puame bairo qūiwā:

—Jāā, judío majā camasārē jicāū ūcū cūārē jāā carotiro mena cū riao joroque jāā átimasīētīña.

³² Bairi Jesús cū majūā, “Roro yu átiri yu pajjārocagarāma,” cū cajjūgoyeticūrīcārōrēā bairo baiwu. ³³ Pilato puame cū ya wiipua jāācoámí tunu. Bairo cū ya wiipū jāāetari, Jesure cū pijjōjori, atore bairo qūi jēniñañupū:

—¿Mua, judío majā Quetiupau Rey majū mu āniñati?

³⁴ Bairo cū caīrō, Jesús puame bairo qūiñupū Pilatore:

—¿Bairo yu mu cañjēniñarjērē mu majūā yu masīrī, bairo miñati, o aperā puame yure mu na caquetibujuro jūgori bairije yu mi jēniñañati?

³⁵ Bairo Jesús cū caīrō, Pilato atore bairo qūiñupū:

—¿Toroque yu cūā judío majōcu yu āniñati? Cū mee yu āniña. Mu ya yepa macāāna, sacerdote majā quetiuparā puame yutu mu neatiri yu nuniamama mūrē. ¿Bairi ñerē na mu ātibuicūtiati?

³⁶ Jesús puame Pilato bairo cū cañjēniñarō, atore bairo qūiñupū:

—Ati yepa macāāna quetiuparā na carotimasīnucūrōrē bairo mee carotimasī yu āniña. Ati yepa macāāna quetiuparārē bairo yu caroti āninucūata, yure caāmeoqūē ēñotabojarā yu cūgobujioatacu, judío majā yu na cañemasīētīparore bairo ī. Yu carotimasīrō ati yepa mee niña.

³⁷ Bairo Jesús cū caīrō, Pilato atore bairo qūi jēniñañupū:

—¿Bairi toroque Quetiupau Rey majū mu āniñati?

Bairo cū caīrō, Jesús puame atore bairo qūi yuyupū:

—Merē mu caīrōrēā bairo cūā Quetiupau Rey majū yu āniña. Bairi caroa cariarpe macāājē majūrē ati yepa macāāna camasārē na quetibujū acú, ati yeparu yu buiaū apú. Bairi nipetiro camasā caroa cariarpe macāājērē catūgogarā puame yu caquetibujurijere caroaro tūgousanucūñama.

³⁸ Pilato qūiñupū Jesure:

—¿Ñe ũnie to ãniñati caroa cariape macããjê m̃ caĩrĩjê? —qũĩñup̃.

Jesús es sentenciado a muerte
(Mt 27.15-31; Mr 15.6-20; Lc 23.13-25)

Pilato Jesure bairo qũĩ jêniñapeyo yaparori bero, witiásupi tunu. Bairo witiētari atore bairo judío majārê na ĩwĩ tunu:

—Ānirê di wãme ũno rorije cã caátibuicutajere ỹ bócaetimajũcõãña. ³⁹ M̃jãã ðame presop̃ caãcãrê Pascua bose rãm̃ caãno ĩcãũ cã ỹ cawiyoro m̃jãã bonucũña. ¿Bairi judío majã Quetiup̃ Rey majũrê cã ỹ cawiyaro m̃jãã boyati?

⁴⁰ Bairo Pilato na cã caĩjêniñarõ, na ðame nipetirã bairo ĩ awajawã:

—¡Cũrã cã wiyoticõãña! ¡Barrabás ðame roquere cã wiyoya!

Mai, Barrabás ðame preso jorica wiip̃ caãcũ ãmi, camasãrê na cã caparĩrĩqũê wapa jãgori.

19

¹ Camasã bairo na caĩawajaro tãgo, Pilato ðame Jesure na baperotiwĩ cã ãm̃a soldauare. ² Bairo soldaua ðame Jesure cã baperi bero, pota juarica beto mena cã ðapoare peowã. Tunu bairo cã átiri, apero cã jutiro jããwã cajũãrõ quetiup̃ rey cã cajãñanucũrõ ũno majũrê. ³ Bairo Jesure cã átiri, cãtuaca etanucãrĩ, atore bairije qũĩ boyetiepewã:

—¡Cũ ãnicõã ninucũato ãni judío majã Quetiup̃ Rey tocãnacã rãm̃a!

Bairo Jesure qũĩrĩ, cã panucũwã cã riapere.

⁴ Pilato ðame bairo na caãto, witiatĩri, atore bairo na ĩnemowĩ tunu:

—Caroaro tãgoñapeoñijate. Ỹ ðamerã ãni di wãme ũno rorije cã caátibuicutaje manimajũcõãña. Bairi cã ỹ piuiwojopa m̃jãã caĩnarõ.

⁵ Bairo Pilato cã caĩrõ, Jesús ðame witiãmĩ, pota juarica beto mena cã ðapoare na capeoatca. Bairi apero jutiro cajũãrõ na cajãátca witiētawĩ. Bairo cã cawitiētaro, atore bairo na ĩwĩ Pilato:

—¡Roro m̃jãã caátigã majũ, ãnia niñami!

⁶ Bairo Jesús cã cawitiētaro ĩnarã, sacerdote majã quetiup̃arã, bairi templo ñubuerica wĩ cacotebojari majã mena atore bairo ĩ awajajãgowã:

—¡Yuc̃pãĩr̃ cã papuaturotiya! ¡Yuc̃pãĩr̃ cã papuaturotiya!

Bairo na caĩawajaro, Pilato ðame atore bairo na ĩwĩ:

—M̃jãã majũ cã neátĩ, yuc̃pãĩr̃ cã papuaturocarajã. Ỹ ðame di wãme ũno rorije cã caátibuicutaje cã ỹ bócaetimajũcõãña —na ĩwĩ.

⁷ Bairo Pilato na cã caĩrõ, judío majã atore bairo qũĩ ywã:

—Jãã ðame ĩcã wãme bairo caátitotiri wãme jãã cãgoya. Bairo tiere tãgoñarĩ cã cayasiro jãã boya, cã majũã, “Dios macũ ỹ ãniña,” cã caĩtorije wapa jãgori.

⁸ Atore bairo na caĩrõ tãgori, Pilato ðame tunu ðutioro jãñurĩ uwitãgoñañup̃. ⁹ Bairo bairi Pilato Jesure cã piijãátĩ, atore bairo qũĩ jêniña baroyup̃ tunu:

—¿M̃a, noo macããcũ majũ m̃ ãniñati?

Bairo Pilato cã caĩ jêniñamiatacũãrê, Jesús ðame cã yueticõãñup̃.

¹⁰ Bairo Jesús cã cayũeto ĩña, atore bairo qũĩñup̃:

—¿Norẽĩ ỹ m̃ yuetiyati? ¿M̃ ỹ capuaturocarotimasĩrĩjêrê, bairi tunu m̃ ỹ cawiyorotimasĩrĩjê cããrê m̃ masĩtĩñati?

¹¹ Bairo Pilato cã caĩrõ tãgo, Jesús ðame atore bairo qũĩñup̃:

—Dios, rotimasĩrĩqũêrê m̃ cã sajoeticõãta, m̃ rotimasĩtĩbujou. Bairi ỹre cab̃s̃jãbuitirocaatca ðame m̃ carorije wapa netõjãñurõ buicutiyami.

12 Bairo cabairi nimarōā, Pilato p̄ame Jesure cū wiyogu t̄goña macāpeyomiñup̄. Bairo baimicā, nopē bairo majū átimasīesup̄. Bairo Pilato cū cabairo ĩñarā, judío majā p̄ame atore bairo q̄iŵā:

—¡Ni ũcū cū caboroa cū majūā rey quetiup̄a majū cañnigat̄goña p̄ame emperador wapaç̄a majū ācū baiyami! ¡Bairi cū ũcū caāc̄ Jesure cū m̄ cawiy-
oroticoāta, m̄ cūā emperador quetiup̄aere cateire bairo m̄ tuabujioñ!

13 Atore bairo cū na caĩrj̄erē t̄go, Pilato p̄ame Jesure cū piiwiya árotiwī ũtā mena na cawerica yepaṛ. Ti yepa ȳa yaye hebreo mena Gabata wāmecutiya. Bairo cū atírotiri, Pilato p̄ame camasārē na cū cajēniñabesenuc̄iṛp̄ ruiwī. 14 Merē ti r̄am̄rē pasaribota nicoaṛ. Merē ti r̄am̄ bose r̄am̄ Pascua j̄ugoye macāā r̄am̄ āno baiw̄a yua. Pilato judío majārē bairo na ĩwī tunu:

—¡Ānia niñami m̄j̄ā Quetiup̄a Rey majū!

15 Bairo Pilato na cū caĩrō, judío majā p̄ame atore bairo ĩ awajawā:

—¡Cū riáto! ¡Cū riáto! ¡Yuc̄p̄āĩṛ cū papuaturotiya!

Bairo cū na caĩrō t̄go, Pilato p̄ame bairo na ĩwī:

—¿Dopēĩ m̄j̄ā Quetiup̄a Reyre yuc̄p̄āĩṛ cū ȳa papuatu rotibujioç̄ati?

Bairo Pilato na cū caĩrō, sacerdote majā quetiup̄arā p̄ame atore bairo q̄iŵā:

—¡J̄ā quetiup̄a majū, emperador j̄icāā j̄ā c̄ugoya! ¡Bairi cū netōrō quetiup̄a caāc̄a apei maniñami!

16 Bairi yua, tocārōā Pilato p̄ame Jesure na nunirocacōāwī, yuc̄p̄āĩṛ cū na carapuaturocamasĩparore bairo ĩ. Na p̄ame Jesure cū necoámá yua.

Jesús es crucificado

(Mt 27.32-44; Mr 15.21-32; Lc 23.26-43)

17 Bairo cū neáná yua, Jesure yuc̄p̄āĩṛ cū p̄sarotiri, cū neámá Calavera cawāmecutor̄. (Calavera ĩrō, Gólgota, o “ṛpoa coro” ĩgaro ĩña ȳa yaye hebreo mena.) 18 Top̄ cū ne etari yua, yuc̄p̄āĩṛ cū papuatuwā. Cū mena j̄icārō aperā cūārē yuc̄p̄āĩṛ na papuatuwā. J̄icāā caāc̄o n̄gōā p̄amerē, apei cariape n̄gōā p̄amerē na papuatuwā yuc̄p̄āĩṛ jeto yua. 19 Bairo cū na carapuaturero bero, Pilato p̄ame yuc̄p̄āĩṛ atore bairo ĩ woaturiquere Jesús ṛpoa buiṛ papuatu rotijoyupi: ĀNI, JESÚS NAZARET MACĀĀC̄ JUDÍO MAJĀ QUETIUP̄A REY MAJŪ NIÑAMI. 20 Bairo na cawoatuatajere capāār̄aṛa judío majā ĩñawā yuc̄p̄āĩṛ woaturique caĩbus̄atusarijere. Mai, Jesure yuc̄p̄āĩṛ na carapuaturicapaṛ p̄ame macāt̄naca j̄añurĩ ām̄. Bairi capāārā camasā ĩñarā etawā. Tunu bairo Jesús ṛpoa bui na caĩwoatuataje cūā ato cānacā bus̄rica risero mena na cawoaturique ām̄: Hebreo yaye bus̄rique mena, latín yaye bus̄rique mena, griego yaye bus̄rique mena cūārē woaturique ām̄. 21 Tore bairo woaturique caāno j̄ugori, sacerdote majā quetiup̄arā judío majā p̄ame atore bairo q̄iñ̄up̄arā Pilatore:

—“Āni, judío majā Quetiup̄a Rey majū niñami,” ĩ woatueticoāñā. Atore bairo p̄ame ĩ woatuya cū ṛpoa buire: “Āni niñami, ‘Ȳna, judío majā Quetiup̄a Rey majū ȳa āniña,’ cū majūā caĩbus̄a niñami,” ĩ woatuya — q̄iñ̄up̄arā Pilatore.

22 Bairo na caĩrj̄erē t̄gori, Pilato p̄ame atore na ĩ ȳuyur̄:

—Ȳna cawoaturotiataje merē woaturiquea tuacōārō baiya. Dopēĩ ȳa wasoa masiēt̄ña tunu.

23 Cabero yua, soldaua Jesure yuc̄p̄āĩṛ cū papuaturi bero, Jesús jutiro bui macāātō ānatōrē āmeo wobatowā. Vap̄aricānacā seero majū wobatori āmeo nuniwā j̄icārō jeto yua. Cū jutiw̄a cūārē newā soldaua majā. Mai, ti jutiw̄a

puame jĩcãpãĩ jutipãĩrẽã na caeruiátawũ ãmũ. ²⁴ Bairo soldaua puame atore bairo ãmeo iwã tocãnacãũpuã:

—Ati jutirora marĩ wobatoeticõãto. Bairo puame marĩ átiroa: Número mena cõñarĩ marĩ ãmeo wẽnunito. Bairo átiri, marĩ masĩgarã Jesũs jutirore canepaũre yua —ãmeo iwã soldaua.

Mai, atore bairo Dios ya tutipũ Jesũs jutirore na caátipeere na caĩwoaturiquere bai etaro baiwũ. Atores bairo ãña: “Yũ jutirore ãmeo wobatogarãma. Bairo tunu yũ jutiwũ cããrẽ número mena cõñarĩ ãmeo wẽnuniĩ masĩgarãma yũ jutiwũre canepaũre,” i woatuyupa Dios ya tutipũ soldaua majã bairo Jesũs jutirore na caãmeo átipeere yua.

²⁵ Bairo Jesure yucũpãĩrũ cũ na caparuatunucõátatotũ ãñarã etawã María Jesũs paco, apec cũ mugõ María Cleofas numo, bairo María Magdalena yua. ²⁶ Bairo Jesũs puame cũ pacore ãñarĩ, bairo yũ, Jesũs cũ cabuei, cũ camai majũ cããrẽ ãñarĩ, atore bairo cõ iwĩ:

—Caaco, cãã, mũ macã majũrẽ bairo caãcũ mũ mena tuayami.

²⁷ Bairo yũ cããrẽ atore bairo ãiwĩ tunu:

—Cõã, mũ paco majũrẽ bairo caãcõ mũ mena tuayamo.

Atores bairo Jesũs yũre cũ caĩrõ tũgo, yũ puame yũ ya wiipũ cõ yũ jũgo ãniacoãpu yua.

Muerte de Jesús

(Mt 27.45-56; Mr 15.33-41; Lc 23.44-49)

²⁸ Bairo atore bairo i yaparo, merẽ Jesũs masĩrĩ cũ pacũ Dios cũ caátiroticũrĩqũerẽ átĩ yaparopeyori, bairo Dios ya tutipũ na caĩwoatujũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo to baiãto i, atore bairo iwĩ Jesũs:

—iYũ ñeme jipijãñucũpu!

²⁹ Mai, na puame jicãũaca use ocorũ carorije capiyarijere cãgoyupa. Bairo Jesũs, “Yũ ñeme jipijãñucũpu,” cũ caĩrõ tũgo, tie use oco carorije capiyarijere mena carupajitia mena hisopo na caĩrĩcũ rũpũ mena jiyaturi use ocorũ carorije capiyarijere mena yose nerĩ, Jesũs riseropũ ñumugõ etowã tie carorijere, “Cũ etiãto,” ãrã yua. ³⁰ Bairo cãrẽ na caãto, Jesũs puame tie use oco carorije capiyarijere etiwĩ. Bairo tie use oco carorijere eti yaparori, atore bairo iwĩ Jesũs:

—Caacũ, yũ mũ caátiroticũrĩqũerẽ merẽ nipetiro jicãrõ tãni yũ átiyaparopeticõãña.

Bairo i yaparo, cũ rũpoare rocayo riacoámĩ Jesũs yua.

Un soldado abre con su lanza el costado de Jesús

³¹ Ti rãmũ puame bairo Jesure cũ na capajĩãrĩ rãmũ Pascua bose rãmũ jũgoye macãã rãmũ ãmũ. Bairo judío majã na rupaũrĩ ãnajẽ yucũpãĩrĩpuã apec rãmũ na cayerijãrĩ rãmũrẽ catusaro boema. Mai, ti rãmũ puame judío majã na cayerijãrĩ rãmũ caãnimajũrĩ rãmũrẽ bairo caãni rãmũ ãmũ. Bairo ti rãmũ jũgoyepũ Pilato na caparuatutanarẽ, tãmurĩ na riaãto ãrã, na ñicããrĩrẽ cũ capapererotiro boyuparã. Bairo átiri na rupaũrĩ ãnajẽ cããrẽ na cũ cajereruio rotiro boyuparã. ³² Bairo na caĩrõ jũgori yua, Pilato puame cũ yarã soldauare na joyupi, na caparuatutanarẽ na ñicããrĩrẽ na capapererapere bairo i. Na puame yua caãnijũgou apei Jesutu apec ñugõã na caparuatutacũ cããrẽ na ñicããrĩrẽ paperecõãwã. ³³ Bairo átiana, Jesũs cããrẽ cũ ñicããrĩrẽ peparã na caĩñarõ, merẽ cariacõatacũpũ ãmi. Bairo cũ ñicããrĩrẽ papereema.

³⁴ Bairo na caãperimiatacũãrẽ, jicãũ na mena macããcũ soldau puame cũ ãpõã besuro mena cũ waru majũ cũ jareõñawĩ. Bairo cũ caãto, riĩ, oco cãã witiwũ

cū cajareori opere yua. ³⁵ Mai, atie yu caquetibujurijere yu majūpua ñiñawū. Bairi yu caññariqūērē cariapea mujāā quetibuju yu átiya, mujāā tiere tūgori Jesucristore caroaro mujāā catūgousaparore bairo i yua. ³⁶ Dios ya tutipū bairo na caátipeere na cañwoatujūgoyeticūñīcārōrēā bairo baietawu. Bairo i woatuyupa ti tutipure mai: “Cū ōwārō jīcā ōwārō ūno papebojaecoetigaro,” i woatuyupa. ³⁷ Apero cāārē atore bairo i woatujūgoyeticūñupā: “Jīcāu na cajareoricare camasā qūññagarāma,” iñupā tie cūārē.

Jesús es sepultado

(Mt 27.57-61; Mr 15.42-47; Lc 23.50-56)

³⁸ Tie bero José cawāmesucu Arimatea macāācū puame cū jēniñupī Jesús rupaari ānajērē. Mai, José puame Jesure catūgousau āmi. Baipua, baujaro mee catūgousanucū āmi, judío majā quetiuparārē cauwi ānirī. Bairo cū cajēnirō, Pilato puame cū yuri, cū rupaari ānajērē cū neārotiyupu Josére yua. Bairo cū caátirotiro yua, José puame Jesús rupaari ānajērē necoásupi. ³⁹ Apei jo cañnacū, jīcāni ñamipu Jesure cabusupēnietaricu Nicodemo cūā cū iñau ásupi. Bairo iñau ácu, treinta kilos cārō majū caroa cajutiñurijē mirra, áloe mena asuriquere jeasupi, Jesús rupaari ānajērē cū waregu. ⁴⁰ Bairi José Nicodemo mena Jesús rupaari ānajērē nerī, jutii wēērī mena cū duruayuparā. Bairo cū durugarā jūgoye, cajutiñurijē Nicodemo cū cajeatiataje mena wareyuparā cū rupaari ānajērē. Mai, judío majā, na ñicūjāā ānanarē bairo cariarārē na caátinucūrī wāme āmu. Bairi tore bairo cū ásuparā. ⁴¹ Mai, Jesure yucapāipū na capapuaturocaricaro puame jīcā wese tupu āmu. Ti wesepure āmu jīcā ope ūtā ope mai jīcāu camasocu rupaari ānajērē na cacūñaeti ope. ⁴² Ti operu Jesús rupaari ānajērē cūñupā. Catuacā āmu ti ūtā ope puame mai. Bairi toa cū cūcōñupā Joséjāā yua. Tunu bairoa ti ñamicā caāno merē judío majā na cayerijāpa rāmu nijūgoro baiwu yua. Bairi tāmūrīā ti ūtā operu cūñupā Jesús rupaari ānajērē.

20

La resurrección de Jesús

(Mt 28.1-10; Mr 16.1-8; Lc 24.1-12)

¹ Cabero ape semana caññijūgori rāmu cabusuato iñā, canaitīā jāññurōpua María Magdalena puame Jesús masā operu iñāo ásupo. Bairo topu etao, ūtā tii masā ope biarica tii aperoru caāno iñañupō. ² Bairo cabairo iñā, jāātu puame atu tunuasupo. Jāā puame ato cānacāu jāā āmu: yu, Jesús cū cabuei, cū camai majū, Simón Pedro mena jāā āmu. Jāātu etao, atore bairo jāā i quetibujuwō:

—¡Marī Quetiupau rupaari ānajērē aperoru necoaua! ¡Nooru cū cūatanama i masīā maniña! —jāā i quetibujuwō.

³ Bairo jāā cō caquetibujuro tūgo, puagarāpua Simón Pedro mena Jesús masā operu jāā iñarápú. ⁴ Bairo iñarānā, puagarāpua aturī jāā ápú. Bairo aturī ánā, yu puame Simón Pedro netōjāññurō yu atawu. Bairi Simón Pedro jūgoye Jesús masā ope ānatōpu yu etacoápú. ⁵ Bairo etau, ti masā opere murī jāññurī ñiñajō jowu. Juti wēērī jeto baucūñawū. Yu jāápewu ti masā opere baihua. ⁶ Yu berore ti masā operu yu caāno, yu ēmetawī Simón Pedro. Cū puame ti masā operu iñacōā jāāmī. Bairi cū cūā iñawī juti wēērīrē. ⁷ Ape juti asero Jesús rupoare na caūmamiatato, apeye juti wēērī mena jīcārōā āmewū. Ricaatipū tupetutia cūñīcārō cūñawū. ⁸ Yu, Simón Pedro jūgoye caetaatacu cūā ti masā ope pupearu yu jāācoápú yua. Bairo nipetirije cabaiatajere iñarī, cariape majū “Caticoapi Jesús,” ñi tūgoñamasīwū yua. ⁹ Mai, jāā puame jāā

masiētīcōā recōāwū Dios ya tutipū, “Mesiare cū na capajīārocaro bero catigami tunu,” na caīwoatujūgoyeticūrīqūērē. ¹⁰ Bairo Jesús masā opepū caīñaratātana jāā tunucoápú jāā ya wīipū yua.

Jesús se aparece a María Magdalena
(Mr 16.9-11)

¹¹ María Magdalena pūame Jesús masā ope tūpūa oticōā tuaámo. Bairo otiona, Jesús masā ope ānatōpū murī īñajō joyupo. ¹² Bairo áco, īñañupō pūgarā ángelea majārē caroa juti botirije cajāñaatana Jesús rupaari ānajērē na cacūata opepū na caruiro. Na, ángelea majā pūame Jesús rupaari ānajērē na cacūatapūre ruiyuparā. Jicāū Jesús tūpōa caāniatapūre, apei cū tūpori caāniatapūre ruiyuparā. ¹³ Na, ángelea majā pūame topū ruirā, María Magdalenarē atore bairo cō ī jēñiñañuparā:

—Mua, ¿nopēiō mū otiyati?

Bairo cō na caījēñiñarō tūgo, María Magdalena pūame atore bairo na īñupō:

—Yū Quetiupāu rupaari ānajērē aperopū cū necuupa. “Noopū cū neatanama rita,” ñi masiētīña. Bairi yū yapapua jāñuña —na īñupō ángelea majārē.

¹⁴ Bairo ángelea majārē na ī yaparo, āmejorenēcā īñagona, Jesure qūññañupō yua. Bairo qūññamiocāā, María Magdalena pūame, “Jesua niñami,” ī masiēsupo. ¹⁵ Bairo cō cabairo īña, atore bairo cō īñupū Jesús pūame:

—Mua, ¿nopēiō mū otiyati? ¿Ñamurē macāō mū baiyati?

Mai, cō pūame, “Oterica wesere cacotei ācūmi,” ī tūgoñarī atore bairo qūññupō:

—Mū, Jesús rupaari ānajērē aperopū mū cacūata, yū quetibūjūya. Bairo mū caquetibūjūro, yū pūame cū rupaari ānajērē macāō ágo ñiña —qūññupō.

¹⁶ Bairo cārē cō cairō tūgo, Jesús pūame atore bairo cō īñupū:

—¡María!

Bairo Jesús cō cū cairō tūgo, María Magdalena pūame āmejorenēcārī, bairo qūññupō Jesure hebreo majā busurique mena:

—¡Rabuni! (Mai, ati wāme, “Yure cabuei,” ĩgaro īña yū yaye hebreo majā mena.)

¹⁷ Jesús pūame María Magdalenarē bairo cō īñupū:

—Yū pñāeticōāña. Yū Pacu tūpū yū wāmuápériarū mai. Bairi yū yarā yū bairārē bairo caānarē atore bairo ñi quetibūjūbojaoja: “Yū Pacu Dios tūpū wāmucoágn yū baiya mai. Cū, yū Pacu Dios pūame mujāā Pacu majū niñami. Cūā niñami yū Pacu Dios majū. Mujāā cūārē, mujāā Pacu Dios majū niñami,” cō ī quetibūjū rotioyupū Jesús María Magdalenarē.

¹⁸ María pūame bairo Jesús cō cū caīquetibūjū rotijoro tūgo, jicoquei jāā cū cabuerā caānincūatana tūpū quetibūjūo aticoasupo. Bairo jāā tūpū etao, María Magdalena Jesure cō caīñaatajere, bairi cū caquetibūjūrotiataje cūārē jāā quetibūjūwō yua.

Jesús se aparece a los discípulos
(Mt 28.16-20; Mr 16.14-18; Lc 24.36-49)

¹⁹ Ti semana caānijūgori rūmū María Magdalena Jesure cō caīñaaata rūmū merē naiocoato baiwū. Bairi jāā, Jesús cū cabuerā caānimiatana pūame caroaro jāā caāni wīi joperire biari jāā neñawū. Jāā, Jesús cū cabuerā caānimiatana pūame judío majā quetiuparārē uwirā, bairo jāā caāni wīi joperire biari jāā neñawū. Bairo jāā caneñarō, Jesús pūame jāā recomacā majū buia nucāetawī. Bairo jāā tūpū buianucā etau, atore bairo jāā ī jēñiwī:

—¡Caroa yeri cutaje mujãärê cû joáto Dios! —jãã î jëniwĩ Jesús.

²⁰ Bairo jãärê î jëni yaparori, cû wãmorĩrê na capapua cãmítiátajere jãã ñowĩ. Tunu bairoa cû warure na cajareo cãmítiáta ope cûärê jãã ñowĩ. Bairo cacatiatacû cû caãnorê ñnarĩ yua, jãã puame butioro jãã tũgoña useaniwã.

²¹ Bairo jãärê ñnorĩ bero, tunu bairo jãã î jëninemowĩ Jesús:

—¡Caroa yeri cutaje mujãärê cû joáto Dios! Yû Pacu puame mujãátu ati yeparu yû jowĩ. Bairi yû cûã mujãärê ati yera macãana camasã watoapu mujãã yû joya, caroa quetire camasãrê na mujãã caquetibujumasiparore bairo î.

²² Bairo jãã ñrĩ bero, jãã buire putibatori, atore bairo jãã ñwĩ:

—Espiritu Santore mujãã yû joya ãmerê. Cûrê cû bocãñeña yua mujãã mena caãnipaure. ²³ Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcûrê roro cû caátiere cû mujãã camasiriyobojata, carorije cawapa cûgoecure bairo tuagumi. Bairi tunu ni ùcûrê cû carorije wapare cû mujãã camasiriyõ bojaeticõáta, carorije cawapa cûgoña tuacõãgumi —jãã ñwĩ Jesús.

Tomás ve al Señor resucitado

²⁴ Mai, jãã, puğa wãmo peti rapore puğa pëñirõ caãnacãũ Jesús cû cabuerã mena macããcũ jĩcãũ, Tomás cawãmecscu apeyera “Gemelo” na caĩpiinucũũ puame jãã mena ãmewĩ Jesús cû cabuiaeta jũgoripaure. ²⁵ Bairi cabero, jãã, Jesús cû cabuerã puame jãã mena merê cû caãno yua, atore bairo cû jãã î quetibujumiwũ Tomárê:

—Marĩ Quetiupau Jesure cû jãã ñnaapã.

Bairo cû jãã caquetibujumiatacûärê, atore bairo jãã î yucõãwĩ:

—Jesús wãmorĩrê na capapua cãmítiátajere ñnarĩ, yû wãmojũã mena ti opere yû capãñaeticõáta, cariape mujãã yû tũgoetigu. Tunu bairoa cû waru na cajareoáta opere yû wãmo mena yû capãñaeticõáta, cariape mujãã yû tũgoetimajucõãgu —jãã î yucõãwĩ Tomás.

²⁶ Cabero, jĩcã wãmo peti itia pëñirõ cãnacã rãmu canetõrõ bero, tunu jãã, Jesús cû cabuericarã jãã neñawũ tunu jãã ya wii pupearu. Bairo ti watoa jãã caneñaripaure Tomás cûã ãmi yua jãã menarê. Caroaro ti wii jopeerire jãã biatupeyocõãwũ. Bairo jãã caátimiatacûärê, Jesús puame jãã tapu jãã buiaetawĩ. Bairo jãã watoapu etari, atore bairo jãã jëniwĩ:

—¡Caroa yeri cutaje mujãärê cû joáto Dios! —jãã î jëniwĩ Jesús.

²⁷ Bairo jãã î jëñirĩ bero, Jesús Tomárê atore bairo qũĩwĩ:

—Ññaña yû wãmorĩrê na capapua cãmítiátaje cãmiiirê. Bairo ñnarĩ, mu wãmojũã mena ñujoñaña ti cãmiiirê. Tunu bairoa mu wãmo mena yû waru na jareoáta cãmiorêrê pãñaũ asá. Cariape catũgoecu majũ ãmerĩcõãña. ¡Cariapea tũgoya mu cûã!

²⁸ Bairo Jesús cû cû caĩrõ, atore bairo Tomás puame qũĩ nucubugocõãwĩ yua: —¡Yû Quetiupau, yû netõrõ caãcũ Dios majũ mu ãniña! —qũĩwĩ.

²⁹ Bairo cû caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩwĩ Jesús Tomárê:

—¿ãmerê yure ñnarĩpu cariapea yû mu tũgousayati? ¡Useanirĩ na ãmarõ noa ñna ñnaetimirãcũã cariape catũgousanucũrã!

El porqué de este libro

³⁰ Baiřna, Jesús capee majũ caroa Dios yaye mena cû caátĩ ñnomasĩrĩjêrê jãã áti ñnonucũwĩ. Tie nipetirijere ati tutipure yû woatu quetibujupeyoetiya.

³¹ Bairo woatu peyoeticũã, atie mujãärê yû caquetibujumwoaturijere mujãã yû quetibujucũña, tiere ñnarĩ cariapea Jesús Dios macã, Dios cû cajon Mesías

cū cañnierē mujãã camasĩparore bairo ĩ. Bairo cūrē cariape tũgousari, mujãã pũame yeri capetietie cū cajorije majūrē mujãã cãgogarã yua.

21

Jesús se aparece a siete de sus discípulos

¹ Cabero Jesús, jãã, cū cabuerãrē jãã baujaetawĩ tunu Tiberias utabucura cawãmecutira tũnipũ. Atore bairo baiwũ: ² Топре caãna ato cãnacãũ jãã ãmũ: Simón Pedro, Tomás cawãmecucu apeyera Gemelo na caĩpiinucũũ, Natanael, Galilea yepa Caná cawãmecuti macã macãacũ cũã ãmi. Jãã, Zebedeo pũnaa cũã pũgarãpũna jãã ãmũ. Bairi tunu jãã mena macããna pũgarã aperã cũã ãma.

³ Bairo topũ jãã caãno, Simón Pedro pũame atore bairo jãã ĩwĩ:

—Wai wei ácu yũ baiya —jãã ĩwĩ.

Bairo jãã cū caĩrõ, jãã cũã bairo cū jãã ĩwũ:

—Jãã cũã mũ mena jãã wai werágárã —cū jãã ĩwũ.

Bairo qũĩrĩ yua, cũmuaru ájããrĩ jãã acoápu, wai weráná. Bairo wai werãmirãcũã, ti ñamirē jãã wai pajĩãepũ.

⁴ Bairo jãã cabaiãno, cabusunũmũgõatĩpaũ, Jesús pũame ti utabucura tũnipũ bauetawĩ. Bairo cū cabauetaro, jãã cū cabuerã pũame, “Cũã, Jesús niñami,” jãã ĩ masĩepũ, qũĩñamirãcũã yua. ⁵ Bairi Jesús pũame atore bairo jãã ĩ jẽniñawĩ:

—Yũ yarã, ¿mujãã wai pajĩãetĩñati? —jãã ĩ jẽniñawĩ.

Bairo cū caijẽniñarõ, bairo cū jãã ĩwũ:

—Jãã pajĩãetiapu.

⁶ Jesús pũame tiere tũgori, bairo jãã ĩwĩ:

—Bapire cariape nũgõã pũame wẽroca ñuajoya. Bairo ána, capããrã mujãã wai pajĩãgarã —jãã ĩwĩ.

Bairo cū caĩrõ, cū carotirore bairo jãã ápu. Bairi yua, bairo jãã caáto, dope bairo bapire jãã áti tũgãmũgõpãmũo jomasĩepũ, capããrã majũ bapire wai na cajããrõ jãgori yua.

⁷ Mai, yũ, butiuro Jesús cū camainucũũ pũame wai capããrã na cajããrõ ĩñarĩ, Pedreore atore bairo cū ñiwũ:

—¡Marĩ Quetiupaua niñamima! —cū ñiwũ.

Bairo yũ caĩrõ tũgo, Pedro pũame jicoquei jãã Quetiupau Jesure qũĩñamasĩrĩ, uwaro cū jutirore jãña, riapu rocañuarĩ baacoámĩ, Jesús tũpu ácu. ⁸ Jãã, cū cabuerã pũame bapire wai jiraricu majũ jãã tũgã pãápu cũmua capairica mena paputiuro tũnipũ. Mai, jãã pũame jõpu mee, paputiuro wijaro cien metros cãrõ jãñurĩã caãnoi bapire jãã tũgãpããpu, wai capããrã majũ na cajããrõ ĩñarĩ. ⁹ Bairi yua, jãã pũame paputiropũ maa etanucãrã, peero riorica peerore jãã ĩñawũ. Bairi ti peeropũ wai jĩcãũ pũõncõricũ cũããrē jãã ĩñawũ. Pan cũã ãmũ ti peero tũre. ¹⁰ Paputiuro tũnipũ jãã camaa nũcãrõ ĩña, Jesús pũame atore bairo jãã ĩwĩ:

—Jĩcããrã ãna ãmeacã mujãã cawai pajĩãetarãrē na jeasá ato pũame —jãã ĩwĩ.

¹¹ Bairo Jesús jãã cū caĩrõ tũgo, Simón Pedro pũame cũmuaru etajãã, bapire tũgãatĩ, paputiropũ wai capããrã na cajããrĩcũrē tũgãmõjowĩ. Mai, capacarã jeto ciento cincuenta y tres majũ wai capããrã ti bapire jãñupã. Bairo ti bapire capããrã majũ wai na cajããmiatacũãrē, tii bapĩ pũame woepũ. ¹² Jesús pũame bairo Pedro waire, bapĩ mena paputiropũ na cū caweemocũ yaparoro ĩña, atore bairo jãã ĩwĩ:

—Tiaya. Uga wãcãrasá mai mujãã cũã —jãã ĩwĩ Jesús.

Jãã pũame merē, “Marĩ Quetiupau Jesua niñami,” jãã ĩ masĩcõãwũ. Bairi bairo jãã cū caĩrõ, jãã pũame jĩcãũ ãcũ pũamena, “¿Ñamũ majũ mũ ãniñati?”

cū jāā ī jēniñaeṗū Jesure. ¹³ Bairi yua, Jesús ṗame ṗāārē nerī, jāā batojowī. Wai cūārē torea bairo jāā batojowī.

¹⁴ Āme mena merē itiani majū Jesús, jāā, cū cabuerā cañnimitanarē, cūrē na capajīārocaro bero cacatitunuatacū jāā tṗṗure buiaeta īñon baiwī Jesús.

Jesús habla con Simón Pedro

¹⁵ Bairo jāā caṗgawācā yaparoro bero, Jesús ṗame Simón Pedrore atore bairo qūī jēniñawī:

—Simón, Juan macū, mūrē ñiña: ¿Ānoa mū baparā netōjāñurō yū mū maiñati?

Bairo Jesús cū caīrō tūgo, Simón Pedro ṗame atore bairo qūī yṗwī:

—Yū Quetiṗaṗ, mū yū maimajūcōāña. Merē mū masīña mū yū camairījērē.

Bairo Pedro cū caīrō, Jesús ṗame bairo qūīwī:

—Baiṗa, toroque yū caquetibṗucūrījērē cariape catāgousarārē caroaro na coteri na jūgoāña.

¹⁶ Bairo Jesús Pedrore qūī quetibṗṗu yaparo, bairo qūī jēniñanemowī tunu:

—Simón, Juan macū, mūrē ñiña: ¿Mūa, cariapea yū mū maiñati?

Bairo Jesús cū caījēniñarō, atore bairo qūīwī Pedro:

—Yū Quetiṗaṗ, mū yū maimajūcōāña. Merē mū masīña mū yū camairījērē.

Bairo Pedro cū caīrō, Jesús ṗame bairo qūīwī:

—Baiṗa, toroque yū caquetibṗucūrījērē cariape catāgousarārē caroaro na coteri na jūgoāña.

¹⁷ Bairi yua āme mena merē itiani majū atore bairo qūī jēniñanemowī Pedrore:

—Simón, Juan macū, mūrē ñiña: ¿Mūa, yū mū maiñati?

Bairo Jesús itiani majū cū cū caījēniñarō jūgori, tūgoñarīqūē pairique mena atore bairo qūī yṗwī Pedro Jesure:

—Yū Quetiṗaṗ, nipetirije yū mū masīña. Mū masīña merē mū yū camairījērē cūārē.

Bairo Pedro cū caīrō, Jesús ṗame bairo qūīwī:

—Baiṗa, toroque yū caquetibṗucūrījērē cariape catāgousarārē caroaro na coteri na jūgoāña. ¹⁸ Cariape mū ñiña: Cawāmañ ācū, mū caborore jutiro jāñarī, noo mū caboroṗ mū āñesēānucūñṗā. Mū cabṗcuro yua, aperā camasā ṗame mū wāmorīrē ñumugōrī, mū juti jāārī, mū caāgaetorṗ mū neārocagarāma yua —qūīwī Jesús Pedrore.

¹⁹ Mai, bairije Pedrore Jesús cū caīquetibṗṗata, Pedro cū cariape wāmerē ī quetibṗṗu masīogū īwī Jesús. Bairo Pedro cū cabairiapee jūgori camasā Dios cū catutuarijere na cū caīñopeere ī quetibṗṗu īwī Jesús. Bairo ī quetibṗṗu yaparo, bairo qūīwī Jesús tunu Pedrore:

—¡Nipetirije yū caātiāninucūrōrē bairo caroaro áticōā ninucūña! —qūī cūwī Jesús Pedrore yua.

El discípulo a quien Jesús quería mucho

²⁰ Cabero Jesús cū caīquetibṗṗuro bero, Pedro ṗame āmejore īñau yua, yū majūrē ñiñacōāwī, yū, bṗtioro Jesús cū camairē. Mai, yū ṗame Jesús mena jīcārō jāā caugaru tṗsari watoa Jesús cūṗaca ruirī, atore bairo cū caījēniñarīcūā yū āniña: “Yū Quetiṗaṗ, ¿ni majū mūrē, bairo qūī bṗṗjā buitirocañati?” cū caījēniñarīcūā yū āniña. ²¹ Bairo yū āmejore īñarī, atore bairo Jesure qūī jēniñawī Pedro:

—Yū Quetiṗaṗ, ānira, ¿dope bairo cū to bairoati? —qūī jēniñawī Jesús.

²² Bairo Pedro cū caījēniñarō, bairo qūīwī Jesús:

—Cũ cabaiyasicoapata cããrẽ, o ati yerapũ tunu yũ caetaro cũ cacaticõãmata cããrẽ, mũ camasĩpee mee niĩa. Мũa, tiere tãgoñarĩ mee, nipetirije yũ caãtiãninucũrõrẽ bairo caroaro áticõã ninucũña —qũĩwĩ Jesús Pedrore.

²³ Atore bairo Pedro Jesure cũ caĩjẽniñarõ, Jesús cũ caĩquetibũjũataje queti etacoasupa Jesús yarã ñubueri majãpũre: “Juan riaetigũmi. Caticõã nigũmi,” ñĩqũẽ queti. Bairũa, Jesús pũame yũre, “Riaetigũmi,” ñ mee bairo qũĩ quetibũjũwĩ Pedrore. Atore bairo jeto ñwĩ: “Cũ cabaiyasicoapata cããrẽ, o ati yerapũ tunu yũ caetaro cũ cacaticõãmata cããrẽ, mũ camasĩpee mee niĩa.” Tie jetore ñwĩ.

²⁴ Yũa, Jesús cũ cabuei, cũ cabuerique yũ caĩñarĩqũẽrẽ caquetibũjũ, ati tutire sawoũũa yũ ãniĩa. Bairi atie yũ caquetibũjũwoaturije caroa cariare macããjẽ queti niĩa.

²⁵ Apeye capee majũ Jesús cũ caátaje nimiĩa. Bairi nipetirije Jesús cũ caãtiãnajẽrẽ marĩ sawoatupeyocõãta, ti tutiri pũame ati mũmrecõore bijapetiro cãrõ nicoabujoro.

Tocãrõã ñiĩa.

LOS HECHOS de los Apóstoles

La promesa del Espíritu Santo

¹⁻² M̄u, Teófilo, nocārō cañimajūrē merē m̄u ȳu quetib̄uju woajoj̄ogow̄u. Jesucristo ati yeparu ācū, cū caatij̄ugoriquere, bairi cū cabuerique nipetirije cūārē um̄recóo cū cawāmuáti r̄um̄aru cū cabaij̄anar̄iq̄ūrē m̄u ȳu quetib̄uju woajow̄u. Āmerē m̄u ȳu quetib̄ujunemoña tunu ati carta mena: Um̄recóor̄u cū cawāmuáparo j̄ugoye, cū yarā apóstolea majā cū cabesericarā na caátipeere na quetib̄ujucūñupī, Espiritu Santo cū camas̄ir̄jē j̄ugori. ³ Mai, riari bero Jesús p̄uame cū yarā apóstolea majā watoaru ati rup̄u mena na buia etayupī. Yoaro narē na buia añupī cuarenta r̄um̄ar̄i majū, “Cacatii niñami,” na caīmas̄iparore bairo ī. Bairo buia ācū, Dios cū carotimas̄ir̄ip̄u macāājērē na quetib̄uju añupī.

⁴ Mai, caj̄ugoyep̄u cū cabuerā mena ācū, “Jerusalén macārē mujāā witiwey-
oepa mai,” na ī cūñupī. Atore bairo na īñupī:

—Ȳu Pac̄u mujāārē cū caj̄ugoyeticūr̄icārōrēā bairo átigumi. Merē tiere mujāārē ȳu quetib̄ujuw̄u. Torena, mujāā cotegarā mai. ⁵ Juan ānacū p̄uame mujāārē oco mena bautizawī. Āme berore ȳu Pac̄u p̄uame roque Espiritu Santo mena mujāā bautizagumi. Cū Yeri majūrē mujāārē jogumi —na īcūñupī Jesús.

Jesús asciende al cielo

⁶ Ape r̄um̄u Jesús mena āna, cū jēniñañuparā:

—Jāā Quetiup̄u, ¿nocārōr̄u Israel yepa marī ya yepare marī ñicujāā na carotij̄ugoricarore bairo m̄u rotimas̄ij̄ugouati? ¿Nocārōr̄u Roma macāāna, ati yepare caēmar̄icārē na m̄u acureiati? ¿Āmea m̄u ācuati? —q̄ūñ jēniñañuparā.

⁷ Bairo na caīrō t̄ugo, atore bairo na īñupū:

—Tiere ȳu Pac̄u jeto átimas̄iñami. Bairi cū jeto ti r̄um̄u cūārē mas̄iñami. Mujāā tiere mujāā camas̄ipee mee niña. ⁸ Bairi Dios p̄uame ti r̄um̄urē mujāārē mas̄iōēt̄imicā, quetib̄uju mas̄ir̄iq̄ūrē mujāārē jogumi. Espiritu Santo mujāā yerip̄u cū caetaro j̄ugori, ȳu yaye bus̄uriquere mujāā quetib̄uju mas̄igarā. Bairi Jerusalén macā macāānarē na mujāā quetib̄uju j̄ugogarā. Cabero Judea yepa macāāna nipetiro caānarē, cabero Samaria yepa macāānarē, cabero ati um̄recóo nocārō cayoarop̄u macāāna cūārē na mujāā quetib̄ujugarā ȳu yaye bus̄urique quetire —na ī quetib̄ujuyup̄u Jesús cū cabuerārē.

⁹ Bairo narē quetib̄uju yaparori bero, cū cabuerā na caññatoyea, Dios p̄uame um̄recóor̄u Jesure cū newāmw̄o jocōañup̄u. Bairo cū caáto, buseriwo p̄uame cū tocoásuparo. Bairi yua, tocārōā q̄ūñña j̄anacōñañuparā Jesure. Tunu q̄ūññanemoesuparā. ¹⁰ Bairo cūrē na caññamugōnucūrō, caīm̄ua p̄ugarā jutii cabotir̄ijere cajāñaatana nat̄u buiaetan̄cāñuparā. ¹¹ Na p̄uame atore bairo na īñuparā:

—Mujāā, Galilea yepa macāāna, ¿nopēr̄ā jōbui um̄recóo p̄uamerē mujāā īñamugōcōānucūñati? Cū, Jesús, mujāā watoa caññiat̄acu um̄recóor̄u caácu ati yeparu at̄igumi tunu. Āmerē cū caátó mujāā caññajororea bairo at̄igumi tunu —na ī quetib̄ujuyuparā.

Se escoge a Matías para reemplazar a Judas

¹² Bairo apóstolea majã Olivo cawãmecuti buropu cañniamatana tunucoásuparã Jerusalëpu. Olivo buropui átáto, yoaesuparo Jerusalén macã. Judío majã na cayerijãri rãmu ñno cããrë na cañesëãmasirõ añuparõ.

¹³ Bairo ti macãrë etarã yua, na cacãnirĩ wiipu cabui macã arua pãamerë wãmuátijãañuparã. Na pãame ato cãnacãu añuparã: Pedro, Juan, Santiago, Andrés, Felipe, Tomás, Bartolomé, Mateo, Santiago Alfeo macã, bairi Simón, Celotea mena macããcũ, bairi Judas, Santiago macã añuparã. ¹⁴ Na pãame nipetiro tocãnacãnia neñanucũñuparã Jesús yarã mena. Cũ bairã, cũ paco María, bairi aperã carõmia mena neñanucũñuparã, ñubueñarã.

¹⁵ Bairo jicã rãmu na cañubueãno, Pedro pãame na watoapu wãmunucãñupũ. Cañubueñarã pãame ciento veinte majũ añuparã. Narë yua, atore bairo na ññupũ Pedro: ¹⁶ “Yũ yarã tãgopeoya yũ cañrjërë: David ãnacũ Espiritu Santo jãgori Judas cũ cabaipeere cũ caquetibũjuwoatuyaricarorea bairo baigaro. Judas ãnacũ pãame Jesure cañeparãrë cajãgoricu ãmi. ¹⁷ Marĩ mena macããcũ ãniniwĩ. Marĩ mena caraapu ãniniwĩ cũ cãã. ¹⁸ Bairo marĩ mena macããcũ cañnibujioapu nimicãã, Jesure cũ cañbuitirocarique wapa mena, jicã yepa wapatiyupu. Cabero ti yepa ãcũ, Judas pãame cũ majũã pajãayasicooasupi. Bairo cũ cabaiyasiro, cũ paaro pãame wooyasicooasuparo. Cũ ãtamiji wëñrĩ ãnajë witiyuparo. ¹⁹ Bairo roro cũ cabairijere tãgori, Jerusalén macããna ti yepare Acéldama wãmetiyuparã. ‘Acéldama’ ñgaro, ‘Riĩ Yepa’ ñgaro ñña na yaye bũsuriqũe mena. ²⁰ David ãnacũ Salmos tutipu cũ caquetibũjucũrĩqũë atore bairo ñña Judas cũ cabaipeere:

‘Cũ ya wii macããna na ábatacoápáro.

Ni jicãũ ñcũ cũ tuaeticõãto ti wiire.’

Tunu bairoa apewëpu atore bairo ñ cũnemoñupĩ:

‘Apei cũ jãwasoáto cũ capaa ãniniatajere,’ ñ cũñupĩ David ãnacũ.

²¹ “Ato marĩ mena caãna marĩ Quetiupau Jesús ati yepapu cũ caãno cabapacũtana niñama. ²² Juan ãnacũ Jesure cũ cabautizaro beropui bapacuti ána, mũnrecóopũ Jesús cũ cawãmuátĩ rũmũpu cabapacuti jãnaricãã nicõãñama. Bairo na mena macããcũ jicãũ ñcũ jããrë bairo caquetibũjuapu cũ cajããrõ ñuñã. Judas wasoaye cañnipau majũrë marĩ boya. Cũ cũã quetibũjugumi marĩ Quetiupau cariacooatacu nimicãã tunu cũ cacatirijere,” na ññupũ Pedro to macããnarë.

²³ Bairo cũ cañrõ tãgo, pũgarã na mena macããnarë na bootãgoñañuparã. José Justo, ape wãme Barsabás cawãmecũcũre boyuparã. Apei Matías cawãmecũcũ cããrë boyuparã. ²⁴ Bairo na pũgarãrë na beseri yua, atore bairo Diore qũĩ jëniñuparã: “Jãã Quetiupau, mũ roque nipetiro camasãrë na yeripu na catãgoñarjërë camasã mũ ãniña. Bairo caãcũ ãnirĩ jããrë mũ masiõwã. Ni mũ caboure cũ mũ besewa. ²⁵ Judas ãnacũ pãame roro cũ caátie jãgori roro popiye bairicaropũ ásũpi. Bairo cũ paariqũe cũ capitimiatajere apeĩ cũ paawasoáto,” qũĩ jëniñuparã Diore.

²⁶ Bairo qũĩ jëniyaparori bero, ãtã rupaacarë ãmeo wëë nuniñuparã. Bairo átiri masiñuparã Judare cawasoapũre. Matĩare cũ beseyupi Dios. Bairo yua, Matías pãame pũga wãmo peti rãpore jicã pëñirõ cãnacãũ catuaricarã apóstolea majã mena macããcũ jicãũ cañninemojũgon añupũ.

2

La venida del Espíritu Santo

¹ Cabero Pentecostés bosc rãmu caetaro, nipetiro Jesucristore catãgousarã jicãpaua ñubuerã neñarã baiyuparã. ² Bairo na cañubueãno, caãno tũsarõa

pauro busuocajoyuparo umuresóopu caatie. Wino pauro cabusuricarore bairo busuocajoyuparo. Ti wii, na caáni wii nipetiropu busuetayuparo. ³ Bairo cabairo yua, peero cauwāmuričā wēērīrē bairo cabaurije tocānacāu ruoia buipurea bauetayuparo. ⁴ Bairi to macāāna nipetirore na yeripu na jāāñupū Espiritu Santo puame. Bairi ñe ūnie rusaesuparo na camasiētīē. Bairo caāna āniri, aperā yaye busuriquere busujogoyuparā. Espiritu Santo narē cū camasiōrījē jūgori bairo busuyuparā.

⁵ Mai, ti rūmurīrē āñuparā Jerusalēpure judío majā ati umurescōo nipetiropu macāāna caatiatana. Jerusalēpu ñubuerā baiyuparā. ⁶ Bairo cabusucajorore tūgori yua, neñaetayuparā apóstolea majā na caāni wiipu. Neñaetarā yua, tocānacāūpu na yaye i cabusurijere tūgoyuparā. Bairi, dope bairo i tūgoña masīesuparā. ⁷ Bairo tūgoña macāārī yua, atore bairo āmeo iñuparā:

—¿Ānoa nipetiro cabusurā, Galilea yepa macāāna mee na āniñati? ⁸ Bairo cabairā nimirācūā, ¿ñe jūgori marī yaye busuriquere caroaro na busumasīñati? ⁹ Marī mena caāna jīcāārā, Partia macāāna niñama. Aperā Media yepa macāāna, aperā Elam macāāna, aperā Mesopotamia macāāna, aperā Judea yepa macāāna, aperā Capadocia yepa macāāna, aperā Ponto yepa macāāna, aperā Asia yepa macāāna niñama. ¹⁰ Aperā Egipto, Frigia, bairi Panfilia na caīri yepaarpu macāāna niñama. Aperā Africa yepa macāāna, Cirene macā jūgoye macāāna niñama. Tunu bairoa Roma cawāmecuti macāi caatiatana niñama. ¹¹ Jīcāārā na mena macāāna judío majā pūnaa na caānoi, judío majārē bairo na marī iñaña. Aperā na mena macāāna judío majā pūnaa āmerīmirācūā, marīrē bairo Diore na caīroarije jūgori judío majārē bairo na marī iñañe. Tunu bairoa marī mena macāāna jīcāārā, Creta yucpooa macāāna niñama. Aperā Arabia yepa macāāna niñama. ¡Bairo ati yepa nipetiropu caatiatana nimirācūā, tocānacāūpu marī tūgoya marī yaye busurique mena Dios cū catutuarije mena cū caätiere! —āmeo i busuyuparā na majū camasā puame.

¹² Bairo tūgoña macāārī yua, nopē bairo i tūgoñamasīesuparā. Bairi atore bairo āmeo i jēniñañuparā na majū:

—¿Nopē bairo marīrē iḡu qūīcuti Dios? —iñuparā.

¹³ Bairo na caīmiatacūārē, aperā jīcāārā, “iCūmurā baiyama!” na i boyetiyuparā apóstolea majārē.

Discurso de Pedro

¹⁴ Bairo na caīrō tūgo, Pedro, aperā cū mena macāāna puḡa wāmo peti ruopore jīcā pēnirō cānacāu apóstolea majā mena wāmūnacāñupū. Pedro puame busurique tutuaro mena atore bairo na iñupū camasā cañnarā etaatānarē: “Mujāā, Judea yepa macāāna, mujāā ati macā Jerusalén macāāna cūā tūgopeoya mujāārē yu caīpeere. ¹⁵ Ānoa yu mena macāāna cūmuētīñama. Mujāā narē mujāā caītūgoñarōrē bairo mee niñama. Ni ūcū ñamirōcācā muipu cū caasitutuatiḡu caānorē cūmucāmi. ¹⁶ Bairo mee baiya. Profeta Joel ānacū jāā cabaipeere quetibūju jūgoyeticūñupū cū ya tutipū. Atope bairo i woatuyayupi:

¹⁷ ‘Atope bairo yu quetibūjuwī Dios: Ati umurescōo caānitusari rūmurī caāno nipetiro camasārē na yu jogu Espiritu Santo, yu Yeri majūrē.

Bairo yu caāto, mujāā pūnaa caūmua, mujāā pūnaa rōmirī cūā, yu yaye busuriquere quetibūju netōōgarāma aperā camasārē.

Tunu bairoa cawāmarā yu yaye macāājē cabau iñorījērē iñagarāma.

Tunu cabatōa cūārē na yu quetibūjuḡu na caqūēgueropu.

18 Bairi ti rām̄ caānorē yu carotirā caīm̄na, carōmia cūārē na yu jogu Espiritu Santo, yu Yeri majūrē.

Bairo yu caāto, yu yaye busuriquere quetibujunetōōgarāma aperā camasārē.

19 Jō umarecōoru ricaati cabairije baugaro.

Ati yeraru cūā ricaati cabairije baugaro.

Riire bairije, peore bairije, peero buserire bairije cabaurije cūā bau iñogaro.

20 Bairo cabairo, muiru umareco macācū naitiācoagumi.

Ñami macācū ruame rií cuire bairo jūāu baigumi.

Bairo baigaro ati yeraru yu caetaparo jūgoye.

Ti rām̄ ruame caānimajūrī rām̄ nigaro.

21 Bairi nipetiro camasā, “Yu Quetiurau yu netōōña,” caijēnirā ruame netōōcōgarāma, ñiwī Dios,

ī quetibujuyupi Joel ānacū cū ya tutiru,” na iñupū Pedro, to caneñarā etaatānarē.

22 Ī quetibujū yaparo, na ĩ quetibujunemoñupū tunu: “Yu yarā, Israel yera macāāna tūgopeoya yu cañrjēre: Jesús, Nazaret macā macācū Dios cū cabesericu majū āmi. Merē mujāā caroaro mujāā masiña cū caātajere. Capee átijēño iñowī. Caroaro, camasiā manierē átijēño iñowī. Dios cū camasiñjē jūgori cū catutuarijere marī átī iñowī.

23 Bairo caroaro cū caātimiatacūārē, mujāā ruame cū mujāā boeru. Tirumuru ati umarecōore Dios cū caqūenoparo jūgoyeru, merē cū macūrē roro mujāā caātipere masiyerijāñupī. Bairi mujāā ruame cū mujāā ñerotiwu. Cū cariarore borā, roro caānarē yucpāñiru cū mujāā rapuaturotiwu.

24 Bairo cūrē mujāā caātimiatacūārē, Dios ruame cū catioyupi. Cariaricarā ānana na caānoru caānimiatacure cū wito joroque cū āsupi Dios.

25 Quetiurau rey David ānacū, Jesús cū cabaipeere quetibujū woatucūñupī atore bairo:

‘Dios, yu Quetiurau, yu mena ānicōā ninucūñami.

Yutere cariare nugōārē āninucūñami, ñe ūnierē yu cauwietiparore bairo ĩ.

26 Bairi batiore yu useaniña. Ñe ūnie rusaetiya yu yeripure.

Tunu bairo Diore yu basapeoya. Bairi yu tūgoñarīqūē paietiya.

27 Yu yeri pūnarē cariaricarā ānana na caānoru mu joroacetigu.

Mu carotire camai ānirī yu rupan ānatōrē to boao joroque mu āperigu.

28 Cariacoatacu yu caānimiatacūārē, yu mu catiogu tunu.

Bairi mu turu yu caāno, useanio joroque yu mu ātigu,

ī quetibujuyupi David ānacū Jesús cū cañpeere,” na iñupū Pedro, to caneñarā etaatānarē.

29 Ī quetibujū yaparo, na ĩnemoñupū tunu: “Yu yarā, marī ñicū David ānacū riacoásupī. Bairo cū cariaro iña, cū yaarocacōāñupā. Nipetiro tiere marī masiña. Marī nipetiro marī iñanucūña cū ānacūrē na cayaayarica ope ūtā opere.

30 David ānacū ruame profeta majōcu āniñañupī. Bairi cū ruame masicōāñupī: ‘Dios caānorē bairo yure cū cañrjēārē bairo yu pāñamerā mena macācū ĩcāu nigumi Cristo. Yure bairo Israel macāānarē na rotimasigumi,’ ĩ masicōāñupī David.

31 Bairi David ānacū ruame ape rām̄ru cabaipeere camasārē bairo majū Jesucristo cariacoatacu nimicūā tunu cū cacatipeere quetibujū jūgoyetiyayupi. Bairo iñupū: ‘Yu yeri pūnarē cariaricarā ānana na caānoru mu joroacetigu. Tunu yu rupan ānatōrē to boao joroque mu āperigu,’ ĩ quetibujuyupi David, Jesucristo cū cabaipeere.

32 Bairi cūrēā catioyupi Dios. Jāā nipetirā Jesure caññaricārā jāā āniña cū cacatiriquere.

33 Bairi āmerē yua, Diotu cariare nugōārū carui ācūmi, cūrē

rotibojagu. Tunu bairoa Dios cārē cū caĩrĩcārōrēã bairo Espĩritu Santo cū caátĩpeere rotimasĩñami. Mujãã nipetirije mujãã catũgoataje, mujãã caĩñaataje cūã Jesucristo cū caáto jũgori baiaru. ³⁴ Marĩ ñicũ ãnacũ David rupaari ãnajẽrẽ neápéyupi Dios ɯmɯrecóopare. Tunu bairoa David ãnacãna atore bairo ĩ woatuyupi:

‘Dios ɯame ɯ Quetiupaare atore bairo qũĩñupũ: “Ato ruiya cariape ɯgõã ɯame mai.

³⁵ Mɯ pesua caãnanarẽ na ɯ canetõñucārõ beropɯ, mɯ ɯame na mɯ rotimasĩgu,” qũĩñupũ,

ĩ quetibɯɯ woatuyupi David ãnacũ.

³⁶ “Bairi ati yepa, Israel yepa macããna nipetiro cariape atiere na masĩáto: Cũ, Jesũs yucɯpãĩpɯ mujãã capuatu rocarotiricare Dios ɯame nipetiro Quetiupaare bairo cū cũñupĩ. Tunu bairoa nipetiro camasãrẽ netõõgu, marĩtu cū cajoricare bairo cū cũñupĩ,” na ĩ quetibɯɯyupɯ Pedro to caneñarã etaatãnarẽ.

³⁷ Bairo cū caĩrõ tũgori, butiuro tũgoña macãñuparã. Bairo tũgoña macããrã yua, atore bairo na ĩ jẽniñañuparã Pedrojããrẽ:

—Jãã yarã, ¿ñerẽ jãã caáto to boyati ãmerẽ?

³⁸ Pedro ɯame na ĩñupũ:

—Jesucristo yarã ãnigarã, mujãã caãno cãrõ Dios mena busuqũẽnoña roro mujãã caátiere. Roro mujãã catũgoñarĩjẽrẽ jãnarĩ, caroa ɯamerẽ tũgoñajũgoya. Bairi tunu mujãã nipetiro mujãã cabautiza rotiro ñuña. Roro mujãã caátiere Dios ɯame cū camasĩriyomasĩparore bairo ĩrã, bairo mujãã caáto ñuña. Bairo mujãã caáto, Espĩritu Santore mujãã jogumi Dios. ³⁹ Toreã bairo marĩ ĩ quetibɯɯ cũñupĩ: “Yɯ yeri pũnarẽ na ɯ jogu nipetiro ɯare catũgousarãrẽ,” marĩ ĩ quetibɯɯ cũñupĩ. Bairi mujãã, mujãã pũnaã cũãrẽ, noo aperopɯ macããna cũãrẽ na jogumi Dios, Espĩritu Santore, cãrẽ mujãã nipetiro mujãã catũgousaata —na ĩñupũ Pedro.

⁴⁰ Tore bairo jeto na quetibɯɯnemoñupũ Pedro:

—Bairo mujãã caáto ñuña: Ati yepa macããna jĩcããrã cayasiparã ñĩnama na carorije wapa. ¡Narẽ bairo mujãã cūã baieticõãña! Dios mena busuqũẽnoña —na ĩñupũ Pedro camasãrẽ.

⁴¹ Bairi yua, nipetiro tie quetire catũgousajũgorã ɯame bautiza rotiyuparã. Ti rãmurẽ catũgousari majã mena macããna, itia mil majũ ãninemõñuparã tunu. ⁴² Cabero na, catũgousajũgori majã ɯame caroaro tũgousayuparã apóstolea majã na caquetibɯɯrijere. Tunu bairoa caroaro nipetiro jĩcã majãrẽ bairo ãnimasĩjũgoyuparã. Bairo ãna, nipetiro neñarĩ, Diore cū jẽninucũñuparã. Tunu bairoa Jesũs cū caugatusarica rãmurẽ tũgoñarĩ, pããrẽ ɯganucũñuparã nipetiro.

La vida de los primeros cristianos

⁴³ Nipetiro to caãna camasã ɯame apóstolea majã na caátiere ĩnarĩ, tũgocõã maniásuparã. Capee na caátijẽñomasĩrĩjẽrẽ na caátĩ ĩnorĩjẽrẽ ĩnarĩ, tũgocõã maniásuparã. ⁴⁴ Tunu bairoa nipetiro catũgousajũgori majã caroaro jĩcãrõrẽ bairo ãñuparã. Bairi na mena macããna cabopacarã na caãmata, na cabopacarijere na nuniñuparã. ⁴⁵ Bairi na yaye majũ na cacãgorije caãno cãrõrẽ nuniñuparã, wapa jegarã. Bairo áti yaparori, tie dinerore ãmeo ricawoyuparã, narẽ carusari wãmerẽ na cawapatiparo ñurõ. ⁴⁶ Tunu bairoa tocãnacã rũmɯa templo wiipũ neñanucũñuparã. Na ya wiiripũ cũãrẽ Jesũs cū caugatusarica rãmurẽ tũgoñarĩ pããrẽ ɯganucũñuparã. Useanirĩqũẽ mena jĩcã majãrẽ bairo jĩcãrõ mena ɯgariquere ɯganucũñuparã. ⁴⁷ Tunu bairoa Diore

basapeonucũñuparã. Bairo na caatiãno Ìñarĩ, to macããna camasã nipetiro na Ìroayuparã. Bairi tocãnacã rũma, catũgowsari majã menarẽ capããrã ãninemu nucũñuparã. Marĩ Quetiupau pũame cã canetõõrãrẽ cã yarã majũ na ãnio joroque na átinemo nutuásũpu.

3

Un cojo es sanado

¹ Jicã rũmu Pedro, Juan mena templo wiĩpu ásúparã. Tres de la tarde caãno camasã na cañubueri hora majũ ãñuparõ. ² Mai, to templo wii jope tũpu ãninucũñupũ jicãu cawĩmau ãcũpũna caãmasiẽtacu. Cũ yarã pũame Caroa Jope cawãmecuti jope tũpu cã cũnucũñuparã, camasã caetari majãrẽ dinero limosnarẽ na cã cajẽnimasĩparore bairo Ìrã. ³ Bairi yua, caãmasiẽcũ, Pedro, Juajãã na cajããetaro Ìñarĩ, dinerore na jẽnimiñupũ. ⁴ Bairo cã cajẽnirõ, Pedrojãã qũĩñañuparã. Qũĩña yua, atore bairo qũĩñupũ Pedro pũame:

—Yũ yaũ, tũgopeoya —qũĩñupũ.

⁵ Bairo cã caĩrõ tũgo, Pedrore qũĩñañupũ, “Dinero yũ nunigu ãcũmi,” Ì tũgoñarĩ. ⁶ Bairo cã caĩtũgoñamiatacũãrẽ, atore bairo qũĩñemoñupũ Pedro pũame:

—Yũa, plata, oro moneda tiirire yũ cũgoetiya. Bairo cũgoetimiicã, Jesucristo yũre cã camasiõrĩjẽ jũgori mũrẽ yũ juãtigu. Jesucristo, Nazaret macããcũ cã catutuarije mena mũrẽ ñiña: Wãmũncãrĩ ájũgoya —qũĩñupũ Pedro caãmasiẽcũrẽ.

⁷ Bairo Ì yaparori, cã wãmo cariape nũgõã mena cã tũgãwãmũõñupũ. Bairo cã caãto, caãmasiẽcũ rũpori pũame, cã ãñadobea cãã tutuacoásũparo.

⁸ Bairo cabairo yua, caãmasiẽtĩmiatacu pũame patiwãmũncãcoásũpu. Bairo patiwãmũncãrĩ, ãmasiũgoyupu yua. Bairi Pedrojãã mena useanirĩ templo wiire jããñupũ. Diore basapeori paticõã ñesẽãñupũ. ⁹ To macããna pũame nipetirã cã caãmasiĩrĩjẽrẽ, cã cabasapeori je cããrẽ Ìñañuparã. ¹⁰ Bairo qũĩñañũ yua, butioro tũgocõã maniasuparã. Mai, cã masicõãñuparã. “Cũã ñiñami Caroa Jope cawãmecuti jope tũpu cadinero jẽniruinucũmiatacu,” Ì masicõãñuparã.

Discurso de Pedro en el Pórtico de Salomón

¹¹ Cacatiatacu pũame Juan, Pedrore pitigaetiri, na mena nicõã ñesẽãñupũ. Bairi Ì wii macããna cã cabairijere tũgori na tũpu atuásũparã Portal de Salomón na caĩrõpu, qũĩñagarã. Topũ ãñuparã mai Pedrojãã. ¹² Pedro pũame bairo na caetaro Ìña, atore bairo na Ìñupũ: “Yũ yarã, Israel yepa macããna, çnopẽirã, ‘Pedrojãã na camasiĩrĩjẽ jũgori, o Diore na caĩroamasiĩrĩjẽ jũgori caãmasiẽcũrẽ cã catiupa,’ caĩrãrẽ bairo mujãã tũgoñañati? ¹³ Jãã majũ, jãã camasiĩrĩjẽ jũgori mee jãã átiapu. Marĩ ñicũjãã, Abraham, Isaac, Jacojãã ãnana na caĩroajũgoricu Dios pũame cã macã Jesure caãnimajũũrẽ bairo caãcũ cã cũñupũ. Bairo cã caãtimiatacũãrẽ, mujãã pũame cã ñerĩ, ati yepa macããna carotimasĩrĩ majã tũpu cã mujãã neãpũ. Bairo mujãã caãto, Pilato pũame cã wiyogamiwĩ. Mujãã pũame cã cawiyogarijere mujãã boepu. ¹⁴ Jesús, ñe ùnie carorije caãpei cã caãniatacũãrẽ, cũrẽ cã cawiyoro mujãã boepu. Roro caãcu pũamerẽ cã cawiyorore mujãã bowu. ¹⁵ Bairo átiri, yeri capetiere cajomasĩrẽ cã mujãã pajĩãrocõã rotiwũ. Bairo roro cũrẽ mujãã caãtirocãmiamiatacũãrẽ, Dios pũame cã cariacõamiatacure cã catiopyu. Jãã, cã jãã Ìñawũ tunu cã cacatiriquere. ¹⁶ Cã camasiõrĩjẽ mena cã wãmeina jãã caĩrĩjẽ jũgori, ãni caãmasiẽtĩmiatacure cã catio joroque cã jãã átiapu. Jesús mena jãã tũgoñatutuaya. Bairo cã mena

tūgoñatutuari, āni mujāā camasīrē cū catipeticoao joroque cū jāā átiaru. Mujāā ĩñaña merē tiere,” na ĩ quetibujuyuru Pedro to caneñarā etarārē.

17 ĩ quetibuju yaparo, na ĩ nemoñupū tunu: “Yu yarā, merē yu masīña mujāā catūgoñamawijariquere. ‘Dios macūrē cū pajtārā marī átiya,’ mujāā, mujāā quetiuparā cūā, mujāā ĩ tūgoñamasīēsupa. Bairo ĩ tūgoñamasīētīrī, cū mujāā pajtārocacōā rotiwu. 18 Tirāmupure profeta majā Dios cū caquetibujunetōrotiricarā jūgori quetibuju jūgoyeticūñupī, cū macū, cū cajou ati yeparu popiye cū cabaipeere. Mujāā puame popiye cū baio joroque mujāā caátaje jūgori, Dios cū caĵjūgoyeticūricārōrēā bairo baietawu. 19 Bairi Dios mena busuqūēñoña roro mujāā caátiere. Roro mujāā catūgoñarījērē jānarī caroa puamerē tūgoñajūgoya. Dios mena tūgoñatutuajūgoya, roro mujāā caátiere cū camasīyoparore bairo ĩrā. Bairo mujāā caápara, marī Quetiuparu puame caroa yericutajere mujāā jogumi. 20 Tunu cañijūgoriparuaina mujāārē cū cajogaricure cū jogumi Dios, Jesús Mesías majūrē. 21 Bairu, ati yeparu apérigumi mai. Umurecōoru nicōā ānigumi cū pacu Dios, tirāmuru profeta majā cañurārē cū caīricārōrēā bairo cabaipetiparo jūgoye. 22 Atore bairo na ĩ quetibuju cūñupī Moisés ānacū marī ñicūjāā ānanarē: ‘Marī Quetiuparu Dios puame mujāā ture yu jowī. Toreā bairo apeire mujāā jogumi profeta majōcure. Mujāā mena macācū ĵicū cañiparu nigumi cū cūā. Cū, mujāārē cū caquetibujupeere caroaro tūgopeoya. 23 Torecu, ni ĵicū ūcū cū, profeta majōcure catūgousagaecu puame yasicoagumi. Dios yarā, Israel ya poa macāāna cawāmecūna mena āmerīgumi,’ ĩ quetibuju cūñupī Moisés ānacū.

24 “Nipetiro profeta majā cūā āme rūmu cabaipeere quetibuju jūgoyetiayupa. Samuel cawāmecūcūpui quetibuju jūgoanā, āme macāānapu quetibuju tuetayupa. 25 Nipetiro Dios camasārē caroaro cū caátigarije, profeta majā jūgori cū caīcūrīqūē marī yaye cañipee āñupā. Tunu bairoa marīrē caroaro átigu, Dios puame marī ñicūjāā ānana mena cawāma wāme camasārē cū caátipeere quetibuju cūñupī. Atore bairo ĩcūñupī Dios Abraham ānacūrē: ‘Mu pārāmerā jūgori ati yepa macāāna nipetiro caroaro ānigarāma,’ qūñupī Abraham ānacūrē. 26 Bairi cū macūrē cū catori bero, marī judío majā marī ture cū jojūgoyupi. Caroaro marī cañorē bori, marī nipetiro roro marī caátiere marī cajānaparore bairo ĩ, marī judío majātūre cū jojūgoyupi Jesure,” na ĩ quetibujuyuru Pedro to caneñarā etarārē.

4

Pedro y Juan ante las autoridades

1 Bairo Pedro, Juajāā camasārē na cañānitoyea, sacerdote majā, bairi Dios ya wiire coteri majā quetiuparu, bairi saduceo majā cūā etayuparā. 2 Na puame Pedro, Juajāā mena asiajāñuñuparā. Camasārē na caquetibujoro boesuparā. Tunu bairoa, “Camasā cariacoatana nimirācūā tunu catiyama Jesure bairo,” na caīquetibujoro boesuparā. 3 Bairi yua, Pedro, Juajāārē ñerī, preso jorica wiiru na cūcōāñuparā, merē ñamicā caānoi. 4 Bairo narē na cacūmiatacūārē, na caquetibujurijere catūgoatana to macāāna puame na caĵatajere cariape tūgoyuparā. Bairi Jesure catūgousari majā caūmuā jetoa merē ĵicā wāmo cānacū mil majū āñuparā.

5 Ti rūmu, busuri rūmu Jerusalén macāpūre quetiuparā judío majā, bairi cabutoa camasārī majā, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā cūā neñañuparā. 6 Na mena sacerdote majā quetiuparu, Anás cūā āñupū. Bairi Caifás, Juan, Alejandro, nipetiro sacerdote majā quetiuparā yarā cūā

na mena añuparã. ⁷ Bairo na caneñapetiro bero, Pedro, Juajããrẽ na neatı rotıyuparã. Bairo narẽ na cane etaro yua, na recomacã na nucõrı atore bairo na ı jẽniñañuparã:

—¿Noa na carotiro mena, o noa na camasırıjẽ jũgorı caãmasıẽtĩmiatacure cũ mujãã catıoatı?

⁸ Bairo na caırõ tũgo, Pedro pũame ñe ùnie rũsarıcaro mano Espıritu Santo cũ camasıõrıjẽ jũgorı atore bairo na ıñupũ:

—Mujãã, ato macããna quetiuparã, mujãã cabũtoa camasırı majã cãã, tũgopeoya mujããrẽ yu caıpeere: ⁹ “¿Noa na carotiro mena carıayecũcũre cũ ñuo joroque cũ mujãã átıatı?” jãã mujãã ı jẽniñaña. ¹⁰ Bairı carıape mujããrẽ jãã ıña, atı yepa, Israel yepa macããna nipetiro na camasıparore bairo ırã: Jesucristo, Nazaret macããcũ cũ camasırıjẽ jũgorı, ãni mujãã watoa caãcũrẽ cũ catıo joroque cũ jãã átıarũ. Cũrẽã yucũpãıru cũ mujãã papuaturoca rotıwũ. Bairo cũrẽ roro mujãã caátımiatacũãrẽ, Dios pũame carıacoamırıcũrẽ cũ catıoyupı. ¹¹ Mujãã, ãtã mena cawıi qũẽnorı majãrẽ bairo mujãã ãniña. Jesũs pũame mujãã caıñarõ mujãã caátımasıẽtĩã ãtãrẽ bairo niñami. Bairo mujãã, cũrẽ mujãã caboetımiatacũãrẽ, ti wıi mujãã caqũẽnorı wıi macããcã ãtãã caãnimajũrıcãrẽ bairo cũ cũñupı Dios. ¹² Bairı ni ùcũ apeı atı ãmũrecõo macããcũ camasãrẽ na netõõmasıẽcũmi. Apeı roro marı cabairıjere canetõõpũre cũ cũsupı Dios —na ı quetıbũjũyupũ Pedro quetiuparãrẽ.

¹³ Bairo to macããna quetiuparã Pedro, Juajãã camasırãrẽ bairo tũgoñatutuari na caquetıbũjũrıjere tũgorã, tũgocõã manıãsuparã. Merẽ, “Cabũgoro macããna, cabueetana niñama Pedro, apeı Juan,” ı tũgoña masıñuparã. Tocãrõã yua, “Jesũs mena caãnana niñama,” na ı tũgoña bõcayuparã. ¹⁴ Apeyera tunu caãmasıẽtĩmiatacure na cacatıoatacũ cãã na watoarũ nucũñupũ. Bairı dope bairo narẽ cabuıcatıere ı masıẽsuparã. ¹⁵ Bairı Pedro, Juarẽ macãpũ na wıtıarotıyuparã mai, narẽ na cabũsurotıpeere ãmeo bũsugarã na majũ. ¹⁶ Ato bairo ıñuparã:

—Pedro, Juajããrẽ ¿nopẽ marı ãnaatı? Atı macã macããna nipetiro masıñama na caatı ıñoatajere. Bairı marı pũame, “Caãmasıẽcũrẽ cũ catıoetıupa,” marı ı masıẽtĩña. ¹⁷ Bairo tiere ı masıẽtĩmirãcũã, tutuaro mena, “Tocãrõã jãnaña mujãã cabuerıjere,” na marı ıgarã. Bairo marı caırõ bero yua, Jesũs ãnacũ cũ caıquetıbũjũcũrıqũẽrẽ quetıbũjũ jãnagarãma —ãmeo ıñuparã na majũ.

¹⁸ Bairo ırı bero, na piıjoyuparã tunu Pedrojããrẽ. Na piıjorı yua, atore bairo na ıñuparã:

—Jıcã wãmeacã ùno Jesũs ãnacũ cũ caquetıbũjũcũrıqũẽrẽ puganı quetıbũjũeticõãña. Camasãrẽ tiere na bueticõãña —na ıñuparã Pedrojããrẽ quetiuparã.

¹⁹ Bairo na caımiatacũãrẽ, atore bairo na ıñupũ Pedro:

—Mujãã caırıjẽrẽ jãã cayuata, Dios cũ carotırıjere canetõõrãrẽ bairo jãã baıbujıorã, Dios cũ caıñajoro. Bairı, ¿Dios yaye netõjãñurõ, mujãã yayere jãã catũgõsaro mujãã boyatı? ²⁰ Jãã pũame jãã caıñarıqũẽ, jãã catũgorıque cũãrẽ camasãrẽ jãã quetıbũjũ jãnamasıẽtĩña —na ıñuparã Pedrojãã.

²¹ Bairo na caırõ tũgo, quetiuparã pũame tutuaro mena na quetıbũjũnemoñuparã tunu. Nemo dope bairo na ı masıẽtĩrı yua, na wıyocõãñuparã. Mai, ti macã macããna nipetiro camasã pũame Diore basapeorã baiyuparã, caãmasıẽtĩmiatacure cũ cacatıoataje jũgorı. Bairı quetiuparã pũame Pedrojããrẽ popıye na baıo joroque na átımasıẽsuparã. ²² Mai, to macããcũ caroa wãme jũgorı na cacatıorıcũ pũame cuarenta cãmari netõõ cũgoyupũ.

Los creyentes piden confianza y valor

²³ Bairo Pedro, Juan na cawiyooatana añirĩ na yarã na caãnopu ásúparã. Topu etarã yua, nipetirije sacerdote majã, bairo cabutoa camasĩrĩ majã narẽ na caĩatajere na quetibujayuparã. ²⁴ Bairo na caĩquetibujaro tũgo, nipetiro jĩcãrõ Diore atore bairo ĩjẽniñuparã: “Jãã Quetiupau, mña ati umarecõo, ati yepa, ria capairiya cããrẽ, nipetirije caãnierẽ caquẽnorĩcũ mña añiña. ²⁵ Mña, tirũmũpũre Espĩritu Santo jũgori David, mña caroti ãnacãrẽ atore bairo cũ mña quetibũju jũgoyeticũrotiyayupa marẽ na caãtipeere:

‘¿Nopẽĩrã camasã na asiajãñuĩati Dios cũ cajou mena?

¿Nopẽĩrã, “ĩcũ marĩ netõnuccãcõãgarã!” na ĩ tũgoñãĩati?”

²⁶ ‘Ati yepa macããna quetiuparã ãmeo qũẽgarã, na umãarẽ, “ĩQũẽnojũgoyetiya!” na ĩrã baiyama.

Bairo quetiuparã ati yepa macããna neñapori, Dios mena ãmeo qũẽgarã coterã baiyama.

Tunu bairoa cũ macũ Cristo, ati yepa cũ cajopau cããrẽ ãmeo qũẽgarã coterã baiyama,’

mi quetibũju jũgoyeticũrotiyayupa Davire.

²⁷ “Bairo mña caĩrĩcãrõrẽã bairo Poncio Pilato, bairo Herodes mena, Jerusalén macããna israelita, bairo ape yepa macããna mena neñarĩ, Jesús, mña cajoricũ, Mesias majũrẽ roro cũ áma. Cũrẽã mña pũame caãnimajũũ cũ ãnio joroque cũ mña ápu. ²⁸ Bairo cũ na caãto, mña macũ cũ cabaipere nipetirijere mña caquetibũju jũgoyeticũnarĩcãrõrẽã bairo baipecticoaupũ. ²⁹ Bairo jãã Quetiupau ãmerẽ tutuaro mena, ‘Jãnaña,’ jããrẽ na caĩatajere tũgoya. Bairo tũgori yua, jãã, mña carotirã pũamerẽ, jãã mña jogu tũgoñatutuariquere. Bairo mña caãto, mña yaye busũriquere uwiricarõ mano caroaro jãã quetibũju masĩgarã.

³⁰ Tunu bairoa mña camasĩõjorije mena cariyecunarẽ jãã catio masĩgarã. Apeye áti ĩñoriqũẽ cããrẽ jãã áti ĩñomasĩgarã, mña macũ carouã majũ cũ camasĩrĩjẽ jũgori,” qũĩ jẽniñuparã Pedrojãã Diore.

³¹ Bairo na cajẽniyaparoro yua, na caneñarĩ arua pũame butiõro yuguiyuparo. Bairo cayugui ãno, Espĩritu Santo pũame na yeri pũnapũ ñajããetayupũ. Torena, ñe ãnie rusaricarõ mano cãgoyuparã Espĩritu Santo cũ camasĩrĩjẽrẽ. Tũgoñatutuari, Dios yaye quetibũjũriquere quetibũju masĩcõãñuparã yua.

Todas las cosas eran de todos

³² Tunu apeyera, to macããna catũgõusari majã jĩcã majãrẽ bairo tũgoñãñuparã. Bairo ni jĩcãũ ãcũ na mena macããcũ cũ yaye cũ cacũgorijere maiesupũ. Caroaro ãmeo juãtinemoñuparã na majũ. ³³ Apõstolea majã pũame tũgoñatutuari, marĩ Quetiupau Jesús cariacõatacũ nimicũã nemo cũ cacatĩriquere camasãrẽ na quetibujayuparã. Bairo na caquetibujaro, Dios pũame caroaro na jonucũñupũ. ³⁴ Tunu ni jĩcãũ ãcũ Jesús yarã mena macããcũ cabopacau mañupũ. Nipetiro catũgõusarã cawestee, o wiiri cacũgorã tiere nunĩrĩ dinerore jeyuparã. ³⁵ Bairo tiere jeri apõstolea majãrẽ na nunĩñuparã. Na pũame tie dinerore camasã nipetirore na ricawoyuparã, narẽ carũsari wãmerẽ na cawapatiparo ñurõ.

³⁶ Torena bairo ásupũ levita mena macããcũ jĩcãũ José cawãmecucũ cũã. Cũ pũame Chipre yucũ roapũ cabuiaricũ añupũ. Cũrẽã apõstolea majã pũame Bernabé qũĩ wãmetiyuparã. Bernabé ĩgaro ĩña, “Tũgoña yeri ñuo joroque caãcũ”. ³⁷ Bairo Bernabé pũame cũ wesere nunĩrĩ dinerore jeyupũ. Bairo tiere jeri, apõstolea majãrẽ tiere na nunĩñupũ, camasã cabopacarãrẽ na na ricawoãto ĩ.

5

El pecado de Ananías y Safira

¹ Apei na mena macãcũ ñame ñuesupũ. Bairo ásupũ: Ananías, bairi cũ ñmo Safira mena na wesere nunirĩ dinerore jeyuparã. ² Tiere jeyaparo yua, Ananías ñame cũ ñmo mena jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩ dinero carecomacã mena tuayuparã. Apeye catuarijere na nunĩñuparã apóstolea majãrẽ, “Nipetiroa mujããrẽ tie dinerore jãã nuniña,” írã. ³ Pedro ñame na caĩtorijere masĩcõãrĩ atore bairo qũĩñupũ Ananiarẽ:

—Ananías, ¿dopẽĩ Satanás mũ cũ carotirore bairo mũ átiati? Espiritu Santore qũĩtoare bairo mũ átiupa, bairo carecomacã mũ wese wapare mũ cajoata. ⁴ ¿Mũ ya wese mee to ãniati, mũ canuniata wese? Tunu bairoa ti wesere mũ canunirõ bero, ¿ti wese wapa mũ yaye dinero mee to ãniati? Bairi carecomacã jããrẽ mũ cajoata, ñubujioatou. Cariapea quetibujupeere mũ ñame, “Nipetiro mujããrẽ jãã joya,” mitoapũ. Jãã meerẽ, Dios ñame roquere mitoapũ —qũĩñupũ Pedro Ananiarẽ.

⁵ Bairo cũ caĩrĩjẽrẽ tũgo, jicoquei riañacoasupũ Ananías ãnacũ yua. Bairi nipetiro Ananías cũ cabairijere tũgorã, bũtioro uwiyuparã. ⁶ Bairo Ananías cũ cariaro bero, cawãmarã atiri, cũ rupau ãnatõrẽ ùmarĩ cũ yara acoásuparã.

⁷ Itia horas bero cũ ãnacũ ñmo ñame ti wiire jããetayupo. Masĩsupo cõ manapũ ãnacũ cũ cabaiatajere. ⁸ Bairo cõ caetaro ñña, atore bairo cõ ï jẽniñañupũ Pedro:

—¿Jããrẽ mujãã caĩrĩcãrõ cãrõã ti wesere mujãã nuniati?

Bairo cũ caijẽniñarõ tũgo, atore bairo qũĩñupõ Ananías ãnacũ ñmo Pedrorẽ:

—Tocãrõã jãã wapa jeapũ —qũĩtoyupo cõ cũã.

⁹ Bairo cõ caĩrõ tũgo, atore bairo cõ ññupũ Pedro:

—¿Nopẽĩõ mũ manapũ mena jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩ Dios Yeri majũrẽ mujãã ïtoati, bairo ána? Ññajoñijate. Jõã atiyama mũ manapũ ãnacũrẽ cayarátana. Ámea mũ cũãrẽ mũ yara ágarãma.

¹⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, Safira cũã riañacoasupo Pedrotũa yua. Bairo cawãmarã ñame ti arũapũ jããetarã, merẽ cariaatacopure cõ ññañuparã. Bairo cõ ñña yua, cõ ãnacõ cũãrẽ yara acoásuparã cõ manapũ ãnacũ tũpũ. ¹¹ Bairi camasã nipetiro Ananías bairi Safira na cabairijere tũgorã, bũtioro uwiyuparã Dios yarã, bairi aperã cũã.

Muchos milagros y señales

¹² Ti rãmũrĩ caño, apóstolea majã ñame camasã watoare capee Dios cũ camasĩrĩjẽ mena caroare áti ññoñuparã. Nipetiro camasã neñanucũñuparã Pórtico de Salomón cawãmecutorũ. ¹³ Aperã ricaati catũgoñarã na mena neñagaesuparã. Bairo baimirãcũã, cariape catũgousari majãrẽ na ñroayuparã. ¹⁴ Bairo bairã, Jesucristo yaye quetire catũgousari majã menarẽ capããrã ãninemo nucũñuparã caũmua, carõmia cũã. ¹⁵ Bairi cariayecũnarẽ na cacũñarõ mena Pedro cũ caatĩwãpũ na cũñuparã. Pedro narẽ cũ capãñaeticõãta, “Cũ canetõátie wãtĩãcã ùno na etagaro,” írã, na cũñuparã. ¹⁶ Tunu Jerusalén macã tũni macããna na yarã cariayecũnarẽ, bairi aperã wãtĩ yeri pũna capajõgorã cũãrẽ na jeasuparã. Nipetiro na ùna caticoasuparã yua.

Los apóstoles son perseguidos

¹⁷ Bairi sumo sacerdote, saduceo majã jĩcããrã cũ mena, Pedrojãã na caátiere tũgorã, na ññatutijãñũñuparã. ¹⁸ Bairo na ññatutiri yua, na ñerotiri, preso jorica wiipũ na cũerotiyuparã apóstolea majã ñameerẽ. ¹⁹ Bairo narẽ

topu na cacūmiatacūārē, marī Quetiupau cū cajou ángel puame ñamipū etari, preso jorica wii jopere pāācōāñupū. Pāārī, atore bairo na ñupū Pedrojāārē: ²⁰ “Tunu ánaja templo wiipū. Topu ānirī, ati yepa macāāna nipetiro ti wiire cañubuerā etarārē na quetibujuya cawāma yeri na cacūgopeere,” na ñupū ángel. ²¹ Bairo cabusuri rāmū caāno, na cū caīatatorea bairo ñamirōcācā templo wiire jāāetayuparā. Bairo to macāānarē na quetibujū jūgoyuparā yua.

Bairo na caquetibujūāno, sumo sacerdote bairi cū mena macāāna mena neñarotiyuparā, nipetiro israelita majā cabutoa camasirī majārē, Junta Suprema macāājērē āmeo busugarā. Bairo neñarī bero yua, apóstolea majārē preso jorica wiipū caānarē na neatírotiyuparā. ²² Bairo na caneatírotijoatána puame preso jorica wiipū etarā, Pedrojāārē na bócaesuparā. Na bócaetiri yua, tunucoásuparā Junta Suprema macāāna tūpua tunu. ²³ Atore bairo na ĩeta ásuparā:

—Preso jorica wiire caroaro biaricaro caānmiatacūārē, tunu bairoa ti wii coteri majā caroaro na cañācotemiatacūārē, ti wiire jāāetarā, jāā bócaetiari Pedrojāārē. Ni jīcāū ūcū maniami ti wiipure —na ĩ quetibujuyuparā.

²⁴ Bairo na caīrō tūgo, sumo sacerdote, bairi templo wii policia majā quetiupau, bairi sacerdote majā caānimajūrā cūā tūgoñacōā maniasuparā. “¡Ago tame! Bairo na caátie, ¿nocārōpu na jānarāati?” ĩ tūgoñañuparā. ²⁵ Bairo na caītūgoña āno, jīcāū natū etari atore bairo na ñupū:

—Preso jorica wiipū mujāā cacūmiatana puame templo wiipū camasārē na quetibujūrā átiamā tunu —na ĩ quetibujuyupū.

²⁶ Bairo cū caīrō tūgo, ti wii coteri majā quetiupau cū āmua mena Pedrojāārē macārā ānā acoásuparā. Bairo na bócamirācūā, roro na átimaslēsuparā. Camasā Pedrojāā na caīrījērē catūgorā etaatanarē uwijāñuñuparā, “Marīrē ūtā rupaa mena wērēēma,” ĩrā. ²⁷ Bairāpua, Pedrojāārē na neásuparā Junta Suprema macāāna tūpū. Bairo na caetaro ĩña, sumo sacerdote puame atore bairo na ñupū:

²⁸—Tutuoaro mena, “Cū ānacū cū cabairiquere camasārē na quetibujunemo eticōāña,” mujāārē jāā iwā. Bairo jāā cañmiatacūārē, tiere mujāā tūgoetimajūcōāña. Jerusalén macā macāāna nipetirore na quetibujūrā mujāā átīya. Tunu bairoa nemojāñurō roro, cū ānacū cū cariarique jūgori jāārē cabuicnarē bairo jāā busujārā mujāā átīya —na ñupū sumo sacerdote Pedrojāārē.

²⁹ Bairo cū caīrō tūgo, Pedro aperā cū baparā apóstolea majā atore bairo quññuparā:

—Dios jāārē cū caátírotirije puame, camasā jāārē na caátírotirije netōjāñurō caānimajūrījē niña. ³⁰ Dios, marī ñicūjāā na caīroaricu puame Jesús yucupāipū mujāā capapuaturocarotiricure tunu cū catiuyupi. ³¹ Bairo cū catori bero, amūrecóopū cū neámí. Cū neátí yua, cariape nuğōāpū cū ruirotiyupi. Bairo cū átiri, marī, Israel yepa macāānarē, Marī Jūgocure bairo cū cūñupī. Tunu bairoa cūā, Marī Carorije Wapare Canetōū cū cūñupī, marī nipetiro roro marī caátie jānacōāñī, tunu Dios cū carotirore bairo marī caátiparore bairo ĩ. Bairo marī caápata, marī carorije wapare masiriyogūmi. ³² Jāā tiere catūgoricarā ānirīñā jāā quetibujuya. Espiritu Santo cūā bairoa tiere masīōñami. Cūā niñami Dios cū carotirijere catūgousarārē cū cajoricu —na ñuparā Pedrojāā.

³³ Bairo na caīrō tūgo, tutuoaro majū asiayuparā. Pedrojāārē na pajāā recōāgamīñuparā. ³⁴ Mai, Junta Suprema mena macāācū āñupū jīcāū Gamaliel cawāmecucu. Cū puame fariseo majā yau, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobuei āñupū. Tunu bairoa nipetiro camasā

quĩroanucũñuparã Gamaliere. Bairo cã yarã Pedrojããrẽ na capajĩãregarijere ãnarĩ wãmanucãñupã, na ã quetibujugũ. Mai, na quetibujugũ jũgoye, macãpu apõstolea majãrẽ na witi árotiyupũ. ³⁵ Bairo na cawitiatato bero, atore bairo na ãñupũ cũ ãna aperã caãnimajũrãrẽ:

—Yũ yarã Israel yepa macããna, caroarõ tũgoñaña ãnoarẽ mujãã caãtipeere. Roro na mujãã átire. ³⁶ Mujãã masĩña: Tĩrũmũpũre ãñupũ Teudas cawãmecũcũ ãnacũ. Cũ puame, “Yua, caãnimajũũ yũ ãniña,” ã tũgoñañupũ. Bairo cũ caĩtũgoñarõ jũgori cuatro cientos majũ camasã cũ caĩrĩjẽrẽ cũ tũgousayuparã. Bairo cũ cabaimiatacũãrẽ, cũ pajĩãrocacõãñuparã. Cũrẽ catũgousamĩrĩcãrã puame cũ cayasiro bero yua, ábatapeticoasuparã. ³⁷ Cabero tunu camasãrẽ cõñarĩ na wãmerĩrẽ na cawoaturi rũmurĩ caãno ãñupĩ tunu apeĩ Judas, Galilea yepa macããcũ. Cũ cũã cũgoyupũ cũrẽ catũgousari majãrẽ. Bairo cũ cabaimiatacũãrẽ, cũ cũãrẽ cũ pajĩãrocacõãñuparã. Cũrẽ catũgousamĩrĩcãrã cũã cũ cayasiro bero ábatapeticoasuparã. ³⁸ Bairi mujããrẽ atore bairo ãniña: ãno Pedrojããrẽ roro na ápericõãña. Na pitiya. Atie camasãrẽ na caquetibujunetõrĩjẽ na majũã na catũgoñarĩjẽ caãmata, camasã puame yoaro mee jãnacõãgarãma tiere. ³⁹ Bairopũa, na caquetibujarije cariapea Dios cũ camasiõrĩjẽ majũ caãmata, tiere mujãã ãnotamasĩtĩgarã. Bairi tũgoñaña ãnoarẽ mujãã caãtipeere. Dios pesuare bairo mujãã tuare —na ãñupũ Gamaliel.

Bairo cũ caĩrĩjẽrẽ tũgo, cũ caĩrõrẽ bairo boyuparã. ⁴⁰ Bairi apõstolea majãrẽ na piijorotiyuparã tunu. Na caetaro ãña yua, na baperotĩri bero, “Pũgani Jesús cũ cabairiquere camasãrẽ quetibujeticõãña,” na ã yaparori bero yua, na piticõãñuparã. ⁴¹ Bairo na caĩrõ bero yua, apõstolea majã puame caãnimajũrã watõa caãnimiatana ãseanĩrĩqũẽ mena witicõásuparã. “Jesucristo yarã marĩ caãno jũgori popiye marĩ cũã marĩ cabaipere cũñupĩ Dios,” ã tũgoñarĩ ãseanĩrĩqũẽ mena witicõásuparã. ⁴² Bairi tocãnacã rũmũa apõstolea majã carõa queti Jesús Mesías cũ caãnierẽ camasãrẽ na quetibujunucũñuparã. Templo wiipũ, bairi camasã ya wiiripũ cũãrẽ quetibujũñesãñucũñuparã.

6

Se nombra a siete ayudantes

¹ Ti yutea caãnorẽ Jesucristo yaye quetire catũgousarã puame capããrã ãninemonucũñuparã. Na mena macããna griego yayere cabũsurã ãseanĩrõ ãnimasĩesuparã hebreo yaye cabũsurã mena. Atoze bairo na ã bũsupaiyuparã: “Marĩ yarã griego cawapearã rõmirĩrẽ tocãnacã rũmũa jĩcãrõ tũni na batõtiyama narẽ carũsarijere. Na yarã hebreo cawapearã rõmirĩ jetore netõjãñurõ na maiñama,” ã bũsupaiyuparã. ² Bairo na caĩbũsupairo tũgo yua, pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnĩrõ caãnacãũ apõstolea majã puame Jesucristo yarã nipetĩrãrẽ na neñorĩ atore bairo na ãñuparã:

—Jãã, camasãrẽ carũsarijere cabatorã jãã caãmata, Dios yaye quetire jãã quetibujũ masĩtĩbujiorã. Tore bairo jãã caápata, ãnetibujioro. ³ Bairi jãã yarã, mujãã majũã mujãã watõa caãnarẽ jĩcã wãmo peti pũga pẽnĩrõ cãnacãũ majũ caãmũarẽ na beseya. Marĩ nipetiro marĩ caĩroarãrẽ, bairi camasĩrã, ãe ãnie Espĩrĩtu Santo cũ camasiõrĩjẽ carũsaena ãnarẽ na beseya. Bairo mujãã cabesero bero, na marĩ cũgarã tie paariquere. ⁴ Jãã puame Diore jãã jẽnicõã ninucũgarã. Tunu bairoa cũ yaye quetire jãã quetibujucõã ninucũgarã —na ãñuparã apõstolea majã.

⁵ Bairo na caĩrõ tũgo, nipetiro jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩ, Esteban cawãmecũcũre beseyuparã. Esteban puame Jesucristo mena bũtioro tũgoñatutuayupũ. Tunu bairoa Espĩrĩtu Santo cũ camasiõrĩjẽ carũsaecu majũ

añupũ. Cũ berore beseyparã Felipe, Prócoro, Nicanor, Timón, Parmenas, Nicolás. Nicolás puame Antioquia yepa macãacũ añupũ. Jesucristo yaye quetire cũ catũgõsaparõ jũgoye, ricaati cañubuemirĩcũ tunu judío majãrẽ bairo Diore cañroajũgoricũ añupũ. ⁶ Bairo na bese yaparori bero, apõtõlea tũpũ na jeásuparã. Na caetaro ñña yua, apõtõlea majã puame na wãmorĩ mena na rũpoari buire ñigãpeori, Diopũre na jẽnibõjayuparã na capaapeere.

⁷ Bairi yua, nipetiropu Dios yaye quetire tãgõpeticoasuparã. Jerusalén cũãrẽ Jesús yarã capããrã majũ ãninemoñuparã. Na mena macããna sacerdote majã cũã capããrã Jesucristo mena tãgõñatutua jũgõyuparã.

Arrestan a Esteban

⁸ Mai, añupũ Esteban cawãmecũcũ jĩcãũ Jesucristo yarã mena macãacũ. Cũ puame Dios cũ camasiõrĩjẽ mena tutuajãñũñupũ. Bairi camasã watoa capee caroare áti ññoñupũ. ⁹ Bairo cũ caãtiãno, judío majã jĩcããrã cũ boesuparã. Jĩcããrã Esclavos Libertados cawãmecuti wii, ñubuerica wii macããna, bairi jĩcããrã Cirene macã macããna, Alejandria macã macããna, Cilicia yepa macããna, bairi Asia yepa macããna cũã cũ boesuparã. Bairo cũ boetiri yua, cũtu etari, cũ mena busuyuparã, cũ busunetõgarã. ¹⁰ Bairo cũ busunetõgamirãcũã, cũ busunetõmasiẽsuparã, Esteban puame Espiritu Santo cũ camasiõrĩjẽ mena na cũ caquetibũjuro jũgori. ¹¹ Nopẽ bairo cũ busunetõmasiẽtĩrĩ yua, aperãrẽ yasiõro dinerore na joyuparã, Estebãrẽ atore bairo cabũgorõ na ñ busujããto quetiuparãpure ñrã: “Ñni Esteban, ‘Marĩ ñicũ Moisés ãnacũ cũ carotiriquire ñuẽtĩña,’ ññami. Dios cũãrẽ roro quĩbusuyami.” ¹² Bairo na caĩjocarije jũgori, Esteban mena na asiao joroque ásuparã. Bairi ti yepa macããna, cabutoa camasĩrã, bairi Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩquẽrẽ cajũgõbuerã cũã Esteban mena asiajãñũñuparã. Asiarã yua, Estebãtu atuátĩ, cũ ñee, cũ neásuparã Junta Suprema macããna tũpũ. ¹³ Bairo topũ etarã, aperã cajocarã cabusupairãrẽ na macãñuparã. Atore bairo ñ jocayuparã Esteban cũ cabairijere:

—Ñni, Dios ya wii cañnimajũrĩ wiire roro majũ ñ busunucũñami. Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩquẽ cũãrẽ bairoa roro majũ ñ busunucũñami. ¹⁴ Atore bairo cũ caĩrĩjẽrẽ jãã tũgoapu: “Jesús Nazaret macã macãacũ ãnacũ templo wiire rocacõãgũmi. Tunu bairoa marĩ caãtiãnipere Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩquẽrẽ wasoacoagũmi,” ññami Estaban —jocaraana ññuparã.

¹⁵ Bairo cañnimajũrã quetiuparã, to macããna nipetirã caruirã Estebãrẽ na caññajoata, cũ riapẽ puame ángel riapẽre bairo bauyuparõ.

7

Defensa de Esteban

¹ Bairi sumo sacerdote puame atore bairo quĩ jẽniñanemoñupũ Estebãrẽ: “¿Murẽ na caĩbusujãrĩjẽ cariape to ãniñati?” ² Bairo cũ caĩrõ tũgo, Esteban puame atore bairo ññupã: “Yũ yarã, yũ jũgõcujããrẽ bairo caãna, bairi yũ pacũare bairo caãna cũã tũgopeoya mai yũ caĩpeere: Marĩ Pacũ Dios catutuaũ majũ, marĩ ñicũ ãnacũ Abrahãrẽ cũ buiaypũ Mesopotamia cũ caãnopũ, Harãn yepapũ cũ cañniápãro jũgoye. ³ Atore bairo quĩññañupũ Dios Abrahãrẽ: ‘Mũ cañni yepa, bairi mũ yarã cũãrẽ na aweyocoácũja murẽ yũ cayepa ññoparõpũ.’ ⁴ Bairo Dios cũ cũ caĩrõ bero, Abraham Caldeapũ cañniatacu Harãpũ ãniásupũ. Cabero cũ pacũ ãnacũ riacoásúpũ. Bairo cũ cariarõ bero, Dios puame cũ jũgoásúpũ ãme marĩ cañni yepapũ Abrahãrẽ tunu. ⁵ Mai, ti yepare cũ nuniesupũ Dios Abrahãrẽ. Petoaca ñno cũãrẽ

cū joetimajūcōāñupū cū caāniparore. Bairo cū joeticimcūā, Abraham ānacū cū cayasiro beropu cū pārāmerāpūre na joyupu. Abraham ti yuteapūre capūna mácū cū caānmiatacūārē, napūre jogayupu na caāniparore. ⁶ Bairo tunu Dios qūñupū Abrahārē: ‘Mū pārāmerā caāniparā aperopu macāānarē bairo ānigarāma ti yeparure. Ti yepa ape yeparu na caāno jūgori, roro ti yepa macāāna ūmūarē bairo ānigarāma. Roro majū na paarotiri na qūē epegarāma cuatro cientos cūmarī majū,’ qūñupū Dios. ⁷ Tunu qūñupū Dios: ‘Yua, ti yepa macāānarē, mū pārāmerārē roro carotiri majārē popiye na baiō joroque na yu átigu. Bairo yu caāto bero, roro na caātana pūame tore witiri yua, ati yeparu ānigarāma. Yure ūroagarāma tunu,’ qūñupū Dios. ⁸ Bairo tunu cawāma wāme Abrahārē cū caātipeere cū cañjūgoyeticūricārō bero, caāmūrē na rupau macāājērē yisetariquere cū átiroticūñupū Dios Abrahārē. Bairo cū cañricū ānirī cū macū jīcā wāmo peti itia pēnirō cānacā rūmurī cū cacūgoro, cū rupau macāātōrē yisetayupu Abraham. Torea bairo ásupu Isaac cūā cū macū Jacob cawāmecūcure. Cabero Jacob cūā torea bairo ásupu cū pūnaa caāmūarē. Na āñuparā pūga wāmo peti rūpore pūga pēnirō cānacā poari Israēl yepa macāāna caānijūgoricarā.

⁹ “Marī ñicū Jacob ānacū pūnaa pūame, na bai Joséré qūñnatutiyuparā. Bairo qūñnatutiri yua, Egipto yeparu cañesēārā ánārē cū nunirocacōāñuparā, topu cū yasiáto, ĩrā. Bairo cū átiri, dinero jeyuparā cū wapa. Bai pua, ti yeparu cū caāno, José mena ānicōāñupū Dios. ¹⁰ Topu popiye cū cabaimiatacūārē, cū juaticōā ninucūñupū Dios Joséré. Masñiqūērē cū joyupu. Tunu bairoa ti yepa Egipto quetiupau faraón na cañ Joséré qūññajeso joroque ásupu. Bairo cū caātoi, quetiupau rey pūame cū roca macāācū gobernador majū cū cūñupū Joséré. Bairo cū caāto, Egipto yepa, bairo quetiupau rey ya wii cūārē carotimasī majū āñupū José.

¹¹ “Cabero Egipto yepare bairo Canaán yepa cūārē aua riarique āñuparō. Tie caāno nipetiro camasā popiye baiyuparā. Marī ñicūjāā ānana cūārē na cañgapee peticoasuparo. ¹² Bairo Jacob ānacū, ‘Egipto yepare trigo pan quēnoriquē cūgoyupu mai,’ na cañquetibujoro tūgo, cū pūnaa, marī ñicūjāā ānana majūrē na árotiyayupu, tie ūgariquere na wapatirápáro ĩ. Tiwatoai Egiptore ájūgoyayuparā marī ñicūjāā ānana. ¹³ Cabero tunu Egiptore na caāti watoai, José pūame cū jūgocūjāārē cū cabairijere na quetibujuyupu. Bairo cū cañquetibujoro, faraón pūame masññupū José ya poa macāānarē yua. ¹⁴ Cabero José pūame cū pacu Jacob, bairo cū yarā nipetiro setenta y cinco majū caānarē na piatirotiyupu. ¹⁵ Bairo yua, Egipto yeparu āniacoásupu Jacob. Topu riacoásupu. Marī ñicūjāā ānana cūā topu riacoásuparā. ¹⁶ Bairo Jacob cū cariaro bero, cū rupauri ānajērē neásuparā Siquem cawāmecuti macāpu. Topu etari, cū yayuparā masa ope ūtā operu. Mai, Abraham ānacū pūame Siquem macāpu ācū, nocānacā dinero tiiri ūno majū mena Hamor pūnaarē ti masa ope wapatiyayupu.

¹⁷ “Abraham pārāmerārē Dios cū caātigajūgoricarorea bairo caetaripau, marī ñicūjāā Israēl yepa caāniparā pūame capāārā masabuyuparā, Egipto yeparu āna. ¹⁸ Bairo ti yutea caāno, Egipto yepare ape quetiupau rey jāāñupū Joséré camasīcū. ¹⁹ Cū, rey ānacū pūame marī ñicūjāā ānanarē roro na ĩtoeperotiyayupu. Tunu bairoa roro majū na paarotiri na qūē eperotiyayupu. Bairo átiri tutuaro mena na pūnaa cawāmabuiarārē rerotiyayupu, na masabueticōāto ĩ.

²⁰ “Ti yuteai buiyayupu Moisés ānacū pūame. Dios pūame cū cawīmauacaré butiro qūññajesoypu. Bairo cū cabuiaro bero, cū pacua cañpūācārē cū

cãgoyuparã na ya wiipare itiarã muipna cãrõ mai. ²¹ Itiarã muipna bero yua, ‘Cũ pajĩãrema Egipto macããna,’ Ìrã, riapũ cũ pojoyuparã capacna Moisés ãnacũ rocure. Faraõn macõ pũame na carocaatacure riapũ capasaure neñañupõ. Bairo cũ nerĩ bero, cũ butioyupo cõ macã majũrẽ bairo yua. ²² Bairo na caãbutioricũ ãnirĩ Moisés ãnacũ pũame egipcio majã na cabuerije caãno cãrõrẽ masĩ butiyupu. Cãã yua, butiãcũpũ, caũmũ caĩtutuaũ majũ ãñupũ. Tunu bairoa dise caãno cãrõ átimasĩ peyocõãñupũ.

²³ “Bairi yua, cabero cuarenta cũmarĩ majũ cãgou, israelita majã cũ ya poa macããna majũrẽ na Ìñaũ ájũgoyupu. ²⁴ Topũ cũ caetaro yua, jĩcãũ Egipto macããcũ cũ yaũ israelitare cũ caãmeoqũerõ Ìñarĩ, Moisés ãnacũ pũame cũ ãmebojayupu. Bairo cũ ãmebojau yua, Egipto macããcũrẽ cũ pajĩãrocacõãñañupũ, ñe wapa manoa cũ yaũ israelitare cũ caqũerõ jũgori. ²⁵ Mai, Moisés ãnacũ pũame atore bairo Ì tũgoñañupũ: ‘ “Marĩ israelita majãrẽ Moisés jũgori marĩ netdõgũmi Dios,” Ì masĩcõãrãma yũ yarã,’ Ì tũgoñañañupũ Moisés ãnacũ. Bairo cũ catũgoñañiacũãrẽ, na pũame bairo mee cũ tũgoñañañuparã. ²⁶ Cabusuri rũmũ caãno tunu na etayupu Moisés pũgarã israelita majã caãmeoqũerãrẽ. ‘Ãmeo qũẽena, caroaro na ãmarõ,’ Ì, atore bairo na Ìñupũ: ‘Mũjãã jĩcã majã mũjãã ãniña. ¿Nopẽĩrã jĩcã majããna pũga nũgõã mũjãã ãmeo qũẽñati?’

²⁷ “Bairo cũ caĩrõ tũgori, cũ bapare caqũeĩ pũame atuãtĩri Moisere cũ turerocajoyupu. Bairo cũ turerocajori atore bairo qũĩñupũ Moisere: ‘¿Noa mũrẽ jããrẽ caroti, caĩñabeseire bairo jãã watoare mũ cũ cũati?’ ²⁸ ¿Yũre pajĩãrocaguãto miñati, ñamicã egipcio yaure mũ capajĩãrocataatore bairo átigu?’ ²⁹ Bairo cũ caĩrĩjẽrẽ tũgo, Madiãn yepapũ ruticoãsũpũ Moisés pũame. Topũ ãnicoteyupu ape majõcure bairo. Bairi tunu ñamo bõcari pũgarã pũnaa cãsupũ Moisés.

³⁰ “Cuarenta cũmarĩ bero, camasã mano desierto pũ utãũ Sinai cawãmecutiũ cũ caãno, jĩcãũ ángel cũ buiaetayupu yucũ caĩrĩcũ watoapu. ³¹ Moisés pũame tiere Ìñarĩ Ìña acũacoasupu. Bairo Ìña acũamicũã, caroaro Ìñanemogu ti caĩrõtaaca ásupũ. Bairo catuacã ácũna yua, tũgoyupu marĩ Quetiupũ cũ cabusurijere. Atore bairo Ì ocajoyupu: ³² ‘Yua, yũ ãniña mũ ñicũjãã ãnana Dios caãnacũ majũ. Yua, Abraham, Isaac bairi Jacob Dios caãnacũ yũ ãniña,’ Ì ocajoyupu Dios. Tiere tũgori, Moisés pũame butioro nanañupũ. Uwiri Ìñacãnamuesupu yua ti peerore.

³³ “Bairi tunu qũĩñupũ marĩ Quetiupũ: ‘Mũ canucũrĩpũna yũ caãnipũ ñiña. Bairi nũcãbũgorique mena mũ gũpo jutiire weya. ³⁴ Tunu, caroaro majũ ñiñajonucũña yũ yarã Israel macããna bopacooro na cabairijere. “Butioro majũ popiye marĩ netdõña, atore ãna,” na caĩrĩjẽrẽ yũ tũgonucũña. Tiere tũgori ãmerẽ narẽ netdõgũ yũ ruiatĩapũ. Bairi tiaya. Mũrẽ árotigu yũ átiya Egiptopũ, yũ yarã israelita majãrẽ na mũ canetdõbojaparore bairo Ì,’ qũĩñupũ Dios Moisés ãnacũrẽ.

³⁵ “Israelita majã pũame cãrẽ na caboetato bero caãñimiatacũãrẽ, Dios pũame cũ boypũ. ‘¿Noa mũrẽ jããrẽ caroti, caĩñabeseire bairo jãã watoare mũ cũ cũati?’ na caĩrĩcãrõ bero caãñimiatacũãrẽ, Dios pũame Moisere narẽ canetdõpũ, tunu bairoa na cajũgopũre bairo cũ cũñupũ, ángel jũgori yucũ caĩrĩpũ cũ caãno. ³⁶ Cũ, Moisenã na witiõ joroque na ásupũ marĩ ñicũjãã ãnana Egiptopũ popiye cabaimirĩcãrãrẽ. Cũã, tunu capee caroare áti Ìñoñupũ cuarenta cũmarĩ majũ ria capairiya Mar Rojo, bairi tunu desierto cãyucũmanopũ ãcũ.

³⁷ “Cũã, atore bairo na Ìñupũ israelita majãrẽ: ‘Dios pũame mũjãã mena macããcãrẽ, jĩcãũ yũre bairo caãcũ ùcũ profeta cũ ãnio joroque

átigami,' na ìñupũ. ³⁸ Tunu Moisená Israel poa macãána mena ãñupũ desierto cayucumanopure. Tunu bairoa ángel mena busuyayupu ãtãú Sinai cawãmecutiiru. Tunu bairoa marí ñicújãã ánanarê na quetibuju netõõñañupũ tie ángel cūrê cū caĩrĩquẽ caroa quetire. Marí cūã tie cū caquetibujunetõõrĩquẽrêã marí cūgoya ãme cūrê.

³⁹ “Bairo marí ñicújãã ánana puame tiere cacãgorã nimirãcūã, yugaetiayuparã. Bairo tiere boetiri tunucoagayuparã tunu Egipto yeparua.

⁴⁰ Bairi Moisés ãtãũpu cū cañitoye yua, atore bairo qũĩñuparã Moisés bai Aarõn cawãmecucure: ‘Moisés jããrê Egipto yepare cajũgowitiricu dope bairo cū cabairijere jãã masĩetĩña. Bairi wericarã jãã caĩroaparãrê na qũẽnobojaya. Na nigarãma marí jũgũãã, marĩrê cajũgoãnarê bairo cañiparã,’ qũĩñuparã.

⁴¹ Bairi yua na caĩroapu wecure bairo cabauere cū weqũẽnoñuparã. Bairo cū qũẽnorĩ bero yua, waibutoare na pajĩãñuparã, cū wericure basapeogarã. Tunu bairoa bose rĩmũ qũẽnoñuparã, cū, wecure bairo cabauũ na majũã na caãtiatacure qũĩroagarã. ⁴² Bairi Dios puame na aweyocoatĩ yua, ãmurecõo macãána ñocõãrê na cabasapeorore eñotaesupu. Bairoa quetibujuya profeta majã na caĩwoatuyarique cūã:

‘Israelita majã, ¿mujãã cuarenta cūmarĩrê desierto cayucumanopure ãna, waibutoare pajĩãrĩ, caroaro cariape yũ mujãã Ìroari?’

⁴³ Bairo mee mujãã ãpu. Wericu Molóc ya wii ñubuerica wiaca mena mujãã ãñesãñucũwũ.

Bairi tunu ñocõ ãmurecõo macããcũ Refán cawãmecucure mujãã Ìroawũ.

Mujãã majũã mujãã caqũẽnorĩcãrãrê na mujãã Ìroawũ.

Bairi mujããrê yũ wẽjogu aye yeparu, Babilonia jũgoye jãñũrĩpu,’

ĩ quetibuju woatuyayupa profeta majã marí ñicújãã ánana na cabairiquere.

⁴⁴ “Na, desierto cayucumanopũ ãna, cũgoyuparã Dios ya wii, waibutoa aseri mena qũẽnorĩcã wiire. Dios puame Moiserã, ‘Mũ caĩñaata wiireã bairo mu ápa,’ cū caĩrĩcãrõ bero cū caãta wiire cũgoyayuparã. ⁴⁵ Marí ñicújãã ánana cūã ti wiire cũgõusayuparã, na pacua na cariaro bero. Bairi Josué ãnacũ mena macãána cūã ti wiire neãñañuparã ati yepa macãána cañijũgoricarãrê Dios cū camasĩrĩjê mena narê na careri watoare. Bairi aye tuti, aye tuti macãána beropũ David ãnacũ cū caãni watoa majũ ti wiire cũgojãnañãñuparã.

⁴⁶ Rey David puame Dios cū caĩñajoro carou cañũ ãñupũ. Jacob ãnacũ pãrãmerã Diore na caĩroapa wii, wii majũrê qũẽnogamiñupũ. ⁴⁷ Bairo cū caqũẽnogamiatacũãrê, cū macũ Salomón roque qũẽnoñañupũ ñubuerica wii templo Dios ya wii majũrê.

⁴⁸ “Dios nocãrõ catutuan majũ camasã, ‘Dios ya wii nigaro,’ Ìrĩ na cãqũẽnorĩcã wiire cū caãmerĩmiatacũãrê, ti wiire qũẽnoñañupũ Salomón. Profeta majõcu cū sawoatuyarique cūã bairo Ìña:

⁴⁹ ‘ “Ati ãmurecõopũ ãnirĩ yũ rotijonucũña nipetirõpũre.

Mujãã ya yepa roque yũ caĩñajoata, õcãrõõãcã bauya.

Bairi, ¿di wii ùno yũ mujãã qũẽnobojããrãti?” Ìñami marí Quetiupau.

“¿Dipau to ãnoati toroque yũ cayerijãpapau?”

⁵⁰ Yũ jetoa ritaa yũ qũẽnowũ atie nipetirijere,” Ìñami Dios,’

ĩ woatuyayupi profeta majõcu,” na Ìñupã Esteban.

⁵¹ Ì yeparo, atore bairo na Ìnemoñupũ tunu: “Mujãã Dios cū caĩrĩjêrê mujãã botiomajõcõãña. Mujãã yeripu Diore camasĩgaenarê bairo majũ mujãã ãniña. Mujãã ãmoõ ope cūã tãgomasiẽtĩña Dios yaye quetire. Tunu bairoa Espiritu Santo cū camasĩõgarijere mujãã átigaetiya. Mujãã ñicújãã ánanarêã bairo mujãã ãnicõãña mai mujãã cūã. ⁵² ¿Ni majũ profeta majõcure mujãã ñicújãã ánana

roro átiri na na pajĩãreesupari? Tocãnacãürẽã popiye na baio joroque ásupa. Mújãã ñicújããna Cañuu majũ cũ caatĩpeere caquetibujurãrẽ na pajĩãreyupa. Cañuu caroú majũ merẽ etamiwĩ. Cũrẽ tunu mujããna cũ busujãbuitiri, cũ mujãã pajĩãrocarotiwu. ⁵³ Marĩ ñicújãã roque ángelea majã jãgorĩ na caatĩãnipeere Dios cũ roticũrĩqũerẽ tãgoyupa. Bairo mujãã pũame marĩ ñicújãã na caĩrĩjẽrẽ catãgojũgoatana nimirãcũã, tiere caroaro mujãã tãgouãsaetiya,” na ñũpũ Esteban cabutoa camasĩrĩ majãrẽ.

Muerte de Esteban

⁵⁴ Bairo cũ caĩrĩjẽrẽ tãgori yua, netõjãñurõ cũ asiayuparã. Opi bacarũpoturica tũnipũ asiayuparã Esteban mena. ⁵⁵ Bairo cũrẽ na caasiamiatacããrẽ, Esteban pũame ñe ùnie rusaricarõ mano Espĩritu Santo mena tãgoñatutuari umũrecõõpu ñĩnamũgõjoyupu. Bairo ñĩnamũgõjou yua, ñĩnabocãyupu Dios catutuaũ majũ cũ caasiyabaurore. Tunu bairoa Jesũs cããrẽ qũĩñabõcayupu Dios yapaũ cariape nũgõã pũame caĩñanucũürẽ. ⁵⁶ Bairo ñĩnarĩ yua, atore bairo na ñũpũ:

—ñĩnamũgõjoñijate! Umũrecõõ pããnucãrĩcãrõrẽ bairo ñĩñaña. Camasã Jũgocũ Dios yapaũ cariape nũgõã pũame canucũ cããrẽ ñĩñaña —na ñũpũ.

⁵⁷ Bairo cũ caĩmiatãããrẽ, na pũame na ãmoo operire bocabiacõãñuparã, cũ caĩrĩjẽrẽ tãgogaena. Bairo tãgogaetiri yua, tutuaro awajari, cũ jetore nipetiro Junta Suprema macããna cũrẽ cateerã atuãti, cũ ñeñuparã. ⁵⁸ Bairo cũ ñerĩ yua, tĩ macã ñnotaricaro jũgoyepũ cũ neásuparã. Topũ ãtã rupaa mena cũ wẽẽ, cũ wẽẽ cũ átĩpajĩã rocacõãñuparã yua Esteban ãnacũrẽ. Mai, Estebãrẽ capajĩãrã pũame na jutii cabui macããjẽrẽ Saulo cawãmecũcare cũ coterotiyuparã.

⁵⁹ Esteban pũame cũrẽ ãtã rupaa mena na cawẽẽtoye, atore bairo ñ jẽñĩñupũ Diore: “Yũ Quetiupaũ Jesũs yũ yerire bocãñeña,” ñũpũ. ⁶⁰ Bairo ñrĩ bero, rũpopaturi mena etanumurĩ busũrique tutuaro mena atore bairo ñũpũ: “Yũ Quetiupaũ, roro na caãtiere na mũ wapa boera. Na mũ masiriyobojava,” qũĩñũpũ Diore.

Bairo ñ yaparo, riacoásúpũ Esteban ãnacũ yua.

8

¹ Saulo cũã toa ñĩñũpũ Estebãrẽ na capajĩãrõ. “Ñũjãñũña bairo na caãto Estebãrẽ,” ñ tãgoñãñupũ.

Saulo persigue a la iglesia

Tĩ rũmũina Jesũs yaye quetire catãgouãari majã Jerusalén macããna nĩpetĩrãrẽ roro popiye na baio joroque ásuparã narẽ cateeri majã. Bairi nipetiro ábatapeticoasuparã Judea yepa, bairi Samaria yepa tũnirĩpu. Apõstolea majã jeto Jerusalẽpu tuayuparã. ² Aperã cañurã caũmũa jĩcããrã Esteban rupaari ãnajẽrẽ yayuparã. Bũtiorõ cũ ãnacũrẽ otiyuparã. ³ Mai, Saulo cũã roro popiye Jesucristore catãgouãari majãrẽ na baio joroque ácu ásupu. Wiiri caãno cãrõrẽ jããrĩ, tutuaro mena carõmia, caũmũa cããrẽ ñerĩ na jeãrotiyupu preso jorica wiĩpu.

Anuncio del evangelio en Samaria

⁴ Bairãpna, aperã Jerusalẽrẽ cawitiweyoatana pũame caroa queti Jesucristo camasãrẽ cũ canetõõrĩqũẽ quetire quetibujũñesẽãñuparã noo na caãtõ cãnacãpũrupna. ⁵ Na mena macããcũ jĩcãũ Felipe cawãmecũcu pũame Samaria yepa macãã macã, caãnimajũrĩ macãrẽ ásupu. Topũ etari yua, Jesucristo cũ cabairique caroa quetire quetibujũñesẽãñupũ. ⁶ Nipetiro camasã to

macãana Felipetu neñarĩ cū caĩrĩjērē caroaro tūgopeoyuparā, caroa wāmerē Felipe na cū caátĩ ññorō caĩñarā ānirĩ. ⁷ Capãārā wātĩ yeri pūna cacāgorārē catioyupũ Felipe. Bairo cū caáto, wātĩ yeri pūna pñame camasārē witiáná, awajari witiánucũñuparā. Capãārā carupauri buñrā, aperā caámasiēna cūārē catioyupũ Felipe, topũ ācũ. ⁸ Tie cū caátĩ ññorĩjērē ññarĩ, butioro useaniñuparā ti macā macãana yua.

⁹ Ti macārē āñupũ jĩcāũ Simón cawāmesũ cajūgoyerũ cūmurē bairo caátĩ ññorĩcũ. Cũ, Simón pñame Samaria yepa macãana camasārē, “Yña, caānimajũũ yũ āniña,” na ñtopeyupũ. ¹⁰ Tie cū caquetibujurijere cawāmarā, cabutoapu cūā nipetiro caroaro majũ cū tūgousayuparā. Bairo cū tūgousari, atore bairo ñnucũñuparā camasā: “Ánia, Dios cū camasĩrĩjērē cacāgoũ majũā ācũmi,” ĩ tūgoñañuparā.

¹¹ Cũ caĩrĩjērē cariape tūgoyuparā ape wāme mena yoaro cū caátito ññorĩjē jūgorĩ. ¹² Bairo carē catūgomirĩcārā yua, Felipe caroa quetire cū caquetibujuro tūgorĩ, cū pñamerē caroaro tūgousayuparā. Dios cū carotimasĩrĩpau, bairi tunu Jesucristo cū cabairiquere cū caquetibujuro jūgorĩ carōmia, cañmua cūā bautiza rotiyuparā. ¹³ Simón cajūgoyerũ camasārē caĩtomirĩcũ cūā Felipe caroa queti, cū caquetibujurijere tūgousayupũ. Cũ cūā bautiza rotiyupũ. Bairo bautiza rotiri bero, Felipe mena āñesēñupũ. Felipe caroa wāmerē cū caátĩ ññorĩjērē ññarĩ, tūgoñacōā maniasupũ Simón cūā.

¹⁴ Bairi yua, Felipe mena macãana apóstolea majā Jerusalēpu caāna, “Samaria yepa macãana Dios yaye quetire boyama,” na caĩrĩjērē tūgorĩ, Pedro, apeĩ Juan mena na joyuparā Samaria yepa macãana tũpu. ¹⁵ Topũ etarā, ñubueri majā catūgousarārē Diopũre na jēnibojayuparā, Espĩritu Santo, Dios, cū Yeri majūrē na cū joátō, ĩrā. ¹⁶ Mai, narē Espĩritu Santo na jāāesupũ. Marĩ Quetiupau Jesús wāme mena bautizarique jetore ásuparā mai to Samaria yepa macãana catūgousari majārē. ¹⁷ Bairi Pedro, apeĩ Juan mena rũpoa buire na wāmo mena ñigāpeoyuparā. Bairo na caátõpu, Espĩritu Santo, Dios Yeri majũ na jāāñupũ yua.

¹⁸ Simón pñame apóstolea majā camasā rũpoa bui na cañigāpeoroa, Espĩritu Santo cū caatóre ññarĩ, apóstolea majārē dinero nunigayupũ. ¹⁹ Bairo nunigari, atore bairo na ññupũ:

—Yũ cūārē yũ joya tie masĩrĩqũērē. Yũ cūā ni jĩcāũ ũcārē yũ wāmo mena yũ cañigāpeoroa, Espĩritu Santo cū jāátõ mujāā caátõrea bairo ĩ, yũ boya —na ññupũ Simón apóstolea majārē.

²⁰ Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo qũññupũ Pedro pñame:

—Mũa, dinero mena mũ wapatiga tūgoñaña Dios cū catutuarijere. Roro mũ tūgoñaña. Bairi, jũmũ dinero mũ mena to yasiátõ! ²¹ Dios cū caĩñajoro mũ catūgoñarĩjē cariape mee niña. Bairi jĩcā wāmeacā ũno Dios yerire mũ ñemasĩtĩña mũa. ²² Roro mũ catūgoñarĩjērē jānaña. Tunu bairoa Diore butioro cū jēniña, carorije mũ catūgoñarĩjērē cū camasiriyobojaparore bairo ĩ. ²³ Mũ yeri ññetĩña. Caroaro cariape mũ tūgoñaētĩña mũa —qũññupũ Pedro Simorē.

²⁴ Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo na ññupũ Simón Pedrojāārē:

—Diopũre yũ mujāā jēnibojawa, yũre mujāā caĩrōrē bairo to baieticōātõ, ĩrā —na ññupũ yua.

²⁵ Cabero to macãanarē marĩ Quetiupau Jesús cū caátaje na caĩñarĩqũērē, bairi tunu Dios yaye quetire na quetibujurĩ bero, tunucoásuparā apóstolea majā Jerusalēpu. Topũ áná, capee macãārĩrē Samaria yepapu quetibujuyuparā caroa quetire.

Felipe y el funcionario etiope

²⁶ Cabero ángel marí Quetiupau cū cajou p̄ame atore bairo q̄iñup̄ Felipere: “Ácája ape n̄gōā warua jope macāā wāā Jerusalem caátí wāā, Gaza macā caetari wāāp̄.” Ti wāā p̄ame desierto cayuc̄manop̄ añuparō.

²⁷ Bairo ángel cū cañr̄j̄r̄ē t̄go, ti wāāp̄ acoásúp̄ Felipe. Bairo ti wāāp̄ eta yua, j̄cāū Etiopía yepa macāāc̄r̄ē bocáyup̄. Cū p̄ame ti yepa macāāc̄ cañnimajūñ añup̄. Bairo caāc̄ū ānir̄i, ti yepa macāāna quetiupau yaye dinerore caññausau añup̄. Ti r̄um̄r̄ir̄ē Jerusalem Diore cañubuepeou átaçū añup̄. ²⁸ Bairi Jerusalem cañniataçū cū ya yepap̄ tunuácú baiyup̄. Bairo ácú yua, cū ya cañricacap̄ ruri, profeta Isaías ānacū cū cawoatuc̄r̄iq̄er̄ē bueásup̄.

²⁹ Bairo cū buenutuátó, atore bairo q̄iñup̄ Espíritu Santo p̄ame Felipere: “Tia cañricaacatu p̄ame ácája.” ³⁰ Bairo Felipe p̄ame cañricaacatu ácú, t̄goyup̄ Etiopía macāāc̄ū Isaías tutire cū cabuero. Bairo t̄gori, atore bairo q̄iñup̄:

—¿M̄ cabuerijere m̄ t̄gomasññatí?

³¹ Bairo cū cañr̄ō t̄go, atore bairo q̄iñup̄ Etiopía macāāc̄ū p̄ame:

—Ȳ t̄gomasññat̄na ȳre caçetibuj̄ cū camano j̄gori —q̄iñup̄.

Ī yaparo yua, Felipere cū cañricacap̄ wāma ájāārotiri bero, cūtu cū ruirotiyup̄. ³² Etiopía macāāc̄ū cū cabueataje p̄ame atore bairo ĩñuparō, Jesucristo cū cabaipere profeta Isaías ānacū cū caçetibuj̄woaturique:

“Oveja nuric̄u camasā cū pajjāgarā, cū na caneátatore bairo cañm̄ cūārē cū pajjāgarā cū neāgarāma.

Tunu bairoa cordero poa mena jutii q̄ñenogarā, cū poare na cajuaro, b̄suetiyami.

Torea bairo cañm̄ cūā b̄suetigumi, roro cū na caátimiatacūārē.

³³ Cū, cañm̄ carōn cū cañnorē bairo cū rori, cū boyeti epegarāma.

Ñe wapa mee roro cū átigarāma.

Ati yepap̄, cū camasāçuti ānie to manio joroque cū átigarāma cū cañni ȳtea macāāna p̄ame.

Bairi ni j̄cāū ūcū, roro cūrē na caátaje wapare cōñapeyomasññat̄m̄,”

Ī quetibuj̄ya Dios ya tuti, Etiopía macāāc̄ū cū cabueataje.

³⁴ Etiopía macāāc̄ū p̄ame atore bairo q̄iñup̄ Felipe:

—Noarē ĩ quetibuj̄u bairo q̄iñup̄ quetibuj̄u woatuyupari profeta majoc̄u: ¿Cū majūā cū cabaipere q̄iñatí? ¿O apeí ūcū p̄ame cū cabaipereata q̄iñatí? Ȳ quetibuj̄ya tierē. Ȳ masīgaya ȳ cūā —q̄iñup̄.

³⁵ Bairo cū cañññarō, Felipe p̄ame cū quetibuj̄yup̄ nipetiro. Etiopía macāāc̄ū cū cabuej̄goatapani quetibuj̄u ácú, caroa queti Jesús yaye cūārē nipetirijere cū quetibuj̄yup̄ Felipe. ³⁶ Cabero jāñur̄i ria cañn̄p̄are na caetaro, atore bairo q̄iñup̄ Etiopía macāāc̄ū Felipere:

—Ato ñña oco. Bairi, çȳre m̄ bautizagaetiati? ³⁷ Bairo cū cañr̄ō, Felipe p̄ame atore bairo q̄iñup̄:

—Cariape m̄ cat̄goñatutuarije nipetirije mena m̄ cat̄gousaata, m̄r̄ē ȳ cabautizaro ñña.

Bairo cū cañr̄ō t̄go, atore bairo q̄iñup̄:

—“Cariape Jesucristo, Dios macū majū ññami,” ñi t̄goñña —q̄iñup̄ Etiopía macāāc̄ū Felipere.

³⁸ Bairi yua, cañricare tuarotiyup̄. Bairo tuarotiri yua, p̄garāp̄na ruñcār̄i riap̄ ásūparā. Top̄ Felipe p̄ame oco mena cū bautizayup̄

Etiopía macããcūrē yua. ³⁹ Bairi yua, riap̄u cañniatana na camaátó bero, marī Quetiup̄u yeri, Espíritu Santo p̄ame Felipere cū necoásúr̄u aperop̄u. Etiopía macããcū p̄ame q̄iñanemoesup̄u Felipere yua. Bairo q̄iñanemoeticūã, useanirīq̄iē mena ájūgo ásup̄u tunu, cū ya yerap̄u ácú. ⁴⁰ Cabero Felipe p̄ame Azoto sawāmecati macār̄u añup̄u. Top̄u ácū, tocānacā macãārē quetib̄uj̄u etayup̄u.

9

Conversión de Saulo (Hch 22.6-16; 26.12-18)

¹ Mai, Saulo p̄ame Jesucristo yarā catūgousari majārē na asiajānaesup̄u. Nipetiro na ūnarē pajīřegayup̄u. Bairi Saulo p̄ame sumo sacerdote tur̄u ásúr̄u. ² Damasco macããjē “Narē ñeña,” Irīq̄iē paperare q̄iñenorotíasup̄u sumo sacerdotere. Ñubuerica wiiri macããna caroa quetire catūgousarā, carōmia, cañm̄ua cañnarē Jerusalēp̄u na preso jogu top̄u cū caápáro jūgoye, bairo cū átirotiyup̄u Saulo sacerdote majā quetiup̄aure. Tiere bóca yua, acoásúr̄u ti macār̄u. ³ Bairo cū caátó, Damasco macārē cū caetagarō majū cañnoa, caasiyarije majū cū asiyaetayuparo. ⁴ Bairo cabairo, Saulo p̄ame ñacoasup̄u yerap̄u. Yerap̄u ácú, atore bairo caocajorijere tūgoyp̄u: “Saulo, Saulo, ¿nopēī yure m̄u pesucatiyati?” ĩ ocayoyparo.

⁵ Saulo p̄ame, “Quetiup̄u, ¿ñam̄u ūcū m̄u añiñati?” ĩ jēniñañup̄u. Bairo cū caīrō, cab̄usurije p̄ame atore bairo q̄iñnemoñuparō: “Yua, Jesús Nazaret macããcū yu añiña. Roro yu átigu, m̄u causana yu añiña. ⁶ Wām̄nucārī m̄u caátí macār̄u ácúja. Top̄u m̄u caátipeere m̄u quetib̄uj̄ugarāma.”

⁷ Cū baparā cū mena caán̄a p̄ame masamanirōcūã, cab̄usurijere catūgoatana añirī ac̄uanetōcoasuparā. ⁸ Cabero Saulo p̄ame yua, yepa cañniatacu wām̄nucāñup̄u. Bairo wām̄ucārī cū caññagamiatacūārē, cū caapee p̄ame ñnap̄aēsuparō. Bairo cū caññamasīētōi yua, cū baparā p̄ame Damasco macār̄u cū necoásuparā. ⁹ Ti macār̄u etari bero, itia r̄um̄u majū ññamasīcūã, tunu bairoa ūgaec̄u, etiec̄u, añicōñañup̄u.

¹⁰ Mai, ti macār̄u añup̄u catūgousari majōc̄u Ananías sawāmec̄uc̄u. Cūrē marī Quetiup̄u p̄ame q̄iñeguericarore bairop̄u buiaetari, atore bairo q̄iññup̄u: “¡Ananías!” q̄iñ jēniñañup̄u. Bairo cū cañjēniñarō, Ananías p̄ame, “Atoa yu añiña yu Quetiup̄u,” q̄iññup̄u.

¹¹ Atoe bairo q̄iñnemoñup̄u marī Quetiup̄u p̄ame tunu: “Wām̄nucārī ácúja átawā Cariape sawāmec̄utiwā p̄ame. To ácú, Judas ya wii macããnarē, ‘¿Noop̄u cū añiñati Saulo sawāmec̄uc̄u Tarso macããcū jīcāū?’ na mi jēniñagu. Cū, Saulo p̄ame yu jēni baiyami mai. ¹² Merē q̄iñeguericarore bairop̄u cū tur̄u m̄u caáp̄ere cū ñiñoap̄u Saulore. M̄u, Ananías sawāmec̄uc̄u jāatī, cū r̄uroa bui ñigāpeo m̄u caátipeere ññaami, Saulo tunu cū caññamasīparore bairo ĩ. Bairo cū m̄u caátipeere merē ññaami.”

¹³ Bairo cū cañjējērē tūgori, Ananías p̄ame atore bairo q̄iññup̄u Jesure: “Capee majū Saulo roro cū caátie quetire yu tūgonucūña. Roro majū carori wāmerē átiocajonucūñami murē catūgousari majā Jerusalén macããnarē.

¹⁴ Āmerē at̄up̄u tunu atore. Sacerdote majā quetiuparārē ñerotirica papera p̄ūrōrē q̄iñenorotiri at̄up̄u, ato macããna nipetiro murē catūgousarārē preso jorica wiip̄u na jeáḡu,” q̄iññup̄u marī Quetiup̄aure Ananías.

¹⁵ Bairo cū caīrō, marī Quetiup̄u p̄ame atore bairo q̄iñnemoñup̄u Ananīarē: “Ácúja cū tur̄u. Cū, Saulo yu cabeseatac̄u ññami. Cūã, yu yaye

quetire quetibujugumi nipetiropu macãanarê. Na quetiuparã reyes majã, aperã israelita majã cããrê caquetibujupau niñami cã, Saulo. ¹⁶Yu yaye quetire cã caquetibujuro jùgori popiye baigumi. Yu majũ tie cã cabaipeere cã yu quetibujugu Saulore,” qũĩñupũ Jesús Ananiãrê.

¹⁷Bairo cã caĩrõ bero, Ananiã ruame ásuru Judas ya wii, Saulo cã caãni wiiru. Ti wii cã caãni wiiru jããetari bero yua, Saulo rapoa bui cã wãmorĩ mena ñigãpeori atore bairo qũĩñupũ:

—Saulo, yu yaure bairo caãcũ, marĩ Quetiupau Jesús maapu mu caátõ mure cabuiatacu ruame mu tũru yu joami, tunu caĩñamasĩetĩmiatacu miñamasĩõ joroque ĩ. Tunu bairoa ñe ùnie Espĩritu Santo cã camasĩõrjê carusaecu cã ãnio joroque ĩ, mu tũru yu joami —qũĩñupũ Ananiã Saulore.

¹⁸Bairo cã caĩrõ, jicoquei ññamasĩcoasupu tunu. Wai nutãrê bairije cã caareeru cañiataje cañaweyorore bairo caroaro jicoquei ññamasĩcoasupu tunu. Bairo cã caĩñamasĩõ bero yua, cã bautizayupu Ananiã. ¹⁹Cabero ugayupu yua ugariquere. Bairo ugari beropu tutuayupu tunu itia rãmu caugaetiatacu ãniri. Bairi yua, Damasco macããna Jesucristo yaye quetire catãgousari majã mena nocãnacã rãmu ùno ãninemoñupã.

Saulo predica en Damasco

²⁰Cabero Jesús Dios macã cã caãnierê quetibuju jùgoyupu Saulo ñubuerica wiiri macãanarê. ²¹Bairi nipetiro cã caĩrjêrê catãgorã ruame tãgocõã maniãti, atore bairo ãmeo ññuparã na majũ:

—Ñni, Jerusalẽru ãcũ, Jesure catãgousarãrê roro caátacua niñamijã. Ati macã macããna Jesure catãgousarã cããrê ñei acũ baiupu, Jerusalẽru sacerdote majã quetiuparãrê popiye narê na áparo ĩ —ãmeo ññuparã na majũ Saulore.

²²Bairo na caĩmiatacããrê, Saulo ruame netõjãñurõ tãgoñatutuari camasãrê na quetibujuyupu Jesucristo Mesías cã caãnierê. Bairo cã caĩquetibujuroi, judío majã Damasco macããna ruame dope bairo qũĩnetõmasĩesuparã.

Saulo escapa de los judíos

²³Capee rãmurĩ canetõrõ bero, judío majã ruame jicãrõrê bairo tãgoñarĩ, Saulore cã pajjãgamiñuparã. ²⁴Bairo cã pajjãgamiñi yua, umureco, ñami cããrê ti macã ãñotaricaro macããjê jopeeripu cã cotenucũñuparã. Saulo ruame bairo na caãtigarijere masĩcõãñupã. ²⁵Tiere tãgori yua, Jesucristore catãgousarã ruame pii capairiwũru cã ájããrotiri, ti macã ãñotaricaro jãgoyeru cã ruio joyuparã ñamiru caãno. Bairo na caátõ, rutiypu Saulo ti macã macããna judío majã cãrê capajjãgarãrê.

Saulo en Jerusalén

²⁶Cabero Jerusalẽru etau, ti macã macããna Jesucristore catãgousarã mena ãnigamiñupã. Ti macã macããna ruame roque cã uwjãñuñuparã mai. “Jesucristo yau yu ãniña,” cã caĩrjêrê cariape tãgoesuparã. ²⁷Bairo na cabaimiatacããrê, Bernabé ruame apóstolea majã tũru cã jũgoásupu Saulore. Bairo natu cã jùgoetari, Saulo cã cabairiquere na quetibujuyupu. Atore bairo na ññupũ: “Ñni, Saulo, marĩ Quetiupau qũĩñãñupũ, maapu ácũ. Tunu bairoa cã mena busuyupi. Bairi tunu Damascoru ãcũ, Jesús cã cabairijere tãgoñatutuarique mena quetibujuyupi,” na ññupũ Bernabé apóstolea majãrê. ²⁸Bairo cã caĩquetibujuro jùgori na mena ãnimasĩñupũ Saulo yua. Bairi Jerusalén macã macããnarê marĩ Quetiupau cã caãnierê tãgoñatutuarique mena na quetibujunucũñupã. ²⁹Judío majã griego yayere cabusarã cabusuri que netõrã mena cããrê busupẽniñupã. Bairo cã cabusupẽnimitacããrê, na ruame cã caĩrjêrê tãgogaesuparã. Bairi cã pajjãga

tūgoñañuparā. ³⁰ Bairo na caátigarijere tūgori, Dios yarā Saulo mena macāāna p̄ame cū jūgoásuparā Cesarea macāp̄. Top̄u etarā, cū árotiyuparā cū ya macā Tarsop̄.

³¹ Cabero Jesure caĩroarā Judea yepa caāna, bairi Galilea yepa caāna, bairi Samaria yepa macāāna cūa caroaro jicārō t̄ani ānimasñuparā. Dios cū carotirore bairo jeto caroaro áticoā ninucñuparā. Tunu bairoa, n̄cābugorique mena Diore ĩroayuparā. Bairo qũĩroari, Espiritu Santo cū camasĩorĩjē jūgori capāārā Jesucristore catūgousarā āninemonucñuparā.

Curación de Eneas

³² Pedro p̄ame catūgousari majārē caĩñañesēñū ānirĩ, Lida macā macāāna cūārē ĩñau ácu baiyup̄. ³³ Top̄u etau, Eneas cawāmecucu jicā wāmo peti itia p̄enirō cānacā cūmarĩ majū cūgoūp̄na caāmasĩēcū, camap̄u cacũñaurē qũĩñañup̄. ³⁴ Bairo qũĩñarĩ, atore bairo qũĩñup̄:

—Eneas, Jesucristo m̄u cariyecuti ānierē m̄u netōōgami. Bairi, wām̄ncārĩ m̄u cacũñarōrē qũēnoña.

Bairo cū caĩrō tūgo, Eneas p̄ame jicoquei wām̄ncācoásup̄. ³⁵ Nipetiro Lida macā macāāna, aperā Sarón macā macāāna cūa ĩñañuparā catiri cū cawām̄ncārĩjērē. Bairo cū cabairo, caĩñaatana p̄ame marĩ Quetiup̄are cū tūgousajēgoyuparā.

Resurrección de Dorcas

³⁶ Ti yutea caāno añupō jicāō carōmio Jesucristore catūgousari majōco, Tabita cawāmecuco, Jopē cawāmecuti macāp̄. Griego yaye menarē Dorcas wāmecup̄o. Cō, Dorcas p̄ame caroaro áticoā ninucñupō. Cabopacarārē na juátinucñupō. ³⁷ Ti yutea macāā rām̄urĩ caānoa riaye bocayupo cō p̄ame. Bairo riaye bocari yua, riacoásupo. Bairo cō cariaro bero yua, cō rupaarĩ ānajērē cose yaparori, ti wii bui macā ar̄ap̄u cō cũñuparā. ³⁸ Jopē na caĩrĩ macā p̄ame Lida na caĩrĩ macā t̄up̄u añuparō. Pedro p̄ame mai Lida macāp̄u añup̄. Bairi Jesucristore catūgousari majā top̄u Pedro cū caānierē tūgori yua, na mena macāāna p̄ugarā ĩm̄uarē na joyuparā Pedro t̄up̄u. “‘Ato Jopēp̄u tām̄urĩ cū ápáro, miama’ cū m̄ujāā ĩgarā,” na ĩjoyuparā.

³⁹ Bairo na caĩjoatana na caĩrĩjērē tūgo, Pedro p̄ame na mena acoásup̄u Jopēp̄u. Cabero yua, top̄u cū caetaro, cō ānacō rupaarire na cacũata ar̄ap̄u cū jūgoásuparā Pedore. To na caetaro, cawapearā rōmirĩ p̄ame cō ānacōrē ĩnarĩ, butiōro cō otiāmejoreyuparā. Tunu bairoa jutiirori, apeye jutiip̄arĩ catiop̄u mai Dorcas cō caqũēnoñarĩqũērē Pedore qũĩñorĩ otiyuparā.

⁴⁰ Bairo na caátimiatacũārē, Pedro p̄ame nipetirore na witi árotiyup̄u macāp̄u. Bairo átiri bero, cū r̄opopaturĩ mena etanumurĩ jēniñup̄u Diop̄are. Jēni yaparori bero yua, Dorcas ānacō p̄amerē ĩnarĩ, atore bairo cō ĩñup̄u Pedro:

—¡Tabita, wācāña!

Bairo cū caĩrōā, cō ānacō p̄ame ĩñapāñupō. ĩñapāñĩ yua, Pedore qũĩñabocarĩ wām̄numñupō sama buip̄u. ⁴¹ Bairo cō cabairo, Pedro p̄ame cō wātop̄u ĩerĩ cō tūgāwām̄ñoñup̄u. Cabero yua, catūgousari majā, aperā cawapearā rōmirĩ cūārē na piijōjoyup̄u Pedro tunu. Pedro p̄ame catio caācōp̄rē na ĩñoñup̄u Dorcare yua. ⁴² Tie Pedro Jesucristo cū camasĩrĩjē jūgori cū cacatiatajere nipetiro Jopē macā macāāna tūgoyuparā. Tiere tūgori, capāārā tūgousayuparā marĩ Quetiup̄are to macāāna. ⁴³ Pedro p̄ame yua, carpe rām̄urĩ añup̄u ti macāp̄are. Waib̄utoa aserire cabopori majōcu Simón cawāmecucu ya wip̄u tuayup̄u Pedro.

10

Pedro y Cornelio

¹ Cesarea macāp̄are āñupū jīcāū Cornelio cawāmes̄c̄u. Romano ya, pajīārī majā poa Italiano cawāmes̄c̄uti poa quetiur̄a capitān āñupū. ² Cū p̄ame caīm̄ caīm̄ āñupū. Cū pūnaa, bairi cū n̄mo mena jīcārō Diore qūīroarā cū basapeonucūñuparā. Tunu bairoa paio dinerore na j̄nucūñupū judío majārē, na jaāc̄u. Bairi tocānacānia Diore cū j̄ninucūñupū. ³ Bairi yua, jīcā rūm̄ tres de la tarde caāno ñubueācū cū caāto, qūēguericarore bairo apeire qūīñañupū:

Caroaro majū qūīñañupū āngel, Dios cū cajou cū t̄ur̄ cū caetarore. Cūtu etari yua, āngel p̄ame atore bairo qūīñupū: “¡Cornelio!” ⁴ Bairo cū caj̄ñiñarō, Cornelio p̄ame qūīñacōā maniās̄up̄. Bairo qūīñarī yua, uwimicūā, atore bairo qūī j̄ñiñañupū Cornelio: “Ȳn Quetiur̄a, ¿ñerē ȳn caātore m̄ boyati?” Atore bairo qūīñupū āngel p̄ame tunu: “Dios cārē m̄ caj̄ñiñj̄rē t̄goyami. Tunu bairoa cabopacarārē m̄ caj̄ātiere ññajesoyami. ⁵ Bairi m̄ mena macāāna jīcārā ūnarē na ārotiya. Na p̄ame Simón, cūā, tunu Pedro cawāmes̄c̄u, Jope macāp̄ caācārē na piiráp̄aro. ⁶ Cū, Pedro p̄ame, apeī Simón cawāmes̄c̄u waib̄toa aserire cabopori majōc̄u ria capairiya t̄ni caācū ya wiip̄ ññami,” qūīñupū āngel Corneliore.

⁷ Cārē cabus̄ āniātac̄u āngel cū caātó bero, cū ām̄na p̄garā, apeī jīcāū soldau caīm̄ can̄c̄ub̄gon, petiro cū caīroa mena, na piijoyur̄ Cornelio. ⁸ Bairo na piijori, nipetirije cū caīñaatajere na quetib̄j̄ yaparori bero, na joyur̄ yua Jope macāp̄.

⁹ Cabusuri rūm̄ pasaribota majū caāno ti macā t̄ni maap̄ na caānutuátó, Pedro p̄ame wīi wiip̄ wām̄ ás̄up̄, Diore j̄ñiāc̄u. ¹⁰ Bairo j̄ñiāc̄u, Pedro p̄ame queyari ūgagamiñupū. Bairi cū caugapeere na caq̄ñenotoye, qūēguericarore bairo apeye ūnierē ññañupū: ¹¹ Cū caīñajoata, ūm̄recóo p̄āñnc̄ācoasup̄aro. Bairo capārō yua, jutii asero capairi aserore bairo cabauri asero ruias̄up̄aro. Ti asero p̄ame bap̄aricānacāp̄a jiyarica asero rocayoa ruias̄up̄aro Pedro t̄ur̄. ¹² Ti aseror̄ yosayuparā nipetiro waib̄toa caāna cārō yep̄a macāāna. Bairi nipetiro āña ūna, aperā cawārā cūā nipetiro āñuparā ti asero buip̄are. ¹³ Pedro p̄ame yua, atore bairo t̄goyur̄: “Pedro, wām̄nc̄āña. Waib̄toare pajīārī ūgaya,” caib̄s̄uocajorijere.

¹⁴ Bairo caīrō t̄go, Pedro p̄ame atore bairo ññupū: “Ȳn Quetiur̄a, ȳn ūgaetiḡ. Ānoa moena jāā, judío majā, jāā caugaena ññama.” ¹⁵ Bairo cū caīrō bero, atore bairo bus̄arique qūñemoñuparō tunu: “Caroarā Dios cū caātic̄ūrīcārārē, ‘Moena ññama,’ j̄t̄icōāña.”

¹⁶ Itiani majū ti aserore cū āti ññupū. Bairo cū caīñorō bero yua, wām̄nc̄oās̄up̄aro ti asero tunu ūm̄recóor̄. ¹⁷ Pedro p̄ame ti asero cawāmuátó bero, butioro t̄goñañupū. “¿Dope bairo ĩgaro to baiupari ȳn caīñaataje?” ĩ t̄goñañupū. Bairo cū caīt̄goñāño, Cornelio cū cajoatana p̄ame Simón waib̄toa aserire caq̄ñenorī majōc̄u ya wiire j̄ñiñā macāñuparā. Bairo bairi cū ya wii jope t̄ur̄ etayuparā. ¹⁸ Bairo etarā yua, bus̄arique tutuaro mena, “¿Ati wii Simón Pedro cū caāni wii to āñifati?” ĩ j̄ñiñañuparā.

¹⁹ Pedro mai, cū caīñaatajere cū cat̄goña āninucūrō, Espiritu Santo p̄ame atore bairo qūīñupū: “Caīm̄na itiarā m̄rē macārā ātiyama. ²⁰ Wām̄nc̄ārī ruiāc̄aja na t̄ur̄. Ȳna, na ȳn joap̄. Bairi caroaro mena na m̄ bocāḡ,” qūīñupū Espiritu Santo Pedrore.

²¹ Bairo cū caĩrõ tũgo, Pedro ɸame ruiáti, na eta, atore bairo na ĩñupũ caũmũarẽ:

—Yua, yu añiña mũjãã camacãũ. ¿Dope bairo átiranã mũjãã baiati?

²² Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñuparã:

—Cornelio cawãmecũcũ soldaua caetĩupũ capítan jãã joami. Cornelio ɸame cariape caácsu niñami. Diore caĩroanucũũ niñami. Mũ yarã judío majã cãã Cornelio qũĩroari cū bonucũñama. Bairi ángel ɸame atore bairo qũĩũpũ Cornelio: “Pedrore cū piijorotiya. Mũ ya wiĩpũ cū apáro. Bairo cū caetaro, cū caquetibũjũpeere tũgopeoya,” qũĩũpũ ángel Cornelio —qũĩñuparã cū cajoricarã Pedrore.

²³ Bairo na caĩrõ tũgo, Pedro ɸame cū caãni wiire na jããrotiyupũ. Ti ñamirẽ cū mena tuayuparã. Cabusuri rãmũ caãno acoásupũ Pedro na mena yua. Cũ mena bapacũti ásúparã ĵicããrã Jope macã macããna Jesucristore catũgousarã cãã.

²⁴ Ti rãmũ busuri rãmũ etayuparã Cesarea macãpũ. Cornelio ɸame ĵicããrã cū yarã mena, bairi aperã cū baparã majũ, cū capiijoatana mena na coteyuparã Pedrojããrẽ. ²⁵ Pedro ti wiĩ cū caetaro tũgo, Cornelio ɸame cū bocãũ witiásupũ joperũ. Bairo qũĩñarĩ yua, rũropaturi mena etanumurĩ qũĩroayupũ Cornelio Pedrore. ²⁶ Bairo cū caáto ĩña, cū tũgãwãmũorĩ, atore bairo qũĩñupũ Pedro:

—Yu cãã, mũrẽã bairo caãcũ yu añiña. Bairi wãmũũncãña.

²⁷ Bairo qũĩrĩ, jãásupũ Pedro Cornelio mena. Ti wiĩ ɸupearũ etaũ, na etayupũ Pedro aperã capããrã camasã caetayuatana. ²⁸ Topũ na etari, atore bairo na ĩñupũ Pedro:

—Jãã, judío majãrẽ, “Aperã mena bapacũpericõãña. Na wiĩripũ añesẽãtĩcõãña,” jãã ĩnucũñama jããrẽ cajũgoũbueri majã. Merẽ mũjãã masĩrã tiere. Bairo jãã, judío majã, jãã cabaimiatacããrẽ, Dios ɸame atore bairo ñi quetibũjũami: “Caroarã Dios cū caáticũĩrcããrẽ, ‘Moena niñama,’ ĩtĩcõãña nipetirore,” ñiami. ²⁹ Bairi judío majõcũ nimicãã, jicoquei yũre mũjãã capiijoatajere tũgori yu atĩarũ. Bairi, ¿dope caátĩpũ ĩrã, yũre mũjãã piĩjoati? Yu masĩgaya tiere —na ĩñupũ Pedro.

³⁰ Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Cornelio ɸame Pedrore:

—Baparcãnacã rãmũ netõña ato yu wiĩ ãcũ, ati hora ĩnoa ugarique betiri Diore yu caũbueãniatato bero. Bairo yu cajẽniãno yua, caãno tusarõa ĵicãũ caũmũ asiyarije cajutii jãñaátacũ yu tũpũ buiaetaami. ³¹ Bairo buiaetari yua, atore bairo yu quetibũjũami: “Cornelio, Dios, cũrẽ mũ cajẽnĩrĩjẽrẽ tũgoyami. Tunu bairõa cabopacarãrẽ mũ cajũãtiere ĩñajesoyami. ³² Bairi mũ mena macããna ĵicããrãrẽ na piĩrotiyoa Simón Pedro Jope cawãmecuti macãpũ caãcũrẽ. Cũ, Simón Pedro ɸame, apeĩ Simón waĩũtoa aserire caqũẽnorĩ majõcũ capairiya ria tũnĩpũ caãcũ ya wiĩpũ niñami,” ñi quetibũjũami cū ɸame. ³³ Bairo yũre caũmũ cū caĩrĩjẽrẽ tũgo, jicoquei mũrẽ yu macãrotiyoarũ. Bairi mũ ɸame caroaro mena jãã tũpũre mũ atĩupa. Ámerã yua, nipetiro Dios cū caĩñajõrore marĩ añiña. Bairi atopũ nipetiro neñarĩ mũrẽ jãã cotearũ, marĩ Quetĩupũ mũrẽ cū caĩrotĩrijere tũgogarã —qũĩñupũ Cornelio Pedrore.

Discurso de Pedro en casa de Cornelio

³⁴ Bairo Cornelio cū caĩrĩjẽrẽ tũgo, atore bairo na ĩ jũgoyupũ Pedro:

—Ámerẽ yu tũgoña masĩña yua. Marĩ tocãnacãũpũrea judío majã, bairi judío majã caãmerã cũãrẽ marĩ mai ĩñañami Dios. ³⁵ Dios ɸeanĩrĩqũẽ mena ĩñañami tocãnacã poa macããna camasã cũrẽ caroaro caĩroarãrẽ, caroã macããjẽrẽ caátĩãnarẽ. ³⁶ Mai, Dios ɸame Israel poa macããnarẽ na quetibũjũyupi,

Jesucristo jūgori caroa macāājē quetire tūgori caroaro na ānimasīō joroque ī. “Cū, Jesucristo camasā nipetiro Quetiupau nigami,” ĩcūñupī Dios. ³⁷ Mujāā, merē mujāā masīrā judío majā jāā caāni yeparu cabairiquere. Juan camasārē quetibujari cū cabautizaro beropu Jesús pūame caroa quetire quetibuju jūgowī Galilea yeparu. ³⁸ Dios pūame cū, Jesús Nazaret macāacūrē catutuau, ñe ũnie Espiritu Santo cū masīōrījē carusaecu majū cū āsupi. Merē mujāā masīrā tiere. Bairi Jesús pūame caroa wāmerē ātiñesēāwī. Tunu bairoa wātī cū camasīrījē jūgori camasā roro cabairārē na catiowī Jesús. Dios cū camasīrījē jūgori tore bairo ātimasīwī Jesús.

³⁹ “Bairi jāā nipetirije Jesús Jerusalén, bairi Judea yeparu cū caātajere cañnarīcārā jāā āniña. Bairo cū cabueñesēārō bero yua, cū pajīārocawā. Yucupāipū cū papuatuocawā, cū, Jesure yua. ⁴⁰ Bairo cū na caātirocamiatacūrē, Dios pūame itia rūmū bero tunu cū catioyupī. Bairo cū cacatioro bero, Jesús pūame jāā tūpu buiaetawī tunu. ⁴¹ Baipua, nipetiro camasārē na buia ĩñoemi. Jāā jetore buiaetawī, Dios, ‘Yū macū cū caquetibujarījere caquetibujānetōparā,’ cū caīweyoricārā jetore. Bairo Jesús tunu cū cacatioro bero, cū mena ũga, eti, jāā āpu. Cūrē cañnarīcārā jāā āniña. ⁴² Cū, Jesua, jāā quetibuju rotijowī camasārē, cū pacu Dios pūame āme cacatirā, aperā cariaricarā cūrē cañnabesei majū cū cū cacūrījērē na masīāto ī. ⁴³ Merē nipetiro profeta majā ānana Jesús cū cabaipeere quetibuju cūñāñupā. Bairi Jesure noa ũna cariape catūgousari majā pūame Jesús jūgori ñe ũnie carorije cacūgoenārē bairo na catuapeere quetibuju cūñāñupā profeta majā ānana,” na ĩñupū Pedro Corneliojāārē.

Los no judíos reciben el Espíritu Santo

⁴⁴ Mai, Pedro narē cū cabusurecomacācutoa, Espiritu Santo pūame, Pedro cū cañrījērē catūgorā nipetirore na etayupu. ⁴⁵ Bairi yua, judío majārē bairo caāna catūgousari majā Pedro mena caatātana pūame tūgocōā maniāsuparā, Espiritu Santo aperā judío majā caāmerā cūrē cū cajāāmasīrījērē ĩñarī yua. ⁴⁶ Bairo Espiritu Santo na cū cajāārō yua, na pūame apeye busuriquere na cabusuro tūgoyuparā. Tunu bairoa Diore qūiroari, cū na cabasapeorīje cūrē tūgoyuparā. ⁴⁷ Bairi yua, Pedro pūame atore bairo cū mena macāānarē na ĩñupū:

—Dios, Espiritu Santo, cū Yeri majūrē na joyami ānoa cūrē, marī judío majārē cū cajoricarorea bairo. Bairi, “Na bautizaeticōā rotīya ānoarē,” marī ĩ masīētīña Espiritu Santore na cacūgoro jūgori —na ĩñupū cū baparārē Pedro.

⁴⁸ Bairi yua, na bautiza rotiyupu Jesucristo wāme mena. Bairo na caāto bero yua, Pedore cū tuarotiyuparā Corneliojāā pūame nocānacā rūmū ũno na tūre.

11

Informe de Pedro a la iglesia de Jerusalén

¹ Cabero apóstolea majā, aperā catūgousari majā Judea yepa macāāna queti tūgoyuparā judío majā caāmerā cūrē Dios yaye quetire na catūgousarijere. ² Tiere caqueti tūgoatana ānirī yua, Pedro Jerusalēpu cū caetaro, ĩcāārā judío majā catūgousari majā pūame cū busupaicoteyuparā. ³ Bairi atore bairo qūñuparā Pedrorē:

—¿Dopēī judío majā mee na caāniamiatacūrē, na bapacuti, na mena ũga, mū āti ñesēāati? —qūñuparā.

4 Bairo na caĩrõ tũgo, Pedro ruame nipetirije cajũgoyeru cũ cabaiñesẽarĩquẽrẽ na quetibũjuyuru. Atore bairo na ìnpũ:

5 —Yu ruame Jope cawãmecuti macãru yu ãmu. Bairo topu ãcũ, yu caĩnubuetoye, quẽguericarore bairo apeye ùnierẽ ñiñawũ. Bairo yu caĩñarõ, capairi asero juti aserore bairo cabauri asero ruiaipũ. Ti asero ruame bapricãnacãpau jiyarica asero umãrecóoru rocayoaruiaipũ yu tãru. 6 Yu ruame ti aserore, “¿Ñe ùnie to ãniñati?” Ìrĩ, ti aserore caroaro ñiñabesewu. Bairo yu caĩñarõ, ti aseroru yosawã waibutoa ati yepa macããna. Bairi waibutoa cauwarã, bairi ãña ùna, bairi aperã cawurã cãã ãma ti asero buipãre. 7 Bairo yu caĩñaãno, busãrique atore bairo caĩrjẽrẽ yu tũgowu: “Pedro, wãmãnucãña. Waibutoare pajĩarĩ ugaya,” caĩbusuocajorijere yu tũgowu. 8 Bairo caĩrõ tũgori, atore bairo ñiwũ: “Yu Quetiupau, yu ugaetigu. Di rãmu ùno ãnoa, moena jãã judío majã jãã caũgaenarẽ yu ugañaetĩña.” 9 Bairo yu caĩrõ bero, busãrique umãrecóoru cabusucajorije atore bairo ñinemowũ tunu: “Caroarã Dios cũ caáticũrĩcããrẽ, ‘Moena ñiñama,’ ìetĩcõãña.” 10 Itiani majũ ti aserore yu áti ñnowĩ. Bairo yu cũ caĩnorõ bero yua, wãmucóapũ ti asero tunu umãrecóoru.

11 Bairi ti asero cawãmũató beroa, Cesarea macãpũ yure na camacãrotijoatana itiarã caũmuã jãã caãni wiipãre etayupa. 12 Bairi Espiritu Santo ruame, “Na, judío majã mee na caãnoi na mena bapacutigaetimicãã, ácuja na mena,” ñiwĩ. Bairo cũ caĩrõĩ na mena yu ápũ. Yu mena áma ãnoa marĩ yarã jĩcã wãmo peti jĩcã pẽnirõ cãnacãũ topure. Jãã nipetiro capijioatacu ya wiire jãã jããwũ.

13 Topu jãã caetaro, cũ wii ãcũ, cũ caĩñaatajere jãã quetibũjwũ. Atore bairo jãã ì quetibũjwũ cũ ruame: “Jĩcãũ angel yatu buiaetanucãrĩ, atore bairo ñiwĩ: ‘Mu mena macããna jĩcããrãrẽ na pirotijoya Simón Pedro Jope cawãmecuti macãru caãcũrẽ. 14 Cũ, Pedro ruame, mu, mu ya wii macããna mena mu canetõpeere mu quetibũjugumi,’ ñiwĩ caũmu,” ñi quetibũjwũ to Cesarea macããcũ ruame.

15 Bairo cũ caĩquetibũjuro bero, yu ruame to caneñarãrẽ na yu quetibũju jũgowu caroa quetire. Bairo narẽ yu caquetibũjutoyera, Espiritu Santo ruame na etawĩ marĩ judío majãrẽ cũ caetajũgoricarorea bairo. 16 Bairo Espiritu Santo cũ cabairijere ñnarĩ yua, marĩ Quetiupau atore bairo cũ caĩrĩquẽrẽ yu tũgoñabocãwu: “Juan ãnacũ ruame mujããrẽ oco mena bautizawĩ. Bairo oco mena cũ cabautizarique caãnimiatacũãrẽ, yu pacu ruame ãme berore mujããrẽ Espiritu Santo mena bautizagumi. Cũ Yeri majũrẽ mujãã jogumi,” cũ caĩrĩquẽrẽ yu tũgoñabocãwu. 17 Torecu, judío majã na caãmerĩmiatãcũãrẽ, na jowĩ Dios Espiritu Santo, cũ Yeri majũrẽ. Marĩ judío majã Jesucristo marĩ Quetiupãre catũgousarãrẽ cũ cajoricarorea bairo na jowĩ na cũãrẽ. Bairo na cũ caátibojarore ñnarĩ, “Dope bairo na mena yu bapacũperigu,” ñimasĩepũ. Dios yu cũ carotirore yu baibotomasĩepũ —na ì quetibũjuyuru Pedro to Jerusalén macããna catũgousari majãrẽ.

18 Bairo cũ caĩrjẽrẽ tũgori, Jerusalén macããna catũgousari majã ruame Pedroro nemojãñurõ cũ busũpaimasĩesuparã. Bairo busũpaimasĩetĩrĩ yua, atore bairo Diore quĩ basapeoyuparã:

—¡Na, judío majã na caãmerĩmiatãcũãrẽ, roro na caátajere jãnarĩ, tunu cũ yoye quetire na catũgosaparo ùnoa ãno baiya, na cãã yeri capetietopu na ãnio joroque ìrã! —quĩ basapeoyuparã Diore.

La iglesia de Antioquía

19 Esteban ãnacũrẽ na capajĩãrocaro bero, Jesús busũrique catũgousari majãrẽ roro popiye na baio joroque na ásuparã. Bairo na caáto jũgori, jĩcããrã Fenicia yepapu rutiásuparã. Aperã Chipre yucu poapu rutiásuparã. Aperã Atioquía macãru ásuparã. Bairo caábatãrã topu ãna, judío majã

jetore caroa quetire na quetibujuyuparã. Aperã judío majã caãmerã ruamerẽ na quetibujuesuparã. ²⁰ Bairo judío majã caãmerãrẽ na ca-quetibujuetimiatacããrẽ, jicããrã catũgousari majã, Chipre, bairi Cirene macããrũ caatiatana ruame Antioquia macãrẽ etarã, caroa quetire na quetibujuyuparã judío majã caãmerã cããrẽ, Jesús, marĩ Quetiupau cã cabairiquere. ²¹ Na, caquetibujuri majã ruame marĩ Quetiupau cã catutuarije mena quetibujuyuparã. Bairi capããrã camasã tirãmũ macããjẽ na caĩroariquere jãnarĩ, marĩ Quetiupau ruamerẽ quĩroajũgoyuparã.

²² Jerusalén macã macããna ñubueri majã ruame tie quetire tũgori, Bernabé cawãmecũcũre quĩñarotijoyuparã Antioquia macãrũ. ²³ Bairo na cajoatacu ti macãrũ etan, Bernabé ruame Dios narẽ caroaro cã caãtiere ñnarĩ butiro useaniñupũ. Bairi atore bairo na ñ quetibujunemoñupũ Bernabé: “Nipetiro caroa yericataje mena marĩ Quetiupau cã caborore bairo ása,” na ññupũ Bernabé, Antioquia macããna catũgousari majãrẽ. ²⁴ Bernabé ruame mai, caũmũ cañũ ãñupũ, ñe ñnie Espĩritu Santo cã camasĩrĩjẽrẽ carũsaecũ. Tunu bairoa caroaro Dios mena catũgoñatutuan majũ ãñupũ. Bairi cã caĩrĩjẽrẽ tũgori, capããrã camasã marĩ Quetiupaurẽ tũgousayuparã.

²⁵ Cabero yua, Bernabé ruame Tarso macãrũ acoásupũ, Saulore cã macãũ áscã. ²⁶ Bairo topu cã etari bero, Saulore cã jũgoasupũ tunu Antioquia macãrũ. Bairo Antioquiapũ etari, to macããna catũgousari majã mena jicã cãma majũ caroaro ãñuparã. To ãna, Bernabéjãã capããrã majũ camasãrẽ na bueãñuparã caroa quetire. Antioquia macãĩ Jesucristore catũgousari majãrẽ cristianos na ñ wãmetijũgoyuparã.

²⁷ Ti yũteapũre profeta majã jicããrã Jerusalén macãĩ ásuparã Atioquia macãrũ. ²⁸ Bairi, etari bero, na mena macããcũ jicãũ, Agabo cawãmecũcũ wãmũncãrĩ Espĩritu Santo cã camasĩõrĩjẽ jũgori atore bairo na ññupũ Atioquia macããnarẽ: “Ati yepa nipetiropũre aũariarique etagarõ,” na ñ quetibujuyupũ Agabo. Tie cã caĩquetibujurique baiyuparo yua, emperador romano Claudio cawãmecũcũ quetiupau cã caãni yũtea majũ. ²⁹ Bairo Agabo cã caĩrĩjẽrẽ tũgori Antioquia macããna catũgousari majã ruame na cacũgorije mena Judea yepa macããna catũgousari majãrẽ na caborore bairo na juátigayuparã. Na cajuãtimsãrõ cãrõ, na cacũgorijere na jogayuparã Judea yepa macããna catũgousari majãrẽ. ³⁰ Bairi na caĩrõrẽ bairo ásuparã yua. Bernabé, apei Saulojãã mena joyuparã dinero na caneñoatajere. “Judea yepa ñubueri majãrẽ cajũgobuerã cabũtoa ruame, cabopacarãrẽ na batoáto tie dinerore,” ñrã, na joyuparã.

12

Muerte de Santiago y encarcelamiento de Pedro

¹ Ti yũteare quetiupau Herodes ruame jicããrã catũgousari majãrẽ roro popiye na baio joroque na átijũgoyupũ. ² Bairi Santiago cawãmecũcũ, Juan jũgocũre jarericapãĩ mena cã pajure rocarotiyupũ Herodes. ³ Bairo cã caãtirotirijere ñnarĩ, judío majã Jesure catũgousaena ruame useaniñuparã. Bairo na caũseanĩrõĩ, Pedro cããrẽ ñerotiyupũ Herodes, judío majã nemojãñurõ useanigarãma, ñ. Cã, Herodes ruame pããrẽ cawuarije asuena na caugari bõse rũmũ Pascua caãno bairo na átirotiyupũ Pedrojããrẽ. ⁴ Bairo Pedore cã ñerĩ bero, preso jorica wiipũ cã jorotiyupũ yua Herodes. Bairo topu cã jori yua, soldaua bapariçãnacã poa majũ, jicã poare bapariçãnacãũ jeto caãna soldauare na ñnacote rotiyupũ Herodes. Mai, Herodes ruame atore

bairo ī tūgoñañupū: “Pascua bose rām̄ canetōrō berop̄ camasā na cañnarō Pedro cū caátiere yu besegu,” ī tūgoñañupū. ⁵ Bairi Pedro preso jorica wiip̄ caroaro īñacotericu añupū. Top̄ Pedro cū caānitoye, ñubueri majā p̄ame tūgoñatutuarique mena cū jēniboja añuparā Diop̄are.

Dios libra de la cárcel a Pedro

⁶ Camasā nipetiro na cañnarō, Pedro cū caátiere Herodes cū caññabesepa rām̄ caetapa ñamirē Pedro p̄ame p̄garā soldaua watoap̄ canicūñañupū. Cū wām̄orī p̄ga ñugōār̄na soldaua wām̄orīp̄na cadena mena jiyaturicu cūñañupū. Tunu bairoa ti wii jope cūārē aperā soldaua īñacoteri majā añuparā. ⁷ Bairi yua, caāno t̄saroa marī Quetiup̄ant̄u macācū āngel p̄ame buiaetayup̄u. Bairo cū cabuiaetaro, ti ar̄na preso jorica ar̄na p̄ame busujiracoasuparo. Āngel yua, Pedro cū cacānicūñnarōp̄u cū p̄ñawācōñupū. Bairo cū ātiwacōōrī, atore bairo qūññupū: “īWām̄nucāña merē!” Bairo āngel cū cañrījē mena cadena Pedro wām̄orīp̄na jiyaturique caānimiataje p̄ame wetiñacoasuparo. ⁸ Tunu qūññemoñupū āngel Pedrorē: “M̄u jutiro jāñaña, m̄u r̄p̄o jutii cūārē pea āsa,” qūññupū. Bairo cū cañrō, Pedro cūā cū cañrōrē bairo āsup̄u. Qūññemoñupū tunu āngel: “M̄u jutiro cabui macāātōrē jāña ātiri yu bero usaya,” qūññupū.

⁹ Bairo āngel cū cañrō tūgo, cū bero usawitiásup̄u Pedro. “¿Cariape to baimicutī? o ¿āngel mee cū caátie to ānicuti, qūēguericarore bairo īñau yu baicutī?” ī tūgoñañupū Pedro. ¹⁰ Bairo cū cañtūgoñamiatacūārē, cacoteri majā soldaua caāñijūgorārē na netōñuparā. Narē netōā, aperā soldaua cacoterā cūārē na netōñuparā tunu. Bairi yua witieta, jope, āpōā mena na caqūēnoricā jope na caetaro, ti jope p̄ame to majūā p̄āacoasuparo. Bairo capārō, witoicoásuparā preso jorica wiire yua. Bairo witiāti bero, yoajāñurō cū jūgoa yasiweyocoásup̄u āngel p̄ame yua.

¹¹ Tocārōp̄u Pedro tūgoñamasīñupū āngel cūrē cū caátiere. Bairo tūgoñamasīñi yua, atore bairo īñupū: “Āmerē yu masīña yua, cariape yu Quetiup̄au cūtu macācū āngel majūrē cū netōōrotijoupi, yure Herodes roro cū caátibujiopeere. Tunu bairoa judío majā yure roro na caātigarijere na āperio joroque ī, cū joupi cūtu macācū āngel majūrē,” ī tūgoñamasīñupū Pedro.

¹² Bairo ī tūgoñamasīñi bero, acoásup̄u Pedro, Juan apeyera Marcos cawāmec̄c̄u paco María ya wiip̄u. Ti wiip̄u capārā camasā neñarī Diop̄are cū jēnibojarā āsuparā Pedrorē. ¹³ Ti wii etajūgorica jop̄er̄u etari piyup̄u Pedro. Bairo cū capiirijere tūgori, Rode cawāmec̄c̄o p̄ame, “¿Noa ūna na ānicuti?” iō īñao āsūpo. ¹⁴ Baiop̄ua, jōp̄ūā Pedro busuriquere tūgomasiñi, batioro majū useaniñupō. Bairo causeanio āñirī yua, Pedrorē cū p̄ājōrī mee, Diore cajēñiānatu p̄amerē atucōājāásūpo, na quetibujūo ācō. Top̄u na etari, “īPedro jop̄ep̄u niñami!” na īñupō. ¹⁵ Bairo cō cañrō, cañubuerā p̄ame bairo cō boca īñuparā:

—īBairi Īcō miña! Īmecūō miña —cō īñuparā.

Bairo na cañmiatacūārē, cō p̄ame, “īBairicōō mee m̄ujāārē ñiña! ¡Cūā ñiroyaami!” na īñiñupō.

Bairo cō cañmiatacūārē, atore bairo īnemoñuparā na p̄ame tunu:

—Pedro mee ācūmi. ¡Cū wātī p̄ame ācūmi! —īñuparā.

¹⁶ Bairo na cañānitoye, jop̄er̄u piñemocōñupū Pedro p̄ame mai. Bairo cū capiīānoi yua, cū p̄ājōñuparā Pedrorē. Cū p̄ājōrī, qūñña ac̄uacoasuparā Pedrorē, María ya wii cañniatana p̄ame yua. ¹⁷ Pedro p̄ame cū wām̄orīrē ñum̄gōrī na busujānarotiyup̄u. Bairo na ī jānaorī, āngel preso jorica wiip̄u

caăcărē cū cū cawiyooataje nipetirijere na quetibujuyurū. Tiere na quetibujū yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū Pedro tunu:

—Atie yū cabaiataje nipetirijere cū mujāā quetibujūwa Santiagore. Tunu bairo na mujāā ĩwā marī yarā catūgousarā cūārē —na ĩñupū Pedro yua, ti ñamirē María wiirū caneñaátanarē.

Bairo na ĩ yaparori bero, witi acoásurū apearaurū Pedro.

¹⁸ Ti ñami cabusuri rāmārē mawijioroa na baicōāñuparō yua ĩñacoteri majā soldauare. Bairi, “¡Dope cū baiupari Pedro!” āmeo ĩñuparā soldaua pñame na majū. Bairo ĩrī, butiuro tūgoñarīqūē paiyuparā. ¹⁹ Pedro cū camanierē queti tūgo, Herodes pñame Pedrore na macāārotimiñupū tunu. Na, soldaua pñame cū bócaesuparā. Torecū, Herodes pñame caññacotemasĭēna na caānoi, Pedrore cacotemiatanarē na pajĩāre rotiyurū yua. Bairo átirotiri bero, Judea yepare witi, Cesarea macāpū āniásurū.

La muerte de Herodes

²⁰ Mai, Herodes pñame Tiro, bairo Sidón macāā macāāna mena asiajāñuñupū. Bairo asiari, cū ya yepa macāājē ugariqueere na jorotiesurū. Bairi na pñame cū mena āmeo busuqūēnogarā, jĭcārōrē bairo tūgoñarī, “Cūtū marī busurāroa,” ĩ tūgoñañuparā. Bairi Blasto cawāmecucū, Herodes roca carotimasĭ caānimajūūrē, “Jāārē mū jubusubojagu,” qūñuparā. ²¹ Bairo na caĭatacū cū cabusuroi, Herodes pñame, “Jau, ti rāmū majū na mena yū busuqu,” qūñ cūñupū. Bairi ti rāmū caetaro ĩña, jutii caññabeseri majā na cajāñarĭjē ũnierē jāñarī, quetiuparā na caruiropū ruiyurū. Bairo rui yaparo yua, Tiro, Sidón macāāna caetaátanarē na busujūgoyurū. ²² Bairo cū cabusurijere tūgori, camasā pñame awajari atore bairo ĩñuparā: “¡Āni, marĭrē cariape caquetibujū, marĭ ũcū camasocū mee, jūgūē ũcū ācāmĭ!” qūñuparā Herodere. ²³ Bairo na cū caāno, tocārōā yua, āngel marĭ Quetiupautū macāācū pñame Herodere cū riañao joroque ásurū, “Dios jĭcāñā niñami marĭ cañroapau,” cū caĭētē wapa. Cabero yua, cūrē becoa ugarocacōāñuparā.

²⁴ Bairo cabaimiatacūārē, nipetirorū Dios yaye quetire tūgopeticoasuparā Jesucristore catūgousari majā na caquetibujūnetōrō jūgori.

²⁵ Bernabé, bairo Saulo narē na caátirotijoatajere áti yaparori bero, Jerusalén caāniatana tunucoásuparā Antioquiarū tunu. Na mena Juan, apeyera Marcos cawāmecucure cū piíasuparā.

13

Bernabé y Saulo comienzan su trabajo misionero

¹ Antioquía macāāna ñubueri majā menarē añuparā profeta majā, aperā cajūgobueri majā cūā. Ato cānacāñ añuparā na pñame: Bernabé, bairo Simón, ape wāmerā Cañii, bairo Lucio Cirene macāācū, bairo Manaén, Herodes Galilea yepa quetiupau mena cabutiricū, bairo apei Saulo añuparā topare.

² Bairo yua, to macāāna pñame jĭcā rāmū ugarique betiri marĭ Quetiupau na cajēñirō, Espĭritu Santo pñame atore bairo na ĩñupū: “Bernabé, bairo Saulo mena aperārē caquetibujūparā na yū boya. Bairi na árotiya narē, na yū caátirotirijere na átio joroque ĩrā,” na ĩñupū Espĭritu Santo caneñarārē.

³ Bairo cū cañrō, ugarique betiri Diore jēni yaparori bero, na wāmorĭrē Bernabé apei Saulo rupoā bui ñigāpeori, “Caroare cū joáto mujāārē Dios,” na ĩ joyuparā yua.

Los apóstoles en Chipre

⁴ Bairo Espiritu Santo cū cañjoatana Bernabé, apei Saulojää pñame Seleucia cawāmecuti macā pñamerē ásuparā. Ti macā etari bero, cūmua mena ásuparā Chipre yucu poapu. ⁵ Topu Salamina cawāmecuti macārē etarā, judío majā na cañubueri wiiripu Dios yaye caroa quetire quetibuju jūgoyparā Saulojää camasārē. Mai, Juan cūa na mena ásupu, narē cajuátiri majõcure bairo.

⁶ Ti yucu poa macāñarē quetibuju ãmejore peyocõãñuparā. Bairo quetibuju ãmejore peyori bero, Pafos cawāmecuti macārē etayuparā. Ti macāpu judío majõcu cūmu carorijere camasī “Barjesús” griego yaye mena Elimas cawāmecucure cū etayuparā. Mai, cū pñame cañtopai añupū. “Yña, Dios cū caquetibujurotiro jūgori mujää yu quetibujuya,” na İtoyupu cū pñame camasārē. ⁷ Barjesús pñame to macācū quetiupau Sergio Paulo cawāmecucu mena añupū. Cū, quetiupau pñame cañmū caroaro catūgoñamasī añupū. Bairi Bernabé apei Saulo menarē cūtu na piijorotiyupu, na caquetibujuriye Dios yaye caroa quetire tūgogu. ⁸ Bairo cū catūgogaro, Elimas, carorijere camasī pñame, Quetiupau Sergio tie quetire tūgousaremi İ, busu eñnotagamiñupū. ⁹ Bairo cū catūgoñarijē masīrī, Saulo ape wāmerā Pablo cawāmecucu pñame Espiritu Santo cū camasīõrjē carusaecu añirī Elimarē caroaro quĩñacõãñupū.

¹⁰ Bairo quĩñarī yua, atore bairo quĩñupū Pablo:

—İmū, cañtopai, cañuecū, wātī macārē bairo caācū, caroa macāãjē nipetirijere capesucucu majū mū añiña! ¿Dopēi Dios cariape cū caquetibujuriyere ricaati mū átigayati? ¹¹ Bairi ãmerē popiye mū baio joroque mū átigumi jää Quetiupau Dios. Mū caapee İñaecū, jīcā yutea mai, moipu cū cabusurijere to İñaeitõ joroque mū átigumi —quĩñupū Pablo Elimarē.

Bairo Pablo cū cañrjē mena jicoquei Elimas pñame canaitārõpu nucūērē bairo baicoasupu. Bairi yua, jīcā ũcū cārē wāmo mena catūgāpāpñue macāñupū, caapee caññaecū añirī. ¹² Bairo Elimas cū cabairijere İñarī quetiupau Sergio Paulo pñame tūgousajūgoypu. Marī Quetiupau cū cabairique quetire Pablojää na caquetibujuro pñani cārõ tūgocõã maniásupu Sergio Paulo.

Pablo y Bernabé en Antioquía de Pisidia

¹³ Cabero Pablo, cū bapa mena Pafos macāi ásuparā cūmua mena Perge cawāmecuti macāpu. Ti macā Perge pñame Panfilia yeparu añuparõ. Topu na caátõ, Juan pñame na tunuweyocoásupu Jerusalén macāpu tunu. ¹⁴ Topu etari bero, Pisidia yepa macāa macā Antioquiapñu etayuparā. Ti macā ãna, yerijārīcā rūmu caño to macā wii ñubuerica wiirpu jāátiruiyuparā. ¹⁵ Ñubuerica wii quetiuparā pñame Moisés ãnacū camasā na caátipeere cū caquetibujuwocacūrīquērē, bairi profeta majā ãnana na caquetibujuwocacūrīcā tutirire bue yaparori bero, atore bairo na İñuparā Pablojääre:

—Jää yarārē bairo caña, tūgoña yeri ñurīcā wāme ũnierē marī mena canañarārē na mujää cabusugaata, İña ãmea —na İñuparā.

¹⁶ Bairo na cañrjērē tūgo, Pablo pñame wāmñucā, cū wāmõrīrē ñumõgõrī camasārē na busujānaroti yaparori, atore bairo na İ jūgoypu:

—Mujää israelita majā, bairi mujää ape yepaa macāãna Diore cañroari majā cūa tūgopeoya mujääre yu cañpeere. ¹⁷ Marī Israel poa macāãna Quetiupau Dios pñame marī ñicūjää ãnanarē cū yarā cañniparārē na İñabeseyayupi. Bairo na İñabeseri, capāārā na masabno joroque na ásupi, ape majā na cañni yepa Egiptopñu na caño mai. Cabero Dios pñame cū camasīrjē mena ti yepare na witiõ joroque ásupi tunu. ¹⁸ Bairo na átiri bero, cuarenta cūmarī majū desierto cayucumanopñu na caño, dope bairo na cabairijere ñacõcõãñañupū Dios. ¹⁹ Cabero Canaán yepare na caetaro, ti yepa macāa poari jīcā wāmo

peti puga pēnirō cānacā poa majūrē na pajīrē rotiyupa, ti yepare marī ñicūjāā ānanarē na jogu. ²⁰ Atoze bairo na caátianie cuatrocientos cincuenta cūmarī majū yoaro āñuparā.

“Cabero narē carotirā cajūgoānīparā caudillos majūrē na cūñupī Dios. Na, narē carotirā pūame profeta ānacū Samuel cū caāni rāmupū na jūgoāni jānañupā marī ñicūjāā ānanarē. ²¹ To bero yua, marī ñicūjāā ānana pūame na quetiupā caānīpau rey ūcūrē boyayupa. Bairo na caboroī, Dios pūame Cis macū, Saúl cawāmesucure cuarenta cūmarī majū na quetiupā reyre bairo cū cūñāñupī. Cū, Saúl pūame Benjamín ya poa macāācū majū āñupū. ²² Cabero tunu Dios quetiupā caānimīrīcū, Saulore cū wiyoyupī. Bairo cū wiyori bero, David cawāmesucū pūamerē quetiupā reyre bairo cū cūñupī tunu. Mai, atore bairo David cū cabairijere īñupī Dios: ‘Áni David, Isaí macū jīcāū caūmū caūmū niñami. Cū mena yū useanio joroque baiyami. Tunu bairoa yū caátirotirijē nipetirijere yū caīrōrē bairo caátigau niñami,’ īñupī Dios Davire.

²³ “Cū, David ānacū majū pārāmerā mena macāācū jīcāū āmi Jesús. Cū, Jesurea Dios cū joyupi, Israel poa macāānarē na netōōgu. Tirāmupū cū cajūgoyeticūrīcārōrēā bairo átigu cūrē joyupī. ²⁴ Bairo Dios cū cajogarīcū Jesús cū caatīparo jūgoye, Juan Bautista pūame nipetiro Israel poa macāānarē quetibūyupī caroa quetire. Bairo na ī quetibūyupī: ‘Dios mena tūgoña qūēnoña roro mujāā caátīānjērē. Tiere tūgoña qūēnorī, Dios cū carotirore bairo pūame ása. Tunu bairoa bautiza rotiya,’ na ī quetibūyupī Israel macāānarē. ²⁵ Cabero Juan pūame, cūrē na capajīāparo cacōñarō, atore bairo īñupī: ‘Yūre mujāā caītāgoñarōrē bairo yū baletiya. Yūa, Mesias mujāā cacotei mee yū āniña. Cabero caetapau nigūmi Mesías. Yū netōrō caānimajūū nigūmi.’

²⁶ “Yū yazarē bairo caāna Abraham ānacū pārāmerā, bairi mujāā ape yepaa macāāna Diore caīroari majā cūā atore bairo mujāārē niña: Atie caroa queti Dios camasārē na carorije wapare cū canetōōrīqūē mujāā yaye rotie niña mujāā cūārē. ²⁷ Bairo cabaimiatacūārē, Jerusalén macāāna, bairi na quetiuparā cūā Jesús, Dios macū, cū caānierē masīēsupa. Tunu bairoa yerijārīcā rūmū caāno ñubuerica wiipū neñarī, profeta majā ānana na caquetibūyū woatucūñarīqūērē buemīrācūā, tūgomasiēsupa na cabuerijere. Bairi na majūā Jesure na capajīārī rūmū, tirāmupū profeta na cajūgoyeticūrīcārōrēā bairo to baio joroque ásupa. ²⁸ Dise ūnie Jesús roro cū caátie camanimiatacūārē, Pilato cū capajīārocarotirore boyupa. ²⁹ Bairi yua, nipetirije Jesús cū cabaipere na caquetibūyū woatucūrīqūē cabaipetiro bero, yucpāipū na capapuatuocaatacure cū ruīorī, ūtā operū cū jōcūñupū. ³⁰ Bairo na caātacu cū caānimiatācūārē, Dios pūame tunu cū catiōyupī. ³¹ Bairo cū cacatioro bero, Galileapūī Jerusalén macāpū Jesure cabapacutiñēsēārīcārārē capee rūmurī na buia īñoāñupī. Na, cū cabua īñorīcārā pūame āmerē cū, Jesús, cū cabairique quetire quetibūyū ñēsēāñama camasārē.

³²⁻³³ “Bairi jāā cūā mujāārē atie caroa quetire quetibūjurā jāā átiya. Tirāmupū marī ñicūjāā ānanarē, ‘Bairo yū átigu,’ cū cajūgoyeticūñarīqūērē cū caīrīcārōrēā bairo marī, na pārāmerārē, átibojayaparowī Dios. Cū caīrīcārōrēā bairo Dios cū macūrē cū catiōyupī tunu. Salmo pūrō caānijūgori pūrō bero macā pūrō caīquetibūjurorea bairo ásupi. Atoze bairo īñupī Dios ti pūrōpūre: ‘Mna, yū macū majū mū āniña. Ati rūmū carotimasī mū yū cūña, qūñīñupī Dios cū macūrē. ³⁴ Bairi merē Dios cajūgoye majūpua Jesús rupaurī āñajē caboetipeere quetibūyū jūgoyeticūñupī. Atoze bairo īnemoñupī tunu cū ya tutipū: ‘Davire caroarō carīape cū yū caīquetibūjarīcarorea bairo yū átigu,’

qũĩñupũ Dios. ³⁵ Bairi tunu aperopũ atore bairo ĩ quetibũju cũñupĩ: ‘Mu, Dios, mu caroti nocãrõ cañuu rupaari ãnatõrẽ to boatio joroque mu átigu.’

³⁶ “Mai, David catiipũ Dios cũ cabori wãme cãrõ ásupi cũ caãni yutea macããna mena. Dios cãrẽ cũ caĩricãrõrẽã bairo ásupi David. Cabero David ãnacũ ruame riacoásupi. Bairo cũ cariaro bero, cũ ñicũjãã ãnana rupaari tũpu cũ yaayayuparã. Bairo na caãto bero, cũ rupaari ãnajẽ boacoayayuparo. ³⁷ Dios cũ cacatoricũ Jesũs rupaari ãnajẽ ruame roque boaesupa.

³⁸⁻³⁹ “Bairi yũ yarãrẽ bairo caãna, atore bairo masĩña mujãã cũã: Jesu-cristo jũgori carorije marĩ caãtiere camasiriyobojaecoricarã marĩ ãniña, cũ yaye quetire marĩ catũgõusaata. Cũ, Jesũs jũgori nipetiro catũgõusari majã carorije camãnarẽ bairo tuayama. Nipetirã Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ jũgori canetõmasĩena cũã carorije camãnarẽ bairo tuayama, cũ yaye na catũgõusaata. ⁴⁰ Bairi majũgõya profeta majã ãnana atore bairo, na caĩrĩqũerẽ bairo mujãã tãmuore:

⁴¹ ‘Mujãã, yũ yaye quetire caboena tũgopeoya mai mujããrẽ yũ caĩquetibũjũrijere:

Mujãã cacatiri rãmurẽ caroa wãmerẽ yũ átigu.

Bairi tie yũ caãtiere apei mujããrẽ caroaro cũ caquetibũjũmiatacũãrẽ, cariape cũ mujãã tũgoetigarã.

Bairo mujãã catũgõgaetaje wapa mujãã yasicõagarã,’

ĩ quetibũju cũñupĩ Dios profeta majã ãnanarẽ mujãã cabaipeere,” na ĩ quetibũjũyupũ Pablo to macããnarẽ.

⁴² Bairo ĩ quetibũjũri bero, Pablo cũ baparã mena ñubuerica wiipũ caãniatana na cawitiátõ, atore bairo na ĩñuparã judío majã caãmerã ruame: “Ape rãmu yerijãrĩcã rãmu caãno cũãrẽ atie mujãã caquetibũjũataje ũnierẽ jãã mujãã quetibũjũwã tunu,” na ĩñuparã. ⁴³ Ñubuerica wiipũ neñarĩ bero yua, capããrã judío majã, aperã judío majã mee caãna catũgõusarã ruame Bernabé, Pabljõã mena usayuparã. Bairo na caũsaro, Pabljõã ruame atore bairo na ĩ quetibũjũnemoñuparã: “Mujããrẽ Dios camai ãnirĩ cũ yaye quetire mujãã tũgõusao joroque átiyami. Bairi caroaro ãña, Dios cũ caborore bairo,” na ĩñuparã.

⁴⁴ Ape semana yapa macãã rãmu yerijãrĩcã rãmu caetaro, capããrã ti macã macããna neñañuparã, marĩ Quetiupã yaye quetire Pabljõã na ca-quetibũjũrijere tũgõgarã. ⁴⁵ Bairo capããrã majũ na caneñarõ ĩñarĩ, judío majã ruame na pesu cũsuparã Pabljõãrẽ. Bairo na pesu catiri, atore bairo ĩñuparã: “Cariape mee niña atie na caquetibũjũrije. Ricaati quetibũjũyama ãnoa Pabljõã,” roro na ĩñuparã judío majã ruame. ⁴⁶ Bairo na caĩrĩjẽ tũgo, Pablo Bernabéjãã ruame tũgõñatutuarique mena atore bairo na ĩñuparã:

—Jãã ruame mujãã judío majãrẽ atie Dios yaye quetire jãã quetibũjũ jũgõgamĩaru. Bairo jãã caquetibũjũ jũgõgamĩatacũãrẽ, tiere mujãã boetiya. Yeri capetietopũ caãgaenarẽ bairo mujãã baiya. Torena, apero macããna judío majã caãmerã ruamerẽ jãã quetibũjũrãgarã. ⁴⁷ Bairi atore bairo marĩ Quetiupã jãã ĩ jowĩ:

‘Ati yeparũre cabusurijere bairo mujãã yũ cũña camasã na caĩñajoro.

Bairo yũ caãtoi, camasãrẽ yũ canetõõrĩqũerẽ na mujãã quetibũjũgarã nocãrõ cayoaropũ macããna cũãrẽ tie quetire,’

jãã ĩ jowĩ marĩ Quetiupã —na ĩñuparã Pabljõã judío majãrẽ.

⁴⁸ Bairo Pabljõã na caĩrĩjẽrẽ tũgori, judío majã caãmerã ruame useaniñuparã. Bairo useanirĩ atore bairo ãmeo ĩñuparã na majũ: “Marĩ Quetiupã yaye queti Pabljõã na caquetibũjũrije ñujãñuña,” ãmeo ĩñuparã.

Bairi Dios cū caññajoro, nipetiro yeri capetietiere cacūgoparā pñame cariape tūgousayuparā.

⁴⁹ Bairi Pisidia yepa nipetiroꝑꝑꝑ quetibũjũyuparā Pablojã marĩ Quetiupau yaye quetire. ⁵⁰ Bairo na caátoi, judío majã Pablojããrẽ cateerã pñame carõmia, cañurã, cadineropairã rõmirĩrẽ na busujãñuparã. Tunu torea bairo na iñuparã ti macã macãana cañnimajũrã ùna cũarẽ. Bairo na i busujãri bero, Pablo, Bernabéjããrẽ roro popiye na bairo joroque na ásuparã, ti yepare na wiyogarã. ⁵¹ Bairo na caátoi, Pablojãã pñame ti macã Antioquiare witigarã jũgoye, na rũpo jutii macããjẽ ñerĩrẽ paareyuparã. “Mũjãã, Jesús yaye quetire cateeri majã pñame mũjãã buicutiya,” caĩrãrẽ bairo ásuparã Pablojãã. Bairo átiri bero, Iconio cawãmecuti macãꝑꝑ acoásúparã yua. ⁵² Bairo na caaweyomiatacũarẽ, ti macã macãana catūgousajũgoatana pñame caroaro useanirõ ãñuparã. Tunu bairoa ñe ùnie rusaricaro mano Espĩritu Santo cū camasĩõrĩjẽ mena ãnimasĩñuparã.

14

Pablo y Bernabé en Iconio

¹ Cabero Pablo, Bernabéjãã Iconio macãꝑꝑ ãna, jĩcãrõ jããñuparã judío majã na cañubueri wiĩꝑꝑ. Bairo ti wiĩꝑꝑ jããrĩ camasãrẽ na quetibũjũyuparã Pablojãã. Bairo caroaro na caquetibũjũroĩ, judío majã, bairi aperã judío majã caãmerã cũã capããrã cariape tũgojũgoyuparã. ² Bairo na catũgoñamiatacũarẽ, aperã judío majã catũgoysaena pñame judío majã caãmerãrẽ na busujãñuparã. Bairo na na caĩbusujãrõ jũgori roro marĩ yarã Pablojããrẽ na tũgoñaõ joroque na ásuparã. ³ Bairi apóstolea majã to macããnarẽ quetibũjũ nemogarã Iconioꝑꝑ yoaro ãñuparã. Ti macãꝑꝑ ãna, marĩ Quetiupau mena tũgoñatutuari, caroaro cariape na quetibũjũyuparã. Marĩ Quetiupau pñame, “Cariapea yu yaye queti camasãrẽ yu camairĩjẽrẽ quetibũjũyama,” i, cū catutuarije mena Pablojãã caroa wãmerẽ camasãrẽ na áti iño joroque ásupu. ⁴ Bairo cū caátimiatacũarẽ, ti macã macãana pñame jĩcãrõ ãmeñuparã. Jĩcããrã judío majã, Jesucristore catũgoysaenarẽ bairo tũgoñañuparã. Aperã apóstolea majãrẽ bairo tũgoñañuparã. ⁵ Bairi yua, catũgogaena judío majã, aperã judío majã caãmerã cũã ti macã macãana carotimasĩrĩ majã mena jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩ, apóstolea majãrẽ popiye na bairo joroque na átigayuparã. “Eftã rupaa mena na marĩ wẽgarã,” ãmeo i tũgoñañuparã na majũ. ⁶⁻⁷ Bairo na caátigamiatacũarẽ, Pablo, bairi Bernabéjãã tiere queti tũgori, Listra, bairi Derbe macããrẽ Licaonia yepaꝑꝑ ruticoásúparã. Bairo rutiátĩ bero, ti yepa tũni quetibũjũ ñesẽãñuparã caroa quetire.

Apedrean a Pablo en Listra

⁸ Listra macãꝑꝑ ãñupũ mai jĩcãũ caũꝑꝑ caãmasĩcũ. Bai jicoquei cabuiaricũ ãñupũ. Cũ pñame Pablo cū caquetibũjũ ãno, cũtũ ruiyupũ. ⁹⁻¹⁰ Cũ cũã Pablo cū caĩrĩjẽrẽ caroaro tũgousayupũ. Bairi Pablo pñame qũĩñarĩ, “Yu cũãrẽ yu netõõmasĩñami Jesús,” cū caĩtũgoñarĩjẽrẽ masĩrĩ, atore bairo qũĩñupũ busĩrique tutuaro mena:

—jũwãmũñũcãñal!

Bairo cū caĩrõ, caãmasĩtĩmiatacu pñame patiwãmũñũcãrĩ ámasĩjũgoyupũ.

¹¹ Bairo Pablo cū caátimasĩrĩjẽrẽ iñarĩ, ti macã macãana pñame Licaonia yepa macããna yayei busĩrique tutuaro mena atore bairo iñuparã:

—jũñoa, jũgũẽã mũnũgõõõꝑꝑ atĩ yepaꝑꝑ caruiatĩatana niñama! —iñuparã.

¹² Bairo na ĩrĭ, Bernabére na jŭgŭē Zeus cawāmecucu ya wāmei cŭ wāmetiyuparā. Tunu bairoa Pablo caquetibujŭgou cŭ cañoi, na jŭgŭē Hermes cawāmecucu ya wāmei cŭ wāmetiyuparā. ¹³ Mai, ti macā etajŭgoricaropu añuparō na jŭgŭē Zeure na cañubueri wii. Ti wii macācā sacerdote pŭame bairo Pablo Bernabéjāā na caátiere tŭgori, wecuare, bairoi oó mena na jeásuparā. Bairo cŭ, ti macā macāāna mena apóstolea majārē na ĩroagarā, wecuare pajārĭ, na riire joemugōjogayuparā. ¹⁴ Bairo Bernabé, Pablojāārē na caátigarijere tŭgori, na jutiire tŭgowooyuparā, “Bairo mujāā caátigarijere ñuētĭña,” ĩrā. Áti yaparo yua, camasā watoapu atuátĭ, atore bairo qŭĭ awajayuparā:

¹⁵ —¿Dopēĭrā bairo mujāā átiyati? Jāā, mujāārēā bairo cabairā jāā āniña. Jŭgŭēā mee jāā āniña. Torena, jāā atĭapu, tie mujāā ya wāme mujāā caĭroarije cawapa manierē mujāā cajānaparore bairoi ĩrā. Tiere jānarĭ yua, Dios cacati-majŭrē mujāā caĭroarore jāā boya. Dios pŭame ásupi ati ũmurecáo, ati yepa, ria capairiya. Bairoi nipetiro tiepŭ macāāna cŭārē na ásupi. ¹⁶ Tirāmpure camasā na ya wāme ricaati na caĭroarijere ēñotaesupi Dios. Noo na cabori wāmerē ĩroayupa. ¹⁷ Bairo na caátiere ēñotaeticŭā, cŭ caānajē catiere nipetiro camasārē na ĩñoŭpĭ. Cŭ, nipetirore caroaro na ácu, caocarĭje joyupi. Tunu bairoa oterique cŭā to rĭcacŭtio joroque ásupi. Bairo cŭ caátie jŭgori, camasā cŭā na riaetio joroque ásupi. Tunu bairoa ũseanirō na ānio joroque na ásupi Dios —na ĩ quetibujuyupŭ Pablo.

¹⁸ Bairo atie nipetirĭje narē Pablo cŭ caĭquetibujumiatacŭārē, butioro majŭ wecuare pajārĭ na riire joemugōjogayuparā, Pablojāārē ĩroagarā. Dope bairo na caátigarijere jicoquei, “Tiere ápericōāña,” na ĩ jānaocōañuparā. Masĭā mano átigamĭfuparā.

¹⁹ Cabero judío majā Antioquía macāāna, aperā Iconio macāāna mena Listrapŭ etayuparā. Bairo na pŭame etarā yua, Lистра macāāna Pablojāā mena ricaati na tŭgoñao joroque ásuparā. Bairo na caátioi, Pablöre ũtā rupaa mena wēējāñuparā. Bairo cŭ áti yaparori, “Merē riacoayami,” ĩ tŭgoñarĭ ti macā tŭnĭpŭ cŭ ruparĭre rocacōañuparā. ²⁰ Bairo na caátimiatacŭārē, cabero Jesucristore catŭgosari majā Pablota na caneñaetaro, Pablo pŭame catitunurĭ wāmnŭcŭcoásŭpŭ. Bairo wāmnŭcārĭ yua, ti macārŭa ásupŭ tunu. Ti rāmŭ busuri rāmŭ cañno Bernabé mena Derbe cawāmecuti macārŭa ásuparā.

²¹ Topŭ etarā, caroa quetire na quetibujuyuparā. Bairo na caquetibujuroi, capāārā camasā tŭgoŭsayuparā ti macā macāāna. Cabero tunucoásŭparā Lистра, Iconio, bairoi Antioquía na caatijŭgoatopŭa tunu. ²² Ti macāā macāāna Jesure catŭgosari majārē yeri ñajāāo joroque na ásuparā. Tunu bairoa, “Jesucristo mena tŭgoñatutuacōāña,” na ĩñuparā Pablojāā. Tunu bairoa, “Dios cŭ carotimasĭrĭpaŭ caágarā marĭ cañoi, popiye marĭ baio joroque marĭ átigarāma camasā,” na ĩñuparā. ²³ Bairo ĩ yaparori bero yua, ñubueri majā tocānacā poarŭa jĭcāārā na mena macāāna cabutoa camasĭrĭ majārē na besecŭñuparā Pablojāā. Besecŭ yaparori bero, ŭgarĭque betiri Diore jēni yaparori, “Marĭ Quetiupaŭ, mujāā caĭroaatacu pŭame mujāārē qŭĭñausaáto,” na ĩ tsayuparā ti yepa macāāna ñubueri majārē.

Pablo y Bernabé vuelven a Antioquía de Siria

²⁴ Bairoi Pisidia yepare netōátĭ bero, Panflia cawāmecuti yeparŭ etayuparā. ²⁵ Ti yeparŭ āna, Perge cawāmecuti macā macāānarē Jesús yaye quetire na quetibujŭ jŭgooyuparā. Cabero Atalia macā macāāna cŭārē na

quetibujuyuparã. ²⁶ Bairo to macããnarê na quetibujuyaparori bero, cūmua mena acoásuparã Siria yepa macãã macã Atioquíapũ. Ti macãpũ Jesure catũgousari majã pũame, “Mujããrê mairĩ, Dios caroaro cū coteáto,” na caĩpaarotijoricarã mena torea bairo átipeyoetayuparã yua. ²⁷ Bairo Antioquíapũ etari bero, ñubueri majã pũame neñañuparã. Bairo na caneñarõ yua, nipetirije Dios cū camasiõrĩjê jũgori na caátiatajere na quetibujuyapocõãñuparã. Tunu bairoa marĩ Quetiupapũ judío majã caãmerã cũãrê cū yaye quetire na tũgousao joroque cū caátiataje cũãrê na quetibujuyuparã. ²⁸ Bairo na quetibujuyaparori bero, Pablo, Bernabé mena Jesure catũgousari majã mena yoaro ãñuparã ti macãrê.

15

La reunión en Jerusalén

¹ Ti yũtea macããna jĩcããrã Judea yepai Antioquíapũ caatána pũame atore bairo na i quetibujuyuparã ti macã macããna judío majã caãmerã catũgousari majãrê: “Mujãã, Moisés ãnacũ cū caátijũgocũrĩqũe caũmũarê na rupapũ macããjê yisetarique mujãã caápericõãta, mujãã netõõmasiẽna,” na iñuparã. ² Bairo na caĩrõĩ, na mena Pablo, Bernabéjãã pũame tutuaro mena yoaro ãmeobũũ ãñuparã tiere. Bairo ãmeo iũũũ ãñijãñurĩ bero, to macããna pũame Pablo Bernabé, bairi aperã jĩcããrãrê na beseyuparã, “Jerusalén macãpũa apõstolea majã, bairi aperã ñubueri majã mena macããna cabutoa mena na bũsqũẽnorã ápáro tie marĩ caĩrĩjêrê ti macãpũ,” írã.

³ Bairo Pablojãã, Antioquíã macã macããna ñubueri majã na caĩjoatana pũame Fenicia, bairi Samaria yepaare netõãná, ti yepaa macããnarê ape yepa macããna judío majã caãmerã tirũmpũũ na caĩroariquerẽ jãnarĩ, Dios pũamerê na catũgousa jũgoatajere na quetibujuyapocõãñuparã. Bairo na caĩquetibujuyurijere tũgori nipetiro catũgousari majã tũgoña useaniñuparã.

⁴ Bairo Pablo, Bernabéjãã Jerusalẽpũ na caetaro, ñubueri majã to macããna, aperã apõstolea majã, aperã cabutoa camasĩrã cũã caroaro mena na bocáyuparã Pablojããrê. Bairo topũ etari narê nipetirije na quetibujuyuparã Dios cū camasĩõrĩjê jũgori na caátiatajere. ⁵ Bairo na caquetibujuro, jĩcããrã fariseo majã catũgousaricarã pũame wãmũnũcãrĩ atore bairo na iñuparã:

—Judío majã caãmerã cũã Jesucristore catũgousari majã cũã na rupapũ macããjêrê na cayisetarotiro boya. Tunu bairoa Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũe cũãrê na caáto ñũña —iñuparã.

⁶ Bairo na caĩrõ tũgo, apõstolea majã, cabutoa camasĩrĩ majã mena neñapori bũsqũẽnugarã, judío majã caãmerã na caátimasĩpeere bũsqũẽnugarã. ⁷ Bairi tutuaro mena yoaro ãmeo bũũ ãñijãñurĩ bero, Pedro pũame wãmũnũcãrĩ, atore bairo na iñupũ:

—Yũ yarã, mujãã masĩrã tirũmpũũre mujãã watoa macããcũrê Dios yũre cū cabeseriquerẽ. Judío majã caãmerãrê caroa queti, narê yũ canetõõrĩqũẽrê na cū quetibujuyáto i, yũ beseyupi Dios. Cū yaye quetire na cũã na catũgousaparore boyupi. ⁸ Cū pũame nipetiro camasã na yeripũ na catũgoñarĩjêrê masĩpeyocõãñami. Bairo camasĩpeyocõãñurĩ, judío majã caãmerã na yerire na cawasoaro jũgori cū yarã majũ na ãnio joroque ásupi na cũãrê. Cū Yeri, Espiritu Santo narê cū cajoro iñarĩ tore bairo marĩ masĩña cū yarã na caãnierê. ⁹ Dios marĩrê cū camairõrêã bairo na cũãrê jĩcãrõ tũni na maiñami. Jesucristo mena na catũgoñatuturo jũgori na yeri na catũgoñarĩjê carorijere coseyupi. ¹⁰ Bairi, ¿dopẽĩrã Dios na cū caátibojapeere caẽñotarãrê

bairo mujãã ññati? Marĩ ñicũjãã ãnana Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũerẽ átipeyo masĩesupa. Marĩ cũã torea bairo marĩ átipeyo masĩetĩña. Bairi, ¿dopẽirã tiere na caátigarore mujãã boyati? ¹¹ Atore bairo roque cariape marĩ catãgoñarĩjẽ ñña: Caroa wãme marĩ caátie jũgori mee, marĩ Quetiupau Jesucristo marĩ mairĩ jĩcã ñugõã cũ caátigarije jũgori pũame marĩ netõõwĩ. Tunu bairoa marĩrẽ cũ canetõõrĩcãrõrẽã bairo judío majã caãmerã cũãrẽ na netõõñupĩ — na ññupũ Pedro.

¹² Bairo cũ caĩquetibũju yaparoro, to macããna nipetiro busuesuparã. Na pũame caroaro tũgoyuparã Pablo, Bernabéjãã judío majã caãmerã watoapu ãna, Dios cũ camasĩõrĩjẽ jũgori caroare na caátie ññootajere. ¹³ Tiere na caquetibũjuro bero, Santiago pũame atore bairo na ññupũ:

—Yũ yarã, tũgopeoya mai mujããrẽ yũ caquetibũjupere: ¹⁴ ãmeacã Simón marĩ quetibũju yaparoyamĩ Dios judío majã caãmerãrẽ caroaro cũ caátijũgoriquere. Bairo átiri yua, na mena macããna jĩcããrãrẽ na beseyupi cũ ya poa macããna caãniparãrẽ. ¹⁵ Tiere profeta majã ãnana na caĩquetibũju wotucũjũgoyaricarorea bairo baiya ãmerẽ. Atore bairo icũñupã mai tiere:

¹⁶ ‘Caberopũ yũ tunugu, David ya wii caboñarĩcã wiire qũẽnonemogu tunu. Bairo yũ caátiyaparoro bero, caroa wii nigaro tunu.

¹⁷⁻¹⁸ Bairo yũ átigu, aperiã judío majã caãmerã cũã tocãnacã poa macããna, yũ cabesejũgoyeticũrĩcãã, yũ yarã na caãnipere na caboparore bairo ñ’, ñ quetibũjuyupi marĩ Quetiupau ti rãmũpũina.

¹⁹ “Bairo bairi atore bairo ñi tũgoñaña: Judío majã caãmerã tirũmũpu na caĩroariquere jãnarĩ Dios pũamerẽ na catãgousaata, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũerẽ na marĩ tũgowsaroti masĩetĩña. ²⁰ Bairo pũame na marĩ caĩquetibũjuwotujoro ñña: ‘Camasã na caweericarãrẽ ñroari waibutoa riire na cajoemũgõjorije carusarije ñnierẽ ugaeticõãña mujãã. Tunu bairoa carõmia, o caũmua mena roro átiepeeticõãña. Tunu bairoa waibutoa wãmua wãĩã pajĩãrĩcãã ñna riire ugaeticõãña. Na riĩ cũãrẽ etieticõãña.’ Ato cãnacã wãme na marĩ átirotiroa narẽ. ²¹ Tirũmũpua tocãnacã macããrẽ judío majã marĩ caneñarĩ rãmũ caãno jĩcãũ marĩ mena macããcũ Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũerẽ caquetibũjuri majõcu ãninucũñami. Bairi judío majã caãmerã cũã masĩrãma ati wãmerẽ,” na ññupũ Santiago.

La carta a los no judíos

²² Bairo cũ caĩrõ tũgo, apóstolea majã, cabũtoa camasĩrã, bairi nipetiro to macããna Jesure caĩroari poa macããna pũame cũ caĩrõrẽ bairo átigayuparã. Bairi na mena macããna jĩcããrãrẽ na beseyuparã Pablo, Bernabéjãã mena cabapacutiãpãrãrẽ. Bairi Judas, ape wãmerã Barsabás cawãmecucure cũ beseyuparã. Silas cũãrẽ cũ boyuparã. Na pũgarãpũa catãgousari majã watoare caãnimajũrã ãñuparã. ²³ Na mena atore bairo na caĩwoatuata pũrõrẽ joyuparã:

“Jãã apóstolea majã, bairi cabũtoa camasĩrĩ majã Jesucristo jũgori mujãã yarãrẽ bairo caãna, mujããrẽ jãã ññurotijoya. Mujãã, judío majã caãmerã Atioquĩã macã macããna, bairi Siria yepa macããna, bairi Cilicia yepa macããna cũãrẽ mujããrẽ jãã ññurotijoya. ²⁴ Jãã tũgowũ jĩcããrã áto macããna mujãã tũpu na caquetibũjumawijioñesẽãrĩqũerẽ. Jãã pũame na jãã joepũ mujãã tũpũre. Na majũ na catãgoñarõ mujãã rupau macããjẽ yisetariquere mujãã átirotiga ñesẽãñupã.

²⁵ “Bairi ãmerẽ jĩcãrõrẽ bairo tũgoñapetiri bero, jããrẽ bairo jãã caáto cañurõ tũgoñarĩ, jãã watoa macããna jĩcããrãrẽ na jãã besepũ Bernabé,

Pablojãã, jãã camairĩ majã majũ mena mujãã tɔpɔ caĩnarãpãrãrẽ. ²⁶ Na, Bernabé, Pablojãã pɔame Jesucristo yayere na caquetibujãnesẽãrõ jũgori aperã tiere catũgogaena pɔame na pajĩãbujioyupa. ²⁷ Bairi jãã cabeseatana Judas, Silas na majũpɔa mujããrẽ quetibujegarãma nipetirije mujããrẽ jãã caĩquetibujugarije.

²⁸ “Jããrẽ Espiritu Santo cũ camasĩõrĩjẽ jũgori capee majũ mujããrẽ jãã átirotigaetiya. Ato cãnacã wãmea mujããrẽ jãã átirotigarã: ²⁹ Camasã na caweericarãrẽ ãroari waibutoa riire na cajoemũgõjorije carusarije ãnierẽ ɔgaeticõãña. Tunu bairoa waibutoa wãmua wããã pajĩãricãrã riire ɔgaeticõãña. Na riĩ cããrẽ etieticõãña. Tunu bairoa carõmia, o caãmua mena roro átiepeeticõãña. Atie mujããrẽ jãã caĩjorijere bairo mujãã caãpata, caroarõ cariape mujãã átiãnigarã. Na ãuáto nipetiro,” ã woatuyuparã.

³⁰ Bairo ã woa yaparori bero, na tunuo joyuparã Pablojããrẽ Antioquiãpɔ tunu. Topɔ Pablojãã etarã yua, ti macã macããna Jesure caĩroari poa macããnarẽ neñorĩ bero, ti cartare na nuniñuparã. ³¹ Bairi Jesure catũgõsarã pɔame ti carta mena caĩñaquetibujũ cũ caĩrĩjẽrẽ tũgori butioro ɔseanĩñuparã. Tũgoña yeri ñuo joroque na ásuparã marĩ yarã ti carta jũgori yua. ³² Tunu bairoa Judas, Silajãã cãã Dios cũ yaye cũ caquetibujugarijere camasãrẽ caquetibujunetõomasĩã ãnirĩ to macããna Jesure catũgõsarãrẽ capee na quetibujunemoñuparã. Bairo na quetibujunemoĩ yua, tũgoña yeri ñunemo joroque na ásuparã. Caroa yericãna na tutuao joroque na ásuparã. ³³ Na menã yoajãñurõ ãñuparã topɔre. Cabero to macããna Jesucristore catũgõsari majã pɔame, “Caroa yericutajere mujãã cũ joáto marĩ pacũ Dios,” narẽ na caĩrõ bero, tunucoásuparã cartare na caneárotijoricã tɔpɔ. ³⁴ Silas pɔame Antioquiãpɔ tuagayupɔ. ³⁵ Pablo bairi Bernabé cãã topɔ tuayuparã. Bairi aperã Jesure catũgõsarã capããrã mena to macããnarẽ marĩ Quetiupɔa yaye quetire na quetibujuyuparã.

Pablo comienza su segundo viaje misionero

³⁶ Cayoato bero, Pablo pɔame atore bairo quĩñupũ cũ bapa Bernabére:

—Tocãnacã macããrẽ marĩ Quetiupɔa yaye quetire marĩ caquetibujucaropɔ marĩ ãñañesẽãrã ároa tunu, “¿dope bairo marĩ yarã Jesucristore catũgõsari majã na baiyati?” ãrã.

³⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, Bernabé pɔame, “Jan,” ãrĩ bero, Juan ape wãmerã Marcos sawãmesũcũre cũ neãgayupɔ na mena. ³⁸ Pablo pɔame bairo boesupɔ. Mai, cajũgoye Panfiliarɔ na caãno, Marcos pɔame na tunu weyocoásupɔ, Pablo, Bernabéjãã mena jũpaanemogaetiri. Bairi na mena ti rũmarẽ cũ caátõ boesupɔ Pablo. ³⁹ Bairo butioro cũ caboetoi yua, pũgarãpɔa jĩcã yerire bairo catũgoñaetimajũcõãrã ãnirĩ ãmeo ricawaticoasuparã yua. Bernabé pɔame Marcos mena cũmuai acoásupɔ Chipre yucũpɔarɔ. ⁴⁰ Pablo pɔame Silare cũ beseyupɔ. Bairi, “Marĩ Quetiupɔa mujããrẽ mairĩ quĩñaricanũgõáto,” Jesucristore catũgõsari majã cũ na caĩrõ bero, Silas mena acoásupɔ. ⁴¹ Bairo áná, Siria, bairi Cilicia yepaare netõánã, to macããna Jesucristore catũgõsari majãrẽ ɔseanirõ na tuao joroque na átiásuparã.

16

Timoteo acompaña a Pablo y a Silas

¹ Bairi Derbe, Lистра sawãmesũti macããpɔre etayupɔ Pablo. Topɔ etari bero, jĩcãũ to macããcũ Jesucristore catũgõsãũ Timoteo sawãmesũcũre cũ bocáyupɔ. Timoteo paco pɔame judío majã yao, Jesucristore catũgõsão

añupõ. Cũ pacũ pũame griego majã yaũ añupũ. ² To Listra, bairi Ico-
nio macãã macããna Jesucristore catũgõnsari majã, “Cañũ, caroú niñami,”
na caĩ añinucũñupũ Timoteo. ³ Bairi Pablo pũame cũ, Timoteore cũ ba-
paboyupũ. Mai, Timoteore cũ neágu jũgoye, cũ rupau macããtõrẽ cũ yise-
tarotiyupũ, ti yepa macããna judío majã, “Jãã ya wãmerẽ nucãbugoetiyama,”
na caĩtũgoñaetiparore bairo ì. Mai, nipetiro ti yepa macããna, Tim-
oteo griego majã yaũ macũ cũ cañnierẽ masĩjãñũñuparã. ⁴ Tocãnacã
macãã na caquetibũjũñesẽãrõpũ marĩ yarã Jesucristore catũgõnsari majãrẽ
quetibũjũnetõñuparã apõtõlea majã, bairi cabutoa camasĩrĩ majã Jerusalẽpũ
Jesucristore caĩroari poa macããna na caĩrotijoriquere. ⁵ Bairo na caque-
tibũjũroĩ, ti yepaa macããna Jesucristore caĩroari poa macããna cũ mena
tocãnacã rãmua tũgoñanemoñuparã. Torena, Jesucristore catũgõnsarã mena
capããrã añinemonucũñuparã.

La visión que Pablo tuvo de un hombre de Macedonia

⁶ Cabero Pablojãã Asia yepapũ Jesús yaye quetire na caquetibũjũñesẽãrã
ápáro jũgoye, Espiritu Santo pũame na ãñotayupũ. Bairo cũ caẽñotaroi, Frigia,
bairi Galacia yepaare tẽñõtásuparã. ⁷ Bairo tẽñõtanetõátĩ bero yua, Misia
yepa jũgoyepũ etayuparã. Tipauĩ ánã, Bitinia yepare na cajããgamiatacũãrẽ,
Espiritu Santo, Jesucristo cũ cajõn pũame na ãñotayupũ tunu. ⁸ Bairo cũ
caẽñotaroi, Misia yepare cariapea netõátĩ, Troas cawãmecuti macãpũ etayu-
parã. Troas pũame ria capariya tãnipũ añuparõ. ⁹ Bairi Pablo ti macãpũ
ãcũ, jĩcã ñami qũẽguericarore bairo jĩcãũ Macedonia macããcũ atore bairo
caĩnucũãrẽ qũĩñañupũ: “Tiaya ato Macedoniapũ. Jããrẽ juátinemoũ asã,”
cabopacãre bairo qũĩñupũ. ¹⁰ Cabero cũ caĩñaatajere jãã cũ caquetibũjũro
yua, topũ ágarã, jãã yayerẽ jãã qũẽñowã. (Mai, yũ, ati tutire cawoatũ cũã na
mena yũ ápũ.) “Macedonia macããnarẽ caroa quetire jãã caquetibũjũñesẽãrõ
caripea bou baiimi Dios,” jãã ì tũgoñawã.

Pablo y Silas en Filipos

¹¹ Bairo ì tũgoñarĩ yua, Troas macãĩ cũmua mena cariapea jãã acoápu
Samotracia yucũroapũ. Cabusuri rãmũ Neápolis macãpũ jãã etawũ. ¹² Ti
macãĩ jãã acoápu Filipos cawãmecuti macãpũ. Ti macã pũame romanoa majã
na caãni macã ãmũ. Macedonia yepa macãã, caãnimajũrĩ macã ãmũ ti macã.
Topũ yoajãñurõ jãã ãmũ.

¹³ Jĩcã rãmũ marĩ cayerijãrĩ rãmũ caãno, ti macã jũgoye ria tãnipũ jãã ápũ.
“Topũ Judío majã na cañubueripau ãno,” ì tũgoñarĩ, topũ jãã ápũ. To etari bero,
jãã ruiwũ. Ruirĩ yua, carõmia topũ caneñaetaátanarẽ Jesús yaye caroa quetire
na jãã quetibũjũwũ. ¹⁴ Mai, na mena macããcõ jĩcãõ Lidia cawãmecũco, Tiatira
macã macããcõ ãmo. Caroa jutii cajãmerĩjẽrẽ nunirĩ cawapatari majõco
ãmo. Diore caĩroao ãmo. Bairi Pablo narẽ cũ caquetibũjũro, marĩ Quetiupau
pũame Pablo cũ caquetibũjũrijere dope bairo cõ catũgõpõorije to rasaetio
joroque ásupi. ¹⁵ Bairi cõ, cõ yarã nipetiro cũãrẽ na jãã bautizawũ. Bairo jãã
cabautizaátaco yua, atore bairo jãã ìwõ Lidia:

—Yũre, “Caripea Jesucristore catũgõnsao niñamo,” mujãã caĩata, yũ ya
wiipũ añirasã ati macã mujãã caãno ãno.

Bairo cõ caĩrõ tũgori, “Aperõpũ jãã ágarã,” cõ jãã ì masĩepũ.

¹⁶ Jĩcã rãmũ jãã cañubuenucũrõpũ ánã, jãã bocãetawũ jĩcãõ cawãmao wãtĩ
yeri pũna cacãgo majũrẽ. Cõ pũame wãtĩ jũgori ape rãmũ cabaipeere
caquetibũjũmasiõ ãmo. Bairo cõ camasĩrõĩ, cõ quetiuparã pũame paio

wapatanucũñupã. ¹⁷ Bairo cawãmao, wãtĩ yeri pũna cacũgo yua, Pablo, bairi jãã cããrẽ jãã bero usajũgowõ. Bairo jããrẽ usari yua, atore bairo ĩ awajawõ:

—ĭĀnoa, Dios, jõbui macããcũ cũ carotirore bairo caãna niñama. Bairi mujããrẽ Dios camasãrẽ cũ canetõõgarijere quetibũjũrãna baiyama! —ĭ awajawõ.

¹⁸ Bairo jeto ĩ awaja ãninucũñupõ capee rãmuri. Bairi Pablo pũame tiere jutiri ãmejorenucã yua, cõ pũamerẽ ĩnarĩ atore bairo qũĩwĩ cõpũre caãcũ wãtĩrẽ:

—Jesucristo cũ camasĩrĩjẽ mena mũrẽ ñiña: Cõrẽ tocãrõã witiãcãja.

Bairo cũ caĩrõ, jicoquei cõ witicõasũpi wãtĩ.

¹⁹ Bairo cũ caãto ĩnarĩ, cõ quetiuparã pũame asiajãñuwã Pablo mena, “Tocãrõã nemo marĩ yao jũgorĩ marĩ wapatamasĩetigarã,” ĩrã. Bairo asiari yua, Pablo, Silas mena na ñerĩ quetiuparã ti macãrẽ carotirã tũpũ na neámã ti macã na caneñanucũrõ plaza, caãnimajũrĩpũpũ. ²⁰ Bairo na tũpũ na neátĩ yua, ti macã macããna quetiuparã jueces caĩñabeserãrẽ atore bairo na ĩwã:

—Ānoa judío majã ato macããnarẽ roro patowãcõñesẽãrã baiyama. ²¹ Marĩ romanoa majãrẽ na caquetibũjũgarije pũamerẽ marĩrẽ carotieticõãpãrõ niña. Bairi na cabuerijere marĩ quetibũjũ rotimasĩetĩña —ĩwã.

²² Bairo na caĩrõ tũgo, camasã catũgorã etaãtana cũã Pabljãã mena asiacõama. Bairo na cãã na caasiaroi, quetiuparã jueces pũame Pablo Silas yaye jutiire tuwee rotiri bero, na bape rotiwã yucũ mena. ²³ Bũtioro na bape yaparori bero, preso jorica wiipũ na jowã. Topũ na jori yua, ti wiire caĩñacotei pũamerẽ, “Dope bairo narẽ rutimasĩã manõ caroarõ majũ na ĩñacoterotiya ãnoarẽ,” qũĩrĩ cũ coterotiwã. ²⁴ Bairo na caãtirotirijere tũgori bero, caĩñacotei pũame preso jorica wii capupea catũsari arũpũ na cũñupũ. Topũ pũga yucũ watoapũ na rũporire ñujorotiri, na jiyarũpõ cũñupũ.

²⁵ Ti ñami recomacã caetaro, Pablo, Silas, Diore cũ ñubue basapeoyuparã. Bairo na cañubue basapeoãno, aperã, narẽ bairo preso joricarã cũã na caĩrĩjẽrẽ tũgoyuparã. ²⁶ Tĩpãna yua caãno tũsarõa tutuaro yepa pũame yuguiyuparo. Tutuaro majũ cayuguiroi, ti wii macããjẽ na cacũjũgorica ãtãpãĩrĩ cũã yuguiroi nũcũpũ ásuparo. Bairo cayuguiripãna ti wii jopeeri pũame pããncãpeticoasuparo. Tunu bairoa ti wii macããna preso joricarãrẽ na cajiyamiataje cadena ãpõã wẽẽrĩ cũã piti wẽcoasuparo. ²⁷ Bairi yua, ti wiire caĩñacotei pũame wãcãrĩ bero, ti wii jopeeri pããrĩcãrõpũ caãno ĩñañupũ. Bairo ĩña acũari, “Ti wii macããna preso joricarã rutipeticoatanama,” ĩ tũgoñãñupũ. Bairo ĩ tũgoñarĩ yua, cũ jarericapãĩrẽ neñupũ, cũ majũã pajĩãyasigu. ²⁸ Bairo cũ caãtigaro ĩnarĩ yua, atore bairo qũĩ awajajoyupũ Pablo pũame:

—Mũ majũ roro ãpericõãña. Jãã ãnipeticõãña atopũ. Jãã rutietiya —qũĩñupũ.

²⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, “Jĩñaworiquere neasã,” cũtu macããcũrẽ ĩrĩ, Pabljãã na caãni arũpũ atũjããsũpũ. Atu jããti yua, uwirique mena nanarĩ Pablo, Silatũ rũporaturĩ mena etanumũ etayupũ. ³⁰ Cabero narẽ na wiyojori bero, atore bairo na ĩ jẽniñãñupũ:

—¿Dope bairo yũ ácũati, Dios yure cũ netõãto, ĩ?

³¹ Pabljãã pũame atore bairo qũĩñuparã:

—Jesucristo mena cariape mũ catũgoñatutuata, mũ, mũ yarã cũã mujãã netõmasĩgarã.

³² Bairo qũĩ yaparori bero, marĩ Quetiupã yaye quetire na quetibũjũ nemoñuparã Pabljãã preso jorica wiire caĩñacoteatãcũ cũ ya wii macããna cũãrẽ. ³³ Ti ñami ti hora majũã caãno preso jorica wiire caĩñacoteatãcũ yua, Pablo, Silajãã cãmĩrẽ na coseyupũ. Cabero cũ, cũ yarã cũãrẽ nipetiro

na bautizayuparā. ³⁴ Bairo narē na cabautizaro bero, preso jorica wiire caññacoteatacū pñame cū ya wiipū na jūgoásúrū. Τοῦ μᾶρι quere na nuñupū Pablojāārē. Bairi yua cū, cū yarā cūā bñtioro useaññuparā, Dios yaye quetire na catūgousaatato bero jūgori.

³⁵ Cabusuri rāmū caāno, quetiuparā jueces na ñmna jīcāārārē preso jorica wiire caññacoteatacū tñpū na joyuparā, “Pablo, Silare na wiyoyo rotiáto,” ĩrā.

³⁶ Bairo na cañjoatana na caññjērē tūgo, ti wiire caññacoteatacū pñame atore bairo quññupū Pablore:

—Quetiuparā caññabeserā mñjāārē yñ wiyorotijoupa. Bairi caroaro mena mñjāā ámasñña merē.

³⁷ Bairo cū caññō tūgomicūā, atore bairo na ĩñupū Pablo quetiuparā caññabeserā na cajoatanarē:

—Ati macā macāāna caññabeserā roro jāā caátiere bócañaēññama. Roro jāā ápewñ. Bairo bócaetimirācūā, camasā nipetiro na caññajoro jāārē baperotiamā. Tunu bairoa preso jorica wiipū jāā cūrotiamā. Jāā cūā romanoa majā jāā caññimiatācūārē, roro majū jāā átiamā. Bairo jāārē caátiatana nimirācūā, ámerē yasioro jāārē wiyogayama. Yasioro jāā ápērā. Na majūpñā atiri jāārē na wiyora apáro —na ĩñupū Pablo.

³⁸ Bairo cū caññō tūgo, na quetiuparā juecere na quetibñjñrāsúparā soldaua pñame. Bairo Pablojāā romanoa majā na caññierē na caquetibñjñro tūgori bero, quetiuparā caññabeserā pñame roro narē na caátiatajere tūgoñarīqūē pajñññuparā. ³⁹ Bairo tūgoñarīqūē pairi yua, acoásúparā Pablo Silas tñpū, “Roro mñjāārē jāā caátiatajere mñjāā masiriyowa,” na ĩránā. Bairo na tñpū eta, ti wiire na wiyocōññuparā. Bairo na wiyori bero yua, aperiopñ na caátó boyuparā. ⁴⁰ Bairo na cawiyoro bero, acoásúparā Lidia ya wiipū. Τοῦ μαρῖ yarā Jesure catūgousarārē useaññō na tuao joroque na ásuparā. Bairo na áti yaparoro bero, ti macā caññiatana aperiopñ acoásúparā.

17

El alboroto en Tesalónica

¹ Bairo ánā yua, Pablo, Silajāā Anfípolis bairi Apolonia cawāmecuti macāārē netōánā, Tesalónica macāpñ etayuparā. Ti macāpñ judío majā ñubuerica wii cūgoyuparā. ² Bairi Pablo judío majā na cayerijārī rāmū caetaro ĩñarī, ti rāmū ũnorē cū caátinucūrōrē bairo átigu, ti macā ñubuerica wii sinagogare ásupū. Τοῦ ἐταρῖ yua, to macāānarē Dios ya tuti mena na ĩña quetibñjñyupū, na bñsñnetōgn. Bairo jeto áti aññupū Pablo itia semana majū yerijārīcā rāmññī caāno. ³ Ti rāmññē atore bairo na ĩ quetibñjñyupū Pablo:

—Dios yaye cū caquetibñjñrica tuti atore bairo ĩña: ‘Mesías, Dios cū cajopñ pñame ati yerapñ ácū, riacoagnñi. Bairo cū cariacoamiatacūārē, cū catiocōāgnñi Dios tunu,’ ĩ quetibñjñya Dios ya tuti. Cūā, Jesús niñami Dios yaye quetibñjñrica tutipñ profeta majā na cawoatujūgoyecutacū, mñjāārē yñ caquetibñjñ —na ĩñupū Pablo.

⁴ Bairo cū caññō tūgo, judío majā jīcāārā cariape tūgoyuparā. Na pñame Pablo, Silas mena bapacñti jūgoyuparā. Griego majā Diore caññoarā cūā capāārā na yaye quetire cariape tūgoyuparā. Tunu bairoa carōmia caññimajūrā cūā capāārā cariape tūgoyuparā. ⁵ Bairo na cabairijere ĩñarī judío majā, Pablojāā na caquetibñjñrijere cariape catūgoena pñame na ĩñatutiuparā. Bairo na ĩñatutiri yua, ñe ũnie caáperā maarīpñ caānarē na neñoñuparā, nipetiropñ roro na caawajabato ñesēaparore bairo ĩrā. Bairo ána, Jasón ya wiipñre roro átirā etayuparā, Pablo Silajāārē macāārā. Na ñerī

camasãrê roro na átirotigayuparã. ⁶ Bairo na bócaetiri, Jasón bairi aperã marĩ yarã Jesucristore catũgousari majã puamerẽ ñe, na weeri na neásúparã ti macã macãana quetiuparã tupu. Topu etari, atore bairo na i awajayuparã:

—¡Aperopu macãana caatiatana puame noo nipetiro na cañesẽãrõpore royetuñesẽãrã átiyama! Bairi ati macãpu cũãrẽ merẽ etayama. ⁷ Jasón puame cũ ya wiĩpu na etarotipu. Na nipetiro, “Apei quetiupau rey niñami Jesús,” na caĩata, ¡marĩ quetiupau emperador romano cũ caroticũrĩqũẽrẽ baibotorã baiyama! —na iñuparã ti macã caãna na quetiuparãrẽ.

⁸ Bairo na caĩrĩjẽrẽ tũgori, aperã camasã, bairi ti macã macãana quetiuparã cũã jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩqũẽcuti masĩesuparã. ⁹ Bairo baimirãcũã, Jasõjãã ya dinerore na mena na wapa cũrotiyuparã. Bairo áti yaparori bero, na piticõañuparã, ti macã macãana quetiuparã Jasõjããrẽ.

Pablo y Silas en Berea

¹⁰ Ti ñamicã canaiorĩpu ti macã macãana marĩ yarã Jesucristore catũgousari majã puame Pablo, Silajããrẽ ti macãrẽ na witirotiyuparã. “Tãmurĩ Berea macãpu ánãja,” na iñuparã. Cabero ti macãpu eta yua, judío majã na cañubueri wiĩpu ásúparã. ¹¹ Na roque Tesalónica macãana judío majã netõjãñurõ Jesús yaye queti Pablo cũ caquetibujuriye catũgogari majã ãñuparã. Bairo caãna añirĩ, Pablo cũ caĩquetibujurijere caroaro tũgousayuparã. Bairo tũgousari yua, tocãnacã rũmua Dios ya tutire iñabuenucũñuparã, “¿Cariapea marĩrẽ cũ quetibujumiñati?” ãrã. ¹² Bairo iñabueri yua, na mena macãana capããrã cariape tũgoyuparã. Griego majã cũã capããrã cariape tũgoyuparã carõmia caanimajũrã, aperã caũmua cũã.

¹³ Bairo Pablojãã Berea cũãrẽ Dios yaye quetire na caquetibujuro tũgori, judío majã Tesalónica macãana puame Bereapu acoásúparã. Topu etari, to macããnarẽ Pablojãã na cabairijere busujãñuparã, roro na cañawajabatoñesẽãparore bairo ãrã. ¹⁴ Bairo na caátigaro iñarĩ, marĩ yarã Jesucristore catũgousari majã puame ti macãrẽ Pablõre cũ witirotiyuparã. “Tãmurĩ ria capairiya tãnipu ácjã. Timoteo, Silajãã puame jãã mena tuagarãma,” qũñuparã. ¹⁵ Bairo na caĩjoatacu mena cabapacutiátána puame cũ cũñuparã Atenas cawãmecuti macãpu. Topu cũ cũyaparori bero, tunucoásúparã na ya macã Bereapu tunu. Na mena atore bairo i quetijoyupu Pablo: “Silas, Timoteo mena tãmurĩ atopu na apáro,” na i joyupu.

Pablo en Atenas

¹⁶ Mai, Pablo Atenas macãpu Timoteo, bairi Silajããrẽ na cote ãcũ, ti macã macãana wericarã jeto na cajũgũẽã cũgoro iñarĩ, tũgoñarĩqũẽ paijãñupũ. ¹⁷ Bairi ñubuerica wii sinagogapu judío majã aperã judío majã caãmerã Diore caĩroarã mena busunucũñupũ, na busunetõgu. Tunu bairoa camasã na canefaporipau plazaru canefarã cũãrẽ tocãnacã rũmua busunucũñupũ Pablo. ¹⁸ Bairo cũ cabusãñitoye, epicúreos yaye bueri majã, aperã estoicos yaye bueri majã cũã cũ mena busujũgoyuparã, cũ busunetõgarã. Atoore bairo qũñuparã Pablõre jĩcããrã:

—Ñani, cabusuriquepai, ¿ñee ñnierẽ ãgu qũññati?

Aperã atore bairo qũñuparã:

—Ape yepaa macãana jũgũẽãrẽ marĩ catũgousarore bou baiimi.

Pablo puame Jesús yaye caroa quetire, tunu cũ cacatirique cũãrẽ na quetibujũ baiyupu. ¹⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, neñarĩ na cabusunucũrõ, Areõpago na caĩrõpu cũ neásúparã. Bairo topu cũ na cane etaro, atore bairo qũñ jeniñañuparã:

—¿Atie cawāma wāme mu caquetibujarijere, jāā mu quetibujagaetiyati? 20 Mu caquetibujarije ūnierē jāā tūgoñaētīña. Bairi tiere jāā masīgaya mu caquetibujarijere —qūñuparā.

21 Mai, Atenas macā macāña nipetiro, bairi to macāña ape yeparu caatāna cūā butiuro tūgogayuparā apeye cawāma quetire. Tiere tūgori bero, tie jetore āmeo busupēninucūñuparā na majū.

22 Bairi Pablo pñame Areópagoru ācū, na watoaru wāmuncārī atore bairo na iñupū:

“Mujāā, Atenas macāña, capāārā mujāā jūgūēā mujāā cawericarārē iñarī, ‘Na jūgūēārē butiuro catūgoñarī majā ñiñama,’ ñi tūgoñaña. 23 Mujāā cañubueriparuñiñu ñiñañesēāpā. Jicā altar mesa rocapu atore bairo i woaturiquere ñiñaparū: ‘Dios, marī camasīēcūrē marī cañroaripau ñiña.’ Bairo cū masīētīmirācūā, mujāā cañroaure mujāā quetibuju acū yu ātiaru.

24 “Cūā, Dios ati unrecóo macāājē nipetirijere caqūñorīcū, ati unrecóore, ati yepa cūārē Quetiupau ñiñami. Templos, ‘Dios ya wii nigaro,’ camasā iñi na caqūñorīcā wiirire āmerīnucūñami. 25 Ñe ūnie cū cañnipeere cūrē marī caátibojapee cū rusaetiya Diore. Cū pñame roque ñiñami marī camasārē marī cacatiānierē cajou. Tunu bairoa marī cayerijōānie, wīno cūārē, apeye nipetirije cū jetoa marīrē cajou ñiñami.

26 “Bairi jicāu caūmu jūgori nipetiro camasā poari ati yepa nipetiropu na masābatanucāo joroque ásupi. Tunu bairoa tocānacā poare na cañnipa yutearire cūñupī. 27 Bairo ásupi Dios, tocānacāpñu camasā cū na camasīparore bairo i. Bairi cūrē cabocōāninucūrā pñame cū masīgarāma. Dope bairo mee ñiña Diore masīrīquē. 28 Cū, Dios cū cajuātoi jūgori marī catiya. Marī paamasīña. Marī ānajē catiya. Mujāā ya poa macāña poesiare cawoaturoi majā cūā torea bairo iñupā: ‘Marīā, Dios pārāmerārē bairo caña marī āniña,’ iñupā.

29 “Bairi Dios pārāmerārē bairo caña ānirī camasā na catūgoñarījē jūgori, oro, plata, o ūtā mena camasārē bairo cabaurārē na caqūñorīcārē marī cañroaro ñuētīña. 30 Tirāmupure camasā roro na caátiere boetimicūā, popiye na baio joroque ápeyupi, cū yaye queti nipetirijere na camasīētoi. Āme pñame roque na camasīrōi, tocānacāñūā camasā nipetiro na cañnopu roro na caátiere na jānarotiyupi. 31 Tunu bairoa jicā rāmū ati yepa macāña nipetirore cū caññabesepa rāmūrē cūñupī Dios. Bairi caūmu caroaro cariape caññabesepau cūārē cū cūñupī. Cū, caūmu cariacoatacu cū cañnimiatacūārē, tunu cū catiopyu Dios. Bairo cū cū cacatiuro jūgori nipetiro camasā pñame cū, caññabesepau cū cañnierē masīcōāñama,” na i quetibujuyupu Pablo to macāñarē.

32 Bairo to macāña, “Cariacoatana nimirācūā, tunu catiyama camasā,” Pablo cū cañrō tūgori, jicāārā na mena macāña cū boyetiyparā. Aperā pñame atore bairo qūñuparā:

—Cabero ūno cū yaye quetire marī tūgonemorōā tunu —qūñuparā.

33 Bairo na cañrō bero, Pablo pñame na aweyocoásupu. 34 Bairo na cū caawayocoamiatacūārē, jicāārā na mena macāña cū bero usari, cū yaye quetire cariape tūgousayuparā. Jicāu na mena macāñcū Dionisio wāmecsupu. Cū pñame Areópagoru canefaropā mena macāñcū āñupū. Apeo Dámaris cawāmecuco cūā cariape tūgoyupo Pablo cū caññjērē. Aperā cūā cariape cū caññjērē tūgousajūgoyuparā.

¹ Cabero Pablo Atenapu quetibujū ãnirĩ bero, ti macã caãniatacu acoásúpu Corinto cawãmecuti macãpu. ² Topu etari yua, jicãu, Ponto yepa macãacũ caãnimiricũ judío majõcu Aquila cawãmecucure cũ bocãetayupu. Mai, cajũgoyepu Aquila, cũ numo Priscila mena Italiapu caãnimiatana Corintopu etayuparã. Quetiupau emperador Claudio, “Nipetiro judío majã ati macã Romarẽ caãna na witiãpãro,” na cũ caĩrjẽrẽ tãgori, Corintopu etayuparã. Tiere tãgori Pablo puame na iñañesẽãũ ásúpu. ³ Aquilajãã cãã Pablo cũ caãtore bairo paarique cãgoyuparã. Caesebutirije jutii paca aseri wii mena aperã ñesẽãránã na caneãtie ocojurique aseri ñnierẽ qũenoriqũẽ paarique cãgoyuparã. Tiere capaãrã na caãnoi, na mena paagu na mena tuayupu Pablo. ⁴ Bairo tuari yua, tocãnacã rãmu judío majã na cayerijãrĩ rãmu caãno, ñubuerica wii sinagogapu ãnucũñupũ. Topu na quetibujũncũñupũ Jesús, Mesías cũ caãnierẽ judío majã, judío majã caãmerã cãã na camasũparore bairo ï.

⁵ Bairi Macedoniapu caãniatana, Timoteo Silas mena Corintopu na caetaro bero, Pablo puame judío majãrẽ caroa quetire na quetibujū ñesẽãrĩqũẽ jeto átiãñupũ, Jesús Mesías cũ caãnierẽ. ⁶ Bairo judío majãrẽ cũ caquetibujũmiatacũãrẽ, na puame cũ busucãnamuñuparã. Roro qũĩñuparã. Bairo roro cũ na caĩrõĩ, Pablo puame cũ jutii macããjẽ ñerĩrẽ pabatoreyupu na cañajoro, “Roro yu mujãã átiya,” ï. Bairo áti yaparo yua, atore bairo na iñupũ:

—Mujãã catãgogaetie bui popiye mujãã baigarã. Yu yaye wapa mee, mujãã yaye wapa puame roque nigaro. Torecu, ati rãmui judío majã caãmerã puamerẽ yu quetibujū jũgon ãgu yua —na iñupũ Pablo judío majãrẽ.

⁷ Bairo na irĩ bero, ñubuerica wiire witi acoásúpu Pablo. Jicãu caãmu Ticio Justo cawãmecucu, Diore caĩroau ya wiipu ásúpu. Cũ ya wii puame ñubuerica wii sinagogatuaca ãñuparõ. ⁸ Topu cũ caãno, Crispo ñubuerica wii sinagoga quetiupau jicãu cũ yarã nipetiro mena marĩ Quetiupau yaye quetire tũgousajũgoyuparã. Aperã Corinto macããna cãã capããrã Jesús yaye quetire tãgori, cariape tũgojũgoyuparã. Bairo cariape na catãgoro jãgori, na bautiza rotiyuparã.

⁹⁻¹⁰ Jicã ñami qũẽguericarore bairo Pablo cũ caãno, marĩ Quetiupau yaye quetire atore bairo tũgoyupu: “Yu, mu mena yu ãnicõãña. Bairi ni jicãu ñcũ murẽ ricaati caãtimasĩ manigãmi. Tunu bairoa ati macãpũre capããrã yure caĩroarã niña. Bairi tũgoña uwieticõãña. Yu yaye quetire quetibujũcõã ãnucũñã. Murẽ yu caãtiritiriquere jãnaeticõãña,” qũĩñupũ marĩ Quetiupau Pablõre. ¹¹ Bairo marĩ Quetiupau cũ caĩrõĩ, Pablo puame jicã cãma ape cãma recomacã majũ ãñupũ ti macã Corintopũre. Topu ãcũ yua, to macããnarẽ na quetibujū ãñupũ Dios yaye quetire.

¹² Tiwatoare Galiõn ti yepa Acaya quetiupau gobernador cũ caãno, judío majã puame jicãrõrẽ bairo tũgoñariqũẽ cãtiri Pablõre boesuparã. Bairo cũ boetiri yua, cũ ñee, cũ neásúparã quetiupau gobernador tũpu. ¹³ Cũ tũpu Pablõre cũ ne etari yua, atore bairo qũĩñuparã:

—Ãnia, Pablo ricaati camasãrẽ na quetibujū ñesẽãũ baiyami ati macãpũre. Jãã ñicũ Moisés ãnacũ Diore jãã caĩroapeere cũ caroticũrĩcãrõrẽ bairo mee quetibujũyami —qũĩñuparã judío majã Galiõrẽ.

¹⁴ Pablo puame bairo na caĩrõ na yugu cũ caãtipaua, Galiõn puame atore bairo na iũgoyupu:

—Roro cũ caãtato bero caãmata roquere, mujãã judío majã ãnirẽ mujãã cabusũpairijere yu tũgoña besebujion. ¹⁵ Bairãpuã, mujãã cabusũpairije, mujãã judío majãrẽ rotirique ñnie caãnoi, mujãã majũã tiere busũqũẽnoña ãni

mena. Bairi ya p̄ame tie ũnierē ya t̄goña besegaetiya —na İñup̄ Galión judío majārē.

¹⁶ Bairo İ yaparori bero, cū ũma soldauare judío majārē na wiyo-jorotiyup̄. ¹⁷ Bairi to caña nipetirā p̄ame Sóstenes cawāmec̄cu, ñubuerica wii sinagoga quetiup̄a ĵicāūrē ñerī, tip̄a cū bapeyuparā, Galión cū caññajoro. Galión p̄amerē dope bairo cū baiesuparo bairo na caátie.

Pablo vuelve a Antioquía y comienza su tercer viaje misionero

¹⁸ Pablo p̄ame mai capee r̄amurī tuayup̄ Corintop̄re. Cabero marī yarā Jesure cat̄gousarārē na átáje uwiri bero, cūmuai Siria yep̄a acoásup̄u tunu, cū bapa Aquila, Priscila mena. Mai, Cencrea macāp̄u ácū, cū poare juarerotiyup̄. “Diore cū ya cañj̄ogoyetiricarore bairo ya átı yaparoya,” İgu, bairo ásup̄u. ¹⁹ Efeso macāp̄u etari bero, cū bapa Aquila, Priscilaj̄ārē top̄u na cūñup̄. Bairo na cūrī bero, ñubuerica wii sinagoga, ti macā macāña judío majā na caneñanucūrī wiip̄u ásup̄u, na quetib̄uj̄u ácū. ²⁰ Ti wii macāña p̄ame cū caññj̄erē t̄gori yua, b̄utioro yoaj̄ñurō tore cū catuarore boyuparā. Bairo cū catuarore cū na cabomiatacāārē, Pablo p̄ame na mena yoaro tuagaesup̄a. ²¹ Bairo tuagaetiri, atore bairo na İ átáje uwiyp̄u Pablo: “Dios cū cabooata, ape r̄am̄u m̄j̄ārē ñiñañesēā atıgu tunu. Jerusalēp̄u ya netōgu bose r̄am̄u caññipa r̄am̄urē mai,” na İñup̄.

Bairo na İri bero, cūmua mena Efeso macā caññiatacu acoásup̄u Pablo. ²² Cabero Cesareap̄u maa etari bero, Jerusalēp̄u acoásup̄u, Jesure cañroari poa macāñnarē na j̄eniácū. Na j̄eni yaparori bero, Antioquía macāp̄u tunucoásup̄u yua. ²³ Top̄re ĵicā yutea añirī bero, tunu ánemoñup̄u Galacia, bairi Frigia yep̄aare tocānacā macāñ cū cañesēārīcārōp̄u. To macāña Jesure cat̄gousari majā nipetirore na t̄goña yeri ñuo joroque na átıásup̄u Pablo.

Apolos predica en Efeso

²⁴ Ti yutea caño ĵicāñ judío majōcu Apolos cawāmec̄cu Efeso macārē etayup̄u. Apolos p̄ame Alejandría macā macāñcū añup̄. Caroaro cariape caquetib̄uj̄uması majū añup̄. Tunu bairoa Dios ya tuti macāñj̄e cārē caroaro masñup̄. ²⁵ Mai, caj̄ogoyep̄u aperā marī Quetiup̄a yaye quetire cū quetib̄uj̄uyuparā. Bairo tiere t̄gousari bero, Apolos p̄ame aperārē cū camasīrō cārō na quetib̄uj̄uyup̄u. Juan camasārē bautiza ácū, cū cabuerique jetore cat̄goricu nimicūā, Jesús cū cañnierē caroaro quetib̄uj̄uyup̄u. ²⁶ Bairi uwiricaro mano ñubuerica wiip̄u na cū caquetib̄uj̄uāno, Aquila bairi Priscilaj̄āñ p̄ame cū t̄goyuparā. Cū caññj̄erē t̄gori bero, cū neásuparā na cañni wiip̄u. Top̄u Dios yaye cū camasıpee carusarijere cū quetib̄uj̄unemoñuparā.

²⁷ Cabero Acaya yep̄a Apolos quetib̄uj̄u ñesēāñ İgu cū cabairo İñarī, marī yarā Jesucristore cat̄gousari majā p̄ame cū juásuparā. Cūrē to macāña cat̄gousari majā caroaro mena cū na bocaáto İrā, papera pūrō cartare cū woabojajoyuparā. Bairi Acaya yep̄a etari bero, Apolos b̄utioro na juátinemoñup̄u to macāña, Dios cū caññamairj̄e j̄gori cū canetōōrīcārē. ²⁸ Tunu bairoa nipetiro na caññj̄orop̄u, judío majārē na quetib̄uj̄u netōñcāñup̄u. Dios ya tutire buej̄gori bero, Jesús Mesías cū cañnierē na quetib̄uj̄uyup̄u. Bairo na cū caññquetib̄uj̄eroi, “Cūā, Mesías mee ácūmi,” q̄ñ netōmasıesuparā.

¹ Apolos, Corintopu cũ cañnitoye, Pablo puame útã yucu capairi yepare netóatí, Efesopu etayupu. Topu etari, capããrã Jesure catũgousari majãrẽ na bocáyupu. ² Narẽ, atore bairo na ì jẽniñañupũ:

—¿Dios yaye quetire mujãã catũgousajũgori rãmãrẽ Espiritu Santore mujãã cãgojũgori?

Bairo cũ cañjẽniñarõ, atore bairo qũĩñuparã:

—Jãã cãgojũgoeru. Espiritu Santo cũ cañnierẽ di rãmũ ùno jãã tũgoñaẽpũ.

³ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ì jẽniñanemoñupũ tunu Pablo:

—Toroque, çnoa yaye bueriquere tũgousari bero mujãã bautiza rotiri?

Na puame atore bairo qũĩñuparã:

—Juan cũ cabuerijere jãã catũgousaro bero, jãã bautizawĩ —qũĩñuparã.

⁴ Pablo puame na ìñupũ tunu:

—Bairoa ásupi Juan ãnacũ baipua. Camasã roro na caátiere tũgoña yapuاري na catũgoñawasoaro bero, na bautizayupi. Tunu bairoa, “Yũ bero macããcũ yaye queti cããrẽ tũgousaya,” na ìñupĩ. Jesure ìgũ bairo ìñupĩ Juan ãnacũ —na ì quetibũjuyupu Pablo Efeso macããnarẽ.

⁵ Bairo cũ caĩrõ tũgo, marĩ Quetiupau ya wãme mena bautiza rotiyuparã.

⁶ Cabero Pablo na rupoari buipũ cũ wãmo mena cũ cañigãpeoro yua, Espiritu Santo napure ruietayupu. Bairo cũ caetaro, apeye busũrique busũjũgoyuparã. Bairo busũri, Dios narẽ cũ camasĩõrĩjẽrẽ quetibũjũnetõñuparã. ⁷ Na, caquetibũjũrã caũmua puğa wãmo peti ruapore puğa pẽnirõ cãnacãũ majũ ãñuparã.

⁸ Bairi Pablo puame ti macãpu ãcũ, itiarã muipua majũ ñubuerica wiĩ sinagogapure ãnucũñupũ. Topure uwiricaro mano, caroa quetire na quetibũjũnucũñupũ: Dios cũ carotimasĩrĩraũ macããjẽ quetire na catũgousaparore bairo ì, na busũnucũñupũ. ⁹ Bairo cũ cabusũmiatacũãrẽ, jĩcããrã na mena macããna cũ caĩrĩjẽrẽ cariape tũgoesuparã. Cayũgaena majũ ãñuparã. Bairo caãna ãnirĩ, camasã na catũgoro, Dios yaye sawãma quetire roro ì busũpaiyuparã. Bairo roro na cabusũpaĩro ìnarĩ, Pablo puame na piticõãñupũ. Na pitiri yua, Jesucristore catũgousari majã mena Tirano sawãmecu buerica wiipũ na jũgoásúpũ. Topu na quetibũjũnucũñupũ tocãnacã rãmua. ¹⁰ Bairo jeto átĩaninucũñupũ Pablo puğa cũma majũ. Bairi nipetiro Asia yepa macããna judío majã, judío majã caãmerã cũã tũgopeticoasuparã marĩ Quetiupau yaye quetire.

¹¹ Tiwatoare Dios puame camasãrẽ Pablo jũgori capee caroa wãmerẽ na átĩ ìñoñupũ. ¹² Bairi Pablo cũ majũ cũ caápèrimiatãcũãrẽ, aperã camasã na jutii cabuĩmacããtõ ùno, o jutii asero ùno mena Pablora na capãñarotirijere jecoanucũñuparã cariayesũna tũpu. Bairo na caáto, cariayesũna puame tiere pãnarĩ caticoanucũñuparã. Wãtĩã yeri pũna cacũgori majã cããrẽ na witicoanucũñuparã wãtĩã, bairo na caáto.

¹³ Tiwatoare aperã judío majã wãtĩã yeri pũna cacũgori majãrẽ wãtĩãrẽ cawiyõnesẽãrĩ majã ãñuparã. Na puame Jesús cũ camasĩrĩjẽ mena tore bairo átigarã, atore bairo ìñuparã wãtĩã yeri pũnarẽ: “¡Pablo cũ caquetibũju, Jesús wãme mena mujããrẽ, ‘Witi ánãja,’ jãã ìña!”

¹⁴ Tore bairo átĩaninucũñuparã Esceva sawãmecu judío majõcu pũnaa jĩcã wãmo peti puğa pẽnirõ cãnacãũ majũ caãna. Na pasu, Esceva puame, sacerdote majã quetiupau jĩcãũ ãñupũ. ¹⁵ Bairo na caátĩano, jĩcã rãmũ jĩcãũ wãtĩ yeri pũna puame atore bairo na ìñupũ: “Yua, Jesure yũ masĩña. Pablo cũãrẽ yũ masĩña. Mujãã roquere yũ masĩtĩña. ¿Namarã ùna mujãã ãniñati?” na ìñupũ wãtĩ.

¹⁶ Bairo na cū caĩñapraa, caĩm wātī yeri pūna cacūgon pñame napre patirocapeayurñ. Bairo patirocapeari yua, tutuaro mena jĩcā nūgōā na qūēnetōnucōāñupū. Bairo roro majū narē cū caátie jūgori, ti wiire ruti-witicoasuparā caĩmua, jutii mána, cāmii cūgori yua. ¹⁷ Bairo nipetiro Efeso macā macāāna, judío majā, judío majā caāmerā cūā tiere tūgoyuparā. Bairo tūgori yua, bñtioro tūgoña uwiyuparā. Torenā, marī Quetiuprañ ya wāmerē netōjāñurō nēcūbūgorique mena tūgoñarīqūē cūsuparā.

¹⁸ Tunu bairoa Jesucristo yayere cariape catāgoricarā capāārā roro na caátaje nipetirijere yapapuari capāārā camasā na caĩñajoro quetibujerā etanucūñuparā. ¹⁹ Tunu bairoa cūmua na camasīrjē ūnierē caátana cūā capāārā ricaati na bueri catutirire nipetiro camasā na caĩñajoro joerecōāñuparā. Ti tutiri wapa, paio cincuenta mil plata tiiri majū wapacūsuparo. ²⁰ Bairo marī Quetiuprañ yaye queti pñame nipetiro pñ etapeticoasuparo. Bairo caetapetiro yua, tiere catāgousari majārē cū camasīrjērē na iñōñupū Dios.

²¹ Cabero Pablo pñame cū yeripñ atore bairo ī tūgoñañupū: “Macedonia yera bairo Acaya yera cūārē āñesēā yaparori bero, Jerusalén macārñ yñ ácoagn. Торñ ānirī bero, Roma macārñ cūārē ñiñāñesēāñū āgñ,” ī tūgoñañupū. ²² Bairo ī tūgoñarī, cū mena cajupaarā, Timoteo bairo Erasto cawāmecñnarē cū jūgoye na ārotiyurñ Macedonia yera pñ. Mai, cū pñame yoajāñurō tuañsayurñ Asia yera pñ.

El alboroto en Efeso

²³ Ti yatearñ caāno Efeso macārñre bñtioro risetiña āñuparō Jesús yaye cawāma quetire capāārā na catāgousaro jūgori. ²⁴ Demetrio cawāmecñ pñame ti macā macāāna nipetiro pñ roro na awaja ñesēāñ joroque na ásupñ. Mai, Demetrio pñame caasiyarije plata mena capaari majōcñ āñupū. Tie plata mena na jūgūēō Artemisa cawāmecñcore na cañubueri wii templo macāājē ūnierē caqūēnoñ āñupū. Bairo caqūēnoñ ānirī, cū, cū paabojari majā cūā tiere camasārē nunirī, paio majū wapatanucūñuparā. ²⁵ Bairo Demetrio pñame cū ūmārē na neño, aperā cū paariquere bairo capaari majā cūārē neño, atore bairo na iñupū: “Мужāā, yñ paariquere bairo paariquescñna, мужāā masiña: Marī paarique jūgori caroaro wapatarī marī ānicōāña. Tie camanicōāta, marī ānimasīētibujiorā. ²⁶ Bairo cabaimiatacūārē, āmerē cū, Pablo, cū caĩrjērē мужāā tūgonucūña. Cū pñame, ‘Jūgūēārē bairo cabaurā camasā na caweericarā, jūgūēā mee niñama,’ ī quetibujū ñesēānucūñami. Bairo īrī, capāārā camasārē cariape na tūgoñao joroque ātiyami. Ati macā Efeso macā jeto meerē bairo ātiyami. Asia yera nipetiro jāñurīpñ etaro baiya cū caĩrjē. ²⁷ Bairo cū caáto, ñuētīña marīrē. Bairo cū caquetibujñnemoata, marī paarique yasicoabujioro. Tunu bairoa, marī jūgūēō cañimajūō Artemisa ya wii templo pñame cabūgoro macā wiire bairo tuabujioro. Artemisa cūārē iroa manibujioro, ati yera Asia, bairo ati ūmārecōo nipetiro pñ marī cañroao pñamerē,” na iñupū Demetrio cū paariquere bairo capaari majārē.

²⁸ Bairo cū caĩrō tūgo, bñtioro asiari, atore bairo ī awaja jūgoyuparā: “¡Artemisare marī, Efeso macāāna, cō marī cañroarije to petieticōāto!”

²⁹ Aperā cūā tiere tūgori, Efeso macā nipetiro pñ mawijioro awajacōā ñesēāñuparā. Bairo na cabaiāno, na mena macāāna jĩcāārā pñame Gayo bairo Aristarco menarē na patirocapeayuparā. Mai, Gayo, Aristarcojāā Macedoniarñ macāāna, Pablo baparā majū āñuparā. Bairo narē patirocapeari bero, wēpūrō mena na tūgā ásuparā ti macā macāāna na caneñanucūrō, teatro pñ.

³⁰ Bairo na caáto tūgori, na caneñarōpñ āgamīñupū Pablo cūā, na mena bñsugñ.

Bairo cū caágamiatacūāārē, ti macā macāāna Jesure catūgousari majā p̄ame cū joesuparā, cūrē pajīārema, ĩrā. ³¹ Apera Asia yepa macāāna quetiuparā, Pablora caīroarā cūā, “Topu, camasā watoapu cū ápéricōāto,” ĩ quetijoyuparā.

³² Bairo cū cabaiāno, to macāāna na caneñarōp̄u āna, jīcāārā na mena macāāna jīcā wāmerē ĩ awajanucūñuparā. Apera cūā ape wāmerē ĩ awajanucūñuparā. Camecūrārē bairo baiyuparā. Bairi caneñarā nipetiro jāñurīp̄ua, “¿Dopēīrā marīrē atopu na neñoupari?” ĩ tūgoña masīēsuparā.

³³ Bairo na cabaiāno, jīcāārā na mena macāāna na cabairijere cū quetibujuyuparā Alejandro cawāmecucare. Bairo cū quetibujuri bero, cū tuneroca nūcōñuparā camasā na caññajoro, camasā to cañnarē na cū quetibujuri masīōāto cabairijere, ĩrā. Bairi Alejandro p̄ame cū wāmorīrē ñumugōrī na busujāna rotiyupu. “Judío majā mee buicūtiyama tie ati macāā macāāna na cabaimecūrījērē,” na ĩgu ĩmiñupū. ³⁴ Bairo cū caīgarije watoa, to macāāna neñarī majā p̄ame, “Cū cūā judío majōcua niñami,” na caīrījērē tūgoyuparā. Bairo tūgori yua, puga hora majū, “¿Artemisare marī, Efeso macāāna, cō marī caīroarīe to petieticōāto?” ĩ awaja āñuparā.

³⁵ Cabero jīcāu ti macā macāācū quetiupau p̄ame caawajari majārē na jānarotiri bero, atore bairo na ĩñupū: “Yū yarā, ati macā Efeso macāāna tūgopeoya yū caīrījērē: Ati um̄recóo macāāna nipetiro masīñama marī jūgūēō Artemisa cañnimajūō ya wii templore marī cacotenucūrījērē. Cōrē bairo cabauo werico um̄recóop̄u cañnaatāco cūārē marī cacotenucūrījērē masīñama.

³⁶⁻³⁷ Ni jīcāu ūcū, ‘Tore bairo mee niña,’ caī mácami. Bairi tocārōā tie mujāā caīmecūrījērē jānaña. Ānoa mujāā cañeatlatana p̄ame marī cañbueri wii templo macāājē jīcā wāme ūnorē jerutiesupa. Tunu marī jūgūēō cūārē roro cō ĩ busupaiesupa. Bairi caroaro tūgoñajūgoyetiya mujāā caáparo jūgoye, roro mujāā caáperiparore bairo. ³⁸ Bairi Demetrio, apera cūrē bairo capaariquesuna cūā, noa ūnarē, ‘Roro caāna niñama,’ na caī asiaata, marī quetiuparā jueces t̄upu tie na quetibujurā áparo. Topu na caápara, juez p̄ame na caīrījērē na busuqūēnobojagami. ³⁹ Tunu bairoa, ape wāme mujāā caīgarije caāmata, ati macā macāāna quetiuparā na caneñaporipau ūnopu tie na mujāā caquetibujuro ñuña. ⁴⁰ Ati rāmu marī caátiere jicoquei marī cajānaeticōāta, tie ĩñarī, ‘Efeso macāāna nipetiropu mawijioroa caawajacōā ñesēāpairā niñama,’ marī ĩ busujābujiorāma apera. Bairi, ‘¿dope bairo bairi, bairo mujāā baijūgori?’ marīrē na caījēniñaata, marī p̄ame dope bairo na marī yumasīētībujiorā. Ñe jūgori marī cabairique caāno cārōrē marī ĩ masīēna,” na ĩñupū ti macā macāācū quetiupau jīcāu topure caneñarīcārārē. ⁴¹ Bairo ĩ yaparori bero yua, na ábatacoarotiyupu.

20

Viaje de Pablo a Macedonia y Grecia

¹ Bairo risetiña capetiatato bero, ti macā macāāna Jesure catūgousari majārē na piijoyupu Pablo jīcā wāme ūnorē na quetibujuri t̄esagu. Na quetibujuri yaparo yua, na átaje uwiri bero, Macedonia yeparu acoásupu. ² To Macedonia netōácú, tocānacāpau macāāna marī yarā Jesure catūgousari majārē na cū caīrījē jūgori na tūgoña yeri ñuo joroque na ásupu. Bairo na átinetoāti bero, Grecia yeparu etayupu. ³ Topure itiarā muipua āñupū to macāāna mena. Siriapu cūmua mena tunuágu cabaimiatacu queti tūgoyupu judío majā cūrē na capajīāga tūgoñarījērē. Bairo na caátigaroi, cū caátijūgoricaro Macedonia yepa, maapua ágatūgoñañupū tunu Pablo. ⁴ Bairi yua, cabero cū

caĩtũgoñaatatorea bairo topũ ásúpu. Cũ mena bapacutĩ ásúparã Sópater, Berea macã macããcũ, Pirro macã. Tunu aperã Aristarco, Segundojãã Tesalónica macã macããna, bairi apeĩ Gayo, Derbe macããcũ, bairi Tĩmoteo, bairi aperã Tĩquico, Trófimojãã Asia yepa macããna cũã Pablo mena bapacutĩ ásúparã. ⁵ Na, marĩ yarã ruame jãã jũgoye amá. Bairi yua, Troas macãpu jãã coteyupa. ⁶ Jãã ruame, Pascua, pããrẽ cawauarije asuena na caũgari bose rũmu bero, Filipos macãpu caãnimiatana cũmua mena jãã acoápu. Bairo áná, jĩcã wãmo cãnacã rũmu bero, Troas macãpu jãã etawũ. Topũre jãã amũ jĩcã wãmo peti puãga pẽnirõ cãnacã rũmurĩ majũ.

Visita de Pablo a Troas

⁷ Ape semana cajããjũgorĩ rũmu caãno, marĩ Quetiupau cũ cariariquere tũgoñanemorĩ pããrẽ pebatogará jãã neñawũ. Bairo jãã cabairo, Pablo ruame marĩ yarã, Jesure catũgousari majãrẽ quetibũjuami. Cabusuri rũmu caãnoa águ baiwĩ Pablo. Bairi ti ñamirẽ yoaro, ñami recomacãpu quetibũju añicõã recoawĩ mai. ⁸ Mai, jãã caneñarĩ arua ruame jõbui puãga arua buĩpu amũ. Tunu bairoa ti aruarũre capee jĩñaworiquẽ, na cajĩñawoataje amũ. ⁹ Bairo Pablo jããrẽ cũ caquetibũjuãno, jĩcãũ cawãmaũ Eutico cawãmecũca ventana joperũ tũgo ruĩwĩ. Nocãrõ yoaro majũ Pablo cũ caquetibũjuorĩ, cawãmaũ ruame wũgoa tãmuocoabauwĩ. Bairo wũgoa tãmuorĩ yua, toa cãninumuáti, puãga arua buĩpu ñascoa ruiámĩ yeparũ. Bairo cũ cañaátõ, ti aruarũ caãniatana cũ tũpu ruiátĩ yua, cariaatacũpuẽ cũ tũgã wãmuo ropowã. ¹⁰ Pablo cũã ruiátĩ, cũ buĩpu etanũcãrĩ, cũ rupaũ ãnatõrẽ newãmuowĩ. Bairo cũ átiri, atore bairo na ñwĩ cũ yarãrẽ:
—Tũgoñarĩquẽ paeticõãña; caticõãñami.

¹¹ Pablo cũrẽ cũ cacatiore bero, jãã wãmũcoápu tunu ti aruarũ. Topũ jãã caetaro, Pablo ruame pããrẽ carecomacã pebatori, jãã jũgoũgawĩ. Bairo átiri bero, jãã quetibũjunemowĩ tunu. Cabusuripauũ quetibũjujãñawĩ. Bairo quetibũju yaparo, acoámĩ yua Pablo. ¹² Caũmu cawãmaũ cañaparãĩtacu ruamerẽ cacatipũre cũ neásũpa cũ ya wiĩpu. Bairo cũ cacatiro ññarĩ, to macããna ruame caroa yericuti nemomajũcõãñupã.

Viaje desde Troas a Mileto

¹³ Jãã ruame jãã caãmeofiatore bairo Pablo jũgoye jãã ápu cũmua mena Aso macãpu, topũ Pablora cũ cotegarã. Pablo ruame cũ caágatatore bairo maaru ásúpi. ¹⁴ Bairi Asopũ jãã caãmeo bocáro bero, cũmua mena jãã, nipetirã jãã ápu Mitilene macãpu. ¹⁵ Mitilene caãniatana cabusuri rũmu caãno Quio cawãmecutĩ macã tũpu jãã netõápu. Bairo Quio macãrẽ netõáná, ape rũmu cabusuri rũmu jãã etawũ Samos cawãmecutĩ petaru. Bairi tunu jĩcã rũmu bero majũ jãã etawũ Mileto cawãmecutĩ macãpu. ¹⁶ Pablo ruame Jerusalen macãpu Pentecostés bose rũmurẽ netõgu patowãcãjãñuwĩ. Toreca, Asia yeparũre yoaro tuagaemi. Tunu ti yepa macãã macã Efeso cũãrẽ maagaemi.

Discurso de Pablo a los ancianos de Efeso

¹⁷ Bairi Mileto macãpu jãã caãno, na piijorotiwĩ Jesure catũgousari poa mena macããna cabũtoare. ¹⁸ Bairo cũ caĩjoatana na caetaro, atore bairo na ñwĩ: “Mũjãã caroaro majũ mũjãã masĩña mũjãã mena yũ caátĩãnjãrẽ. Asia yeparũ yũ caetajũgorica rũmũpũ caroaro mũjãã mena cabaiãnacũ, amepũ cũãrẽ bairoa yũ baicõã añiña mai mũjãã menarẽ. ¹⁹ Yua, mũjãã watoare marĩ Quetiupau cũ carotirore bairo caátimajõcu añirĩ di rũmu ñno, ‘Caãnimajũãrẽ bairo ñiñaña,’ caĩ ñcũrẽ bairo yũ baiñesẽãẽpũ. Tunu camasã Dios yaye caroa quetire na catũgousaetoi, tũgoña yapapuari yũ otinucũwã. Tunu bairoa judío majã roro yũre na caátigarije jũgori popiye yũ bai añinucũña. ²⁰ Bairo popiye

baimicūā, caroaro mujāā canetōparore bairo ī, mujāārē yu quetibujucōā āninucūwū tiere. Bairi noo mujāā caneñarō ūnoru, o mujāā ya wiiripū cūārē tiere yu quetibujūñesēājānaepū. ²¹ Bairi yua, judio majā, judio majā caāmerā cūārē, ‘Tūgoña qūñenōī, caroaro āña Dios mena,’ na ñi quetibujūnucūmīwū. Marī Quetiupau Jesús mena na catūgoñatutuarore yu bonucūmīwū.

²² “Bairi āmerē yua, Espiritu Santo yare cū carotirije jūgori Jerusalēru āgu yu baiya. Topu etau dope bairo yu cabaibeere masētīmīcūā, topu yu āgaya.

²³ Ati wāme jetore yu masīña Espiritu Santo yu cū camasīōrījē jūgori: Noo yu caquetibujūñesēārōpū cārō preso jorica wiiripū yu cūgarāma. Capee wāme popiye bairiquere yu ātigarāma. ²⁴ Bairo roro yare na caātigamiatacūārē, yu tūgoñarīqūē paitiya baiyua. Eperā caatūri majā atu netōgarā na cawēpūrījē mena bātioro āyama. Tore bairo yu cūā yu cawēpūrījē mena caroaro yu ātigu yu caāni rūmū cārō. Camasārē Dios cū camairījē caroa quetire marī Quetiupau Jesús yu cū caquetibujūroticūrīqūērē yu ātipeyogaya.

²⁵ “Apeyera tunu caānorē bairo mujāārē ñiña: Mujāātu ācūpū, Dios cū carotimasīrīpau macāājērē yu quetibujūwū. Mujāā tiere yu caquetibujūricarā pūgani yu mujāā īñanemoetigarā tunu. ²⁶ Bairi atore bairo mujāārē īgu ñiña: Yu buicūperīgu Dios cū carotimasīrīpau ni jīcāū ūcū mujāā mena macāācū topu cū caāpericōāta. ²⁷ Nipetirije mujāā caātiye Dios cū caborijere jīcā wāme ūno rūsaeto mujāā yu quetibujūwū. ²⁸ Bairo yu caīrīcārā ānirī Efeso macāāna Jesure caīroari poa macāānarē caroaro na jūgoātiāña. Jesucristo cū carīi rericaro jūgori peeropu roro cabaibujioaparārē cū canetōōrīcārārē caroaro na jūgoātiāña. Espiritu Santo pūame mujāārē ti poa macāāna Dios yarārē carūpoare bairo caāna, pastorea mujāā cūñupī. Bairi caroaro na coteya. ²⁹ Yu caātō bero, aperā caītori majā, macānūcū yaia cawuarārē bairo caāna mujāātu etari roro mujāā ātigarāma, Jesucristore caīroari poa macāāna cū yayere na cajānaparore bairo īrā. ³⁰ Jīcāārā mujāā mena macāāna cūā ricaati quetibujūgarāma na cabuerije pūamerē Jesucristo yarā na catūgousaparore bairo īrā. ³¹ Bairi nipetirije mujāā catūgoñarījē mena tūgoñamasīcōā āña. Itia cūma majū ñami, umureco cūārē mujāā nipetiro tocānacūārē mujāā yu quetibujūwū. Mujāā cabaibeere bātioro tūgoña yapapuari, yu otinucūwū. Tere masiritietīcōāña.

³² “Bairi yu bairārē bairo caāna, āmerē mujāārē ñiña: Marī pacu Dios caroaro mujāārē qūñīnacoteāto. Tunu bairoa cū yaye marīrē cū camairījē queti cūārē mujāā īroa āninucūgarā tocānacā rūmua. Dios pūame caātimasī ānirī marī yeripū cū mena marī tūgoñatutuanemo joroque ātimasīñami. Tunu bairoa cū yarā caroarārē na cū caījūgoyeticūrīcārōrēā bairo nipetirijere ātimasīñami.

³³ Di rūmū ūno aperārē jutii, dinero ūnie cūārē yu majū yaye caānipeere na yu jēni patowācōpū. ³⁴ Caroaro majū merē mujāā masīña mujāā mena ācū, yu caātiānajērē. Yu majū yu capaarije wapa mena nipetirije yu, yu mena macāāna cūā jāā caborije ūnierē jāā bōcawu. ³⁵ Bairo yu caātiānajērē īñacōrī, caroaro paarique cutajere, bairi cabopacarārē caroaro marī cajuātimasīpee cūārē mujāā masīwū. Atoe bairo marī Quetiupau cū caīrīqūērē tūgoñarī bairo yu āpu: ‘Aperā mu cabopacarijere na cajoata, useanirī mu āniña.’ Yu pūame aperārē, na cabopacarijere mu cajoata roque, Dios pūame netōjāñurō useani tūgoñarīqūērē mu jogūmi,” na ī quetibujūwī Pablo cabūtoa camasīrā Efeso macāānarē.

³⁶ Bairo na ī yaparo yua, rūpopaturi mena etanumurī na, nipetirā mena Diore na jūgojēniwī Pablo. ³⁷ Bairo cū cajūgojēni yaparoro bero, nipetiro to macāāna tūgoña yapapuarique mena cū ūpū, cū pabario ātiri otiwā. ³⁸ “Ati

yepare marī cacatiri yuteare mujāā pūgani yu mujāā ĩñanemoetigarā,” Pablo na cū caĭatajere tūgoñarī, butiuro yapapuawā. Cabero cū caátó, peta cūmuapu cū bapacatītusarámá yua.

21

Viaje de Pablo a Jerusalén

¹ Marī yarā Jesure catūgousari majārē na átáje uwiri bero, cūmua mena jāā acoárú Cos yucuroapu. Cabusuri rāmu caāno Rodas yucuroapu jāā ápú. Tí yucuroai áná, Pátara macāpu jāā etawu. ² Bairo Pátara macāpu āna, cūmua capairica Fenicia yepapu caátiare jāā etawu. Tiare etari yua, tia mena jāā ápú tunu. ³ Bairo áná, Chipre yucuroare jāā ĩñajowu. Caācō nūgōā macāā nūgōā puame tí yucuroare jāā netóárú, Siria yepapu áná. Tí cūmua macāāna apere ũnierē Tiro macāpu na cacūgaro jūgori tí macā petapu jāā rocatuetawu. ⁴ Bairo tí macāā petapu rocatuetari yua, to macāāna Jesure catūgousari majārē jāā bocáwu. Narē bocári bero, na mena jāā tuawu jīcā wāmo peti puga pēnirō cānacā rāmurī majū. Na puame, Espiritu Santo cū camasīōrījē jūgori, “Мна, ápéricōāna Jerusalēpore. Roro mu átirema,” qūīwā Pablōre. ⁵ Bairo na caĭmiatacūārē, jīcā wāmo peti puga pēnirō cānacā rāmurī canetōrō jāā ápú tunu. Bairo jāā caátó, na nīpetiro na nūmoa, na pūnaa mena tí macā tānīpu jāā bapacatī tusarámá. Bairo topu jāā na cabapacatī átó, peta paputiropu rūporaturi mena etanumurī Diore jāā jēniwū. ⁶ Jēni yaparori bero, na átáje uwiri, cūmua capairicaapu jāā ájāācoapu. Jāārē caīña ũsaratiatana puame tunucoámá na wiiripu.

⁷ Ria capairiyare jāā caāñesēājānaparo jūgoye, tí macā Tiroi áná, Tolemaida cawāmescti macāpu jāā etawu. Tí macāpu aperā marī yarā Jesure catūgousari majārē na jāā bocáwu. Na mena topu jīcā rāmu jāā tuawu. ⁸ Ape rāmu cabusuri rāmu caāno, tí macāi áná, Cesarea macāpu jāā etawu yua. Tí macāpu etari bero, Felipe Dios yaye quetire caquetibujūñesēārī majōcu ya wiipu jāā tuawu cū mena. Felipe puame apóstolea majārē cajūátī majā jīcā wāmo peti puga pēnirō cānacāū majū caāna mena macāācū jīcāū āmi. ⁹ Cū pūnaa baparcānacārā rōmirī cawāmojiyaena cawāmarā āma. Na, rōmirī puame Espiritu Santo cū camasīōrījē jūgori Dios yaye quetire caquetibujūmasīrā āma.

¹⁰ Capee rāmurī Felipe ya wiire jāā jāā caāno, jīcāū Judea yepapu caāniatacu, Agabo cawāmescti etawī jāā ture. Agabo cūā Espiritu Santo cū camasīōrījē jūgori Dios yaye quetire caquetibujūmasī āmi. ¹¹ Bairo jāātu etari bero, Pablo yawē cinturon wērē nerī, cū majūā cū wāmorī, cū rūpori cūārē jiyatucōñawī. Bairo átiri bero, atore bairo jāā ĩwī:

—Espiritu Santo puame atore bairo marī camasīrō boyami: Judío majā Jerusalén macāāna atiwē upaure cū jiyari, cū jogarāma aperopu macāānarē, roro cū na caátiparore bairo ĩrā —jāā ĩ quetibujūwī Agabo.

¹² Bairo cū caīrō tūgo, jāā, Cesarea macāāna cūā, “Bairi Jerusalēpu mu ápérigu,” butiuro cū jāā ĩmiwū Pablōre. ¹³ Bairo jāā caĭmiatacūārē, atore bairo jāā ĩwī Pablo:

—¿Dopēĩrā tūgoña yapapuari yure mujāā otiyati? Bairo tūgoñarā, yu cūā yu yapapuanemo joroque mujāā átiya. Yna, Jerusalēpu Jesucristo yayere yu caquetibujūrije jūgori yure na cajiyapeere yu uwietiya. Tunu bairoa yure na carajāāpeere yu uwietiya —jāā ĩwī Pablo.

¹⁴ Bairi jāā puame dope bairo qūĭnetōmasīētīrī, atore bairo jāā ĩwū:

—Toroque, Dios cū caborore bairo cū baiáto.

¹⁵ Bairo ī yaparori bero yua, jāā yaye apeye ūnierē jāā qūēnowū. Tiere qūēno yaparo, jāā acoápu Jerusalén macāpu yua. ¹⁶ Bairo jāā caátó, jīcāārā Cesearea macā macāāna marī yarā Jesucristore catūgousari majā jāārē bapacuti ámá. Na pūame jāā jūgoámá jīcāū Chipre yucpūopu caānimirīcū, Mnasón cawāmesucū ya wiipū. Mnasón pūame tirāmūpū Diore catūgousajūgoricū āmi. Cūā, Jerusalēpū jāā caāno, “Yū ya wii mūjāā tuagarā,” jāārē caīpau āmi.

Pablo visita a Santiago

¹⁷ Jerusalēpū jāā caetaro, marī yarā Jesucristo catūgousari majā useanirīqūē mena jāā bocāwā. ¹⁸ Tī rūmū cabusuri rūmū caāno, jāā mena āmī Pablo cūā Santiago ya wiipū. Topū nipetiro, cabutoa camasirī majā cūā āñupā. ¹⁹ Pablo pūame na jēni yaparori bero, judío majā caāmerā watoa cū caāno Dios cū camasirījē jūgori Pablo cū caátaje caāno cārōrē na quetibūjūpwī.

²⁰ Bairo cū caīrō tūgori bero, Diore cū basapeowā. Basapeo yaparori, atore bairo qūīwā Pablore:

—Jāā yau, tūgopeoya mai jāā caīrījērē: Jāā mena macāāna capāārā miles majū Jesure catūgousarā niñama. Na nipetiro Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē bñtioro marī caāticōā ninucūrōrē boyama. ²¹ Atore bairo mū caátaje quetire tūgoypu: “Marī yarā judío majā ape yepapū caānarē Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē na īroarotietiyami Pablo. Na pūnaa cūārē na rupau macāājērē yisetarotietiyami. Marī judío majā marī caātinucūrōrē bairo ātirotietiyami,” na mū caīrīqūē quetire tūgoypu. ²² Bairo mūrē na cabusūpairoi, ¿dope bairo pūame marī caāto to ñuñati? Yoaro mee tūgogarāma ati macāpū mū caānierē. ²³ Bairo pūame mū caāto ĩubujioro: Jāā watoare niñama baparcānacāū caāmua Diore na caīrīcārōrē bairo caātiyaparoparā. ²⁴ Torecū, na mena ácūja templo, Dios ya wiipū. Topū judío majā caroarā ānigarā Dios cū caīñajoro na caātinucūrōrē bairo mū, mū mena caāná cūā, mūjāā átigarā. Tunu sacerdote majā mūjāārē na caātibojarijere mū majū na mū wapatibojagū. Bairo mū caāto jūgori na poare juarerotiri bero, “Merē Diore marī caīrīcārōrē bairo marī āti yaparoya,” ī masīgarāma yua. Bairo narē mū caātibojarore ĩnarī, camasā pūame, “Pablo cū caátajere na cabusūpairije cariapē mee niña. Cū cūā rita, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē ĩroyami,” ī masīgarāma. ²⁵ Apeyera tunu judío majā caāmerā Jesure caīroarā na caātipeeere, merē atore bairo na jāā quetibūjūjowū: “Camasā na caweericarārē ĩroari, waibūtoa riire na cajoemūgōjorije carūsarije ūnierē ūgaeticōāña. Tunu bairoa waibūtoa wāmua wāī pajārīcārā riire ūgaeticōāña. Na riī cūārē etieticōāña. Tunu bairoa carōmia, o caāmua mena roro átiepeeticōāña,” na jāā ī quetibūjūjowū —qūīwā Santiago jāā Pablore.

Arrestan a Pablo en el templo

²⁶ Bairo cū na caātato bero, cabusuri rūmū caāno, Pablo pūame na caātatore bairo caāmua baparcānacāūrē na jūgoámī templo wiipū. Topū eta, judío majā caroarā ānigarā Dios cū caīñajoro na caātinucūrōrē bairo ámá. Bairo āti yaparori bero, ti wii macāāna sacerdote majārē na quetibūjūpwī Pablo Diore na caīrīcārōrē bairo na caātiyaparopa rūmū caetaparore. Tunu na caāno cārōpua ovejare Diopure cū na capajījorotipa rūmurē na quetibūjūpwī Pablo sacerdote majārē.

²⁷ Bairi ti rūmūjē jīcā wāmo peti pūga pēnirō cānacā rūmū caetaparo jūgoye, aperā judío majā Asia yepapū caātātana pūame Pablo templo wiipū cū caāno qūīñanupā. Bairo qūīñarī yua, na mena macāānarē roro na awaja mecāō

joroque na áma. Bairo átiri yua, nipetiro cã patirocapeawã. ²⁸ Bairo cã patirocapeari, atore bairo í awajawã: “jãã yarã israelita majã, ãnirẽ jãã juñeña! Cãã niñami nipetiroꝑũ macããna camasãrẽ ricaati jeto caquetibũjuñesẽãnucũ. Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũerẽ roro majũ ìbũsunucũñami. Ati wii Dios ya wii cããrẽ bairo roro majũ ì bũsũpainucũñami. Bairi ãmerẽ tunu nemojãñurõ roro átigu, griego majãrẽ na jũgoatũpi ati wiipũre. Bairo cã caátoí, ati yepa caãnimajũrĩ yepare royetuyami,” qũtuti awajawã.

²⁹ Mai, cajũgoyepũ Efeso macããcũ judío majã yaũ caãmei Trófito cawãmecũcũ Pablo mena cã caãno qũññañupã ti macãꝑũ. Bairo caññarĩcãrã ãnirĩ, “Griego majã mena atũpi templo wiipũre Pablo,” qũĩ tũgoñawã, mũnana.

³⁰ Bairi ti macã macããna nipetirã roro awaja mecãcõã ãma. Bairo awaja mecãrĩ, cõtũ atuetari, cũ ñewã. Cũ ñee yua, templo wii macãꝑũ cũ weámã. Bairo cã átiri, ti wii jopeerire jicoquei biarotiwã. ³¹ Pablõre cã na capajĩãgaripaua, “Jerusalén macã macããna nipetiro roro awaja mecãcõãma,” ìrĩqũẽ quetire tũgoyupi romano yaũ pajĩãrĩ majã poa quetiupauũ ãame. ³² Bairo tiere tũgori, cũ ãmua soldaua, aperã quetiuparãrẽ na ñeñorĩ, na mena atũa asũpi caawajari majã tũꝑũ. Bairo romano yaũ pajĩãrĩ majã poa quetiupauũ cũ soldaua mena cã caetaro ññarĩ, Pablõre cañerĩ majã ãame cũ pajãñawã.

³³ Soldaua quetiupauũ ãame Pablo tũꝑũ eta, cũ ãmua soldauare na ñerotiri, cũ jiya rotiwĩ Pablõre ãgawẽ ãpõã wẽerĩ mena. Bairo cã na caáto bero, atore bairo camasãrẽ na ì jẽniñawĩ: “¿Ñia, ñamũ majõcũ cũ ãniñati? ¿Ñe ãnie carorijere cũ átiati?” na ì jẽniñawĩ. ³⁴ Bairo cã cañjẽniñarõ tũgo, jĩcããrã na mena macããna jĩcã wãmerẽ ì awajawã. Aperã cãã ape wãmerẽ ì awajawã. Bairi quetiupauũ ãame dope bairo na cabaijũgoatajere tũgobõca masĩemi. Bairo tũgobõca masĩetĩrĩ yua, cũ ãmuarẽ na neãrotiwĩ Pablõre cuartel na caãni wiipũ. ³⁵ Bairo Pablõre caneánã soldaua na ya wii jopere wãmuatatore etari yua, Pablõre cã ãsawã, camasã bũtioro cãrẽ roro na caátigarije jũgori. ³⁶ Nipetiro Pablõre na caneáto caññasãrã ãame, “¿Cũ riãcãáto!” bũtioro ì awajawã.

Pablo se defiende delante de la gente

³⁷ Bairi na ya wiipũ Pablõre na cacũgaripaua, atore bairo qũĩwĩ Pablo romano yaũ pajĩãrĩ majã poa quetiupauũ griego yaye mena:

—¿Mũ mena petoaca yũ cabũsũro mũ boetiyati?

Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩwĩ quetiupauũ ãame:

—¿Griego yayerẽ mũ bũsũmasĩñati? ³⁸ Toroquere, ¿egipcio majõcũ tirãmũpũre camasãrẽ ñeñorĩ gobiernorẽ rocagu, cũ ãmua soldaure cajũgopajĩãrĩcũ mee mũ ãniñati? ¿Mũ mee bapariãnacã mil majũ pajĩãrĩ majã mena desierto cayucũmanopũ na mũ jũgoñesẽãrĩ? —qũĩ jẽniñañupũ quetiupauũ Pablõre.

³⁹ Bairo cã cañjẽniñarõ, atore bairo qũĩñũpũ Pablo:

—Cũ mee yũ ãniña. Yua, judío majã yaũ, Cilicia yepa caãnimajũrĩ macã Tarsopũ macããcũ yũ ãniña. Bairi mai yũre ãnoa camasã mena yũ bũsũrotiya —qũĩñũpũ Pablo.

⁴⁰ Bairo cã caĩrõ tũgo, soldaua quetiupauũ ãame cũ bũsũrotiyupũ. Torecũ, Pablo ãame ti jopere wãmuatatore etanucãrĩ, cũ wãmorĩrẽ ñumũgõrĩ na bũsũjãnarotiyupũ. Bairo cã caáto na cabũsũjãnarõ ñña, atore bairo na ñũpũ hebreo yaye mena Pablo:

22

1 “Yn yarā, yn jūgocnare bairo caāna, yn pasnare bairo caāna cūā tūgopeoya yn cabairijere mujāārē yn caīpeere.”

2 Bairo narē hebreo yaye mena cū cabnuro jūgori, netōjāñurō jīrīā busujānañuparā. Bairi Pablo pñame atore bairo na ī quetibñunemowūrē tunu:

3 “Yn cūā judío majā yn yn āniña. Cilicia yepa macāā macā Tarsorn cabuiaricn yn āniña. Topn cabuiaricn nimicūā, ato Jerusalén macāpn na cabutoricn yn āniña. Ynre cabuericn Gamaliel āmi camasī majū. Marī ñicūjāā ānanarē Moisés cū caātiroticūrīcā wāme cārō jīcārō tānia yn buewn. Yn catūgoñarījē nipetirije mena Dios marīrē cū caroticūrīqūērē yn catūgoñamasīrō cārō yn ātinucūwū, mujāā nipetirā āme ati rāmūrīrē mujāā caātīānorē bairo. 4 Mai, cajūgoyerpne cawāma quetire catūgousari majārē popiye na bairo joroque na yn āpn. Narē yn ātipajīāregawū. Bairi narē ñee, preso jorica wiipn na yn jorewn noo caūmna, o carōmia caānarē. 5 Sacerdote majā quetiupan, bairi nipetirā cabūtoa camasīrī majā cūā torea bairo masīñama yn caātajere. Nana, ‘Narē ñeña,’ īrīcā cartare qūēnorī, Damasco macāpn yn jowā, marī yarā judío majā tūpn. Bairo ynre na cajoro, topn yn āpn Jesucristore catūgousari majārē macāū ácū. Narē ñee atiri, ato Jerusalén macāpn roro na ātigū, bairo yn bomiwū.

*Pablo cuenta su conversión
(Hch 9.1-19; 26.12-18)*

6 “Bairo yn caborije caānimiatacūārē, Damasco caātīwāpn yn caátó caāno, ti macārē yn caetagarō majū, pasaribota caāno, caasiyarije majū mñarecōorn caatīe yutn asiya etawū. 7 Bairo yutn caasiyataro yua, yeparū yn ñacūmucōarn. Bairo yeparū ācū, atore bairo ynre jīcāū cū caībunocajorore yn tūgowū: ‘Saulo, Saulo, ¿dopēī ynre mñ pesucūtiyati?’ 8 Yn pñame, ‘Quetiupan, ¿ñamū ūcū mo ānicūti?’ cū ñi jēñīñawū. Bairo yn caīrō, atore bairo ñinemowī tunu: ‘Ynā, Jesús Nazaret macāācū yn āniña. Roro yn ātigū, mñ caūsaūa yn āniña,’ ñiwī. 9 Yn mena caānā pñame tie caasiyarijere ññarī, acñanetōcoama. Bairo caasiyarijere ññamirācūā, ynre caī cū cabunocajorijere tūgoesupa. 10 Tunu atore bairo cū ñi jēñīñanemowū: ‘Yn Quetiupan, ¿ñerē yn caātīere mñ boyati?’ Bairo yn caīrō, atore bairo ñiwī: ‘Wāmñncārī, mñ caātī macāī Damascoñ ácū. Topn quetibñungarāma mñ caātīpee nipetirijere,’ ññiroyawī Jesús. 11 Caasiyaborijere yn caññacñamuátato jūgori, yn pñame ññīñamasīrēpn. Torena, yn mena macāāna Damascoñ ánā, wāmo mena yn tūgā ámā.

12 “Ti macāpn āñupī jīcāū caūmñ Ananías cawāmecsn. Cū pñame bñiuro Diore caīroan āmi. Tunu bairoa Moisés ānacū cū caroticūrīqūē cūārē catūgousan āmi. Bairi, Damasco macāāna judío majā tocānacūā, ‘Carōñ ññāmī Ananías,’ na cañucūñ āmi. 13 Bairi Ananías pñame ti macāpn yn caetaatato bero, ññīñan etawī. Bairo etari, atore bairo ñiwī: ‘Saulo, yn ynre bairo caācū, caññamasīrēñmiatcū, ññamasīña tunu.’ Bairo cū caīrō, jicoqueī ññīñamasīcoarn tunu. 14 Cabero atore bairo ñinemowī: ‘Dios, marī ñicūjāā ānana na caīroaricn pñame mñ beseyupi, Dios cū caātīpeere mñ camasīparore bairo ī. Tunu bairoa carīape caācure ññarī, tunu cū cañīrē cūārē mñ catūgousaparore bairo ī, mñ beseyupi Dios. 15 Bairi mñ pñame cū cabesei ānirī, tocānacū camasā noo na caānorñ, mñ caññarīqūē, mñ catūgorique cūārē caquetibññesēāpana mñ ānign. 16 Bairi āmerē jicoqueī bautiza rotīya marī

Quetiupau ya wāmerē ĩrī, roro mu caátajere Dios cū camasĩrĩparore bairo ĩ, ĩi quetibujawī Ananías.

Pablo cuenta cómo fue enviado a los no judíos

17 “Tie cabaiátato bero, yu, Damascopu caānimitacu, yu tunuapú ati macā Jerusalēpu. Atopu etari bero, ati wii templo wiipu ĩubueacū, quēguericarore bairo Jesure cū ĩiñawū. 18 Atore bairo ĩiwī Jesús: ‘Ati macā macāana yu caātiānierē na mu caquetibujugarijere tūgousagaetigarāma. Bairi jicoquei ati macā Jerusalēre witiweyo ácúja.’ 19 Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo cū ĩiwū: ‘Yu Quetiupau, aperopu macāānarē yu quetibujū uwijāñuñā. Na pñame, natu ācū yu caátajere masĩrāma. Nipetiropu na cañubueri wiiri sinagogare etari, murē catūgousarārē preso jorica wiipu na yu cūrerotiwu. Tunu na yu baperotiwu. 20 Tunu bairoa mu yaye quetire caquetibujū Estebārē na capajĩarocaripare yu cūā yu āmu. “Ñujāñuñā bairo na caáto,” ĩi tūgoñawū yu cūā. Yna, cūrē capajĩārā jutii cabui macāājērē yu coteāmū,’ cū ĩiwū Jesure. 21 Bairo yu caĩrō tūgomicāā, atore bairo ĩinemowī tunu: ‘Ácúja. Apero cayoropu macāānarē caquetibujūápau murē jogu yu átiya,’ ĩinemowī Jesús.”

Pablo en manos del comandante

22 Tipau narē cū caquetibujero bero, tocārōā Pablo cū caĩrjērē tūgoñañuparā judío majā. Bairo tūgojānarī, atore bairo ĩ awajajūgoyuparā tunu: “¡Āni, cū cacatinemorōrē jāā boetiya! ¡Cū pajĩayasio rocarotiya!” ĩ awajayuparā. 23 Bairo awajacōānirī, na jutii cabui macāājērē tuweri jeeyaye ĩñoñuparā. Tunu bairoa ĩerī mena jōbuipu wēēmugō joyuparā. Batiore asiarā bairo ásuparā. 24 Bairo na cabairo ĩnarī, quetiupau comandante pñame soldaua ya wiipu Pablore na cūrotiyupu. Topu cū āmuarē na baperotigayupu Pablore. Pablo pñame dope bairo roro cūrē na caljūgoatajere, “Yure cariape tiere cū quetibujáto,” ĩ, cū baperotigayupu soldaua quetiupau. 25 Bairo Pablore cū jiyari bero, cū na cabapeparo jūgoye Pablo pñame comandante rocajāñurī caroti capitán, topu caācūrē atore bairo quī jēñiñañupū:

—Yna, romano majōcu yu āniñā. Bairi, roro yu caátajere bocañāēñimīrācūā, çyure mu baperoti masĩñati?

26 Bairo cū caĩrō tūgo, capitán pñame ásupu cū quetiupau comandante tpu. Cū tpu etari, atore bairo quīñupū:

—Jāā mu cabaperotiatacu, romano majōcu niñami. Bairi caroaro tūgoñajūgoyetiya cūrē mu caátipeere.

27 Bairo cū caĩrō tūgo, quetiupau comandante pñame Pablo tpu ásupu. Cū tpu etari yua, atore bairo quī jēñiñañupū:

—¿Cariape, romano majōcu mu āniñati?

Bairo cū caĩrō, Pablo pñame quīñupū:

—Cū majūā yu āniñā.

28 Bairo cū caĩrō tūgo, bairo quīñupū comandante tunu:

—Yna, romano majōcu ānigu, paio majū dinero mena na yu wapatirewu.

Pablo pñame atore bairo quīñupū:

—Yu roque romano majōcure bairo cabuiaricu yu āniñā.

29 Bairo Pablo na cū caĩrōi, uwiri cūrē cabapegamiatana pñame witi-coásuparā. Quetiupau comandante cūā, “Romano majōcu yu āniñā,” Pablo cū caĩrō tūgori, Pablore roro cadena mena cū cajiyarotiatajere tūgoña uwijāñupū.

Pablo ante la Junta Suprema de los judíos

³⁰ Ti rāmū busuri rāmū caāno, quetiupau comandante pñame, dope bairo judío majā cārē na caĩbusupai jūgoatajere cariape masīgu, Pablōre na cajyaataje āpōā cadena wēērīrē na ōwārotiyupū cū ūmñarē. Cū ōwāroti yaparori bero, sacerdote majā quetiuparā, bairi nipetiro Junta Suprema macāānarē na neñarotiyupū. Na caneñapetiro yua, Pablo preso jorica wiipū caāniatacure wiyori bero, natū cū neásūpū, nipetiro cārē na caĩñajoropū.

23

¹ Bairi Pablo pñame Junta Suprema macāānarē na ĩñapeori, atore bairo na ĩñupū:

—Yū jūgocñare bairo caāna, yū cacatiri rāmū cārō Dios cū caĩñajoropū nipetirije cū cabori wāmerē yū átīnucūñā. Bairo yū caātīānierē tūgoñarī, tūgoñarīqūē pairi mee yū ānicōāñā —na ĩñupū.

² Bairo cū caĩrō tūgo, Ananías, sacerdote majā quetiupau pñame Pablōta caānarē Bairo riserore na parotiyupū. ³ Pablo pñame atore bairo qūĩñupū:

—¡Caĩtopai mū āniñā! Mū roquere popiye mū baio joroque mū átīgami Dios. Yū caātajere tūgori, “¿Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē bairo cū átīānīmīñati?” ñi besegamicāā, mū pñame roque cū caroticūrīqūērē catūgousaecure bairo mū átīya, bairo yū riserore mū caparotiata.

⁴ Bairo cū caĩrō tūgori, to caāna pñame qūĩñuparā Pablōre:

—Roro cū mitutiya sumo sacerdote, Dios cū caquetibujānetōrotiricure.

⁵ Bairo na caĩrō tūgo, atore bairo na ĩñupū:

—Yū yarā, yū masīētīāpū āni sumo sacerdote cū caānierē. Masīpua, bairo cū ñietibujioatca. Dios yaye busurica tutipū cūārē atore bairo ĩña: “Mujāā ya macā macāācū quetiupaurē roro qūĩētīcōāñā,” ĩña —na ĩñupū.

⁶ Mai, to macāāna Junta Suprema macāāna jīcāārā fariseo majā āñuparā. Aperā saduceo majā āñuparā. Bairo puga poa macāāna na caānierē ĩñamasīrī, busurique tutuaro mena atore bairo na ĩñupū Pablo:

—Yū yarā, yū cūā fariseo poa macāācūā yū āniñā. Yū pacujāā cūā ti poa macāāna niñama. Camasā cariaccoatana tunu na cacatirijere cariape yū tūgoya yū cūā. Bairo tiere cariape yū catūgoro jūgori, ñiñabeserā átīyama atī rāmūrē —na ĩñupū Pablo.

⁷ Bairo Pablo cū caĩrō, jicoquei fariseo majā, aperā saduceo majā mena āmeo busurique netōgayuparā na majū. Bairo na caāmeo ĩrōi yua, jīcārōrē bairo tūgoñamasīēsuparā caneñamiatana pñame. ⁸ Mai, saduceo poa macāāna pñame, “Cariacoatana tunu catīmasīētīñama camasā,” caĩrī majā āñuparā. Tunu bairoa, “Ángelea majā, bairi wātī yeri pūna cūā mánama,” caĩtūgoñarī majā āñuparā. Bairo na caĩtūgoñamiatacāārē, fariseo poa macāāna pñame, tie nipetiri wāmerē cariape catūgori majā āñuparā. ⁹ Torena, nipetiro to macāāna ĩ awaja mecācōāñuparā, āmeo busūnetōgarā. Bairo na caawajamecārōi yua, jīcāārā Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā, fariseo poa macāāna wāmñucārī, atore bairo qūĩñuparā:

—Ānia, ñe ūnie buicuperiyami, jāā catūgoñāata. Ángel, o apei Diotū macāācū ūcū cū caĩrījērē tūgoricūmi —qūĩñuparā.

¹⁰ Bairo butioro na caāmeoawajānoi, quetiupau comandante pñame, “Pablōre cū bajīārema,” ĩ tūgoña uwiyupū. Bairi cātū na joyupū cū ūmñarē, camasā watoapū Pablo caācārē cū wiyori, cuartel, soldaua ya wiipū na neápáro tunu ĩ.

11 Ape rāmū ñami caāno, marī Quetiupān pñame Pablöre buiaetari, atore bairo qũĩñupū: “Pablo, ato Jerusalén macāpū yū yaye quetire mū caquetibujunucūatatorea bairo Roma macāpū cūārē mū caquetibujuro yū boya. Torecs, yū mena tūgoñatutuaya,” qũĩñupū marī Quetiupān Pablöre.

Planes para matar a Pablo

12 Cabusuri rāmū caāno jīcāārā judío majā, “Pablöre cū marī pajīārocacōāgarā,” jīcārōrē bairo tūgoñarī āmeo ī busuyuparā. Tunu bairoa, “Pablöre marī capajīāparo jūgoye ũgaeti, etieti marī ātigarā. Cūrē marī capajīāētīcōāta, marī pñamerē cū pajīāreāto Dios,” ññuparā. 13 Bairo caāmeo ĩrā, caūmua cuarenta netōrō āñuparā. 14 Bairi na pñame ásúparā sacerdote majā quetiuparā, bairo judío majā cabūtoa camasīrī majā tūpū. Na tūpū etari, bairo na ĩñuparā:

—Atore bairo jāā āmeo ĩāpū: “Pablöre cū marī capajīāparo jūgoye marī ũgaetigarā. Marī caīrōrē bairo marī caāpericōāta, marī pñamerē cū pajīāreāto Dios,” jāā ĩāpū. 15 Bairi āmerē mājāā, aperā mājāārē bairo caāna Junta Suprema macāāna mena atore bairo mājāā āpa: Quetiupān comandantere cū quetijoya, ñamirōcā Pablöre mena cū apāro ĩrā. “¿Dope bairo Pablöre camasā na caībūsupajīūgoriquere cariape caroaro mena jāā camasīparore bairo ĩrā, jāātū cū mū neapā tunu?” cū mājāā ĩtojowa —na ĩrotiyuparā caūmua.

16 Bairo na caātigamiatacūārē, Pablo pāmocū pñame tūgoyupū roro cūrē na caātigarijere. Tiere tūgori yua, soldaua ya wii cuarterpū acoásúpū, cū mecāpārē tiere quetibujū ácú. 17 Topū etari, cū mecāpū Pablöre cū quetibujuyupū tiere. Bairo tiere tūgo, Pablo pñame jīcāū capitājāā mena macāācūrē cū piijori, atore bairo qũĩñupū:

—Āni, caūmū quetiupān comandante mena jīcā wāme busugaurū. Bairi cūtu cū neácūja.

18 Bairo cū caīrōī, capitán pñame caūmūrē cū neásúpū quetiupān comandante tūpū. Bairo qũĩñupū:

—Pablo marī preso jorica wiipū caācū yū piijori, ānirē mū tūpū yū neatī rotiyami. Cū pñame mū mena jīcā wāme busugaurū.

19 Bairo cū caīrō tūgo, quetiupān comandante pñame caūmūrē wāmo mena cū tūgāātí, camasā na catūgoetopū atore bairo qũĩ jēniñañupū:

—¿Ñe ũnie quetire yū quetibujū mū baiati? —qũĩ jēniñañupū.

20 Caūmū pñame bairo qũĩñupū:

—Judío majā jīcārōrē bairo tūgoñarī, bairo mū caāto boyama: Ñamirōcā Junta Suprema tūpū Pablöre mū cajūgoátó boyama. Bairo bori, “Dope bairo Pablöre camasā na caībūsupajīūgoriquere cariape caroaro mena jāā camasīparore bairo ĩrā, jāātū cū mū neapā,” mitojogarāma. 21 Na pñame caūmua cuarenta netōrō majū yasioro Junta Suprema macāāna tūpū Pablo cū caetaparore cotegarāma. “Pablöre cū marī capajīāparo jūgoye, etieti, ũgaeti, marī baigarā. Marī caīrōrē bairo marī caāpericōāta, marī pñamerē cū pajīāreāto Dios,” na caāmeoĩrījērē yū tūgoāpū. Bairi āmerē Pablöre cū yucōā āna baiyama, cū pajīāgarā. Mū pñame narē, “Jau, cū yū neāgn Pablöre mājāā tūpū,” na mū caīpee jetore coterā baiyama. Bairi mū pñame cariape na tūgoeticōāna —qũĩñupū Pablo pāmocū quetiupān comandante.

22 Bairo cū caīquetibujurijere tūgo, comandante pñame, “Aperārē na mū quetibujūera yū mū caīrījērē,” qũĩñupū. Bairo qũĩrī bero, cū tunuárotiyupū cū, caūmūrē.

Envían a Pablo ante Félix el gobernador

23 Cabero quetiupau comandante puame cū rocajāñurī carotimasīrā capitájāā pugarārē na piijori atore bairo na ĩñupū: “Marī ūmua soldauare na qūēnoyurotiya. Āme ñami nueve de la noche caāno Cesarea macāpau Pablora na caneátó yu boya. Bairi cū mena caápárārē doscientos majū rupo mena caápárā, bairi setenta majū caballoa bui capesará, bairi doscientos majū āpōā besuro cacūgorā, na mujāā qūēnoyuwā āme ñami Pablo mena caápárārē,” na ĩñupū comandante cū ūmua capitájāārē. 24 Bairo na ĩri bero, caballoa, Pablo cū capesaápárā cūārē na qūēnoyurotiyupau. Tunu bairoa, “Aperā dope bairo Pablora cū áti pajīāmasīā mano caroaro mena Félix quetiupau gobernador tūpau cū mujāā neápá,” na ĩ quetibujuyupau capitájāārē comandante. 25 Na ĩ quetibujuyaparori, atore bairo ĩ woarica pūrōrē na mena joyupau:

26 “Yu, Claudio Lisias, mu, Félix nocārō carotimasīrē ati carta mena murē yu quetibujujopa mai. Mu yu ĩurotiya. 27 Judío majā puame āni Pablora ñeri, cū pajīāgamiñupā. Bairo na caátigamiatacūārē, aperā, ‘Romano majōcu niñami,’ na caĩrjērē tūgori, yu puame yu ūmua mena cū yu wiyou etawu. 28 Cabero dope bairo cūrē na caĩbšupajjūgoatajere masīgn, judío majā Junta Suprema macāāna tūpau cū yu neápá. 29 Topu cū yu cane etaro, judío majā puame na majū na carotirique jetore cū busuwā. Bairi cūrē pajīārīqūē ĩnierua mamu. Tunu bairo preso jorica wiipū cūrē jāā cacūpee ĩnie cūā mamu. Ñe jūgori bairo jāā átimasīēpū cūrē. 30 Bairi āmerē yu queti tūgoapū judío majā Pablora tunu na capajīāga ānierē. Bairo tūgori, cū yu joya mu tūpau. Tunu bairoa cū caátiere cabšupairārē, ‘Mujāā majūā Félix tūpau áti, mujāā caĩgarijere cū catūgoro, busuqūēnorájá,’ na ñiña. Tocārōā ñiña.”

31 Bairi cū ūmua soldaua puame comandante cū caĩatatorea bairo ti ñami caāno, cū neásupará Pablora Antípatris macāpau. 32 Bairo caátána yua, ti ñami cabusuetaro ĩña, soldaua rupori mena caáná puame tunucoásupará na ya wii cuartel wiipū. Caballoa bui pesari caáná jeto netōásupará, Pablo mena Cesarea macā áná. 33 Cesarea macāpau etari bero, ti cartare quetiupau gobernadore cū nuniñupará. Pablo cūārē cātū cū cūñupará. 34 Ti cartare quetiupau gobernador puame ĩña yaparori bero, “¿Noo macāācū mu āniñati?” qūī jēniñāñupū Pablora. Pablo puame, “Cilicia yepa macāācū yu āniñā,” qūīñupū. 35 Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo qūīnemoñupū tunu Pablora:

—Murē cabusujārī majā na caetaropu, mu cabairijere yu tūgogu mai — qūīñupū.

Bairo ĩ yaparori bero yua, caroaro cū ūmuarē na ĩñaricanugōrotiyupau Pablora, quetiupau Herodes ya wiipū cū caānorē.

24

Defensa de Pablo ante Félix

1 Jicā wāmo cānacā rūmūrī canetōrō bero, Ananías, sacerdote majā quetiupau etayupau Cesareapure. Jicāārā judío majā cabutoa camasīrā, bairi Tértulo cawāmecucu cajubšujāpau cūā na mena etayupau. Etari bero yua, quetiupau gobernadore qūīñarā ásupará, Pablo cū caátajere busujāgarā.

2 Bairo na caetaro, quetiupau Félix puame piijoyupau Pablora. Pablo cū caetaro ĩña, Tértulo puame atore bairo ĩ busujā jūgoypau Félipare Pablora:

—Mu, jāā quetiupau gobernador mu carotimasīrjē jūgori caroaro jāā ānimasīña. Tunu bairoa ati yepa macāānarē camasī ānirī, caroa wāmerē na mu jūgo átianiña. 3 Bairo mu caátói, jāā, nipetiropu macāāna cūā, “Ñujāñuñami marī quetiupau marī mena,” jāā ĩña, mu nocārō carotimasī majūrē. 4 Yoaro

murē yu patawācō ānigaetiya. Bairi murē jāā caīgarijere caroaro mena jāā mu catūgopeorore jāā boya bairāpua yoaro meeaca ūno. ⁵ Āni, Pablo cawāmecucu jāā judío majā nipetirore butiro quetibujū patowācōmawijio ñesēānucūñami. Bairo cū caāto jūgori, jīcārōrē bairo tūgoñari jāā ānimasētīña. Tunu bairoa ‘nazarenos’ na caīri poa ricaati catūgoñarārē cajūgoātiācū niñami. ⁶ Tunu bairoa templo wiire roro majū ĩroaemi, ape majārē ti wiiru cū caneāgarije jūgori. Bairo cū caātigarijere ĩñari, cū jāā ñewū Pablore. Bairo cū ñeri bero, jāā judío majā jāā caātinucūrōrē bairo cārē jāā ĩña besegamiwū. ⁷ Bairo jāā caātigamiatacūārē, quetiupau comandante Lisias puame jāā tūpu etari, tutuaro mena Pablore jāā ēmawī. ⁸ Bairo jāārē ēmarī bero, “Mujāā majūpua Félix tūpu átī, mujāā caīgarijere cū catūgoro busuqūēnorájá,” jāā ĩwī. Mu majūpua cū jēniñañijate, atie nipetirije cārē jāā caībusujārjērē cariape bairo cabairijere masīgu —quīñupū Tértulo, quetiupau Félix cawāmecucare.

⁹ Tértulo mena macāāna judío majā cūā nipetirā, “Cariape majū ĩñami Tértulo Pablo roro cū cabairijere,” ĩñuparā. ¹⁰ Bairo na caīrō, quetiupau gobernador puame cū wāmo mena ñupuari Pablore cū busuwiyorotiyupu. Bairo cū caīrotiro, Pablo puame atore bairo quīñupū:

—Mu, ati macā macāāna na caātiere caīñabesenucū mu āniña capee cūmarī majū. Bairi useanirīqūē mena yu cabairiquere mu yu quetibujūgu. ¹¹ Puga wāmo peti ruore puga pēnirō cānacā rūmuri netōcoaya merē Jerusalēpu Diore yu caīñubuei etaatato bero. Tiera mu camasīgaata, na jēniñañijate aperārē. ¹² Bairo Jerusalēpu ācū, ni jīcāū ūcū apei mena yu cabusūnetōgaro ĩñaecūmi. Tunu ni jīcāū ūcū aperārē na awaja mecāō joroque na yu caātajere ĩñaecūmi. Noo ūno templopū, o sinagoga ñubuerica wiiripū, o ti macārē aperaūripū bairo yu caātiñesēārjērē ni jīcāū ūcū ĩñaecūmi. ¹³ Torena, ānoa Jerusalēpu caātiātana, yure caībusupairā puame, “Cariape ati wāme jūgori buicutiyami,” mi quetibujū masētīñama. ¹⁴ Atie yu catūgoñarjērē murē yu quetibujūgoa: Yu ñicujāā Diore na catūgousaricarore bairoa yu cūā cū yu tūgousaya. Bairo cū tūgousari yua, Dios ya tutipū Moisés ānacū cū caroticūrīqūē nipetirije, bairi profeta majā na caīquetibujūcūrīqūē cūārē cariape yu tūgoya. Bairi Jesús caroa wāme cū caātiñiroticarore bairo yu ātiāninucūñā. Tiera yure caībusupairā puame, “Cariape mee niña cū caīrjē,” ĩ busupainucūñama. ¹⁵ Tunu yu cūā ānoarēā bairo, “Marīā camasā, caroarā caāna, carorije caāna cūārē marī catiogūmi tunu Dios marī cariaro bero, marī ĩñabesegu,” ñi tūgoñaña. ¹⁶ Bairo caītūgoñāñ ānirī, yu cayeritutuaro cārō caroare yu ātiānimasīnucūñā, Dios cū caīñajorore, camasā mena cūārē.

¹⁷ “Bairo cabaiānirī, ape yeparū capee cūmarī cabaiñesēātacu, ati macā yu ya macāpū yu tunuetawū, cabopacarārē dinero limosnarē na nunigu. Tunu bairoa Diore ñubueri, waibucu riire templo wiiru joemugōjogu, yu ya macāpū yu etawū. ¹⁸ Bairo Jerusalēpu ācū, judío majā caroarā ānigarā Dios cū caīñajoro na caātirotinucūrōrē bairo yu cūā yu āpu. Bairo āti yaparori bero yua, templo wiiru yu āpū, yu caātigariquere ātiācū. Bairi templopure jīcāūā, aperā saawajamecūrā na camano yu caāno, judío majā Asia yeparū caātiātana puame yu bocāetawā. ¹⁹ Topū yure caetaricarā na majūā yure atopū na cabusujārō ñuñā, ‘Bairo cū caātaje jūgori buicutiyami Pablo,’ na caītūgoñāata mai. ²⁰ Bairo na caapēricōāta, ānoa caātiātana puame Junta Supremapu yu caāno, dise ūnie rorije yu caātaje wapare cabōcaricarā na caāmata, tiera mu na quetibujūáto. Tiera masētīrī, mu quetibujū masētēnama. ²¹ Atie jetore Junta Suprema macāāna watoa ācū, busurique tutuaro mena na ñiwū: ‘Camasā

cariacoatana tunu na cacatirijere cariape yu tūgoya. Bairo tiere cariape yu catūgoro jūgori, ñiñabeserā mujāā atīya ati rāmārē,’ na ñiwū,” qūññupū Pablo quetiupau gobernador Féliere.

²² Bairo tiere cū cañrō tūgo, quetiupau Félix pñame Jesús caroa wāme cū caátirotiriquere caqueti tūgoricu añirī, tiere piticōññupū mai. Bairo pitiri, atore bairo na ññupū:

—Cabero soldaua quetiupau comandante Lisias cū caetaropu, yu masīnemogu tunu tie mujāā cabusupairijere.

²³ Bairo na ī yaparo yua, cū ññu capitārē bairo qūññupū: “Pablöre cū marī wiyoeitigarā mai. Preso jorica wiipū ñimicūā, noo cū caboro ñesēāmasīgumī. Tunu bairoa cū baparā cū na cajuātinemogaata, na eññotaeticōñña,” qūññupū. Cabero ásúpu Félix ape macāpu.

²⁴ Nocānacā rūmu bero mea etayupu Félix tunu cū ñamo Drusila cawāmecuco, judío majā yao mena. Bairo etari bero, cū ñmārē cū piijorotiyupu Pablöre. Pablo cātū etari, Jesucristo mena marī catūgoññatutuarijere cū caquetibujero tūgoypu Félix. ²⁵ Pablo atore bairo qūññu quetiupau Féliere:

—Dios, marīrē caroa jetore átirotiyami. Marī majū roro marī caátigarijere marī catūgoññanetōmasīrōrē boyami Dios. Ape rūmu camasā nipetiro na caátajere cū caññabeseri rūmu etaro baiya —qūññu quetiupau.

Bairo cū cañrō tūgoacuari, atore bairo qūññupū Félix pñame:

—Tocārōā yu tūgogu. Ácāja. Ape rūmu ñe ñnie yu caátipee camano mu yu piijogu tunu mu cabuerijere tūgonemogu —qūññupū Pablöre.

²⁶ Apeyera tunu gobernador Félix pñame Pablo cārē dinero cū cajorore bootūgoññupū cārē cū cawiyopee wapa. Bairo bootūgoññarī yua, ñairō cū piijori cū mena busññucññupū. ²⁷ Pablo cū cū cawapatieto jeto pñga cūma majū netōcoasuparo. Bairi cabero yua, Félix pñame quetiupau cū caññierē witicōññupū. Apei Porcio Festo cawāmecucu pñame cū wasoaye quetiupau jāññupū tunu. Mai, Félix cū cawitiparo jūgoye, judío majā cārē caroaro mena na caññaparore bairo ī, Pablöre cū wiyorotiesupu.

25

Pablo delante de Festo

¹ Itia rūmu quetiupau gobernadore bairo cū cajāātato bero, Festo pñame Cesarea macāpu caññiatacu Jerusalēpu acoásupu. ² Topu cū caetaro, sacerdote majā quetiuparā, aperā judío majā caññimajūrā cūā rupatutia tunu Pablo cū cabairijere cū busujārā ásúparā Festore. ³ Bairi Pablöre Jerusalēpu cū caneati rotijobojarore boyuparā. “Ati macāpu Pablo cū caññorē jāā boyu,” Festore qūññirācūā, “Maapu cū caató cū marī pajñārocacōññārōā Pablöre,” ī tūgoññuparā. ⁴ Bairo na cabomiaatacārē, Festo pñame na ynesupu. Bairi Pablo, Cesarea macā preso jorica wiipū cū caññierē, tunu nocānacā rūmu mea topu cū catunuágarijere na quetiupau yaparori bero, atore bairo na ññemofñupū tunu:

⁵ —Bairi mujāā quetiuparā yu mena na ápáro Cesareapu. Topu yu catūgoro cārē na busujāato, Pablo roro cū caátaje caāmata —na ññupū Festo judío majārē.

⁶ Bairo ī yaparori bero, nocārō jīcā wāmo peti itia pēñirō, o pñga wāmo cānacā rūmārī cārō añirī bero, tunucoásupu Festo Cesareapu. Cū caetari rūmu busuri rūmu cañño, camasārē ññabesei cū caruññucññupū ruiiri cū pi-irotiyoyupu Pablöre. ⁷ Bairo Pablo cātū cū caetaro, judío majā Jerusalēpu

caatátana p̄ame Pablota etari, capee rorije majūrē cū busujāñuparā. Bairo na caĩbusujārjē to cañnimitacūārē, nipetirije na caĩrjē cariape mee añuparō.

⁸ Pablo p̄ame atore bairo q̄i quetibujuyup̄ cū cabairiquere cū cūa:

—Yua, marī judío majā marī carotirique jīcā wāme ūnorē yu baibotioep̄. Dios ya wīi templo cūārē roro ñi busupaletinucūwū. Quetiup̄a emperador romano cū caroticūrīq̄ūē cūārē jīcā wāme ūno yu baibotioep̄ —q̄iñup̄ Pablo Festore.

⁹ Festo p̄ame judío majā cārē caroaro mena na caĩñaparore bairo ī, atore bairo q̄i jēniñañup̄ Pablöre:

—¿Jerusalén macāp̄ m̄ ágaetiyati? Top̄ m̄ caāno, m̄ caátajere ñiñabeseğu yu p̄ame yua —q̄i jēniñañup̄.

¹⁰ Bairo cū caĩjēniñarō, atore bairo q̄iñup̄ Pablo:

—Ato romano majā na caĩñabesenucūrōp̄ yu añiña. Atop̄a ñiñabesegarā, ñiñabese rotiya. Merē m̄ masiña caroaro yu yarā judío majā na carotiriquere yu cabaihotioetiere. ¹¹ Bai p̄a, roro majū yu caátaje caāmata, tie jūgori yure na capajārocagaata, na yu ēñotaetign̄. Tunu bairoa yure na cabusujārjē cariape caāmerīcōāta, ñi jīcā ūcū judío majā t̄p̄ yu preso cūrōtimasīcūmi. Torecu, quetiup̄a emperador yu caátajere cū caĩñabesero roquere yu boya —q̄iñup̄ Pablo Festore.

¹² Bairo cū caĩrō t̄go, Festo p̄ame cū rocājāñurī carotimasīrārē na jēniñañup̄ Pablöre cū caĩpeere. Na jēniñaña yaparori bero, atore bairo na ñup̄ caneñaatanarē:

—“Emperador romano yu cabairijere cū caĩñabesero roquere yu boya,” cū caĩrō jūgori emperador t̄p̄ águmi Pablo —na ñup̄.

Pablo ante el rey Agripa

¹³ Nocānacā r̄m̄ bero mee caāno quetiup̄a rey Agripa, cū n̄mo Berenice mena etayuparā Cesarep̄ Festore cū jēnirā etarā. ¹⁴ Top̄ capee r̄m̄rī na caānoi, Festo p̄ame cū quetibujuyup̄ Agripare, Pablo cū cabairijere. Atore bairo q̄iñup̄:

—Atore preso jorica wiip̄ ñiñami jīcā Félix cū capreso jocūrīcū. ¹⁵ Bairi Jerusalēp̄ yu caāno, sacerdote majā quetiuparā, judío majā cabutoa camasīrī majā mena yut̄ etari, preso joricure yu capajārotibojarore bowā. ¹⁶ Bairo na cabomiatacūārē, atore bairo na ñiwū: “Jāa romano majā bairo jāa átaje cutiya: Jīcā ūcūrē cū jāa pajīamasīētīña, cūrē cabusujārā p̄ame cū catūgoro cū cabairijere na cabusujārētīcōāta. Bairo na caāpericōāta, dope bairo cū caátajere quetibuj̄ masīētīñami,” na ñiwū. ¹⁷ Bairi ato Cesarep̄ na caetaro ñña, jicoquei yowori mee cabusuri r̄m̄ caāno, camasārē ññabesei yu caruīnucūrōp̄ ruiiri bero, cū yu piijorotiw̄ cū, Pablöre. ¹⁸ Bairo cū caetaro, cūrē cabusujārā atātana p̄ame, “‘Capee atore bairi wāme majū roro caācu ñiñami Pablo,’ ñigarāma,” yu caītūgoñaatatore bairo q̄i busujāēma. ¹⁹ Na ya wāme, na caĩroarije ūnie macājē jetore busuwā. Na p̄ame, jīcā Jesús cawāmesucure, “Riacoami,” na caĩmiatacūārē, Pablo p̄ame, “Tunu cūā, catiri ānicōāñami,” na ñwī. ²⁰ Yu p̄ame, atie ūnierē, “¿Dope bairo yu ácuati?” ĩ tūgoñarī, atore bairo cū ñiwū Pablöre: “M̄a, ¿Jerusalēp̄ m̄ ágaetiyati? ¿Top̄ m̄ ya wāme m̄ caĩroarije ūnierē na ññabeserotign̄?” cū ñiwū. ²¹ Bairo cū yu caĩmiatacūārē, bairo boemi. Cū caátajere nocārō carotimasī marī quetiup̄a emperador p̄ame cū caĩñabesero roquere bowī. Bairo cū caboroi, ato preso jorica wiip̄ cū yu tuarotiw̄ mai, cūrē yu cajomasīpa r̄m̄ caetaparo jūgoye —q̄iñup̄ Festo Agripare.

²² Bairo cū caĩrō t̄go, atore bairo q̄iñup̄ Agripa:

—Yu cūā, cū, Pablo cū caĩrjērē yu tūgogamicp̄a.

Bairo cū caĩrō, Festo p̄ame q̄ũĩñup̄:

—Ñamirōcāã cū m̄ t̄gogu.

²³ Torena, cabusuri r̄am̄ caãno, Agripa, cū n̄amo Berenice mena nocārō caroaro n̄ac̄ubugo masĩr̄iq̄ē mena, “Quetiuparā jāã añiña,” Irã, jāãñuparā na caneñanuc̄ĩr̄i ar̄ar̄u. Na bero jāãñuparā soldaua quetiuparā, bairi ti macã macããna caãnimajũrã cūã. Bairo na caetaro ñña, Festo p̄ame cū ãm̄narē na piiatĩrotijoyup̄ Pablore. ²⁴ Bairo Pablo cū caetaro, atore bairo na ññup̄ Festo caneñarãrē:

—M̄, Quetiup̄ Rey Agripa, m̄jãã ato jāã mena caneñarĩ majã cūãrē, ãni Pablo cū cabairiquere m̄jãã ȳ quetibuj̄a mai: Judío majã nipetiro, Jerusalén macããna Cesarea macããna cūã ȳut̄ etari, ãni cū caátajere b̄us̄upainuc̄ñama. Bairo cū b̄us̄upainuc̄ĩr̄i yua, awajarique mena “¡Cū pajĩãrotiya!” nairō ñinuc̄ñama. ²⁵ Bairo na caĩmiatac̄ããrē, ȳ p̄ame roro cū caátiere ȳ bócañaētĩña. Bairi cū cayasimasĩrō maniña. Baira, cū caátajere nocārō carotimasĩ marĩ quetiup̄ emperador cū caĩñabeserore cū caboroi: “Toroque cū emperador t̄ur̄ cū ȳ jogu,” ñi t̄goñaarp̄. ²⁶ Bairo cū jogat̄goñamic̄ã, cariape ãni dope bairo cū cabaij̄goriquere masĩt̄ĩr̄i, marĩ quetiup̄ emperadore ȳ quetibuj̄ woajomasĩt̄ĩña mai. Bairi cū ȳ piiatĩrotijoar̄, m̄, Quetiup̄ Rey Agripa, m̄jãã aperã cūã, cū cabairijere m̄jãã cajēñiñaparore bairo ĩ. Bairo cū m̄jãã cajēñiñar̄j̄erē t̄go yaparori bero, j̄icã wãme ũno ȳ p̄ame emperadore ȳ quetibuj̄ woajomasĩḡ yua. ²⁷ Baira, caĩpeire bairo ȳ baibuj̄on tie ũnie quetire woajoes̄na, marĩ quetiup̄ emperador t̄ur̄ preso joric̄are ȳ cajoata —na ññup̄ Festo to macããna caneñaatánarē.

26

Pablo presenta su caso ante el rey Agripa

¹ Bairo cū caĩrō bero, atore bairo q̄ũĩñup̄ Agripa Pablore:

—M̄ majũ quetibuj̄a m̄ cabairijere.

Bairo cū caĩrō, Pablo p̄ame cū wãmorē ñum̄gōrĩ atore bairo q̄ũĩñup̄ Agripare: ² “Ȳ useañijãñuña ãmerē ȳ cabairijere m̄ nocārō carotimasĩ, m̄ cabus̄urotiro j̄gori. Bairo m̄ cabus̄urotiroi, ȳ p̄ame judío majã ȳre na cabus̄j̄ãr̄j̄ē nipetirijere m̄ ȳ quetibuj̄ masĩḡ. ³ M̄, nocārō carotimasĩ, judío majã marĩ caátianierē m̄ masĩjãñuña. Tunu bairoa marĩ ya wãme marĩ caãmeo bus̄urique netõnuc̄ĩr̄j̄ē cūãrē m̄ masĩjãñuña. Bairo cabai m̄ caãnoi, caroaro mena ȳ caquetibuj̄urijere m̄ cat̄goro ȳ boya.

La vida de Pablo antes de su conversión

⁴ “Judío majã nipetiro masĩrãma cawãmau ãc̄up̄ã na watoare ãc̄ ȳ caátianij̄goatajere. Ȳ ya yeparu ãc̄, bairi Jerusalén mac̄ar̄ cūãrē ãc̄, ȳ caátianaj̄erē masĩrãma. ⁵ Tunu bairoa fariseo ya poa macããc̄ ȳ caãnie cūãrē masĩrãma. ‘Torea bairo niñami,’ marē ĩ quetibuj̄ masĩrãma, na m̄ cajēñiñaata. Fariseo poa macããna p̄ame judío majã tocãnacã poa macããna netõjãñurō Dios yaye quetire jāã t̄goūsanuc̄ñã. ⁶ Marĩ ñic̄j̄ãã ãnanarē Dios cū caij̄goyetic̄ĩr̄iq̄erē cariape ȳ cat̄gorije wapa ãmerē ñiña beserotirã átiyama ȳ pesua. ⁷ Marĩ yarã Israel yepa macããna puga wãmo peti r̄upore p̄ga p̄enirō cãnacã poari majũ caãna p̄ame Dios cū caij̄goyetic̄ĩr̄icãrõrē bairo cū caátipeere coterã átiyama. Bairo coteri yua, um̄recõo, ñamii cūãrē, cãrē caĩroarã p̄ame cū ñubucõã ãninuc̄ñama. Tierea ȳ cūã ȳ cacoterije wapa ȳ pesua p̄ame ãmerē ȳ bus̄j̄ãrã átiyama. ⁸ M̄jãã, ȳ caĩr̄j̄erē

catūgorā, ¿dopēĩrā camasā cariacoatanarē tunu Dios cū cacatiorijere cariape mujāā tūgoetyati?

Pablo cuenta cómo perseguía a los cristianos

⁹ “Yū cūā cajūgoyeyere, ‘Jesús Nazaret macāācū yaye quetire catūgousarārē capee roro majū na yū átigu,’ ñi tūgoñawū. ¹⁰ Bairo ĩ tūgoñarī, tore bairo yū ápu Jerusalén macāpu. ‘Narē ñeña,’ sacerdote majā quetiuparā na cañwoarica pūrō, papera pūrōrē cāgori, preso jorica wiipu na yū jowu Jesucristore catūgousarārē. Tunu na ũnarē aperā, na capajīārero ñnarī, ‘Ñujāñuña bairo na caáto,’ ñi tūgoñanucūwū. ¹¹ Nairō popiye na baio joroque na yū ápu, Jesús mena na catūgoñatutuajānaparore bairo ĩ. Ñuberica wiiri caāno cārō cañnarē, bairo na yū ápu. Butiuro majū na ũnarē yū pesucupu. Bairo narē butiuro capesucucu añirī, ape macāārīpu cūārē yū ápu, to macāānarē popiye na átíacú.

Pablo cuenta otra vez su conversión (Hch 9.1-19; 22.6-16)

¹² “Torecu, popiye na baio joroque átigu, jīcā rūmu Damasco macāpu yū ápu. Bairo sacerdote majā quetiuparā, ‘Narē ñeña,’ na cañwoarica pūrō mena na cañerotjoricu yū āmu. ¹³ Bairo na cañerotjoricu añirī Damasco caátíwā yū caátō caānoa, pasaribota caāno jōbui macāājē caasiyarije ũnierē ñiñawū. Bairo tiere yū caññarō, muipu netōrō caasiyarije puame yū, yū mena caáná tūpu asiya etawu. ¹⁴ Bairo caasiyaetaro, jāā nipetiro yeparu jāā ñacoapu. Bairo yeparu jāā caāno, atore bairo jīcāū yure cū cañbusuocajorore yū tūgowu hebreo yaye mena: ‘Saulo, Saulo, ¿dopēĩ yure mu pesucūtyati?’ Wecu cū caāgaetie jūgori cū upau puame āpōā yucu mena cūrē cū catuapuaatato bero cū majūā royetunemoñami. Tore bairo mu cūā mu majūā mu royetuya mu caátipeere yū caborore bairo mu caāperie jūgori.’

¹⁵ “Yū puame, ‘Quetiupau, ¿ñamu ũcū mu añiñati?’ cū ñi jēñiñawū. Bairo yū cañrō, atore bairo ñinemowī tunu: ‘Yū, Jesús Nazaret macāācū yū añiña. Roro yū átigu, mu causaua yū añiña. ¹⁶ Wāmñucārī mu caátí macāpu ácúja. Yure cajñácu mu añigu. Tunu bairoa āme yū mu caññarjē, tunu yū mu caññanemopee cūārē caquetibujupu mu añigu. Bairi āmerē murē yū buiaeta ññoña. ¹⁷ Judío majā, judío majā caāmerā cūārē na yū netōgu. Bairi murē natu jou yū átiya āmerē. ¹⁸ Camasā puame cacaapee biarārē bairo caāna niñama. Butiuro canaitīārōpu caāñesēārārē bairo caāna niñama. Bairo caāna nimirācūā, caapee pāārārē bairo, tunu cabusurōpu caāñesēārārē bairo caāna niñarāma mu caquetibujurijere na catūgousaro jūgori. Wātī, na quetiupauere bairo cū caāninemorō yū boetiya. Dios yaye queti puame roquere na catūgousarore yū boya. Tunu bairoa yū mena na catūgoñatutuarore yū boya. Bairo na catūgoñatutuario, roro na caátajere na yū masiriyobojagu. Dios yarā caroarā mena na cūā na ānio joroque yū átigu. Bairi murē natu yū quetibuju rotijoya,’ ñi quetibujuwī Jesús.

Pablo obedece a la visión

¹⁹ “Bairi quetiupau rey Agripa murē ñinemowī: Ūmurecōropu caācū yure cabuiaeticu yure cū caátirotiore bairo yū ápu. Cūrē yū botioeru. ²⁰ Bairi atie, cū yaye quetire Damasco macāānarē yū quetibuju jūgowu. Cabero Jerusalén macāāna, bairi nipetiro Judea yepa macāāna, judío majā, judío majā caāmerā cūārē atore bairo na ñi quetibujuwu: ‘Dios mena tūgoña qūēnoña roro mujāā caátīñajērē. Tiere tūgoña qūēnorī, Dios cū carotirore bairo puame ása. Bairo caroaro āñajē puamerē mujāā caáto ñnarā, camasā puame, “Bairi na

yerire merē wasoa yaparoupa,” ĩ masĩgarāma,’ na ñi quetibujwya. ²¹ Atiere yu caquetibujurije wapa, judío majā pñame templo wiipya yu caño, ñerĩ yu pajĩgamiwā. ²² Bairo yu na caátigamiatacūārē, Dios pñame yu juáticōā ninucūñami. Bairo yu cū caátoi, nipetiro camasā quetiuparā, cabugoro macāāna cūārē yu quetibujucōā āninucūña ati rāmuri cūārē mai. Profeta majā, bairi Moisés ānacū cūā, cabaipeere na caquetibujucūriqūērē bairo jeto na yu quetibujunucūña camasārē. Di rāmuy ũno ricaati wāmerē na yu quetibujuetiya. ²³ Atoe bairo marĩrē ĩ quetibujy jūgoyeticūñañupā Moisejāā: ‘Popiye bairi bero, riacoagumi Mesías, Dios cū cajoy. Cūā nigumi cariacoaatacū nimicūā tunu cacatijūgopay. Tunu bairoa marĩ Israel poa macāāna, ape poari caāna cūārē caroa queti, na canetōpeere na quetibujygmĩ Mesías,’ ĩ quetibujy jūgoyeticūñañupā Moisejāā,” ĩ quetibujuyupya Pablo Agripare.

Pablo trata de convencer a Agripa de que se haga cristiano

²⁴ Bairo Agripare cū cabairique cū caĩquetibujuripay, Festo pñame atore bairo qūĩñupā Pablory busurique tutuaro mena:

—¡Pablo mi mecūcōāña! Bwtiuro tiere mñ cabuerije jūgori camecārē bairo ácu mñ baiya.

²⁵ Bairo cū caĩmiatacūārē, atore bairo qūĩñupā Pablo:

—Nocārō caānimajūū Festo, cariape mūrē ñiña: Mecū mee yu baiya. Yu cabuerije cariape ñiña. Bairi tiere cariape catāgoñay pñame cabero, “Cariape caquetibujurije ñiña,” ĩ masĩbujioymi. ²⁶ Ānia ñiñami quetiupay rey Agripa tie yu caĩquetibujurijere caroaro camasĩ cūā. Bairo caācū cū caānoi, uwiricarō mano tiere cū yu quetibujy. Yu caquetibujurije pñame cayasiōro ũnopā cabairique mee ñiña. Nipetiro camasā judío majā na caĩñarō baiyupa. Bairi quetiupay rey Agripa cūā tiere masĩjāñuñami —qūĩñupā Pablo Festore.

²⁷ Qūĩ yaparo yua, atore bairo qūĩñupā Pablo quetiupay rey Agripare:

—Nocārō caānimajūū Rey Agripa, ¿profeta majā marĩrē na caĩjūgoyeticūriqūērē cariape mñ tūgoyati? “Cariape tiere tūgoyami,” ñi tūgoñaña.

²⁸ Bairo cū caĩrō, bairo qūĩñupā Agripa Pablory:

—Ato cārōā mñ caquetibujurijeaca mena Jesure caĩroay, ¿cristiano yu ānio joroque yu mñ átigayati?

²⁹ Pablo pñame atore bairo qūĩnemoñupā tunu:

—Capee busurique mena, o petoaca yu cabusurije to āniamiatacūārē, mñ, nocārō caānimajūū, bairi ato macāāna nipetiro āme yu caĩrĩjērē catāgorā cūā yure bairo Cristore catāgousarā mñjāā caānierē yu boya. Āpōāwē cadena mena popiye yure bairo jiyaricarā mñjāā caāno roquere yu boetiya —qūĩñupā Pablo Agripare.

³⁰ Bairo cū caĩrō tūgo, quetiupay rey Agripa wāmñncāñupā. Tunu bairoa quetiupay gobernador Festo, bairi Berenice mena, nipetiro to caruirā cūā wāmñncāñuparā. ³¹ Bairo wāmñncārĩ bero yua, ape agñay acoásuparā, Pablo cū cabairijere āmeo busuráná. Topya atore bairo āmeo ĩñuparā na majū:

—Cū, Pablo, ñee ũnie buicperiyami. Bairi cū cayasimasĩrō maniña. Tunu bairoa preso jorica wiipya cū caānipee cūā maniña —āmeo ĩñuparā.

³² Bairo āmeo ĩ yaparori bero, bairo qūĩñupā Agripa Festore:

—“Emperador romano yu cabairijere cū caĩñabesero roquere yu boya,” cū caĩtĩcōāta, mñ majūā cū mñ wiyomasĩbujioy —qūĩñupā.

1 Pablōre Italia yeparu na cajogatūgoñarīcārōrēã bairo caetaro, Pablo, aperã preso jorica wīi caãna cūārē na nuniwã jīcãu quetiupau capitán, Julio cawāmecūre, “Topu narē cū neápáro,” Irã. Julio puame soldaua quetiupau emperador ūmua mena macããcū jīcãu āmi. 2 Torena, Adramitio macārē etari, cūmua capairica, Asia yepa macãārīpu caágarica mena ájãārī, jãã acoápú. Jãã mena ámi Aristarco cūã. Cū puame Macedonia yeparu Tesalónica macã macããcū āmi. 3 Bairo ánã, cabusuri rãmu caãno Sidón macã petapu jãã etawu. Topu jãã caetaro, Julio puame caroaro nacūbugorique mena cū ámi Pablōre. Cū bapa to macããnarē na ññañesēã rotiwī Pablōre, cū na cajuãtinemoparore bairo ĩ. 4 Cabero ti macãpu cañniatana cūmua mena jãã ápú tunu. Chipre yucuroa etarã, caãcō ñugōã puame jãã netōmasīēpã, wīno jãã riape capapuro jūgori. Torena, cariae ñugōã puame jãã netōápú. 5 Bairo ti yucuroare netōánã, Cilicia, bairi Panfilia cawāmecuti yepa tãpu, ria capairiyare jãã pēñanetōápú. Bairo pēñanetō ánã yua, Mira cawāmecuti macã Licia yepa macãã macãpũre jãã etawu.

6 Bairo topu jãã caetaro bero, soldaua quetiupau capitán puame cūmua caparica Alejandría macã caatiataca, Italia yeparu caãtiare bócaetawī. Tiare bócaetari yua, tia mena jãã árotiwī. 7 Bairo cū cajoatana ánã yua, wīno jãã riape capapuro jūgori, capee rãmurī majū jãã yowowu. Bairo yowomirãcūã, butiōro popiye petiri beropu jãã etawu Gnido cawāmecuti macã riaperu. Bairo wīno jãã riape mai capapucōã ãnirecoaro jūgori, Creta yucuroapu Salmón cawāmecuti petatu caãcō ñugōã puame jãã netōápú. 8 Ti yucuroa tũnīpu netōánã yua, dopēi ñena majū popiye bero, Caroa Petaari cawāmecuti petare jãã etawu. Ti peta puame Lasea macã tãpu āmu.

9 Yoaro jãã cabaitutuátói, merē puebcu cõñarō majū baiwu. Wīno butiōro capapuro jūgoye āmu. Bairi yua, uwiomajūcōãwū, jãã canetōápáta. Bairo cabapuro ñnarī, atore bairo na ĩmiwī Pablo:

10 —Mujãã, ati cūmuarē cajūgori majã, marī canetōápáta, uwiojãñuñã. Bairo carorore marī caápáta, atia cūmua, bairi marī cajeátie cūã yasicoagaro. Marī cūã marī yasicoabujiorã —na ĩmiwī Pablo.

11 Bairo cū cañniatacūārē, soldaua quetiupau capitán puame Pablo cū caññjērē cariae tūgoemi. Ti cūmua upau, bairi cūtu macããcū capitãjãã na caññjērē puamerē cariae tūgowī. 12 Apeyera tunu ti peta, Caroa Petaari puame, puebcure to netōápáta, ñuēpũ. Bairi tia caánã nipetiro jãñũrīpuã ti petare tuagaema. “Fenice macãã petapu roque puebcure marī canetōata, ñubujioro. Topu marī ároa,” ĩwã. Mai, Fenice peta cūã Creta yucuroapu cañniatacūārē, wīno, muīpu cū cawāmuatī ñugōã cawarua jope caatie, tunu ape ñugōã cawarua jope caatie cūã tutuaro mena ti petare papuetoesuparo.

La tempestad en el mar

13 Bairo jīrĩãcō wīno ape ñugōã warua jopei caatiere ñnarã, “Marī ánemogarã tunu,” jãã ĩ tūgoñawu. Bairo ĩ tūgoñarī yua, ti petapu cañniatana jãã acoápú catãni Creta yucuroatũaca. 14 Bairo cabero yua, caãno tũsaroa ape wãme wīno catuuarije majū muīpu cū cawãmu ató cawarua jope caatie puame jãã papuetajūgowu. 15 Bairo tutuaro capapuroi, jãã cūmuarē papu ãmejoreo jøjūgowu. Bairi cūmua puame wīno caató riapere caãmasīētōi, “Toroque wīno caató puame to ácõãtõ,” jãã ĩwã. 16 Tore bairo ánã yua, jīcã yucuroa Cauda cawāmecuti poaacapure jãã netōápú, butiōro wīno capapuroeti ñugōã puame. Bairo ti poare netōátı yua, popiye mena cūmua õcããcũ, jãã berore jãã catūgārĩcārē jãã nejããwũ capairica cūmuapu. 17 Bairo tiare nejããrī bero, yutawēerī capaca mena ti cūmua capairicare tūgã ãmejoreori jiyatuwã

usuro, “Wĩno papupeere,” ĩrã. Cabero, “Sirte cawãmecuti paputiropu marĩ rocare,” ĩ uwiri yua, jutii aseri wĩno cañerĩjẽ tia buipu na cayoriquere ðwãruiwã. Bairo na caáto, wĩno puame noo caboropu cũmuarẽ papujowu. ¹⁸ Cabusuri rãmu caãno mai netõjãñurõ tutuaro wĩno capapurecoaro ĩñarĩ, ti cũmu na cajeátie apeyere riapu reñuarugowã, “Ti cũmu to wãmu paáto,” ĩrã. ¹⁹ Itia rãmu caátõ, wĩno cajãnaetore ĩñamiri yua, na majũ ti cũmu macããjẽ majũ cããrẽ riapu reñuawã. ²⁰ Capee rãmurĩ majũ muipu umureco macããcũ, ñocõã cããrẽ jãã ĩñaerũ. Tunu bairoa wĩno butiuro papunucũwũ. Bairo cabairoi, “Dope bairo marĩ bai netõmasiẽna. Atoa marĩ yasicoagarã,” jãã ĩ tũgoñawũ.

²¹ Capee rãmurĩ ugarĩ mee jãã ápũ. Bairo cabairo ĩña, Pablo puame jãã nipetiro watoapu wãmunucãrĩ atore bairo jãã ĩwĩ:

—Yu yarã, “Creta yucuroapu marĩ tuaroa,” mujããrẽ yu caĩquetibujuyátajere cariape mujãã catũgoata, atore bairo roro majũ marĩ tãmuoetibujioatana.

²² Bairo cariape yure catũgoetiatana nimirãcũ, yapapuaeticõãña. Marĩ mena macããcũ ĩcãũ ũcũ yasietigami. Ati cũmu jeto yasigaro. ²³ ãme ñamirẽ yu buiaetaami ángel, Dios cũ cajou, cũ yu cũ carotiricu yu caãno. ²⁴ Cũ, ángel puame atore bairo ñiami: “Mu, Pablo, quetiupau emperador romano yure mu cabairiquere caquetibujupau mu ãniña. Bairi uwieticõãña. Mu jũgori, mu, nipetiro ati cũmu macããna cããrẽ mujãã cayasibujiopeere eñotabojagami Dios,” ñi quetibujiami ángel. ²⁵ Torena, yu yarã tũgoña yapapuaeticõãña. Yu puame, Dios mena yu tũgoñatutuaya. Bairi, “Yure ángel cũ caĩquetibujuatatore bairo cariape baigaro,” ñi tũgoñãña. ²⁶ Bairi marĩ cayasietimiatacãrẽ, wĩno puame marĩ papurocapegoro ĩcã yucuroapu —jãã ĩ quetibujewĩ Pablo.

²⁷ Creta yucuroapu caãniatana ána, puãa semana bero ria capariya Adriático cawãmecutiya jãã etawu. Wĩno puame noo caboro ĩcã nũgõã puame, ape nũgõã puame caatie jãã papujonucũwũ. Bairo jããrẽ wĩno caátĩano, ti cũmu macããna marineros puame ñami recomacã caãno, “Marĩã yepa tũpu etarĩ marĩ baibauya,” ĩ tũgoña masicõãwã. ²⁸ Bairo tũgoñamasicõãrĩ yua, ĩcãwẽ, yutawẽ mena riapu ruiojo cõñawã, “¿Nocãro to ucũãñati?” ĩrã. Bairo na caáticõñarõ, treinta y seis metros majũ ucũãrõ ãmu. Cabero cajũgoye jãñurĩ tore bairo áma tunu. To puame veintisiete metros majũ ucũãrõ ãmu.

²⁹ Bairi, “Utã rupaapure marĩ rocare,” ĩrã, ãpõãpãrĩ anclas canucũrĩjẽ bapariãnacãpãrĩ majũrẽ ti cũmu waturicarõ casuaro puame reñuajori jiyatuwã. Bairo tie canucũrõ jũgori ĩcãpaua capasaro ũno, Diore, “Tãmurĩ to busuáto,” quĩ jẽniwã. ³⁰ Ti cũmu macããna paabojari majã marineros puame, “Cũmu ðcããcã mena marĩ ruticoároa,” ãmeo ĩñupã. Bairo caãmeo ĩatana ãnirĩ yua, “Ãpõãpãrĩ anclas canucũrĩjẽrẽ cajũgoro puame reñuajori jiyatunemogarã jãã átiya,” ĩtori, cũmu ðcããcãrẽ ruiojogamiwã. ³¹ Bairo na caátigarijere ĩñarĩ, Pablo puame quetiupau capitãn, cũ ũmu soldaua cããrẽ atore bairo na ĩwĩ:

—Ánoa ati cũmuapu na catuaeticõãta, dope bairo mujãã bai netõmasiẽtigarã.

³² Bairo Pablo cã caĩrõ tũgo, soldaua puame ti cũmuacãrẽ jiyari cawẽerĩrẽ pajureri weneroca ñuajowã riapu.

³³ Cabusuripau yua, Pablo puame ĩcã wãme ugarique ũnierẽ nipetiro jãã caũgaro bori, atore bairo jãã ĩwĩ:

—Merẽ puãa semana etaya mujãã caũganucũrõrẽ bairo mujãã caũgaeto jeto. “¿Dope bairo marĩ bairãati?” ĩriquẽ jetore tũgoñarĩ, yoaro mujãã ugaetiya. ³⁴ Bairi ĩcã wãme ugarique ũnierẽ mujããrẽ tutuaro mena yu ugarotiya. Mujãã caũgaro boya, mujãã cacatigaata. Cariape mujããrẽ ñiña:

Ni jĩcãũ ùcũ marĩ mena macããcũ yasietigumi. Mũjãã poawẽ jĩcãwẽãcã ùno yasietigaro —jãã ìwĩ Pablo.

³⁵ Bairo ì yaparo yua, pan rupaare nerĩ, nipetiro na caĩñajoro Diore, “Mu ñujãñuña jãã mena,” ì jẽniwĩ. Jẽni yaparori, pããrẽ carecomacã tiare peenerĩ ugawĩ. ³⁶ Bairo cũ caugaro ñnarĩ, nipetiro tũgoña tutuanemorĩ na cũã ugawã. ³⁷ Jãã, ti cũmuarũ caãna doscientos setenta y seis majũ jãã ãmũ nipetiro. ³⁸ Noo na caboro cãrõ ugari bero yua, ti cũmua macããjẽ trigo poarire riapũ reñuajo peyocõãwã ti cũmua butiroo canãcãrõ jãgori, ati cũmua to wãmũ paãto, ìrã.

Se hunde el barco

³⁹ Cabusuripũ caãno yua, ti cũmuarẽ paari majã marineros pũame yucũpoare ñnarĩ, “Tame, ¿noo ùnorũ marĩ etayati?” ìwã. Bairo ti yucũpoare masĩtĩmirãcãã, carupa arũarũ paputiro yepare ññajowã. Ti paputirore ñnarĩ yua, “Topũ ati cũmuarẽ marĩ cawatupããmasĩata, ti paputirore marĩ maamasĩgarã,” ãmeo ìwã. ⁴⁰ Bairo ìrĩ yua, canãcãrĩpãĩrĩ, ãpõãpãĩrĩ anclare na cajiyaaata wẽerĩrẽ toa pajure rucõãwã. Bairo áti yaparori bero, capaca tia cũmuarẽ waatujoricapãĩrĩrẽ na cajiyarũpomiatajere õwãwã tunu. Tiere õwã yaparo, ti cũmua ìqũẽã pũame macãã asero, jutii aserore tũgãmũgõyowã. Bairo na caãto, cũmua pũame paputiro riapere pããjũgowũ. ⁴¹ Bairo átó yua, ti cũmua pũame caũcããẽto, paputiro buipũ rocapereoarũ. Topũ rocapeari, cajũgoro pũame dope bairo átitũgãwũojo masĩã mano, usũro majũ ãmũ. Bairo cabairoi, ti cũmuarẽ waturicatuã pũamerẽ ocoturi jabe peerecõãjũgowũ yua.

⁴² Bairo cabairoi ñnarĩ, soldauã pũame preso caãnarẽ na pajĩãgamiwã, jĩcãũ roca ññaati cũ barutieticõãto, ìrã. ⁴³ Bairo na caãtigamiatacũãrẽ, na quetiurũ capitiã pũame, Pablore canetõõgau ãnirĩ, bairo na átirotiemi. Atore bairo pũame bai rotiwĩ: “Nipetiro cajũgoye cabaamasĩrã rocañua áti, baa ánãja catũnipũ,” jãã ìwĩ. ⁴⁴ Aperã cabaamasĩena pũamerẽ yucũpãĩrĩ, o apeye ti cũmua cawatiatapãĩrĩ mena na pasa pããrotiwĩ. Tore bairo átiri nipetiro catũnipũ jãã netõ etapeticõãwũ, jĩcãũ ùcũ yasiricaro mano.

28

Pablo en la isla de Malta

¹ Jãã nipetiro catũnipũ jãã capããetapetiro, ti yucũpoã macããna pũame, “Ati yucũpoã Malta cawãmecuti poã ñña,” jãã ì quetibũjũwã. ² To macããna camasã ñujãñuwã jãã mena. Oco caocarõ butiroo cayũsũro jãgori peero, pairi peero jãã riobojawã. Riori bero, jãã piijowã, jãã jũmarotirã. ³ Mai, Pablo pũame pee caboporiyere cajeatacũ ãnirĩ, ti peerõw wẽtĩãwĩ. Bairo cũ cawetĩã ãnipũna, ãña peerũ caãniatacũ caasirijere uwiri cawiti ácũ, Pablo wãmorũ cũ bacarocayoa etawĩ. Topũna tusacõãwĩ. ⁴ Ti yucũpoã macããna pũame, ãña Pablo wãmorũna cũ tusarore ñnarĩ, atore bairo ãmeo ìwã na majũ: “Áni camasã pajĩãreri majõcũ ãcũmi. Bairo ñña capairiyare canetõãtacũ nimicũã, roro cũ caãtaje wapa riacoagumi. Marĩ jũgũẽõ cariape caãcõ cũ cacatiro boecomo,” ãmeo ìwã.

⁵ Bairo na caĩmiatacũãrẽ, Pablo pũame ãñarẽ wẽẽroca tĩãwĩ peerõrũ. Bairo átiri bero, dope bairo baiemi Pablo. ⁶ Nipetiro to macããna pũame, “Jicoquei cũ bipicoagaro,” ìmiwã. “Cabipieticõãta, masĩã mano caãno tusarõã ñarocacũmu riacoagumi,” ì tũgoñamiwã. Yoaro bairo cũ cabaipere ññacoteñamirĩ yua, ricaati tũgoñawã tunu: “Áni, caũmũ mee, jũgũẽ ùcũ ñibuyami,” ìwã.

⁷ To jãã caãnotuaca ãmũ Pũblio cawãmecũcũ, ti yucũpoã macããcũ caãnimajũũ ya yepa. Cũ, Pũblio pũame caroaro mena jãã bocãwĩ. Bairo ñña rãmũ majũ

jãã juáatinemowĩ, cū ya wiipũ jãã caãno. ⁸ Tiwatoare Públio pacũ buçoye, riĩ yopotaje mena riau yosawĩ. Bairo cū cabairo, Pablo pũame qũĩñau amĩ. Cū tũpũ eta, Diore jēnirĩ bero, cariaure cū rupoaru cū wãmorirē ñigãpeowĩ. Bairo cū caátoa, caticoami cariayecutimiatacu pũame yua. ⁹ Bairo Pablo cū caátiere tũgorã, ti yucũpoa macããna aperã cariayecuna cūã cū tũpũ etawã, na riayere cū netõõrotirã etarã. Bairo na caetaro, Dios cū camasiõrĩjē mena na, nipetirore na catiowĩ Pablo. ¹⁰ Bairo Pablo na cū caátoi, capee wãmerĩ jãã átiroawã. Cabero ti yucũpoa caãniatana cūmua capairicaru tunu jãã caájããrĩ rũmũ caetaro áná, jãã cacũgopee caãno cãrõrē jãã nuniwã.

Pablo llega a Roma

¹¹ Bairi itiarã muipũa majũ ti yucũpoare añirĩ bero, cūmua õcããcã jãñũrĩrē jãã ájããwũ. Ti cūmua pũame Alejandría macã caatiatata, ti yucũpoaru puebũcũre canetõátaca amũ. Tia pũame, caiqũẽãpũ aperã camasã jũgũẽã Cãstor, bairi Polux cawãmecuna na cabaurijei wãmecuti tusawũ. ¹² Tia mena áná yua, Siracusa petapũ jãã etawũ. Topũ etari, itia rũmũ majũ jãã tuawũ. ¹³ Siracusaru caãnimiatana catãniaca jãñũrĩ jãã ápũ tunu. Bairo áná yua, Regio macãpũ jãã etawũ. Cabusuri rũmũ caãno, wĩno ape nuğõã warua jopei caatie jãã etawũ. Tie watoa áná, cabusuri rũmũ caetaro, jãã etawũ Puteoli cawãmecuti macãrē. ¹⁴ Ti macãpũ etarã, jãã bocãetawũ jĩcããrã marĩ yarã Jesure catũgõusari majãrē. Na pũame, “Jĩcã semana jãã mena mujãã tuagarã,” jãã ñwã. Bairo bairi beropũ jãã etawũ Roma macãpũre yua. ¹⁵ Mai, marĩ yarã Roma macããna pũame merē tũgoypũ jãã cabairijere. Bairo tie quetire catũgoatana jĩcããrã maaru, Foro de Apio cawãmecutopũ jãã bocãwũ. Aperã Tres Tabernas cawãmecutopũ jãã bocãwũ. Bairo jããrē na cabocãro ñnarĩ, Pablo pũame, “Jãã mena mũ ñujãñũña,” qũĩ jēniwĩ Diore. Tũgoña yeri tutuanemo joroque cū áma. ¹⁶ Bairi Roma macãpũ jãã caetaro bero yua, to macããna quetiuparã pũame Pablõre noo cū caboripãpũ cū añirotiwã. Bairãpũ, jĩcãũ soldaure qũĩñaricanũgõ rotiwã.

Pablo en Roma

¹⁷ Itia rũmũ Roma macãpũ jãã caetaatato bero, Pablo pũame ti macã macããna caãnimajũrãrē na piijowĩ. Cabero cū tũpũ na caneñapetietaro bero ñña, atore bairo na ñwĩ:

—Yũ yarã tũgoya: Marĩ yarã judío majãrē jĩcã wãmeacã ñno roro na yũ ápewũ. Tunu bairoa marĩ ñicũjãã añana na caatiãnajērē bairo marĩ caátinucũrĩjē cũãrē jĩcã wãmeacã ñno yũ busũpaierũ. Bairo yũ caãperimiatacũãrē, judío majã Jerusalén macããna yure ñerĩ, yũ jowã romano majãrē. ¹⁸ Romano majã pũame yũ cabairijere jēniña yaparori bero, “Pablo ñe ñnie buicũperiyami. Bairi cū cayasimasĩrõ maniña,” ñrĩ, yũ wiyogamiwã. ¹⁹ Bairo yũre na cawiyogamiatacũãrē, Jerusalén macããna judío majã pũame bairo na caáto boema. Bairo na caboeto ñnarĩ yua, “Emperador romano yũ cabairijere cū caĩñabesero roquere yũ boya,” na ñiwã. Yũ ya poa macããna na caátiere yũ cabusũjãgarije camanimiatacũãrē, bairo na ñiwũ. ²⁰ Bairi yua, ãmerē mujããrē yũ piijoãpũ, mujããrē ñña, mujãã mena busũgũ. Marĩ israelita majãrē Dios cū caijũgoyeticũrĩqũērē cariape yũ catũgõusarije wapa ati wēẽrĩ cõmee wēẽrĩ cadena mena jiyaricũ yũ añiña —na ñwĩ Pablo Roma macããna judío majã caãnimajũrãrē.

²¹ Bairo cū caĩrõ tũgo, bairo qũĩwã:

—Jĩcã carta papera ñnorē judea yepa macããna judío majã mũ cabairijere jãã quetibũju joñaẽtĩñama. Tunu bairoa marĩ yarã judío majã ti yeparu caatiatana cūã mũ cabairijere jĩcã wãme ñno busũpaietinucũñama. ²² Bairãpũ,

atore bairo jáã tũgonucũña: “Camasã nipetiropu macããna busupairã átiyama cawãma poare, ricaati catũgoñarĩ majãrẽ,” ĩrĩqũẽ jetore jáã tũgonucũña. Bairi dope bairo mu caĩtũgoñarĩjẽrẽ jáã mu caquetibũjuro jáã tũgogaya —qũĩwã Pablore.

²³ Bairo qũĩ yaparo yua, jĩcã rãmu Pablo na cũ cabũsupa rãmurẽ besewã. Cabero ti rãmu caetaro, capããrã camasã Pablo cũ caãni wii tũpu neñaetawã. Bairo na caneñaetarõ bero, Pablo pũame Dios cũ carotimasĩrĩpaure, cabusuripau caãno narẽ cabuejũgoatacu ñamicã caãnopu na buejãnawĩ. Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ bairo tunu profeta majã ãnana na cawoatucũrĩqũẽ cũãrẽ na ĩna quetibũjũwĩ, Jesucristo, Mesias cũ caãnierẽ cariape na catũgousaparore bairo ĩ. ²⁴ Bairo cũ caquetibũjuro, jĩcããrã tiere cariape tũgowã. Aperã cariape tũgoema. ²⁵ Bairo jĩcãrõrẽ bairo cariape catũgoena ãnirĩ Pablo tũpu caneñamiatana ti wiiri witiũgoámã. Pablo pũame atore bairo na ĩnemowĩ:

—Espĩritu Santo mujãã ñicũjãã ãnanarẽ cũ caĩrĩqũẽ cariapea ãñupã. Atores bairo na ĩñupĩ profeta Isaías jũgori:

²⁶ ‘Ati yepa macããnarẽ atore bairo na ĩ quetibũju ñesẽãũjã:

Ati yepa macããna yu yaye quetire tũgomirãcũã, di rãmu ũno tiere tũgomasiẽtĩñama.

Tunu bairoa cacaapee cũgorã nimirãcũã, di rãmu ũno yu caãtiere ĩñamasĩẽtĩñama.

²⁷ Ati macã macããna na yeripu catũgoñamasĩgaetoi, cacaapee cũgorã nimirãcũã, yu caãtiere ĩñamasĩẽtĩñama.

Tunu bairoa caãmoo cũgorã nimirãcũã, yu yaye quetire tũgomasiẽtĩñama.

Na yeripure tũgoñamasĩẽtĩñama na yu caquetibũjugamirĩjẽrẽ.

Bairi, “Jãã mu netõõwã,” ñietinucũñama,’ qũĩ rotiyupi Espĩritu Santo mujãã ñicũjãã ãnanarẽ Isaías ãnacũrẽ.

²⁸ Bairi mujãã judio majã, mujãã catũgogaetie bui, ati rãmui judio majã caãmerã pũamerẽ yu quetibũjũjũgoãgu camasãrẽ Jesucristo jũgori Dios cũ canetõõgarijere. Na pũame roque tũgousagarãma —na ĩwĩ Pablo.

²⁹ Bairo cũ caĩrĩjẽrẽ tũgo, Roma macããna judio majã na majũ jĩcãrõrẽ bairo tũgoetiri, ãmeo busurique netõrĩ ti wiire witiãmã.

³⁰ Pablo pũame pũga cũma majũ ãmi, aperã dinero bori cũ na cawasocũrĩcã wiire. Ti wiipũ ãcũ, nipetiro cũrẽ caĩñarã etanucũrãrẽ useanirĩqũẽ mena na bocãnucũwĩ. ³¹ Ti macãpu ãcũ, uwiricaro mano cũ catũgoñatutuarije mena camasãrẽ na quetibũju ãninucũwĩ Dios cũ carotimasĩrĩpaure. Tunu bairoa aperã eñotaricaro mano marĩ Quetiupau Jesucristo cũ caãnierẽ na bueãninucũwĩ Pablo.

Tocãrõã niña atie queti yu cawoaturije.

Carta de San Pablo a los ROMANOS

Saludo

¹ Yn, Pablo cawāmecucu Jesucristore capaabojarī majōcu yn āniña ati cartare cawoajon. Yn beseri, yn piijowī Dios, cū ya apóstol yn caānipeere bo. Cū yaye queti camasārē cū canetōōriqūē quetire yn quetibujū rotijowī Dios.

² Merē baiṛna, cū caquetibujūrotijorā cū yarā profeta majā ānana mena jūgori quetibujūcūñāñupī camasārē cū ya tutipn atie caroa quetire. ³ Atie yn caquetibujūpree ṛhame marī Pacu Dios macū Jesucristo marī Quetiṛpaṛn yaye queti, caroa queti niña. Mai, cū ṛhame ati yeparṛre buiaṛn, ati rupṛn cūtiri buiaṛyupi rey David ānacū pāramirē bairo. ⁴ Cabero cū cariacoamiatacūārē, Dios ṛhame cū camasīrjē jūgori cū catioyupi Jesure. Baiṛi marī camasā ṛhame tiere iñarī, “Jesús, Dios macū catutuaṛn majū ñe ūnie carṛsaecṛn niñami,” marī caīmasīṛpare bairo ī, cū catioyupi. Tunu bairoa, “Cū cūā Dios cū caānajē cutie nipetirijere cacāgon majū niñami,” marī caīmasīṛpare bairo ī, cū catioyupi Dios Jesure.

⁵ Dios ṛhame Jesucristo jūgori yn besewī. Cū yaṛn apóstol paarique, caroa macāājē paarique majūrē yn cūwī. Bairo yn quetibujū rotijowī ati ūmārecōo macāāna nipetiroṛn cū yaye nocārō caroa quetire tūgōsari, cū carotirore bairo na caátipare bairo ī. ⁶⁻⁷ Baiṛi mujāā, Roma macā macāāna cūārē Jesucristo yarā mujāā ānio joroque mujāā ásupi Dios, tie caroa quetire mujāā catūgōṛsaro jūgori. Būtiro mujāā maiñami. Cū ya poa cū cabeserica poa macāāna mujāā ānio joroque mujāā ásupi. Baiṛi mujāārē niña: Marī Pacu Dios, baiṛi marī Quetiṛpaṛn Jesucristo mena caroa mujāārē na jonemoáto. Tunu bairoa caroa yericaṛtaje cūārē na jonemoáto, niña.

Pablo quiere visitar Roma

⁸ Caānijūgoro atiere mujāārē yn quetibujūjūgoya mai: Nipetiroṛn macāāna ūseanirīqūē mena tūgonucūñama Jesucristo mena caroaro mujāā catūgōñatutuānierē. Bairo tocānacāṛna mujāā cabaiānierē tūgori, yn ṛhame, “Jāā Pacu, mṛ ñujāñuñā jāā mena,” ñinucūñā Diopare. Jesucristo jūgori bairo ñi jēninucūñā. ⁹ Nipetirije yn catutuarije mena Dios cū carotirore bairo yn átinucūñā, cū macū yaye caroa quetire quetibujū. Baiṛi Dios ṛhame masīñami tocānacānia cūrē mujāā yn cajēnibojanucūrjējērē. ¹⁰ Apeye cūārē atore bairo cū ñi jēninucūñā: “Mṛ caborije caāmata, ṛhure Roma macāṛn yn mṛ árotigu. Murē catūgōṛsarārē na ñiñagaya,” cū ñi jēninucūñā tocānacānia. ¹¹ Yoaro mujāā tṛṛn yn ágatūgōña āninucūmiña. Mujāā, to macāānarē nemojāñurō Jesucristo mena catūgōñatutuarā mujāā caānipeere bo, mujāārē yn quetibujūnemogaya. Baiṛi mujāā tṛṛn yn ágatūgōñanucūmiña būtiro. ¹² Bairo mujāārē iḡu niña: Yn, mujāā cūā, ṛuga nūgōāṛna Jesucristo mena marī tūgōñatutuaṛn. Bairo marī catūgōñatutuarijere caroaro yerijōrō marī caāmeoquetibujūṛpare bairo ī, mujāā tṛṛn yn áganucūmiña būtiro.

¹³ Yn baiṛārē bairo caāna, atiere mujāā camasīrō yn boya: Ape yepaa macāāna judio majā caāmerārē na yn caquetibujūro tūgori bero, jicāārā cū tūgōṛsanucūñama Jesure. Torea bairo mujāātū macāāna cūā na catūgōṛsaporore bairo ī, mujāā tṛṛn yn áganucūmiña. Bairo áganucūmicūā, mujāā tṛṛn yn ámasīētīñā mai. ¹⁴ Tocānacāṛnrea camasārē besericoaro mano caroaro mena yn quetibujū rotiwī Dios: Marī yaye cabṛsarā, aperā marī

yayere cabusæna, bueri majã camasĩrã, aperã camasĩena cũãrẽ nipetirore yu quetibujũ rotijowĩ. ¹⁵ Bairi majãã ya macã macããna Jesucristore catãgousaenarẽ cũ yaye quetire batioro na yu quetibujuganucũãna.

El poder del evangelio

¹⁶ Noa ũna camasã tie caroa quetire na catãgousaata, na netõõgumi Dios peeropũ na caãbujiopeere. Bairi tie caroa quetire di rãmu ũno yu quetibujuboboetiya. Caãnijũgoro tie caroa quetire nipetiro judío majãrẽ na quetibujujũgoyupa Jesujãã. Bairi ãmerẽ yua judío majã caãmerã cũãrẽ quetibujurã jãã átiya. ¹⁷ Atie queti bairo marĩ masĩõña: “Jesucristo mena na catãgoñatutuari wãme mena jeto jũgori carorije cawapa cãgoenarẽ bairo na ãñaãna Dios,” marĩ ĩ masĩña. Torea bairo na ãñaãna cũ mena catãgousajũgorãrẽ. Atiere torea bairo ĩ quetibujũ woatuyayupa tirũmũpũre: “Cañũarẽ, cũ mena catãgoñatutuaũ cũ caãnie jũgori, ‘Ñe ũnie carorije cawapa cãgoecu niñami,’ qũĩ ãñagumi Dios,” ĩ woatuyupa Dios ya tutipũ.

La culpa de la humanidad

¹⁸ Bairi bairo baiya: Marĩ Pacũ Dios mũmũrecóopũ caãcũ ati yepa macããna cañuena, cariape caãtiãmerãrẽ roro popiye na tãmuo joroque na átimasĩñami. Na pũame roro na caãtie mena aperãrẽ caroa cariape quetire na tãgousaetio joroque na átiyama aperã camasãrẽ. ¹⁹ Bairo na caãtimiatacũãrẽ, Dios pũame nipetiro camasãrẽ cũ caãtiãnierẽ na camasĩrõ boyami. Merẽ cũ camasĩrĩjẽrẽ na ãñoũpũ. Na, cañuena cũãrẽ tiere na ãñoũpũ. ²⁰ Caãnijũgoripũpũna nipetiro camasã ãñajũgoasũpa ati yepa, ati mũmũrecóo, caãno cãrõ Dios cũ caqũẽnorĩqũẽrẽ. Tiere cañfarã majũ ãnirĩ Diore ãñãetimirãcũã, “Ati mũmũrecóore caqũẽnorĩcũ Dios niñami. Cũ catutuarije petietiya,” na caĩpea niña. Bairi, “¿Dios, cũ ãnicutĩ? Yura macũmi,” ĩ tãgoñarĩ mũrẽ jãã ĩroaepũ,” Diore na caĩpee mee niña.

²¹ Bairo ĩrcãrõ mano merẽ caroaro majũ cũ caãnierẽ masĩñama. Bairo cũ masĩmirãcũã, “Ãniñami Dios ati mũmũrecóore caqũẽnorĩcũ,” qũĩ nũcũbũgoetinucũãna. Diore qũĩroagaetiya. Tunu bairoa tocãnacã rãmu camasãrẽ na cũ cañfaricanũgõmiatãcũãrẽ, “Jãã mena mu ãujãñũã,” qũĩ basapeogaetinucũãna Diore. Nemojãñũrõ cañuena ãnirĩ ricaati majũ tãgoñarĩqũẽ jetore tãgoñanucũãna. Torena, caroa macããjẽ cariape quetire tãgomasiẽtĩñama. ²² “Jãã, camasĩrã majũ jãã ãniña,” caĩrã nimirãcũã, catãgomasiẽna majũ niñama. ²³ Bairo caãna ãnirĩ Dios tocãnacã rãmuã caãnicõãninucũũrẽ qũĩroaetiya. Bairo qũĩroaetiri yua, yucũ, ãtã ũnie mena camasã bauriquere bairo cabaurãrẽ na qũẽnonucũãna. Camasã cayasiparã na caãnimiatãcũãrẽ, na bauriquere bairo cabaurãrẽ na ĩroanucũãna. Tunu macãñucũ macããna minia, ãña, aperã waibũto bauriquere bairo cabaurã cũãrẽ na qũẽnorĩ na ĩroanucũãna.

²⁴ Bairo cãrẽ na caĩroaetie wapa Dios cũã na piticõãñami. Na caboro carorije nipetirije na caãtigarije na áparo ĩ, na piticõãñami. Bairo na cũ capitiro yua, na pũame netõjãñũrõ roro caboborije ũnierẽ ãmeo átinucũãna. ²⁵ Cariape macããjẽ quetibujũriquere tãgousaricarõ ũnorẽã, ricaati roro ĩtorique majũrẽ tãgousanucũãna. Tunu Diore qũĩroaricarõ ũnorẽã, ati mũmũrecóo macããna cũ caqũẽnorĩcãrã bauriquere bairo cabaurãrẽ na ĩroanucũãna. Bairo na caĩroamiatãcũãrẽ, Dios roque nipetirijere caãtacũ cũ caãnoi tocãnacã rãmuã cũ marĩ cabasapeocõã ninucũrõ ãñũã. Bairoa to baiãto.

²⁶ Bairo cãrẽ na caĩroatie wapa Dios cũã na piticõãñami, na rupũũ caborore bairo carorije nipetirije na caãtigarije caboborijere na áparo ĩ. Bairo na

pitiri yua, carōmia, caēmua mena na caāmeo átiparo ūnorēā, ricaati na majū carōmia puḡarāpuu roro āmeo átiepenucūñama. ²⁷ Caēmua cūā na majū roro āmeo átinucūñama. Roro átaje caboborije ūnie majūrē átinucūñama. Carōmia mena na caāmeo átiparo ūnorēā, na majū caēmua puḡarāpuu roro āmeo átiepenucūñama. Bairo roro ána yua, na majū na rupauere rorije riaye to baio joroque átinucūñama.

²⁸ Nipetirije cū caátajere iñamirācūā, Diore qūroagaetiyama. Bairo cū na caīroagaetie wapa, Dios cūā na piticōāñami. “Na caboro roro ricaati na catūgoñarjē mena na tūgoña āmarō,” ĩ, na piticōāñami. Bairo cū caáto, na puame nemojāñurō roro átinucūñama. ²⁹ Nipetiri wāme carorijere caátinetōmajūcōārā niñama. Bairo caána ānirī bopaca iñaricārō mano roro átigancūñama camasārē. Tunu carōmia mena roro átiepenucūñama. Tunu bairoa apeye ūnierē cacūgorā nimirācūā, netōjāñurō cūgonemoganucūñama. Nipetirije carori wāmerē átinucūñama. Aperā yayere iñauaripeanucūñama. Āmeo pajīāganucūñama. Roro āmeo tutinucūñama. Camasārē na iŋoepenucūñama. Aperā cūā roro busupainucūñama. ³⁰ Aperā cūārē roro na átigarā, na caáperimiatacūārē, roro na busujānucūñama. Diore cateerā majū niñama. Aperārē na tūgoña yapapuao joroque na átinucūñama. “Jāā roque caānimajūrā jāā āniña aperā netōrō,” ĩnucūñama. Na majū na catūgoñarjē mena roro na caátipeere tūgoñabócarī roro átinucūñama. Na puca cūārē na baibotionucūñama. ³¹ Cariape tūgogaetimajūcōāñama. “Bairo jāā átigarā,” na caīrjē cūārē na caīrōrē bairo áperinucūñama. Ni jicā ūcūrē cū maiētīñama. Tunu apeyera roro aperā na na caīrjērē tūgori, na masiriyobojagaetinucūñama. Aperā cūārē na bopaca iñagaetinucūñama. ³² Bairo cabaiānarē cabero na recōāgumi Dios peerop. Tiera ati yepapu Dios cū caicūrīqūrē masīmirācūā, na puame carorijere áticōā ninucūñama. Bairo caána ānirī aperā narē iñacōrī roro na caátiere iñarā, “Marī caátorea bairo na cūā roro átiyama,” ĩ useaninucūñama.

2

Dios juzga conforme a la verdad

¹ Bairo noo caána mujāā mena macāāna puame, “Ānoa carorā cañuena niñama,” na caīata, camasā na caátiere cañabeserārē bairo bainucūñama. Mujāā cūā narēā bairo roro caátipairā mujāā āniña. Bairo mujāā puame aperārē, “Mujāā yaye wapa mujāā buicutiya,” na mujāā caīata, mujāā cūā narēā bairo cabuicuna mujāā tuacōāñā. ² Atore bairo marī ĩ masīña: “Dios puame roro caánarē, ‘Na yaye wapa popiye na baio joroque na yu átiḡu,’ cariapea cū caicūrīcārōrēā bairo átimajūcōāgumi,” marī ĩ masīña. ³ Mujāā, “Ānoa roro caána niñama,” camasārē caībeserā nimirācūā, mujāā cūā narēā bairo roro mujāā átinucūñā. Bairo, “Jāā caátiere iñabesemajūcōāgumi Dios,” mujāā ĩ masīētīña. Mujāā cūārē mujāā caátiere iñabesemajūcōāgumi Dios. ⁴ Bairo mai, mujāārē cañamai ānirī jicoquei mujāārē iñabesetigumi. Roro mujāā caátianierē tūgoña yapapuari mujāā catūgoñawasoarore bori caroaro yerijōrō cotei átiyami Dios. Mujāā puame roque ricaati tūgoñarī, “Marī caátianie, ñurō Dios cū cañājoro. Bairo ñe ūnie cawapa cūgoena marī āna,” mujāā ĩ tūgoñanucūñā.

⁵ Catūgomasiēna mujāā āniña. Dios puame caroaro yerijōrō roro mujāā caátiere mujāā catūgoñawasoapeere cū cacotemiatacūārē, mujāā puame yapapuari roro mujāā caátiere mujāā tūgoña wasoagaetiyā. Bairo caána mujāā

cañnoi, mujãã yaye wapa paio añinemorõ baiya. Bairi cabero Dios cã caññabeseri rûmu caetaro, cã caññicãrõrêã bairo cariapea netõjãñurõ popiye mujãã baio joroque mujãã átigumi. ⁶ Ti rûmu caño Dios pñame camasã tocãnacãñpurea na caátawãmerĩ caño cãrõrê ññacõñarĩ na ññabesegumi. ⁷ Camasã jicããrã caroaro áticoã ñnucũñama. Caroaro caroa macããjêrê átianinucũñama. Dios cã caññajesorije ñnierê átianinucũñama. Tocãnacã rûmua Dios mena añijãnagaetinucũñama. Na ñna roquere yeri capetietie majürê na jogumi Dios. ⁸ Aperã roque na caátore bairo áperinucũñama. Na ñna Diore baibotiori cã yaye cariape macããjê quetire catũgousagaena roquere tutuaro mena popiye na baio joroque na átigumi. Carorije macããjêrê na caborije jũgori tutuaro mena popiye na baio joroque na átigumi. ⁹ Nipetiro roro caátipairã roro popiye tãmuogarãma. Caññijũgoro judío majã caññuena tore bairo tãmuojũgogarãma. Na bero judío majã caãmerã cãã caññuena popiye tãmuogarãma. ¹⁰ Aperã caroa macããjêrê caátianinucũrã roquere caroaro na átigumi Dios. Nipetiro camasã na catũgoro, “Caroaro majũ mujãã ápu,” na ñgumi. Tunu caroa yericutajere na jogumi. Caññijũgoro tore bairo na átigumi judío majã caññurãrê. Na bero judío majã caãmerã caññurã cããrê bairo na átigumi.

¹¹ Bairi judío majã, aperã judío majã caãmerã cããrê na ññaricawoetiyami Dios. Jicãrõ tãni caroaro cariape na ññañami nipetiro camasãrê. ¹² Judío majã caãmerã, Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũêrê masĩetĩñama. Bairo tiere masĩetĩmirãcãã, tocãnacãñpurea yasicoagarãma, roro na caátie jũgori. Judío majã roque cã caroticũrĩqũêrê masĩñama. Bairo masĩmirãcãã, tiere na cabai-botiorije wapa yasicoagarãma na cãã. ¹³ “Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũêrê na catũgorije jũgori, ñe ñnie carorije wapa cacũgoena niñama,” na ñ, ññaññami Dios camasãrê. Cã caroticũrĩqũêrê tũgori bero caroaro caána roquere, “Ñe ñnie carorije wapa cacũgoena niñama,” na ñ, ññañami. ¹⁴ Judío majã caãmerã Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũêrê masĩetĩmirãcãã, na majũ caroa macããjêrê na caápata, Dios cã carotirore bairo ána átiyama. Bairo na caápata, na yeripu tie carotirore bairo caátimasĩrã tuayama. ¹⁵ Bairi caroaro na caátianie mena cariape na cañnierê marĩ masĩõ joroque átiyama. Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũêrê camasĩrãrê bairo niñama. Bairi cariape na caápericõãta, na majũ na yeripu, “Marĩ buicutiya,” ñ masĩñama. Tunu bairoa caroa macããjêrê na caátiatato bero caãmata roque, “Cabuimãna marĩ añiña,” ñ masĩnucũñama. ¹⁶ Atie Dios yaye queti yu caquetibũjurore bairo baicoagaro: Dios cã macũ Jesure cã caññabeserotiri rûmu caetaro nipetiro roro na catũgoñarĩjêrê, yasioropu na caátaje cããrê ññabesegumi Dios.

Los judíos y la ley de Moisés

¹⁷ Mujãã, judío majã atore bairo mujãã ññiqũê cõtinnucũña: “Jãã judío majã jãã añiña. Bairi Dios pñame caroaro jãã átigumi, Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũêrê camasĩrã jãã cañnoi,” mujãã ñ tũgoña wẽpũnucũña. Tunu bairoa aperãrê na mujãã ñnucũña: “Jãã, jãã añiña Dios yarã cã cabesericarã majũ,” mujãã ñ wẽpũnucũña. ¹⁸ Bairo cañwẽpũrã añiri atore bairo mujãã ñnemonucũña: “Jãã, Dios cã caborije ñnie jãã caátipeere jãã masĩjãñuña. Tunu bairoa Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũêrê jãã camasĩrõ jũgori caroa macããjê jetore jãã ññabesemasĩña,” mujãã ñnucũña. ¹⁹ Tunu cacapee ññañarê bairo cañnarê cajũgomasĩrãrê bairo, Dios yaye quetire camasĩñarê, “Jãã quetibũju masĩña,” mujãã ñnucũña. Tunu bairoa canaitĩarõpu cañnarê caññaworãrê bairo, roro cañnarê, “Caroaro na jãã átirotimasĩña,” mujãã ñnucũña.

²⁰ Tunu, “Jãã p̄ame Dios yaye quetire camasĩenarẽ tie quetire jãã quetibuj̄u masiĩna. Tunu bairoa catũgoñatutuawep̄ũena cããrẽ caroaro na átianio joroque jãã átimasĩna,” mujãã ĩnucũña. “Jãã, merẽ jãã cãgoya Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ cariape quetibuj̄urique majũrẽ. Tie jũgori tore bairo jãã átimasĩna,” mujãã ĩ tũgoñanucũmiĩna. ²¹ Bairo, “Aperãrẽ caquetibuj̄umasĩrĩ majã jãã ãniĩna,” caĩrã nimirãcũã, ĩnopẽĩrã mujãã majũ yeri roro mujãã caátie p̄amerẽ mujãã quetibuj̄ugaetiyati? “Yajaeticõãña,” caĩquetibuj̄urã nimirãcũã, ĩnopẽĩrã mujãã cãã mujãã yajapainucũñati? ²² Tunu aperãrẽ, “Apei n̄amo mena roro átiepeeticõãña,” caĩquetibuj̄urã nimirãcũã, ĩnopẽĩrã tore bairo mujãã cãã apei n̄amo mena mujãã átiepenucũñati? Tunu camasã na cawericarãrẽ, “Na ĩroaeticõãña,” caĩquetibuj̄urã nimirãcũã, ĩnopẽĩrã na caĩroari wii macããjẽrẽ mujãã yajanucũñati? ²³ Tunu, “Jãã, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ camasĩrã majũ jãã ãniĩna aperã netõrõ,” caĩrã nimirãcũã, tiere cabaibotiorãrẽ bairo mujãã tuaya, tie quetire tũgousaena. Tie jũgori aperã p̄ame Diore cũ na boyetiepeo joroque ãna mujãã átia. ²⁴ Torea bairo cariape ĩ quetibuj̄uyupa Dios ya tutip̄ũ cããrẽ: “Mujãã, judío majã Dios cũ caroticũrĩqũẽrẽ mujãã cabaibotioĩñorĩjẽ jũgori, aperã judío majã caãmerã p̄ame Diore roro cũ na bus̄upaio joroque mujãã átia,” ĩ quetibuj̄uyupa.

²⁵ Bairop̄ua, judío majã na caãnierẽ átĩ ĩñorã rupau macããjẽrẽ yisetarique ñujãñũna, ni ũcũ Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ catũgousau cũ caãmata. Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ catũgousaecu cũ caãmata roque, cũ rupau macããtõrẽ cayisetarotiricu nimicũã, cayisetaa mácãrẽã bairo tuacõãñami cũ catũgousaetie jũgori. ²⁶ Bairop̄ua, apei cũ rupau macããtõrẽ cayisetaa mácũ nimicũã, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ bairo caroaro cũ caatie jũgori, cũ rupau macããtõrẽ cayisetarotiricure bairo tuayami Dios cũ caĩñajoro. ²⁷ Bairo judío yau caãmei cũ rupau p̄u cayisetarotiecu nimicũã, Dios cũ carotirore bairo caácu p̄ame qũĩñabesegumi apei cũ rupau p̄ure cayisetarotiricu nimicũã, tunu bairoa Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cãgomicũã, tiere catũgousaecu p̄amerẽ.

²⁸ Judío majãrẽ bairo ãnajẽ cutaje p̄ame bui macããjẽ átianajẽ mee niĩna. Marĩ rupau macããjẽ yisetarotirique cãã bui marĩ rupau macããjẽ átaje jeto mee niĩna. ²⁹ Cariape judío majãrẽ bairo majũ ãnajẽ cutaje p̄ame marĩ yeri marĩ pupeapu ãnajẽ cutaje niĩna. Tunu bairoa marĩ rupau yisetarotirique mena átianajẽ cutaje cãã rotirique woaturique mee niĩna. Marĩ yerip̄ũ macããjẽ Espĩritu Santo jũgori marĩ catũgoñawasoarique niĩna cariape judío majã majũ ãnajẽ cutaje. Tore bairo cũ yerip̄ũ catũgoñawasoaricu roquere, “Ñe ũnie carorije wapa cacũgoecu niĩnami,” qũĩ ĩñãñami Dios, aperã camasã tore bairo cũ na caĩ ĩñaetimiacũãrẽ.

3

¹ Mujãã p̄ame bairo yu caĩquetibuj̄urijere tũgorã, “¿Toroque judío majãrẽ bairo marĩ caãnajẽ cutie to wapa manicũti?” mujãã ĩrã. “¿Marĩ rupau macããjẽ yisetarotirique cãã to wapa manicũti?” mujãã ĩrã. ² Yu p̄ame, “Judío majã marĩ caãnajẽ cutie wapacũtimajũcõãña,” niĩna capee marĩ cabairique jũgori. Bairi caãñijũgoro marĩ judío majãrẽ cũ yaye quetire marĩ cũjũgoyupi Dios.

³ Aperã ĩcããrã judío majã Diore na catũgousaetimiatacũãrẽ, cũ caĩjũgoyeticũrĩqũẽ cariape nicõãña. Bairi cũ caĩquetibuj̄ucũrĩcãrõrẽã bairo áticõãmasiĩnami Dios. ⁴ Nipetirije cũ caátigariquere cariapea áticõãgumi cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo. Nipetiro camasã caĩtopairã na caãñimiatacũãrẽ, cũ p̄ame

cariapea cū caīrīcārōrē bairo átimasīñami. Dios ya tutip̄ cūā atore bairo quetibuj̄aya:

“Мна, Dios, tocānacā rūm̄u caroaro cariape caquetibuj̄u m̄u āniña.

Bairi ni jīcāū ūcū camasoc̄u caānorē bairo m̄arē cab̄usuj̄āū m̄ác̄ūmi,” ĩ quetibuj̄aya.

⁵ Mai, ¿dope bairo ñicuti? ¿Aperā camasā na caītūgoñarōrē bairo ñicuti? Atore bairo ĩbujiorāma: “Rorije marī caāti ĩñoata, Dios caroaro cariape cū caānajē cutiere nipetiro camasā na masīō joroque ána marī átiya. Bairi carorije marī caátie ñujāñuña. Tore bairo, ‘Caroa macāājē niña,’ marī caīmiatacūārē, ¿nopēī roro marī caátie wapa marī qūññabesecati Dios?” ĩ tūgoñabujiorāma jīcāārā camasā. ⁶ ĩBairo mee niña! ⁸ ĩBairo na caītūgoñarījē caānorē bairo caāmata, ni ūcū jīcāūrē qūññabese masīētībujiorūmi Dios.

⁷ Apeyera, aperā atore bairo ĩnemorāma: “Marī caītorije mena Dios cariape cū caīrījērē marī áti ĩñogarā. Bairi camasā cūrē, ‘Cañuñ majū cariape cū caīrīcārōrēā bairo caācu niñami,’ ĩbujiorāma. Bairo na caīmiatacūārē, ¿dopēī Dios p̄ame marīrē, ‘Mujāā caījūgoricarore bairo mujāā átiyaparoetiya,’ marī qūñcuti? Bairo cū caīlata, cariape ĩētīñami Dios,” ĩbujiorāma camasā. Tame, bairop̄na bairo na caīrījē wapa maniña. ⁸ ĩBairo ĩrā yua, atore bairo ĩmecñnucūrāma: “¿Nopēīrā carorije macāājērē marī ápericuti? Caroa macāājē p̄ame to átio joroque ĩrā, carorije macāājē marī caáto ñuña,” ĩmecñnucūrāma. Na p̄ame, “Pablo cūā torea bairo buenucūñami,” ñi b̄us̄upaiyama. Camasā ȳre na catūgousaro boetiri, tore bairo ñi b̄us̄upainucūñama. Bairo na caīb̄us̄upairije wapa Dios p̄ame roro popiye na baio joroque na átigūmi.

Todos somos culpables

⁹ ¿Tame, dope to baimiñati? Marī, judío majā, ¿aperā netōjāñurō caroarā cañurā majū marī āniñati? ĩMarī baietiya tame ȳra! Bairi marī, judío majā, aperā judío majā caāmerā nipetiro camasā rorije caāna jeto marī āniña. Torea bairo ȳ cūā ȳ quetibuj̄nucūña. ¹⁰ Tir̄m̄ap̄u cūārē atore bairo ĩwoatuyupa Dios ya tutip̄u:

“ĩNi jīcāū ūcū camasoc̄u cañuñ caroaro cariape caācu m̄ác̄ūmi!

¹¹ Ni jīcāū ūcū caroaro catūgomasī m̄ác̄ūmi.

Ni jīcāū ūcū Diore bori cūrē camacāū m̄ác̄ūmi.

¹² Nipetiro camasā Dios yaye caroa quetire jānarī ricaati quetibuj̄arique p̄amerē tūgousarā átiyama.

Caroa wāme ūnierē besemasīētīrī tūgoñamawijicoayama.

Bairi, ĩni jīcāū ūcū camasoc̄u cañuñ cariape caācu m̄ác̄ūmi!

¹³ Na b̄us̄arica, masa ope cayaamani opere bairo niña.

Ti ope cañnirījē cañniwitirorea bairo roro na cab̄us̄urije witinucūña. ĩtopaijāñuñama.

Tunu bairoa āña nima capñnirōrē bairo, pñnirō na risero mena b̄us̄nucūñama.

¹⁴ Roro na caīrījē jūgori aperārē na tūgoña yapapua joroque átinucūñama.

¹⁵ Yoaro mee asiari noa ūna na caboñarē jicoque na pajīārenucūñama.

¹⁶ Noo na caátōp̄u aperārē roro na tūgoña royetua joroque na átinucūñama. Tūgoñarīqūē paio joroque na átinucūñama.

¹⁷ Jīcā majārē bairo yerijōrō ānimasīētīñama.

¹⁸ Petoaca ūno Diore cū masīgaetimajūcōāñama.

Na cū caññabesepēe cūārē di rūm̄u ūno tūgoñagaetiya,”

ĩ quetibuj̄ayupa Dios ya tutip̄u.

19-20 Atore bairo marĩ masĩña: Dios p̃ame Moisés ānacũ j̃gori cũ caroticũriqũerẽ marĩ judío majārẽ marĩ cũñupĩ. Tiere cũ cacũmiatacũārẽ, tiere marĩ caátipeyomasĩtẽtẽ j̃gori marĩ buicatiya. Bairi nipetiro judío majã, judío majã caāmerã cãã, “Cabuiçuna marĩ āniña. Dios popiye cũ caátiparã marĩ āniña,” marĩ caĩmasĩparore bairo ĩ, marĩ cũñupĩ Dios Moisés ānacũ cũ caroticũriqũerẽ. Bairi ni j̃cãũ ũcãrẽ Moisés ānacũ cũ caroticũriqũerẽ caátipeyogamirĩcãrẽ, “Tie m̃ catũgousarije j̃gori m̃ yũ netõõgũ,” di rãmũ ũno ietĩgumi Dios.

La salvación es por medio de la fe

21-22 Āmerẽ yua, Dios p̃ame ñe ũnie cawapa mánarẽ bairo marĩ ānio joroque cũ caátaje quetire marĩ ĩñoñami. Mai, tie queti p̃ame cawãma queti mee niña. Tirãm̃p̃ua Moisés ānacũrẽ, bairi profeta majã cũārẽ na quetibaju j̃goyeticũñupĩ. Bairo na cawoatucũricã tutiripare cabuerã ānirĩ atore bairo marĩ masĩña: Moisés ānacũ cũ caroticũriqũerẽ marĩ catũgousaro j̃gori mee, Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuarije j̃gori roque ñe ũnie cawapa mánarẽ bairo marĩ tuo joroque marĩ átiyami Dios. Nipetiro camasãrẽ j̃cãrõ tãni torea bairo na netõõgumi cũ mena na catũgoñatutuarije j̃gori. ²³ Bairi marĩã camasã nipetiro roro caãna jeto marĩ āniña. Ni j̃cãũ ũcũ Dios cũ caborore bairo caátietapetĩ mácũmi. ²⁴ Bairo caãna marĩ caānimitacũārẽ, Dios p̃ame camasãrẽ camai ānirĩ cũ macũ Jesucristo cũ cariarique j̃gori, ñe ũnie cawapa mánarẽ bairo marĩ tuo joroque marĩ ásupi. Ni j̃cãrẽ wapa j̃enirĩcãrõ mano torea bairo marĩ átibojayupi. ²⁵ “Yũ macũ yuc̃p̃ãĩp̃ũ cũ cariarije j̃gori camasã na carorije wapare na yũ masiriyobojaũ,” ĩ tũgoñãñupĩ Dios. Bairi marĩ p̃ame tiere masĩrĩ, Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuata, caroaro marĩ ĩm̃etamasĩgarã yua marĩ cũ canetõõriqũerẽ. Bairo átiri marĩ masĩõñami, Dios cañũ cariape caácũ cũ caānajẽ cutiere. Bairi tunu tirãm̃p̃u macããna roro na caátie ĩñamicũã, cariapea yerijõrõ catũgoñãũ ānirĩ, roro popiye na baio joroque na ápeyupi. ²⁶ Torea bairo ãme cũārẽ cañũ cariape cũ caānajẽ cutiere marĩ masĩõcõã niñami. Tore bairo cũ caānajẽ cutiere marĩ ĩñonemocõã ninucũñami, Jesucristore catũgousarãrẽ ñe ũnie cawapa mánarẽ bairo na ānio joroque cũ caáticõãninucũrĩjẽ j̃gori.

²⁷ Bairi marĩ p̃ame marĩ majũ caroaro marĩ caátĩãnie j̃gori, “Dios cũ cañãjoro cañurã marĩ āniña,” marĩ caĩbotiomasĩp̃ee maniña. Moisés ānacũ cũ caátiroticũriqũerẽ marĩ caátie j̃gori mee caroarã marĩ āniña. Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuarije j̃gori roque Dios p̃ame, “Cañurã mujãã āniña,” marĩ ĩ masĩñami. ²⁸ Bairi yua, atore bairo marĩ ĩ yaparoetaya: “Ni j̃cãũ ũcũ Moisés ānacũ cũ caroticũriqũerẽ cũ caátipeyogamirĩjẽ j̃gori mee, Jesucristo mena cũ catũgoñatutuarije j̃gori mena roque, ñe ũnie cawapa mácũrẽ bairo qũĩñagumi Dios,” marĩ ĩ masĩña.

²⁹ Bairi Dios p̃ame, ¿judío majã quetiupãũ jeto cũ āniñati? ¿Aperã judío majã caāmerã nipetiro ati ãm̃recõo macããna quetiupãũ mee mujããrã cũ ānicuti? ¿Yũra, ati ãm̃recõo macããna cũārẽ nipetiro quetiupãũ majũ niñami! ³⁰ J̃cãũã niñami camasã quetiupãũ. Apei maniñami. Cũ, j̃cãũã niñami, ñe ũnie carorije wapa mánarẽ bairo marĩ ānio joroque caátimasĩ, Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuario j̃gori. Tore bairo átinucũñami Dios na rupaure cayisetarotiena judío majã caāmerã cãã na caānierẽ ĩñapeoricaro mano j̃cãrõ tãnia. ³¹ Bairi yua, ¿Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuarije j̃gori, Moisés ānacũ cũ caroticũriqũerẽ, wapa manorẽ bairo to tuo joroque marĩ áticuti? ¿Baietiya bairop̃ua! Jesucristo mena marĩ

catūgoñatutuario jūgori tie Moisés ānacū cū caroticūrīqūē caroaro cariape tiere marī ātinemomasīō joroque marī ātiya.

4

El ejemplo de Abraham

¹ Āmerē mujāārē yu quetibujupa Abraham ānacū cū cabairiquere: Mujāā camasīrōrēā bairo cū puame marī judío majā yau caānijūgoricu āñupī. ² Cariape Abraham ānacū caroaro cū caātiānie jūgori Dios puame, “Ē ūnie cawapa mácūrē bairo mūrē űiñaña,” cū caīrīqūē caāmata, Abraham ānacū puame, “Yu majū caroaro yu caātiānie jūgori yu netōwū,” ī botiomasībujoricami. Baiṛua, Dios cū caīñajoro tore bairo ī botiomasīētīmicūā, tore bairo ī botiobujoricami aperā camasārē. ³ Atore bairo puame ī quetibujuyupa Dios ya tutipṛ Abraham cū cabairiquere: “Abraham ānacū puame Dios cū caīrījērē caānorē bairo cariape tūgoypū. Bairo cū cabairijere īñarī bero, Dios puame, ‘Ē ūnie cawapa mácūrē bairo cū űiñaña,’ īñupī,” ī quetibujuyupa.

⁴ Īcōñarī mujāārē yu quetibujupa mai: Jīcāū ūcū apeye ūnierē cū capaāta, bairoa wapa mano apeye ūnierē cū jorā mee ātinucūñama. Cū capaarije wapa majū cū wapatirā ātiyama. ⁵ Baiṛua, Dios puame paari majārē na cawapatirore bairo mee ātinucūñami camasārē. Caroaro na caātie jūgori mee, cū mena na catūgoñatuarije jūgori, űe ūnie cawapa cūgoenarē bairo na īñanucūñami. Tore bairo na netōñnucūñami Dios, camasā na majū na caātie mena na canetōmasīētīmiatacūārē. ⁶ Tirūmṛpu macāācū David cūā yu caīrōrēā bairo īñupī: “Dios camasā na caātiere īñarī mee, cū mena na catūgoñatuarijere īñarī, ‘Cañurā űe ūnie carorije cawapa cūgoena niñama,’ na īnucūñami Dios. Tore bairo cū caīrā puame butiro useaninucūñama,” īñupī David ānacū cūā. ⁷ Atore bairo ī woatuyupi Dios ya tutipṛ: “Noa ūna roro na caātiere Dios cū camasiriyobojaricarā useanirī űiñama.

⁸ Tunu bairo, jni ūcūrē, ‘Mu carorije wapa yu jēnietigu,’ cū caī puame cūā useanirī niñami!” ī woatuyupi.

⁹ David ānacū cū cawoatucūrīqūē puame, ¿marī judío majā jetore marī cū caīquetibujū jūgoyticūrīqūē to āniñati? ¿Aperā judío majā caāmerā cūārē na cū caīquetibujū jūgoyticūrīqūē mee mujāārā to āniñati? Yura, nipetiroṛua catūgoñatutarā, David cū caīquetibujūcūrīqūērēā bairo useanigarāma. Merē torea bairo mujāārē jāā quetibujupṛ. Dios puame Abraham, cū mena cū catūgoñatutuario īñarī, “Cañuṛ, űe ūnie cawapa cūgoecure bairo mūrē űiñaña,” qūīñupī. ¹⁰ ¿Diwatoṛpu Dios, “Cañuṛ niñami,” cū qūīñuparī Abrahārē? ¿Cū rupṛ macāātōrē cayisetaricu cū caāno, o cayisetamacū cū caānoṛua, tore bairo cū qūīñuparī? Bairo cū caātirotiparo jūgoyerua tore bairo qūīñupī Dios. ¹¹ Bairi Abraham, Dios cū cū caīrījērē caānorē bairo cariape cū catūgoro beropṛ, cū rupṛre cū yiseyupa. Tore bairo ātirotiyupi Abraham, Dios mena cū catūgoñatuarije jūgori cūrē űe ūnie cawapa cūgoecure bairo cū cū cacūrījērē cū camasīparore bairo ī. Tore bairo cabairicu ānirī Abraham ānacū puame nipetiro na rupṛ cayiserotiena nimirācūā, Dios mena catūgoñatutarā cūārē na űicū caānijūgoricu āñupī. Bairi Dios cūā torea bairo cariape cañurā űe ūnie cawapa mānarē bairo na īñañami na rupṛ cayiserotiena cūārē. ¹² Tunu bairoa marī judío majā marī rupṛre cayisetarotiricarā, Abraham ānacū cū rupṛre cayisetamacūṛua Dios mena

cū catūgoñatutuajūgoricarore bairo Dios mena catūgoñatutuarā majū ñicū cūā ācū baiyami.

La promesa se cumple por medio de la fe

13 Mai, Dios p̄ame atore bairo q̄iñupī Abrahārē: “M̄, bairi m̄ p̄rāmerā cūārē atī yepare m̄jāā ȳ jogu m̄jāā cañipa yepa,” q̄iñ jūgoyupi, Abraham p̄ame cañnorē bairo cariape Dios mena cū catūgoñatutuario jūgori. Cū caroticūrīq̄ūrē caroaro cū caátie jūgori mee, cū mena cū catūgoñatutuarije jūgori roque tore bairo q̄iñupī Dios. Bairi, “Ñe ūnie cawapa cūgoecare bairo caācū m̄ āniña,” q̄iñupī Dios yua. 14 Dios p̄ame, “M̄jāārē ȳ juátinemoḡ,” cū caicūrīq̄ūrē, Moisés ānacū cū caroticūrīq̄ūrē caāna jetore cū cacūrīq̄ūrē caāmata, Dios mena marī catūgoñatutuarije p̄ame wapa manibujioro. Tunu bairoa Abrahārē, “Caroare m̄ ȳ jogu,” cū caīrīq̄ūrē cūā wapa mani yaparo etabujioro. 15 Bairi nipetiro camasā Moisés ānacū cū caroticūrīq̄ūrē caátipeyogamirā p̄ame popiye na baio joroque Dios cū caátiparā niñama. Bairop̄na, tie roticūrīq̄ūrē camanicōāta, tie cabaibotorā cūā manibujiorāma.

16 Bairi Abraham jūgori nipetiro cū p̄rāmerā cañiparārē Dios cū caicūrīq̄ūrē caroaro caānicōānipeere ĩrā, Dios mena camasā na catūgoñatutuatcōāno boya. Bairo ĩḡu ñiña: Moisés ānacū cū caroticūrīq̄ūrē caátipeyogamirā jeto meerē, nipetiro Abrahārē bairo Dios mena catūgoñatutuarārē caroare na jogami Dios, na cū caicūrīcārōrēā bairo. Bairo bairi Abraham ānacū p̄ame yua, marī nipetiro Dios mena catūgoñatutuarā ñicū caānacū majū nijūgoyupi. 17 Dios ya tutip̄ cūārē atore bairo ī quetib̄ju woatuyupa: “Āmerē, m̄rē nipetiro camasā poari ñicūrē bairo caācū majū m̄ ānio joroque m̄ ȳ ātiya,” ĩ quetib̄juyupa. Tie caī p̄ame niñami marī Quetiup̄na Dios, Abraham ānacū caroaro cariape cū catūḡosaric̄u. Cūā niñami Dios cariaccoatana na caānimitacūārē na yeri catio joroque caāc̄u. Tunu bairo apeye camānajē to caānimitacūārē, nipetirije caānierē caátijēñōrīcū niñami.

18 Mai, Abraham p̄ame cab̄cu ānirī cū cap̄naacuti yutea to capet-icōāmiatacūārē, Dios cūrē cū caīrīq̄ūrē tūgoñatutua jānaesupi. Dios Abrahārē, “M̄ p̄rāmerā cañiparā, capāārā nigarāma,” cū cū caīrīq̄ūrē cañnorē bairo cariape tie cū catūgoñatutuarije jūgori nipetiro camasā poari ñicūrē bairo caācū majū ānijūgoyupi. 19 Cab̄cu cien cūmarī majū merē cacūḡu nimicūā, Abraham p̄ame di r̄m̄ ūno Dios mena tūgoñatutua jānaesupi. P̄garār̄na cū n̄mo mena cab̄toa ānirī na cayasipee cūārē masīñupī Abraham. Bairi p̄garār̄na cab̄toa ānirī na cap̄naa catipee cūā mañupā. 20 Dios cūrē cū caicūrīq̄ūrē p̄gani cārō, “Tore bairo āpeimi Dios,” ĩ tūḡoñesupi. Bairo ī tūḡoñat̄irī yua, nemojāñurō roque Dios cūrē cū caicūrīq̄ūrē mena tūgoñatutuanemoñupī. Diore cū basapeoyupi Abraham. 21 “Dios ȳre cū caīrīcārōrēā bairo átimasīpeyocōāñami,” caroaro ñe ūnie rusaeto ĩ tūgoñatutuatcōāñupī. 22 Tore bairo cū catūgoñatutuario ĩñarī, Dios p̄ame Abrahārē, “Cañuñ ñe ūnie cawapa cūgoecare bairo cū ñiñaña,” ĩñupī.

23 Atie Dios, “Cañuñ, ñe ūnie cawapa cūgoecare bairo m̄ ñiñaña,” cū mena cū catūgoñatutuario jūgori cū caicūrīq̄ūrē Abraham ānacū jetore ĩ quetib̄ju cūesupa Dios ya tutip̄re. 24 Marī cūārē cū caīpeere tore bairo ī quetib̄ju woatucūñupā. Bairi marī cūārē, “Cañurā, ñe ūnie cawapa cūgoenarē bairo m̄jāārē ñiñaña,” marī ĩ masīñami Dios, cū macū marī Quetiup̄na Jesucristo cariaccoatacu cū caānimitacūārē cū cacatioric̄u mena marī catūgoñatutuario jūgori. 25 Cūā, marī carorije wapa jūgori yuc̄p̄r̄na riayupi. Bairo cariaccoatacu nimicūā, tunu catiyupi, marī carorije wapa jūgori roro popiye marī cabaibujiopeere netdōḡu.

5

Libres de culpa

¹ Bairi marĩ p̄ame marĩ carorije wapare cū canetōōbojaricarā ānirĩ yua, jĩcārōrē bairo Dios mena yerijōrō marĩ āniña. Tore bairo marĩ tuaya yua, marĩ Quetiupau Jesucristo yuc̄p̄āip̄ cū cariarique jūgori. ² Jesucristo mena marĩ catāgoñatutuaro jūgori Dios p̄ame cū mena nocārō caroaro majū marĩ caānajē cutiānipeere marĩ cūñupĩ. Bairi tore bairo caroaro cariape marĩ ānicōā ninucūgarā. Bairi Dios cū caānajē cutie macāājērē marĩ cūā jicā wāme ūno cacūgoparā ānirĩ marĩ ūseanicōā niña. ³ Apeyera tunu popiye baimirācūā, marĩ ūseaniña. Bairo popiye marĩ cabairo jūgori nemojāñurō Dios mena marĩ tūgoñatutuagarā. ⁴ Bairo marĩ catāgoñatutuaro, Dios p̄ame, “Mujāā, caroaro mujāā áp̄,” marĩ ĩgumi. Tere masĩrĩ yua, marĩrē caroaro cū caátipeere tūgoñarĩ, pairo marĩ ūseanicōā nigarā. ⁵ Bairo caroaro marĩrē cū caátipeere marĩ catāgoña ūseaninucūrĩjē p̄ame marĩ ūsearitio joroque marĩ áperiya. Bairi merē Dios p̄ame marĩ yerip̄ marĩrē cū camaicōāninucūrĩjērē ñe ūnie rusaeto marĩ masiō joroque átiyami, cū yeri Espiritu Santo marĩ cū cajoricu jūgori.

⁶ Mai, marĩ p̄ame roro marĩ caátie jūgori marĩ majūā tie wapare marĩ netōmasiēp̄. Bairo marĩ canetōmasiēto ĩnarĩ, Dios cū caĩñabesejūgoyeticūrĩcā r̄m̄ caetaro. Jesucristo p̄ame roque marĩ carorije wapare netōōḡu riayupi. ⁷ Ni jicā ūcū marĩ mena macāācū, apei cū yaure q̄ũĩñamairĩ, “M̄rē na carajĩāparo ūnorēā, yure na pajĩāto,” caĩmasĩ mácūmi. Bair̄p̄a, cū yañ caĩñuu majū cū caāmata, tore bairo ĩ masĩbujionmi. ⁸ Dios p̄ame roque nocārō majū marĩ cū caĩñamairĩjērē marĩ masiōñupĩ, Jesucristo marĩ cū canetōōrĩq̄ũē jūgori. Marĩā, roro caátipairā marĩ caānimiatacūārē, cū p̄ame yuc̄p̄āip̄u riacóásupĩ, marĩ carorije wapare netōōḡu.

⁹ Bairi marĩ p̄ame marĩ carorije wapare cū canetōōbojaricarā ānirĩ āme roquere yua atore bairo nemojāñurō marĩ ĩ masiña: “Dios camasārē cū caĩñabeseri r̄m̄ caāno popiye cū caátiparā mee marĩ āniña,” marĩ ĩ masiña, Jesucristo marĩ netōōḡu yuc̄p̄āip̄ cū cariarique jūgori. ¹⁰ Cajūgoyep̄re mai, Diore caboena ānirĩ cū wapanarē bairo marĩ ām̄. Bairo caāna marĩ caānimiatacūārē, marĩ mairĩ cū mena jicārōrē bairo marĩ ānio joroque marĩ ásupĩ, cū macū cū cariarique jūgori. Bairo cū caátana ānirĩ āme roquere nemojāñurō atore bairo marĩ ĩ masĩnemoña: “Jesucristo cariacóatacu nimicūā tunu cū cacatirique jūgori, cū canetōōparā majū marĩ āniña,” marĩ ĩ masiña yua. ¹¹ Atie cūārē marĩ ĩ masiña: Dios mena marĩ ūseaniña, marĩ Quetiupau Jesucristo jūgori. Dios p̄ame cū macūrē yuc̄p̄āip̄ cū cariarotirique jūgori jicārōrē bairo cū mena yeri jōrō marĩ ānio joroque ásupĩ.

Adány Cristo

¹² Jicā ū caĩm̄ ati yepa caānijūgoricu Adán cawāmes̄c̄u jūgori carorije átaje nijūgoyupa ati yepap̄re. Bairo carorije átaje caānijūgoro bero yua camasā yasijūgoyupa. Bairi nipetiro camasā carorije caāna ānirĩ cayasiparā marĩ āniña. ¹³ Mai, camasā Moisés ānacū cū caroticūrĩq̄ũērē na cacūgoparo jūgoyep̄a merē carorije macāājērē áticōājūgoyupa ati yepap̄re. Bairo camasā roro na caátianimiatacūārē, Moisés ānacū cū caroticūrĩq̄ũērē na cacūgoeto jūgori, cū cacūrĩq̄ũērē cabaibotiorārē bairo na ĩñaesupĩ Dios. ¹⁴ Bairo cabaimiatacūārē, Adán ānacū cū caānijūgori r̄m̄up̄u nijūgoató Moisés ānacū cū caāni ȳteap̄u nituetayupa roro caāna na cayasirije. Bair̄p̄a, Dios Adárē, “Tĩ yuc̄ r̄icare ūgaeticōāña,” cū caĩcūrĩq̄ũērē bairo

cañnierē na cabaibotiorije jūgori mee yasiyupa camasā. Adán ānacū carorijere caátijūgoricu majū āñupī. Jesús p̄ame roque caroa macāājērē ati yepapu cajeatjūgoricu majū āñupī.

¹⁵ Bairop̄a, Adán roro cū caátaje mena quetibujū cōñamasīā mano caroa Dios camasārē cū caátibojarique menarē. Bairo cabaimiatacūārē, jīcāū caūmu roro cū caátijūgorique jūgori camasā capāārā yasiyupa. Apei jīcāū caūmu Jesucristo jūgori wapa jēnirīcārō mano Dios camasārē cū caátibojarique paio netōrō cañurījē nijūgoyupa. Nocārō camasā capāārārē caroaro cū caátipee nijūgoyupa. ¹⁶ Bairo cabaimiatacūārē, jīcāū caūmu roro cū caátaje mena quetibujū cōñamasīā mano caroa Dios camasārē cū caátibojarique menarē. Bairo cabaimiatacūārē, Adán jīcāū caūmu cañijūgoricu jīcā wāmea Diore roro cū cabaibotiorique jūgori nipetiro camasā carorije cawapa cūgorā jeto tuayama. Bairo na catuamiatacūārē, camasārē na īñamairī ñe ūnie cawapa cūgoenarē bairo na īñañami Dios nipetiro cū mena catūgoñatutuari majārē, capee wāme majū cārē cabaibotioricarā na cañnimitacūārē. ¹⁷ Mai, jīcāū caūmu roro cū caaticūjūgorique jūgori nipetiro camasā mena ānicōāñupā baiyasirique. Bairo caāna ānirī nemojāñurō atore bairo marī ī masīña: “Dios nipetiro camasārē nocārō paio na īñamairī wapa jēnirīcārō mano, ‘Caroarā ñe ūnie cabuicuperārē bairo mujāā ñiñaña,’ cū cañrīcārā p̄ame m̄m̄recóorp̄u caroaro majū ānicōā ninucūgarāma Jesucristo jīcāū jūgori,” marī ī masīña.

¹⁸ Bairo Adán roro cū caátaje jūgori nipetiro camasā cabuicunārē bairo na tuo joroque ásupi. Jesucristo p̄ame roque caroaro cariapē ácu, cū cariarique mena nipetiro cabuimánarē bairo tuamasīcōā ninucūñama. ¹⁹ Bairo īgū ñiña: Jīcāū caūmu Diore cū cabaibotiorique jūgori capāārā camagōsarique rorije caānarē bairo na īñañami Dios. Apei p̄ame roque Diore cū catūgoñsarique jūgori capāārā camasārē caroarā ñe ūnie cawapa mánarē bairo na īñañami Dios.

²⁰ Apeyera tunu Moisés ānacū mena cūñupī Dios cū caroticūrīqūērē, nipetiro camasā tocānacē wāme roro na caátiere na camasīparore bairo ī. Bairo tie cū cacūrīqūērē masīmīrācūā, nemojāñurō carorije macāājērē átinemoñupā. Bairo camasā na cabaimiatacūārē, Dios p̄ame nemojāñurō na īñainemocōā jūgoyecusupi. ²¹ Roro marī caátie wapa jūgori marīā nipetiro camasā cabaiyasiparā jeto marī āniña. Bairo cabaiyasiparā marī cañnimitacūārē, Dios p̄ame caroaro marī cū caátie jūgori caroarā ñe ūnie cawapa cūgoenarē bairo marī ānio joroque ásupi. Bairo átiri yua, yeri pūna capetietie cūārē marī joyupi marī Quetiup̄a Jesucristo jūgori.

6

Muertos respecto al pecado pero vivos en Cristo

¹ Bairo yua, yū cañatajere tūgori bero, ¿dope marī caáto to ñucuti? “Dios p̄ame nemojāñurō marī qūññamaiáto,” Irā, ¿nemojāñurō carorije macāājērē marī átinemocōācuti? ² Tore bairo marī áperigarā. Merē marīā, roro átiāñajērē cajānamajūcōārīcārā marī āniña. Bairo caāna ānirī, ¿dope bairo tunu carorije macāājērē marī átiāñinmobujiocuti? ³ ¿Atore bairo mujāā masīētīñati? Mujāā masīrā. Mujāā p̄ame Jesucristo yarā ānigarā na mujāā cabautiza rotirica rūmu caāno atore bairo mujāā tuayupa: Jesucristo yuc̄p̄āip̄u cariaricure bairo caāna mujāā tuayupa, Dios cū caññajoro. ⁴ Bairo mujāārē na cabautizari rūmu Jesucristo mena cayaecoricarārē bairo baimirācūā, tunu cū mena Dios cū cacatioricarārē bairo mujāā baiyupa. Bairo cū mena cacatiricarārē bairo

caña añirĩ caroarã cawãma yericuna mujãã tuayupa yua. Tore bairo marĩ ásupi cū macārē Dios nocārō caroaro cū caátimasĩrĩjē jūgori.

⁵ Jesucristo mena marĩ caānicōāmata, cariapea cariaricupũ nimicūã, tunu cū cacatiricarorea bairo marĩ cūã cacatinemoparã marĩ añigarã. ⁶ Bairo, bairo marĩ masĩña: Marĩã, cajūgoyepũre roro marĩ caátianimirĩqũērē Jesucristo cū cariarique jūgori yucupĩrũ papuaturericarore bairo baiyupa Dios cū caĩñajoro. Dios pũame ati rupau mena roro camasã na caátianigarije to yasio joroque ĩ, bairo ásupi Jesús. Bairo ãmerē roro átianajērē caēñotamasĩēnarē bairo marĩ baietiya. ⁷ Ni jĩcãũ ũcũ baiyasiri bero, cū rupau roro caátigamirĩqũērē átinemoētĩñami.

⁸ Bairo, bairo marĩ ĩ tũgoñacōã niña: Jesucristo mena cariaricarãrē bairo caña añirĩ, cū caátore bairo marĩ átigarã. Cariaricũ nimicūã catitunurĩ ũmũrecóopũ cū caátátore bairo marĩ cūã riamirãcũã tunu catitunurĩ ũmũrecóopũ marĩ ágarã. ⁹ Tunu atore bairo marĩ masĩnemoña: Jesucristo riarĩ bero catitunurĩ ũmũrecóopũ ãcũ pũgani cãrō tunu rianemoetigumi. Di rãmũ ũno riarique cū ēmuetæto. ¹⁰ Jicãnia rijãñanũpĩ, marĩ carorije wapare netōõgũ. ãmerē yua, catiri bero Dios mena caroaro ãnicōã ninucũñami. ¹¹ Bairo ãmerē yua, mujãã pũame tirũmũpũ roro mujãã caátianajērē cacũmajũcōãricãrãrē bairo tũgoñaña. Cariacoatana ãnana carorijere na caátimasĩētōrēã bairo mujãã cūã tiere tũgoñanemoeticoãña. Jesucristo mena caña añirĩ, mujãã caátianipeere Dios cū caborore bairo jeto átianicōãña.

¹² Bairo bairi yua, mujãã pũame ati rupau butioro roro mujãã caátiganucũrĩjērē mujãã majũrē átijãtirotieticoãña. Roro marĩ rupau caátiganucũrĩjērē tũgoñaenarē bairo tiere tũgoñanetōcōãña. ¹³ Marĩ caiñarĩjē, marĩ cabũsarĩje nipetirije marĩ rupau macããjē mena roro marĩ áperigarã. Bairo roro átajere átato ũnorēã, Dios cū caborore bairo caroa macããjē pũamerē marĩ átianigarã. Riacoati tunu cacatiricarãrē bairo caroa macããjērē marĩ áticoã ninucũgarã. ¹⁴ Bairi yua, ãmerē roro átianajē mujãã catũgoñarĩjē mujãã netōnũcãētĩgaro. ãmerē yua, Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũērē carotiecocōãna mee mujãã añiña. Dios pũame roque mujããrē mairĩ, caroaro mujãã rotiyami mujãã yeripũ. Bairo cū mena mujãã caãnoi, carorije átaje mujããrē ēmuetætiya.

Un ejemplo tomado de la esclavitud

¹⁵ Bairo yua, yũ caátajere tũgori bero, ¿dope marĩ caáto to ñucuti? ¿Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũērē carotiecocōãna mee, Dios yayere caĩroarã añirĩ carorije macããjērē marĩ átinemocōãnicuti? Tore bairo marĩ áperigarã. ¹⁶ Caroaro mujãã masĩña merē atiere: Mujãã pũame apeĩ cū carotirore bairo mujãã caáticōãmata, cūrē capaabojacoteri majã majũ jããrã mujãã baiya. Cũã, mujãã quetiupũre bairo tuau baiyami. Torea bairo carori wãmerē mujãã caáticōãmata, tie carorijere caátrotiecocotenucũrã majũ mujãã tuaya. Dios cū carotirore bairo marĩ caáticōãmata roque, cūrē capaacoterãrē bairo marĩ añigarã. Bairo cū carotirore bairo ãna carorijere átato mano marĩ añigarã. ¹⁷⁻¹⁸ Mai, mujãã pũame cajūgoyepũre carorijere áticoã ninucũrã tiere caēñotamasĩēna majũrē bairo mujãã baiyupa. Cabaimirĩcãrã ãmerē yua aperã Jesucristo yaye quetire mujãã na caquetibũjuro tũgori, mujãã yeripũ tiere mujãã tũgoñajũgoyupa. Bairi Jesucristo jūgori roro átajere caēñotamasĩrã añirĩ caroa macããjē majũrē mujãã átianicōã jũgoyupa. Bairo mujãã caãnajē cutiere tũgoñarĩ, yũ pũame Diore, “Mu ñujãñũña,” cū ñinucũña.

19 (Bair̄r̄na mai, cat̄goñatutuawēp̄ēna muj̄āā cañnoi, camasā na cabairijere ĩcōñarī muj̄āā yu quetibuj̄uya.) Muj̄āā p̄ame caj̄ugoyep̄ure muj̄āā cañnarījē, muj̄āā cabus̄urije nipetirije muj̄āā rup̄a mac̄āājē mena roro átianaj̄erē muj̄āā átianup̄ā. Bairo roro átajere átato ũnorēā, āme roque Dios cū caborore bairo caroa mac̄āājē p̄amerē átianā. “Cū mena cañnimaj̄ucōārē ānirī nemoj̄añurō cū caborore bairo marī átigar̄e,” i t̄goñarī caroaro áticōā ninucūña.

20 Mai muj̄āā, caj̄ugoyep̄ure roro caáticōāna ānirī tie carorijere caáticotenucūrā maj̄ū muj̄āā āñup̄ā. Bairo caāna ānirī ñe ũnie caroa mac̄āāj̄erē muj̄āā átiga t̄goñamas̄ēsupa. 21 ¿Caj̄ugoyep̄ure roro muj̄āā caátianaj̄ē mena ñe ũnie caroare muj̄āā bócarī? Muj̄āā bócaesupa. Tere t̄goñamas̄irī yua, āmerē muj̄āā bobot̄goñaña. Roro muj̄āā caátaje wapa peero yasiricarop̄u roro muj̄āā baibujoyp̄a. 22 Bairo baibujomir̄acūā, āmerē yua roro muj̄āā caátiganucūr̄ij̄erē ēñotamas̄irī, Dios cū caátitirore bairo caroa mac̄āājē p̄amerē muj̄āā átij̄ugoyupa. Tie roque wapac̄utiya muj̄āārē. Bairi nemoj̄añurō cū caborore bairo muj̄āā caápata, cū caátianirotirijere caāna maj̄ū muj̄āā tuaya. Bairo muj̄āā caáticōāninucūata yua, yeri capetieti p̄unarē muj̄āā joḡami Dios. 23 Bairi roro camasā caátipair̄ā na yaye wapa peerop̄u caápárā niñama. Dios mar̄irē cū cajorije p̄ame roque yeri capetietie niña. Jesucristo marī quetiup̄a j̄ugorī wapa j̄enir̄icārō mano tiere marī joyami.

7

Un ejemplo tomado del matrimonio

1 Yū yarā, yu bair̄r̄ē bairo caāna, Moisés ānacū cū caroticūr̄iq̄uerē muj̄āā mas̄iña. Tie p̄ame ati yepap̄u mai marī cacatiāno, mar̄irē tutuaro rotirore bairo marī átija. Marī cariaro bero roque, tiere carotiecoena marī tuacōāña yua. 2 Mai, ĩcōñarī muj̄āā yu quetibuj̄upa: J̄icāō ũcō camanap̄usc̄o, cawāmojiyarico cō caāmata, Moisés ānacū cū caroticūr̄iq̄uē cañquetibuj̄uro j̄ugorī cō manap̄ure cō capitiro maniña. Cō manap̄u cū cariaro bero roquere yua, na cawāmojiyamir̄iq̄uē peticoaya. Bairi yua, Moisés ānacū, “M̄u manap̄ure cū pitieticōāña,” cū cañroticūr̄iq̄uerē carotiecocōācō mee tuayamo. 3 Bairi tunu cō manap̄u cū cacatimiatacūārē, apei cañm̄u mena cō caāmata, roro áco átiyamo. Moisés ānacū cū caroticūr̄iq̄uerē cabalbotiore bairo baiyamo. Bairo cañcō nimiocūā, cō manap̄u cū cariaçoapata roque, Moisés ānacū, “M̄u manap̄ure cū pitieticōāña,” cū cañroticūr̄iq̄uerē carotiecocōācō mee tuayamo. Bairi apei cañm̄u mena wāmojiyari cō caāmata, carorije áco mee átiyamo.

4 Yū yarā, yu bair̄r̄ē bairo caāna torea bairo muj̄āā cūā Jesucristo cū cariarique j̄ugorī āmerē yua Moisés ānacū cū caroticūr̄iq̄uerē carotiecocōāna mee muj̄āā āniña. Bairi j̄icāō cō manap̄u cū cariaro bero apeire camanap̄usc̄ocore bairo catuar̄ē ānirī, apei yarā maj̄ū muj̄āā tuaya yua. Bairi muj̄āā āmerē Jesucristo cariaçoamir̄icū tunu cacatir̄icū yarā maj̄ū roque muj̄āā āniña. Bairo caāna ānirī caroa átaje tocānacā wāmerē muj̄āā átianigar̄ā.

5 Caj̄ugoyep̄ure mai marī cajesorije ũnie carorijere marī ññaugaripeanucūw̄u. Bairo caññaugaripear̄ā ānirī Moisés ānacū cū caroticūr̄iq̄uerē t̄ḡorī bero tie roticūr̄iq̄uerē marī baibotioj̄oḡow̄u. Bairo tiere cabalbotior̄ā ānirī nemoj̄añurō tutuaro carorijere marī áp̄u. Bairo carorijere āna yua, peerop̄u cayasir̄aná maj̄ūrē bairo marī baimiw̄u. 6 Caj̄ugoyep̄ure Moisés ānacū cū caroticūr̄iq̄uerē carotiecor̄ā maj̄ū marī ānimiw̄u. Áme roquere yua, Jesucristo mena ānirī tie rotiriquere carotiecor̄ā mee marī āniña. Bairo caāna ānirī Dios cū caborore bairo caroa mac̄āājē p̄amerē marī átianij̄ugomas̄iña, Dios,

Espíritu Santore marī yeripū cū cajoro jūgori. Bairo Moisés ānacū cū cawoa-turiquere marī catūgousaro jūgori mee, cawāma yeri marī cacūgoro jūgori roque Dios cū caborore bairo marī ātiānimasīña.

El pecado que está en mí.

⁷ Bairo Moisés ānacū cū caātiroticūrīqūē, “Carorije niña,” ¿marī ĩrāati? Bairo marī ĩētīgarā. Tie rotirique camanicōāta, “Yua, carorije caácsu yu āniña,” marī tocānacāpūna marī ĩ tūgoña masĩētībujioricārā. Mai, ĩcā wāme roticūrīqūē macāājērē yu quetibujupa: “Aperā yayere ĩñaugaripeaeticōāña,” ĩ quetibujuya. Tie roticūrīqūē camanicōāta, “ĩñaugaripearique, carorije niña,” marī ĩ masĩētībujioricārā. ⁸ Bairo Moisés ānacū cū caroticūrīqūē caāno jūgori yua, marī rupaupū rorije marī caātigarije caānie pūame tocānacā wāme roro ātajere nemojāñurō marī ātinemo joroque baiyupa. Tie roticūrīqūē camanicōāta roque, carorije pūame camanierē bairo tuabujoro. ⁹ Mai, roticūrīqūērē masĩēcūpū yu caāna yuteare cacatimajūērē bairo yu ānimiwū. Cabero tie roticūrīqūērē yu camasīrō bero yu rupaupū rorije yu caātigarije caānie pūame āninemoñupā. ¹⁰ Bairo caāticoñ ānirī peeropū yu cayasipeere merē yu masĩwū. Bairo tie rotirique jūgori camasārē Dios mena caroaro na catuabujioparo ũnorēā, yu pūamerē carorije wapa cacūgoñre bairo yu tuo joroque yu āpū. ¹¹ Yū majū yu tūgoña mawijiayupa. “Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē yu ātipeyocōāñu,” ĩ tūgoñamicūā, yu rupañ rorije yu caātigarije caānie jūgori tiere yu ātipeyomasĩēpū. Bairo ātipeyomasĩētīrī, carorije cawapacū peeropū cayasipaure bairo yu tuamiñupā.

¹² Bairo atore bairo marī ĩ yaparoya Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē: Tie cañurĩjē majū niña bairopna. Tocānacā wāme roticūrīqūē caroaro cariape quetibujirique cañurĩjē niña. ¹³ Toroquere Moisés ānacū cū caroticūrīqūē cañurĩjē nimirōcūā, ¿nopēĩrō tie jūgori marĩrē carorije cabucñarē bairo marī tuo joroque to āsupari? Tie jūgori mee tore bairo marī baiwū. Marī carorije jūgori carorije wapacñarē bairo marī tuo joroque marī āpū. Bairo bairo tie rotirique caroa macāājērē masĩrī bero yua, roro marī rupaure caātiganucūrĩjē pūamerē, “Tie carorije ātaje majū niña,” marī ĩ tūgoñamasĩjūgowū. Bairo ĩ tūgoñamasĩrī, peeropū cayasicoabujiorārē bairo marī caāñajē cutie cūārē marī masĩwū.

¹⁴ Bairo atore bairo marī masĩña: Moisés ānacū cū caroticūrīqūē pūame Dios cūrē cū caquetibujucūrīqūē majū niña. Bairo cañurĩjē majū niña. Yū rupaupū rorije yu caātigarije cacūgoñ ānirī yu pūame roque carorije macāājērē caāticoñāninucūū yu āniña. ¹⁵ Yua, yu caātigarije caroa ũnierē yu āperinucūña. Apeye carorije caātiamanipee ũnie pūame roquere yu ātinucūña. Bairo yu caātinucūrĩjērē dope ñi masĩētīña. ¿Dopēĩ tore bairo yu ātibaucuti? ¹⁶ Yū caātigaetie pūamerē ācu, atore bairo yu masĩña: “Moisés ānacū cū caroticūrīqūē cañurĩjē niña,” ñi masĩña. ¹⁷ Bairo āmerē yu majū tie carorijere yu āperiya. Yū yeri yu catūgoñarĩjēpū carorije macāājē ātaje nicōāña. Tie pūame roro yu ātiāninucūō joroque yu ātiya. ¹⁸ Bairo caroa macāājērē ātigamicūā, yu ātijĩātiyetiya. Bairo ātijĩātiyeti atore bairo ñi masĩña: Yū rupañ mena roro yu caātigarijere yu caāpata, petoaca ũno caroa macāājē mani-majūcōāña. ¹⁹ Yua, yu caātigarije caroa ũnierē yu āperiya. Apeye yu caātigaetie pūame roquere yu ātinucūña. ²⁰ Yū caātigaetie pūamerē ācu, atore bairo yu masĩña: Yū majū tie carorijere yu āperiya. Yū yeri yu catūgoñarĩjēpū carorije macāājē ātaje nicōāña. Tie pūame roro yu ātiāninucūō joroque ātiya.

21 Atore bairo jeto yu baicōã ninucũña: Caroa macããjērē átiganucũmicãã, rorije átaje p̄ame jetore yu áticōã ninucũña. Carorije p̄ame yu añijügoyecutinucũña. 22 Yu majũp̄na, Dios cã caroticũriqũērē yu bomajũcōãmiña. 23 Bairi atiere yu masiña: Yu catũgoñarĩjē mena caroa macããjērē yu átigamiña. Bairo yu caátigamiatacũãrē, yu p̄are niña caroaro yu caátigatũgoñarĩjērē eñotatore bairo yu p̄re caátinucũrijē. Bairi yu majũ rup̄na mena carorijere tutuaro yu átiganucũña. Bairo yu p̄are caãno jũgori carorijere yu átijãnamasĩtĩña.

24 Bairo carorije macããjērē caáticōãninucũũ añirĩ, ¡butiuro roro yu tũgoñarĩqũē paiya! Peero caũpetietop̄na caáp̄na yu añiña. ¡Tame, roro majũ yu tãmuocap̄na! Bairi, ¿ni ũcã majũ carorije yu rup̄na p̄re cacũgon yu caãnie wapare yu cã netõõbujiocuti? 25 Dios p̄ame Jesucristo mena yu catũgoñatutuaro jũgori, yu carorije wapare yu netõõgumi. Bairo cã caátipeere tũgoñarĩ, “Mu ñujãñũña,” cã ñinucũña. Bairi atore bairo ñi yaparoya yu cabairijere: Dios cã caroticũriqũērē, cã cabororea bairo yu caátipea niña. Baimicãã, yua, ati rup̄na caãcũ añirĩ roro átaje yu p̄are caãno jũgori carorije yu caátipee cãã ño bairo p̄na.

8

La vida conforme al Espíritu de Dios

1 Bairi Dios p̄ame noa ũna Jesucristo mena caãnarē, “Mujãã buicatiya,” di rãmu ũno na ñreetigumi. 2 Jesucristo jũgori Espĩritu Santo cawãma yeri catiriquere cajon p̄ame roro marĩ caátaje wapare cabuicũperãrē bairo marĩ añio joroque marĩ ásupi. Tunu bairoa peerop̄na marĩ cayasirábujiopee cũãrē marĩ netõõñupĩ. 3 Marĩã, rorije caátianinucũrã marĩ caãno jũgori, Moisés ñnacũ cã caroticũriqũērē marĩ caátipeyomasĩpee mañupã. Tie roticũriqũē jũgori marĩ carorije wapare marĩ canetõomasĩtĩmiatacũãrē, Dios p̄ame roque marĩ carorije wapare netõõgu, cã macãrē ati yepap̄na cã joyupi. Cã macã p̄ame marĩ roro caátipairã marĩ carupãcutorea bairo ati rup̄na cacũgon añupĩ. Ti rup̄na mena riari marĩ carorije wapa caãnierē merē reepeyocõãñupĩ. 4 Tore bairo marĩ ásupi Dios, cã camasĩõrĩjē jũgori marĩ p̄ame cã carotirore bairo marĩ caátipeyomasĩparore bairo ĩ. Bairi marĩã, ãmerē yua ati rup̄na mena roro marĩ caátiganucũrõrē bairo marĩ átĩãmerĩgarã. Espĩritu Santo cã caátiroirore bairo jeto roque caátianiparã majũ marĩ añiña.

5 Tocãnacãp̄na camasã ati rup̄na mena roro caátinucũrã p̄ame, ti rup̄na roro na caátie jetore átianiganucũñama. Aperã, Espĩritu Santo cã carotirore bairo caátinucũrã roque, cã caborije cañurĩjē p̄amerē átianiganucũñama. 6 Noa ũna ati rup̄na mena roro caátianinucũrã p̄ame tore bairo na caáticõãninucũata, peero yasirarop̄na ágarãma. Aperã, Espĩritu Santo cã caborije cañurĩjē ũnie p̄amerē caátianinucũrã roque tocãnacã rãmuã Dios mena yerijõrõ ñnicõã ninucũgarãma. 7 Noa ũna ati rup̄na mena roro caátianiganucũrã p̄ame Dios cã carotirore bairo átijĩãtimasĩgaetiyama. Bairi Dios pesuare bairo caãna majũ tuayama. 8 Bairi tore bairo ati rup̄na mena roro caátianinucũrã p̄ame di rãmu ũno Dios cã caññajesorije ũnierē áperimajũcõãñama cã caññajoro.

9 Mujãã roque ãmerē, na rup̄na caborore bairo caátianinucũrã na caátianinucũrõrē bairo mujãã átĩãmerĩña. Espĩritu Santo cã camasĩõrĩjē jũgori roque cã caátiroirore bairo jeto mujãã átianinucũña. Tore bairo mujãã átianinucũgarã, caãnorē bairo Espĩritu Santo Dios Yeri majũ mujãã yerip̄na

cū caāmata. Tunu bairoa Jesucristo cū cajou Espíritu Santo majūrē ni ūcū cū yeripū cacūgoecu pñame Jesucristo yaū mee niñami. ¹⁰ Ati rupau, roro marī caátinucūrī rupau pñame caboapa rupau niña. Bairo caboapa rupau caānimiatacūārē, Jesucristo marīpūre cū caāmata, Dios pñame cañurā ñe ūnie cawapa mānarē bairo marī ānio joroque átiyami. Bairi marī rupau caboamiatacūārē, marī yeri pñame ūmurecōopū caticōā ninucūgaro. ¹¹ Dios Yeri Espíritu Santo, Jesucristo cariaricapūre tunu cū catio joroque caátacu pñame marīpūre cū caāmata, marī rupau cayasiro bero tunu ti rupaure catio joroque átigami. Espíritu Santo marīpūre cū caānoi, cū camasīrjē mena tore bairo marī átigami.

¹² Bairi yu yarā, yu bairārē bairo caāna, marī yeripū Espíritu Santo cū caāno jūgori ati rupau mena roro marī caátiganucūrjērē áperirotiya. Espíritu Santo cū carotirore bairo pñame roque átirotiya. ¹³ Ati rupau mena roro mujāā caátiganucūata, peeropū mujāā yasigarā. Baimirācūā, tie carorijere Espíritu Santo cū camasīōrjē jūgori mujāā caátijānaata roque, mujāā caticōā ninucūgarā.

¹⁴ Nipetiro Espíritu Santo cū camasīōrjē jūgori cū carotirore bairo caátiusarā pñame Dios pñana majū niñama. ¹⁵ Dios, Espíritu Santore marī cū cajoroi, paacoteri majā na quetiupaare cauwirā na cabairore bairo marī baietiya. Dios pñame marīrē cū pñana marī ānio joroque átigayami. Cū, Espíritu Santo marī cū cajūgomasiōrjē jūgori marī Pacū Diore, “Caacu,” cariape cū marī ī masiña. ¹⁶ Espíritu Santo pñame marī yeri marī catūgoñarjēpū, “Dios pñana majū marī āniña,” marī ī tūgoñao joroque átiyami. ¹⁷ Bairo cū pñana caāna ānirī Dios, cū pñanaarē, “Caroare mujāā yu jogu,” nipetiro cū cañicārōrē bairo marī cūgopeyogarā. Jesucristo jūgori tiere marī cūgoгарā. Jesucristo cū carotirore bairo marī caátie jūgori marīrē roro na caápata, cū mena ūmurecōopū caroaro caānopū caroaro marī ānicōā ninucūgarā.

La gloria que ha de venir

¹⁸ Ati yeparū āna, roro popiye marī cabainucūrjē mena quetibūju cōñamasīā mano ūmurecōo caroaro caānopū caroaro Dios marī cū cajopee menarē. Bairo ati yeparū roro popiye baimirācūā, cabero caroaro majū marī ānicōā ninucūgarā Jesucristo mena yua. ¹⁹ Nipetirije ati ūmurecōo macāājē Dios cū caqūēnorīqūē pñame masasā pajutiricaro mano apeye ūnierē na cacoterore bairo coterō baiya. “Ānoa yu pñana niñama,” Dios cū caīpa rūmū caetaparore coterō baiya. ²⁰⁻²¹ Caānijūgoropū Dios cū caqūēnorīqūē nipetirije caroa cañurjē ānijūgoyupa. Cabero ati yepa macāājē roye tuapeticoasupa. Ati yepa to majūā roye tuaesupa. Adán cū cabaibotiorijere Īnarī, Dios pñame roque nipetirije to roye tuo joroque ásupi. Bairi nipetirije ati yepa macāājē cayasipee majū tuayupa. Bairo cayasipee caānimiatacūārē, caberopū Dios pñame tiere caroaro wasoagūmi tunu. Bairo ti rūmū caetaro cū pñanaarē cawāma rupau cū cawasoaparorea bairo ati ūmurecōo macāājē cū caqūēnorīqūē cūārē cawāma jeto wasoacōāgūmi. Bairo cū caáto, tirūmū cū caátijūgoricarore bairo caroaro nigaro tunu. Pūganī roye tuaetigaro yua.

²² Bairi atore bairo marī masiña: Ati ūmurecōo macāājē nipetirije Dios cū caqūēnorīqūē pñame, jicāō carōmio pñana cutigo popiye cō canetōrōrē bairo tie cūā roro popiye netōrō baiya. ²³ Tie ati ūmurecōo macāājē jeto mee roro popiye netōrō baiya. Marī cūā torea bairo popiye marī bainucūña. Bairo caāna nimirācūā, merē caānijūgoro Espíritu Santore Dios cū cajoricarā majū marī āniña. Popiye netōrō marī ānicoteya mai ape rupau,

rorije cacūgoeti rupauere, marī, cū pūnaarē cū caīrīcārōrēã bairo Dios cū cawasoaparo jūgoye. ²⁴ Jesucristo mena marī catūgoñatutuario jūgori marī netōōñupi Dios. Bairi caberopu marī rupauere cū cawasoapeere caānorē bairo cariape marī tūgoñatutuacoteya. Ni jīcāū ūcū dise ūnie cū cacoteriquere merē cū caīñaata, tiere cotenemoiyami. Marī caīñarīqūēpu caāmata, dope bairo merē īñarīqūēpure cotemasīã mano. ²⁵ Bairi marī caīñaetiere mai cacoterā ānirī tiere pajutiricarō mano marī cacotetūgoñarō ñuña.

²⁶ Marī puame Diore caroaro cariape caānorē bairo cū marī jēnimasī peyoetinucūña. Bairo cajēnipeyomasīēna marī caānoi, Espīritu Santo puame marī juātinemonucūñami. Bairi marī caātiānipeere marī jēnibojayami cū yaye busarīque mena. Tie busarīque puame camasā busarīque mena cabusujēñomasīã manie ñiña. ²⁷ Dios puame roque marī yeri marī catūgoñarījērē caīñabesemasī ānirī Espīritu Santo marī cū cajēnibojarijere cariape tūgomasīñami. Dios cū caborore bairo Espīritu Santo puame, marī, cū yarārē marī jēnibojanucūñami.

Más que victoriosos

²⁸ Atore bairo marī masīña: Nipetiri wāme caroa, o popiye marī cabainucūpeere marī cūñupī Dios, marī, cūrē camairā cū caborore bairo caroaro marī caātiānimasīparore bairo ī. Tore bairo marī cūñupī Dios marī, cū cabesericarā, cū cabojūgoricarorea bairo catūgousarārē. ²⁹ Dios merē caānijūgoripaupu marīrē īñabeseri, “Ānoa caāniparā yu pūnaa majū nigarāma,” īcūcōāñupī. Cū macū cū caānierē bairo marī caānierē bou, bairo īcōā jūgoyupi. Bairi tunu cū macūrē, nipetiro cū mena catūgoñatutuarā jūgocare bairo cū caānierē bou, bairo ī jūgoyeticūcōāñupī Dios. ³⁰ Caānijūgoripaupu merē cū yarā cū caānirotiricarā marī caānoi, cū pūnaa caāniparārē marī beseyupi. Bairo cū cabesericarā marī caānoi, “Ñe ūnie cabuimāna, cañurā ñiñama,” marī ī īñañami. Bairo cū caī īñarā marī caānoi, caroaro majū cū caānajē cutie macāājērē marī cūã jīcā wāme ūnorē marī cūgo joroque āsupi.

³¹ Bairo tie caroa queti majūrē tūgoñarī, atore bairo marī tūgoña masīnemoña: Dios cū caīñamaicoterā marī caānoi, noa ūna aperā marīrē caīñaterā nimirācūã, roro marī ātiyaparoetiyama. ³² Dios cū macū caānimajūūrē cū riaroti joyupi ati yepapure, marī nipetiro marī carorije wapare netōōgu. Marī mairī, “Cū yu joetīgu yu macūrē,” īēsupī. Bairo caātacu majū ānirī nipetirije caroaro marī caānajē cutipee cūārē marī jomajūcōāgu. ³³ Dios roque, “Ānoa ñe ūnie cawapa cūgoena ñiñama,” marī, cū cabesericarārē marī ī masīñami. Bairi ni jīcāū ūcū, “Ānoa, cañuena ñiñama,” marī ī busujāmasīēcūmi. ³⁴ Mai, atore bairo ñiña: Jesucristo puame yucupāipu marī carorije wapare netōōbojagu riayupi. Bairo riacoamicūã, tunu nemo catiyupi Dios cū camasīrījē jūgori. Bairo catiri bero āmerē yua, cū pacu cū carotimasīrīpau cariape nūgōāpu ruiri, marī yaye caānipeere jēnibojau ātiyami cū pacu Diore. Bairi ni jīcāū ūcū, “Ānoarē na yaye wapa popiye na baio joroque na ātirotiya,” marī, Dios cū cabesericarārē marī ī busujāmasīēcūmi. ³⁵ Jesucristo marīrē cū camairījērē ni jīcāū ūcū ēñotamasīēcūmi. Tunu bairoa popiye marī cabairije, o marī causeariti tūgoñarījē, o aperā Jesucristo yarā marī caānie jūgori roro marīrē na caātie to caānimiatacūārē, Jesucristo puame marīrē maicōā ninucūñami. Tunu bairi marī caaariarije, marī cajutii bopacarije, o cauwiorije watoa marī caānie, o aperā marīrē na capajīāgarije caānimiatacūārē, Jesucristo puame marī maicōā ninucūñami. ³⁶ Dios yaye quetire woarica tutipu cūã atore bairo īña cū yarārē:

“Dios, mu yarã jáã caãno jũgori tocãnacã rũmuã jáãrẽ pajĩãrĩcãrõ uwioro jáã átinucũñama.

Ovejare pajĩãgarã, narẽ pajĩãrĩcãrõpu na cajeánarẽ bairo jáã cũãrẽ roro jáã átinucũñama,”

ĩ quetibũju woatuyupa Dios ya tutipũ.

³⁷ Bairo roro netõrõ marĩ cabairije caãnimiatacũãrẽ, marĩ puame Jesucristo marĩrẽ camai cũ cajũatie jũgori roro marĩ cabainucũrĩjẽrẽ netõncãrĩ jõpuame tiere tũgoñaenarẽ bairo marĩ tũgoñanetõcõãgarã. ³⁸ Bairi ñe ùnie rusaeto atore bairo ñi tũgoñatutuacõãña: Dise apeye ùnie Dios marĩrẽ cũ camairĩjẽrẽ marĩ ãnotamasĩetĩña. Marĩ cabaiyasiata, o marĩ cacaticõãmata cũãrẽ, dise ùnie marĩ ãnotamasĩetĩña. Bairi tunu ángelea majã, wãtĩ yeri pũna quetiuparã cãã marĩrẽ Dios cũ camairĩjẽrẽ marĩ ãnotamasĩetĩñama. Tunu ap-eye ãme caãnie, caberõpu caãnipee cãã marĩ ãnotamasĩetĩña. ³⁹ Bairi tunu jõbui mũnegõõõpu macããjẽ, caũcũãrõõpu macããjẽ, nipetirije Dios cũ caquẽnorĩquẽ, marĩrẽ Dios cũ camairĩjẽrẽ marĩ ãnotamasĩetĩña. Marĩ Quetiupau Jesucristo yarã marĩ caãnoi, jdi rãmu ùno marĩ maijãnaetinuçũgũmi Dios!

9

Dios ha escogido a Israel

¹ Yũ, Jesucristore catũgõusaũ ãnirĩ mũjããrẽ cariape yũ quetibũjuã. Mũjãã ñitoetiya. Tunu bairoa Espĩritu Santo yũre cariape cũ caquetibũjuõ jũgori cariape mũjããrẽ ñiña. ²⁻³ Yũ yarã, yũ ya poa macããna judío majã Jesucristore na catũgõusaetiere ñnarĩ roro yũ tũgoñarĩquẽ paicõã ninucũcõpu. Yũ yeri yũ catũgoñarĩjẽrẽ roro capũnirõrẽ bairo yũ tũgoñanucũcõpu. Bairo tũgoñarĩ yua, yũ yarã Jesucristore na catũgõusaepere bou, Jesucristo cũ camano, peero caũpetietõpu yũ ágatũgoñaña, bairo na yũ cabaibõjaro ñnarĩ roro na caátie wapare netõbujiorãma ĩ. ⁴ Na, yũ yarã judío majã puame Jesucristore tũgõusaetimirãcũã, Israel ãnacũ pãrãmerã, Israel ya poa macããna majũ ñiñama. Bairi narẽ Dios puame cũ pũnaarẽ bairo caãniparã majũ na beseyupi. Bairo na beseri bero yua, nocãrõ cũ catutuarije cũ caasiyarije mena natũ ãñupĩ. Bairo na mena ãcũ, caroa wãme cũ na caátipeere na átirotiyupi. Tunu bairoa Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩquẽ cawãmecutie cũãrẽ na cũñupĩ. Tunu bairoa cãrẽ na cañubuepee, caroaro na cũ caátipee cũãrẽ na joyupi. ⁵ Na cũã judío majã jáã ñicũjãã ãnana pãrãmerã, jáã ya poa macããna majũ ñiñama. Tunu apeyerã camasã yũ wãme marĩ catũgoñarõ puamata, Jesucristo cũã judío majã yũre bairo buiayupi ati yepapure. Cũã, ñiñami ati yepa macããjẽ caãnie nipetirije Quetiupau. Bairi cãrẽ marĩ cabasaepopee ñiña. Bairoa to baiãto.

⁶ Dios, Israel ya poa macããnarẽ caroaro na cũ caátigariquere na átipeyoecu mee baiyami. Bairo puame roque ñiña: Diore na catũgõusaetie jũgori nipetiro judío majã Israel pãrãmerã nimirãcũã, na mena macããna aperã apeĩ pãrãmerãrẽ bairo caãna tuayama Dios cũ cañãjoro. ⁷ Bairi judío majã nipetiro Abraham ãnacũ pãrãmerã caãna nimirãcũã, cariape cũ pãrãmerã majũ nipetietiyama Dios cũ cañãjoro. Bairi bairo quĩñupĩ Abrahãrẽ Dios: “Pũgarã mu capũnaa cutimiatacũãrẽ, mu macũ Isaac jũgori capããrã nigarãma mu pãrãmerã caãniparã,” quĩñupĩ. ⁸ Bairo ĩgaro ñña: Nipetiro Abraham ya poa macããna cabaiannucũrã Dios pũnaa majũ mee ñiñama. Dios Abrahãrẽ, “Caroaro mu yũ átigũ,” cũ caĩrĩquẽrẽ catũgõusarã roque Dios pũnaa ñiñama. Na ùna roque, Abraham ãnacũ pãrãmerã majũ tuayama Dios cũ cañãjoro. ⁹ Mai, atore bairo ãñupã Dios caroaro cũ cũ caátipee Abrahãrẽ: “Ati yutea ùno

caãno ape cãmarẽ yu caetaro, merẽ Sara mu namo jicãu macũ cutigomo,” qũĩ quetibujũ jũgoyeticũñupĩ Dios Abrahãrẽ, cũ macũ cũ cabuiapee macããjẽrẽ.

¹⁰ Atie yu caĩquetibujãrijẽ jeto mee niũa. Apeye atore bairo icõñanemoriqũẽ roque cariape majũ niũa: Abraham macũ Isaac, bũtiri bero, namo cusupi Rebecare. Bairi cõ pũnaa jicãnia pũgarã cabuiaricarã Isaac jicãu pũnaa ãñupã. ¹¹⁻¹³ Mai, na cabuiaparo jũgoye, caroa, o carorijẽ macããjẽrẽ na caãtiparo jũgoyepũa merẽ Dios jicãũrẽ cũ besecũcõãñupĩ. Atore bairo cõ ññupĩ Rebecare: “Cajũgocu caãniparu pũame cũ baire capaacoteire bairo nigumi,” cõ ññupĩ. Tie cõ cũ caĩjũgoyetirique pũame cũ ya tutipũ caĩrõrẽã bairo cariape ñña: “Jacore mairĩ cũ yu besewũ. Apei Esaũ pũamerẽ cũ ññatewũ,” ĩ quetibujũya. Tore bairo cũ caãtajere masĩrĩ, atore bairo cariape marĩ ĩ masiũa: “Dios, cũ caboro, cũ caãtigajũgoyetiricarore bairo camasãrẽ na besemasĩñami cũ caborãrẽ. Dope bairo caroaro na caãtiere ññajesori mee na beseyami,” marĩ ĩ masiũa.

¹⁴ Tiera masĩrĩ yua, “Toroquere, cariape caãcu mee niñami Dios bairo cũ caãpata,” ¿marĩ ĩrãati? ĩTore bairo marĩ ĩ masiũa bairãpua! ¹⁵ Atore bairo pũame qũĩñupĩ Dios Moiserẽ: “Yu camai jetore cũ ññĩamaigu,” qũĩñupĩ. ¹⁶ Bairi atore bairo marĩ masiũa: Dios, cũ majũ cũ caboro marĩ camasãrẽ marĩ bopaca ññamasĩñami. Cũ marĩ camairotiro jũgori mee marĩ mainucũñami. Tunu bairoa caroaro marĩ caãtie jũgori mee marĩ maiñami. ¹⁷ Tore bairo cũ majũ cũ caborore bairo átiri, atore bairo qũĩñupĩ Dios quetiuparu rey Egipto macããcãrẽ Moisés ãnacũ cũ caãna yũteapure: “Yu catutuarijere mu mena ññogu, mure quetiupare bairo mu yu jõwũ. Nipetiro camasã, catutuau yu caãnierẽ na camasĩparore bairo ĩ, tore bairo mu yu ápu,” qũĩñupĩ Dios. ¹⁸ Bairi Dios camasã noo cũ caborãrẽ na ññamaiñami. Tunu aperã na yeripũ catũgousagaena pũamerẽ nemojãñurõ catũgousagaena majũ na ãnio joroque na átimasĩñami.

¹⁹ Bairo yu caĩrjẽrẽ tũgorã, atore bairo mujãã ĩbujiorã: “Dios, cũ majũ cũ caboro caãno jũgori marĩ camasã marĩ caãtiãnipee caẽnotamasĩã manie cũ caãticũjũgoyetiata, ¿dope bairo Dios cũ majũã tunu, ‘Cabuiçũna mujãã ãniũa,’ cariape marĩ qũĩ masĩbujiocuti? ĩ masiẽtĩbujioũmi Dios,” mujãã ĩ tũgoñabujiorã. ²⁰ Atore bairo ñi quetibujũya mujããrẽ: Mujãã camasã cabũgoro macããna nimirãcãã, ¿netõrõ caãnimajũũ Diore cũ mujãã tutiyati? Rĩi jotũ caqũẽnorĩcãrẽ, “¿Dopẽĩ tore bairiru yu mu weeri?” tirũ caĩmasĩparorea bairo mujãã cãã ĩrã mujãã ñña Diore, tore bairo mujãã caãata. ²¹ Rĩi jotũ caqũẽnorĩ majõcu pũame rĩi mena noo cũ cabori jotũũ ñnierẽ qũẽnomasiñami. Tie rĩi mena jicãru jotũ caroaru majũ qũẽnomasiñami. Tie menaina tunu aperũ cabũgoro caãniru majũ qũẽnomasiñami.

²² Torea bairo marĩ camasã cũ caqũẽnorĩcãrãrẽ cũ caboro marĩ átimasĩñami Dios. Baiũa, cũ pũame roro caãnarẽ cũ caĩñabeseri rãmu caetaparo jũgoye roro na caãtiãnierẽ caroaro yerijõrõ mena nucãcõã coteãninucũñami. Ti rãmu caetaro roque popiye na baio joroque caũuenarẽ cũ caãtipee mena cũ catutuarijẽ, nocãrõ cũ caãtimasiĩrjẽrẽ marĩ nipetiro camasãrẽ marĩ áti ññocõñagumi. ²³ Tunu bairoa marĩ cũ caĩñamairã pũamerẽ nocãrõ caroaro majũ cũ caãnierẽ marĩ camasĩrõ boyupi. Bairi cajũgoyepũa, yure bairo caroarã cañurã ñ amarõ ĩ, marĩ besecũjũgoyupi. ²⁴ Bairo marĩ besiẽ yua, judio majã jicããrãrẽ, aperã judio majã caãmerã cããrẽ marĩ beseyupi. ²⁵ Dios yaye quetire woarica tutipũ cããrẽ tirũmũru macããcũ Oseas cawãmescũcu pũame atore bairo ĩ woatujũgoyeticũñañupĩ judio majã caãmerãrẽ na cũ caãtipee:

“Y_u yarā na caāmerīmiatacūārē, y_u yarārē bairo na ñiñagu.

Tunu y_u camaietimirīcārārē, y_u camairārē bairo na ñiñagu,” ĩ woatuyupi Oseas Dios cū caĩrīqūērē.

²⁶ Tunu apewēp_u bairo ĩnemoña:

“ ‘Mujāā y_u yarā mee mujāā āniña,’ Dios na cū caĩrīcā yepar_ua tunu, ‘Dios cacaticōāninucūā pūnaa niñama,’ ĩecogarāma,” ĩ woatuyupi Oseas, Dios judío majā caāmerārē cū caátipeere.

²⁷⁻²⁸ Jāā yarā judío majā Israel ya poa macāāna na cabaípee p_uamerā atore bairo ĩ quetib_uy_u woatujūgoyeticūñāñupī Isaiás: “Dios p_uame yoaro mee na ĩñabesegumi atī yepa macāāna nipetirore. Cū caĩjūgoyeticūñāñārēā bairo cariape átigumi. Bairi Israel pārāmerā, ria capairiya paputiro macāājē p_uare bairo capāārā nimirācūā, capāārā mee netōjīātigarāma roro na caátaje wapare,” na ĩ woatujūgoyetiyp_u Isaiás ānacū. ²⁹ Cū, Isaiāna tunu apewēp_u atore bairo ĩnemoñupī mai cajūgoyep_uare:

“Dios ñe ũnie carusaecu catutuamajū p_uame marī mairī jīcāārā ũnarē cū carugaeticōāta, marī judío majā marī manibujiorā.

Sodoma, bairi Gomorra macāā macāānarē cū caátatore bairo marī judío majā cūārē marī repeyocōābujioricami merē,” ĩ woatuyupi Isaiás ānacū.

Los judíos y el evangelio

³⁰ Toroquere, ¿dope bairo marī ĩcūti? Bairo p_uame niña: Judío majā caāmerā Dios mena caroaro na caānipeere macāēsupa. Tiere macāētīmirācūā, Jesucristo mena na catūgoñatutuarije jūgori tiere masījūgoyupa. Jesucristore na catūgoñsaroi, Dios p_uame, “Caroarā, ñe ũnie rorije cawapa cūgoena niñama,” ĩrī na ĩñanucūñami. ³¹ Marī yarā israelita majā p_uame roque Moisés ānacū cū caroticūñāñupī na catūgoñsaroi jūgori Dios mena caroaro ānigamiñupā. Bairo ānigamirācūā, tie rotiriquere caroaro átipeyoesupa. Bairi Dios mena caroaro ānimasīēsupa. ³² ¿Dopēirā Dios mena caroaro na ānimasīēsupari? Bairo p_uame niña: Jesucristo mena na catūgoñatutuarije mena mee, Dios mena caroaro ānigamiñupā. Na majū na catūgoñatutuarije mena p_uame roque tore bairo ānigamiñupā. Bairo Dios cū cajoricū Jesucristo mena catūgoñatutuaena ānirī Dios t_up_u āpérigarāma. Bairi ũtāāp_uare carocawanucūrārē bairo tuayama yua.

³³ Tore bairo cariape ĩ woatuyupa Dios ya tutip_u:

“Y_u p_uame Sión cawāmecuti burop_u jīcā ũtāārē cūārē bairo jīcā cū y_u cūñā. Bairi ni ũcū cūrē cū caboeticōāta, tiare carocawan_uge bairo popiye cū baio joroque cū ya átigu.

Tunu ni ũcū cūrē cariape catūgoñsar_u p_uame roque di rām_u ũno, ‘Cabūgoro majū cū y_u boyupa,’ ĩ tūgoña yaparuaetigumi,” ĩ quetib_uy_ua Dios ya tutip_u cūārē.

10

¹ Bairi y_u bairārē bairo caāna, y_u p_uame, y_u yarā Israel ya poa macāāna na canetōjīātipeere b_utioro y_u boya. Bairo bori yua, b_utioro Diop_uare na y_u jēnibojanucūñā. ² Na p_uame Dios cū caborore bairo caroaro átiganucūmiñama. Bairo átiga āninucūmirācūā, na majū na ya wāme ũnierē átiri, cū caborore bairo átijīātienucūñāma. ³ Bairi, “Dios p_uame Jesucristo mena marī catūgoñatutuario jūgori, ‘Ñe ũnie carorije cawapa cūgoena niñama,’ marī ĩ masīñami,” ĩ tūgoñamasīētīnucūñāma. Bairo tūgoñamasīētīrī yua, na majū na caátitutuarije mena ñe ũnie cawapa mánarē bairo āniganucūmiñāma. ⁴ Jesucristo atī yepar_u etari, marī nipetiro camasā cū mena catūgoñatutuarārē, Moisés ānacū cū caroticūñāñupī carotiecocōāna

meerē bairo caāna marī ānio joroque ásupi, ñe ũnie carorije cawapa cūgoenarē bairo marī caānimasīparore bairo ī, Dios cū cañajoro.

⁵ Atore bairo ī woatuyupi Moisés ānacū cū caroticūrījērē na catūgousarije jūgori canetōparārē: “Ni jīcāū ũcū roticūrīqūē nipetirijere caátipeyomasī pūame Dios mena ānicōā ninucūgūmi,” ī woatuyupi. ⁶ Baiṛna, apeyerera Jesucristo mena marī catūgoñatutuarije jūgori marī canetōpee pūamerē tūgoñarī, apewēpū Moisés ānacū cū cawoatucūrīqūērē marī tūgoroa mai. Atore bairo ī woatuyupi: “¿Ni ũcū ũmārecōōpū cū wāmūácúati?” ī woatuyupi. Bairo īgū īñupī: “Jesucristo marī cū netōparáo īrā, ¿ni ũcūrē ũmārecōōpū cū wāmūárotiri, cū marī piiruiojoroticuti?” īgū īñupī Moisés. ⁷ Apewēpū tunu ī woatunemoñupī: “¿Ni ũcū caūcūārī ope cariaricarā na caānopū cū ruiácúati?” Bairo īgū īñupī: “Jesucristo marī cū netōparáo īrā, ¿ni ũcūrē ti opepū cū ruiárotiri cū marī piiwāmūojoroticuti?” īgū īñupī Moisés. ⁸ Bairopūa, marī cajopee mee niña. Merē Moisés ānacū cū cawoaturicarore bairo niña: “Merē mujāā masīña Dios yaye quetire. Bairo mujāā yeripū tie queti caāno jūgorina, tiere mujāā basnucūña,” ī woatuyupi. Bairo ni ũcūrē marī cajopee mee niña. Tie quetibujūrique Jesucristo mena tūgoñatutuarique macāñjē quetirea camasārē jāā quetibujūnucūña. ⁹ Tie quetibujūrique atore bairo ī quetibujūya cariape marī cabasūrije mena: “Jesús marī Quetiupā niñami,” īrī bero tunu, “Jesús cū cariacomiatacūārē tunu cū catiopyupi Dios,” marī yeripū marī cañtūgoñaata, Dios pūame roro marī caátaje wapare marī netōōgūmi. ¹⁰ Bairo marī yeripū Jesucristo mena tūgoñatutuari, tunu cū yarā marī caānierē aperārē na marī caquetibujūata, Dios pūame, “Caroarā, ñe ũnie carorije cawapa cūgoena niñama,” marī ī īñagūmi. Bairo marī caápara, marī netōjātigarā roro marī caátaje wapare.

¹¹ Torea bairo ī quetibujūya Dios ya tutipū cūārē: “Ni ũcū cū mena cariape catūgoñatutuaū pūame di rāmū ũno, ‘Cabūgoro majū cū ya boyupa,’ ī tūgoña yapapuaetigūmi,” ī quetibujūya. ¹² Bairo Dios pūame judío majā, judío majā caāmerā cūārē na īñaricawoetiayami. Jicārō tūni caroaro cariape na īñañami Dios camasārē. Cū, marī Quetiupā, nipetiro Quetiupā jīcāūā niñami. Bairo cūrē cajēnirārē tocānacā wāme caroare netōjāñurō na jomajūcōāgūmi. ¹³ Dios ya tutipū atore bairo ī woatuyupa: “Tocānacāūpūa camasā roro na caátaje wapare Dios cū canetōōrō borā, marī Quetiupā wāmerē īrī cū na cajēniata, na netōōgūmi,” ī woatuyupa. ¹⁴ Dios yaye quetire caānorē bairo cariape camasā na catūgousaeticōāta, marī Quetiupāre cū jēnimasīēnama. Bairo Jesucristo yaye quetire na catūgoeticōāta, cū yaye queti cūārē caānorē bairo cariape tūgousamasīēnama. Tunu bairoa narē caquetibujūrā na camanicōāta, tie Jesucristo yaye quetire dope bairo tūgomasiēnama. ¹⁵ Tunu bairoa Dios tocānacāūpūa caquetibujūrā cū cajoeticōāta, cū yaye quetire camasārē caquetibujūparā manibujūorāma. Baiṛna na joyupi. Dios yaye woarica tutipū cūārē na caetarijere atore bairo īña: “Aperā marīrē, yeri ñajāāō joroque caátie caroa quetire na caquetibujūrāretaro īñarī butiuro marī ũseaniña,” ī woatuyupa.

¹⁶ Atie caroa quetire capāārā tūgomirācūā, tocānacāūpūa Israel ya poa macāāna tūgousapetietiyama. Isaiās ānacū cū cañwoaturicarore bairo niñama: “Dios, jāā Quetiupā, jāā caquetibujūrijere ¿noa ũna tiere na tūgousayati? Jīcāārā ũnaacā jeto tūgousanucūñama,” ī woatuyupi. ¹⁷ Bairo camasā caroa quetire na catūgousaro jūgori Jesucristo mena catūgoñatutuarā tūanucūñama. Tie caroa queti, Jesucristo yaye majū niña.

18 Yn puame atiere mujãã yn jëniñapã mai: ¿Israel ya poa macããna tie quetire na tũgoesupari? Tũgoricarãma. Dios ya tutipũ cũarẽ atore bairo i woatuyupa: “Dios yaye quetire caquetibujuri majã nipetiropu quetibujubatoyupa. Bairo ati yepa nocãrõ cayoaropũ macããna cãã tie quetire nipetiropu tũgoyupa,” i woatuyupa Dios ya tutipũ.

19 Tunu mujãã yn jëniñanemopa: ¿Israel ya poa macããna caroa quetire tũgomirãcãã, tiere na tũgomasiẽsupari? Tũgomasiĩrcããma. Tiere quetibujunemogu, Moisés ãnacũ cũ caĩrĩqũẽrẽ mujãã yn quetibujugũ. Atoe bairo i woatuyupi Moisés, Dios cũ yarãrẽ cũ caĩrĩqũẽrẽ: “Yn yarã jeto meerẽ na yn maĩgu.

Tore bairo aperãrẽ na yn camairõ ñnarĩ, mujãã, yn yarã puame na mujãã pesucãtigarã.

Na mena mujãã asiajãñugarã,” ññupĩ.

20 Caberopũ tunu Isaías ãnacũ israelita majã caãmerãrẽ ĩgu, atore bairo ñnemoñupĩ:

“Noa ñna yũre camacãẽtĩmirĩcãã puame merẽ ãmerẽ yn masĩjãñũlama.

Bairo yũre camacãẽtãna puamerẽ yn camasĩrĩjẽrẽ na yn áti ñnowã.”

21 Tunu apewẽrũ Isaías puame israelita majãrẽ ĩgu, atore bairo i woatuyupi: “Tocãnacã rũmu yn wãmorĩrẽ jewãmworĩ na yn cotemiwã, yn yarã yũtu na apãro ĩ. Na puame catũgousagaena, cabaibotorã ãnirĩ yũtu atĩgaema,” i woatuyupi Isaías ãnacũ israelita majãrẽ Dios cũ caĩrĩqũẽrẽ.

11

El Israel escogido

1 Bairo ãmerẽ atore bairo mujãã yn jëniñaña: Bairo israelita majã cũrẽ cabaibotorã na caãno jũgori, “Yn ya poa macããna mee mujãã ãniña ãmerẽ yua,” ¿na qũĩati? Bairo na i ñnaecũmi. Yn cãã, israelita majã yau judío majõcu yn ãniña. Abraham ãnacũ pãrãmi, bairo Benjamín ya poa macããcũ pãrãmi majũ yn ãniña. 2 Caãnjũgoripũpuame merẽ Dios israelita majãrẽ cũ ya poa caãniparãrẽ bairo na ññajũgoyupi. Bairo narẽ, “Yn yarã mee niñama yua,” na i ññaẽtĩñami ãme cũarẽ. Mujãã masĩrã profeta Elías ãnacũ yaye quetire. Cũ puame Diore, “Israelita na carorije wapa buicãtiyama,” na i bũsujãñupĩ, Diore jëniãcũ. Tiere mujãã masĩrã. Atoe bairo i quetibujuyupa Dios ya tutipũ Elías cũ caĩrĩqũẽ quetire: 3 “Yn Quetiupũ, mũ yarã profeta majã mũ caquetibujujoricarãrẽ na pajĩãreema israelita majã puame. Na pajĩãreri, waibũtoare peori joemũgõjorica mesaari cũarẽ yasiorepeyocõããma. Yn jettore yn pajĩãrẽtĩñama. Bairo yn cũarẽ yn pajĩãgarã yn macããrã átiyama,” qũĩñupĩ Elías Diore. 4 Bairo cũ caĩrõ tũgomicãã, Dios puame atore bairo qũĩñupĩ: “Jĩcããrã israelita majã yn boyama bairãpũ. Baal cawãmecũcu aperã jũgũẽrẽ rũropatuuri mena cũ riape etanumurĩ caĩroetanarẽ merẽ jĩcã wãmo peti pũga pëñirõ cãnacã mil cãrõ majũ, yn yarã caãniparãrẽ na yn beseyaparoya,” qũĩñupĩ Dios Eliãre, i woatuyupa Dios ya tutipũ. 5 Bairo ãme cũarẽ torea bairo judío majã jĩcããrã ñna tuacõãñama Diore catũgousari majã. Narẽ Dios puame na ññamairĩ na beseyupi. 6 Bairo Dios marĩrẽ cũ caĩñamairĩjẽ jũgori marĩ cũ canetõõata, dope bairo marĩ netõmasĩena caroaro marĩ caãtĩãnie jũgori yua. Caroaro marĩ caãtĩãnie jũgori marĩ canetõmasĩata, Dios marĩrẽ cũ camairĩqũẽ puame cawapa manierẽ bairo tuabujoro.

7 Bairo, ¿dope bairo puame marĩ ñrãati? Atoe bairo puame marĩ i masĩgarã: Israelita majã puame caroaro Dios mena ñgamirãcãã, na majũ na caborore bairo caãtigarã ãnirĩ nipetiro cũ mena ãnipetiesupa. Jĩcããrã cũ cabesericarã roque cũ caborore bairo caroaro ãnimasĩñupã. Aperã cũrẽ caboena roquere

netōđjãñurō caãmoope mána, cū yaye quetire catūgoena majū na tuao joroque ásupi. ⁸ Torea bairo ñña Dios ya tutipũ cūārē: “Dios, cūrē catūgousagaenarē na yeripũ nemojãñurō cū yaye quetire catūgomasiēna majū na ãnio joroque na ásupi. Bairi ati rãmurĩ cūārē catūgousaena majū nicōãñama israelita majã mai. Cacaapee cūgorã nimirãcūã, caññaenarē bairo na tuao joroque ásupi. Tunu bairoa cū yaye quetire catūgorã nimirãcūã, tiere catūgoena majūrē bairo na ásupi,” ĩ quetibũyaya Dios ya tutipũ cūã. ⁹ David ãnacū cūã atore bairo qũñũpĩ Diore:

“Na, israelita majã na cabose rãmũ qũñenōrĩ rãmũ caãno roro majū átinucũñama.

Bairo roro na caãtiere ññarĩ popiye na baio joroque na mũ caáto ñña.

¹⁰ Cacaapee cūgorã nimirãcūã, caññaenarē bairo na tuao joroque na ása.

Tunu bairoa popiye na rupam̄ mena na tãmno joroque na ása,” ññupĩ David cū ya tutipũ Diore.

La salvación de los no judíos

¹¹ Bairi ãmerē mujãã yũ jēniñaña: Bairo judío majã Jesucristore na catūgousaeto jūgori, ¿nipetiro judío majã na yasipeticoásupari? ¡Yasipetiesupa, bairãpua! Bairo pũame baiyupa: Judío majã Diore baibotiori na catūgousagaetimiatacūārē, aperã judío majã caãmerã pũame Diore tūgousari roro na cabairijere netōđjãtiyupa. Dios pũame na netōđñupĩ. Bairo na cū canetōōrō ñnarã judío majã pũame, “Narē bairo jãã cūrē Dios cū canetōōrō jãã boya,” na ĩ tūgoñao joroque ásupi Dios. ¹² Bairo judío majã pũame Diore na catūgousaetie jūgori aperã ati um̄recóo macããna judío majã caãmerã pũamerē caroaro majū na baiyupa. Cabero judío majã tunu Jesucristore na catūgousaro bero caãmata roque, jnetōđjãñurō caroaro majū na bainemogaro ati um̄recóo macããna nipetirore!

¹³ Bairi mai, mujãã judío majã caãmerãrē jĩcã wãme ũno mujãã yũ quetibũyugaya: Mujãã, judío majã caãmerãrē Dios yũ cū caquetibũjarotũjoriquere masĩrĩ, yũ paariquere caroaro cariape majū yũ átipeyogaya. ¹⁴ Bairo mujããrē caroaro yũ caquetibũjuro, yũ yarã yũ ya poa macããna majū pũame caroaro mujãã caãtiãnierē na caññacōrō yũ boya. Bairo mujãã ñnacōrĩ yua, na cūã tūgomasiũbujiorãma Dios na cū canetōōgarijere. Bairo tūgomasiĩrĩ yua, jĩcããrã netōđjãtibujiorãma na carorije wapare. ¹⁵ Judío majã Dios macūrē na catūgousaetoi, aperã ati um̄recóo macããna judío majã caãmerã pũamerē cū mena jĩcã yericyñarē bairo caãniparã majū na ásupi. Cabero judío majã pũame tunu Jesucristore na catūgousaro bero caãmata roque, netōđjãñurō caroaro na bainemogaro. ¡Camasã cariaricarãpũrē catoricarãrē bairo caroaro majū na bainemogaro yua!

¹⁶ ĩ cōñarĩ quetibũjurarico pũamata, atore bairo niña: Jĩcã pããrē, jĩcã cuiaca peenerĩ, “Dios yaye nigarō,” marĩ caĩatato bero caãmata, carũsari cui cūã caroa cui Dios ya cui tuaya, cū caññajoro. Bairi tunu yucũ ñacōōrē, “Dios yaye ñacōō nigarō,” marĩ caĩatato bero caãmata, tii rũpũ cūã caroa Dios ya rũpũ majū tuacōãña. Atore bairo marĩ caĩcōñabueata, Abraham, jãã ñicũ ãnacū cūã cañũũ cū caãmata, cū pããmerã cūrē bairo Diore catūgousaparã cūã caroarã cañũrã nigarãma, Dios cū caññajoro.

¹⁷ Apeyera tunu judío majã pũame yucũ, olivo sawãmesctĩĩ rũpũ majūrē bairo niñama. Bairo na cabaĩmiatacūārē, tie rũpũ jĩcã rũpũre pajure rericarore bairo jĩcããrãrē na reypui Dios cūrē na catūgousaetie wapa. Mujãã, judío majã caãmerã pũame macãñucũ macããcũ olivo rũpũre bairo mujãã ãniña. Bairo caãna mujãã caãnimiatacūārē, Jesucristo mena mujãã

catūgousarije jūgori, pataaneatíri tunu olivou majūpu tii rūpūre na capataa-woricaropu majāā pūamerē wasoaoteire bairo ásupi Dios. Bairi majāā cūā āmerē olivou majū rūpūre bairo majāā āniña. Bairo caāna ānirī majāā cūā Dios yarā jīcāū pūnaa majū majāā āniña āmerē. ¹⁸ Bairo caāna ānirī majāā pūame, “Judío majā olivou majū rūpūre bairo caāna netōjāñurō caānimajūrā jāā āniña,” ĩ tūgoñæticōāña. Bairi atie pūamerē tūgoña masiritieticōāña: Tii olivou rūpū mee tii nūcōōrē jūgocatiāniña. Tii nūcōō jūgori roque nipetirije tii rūpū cūārē jūgocatiāniña. Bairi, “Judío majā netōjāñurō Dios cū camairā jāā āniña,” ĩ tūgoñæticōāña.

¹⁹ Bairo yu caīquetibujumiatacūārē, majāā jīcāārā atore bairo majāā ĩ tūgoñabujiorā: “Olivo rūpū cañueti rūpūre pajure reyupa, apei rūpū pūamerē tunu wasoapuagarā. Torea bairo jāā judío majā caāmerā pūamerē Dios cū yarā jāā caāniparore bairo ĩ, judío majārē na reyupi,” ĩ tūgoñarāma. ²⁰ Bairo majāā caītūgoñarījē cariape caānimiatacūārē, atiere tūgoñamasiritieticōāña: Dios mena na catūgoñatutuaetie jūgori israelita majārē na reyupi Dios. Bairo na átomicūā, majāā pūamerē cū yarārē bairo majāā ĩñañami, cū mena majāā catūgoñatutuarije mena jeto jūgori. Cū mena majāā catūgoñatutuaeticōāta, majāā cūā majāā netōētibujioricā. Bairi, “Caānimajūrā jāā āniña judío majā netōōrō,” ĩ tūgoñæticōāña. Dios pūame roquere cū tūgoña uwiya, “Jāā cūārē jāā reremi,” ĩrā. ²¹ Judío majā cūrē na catūgousaetie jūgori roro na caátaje wapare na masiriyobojæsupi Dios. Olivou majū rūpū caānijūgorica rūpūre pajure rericarore bairo na reyupi. Bairi majāā judío majā caāmerā cūā majāā catūgousaeticōāta, torea bairo majāā átigumi.

²² Bairi caroaro majāā catūgoñamasīrō ñiña: Dios camasārē cañnamaimasī cañu majū niñami. Baimicūā, tunu cū yaye quetire na cabaibotioata, tutuaro mena roro popiye na baio joroque caācu niñami. Judío majā cabaibotiorārē tutuaro mena na ĩñabeseyupi. Bairo caátimasī nimicūā, majāā judío majā caāmerā pūamerē caroaro majāā ásupi, majāā catūgousaro jūgori. Bairi majāā pūame majāā cū cañnamairō jūgori caroaro cū caborore bairo caātiāniparā majāā āniña. Tore bairo majāā caátijānacōāta, majāā cūārē tutuaro mena popiye majāā baio joroque majāā átigumi. Olivou rūpūre pajure reire bairo majāā regumi majāā carorije wapa yua. ²³ Bairo cabairije caānimiatacūārē, judío majā cariape na catūgousagaetiere jānarī cū mena na catūgoñatutujūgoata, cū yarārē bairo na ānio joroque na átigumi tunu. Olivou rūpū na capaatarica rūpūre jeeri tunu na capuaotenemorōrē bairo na átigumi tunu. Dise ũnie Dios cū caátimasītētē maniña. Bairi tore bairo na átimasīñami tunu cū pūnaa majū roquere. ²⁴ Olivou macāñucū macāācū rūpūre pataaneatíri apei olivou majūpu na capuaotenemomasīata, nemojāñurō na capuaotemasīpee niña, tii macāā rūpū majū pūame roquere. Tore bairo majāā, judío majā caāmerārē majāā cū caátimasīata, ĩjudío majā cū yarā caānijūgomirīcārā pūame roquere nemojāñurō cū yarā na ānio joroque na átinenomomasīñami Dios tunu!

La salvación final de los de Israel

²⁵ Yu yarā, yu bairārē bairo caāna, Dios cū caátigarique camasā mai na camasīētājērē majāā yu quetibujupa, “Jāā jeto Dios yayere camasīrā jāā āniña,” majāā caītūgoñætiparore bairo ĩ: Capāārā israelita majā Diore catūgousagaenarē bairo tuayama, aperā judío majā caāmerā nipetiro ati ũnarecōo macāāna Dios cū cabesericārā cūrē na catūgousapetiro ũno mai.

²⁶ To bero caāno israelita majā catūgousaenarē bairo Dios cū caáticūrīcārā cūā

cū tūgousa jūgogarāma tunu. Bairo tūgousa jūgori yua, nipetiro israelita majā cūrē caborā netōjīatipeticoagarāma na carorije wapare. Dios ya tutipū cūrē atore bairo ī woatuyupa israelita majā na canetōpeere:

“Camasārē canetōōpau judío majōcu Sión cawāmecuti macāpūī caacá etagumi. Bairo etari, Jacob pārāmerā roro na caátaje wapare netōōgumi.

²⁷ Bairo na carorije wapare cū canetōōrō bero caāno, cariape cajūgoyeru na cū caīquetibūju jūgoyeticūrīcārōrē bairo baigaro,”
Dios cū caīrīqūērē ī quetibūju woatuyupa cū ya tutipū.

²⁸ Jesucristo yaye caroa quetire catūgousaetimajūcōārā ānirī judío majā Dios pesuare bairo tuayama. Mujāā, judío majā caāmerā pūame Jesucristo yaye caroa quetire mujāā catūgousaparore bairo ī, tore bairo na tuao joroque átiyami Dios. Bairo átimicūā, ape watoara judío majārē na maicōāñami mai. Caānijūgoropua na ñicūjāārē cabesejūgoricu ānirī na cūrē na maicōāñami.

²⁹ Bairi Dios cū caījūgoyeticūrīcārōrē bairo cariape átimasīñami. Camasārē caroare na jori bero, di rūmu ūno tiere na ēmaētīñami tunu. ³⁰ Mujāā, judío majā caāmerā cūā tirāmupure Diore cū mujāā baibotio āninucūñupā. Ati yutea caāno pūamerē tunu judío majā cūrē na cabaibotioro īñarī, mujāā judío majā caāmerā pūamerē mujāā īñamāñami Dios. ³¹ Tore bairo mujāā, judío majā caāmerā mujāā cabairicarorea bairo āmerē judío majā cūā Diore cū baibotionucūñama. Torea bairo tuacoa ninucūñama mai ati rūmūrīrē. Dios pūame mujāā īñamaigu, tore bairo na tuao joroque átiyami judío majārē. Bairo āmerē na átimicūā, mujāārē cū caīñamairōrēā bairo caberopu na cūrē na īñamaigumi tunu Dios. ³² Bairo īgu ñiña: Nipetiro camasā na cabaibotioro īñarī jīcārō tūni cabuicunarē bairo na cūñupī Dios. Camasārē tocānacāēpūrea jīcārō tūni na īñamaigu, tore bairo na cūñupī.

³³ Bairi Dios, jnocārō majū marī camasā carorā caānarē marī qūñamāñati! Būtioro marī īñamaimajūcōāñami. Nipetirijere masīpeyocōāñami. Bairi ni jīcāū ūcū, Dios cū catūgoñarījērē, cū caátie cūrē masīpeyoetiya. ³⁴ Dios ya tutipū cūrē atore bairo ī quetibūju yupa: “Dios cū catūgoñarīqūē cūtiere ni jīcāū ūcū masīcūmi. Ni jīcāū ūcū cūrē, ‘Atore bairo pūame mū caáto ñiña,’ qūī quetibūjupo masīcūmi. ³⁵ Ni jīcāū ūcū Diore netōnucārōpū apeye ūnierē cajoricu ānirī, ‘Yū wapamoñami Dios,’ caīmasī mácūmi,” ī quetibūju woatuyupa Dios ya tutipū. ³⁶ Ati amūrecōo macāājē nipetirije cū caqūēnorīqūē jeto ñiña. Cū catutuarijere mena jūgori nipetirije ānicōā ninucūmasīña. Cū caboro jūgori cū yaye nicōā ninucūña. ¡Bairi cū jettorea basapeorique caroa majū to ānicōā ninucūáto! Bairoa to baiáto.

12

La vida consagrada a Dios

¹ Yū yarā, yū bairārē bairo caāna, Dios marīrē caroaro īñamai āninucūñami. Bairi mujāārē tutuaro mena atore bairo mujāā yū ātirotiya: Diore qūīroarā camasā waiḃcu riire altar mesapu cūrī na cajoemūgōjoricarore bairo mujāā cūā Diore qūīroarā mujāā rupau mena roro mujāā caátiganucūrījērē cūcōārī cū carotirore bairo jeto áticōā ninucūña. “Mū yarā majū jāā āniña,” cariape qūīrī, caroa macāājērē áticōā ninucūña. Dios mujāā mena cū causeaniparore bairo īrā, tore bairo mujāā caáto ñiña. Tore bairo átiri, Dios mena mujāā catūgoñatutuarijere cariape cū masīō joroque mujāā átigarā. ² Ati amūrecōo macāāna cañuena na caátīāninucūrōrē bairo átīāmerīcōāñā. Atore bairo pūame mujāā caátipee ñiña: Mujāā cacatiri rūmu cārō nemojāñurō mujāā catūgoñarījērē tūgoñawasoacōā ninucūña, caroaro cariape

mujãã caatiãnimasiãparore bairo ãrã. Bairo mujãã caatiãmata, caroaro Dios cã caborore bairo mujãã caatiãnipeere mujãã masigarã. Caroaro átajere, bairi Dios cã cañhajesorije ùnierê, bairi ñe ùnie carãsaetie cariape macããjê átaje cããrê mujãã átimasigarã.

³ Dios, yãre marĩ mujãã quetibujerotijogu yã besewĩ. Bairi mujãã nipe-tirore ñiã: Ni ùcũ mujãã mena macããcũ cã caatiãninucũmasĩrĩjê mena netõjãñurõ caanimajũurê bairo cã majũã cã tãgoñaeticõãto. Atore bairo pũame cã catũgoñarõ boya: “Jesucristo mena yã catũgoñatutuario jũgori cã caatiãnimasiãpeere yã cã cajorica wãme cãrõ yã caãtimasĩrõ jeto ñiã,” qũĩ tũgoñaãto. ⁴ Icõñarĩ mujãã yã quetibujũra mai: Marĩ rupaũ jĩcã rupaũ nimirõcãã, capee wãmecũti ricawatiya. Tie nipetirije jĩcãrõrê bairo ãmerĩã. Ricaati jeto ñiã. Marĩ caapee mena marĩ ñiã. Marĩ ãmoõ operi mena marĩ tũgoya. Marĩ rũpori mena marĩ áya. ⁵ Marĩ, Jesucristo mena catũgoñatutuarã cãã torea bairo marĩ ãniã. Capããrã nimirãcãã, cã mena macããna jĩcã rupaũre bairo caãna marĩ ãniã. Marĩ nipetiro jĩcã rupaũ ãnitororicarore bairo marĩ ãniã.

⁶ Marĩ tocãnacãũpũrea ricaati wãme jeto cariape marĩ caãtimasĩpee ùnierê marĩ joyupi Dios. Noo cã cajogarijere marĩ joyupi. Bairi tiere caroaro marĩ átigarã. Dios yaye quetire marĩ caquetibujũmasĩpeere cã cajoricarã marĩ caãmata, marĩ catũgoñatutuario cãrõ tiere camasãrê na marĩ quetibujũgarã.

⁷ Camasãrê juãtinemomasĩrĩqũêrê cã cajoricarã marĩ caãmata, caroaro mena na marĩ juãtinemogarã. Tunu bairo jũgobuemasiãrĩqũêrê cã cajoricarã marĩ caãmata, camasãrê caroaro na marĩ buegarã. ⁸ Camasãrê yeri ñajããõ joroque átimasĩrĩqũêrê cã cajoricarã marĩ caãmata, caroaro mena na tũgoñaõ joroque na marĩ átícõã ninucũgarã. Tunu bairo camasãrê dinero, o apeye ùnierê jomasĩrĩqũêrê cã cajoricarã marĩ caãmata, useanirĩqũê mena na marĩ cajoro ñiã. Camasãrê átijũgoãnimasiãrĩqũêrê cã cajoricarã marĩ caãmata cããrê, caroaro tũgoñamasĩrĩ, nũcũbugorique mena na marĩ caatiãnijũgoãnimasiãrõ ñiã. Tunu bairoa camasãrê ñfamaimasiãrĩqũêrê cã cajoricarã marĩ caãmata cããrê, useanirĩqũê mena na marĩ juãtinemogarã.

Deberes de la vida cristiana

⁹ Cariape ãmeo maiãña. Di rãmũ ùno carorije macããjêrê ñãboeticõãña. Caroa macããjê pũamerê átĩãnicõã ninucũña. ¹⁰ Jesucristore catũgõusarã ãnirĩ jĩcãũ pũnaarê bairo ãmeo maiãña. Mujãã caborore bairo mujãã caãtigaparo ùnorêã, aperã na caborore bairo pũame ása. Nũcũbugorique mena ãmeo ñiãña.

¹¹ Yeri tũgoñatutuarique mena Dios cã caborore bairo átijĩãticõã ninucũña. Cateeyepairãrê bairo tũgoñaeticõãña.

¹² “Caroaro majũ marĩ átigũmi Dios,” ĩ tũgoña useanicõã ninucũña. Popiye tãmũomirãcãã, tũgoñaenarê bairo tiere tũgoñanetõõcõãña. Di rãmũ ùno Diore cã jẽnijãnaeticõãña.

¹³ Jesucristore catũgõusarã na cabopacarijere mujãã cacũgorije mena na ricawoya. Tunu mujãã tũpũ caetarãrê caroaro mena na qũẽnoña.

¹⁴ Mujããrê roro caãnarê, “Caroare mujãã cã joãto Dios,” na ñiã. Caroaro na cabaiãpe pũamerê Diore na jẽnibojaya. “Roro cã áparo mujããrê Dios,” na ñẽtĩcõãña.

¹⁵ Noa ùna causeanirã na caãmata, na jũũ useaninemõña. Tunu noa ùna cayapapuarã na caãmata, na mena otiri na yeri tutuao joroque na átinemõña.

¹⁶ Jĩcã majãrê bairo useanirõ jĩcãrõ mena caroaro ãnajẽcusa. “Jãã, aperã netõrõ caanimajũrã jãã ãniãña,” ĩ tũgoñaeticõãña. Tore bairo caĩena ãnirĩ,

cabugoro macããna na caãnajê cutiere bairo ãnajêcusa. “Aperã netdõrõ camasîrã majû jãã ãniãna,” í tũgoñaeticõãña.

¹⁷ Noa ùna mujããrê roro na caáto, mujãã cûã roro na átiãmeeticõãña. Caroaro átiãnajêcusa, noa ùna mujããrê na busupaetio joroque ìrã. ¹⁸ Noo mujãã caátijĩãtiro cãrõ nipetiro camasã mena jĩcã majãrê bairo useanirõ jĩcãrõ mena caroaro ãnajêcusa. ¹⁹ Yũ yarã, yũ bairãrê bairo caãna, yũ camairã, mujããrê ñiãna: Noa ùna mujããrê roro na caáto, mujãã majû roro na áticãnamueticõãña. Dios pũame roque mujããrê roro caãnarê na ñãbesegumi. Cũ yaye woaturica tutipũ cããrê atore bairo í woatuyupa: “Yũ roque camasãrê cañãbesepã yũ ãniãna. Roro na caátajere cariape na ñiãbesegũ, ñũpĩ marĩ Quetiupã,” í woatuyupa cũ ya tutipũ cããrê. ²⁰ Aperopũ cããrê atore bairo í woatunemoñupã: “Mũ pesu, mũrê catutii, cũ caãhariata, cũ ugarique nuãna. Cũ cañemejpiata, cũ etirique joya. Bairo cũrê caroaro mũ caápata, roro mũ cũ caátajere bobotũgoñaegumi,” í woatuyupa. ²¹ Bairi aperã mujããrê roro na caátimiatacããrê, roro na átiãmeeticõãña. Caroa pũamerê na átiãmeña. Bairo mujãã caápata, roro mujãã caãmeo átibujioataje buipearo ãninemoetigaro yua.

13

¹ Dios jeto rotimasĩrĩqũerê jomasĩñami camasãrê. Torena, ati yepa quetiuparã cûã Dios cũ carotimasĩrjê jũgori ati yepa macããna camasãrê na rotimasĩnucũñama. Cũ cacũrĩcãrã majû niñama. Bairi nipetiro na quetiuparã na caátirotirore bairo jĩcãrõ tũni tũgouũsaya. ² Bairi ni jĩcãũ ùcũ ati yepa quetiuparãrê cabaibotioũ, Dios cũ caátiroticũrĩqũerê cabaibotioũre bairo tuayami. Bairo roro cabaibotiorãrê popiye na baio joroque na átigumi Dios. ³ Ati yepa macããna quetiuparã, caroaro caátiana camasãrê roro caátiparã mee niñama. Camasã roro caátiparã roquere, uwitũgoñaõ joroque roro na átinucũñama na yaye wapa. Bairi quetiuparã mena tũgoña uwiricaro mano mujãã caãnigaata, caroaro átiãnajê cutimasĩña. Bairo caroaro mujãã caátianimasĩata, quetiuparã pũame, “Caroaro mujãã átiãnimasĩña mujãã roque,” mujãã ìgarãma. ⁴ Añoa quetiuparã Dios cũ cacũrĩcãrã cũ caborore bairo mujããrê cajuátiparã majũrê na cũñupĩ. Tore bairo cũ cacũrĩcãrã na caãnimiatacããrê, roro caãna mujãã caãmata, na mujãã uwigarã mujãã quetiuparãrê. Na pũame cabugoro majũã carotimasĩparã, Dios cũ cacũrĩcãrã mee niñama. Dios roro caãnarê na cañãbeseparore bairo í, quetiuparãrê bairo cũ cacũrĩcãrã niñama. ⁵ Bairi mujãã quetiuparã na caĩrjêrê caroaro tũgopeorotiya, mujããrê popiye na áperio joroque ìrã. Tunu bairo, “Dios, marĩ quetiuparã marĩ na carotiro boyami,” mujãã yeripũ í tũgoñarĩ, mujãã quetiuparãrê caroaro tũgopeorotiya. ⁶ Dios cũ caborore bairo capaacoteparã majũrê bairo cũ cacũrĩcãrã na caãno jũgori, impuestos gobierno yaye na cawapajênirjê ùnie cããrê na wapa joya.

⁷ Tocãnacãũpũã ati yepa macããna quetiuparãrê caroaro mujãã caátipeere na caátirotirore bairo na átibojaya. Ni ùcũrê apeye ùnierê cũ mujãã cawapamoata, tie wapare cũ wapa joya. Tunu bairo impuestos na cawapajênirjê ùnie cããrê na wapa joya. Nipetiro na ùnarê nucũbugorique mena ñnarĩ, caroaro na ìroaya.

⁸ Aperãrê na wapamoeticõãña. Jicoquei na mujãã cawapamorjêrê na wapatipeyocõãña. Ìmeo mairĩqũê pũame capetietie niña. Bairi ãmeo maicõãninucũña. Ni ùcũ aperãrê camaicõãninucũũ pũame Dios cũ caátiroticũrĩqũê nipetirijere caroaro cariape ácu átiyami. ⁹ Dios atore bairo átiroticũñupĩ: “Mujãã nũmoa caãmerã mena, o mujãã manapũã caãmerã

mena roro átiepeeticõãña. Tunu camasãrê na pajjãeticõãña. Tunu ya-jaeticõãña. Tunu aperã yaye cããrê ññaugoticõãña,” i cũipuri Dios. Atie, bairi apeye roticũriqũe mena neñori jicã risero mena atore bairo marĩ i quetibũy masiña: “Mujãã majũ rupaure mujãã camairõrêã bairo aperã camasã cããrê na maiña,” marĩ i masiña. ¹⁰ Camaimasĩrã ruame aperãrê roro áperinucũñama. Bairi tore bairo narê na camaimasĩcõãmata, Dios cũ caroticũriqũerê caátipeyocõãrãrê bairo tuayama.

¹¹ Atie nipetirije ãme marĩ caãnierê catũgoñamasĩnemocõãnipce niña. Merê Dios marĩrê cũ canetõõpa rũmũ cõñarõ majũ baiya. Caũgoyepũ Dios yaye quetire cariape marĩ catũgousajũgorica rũmũ netõjãñurõ cõñarõ majũ baiya. Bairi ãmea masacatiri caãnijũgoyecũtiparã marĩ ãniña. Cacãnirãrê bairo baietirotiya. ¹² Jesucristo cũ caetapa rũmũ cõñarõ majũ baiya. Ape rũmũ cabusuatõre bairo merê ti rũmũ etaro baiya. Bairi ati ãmũrecõ macããna cañuena canaitãrõõpũ caãnarê bairo caãna roro na caátiere bairo áperirotiya. Jicãũ soldau cũ wapana mena ãmeo qũẽgu, ãpõã jutirore jãñarĩ, cũ besu mena cũ caãnorêã bairo marĩ cũã wãti marĩ wapacũ roro marĩ cũ caátigarijere netõncãcõãgarã, Jesucristo mena tũgoñatuta nemorotiya. ¹³ Bairi ãmũreco cabaupetiro majũ caãnarê bairo caãna ãniri caroa macããjẽ jeto caátiparã marĩ ãniña. Ati ãmũrecõ macããna bose rũmũ caãno eticũmurĩ na caawajañesẽãrõrê bairo cabaietiparã marĩ ãniña. Tunu carõmia mena roro caãperiparã marĩ ãniña. Carõmia cũã caũmũa mena roro caãperiparã niñama. ãmeo qũẽriqũẽ cããrê caãperiparã marĩ ãniña. Tunu aperã yoyere caĩñaugaripeaetiparã marĩ ãniña. ¹⁴ Bairo ruame marĩ átigarã: Soldau cũ rupaure cũ caqũẽnõrõrê bairo marĩ cũã marĩ Quetiupau Jesucristo cũ catuuarije mena tutuaro marĩ yeri tũgoñatutuagarã. Ati rupaũ mena roro marĩ caátiganucũrõrê bairo marĩ átiãmerĩgarã yua.

14

No critiques a tu hermano

¹ Ni ãcũ Jesucristo mena catũgoñatuta wẽpũẽcũ cũ caãmata, caroaro cũ bocãri cũ qũẽnoña ñubueri majã mena. Cũ ãcũ mena busuri, tutuaro mena ãmeo busurique netõeticõãña. ² Mai, icõñarĩ mujãã yũ quetibũjupa na ãna na cabairijere: Jicããrã, “Nipetiri wãme ugariquere jãã caugaro ñurõ,” i tũgoñanucũñama. Bairo na caĩtũgoñamiatacũãrê, aperã Jesucristo mena caroaro catũgoñatuta wẽpũẽna ruame oté jeto ugarĩ ãninucũñama. Waibũtoa rii ãnierê ugaetinucũñama. ³ Bairi ni jicãũ ãcũ nipetiri wãme ugariquere caugau cũ caãmata, apeĩ jicã wãme ãnie caugatinucũũ ruamerê cũ qũĩnateeticõãto. Tunu bairo jicã wãme ãno ugariquere caugaecũ ruame cũã, apeĩ nipetiro ugariquere cauganucũãrê roro cũ cũ busupaicoteeticõãto. Merê cũ cũã Dios cũ cabesericũ niñami. ⁴ Bairo Diore capaacoteri majõcũ cũ caãnoi roro cũ busupaicoteeticõãña. Caroaro cabaimasiata, o roro cabaiata cããrê, jicãũ cũ quetiupau jeto tie cabairijere qũẽnomasĩñami. Bairi marĩ Quetiupau Jesucristo roque caroaro cũ cabaĩpeere caátimasĩ majũ niñami. Bairi nipetirije caugamasĩ cããrê caroaro cũ tuao joroque cũ átigumi cũ caátimasĩrĩjẽ jũgori.

⁵ Apeyere mujãã ñi cõñanemogu tunu: Jicããrã, ape rũmũ netõjãñurõ caãnimajũrĩ rũmũ cũgonucũñama Diore na cañubuepa rũmũrê. Aperã ruame, “Tocãnacã rũmũ jicãrõ tãni Diore cañubuepe niña,” i tũgoñanucũñama. “Tore bairo marĩ caãto boyami Dios,” i tũgoñarĩ, tore bairo cariape caátiparã mujãã ãniña, mujãã caĩtũgoñarõrêã bairo yua. ⁶ Jicãũ ãcũ jicã rũmũrê, “Dios ya rũmũ niña,” ñri Diore cũ caĩroacõãmata, caroaro ácũ átiyami. Apeĩ, “Tocãnacã

rãmua jĩcãrõ tãni Diore cañubuepee niña,” i tãgoñarĩ Diore cã caĩroacõãmata, caroaro ácu átiyami cã cãã. Torea bairo apeĩ cãã, “Nipetiri wãme ugariquere ugartotiya,” ĩrĩ Diore cã caĩroacõãmata, caroaro ácu átiyami. Bairo ugari, Diore, “Yũ mena mũ ñũjãñuña,” qũĩnucũñami. Apei, “Waibucũ riire ugaetirotiya,” ĩ tãgoñarĩ Diore cã caĩroacõãmata, cã cãã caroaro ácu átiyami. Cã caugarije otẽre ugari, Diore, “Yũ mena mũ ñũjãñuña,” cã yerĩpũ qũĩ jẽnimasiõõãñami cã cãã.

7-8 Jesucristo niñami marĩ Quetiupau. Bairo marĩ caborore bairo jeto caátĩanimasiãparã mee marĩ ãniña. Marĩ cacatiri rãmũ caãno, o marĩ cariaro bero cããrẽ marĩ Quetiupau cã carotirore bairo caátiparã marĩ ãniña. 9 Jesucristo pũame riacoamicãã tunu catiyupi, nipetiro camasã cacatirã, cariaricarã cããrẽ quetiupau majũ cã caãnimasiãparore bairo ĩ.

10 Bairo, ¿dopẽĩrã mujãã pũame aperã Jesucristore catũgousarãrẽ na mujãã busũpaicotenucũñati? ¿Dopẽĩrã narẽ cabũgoro macããnarẽ bairo na mujãã ĩñanucũñati? Marĩ nipetiro Dios cũ caĩñabeseri rãmũ caãno, marĩ caátaje caãno cãrõrẽ marĩ ĩñabese ecogarã. Bairo marĩ yarã Jesucristore catũgousarãrẽ na ĩñabeserãrẽ bairo caĩetiparã marĩ ãniña. 11 Dios yaye woaturica tutipũ cããrẽ Dios cã caĩrĩqũerẽ atore bairo woatuyupa:

“Yũ, caãnicõãninucũũ ãnirĩ mujããrẽ cariape quetibũjũ ñiña cabaĩpeere: Nipetiro camasã ñiroagarãma.

Rũropatuuri mena etanumurĩ nipetiro, ‘Mũ, Dios, cañũũ catutuaũ majũ mũ ãniña,’ ñi basapeogarãma,” ĩ woatuyupa.

12 Tie na cawoaturiquere tũgori bero, atore bairo marĩ masiña: Marĩ, tocãnacãũpũrea ati yepapũ ãna, nipetirije marĩ caátajere marĩ jẽniñagumi Dios. “¿Dopẽĩrã tore bairo mujãã áti?” marĩ ĩ jẽniñagumi. Bairo cã caljẽniñarõ, cã marĩ caquetibũjũpea niña.

No hasas tropezar a tu hermano

13 Bairo tiere tãgoñarĩ marĩ caãmeobusũpainucũrĩjẽrẽ marĩ jãnarõã. Bairo pũame átirotiia: Mujãã yarã Jesucristore catũgousari majãrẽ, mujãã caátĩãnie mena roro na tãgoña yapapuaõ joroque na ápericõãña. Jesucristo mena na catũgoñatutuarijere royetueticõãña. 14 Yũ, marĩ Quetiupau Jesucristore catũgousau ãnirĩ, ñe ñie rusaeto atore bairo ñi tãgoñatutuacõãña: Nipetirije yũ caugarije cañurĩjẽ jeto niña. Apei pũamerã apeye ñie ugariquere, “Tie ugarique carorije niña,” cã caĩtãgoñaata, tie cãrẽ carorije niña. 15 Bairo aperã na caũgaetĩnucũrĩjẽrẽ na caĩñajoro mujãã caũgaata, na pũame roro tãgoñabujorãma. Bairo mujãã caápata, narẽ mairã mee mujãã átiya. Jesucristo yucũpãĩpũ riari na cããrẽ na netõõbojayupi. ¡Bairo ugarique mujãã caũgaãninucũrĩjẽ jũgori Jesucristore na catũgoñatutuarije to yasio joroque na ápericõãña! 16 Mujãã caátĩanimasiãrĩjẽ jũgori aperãrẽ tãgoña yapapuaõ joroque na mujãã caápata, na caĩñajoro tore bairo átinemoeticõãña, mujãã caátiere busũpairema ĩrã. 17 Marĩ, Dios cã carotimasĩrĩpau macããna marĩ caãnoi, jĩcã wãme ñie ugariquere uga, eti, marĩ caátĩnucũrĩjẽ wapa maniña Dios cã caĩñajoro. Atore bairo marĩ caátie pũame caãnimajũrĩjẽ niña: Caroaro cariape átiãnajẽ, tunu bairo aperã mena caroaro yerĩjõrõ mena ãnajẽ, tunu useãnio joroque ãmeo átaje pũame roque caãnimajũrĩjẽ niña. Espĩritu Santo cã camasiõrĩjẽ jũgori tiere caátiparã marĩ ãniña. 18 Nĩ ũcũ tore bairo átiãnajẽ cutiri Jesucristo cã caborore bairo caácu caroaro ácu átiyami Dios cã caĩñajoro. Bairo caroaro cã caáto ĩñarĩ camasã cãã, “Caroaro átiyami,” qũĩgarãma.

19 Bairi marĩ puame nipetiri wãme yerijõrõ añajẽ cutaje macããjẽrẽ caátĩaninucũparã marĩ añiña. Tiere caãna añirĩ yua, Jesucristo mena tũgoñatutuanemo joroque marĩ ãmeo átigarã. 20 Bairi ugarique mujãã caugañinucũrĩjẽ jũgori Dios cũ caborore bairo na caátiere na átijãnao joroque ápericõãña. Bairopua, nipetirije ugarique cañurijẽ jeto niña. Aperã na caugaetinucũrĩjẽrẽ na caññajoro marĩ caugarije jũgori Jesucristo mena na catũgoñatutuarijere na jãnao joroque átaje puame roque cañuetie niña. 21 Aperã catũgoñatutuawẽpũenarẽ, “Marĩ caátĩanie mena jũgori Jesucristore na tũgoñajãnao joroque na marĩ átire,” Ìrã, atore bairo marĩ caáto ñuña: Marĩ yuũ carĩire caugaecu cũ caãmata, marĩ cũã ugaetirotiya. Use ocore caetiecu cũ caãmata, marĩ cũã etietirotiya.

22 “Nipetiri wãme ugariqueere caugamasĩrã jãã añiña,” caĩtũgoñatutuarã na caãmata, na caátĩanimasĩrĩjẽrẽ Dios jetore cũ na caquetibũjuro ñuña. jNi jĩcãũ ùcũ cũ caátie mena, “Dios cũ caññajoro caroaro yu átiya,” caĩtũgoñamasĩ puame useanirĩ niñami! 23 Ni ùcũ cũ caugapeere, “Atiere yu caũguro ñuetõ,” Ì tũgoñamicũã, tiere cũ caugaata, tie wapa buicũtiyami, cariape cũ catũgoñatutuaetie jũgori. Nipetirije marĩ caátipeere, “Atie marĩ caátipee cañurijẽ niña Dios cũ caññajoro,” caĩtũgoñatutuarã nimirãcũã, ricaati marĩ caápata, carorije macããjẽrẽ ãna marĩ átiya.

15

Agrada a tu prójimo, no a ti mismo

1 Marĩ, Jesucristo mena tutuaro catũgoñatutuawẽpũrã marĩ caãmata, aperã catũgoñatutuawẽpũenarẽ na juána, marĩ majũã catũgoñatutuawẽpũenarẽ bairo tũgoñarĩqũẽ cutirotiya. Marĩ majũã marĩ caátijesorije ùnie jetore áperirotiya. 2 Marĩ nipetiro aperã caroaro na caãñipee, na caññajesorije ùnie puamerẽ caátiparã marĩ añiña, Jesucristo mena nemojãñurõ na catũgoñatutuanemoparore bairo Ìrã. 3 Jesucristo cũã cũ yaye caãñipee jetore ápeyupi, ati yeparu ãcũ. Dios yaye woaturica tutipũ cũãrẽ cũ cabairiquere atore bairo Ì woatuyupa: “Mũrẽ roro caĩbũjioatana yu puamerẽ roro Ìnucũñama,” Ì woatuyupa Cristo cũ pacure cũ caĩrĩqũẽrẽ. 4 Nipetirije tirũmũpu Dios yaye queti na cawoaturiquere marĩ masĩrotirã woatuyupa. Bairi popiye baimirãcũã, tie caquetibũjurore bairo caátimasĩrã añirĩ Jesucristo mena marĩ tũgoñatutuacõã ninucũgarã. Tunu bairoa tiere bueri bero caroaro yerijõrõ marĩ añimasĩgarã. Tore bairo caãna añirĩ Dios mena marĩ caãñipeere useanirĩqũẽ mena marĩ cotegarã.

5 Bairo roro popiye marĩ cabaiaata, Dios puame roque Jesucristo mena marĩ tũgoñatutuacõãnio joroque marĩ átinucũñami. Tunu yerijõrõ marĩ ãnio joroque caácu niñami. Bairi mujããrẽ Jesucristo cũ caátĩanãtõrẽ bairo, jĩcãrõrẽ bairo caãñajẽcuna mujãã ãnio joroque átigumi. 6 Bairo cũ caáto jũgori, tocãnacãpũna jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩ useanirõ atore bairo mujãã átigarã: Dios, marĩ Quetiupau Jesucristo pacure jĩcãrõ mena, “Mũ, cañuu mũ añiña,” cũ mujãã Ì basapeogarã.

El evangelio es anunciado a los no judíos

7 Jesucristo mujããrẽ cũ caátatorea bairo mujãã cũã mujãã mena macããnarẽ na Ìñamairĩ caroaro nucũbũgorique mena na Ìñaña. Bairo mujãã caáto Ìñarã, “Caroũ cañuu niñami Dios,” Ì Ìñagarãma camasã cũã. 8 Tunu atore bairo mujãã ñi quetibũjnemoña: Jesucristo puame jãã, judío majãrẽ jãã juátigu asũpi ati yeparure. Tie Dios cũ caátipeere jãã ñicũjãã ãnanarẽ cũ caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽ

bairo cañuu añirĩ cū caátipeyorijere marĩ masĩo joroque ĩ, asúpi Jesús ati yeparure. ⁹ Tunu bairoa mujãã, judío majã caãmerã cūã nocãrõ mujãã cū caĩñamairõ jūgori Diore mujãã cabasapeoparore bairo ĩ, asúpi Jesús ati yeparu. Dios ya tutipũ cūã Jesucristo cū pacure cū caĩbusariquere atore bairo ĩ woatuyupa:

“Bairi judío majã caãmerã watoaru ãcũ, ꞑnocãrõ cañuu majũrẽ mũ yũ basapeogu!

‘ꞑNocãrõ Dios catutuaũ majũ niñami!’ ĩrĩ mũ yaye basarique mena mũ yũ basapeogu,”

ĩ woatuyupa Cristo cū caĩrĩqũerẽ.

¹⁰ Tunu apearupu Dios ya tutire na cawoaturique atore bairo ĩnemoña:

“ꞑDios ya poa macããna cū cabesericarã mena mujãã ape yepaa macããna judío majã caãmerã cūã useanirĩ ãña!”

¹¹ Tunu aperopũ ĩ woatunemoñupã ti tutipare:

“Ape yepaa macããna judío majã caãmerã nipetiro tocãnacã poa masapoari macããna cūã,

ꞑmarĩ Quetiupare cū basapeoya!” ĩ woatuyupa.

¹² Isaías cūã atore bairo ĩ woatuyupi:

“Isaĩ pãrãmi ape tuti bero macããcũ buiagumi. Cãrẽ Dios pũame judío majã caãmerã quetiupare bairo caãcũ cū cũgumi.

Bairi na pũame, ‘Jããrẽ canetõõpau niñami,’ cū mena ĩ tũgoñatutuagarãma,” ĩ woatuyupi Isaías ãnacũ.

¹³ Bairi camasãrẽ Jesucristo mena tũgoñatutua masĩrĩqũerẽ cajonucũũ Dios pũame useanirĩqũẽ, yerijõrõ ãnajẽ cutaje cũãrẽ ñe ùnie rusaricarõ mano mujããrẽ cū jonemoãto. Tunu bairoa Espiritu Santo cū camasĩrjẽ jūgori nemojãñurõ cū mena mujãã catũgoñatutuamasĩpeere cū jonemoãto.

¹⁴ Yũ yarã, yũ bairãrẽ bairo caãna, ñe ùnie rusaricarõ mano mujããrẽ atore bairo ñi tũgoñatutuacõãña: Caroaro ñe ùnie rusaeto caãtiãna mujãã ãniña. Tunu Jesucristo yayere caroaro majũ camasĩrã mujãã ãniña. Bairo caãna ãnirĩ mujãã majũ mujãã ãmeo quetibũju masĩña caroaro mujãã caãnajẽ cutipeere. ¹⁵ Mujãã, bairo caãtiãnimasĩrã mujãã caãnimiatãcããrẽ, ati tutipare tutuaro mena yũ quetibũju woajoya, mujãã catũgojũgorique jĩcã wãmerĩ mujãã caãnipee carũsarijere mujãã camasĩritietiparore bairo ĩ. Dios yure caroaro ãcũ, Jesucristo yaye quetire mujããrẽ quetibũju rotijou yũ cũwĩ.

¹⁶ Bairi Jesucristore capaacoteire bairo yũ cũwĩ, judío majã caãmerã caroaro na caãniparore bairo ĩ. Bairo Jesucristore capaacoteire bairo yũ caãnie pũame atore bairo niña: Dios, judío majã caãmerã cũãrẽ na cū canetõõgarije macããjẽ quetibũjurique quetire na yũ quetibũjunucũña. Bairo na quetibũjuri yua, sacerdote majã Diore cū useanio joroque ãna waibucũ riire na cajoemũgõrĩcãrõrẽ bairo yũ cūã Diore, “Ãnoa, mũ yarã niñama,” cū yũ caĩquetibũjurije jūgori Dios pũame cū useanio joroque átigu, na quetibũju yũ átija judío majã caãmerãrẽ. Bairo yũ caãto, Espiritu Santo pũame narẽ Dios yarã na ãnio joroque na átinucũñami.

¹⁷ Torecũ, yũ pũame Jesucristo mena catũgoñatutuaũ añirĩ Dios yure cū caquetibũjuritjocũrĩqũerẽ tũgoñarĩ bũtiõro tie paarique mena yũ useaniña.

¹⁸ Judío majã caãmerã Jesucristo yaye quetire na tũgõusao joroque ĩ, Jesucristo yũ cū camasĩõjorije mena yũ caãtimasĩrĩ wãme jetore na yũ quetibũjunucũña. Ape wãme ùno na yũ quetibũjetinucũña. Bairi yũ caquetibũjurije jūgori, tunu yũ caãtiãni ĩñomasĩrjẽ jūgori jĩcããrã na tũgõusao joroque na yũ átinucũña. ¹⁹ Tunu Espiritu Santo yũ cū camasĩõjorije mena yũ caãtijẽño ĩñomasĩrjẽ jūgori na tũgõusao joroque na yũ átinucũña. Tore

bairo ácu, Jerusalén macāi quetibujū jūgoacá, Iliria cawāmecutorū Jesucristo camasārē cū canetōōriqūē quetire caroaro jīcārō tūni cariape na yū quetibujūetawū. ²⁰ Aperā na caquetibujū ñesēāētīnucūrōpū macāānarē Jesucristo yaye quetire yū quetibujū ñesēāganucūña. Aperā na caquetibujūjaricarōpū yū quetibujūbuīpeo ñesēāgaetinucūña. ²¹ Tore bairo yū caātie pñame Dios yaye quetire woarica tutipū na cawoatujāgoyeticūrīcārōrēā bairo baiya. Maí, atore bairo ī quetibujū woatuyupa: “Aperā camasā cū yaye quetire camasīētāna nimirācūā, tiere quetibujūecogarāma. Cū yaye queti na catūgoetajere tūgomasiūjūgogarāma,” ī woatuyupa Dios ya tutipū.

Pablo piensa ir a Roma

²² Yū caīrōrē bairo ape macāārīpū macāānarē quetibujūñesēānucūrī, mujāā tūpū yū ámasīētīña maí. “Roma macāpū yū águ,” nairō ī tūgoñamicūā, yū ámasīētīña. ²³ Bairūna, merē yū paariquere yū átiyaparoya ati yepaa macāāna mena. Nocārō yoaro capee cūmarī majū mujāārē ñiñañesēāū áganucūmiña. ²⁴ Bairi Españarū ácu roque mujāārē ñiñānetōágu. Bairo nocārō caroaro useanirō mujāārē yū caīñarō bero, mujāā pñame roque yūre mujāā cajuáto yū bootūgoñaña, Españarū yū caāti rūmū caāno. ²⁵ Baimicūā maí, Jerusalén macāpū yū águ, to marī yarā Jesucristore catūgousari majārē na juāti ácu. ²⁶ Jesucristore catūgousari majā Macedonia macāāna, bairi Acaya yepa macāāna cūā na majūā na caboro dinerore neñoñupā. Jerusalén macāāna Jesucristore catūgousarā cabopacarārē na jogarā, tiere neñoñupā. Torecū, tie dinerore Jerusalēpū na jeábojagu yū átiya maí. ²⁷ Na majūā na caboro tie dinerore neñoñupā. Bairo na caátaje ñujāñuña. Maí, cajūgoyepure judío majā Jesucristore catūgousajūgoricarā cū yaye macāājē caroa quetire na quetibujū batojūgoyupa. Bairo caroaro na na caátaje āmeoñe, na cūā na cacūgorije ūnie mena na cajuátinomepa niña. ²⁸ Bairo tie dinerore Jerusalén macāānarē na nuni yaparori bero, Españarū ácu mujāārē ñiñānetōágu. ²⁹ Bairi ñe ūnie rūsaricaro mano atore bairo ñi tūgoñatutuacōāñā: Mujāā tūpū yū caetaro marī nipetiropñrea caroa majūrē marī jomajūcōāgami Jesucristo.

³⁰ Yū yarā, yū bairārē bairo caāna, mujāā Jesucristore catūgousarā mujāā āniña. Tunu Espiritu Santo cū camasīōjorije jūgori caāmeomaimasīrā mujāā āniña. Bairo caāna mujāā caānoi, yūre juátinomorā, atore bairo mujāā caāto yū boya: Popiye baimicūā caroaro yū caātiānipeere Diopure yū jēnibojaya. ³¹ Dios, Judea yepa macāāna Jesucristore catūgousaena cañuena, roro yūre na caātipereere cū caēñotaparore bairo īrā, Diopure butioro yū mujāā jēnibojawa. Tunu bairo Jesucristore catūgousarā Jerusalén macāānarē na cajuátijorije na yū cajeátiere ññarī bero na useanio joroque īrā, Diopure yū jēnibojaya. ³² Bairo Diore yū mujāā cajēnibojaro jūgori useanirīqūē mena mujāā ñiñāñ etagu, Dios cū cabooota. Bairo topū mujāārē ñiñañesēāūpū roque yua, mujāā tūpū yū tūgoña yerijāmasīgn. ³³ Bairi marī Pacū Dios caroaro yerijōrō ānimasīrīqūērē cajou mujāā nipetiro mena cū ānicōā ninucūáto. Bairoa to baiáto.

16

Saludos personales

¹ Bairi āmerē mujāā ñiña: Marī yao Febe cawāmecucore mujāā tūpū cō caetaro, caroaro mena cō mujāā bocāwa. Caroaro cō mujāā cajuáto yū boya.

Cõ cũã Cencrea macã macããna ñubueri majãrẽ butiuro cajuátinucũõ niñamo. ² Jesucristo mena cõ cũã cõ catũgoñatutuario jũgori, mujãã cũã jĩcãrõrẽã bairo Jesucristore catũgousarã ãniri jĩcã majã ãmeo qũẽnorĩcãrõrẽ bairo cõ qũẽnoña. Bairi nipetirije cõ cabopacarijere cõ joya. Cõ pũame capããrã ñubueri majãrẽ caroaro mena na juãtiãninucũñupõ. Yũ majũ cũãrẽ caroaro yũ juãtinemonucũwõ.

³ Apeyera, Prisca bairi Aquila cawãmecuna na ñuáto. Na, pũgarãpũa yũrea bairo Jesucristo yaye macããjẽrẽ capaabojarã, cũ carotirã, yũ bapãrã niñama. ⁴ Na pũame roro tãmũobujiowã, yũre roro aperã yũ na caátibujiopeere ãñotamirã. Bairo caroaro yũ na caátajere tũgoñarĩ butiuro, “Yũ mena ñumajũcõãwã,” na ñijoya. Yũ jeto mee tore bairo ñiña. Nipetiro ñubueri majã poari judio majã caãmerã cũã ñnucũñama. ⁵ Torea bairo tunu na ñuáto nipetiro marĩ yarã ñubueri majã Prisca, bairi Aquila ya wii pũ caneñanucũrã cũã. Bairi apeĩ, yũ baire bairo caãcũ, yũ camai Epeneto cawãmecucu cũ ñuáto. Cũ pũame Asia yepa macããcũ, aperã ti yepa macããna jũgoye Jesucristore catũgousajũgoricu majũ ãmi. ⁶ María cawãmecuco cũã cõ ñuáto. Cõ pũame mujããrẽ butiuro caroaro mujãã caãnorẽ bori, mujãã juátinucũñamo. ⁷ Aperã yũ ya macã macããna Andrónico, apeĩ Junias cawãmecuna yũ mena preso jorica wii pũ caãnana cũã na ñuáto. Mai, na pũame apóstolea majã mena macããna na camairã majũ niñama. Bairi tunu yũ jũgoye Jesucristore tũgousajũgoyupa.

⁸ Ampliato cawãmecucu cũã cũ ñuáto. Marĩ Quetiupare catũgousau cũ caãnoi, yũ bapa, yũ camai majũ niñami cũ cũã. ⁹ Apei Urbano cũã cũ ñuáto. Cũ cũã jããrẽã bairo Jesucristo yaye macããjẽrẽ capaanicũũ majũ niñami. Apei yũ camai Estaquis cũã cũ ñuáto. ¹⁰ Cũ ñuáto Apelles cawãmecucu cũã. Cũ pũame Jesucristo mena cũ catũgoñatutuarijere marĩ masiõ joroque caroaro átiãninucũñami. Bairi aperã Aristóbulo ya wii macããna cũã na ñuáto. ¹¹ Apei yũ ya macã macããcũ Herodiõn cũã cũ ñuáto. Bairi Narciso ya wii macããna Jesucristore cariape catũgousarã cũã na ñuáto. ¹² Marĩ Quetiupau yaye macããjẽrẽ capaabojanucũrã rõmirĩ Trifena, apeo Trifosa cũã na ñuáto. Bairi apeo jãã baiore bairo caãcõ Pérsida cõ ñuáto. Cõ pũame tutuaro mena marĩ Quetiupau yaye paarique macããjẽrẽ paanicũñamo. ¹³ Rufo cũã cũ paco mena cũ ñuáto. Cũ pũame Jesucristo mena catũgoñatutuau nipetiro to macããna na camasĩ majũ niñami. Cũ paco cũã caũuo, yũ paco majũrẽ bairo caroaro yũ caĩnao ninucũñamo. ¹⁴ ãnoa cũã na ñuáto: Asĩncrito, apeĩ Flegonte, apeĩ Hermes, apeĩ Patrobas, apeĩ Hermes, bairi aperã marĩ yarã na mena macããna ñubueri majã cũã na ñuáto. ¹⁵ Na ñuáto ãnoa cũã: Filólogo, apeo Julia, apeĩ Nereo, apeo cũ baio cũã, apeo Olimpã cawãmecuco cũã cõ ñuáto. Bairi nipetiro Jesucristo mena catũgoñatutuarã marĩ yarãrẽ bairo caãna na mena caãna cũã na ñuáto.

¹⁶ Bairi mujããrẽ ñiña: Mujãã to macããna tocãnacãpũa nucũbugorique mena ãmeo bocãri caroaro ãmeo jẽninucũña. Nipetiro ato macããna ñubueri majã Jesucristore catũgousari poari macããna mujããrẽ ñurotjõyama.

¹⁷ Yũ yarã, yũ bairãrẽ bairo caãna, tutuaro mena atore bairo mujããrẽ ñiña: Masacatiri ãña. Jesucristo mena jĩcãrõrẽ bairo mujãã tũgoñatutuamasĩtĩtĩõ joroque caãna mena ãmerĩcõãña. Tunu roro mujããrẽ yapapauo joroque caãna mena ãmerĩcõãña. Na yaye queti pũame mujããrẽ jãã caquetibũjurique macããjẽ ñnie mee, ricaati quetibũjurique niña. Torenã, na mena ãmerĩcõãña. ¹⁸ Na pũame marĩ Quetiupau Jesucristo cũ caãtirotirijere caquetibũjunucũrã mee niñama. Na majũã roro na rupau caborore bairo na caãtie macããjẽrẽ quetibũjurã átinucũñama. Tunu bairoa caroaro ñtõri, tũgoricaro ñurõ carorije

macããjêrê quetibujuri, camasã cayeri tũgoñatutuaenarê roro na i quetibujuru mawijionucũnama. ¹⁹ Mujãã ruame roque caroaro Jesucristo yaye quetire mujãã tũgousaya. Camasã nipetiro cãã cãrê mujãã catũgousanucũrĩjêrê caroaro masĩnama. Bairi yu cãã mujãã mena yu useaniña. Tunu bairo caroa Espĩritu Santo mujããrê cũ camasĩõjoriye jũgori caroa macããjê jetore mujãã caãtiãno yu boya. Carorije macããjê roquere mujãã caãtiãno yu boetiya. ²⁰ Tore bairo mujãã caãtimasĩrõ jũgori marĩ Pacu Dios yerijõrõ añajêrê cajomasĩ ruame, wãtĩ mujããrê caĩtonucũrê yoaro mee cũ mujãã netõncãõ joroque átigumi. Mujãã rupori mena apeye ùnierê pea aborericarore bairo cũ mujãã átio joroque átigumi Dios. Marĩ Quetiupau Jesucristo caroare mujãã cũ jonemoãto.

²¹ Mujããrê ñurotijoyami yu bapa yure cajurapanucũã Timoteo cawãmecucu cãã. Aperã yu ya macã macããna, yu mena caãna Lucio, Jasõn, Sosĩpater cãã ñurotijoyama mujããrê.

²² Yu, Tercio cãã, ati cartare Pablora cawoabojau, marĩ Quetiupauru catũgousau añirĩ mujãã yu ñurotijoya.

²³ Gayo cãã mujãã ñurotijoyami. Yu, Pablo ruame, cũ ya wiipru yu añinucũña. Atoru nipetiro ñubueri majã ruame ñubuerã etanucũnama. Aprei Erasto cawãmecucu, ati macã macããna yaye dinerore caĩnacotebojari majõcu cãã mujããrê ñurotijoyami. Torea bairo mujãã ñurotijoyami cũ bai Cuarto cawãmecucu cãã. ²⁴ Marĩ Quetiupau Jesucristo nipetiro mujããrê caroare cũ jonemoãto. Bairoa to baiãto.

Alabanza final

²⁵ Marĩ Pacu Diore cũ marĩ cabasapeoro ñuña. Cũ ruame mujããrê cũ mena nemojãñurõ mujãã tũgoñatutuaoro roque caacu majũ ñĩnami. Tore bairo mujããrê átimasĩnami Dios, cũ yaye caroa queti camasãrê cũ canetõrĩqũê quetire mujãã yu caquetibujunucũrĩjê jũgori yua. Tunu bairoa Jesucristo yaye quetire mujãã yu caquetibujunucũrĩjê jũgori tore bairo mujããrê yeri tutuarã mujãã átimasĩnami. Atie yu caquetibujunucũrĩjê ruame camasãrê cũ camasĩõetaje, ati yepa caãniparo jũgoyepu caãnajê ñiña. ²⁶ Cabaimiatacããrê, ãme roque profeta majã na cawoatucũrĩqũê jũgori marĩ masĩõ joroque marĩ átiyami Dios. Cũ, caãnicõañinucũũ, cũ caãtirotiore bairo marĩ átianio joroque i, ãmerê tiere marĩ masĩõñĩnami. Atie cũ caquetibujugarique mai camasãrê cũ camasĩõetajere ãme roque nipetiro camasã poari ati umurecõo macããnarê na masĩõ joroque átiyami Dios. Bairo tiere na cũ camasĩõrõ jũgori yua, cariape tiere tũgori bero na catũgousaparore bairo i, na masĩõñĩnami Dios.

²⁷ ¡Marĩ Pacu Dios, jĩcãũã caãcũ, ñe ùnie ruãeto camasĩ majũrê cũ marĩ basapeoto! “Cũ, Dios jetorea cũ caãtimasĩrĩjê cũ catutuarije, tocãnacã rũmua to ãnicõã ãmarõ,” marĩ i tũgoñatutuacõã ninucũgarã, marĩ Quetiupau Jesucristo jũgori. Bairoa to baiãto.

Tocãrõã ñiña atie queti yu cawoaturije.

Primera Carta de San Pablo a los CORINTIOS

Saludo

1-2 Үн, Pablo cawāmecун, Dios cū cabesericу Үн caānoi, Үн piijowī, Jesucristo Үн apóstol cū caquetibujurotijoу Үн caānipeere боу. Marī Үн Sóstenes mena ati cartare мујääрē woajou Үн átiya. Мујää, jāā yarā Corinto macā macāāna Diore catūgousari majā, Jesucristo жүgori Dios yarā caroarā caānarē мујää Үн woajoya ati cartare. Bairi tunu tocānacāpau macāāna Jesucristore caīroari poari mena macāāna мујää caānipeere боу, мујää cūārē мујää beseypū. Bairi marī cūārē marī Quetiupau, na cūārē na Quetiupau majū niñami, marī Quetiupau Jesucristo pūame yua. ³ Bairi caānijūgoro atore bairo мујääрē ñiña: Marī Pacу Dios, bairi marī Quetiupau Jesucristo mena caroare мујää na jonemoáto. Tunu bairoa caroa yericutaje cūārē na jonemoáto, ñiña.

Bendiciones por medio de Cristo

⁴ Bairi tocānacānia, “Dios, jāā mena тн ñujāñuña,” ñi jēninucūña, Jesucristo жүgori Dios мујääрē caroaro majū cū caātiere ñnarī. ⁵ Baiрua Dios, Jesucristo mena жүgori nocārō majū paio netōrō cū caátibojarique cañurījērē мујää joyupi. Bairo cū caáto жүgori cū yaye busurique cūārē nemojāñurō мујää quetibujū masīo joroque ásupi Dios. Tunu bairoa cū yaye caroa quetire cariape masīrīqūē cūārē мујää joyupi. ⁶ Bairi caānorē bairo cariape, “Ape yeri majūrē мујää jogumi Dios,” мујää Үн caīquetibujuricarorea bairo baimajūcōāña merē yua. ⁷ Tore bairo мујää caāno жүgori yua, ñe ūnie rusaeto tocānacā wāme caroa macāājē átiāni masīrīqūērē мујää cūgocōāña Jesucristo marī Quetiupau nemo ati yeparu cū cabauetaparo жүgoye. ⁸ Bairi Dios pūame tūgoñatuariquere мујää jocōā nigumi ti rāmу catusari rāmу caānopу. Bairo áticoa ninucūgumi Dios, marī Quetiupau Jesucristo ati yeparu cū catunuetari rāmūrē, ni jīcāū ūcū мујääрē, “Мујää buicutiya,” quīētīcōāto ī. ⁹ Bairi Dios pūame roque caānorē bairo cariape cū caījūgoyetiricarorea bairo caācу niñami. Cū, Dios pūame roque мујää piijowī, cū macū marī Quetiupau Jesucristo mena jīcārōrē bairo мујää caānīparore bairo ī.

Divisiones en la iglesia

¹⁰ Үн yarā, Үн bairārē bairo caāna, marī Quetiupau Jesucristo cū catuarije mena мујääрē ñiña: Jīcārōrē bairo tūgoñanemorī masaricawoena, caroaro ānicōāña. Useanirō āña. Jīcārōrē bairo tūgoñarī, jīcārō tūni āmeo tūgoñaña мујää yeripу. ¹¹ Atiere мујää ñiña, Үн yarā Үн bairārē bairo caāna, capee wāme мујää cabaibotionucūrījērē Cloé ya poa macāāna жүgori caqueti tūgonucūā ānirī. ¹² Atore bairo jīcāārā мујää mena macāāna na cañucūrījērē ĩu ñiña: “Jāā, Pablōre catūgousarā jāā āniña,” tunu aperā cūā: “Jāā, Apolos yarā jāā āniña,” aperā cūā: “Jāā, Pedro yarā jāā āniña,” aperā cūā: “Jāā roque Cristo yarā pūame majū jāā āniña,” ī busubotionucūñama. Jīcā majārē bairo мујää busuetiya.

¹³ ¿Dopēīrā tore bairo мујää ī busupainucūñati? Jīcāñā niñami Cristo. Ricawatiri caācū mee niñami. ¿Үн, Pablo ato yucupāipу мујää yaye wapare netōw Үн riayupari? ¿O, Үн wāme mena ĩrī мујää na bautizaupari? Bairo ápeyupa, tame. ¹⁴ Үн roque ni jīcāū ūcūrē мујää Үн bautizaepу baiрua. Bairi Diopure, “Үн mena тн ñujāñuña,” ñi jēninucūña. Baiрua, Crispo, apeī, Gayo

cawāmecuna roquere yua na yu bautizawu. ¹⁵ Toreca, ni jīcāū ūcū mujāā mena macāācū, “Pablō wāme mena īrī, cabautizaecoricu yu āniña,” ī masīētīnami. ¹⁶ Estēfanas ya poa macāāna cūārē na yu bautiza royawu. Aperā noa ūnarē yu bautizaetiroyawu. ¹⁷ Baiṛna, Jesucristo yare bautiza rotijoemi. Cū yaye queti, camasārē cū canetōrīqūē queti roquere yu quetibujū rotijowī. Ati ūmṛecóo macāājē tūgoñarīqūē jūgori tutuaro camasīnetōmajūcōāūrē bairo yu cūēmi baiṛna. Jesucristo yucṛpāīṛn cū cariarique, wapa manorē bairo to tuaeticōāto ī, tore bairo yu cūwī Jesús.

Cristo, poder y sabiduría de Dios

¹⁸ Cristo yucṛpāīṛn cū cariarique caroa quetire cariape mee caānierē bairo tūgoñanucūñama yasiricaropu caápārā ṛame. Bairo cabaimiatacūārē, atie caroa queti Dios catutuau yaye queti ṛame marī cū yarārē cū canetōpee majū niña yua. ¹⁹ Torea bairo ī quetibujuya tirāmṛpu Dios yaye buserica tutipṛ na cawoatucūrīqūē cūā:

“Masīrī majārē camasīēnarē bairo na ānio joroque na yu átigu.

Tunu bairoa caroaro catūgomasīrārē catūgomasīēnarē bairo na ānio joroque na yu átigu,” ī woatuyupa.

²⁰ Bairi ati ūmṛecóo macāājērē camasīrī majā caānimirīcārā ṛame camasīēna cabūgoro macāānarē bairo tuagarāma. Apei, “Cajūgobuei yu āniña,” caī cūā torea bairo tuagami. Torea bairo busnetōmasīētīgumi ati ūmṛecóopu macāājērē masīrī bwtiuro cabusbotionucū cūā yua. ¡Dios ṛame ati ūmṛecóo macāājē na camasīrījērē nemojāñurō na masīētio joroque na átiyami! ²¹ Nipetirijere caátimasī niñami Dios. Bairi mai ati ūmṛecóo macāāna camasā na majūā na camasīrījē mena cūrē na camasīrō boesupi Dios. Bairo ṛame boyupi: “Yu yaye quetire na catūgosaro jūgori na yu netōōgu,” ī cūjūgoyupi. Bairo Dios cū caīmiatacūārē, “Cabūgoro macāājē niña,” ī tūgoñanucūñama aperā Diore camasīēna ṛame tie quetire.

²² Bairi judío majā cūā Dios yaye quetire cariape tūgogarā jūgoye, cū yaye macāājē átijēño īñorīqūērē bwtiuro bonucūñama. Bairi aperā griego majā ṛame cūā ati yepa macāājē masīrīqūē jetore bwtiuro tūgousaganucūñama.

²³ Jāā ṛame roque yucṛpāīṛn na capapaturicu Mesías yaye queti majūrē jāā quetibujunucūñama camasārē. Bairi ānoa judío majā ṛame tiere tūgoteejāñuñama. Aperā judío majā caāmerā ṛamerā cabūgoro macāājērē bairo tuanucūñama tie queti. ²⁴ Bairo na cabaimiatacūārē, aperā Dios cū capiricarā, cū cabesericarā judío majā, aperā judío majā caāmerā ṛamerē Mesías, Dios macū catutuau majū niñami. Tunu bairoa, “Dios yayere camasī majū niñami,” ī tūgoñamasīcōāñama. ²⁵ Ati ūmṛecóo macāāna, Dios tore bairi wāme átimasīrī marī cū canetōrīqūērē cabūgoro macāājērē bairo tūgoñanucūñama. Bairo na caītūgoñarījē cariape mee niña. Ati ūmṛecóo macāāna na camasīrījē nipetiro netōjāñurō caānimajūrījē niña tie Dios cū caátimasīrījē ṛame roque. Tunu bairoa Dios cū catuuarijere caānimajūrījē meerē bairo ati ūmṛecóo macāāna na caīñamiatacūārē, camasā na caátimasīrījē netōjāñurō catuuarije niña.

²⁶ Yu yarā, merē mujāā tūgoñamasīrā. Ati ūmṛecóo macāāna na caīñajoro, camasīēna mujāā caānimatacūārē, mujāā beseyupi Dios cū yarārē bairo yua. Bairi jīcāārācā jeto ninucūñama mujāā mena macāāna carotimasīrā. Tunu bairoa jīcāārācā jeto quetiuparā caānipoa macāānarē bairo caāna cūā ninucūñama mujāā watoare. Bairo caāna mujāā caānimatacūārē, mujāā beseyupi Dios cū yarārē bairo yua. ²⁷ Bairi, “Camasīēna niñama,” camasā na caīrārē na

cũñupĩ Dios cũ yarã cañniparãrẽ. Ati yeparũ macããjẽrẽ camasĩrã pũame na camasĩmirĩjẽrẽ, “Wapa maa,” na ĩ tũgoñaboboáto ĩ, tore bairo ásupi Dios. Tunu bairoa tutuaro cabaiťbotiorã, “Jãã catutuarije wapa maa,” na ĩ tũgoñaboboáto ĩ, ati umũrecóo macããna catũgoñatutuaenarẽ na beseypuĩ Dios cũ yarã ronarẽ. ²⁸ Dios pũame na beseypuĩ camasã aperã na caĩñaterãrẽ. Tunu bairoa ati umũrecóo macããjẽrẽ caboenarẽ na beseypuĩ. Bairo pũame ĩgu ñiña: Dios na beseypuĩ ati yeparũre ñe ũnie cawapa mánarẽ bairo camasã na caĩñarãrẽ. “Cañnimajũrã jãã ãniña,” ati yeparũre caĩrãrẽ cabũgoro macããnarẽ bairo na ãnio joroque átigu, tore bairo ásupi Dios. ²⁹ Tore bairo Dios cũ caáto yua, ni ĩcãũ ũcũ, “Yua, yu majũã cañnimajũũrẽ bairo caátĩjĩãtimasĩ yu ãniña,” ĩ tũgoña botiomasiẽtĩñami Dios cũ caĩñajoro. ³⁰ Dios pũame roque cũ macũ Jesucristo jũgori cũ mena macããna majũ majãã ásupi. Tunu bairoa Jesucristo jũgori caroa wãme marĩ camasĩpee cũãrẽ marĩ joyupi. Cũ, Cristo jũgori marĩ carorije wapare marĩ canetõpee cũãrẽ cũñupĩ Dios. Cũ yarã caroarã, cũ canetõõricãrã majũ marĩ cũñupĩ Dios. ³¹ Bairi Dios ya tutipũ cũãrẽ atore bairo ĩ woatuyupa: “Nĩ ĩcãũ ũcũ cañnimajũũrẽ bairo catũgoñau pũame, ‘Dios roque marĩ netõõrõ cañnimajũũ ñiñami,’ qũĩ tũgoñamasĩcõato Dios cũãrẽ,” ĩ quetibũju woatuyupa.

2

El mensaje de Cristo crucificado

¹ Tore cũ yarã, Dios camasãrẽ cũ camasĩõetaje ãme roquere cũ camasĩõĩrĩjẽ queti cariape macããjẽrẽ majãã quetibũju etau, camasĩnetõõrẽ bairo botioro majããrẽ yu quetibũju ñesẽãẽpũ. ² Yu roque majãã tũpũre ãcũ, Jesucristo yucũpãĩpũ cariaricu yaye queti jetore majãã yu quetibũjuwũ. Ape wãme ricaati majããrẽ yu quetibũjuerũ, “Jesús yucũpãĩpũ na capapuatũricũre na masĩato,” ĩ. ³ Majãã tũpũre etau, caquetibũjumasiẽcũrẽ bairo yu tũgoñawũ. Bairo catũgoñau ãnĩrĩ tũgoña uwiri yu nananucũwũ, majããrẽ quetibũjuũ yua. ⁴ Bairi topũre majããrẽ caroa quetire quetibũju ãcũ, caroaro masiriyoeto jeto majãã yu quetibũjuwũ. Nocãrõ ati yepa macããna na camasĩbotiorije ũnie mena masĩrĩ, majããrẽ yu quetibũjuerũ, “Camasĩ majũ ñiñami Pablo,” yu majãã caĩetiparore bairo ĩ. Espĩritu Santo cũ camasĩõĩrĩjẽ jũgori roque, “Pablo cariape quetibũjuyami,” majãã ĩ tũgoñaõ joroque yu ápũ. Tunu bairoa Dios cũ catutuarijere áti ĩñorĩ, tore bairo majãã ĩõ joroque yu ápũ. ⁵ Tore bairo yu ápũ, Dios cũ caátimasĩrĩjẽ, cũ catutuarijere ĩñarĩ bero, cũ mena majãã catũgoñatutuarore bairo ĩ. Camasã ati yepa macããna na camasĩrĩjẽ macããjẽrẽ tũgori bero, Dios mena majãã catũgoñatutuario roquere yu boepũ.

Dios se da a conocer por medio de su Espĩritu

⁶ Tore bairo quetibũjumĩrãcũã, aperã merẽ Diore caroaro cariape catũgoũsaricarã na caãmata, paio Dios cũ camasĩõĩrĩjẽ mena jãã quetibũjunucũña. Bairãpũa, ati umũrecóo macããna camasĩrĩ majã, o quetiuparã camasĩrã cayasiparã na camasĩrĩ wãme ũnie mena mee jãã quetibũjunucũña. ⁷ Dios yaye queti, camasãrẽ cũ camasĩõetaje masĩrĩqũerẽ majããrẽ jãã quetibũjuya. Marĩ camasĩõtãjẽ, ati yepa cañnĩparo jũgoyepũa marĩrẽ caroaro majũ cũ canetõga jũgoyetĩrique macããjẽ queti roquere jãã quetibũjunucũña. ⁸ Atie wãme quetibũjuriquere ati umũrecóo macããna quetiuparã cariape tũgoboca masĩẽsupa. Tore bairo tiere cariape catũgomasĩrã na caãmata, nocãrõ carõ caãcũ Jesucristore yucũpãĩpũ cũ papauetibujoricarãma. ⁹ Torea bairo ĩ quetibũju woatuyupa Dios ya tutipũ cũãrẽ:

“Dios p̄ame cārē camairārē caroa majūrē na cāgoyuyami. Camasā na caññaetaje, na catūgoetaje, na catūgoñacoteetaje majūrē na q̄ñenyuyami.”

Ī quetibuj̄u woatuyupa ti tutip̄re.

¹⁰ Tiera Dios āmerē yua marī masīō joroque átiyami cū Yeri Esp̄ritu Santo jūgori. Esp̄ritu Santo p̄ame nipetiro wāme caññamasīpeyou majū niñami. Nocārō Dios cū camasīnetōñcācōārījērē, camasā na camasīētīē cūārē camasī majū niñami Esp̄ritu Santo p̄ame.

¹¹ Ni jīcāū ūcū, jīcāū camasocū cū yeripū cū catūgoñarījērē marī masīētīña. Cū, caācū jeto cū yeri cū catūgoñarījērē masī masīñami. Torea bairo Dios yeri pūna Esp̄ritu Santo jeto masīñami cū yeripū cū caātiānimasīnucūrījē p̄amerē.

¹² Bairi marī p̄ame roquere ati ūm̄recóo macāña yeri pūna ūnie meerē marī jowī Dios. Cū Yeri Esp̄ritu Santo majūrē marī jowī. Cū p̄ame nocārō caññū ānirī tore bairo cū Yeri majūrē marī jowī, cū yaye macāājērē marī camasīparore bairo ĩ. ¹³ Bairi jāā p̄ame Esp̄ritu Santo Dios Yeri majū cū camasīōrījē jūgori jāā quetibuj̄unucūña. Jāā majūā jāā catūgoñarījē mena jāā camasījūgoatāje meerē jāā quetibuj̄unucūña. Bairi Esp̄ritu Santo yaye masīrīq̄ñē macāājē mena camasā aperā Esp̄ritu Santorea cayericūnarē na jāā quetibuj̄u netōñucūña.

¹⁴ Ni jīcāū ūcū ati yepa macāācū Esp̄ritu Santo cacūgoesū p̄ame cū camasīōgarijere boetinuññami. Cabūgoro macāājērē bairo tūgocōānucūññami Esp̄ritu Santo cū caquetibuj̄ugarijere. Tunu bairoa tie quetire tūgomicāā, tiere tūgomasī jīātietinuññami. Esp̄ritu Santo jūgori Dios yaye macāājērē marī masīña. Bairo Esp̄ritu Santore cacūgoena p̄ame roque cū yayere tūgomasī jīātietinuññama. ¹⁵ Bairi apei camasocū, Esp̄ritu Santo Dios Yeri majūrē cacūgou tocānacā wāme ati ūm̄recóo macāājē caroa wāmerē bese-masīñami. Bairi tunu noa ūna camasā Dios Yeri cacūgoena p̄ame q̄ññabese masīñama cū caātiānierē. ¹⁶ Bairi torea bairo ĩ quetibuj̄uya Dios ya tutip̄i cūārē: “Ni jīcāū ūcū marī Quetiup̄a cū yeripū cū catūgoñarījērē masīēcāmi. Tunu bairo ni ūcū, Dios cū caātip̄eere cū quetibuj̄upomasīēcāmi,” ĩ quetibuj̄u woatuyupa Dios ya tutip̄u. Tore bairo cabaimajūcōāmiatacūārē, marī p̄ame Esp̄ritu Santo jūgori Cristo cū catūgoñarōrēā bairo catūgoñarā ānirī Dios yaye macāājērē marī masīcōāña.

3

Compañeros de trabajo al servicio de Dios

¹ Toroque yu yarā, Esp̄ritu Santo cū caññijūgorārē bairo cañnarē mujāā yu quetibuj̄u masīēp̄a. Baip̄na, ati ūm̄recóo macāña na catūgoñarījērē bairo catūgoñarīq̄ñēsna ya wāmei cañnarē mujāā yu quetibuj̄uw̄na. Bairi cawīmarācārē quetibuj̄are bairo masiriyoetoaca yu quetibuj̄uw̄na mujāārē Cristo yaye queti p̄amerē yua. ² Baip̄na, camasiriyoetie wāme jetore mujāā yu quetibuj̄uw̄na. Cawīman caūp̄ūrē ūp̄ēcōārē joure bairo yu āp̄n, mujāārē ūgarique majūrē joricaro ūnorēā yua. Bairi mujāā p̄ame Jesu-cristo yaye queti camasiriyorijere mujāā tūgopeyo masīētīña mai. ¡Mujāārē r̄samajūcōāña mujāā catūgomasīpeyopee! ³ Bairi mai Dios yaye quetire mujāā tūgomasī peyoetiya, ati ūm̄recóo macāña na catūgoñanucūrōrē bairo jeto mujāā catūgoñarījē jūgori. Bairi ati ūm̄recóop̄re mai āna, roro āmeo ĩñatee, āmeo ĩñaugo ap̄eye ūnierē mujāā átiya. Ati ūm̄recóo macāña na catūgoñarījē mena tūgoñarī na caātinucūrōrē bairo jeto caātitūgoñarā mujāā āniña mai. ⁴ Bairi aperā jīcārā mujāā mena macāña atore bairo

ĩnucũĩnama: “Yna, Pablöre catãgousau yu ãniña,” tunu apei ruame: “Yna, Apolore catãgousau yu ãniña,” ãmeo ĩ busurique netõnucũĩnama. Tore bairo mujãã caĩata, atĩ ãmãrecõo macãana ya wãme catãgoñarĩqũẽcuna majũ mujãã ãniña mai.

⁵ Bairi yu, Apolos mena noa ũna mee jãã ãniña. Dios yaye quetire caquetibũjũrã, cũrẽ cajuãti majãrẽ bairo caãna jãã ãniña. Jãã, mujããrẽ jãã quetibũjũwũ marĩ Quetiupãre cariapea mujãã catãgousapeere yua. Bairi jãã ruãgarãruã marĩ Quetiupãũ cũ caãtĩrotĩjoricarore bairo jeto jãã átinucũĩna. ⁶ Yna, Jesucristo yaye quetire mujãã yu quetibũju jũgowũ, otere otejũgoure bairo. To bero Apolos ruame mujãã quetibũjunemoñupĩ, mujãã camasiritietiparore bairo ĩ, yu bero otere oco pioũre bairo. Bairo cũ caãto, Dios ruame roque nemojãñurõ cũ mena mujãã tũgoñatutuaõ joroque ásupi, tĩ otei cabutiwãmuãtõre bairo yua. ⁷ Bairi yu ote jũgoure bairo caquetibũjũgõricũ, tunu apei yu bero, tĩ otei caputiricũ to butiãtõ ĩ, caoco pioricũre bairo caquetibũjunemorĩcũ mena cabũgoro macããnarẽ bairo jãã ãniña. Dios ruame roque caãnimajũũ niĩami. Cũ roque otei caputiwãmuãtõre bairo nemojãñurõ cũ mena mujãã tũgoñatutuaõ joroque caãcũ majũ niĩami. ⁸ Bairi caquetibũjũgõricũ, apei cũ bero quetibũjunemorĩcũ mena jĩcãrõ tãnia nicõãĩnama. Bairo na caãnimiatãcũãrẽ, Dios ruame narẽ, caroare na jogũmi na paariquere ĩñarĩ cũ cajogaro jĩcãrõ tãnia. ⁹ Dios yaye quetire, yu, Apolos ruãgarãruã Diore caquetibũjũbojarã jãã ãniña. Bairi Apolos ruame yu paarique bara majũ niĩami. Mujãã ruame yua, Dios yarã cũ wese, cũ caoteri wesere bairo caãna mujãã ãniña. Tunu bairoa cũ wii roto cũ cawii qũẽnorõrẽ bairo mujãã ãniña.

¹⁰ Yu ruame, “Yu yaye quetire caquetibũju jũgoyecutipãũ nigũmi,” Dios cũ caĩrcũ majũ yu ãniña. Bairo caãcũ ãnirĩ wiire paariquere capaãjũgomasĩrẽ bairo caãcũ caãnijũgorije ãtã rupaare capeõjũgoyecũcũre bairo yu ãniña. To berõpũre apei ruame apeyere capeõnemoũãũre bairo niĩami. Cũ ruame yu berore quetibũjunemoñami Dios yaye quetire. Bairãruã, tocãnacãũruã camasãrẽ quetibũjũrĩ majã caroaro cariape jeto na caquetibũjũro ñũña. ¹¹ Bairi Jesucristo ãtãã na cacũjũgõricare bairo caãcũ yaye queti jeto yu quetibũjunucũĩna. Bairi apei ricaati quetibũju buipeomasĩtĩĩami. Jĩcãũã niĩami Jesucristo ãtãã caãnimajũrĩcãrẽ bairo caãcũ. ¹² Bairi camasã ãtãã caãnimajũrĩcãrẽ wii qũẽnorã, na cacũjũgõrica buire tunu ape wãme ãtã oro, o ãtã plata, o ãtã nocãrõ caroa mena qũẽnomasĩĩnama. O tunu bairoa yucũpãĩrĩ, apeye taa, o carupañorĩ ũnie menã ti wiire qũẽnobujiorãma. Torea bairo yua, ni jĩcãũ ũcũ caroa wãme oro ãtãrẽ bairo cabairije quetibũjũriquere quetibũjũyami. Apei ruame ricaati wãme, taa ũnierẽ bairo cabairijere quetibũjũbujõõmi camasãrẽ. ¹³ Bairi Dios ruame catusari rũmu caãno tocãnacãũruãrea na paariquere ĩñabesegũmi yua. Ti rũmu caãno Dios ruame peero mena átĩgũmi. Bairo etari yua, tocãnacã wãme camasã na paariquere peero mena joecõña beseire bairo átĩgũmi. ¹⁴ Torea bairo ni ũcũ cũ caquetibũjũrije Dios yaye caãmata, caroa majũrẽ cũ jogũmi tie wapa yua. ¹⁵ Bairi tunu ricaati cũ paarique Dios yaye mee caãnie caãmata, cũ paarique ruame taa wiire peero caũrerore bairo yasicoagaro. Bairũã, caquetibũjũmirĩcũ ruame caticõãgũmi, apei cũ ya wii caũrõ, caaturutimasĩrĩcãrẽ bairo yua.

¹⁶ Mujãã, templo Dios ya wiire bairo caãna mujãã ãniña, Dios Yeri Espĩritu Santo mujãã yeripũ cũ caãno jũgori. ¿Tiere mujãã tũgoña masĩtĩĩnati? ¹⁷ Ti wii, Dios ya wii ruame caroa wii majũ niña. Ti wiireã bairo caãna cũ yarã majũã mujãã ãniña mujãã cãã. Bairi ni jĩcãũ ũcũ mujãã Dios ya wiire bairo caãnarẽ ricaati cũ caquetibũjũroyetuata, Dios ruame popiye cũ baio joroque cũ átĩgũmi.

¹⁸ Torecū, ni jīcāū ūcū mujāā mena macāācū cū majūā qūito āmerīcōāto. Ni jīcāū ūcū ati ūmurecōo macāāna na camasīrījē ūnie jūgori aperā netōrō camasīmajūrē bairo cū catūgoñabotioata, tie cū camasīrījērē cū jānacōāto. Tere camasīēcū majūrē bairo cū áparo tunu. Tore bairo cū caápara, cariapea masīrīqūē majūrē cū jogumi Dios. ¹⁹ Dios ꝑame roquere ati ūmurecōo macāājē na camasīrījē cabūgoro macāājē, cawapa manie majū niña. Torea bairo majū ī quetibūjaya Dios ya tutīꝑu na cawoatucūrīqūē cāā: “Dios, ati ūmurecōo macāājērē camasīrī majārē, tie na camasīrījē menaina na átīmawijioregumi,” ī woatu cūñupā. ²⁰ Tunu ape wēēꝑu ī woatunemoñupā: “Ati ūmurecōo macāāna masīrī majā na catūgoñarījē mena na camasīānie, cabūgoro macāājē, cawapa manie niña,’ iñami marī Quetiupau Dios,” ī woatuyupa Dios ya tutīꝑu. ²¹ Bairi ni jīcāū ūcū, “Ati ūmurecōo macāājērē camasīrē, catūgouꝑau majū yu āniña,” qūī botioeticōāto. Bairopꝑa, jāā nipetiro jāā caquetibūjuriye mujāā yaye rotie jetoa niña. ²² Bairi yu, Pablo, apei Apolos, apei Pedro, bairi ati ūmurecōo macāājē, marī cacatiānie cūā nipetiro mujāā yaye jeto niña. Tunu bairoa riarique, ati rūmu caānie, ape rūmu caatīꝑee nipetirijere cūñupī Dios. Tie nipetirije mujāā yaye jeto niña. ²³ Bairi mujāā ꝑame Cristo, jīcāū yarā mujāā āniña. Cristo ꝑame cāā Dios yaꝑ jetoa caācū niñami. Bairi, “Cū yaꝑ ꝑame yu āniña,” camasā ūnarē cañētīꝑarā mujāā āniña.

4

El trabajo de los apóstoles

¹ Bairi jāārē, “Jesucristo cū caátirotirijere caāna, cūrē cajuāti majā niñama,” caīparā mujāā āniña. Dios yaye queti camasārē cū camasīōetaje āme roquere cū camasīōgariquere Diore caquetibūjobarā jāā āniña. ² Tore bairo jīcāū ꝑaaborjari majōꝑu cū quetiupau cū caátirotirorea bairo caroaro jīcārō tūni caátīꝑau niñami. Tore bairo cū caáto, cū quetiupau ꝑame caroaro iñauseanigumi cū paariquere yua. ³ Bairi yꝑe, “Pablo caroaro quetibūjuyami,” o “Roro quetibūjuyami,” yu mujāā caītūgoñarījērē butiro majū yu tūgoñamacāētīña. Bairi noa ūna jīcāārā ati yepa macāāna quetiuparā cūā iñīabesemasīētīñama. Yu majū cūā tore bairo yu paariquere iñī besemasīētīña. ⁴ Baiꝑꝑa, yu paariquere roro yu tūgoñaētīña. Tore bairo catūgoñaecū nimicūā, “Dios cū cañājoro ñe ūnie cabui macūrē bairo yu āniña,” iñī masīētīña. Marī Quetiupau ꝑame roque iñācōñarī iñīabesegumi cū caborore bairo yua. ⁵ Bairi mujāā ꝑame roque ti yutea caetaeto cajūgoeya iñīabeseeticōāña. Marī Quetiupau ꝑamerē cū coteya. Cū ꝑame roque ati yepapꝑe etari canaīñārōꝑu caānarē bairo bujaeto na caátaje nīꝑetirijere caroaro cabusuroꝑu na iñāpetio joroque átigumi. Tocānacāūꝑꝑearea camasā na yeri na catūgoñarījērē marī iñōꝑeyocōāgumi. Bairo átiri bero yua, tocānacāūꝑꝑearea, “Caroaro mujāā áꝑu,” na īgumi Dios cū caīparā cajesorārē yua.

⁶ Yu yarā, mujāā yaye caāniꝑee caroaro mujāā canetōꝑeere ī, ati wāmerē mujāā yu quetibūjaya. Bairi yu, Apolos mena jāā cabairijere īcōñarī, mujāārē yu quetibūjaya. Tie jāā cabairijere mujāā ꝑame iñācōñarī, Dios yaye woaturique caīquetibūjuro netōjāñurō ape wāme átibuiꝑeo āmerīcōāña. Ricaati wāme mujāā ātiāmerīgarā. Bairi mujāā ꝑame, “Jāārē caquetibūjūꝑou ꝑame mujāārē caquetibūjūꝑou netōrō camasīnetōū niñami,” mujāā ī tūgoña botioetinucūgarā. ⁷ Mujāā, aperā netōrō caānimajūrā cañurā mee mujāā āniña. Camasīnetōrā mee mujāā āniña. Nīꝑetirije mujāā cacūgorije mujāā camasīrījē Dios mujāārē cū cajorique jeto niña. Bairo Dios mujāārē

cū cajorique caānmiatacūārē, ¿nopēīrā mujāā majū camasījūgoriquere bairo mujāā tūgoñañati? Bairo mujāā catūgoñarījē ñuētīña.

⁸ Bairo caāna ānirī atore bairo mujāā tūgoñanucūña: “Dios yaye nipetir-ijere jāā masīña. Ñe ũnie jāā rusaetiya. Nipetirije jāā cabotūgoñarījērē jāā cūgopeyocōāña. Pablojāārē na marī macāētīña,” mujāā ĩnucūña topū jāā caāmerō. Quetiuparā reyere bairo mujāā tūgoñanucūña merē. ¡Bairāpna, cariapea rey masīrīqūrē bairo ñe ũnie rusaeto mujāā camasīata, ñubujoro! ¡jāā cūā mujāā camasīrījērē jāā tūgonemobujiorā, tame! ⁹ Bairo yu caīrījē caānmiatacūārē, atore bairo ñi tūgoñaña: “Jāā, Jesús yaye quetire Dios cū caquetibujarotijoricarā pūamerē cabūgoro macāāna, catūsaari majārē bairo jāā cūñupī. ¿Dopēī bairo roro cū cayasioreparārē bairo jāā cū cūñuparī?” ñi tūgoñaña. Bairi nipetiro ati yepa macāāna, ũmurecōo macāāna ángelea majā cūā popiye roro jāā cabairijere ĩñanucūrāma. ¹⁰ Jāā pūame Cristo yaye quetire jāā caquetibujarīje jūgori cabūgoro macāāna camasīenarē bairo jāā tuaya camasā na cañajoro. Mujāā roque Cristo nocārō cañu jūgori catūgoñamasīrā majūrē bairo mujāā tuaya na cañajoro. Tunu bairoa jāā pūame catūgoñatutuawēpēña jāā caānmiatacūārē, mujāā pūame catūgoñatutuarā majū mujāā āniña. Jāārē camasā jāā ĩñatejāñuñama. Mujāā pūame roquere caroaro nūcūbūgoro mena mujāā ĩñanucūñama. ¹¹ Bairi āmerpū cūārē roro popiye jāā baiya. Roro jāā aua tāmucōā ñiña. Tunu bairoa oco etigarā, o juti cūgoena roro popiye jāā tāmūonucūña. Camasā cūā roro popiye jāā bairo joroque jāā átiēnucūñama. Jāā caāni wii majū cūārē cacūgoena jāā āniña. ¹² Bairi jāā juticoanucūña, popiye paamirā. Tunu apeyera camasā roro jāā na cañtutiata, “Caroare cū joāto Dios,” jāā ĩ yūcoanucūña. Dios yarā jāā caānoi, roro popiye jāā átiēnucūñama. Tunu bairoa tiere nocārō mena jāā nūcācōānucūña. ¹³ Roro majū camasā jāā būsūpānucūñama. Bairo roro jāā na cañmiatacūārē, caroa wāme mena na jāā yūnucūña. Ati ũmurecōo macāājē camasā na caboetiēre na carerijere bairo jāā ĩñanucūñama aperā camasā ati ũmurecōo macāāna pūame. Tore bairo cajūgoyepna jāārē caēpericarā āmerpū cūārē torea bairo jāā ĩcōā ninucūñama mai.

¹⁴ Atie yu caquetibujūwoatujorijere ĩñarī, “Na bobotūgoñato,” ĩ mee yu woajoya. Yu pūnaarē bairo caāna, yu camairā mujāā caāno jūgori beyouge bairo mujāā ñi quetibujū woajoya. ¹⁵ Bairi nocārō capāārā pūga wāmo petiro cānacā mil cārō majū Cristo yaye quetire cajūgobuerā na caāmata cūārē, yu pūame roque mujāā pacure bairo yu tuaya. Yua, Cristo yaye quetire mujāā yu quetibujūjūgowu. Yu jūgori Jesucristo mena mujāā tūgoñatutujūgowu, caroa queti camasārē Dios cū canetōōrīqūrē quetire yu caquetibujūro bero yua. ¹⁶ Bairo yu pūnaarē bairo mujāā caāno jūgori yua, yu caātīānorē bairo mujāā cūā yure ĩñacōrī caroaro mujāā caātīāno yu boya.

¹⁷ Tore bairo bori, mujāā tūpū cū yu joya Timoteore. Yu camai, Jesucristore caroaro cū catūgousaro jūgori yu macūrē bairo caācūrē cū yu joya. Cū pūame Jesucristore cariape catūgousau ānirī nipetirije yu caquetibujarīcarorea bairo mujāā quetibujūnemogūmi. Noo yu caátōpū ñubueri majārē yu caquetibujūnucūrōrēā bairo Timoteo cūā mujāā quetibujūnemogūmi. ¹⁸ Mai, aperā ĩcāārā mujāā mena macāāna, “Merē caānmiatūrā marī āniña. Pablo nemo marī quetibujū apéimi,” ĩ tūgoñanucūñama. ¹⁹ Bairi marī Quetiupau cū caboata, tāmurīā mujāā tūpū ñiñañesēāū atigū tunu. Tore bairo mujāārē ĩñau etaupū roque, cariapea Dios cū camasīōrījē jūgori caātīmasīrārē, o ricaati caībūsūpānucūrā cūārē na ñiñabesegu. ²⁰ Dios cū carotimasīrīpau macāājē ati risero mena āmeo būsūnetōrīqūrē jeto mee ñiña. Dios cū catutuarīje jūgori

jĩcārō tūni marĩ caatĩānimasĩrĩjē majũ niña. ²¹ Bairi mujãã tũpũ etaũ, ¿dope bairo yũ caatóre mujãã boyati? ¿Roro popiye mujãã yũ caatóre mujãã boyati? ¿O caroaro ñamairĩqũē mena mujãã yũ cabocárore mujãã boyati? Caroaro mena mujãã yũ cabocáro ñuña, yũra.

5

Juicio sobre un caso de inmoralidad

¹ Jĩcãũ mujãã mena macããcũ carori wãme majũrē cũ caátiere jãã queti tũgonucũña. “Cũ pacũ nũmo, cũ mũñorē roro átiepenucũñami,” jãã ĩ quetibũjũnucũñama. Ti wãme ñuetimajũcõãña. Aperã Diore camasiēna cãã ti wãme ũnopũrã áperimajũcõã nucũñama. ² ĩTore bairo mujãã mena macããcũ roro caãcũ mena nimirãcũã, “Ñe ũnie carorije caáperã majũ jãã ãniña,” mujãã ĩ tũgoña botionucũña! ĩBoori puari cayapapuaepeere tore bairo mujãã ĩ tũgoñanucũña! Bairi mujãã mena macããcũ rorije caatĩãcũrē cũ wiyocõãña. Mujãã canefnarõpũ cũ cãã cũ ámerĩcõãto yua. ³ Mai, yũ pũame mujãã tũpũ ámerĩmicũã, yũ catũgoñarĩjẽpũa mujãã mena ácũrē bairo yũ ánicõãña. Bairo mujãã tũpũ yũ yeri mena caãcũ ánrĩ carorijere caatĩānipaire Jesucristo cũ camasĩrĩjē mena cũ ñĩñabesecõãña merē. ⁴ Diore ñubuerã mujãã canefnarõpũ cũãrē mujãã tũpũ yũ ánicõãñucũgũ. Tunu bairoa Jesucristo cũã cũ catutuarije mena mujãã tũpũ ñicõãgũmi. ⁵ Bairo topũ neñarã yua, carorije caátipaire cũ wiyorocacõãña, wãti ati rupãũ cũ cacũgori rupãure cũ cayasiorocaparore bairo ĩrã. Baipũa, cũ yeri pũamerē netõõgũmi Dios, marĩ Quetiupãũ Jesús nemo cũ catunuetari gũmũ caãno yua.

⁶ Bairo roro caátipairã mena nimirãcũã, “Cañurã, carorije caáperã jãã ãniña,” mujãã caĩtũgoñabotiorije ñueĩtiña. Bairi merē, jĩcã wãme ĩrĩqũērē ĩrĩcārō pũamata, mujãã masĩña: “Petoaca levadurare marĩ cajããmiatacũãrē, pan qũenorĩcã bũgũare petĩropũ jesapeticoaya.” Torea bairo paio butĩnucũña roro mujãã caátipairije cũã. ⁷ Bairi tie roro mujãã caátipairije mujããrē caroyeturijere tocãrõã jãnacõãña. Pascua bose rũmũ caãno judío majã levadurare asuena pan cawãma trigo weta bũrua mena na caqũenorõrēã bairo mujãã cũã caroa wãmerē átĩānajē pũamerē átĩāni wasoajũgoya. Merē Jesucristo pũame marĩ carorije wapare netõõgũ, pajĩãecori riayupĩ. Cũrēã, Pascua bose rũmũ macããcũ oveja macãrē bairo Dios cũ cũñupĩ. Bairi ámerē yua mujãã pũame pan levadura caasua manierē bairo caãna mujãã ãniña, carorije cawapa mána ánrĩ. ⁸ Bairi Pascua macããjē pan levadura caasua manie caugarãrē bairo carorije áperã ánirotiya. Cariapea caroaro jeto átĩānirotiya ati yepa marĩ caãno ũno mai. Ricaati marĩ ámerĩgarã.

⁹ Ape carta yũ cawoarica cartapũre mujããrē atore bairo ñi quetibũjũ woajowũ: “Na rupãũ mena roro caátiepepairã mena bapa cãpericõãña,” ñi quetibũjũ woajomiwũ. ¹⁰ Baipũa, ati amũrecóo macããna carorije caátipairã, apeye ũnierē cũgomirãcũã pajĩãñurõ cabonemonucũrã, cayajapairã, áperã na cawericarãrē caĩroapairã ũnarē na ricawati weyonetõmajũcõãña ĩ mee, tore mujãã yũ quetibũjũ woatujowũ. Tore bairo nipetiro roro caátipairãrē mujãã cawiti weyomajũcoagata, ati amũrecóore mujãã aweyocoabujiorã. ¹¹ Bairo pũame mujããrē ĩgũ ñiwũ: Caĩtopairã mena bapa cãpericõãña. Rora pũame, “Jesucristore catũgõsarã jãã ãniña,” ĩmirãcũã, carõmia mena roro átiepepainucũñama. Tunu bairoa capee apeye ũnie cũgomirãcũã, nemojãñurõ bonemonucũñama. Bairi tunu camasã na wericarã ũnarē ĩroayama. Na ũna roro yajapai, roro bũspai, cũmupai bainucũñama. “Na ũna mena bapacãtiri

ugarique ũnie cããrẽ ugaeticõãña,” ĩ quetibujũgũ ñiwã. ¹²⁻¹³ Bairi yũ puame Diore caĩroaenarẽ na ñĩñabesemasĩetĩña. Cũ majũ Dios puame na ñĩñabesegumi, cãrẽ caĩroaena roro caátipairãrẽ. Mujãã roque mujãã mena macããna roro caãnarẽ mujãã majũã na mujãã caĩñabesero ñũña. Bairi cũ pacũ numo, cũ mugõrẽ caátiepeaire mujãã watoare cũ wiyorocacõãña yua.

6

Pleitos ante jueces no creyentes

¹ Jĩcããrã mujãã mena macããna cañuetiere ãmeo átiri bero, ¿dopẽĩrã tiere busũ quẽnogarã aperã Diore camasiẽna quetiuparã jueces tũpũ átĩ, mujãã busũ quẽnogayati? ¿Dopẽĩrã Dios ya poa macããna ñubueri majã mena neñarĩ tiere mujãã busũ quẽnoetiayati? Tore bairo roque boyã. ² Dios ya poa macããna roque Jesucristo mena ati umurecõo macããna roro na caátajere ñĩñabesegarãma. ¿Tiere mujãã masĩetĩñati? Bairo ati umurecõo macããnarẽ caĩñabesemasĩparã nimirãcũã, ¿dopẽĩrã ãmerẽ cabaimajũetĩẽãcã puamerẽ mujãã ñĩñabesemasĩetĩbujiocuti? ³ Merẽ mujãã masĩrã: Ángelea majã cããrẽ catusari rũmũ caetaro na marĩ ñĩñabesegarã. ¡Bairo caátiparã majũ ãnirĩ ati yepa marĩ caátĩãnie roquere nemojãñũrõ marĩ ñĩñabesemasĩña! ⁴ Bairi ati umurecõo macããjẽ roro ãmeo átajere mujãã caãmeoãpata, ñubueri majã marĩ caátĩãnierẽ camasiẽnapũrẽ quetiuparã jueces roro mujãã caátie na quẽnorotieticõãña. Narẽ na ñĩñabese rotieticõãña. ⁵ Atore bairo mujãã ñi quetibujuya, yũ caĩrĩjẽrẽ tũgori mujãã catũgoñaboboparore bairo ĩ. Bairi mujãã menarẽ ñubueri majã jĩcããrã, roro mujãã caãmeoĩrĩjẽrẽ cabusũquẽnobojamasĩrã ãnama. ¡Tame, jĩcãũ ũcũ ãcãmi tie ũnie cabaimajũetĩẽãcãpũrã cabusũquẽnomasĩ mujãã menarẽ! ⁶ Bairi ãmerẽ yua, jĩcã majã nimirãcũã, mujãã majũ roro mujãã ãmeo átinetucũña. Bairo átaje ñuetĩña. ¡Bairo mujãã caátie netõjãñũrõ ñuetimajũcõãña quetiuparã jueces Diore camasiẽna tũpũ mujãã cabusũjãrenucũrĩjẽ roque!

⁷ Tore bairo roro mujãã majũ ãmeo ána, netõjãñũrõ mujãã majũ royeturã mujãã átiya, tie wãmerẽ bairo mujãã caápata. ¿Dopẽĩrã roro ãmeo busũjãrĩcãrõ ũnorẽã, tie roro mujãã caátiere mujãã nũcãcõã ãmerĩñati? “Ñũgaro, cayajapairã marĩ yayere na yajacoáto,” mujãã caĩata, ¿to ñueticuti? ⁸ Bairo ĩrĩcãrõ ũnorẽã, mujãã puame roro mujãã átĩpainucũña. Bairo caãna ãnirĩ yua, mujãã mena macããna ñubueri majã yayerea mujãã ãmeo yajanucũña. ⁹⁻¹⁰ Tore bairo roro caátipairã petoaca ũno cããrẽ Dios cũ carotimasĩrĩpaure etaetigarãma. ¿Tiere mujãã masĩetĩñati? Bairi mujãã majũ roro ãmeo ĩtoepeeticõãña. Atore bairo carorijere caátipairã Dios cũ carotimasĩrĩpaure etaetigarãma: Roro carõmia mena caátiepepairã, aperã wericarãrẽ caĩroapairã, aperã na numoa caãmerãrẽ caátiepepairã, aperã caũmua carõmio mena átato ũnorẽã na majũ roro caátiepepairã, o carõmia cũã torea bairo caátiepepairã, aperã caya-japairã, aperã cãgomirãcũã apeye ũnierẽ pajãñũrõ cabonemopairã, aperã etiri cacũmupairã, aperã roro caĩbusũpairã, aperã ĩtori caẽmapairã cũã Dios cũ carotimasĩrĩpaupũ áperĩgarãma. ¹¹ Torea bairo jĩcããrã mujãã mena macããna roro caátipairã ninucũwã. Cabaimirĩcãrã ãmerẽ yua carorijere caãperã Dios yarã cañurãrẽ bairo caãna mujãã ãñiña. Marĩ Quetiupau Jesucristo cũ camasiĩrĩjẽ jũgori ñe ũnie cawapa cãgoenarẽ bairo mujãã tuaya. Tunu bairoa Espĩritu Santo Dios Yeri jũgori tore bairo mujãã tuaya.

La santidad del cuerpo

¹² Aperã jĩcããrã camasã atore bairo ĩ tãgoñarãma: “Ñe ũnie yũ eñnotaetiya. Bairi noo yũ caborije yũ átimasĩña,” ĩ tãgoñarãma. Bairopna, cariape tore bairo

baimiña. Bairo cabaimiatacããrê, nipetiro marĩ caátijesorije jeto ãmerĩña. Bairo nipetiro yu caátigarije noo caborijere átimasĩmicãã, yu caátie ruame yure rotirore bairo caẽmnetõncãata roque, ñuẽtĩña. ¹³ Tunu aperã jĩcããrã na rupaũ caborore bairo caátiganucũrã ãnirĩ atore bairo ñnucũñama: “Ugajãrĩcã poa macããjê niña ugarique. Tunu bairoa ugajãrĩcã poa cãã, ugarique cajãñarĩ poa niña,” ñ busñnucũñama camasã. Bairo na caĩrjê cariape niña bairopña. Bairo cabaimiatacããrê, Dios ruame tie ruãga wãmeruãa to yasio joroque átigumi, marĩ paaro, ugarique cããrê. Bairi marĩ rupaũ cãã carõmia mena roro marĩ caátiepera rupaũ mee niña. Marĩ rupaũ ruame marĩ Quetiupaũ ya rupaũ caãnipa rupaũ majũ niña. Bairi tunu marĩ Quetiupaũ ruame marĩ rupaũre caroaro caátipaũ majũ niñami. ¹⁴ Marĩ Quetiupaũ Jesucristore cariacoaatacũ cũ caãnimiatããrê, cũ catitunuo joroque ásupi Dios. Torea bairo marĩ cãã cariacoaatana nimirãcãã, marĩ catitunuo joroque marĩ átigumi Dios nocãrõ cũ camasĩrjê jũgori.

¹⁵ Bairi marĩ rupaũ ruame Jesucristo mena macãã rupaũ majũ niña. ¿Tiere mujãã masĩẽtĩñati? Tore bairo marĩ rupaũ caãnimiatããrê, ¿dopẽirã mujãã ruame carõmio caũmuã mena roro caepewapatao mena mujãã rupaũre mujãã átiepenucũñati? ¡Di rũmu ñno tore bairo roro áperirotiya, tame! ¹⁶ Merê atiere mujãã masĩã: Ni jĩcãũ ñcũ caũmu, carõmio caepewapatao mena roro cũ caãpata, na ruãgarãruã jĩcã rupaũre bairo roro caãna tuayama. Bairi torea bairo ñ quetibũjuã Dios ya tutipũ cããrê: “Na ruãgarãruã jĩcã rupaũre bairo tuagarãma,” ñ quetibũjuã woatuyupa. ¹⁷ Torea bairo ni jĩcãũ ñcũ marĩ Quetiupaũ Jesucristore catũgõusaũ ruame, cũ mena macããcũ jĩcã rupaũre bairo caãcũ, cũ yerire cacũgõũ majũ tuayami.

¹⁸ Bairi tocãrõã jãnacõãña roro carõmio mena mujãã caátiepepainucũrjĩjêrê. Bai ruã, ape wãme jãñurĩã jĩcãũ caũmu roro cũ caãpata, cũ rupaũre royetu-majũcõãũ mee átiyami. Apei carõmia mena roro caátiepepai roque cũ rupaũre royetuũ majũ átiyami. ¹⁹ Atore bairo mujãã masĩã: Dios, Espĩritu Santore mujãã joyupi. Bairi mujãã rupaũ ruame Dios ya wii templo wiiire bairo caãni rupaũ niña. Tie wiiũre caãcũrê bairo Espĩritu Santo ruame mujããruãre ninucũñami. Bairi mujãã majũã mujãã caboro carotiparã mee mujãã ãniña. ²⁰ Dios yarã, cũ macũ yucũrãrũ pajĩãecori cũ cariarique wapa jũgori cũ cabesericarã majũ mujãã ãniña. Bairo cũ yarã caãna ãnirĩ, mujãã rupaũ mena caroaro cariape átiri, Diore caĩroaparã roque mujãã ãniña.

7

Consejos sobre el matrimonio

¹ ãmerê mujãã ya carta mena yure mujãã cajẽniñawoatujoriquere mujãã yu quetibũjuã. Bai ruã, caũmu ati wũgescõ macããcũ ñmo macãã cũ caãnicõãta, ñumajũcõãbujioro. ² Cabaimiatacããrê, camasã na majũ rupaũ mena roro na caátiepepairije jũgori tocãnacãũruã na ñmo majũ, o carõmio cãã cõ manaruã majũ cacũgõparã niñama. ³ Bairi na ruãgarãruã, camanaruã, canũmo cãã jĩcãrõ tũni na ãnimasĩãto. Camanaruãcũna, bairi canũmocũna ñna na caãmeoátĩãninucũrjĩjêrê na átiãmarõ. ⁴ Carõmio camanaruãcõ cõ manaruã, cõ mena cũ caãnigaro, “Mu mena yu átigaetiya. Yu majũ yu rupaũre yu rotimasĩña,” cãrê cõ ñ netõẽtĩcõãto. Tunu bairoa caũmu canũmocũna, cũ ñmo, cũ mena cõ caãnigaro, “Mu mena yu átigaetiya. Yu majũ yu rupaũre yu rotimasĩña,” cõ quĩ netõẽtĩcõãto. ⁵ Bairi na ruãgarãruã na caãmeo átinucũrjĩjêrê cõ manaruã cũ caátigaro boeticõã, o cũ cãã boeticõã na ãmeo baieticõãto. Jĩcãrõ

tũni na ãmeo boáto. Bairãpua, Diore jẽnigarã, “Tocãrõ yoari yutea marĩ ãmeo áperigarã,” na caĩatato bero caãmata roque, tore bairo na ápericõato. Na cacõricã yutea caetaropu tunu ãmeo cũgogarãma. Tore bairo na caáto ñugaro. Na majũ na caátinuclũrĩjẽrẽ tunu na caátinemoeticõãta, wãtĩ puame roro na átio joroque átremiti Iã, tore bairo átigarãma.

⁶ Atie nipetirije yu caĩrĩjẽrẽ mujãã átirotimajũũ mee ñiña. “Tore bairo mujãã caápata roque, ñumajũcõãbujioro,” i, tore bairo yu quetibujuya. ⁷ Yu majũpua, nipetiro yure bairo canũmo mána jeto mujãã caãno yu bomiña. Baiãpua, Dios tocãnacãũpũrea ricaati wãme, o ape wãme baiãnimasĩrĩqũẽ cũãrẽ marĩ joyupi, cũ caborore bairo marĩ caátimasĩparore bairo i.

⁸ Bairi cawãmarã, o cawapearã rõmirĩ cũãrẽ atore bairo ñiña: Yurea bairo mujãã cũã ñumo cũperi, o manapũ cũperi mujãã cabaiata, ñujãñuña, ñiña.

⁹ Bairãpua, tore bairo mujãã rupaure, ñumo borã mujãã canũcãjĩãtieticõãta, ñumocuti rotiya. O carõmia cũã camanapũ borã, manapũcuti rotiya. Ñumocuti, o carõmia cũã manapũcutiri ãmata, ñujãñuña. Carõmiorẽ bomicũã, ñumo mácũ, o carõmio cũã manapũ mácõã cõ caãmata roque, ñuẽtĩña.

¹⁰ Carõmia, o caũmua cũã merẽ cawãmo jiyaricarã roquere atore bairo yu átirotiya. Mai, yu majũ mee tore bairo yu átirotiya. Marĩ Quetiupau roque tore bairo yu quetibujũ rotiyami: Carõmio, mũ manapũre cũ pitiri cũ aweyoeticõãña. ¹¹ Mai, dico ùcõ ape watoara cõ manapũre capitirico cõ caãmata, nemo cõ manapũ cũpericõãto. Cabero cõ camanapũ booaata tunu, cõ manapũ caãnjũgomirĩcũ mena bũũqũẽnorĩ, cũ mena cõ tuacõãto tunu. Torea bairo caũmũ cũã cũ ñumorẽ cũ rocaeticõãto.

¹² Ape wãmerã mujããrẽ ñinemoña yu majũ yu catũgoñarĩjẽ mena. Marĩ Quetiupau yu cũ caĩquetibujũ cũrotijorique macããjẽ mee ñiña bairopua: Ni jĩcãũ ùcũ Diore catũgõusaũ ñumo, cõ puame Diore catũgõusaeco nimiocãã, “Cũ mena caroaro yu ãnimasĩgo,” cõ caĩata, cõrẽ cũ pitieticõãto. ¹³ Tunu bairoa dico ùcõ carõmio Diore catũgõusaũ manapũ, cũ puame Diore catũgõusaecu nimicũã, “Cõ mena caroaro yu ãnigu,” cũ caĩmasiata, cũrẽ cõ pitieticõãto.

¹⁴ Bairo carõmio Diore catũgõusaũ mena jĩcãũ caũmũ cũ canũmo cũpata, Diore camasiẽcũ cũ caãnimiatacũãrẽ, cũ ñumo jũgori caũũrẽ bairo quĩñapeogũmi Dios baiãpua. Tunu bairoa caũmũ Diore catũgõusaũ mena jĩcãũ carõmio cõ camanapũ cũpata, Diore camasiẽcõ cõ caãnimiatacũãrẽ, cõ manapũ jũgori caũũrẽ bairo cõ ñapeogũmi cõ cũãrẽ Dios baiãpua. Tore bairo Dios cũ caĩñapeoeticõãta, na pũnaa puame Diore camasiẽna pũnaarẽ bairo buiajũgoyecuticõãbujiorãma. Bairo cabaipee caãnimiatacũãrẽ, camanapũ, o canũmo Diore na camasiãrõ jũgori, ñe ùnie cawapa cũgoena pũnaa na caãniparore bairo jãñurĩ na ñapeogũmi Dios baiãpua.

¹⁵ Bairo cabaimiatacũãrẽ, Diore catũgõusaecu camanapũ, o catũgõusaeco canũmo cũã butioro ãmeo pitiriquere na cabooata, na ãmeo piticõãto. Ati wãme ùnierẽ tore bairo na caápata, camanapũ Diore catũgõusari majõcu, o canũmo Diore catũgõusari majõco ñe ùnie wapa cũgoena tuacõãñama. Dios puame roque caroaro yerĩ jõrõ mujãã caãñipeere bojũgoyeticũñupĩ.

¹⁶ Bairi, ¿dope bairo mujãã tũgoñãñati? Mũ, canũmo, mũ manapũ Diore catũgõusaecũre cũ mũ carocaata, ¿dope bairo bairi Dios tũpũ cũ etao joroque mũ átimasĩõati? Tunu bairoa, mũ camanapũ, mũ ñumo Diore catũgõusaecore cõ mũ carocaata, ¿dope bairo bairi Dios tũpũ cõ etao joroque mũ átimasĩati? Bairo mujãã ãmeo átimasĩena.

¹⁷ Tocãnacãũpũrea ricaati wãme jeto marĩ cabaiãnimasĩpee ùnierẽ Dios cũ cajoricaro jĩcãrõ tũnia átiãnimasĩña. Dios mujããrẽ cũ cabeseri rũmũ mujãã caãnatõrẽã bairo ãnicõãña, mujãã carõmia manapũãcũna, o caũmua

canuatoacuna cãã. Dope bairo cabairije watoa caãnimiatacũãrẽ, caroaro animasiãõãña. Atie yu caĩrĩjẽ nipetirijere yu átirotinucũña tocãnacãpau macããna ñubuери majãrẽ. ¹⁸ Bairi ni jicãũ ucũ cũ rupau macããtõrẽ cayisetarotiricu cũ caãno Diore cũ cabese ecoata, tiere cũ bobotũgoñaeticõãto. Tunu bairoa cũ rupau macããtõrẽ cayisetarotiecuere Dios cũ cabesericu cũ caãmata, cabero cũ yiseta rotieticõãto. ¹⁹ Yisetarotirique ñnie, o yisetarotietaje cãã caãnimajũrĩjẽ mee niña. Dios cũ caãtirotirijere tũgopeori marĩ caãtiãninucũrĩjẽ roque caãnimajũrĩjẽ niña. ²⁰ Caãnijũgoro Dios mujããrẽ cũ cabesejũgoripau dope bairo caãna mujãã caãnatõrẽã bairo tocãnacãũpua átianicõãña. ²¹ Bairi murẽ Dios, ñmu paabojarĩ majõcure bairo mu caãno, cũ cabesericu mu caãmata, tũgoñarĩquẽ paeticõãña. Baiõna, jicã rũmu caãno mu quetiupau ñmu mu caãnorẽ mu wiyobujõumĩ. Bairo mu quetiupau cũ caãpata, tãmurĩã mu witicoagu cũture yua. ²² Marĩ Quetiupauere cũ catũgõusajũgori rũmu caãno paabojarĩ majõcu ñmurẽ bairo caãnacũ nimicũã, ñmerẽ ñmurẽ bairo mee tuayamĩ. Camasocu caroaro caãcũ Dios yaye macããjẽrẽ caraabojuau majũrẽ bairo niñami. Toreu bairo apei caũmu cãã Dios cũrẽ cũ cabeseri rũmu caãno paabojarĩ majõcu mee caãnacũ nimicũã, ñmerẽ Dios yayere paabojarĩ majõcure bairo niñami. Dios ñmurẽ bairo tuayamĩ yua. ²³ Bairi mujãã, Dios yarã, cũ macũ yucũpãipũ pajããecori cũ cariarique nocãrõ paio wapa jũgori cũ cabesericarã majũ mujãã ñniña. Bairi noa ñna ati ñmurẽcõo macããna camasãrẽ carotiepe ecorãrẽ bairo baeticõãña. ²⁴ Tore bairo cabairoi, yu yarã, tocãnacãũpua Dios mujããrẽ cũ cabeseri rũmu caãno, mujãã caãna wãmerẽã bairo nicõãña ñme cããrẽ Dios cũ caĩñajoro.

²⁵ Apeyera, cawãmarã carõmia, o caũmuã cãã, manapũ mãna na caãnipeere jicã wãme ñno marĩ Quetiupau mujãã cũ caãtirotirijere mujãã yu caquetibũjnetõpee maniña. Bairi, “Ti wãmerẽ mujãã átigarã,” ñi masiẽtĩña. Bairo ñ masiẽtĩmicũã, yu majũ yu catũgoñarõ mujãã yu quetibũjugu baiõna. Marĩ Quetiupau ññamairĩ, camasãrẽ canucũbũgoecopauere bairo cũ cacũrĩcũ yu caãno jũgori, yu caquetibũjuriere nucũbũgorique mena mujãã tũgõusagarã. ²⁶ Yu catũgoñaata ati yutea capee wãme caũuetie caãni yutea jũgori atore bairo boya: Caũmu cawãmaũ ñmo mãcũã cũ caãno ñũña. ²⁷ O cũ canumo cõpata, cũ ñmorẽ cũ pieticõãto. O ñmo mãcũ cũ caãmata cããrẽ, carõmiorẽ cũ macãẽtĩcõãto. ²⁸ Tunu bairoa carõmiorẽ bõcari cũ canumo cõpata, roro ñna mee átiyami. Tunu bairoa jicãõ cawãmaõ carõmio cãã cõ camanapũ cõpata, roro áco mee átiyamo. Bairo na cabaimiatacũãrẽ, ati yerapũ na caãno capee wãme na caãnierẽ tũgoñarĩquẽ pairique nigaro. Tiere ñ, yu pũame aperã na canumo cutiere yu boojãẽtĩnucũña.

²⁹ Yu yarã, atore bairo mujããrẽ ñgn ñniña: Ati yutea merẽ catũsari yutea niña. Yoaro mee peticoagaro ati ñmurẽcõo. Bairo capetiparo jũgoye caãnoi, caũmuã canuatoacuna, o carõmia camanapũãcuna ñmeo cũgoenarẽã bairo ñnicõãrĩ Diore cũ tũgõusaya. ³⁰ Tunu bairoa ñmerẽ booripuari caãna ñseanirĩquẽ mena na ñmarõ. Tie booripuarique capetipee niña. Aperã ñseanirĩquẽ mena caboserũmu qũẽnoãninucũrã cãã cayapaparãrẽ bairo na ñmarõ. Tie ñseanirĩ na caãnie capetipee niña. Aperã paio wapatiri cacũgorã cãã tiere cacũgoenarẽ bairo na ñmarõ. Tie na cawapatĩcũgorije cãã capetipee majũ niña. ³¹ Aperã ati ñmurẽcõo macããjẽrẽ ugaripeari tiere butioro cabonucũrã cãã tiere na jãnacõãto. Merẽ ati ñmurẽcõo petigaro baiya. Nipetiro ati ñmurẽcõo macããjẽ marĩ caĩñarĩjẽ cãã manigaro yua. Bairi Dios pũamerẽ na tũgõusaãto.

³² Bairi yu roque nipetirije ati ñmurẽcõo macããjẽrẽ bori mujãã catũgoñarĩquẽ pairijere yu netõõgamiña. Caũmu ñmo mãcũ caãcũ roque

marĩ Quetiupau yaye macããjê jetore tãgoñanucũñami. Dios cã caborije cã caĩñajesorije ùnie nemojãñurõ átianimasĩnucũñami. ³³ Apei canumocucu cã numo mena caãcũ puame roque atĩ umurecõo macããjê jetore bũtioro tãgoñanucũñami. Bairo caãcũ ãnirĩ cã numo cõ caĩñajesorije jetore átinucũñami. ³⁴ Capee wãme cã catãgoñamacããrĩjê ninucũña. Torea bairo carõmio camanaru mácõ, apei di rũnu ùno camanaru mánaco cãã marĩ Quetiupau yaye macããjê jetore tãgoñanucũñama. Dios cã caborije cã caĩñajesorije ùnie nemojãñurõ átianimasĩnucũñama na ùna rõmirĩ puame. “Dios yarã rõmirĩ marĩ ãnigarã,” irĩ bero, na yeri mena, na rupau mena cãã jicãrõ tãni Diore qũĩroanucũñama. Apei carõmio camanarucucõ puame atĩ umurecõo macããjê jetore bũtioro tãgoñanucũñamo. Tunu bairoa cõ manaru cã caĩñajesopee ùnie jetore átinucũñamo.

³⁵ Atore bairo mujãã yu quetibũjuya, yu caĩrĩjêrê tãgori bero caroaro mujãã caãnimasĩpeere ĩ. Tutuaro mena mujãã caborije mujãã caátigarijere ĩ êñotau mee, tore bairo ñi quetibũjuya. Dios mujãã caátianierê ĩñarĩ, qũĩñajeso joroque caroaro átiaña. Diore capaabojarãrê bairo nipetiro caroaro jicãrõ tãni átianimasĩña.

³⁶ Bairi ni jicãũ ùcũ caũmu merê cabuticoácũ ãnirĩ cã numo roco caãnipao mena cawãmo jiyagaricu cã caãmata, cõ mena cã wãmojiyaáto. Tunu bairoa, “Yu canumocuto ñugaro,” cã caĩtãgoñamasĩata, cã numo cuparo. Tie numo cutaje roro átaje mee ñña. ³⁷ Jicãũ apei caũmu numo cutajere tãgoñacũ nipetirije cã caboro cã caátigarijere tãgoñamasĩrĩ, “Yu numo boetigu,” cã yeri mena cã caĩtãgoñatutuato bero caãmata, caroaro átiyami cã cãã baipua. ³⁸ Bairi ni jicãũ ùcũ cã numo roco caãnipao mena cã cawãmo jiyaata, ñña. Bairopua, cã cawãmo jiyaeticõãta puame roque, ñnetõmajũcõãña.

³⁹ Jicãõ carõmio cawãmo jiyarico, mai cõ manaru cã cacatiro, cõ manaru mena macããcõ majũ ññamo. Cõ manaru cã cariacopata roque, nemo apei caũmu noo cõ caboure manarucuti masĩño tunu. Baipua, cõ manaru caãnipau puame Diore catãgousau cã caãno ñña. ⁴⁰ Bairo cõ cabaimiatacũãrê, “Netõjãñurõ caroaro nimasĩbujio, nemo cõ camanaru cupericoata roque,” ñi tãgoñaña. Atie ñña yu majũ yu catãgoñarĩjê mena mujããrê yu caquetibũjuriye yua. Baipua, yu masĩña yu cãã Dios Yeri Espĩritu Santo majũrê yu cacãgorijere. Bairi tore bairo yu quetibũjuya.

8

Los alimentos consagrados a los ídolos

¹ ãmerê tunu ape wãme camasã na cawericarãrê ñbuepeogarã, ugariquere na cajoemugõjorije macããjêrê mujãã yu quetibũjugu. Bairãpua, nipetiro tie macããjêrê peeto mujãã masĩña. Tere peeto masĩmirãcũã, netõjãñurõ camasĩbotiorãrê bairo mujãã tãgoñanucũña. Marĩ caãmeomairĩjê roque marĩ yeripu marĩ ãmeo mainemo joroque marĩ átiya, aperã marĩ yarãrê nemojãñurõ marĩ cajuátimasĩparore bairo. ² Bairi ni jicãũ ùcũ jicã wãmerê masĩétimicũã, “Tiere camasĩ yu ãñaña,” cã caĩata, netõõrõ masĩécũ majũrê bairo caãcũ tuayami. ³ Torea bairo ni jicãũ ùcũ Diore masĩrĩ cãrê cã camaiata, Dios puame cã yaure bairo qũĩñanucũñami.

⁴ Bairi merê marĩ masĩña: Camasã ĩroagarã, na cawericu ùcũ atĩ yeparure ñe ùnie wapa maami. Jicãũã ññami Dios marĩ caĩroapau. Bairi, na cawericarãrê ĩroarã, waibũtoa rii na cajoemugõjorije rusarijere marĩ caũgaro dope bairo marĩ ápero. ⁵ Bairãpua, atĩ yepare, o umurecõo cããrê capããrã, jũgũeã na caĩrã ãnama. Na ùna jũgũeã, quetiuparã umurecõo majãrê bairo

caña capããrã niñama. ⁶ Bairo jũgũẽã capããrã na caãnimiatacũãrẽ, marĩ puamerẽ, jĩcãũã niñami Dios marĩ Pacu majũ. Cũ, marĩ Pacu Dios, nipetiriye atĩ umurecõo macããjẽrẽ qũenoñupĩ. Marĩ cũãrẽ, cũã, marĩ qũenoñupĩ, cũ yarã marĩ caãniparore bairo ì. Tunu bairoa jĩcãũã niñami Jesucristo marĩ Quetiupau. Cũ jũgori nipetiro atĩ umurecõo macããjẽ baiãnimasiña. Cũ jũgori marĩ cũã marĩ masacuti ãniña.

⁷ Bairãpuã, nipetiro atiere masĩetĩñama. Jĩcããrã camasã, aperã na cawerĩcarã ùnarẽ caĩroajeyanucũmirĩcarã ãnirĩ, na jũgũẽãrẽ Ìroarã na cajoemũgõjorije ùnie waibutoa riire ugari bero yua, “Roro majũ marĩ átiya,” ì tũgoñarĩqũẽ painucũñama cayeri tũgoñatutuawẽpũẽna puame. ⁸ “Tie rii macããjẽrẽ ugari carorã majũ marĩ ãnigarã, o tie rii macããjẽrẽ marĩ caugaepata, netõõõ carorã majũ marĩ ãnigarã,” ì tũgoña masĩã mano. Mai, Dios puame waibutoa riire aperã na jũgũẽãrẽ Ìroarã na cajoemũgõjorije macããjẽrẽ marĩ caugaro, o marĩ caugaeto jũgori mee marĩ besenucũñami.

⁹ Bairi mujãã puame majjũgoya tore bairo mujãã caátimasĩrĩjẽrẽ. Aperã Dios mena catũgoñatutuawẽpũẽnarẽ roro átajere na átio joroque ápericõãña. ¹⁰ Mujãã merẽ cayeritutarã ãnirĩ mujãã puame aperã na jũgũẽãrẽ Ìroarã na cajoerũgarije macããjẽrẽ na caroanurĩ wĩipũ mujãã caugaro, apeĩ Diore caĩroau cayeritutuacẽ cũã mujããrẽ Ìñacõrĩ ugabujioami. Cũ yeripura, “Tie ùnierẽ caugaetipee niña,” ì tũgoñamicũã, ugabujioami. ¹¹ Bairo mujãã puame caátimasĩrã, cayeritutarã nimirãcũã, roro apeĩ mujãã yuã cayeritutuacẽ cũ yasio joroque mujãã átiya. Jesucristo cũã cũrẽ netõõõ cũ riabojayupi. ¹² Mujãã puame waibutoa riire caugamasĩrã, roro aperã mujãã yarã cayerituaena na tũgoña yaparuaõ joroque mujãã átiya. Roro átajere Cristo cũ caĩñajoro mujãã átiãninucũña. ¹³ Tore bairo na jũgũẽã yaye macããjẽrẽ waibutoa riire yuã caugarije jũgori roro yuã yaure cũ baio joroque yuã caápata, cariapea tie waibucũ riire jĩcãni cũã yuã caugaĩñoeto, ñuña. Bairo yuã caugaĩñoepata, roro cũ baio joroque cũ yuã áperibujioũ ì, tore bairo boyã.

9

Los derechos de un apóstol

¹ Jesús, cũ yaye quetire yuã quetibujũ rotijowĩ camasãrẽ. Bairi yuã cũã aperã apóstolea majã Jesús cũ caquetibujũrotijoricarãrẽã bairo yuã quetibujũ masĩña Jesucristo yaye quetire. Mai, yuã cũã ñiñawũ marĩ Quetiupau Jesucristore. Bairo caĩñarĩcũ ãnirĩ cũ yaye macããjẽrẽ capaaure bairo mujãã yuã quetibujũjũgowũ marĩ Quetiupau yaye quetire. Tie yuã caátajere tũgoñarĩ bero, apóstol yuã caãnierẽ mujãã masĩrã. ² Bairo yuã cabairijere masĩmirãcũã, mujãã mena macããna jĩcããrã Jesucristo cũ caquetibujũrotijoricũ apóstol meerẽ bairo ñiñanucũrãma. Mujãã roque Dios cũ caquetibujũrotijoricũ apóstol majũrẽ bairo yuã caĩñaparã mujãã ãniña. Merẽ yuã caquetibujũriquerẽ tũgori bero, cariape marĩ Quetiupaure mujãã catũgousariquerẽ jũgori, “Pablo apóstol niñami,” cariape mujãã ì masĩrã.

³ Bairi yuã, apóstol yuã caãnierẽ cabũspainucũrãrẽ atore bairo na ñi quetibujũyua: ⁴ Yuã cũã apóstol ãnirĩ, yuã ugariquerẽ mujãã cajorijere uga, o eti, nipetiro yuã átimasĩña. Yuã cũã aperã apóstolea majã na cawapatanucũrõrẽ bairo yuã wapamamasĩña. ⁵ Tunu bairoa yuã cũã jĩcãõ Diore catũgousaore numo cãtirĩ yuã mena cõ yuã neãmasĩña, bairo yuã caboõata. Tore bairo átinucũñama aperã Jesucristo cũ caquetibujũrotijoricarã apóstolea majã cũã. O aperã, marĩ Quetiupau bairã cũã tore bairo átinucũñama. Torea bairo

Pedro cūā átinucūñami. ⁶ Y_u, Bernabé mena, ¿jāā jetore ñubueri majā na juátinemasietíñati? ¿Jāā jeto, jāā majū paari jāā caugapeere jāā wapatamasíñati? Tore bairo jāā cūārē na cajuátimasípee āno.

⁷ Bairi ni ũcū majū soldaure bairo ācū, cū majū paa wapatarí quetiupau gobiornorē paabojaecami. Tiere mujāā masírā. Tunu bairoa ni ũcū majū ũsere oterimajōcu cū caāmata, cū caoterique cabutiro íñarí tiere caugaecu majū āmeimi. Cabutiro, tie ũsere ũgamasíñami. Tunu bairoa ni ũcū majū ovejare cacoterí majōcu na ũpēcōārē riperi bero, ¿tie cū cajerijere cū eteticuti? Cū cūā tiere etimasíñami. Bairi y_u cūā apóstol āñirí nipetirije aperā apóstolea majā na caátore bairo y_u átimasíña. ⁸ Atie y_u caquetibujurijere, “Camasā na camasírjē jūgorí bairo íñami Pablo,” ñi tūgoñaeticōāña. Atie y_u caquetibujurorea bairo í quetibujaya Dios, Moisés ānacūrē cū caátiroticūrīqūē cūā. ⁹ Atore bairo í quetibujū woatuyupa Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē na cawoaturica tutipure: “Wecu trigo rupaare cawāīā āmejoreire cū risero jiya biaeticōāña. Cū caāti wērījērē cū cūā cū ũgaáto,” í woatuyupa ti tutipū. Mai, Dios pñame wecuare na íñamairí, tore bairo í quetibujū woaturisutipi. ¹⁰ Marí camasā roquere marí íñamairí tore bairo í quetibujuyupi. Marí, cū yarā, caroaro marí caátíānimasípeere í jūgorí, roticūrīqūērē marí woaturoticūñupí Dios. Bairi atore bairo marí masíña: Ni ũcū catrigo jeetu_u, o apeí catrigo wāīā cūā cabero tie cū paarique caāno, peeto cū cacūgopeere tūgoñarí tore bairo paanucūñami. ¹¹ Bairi jāā, mujāārē Jesucristo yaye quetire mujāā yerip_u oterārē bairo tiere jāā quetibujūjūgow_u. Bairo jāā caquetibujurique jūgorí, ¿tie wapa jāārē ũgarique ũnie mena jāā mujāā cajuátinemorō to ñueticuti? Ñurō. ¹² Aperā apóstolea majārē mujāā cajuátinucūrō ñujāñuñā. Cabaimiatacūārē, nemojāñurō jāā roquere mujāā juátimasíña, mujāārē jāā caquetibujūjūgorique jūgorí yua.

Tore bairo caátimasíparā nimirācūā, mujāārē jāā pajūgoetinucūña. Jāā majū popiye petiri bero, jāā caugapee, o jāā cacūgopee ũnierē jāā bócanucūña. Jesucristo yaye caroa quetire caroaro mena jāā caquetibujurijere caroaro jicārō tñni mujāā catūgousaparore bairo írā, roro mujāārē jāā patowācōētīnucūña. ¹³ Merē atie cūārē mujāā masírā: Noa ũna sacerdote majā templo wii macāājērē capaannucūrā na caāmata, ti wii macāājē na cajorijere ũgari paanucūñama. Bairo íg_u ñiña: Noa ũna sacerdote majā altar mesap_u waibutoa rii camasā Diore na cajorijere cajoemūgōjobjoanucūrā, to waibutoa na capajātāna rii carūsarijere ũgamasíñucūñama. Tiere mujāā masírā. ¹⁴ Torea bairo átirotiyupi marí Quetiupau Jesucristo cūā: “Noa ũna caroa quetire caquetibujuri majā na caāmata, ñubueri majā na cacūgorijere ũgari quetibujugarāma camasārē,” ícūñupí Jesús. ¹⁵ Tore bairo mujāārē ũgariquere cajénimasíbiujopau nimicūā, mujāā ñubueri majārē tiere y_u jēnietinucūña. Tunu bairoa dise ũnie y_u cabopacarije, o dinerore y_u mujāā cajoparore bairo í mee, atore bairo mujāārē ñi quetibujū woatujoya. ¡Y_u roque y_u caboro y_u aua riamasíña, Dios yaye macāājērē y_u caquetibujū āno ũno mai, aperā roro y_ure na cabūñpaietiparore bairo í, yua!

¹⁶ Mai, y_u pñame Dios yaye camasārē cū canetōōrīqūē quetire y_u caquetibujurije jūgorí, caānimajūārē bairo y_u ānitūgoñaetinucūña. Y_u paarique tie ñiña. Jesucristo y_u cū caquetibujurotīrique majū ñiña. ¡Bairo tiere y_u caquetibujueticōāta, bopacooro y_u tāmñobujion! ¹⁷ Bairi y_u caborore bairo caroaro jicārō tñni camasārē cū caquetibujūata, merē marí Quetiupau tie wapa y_u cū cajopee nicōāña. O y_u caborore bairo mee caāmatacūārē, Dios pñame roque tie paariquere y_u cūñupí. Bairi y_u quetibujū jānamasíētíña Dios yaye quetire. ¹⁸ ¿Bairi ñerē y_u wapatanucūñati? Y_u pñame Dios yayerē quetibujū, caroaro

yɛ tũgoña ɛseaninucũña. Tiere cawapataure bairo caroaro, mujããrẽ wapa jẽnirĩcãrõ mano yɛ quetibujunucũña Dios camasãrẽ cũ netõõriqũẽ quetire. Bairo ĩgu ñiña: Yɛ, Dios yayere caquetibujɛ yɛ caãnie jũgori, yɛ caquetibujɛrije wapare mujãã yɛ jẽnietinucũña. “Yɛ paarique cawapa manie ñiña,” caĩrẽ bairo mujããrẽ apeye ũnierẽ jẽnimasĩmicũã, mujãã yɛ jẽni pajũgoetinucũña.

19 Tunu bairoa noa ũna na carotiepei mee yɛ añiña. Bairo caãcũ nimicũã, nipetiro ẽmũrẽ bairo yɛ tuaya, Jesucristore capããrã ũnarɛna na catũgousaparore bairo ĩ. 20 Bairi, yɛ yarã judio majã watoarɛ ẽcũ, yɛ cũã na judio majã na caãnajẽ cutiere bairo yɛ ẽninucũña. Na caãnajẽ cutore bairo ẽnirĩ Cristo yaye quetire yɛ caquetibujuro na tũgousao joroque ĩ, tore bairo yɛ bainucũña. Bairo ruame ĩgu ñiña: Moisẽs ẽnacũ cũ caroticũriqũẽrẽ carotiecorã majũ na caãnierẽ, carotiecorã majũ na ẽmerĩcõãto ĩ, yɛ cũã tiere carotiecorẽ bairo ẽnirĩ na yɛ quetibujunucũña. Baiɛna, cariapera Moisẽs ẽnacũ cũ caroticũriqũẽrẽ carotiecorẽ bairo majũ mee yɛ añiña. 21 Tunu apeyera, aperã Moisẽs ẽnacũ cũ caroticũriqũẽrẽ carotiecorẽna rẽ na quetibujugɛ, na caãnajẽ cutiere bairo ẽnirĩ na yɛ quetibujunucũña. Baiɛna cariapera, yɛ ruame Dios cũ caroticũriqũẽrẽ caãcɛ majũ yɛ ẽninucũña. Bairo caãcũ ẽnirĩ Cristo cũ caroticũriqũẽrẽ carotiecorẽ bairo majũ caãcũ yɛ ẽninucũña. 22 Tunu bairoa aperã Dios mena mai caroaro catũgoñatutuawẽpũẽna watoarɛ ẽcũ, yɛ cũã narẽ bairo tũgoñariqũẽ cutiri na yɛ quetibujunucũña. Narẽ bairo yɛ cũã ẽnajẽ cutiri na yɛ caquetibujuro caroaro na tũgousao joroque ĩ, tore bairo yɛ bainucũña. Ape wãme ĩrĩcãrõ ruamata, atore bairo ĩgu ñiña: Noo camasã na caãni wãme cãrõ nipetiro yɛ cũã caroaro mena ẽnajẽ cuti cõñamasĩri na yɛ quetibujunucũña camasãrẽ Dios yaye quetire. Bairo ẽnajẽ cutiri camasãrẽ yɛ caquetibujuro bero, noa ũna jĩcããrã Diore tũgousari na canetõmasĩrõ yɛ bonucũña. 23 Tore bairo yɛ ẽtinucũña, Dios yaye caroa quetire ñe ũnie mano caroaro mena na yɛ caquetibujumasĩparore bairo ĩ. Yɛ cũã tore bairo quetibujuri jĩcã wãme ũno Dios caroa cũ cajorijere cãgogɛ, jĩcãrõ tãni caroaro mena yɛ ẽtiãninucũña.

24 ĩcõñari mujãã yɛ quetibujura mai. Mujãã masĩrã: Eperã aturi majã atu ẽmũetagarã, nipetiro caeperã jĩcãrõ atunucũñama. Bairo nipe-tiro na caatɛmiatacũãrẽ, cayaparɛ jĩcãũã atu ẽmũetanucũñami. Cũ jeto cũ caatu ẽmũetarije wapa ñemasĩnucũñami. Bairi mujãã cũã caaturãrẽã bairo caroaro jĩcãrõ tãni tũgousaya, Dios yayere caroa cũ jopeere mujãã caẽmũetamasĩparore bairo ĩrã. 25 Tunu bairoa eperiquere caãtimajã caãnigarã caroaro na rupaure majũgonucũñama, na rupaɛ to roye tuaeticõãto, ĩrã. Tore bairo caroaro ẽtimasĩnucũñama eperi majã, na caatɛmũetajũgorije wapa pesarica beto laurel na caĩrĩcɛ pũũ mena quẽnorĩcã beto ũnorẽ na cajopee caãnimiatacũãrẽ yua. Ti beto ruame yoaro mee jĩnicoamasĩña. Marĩ roque ti beto ũno meerẽ marĩ macããña. Bairi di rũmɛ ũno capetieti yerire marĩ Pacɛ Dios cũ cajopeere borã, tutuaro mena jĩcãrõ tãni caroaro marĩ ẽtiãninucũña. 26 Torecɛ, yɛ cũã caroaro jĩcãrõ tãni Dios yɛ caãtirotiore bairo caroaro yɛ ẽtiãnimasĩnucũña. Yɛ caboroa, eperi majã mena caature bairo nimicũã, caatɛ cacaapee ĩnaecũrẽ bairo yɛ baietiya. Tunu bairoa caqũẽbueire bairo nimicũã, cabũgoroa caãmeo quẽmacãũrẽ bairo yɛ ẽmerĩnucũña. Torea bairo jĩcãrõ tãni Dios yaye macããjẽrẽ ẽmũetagu, caroaro yɛ ẽtiãninucũña. 27 Torecɛ, bairo ruame roque yɛ ẽtinucũña: Yɛ rupaɛ mena butiro yɛ caãtiganucũrĩjẽrẽ ẽñotari, Dios yaye macããjẽ jetore caroaro tutuaro mena yɛ ẽtinucũña. Bairo yɛ caãtiãnicõãmata, aperãrẽ yɛ caquetibujuyaparoro bero, Dios caroare yɛ cũ cajopee ruame yasietigarõ.

10

Consejos contra la idolatría

¹ Bai ri yu yarã, atiere masiritieticõãña: Jãã ñicũjãã ãnana puame desierto cayucumanopu na caátó, Dios puame oco buseri poa mena na maajũgoyupi. Tunu bairoa tore bairo Dios cũ cajũgoátó, nipetiro jãã ñicũjãã ãnana puame ria capairiya Caocojũãrãya cawãmecũtiyare Dios cũ catutuarije jũgori pẽña ásũpa Moisés ãnacũ mena. ² Bairo oco poare usaánã ria capairiya cããrẽ pẽñaãri bero yua, Moiserẽ catũgõusarãrẽ bairo cawãmetuecoricarãrẽ bairo caãna tuayupa. ³ Tunu bairoa na nipetiro Dios cũ cajoriye manã umãrecóo macããjẽ ugarique cañurĩjẽrẽ ugayupa. ⁴ Tunu etirique cããrẽ Dios cũ cajoriye macããjẽrẽã etiyupa caroa macããjẽrẽ. Tie na caetirije oco puame caroa cañurĩjẽ ãñupã. Jesucristo puame ãtãrẽ bairo caãcũ caroare caocojõu ãnicõãñupĩ na mena desierto cayucumanopure. Bai ri cũ cajoriye macããjẽ oco caroare etiyupa jãã ñicũjãã ãnana puame, Moisés ãnacũ jũgori yua. ⁵ Bairo cabaimiatãcããrẽ, na nipetiro jãñurĩpuã Dios na mena qũñãjeso joroque áperimãjũcõãñupã. Bai ri cayucumano desierto pu na nipetiro tí tuti macããna riayasiyupa. Tie nipetirijere merẽ mujãã masĩrã.

⁶ Tore bairo jãã ñicũjãã ãnana marĩ bai iñõjũgoyupa, marĩ cãã narẽ bairo ãmerẽ carorije macããjẽrẽ marĩ cañũgaripeaetiparore bairo ãrã. Bai ri narẽ bairo carorije macããjẽrẽ caboetiparã marĩ ãñaña. ⁷ Torena, mujãã cãã jãã ñicũjãã ãnana jĩcããrã, ati yepa macããna jũgũẽãrẽ na caĩroaricarore bairo, na ãnarẽ na ãroaeticõãña. Toreã bairo ã quetibũjũya Dios yaye woaturique cãã: “Na, camasã puame uga, eti, áti yaparori bero neñaãri, na jũgũẽrẽ cũ basapeo useãniñupã noo na caboro yua,” ã quetibũjũ woatuyupa. ⁸ Bai ri mujãã cãã jãã ñicũjãã ãnana jĩcããrã carõmio mena roro na caãtiepericarore bairo átiepeticõãña. Bai ro roro na caãtie wapa jĩcã rãmua veintitres mil carõ majũ na yasio joroque ásupi Dios. ⁹ Bai ri marĩ cãã, “Roro marĩ caãtie wapare marĩ ãñabeseecumi Cristo,” caĩbusuetiparã marĩ ãñaña. Tore bairo jãã ñicũjãã jĩcããrã Diore na caĩbusurije jũgori, ãña na na bacajããre joroque ásupi Dios. ¹⁰ Tunu bairoa yasiõropũ Diore roro ã busueticõãña. Jãã ñicũjãã ãnana puame jĩcããrã yasiõropũ roro ã busunucũñupã Diore. Tore bairo roro na caĩbusurije jũgori na riao joroque caãcu ángel puame na pajããreyupi.

¹¹ Atie yu caquetibũjurije nipetirije baiyupa jãã ñicũjãã ãnanarẽ. Tie roro na cabairiquere ãñacõrĩ, roro marĩ cãã marĩ caãtinemoetiparore bairo ãrã, tore bairo baiyupa. Bai ri marĩ ati yutea catusari yutea macããna marĩ catũgoñamasiparore bairo ãrã, tore bairo ã quetibũjũ woatucũñupã Dios ya tutipure. ¹² Bai ri ni jĩcãũ ãcũ Dios cũ carotirore bairo jĩcãrõ tãni cũ caãtiãnimasĩãta, caroaro tũgoñamasĩrĩ cũ ãmarõ, wãtĩrẽ cũ caãtoecoetiparore bairo ã. ¹³ Mai, mujãã puame wãtĩ roro mujãã átio joroque cũ caãtinucũrĩjẽrẽ mujãã átieconucũña. Tie puame ati umãrecóo caãna camasã Dios ya poa macããna na canucãmasĩjããtietie majũ mee ñña. Bai ri mujãã puame, “Dios roque, roro wãtĩ marĩ cũ caãtiganucũrĩjẽrẽ marĩ ãñõtãbojagumi,” Dios mena ã tũgoñãtutucõãña. Cũ puame, nocãrõ roro popiye mujãã baiõ joroque caãtie caãnimiatãcããrẽ, tore bairo mujãã tãmuõ rotietũgumi, cũ yarã mujãã caãnoi. Dios puame roque roro mujãã catãmũobujiõpeere ãñõtãbojagumi. Bai ro cũ caãto, roro caãtiecoenarẽ bairo caroaro mujãã netõcoagarã yua.

¹⁴ Bai ri yu yarã, yu camairã, ati yepa macããna jũgũẽãrẽ ñuberieque ãnie macããjẽrẽ tocãrõã jãnacõãña. ¹⁵ Mujãã, yu yarã, catũgoñamasĩrãrẽ bairo atiere atore bairo mujãã yu quetibũjũya. Bai ri mujãã majũã yu caĩquetibũjurijere caroaro catũgõbeseparã mujãã ãñaña, roro átajere mujãã caãtiecoetiparore

bairo írã. ¹⁶ Di rãmu ãno ñubuerã Jesucristo cã caátajere tãgoñarĩ use ocore etigarã jãgoye Diore cã jënirĩ bero yua, “Jesucristo yucupãipũ cã carirerique jãgori cã canetõricãrã marĩ ãniña,” i tãgoñarã marĩ átinucũña. Tunu bairoa pããrẽ batoori ugara, “Capããrã nimirãcãã, jicã rupaure bairo Jesucristo cã caĩroari poa macããna majũ marĩ ãniña,” i tãgoñarã marĩ átinucũña. ¹⁷ Bairãpua, capããrã marĩ ãniña Jesucristo mena macããna. Bairo capããrã nimirãcãã, nipetiro pan jicãrẽã marĩ Quetiupau rupaure bairo caãnierẽ marĩ uganucũña. Bairo cã rupaure bairo caãnie pããrẽ caugarã ãnirĩ marĩ Quetiupau Jesucristo mena jicã rupaure bairo caãna marĩ tuaya yua.

¹⁸ Tãgoñañijate Israel ya poa macããna na cabairiquere: Noa ãna sacerdote majã waibutoa Diore na cajorãrẽ cajoemugõ joboanucũrã pũame, tie macããjẽ waibutoa riire uganucũñama. ¹⁹ Mai, atie yu caĩrjẽ mena, “Aperã jãgũe ãcũ peeto ãno wapacucumi,” i mee tore bairo yu quetibũyua. Tunu bairoa, “Waibucu rii cabugoro caãnie, netõjãñurõ na jãgũeãrẽ na cajorije pũame caroa majũ niña,” i mee tore bairo mujãã yu quetibũyua. ²⁰ Bairo pũame igu ñiña: Aperã, Diore camasiẽna, na jãgũeãrẽ ãroarã waibutoa riire na cajoemugõjonucũata, wãtĩãrẽ na ãroarã átinucũñama. Diore ãroarã mee tore bairo átinucũñama. Bairi yu pũame wãtĩã yarã caãnarẽ bairo caãna mena mujãã cabapacãtinemonucũrõ yu boetiya. ²¹ Tunu bairoa Jesucristo yucupãipũ cã cariparo jãgoye cã cabuerã mena use ocore cã caetiriquere tãgoñarĩ marĩ cãã use ocore etiri bero, wãtĩãrẽ ãroarã na caetirije macããjẽrẽ marĩ caetiata, ñuẽtĩña. Tunu bairoa marĩ Quetiupau pããrẽ, cã cabuerã mena cã caugariquere tãgoñarĩ, marĩ cãã Cristo ya mesapu ugari bero, tunu wãtĩãrẽ ãroarã na caugarije macããjẽrẽ marĩ caugaata, ñuẽtĩña.

²² ¿Bairi mujãã pũame marĩ Quetiupau mujããrẽ qũĩñateo joroque roro cã mujãã baibotiuagayati? ¿Cũ netõrõ catutuarã marĩ áto mujãã ãniñati? Mujãã baietiya. Bairi marĩ Quetiupau jetore cã marĩ caĩroaro ñiña.

La libertad y el amor cristiano

²³ Aperã jicããrã camasã atore bairo i tãgoñarãma: “Ñe ãnie, yu caátipeere ãñotaetiya. Bairi noo yu caboro yu átimasĩña,” i tãgoñarãma. Cariapea tore bairo baiya. Bairopua, nipetiro tore bairo marĩ caátijesorije jeto mee ãniña. Bairua, nipetiro yu caátigarije noo caborijere yu caátimasĩpeyocõãta, ñujãñuña. Cabaimiatacããrẽ, tie nipetirijepua yu caátinucũrjẽ nemojãñurõ Dios mena yu tãgoñatutuanemo joroque átimasĩtĩña. ²⁴ Bairi marĩ majũ rupaũ mena caroaro marĩ caãnipeere macããtĩrotiya. Aperã marĩ yarã caroaro na caãnipee ãnie pũame roquere caátiparã marĩ ãniña.

²⁵ Bairi tunu nipetiro waibutoa rii na cawapatiri arua macããjẽ waibutoa riire wapatiri mujãã caugaata, ñujãñuña. Bairãpua, tie riire na jãgũeãrẽ ãroarã na cajoerugaátaje caãnie macããjẽrẽ masĩgatũgoñaeticõãña, mujãã catũgoñarjẽpũ mujãã catũgoñayapapuaetiparore bairo írã. ²⁶ Mai, ati umãrecõo, bairi nipetiro ati yepa caãnie cãã Dios cã caqũenorĩqũe, cã yaye jeto niña.

²⁷ Bairi ni ãcũ Diore catũgõusaecu mujããrẽ cã ya wiipũ piijori cã cajũgõugaro, mujãã cabooata, nipetiro waibucu rii mujãã cã canurjẽrẽ ugacõãña. Bairãpua, tie riire na jãgũeãrẽ ãroarã na cajoerugaátaje caãnie macããjẽrẽ masĩgatũgoñaeticõãña, mujãã catũgoñarjẽpũ mujãã catũgoñayapapuaetiparore bairo írã. ²⁸ Meerẽ tiere mujãã masĩña. Bairi jicãũ ãcũ mujããrẽ, “Atie waibucu rii na cajoemugõjorije macããjẽ carusarije niña,” cã caĩata, toroquere tie riire ugaeticõãña. Mujããrẽ tiere caqũetibũjuatacu cã catũgoñarjẽpũ roro cã tãgoña yapapuaetio roque írã, tiere ugaeticõãña. ²⁹ “Mujãã pũame tãgoña yapapuari tiere ugaeticõãña,” i mee ñiña. Aperã tie

waiɓɓu rii joemugōjorique macãājērē cauguetinucūrā p̄ame bairo mujãã caátiere ñnarĩ na catũgoñayapapuaetiparore bairo ĩ, tore bairo yu quetibujaya.

Bairo yu caĩmiatacũārē, jĩcãũ ũcũ atore bairo ñi jēniñabujoumi: “¿Dopēĩ apei cũ yeri cũ catũgoñarĩjēp̄ũ cũ caátimasĩtēĩtē bui yu p̄ame yu majũ yu caátimasĩrĩjērē yu átijãñabujocuti?” ³⁰ Tunu bairoa, “‘Dios, yu mena mu ñujãñuña,’ Diore qũĩ jēnirĩ bero, tie ugariquere yu caugamiatacũārē, ¿dopēĩrã tie waiɓɓu riire yu caugaro ñnarĩ, roro na busupainucũñati?” ĩ jēniñabujoumi. ³¹ Bairo cabaimiatacũārē, mujãārē atore bairo ĩgu ñiña: Waiɓtoa riire uga, etiriquere eti, o apeye ũnie mujãã caátinucũrĩjē cũārē ása, tore bairo mujãã caátie jũgori aperã cãã Diore cũ na basapeo joroque mujãã caáto to cañuata. ³² Caroaro átĩñajēcusa. Noa ũna camasã aperã roro na átio joroque átijũgoeticõãña. Judío majã, aperã judío majã caãmerã ũna cũārē tore bairo átĩ ñnoeticõãña. Aperã, marĩ yarã, Dios ya poa macããna cañubueri majã cũārē tore bairo roro na átio joroque ápericõãña. ³³ Bairi yu cãã tocãnacãni jãñurĩp̄na Dios cũ caĩñajesopee ũnie tocãnacã wãmerē yu átijũgonucũña. Yu majũ caroaro yu cañipeere yu áperinucũña. Aperã roque caroaro na cañimasĩpee ũnie p̄amerē jĩcãrõ tũni na yu átĩ ñnonucũña. Bairo yu caáto, na cãã roro na caátaje wapare netõrĩ, Dios t̄p̄na na caetajĩtiparore bairo ĩ, tore bairo yu cãã yu átinucũña.

11

¹ Bairi, yu, Cristo cũ caátiere ñnacõrĩ caroaro yu caátorea bairo mujãã cãã caroaro yu caátiere ñnacõrĩ átĩñajērē átĩñimasĩña.

Las mujeres en el culto

² Mujãã p̄ame yure tũgoñarĩ, mujãã yu caquetibujuricarore bairo caroaro jĩcãrõ tũni caroa wãmerē mujãã átícõã ninucũña. Tere queti tũgori mujãã mena yu useaniña. ³ Mai, atie cũārē mujãã camasĩrõ yu boya: Cristo p̄ame marĩ caĩmũarē cañijũgon, carũpoare bairo caãcũ niñami. Bairi tunu caĩmũ canũmõscũ p̄ame carõmio, cũ ñumõrē cañijũgon, cõ rũpoare bairo caãcũ niñami. Dios, Cristore cañijũgon, cũ rũpoare bairo caãcũ cũ caãnorēã bairo caĩmũ cãã cũ ñumõrē cañijũgon niñami. ⁴ Bairi ni jĩcãũ ũcũ caĩmũ Diore cũ jēnigu, o Dios yaye macãājērē cũ caquetibujũparõ jũgoye, jutii asero, o apeye ũnie mena cũ rũpoare peotori cũ cajēniata, Cristo cãrē cañijũgon, cũ rũpoare bairo caãcũrē cũ ñucũbugoecu átiyami. ⁵ Tunu bairo jĩcãõ ũcõ carõmio cãã Diore cũ jēnigo, o Dios yaye macãājērē cõ caquetibujũparõ jũgoye cõ rũpoare jutii, o apeye ũnie mena cõ capeotoeticõãta, cõrē cañijũgon, cõ manap̄ure cũ ñucũbugoeco átiyamo. Cõ manap̄ure cabotio ñnirĩ cõ poare cajuapere reecõãrĩcõrēã bairo baiyamo yua. ⁶ Bairi jĩcãõ ũcõ carõmio cõ rũpoare cõ capeotogaeticõãta, jicoquei cõ poare cõ cajuare peyocõãrotiro ñuña. Bairo átiritimioçãã, cõ capoa tarotiataje, o cõ capoa juarepeyorotiataje cõ cabobotũgoñaaata, toroque cõ rũpoare cõ bugatoáto apeye ũnie mena yua. ⁷ Caĩmũ roque cũ rũpoare cũ bugatoeticõãto. Mai, caĩmũ p̄ame, Dios bauriquere bairo cabau, Dios cũ caqũēnojũgoricu majũ niñami. Tunu bairoa Dios nocãrõ caroaro cũ caãñajē cãtiere bairo cabau majũ niñami, caĩmũ p̄ame. Carõmio p̄ame roque caĩmũ cũ caãñajē cãtiere bairo cabau majũ niñamo. ⁸ Bairi merē atore bairo marĩ masĩña: Mai, carõmio rupan mena nerĩ cũ qũēnoesupi Dios caĩmũarē. Cañijũgoricu caĩmũ waru õwãrõ macããtõ mena nerĩ roque carõmiorē cõ qũēñoñupĩ Dios carõmio cañijũgoricore. ⁹ Carõmio jũgori mee caĩmũarē cũ qũēñoñupĩ Dios. Caĩmũ jũgori roque carõmio caĩmũ

mena cañipaore cō qũēnoñupĩ Dios. ¹⁰ Bairo caũmu roca cō carotimasĩrĩjẽ jũgori carõmio pũame jutii asero ũno mena cō rupoare bugatori caquetibũjũpao niñamo. Tunu bairoa ángelea majã cō rupoare bugatori cō caño na caññajeseparore bairo iõ, tore bairo cō caáto ñũña.

¹¹ Tore bairo caroca carotimasĩõ carõmio cō cañnimaacũãrẽ, ni jĩcãũ ũcũ Cristo yau carõmio jũgori mee caroaro caátĩanimasĩnucũũ mácãmĩ. Tunu bairo dico jĩcãũ ũcõ Cristo yao caũmu jũgori mee caroaro caátĩanimasĩnucũũ mácõmo. Na pũgarãpua yeri ñajããõ joroque na caãmeo átipeere bojũgoyupi Dios. ¹² Merẽ cariape marĩ masĩña: Carõmio cañnjũgoricore caũmu rupau mena jũgori cō qũēnoñupĩ Dios. Bairo cabaimiatacũãrẽ, cabero caũmu pũame tunu carõmio mena jũgori buiomasĩñami. Na pũgarãpua Dios cã caqũēnorĩcãrà majũ niñama.

¹³ Bairi mujãã majũã tãgoña beseya mujãã caátipee cañurĩjẽrẽ. Bairi, “Carõmio cō rupoare apeye ũnie mena peotoeco Diore cō cajẽnirõ ñurõ,” mujãã caĩata, ñuẽtĩña. ¹⁴ Merẽ, caũmua marĩ cañnajẽ cãtiere camasĩrã marĩ ãniña. Bairi caũmu cã poare juareecu, paio bũtiori cã caãmata, boboojãñũña cãrẽ, poa yowerije cã cacãgoro jũgori yua. ¹⁵ Bairo marĩ caũmua pũame marĩ cabaimiatacũãrẽ, carõmio roque cõ poare bũtiori cõ caño ñũña. Poa yowerije cãgori cõ caãnie cõ jesoye majũ ãno baiya. Cõ poa cayowerije pũame cõ rupoare catorije cõ jesoye majũ Dios cã cacũrĩqũẽ niña. ¹⁶ Bairo yu caĩquetibũjũrĩjere tãgomĩcũã, ni jĩcãũ ũcũ, “Bairo mee niña,” caĩbũsubotioгаure atore bairo cũ camasĩrõ yu boya: Jãã, caquetibũjũrĩ majã, bairi aperã, Dios ya poa macããna ñubueri majã cãã ape wãme marĩ caátĩañijũgoatajere marĩ masĩtĩña. Tie yu caquetibũjũrĩje jetore marĩ masĩña.

Abusos en la Cena del Señor

¹⁷ Mai, ato jũgoye mujããrẽ yu cawoatujopeere tãgoñarĩ mujãã mena yu aseanimasĩtĩña. Mujãã pũame neñarĩ ñubuerã, Dios mena nemojãñurõ tãgoñatutuo joroque mujãã caátiparo ũnorẽã, cã mena mujãã caãnie to royetuo joroque roro mujãã átinucũña. ¹⁸ Cañnjũgoro atore bairo ñi quetibũjũnucũñama jĩcããrã mujãã mena macããna: “Ñubuerã neñarã na majũ jĩcãrõ tãni tãgoñarĩ neñaetinucũñama. Na majũ ãmeo ricawatiri jĩcãrõ ñubueamasĩtĩnucũñama,” mujãã ñnucũñama. Bairo yu na caĩquetibũjũnucũrĩjẽrẽ baiřna cariapea yu tãgoya. ¹⁹ Torea bairo mujãã baicõã ninucũgarã. Tore bairo mujãã cabairije cañuetie cañnimaatacũãrẽ, mujãã catãgoñaricawatirije jũgori yua, “¿Noa pũame Jesucristore catãgoũsarã majũ na ãniñati?” marĩ ĩ masĩgarã. ²⁰ Bairo ricawatiri, caroaro caãmerã ãnirĩ Jesucristo riagu jũgoye cã caũgatũsariquere tãgoñarĩ ugarã, roro majũ átigarã, mujãã neñanucũña. Marĩ Quetiũpau riagu jũgoye cã cabuerã mena cã caũgatũsaricarore bairo mee majũ mujãã átinucũña. ²¹ Mujãã pũame ugaricapaũ caetaro, tocãnacãũpua cajũgoyea ugariquere jeeri paio mujãã ugarajũgoye cãtinucũña. Bairo cajũgoyea mujãã caũgaweyoroi, aperã pũame bocãqueya cotenucũñama. Tunu bairoa cũmurĩ tũnipũ aperã mujãã mena macããna cãã use ocore etinucũñama. ²² Bairi mujããrẽ ñiña: ¿Dopẽĩrã mujãã ya wiirĩpua ugariquere uga, o use ocore eti, mujãã áperiyati, tore bairo átigamĩrãcũã? Tunu bairoa, ¿dopẽĩrã Dios ya poa macããna ñubueri majãrẽ na mujãã nucũbũgoetinucũñati? Tunu bairoa aperã, apeye ũnie cacãgoena cãã roro bobooro na majũ na tãgoñao joroque mujãã átiya. Bairi, ¿ne ũnie puamerẽ mujãã ñicuti? “¡Ñũjãñũña! Caroaro majũ mujãã átiya,” ¿ñicuti? Tore bairo roro mujãã caátiere ĩñarĩ, ¿dopẽĩ, “Ñũjãñũña,” ñibujiocati? ¿Tore bairo ñiecũ, tame!

La Cena del Señor

(Mt 26.26-29; Mr 14.22-25; Lc 22.14-20)

²³ Mai, yu ruame marĩ Quetiupau yure cū caquetibujaricarorea bairo mujãârê atore bairo yu quetibujawu: Marĩ Quetiupau Jesure cū cabusujãbuitiri ñamia caño, cū ruame cū cabuerã mena neñarĩ cū wãmoru pãârê neñupũ.

²⁴ Bairo ne yaparo Diore cū jëniĩ bero carecomacã pebatori cū cabuerãrê na nuniĩ, atore bairo na iñupũ: “Atie pan yu rupau niña. Mujãârê yu cariajobarije macããjê niña. Bairi mujãã cãã cabero atore bairo yu caátajere tũgoñarĩ pãârê mujãã bato uganucũgarã.” ²⁵ Tunu bairoa ásupu Jesús: Pãârê uga yaparori bero, cū wãmoru copa etirica bapare neĩ atore bairo na iñupũ cū cabuerãrê, “Atiru macããjê use oco ruame yu riĩ niña. Camasãrê netõõgu yu riacoagu. Bairo yu cariapee jũgori cawãma wãme camasãrê Dios cū caátibojacũrĩjê niña. Bairi di rãmu ñno mujãã caetiri rãmu cãrõ use ocore etirã, yu caátajere tũgoñarĩ mujãã átinucũgarã,” iñupũ Jesús. ²⁶ Bairi mujãã ruame Jesucristo cū caátajere tũgoñarĩ pãârê uga, bairi use oco cãârê mujãã caetinuũrõ cãnacãnia Jesucristo marĩ cū cariajobariquere masĩrĩ áti iñorã mujãã átinucũña. Tore bairo áticõã ninucũña mai marĩ Quetiupau ati yeparu cū caátiparo jũgoye.

Cómo se debe tomar la Cena del Señor

²⁷ Bairi caroaro ása. Ni jicãũ ñcũ marĩ Quetiupau cū caátatore bairo pãârê uga, o use oco cãârê eti, átimicãã, ñcũbũgorique mano cū caápata, roro ácu átiyami. Marĩ Quetiupau cū rupau mena roro popiye bairi yucupãĩru cū cariariqueere ñcũbũgoecare bairo ácu átiyami. Bairi tore bairo cū caápata, roro cū caátie wapa paio nigaro. ²⁸ Bairo cabairo jũgori tocãnacãũru na yeripu catũgoñabeseparã niñama, marĩ Quetiupau yaye macããjê pan, bairi use oco cãârê na caetiparo jũgoye mai. ²⁹ Bairi mujãã yeripu caroaro tũgoñajũgoyetiena, Jesucristo yaye macããjêrê uga, o eti, mujãã caápata, roro popiye mujãã cabaipee wapare macããrã ñcũbũgoricarõ mano eti, uga mujãã átinucũgarã. ³⁰ Tie jũgori mujãã mena macããna capããrã ri-aye painucũñami. Tunu aperã catutuaena cãã ninucũñama. Tunu bairo tie jũgori aperã jicããrã mujãã mena macããna baireyupa. ¿Tiere mujãã masĩtĩñati? ³¹ Bairi marĩ majũã marĩ yeripu marĩ catũgoñarĩjê mena roro marĩ caátinuũrĩjêrê caroaro marĩ rupaure marĩ catũgoñabesepeyocõãta roque, marĩ Quetiupau ruame marĩ yaye wapa, roro popiye marĩ baio joroque áperibujõnmĩ. ³² Bairu, marĩ Quetiupau ruame roro popiye marĩ tãmuo joroque cū caápata, caroaro marĩ caãnipeere marĩ beyõu, tore bairo marĩ átinucũñami. Bairo marĩ cū caáto jũgori marĩ ruame ati umarecõo macããna roro popiye cayasiparã mena roro marĩ catãmuoetiparore bairo ĩ, tore bairo marĩ átinucũñami.

³³ Bairo cabairoi, yu yarã yu camairã, di rãmu ñno neñapori Jesucristo riagu jũgoye cū caugariquere tũgoñarĩ mujãã caugari rãmu caño tocãnacãũpũrea ãmeo yuri, jicãrõ uganucũña. ³⁴ Bairi ni jicãũ ñcũ mujãã mena macããcũ bũtioro majũ queyari mujãã caĩrõrê bairo cū caboeticõãta, cū ya wiĩru cū ugacõãto ugariquere. Mai, Dios ruame neñapori mujãã cauganucũrĩjêrê cū canucũbũgoetie jũgori roro popiye cū baio joroque cū caáperiparore bairo ĩ, cū ya wiĩru cū ugacõãto. Bairu, apeye yu caquetibujugarijere mujãârê iñau ácũru, caroaro mujãã yu quetibujũ qũẽnonemogu.

¹ Yu yarã, Espiritu Santo jùgori marì joyupi Dios tocãnacã wãme, caroa wãme marì caãtiãnimasìpeere. Tie macããjêrê mujãã camasîrô yu boya.

² Merê atiere mujãã masîrã: Mai, Jesucristo yaye quetire catãgomasarã mujãã caãniparo jùgoye roro wericarã jãgũêrê caïtoecorã majũ mujãã ãnimiwã. Cacaapee ãnaena wericarã ãna cabusuenarê na mujãã ãroanucũwã.

³ Bairi atiere mujãã camasîrô yu boya: Ni jïcãũ ùcũ, “Jesure roro cũ baiãto!” caïbusuetipau niãami, Dios Yeri Espiritu Santo jùgori cabusunucũ cũ caãmata. Tunu bairo ni jïcãũ ùcũ, “Jesús yu Quetiupau jïcãũã niãami!” ã masîetîniãami Espiritu Santo cũ catutuarije jùgori cũ yeripu cũ cabusueticõãta.

⁴ Bairi Dios yarã capããrã na caãnimiatacããrê, tocãnacãũporea ricaati jeto masîrîqũê caroa wãme na caãtipeere jonucũniãami Espiritu Santo. Bairo capããrãrê ricaati jeto caroa wãme na caãtipeere cajonucũũ puame jïcãũã niãami Espiritu Santo. ⁵ Tunu bairoa capee wãmerì camasãrê na marì caãtiroamasîrîjê ninucũña. Tie bairo marì caãtimasînucũrîjê puame jïcãũã marì Quetiupau cũ caãtiroticũrîqũê niãa. ⁶ Tunu bairoa capee wãmerì cũ catutuarijere marì caãti ãnopeere marì jonucũniãami Dios. Bairo tocãnacãũporea ricaati marì jomicãã, Dios jïcãũã marì caãtipee tocãnacã wãmerê marì quetibujãnucũniãami.

⁷ Dios puame cũ yarã caãna tocãnacãũporea cũ Yeri Espiritu Santore jonucũniãami, cũ jùgori nipetiro aperãrê caroaro marì caãtiãnimasìparore bairo ã. ⁸ Marì jïcããrãrê cũ, Espiritu Santo jùgori Dios puame masîrîqũê mena cũ yaye quetire marì quetibujõo joroque átinucũniãami. Tunu bairoa aperãrê Espiritu Santo jùgori nocãrõ camasìpetirãrê bairo majũ na quetibujõo joroque átinucũniãami. ⁹ Jïcããrã Espiritu Santo jïcãũ jùgori catãgoãnatuarã ninucũniãami. Tunu bairoa aperã Espiritu Santo jùgori caroa wãme na caãtipee Dios cũ cajorijere uparì camasã cariarãrê na cationomasînucũniãami. ¹⁰ Aperã jïcããrã Dios yaye macããjê átiãjêno ãnomasîrîqũêrê upanucũniãami. Aperã Dios na cũ caquetibujõotirijere tãgori bero, caroa quetire quetibujõnetõnucũniãami camasãrê. Aperãrê Dios puame wãtì yaye macããjêrê, o Espiritu Santo yaye macããjê quetibujõriquerê caroaro na catãgobesecõniãamasìpeere na jonucũniãami. Aperãrê, apeye busurique catãgomasîã manierê na busumasîõ joroque átinucũniãami Dios. Tunu bairoa aperãrê tie apeye busurique caîrîjê catãgoa manierê na quetibujõ ãmewiyo joroque átinucũniãami Dios. ¹¹ Tie nipetiri wãme caroa marì caãtipeere Espiritu Santo jïcãũ jùgori tore bairo capee wãme marì átimasîãa. Cũ, Espiritu Santo puame caroa wãme camasãrê na caãtipeere cũ cajogari majã tocãnacãũporea na jonucũniãami.

Todos pertenecemos a un solo cuerpo

¹² Merê mujãã masîãa marì rupau cabairijere: Marì rupau puame jïcã rupau nimirõcãã, capee wãme cutiricawatiya. Tore bairo Jesucristo ya poa macããna cãã jïcã rupaure bairo caãna marì ãniãa. ¹³ Tore bairo noo caãna cãrõ judío majã, judío majã caãmerã, aperã ãmua rotepericarã, o caroaro caãnicõãrã cãã jïcãũ rupau caãniparãrê bairo Espiritu Santo jùgori cabautiza ecoricarã majũ marì ãniãa. Tunu bairoa cũ yau Espiritu Santo jïcãũrêã nipetiro cacãgorã marì ãniãa.

¹⁴ Mai, marì rupau puame jïcã rupau nimirõcãã, capee wãme cutiricawatiya. ¹⁵ Bairi ãcõnarì mujãã yu quetibujõra: Marì rupo, cabusumasîrî rupo caãmata, atore bairo ãbujõoro: “Yuã, wãmo mee ãnirì, rupau macãã rupo mee yu ãniãa,” ã busubujõoro. Bairo caîrî rupo ãnirì rupau macãã rupo ãnjãnacõa baietibujõoro. ¹⁶ Tunu bairoa marì ãmorõ

cabusumasĩrĩ ãmorõ caãmata, atore bairo ĩbujoro: “Yua, caapee mee ãnirĩ rupaũ macã ãmorẽ mee yu ãniña,” ĩ busubujoro. Bairo caĩrĩ ãmorõ ãnirĩ rupaũ macãã ãmorõ ãnijãnaoa baietibujoro. ¹⁷ Bairi tunu marĩ rupaũ petiro caapea jeto caãmata, ¿dope bairo marĩ tãgomasĩbujocuti? Tunu bairoa marĩ rupaũ petiro, ãmoõ ope jeto caãmata, ¿dope bairo apeye ũnie cajusurijere marĩ wĩnimasĩbujocuti? ¹⁸ Bairo cabairoi, Dios pũame marĩ rupaure qũẽnojugõu, ti rupaũ macããjẽ nipetirije mena marĩ caãtimasĩpee, cũ cabororea bairo jĩcãrõ tũni marĩ qũẽnoñupĩ. ¹⁹ Bairi marĩ rupaũ macããtõ jĩcãrõ ũno jetore bairo marĩ rupaũ caãmata, rupaũ ãnijĩãti petietibujoro. ²⁰ Bairo marĩ rupaũ macããjẽ caãtimasĩrĩjẽ capee cawãme cutĩricawatimiatacũãrẽ, cariapera marĩ rupaũ pũame jĩcã rupaũ ãno baiya.

²¹ Bairo jĩcã rupaũ caãno jũgori caapea pũame cabusũrica caãmata, wãmorẽ atore bairo ĩ masĩẽtibujoro: “Mu yu boetiya,” ĩ masĩẽtõ. Tunu bairoa marĩ rupaũ pũame rupõrre: “Mujãã yu boetiya,” ĩ masĩẽtõ. ²² Bairo pũame marĩ bainucũña: Marĩ rupaũ macããjẽ caãtitutuætiere bairo marĩ caĩñanucũrĩjẽ pũamerẽ netõjãñurõ marĩ bomasĩnucũña. ²³ Bairi tunu marĩ rupaũ macããjẽ cabũgoro macããjẽrẽ bairo marĩ caĩñanucũrĩjẽ pũamerẽ netõjãñurõ caroaro majjũgori marĩ cũgonucũña. Tunu bairo marĩ rupaũ macããjẽ bauro caãmerĩjẽ pũamerẽ caroaro marĩ jutii jãñatonucũña. ²⁴ Tore bairo átĩmirãcũã, bauro caãnie marĩ rupaũ macããjẽ pũamerẽ marĩ jutii jãñatoetĩnucũña. Dios pũame jĩcãrõ tũni caroaro átĩcũñupĩ marĩ rupaũ macããjẽrẽ. Bairi marĩ rupaũ macããjẽ, cabũgoro macããjẽ marĩ camajjũgoetie pũame caroaro to caãnimasĩpeere boyupi Dios. ²⁵ Marĩ rupaũ jĩcã rupaũ caãno jũgori nipetiro marĩ rupaũ macããjẽ mena jĩcãrõ tũni marĩ capaamasĩparore bairo ĩ, ricaati wãmerĩ jeto marĩ rupaũ macããjẽrẽ cũñupĩ Dios. ²⁶ Bairi jĩcãrõ ũno marĩ rupaũ macããtõ cariyæ tuata, caroaro jĩcãrõ tũni marĩ ãnimasĩẽtiña, apeye marĩ rupaũ macããjẽ carusarije menarẽ. O tunu bairoa jĩcãrõ ũno marĩ rupaũ macããtõ cariyæ tuatatore marĩ caucoti catioata, caroaro jĩcãrõ tũni useanirĩ marĩ rupaũ macããjẽ mena marĩ ãnimasĩña.

²⁷ Bairũa, atore bairo mujããrẽ ĩ quetibũju masĩõgu ñiña: Mujãã nipetiro Jesucristo yarã, cũ rupaure bairo caãna majũ mujãã ãniña. Bairo cũ rupaure bairo caãna ãnirĩ mujãã tocãnacãũpũa cũ rupaũ macããjẽ tocãnacã wãme caãniricawatĩrorea bairo caãna majũ mujãã ãniña. ²⁸ Bairi Dios pũame atore bairo cũ ya poa macããna ñubuerĩ majã menarẽ na cũñupĩ: Caãnijũgoro, cũ caquetibũjurotijorã apõstolea majãrẽ na cũñupĩ. Na berore profeta majãrẽ na cũñupĩ. Na, profeta majã berore jũgoñubueri majãrẽ na cũñupĩ Dios. Na berore aperã cũ yaye macããjẽ caroare caãtijẽño ĩnoparãrẽ na cũñupĩ. O aperã cariarãrẽ cacatiori majã cũãrẽ na cũñupĩ. Aperã camasãrẽ caroaro cajuãti majã cũãrẽ na cũñupĩ. O aperã ñubueri majã quetiuparã caãniparã, o aperã apeye busũrique catũgomasĩã manierẽ cabusumasĩparã cũãrẽ na cũñupĩ Dios. ²⁹ Bairãpũa, tocãnacãũpũa apõstolea majã ãnimasĩẽtiña. Tunu tocãnacãũpũa profeta majã ãmerĩnucũña. Tunu bairoa tocãnacãũpũa cajũgoñubueri majã ãnimasĩẽtiña. Tunu tocãnacãũpũa Dios yaye macããjẽ caroare caãtijẽño ĩnomasĩrã ãmerĩnucũña. ³⁰ Tunu bairoa tocãnacãũpũa Dios cũ catutuarijere upari, cariarãrẽ na catĩomasĩẽtĩnucũña. Tunu bairoa apeyera nipetiro camasã apeye busũriquere busũetĩnucũña. Tunu apeyera jĩcããrã jeto apeye busũrique macããjẽrẽ tãgomasĩrĩ bero caĩrĩjẽrẽ camasãrẽ na quetibũju ãmewiyomasĩõnucũña. ³¹ Bairi mujãã pũame caroa wãme mujãã caãtipeere Espĩritu Santo cũ cajogarije macããjẽ netõjãñurõ caroaro juãtimasĩrĩqũẽrẽ bootũgoñarĩ caroaro átĩãña.

El amor

Mai, yu ꝑame mujããrê netôjãñurô caroaro mujãã caátimasĩpeere mujãã yu quetibujunemogu:

13

¹ Yu ꝑame aperã camasã busuriquere, o ángelea majã busurique cããrê Dios yu cã cajorije jãgori cabusumasĩ majũ nimicũã, camasãrê camaiecũ yu caãmata, dope bairo caãpei majũ yu ãniña. Ápõã tii ãnorê roro capaa-patowãcõurê bairo caãtiãcũ yu ãnibujiou. ² Tunu bairoa Dios yu cã caquetibujurijere camasãrê caquetibujunetõmasĩ yu ãnibujiou. O tunu bairoa nipe-tiro Dios cã caãtipee camasã na camasĩetĩe cããrê camasĩpeoyu yu ãnibujiou. O apeyera tunu tocãnacã wãme ñe rusaricaro mano caroaro camasĩpeti majũ yu ãnibujiou. Bairo caãcũ nimicũã, camasãrê camaiecũ yu caãmata, dope bairo caãpei majũ yu ãniña. Tunu bairoa nocãrô netõõrô tũgoñatutuariquere cacãgou ãnirĩ ãtãũ ãnorê aperopu caãrotimasĩ majũ nimicũã, peeto ãno camasãrê yu camaieticõãta, cabũgoro macããcũrê bairo majũ yu ãniña. ³ Tunu bairoa nipe-tiro yu cacãgorijere cabopacarãrê na yu batopeyocõãbujiou. Bairo na batomicũã, narê caĩñamaiecũrê bairo yu catũgoñaata, bairo áticiũ yu átibujiou. O aperãrê maietimicũã, narê yu cariabojaata, wapa mano cabũgoroa ria yu baibujiou.

⁴ Mai, bairi ãmeo mairĩqũe ꝑame atore bairo ãnajê cutaje niña: Roro aperã marĩ na caãtimiatacũãrê, na caĩrĩjêrê, o na caãtiere marĩ nacãcõãmasiña. Tunu bairoa camasã mena caroaro átiãnajê niña. Tunu aperã na cacãgorije cããrê narê marĩ camaiata, marĩ iñãugomasĩetĩña. Tunu aperã netôjãñurô, marĩ majũã tũgoñarĩ aperãrê baibotiori marĩ caãmata, camasãrê camaiena marĩ ãniña. ⁵ Camasãrê caĩñamai ꝑame camasãrê roro boborije i busuetinucũñami. Tunu bairoa jĩcãũã apeye ãnierê cabotũgoñaurê bairo baietinucũñami. ãmeo mairĩqũe ꝑame ãmeo asiarique mee niña. Tunu bairoa ãmeo mairĩqũe ꝑame yoaro marĩrê roro caãtacu mena asiãnajê mee niña. ⁶ Bairi aperã camasã carorije macããjêrê na caãto iñarĩ useani tũgoñaetinucũñama camasã caãmeomaimasĩrã ꝑame. Caroaro cariape na caãtiãnie ꝑamerê iñajesori tũgoña useaninucũñama. ⁷ Bairi ni jĩcãũ ãcũ camasãrê camaimasĩ cã caãmata, nipe-tiro popiye baimicũã, caroaro tũgoñanetõrĩ, caroaro maimasĩcõã ninucũñami. Tunu bairoa aperã roro na caãtimiatacũãrê, narê iñamairĩ na cãã caroaro na caãnipeere masĩrĩ na mena cariape tũgoñatutuacõãñami. “Caberopu caroaro átigarãma,” na i tũgoñarĩ na maicõã ninucũñami. Bairo caroaro na caãnipeere bori, cã cãã caroaro jĩcãrô tãni tie nipe-tiri wãme Dios cã cajorijere átiãninucũñami.

⁸ Bairi ãmeo mairĩqũe di rãmu ãno capetietipee majũ niña. Jĩcã rãmu caãno camasã ape rãmu cabaipeere caquetibujumirĩcãrã quetibuju jãnacooagarãma. Tunu bairoa apeye busurique cããrê busujãnacooagarãma. Dios yaye quetiere camasã na cabuenucũrĩjê cãã cabero manigaro, merê jĩcãrô tãni nipe-tiro marĩ camasĩpetiro jãgori yua. ⁹ ãme ati yuteare Dios yaye macããjêrê marĩ masĩpeoyetiya. Torena, cã yaye queti cããrê jĩcãrô tãni marĩ quetibuju peyomasĩetĩña. Marĩ camasĩpeoyjãtiipee marĩ rusamajũcõãña mai. ¹⁰ Bairi ãme ati yutea caãno peeto masĩrĩ marĩ caquetibujuañinucũmirĩjê peticoagaro, Jesucristo tunu etari nipe-tiro jĩcãrô tãni caãnierê marĩ cã camasĩõrĩ rãmu caãno yua.

¹¹ Içõñarĩ mujãã yu quetibujupa: Mai, yu ꝑame sawĩmanaca ãcũpũ, sawĩman ya wãme busu, tũgoña, o tũgoña besemasĩ yu baiãninucũwũ. Bairo

cabairicu nimicãã, âmerẽ cabucu niãcũ, nipetiro cawĩmau yu caãnajẽ cutajere yu cũpeyocõawã. ¹² Torea bairo âmerẽ mai Dios yaye macããjẽ nipetirijere marĩ masĩpeyoetiya. Êñoorõ caroaro cabauetopũ ñnarãrẽ bairo caroaro marĩ masĩpeyoetiya mai. Bairo âmerẽ baimirãcũã, jicã rũmu caãno nipetiro, caãnorẽ bairo jicãrõ tũni cariape marĩ ñnamasĩpeyocõãgarã. Mai, ati rũmu caãno nipetirore marĩ masĩpeyoetiya. Ape rũmu caãno roque Dios marĩ yerire jicãrõ tũni cã camasĩpeyorõrea bairo marĩ cãã tocãnacã wãme Dios yaye macããjẽrẽ marĩ masĩpeyocõãgarã jicãrõ tũni yua.

¹³ Bairopua, itia wãme niña tocãnacã rũmua caãnicõãninucũpee: Jesucristo mena tũgoñatutuarique, bairi Dios marĩ cã cajopeere marĩ coteãninucũrĩjẽ, bairi marĩ caãmeomairĩjẽ cãã yua. Bairo itia wãme caãnimajũrĩjẽ caãnimiatacũãrẽ, jicã wãmea niña netõjãñurõ caãnimajũrĩjẽ: âmeo mairĩqũẽ jeto.

14

El hablar en lenguas

¹ Bairi mujãã pũame tocãnacã rũmua âmeo maicõã ninucũña. Bairo caroaro caãmeomaimasĩrã ãnirĩ yua, caroa wãme mujãã caátipee Espiritu Santo jũgori Dios cã cajorijere caroa wãmerẽ bootũgoñarĩ bũtioro Diore cã jẽniña. Ati wãmerẽ Diore mujãã cajẽniata roque, ñumajũcõãña: Dios mujãã cã caquetibujurijere tũgori bero, Dios yaye quetire camasãrẽ mujãã caquetibujunetõpeere mujãã cajẽniata roque, ñuña. ² Mai, ni jicãũ ùcũ apeye bũsarĩquere cabũsumasĩnucũũ pũame, camasã mena bũsu mee, Dios mena jeto bũsu átinucũñami. Bairi ni jicãũ ùcũ camasocu apeye bũsarĩque mena cã cabũsarijere tũgomasiẽtĩnucũñami. Espiritu Santo cã camasĩõrõ jũgori tore bairo bũsunucũñami. Bairi ni ùcũ tie bũsarĩque mena cã caĩgarijere tũgomasiẽtĩñami. ³ Apei Dios yaye macããjẽrẽ tũgori bero, camasã ñubueri majãrẽ caquetibujunetõnucũũ roque, na yeripu cariape na tũgousao joroque átimasĩnucũñami. Tunu bairo caroaro na tũgousanemo joroque jicãrõ tũni na juátinemasĩnucũñami. ⁴ Apeye bũsarĩquere cabũsumasĩnucũũ pũame cã majũ yeri mena Diore nemojãñurõ cã masĩõ joroque ácu átiyami. Apei, Dios yaye macããjẽrẽ tũgori bero, camasãrẽ caquetibujunetõnucũũ pũame roque nemojãñurõ Diore na masĩõ na átimasĩnucũñami Dios yarã ñubueri majãrẽ.

⁵ Bairopua, yu pũame mujãã nipetiro apeye bũsarĩquere mujãã cabũsuro bomicãã, netõjãñurõ Dios yaye macããjẽrẽ tũgori bero, camasãrẽ caquetibujunetõrã ùna mujãã caãnie roquere yu bojããña. Apeye bũsarĩquere bũsumasĩrĩqũẽ netõjãñurõ ñuña Dios yaye quetire caquetibujunetõũ ãnajẽ pũame roque. Bairopua, ñunetõbujioro, apeye bũsarĩque caĩquetibujurijere tũgoãmewiyori bero, ñubueri majãrẽ na yeripu caroaro na tũgousanemo joroque marĩ caátimasĩata. ⁶ Bairi yu yarã, apeye bũsarĩque mujãã catũgoetie mena bũsumasĩrĩ mujãã tũpu yu caquetibujunẽsẽãta, dope bairo mujããrẽ yu áperibujio. Dios jããrẽ cã caquetibujurõtirijere mujãã catũgorije mena bũsari mujããrẽ yu caquetibujuaata roque, ñujãñuña. Tunu bairo cariape macããjẽrẽ jãã camasĩrĩjẽrẽ yu caquetibujuaata, ñujãñuña. Tunu bairoa Dios yaye macããjẽrẽ quetire tũgori bero mujããrẽ yu caquetibujunetõrĩjẽ, o caroaro mujãã caátĩãnipere yu caquetibujunucũrĩjẽ roque, ñumajũcõãña.

⁷ Tunu apeyera merẽ mujãã masĩña basarĩque macããjẽ cabairijere: Tõrõã, o paricarõ arpa ùno ricaati wãme jeto cabũsarĩque cũgoeticõãta, tie wãmerẽ

marĩ wãmeti masĩtĩbujiorã. ⁸ Tunu bairoa camasã na wapanarẽ na capa-jĩarãtipaure, putiricarõ trompetare cã caputimiatacũãrẽ, baujaro wãmecuto cabuseticõãta, ni jĩcãũ ùcũ cũ wapanarẽ pajĩãũ ámasĩcũmi. ⁹ Toreã bairo baiya, mujããrẽ apeye busurique mena mujãã caãmeoquetibujuaata. Mujãã cabusurije mujãã catũgomasĩrĩjẽ mena mujãã caãmeoquetibujuaata roque, nipetirije mujãã caĩrĩjẽrẽ caroaro mujãã tũgopeyo masĩcõãña. ¡Tore bairo mujãã catũgorije busurique mena mujããrẽ na caquetibujeticõãta, cabũgoro busurecõãrã átibujiorãma! ¹⁰ Merẽ marĩ masĩña. Ati umãrecõore capããrã niñama masapoari ricaati wãme jeto cabusũnucũrã. Bairo capee busurique caãniamiatacũãrẽ, tocãnacã wãme busurique tiere cabusurã tũgomasĩrĩqũẽ niña. ¹¹ Bairo jĩcãũ cũ ya poa macããjẽ busurique mena yãre cũ cabusuro, yũ catũgomasĩtĩcõãta, yũ puamerẽ apeye busuri majã ya poa macããcũrẽ bairo niñãmi. Tunu bairoa yãre cabusũ ùcũ puame, yũ cabusurijere cũ catũgomasĩtĩcõãta, cũ cũãrẽ apeye busuri majã ya poa macããcũrẽ bairo cũ niñabujioũ. ¹² Mujãã puame roque carõã wãme mujãã caãtipẽ Espĩritu Santo cũ cajogarije macããjẽrẽ butiro cajẽninucũrã mujãã ãniña. Bairo caãna ãnirĩ marĩ yarã Diore caĩroari poa macããnarẽ cajuãtinoopee ùnie puame roquere netõõrõ bootũgoñanucũña, marĩ Quetiupãũ mena na catũgoñatutuanemoparore bairo ìrã.

¹³ Yũ caĩquetibujurore bairo cabairo jũgori ni jĩcãũ apeye busuriquere cabusumasĩnucũũ cũ caãmata, tie cũ cabusurijere cũ catũgoãmewiyomasĩpẽ cũãrẽ cũ jẽniãto Diore. ¹⁴ Ni ùcũ Diore jẽni, apeye busurique mena cũ cajẽniata, cũ yeripũ Espĩritu Santo cũ caãno jũgori jẽni átiyami. Bairo cã, Espĩritu Santo mena jẽnemicũã, cũ cajẽnirĩjẽ caĩrĩjẽrẽ tũgomasĩtĩñãmi cũ majũ rupãũ puame. ¹⁵ Bairi, ¿dope bairo cũ átijẽnibujiocuti? Bairo puame cũ áparo: Espĩritu Santo cũ catutuarije mena apeye busuriquei jẽnemicũã, cũ cajẽnirĩjẽ cũãrẽ tũgoãmewiyomasĩrĩ cũ jẽniãto. Tunu Espĩritu Santo cũ catutuarije mena apeye busuriquei basamicũã, cũ cabasarije cããrẽ tũgoãmewiyomasĩrĩ Diore cũ basapeoãto. ¹⁶ Bairo Espĩritu Santo mena jeto Diore cũ cajẽnibasapeoata, ni ùcũ apeĩ tũgomasĩcũmi, tiere catũgojeyaetinucũũ ãnirĩ. Bairo catũgoecũ ãnirĩ cũ cũã Diore mujãã cabasapeoro, mujãã jubasapeo nemomasĩcũmi. Tunu bairoa, “Dios, jãã mena mũ ñujãñũña,” ì jẽnimasĩcũmi, mujãã cajẽnirĩjẽrẽ cũ catũgoeticõãta. ¹⁷ Diore mujãã cabasapeorije cañumajũcõãmĩatacũãrẽ, aperã catũgorã puamerẽ nemojãñurõ na yeripũ Diore na tũgõũsao joroque mujãã átimasĩtĩña, tore bairo apeye busurique mena jeto Diore mujãã cabasapeoata yua.

¹⁸ Yũ puame apeye busuriquere mujãã netõjãñurõ yũ busumasĩña. Bairo cabusumasĩ ãnirĩ butiro Diore, “Yũ mena mũ ñujãñũña,” cũ ñi basapeocũña. ¹⁹ Bairo busumasĩmicũã, ñubueri majãrẽ quetibujũ ãcũ puame, jĩcã wãmo cãnacã risero ùnoa yũ quetibujuganucũña, caroaro na catũgomasĩparore bairo ì. Capee risero pũga wãmo petiro cãnacã mil cãrõ majũ apeye busuriquere yũ cabusuaata, yũ caĩrĩjẽrẽ tũgopeyomasĩtĩbujiorãma.

²⁰ Torena, yũ yarã, cawĩmarã na catũgomasĩjãtiettore bairo baieticõãña. Cabutoa tũgoñarĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩqũẽ cutiri caroaro tũgomasĩpeyocõãña yũ caquetibujurijere. Carorijere cawĩmarã na catũgõũsamasĩtõrõrẽã bairo mujãã cũã carorije macããjẽ puame roquere ápericõãña. ²¹ Mai, Dios cũ caroticũrĩqũẽrẽ na cawoaturica tutipũ cũãrẽ atore bairo ì, quetibujũ woatuyupa: “Ape yepãã macããnarẽ yũ puame na yũ quetibujũ rotijogu apeye busurique mena yũ ya poa macããna camasãrẽ. Bairo aperã jũgori yũ caquetibujũmiatacũãrẽ, tie apeye busuriquere catũgoena ãnirĩ nemojãñurõ yũ yaye quetire tũgõũsaetigarãma, ñũpĩ marĩ Quetiupãũ,” ì woatuyupa.

²² Bairi apeye busarique puame, aperã Diore camasiñarẽ na yeripũ cã na tũgoñamasacatio joroque átajere bairo ãno baiya. Merẽ Diore camasiñcãrãrẽ nemojãñurõ Dios mena na tũgoñanemo joroque átajere bairo mee niña. Bairo cabaimiatacããrẽ, Dios yaye macããjẽrẽ tũgori bero camasãrẽ quetibũju netõrĩqũẽ puame roque, ñubueri majãrẽ nemojãñurõ Diore na masĩnemo joroque átajere bairo ãno baiya. Diore camasiñaena puamerẽ tore bairo átimasãã maa marĩ caquetibũjurije ñnie mena. ²³ Bairi ni ñcũ Diore camasiñcũ ñubueri majã ñubuerica wĩipũ neñapori nipetiro apeye busarique jeto na cabusũata, na caĩrĩjẽrẽ tũgomasiñcũmi. O bairo catũgoũetaũ ñcũ cãã cã caãmata, tiere tũgori, “Camecãrãrẽ bairo busũyama,” ï tũgoñabujõumi. ²⁴ Nipetiro mujãã Dios cã caquetibũjurotirijere cã yaye quetire camasãrẽ na mujãã caquetibũjurnetõata roque, ni ñcũ Diore camasiñcũ, o bairo catũgoũetaũ ñcũ cãã, mujãã caĩrĩjẽrẽ caroaro tũgopeobujõumi. Bairo mujãã caquetibũjurijere tũgori yua, roro cã caátinucũrĩjẽrẽ tũgoñarĩ, cã majũ yeripũ caroa wãme átajere tũgoña besejũgõumi, Diore camasiñcũ puame yua. ²⁵ Bairo mujãã caquetibũjurijere tũgori bero yua, nocãrõ roro majũ cã caátinucũrĩjẽrẽ jãnarĩ caroa puamerẽ átijũgõumi. Bairo átiri yua, cã rupopatuuri mena etanumurĩ Diore cã basapeogõumi. Mujãã cããrẽ, “Dios yarã niñama. Bairi cã yaye macããjẽrẽ cariape quetibũjurã átiyama,” ï tũgoñamasĩgõumi cã yeripũ yua.

Háganlo todo decentemente y con orden

²⁶ Yũ yarã, atore bairo mujããrẽ ñgu niña: Mujãã cañubuenẽñanucũrĩpaure, jĩcããrã salmos basarique mena Diore na basapeoãto. Aperã Dios yaye quetire na quetibũjuãto camasãrẽ. O aperã Dios cã camasiñõrõ jãgori na camasiñĩjẽ cããrẽ na quetibũjurnetõãto cañubueri majãrẽ. Tunu bairoa aperã cãã apeye busariquere na busũãto. O aperãrẽ tie apeye busariquere tũgoãmewiyori, tie caĩgarijere na quetibũjuãto Espĩritu Santo jũgori. Bairo tie nipetirije tocãnacãũpũa mujãã caátĩãninucũrĩjẽ puame mujãã yeripũ Dios yaye quetire nemojãñurõ tocãnacã rũmũa mujãã masĩnemo joroque to caãto ñniña. ²⁷ Bairi apeye busariquere cabusũmasĩrã na caãmata, pugarã, o itiarã cãrõã na busũnucũãto mujãã caneñarõpũre. Tunu bairoa jĩcãũ bero jeto ãmeo wasoari na busũãto tie apeye busariquere. Bairo apeye busarique mena na cabusũro bero, jĩcãũ ñcũ tie caĩgarijere cã quetibũju masĩõãto to caãna ñubueri majãrẽ. ²⁸ Bairo jĩcããrã apeye busariquere na cabusũmasĩmiatacããrẽ, jĩcãũ ñcũ tie caĩgarijere caquetibũjuãmewiyomasĩ cã camanicõãta, apeye busariquere cabusãrã nipetiro na caneñarõpũ na busũeticõãto. Na majũ riape, na yeri mena tũgoñarĩ Dios cã caĩñajorõpũ na busũãto tie apeye busariquere.

²⁹ Tunu tore bairo aperã Dios na cã caquetibũjurotirijere camasãrẽ caquetibũjurnetõnucũrã cãã pugarã, o itiarã cãrõã na quetibũjuãto. Aperã na mena macããna narẽ bairo caquetibũjumasĩrã na caãmata, caroaro nucũbũgorique mena na tũgobeseãto na caquetibũjurijere, “¿Cariape na ññati?” ñrã. ³⁰ Bairo cabaimiatacããrẽ, tipũ caãno Dios puame apeĩ cã bapa catãgoruire Espĩritu Santo jũgori cã cã caquetibũjurotiata, caquetibũju jũgomiatacũ puame cã quetibũju jãnacõãto. Bairo cã cajãnarõ, cã puame Dios cã cã caquetibũjurotiatajere quetibũju masĩgõumi to catãgori majãrẽ yua. ³¹ Tore bairo na caátimasããta, tocãnacãũpũa jĩcãũ bero ãmeo wasoari jeto Dios na cã caquetibũjurotirijere na quetibũjugarãma camasã cañubueri majãrẽ. Bairo na caátimasãrõ yua, na, catãgori majã puame nemojãñurõ Dios yayere masĩjũgõgarãma. Tunu bairoa yeri ñajãrĩqũẽ mena tũgõusagarãma na caquetibũjurijere. ³² Bairi ni ñcũ Dios yaye macããjẽrẽ

camasārē caquetibujunetōnucūū apei p̄ame, aperã cū baparã na caquetibujuro ũno, caroaro tūgoñatutuarique mena cañacotepau niñami. Bairo cū caápara, caroaro cū cūa quetibujū masīgumi, cūrē quetibujuricarō caetaro ñarĩ yua. ³³ Mai, Dios p̄ame roro mawijoro, o n̄ac̄ubugoriquē mano marĩ caátie ũnierē ññajesoetinucūñami. Caroaro yerijōrō j̄icārō t̄ani átianajē p̄amerē ññajesonucūñami.

Dios ya poa macãña na caátianinucūrōrē bairo ãna, atore bairo mujãã caáto ñña: ³⁴ Carōmia mujãã cañubuenañarĩpaure neñarã busuena na tūgoáto mujãã caquetibujurijere. Na busuroteticōãña mujãã caneñarōp̄ure nipetiro na catūgorore. Na manap̄ã na cabairotirore bairo j̄icārō t̄ani na mena na tūgocōãmarō. Tore bairo carōmia na cabaiñapeere roticūñupĩ Dios cū ya tutip̄u cūarē. ³⁵ Bairi carōmia p̄ame j̄icã wãme ũno na camasīnemogaata, na manap̄ãrē na na jēniñaáto na wiip̄u etarã na cajēniñagarijere. Carōmio ũcō neñarĩ ñubuericarop̄u petiro na catūgoro cō cajēniñaata, jesotiya.

³⁶ Bairi merē atiere camasīparã mujãã ãniña: Mujãã mee Dios yaye quetire mujãã masījogoyupa. Tunu bairoa mujãã jeto mee tie Dios yaye quetire mujãã tūgousajūgoyupa. ³⁷ Bairo cabairo jūgori ni j̄icã ũcã, “Dios cū caquetibujurotijoŷu yu ãniña,” caĩ, o “Espíritu Santo cū camasīōr̄ijē jūgori cariape caññabesemasĩ yu ãniña,” caĩ cūa cū caãmata, “Marĩ Quetiupau cū carotirijere quetibujū átiyami Pablo,” i tūgoñamasīcōãñami. ³⁸ Bairo yu caquetibujurijere cū catūgogaeticōãta, ñubueri majã p̄ame cū cūarē nemojãñurō cū na Iroaeticōãto.

³⁹ Bairo cabairo jūgori yu yarã, yu camairã, mujãã p̄ame Dios yaye quetire quetibujumasīr̄iq̄uērē netōjãñurō Diore cū jēniña. Tunu bairoa apeye busuriquere cabusurã cūarē na busujãna roteticōãña. ⁴⁰ Bairãp̄ua, tocãnacã wãmerē ãna, caroaro n̄ac̄ubugoriquē mena j̄icārō t̄ani q̄ũññor̄icārōrē bairo átinutu ánaja.

15

La resurrección de Cristo

¹ Bairi ãmerē yu yarã, Dios yaye queti camasārē cū canetōōr̄iq̄uē, mujããrē yu caquetibujuriquere mujãã yu quetibujunemopa mai. Tie mujããrē yu caquetibujuriquere tūgori bero, tie quetire mujãã tūgousajūgowu. Tie quetire ãmerē caroaro mujãã tūgousacōã ninucūña. ² Tunu bairoa tie Dios yaye quetire tūgousari bero, mujãã cūa Dios cū canetōr̄icārã majū mujãã ãniña, tie cañrōrē bairo j̄icārō t̄ani mujãã caáticōãmata yua. Tore bairo j̄icārō t̄ani tie queti cañrōrē bairo mujãã caátiamer̄icōãta, cabugoroa caññijūgorip̄aure tie quetire mujãã tūgousabujoricarã.

³ Caññijūgoro mai, yu p̄ame Jesucristo yu cū caquetibujuriquere mujãã yu quetibujū masīō jūgowu. “Jesucristo p̄ame marĩ carorije wapare netōōgn, marĩ riabojayupi,” mujãã ñi quetibujūwu. Atoze bairo ñña profeta majã na cawoatujūgoyeticūr̄iq̄uē cūa Dios ya tutip̄ure: ⁴ Cū rupauri ãnajērē yaroca na caáto, itia rãmu bero cariacoatac̄u nimicãã, caticoasupĩ. Toreo bairo ñña Dios ya tutip̄u cūarē. ⁵ Bairo catiri bero, Pedrorē cū buiaeta jūgoyupi Jesús. Cabero cū cabuerã p̄uga wãmo peti rupore p̄uga p̄enirō cãnacãu cañnarē na buiaetayupi. ⁶ Cabero aperã capããrã marĩ yarã quinientos netōōrō majūrē na buia ññoñupĩ Jesús. Na, Jesús cū cabuia ññor̄icārã nipetiro jãñur̄p̄ua caticōãñama mai. Bairãp̄ua, na mena macãña j̄icããrã bairecoásupa. ⁷ To bero Santiago cū buiaeta ññoñupĩ Jesús. Cabero nipetiro cū caquetibujurotijojarã apóstolea majãrē na buia ññoñupĩ Jesús.

8 To bero cañnitusaro majũ yũ cũãrẽ yũ buiaeta ñõwĩ Jesús. Bairo catusaropũ cũ cabuia ñõõrĩcũ ãnĩrĩ jĩcãũ cawĩmaũ cũ cabuiaapa rãmũ canetõrõ beropũ cabuiaricũre bairo caberopũ Jesure catãgõũsaricũ yũ ãniña. 9 Bairi yũ pũame aperã apõstolea majã roca macããcũ majũrẽ bairo yũ tuaya. Tunu bairoa apõstel nimicãã, apõstel mee, cabũgoro macããcũrẽ bairo yũ tuaya, roro ropiye na baio joroque Dios ya poa macããnarẽ yũ caãtaje jũgori. 10 Bairo roro caãtacu yũ caãnimiatacũãrẽ, Dios pũame ñiñamairĩ, Jesús cũ carotire bairo majũ yũ cũwĩ. Bairo yũ cũ cañnamairĩqũẽ pũame cabũgoro mee ãñupã. Bairi, bairo pũame yũ átinucũña: Aperã apõstolea majã netõjãñurõ Dios yaye yũ cũ carotiriquire yũ paanucũña. Bairũ, yũ majũ mee tore bairo yũ átinucũña. Dios pũame roque nocãrõ yũre cañnamai ãnĩrĩ bũtioro yũ jũátinucũñami. 11 Bairũ, “Yũ pũame na netõrõ yũ quetibũjũya, o na pũame yũ netõrõ bũtioro quetibũjũrãma,” ñi masĩetĩña. Tie caãnimajũrĩjẽ mee niña. “Jãã caquetibũjũrijẽ, Dios yaye queti jĩcã wãmerẽã mujãã tũgõũsajũgoyupa,” mujãã ñi masĩcõãña. Tie roque caãnimajũrĩjẽ niña.

La resurrección de los muertos

12 Mai, jãã pũame, “Jesucristo cariacõatacu nimicãã, catitunucoasupi,” mujããrẽ jãã i quetibũjũwũ. Bairo jãã caĩquetibũjũrijere cariape mujãã tũgõũsajũgowũ. Bairo jãã caĩquetibũjũrijere cariape tũgõmirãcũã, çdõpẽĩrã jĩcããrã mujãã mena macããna pũame, “Cariaricã nemo catitunu masĩetĩñama,” na i bũsũnucũñati? 13 Bairo cariaricãrã na cacatitunumasĩetĩcõãta, toroque Jesucristo cũã na capajĩãrocaricaro bero catitunuetacũmi. 14 Bairo Jesucristo cũ cacatitunuetimiatacũãrẽ, tie quetire jãã caquetibũjũnucũrĩjẽ cũã wapa mano. Tunu bairoa jãã caquetibũjũro bero, cũ mena mujãã catũgõñatutuarije cũã cawapa manierẽ bairo tuabujioro. 15 Tore bairo cabaiata, jãã tie quetire caquetibũjũri majã pũame cabũgoro macããjẽrẽ Dios cũ caquetibũjũrotijorãrẽ bairo jãã tuabujiorã. Caĩtorãrẽ bairo, “Dios pũame Cristore cũ catioyupi,” jãã i quetibũjũbujiorã. Cariapea cariaricãrã na cacatitununemoetĩcõãta, Dios cũ catioetĩbujioricũmi Jesucristo cũãrẽ. 16 Bairo cariaricãrã na cacatitunumasĩetĩcõãta, toroque Jesucristo cũã na capajĩãrocaricaro bero catitunuetacũmi. 17 Bairo Cristo cũ cacatitunuetĩcõãta, cũ mena mujãã catũgõñatutuarije wapa manimajũcõãña. Mai, rorije caãtipairã, carorije cawapacũnarẽ bairo mujãã tuacõãña. 18 Tore bairo mujãã cũã mujãã cabaiata, aperã Cristore tũgõũsari cariaricãrã cũã canetõcoena, cayasirã majũrẽ bairo tuayama. 19 Jesucristo mena marĩ caãnajẽ catie ati yeparũ marĩ caãno ñno jeto to cañuata, aperã netõõrõ cabõpacarã majũ marĩ tuabujiorã.

20 Cariape majũ niña: Cristo cariacõatacu cũ caãnimiatacũãrẽ, tunu cũ catitununemo joroque ásupi Dios. Cũ, Cristo pũame caãnijũgõũ, Dios macã cariacõamirĩcũ nimicãã, cacaticõãjũgoricũ majũ niñami. 21 Mai, jĩcãũ caũmũ jũgori ati yeparũre marĩ cariyasipee etajũgõyupa. Torea bairo jĩcãũ caũmũ jũgori cariacõatana nimirãcũã, tunu marĩ cacatipee cũã ãnijũgõyupa ati yeparũre. 22 Bairo Adãn rorije cũ caãtaje jũgori nipetiro cariaparã jeto marĩ ãniña. Torea bairo tunu Cristo jũgori nipetiro cãrẽ catũgõũsarã yeri capetietiere cacũgõparã majũ marĩ ãniña. 23 Bairãpũã, cõñarĩcãrõrẽ bairo tocãnacãũpũã marĩ catinemõgarã tunu. Bairi Jesucristo merẽ cariacõatacu nimicãã, catijũgõyupi. Cabero Cristo yarã cũã ati yeparũ nemo cũ catunuetari rãmũ caãno nipetiro marĩ catipeticoagarã. 24 Bairo marĩ cabairo bero yua, ati yepa capetipa rãmũ etagarõ. Ti rãmũ caãno Cristo pũame quetiuparã ati yepa macããna carõtimasirã, aperã cabauena catutuarã cũ wapana cũãrẽ

na netõnucãpeticõãgumi. Bairo na netõnucãpetiri bero, cã carotimasĩrĩpaure cã pacu Diore cã jogumi yua. ²⁵ Mai, Cristo pũame cã pacure cã cajoparo jũgoye cã carotiri yutea caãno cã wapanařẽ bairo caãna cã pesua nipetirore na netõnucãpeticõãgumi. ²⁶ Catusaripau majũ marĩ pesuare bairo caãnie riarique cãrẽ netõnucãcõãgumi Cristo. Bairi baiyasirique manigaro yua. ²⁷ Dios pũame cã macũ Cristo nipetiro caãnierẽ cã rotimasĩõ joroque cã ásupi. Baiřua, cã pacu Diore cã rotimasĩtĩñami Cristo. Cã pacu pũame roque cã macũ Cristo nipetirore cã rotimasĩõ joroque cã caáto jũgori, cã rotimasĩtĩñami cã pacure. ²⁸ Cristo nipetiro cã wapana cã pesuare cã canetõnucãrõ bero majũ, cã pacu Dios mena, Dios cã carotimasĩrõrẽ bairo pũgarãřua átiãjũgogarãma. Bairo cã pacu Dios cã caáto, cã macũ Cristo cãũ cã carotirore bairo átiãjũgogumi yua. Cũ, Dios pũame roque nipetirore carotimasĩjũgoricu ãnirĩ nipetiro majũrẽ rotimasĩgumi.

²⁹ Apeyera tunu, “Cariaricarã tunu catienama,” ĩ tũgoñamirãcãũ, ¿dopẽĩrã aperã pũame cariaricarã ãnana yaye rotie caãnipeere na bautiza rotibojanucũñati? Cariaricarã na cacatinemoeticõãta, dopẽĩrã cabũgoro na jũgori bautiza rotimasĩã mano. ³⁰ Toroque, ¿dopẽĩrã jãã pũame tocãnacã rãmua cauwiõro watoarũ ãnarẽ bairo jãã uwi tũgoña ãninucũñati? ³¹ Bairi yũ yarã, yũ pũame tocãnacã rãmua riariquere yũ uwitũgoña ãninucũña, yũre aperã na caĩñatero jũgori. Marĩ Quetiũpau Jesucristore mũjãã cãũ mũjãã catũgoũsarijere ĩnarĩ caroaro cariape nocãrõ yũ catũgoñaũseanirõrẽã bairo cariape niña yũ caporiye petirije cãũ yua. ³² Batiõro popiye yũ tãmũonucũña Efeso macããna, macãnucũ yaia cauwiõrãrẽ bairo caãnarẽ na quetibũju ãcũ. Bairo popiye tãmũomicũã, ñe ũnierẽ caãpeire bairo yũ tuacõãbujioũ, yũ yaye queti cabũgoro macããjẽ to caãmata. Cariapea cariaricarã tunu na cacatinemoeticõãta, toroque jĩcããrã ĩrĩqũẽrẽ na caĩnucũrõrẽ bairo marĩ baibujiorã: “¡Yoaro mee, ñamirõcã ũnoa cariaçoaparã ãnirĩ, marĩ caboro uga, eti, marĩ áticõãnirõã mai!”

³³ Bairi mũjãã pũame aperãrẽ ĩtoecoeticõãña. Jĩcãũ cã caĩrĩcãrõ pũamata: “Carorã camasã mena marĩ cabarapacũpata, caroaro marĩ caátĩãninucũmirĩqũẽrẽ marĩ masiriticoaya.” ³⁴ Bairi mũjãã pũame caroaro átiãña. Carorije macããjẽrẽ átiãmerĩcõãña. Jĩcããrã mũjãã mena macããna Diore camasãna majũ niñama. Atore bairo mũjããrẽ yũ quetibũjuya, yũ caĩrĩjẽrẽ tũgori mũjãã catũgoñaboboparore bairo ĩ.

Cómo resucitarán los muertos

³⁵ Bairo yũ caĩquetibũjurijere tũgori, jĩcãũ ũcũ atore bairo ĩ tũgoñabujioũmi: ¿Dope bairo camasã riacoamirãcãũ, tunu na caticũti? ¿Dope bairi rupau pũame na rupau caticũti? ĩ tũgoñabujioũmi. ³⁶ ¡Tore bairo caĩjẽniñau, catũgoñamasĩcũ majũ niñami! Merẽ mũjãã masĩña oterique cabairijere: Mũjãã wesepũ ote apeacã ũnorẽ mũjãã caoteata, putigaro jũgoye boa wecoaya. Tia caboawero beropũ carupau otei pũame puti wãmũaya yua. ³⁷ Mai, carupau caãnirau meerẽ marĩ otenucũña. Ote apea, trigo apea ũno, o apeye caãnie ote ape rupaa caruparupaa pũame roquere marĩ otenucũña. ³⁸ Bairo marĩ caõtero bero, Dios pũame roque cã caborore bairo to puti wãũáo joroque átimasĩñami. Bairi yua, Dios pũame tocãnacã wãme ote apea caãni wãmerẽã bairo, ti wãme jeto to puti wãmũáo joroque átimasĩñami. ³⁹ Nipetiro oterique, o apeye ũnie caãnie jĩcãrõrẽ bairo cabaurique cutie maniña. Jĩcããrã, marĩã camasã marĩ ãniña. Aperã waibutoa niñama. Aperã cawũrã niñama na cãã. Aperã wai cãã ape rupau cũgoyama. ⁴⁰ Toreã bairo ati yeparũre ape rupau marĩ cũgoya. Ape rupau cũgoyama ũmũrecõõrũ macããna cãã.

Caroa rupaꝝ majũ cūgoyama. Ati yeparu caāna cūā caroa rupaꝝ marĩ cūgoya. Bairo caroa rupaꝝ cūgomirācūā, ape wāme, ape wāme marĩ ānimasĩna pūgatua macāānaru. ⁴¹ Muipru ūmureco macāācū, apei muipru űami macāācū cūā ricaati jeto asiyanique cūtinucūñama. Tunu bairoa ricaati asiyanucūñama űocōā cūā. Na cūā jicā majārē bairo nimirācūā, jicāārā ricaati wāme jeto asiyaonucūñama.

⁴² Torea bairo baiya cariaricārā tunu nemo na cacatirije cūā. Marĩ cariaro bero, na cayari rupaꝝ pūame caboari rupaꝝ majũ niña. Nemo cacatitunurĩ rupaꝝ pūame roque caboatipa rupaꝝ majũ niña. ⁴³ Āme mai marĩ cacūgori rupaꝝ yoaro mee cayasipa rupaꝝ niña. Nemo cacatitunupa rupaꝝ roque netōōrō caroa rupaꝝ majũ nigaro. Marĩ cariaro bero, na cayari rupaꝝ pūame catutuaeti rupaꝝre bairo niña. Nemo cacatipa rupaꝝ roque catutuari rupaꝝre bairo nigaro. ⁴⁴ Marĩ cariaro bero na cayari rupaꝝ pūame ati yepa macāājērē bairo caāni rupaꝝ niña. Nemo cacatipa rupaꝝ pūame caroa rupaꝝ cariaetipa rupaꝝ majũ niña. Ati yeparuꝝre caāni rupaꝝ caānorēā bairo cariaetipa rupaꝝ cūā niña ūmurecōopure.

⁴⁵ Atore bairo ĩ quetibujya Dios ya tutipru cūārē: “Caūmu caānijūgoricu, Adārē ati ūmurecōo macāājērē bairo yeri cūtajere cajocoricu majũ cū cūñupĩ Dios.” Bairo cū cabaimiatacūārē, apei catusau Adārē bairo caācū, Cristo pūame, ūmurecōo macāājē yeri, yeri catiriquere cajon majũ niñami. ⁴⁶ Tore bairo cabaimiatacūārē, ūmurecōo macāā rupaꝝ pūamerē marĩ cūgojūgoetiya. Ati yepa macāā rupaꝝ roquere marĩ cūgojūgoya mai. Caberoru ūmurecōo macāā rupaꝝre marĩ cūgojūgogarā yua. ⁴⁷ Caūmu caānijūgoricu ati yepa macāājē űerĩ mena cū caqūēnojūgoricu ati yepa macāācū āñupĩ. Cabero caūmu caetaricu Cristo pūame roque jōbui ūmurecōo macāācū niñami. ⁴⁸ Bairi ati yeparu mai āna, marĩ cacūgori rupaꝝ pūame caānijūgoricu, caūmu, űerĩ mena caqūēñocoricure bairo carupaꝝcuna niñama camasā. Aperā ūmurecōoru caāniparā pūame Cristo ūmurecōoru caatācu cū cacūgori rupaꝝre bairo, ūmurecōo macāā rupaꝝ majũ cacūgoparā nigarāma.

⁴⁹ Jicā caūmu, űerĩ mena caqūēnocoricure bairo āmerē marĩ cabaurique cūtorea bairo cabero Jesucristo ūmurecōo macāācū cū cabaurique cūtiere bairo marĩ baurique cūtigarā yua.

⁵⁰ Yu yarā, atore bairo mujāārē ĩ quetibujyu űiña: Camasā ati yepa macāāna rii cūti, ōwāā cūti na cabairi rupaꝝ mena Dios cū carotimasĩrĩpauꝝre etamasĩētĩñama. Tunu bairoa caboarije űnie, ūmurecōo macāājē caboatie mena ānimasĩētĩña. ⁵¹ Mai, cajūgoyperure camasā na camasĩētājērē mujāā yu quetibujy masiōpa: Bairāru, nipetiro marĩ riapeticoáperigarā. Tocānacāūru ape rupaꝝ roquere marĩ wasoapeticoagarā. ⁵² Bibi ĩna pāāricārōrē bairo jicoquei yua marĩ rupaꝝ wasoapeticoagarā. Putiricaro trompeta catusarore putirique caocajoro majũ tore bairo marĩ baipeticoagarā. Bairo putiricaro trompeta caocajoro yua, nipetiro Dios yarā cariamiricārā catibuiapeticoagarāma. Bairo catitunurĩ bero, pūgani rianemoetigarāma yua. Bairo na cabairo, marĩ ti watoare caātiāna cūā ape rupaꝝ marĩ wasoacoagarā. ⁵³ Ati rupaꝝ marĩ caānajē cūtie caboari rupaꝝre rocari yua, cawāma rupaꝝ pūamerē marĩ cūgojūgogarā. Marĩ rupaꝝ ati yeparuꝝre cariamasĩrĩ rupaꝝ nimirōcūā, cawāma rupaꝝ cariaeti rupaꝝ majũ wasoacoagarō. ⁵⁴ Bairo ati rupaꝝ marĩ caānajē cūtie, marĩ rupaꝝ ati yeparuꝝre cariaro rupaꝝ pūame, caboati rupaꝝ, o cariaeti rupaꝝ cawasoaro bero yua, Dios ya tutipru na cawoaturicatore bairo baipeti etaro majũ baigaro. Mai, atore bairo ĩna ti tutipruꝝre: “Baiyasiriquere Dios netōñcā peyocōāgami. Marĩ carianucūrijē

āninemoetigaro yua. ⁵⁵ ¿Dope to baiyupari yua baiyasirique catutuarijere bairo caānimiriqūē? ¿Noopu catoaure bairo capūniriḷjē caānimiriqūē to āniñati?" ĩ woatuyupa Dios ya tutipure. ⁵⁶ Carorije ati yepa macāājē p̄name marī riayasio joroque caátie majū niña. Tie p̄name manigaro. Tunu bairoa tir̄m̄p̄m̄ macāājē roticūriqūē carorijere marī masīō joroque caátie, marirē ĩñabeserore bairo caátie cūā manigaro yua. ⁵⁷ Dios p̄name roque riariquere marī netōncāō joroque marī átigumi marī Quetiup̄m̄ Jesucristo jūgori. ĩBairi nocārō majū Diore cū marī cabasapeoro ñunetōmajūcōāñña!

⁵⁸ Bairo cabairo jūgori yu yarā, caroaro jīcārō t̄ni tocānacā r̄m̄p̄m̄ átīcōā ninucūña. Marī Quetiup̄m̄ yaye macāājē paariquere nemojāñurō jōp̄name átijūgonutu ánāja. Merē mujāā masīña marī Quetiup̄m̄ cū caññajoro cū yaye macāājērē marī caápata, cabugoroa āna mee marī átiya.

16

La colecta para los hermanos

¹ Apeyera, marī yarā, marirē bairo Jesucristo mena catūgoñatutuari majārē mujāā cadinero neñobojapeere mujāā yu quetibuj̄p̄a: Bairi Galacia yepa macāāna ñubueri majā poari dinero neñorā na caátipeere yu caátitoticūriḷcārōrē bairo mujāā cūā mujāā ápa. ² Yerijārīcā r̄m̄p̄m̄ caāno mujāā mena macāāna jīcāū jeto cū jericawoáto, cū cawapataátajere ĩñacōñarī yua. Bairo cū dinerore jericaworī bero, cū qūēnocū yucoteáto. Bairo mujāā caátimasīata, yu p̄name etari, dinerore mujāā neñorotirico mano caroaro yu jemasībuj̄on. ³ Bairo yu p̄name mujāā t̄p̄m̄ etañ, Jerusalēp̄m̄ tie mujāā caneñoataje dinerore na yu jeárotigū mujāā cabesatana, mujāā cajogarārē yua. Na p̄name marī yarā catūgousari majārē tie dinerore na jeábojagarāma. Bairi cartaari cūārē na mena yu woajogū marī yarārē. ⁴ Yu cūā Jerusalēp̄m̄ yu caápēe cañuata, na mena jīcārō jāā ágarā.

Planes de viaje de Pablo

⁵ Yu caátī yutea caāno Macedonia yepa macāānarē na ñiña netōájūgogū. Bairo tor̄m̄ etari bero netōácūp̄m̄ roque, mujāā Corinto macāānarē ñiñan̄ etagn. ⁶ Bairo mujāā t̄re etari yoaro jīcā yutea ūno yu ānibuj̄on. O ape watoa yu cabaiaata, mujāā t̄p̄m̄ puere yu netōōbuj̄on. Bairo yu cabaiaata, mujāā p̄name noo mujāā cajuátie mena yure mujāā juátijogarā, cabero noo yu caátōp̄m̄ tunu yu caátō yua. ⁷ Bairp̄m̄, yoaro mee mujāārē ĩñanetōriqūē jeto yu átigaetiya. Yoaro jīcā yutea cārō mujāā mena yu tuagatūgoñaña, marī Quetiup̄m̄ cū caboata. ⁸ Mai, Efeso macāp̄m̄ yu tuacōāgn̄ Pentecostés bose r̄m̄p̄m̄ caetaparo jūgoye. ⁹ Bairo ti r̄m̄p̄m̄ caetaparo jūgoye marī Quetiup̄m̄ yaye quetire caroaro majū camasārē yu caquetibuj̄m̄masīp̄e nigaro ti yuteare. Yu paarique yasietigaro. Capāārā ñiñama atop̄m̄ marī Quetiup̄m̄ yayerē butiuro catūgousagarā. Bairo na cabaimiatacūārē, capāārā ñiñama aperā, yu pesuare bairo caāna, yu caquetibuj̄riijere caboena cūā.

¹⁰ Apeyera, mujāā t̄p̄m̄ Timoteo cū caetaata, caroaro mujāā mena cū tūgoñā ñseanio joroque ĩrā, caroaro jāñurīp̄m̄ cū mujāā bocáwa. Cū cūā yurea bairo marī Quetiup̄m̄ yaye macāājērē paanucūñami. ¹¹ Bairi ni jīcāū ūcū mujāā mena macāācū cū boeticōā cū baeticōāto. Atore bairo p̄name cū mujāā ápa: Caroaro ñseaniriqūē mena yerijōrōā cū juátinemo joya, noo cū caátōp̄m̄ cū caátóre. Bairo mujāā caátō, yure ĩñan̄ átigumi atop̄m̄ yua. Yu p̄name cūrē cū coteācū yu átiya aperā marī yarā catūgousari majā mena.

¹² Apei, marĩ yu Apolos puamerã bũtioro marĩ yarã mena mujããrẽ cũ ñiñañesẽã rotijomiwũ. Bairo yu caãrotimiatacũãrẽ, ãmeacã majũrã mujãã tũre ágaetiyami. Baiũa, ape watoa cũ caãgari rũmu yoaro meea mujãã tũpu atĩgami.

Saludos fnales

¹³ Bairi yu yarã, caroaro tũgoña masacatiri ãña. Caroaro jĩcãrõ tũni tocãnacã rũmu Jesucristo mena tũgoñatutuacõã ninucũña. Yeri tutuarique mena tocãnacã rũmu caroa wãme jeto áticõã ninucũña. ¹⁴ Bairo nipetirije mujãã caãtinucũrĩjẽrẽ mujãã caãpata, caroaro ãmeo mairĩqũẽ mena átiãninucũña.

¹⁵ Yu yarã, merẽ mujãã masĩña Estéfanos ya poa, Acaya yepa macããna cajũgoye tũgõsajũgowã Jesucristo yaye quetire. Na puame ãmerẽ marĩrẽ bairo catũgõsarã marĩ yarãrẽ na juãtinemo ãninucũñama. ¹⁶ Bairi mujãã cũã na ãna na carotirore bairo caroaro átiãña. O aperã to caãna, jãã capaarore bairo caãna, cajuãtinucũrã na caĩrõrẽ bairo jĩcãrõ tũni mujãã caãto yu boya.

¹⁷ Marĩ yarã Estéfanos, Fortunato, apei Acaico yu tũpu na caetaro ñnarĩ na mena yu useaniña, mujãã puame yu mena mujãã caãmerĩmiatacũãrẽ. ¹⁸ Na puame mujãã yũre yeri ñuo joroque mujãã caãtinucũrõrẽã bairo na cũã yu tũgoña useanio joroque yu átiyama, yu tũpu etari yua. Na ãna camasã tore bairo caãtinucũrãrẽ caroaro na caĩroanucũparã mujãã ãniña.

¹⁹ Ñubueri majã poari Asia yepa macããna mujããrẽ ñurotijoyama. Aquila, cũ nũmo Prisca bairi aperã cũ ya wĩpu cañubuenefñanucũrã cũã marĩ Quetiupau mena bũtioro mujãã ñurotijoyama. ²⁰ Ato macããna marĩ yarã ñubueri majã cũã nipetiro mujãã ñurotijoyama. Bairi mujãã cũã mujãã mena macããnarẽ caroaro nũcũbũgorique mena ãmeo bocãri tocãnacãũpuã ãmeo jẽninucũña.

²¹ Yu, Pablo, yu majũpuã atie catũsarijere mujãã yu ñuroti woatujoa.

²² Bairi ni ãcũ Jesucristore camaiecũ cũ caãmata, roro popiye Dios cũ caãtipau cũ tuacõãto. ¡Marĩ Quetiupau, tãmurĩ cũ apãro!

²³ Marĩ Quetiupau Jesucristo nipetiro mujããrẽ caroare cũ jonemoãto.

²⁴ Nipetiro mujãã Jesucristo yarã mujãã cũã mujãã caãno jũgori bũtioro mujãã yu maiña.

Tocãrõã niña atie queti yu cawoaturije.

Segunda Carta de San Pablo a los CORINTIOS

Saludo

¹ Y_u, Pablo cawāmes_{cu}, Dios y_ure cū caboro jūgori Jesucristo y_u apóstol cū caquetib_ujurotijo_u majū y_u āniña. Bairi marī y_u, Timoteo mena mujāā ñubueri majā Dios ya poa macāāna Corinto macā macāānarē mujāā woajou y_u ātiya. Tunu bairoa aperā Dios ya poa macāāna Acaya yepa nipetiro_{pu} macāāna cūārē woajou y_u ātiya. ² Bairi tunu marī Pa_{cu} Dios, marī Quetiupa_u Jesucristo mena caroare mujāā na jonemoáto. Caroaro yerijōrō ānimasīrīqūē cūārē mujāā na jonemoáto.

Sufrimientos de Pablo

³ Diore cū marī basapeoto, marī Quetiupa_u Jesucristo Pa_{cu} majūrē. Cūā, marī Pa_{cu} marīrē caññamai majū niñami. Cū, Dios p_uame tocānacānia roro popiye marī catūgoñayapapuarō, marī yeri ñuo joroque caátinucū niñami. ⁴ Cū p_uame nipetiro roro popiye marī catām_uonucūrō, marī juátinemonucūñami. Bairo marī cū caátiere masīrī, marī cūā roro popiye cabairārē na marī juátinemonomasīgarā. Marīrē cū cajuátinemonomasīrō jīcārō tūnia marī cūā aperārē na marī juátinemogarā. ⁵ Jesucristo yarā āniri popiye cū cabairicarorea bairo popiye marī bainucūña. Bairo nocārō popiye marī catām_uorō cārōā marī catūgoñatutuapee cūārē marī jonucūñami. ⁶ Bairi jāā cūā popiye jāā tām_uonucūña. Caroaro netōmasīrī Jesucristo mena mujāā catūgoñatutuapeere borā, jāā p_uame roro popiye jāā tām_uonucūña. Bairo popiye jāā cabaimiatacūārē, jāā juátinemonucūñami Dios, jāā cūā mujāārē jāā cajuátinemonomasīparore bairo ī. Bairo jāārē īñacōrī yua, mujāā p_uame tūgoñānarē bairo tutuaro mena mujāā nūcānetōmasīcōāgarā popiye jāārēā bairo mujāā catām_uonucūrījērē yua. ⁷ Bairi mujāā mena caroaro cariape jāā tūgoñatutuacōāña. Cariape merē jāā tūgoñamasīña: Mujāā cūā jāārēā bairo popiye peeto ũno cabairā ānirī, jāārēā bairo caroaro tūgoñatutuarique cūārē cacūgoparā majū mujāā āniña Dios cū cajorije majūrē yua.

⁸ Y_u yarā, nocārō popiye Asia yepap_u āna, jāā catām_uorīqūērē mujāārē jāā quetib_ujunemoña tunu. Nocārō popiye netōōrō majū catām_uorā ānirī, merē jāā nūcāñiātieticoabujio_{wu}. Cayasicoaparārē bairo jāā tūgoñawū, ti yepap_u āna. ⁹ Capajīāecoyasīrārē bairo majū jāā tūgoñawū. Bairi, “Marī majū rupap_u mena marī catūgoñarō jūgori marī netōmasīēna,” ī tūgoñamasīrī yua, Dios mena jeto jāā tūgoñatutujūgow_u. Cū roque camasā cariacono na caānimiatacūārē, tunu na catinemo joroque caá_{cu} cū caānoi, cū mena jeto cariape jāā tūgoñatutujūgow_u. ¹⁰ Dios p_uame roque roro jāā catām_uorījērē jāā netōōwī. Bairi cū p_uame nocārō roro jāā cayasibujiopeere jāā netōōg_umī. Caroaro cariape jāā tūgoñatutuacōāña jāārē Dios cū canetōōcōānipeere. ¹¹ Tore bairo roro jāā catām_uorījērē jāā netōōcōā nig_umī, Diop_ure jāā mujāā cajēnibojaata. Bairi marī nipetiro_{pu}ā jīcārō Diore cū marī basapeogarā, nocārō caroaro jāā cū caátibojarijere īñarī. Capāārā aperā cūā tore bairo cū basapeogarāma.

Por qué no fue Pablo a Corinto

¹² Bairā_{pu}na, jīcā wāme jūgori jāā useaniña: Jāā catūgoñaata, caroaro jīcārō tūni ati ũm_urecóopure jāā ātiāniña. Mujāā watoap_ure āna, tore bairo majū jāā ātiāninucūwū. Tere tūgoñarī jāā useaninucūña. Tore bairo jāā caātiānie

puame jãã majũ jãã camasĩrĩjẽ jũgori mee, Dios caũũ añirĩ tore bairo jãã átiãnimasĩo joroque átiyami. ¹³ Jãã cartaaripare ricaati wãme bueri mujãã tũgomawijiao joroque jãã woajoetinucũña. Bairi cariape jĩcãrõ tũni mujãã catũgomasĩrõ yu boya jãã caátĩaninucũrĩjẽrẽ. ¹⁴ Merẽ bairãpua peeto mujãã tũgomasĩña jãã caátĩaninucũrĩjẽrẽ. Nemojãñurõ mujãã camasĩnemorõ boya. Bairi marĩ Quetiupau Jesũs ati yeparũ cũ catunuatĩ rũmũ caãno, caroaro jĩcãrõ tũni jããrẽ masĩpetiri bero jãã mena mujãã useanigarã. Jãã cũã mujãã mena caroaro jĩcãrõ tũni jãã useanigarã, mujãã caátĩãnjã cũãrẽ ñnarĩ yua.

¹⁵ Tore bairo mai tiere masĩtũgoñarĩ, caãnijũgoro mujããrẽ ñiĩñaũ ágatũgoñamiwũ. Tore bairo mujããrẽ yu caĩñãũápãta, pũgani cãrõ mujããrẽ ñiĩñañesẽãnemobujioũ. ¹⁶ Mai, caãnijũgoro, Macedonia yeparũ ácũ, mujãã ñiĩñãnetõájũgoga tũgoñamiwũ. Tore bero, torũ caatãcũ tunuacũ mujãã ñiĩñãnetõ ãnemogamiwũ tunu. Bairo yu cabaiata, mujãã puame Judea yeparũ yu caátõ, yu mujãã juãtinemo jobujioricãrã. Tore bairo yu catũgoñamiatacũãrẽ, cariape yu baimasĩẽpã. ¹⁷ Bairi mujããrã, ¿yu caãtipẽere caroaro cariape tũgoñaecũã, tore bairo ñiĩñuparĩ? ¿Mujããrẽ ñtoũ, “Yũ águ,” o “Yũ áperĩgu,” pũgani cãrõ ñinemopecuti? Tore bairoa jĩcã riseroa ñrãana, jãã ñnemopecutinucũña.

¹⁸ Dios cũã caroaro cariape masĩñami tiere. “Mujããrẽ jãã ñnarãgarã,” o “Jãã áperĩgarã,” jĩcã riseroa ñrãana, jãã ñnemoetinucũña. Tiere Dios cũã masĩñami. ¹⁹ Yũ, Tímoteo, bairi Silvano mena, Jesucristo Dios macũ yaye quetire jãã quetibujũnucũña. Cũ yaye queti puame cariape ñiña. Jĩcã risero ñmicũã, ricaati ñrĩqũẽ mee ñiña. Toreã bairo jãã cũã jĩcã riseroa jãã bũsũnucũña. ²⁰ Jesucristo puame Dios cũ caĩquetibujũjũgoyeticũrĩqũẽ nipetirijere caãtipẽyõũ majũ ñiñami. Bairo caãcũ cũ caãnoĩ, Diore cũ marĩ cabasapeoripau caãno, “Bairo to baiãto,” marĩ ñnucũña. ²¹ Cũã ñiñami Dios mujããrẽ, bairi jãã cũãrẽ cabesericũ, Jesucristo yarã marĩ caãnimasĩparore bairo ñ. Tunu bairoa jããrẽ cũ yaye quetire cajũgoquetibujũparã majũ jãã cũwĩ. ²² Bairi cũ yarã cawãmecũna marĩ ñnio joroque marĩ ásupi. Espiritu Santore marĩ yeripũ cũ joyupi Dios, “Nipetirijẽ cũ caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo átipecõãgũmi,” marĩ caĩmasĩparore bairo ñ.

²³ Bairũna, yu caãgatũgoñarĩcãrõrẽ bairo Corinto macãpũ áperiri, jĩcã riseroa ñmicũã, ricaati ñ mee yu baiya. Mujãã, caroaro mujãã caãnipẽere bori mujãã tũpũre yu ápẽwũ. Tiere Dios cũã cariape masĩñami. ²⁴ Bairi tutuaro mena mujãã caãtipẽere mujãã átirotigarã mee, tore bairo jãã quetibujũnucũña. Merẽ bairãpua Dios mena caroaro catũgoñatutuarã mujãã ñniña. Caroaro marĩ nipetiro useanirĩqũẽ mena nemojãñurõ Diore marĩ camasĩparore bairo, mujããrẽ juãtinemorã bairo jãã quetibujũya.

2

¹ Bairi yu puame tunu, “Roro na yaparuaõ joroque na yu átibujioũ,” ñ, mujããrẽ ñiĩñañesẽãnemõũ ápẽwũ. “Atoũna yu tuacõãgu mai,” ñi tũgoñawũ. ² Bairi mujãã yaparuaõ joroque mujãã yu caĩñãrĩjẽ jũgori yu caãpata, ¿noa mena yu tũgoña useanibujiocti? Mujãã roque yu tũgoña useanio joroque caãna majũ mujãã ñniña. Bairi roro mujãã yaparuaõ joroque yu átinemogaepũ. ³ Bairi merẽ mujããrẽ cajũgoyẽ jĩcã carta mujãã yu woãquetibujũ jũgoyetijowũ. Mujãã tũpũ yu caãno, yu yaparuaõ joroque mujãã caãperiparore bairo ñ, yu woãquetibujũ jũgoyetijowũ. Yũ useanio joroque mujãã caãto bootũgoñarĩ tore bairo yu ápu. Bairi cariapea yu masĩña mujãã mena yu causeaninucũrĩjẽrẽ. Jĩcãrõrẽã bairo ñicõãña. ⁴ Bairũna mujããrẽ yu sawoajori rũmũ caãno yu

caíwoajopeere tũgoñarĩ roro majũ yapapuari yũ otinucũwũ. Bairo cabaimi-atacũãrẽ, mujãã tũgoña yapapua o joroque i mee, mujããrẽ yũ woaque-tibũjowũ. Mujããrẽ nocãrõ yũ caĩñamairĩjẽrẽ na masiãto i roque, tore bairo mujãã yũ quetibũjũ woajowũ.

Perdón para el que había ofendido a Pablo

⁵ Bairi ni ùcũ yure yũ yapapua o joroque caácũ pũame, yũ jeto meerẽ tore bairo ácumĩ. Bairũna mujãã cũãrẽ peeto ùno mujãã yapapua o joroque ásupi. Netõncãrõ majũ ìgaecu “peeto ùno” mujããrẽ ñi quetibũjũya. ⁶ Tore bairo roro marĩ baio joroque caácure tutuaro merẽ capããrãpũna mujãã mena macããna mena cãrẽ mujãã cabeyorique merẽ ñujãñũña. Tunu mujãã caátinemopee maniña. ⁷ Bairi yua, ãmerẽ cãrẽ roro cũ mujãã caátajere masiritiri cũ mujãã cajũãto ñũña. Roro netõrõ yapapuari cũ ãnimasĩtĩõ joroque ápericõãña. ⁸ Bairi tunu mujããrẽ ñinemoña: Caãñijũgoro cãrẽ mujãã camairĩcãrõrẽ bairoa ãme cũãrẽ cũ mainemoña. ⁹ Bairi cajũgoyepũ ati wãme yũ caque-tibũjũrĩjere mujãã yũ quetibũjũ woajojũgowũ. Cariapea, “Yũ caátitirijere na átimasĩgamĩñati,” ì masĩgũ, tiere mujãã yũ woatujowũ. ¹⁰ Ni ùcũrẽ roro mujãã caátajere mujãã camasiritibojaata, yũ cũã tiere cũ yũ masiritibojagu. Bairi roro cũ caátaje caãmata, cũ yũ masiriyobojagu, nocãrõ mujããrẽ camai ãnirĩ Cristo cũ caĩñajoro yua. ¹¹ Bairo marĩ caãmeo átimasĩata, wãtĩ pũame marĩ rocatu masĩtĩgumi. Bairãpũna roro camasãrẽ cũ caátitomasĩnucũrĩjẽrẽ caroaro majũ merẽ marĩ masĩjãñũña.

Intranquilidad de Pablo en Troas

¹² Troas macãpũna Cristo yaye quetire yũ caquetibũjũnetaro, to macããna capããrã marĩ Quetiupũna yaye quetire tũgogamiwã. ¹³ Bairo na catũgogamiatacũãrẽ, yũ pũame caroaro yerijõrõ yũ ãnimasĩtẽpũ marĩ yau Titore yũ cabocãetaeto jũgori yua. Bairi to macããnarẽ átãje uwiri bero, ato Macedoniapũna yũ áticoapũna yua.

Victoriosos en Cristo

¹⁴ Jicãũ pajĩãrĩ majã quetiupũna cũ capajĩãtunuetari bõse rãmũna caetaro, cũ ãmũarẽ cũ capũnaa nucãrotirore bairo marĩ cũ canetõrĩcãrã cũãrẽ Jesucristo mena marĩ neñarotiyami Dios. Tunu bairoa cajutiñurĩjẽ werea ùnie na cabusemũgõjoro nipetiropũna cabusejesapeticoatore bairo nipetiropũna cũ yaye quetire quetibũjũbatõna átiyami Dios marĩ caquetibũjũnetõrĩjẽ jũgori. Tiere tũgoñarĩ, “Dios, jãã mena mũ ñujãñũña,” jãã ñnucũña. ¹⁵ Bairi marĩ Jesucristo yarã ãna, Dios pũame cũ ãseanio joroque ána, marĩ átiya. Werea incienso cajutiñurĩjẽrẽ Jesucristo cũ pacure cũ cabusemũgõ jorijere bairo caãna marĩ ãniña. Bairo caroaro cariape marĩ yeri marĩ caãninucũrĩjẽrẽ nipetiro camasã ññajesa peticoanucũñama. Bairi canetõparã, cayasiparã cũã nipetiro jicãrõã ññajesa peticoanucũñama caroaro marĩ yeri mena marĩ caátĩãnierẽ. ¹⁶ Cayasiparã pũamerã, marĩ pũame carorije capũnirĩjẽ cabusejorore bairo na marĩ ãniña. Marĩ ùna cũ yaye quetire catũgõsarã cũ canetõparã pũamerã, marĩ pũame caroa cajutiñurĩjẽ cabusejorore bairo na marĩ ãniña. Bairi ni jicãũ ùcũ cũ majũã cũ camasĩrĩjẽ mena Dios yayerẽ quetibũjũ masĩtẽcũmi. Dios cũ camasĩõrĩjẽ jũgori roque quetibũjũ masĩñami. ¹⁷ Bairãpũna capããrã aperã Dios yaye quetire quetibũjũganucũñama, tie mena paioro wapatarã. Jãã pũamea narẽ bairo jãã áperinucũña. Jesucristo yarã, Dios cũ cajoricarã ãnirĩ, cũ caĩñajoro caroaro cariape nucũbũgorique mena jãã quetibũjũnucũña.

3

El mensaje del nuevo pacto

1 Mujãärê tunu atore bairo jãã caquetibujuaata, “Jãã majũã jãã caátiere ìnarĩ, jãã mujãã cabasapeopee boya,” ìrã mee jãã ìña. Tunu bairoa mujãã puame jãärê masimirãcũã, “¿Tie na cabuerije ñujãñuña,” aperã mujãã na cañwoabojajũgoyetirica pũrõrê mujãã bootũgoñañati? ¿O ti pũrõ ùnorê mujããrê jãã cajëninucũrõrê mujãã boyati? Tore bairo jëninucũñaama aperã mujããtu caquetibujũñesëãrĩ majã. 2 Mujãã puame roque ti pũrõ ùnorê bairo caãna majũ mujãã ãniña. Bairi noa ùna camasã, mujããrê jãã caquetibujurije jũgori mujãã yeripũ tũgoñawasoari caroaro cariape mujãã caátianierê ìnarĩ, “Pablo-jãã na cabuerije ñujãñuña,” na cañpee niña. 3 Bairo jãã caquetibujuro jũgori Jesucristo puame mujãã yeri wasoao joroque mujãã ásupi. Camasã apeye ùnie buipũ na cawoaturo ùnorê bairo jũgori mee, Espiritu Santo cacati majũ cũ camasãrĩjê jũgori mujãã yeri wasoao joroque mujãã ásupi. Apeye ãtã ùnie bui mee, camasã cũ yarã yeripũre woatuare bairo mujãã wasoayupi.

4 Bairi Dios mena jãã catũgoñatutuarije jũgori tore bairo cariape mujããrê jãã ìmasiña, Jesucristo yarã ãnirĩ. 5 Jãã majũ jãã camasãrĩjê jũgori mee, Dios jãärê cũ camasãrĩjorije jũgori roque tore bairo caroaro jãã átiãñajê cañtimasãña. 6 Dios puame roque masĩrĩqũërê jowĩ, camasãrê cawãma wãme cũ caátibojacũrĩqũërê jãã caquetibujumasĩparore bairo ì. Cũ caátibojacũrĩqũê puame bui macããjê paperapũ woaturiquere bairo mee niña. Espiritu Santo jũgori marĩ pupearũ yeri tũgoñawasoarique majũ niña. Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũërê na cawoatucũrĩqũê ùnie marĩ yasio joroque caátipee majũ niña. Espiritu Santo, Dios Yeri puame roque marĩ caáticõã ninucũõ joroque caácsũ majũ niñami.

7-8 Tie roticũrĩqũê ãtããrũ Dios cũ cawoaturiquere puame nocãrõ tutuaro caasiyabatorije mena etajũgoyupa. Bairi israelita majã puame tiere Moisés ãnacũ cũ caneatõ, cũ riapere peeto ùno cãärê ìñacãnamu masĩsupa. Bairo tutuaro mena caasiyabatomiatacãärê, jĩcã rũmũ caãno, caasiyabatorije capetipee ãñupã. Bairo tie Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũê camasã na yasio joroque caátipee puame caasiyarije mena caetarique caãmata, jnocãrõ tutuaro netõrõ to etaetibujocuti camasãrê cawãma wãme Dios cũ caátibojacũrĩqũê! Espiritu Santo marĩ yeripũ cũ caãnie puame roque netõjãñurõ caroa niña. 9 Bairo ìgu ñiña: Jĩcã wãme roticũrĩqũê caasiyarije mena caetarique caãmata, jnocãrõ tutuaro netõrõ to etaetibujocuti Dios yaye queti, camasãrê, “Carorije wapa mánarê bairo mujãã ñiñãña,” cũ cañrĩqũê queti puame! 10 Bairi Jesucristo yaye cawãma queti mena cajũgoyepũ Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũërê marĩ cañnacõñaata, cañnimajũrĩjêrê bairo mee tuacõãña yua. Bairi Jesucristo yaye queti puame ñinetõmajũcõãña. 11 Tore bairo caasiyabatorije capetipee yoaro jãñurõ caãñajê caãmata, nemojãñurõ caroa majũ niña capetietie Jesucristo yaye queti puame roque.

12 “Di rũmũ ùno Jesucristo yaye queti capetietie niña,” ì tũgoñarĩ, uwiricarõ mano camasãrê tiere na jãã quetibujunucũña. 13 Moisés ãnacũ cũ caátatore bairo jãã, jãã áperinucũña. Cũ ãnacũ puame, “Israelita majã yũ riapê caasiyarije capetiro ìñarema,” ì, cũ riapere juti asero mena bũgatonicũñañupũ. Cũ ãnacũrê bairo yasiori jãã quetibujuetinucũña camasãrê. 14 Bairãpuã, ti yutea macããna israelita majã tiere tũgopuoësupa. ãme cãärê torea bairo na pãrãmerã cãã tũgopuoëfinucũñama Dios na cũ caquetibujũgamirĩjêrê. Na camasãpeere juti asero caëñnotarore bairo na ëñotatonucũña. Bairo ãnimirãcũã, Jesucristo mena na catũgoñatutuata roque, tie Dios yaye caroa

quetire tūgomasĩjĩatigarāma. ¹⁵ Āmepū cūārē Moisés ānacū cū cawoaturica tutirire buerā, tūgopuojĩatietinucūñama. Caroaro na catūgomasĩbujiopeere mai, juti aserore bairo na ēñotacōā ninucūña na catūgoñarĩjēp̄re. ¹⁶ Bairo cabaimiatacūārē, ni jĩcāū ūcū roro cū caátinucūrĩjērē pitiri Dios p̄amerē cū catūgousajūgoata, jutirore bairo caēñotarije peticoagaro yua. Bairo cabairo, caroaro tūgomasĩ jūgogami yua Dios yaye quetire. ¹⁷ Marĩ Quetiup̄a cū caátie, bairi Espĩritu Santo cū caátie cūā jĩcārōrēā bairo niña. Bairi noo ūno Espĩritu Santo cū caāmata, ñe ūnie mano caroaro cariape átĩānimasĩñama camasā. ¹⁸ Bairo cabairo jūgori yua marĩ nipetiro Jesucristo yarā caāna p̄ame juti asero ūno mena cabūgatoecorārē bairo mee marĩ āniña. Dios yaye quetire caroaro cariape merē marĩ masĩña. Tunu bairoa ēñoorōrē muip̄ cū caasirocaturore bairo marĩ cūā caroaro marĩ caátĩānie, marĩ Quetiup̄a yaye nocārō caroa macāājērē marĩ átĩ ĩñonucūña camasārē. Marĩ Quetiup̄a, cū Yeri Espĩritu Santo jūgori marĩ wasoanutuao joroque marĩ átinucūñami marĩ yeri marĩ catūgoñarĩjērē. Bairo cū caāto jūgori yua, tocānacā rūm̄a nemojāñurō cūrē bairo caānajēc̄c̄na marĩ āninemonutuanucūña.

4

¹ Dios p̄ame jāārē caĩñamai ānirĩ cū yaye caroa quetire jāā quetibuj̄netōrotijowĩ camasārē. Bairo cū caátirotiricarā ānirĩ jāā p̄ame tiere paaj̄tiricarō mano caroaro jāā quetibuj̄nucūña. ² Bairi tunu cañuena yasiorop̄a rorije na caátie ūnie caboborijere jāā boetinuñña. Ītorique mena Dios yaye quetire jāā quetibuj̄netinuñña. Diore caĩñapeocorā ānirĩ tie queti cūārē wasoaricarō mano caroaro cariape jāā quetibuj̄nucūña. Tore bairo cariape macāājērē jāā caquetibuj̄rijere jāārē camasĩrā tiere caroaro masĩcōāñama. ³ ¿Bairi jāā caquetibuj̄rijere noa na tūgopuoetinuññati? Cayasiparā jeto tiere tūgopuoetinuññama Jesucristo camasārē cū canetōrĩjē quetire. ⁴ Cariape na catūgogaetie bui, ati yepa macāācū quetiup̄a wātĩ p̄ame caroaro na catūgomasĩbujiopeere catūgomasĩēnarē bairo na átĩēñotayami. Bairi caĩñapāmasĩēna muip̄ cū caasibatorijere na caĩñacānamumasĩēt̄inuññōrēā bairo na cūā Jesucristo yaye nocārō caroa quetire di rūm̄a ūno tūgomasĩēt̄inuññama. Nocārō caroá, Dios catutuau cū caānajē c̄tiere bairo caānajēc̄c̄a yaye quetire na tūgomasĩēñō joroque átinuññami wātĩ. ⁵ Jāā p̄ame, jāā majūā jāā caátie na ĩroáto ĩrā mee, mujāārē jāā quetibuj̄netōnucūña. Jesucristo marĩ Quetiup̄a jĩcāū cū caāñierē quetibuj̄rā jāā átinuññña. Bairi jāā p̄ame mujāārē capaabojarā, cajuāti majārē bairo jāā āninucūña, Jesucristore jāā caĩñamair̄jē jūgori yua. ⁶ Dios p̄ame cawāmap̄ap̄re ati yepa nait̄ārō caānimir̄icārōrē to busuo joroque ásupi. Cūā niñami āme cūārē marĩ yeri canait̄ārōp̄a caāñierē bairo marĩ caānajē c̄tiere cabusorop̄a to ānio joroque caāc̄a majū. Tore bairo átinuññami Dios, cū macā Jesucristo nocārō cañuā caroaro cū caátie ĩñarĩ bero, Dios cū caānajē c̄tiere marĩ camasip̄arore bairo ĩ Jesucristo jūgori.

El vivir por la fe

⁷ Bairi atie Dios nocārō cū catutuarijere jāā camasĩnucūr̄jē p̄ame, cawap̄at̄ie netōjāñurō jāārē cañur̄jē niña. Bairo tiere masĩrĩ aperā camasārē na jāā quetibuj̄netōnucūña. Bairo caquetibuj̄rā nimir̄acūā, ati rup̄a p̄amerā catutuāenarē bairo caāna jāā āniña, rĩr̄a cawat̄iyasip̄ar̄e bairo yua. Bairo jāā cabaiāñierē ĩñarĩ nipetiro camasā, “Na catutuarijē jūgori mee, Dios cū catutuarijē jūgori roque tore bairo quetibuj̄ masĩñama,” jāā ĩ masĩnucūñama. ⁸ Ati yepap̄re āna, roro popiye jāā bainucūña. Bairo cabairā

nimirācūā, “¿dope bairo marī bairāti?” di rūmu ūno jāā ī tūgoñaetinucūña. Tunu bairoa roro popiye jāā cabairije mena tūgoña yapapuamirācūā, di rūmu jāā quetibūju jānaetinucūña. ⁹ Roro popiye jāā tām̄o joroque jāā átiepenucūñama. Bairo roro na caána jāā caānimiatacūārē, Dios ꝑame di rūmu ūno jāā aweyoetinucūñami. Jāārē capajīamasīrā nimirācūā, jāā yeri ꝑamerē dope átiyasiomasīlētiñama. ¹⁰ Bairo noo jāā caānucūrīraꝑ cārō jāā cūā Jesucristo roro na cū caátieogargarorea bairo roro cayasicoaparārē jāā ānicotenucūña jāā wapana jūgori. Bairo Jesucristo cū cabairiquere bairo jāā cūā roro popiye tām̄omirācūā, caroaro cū caānajē cūtie macāājē cūārē jāā átī iñomasīnucūña camasārē. ¹¹ Tunu bairoa jāā nipetiro, tocānacā rūm̄na capajīāecoparārē bairo jeto jāā āninucūña, Jesucristo yarā ānirī. Bairo cabairā nimirācūā, caroaro Jesucristo cū catutuarijere camasārē caátī iñoparā jāā āniña ati rūpaꝑ cayasipa rūpaꝑ mena. ¹² Tore bairo jāā ꝑame Jesucristo yaye quetire quetibūjarā, roro jāā tām̄onucūña. Bairo jāā cabaimiatacūārē, jāā caquetibūjarije jūgori mujāā ꝑame yeri capetietiere cacūgoparā majū mujāā āniña.

¹³ Bairo Dios jāārē cū cacotemasīnucūrījērē tūgoñatutuari uwiricarō mano jāā quetibūjunucūña cū yaye quetire. Torea bairo ī woatuyupa Dios ya tutīꝑ cūārē: “Dios mena tūgoñatutuari cū yaye quetire uwiricarō mano camasārē na yꝑ quetibūjunucūña,” ī woatuyupī. ¹⁴ Bairo cariape merē marī masīña: Dios ꝑame, Jesucristo cū cariacoamiatacūārē cū catitunuo joroque cū caátatorea bairo jāā cūārē jāā catiogami. Bairo jāā catori bero mujāā jīcārōā marī neāgami cū caāno ūm̄urecōorꝑ yua. ¹⁵ Nipetiro popiye jāā catām̄uorījē bainucūña, caroaro mujāā canetōmasīpeere īrō. Bairo mujāā mena macāāna aperā nemojāñurō Cristore catūgousarā na caāninemoata, nemojāñurō Dios cūārē cū na cabasapeopee cūā nigaro, nocārō marī mena cañuꝑ cū caāno jūgori.

¹⁶ Bairo popiye baimirācūā, jāā ꝑame cayeritutuēnarē bairo jāā tūgoña yapapuetinucūña. Ati rūpaꝑ mena tocānacā rūm̄na cabꝑcna jūgoyecna nimirācūā, jāā yeri jāā catūgōnarījē ꝑame nemojāñurō jōꝑame cawāma yeri majū cacūgorā jāā ānijūgoyecutinucūña. ¹⁷ Bairopꝑa atie, ati yerapꝑ āna roro popiye jāā catām̄onucūrījē capetipee niña. Bairo ñe mee niña jāārē. Bairo popiye baimirācūā, cabero netōjāñurō caroa capetietipeere cacūgoparā majū jāā āniña. ¹⁸ Bairo cabairo jūgori butiōro majū ati yepa macāājē caānierē jāā īroaetinucūña. Bairo āme marī cañāetinucūrījē ūm̄urecōo macāājē Dios marī cū cajoree ꝑamerē jāā īroanucūña. Ati yepa macāājē capetipee majū niña. Ūm̄urecōorꝑ macāājē roque tocānacā rūm̄na caānicōāninucūꝑee majū niña.

5

¹ Bairo marī rūpaꝑ ꝑame ati yepa macāā wiire bairo niña. Ti wii caboaroa bairo caboara rūpaꝑ majū niña. Bairo marī rūpaꝑ caboami-atacūārē, Dios ꝑame roque caroaro rūpaꝑ majū marī qūēnogami ūm̄urecōorꝑ. Ti rūpaꝑ ꝑame di rūmu ūno caboaeiti rūpaꝑ, capetieti rūpaꝑ majū nigaro. Camasā na caāta rūpaꝑ mee nigaro. Tiere merē caroaro marī masīcōāña. ² Bairo marī ꝑame ati rūpaꝑ mena āna, marī jūtinucūña. ¡Tame! Merē āmea ūm̄urecōo macāā rūpaꝑ marī ya rūpaꝑ caānipa rūpaꝑꝑ roquere marī ānicōāgamiña. ³ Ti rūpaꝑ cawāma rūpaꝑ cūgo wasoari cawāma jutīi ca-jāñawsoarārē bairo marī ānigarā. Bairo carupaꝑ mánarē bairo marī āmerīgarā yua ūm̄urecōorꝑe. ⁴ Bairo ati yerapꝑ āna mai, marī yeri jīnijānucūña, roro cayapapuanucūrā ānirī. Marī ꝑame marī rūpaꝑꝑe cajutiwe ecorārē bairo marī ānigaetiya. Torea bairo Dios marīrē cawāma rūpaꝑ cū cajāāwasoaro

roquere marī boya. Bairo Dios marī cū caáto ati rupau cayasimiatacūārē, cawāma rupau pūame ānijūgogaro yua. ⁵ Dios pūame roque tore bairo marī cabaimasīpeere marī qūēnoyubojau ātiyami um̄recóopure. Cūā, marī jowī cū Yeri Espiritu Santo cūārē, cawāma rupau mena marī cacaticōānipeere marī cacūgomasīparore bairo ī yua.

⁶ Bairo marī pūame Dios mena marī tūgoñatutuacōāniña. Ati rupau marī caānijūgori rupau mena āna, marī Quetiupau tūpū caāmerārē bairo caāna marī āniña. ⁷ Āmerē mai, cū marī īñætinucūña. Bairo cūrē caññaena nimirācūā, cū mena marī tūgoñatutuacōāniña. ⁸ Ati rupau marī pitigacūpū, jicoquei marī Quetiupau tūpū marī caāniparore bairo īrā. ⁹ Bairo tocānacāni jāñurīpua marī Quetiupau marīrē cū caññæseanipeere marī bonucūña. Tore bairo marī boya, ati rupau marī cacūgori rūmū caāno, o cātu um̄recóopure marī caāmatacūārē yua. ¹⁰ Marī nipetiro Jesucristo cū caññabeseri rūmū caāno, ati yepapū āna tocānacā wāme marī caátajere, cūrē caññabese ecoparā majū marī āniña. Ti rūmū caāno ati rupau mena āna, caroa wāme, o rori wāme marī caāta wāme cārō īñacōñarī, tie wapa marī wapa jogūmi.

El mensaje de la paz

¹¹ Bairo, “Marī Quetiupau nipetiro camasā cū na canucūbugoro boya,” ī tūgoñarī, camasārē Cristo yaye quetire na masīō joroque jāā ātijāitiganucūña. Tore bairo caroaro cariape jāā catūgoñanucūrījērē Dios cūā masīcōānami. Bairo mujāā cūā tiere mujāā camasīrō ñuña. ¹² Mujāārē tunu atore bairo jāā caquetibujūata, “Jāā majūā jāā caátiere īnarī mujāā cabasapeope boya,” īrārē bairo mee jāā īña. Bairo pūame mujāā caátore borā jāā īña: Jāā caātiānierē caroaro masīcōñarī, “Cariape quetibujuyama Pabljāā,” aperā ricaati caquetibujūrārē na mujāā caquetibujūmasīpee ūnierē borā jāā īña. Tore bairo ātimasīētīmirā, ricaati caquetibujūrā pūame, “Cañūrā niñama,” Īnucūñama, camasārē na rupau bui macāājē jetore caññarā nimirācūā. Camasā na yeri na catūgoñarījēpūre masīētīmirācūā, tore bairo ī busunucūñama. ¹³ Na ūna jāārē, “Mecūrā baiyama,” jāā na caīmiatacūārē, jāā pūame Dios yaye macāājērē āna jāā ātiya. Ape watoara caroaro cariape jāā caátiere mujāā caññaata, caroaro mujāā caātiānimasīpeere āna jāā ātinucūña. ¹⁴ Jesucristo butioro marīrē cū camairījērē tūgoñarī popiye baimirācūā, cū caborore bairo jāā ātiānajē cūtinucūña. Jesucristo jīcāūā marī nipetiro popiye marī cabaibujioriquere marī riabojayupi. Bairo cū mena cariaricarārē bairo marī tuaya. Bairo cū cariabojariquere cariape jāā camasījūgoricapapūina yua, tocānacā rūmū cū carotirore bairo jeto jāā ātinucūña. ¹⁵ Marī carorije wapare netōgū, marī riabojayupi Jesús. Bairo tiere tūgoñarī marī majūā marī cabooro caāperiparā marī āniña. Marī Quetiupau marī carorije wapare riabojari bero cacatitunurīcū cū carotirore bairo jeto caātiparā marī āniña.

¹⁶ Bairo jāā pūame ati um̄recóo macāāna, aperā camasārē bui macāājē na rupau marī caññabeserore bairo jāā āperinucūña. Mai, cajūgoyepūre torea bairo yū tūgoñarīqūē cūtimiwā. “Jesucristo, cabūgoro macāācū ācūmi,” ñi tūgoñanucūmiwā yū cūā. Āmerē yua, bairo mee yū tūgoñaña. ¹⁷ Bairo ni jīcāū ūcū Jesucristore catūgousajūgou ape yeri cacūgoupū niñami. Roro cū caātinucūrīqūērē caātijānarīcūpū niñami. Bairo roro cajūgoyepū cū caātiānajērē pitiri bero, caroa macāājē jeto caātiāninucū majū tuayami yua.

¹⁸ Atie nipetiriye Dios marī cū cajuátie, marī cū caátibojariye niña. Cū pūame jīcā yeri pūnarē bairo cū mena marī ānio joroque marī āsupi Jesucristo marī Quetiupau jūgori. Tunu bairo nipetiro camasā cū mena jīcā yeri pūnacūnarē

bairo na ãnio joroque ĩ, cū yaye quetire jãã quetibujunetōrotiwĩ. ¹⁹ Bairo puame ĩgu ñiña: Dios puame ati umurecōo macããna nipetirore Jesucristo mena na catūgoñatutuario jūgori cū mena jĩcã yeri pūnaacunarē bairo na ãnio joroque ácu baiyami. Camasã roro na caátinucũĩrjērē na netōbojagumi Dios, Jesús mena na catūgoñatutuata. Tie caroa quetire camasã na camasiparore bairo ĩ, jãã quetibujunetōrotiwĩ. ²⁰ Bairo Jesucristo yaye quetire cabuerã, cū cacũricãrã majũ jãã ãniña. Mujããrē Dios cū majũã cū caátirotirijere, jãã jūgori mujããrē tore bairo átirotiyami: Dios mena busuqũẽnoña. Cū mena jĩcã yericunarē bairo ãnajęcusa. ²¹ Cristo carorije caápei cū caãnimiatacũãrē, marĩ carorije wapa cū riao joroque ásupi Dios. Bairo cū ásupi cū macãrē, carorije wapa mánarē bairo marĩ cū caññaparore bairo ĩ.

6

¹ Bairo yua, jãã puame Dios yaye paariquere cajuátinemorãrē bairo caãna ãnirĩ mujããrē jãã ĩña: Dios nocãrō cañuu ãnirĩ mujãã cū cajuátianierē ĩñateeticõãña. ² Torea bairo ĩcũñupĩ Dios cū ya tutipũ cũãrē:

“Yoaro mee yure mũ cajēnirĩjērē mũ yũ tãgobojagu.

Bairo mũ tãgobojari yua, camasãrē yũ canetõrĩ rũmurē mũ yũ juátinemoꝝu,” ĩ quetibujuyupi cū ya tutipure.

Bairo ãmea ãno baiya Diore marĩ catūgousamasĩpa rũmũ majũ. ¡Ãmea Dios marĩ carorije wapare cū canetõrĩ rũmũ majũ ãno baiya!

³ Bairo jãã puame noa ñunarē jĩcãni ũno roro jãã áti ĩñoetinucũña. Jãã paarique cawapa manie, cabũgoro macããjērē bairo to tuaticõãto ĩrã, roro aperãrē jãã áti ĩñoetinucũña. ⁴ Bairo puame roque jãã átinucũña: Nipetiro dise ũnie jãã caáti wãme cãrō Dios paabojari majã jãã caãnierē jãã áti ĩñoãninucũña. Popiye tãmuomirãcũã, tũgoñaenarē bairo tiere caroaro mena jãã nucãcõãnucũña. Tunu bairoa jããrē carusarijere, jããrē roro na caátigarije cũãrē caroaro mena jãã tũgoñanetõcõãnucũña. ⁵ Tunu apeyera roro jãã na cabape eperije, roro preso jorica wiiripũ jãã na cacũeperije cũãrē jãã nucãnetõcõãnucũña. Jããrē roro átigarã, aperã nehãrĩ na caawajatuti enepucũrjē, apeye tutuaro jãã capaanucũrjē, popiye ñamii cũãrē jãã cawũgoa tãmuonucũrjē, jãã caawatãmuonucũrjē, tie nipetirijere jãã nucãnetõcõãnucũña. Tore bairo caroaro jãã canucãmasĩrjē jūgori Diore paabojari majã jãã caãnierē jãã ĩñonucũña. ⁶ Torea bairo caroarã jãã yeri jãã caãnajē cutie, cariape macããjē queti caroaro jãã catūgomasiĩrjē cũãrē camasãrē jãã áti ĩñoãninucũña. Tunu bairoa patowãcãricãrō mano caroaro yeri jõrõ caãna ãnirĩ camasãrē caroaro na jãã juátinemonucũña. Tunu bairo Espiritu Santo jãã mena cū caãno jūgori caroaro cariape ĩtoricarõ mano camasãrē jãã camairjē jūgori nipetiro camasã masĩñama Dios yarã paabojari majã jãã caãnierē. ⁷ Tunu bairoa jãã caquetibujurije cariape macããjē quetire, Dios cū catuturije jãã mena caãno jūgori nipetiro camasã masĩñama Dios yarã paabojari majã jãã caãnierē. Bairo jãã puame cariape ãnimasĩrĩ yua, wãtrē jãã canetõncãpeere, o jãã camasatoye cãũpee cũãrē jãã cũgonucũña. Tie, cariape ãnimasĩrĩqũẽ puame jãã besure bairo caãnie majũ ñiña. Tie jūgori di rũmũ ũno jãã wapana roro jããrē na caátigaro jãã ãñotamasĩnucũña. ⁸ Bairo camasã puame ape rũmurē jãã ĩroanucũña. Ape rũmũ caãnrō butioro jãã ĩñatenucũña. Ape rũmũ caãno caroaro busunucũñama jãã caátianierē. Ape watoare roro busupainucũñama jãã caátianierē. Ape rũmurē caĩtopairãrē bairo jãã ĩñanucũñama, caroaro cariape jãã caquetibujumiatacũãrē. ⁹ Tunu bairoa caroaro jããrē camasĩrã

nimirácũã, ape majã na camasĩena ũnarẽ bairo jáã ñnanucũñama. Cariacoanarẽ bairo tũgoñamirácũã, jáã masacuti añijugonucũña. Apeyera popiye jáã baio joroque átimirácũã, jáã pajĩareetinuucũñama bairãpua. ¹⁰ Tunu bairoa yapaparãrẽ bairo baumirácũã, tocãnacã rãmua jáã useanicõã ninucũña. Tunu apeyera cabopacarãrẽ bairo nimirácũã, jáã caquetibũjarije jũgori capããrã camasãrẽ cabopacaenarẽ bairo na ãnio joroque na jáã átinuucũña. Tunu ñe ũnie cacũgoenarẽ bairo baumirácũã, nipetiro jáã cũgocõãña jáãrẽ carũsarijere.

¹¹ Yũ yarã Corinto macããna, cariape ñtoricarõ mano jĩcãrõ tũni jáã cabairijere mujããrẽ jáã quetibũjuya. Jáã camasã cõtĩãnie nipetirijere mujãã masiõ joroque jáã quetibũjuya. ¹² Jáã pũame mujãã mena ricaati wãme jáã tũgoñarĩqũẽ cũperinuucũña. Mujãã pũame roque jáãrẽ roro ricaati tũgoñarĩqũẽ ũnie mena jáã mujãã ñña añinuucũña mujãã yeripũ mena. ¹³ Bairi mujããrẽ atore bairo yũ átirotiya, jĩcãũ capacũ cũ pũnaarẽ beyou, cũ caátirotirore bairo yua: Yũ mena caroaro tũgoñarĩqũẽcusa. Ricaati wãme yũre tũgoña macãeticõãña. Yũ, mujãã mena caroaro yũ catũgoñauseanirõrẽ bairo mujãã cũã caroaro tũgoñarĩqũẽcusa yũ menarẽ.

Somos templo del Dios viviente

¹⁴ Jesucristo yaye quetire catũgousaena mena añijesoeticõãña. Dope bairo caroa, carorije mena jĩcãrõ ãnimasĩetĩña. Tunu bairo cabusurije cũã busumirõcũã, canaitĩãrĩjẽ mena jĩcãrõ ãmerĩnuucũña. ¹⁵ Torea bairo Jesucristo wãtĩ mena jĩcãrõ tũnia na caãmeo useanipee maniña. Bairi apeĩ Jesucristore catũgousaũ cũã apeĩ catũgousaecu mena caroaro jĩcãrõ ãnimasĩetĩñama. ¹⁶ Tunu bairoa apeyera ñe ũnie jũgori Dios ya wii ñubuerica wii pũame aperã na jũgũẽãrẽ na cañubuerije macããjẽ mena jĩcãrõ ãnijosomasĩetĩña. Marĩã, Dios, cacati majũ ya wiire bairo caãna majũ marĩ ãniña. Cũ majũ cũã atore bairo ñũpĩ marĩ mena cũ caãnipereere:

“Na mena ãcũ, na watoaru yũ ãniñesẽãgu ti yeparãre.

Yua, na pacũ Dios majũ yũ ãnigu.

Bairi na pũame yũ ya poa macããna majũ nigarãma jĩcã macãrẽ bairo yua,’ ñũpĩ Dios.

¹⁷ Tunu apeyera bairi atore bairo ñnemoñami marĩ Quetiupaũ: ‘Carorã watoare ãmerĩcõãña.

Na watoare tocãrõã witiweyocõãña.

Tunu bairoa carorije ũnie cañuetie cũãrẽ peeto ñno ápericõãña.

Bairo mujãã caáto roque yua, yũ yarã majũ mujãã yũ átigu.

¹⁸ Bairo mujãã átiri, yũ pũame mujãã pacũ majũ yũ ãnigu.

Mujãã pũame yũ pũnaa caũmua, carõmia cũã, yũ pũnaa majũ mujãã ãnigarã yua,’

ĩ quetibũjuyami marĩ Quetiupaũ nocãrõ catutuaũ majũ yua,” ĩ woatuyupa Dios cũ caĩrĩqũẽrẽ cũ ya tutipũ.

7

¹ Bairi yũ yarã, yũ camairã, atie mujããrẽ yũ caquetibũjarije pũame tirãmũpua Dios caroaro marĩ cũ caátiga jũgoyeticũrĩqũẽ majũ ñiña. Tore bairo cabairo jũgori marĩ pũame, roro marĩ baio joroque caátiere caátiecoeticõã ninucũparã marĩ ãniña. Marĩ yerire caroaro uguerĩ manorẽ bairo cacũgoparã marĩ ãniña. Marĩ rupau cũãrẽ torea bairo cacũgoparã marĩ ãniña. Diore cũ tũgousari, ñe ũnie wapa mána caroarã majũ cũ caĩñajoro caãniparã marĩ ãniña.

La conversión de los corintios

² Jãã mena asiaeticõãña. ¡Mujãã yeripu jããrê bootõgoñaña! Jãã ruame noa ùna mena roro na jãã àmerinucũwũ. Tunu bairoa noa ùnarê roro jãã áperinucũwũ. Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcũ mujãã mena macããcũrê jãã ìtoñesẽãẽpũ. ³ Atiere yu caĩbusuata, mujããrê roro busupaicotei mee ñiña. Merê bairina mujããrê cajũgoyepu ñi quetibũjũwũ: Mujãã, yu mena jĩcã yericũnarê bairo caãna mujãã ãniña. Catiãna, jĩcã poa marĩ ãniña. Marĩ cariaro beropu cããrê, jĩcã poa marĩ ãnigarã. ⁴ Bairi caroaro cariape mena mujãã yu quetibũjũya, mujããrê caroaro camasĩ ãnirĩ. Tunu bairoa caroaro mujãã caãtiãnierê masĩrĩ butioro majũ yu tũgoña useaniña mujãã mena yua. Popiye yu cabairije watoa to ãnimitacũãrê, yu yeri ñiña. Bairo caroaro yeri ñurĩ yua, mujãã mena pairo yu tũgoña useaniña.

⁵ Ato Macedonia yepapu jãã caetaricarõ beropuina mai, di rũmu jãã yeri jããtĩmajũcõãña. Popiye jãã cabainucũrĩjê tocãnacãũpuã nicõã cotenucũña jããrê. Tie jũgori roro tãmuonucũrĩ yua, butioro jãã yeri uwitũgoñarĩquẽ mena jãã ãninucũwũ. ⁶ Tore bairo jãã cabaimiatacũãrê, aperã cayapaparãrê na tũgoñatutuawẽpũõ joroque caãcu, Dios ruame jãã tũgoñawẽpũõ joroque jãã ámi marĩ yu Tito cũ caetarije jũgori yua. ⁷ Bairãpuã cũ caetarije jũgori jeto meerê ñnarĩ, jãã yeri tũgoñawẽpũwũ. Cũ cãã caroaro mujãã caãtiãnierê ñnarĩ, nocãrõ mujãã mena cũ catũgoñauseanirĩjêrê ñnarĩ, jãã cãã jãã yeri tũgoña useaniwũ. Bairi cũ ruame jããrê butioro mujãã caĩñagarije queti cããrê jãã quetibũjũwĩ Tito. Tunu bairoa roro popiye mujãã jũgori yu cabairijere tũgori, butioro mujãã catũgoña yapapuarije cããrê jãã quetibũjũwĩ. Tie nipetũrije quetire tũgori roque yua, nemojãñurõ yu tũgoña useaninucũña.

⁸ Cajũgoyepu mujãã yu cawoajorica carta jũgori mujãã yapapuao joroque mujãã yu ápu mai. Bairo mujãã baiõ joroque átomicãã, yu ruame àmerê yu yapapuaetinucũña. Bairuã, cajũgoyepu tĩ cartare yu cawoaturĩ rãmurê butioro yu tũgoña yapapuawũ. Bairõpuã, yoaroaca mee mujãã yapapuao joroque ásupa yu carta ruame yua. ⁹ Bairi àmerê yu tũgoña useanijãñiña. Tĩ carta mujããrê yapapuao joroque caãtaje meerê yu useaniña baiõpuã. Yu cawoajoriquere tũgori yua, mujãã carõrijere yapapua tũgoñarĩ, Dios ruamerê cũ mujãã catũgõsariquere masĩrĩ, butioro yu useaniña. Bairo cãrê cũ tũgõsari yua, popiye bai yapapuamirãcũã, cũ caborore bairo jeto mujãã átiãninucũña. Bairo mujãã caãtiãnierê ñnarĩ, “Narê roro marĩ ápeyupa,” jãã ì tũgoña useaninucũña yua. ¹⁰ Jĩcãũ caũmarê roro popiye cũ tãmuõ joroque átimasĩñami Dios, roro cũ caãtinucũrĩjêrê cũ capitimasĩparore bairo ì. Bairo cũ cayeri wasoata, quĩña jesoyami Dios. Bairo roro cũ caãtiere cũ capitiro ñnarĩ yua, Dios cũ netõgumi roro cũ cabaibujiopeere. Yasiricaropu áperĩgumi. Bairi dope bairo ruame ì yapapua masĩã mano yua. Cabaimiatacũãrê, ni ùcũ roro popiye cũ yaye wapa baiyapapuamicãã, Dios mena cũ cabũsqũẽnoeticõãta, yasicõagumi. ¹¹ Roro popiye mujãã tãmuõ joroque mujãã cũ caãtinucũrĩjêrê mujãã canũcãnetõcõã nucũrĩjêrê ñnarĩ useaninucũñami mujãã mena Dios. ¡Popiye mujãã catũgoñayapapuarõ bero ape yeri mujãã tũgoña joroque caãtajere tũgoñañijate! Bairi mujãã yu caquetibũjũwoajoriquere bueri bero, tie caĩrõrê bairo nucũbugoriquẽ mena mujãã tũgoypa. Tunu bairoa yu cããrê nucũbugoriquẽ mena caroaro yu mujãã tũgoẽñotayupa aperã yare roro na caĩbujiopeere yua. Bairi yua roro mujãã caãtinucũrĩjê mena tũgoña yapapuarĩ yoaro mee tiere mujãã cũñupã carõrijere. Bairo roro mujãã caãtinucũrĩjê mena tũgoña uwirĩ, yu ruame mujãã mena yu caãno mujãã bootũgoñañupã. Bairo tũgoña uwirĩ, roro caãcu mujãã mena macããcũ cããrê mujãã cabeyogaetimirĩcãrê yua tutuaro

mena cū mujãã beyoyupa. Tore bairo mujãã caátipetimasĩrjê jùgori yua, “Carorijere caboena niñama,” mujãã ĩ ññagarãma aperã camasã. ¹² Bairo mujããrê woajowu, roro caátacure, bairi cū pacu roro caátiecoricu jeto meerê tũgoñari yu woajowu. Mujãã cããrê tũgoñari tore bairo yu quetibujuy woajowu. Dios cū caĩñajoropu jããrê caroaro mujãã catũgousarijere mujãã masĩo joroque ĩ, ti cartare mujãã yu woajowu. ¹³ Atie jããrê mujãã camaitũgoñarjêrê queti tũgori bero, jãã yeri tũgoñatutuacõãña.

Bairãpua tie jùgori jeto meerê tũgori jãã yeri tũgoñatutuaya. Tito cãã, caroaro mena cū mujãã cabocãriquere cū causeanirjêrê ññari, jãã cãã butioro jãã yeri tũgoña useaniña. Bairi mujãã pũame Titore cū yeri ñno joroque cū mujãã ásupa tunu. ¹⁴ Merê Tito mujãã tũpu cū caápãro jũgoyepua, “Caroaro mu bocãgarãma Corinto macããna,” cū ñi quetibujuy jũgoyetiwu. Bairi cū yu caĩñicãrõrêã bairo caroaro mena cū mujãã bocãyupa Titore. Yu pũame cariape jeto tocãnacãnia ñi busunucũña. Di rãmu ñno mujããrê caĩtoure bairo ñietinucũña. Bairi mujãã cabairijere Titore yu caĩquetibujuricarea bairo cariape baiyupa. ¹⁵ Tunu bairoa cū pũame, cū mujãã caátajere tũgoñari, mujããrê tũgoñamajãñunucũñami, nocãrõ nucãbugorique mena cū bocãri, cū caĩrjêrê mujãã catũgousarijere jùgori. ¹⁶ Bairi caroaro mujãã caátijũgocõãñipeere tũgoñari, butioro majũ yu useaniña!

8

Generosidad en las ofrendas

¹ Bairi ãmerê apeyera, yu yarã mujããrê jãã quetibujugaya nocãrõ Dios cū camairjê jùgori ñubueri majã Macedonia macããna caroaro na caátianierê. ² Na pũame roro popiye majũ wãti na cū caátieco rotimiatacũãrê, caroaro useanirjũqũ mena tũgousacõã ninucũñama. Tunu bairoa cabopacarã majũrê bairo nimirãcãã, cabopacaenarê bairo paio jĩcãrõ tãni Diore na cajorijere jonucũñama. Aperãrê na cacũgorije mena na juátinemonucũñama. ³ Yu cãã tore bairo na caátiere ñiñanucũwã. Na cacũgoro cãrõ na cacũgorijere na jomasĩnucũñama aperã cabopacarãrê. Ape watoara na cacũgoro netõjãñurõ na jonucũñama cabopacarãrê. Na caboro, na caátimasĩrõ tore bairo átinucũñama aperãrê. Bairi tiere yu masjãñuña. ⁴ Bairo caátimasĩrã ãnirĩ jãã cããrê butioro tie dinerore na cajuátie macããjêrê jãã cañebojoro bomiwã. Dios ya poa macããna Jerusalén macããnarê juátigarã, butioro tiere jãã cañebojore bomiwã. ⁵ Na pũame jãã catũgoñarõ netõjãñurõ caroaro juátinemomasĩwã. Caãnijũgoro na majũ yerire cū jorãrê bairo caroaro marĩ Quetiupãre cū tũgousa ãñupã. To bero jãã cããrê na cacũgorije mena jãã juátinemowã Dios cū caátirotiore bairo caroaro jĩcãrõ tãni yua. ⁶ Bairi mujããtu cããrê tie mujãã caroaro mena mujãã caneñorjê macããjêrê butioro cū jãã jerotijoya tunu Titore. Merê cajũgoyepu mujãã watoare tie ñnie mujãã caneñorjêrê jejũgoyupi. ⁷ Mujãã roque nipetirijere netõjãñurõ aperã netõrõ caátimasĩrã mujãã ãniña. Bairo caãna ãnirĩ aperã netõjãñurõ Jesucristo mena mujãã tũgoñatutuaya. Tunu aperã netõrõ camasĩrã ãnirĩ, aperã netõjãñurõ Dios yaye quetire mujãã quetibujunucũña. Tunu bairoa cotericarõ mano jĩcãrõ tãni carõa wãmerê mujãã átinucũña. Jãã cããrê aperã netõjãñurõ jãã mujãã mainucũña. Bairo nipetirije caátianimasĩrã ãnirĩ, netõjãñurõ Jerusalén macããna cabopacarãrê cajuátinemoparã majũ mujãã ãniña.

⁸ Bairpua mujããrê rotiricarore bairo majũ, ĩ mee ñiña. Aperã, cabopacarãrê na cajuátimasĩrõ cãrõ, na cajuátie ññonucũrjêrê mujãã quetibujugu ñiña. Tiere

masĩrĩ, mujãã cãã cariapea aperãrẽ mujãã camairĩjẽrẽ mujãã áti ñnomasĩgarã aperã camasãrẽ. ⁹ Marĩ Quetiupau Jesucristo nocãrõ cañuu añirĩ marĩ camasãrẽ cã cabopaca ñnarĩjẽrẽ mujãã masĩña. Cũ ruame nipetiro upau nimiticãã, ati yeparure ãcũ, cabopacaure bairo ãninucũñupĩ, mujããrẽ netõgu. Nipetirije marĩ cacãgorapore bairo ñ, bairo baiyupi.

¹⁰ Yu ruame caroaro mujãã caatiãnipeere boñ, atore bairo mujããrẽ yu quetibujaya. Ji cãmapurẽ, “Cabopacarãrẽ na marĩ juátiroa,” ñrĩqũẽ jeto meerẽ mujãã ápu. Yoaro cotericaró mano caroaro jĩcãrõrẽ bairo tie dinerore mujãã jeneñoñupã. ¹¹ Bairo mujãã caátimasĩrõ cãrõ caána añirĩ mujãã caátigajũgoricarorea bairo caroaro jĩcãrõ tũni átíyaparocõãña. Caãñijũgoripare caroaro useanirĩqũẽ mena mujãã caátijũgomasĩrĩcãrõrẽã bairo átíyaparoya. ¹² Bairo ni jĩcãũ ùcũ cariapea cajogau cã caãmata, cã cajomasĩrõ cãrõ cã joáto. Tore bairo cã caátimasĩrĩjẽrẽ Dios cariapea ññajesoyami. Bairo Dios ruame cacãgoenarẽ ññamicũã, netõjãñurõ jẽnietinucũñami camasãrẽ. Na cajomasĩrõ cãrõ jeto jẽninucũñami apeye ùnie na cajopeere.

¹³ Mujãã ruame cabopacarã Jerusalén macããnarẽ netõjãñurõ juátimira, cabopacaneñõrãrẽ bairo mujãã tuao joroque, ñ mee ñña. ¹⁴ Jĩcãrõrẽ bairo ãñajẽcusa ñ, tore bairo ñi quetibujaya. ãmerẽ mujãã cacãgorije ùnie mena na mujãã juátimasĩña. Cabero na cãã na cacãgorije ùnie mena mujããrẽ juátibujorãma. Tore bairo mujãã caãmeo ápata, ñe ùnie rusaeo jĩcãrõ tũni mujãã cãgogarã mujããrẽ carusarijere. ¹⁵ Torea bairo ñ quetibujaya Dios yaye na cawoaturica tutipũ cããrẽ: “Jĩcãũ capee cacãgoũ nimicũã, netõjãñurõ cãgoetigami. Apei petoaca cacãgoũ cããrẽ ñe cã rusaeotigaro, petoaca cã cacãgomiatacããrẽ,” ñ woatuyupa.

Tito y sus compañeros

¹⁶ Caroaro mujãã caãnipeere boñ, butiuro yu catũgoñanucũrõrẽã bairo Tito cãã cã tũgoñao joroque cã ásupi Dios. Bairo tie tãgoñarĩ, yu ruame, “Yu mena mu ññjãñuña,” cã ññinucũña Diopure. ¹⁷ Bairo caãñijũgoro Titore mujãã tũpu yu caárotiro, caroaro mena yawĩ. Caroaro mujãã caãnipeere butiuro cabotũgoñau añirĩ ãmerẽ yua cã majũã cã caboro mujãã ññau áyami.

¹⁸ Tito mena apeire mujãã tũpu cã yu joya. Cũ ruame marĩ yaure bairo caãcũ, marĩrẽã bairo catũgoñau ññami. Cãrẽ nipetiro ññubueri majã caroaro cã ññññucũñama, Jesucristo camasãrẽ cã canetõrĩqũẽ quetire cã cãã cã caquetibujunetõnucũrĩjẽ jũgori. ¹⁹ Apeyera cãrẽ, ññubueri majã cã besewã jããrẽ cabapacũñesẽãpau. Bairo dinero mujãã caneñoñĩqũẽrẽ jãã cajeátõ, cã cãã jãã mena bapacũtiãgami. Bairo tie dinero neñoñĩqũẽrẽ jeátĩ, marĩ yarã Jerusalén macããnarẽ jãã cabatorije jũgori marĩ Quetiupau camasã cã na basapeo joroque ána jãã átigarã. Tunu bairoa jãã bairo dinerore jorã, camasãrẽ tutuaro marĩ caãmeo juátigarijere na masĩõ joroque ána jãã átigarã. ²⁰ Jãã ruame paio dinerore neñoñĩ, jãã cajeátiere ññarĩ, butiuro mujãã cabusũpaio jãã boetiya. Bairo capããrã mena tie neñoñĩqũẽrẽ jãã jeágaya. ²¹ Bairo tunu caroaro jĩcãrõ tũni jeto jãã átimasĩnucũña. Bairãpua marĩ Quetiupau cã caññajoro jeto meerẽ tore bairo jãã átinucũña. Camasã cãã caroaro na caññaparore bairo ñrã, tore bairo jĩcãrõ tũni jãã átinucũña.

²² Na, yu cajorã menarẽ apei cããrẽ cã yu jonemoña marĩ yaure bairo caãcũrẽ. Cũ ruame cañuu majũ ññami. Nipetiri wãme camasãrẽ cotericaró mano cã cajuátigarijere jãã áti ññonucũñami. ãme roquere yua, caroaro mujãã caatiãnie mena tũgoñatutuari netõjãñurõ mujãã juátinemoagami. ²³ Bairo aperã ùna mujããrẽ, “¿Noa cã ãñññati Tito?” na caññññaata, atore bairo

na mujãã iwã: “Tito, Pablo bapa, cã mena capaari majõcu ñiñami. Jããrẽ cajuátinemou majũ niñami,” na mujãã i quetibujüwa. Tunu bairoa marĩ yarã Tito mena caãnarẽ na cajëniñatacããrẽ, atore bairo na mujãã iwã: “Añoa aperã puamea, ñubueri majã na cajoricarã niñama. Na cãã marirẽã bairo Cristore caĩroari majã niñama,” na mujãã i quetibujüwa. ²⁴ Bairi mujãã puame narẽ caroaro nacãbugorique mena na bocãya. Na ñroaya. Bairo na mujãã caĩroarije quetire tũgorã, nipetiro ñubueri majã puari macããna puame cariapea masĩgarãma mujãã, Corinto macããna, caroaro mujãã caátianierẽ jãã caquetibujügoriquere.

9

La colecta para los hermanos

¹ Marĩ yarã, marirẽ bairo Dios mena catũgoñatutuarãrẽ juátaje macããjẽ puamerã, capee mujãã yu caquetibujüwoatujopee mee niña bairopua. ² Merẽ caroaro mujãã, Acaya yepa macããna, mujãã majũã aperãrẽ jicãrõ tãni mujãã cajuátimasĩrĩjërẽ yu masĩjãñiña. Bairi torea bairo cariape caroaro mujãã cajuátiere na yu quetibujünucũña ato Macedonia yepa macããna cããrẽ. Ji cãmapua mujãã puame cotericaró mano aperãrẽ mujãã juátigawu. Bairo mujãã caátimasĩrĩjërẽ tũgori, nipetiro jãñurĩpua ato Macedonia yepa macããna cãã mujãã caátorea bairo aperãrẽ juátinemogayama. ³ Tore bairo mujããrẽ i quetibujümicãã, marĩ yarãrẽ mujãã tũpu yu joya, mujãã cabairijere cariape yu caĩmiatacããrẽ ricaati to cabaietiparore bairo i yua. Yu caĩrõrẽã bairo cariape aperãrẽ na mujãã juátiganucũña mujãã caátimasĩrõ cãrõ. Tiere ato macããna na masĩãto i, na yu joya marĩ yarãrẽ. Bairo ñgu ñiña: Caroaro jicoquei mujãã cajopeere mujãã qũënoyuwa, ñgu ñiña. ⁴ Ape watoara ato Macedonia yepa macããna mena ácu, mujãã cajopeere qũënoyuena mujãã cacotero mujãã yu eta tãmuogaetiya. Tore bairo mujãã cabaieticõãta, boboooro jãã puame jãã tãmuobujiorã, “Caroaro juátimasĩñama Corinto macããna,” mujãã mena jãã caĩtũgoñatutuamiatacããrẽ, tore bairo jicãrõ tãni mujãã caãpericõãta yua. Tunu bairoa mujãã cãã boboooro mujãã netõbujiorã, tore jicãrõ tãni mujãã cajopeere neñori mujãã cacoteeticõãta, ato Macedonia yepa macããna na caĩñarõ yua. ⁵ Tore bairo cabaipeere tũgoñamasĩrĩ, “Marĩ yarã aperãrẽ na tũpu cajopee año,” ñrĩ cañijũgoro mujãã tũpu caĩñañesẽaparãrẽ na yu jøjũgoyetiya. Tunu bairoa na puame topu etarã, mujãã caneñopee carusaata, mujãã juñeñorotibojagarãma, mujãã caátigajũgoricarorea bairo yua. Tore bairo mujãã majũã mujãã caneñoomasĩrĩjẽ jũgori yua, caroaro cabopacarãrẽ na mujãã cajuátimasĩrĩjërẽ mujãã áti ñnogarã. Tore bairo mujãã majũã mujãã cajogarijere mujãã cajogaeticõãta, aperã bũtioro na caĩpajũgoro jũgoripu cajori majãrẽ bairo mujãã tuabujiorã.

⁶ Cariape tũgoñañijate atie ñrĩqũërẽ: “Petoaca otere caotei petoaca rĩca jeyami; apeĩ paio otere caotei paio rĩca jeyami.” ⁷ Bairi mujãã yeripu mujãã cajopeere tũgoñapetiri bero, mujãã cajomasĩrõ cãrõ jicãrõ tãni joya. Jogaetimĩracãã, mujãã yeripu roro tũgoñarĩ mujãã cajoata, ñuëtĩña. Dios puame caroaro yeri ñurĩqũë mena marĩ cajogarijere marĩ cajoro caroaro ññauSeaninucũñami. ⁸ Cũ puame tocãnacã wãmerua caroare paio majũ mujãã jomasĩñami. Bairo cã cajoata, mujãã puame ñe ñnie rusaricaró mano caroaro mujãã ãnimasĩgarã. Tunu bairoa tie mujããrẽ cã cajoriye carusarije ñnie mena tocãnacã wãme caroaro átajere mujãã átimasĩgarã camasã cabopacarã mena. ⁹ Atore bairo Dios ya tutipu cããrẽ i woatuyupa: “Ni ñcũ, caĩnu ãñirĩ cabopacarãrẽ caroaro mena na jøyami narẽ carusarijere.

Bairo caroaro na cū caatiānie di rāmū ūno petietigaro.

Tocānacā rāmua nicōā ninucūgaro,” ī quetibūjūya Dios ya tutipure.

¹⁰ Dios pūame, ote, marī caote ūgapeere cūñupī. Tunu bairoa ūgarique cūārē nipetirijere marī jonucūñami. Cū pūame roque mujāā jogumi nipetirije mujāā caotepeere. Tunu bairoa cūā, tie mujāā caoterije to putio joroque átigumi. Bairo Dios cū caato yua, mujāā pūame paio mujāā cūgogarā. Tie mena caroaro jīcārō tūni cabopacarārē na mujāā juátinemo masīgarā. ¹¹ Bairo Dios mujāā cū caato jūgori, tocānacā wāme űe ūnie rūsaricarō mano mujāā cūgogarā Dios cū cajorijere. Tie mena aperā cabopacarārē caroaro jīcārō tūni na mujāā juátimasīgarā yua. Tunu bairoa mujāā majū neñorī cabopacarārē mujāā cajorijere jāā cajeáto īñarā, na, marī yarā pūame Diore butiōro cū basapeogarāma. “Jāā mena mū űumajūcōāña,” qūīgarāma Diore. ¹² Mai, tie marī yarārē mujāā caneñojorije jāā cajeátie pūame, narē carūsarijere jāā cajeátie jeto mee niña. Caroaro na mujāā caátie jūgori Dios cūārē, “Jāā mena mū űumajūcōāña,” na űbasapeo joroque ána mujāā átiya. ¹³ Bairo mujāā caato, na pūame butiōro cū basapeogarāma. Tore bairo na, cabopacarārē na mujāā cajuátie űnarī, masīgarāma caria caroa queti Cristo yayerē mujāā catūgoűsarijere yua. Bairi na cūā Diore qūīroagarāma, nocārō caroaro narē na mujāā cajuátie jūgori. Tunu bairoa nipetiro aperā cabopacarā cūārē na mujāā cajuátie űnarī, butiōro Diore qūīroagarāma. ¹⁴ Tunu apeyera na pūame caroaro tūgoñamairīqūē mena butiōro Diopure mujāā jēniboja nucūgarāma. Dios nocārō cañuñ ānirī narē mujāā jūgori caroaro na cū caátie űnarī, na pūame butiōro Diore cū basapeo nucūgarāma. ¹⁵ Dios marī mena űumajūcōāñami. Nocārō cañuñ ānirī cū macūrē marī joyupi. ¡Tiere tūgoñarī ati risero mena dope bairo pūame paio netōjāñurō ī basapeo masīā maal!

10

La autoridad de Pablo como apóstol

¹ Ū, Pablo, Cristo caroaro mena cū cabeyorije, caroaro cū caññamairījē mena mujāārē ū quetibūjūya. Bairāpua, jīcāārā ūre īnucūñama: “Ato marī watoaru āñesēā, marī uwire bairo tutuaro mena mee marī quetibūjūnucūñami. Bairo tutuaro mena mee quetibūjūmicūā, yoaropu ācū pūame, tutuaro netōrō marī quetibūjū woajonucūñami,” űi busunucūñama. ² Bairi mujāārē űiña: To mujāā tūru ū caññu ūre rāmū caāno, ūre tore bairo roro cañbusūjārārē tutuaro mena na ū quetibūjūo joroque ū na ápericōāto. ¡Ū tutimasīña, tame! Na pūame jāā busupairā, “Na majū na catūgoñarījē mena jūgori na caatiānierē quetibūjūnucūñama,” jāā ī busujānucūñama. Jāārē na cabusupai jānaeticōāta, cotericarō mano tutuaro mena na ū tutigu. ³ Bairāpua, camasā ati rupā cacūgorā marī cañnierē marī masīña. Bairo marī cabaimiatacūārē, jāā pūame ati ūmurecōo macāña camasārē bairo jāā átiānajē cūperiya. ⁴ Jāā catutuānie ati ūmurecōo macāñjē ūnie mee niña. Dios cū catutuarije mena jūgori roque carorije quetibūjūriquere quetibūjūnetōnucāo joroque jāā átimasīnucūñā. Torea bairo roro na cabusupainucūñjē cūārē jāā quetibūjūpomasīña. ⁵ Bairi jāā pūame Dios cū catutuarije jūgori tocānacā wāme ricaati aperā na cabue ēñotarije, Jesucristore na boetio joroque caátie jāā, cariape jāā quetibūjūpomasīña camasārē. Bairo jāā caátimasīñjē mena camasā na majū na catūgoñarījē caroa wāme pūame tūgoñawasoari, Cristo cū caborore bairo na átiānio joroque na jāā átimasīña. Bairo jāā caátimasīrō yua, na pūame

cū, Cristore cū tūgousagarāma. ⁶ Bairi jāā p̄ame cotericarō mano nipetiro Cristore cabaibotiorārē popiye na baio joroque na jāā átimasīgarā. Mujāā p̄ame Jesucristore caroaro mujāā catūgousapetiro berop̄a, tore bairo na jāā popiye peyojānagarā.

⁷ Mujāā p̄ame yu cabaurije bui macāājē jetore mujāā īñapeonucūña. Yu yeri yu catūgoñatutuarije p̄ame roquere mujāā masīētīnucūña. Bairi ni jīcāū ūcū cariapea, “Jesucristo yaŋ yu āniña,” caīnucū ū cū caāmata, jāā, Jesucristo yarā jāā caānie cūārē cū camasīpee niña. ⁸ Yu p̄ame jāā carotimasīrījē buipeorop̄a jāārē mujāā caīroapeere quetibujūmicūā, tie mena yu tūgoñaboboetiya. Marī Quetiupau p̄ame roque tore bairo jāā carotimasīpeere jāā jowī. Jesucristo mena mujāā yerip̄a nemojāñurō cū mujāā catūgoñatutua nutuaparore bairo ī, tore bairo jāā roticūwī. Mujāārē jāā yapapuō reo joroque ī mee, tore jāā quetibujū roticūwī marī Quetiupau. ⁹ Bairi yu p̄ame yu cawoaquetibujūjorije mena, “Corinto macā macāāna na tūgoña uwiáto,” ī mee, tore bairo ūi quetibujū woajoya. ¹⁰ Aperā jīcāārā yu cawoaorijere īñarī, bairo īnucūñama: “Tuturo mena marīrē quetibujū woatujomicūā, cū majū etau p̄ame, tuturo mena ni ūcūrē quetibujū masīētīñami. Tunu bairoa caroaro cariape caquetibujūescū niñami,” ūi busapainucūñama. ¹¹ Tore bairo jāārē roro caībusapairā atore bairo na camasīrō yu boya: Yoarop̄a ānirī tutuaro yu caīquetibujūrorea bairo mujāā watoa ācū cūā, yu caātie mena tutuaro mujāā yu quetibujū masīña. Tere na camasīrō yu boya.

¹² Bairi jāā p̄ame jāā majūā jāā cabairijere īñacōñarī, o aperā na majūā na caānierē caroaro na cabusbotiorije mena na caīrōrē bairo caībusuetiparā jāā āniña. Na, aperā p̄ame catūgoñamasīēna niñama, tore bairo cabusurā. Na p̄ame na majūā na caātie mena busurā, o aperā na caātie mena īcōñarā, roro catūgoñamasīēna majū āna īñama. ¹³ Bairi jāā p̄ame roque tie ūnierē caāperiparā jāā āniña. Tere jāā átiritietiyami Dios. Cū p̄ame jīcārō tūni jāā caātimasīpeere cōñarīcārōrē bairo jāā átibojacūnucūñami. Bairi Dios p̄ame roque mujāā Corinto macāāna tūp̄a jāā quetibujūñesēāō joroque jāā āmi. ¹⁴ Bairi jāā p̄ame mujāārē Cristo yaye caroa quetire caquetibujūjūgoricarā majū jāā āniña. Bairi mujāārē quetibujū āna, jāārē Dios cū caquetibujūroticūrīcārō netōjāñurō āna mee jāā ātiya. ¹⁵ Bairi jāā p̄ame aperā mujāā watoaru na caquetibujūriquere īñarī, “Jāā roque tere jāā quetibujūw̄u,” jāā īētīnucūña. Jesucristo mena nemojāñurō mujāā catūgoñatutuaapeere borā, nemojāñurō mujāārē jāā quetibujūgaya. Bairo borī, Dios jāārē cū caquetibujūroticūrīcārōrē bairo jīcārō tūnia quetibujūrā jāā ātiya. ¹⁶ Bairo mujāārē quetibujūyaparorī bero, mujāā jūgoye nocārō cayoarop̄a macāāna cūārē caroa quetire quetibujūñesēāgarā jāā ātiya. Bairāp̄a aperā caquetibujūrī majā na caquetibujūñesēārīcā macārīp̄a jāā quetibujūrāpérigarā. “‘Aperā na capaariquere ēmarā mujāā ātiya,’ jāārē ī busapairema,” Īrā, to ūnop̄a jāā ānucūgaya.

¹⁷ Tore bairo Dios yaye cūā ī quetibujūya: “Ni jīcāū ūcū, ‘Caroaro majū yu paamasīña,’ cū majūā cū caātimasīrījē mena caīnucū ū cū caāmata, ‘Dios nocārō caroaro cū camasīrījē jūgorī roque, caroaro yu paamasīña,’ cū caīpee p̄ame roque ūña,” ī quetibujūya Dios yaye busurīque. ¹⁸ Bairi ni jīcāū ūcū cū majūā cū paariquere cū caīñajesoro netōjāñurō wapacūtiya cū paariquere Dios cū caīñajesorije p̄ame roque.

1 ¡Bairi roro masacatiecure bairo yu caĩbusanucũrĩjẽrẽ mujãã canacãcõãmasĩrõ yu boya! Dise wãme ùnie yu caquetibujurije caãmata cããrẽ, tiere nucãnetõcõãña. 2 Mujããrẽ roro tũgoñan mee yu baiya. Dios mujããrẽ ññamairĩ yu cã caquetibujurotirique jũgori mujããrẽ quetibuju yu átiya. Dios mujããrẽ cã caĩñamairõrẽã bairo yu cãã butioro mujããrẽ yu maiña. Bairo mujããrẽ mairĩ yu puame jĩcãã, Jesucristo jetore cã mujãã catũgousaro yu boya. Bairo bori, mujããrẽ ñe ùnie cawapa cãgoena cañurã majũ cã caĩñajoro mujãã baio joroque yu átigaya, caroarã ñe ùnie cawapa cãgoena majũ Jesucristo tapure mujãã caetamasĩparore bairo ĩ. 3 Bairua, aperã mujããrẽ na caĩtopee ùnierẽ yu tũgoña uwijãñuña. Wãtĩ, cã caĩtopairije mena Evare cã caĩtoricarorea bairo mujãã cãã aperãrẽ mujãã caĩtoecopee ùnierẽ yu tũgoña uwijãñuña. Bairo mujããrẽ na caĩtoata yua, mujãã puame Jesucristore caboñarẽ bairo caroaro nucũbugorique mena jĩcãrõ tãni cã mujãã ñroaetibujiorã. 4 Bairi noa ùna mujããrẽ jãã caquetibujujũgoricu Jesucristo yaye queti meerẽ caquetibujurã cããrẽ caroaro mena na mujãã tũgousaganucũña. Tunu bairoa jãã caquetibujuricaro bero, Espĩritu Santo majũrẽ mujãã yeripu cabocãñerĩcãã nimirãcãã, apei espĩritu ùcũ cããrẽ caroaro cã mujãã ñeganucũña. Apeyera Dios yaye queti camasãrẽ cã canetõrĩqũẽ quetire catũgousajũgoricarã nimirãcãã, rĩcaati quetibujuriquere caquetibujurã cããrẽ na mujãã tũgousaganucũña. 5 Bairua, mujãã catũgousanucũrã ùna caĩtopairã, jãã, apõstolea majã netõrõ caãnitũgoñarã roca majũ macããcũrẽ bairo yu tũgoñaetĩña. 6 Yu puame yu cabusurije mena caroaro caquetibujujã ãmeomasĩecũ yu ãcũ. Bairo caãcũ nimicũã, Dios yaye macããjẽrẽ masĩrĩqũẽ puamerã yu masĩnetõmajũcõãña. Tie yu camasĩrĩjẽrẽ mujãã yu áti ññoãninucũña tocãnacãnia mujãã tapure. Noo jãã caãtie wãme cãrõ mujããrẽ tiere jãã caãti ññorõ mujãã ññanucũña.

7 Yu puame mujããrẽ caroa queti Dios camasãrẽ cã canetõrĩqũẽ queti majũrẽ mujãã yu quetibujujũgowu. Bairo tiere quetibuju ãcũ, mujããrẽ yu wapa jẽnierpũ. ¿Rĩcaati wãme mujããrẽ roro ácuato, tore bairo wapa jẽniecũ mujãã yu quetibujuyupari? Yu puame bopacooro yu baiwu, mujãã puame caroaro majũ mujãã caãnimasĩpeere bou. 8 Ape poari caãna ñubueri majã yure dinero jowã, mujããrẽ yu cajuãtamasĩparore bairo ĩrã. Bairua bairo yure na cadinero jorĩque jũgori narẽ dinero ãmaurẽ bairo yu ãpu. 9 Mujãã watoapu yu caquetibujujũñesẽãrĩ watoare, yure carusarije caãnimiatãcããrẽ, di rãmu ùno jĩcãũ ùcũrẽ jũnurõ yu jẽni patowãcõẽpũ. Marĩ yarã Macedonia yepa macããna puame roque yure carusarijere yu jowã. Bairi mujããrẽ jũnuu yu cajẽni patowãcõẽpeere yu nucãcõãwũ. Bairua bairo jeto yu nucãmasĩcõã ninucũgu. 10 Cristo nocãrõ caroaro cariape caquetibuju cã caãnierẽ camasĩ ãnirĩ cũrẽã bairo yu cãã cariape mujããrẽ ñiña: Di rãmu ùno mujãã Acaya yepa macããnarẽ yu dinero jẽnipatowãcõẽcũ. Tiere tũgoñarĩ butioro yu yeri ñuña. 11 ¿Dopẽĩ bairo mujããrẽ ñi busucuti? ¿Mujããrẽ caĩñamaiecũ ãnirĩ tore bairo ñi busucuti? Bairo mee niña. ¡Dios cãã caroaro masĩñami nocãrõ mujããrẽ yu caĩñamainucũrĩjẽrẽ!

12 Mujããrẽ yu cabuerije wapare jẽniecũ, yu caquetibujujũgoricarorea bairo wapa jẽniecũ yu quetibujucõã ninucũgu. Aperã mujããrẽ na caquetibujurije wapa, wapa jẽnirĩ caquetibujujũñesẽãnucũrã, “Pablõre bairo jãã cãã jãã paanucũña,” na caĩmasĩlẽtĩparore bairo ĩ, di rãmu ùno mujãã yu wapa jẽnietigu. 13 Na puame roque caĩtopairã, apõstolea majã mee niñama, “Apõstolea majã majũ jãã ãniña,” caĩrã nimirãcãã. Bairo caĩrã nimirãcãã, na rupau bui jeto Jesucristo yarã apõstolea majãrẽ bairo bautonucũñama. 14 Bairo na caãtamasĩnucũrĩjẽrẽ ññarĩ, baihua yu tũgoña acuetiya. Ape watoara wãtĩ cãã amurecõo macããcũ ángel bauriquere bairo bauriquescuti

tomasinucũñami. ¹⁵ Tore bairo wātī cūā cū cabaimasĩrō jūgori, cū yarā caĩtopairā cūrē catūgousari majā puame cūā caroare caāti majārē bairo baurique cutī tomasinucũñama. ¡Bairāpuā, na ūna jīcā rūmū caāno yasi acūagarāma, roro na caātipairije wapa jūgori yua!

Sufrimientos de Pablo como apóstol

¹⁶ Mujāārē yu caquetibujūjūgoricarore bairo mujāārē ñinemoña tunu: Ni jīcāū ūcū yure, “Camecūrē bairo quetibujuyami Pablo,” yu qũī tūgoñaticōāto. Bairo camecūrē bairo yure mujāā caītūgoñata, camecūrēā bairo yu caquetibujurijere yu tūgopeocōāña mai. Mujāā tpu caāna quetibujuri majā, na majūā na caātie mena netōñucāgarā, netōjāñurō na caquetibujunucūrōrēā bairo peeto ūno yu cūārē yu quetibujū roticōāña. ¹⁷ Bairōpuā marī majū marī caātie mena marī caāmeo netōñucāgarije cañuetie ñiña. Camecūrārē bairo quetibujurique ñiña. Marī Quetiupā cū caññajesorije ūnie mee ñiña. ¹⁸ Bairo cabaimiatacūārē, bairāpuā capāārā ninucũñama na majūā na caātie mena netōñucāgarā caquetibujupainucūrā. Bairi, ju cūā tore bairo yu quetibujugaya! ¹⁹ Mujāā puame catūgoñamasĩrārē bairo tūgoñamirācūā, ¡nopēĩrā catūgoñamasĩēna yaye queti puamerē caroaro mena mujāā tūgousanucũñati, tame! ²⁰ Tunu bairoa roro rotirique mena narē caroaro na mujāā cajātinetomepere na cabomiatacūārē, caroaro mena na mujāā tūgopeonucũña. Tunu bairoa mujāārē carotieperā, mujāārē caĩtori majā ūna cūārē na mujāā ēñotaetinucũña. Tunu aperā mujāārē cabūgoro macāānarē bairo caññarerā, aperā mujāārē roro na cawasopana paepemiatacūārē, caroaro mena na mujāā tūgopeonucũña. ²¹ Mujāārē yu caĩpeere bobotūgoñamicūā, atore bairo mujāā ñiña: ¡jāā puame cayerituaena majūrē bairo tie ūnierē na caātore bairo jāā ātiāñajē cuperinucũña!

Bairi aperā na majūā na caātie mena caquetibujunucūrā netōrō na caquetibujūata, yu cūā netōjāñurō mujāā yu quetibujū masiña. Bairūa camecūrē bairo yu caquetibujurije cabaimiatacūārē, atore bairo mujāārē yu quetibujūya: ²² Mujāā tpu caāna quetibujuri majā, “Jāā roque hebreo majā majū jāā āniña,” i botionucũñama na majūā na caquetibujurije mena. Bairo na caĩata, yu cūā hebreo majā yaua yu āniña. Tunu bairoa, “Israelita majā Dios cū cabesericarā jāā āniña,” na caĩata, yu cūā israelita majā yau majūā yu āniña. Tunu, “Abraham ānacū pārāmerā majū jāā āniña,” na caĩata, yu cūā cū pārāmi majūā yu āniña. ²³ Tunu bairoa, “Cristore paabojari majā jāā āniña,” na caĩatacūārē, yu roque na netōjāñurō cūrē capaabojari majōcu majū yu āniña. Bairūa, atiere bairo yu caĩbusuata, camecūrē bairo ñiña. Yu puame roque na netōjāñurō Dios yayere yu paanucũña. Na netōjāñurō capee majū popiye preso jorica wiipū yu jo epenucũñama. Tunu bairo na netōjāñurō capee majū yu bape econucūwū. Dios yaye macāājērē yu caquetibujurije jūgori capee majū yu pajīā ecobujionucūwū. ²⁴ Jīcā wāmo cānacāni majū judío majā quetiuparā yu ñewā. Bairo yu ñerī yua, treinta y nueve cānacāni majū yu bape epenucūwā, yure na cañenucūrō cānacānia. ²⁵ Itiani cānacāni majū yucū mena yu paepewā. Jīcāni ūtā rupaa mena yu wējīā rocabujiowā. Tunu bairoa itiani cānacāni majū cūmua capairicaru āñesēāū, yu ruawū. Bairo jīcāni yu caruari rūmū caāno yoaro, ūmureco, ñami cūārē yu baa pasawū ria capairiya recomacā majūyure. Yu riacoabujiowū. ²⁶ Bairo aperoripu caānarē quetibujū ñesēāgu, roro majū yu tāmuonucũña. Bairo āñesēānucū, riyaā cauwiworopū cūārē yu ānucūwū. Tunu bairo uwioro cajerutiri majā na capairopū yu netō ānucūwū. Yu yarā jīcā yepa macāāna judío majā nimirācūā, yu wapānarē bairo caāna watoaru yu āñesēānucūwū. Tunu bairo aperā ape

yepa macãana turipn cãârê uwioro yn añesêãnucũwã. Tunu bairoa capaca macããpn, camasã na camanoripn cãârê uwioro yn baiñesêãwã. Ria capairiya cãârê uwioro yn baiñesêãwã. Tunu apeyera, “Jesucristore catũgõnsarã jãã ãniña,” cabũgoroa caĩtopairã watoa cãârê uwioro yn baiñesêãnucũwã, aperoripn caãnarê quetibũjñesêãgn. ²⁷ Capee majũ popiye yn paanucũwã. Apeyera roro popiye yn tãmũonucũwã. Tunu capee majũ yn wũgoa tãmũonucũwã yn paarique jũgori. Tunu bairoa capee majũ etign, o ugarique uggagn, popiye yn aua nucãnucũwã. Ape watoara capee jutii cacãgoecn ãniri roro boracooro yn yũsũaye tãmũonucũwã.

²⁸ Atie mũjããrê yn caquetibũjuriye, apeye mũjããrê yn caquetibũjuetiataje mena popiye majũ tãmũonucũmicãã, tocãnacã gãmna mũjãã, o aperã Dios ya poari macãana cãârê caroaro na caãnipeere bon, bũtioro yn tũgoña patawacãnucũña. ²⁹ Bairi ni jĩcãũ ãcũ mũjãã mena macããcũ Jesucristo yaure cã yarapuaõ joroque aperã cũ na caãpata, yn cãã cũ mena yn yarapua tũgoñanucũña. Tunu bairo ni ãcũrê roro cũ átio joroque aperã cũ na caãpata, yn cãã bũtioro majũ yn tũgoña asianucũña. ³⁰ Yn pũame, “Aperã netõrõ caquetibũjamasĩ yn ãniña,” Irĩcãrõ ãnorẽã, catutuaecn yn caãnierẽ bairo mũjãã yn quetibũjũ ãnogũ. Botiorique mena tutuaro yn quetibũjugaetiya mũjããrê. ³¹ Dios, marĩ Quetiupãn Jesucristo pacũ cãã masĩmajũcõãñami caroaro cariape yn caquetibũjũnucũrĩjêrê. Cũrẽã tocãnacã gãmna cũ marĩ cabasapeoro ãũña. ³² Apeyera Damasco macãpn yn caãno quetiupãn rey Aretare cajuroti gobernador pũame yn ñerotimiũpĩ. Bairo yaure cañegau ãniri, cũ ãmna soldauare ti macã witiirica jopern na coterotiyupi, yaure na ñeo joroque ã. ³³ Bairo yaure cũ cañerotirijere tũgori yua, aperã marĩ yarã pũame yn juãma. Ti macã ãnotaricarõ jũgoyepn pii capairi pii mena yn jããrĩ, wii waru jopern yn pitiyo ruiojowã. Tore bairo yn na caãto, yn rutimasĩwã quetiupãn gobernador yaure cañegaure.

12

Visiones y revelaciones

¹ Ñe ãnie majũ marĩ átimasĩtẽtĩña, marĩ majũã marĩ caãtiere marĩ caĩbũsũata. Bairo cabaimiatacãârê, yn pũame marĩ Quetiupãn quẽguericarore bairo yn cũ caĩnorĩquẽ, cũ yaye macããjêrê yn cũ caãtibuio ãnorĩquẽ macããjê cãârê mũjãã yn quetibũjugaya. ² Jĩcãũ caũmũrê ãiñawũ caroaro majũ Cristore jĩcãrõ tãni catũgõnsacõãninucũãrê. Cũ pũamerẽ itia amũrecõõ tuti buĩpn cã neãmĩ Cristo. Merẽ pũga wãmo peti rapore baparcãnacã pẽnirõ cãnacã cũma majũ netõña cãrê cũ caneãtato bero. BaiRNA caroaro majũ yn masĩtẽtĩña: Ati rupãn menaa, o cũ yeri jetore rita neãcũ baibauwĩ. Dios roque cariape cũ caãtajere masĩñami. ³⁻⁴ BaiRNA caroaro majũ yn masĩña: Cũrê Dios nocãrõ caroaro caãno cũ tũpn cũ neãmĩ. (Ati rupãn menaa o cũ yeri jetore rita neãcũ baibauwĩ.) Topn etaãcũ, cũ pũame bũsũri cayasiorije, ni ãcũrê Dios cũ bũsũrotietie ãnie bũsũrique majũrê tũgoroyawĩ.

(Mai, Pablo pũame versĩculos 2-4 apeĩ cũ cabairiquere ã quetibũjũmicãã, cabotioagaecn ãniri cũ majũã cũ cabairiquere quetibũjũgn ãcãmĩ.)

⁵ Bairo yn roque tore bairo camasã ãniri caroaro netõrõ tie mena jũgori yn baibotio ãnobujioya ni ãcũ camasocũe. Bairo masĩmicãã, baiRNA yn majũã yn camasĩrjê mena tore bairo yn átibotioaetiya. Tie ãnie meerẽ, yn majũã yn cayeri tũgoñatutuaetie roquere torea bairo mũjãã yn caãti ãñoata, ñucõãbujioro.

⁶ Bairo netõjãñurõ yn majũã yn caãtiere, o yn caĩrĩjêrê quetibũjũmicãã, camecãrê bairo quetibũjn mee yn baiya baiRNA. Cariapea quetibũjn roque

tore bairo ñinucũmiña. Bairo cañ nimicũã, baiṛna buipearo ni jicãũ ñcũ tie yu caáperie, o yu cañtẽtẽ jũgori yu cã cañroacotero yu boetiya. Caroaro yu caãtiãninucũrjẽrẽ ññabeseri roque yu cã cañroaro ñuña.

⁷ Bairo marĩ Quetiupaṁ yaye macããjẽ nocãrõ caroare yu cã caãtibuio ññorĩqũẽ mena jũgori yu cabaiḃotioetiparore bairo ñ, wãtĩ roro yu cã caãtiere ññotaemi Dios. Tie jũgori popiye pota marĩ rupaṁre caãnorẽ bairo wãtĩ roro yure cã caãtiere ññotaemi Dios. Tie jũgori popiye pota marĩ rupaṁre caãnorẽ bairo wãtĩ roro yure cã caãtie ninucũña. ⁸ Bairo roro popiye yu cabaiãnierẽ yu cã netõátõ ñ, itiani cãnacãni majũ Diore cã yu jẽnimiwũ. ⁹ Bairo itiani yu cajẽnimiatacũãrẽ, itianipṛna atore bairo ñi quetibũjãwĩ: “Mũ cañrõrẽ bairo yu áperigu. Yu yarã popiye baimirãcũã, narẽ yu mena na tũgoñatutuaõ joroque na yu caãtie jũgori, nipetiro camasãrẽ yu catutuarijere nemojãñurõ na ññiõmasiña,” ñi quetibũjãwĩ. Baiṛi popiye yu catãmuorjẽrẽ tũgoñarĩ, tie mena yu tũgoña useanicõãña. Tie jũgori nipetiro camasãrẽ Cristo yu cã catutuarije jorijere na yu áti ññomasiña. ¹⁰ Tunu bairoa atiere tũgoñarĩ yu useaniña: Catutuaecũre bairo roro popiye yu cabairije, roro yure na cañawajatutinucũrjẽ, yure carusarije cããrẽ tũgoñarĩ yu useaniña. Apeyera Jesucristore yu catũgousarije jũgori yure na capajãga ñesẽãnucũrjẽ, tunu Jesucristo jũgori popiye capee wãme yu cabainucũrjẽrẽ tũgoñarĩ yu useaniña. Bairo roro popiye catutuaecũre bairo majũ tãmuõnucũũ ṛname roque nemojãñurõ Cristo jũgori catutuaere bairo majũ yu tũgoñanucũña.

Preocupación de Pablo por la iglesia de Corinto

¹¹ Yu majũã camecũrẽ bairo ñiẽtĩña. Mujãã roque camecũrẽ bairo ñio joroque yu mujãã áṛu. Mujãã ṛname roque yu caãtiãnierẽ caroaro yure cabũsũparã mujãã ñnimifiña. Bairo yure caroaro cabũsũparã nimirãcũã, bairo mujãã áperinucũña. Cabũgoro macããcũrẽ bairo caãcũ nimicũã, baiṛna na, mujãã catũgousanucũrã, jãã apóstolea majã netõrõ caãnitũgoñarã roca macããcũrẽ bairo yu ñnitũgoñaẽtĩña. ¹² Bairo popiye tãmuõmicũã, mujãã tũṛu ãcũ, nipetiri wãme nocãrõ Dios cã catutuarije mena áti ññorĩqũerẽ mujãã yu áti ññõãninucũwũ. Tore bairo caroaro yu caãtimasãrjẽ jũgori cariapea Jesucristo yu apóstol majũ yu caãnierẽ mujãã masĩõ joroque yu áti ññomiwũ. ¹³ Baiṛna jicã wãme jeto aperã Jesucristore catũgousari majã poarire yu caãtinucũrõrẽ bairo mujãã yu ápewũ. Yure carusarije caãnimiatacũãrẽ, di rãmu ñno patowãcõrõ mujããrẽ yu jẽnipatowãcõẽṛũ. Tore bairo mujããrẽ yu cajẽnietjẽ to cañueticõãta, itiere yu mujãã masiriyobojawa!

¹⁴ Mujãã tũṛu áṛu, merẽ qũẽnojũgoyeti ãcũ yu átiya. Atie yu caápẽe mena itiani majũ merẽ mujãã tũṛure ññiñãñesẽãṛu. Bairo ati watoare ácũ cãã, mujãã apeye ñnierẽ cajẽnipatowãcõũrẽ bairo yu baietigu. Caracũna ṛname na ṛñaarẽ carusarijere na jomasĩnucũñama. Na ṛñaãna ṛname mee na ṛacũare carusarijere na jonucũñama. Baiṛi yu ṛname mujãã yu ṛñaarẽ bairo mujãã caãnoi, dise ñnie mujãã cacũgorijere mujãã yu jẽnipatowãcõẽtĩgu. Yure mujãã cañroapee ṛname jetore yu boya. ¹⁵ Baiṛna, dise yu cacũgorije caetatuaro cãrõ mujããrẽ yu juãtinemogu. Yu majũ rupaṁ mena cããrẽ popiye yu tãmuõmasiña, mujãã ṛname caroaro mujãã caãnimasiṛeere bori. Bairo mujããrẽ netõjãñurõ yu camaimiatacũãrẽ, mujãã ṛname nemojãñurõ yure camaiena majũ mujãã tuanucũña.

¹⁶ Bairo mujããrẽ di rãmu ñno apeye ñnierẽ yu cajẽnipato wãcõetimiatacũãrẽ, jicããrã atore bairo ñnucũñama: “Pablo masĩrĩ, marĩrẽ ñtoũ átiyami. Di rãmu ñno caãno marĩ camasiẽto yua, apeye ñnie marĩ cacũgorijere jemasĩṛumi,” ñnucũñama. ¹⁷ Baiṛi, çmujãã tũṛu yu cajoricarã mujããrẽ ñtori apeye ñnie

mujãã cacũgorijere mujãã na ěmarĩ? Ni jĩcãũ ũcũ mujããrẽ ĩtori mujãã yayere ěmaesupi. ¹⁸ Yũ ruame Titore mujãã tũru cũ yũ jowũ. Cũ mena apeĩ marĩ yau Jesucristore catũgousau cããrẽ cũ yũ jowũ. Bairo mujããtu yũ cajoricũ Tito torũ ěcũ, ĩmujããrẽ qũĩtori? Mujããrẽ jĩcãni ũno ĩtoetacumi. Jãã, cũ mena puĩarũna jĩcãrũ tũni jãã ĩnãjẽ cutiya. Jãã, puĩarũna jĩcã yerire bairo jãã yeri cutinucũña.

¹⁹ Ape watoara atore bairo ruame mujãã tũgoĩabujiorã: “Caroaro jããrẽ na nucũbugoãto ĩrã, tore bairo ĩrãma,” jããrẽ mujãã ĩ tũgoĩarã. Bairo mee jãã baiya. Yũ yarã, yũ camairã, Dios cãã tore bairo bori, jãã caãtigatũgoĩarĩjẽrẽ masĩcũãĩami. Dios mena nemojãĩturũ mujãã catũgoĩatutuaape ruame roquere bori, tore bairo mujããrẽ jãã quetibũru ĩninucũña. ²⁰ Mujããrẽ yũ caĩĩãñesẽãũãtĩ rũmu caãno, caroaro yũ mujãã caĩniyuro yũ boya. “Ape watoara ricaati niyubujiorãma,” ĩ tũgoĩarĩ, yũ tũgoĩa uwiya. Carorije macããjẽ mena mujãã caãno mujãã yũ eta tãmuogãetiya. Atie ũnie carorije nibujiorũ mujãã watoare baioru: Āmeo tutirique, Āmeo ĩĩna uĩgorique, Āmeo asiarique, aperã netũrũ baitũgoĩarĩqũẽ, roro Āmeo busũpairique, casũsaropũ busũpairique, Āmeo botiorique, caroaro jĩcã yericutĩrĩ ĩnimasĩtãjẽ cãã nibujioro. Tiere tũgoĩarĩ yũ ruame yũ tũgoĩa yaparuajãĩũña. Bairo mujãã caãmata, mujãã cãã butioro mujãã yaparuabujiorã, mujããrẽ yũ catutipeere tũgoĩarĩ yua. ²¹ Tunu bairoa ati watoa mujããrẽ yũ caĩĩãñesẽãũãtĩ rũmu caãno, roro mujãã caãnie jũgori yũ Quetiupũ Dios ruame mujãã mena yũ tũgoĩaboboo joroque yũ átibujiorũmi. Nocãrũ yoaro carorije macããjẽrẽ mujãã caãtiĩninucũrĩjẽrẽ tũgoĩarĩ, butioro yaparuari yũ otio joroque yũ átibujiorũmi. Capããrã mujãã mena macããna tocãnacã wãme roro ati rupũ mena átieperique ũnierẽ áti jãnaetinucũĩnama. Tie nipetirijere tũgoĩarĩ yũ majũru butioro yũ tũgoĩa yaparuajãĩũña.

13

Advertencias y saludos finales

¹ Atie mujãã yũ caĩĩãñesẽãũãpẽe mena merẽ itiani majũ mujãã tũpũre ñĩña ñesẽããgũ. Dios yũ tutĩru bairo ĩ quetibũru woatuyupa: “Puĩarã, o ĩtiarã ũna, apeĩ roro caãtacũre na cabũsũjãrũ ñũña. Bairo na, ĩtiarã ũnarũna jĩcãrũrẽ bairo na cabũsũjãata, nipetiro catũgorã cãã na caĩrũrẽ bairo átimasĩĩnama,” ĩ quetibũruya Dios ya tutĩru. ² Bairĩ mujãã tũru caãna carorijere caãtanarẽ, o nipetiro to caãna cããrẽ Āme ato mai cayoaropũ ěcũ, jĩcãni bero tunu mujããrẽ ĩĩna etanemoũ yũ caquetibũrũricarorea bairo ĩnemoũna tunu: Ati watoa mujããrẽ tunu yũ caĩĩã ñesẽãnemou ápãta, roro caãtipairãrẽ yũ bopaca ĩĩnecũ yua. Roro popiye na baio joroque na yũ átiyu. ³ Mujãã ruame mai yure caria Jesucristo yũ cũ cãũãtiere masĩgarã, jĩcã wãme áticũña macããrã mujãã átiya. Jau, toroque mujããtu ěcũ, mujããrẽ yũ áti ĩĩogu cũ catutuarijere. Cristo ruame catutuaecũre bairo mujãã watoare ěcũrẽ bairo bainucũĩami. Bairo cabai nimicũã, nocãrũ cũ catutuarijere mujãã áti ĩĩomajũcũãnucũĩami yũ jũgori mujãã tũripũre. ⁴ Bairũru, cariapea marĩ masĩĩna catutuaecũrea bairo yucũpãĩru papuatuecori riariquere. Bairo papuatuecori cariaricũ nimicũã, Dios cũ camasĩrĩjẽ jũgori cacatiricũ majũ ñĩĩami. Jãã cãã bairũru Jesucristorea bairo roro popiye jãã tãmuonucũña. Bairo popiye baimirãcũã, Jesucristore capitiena ĩnãrĩ jãã cãã cũrẽã bairo jãã ĩnãgarã Dios cũ catutuarije jũgori, mujããrẽ juãtinemogarã yua.

⁵ Bairĩ mujãã majũã caroaro mujãã caãtiĩnierẽ tũgoĩa besemasĩĩna. ĩCaripea Jesucristo mena marĩ tũgoĩatutuaĩĩnãtĩ? mujãã caĩtũgoĩamasĩparore

bairo írã, caroaro tũgoña beseya mujãã caátiere. ¿Mujãã yeripu Jesucristo cũ caánierẽ mujãã tũgoñamasietĩñati? Caĩtopairãrẽ bairo cabũgoroa, “Jesucristo yarã jãã ãniña,” mujãã caĩata roque, Jesucristo mujãã yeripu mácãmi. ⁶ Bairo ãmicũã, bairũa yũ pũame mujãã mena yũ tũgoñatutuacõãña. Bairi jããrẽ bairãpũa cariapea Cristo yarã jãã caánierẽ mujãã masicõãrã. ⁷ Bairi jãã pũame mujããrẽ Diopũre jãã jẽnibojanucũña, dise ãnie carorije macããjẽrẽ mujãã caãperiparore bairo írã. “Na netõrõ caroarã majũ jãã átigarã,” ãgarã mee, mujããrẽ tore bairo jãã átibojagarã. Caroa macããjẽ pũame roque mujãã caátĩãniparore bairo írã, tore bairo jãã átigarã. “Cabũgoroa quetibũjurã átiyama,” camasã jãã na caĩmiatacũãrẽ, bairãpũa tore bairo jãã átigarã. ⁸ Jãã pũame dopẽirã cariape macããjẽrẽ ricaati pũame jãã baihotomasietĩña. Cariape macããjẽ quetibũjurique caĩrõrẽ bairo pũame jeto roque jãã caátimasĩnucũpee niña. ⁹ Bairi jãã pũame jããrẽ caĩñaterã cayeritutu-aenarẽ bairo jãã na caĩmiatacũãrẽ, tũgoña useanirĩqũẽ mena jãã ãnicõãnucũña. Mujããrẽ juátigarã, tie mena jãã pũame popiye jãã catãmũonucũrĩjẽ jũgori nemojãñurõ Dios mena mujãã catũgoñatutuapeere tũgoñarĩ jãã useaninucũña. Bairi tocãñacã rũmũa mujããrẽ Diopũre jãã jẽnibojanucũgarã, caroaro mujãã caátĩãnie ñe ãnie to carusaetiparore bairo írã. ¹⁰ Bairi ati carta mena mujãã yũ quetibũjũ woajoya, mujãã tũpũ yũ caĩñañesẽãũ ápáro jũgoye. Topũ yũ caetaparo jũgoye roro mujãã caátĩãnierẽ mujãã majũã qũẽnocõãña. Bairo mujãã caãpata, yũ pũame topũ etaũ, tutuaro mena mujãã yũ quetibũjũetigũ. Marĩ Quetiupãũ pũame roque tore bairo yũ carotimasĩpeere yũ jowĩ. Jesucristo mena mujãã yeripu nemojãñurõ cũ mujãã catũgoñatutuanutuaparore bairo ã, tore bairo yũ roticũwĩ. Mujããrẽ yũ yapapuo reo joroque ã mee, tore yũ quetibũjũ roticũwĩ marĩ Quetiupãũ.

¹¹ Yũ yarã, mujããrẽ yũ sawoajo yaparoparo jũgoye atore bairo mujãã ñiña: Caroaro useanirĩqũẽ mena ãnajẽcusa. Caroaro átĩãnajẽ pũamerẽ átĩãnimasĩña. Tocãnacãũpũa caroaro yeri ñurõ ãmeo átĩãnajẽcusa. Tunu bairoa jĩcã yericũnarẽ bairo ãnajẽcusa. Marĩ Pacũ Dios ãmeo mairĩqũẽrẽ, bairi jĩcã yericũtaje cũãrẽ cajon mujãã mena cũ ãmarõ. ¹² Tunu bairoa caroaro nucũbũgorique mena ãmeo bocãri ãmeo jẽnĩña. ¹³ Marĩ yarã ato macããna Jesucristore catũgousarã nipetiro mujããrẽ ñuroti joyama.

¹⁴ Jesucristo marĩ Quetiupãũ caroare cã jonemoátõ mujãã nipetirore. Tunu bairo marĩ Pacũ Dios nocãrõ marĩrẽ camai, bairi cũ Yeri Espĩritu Santo cũã mujãã mena cũ ãnicõã ninucũátõ.

Tocãrõã niña atie queti yũ sawoaturije.

Carta de San Pablo a los GÁLATAS

Saludo

¹ Yñ, Pablo cawãmecũcũ, Jesucristo cã caquetibũjurotijõcũ apóstol majũ yñ añiña. Camasã aperã ùna beseri na caquetibũjurotijõcũ mee yñ añiña. Jesucristo, cũ pacũ Dios mena roque na caquetibũjurotijõcũ majũ yñ añiña. Mai, Dios pũame cũ macũ Jesucristore cũ catioyupi, cariacoaacũ cũ cañnimiatacũãrẽ. ² Bairi marĩ yarã Jesucristore catũgoũsarã yñ mena caãna mena, mujãã yñ woajoya, mujãã Galacia yepa macããna ñubueri majãrẽ. ³ Bairi mai, marĩ Pacũ Dios, marĩ Quetipũcũ Jesucristo mena caroa yeri cutajere mujãã na jonemoãto. Caroarõ yeri jõrõ añajẽ cutaje cũãrẽ mujãã na jonemoãto. ⁴ Mai, Jesucristo pũame yucũrãĩrũ uwiricarõ mano riayupi marĩ carorije wapa. Tunu bairoa roro atĩ ãmũrecõo macããna marĩ caãtiãnie wapare netõõgũ riayupi. Tore bairo baiyupi, marĩ Pacũ Dios, Jesucristo pacũ cũ caboro jũgori yua. ⁵ Bairi yñ pũame tiere masĩrĩ, atore bairo ñi basapeoya: “¡Nocãrõ cañũcũ cũ añiñati marĩ Pacũ Dios! Tocãnacã rũmũa cañũcũ nicõã ninucũgũmi. Bairoa to baiãto,” ñiña yua.

No hay otro mensaje de salvación

⁶ ãmerẽ butiorõ yñ tũgoña yapapuaya, Diore catũgoũsaricarã nimirãcũã, cãrẽ yoarõ mee mujãã cajãnarĩjẽ jũgori yua. Dios pũame Jesucristo jũgori mujããrẽ maiwĩ. Bairo mujããrẽ cũ camaimiatacũãrẽ, cũ yaye caroa queti camasãrẽ cũ canetõõrĩqũẽ quetire jãnarĩ, apeye queti pũamerẽ mujãã tũgoũsaya. Tiere masĩrĩ, butiorõ yñ tũgoña yapapuaya. ⁷ Cariape majũrã, apeye quetibũjũrique camasã na canetõõpẽe ùnie maniña. Bairo cabaimiatacũãrẽ, aperã jĩcããrã mujããrẽ quetibũjũ mawijiorã átiyama. Jesucristo yaye caroa quetire quetibũjũ mawijioibupeogarã átinucũñama mujããrẽ. ⁸ Bairi ni jĩcãũ ùcũ Dios camasãrẽ cũ canetõõrĩqũẽ caroa queti ùnie meerẽ cũ caquetibũjuata, peero caũpetietorũ cũ ápãro. Yñ ùcũ, õ ãmũrecõo macããcũ ãngel ùcũ cũ caãmata cũãrẽ, popiye cũ baiãto, roro ricaati cũ caquetibũjũrije jũgori yua. ⁹ Merẽ cajũgoyerũ cũãrẽ tore bairo mujããrẽ ñi quetibũjũwũ. Bairi ãmerẽ tunu mujããrẽ yñ quetibũjũnemoña: Ni jĩcãũ ùcũ Dios camasãrẽ cũ canetõõrĩqũẽ caroa queti mujãã catãgojũgorique ùnie meerẽ mujãã cũ caquetibũjuata, peero caũpetietorũ cũ ápãro.

¹⁰ Camasã, yñ caquetibũjũrijere na ññajesoãto ï mee, tiere yñ quetibũjũnucũña. Dios pũame roque yñ caãtiere quĩññajesoãto ï, mujããrẽ yñ quetibũjũnucũña atie cũ yaye quetire. Camasã ricaati caquetibũjũrã mena caroarõ tuagũ mee yñ átiãniña. ¡Narẽ tutuaro mena yñ caquetibũjũeticõãta, Jesucristo cũ caquetibũjurotijõcũ mee yñ añibujion!

Cómo llegó Pablo a ser apóstol

¹¹ Yñ yarã, atiere masĩña mujãã cãã: Caroa queti camasãrẽ Dios cũ canetõõrĩqũẽ quetire mujãã yñ quetibũjũnucũña. Atĩ ãmũrecõo macããna camasã na catũgoñarĩjẽ mena na caĩquetibũjũrije ùnie meerẽ yñ quetibũjũnucũña. ¹² Ni jĩcãũ ùcũ camasõcũ yñ quetibũjũ rotijõemi. Tunu bairoa ni ùcũ camasõcũ yñ bueemi atie mujãã yñ caquetibũjũrijere. Jesucristo pũame roque cũ majũrũa yñ masĩõwĩ nipetirĩje mujãã yñ caquetibũjũrijere.

¹³ Bairãpna, mujãã tãgoricarã mai cajãgoyepu judío majã na carotirore bairo ácü yu caátajere. Tutuaro mena Dios ya poa macããnarẽ popiye na baio joroque na yu átiusanucũwũ. Bairo ácu, Dios ya poa macããna na petio joroque yu átigamiwũ. ¹⁴ Baiãna judío majã yayere yu capaa ãniwatoare merẽ aperã yu yarã, yu tãniũ cabutoa caãna netõjãñurõ camasĩ majũ yu ãmu. Mai, judío majã na carotirije puame netõjãñurõ yu ñicũjãã ãnana na caátĩãnjẽrẽ yu áticõã niganucũwũ. Tie quetibũjuriqe jeto caãnicõãninucũrõ yu bootũgoñanucũwũ. ¹⁵ Bairo cabai yu caãnimiatacũãrẽ, merẽ Dios puame yu cabuiaparo jãgoyepna yu besecõãñupĩ. Bairo yu beseri yua, nocãrõ yure camai ãnirĩ, cũ yaũ yu ãnio joroque yu ámi. Cũ majũ cã caborore bairo yu beseyupi. ¹⁶ Bairo yure camai ãnirĩ yua, cã caborore bairo ácu, cũ macũ Jesucristore yu masĩõ joroque yu ámi. Bairo cã macũrẽ yu masĩõrĩ yua, cũ yaye caroa queti camasãrẽ cã canetõõrĩquẽ quetire yu quetibũju rotijowĩ judío majã caãmerãrẽ. Bairo cabairipãre ni jĩcãũ ãcũ camasocũ mena jẽniñarĩ yu masĩjũgoepu. ¹⁷ Tunu bairoa Jerusalẽpu áti, yu jũgoye apóstolea majã caãnijũgoricarã cũãrẽ na yu jẽniñãpũ yu cabairijere. Bairo átiri mee, jicoquei yoworicaro mano Arabia yepãru yu acoápu. Cabero Damasco macãpu yu tunuetawũ tunu.

¹⁸ Yoaro itia cãma beropu roque yua, Jerusalén macãpu yu ápu. Bairo ti macã etau, Pedrore cũ yu masĩjũgowũ. Cũ mena yua puãga wãmo peti jicã ruo petiro cãnacã rãmu majũ yu tuawũ. ¹⁹ Bairo topũ ácü, noa ãna aperã apóstolea majãrẽ na yu bocãepu. Santiago, marĩ Quetiupau bai jetore cũ yu bocãwũ. ²⁰ Bairi cariape Dios cã caññajoro mujããrẽ ñiña: Atie mujãã yu sawoajoriqe cabũgoro macããjẽ mee niña. Cariape macããjẽ majũ niña.

²¹ Tie bero yua, yu puame Siria, bairi Cilicia yepãaru yu acoápu. ²² Mai, bairãpna marĩ yarã Cristore catũgõusari poari, Judea yepa macããna yu majũpũrã yu bocãema. ²³ Atore bairo na caĩquetibũjuriqe jetore tũgonucũñupã: “Marĩrẽ roro capajĩãga usamirĩcũ ãmerẽ yua tũgoñatutuarique caroa quetire camasãrẽ na quetibũju átiupu. Ji yũteapure mai marĩrẽ cayasioregamirĩcũ camasãrẽ caroa quetire na quetibũju átiupu,” na caĩquetibũjũnucũrĩjẽ jetore tũgonucũñupã. ²⁴ Bairo yu cabairijere tũgori, butiuro Diopure cã basape-onucũñupã.

2

Los otros apóstoles aceptan a Pablo

¹ Cabero puãga wãmo peti ruopore baparicãnacã pẽnirõ cãnacã cãma bero majũpu yu ápu tunu Bernabé mena Jerusalén macãpũre. Bairo ácu, yu mena cũ yu pii ápu marĩ yaũ Tito cũãrẽ. ² Cabũgoro mee yu ápu ti macãpũre. Dios puame roque topũ yu árotiwĩ. Bairo to Jerusalẽpu ácü yua, cabutoa camasĩrã na caĩroarã mena Jesucristo yarã jesaye jãã neñawũ. Bairo na mena neñarĩ, na jãã quetibũjũwũ nipetirije judío majã caãmerãrẽ jãã caquetibũju ñesẽãnucũrĩjẽrẽ. Yu puame yu paarique yu caátaje, yu caátĩãnie cãã to yasieticõãto ĩ, tore bairo nipetirije na yu quetibũjũwũ. “Mu paarique ñumajũcõãña,” na caĩparore bairo ĩ, tore bairo na yu quetibũjũwũ. ³ Mai, Tito yu mena caátãcu puame griego majã yaũ ãmi. Bairo griego majã yaũ cũ caãnimiatacũãrẽ, judío majã caũmarẽ na caátinucũrõrẽ bairo cũ ápewã. Dios yaũ nigũ, cũ rupau macããtõ ãnorẽ yisetaeocemi cabutoa camasĩrãrẽ. ⁴ Jicããrã jãã yarã judío majã caĩtopairã puame yasioro átiri jãã caneñãrõpu jãã mena neñãñupã na cãã. Na puame to jãã cabusurijere catũgorutiri majãrẽ bairo anã baiyupa. “Roro majũ Jesucristo puame jetore cũ tũgõusarã átiyama Pabljãã,”

ĩ busujãmasĩgarã, jãã caĩrĩjẽrẽ tũgorutiranã baiyupa. Bairo jãã ĩ busujãrĩ yua, Moisés ãnacũ cũ caátiroticũrĩqũerẽ caátiecorã majũ tunu jãã tuao joroque átigarã baimĩnupã. ⁵ Bairo jããrẽ na caátigamiatacũãrẽ, jãã puame peeto ũno na caĩrĩjẽrẽ jãã tũgousaepu. Caroa queti Dios camasãrẽ cũ canetõrĩqũẽ quetire caroaro mujãã catũgousacõãno bootũgoñarĩ, narẽ jãã rotiecoepu.

⁶ Bairãpuã, cabutoa camasĩrãrẽ bairo caãna ape wãme yu caátinemopeere yu quetibũju masĩõẽma. Bairãpuã yu puame camasĩrãrẽ bairo na caãnajẽ cutiere bũtioro majũ yu tũgoñaẽtĩña. Dios puame bui macããjẽ marĩ caátĩãnierẽ caĩñabesei mee niñami. ⁷ Bairo ape wãme yu caátinemopeere yu quetibũju masĩetĩrĩ yua, cariapea Dios yu cũ cabeseriquere tũgoñamasĩwã. “Cariapea Dios, caroa queti camasãrẽ cũ canetõrĩqũẽ quetire cũ quetibũju rotijoyupi judío majã caãmerãrẽ,” ĩ tũgoñacõãwã. “Judío majãrẽ Dios, Pedrore cũ caquetibũju roticũrĩcãrõrẽã bairo Pablo cũãrẽ judío majã caãmerãrẽ cũ quetibũju roticũnupĩ Dios,” cariapea ñi tũgoñacõãwã yua. ⁸ Bairi cũ, Dios, Pedrore judío majãrẽ caquetibũjupũ apóstol majũ cacũrĩcũna yu, Pablo cũãrẽ judío majã caãmerãrẽ caquetibũjupũ apóstol majũ yu cũwĩ.

⁹ Bairo yu cabairo jũgori Santiago, Pedro, bairi Juan ñubueri majã quetiuparãrẽ bairo caãna puame yu paariquere merẽ masĩwã. Bairo masĩrĩ yua, “Dios puame caroaro cũ quetibũju masĩõ joroque cũ ásupi Pablore,” ĩ tũgoñawã. “Mũ paarique ñumajũcõãña,” ñiwã yua. Bairo caĩrã ãnĩrĩ, “Jĩcãrõrẽã bairo jãã paarique bapa mũ ãniña,” ñĩgarã yua, yu wãmo ñewã. Yu bapa Bernabé cũãrẽ cũ wãmo ñewã. Bairi yua jĩcã yericũna, atore bairo jãã ãmeo ĩ tuawũ: “Mujãã puame judío majã caãmerãrẽ na mujãã quetibũjugarã Dios yaye quetire. Jãã puamea judío majãrẽ caquetibũjuparã jãã ãnigarã,” jãã ãmeo ĩ tuawũ yua. ¹⁰ Bairãpuã, Pedrojãã atie jeto jãã caátipeere bowã: “Cabopacarãrẽ caroaro majũ na mujãã juãpa,” jãã ĩcũwã. Merẽ yu puamea na, cabopacarãrẽ caroaro mena na cajũãtinemo ãnĩnucũũ yu ãmũ bairũna.

Pablo reprende a Pedro en Antioquía

¹¹ Pedro Antioquiãrũ cũ caátã watoare cũ majũpũrea tutuaro cũ yu tutirocayowũ. Mai, cũ puame carorije marĩ yasio joroque caátie majũrẽ ãcu baiwĩ. Bairi tutuaro cũ majũpũrea cũ yu quetibũjupũ. ¹² Mai, atore bairo baiwĩ cãrẽ tore bairo cũ ñio joroque: Pedro puame caãnjũgoro judío majã caãmerã mena uga ruiwĩ. Bairo cũ caũgaãno yua, judío majã aperã, Santiago cũ cajoátana etawã. Bairo na caetaro ñĩnarĩ yua, Pedro puame na wãmũ weyocoámĩ judío majã caãmerãrẽ. Na mena uga ruĩnemoemi yua. Cũ puame, “Marĩ rupũ macããtõrẽ marĩ cayiseeticõãta, marĩ netõmasĩẽna,” caĩquetibũjuri majã na caetaro uwiri yua, na mena uganemoemi. ¹³ Aperã judío majã catũgousari majã cũã roro cũ caátie cũrẽã bairo átigawã. “Na rupũre cayiseena mena marĩ caũgaata, ñũña,” caĩrã nimirãcũã, na caĩrõrẽ bairo ápewã. Na teejãñuwã. Roro majũ Pedro cũ caátijũgorije jũgori yua, tame, Bernabépu cũã na caátorea bairo na átĩsawĩ.

¹⁴ Bairo roro majũ, caroa queti Dios camasãrẽ cũ canetõrĩqũẽ queti caquetibũjurore bairo na caátijĩãtiatore ñĩnarĩ yua, yu puame atore bairo cũ ñiwũ, nipetiro caneñarã na catũgoro Pedrore: “Mũ, judío majã yuã nimicũã, judío majã yuã meerẽ bairo judío majã caãmerã watoapũ mũ ãniaru. Mũ puame bairo cabai nimicũã, ¿Dopẽĩ judío majã caãmerãrẽ, judío majãrẽ bairo na ãnio joroque bũtioro na mũ átirotigayati?” cũ ñi tutiwũ.

Los judíos y los no judíos alcanzan la salvación por fe

¹⁵ Mai, jáã p̄ame jicoqueip̄ua judío majārē bairo camasāwācārīcārā jáã āniña. Carorije caātiānipairā Diore camasiēna ūna caāna mee jáã āniña. ¹⁶ Bairo jáã cabaimiatacūārē, ni jīcāū ūcū Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cū caátie mena jūgori carorije cacūgoecare bairo tuamasīētīñami. Jesucristo jetore marī catūgosarije jūgori roque, tore bairo marī tuamasīña. Merē tiere marī masicōāña. Baiṛi marī, Jesucristore catūgosajūgoricarā majū marī āniña, cū mena marī catūgoñatutuarije jūgori marī carorije wapare marī cū canetōōbojaparore bairo irā yua. Moisés ānacū cū caroticūrīqūē carotirore bairo marī caátie jūgori mee marī netōmasīña. Merē atiere marī masīña: Ni jīcāū ūcū Moisés ānacū cū caroticūrīqūē carotirore bairo cū caátie jūgori ñe ūnie cawapa cūgoecare bairo Dios cū cañajoro tuamasīētīñami.

¹⁷ Marī p̄ame, “Jesucristo mena marī catūgoñatutuarije mena jeto marī netōgarā,” marī ī tūgoñaña. Bairo ī tūgoñamirācūā, cabero yua, “Marī ñicūjāā na caroticūrīqūē marī caaticōānie jūgori roque marī netōgarā,” marī caītūgoñabócaata, “Jesucristo p̄ame carorije marī átijūgou ātiyami, ĩgarā ato,” ¿marī ĩbujocuti? ¡Baietiya! Jesucristo carorije marīrē caátijūgou mee niñami. ¹⁸ Torecū, yū p̄ame jīcā wāme dope caáperie cūcōārī, apeye caroa macāājē p̄amerē caaticōājūgoricū nimicūā, tunu tie yū caátijūgorique macāājē p̄amerē yū caátinemoata, ñuētīña. Tore bairo yū caápata, yū yaye wapa paio cabuicūcū majū yū tuabujio. ¹⁹ Mai, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē yū caátijātīmasīētīē jūgori cayasicoatacure bairo caācū yū ānīmīwū. Āmerē yua, tiere catūgosajānarīcū majū yū āniña. Bairo tūgosajānarī yua, Dios cū canetōp̄a, cū mena cacaticōāninucūp̄a yū tuaya. Jesucristo p̄ame roque merē yū carorijere netōōgū, yucp̄āip̄a yū riabojayupi. Baiṛi cū mena yucp̄āip̄a cariaricure bairo yū tuaya. ²⁰ Torecū, yū p̄ame yū majū rup̄a mena yū ātiāmerīña āmerē yua. Jesucristo yūp̄re cū caāno jūgori, cū caborore bairo jeto caātiāninucūū majū yū tuaya yua. Bairo caācū ānirī āme ati rup̄a mena ati yepap̄re yū caāno ūno mai, cū, Dios macū mena yū catūgoñatutuarije mena jeto yū ānicōāña. Cū p̄ame nocārō yūre camai ānirī, cū majūā yū carorije wapare netōgū, yucp̄āip̄a pajīāecori yū riabojayupi. ²¹ Baiṛi nocārō Dios cañu, yū mena caroaro cū caátie boeticōā yū baigaetiya. Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē tūgosari, tie carotirore bairo marī caátie jūgori marī carorije wapare canetōecoricarā marī caāmata, Jesucristo p̄ame cabūgoro wapa mano yucp̄āip̄a riabujioricūmī.

3

La ley o la fe

¹ ¡Gálata yepa macāāna, mujāā, catūgomasiēna majū mujāā āniña! ¿Noa mujāārē tore bairo roro majū mujāā tūgoñamawijiao joroque mujāā na áti? Mujāārē quetibūju ñesēārā, caroaro jīcārō tñni majū mujāā cañnarōp̄a Jesucristo yucp̄āip̄a cū cariariquere mujāārē jáã quetibūjuwujā rītaa. ² Baiṛi atie yū cajēniñarījē jetore cariapea yū mujāā caquetibūjuro yū boyo: ¿Mujāā p̄ame Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē mujāā catūgosarije jūgori Espiritu Santo Dios Yeri majūrē mujāā ñerī? Mujāā baierp̄a. Jesucristo yaye queti caroa queti jáã caquetibūjariquere tūgosari bero roque, Espiritu Santo Dios Yeri majūrē mujāā cūgojūgow̄a. ³ Yū yarā, ¿nocārō catūgomasiēna majū mujāā āniñati? Dios Yeri Espiritu Santore catūgosajūgoricarā majū nimirācūā, ¿dopēirā āmerē mujāā majūā ati rup̄a mena mujāā caátitutuarije mena Dios yaye macāājērē mujāā ātiāni jūgogayati? ⁴ Nocārō capee caroa mujāā caátimasījūgomirīqūē yua cabūgoro macāājē majū āñupā mujāārē. Yū

puamerā, tocārō majū cabūgoro macāājē caānipee mee āñupā mujāārē, j̄tamel⁵ Dios roque cū Yeri Espiritu Santo majūrē mujāā joyupi. Bairo mujāārē jori, caroa cū caāti ĩnomasĩrjēre mujāā watoap̄re āti ĩñoñupĩ. Tore bairo cū caápata, ¿dopēĩ tore bairo cū ásupari? “Moisés ānacū cū caroticũrĩqũē caĩrōrē bairo nipetirije na ātipeyocōāto,” ĩ mee, tore bairo ásupi. Caroa queti j̄ā caquetibujuriquere caroaro mujāā catūgousaparore bairo ĩ, tore bairo átinucũñami Dios.

⁶ Abraham ānacū puame caroaro Dios mena cū catūgoñatutuarije jūgori, ñe ũnie cawapa cūgoecare bairo quĩñañupĩ. ⁷ Bairo cabairo jūgori atiere mujāārē masĩrotiya: Cariapea Abraham ānacūrē bairo Diore catūgousarā, cū pārāmerārē bairo caāna Dios mena jeto catūgoñatutuarā ninucũñama. ⁸ Merē baiřna Dios cajūgoyepua judío majā caāmerā cūārē, cū mena na catūgoñatutuarije jūgori ñe ũnie cawapa cūgoenarē bairo cū caĩñapeere cū ya tutip̄ quetibuj̄ cūweyocōañupĩ. Atore bairo caroa quetire quĩ quetibuj̄ jūgoyeticũñañupĩ Dios marĩ ñicū Abraham ānacūrē: “Tocānacāřna masapoiari macāñarē murē bairo yu mena na catūgoñatutuarije jūgori caroarā ñe ũnie cawapa cūgoena na ānio joroque na yu átigu,” quĩ quetibuj̄ jūgoyetiyp̄ Dios Abrahārē. ⁹ Bairi Jesucristo mena catūgoñatutuarā puame Abraham ānacūrē Dios caroare cū cū cajoricarorea bairo na cūā caroare cū cajorā majū niñama, Abraham ānacū Dios mena catūgoñatutuaricarea bairo yua.

¹⁰ Bairi noa ũna Moisés ānacū cū caroticũrĩqũē jettore tūgousari na carorije wapare na canetōgaata, cañuena carorije cawapa cūgorā majū tuagarāma. Merē torea bairo ĩ quetibuj̄ya Dios ya tutip̄ na cawoatucũrĩqũē cūā: “Ni ũcū caroaro mena Moisés ānacū cū caroticũrĩqũē caĩrōrē bairo j̄icā wāme rusaricaro mano cū catūgousapeticōāta, cañuecū, carorije cawapa cūgou majū tuagumi,” ĩ quetibuj̄yupa.

¹¹ Bairo cabairoi, merē caroaro majū mujāā masĩrā: Ni j̄icā ũcū roticũrĩqũē caĩrōrē bairo cū caátie jūgori ñe ũnie carorije wapa cūgoc̄u tuamasĩtĩñami. Atorea bairo ĩ quetibuj̄ya Dios ya tutip̄ cūārē: “Carorije cawapa cūgoecare bairo yu caĩñau puame yu mena cū catūgoñatutuarije jūgori nicōā ninucũgumi,” ĩ woatuyupa Dios ya tutip̄re. ¹² Moisés ānacū cū caátiroticũrĩqũē puame tore bairo mee quetibuj̄ya. Atore bairo puame roque ĩ quetibuj̄ya ñe, Dios ya tutip̄ cūārē: “Ni j̄icā ũcū roticũrĩqũē carotirore bairo ñe ũnie rusaricaro mano caátipeyoy netōmasĩgumi. Dios t̄p̄ ānicōā ninucũgumi tocānacā r̄m̄na. Tore bairo j̄icārō t̄ni cū caátipeyocōāta, carorije wapa cac̄gou majū tuagumi Dios cū caĩñajoro.”

¹³ Cristo puame roque Moisés ānacū cū caroticũrĩqũē jūgori nocārō paio marĩ carorije wapa marĩ cacūgomirĩqũērē marĩ netōbojayupi. Cū puame carorije caāpei nimicūā, carorije caācure bairo yua roro majū marĩ yaye wapa jūgori marĩ riabojayupi. Atore bairo ĩña Dios ya tutip̄ na cawoatucũrĩqũē cūā: “Ni j̄icā ũcū cañuecū majū caācū yuc̄p̄āřp̄ papuatuecori cū riáato,” ĩ quetibuj̄ya ti tutip̄a.

¹⁴ Atore bairo baietayupa Dios, “Caroaro majū m̄ yu átigu,” Abrahārē cū cū caĩcũrĩqũērē judío majā caāmerā cūā Cristo jūgori j̄icārō na cacūgopetiparore bairo ĩ yua. Tunu bairoa cū mena marĩ catūgoñatutuarije jūgori Espiritu Santo Dios marĩrē cū cajogaricure nipetiro cū marĩ cūgomasĩña marĩ yerip̄ yua.

La ley y la promesa

¹⁵ Ȳ yarā, āmerē camasā āti m̄m̄recóo macāāna na caāmeoátie ũnie mena ĩcōñarĩ, mujāā yu quetibuj̄pa: J̄icā caāmu, “Atore bairo marĩ āmeo átiroa,” ĩ, cū wāmerē j̄icā p̄rō ũnop̄ woatucōña peyocōāñami, aperā, “Tore bairo mee

niña,” na caĩmasĩetĩparore bairo ĩ yua. Tore bairo cū majũã cū caĩcũata, ni ĩcãũ cū caátigarijere cū eñotamasĩetĩñami. O tunu bairoa cū caátiataje carusaata, “Atore bairo pũame boya,” ĩri ape wãme ti pũrõpũre woabuipeo masĩetĩñama. ¹⁶ Bairi ãmerẽ yua marĩ masĩña: Dios pũame Abraham ãnacũrẽ, “Caroaro majũ mũ yũ átigu. Cabero torea bairo yũ átigu mũ pãrãmi caãnipau cããrẽ,” qũĩ cũñupĩ Dios. Mai, Dios ya tuti na sawoaturique pũame, “capããrã mũ pãrãmerã,” ĩ quetibũjuetiya. Atore bairo pũame jeto ñña: “Jĩcãũ mũ pãrãmi cããrẽ caroaro yũ átigu,” ĩ quetibũjuya. Bairo “mũ pãrãmi” cū caĩrcũ pũame Jesucristo niñami. Cũrẽã ĩgu tore bairo ĩñupĩ Dios cū ya tutipũre. ¹⁷ Atore bairo pũame mujãã ĩgu ñiña: Dios pũame Abrahãrẽ, “Cawãma wãme mũ yũ átigu,” qũĩ cũjũgoyupi. Bairo qũĩãcũ, cū catutuarijere cū átĩ ĩñoñupĩ, “Yũ caĩrĩjẽrẽ yũ wasoaecũ,” ĩgu yua. Bairo cū caátaje jũgori, Moĩsẽs ãnacũ cū caáticũrĩqũẽ cuatro cientos treinta cãmarĩ beropũ caãñijũgorique nimirõcũã, Dios, “Caroaro mũ yũ átigu,” cū cū caĩcũrĩqũẽrẽ yasiomasĩetĩña. Tunu bairoa Dios cū caĩjũgoyetiriquere cawapa manierẽ bairo to tuao joroque átimasĩetĩña. ¹⁸ Moĩsẽs ãnacũ cū caroticũrĩqũẽ jũgori Dios caroaro marĩ cū caátipeere, cū caátigarique to caãmata, cabũgoroa, “Caroaro mũ yũ átigu,” qũĩ cũbujoricumi Dios Abraham ãnacũrẽ. Cariape majũrã Dios, “Mũ yũ jomajũcõãgu,” cū cū caĩrĩqũẽrẽ ñe ùnie wapa jẽnirĩcãrõ mano cū cajopeere ĩ, bairo ĩñupĩ.

¹⁹ “Toroque, ¿dopẽĩ cū cũñuparĩ Dios cū carotiriquere Moĩsẽs ãnacũ mena?” mujãã ĩ tũgoñabujiorã. Yũra, caberopũ tie rotiriquere cũñupĩ Dios, roro camasã na caátipainucũrĩjẽrẽ na catũgoñabõca masacatiparore bairo ĩ. Tie roticũrĩqũẽ pũame Jesucristo Abraham ãnacũ pãrãmi ati yepa cū caetari watoapũ rotĩ ãnimasĩãnañupã. Apeyera Dios pũame cū majũ mee, cũtũ macããna ángelea majã jũgori roque roticũrĩqũẽrẽ cū joyupi Moĩsẽs ãnacũrẽ. Bairi Moĩsẽs ãnacũ pũame camasãrẽ na quetibũju netõõñupĩ yua tie roticũrĩqũẽrẽ. ²⁰ Jĩcãũ cū caátipeere cū caĩcũrĩqũẽ caãmata, apeĩpũ cū cabũsnemobojaro boetiya. Tore bairo Dios cū majũpũã cū caátipeere quetibũjuyupi Abrahãrẽ. Aperãpũrẽ quetibũju netõrotijoesupĩ.

El propósito de la ley

²¹ Bairo bairi, ¿Moĩsẽs ãnacũ cū caroticũrĩqũẽ pũame Dios cū caátipeere rĩcaati to ãnio joroque to átoati? ¡Bairo átimasĩeto! Moĩsẽs ãnacũ cū caroticũrĩqũẽ marĩ caticõã nio joroque to caátimasĩata, Moĩsẽs ãnacũ cū caroticũrĩqũẽrẽ bairo jeto átiri carorije wapa cacũgoena marĩ tuabujoricarã. ²² Bairãpũã, Dios ya tutipũ caĩrõ pũamata, nipetiro carorije macããjẽrẽ caátieconucũrã jeto marĩ ãniña. Bairo caãna nimirãcũã, Jesucristore noa ùna na catũgousaata, Dios caroaro cū caátigariquere cacũgoparã majũ niñama.

²³ Mai, Jesucristo, marĩ catũgoñatutuapau ati yepapũ cū caetaparo jũgoyere Moĩsẽs ãnacũ cū caroticũrĩqũẽ jũgori roro majũ carorije macããjẽrẽ caátiecorã majũ marĩ tuamiwã. Tore bairo roro marĩ átĩãninucũwã, Jesucristo cū majũpũã marĩrẽ cū caãnajẽ cutiere marĩ cū camasĩõparo jũgoye mai. ²⁴ Ape wãme ĩcõñarĩ ĩrĩcãrõ pũamata, Moĩsẽs cū caroticũrĩqũẽ pũame marĩrẽ cabuejũgon cū caquetibũjũjũgororea bairo marĩ carorije wapare marĩ masĩõ joroque marĩ ãpũ. Tore bairo marĩ baicõã ãmũ, Jesucristo ati yepapũ cū caetaparo jũgoye mai. Bairo caãna marĩ caãnimaatãcũãrẽ yua, ãmerẽ cū mena marĩ catũgoñatutuarije jũgori ñe ùnie carorije cawapa mánarẽ bairo marĩ tuao joroque marĩ ámi.

²⁵ Bairi āmerē yua, Jesucristo ati yeparu caatācure cū tūgousari, cū mena catūgoñatutuarā majū marī āniña. Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē carotiecorā mee marī āniña. Tie, marīrē cabueire bairo carotijūgoro marī boetiya yua.

²⁶ Bairi āmerē Jesucristo mena mujāā catūgoñatutuarije jūgori nipetiro Dios pūnaarē bairo caāna majū mujāā āniña. ²⁷ Tunu bairo Jesucristo wāme mena īrī, mujāā cabautiza rotirique jūgori cū yarā cū mena jīcārōrē bairo caāna majū mujāā tuaya. Cārēā bairo jīcā rupaū caāna majū mujāā tuaya yua.

²⁸ Bairi űe űnie majū mee niña judío majā yaū marī caānie, o griego yaū marī caānie cūā. Paabojari majōcu, o caroaro caānicōāū marī caānie cūā, űe mee niña. Caūmū, carōmio cūā jīcārō tūnia cū mena marī tūgoñatutamasīña. Bairo yua Jesucristo mena jīcārōrē bairo tūgoñatutuari nipetiro cū yarā, cū mena jīcārō caāna majū mujāā tuacōāña, mujāā cūā yua. ²⁹ Bairo Jesucristo yarā majū mujāā caāmata, Abraham ānacū pārāmerā caāna majū mujāā tuaya. Bairo cū pārāmerārē bairo caāna ānirī Dios caroaro cārē cū caátipeere cū caicūjūgoyetiriquere mujāā cūā cacūgorā majū mujāā tuaya yua.

4

¹ Atore bairo puame mujāārē ī quetibujugu űiña: Jīcū cawīmaū cū pacu cū cacūgomirīqūērē cacūgousaraū, mai cawīmaū ācū, dope bairo átimasīētīñami. Cū pacu paabojari majōcu cūārē dope bairo cū botiomasiētīñami. Cū pacu paabojari majōcu caācū puame mai nipetirije cū cacūgopeere caroaro īñaricanugōcote masīcōāñami. Bairo cū paabojari majōcu cū cañīaricanugōcotebojamiatacūārē, cabucu niácūpu roque yua, cariape majūrā nipetiro cū pacu yaye caānajē uraū majū catuaraū niñami. ² Mai, cawīmaū cū caāno, cū paabojari majā puame caroaro cū qūēñonucūñama. Tunu bairoa dope bairo cū caátigarije cūārē na puame jeto cū juátinemonucūñama. Tore bairo jeto cū juátīāninucūñama cū pacu cū cacūgoriquere cū cacūgomasīpa yutea, cū pacu cū caicūrīcā yutea caetaparo jūgoye mai. ³ Bairi torea bairo baiwu marī cūārē. Mai, marī puame cawīmarārē bairo āna, ati umarecōo macāāna na carotitutuarijere carotiecorā majū marī āmū. Bairoa niña, tore bairo īcōña quetibujugaata. ⁴ Bairo caāna marī caānimiatacūārē, Dios puame cū cacōrīcā yutea caetaro, cū macū marīrē canetōpauere ati yeparu cū joyupi. Cū puame jīcāō carōmio jūgori buiayupi ati yeparure. Bairo buiari cū cūā Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē caátiecou majūrēā bairo caācū buiayupi. ⁵ Marī, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē carotiecorārē marī netōōgu, cū cūā tiere carotiecoure bairo ati yeparure etayupi. Bairo cū macū marī cū caátibojaro yua, cū pacu Dios puame cū pūnaarē bairo marī qūññaō joroque ásupi Jesús. ⁶ Tunu bairoa Dios pūnaa majū, merē marī caānierē marī masīō joroque ī, cū macū yaū Espiritu Santore marī yeripu marī jowī. Bairo cū, Espiritu Santo marīpure cū caāno jūgori, “jāā Pacu!” cū marī ĩnucūña Diore. ⁷ Bairo cabairo jūgori, āmerē yua marī puame Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē carotiecorā mee marī āniña. Dios pūnaa majū caāna roque marī āniña. Bairo cū pūnaa majū marī caānoi, Jesucristo jūgori nipetirije marī cū cajogarique cūārē cū caborore bairo marī jogami.

Pablo se preocupa por los creyentes

⁸ Mai, mujāā puame cajūgoyepure Diore camasiēna majū mujāā āñupā. Bairo Diore camasiēna ānirī, Dios mee caāna, jūgūēārē caīroarā majū mujāā āñupā. Na, jūgūēā puame cariape majūrā Dios űna mee niñama. ⁹ Bairo cabairicarā nimirācūā, āme roquere yua Dios majūrē camasiērā mujāā āniña. O, “Dios puame jīcā nūgōā mujāārē ĩñamajūgori mujāā beseyupi,” ĩgu űiña ape watoara. Bairo Diore camasiērā nimirācūā, ĩdopērā roticūrīqūērē

caátirotiacorã majũ mujãã tuagayati tunu? Tie roticũrĩqũẽ puame dope caáperie catutuaetiere bairo caãnie niña. Bairi, ¿dopẽĩrã tiere mujãã tũgousagayati tunu? ¹⁰ Mai, mujãã puame atore bairo mujãã átinucũña: Di rãmu, o di muipũ ãno, o ti yũtea, ti cãmarẽ caetaro ñnarã, judío majãrẽ bairo mujãã bose rãmu átipeonucũña. ¿Dopẽĩrã tore bairo mujãã átinucũñati? ¹¹ ¡Bairo tiere tũgoñarĩ, yũ puame mujãã cabairijere yũ tũgoña uwijãñũña! “Narẽ yũ caquetibujurique cabũgoro majũ ãñupã. Yũ paarique yasicóato,” ñi tũgoña uwiya.

¹² Yũ yarã, bairi atore bairo mujãã yũ átirotiya: Caroaro tũgomasĩña mujãã yũ cabairijere. Yũ puame roticũrĩqũẽrẽ carotiecoricũ nimicũã, ãmerẽ tiere caátirotiacorũ mee yũ ãniña. Torea bairo mujãã cũã caátirotiacoena majũ mujãã ãmũ cajũgoyepũre. Bairi yurea bairo caátirotiacoena ãninomõña tunu. Bairãpuã, cajũgoyepũra mujãã mena yũ caãno, caroaro yũ mujãã qũẽnowũ. ¹³ Roro majũ yũ riawũ, mujãã tũpũre ãcũ. Bairo riamicũã, tie yũ riaye jũgori tuari, caãnijũgoro mujããrẽ caroa queti Dios camasãrẽ cũ canetõdrĩqũẽ queti majũrẽ mujãã yũ quetibujũgouwũ. Tiere merẽ mujãã masĩña. ¹⁴ Bairo yoaro mujãã tũre yũ caria ãnimiatacũãrẽ, yure mujãã ññateepũ. Tunu bairo yure cateena ãniri, caroaro jicãrõ tãni yũ caquetibujurijere yũ mujãã tũgousawũ. Ëmurecõo macããcũ ángel majũrẽ catũgousarãrẽ bairo caroaro majũ yũ caĩrjẽrẽ mujãã tũgousawũ. ¡Jesucristo cũ majũpuã mujããrẽ cũ caquetibujurõre bairo caroaro majũ yũ mujãã tũgousawũ Jesucristo yaye quetiere mujãã yũ caquetibujurijere yua! ¹⁵ Bairo caroaro useanirĩqũẽ mena mujãã catũgousamirĩqũẽ mena, ¿dope ãmerẽ mujãã baiyati yua? Apeyera, caroaro mujãã caátajere mujãã ñibusupa: Marĩ caapeare nerĩ apeire marĩ cajomasĩrjẽ to caãmata, mujãã puame cotericarõ mano mujãã caapeere nerĩ, yure cajoparãrẽ bairo majũ mujãã baimiwũ. ¹⁶ Bairo majũ cabairicarã nimirãcũã, ãmerẽ, ¿dope mujãã baiyati? Yũ puame cariape macããjẽrẽ mujãã yũ caquetibujurije jũgori yua, mujããrã, ¿mujãã pesuere bairo yũ tuayati?

¹⁷ Apeyera mujããtũ caquetibujurĩesẽãnucũrã caroa quetiere quetibujurã mee átinucũñama. Roro mujããrẽ na caĩtogarijere bootũgoñarĩ, quetibujurã átinucũñama. Tunu bairoa jãã caquetibujurijere cũcõãrĩ, na caquetibujurije carorije macããjẽ puamerẽ mujãã catũgousaro borã, tore bairo i quetibujunucũñama. ¹⁸ Bairopũã, camasã aperãrẽ caroaro marĩ cajuáatinemogarijere caroa cañurjẽ ãno baiya. Roro camasãrẽ na átigarije mena tũgoñarĩ na marĩ caĩroarije roque cañuetie niña. Bairi mujããtũ caãna mujããrẽ mairĩ, caroaro mujãã na caĩroagaata, tocãnacã rũmua tore bairo jeto mujãã na áparo. To mujããtũ yũ caãno jeto meerẽ tore bairo mujãã na ñroa ãmarõ. Na puame yure boena, tore bairo bainucũñama. ¹⁹ Yũ pũnaarẽ bairo caãna, yũ camairã ãmerã tunu ricaati roro mujãã catũgousaro jũgori butioro yũ tũgoña yapapujãñũña mujãã mena. ¡Jicãõ carõmio pũnaa catigo, butioro cõ cawisorore bairo roro majũ yũ cũã mujãã mena yũ tũgoña yapapujãñũña. Bairũã tore bairo jeto yũ yapapuacõã ninucũgũ Jesucristore caroaro jicãrõ tãni cũ mujãã catũgousapetiro beropũ. Tocãrõpũ roquere yua yũ yerijãgũ mujãã mena. ²⁰ Bairũã, ãmea mujãã tũpũ yũ ãnicõãgamiña, apeye mujããrẽ yũ caĩquetibujurijere mujãã quetibujũgũ. Tame, mujãã mena capee majũ yũ tũgoñacõãmiña baiyũã. Cayoaropũ marĩ caãnie jũgori dope ñinemomasĩtẽñña.

El ejemplo de Agar y Sara

²¹ Mujãã, Moissẽ ãnacũ cũ carotiecoricũrĩqũẽrẽ cabonetõrã, “Tie mena jũgori marĩ netõmasĩña,” caĩrã cariape yure jicã wãme yũ quetibujurija: ¿Moissẽ ãnacũ cũ caátirotiacũrĩqũẽ caĩquetibujurijere mujãã tũgoetinucũñati? Mujãã

tāgonucūrā tiere. ²² Mai, atore bairo quetibujya: Abraham ānacū pugarā cañmarē pūnaa cūsupi. Jicāū cū paacoteri majōco Agar cawāmesuco mena macū cūsupi. Apei pamerā cū nūmo Sara cawāmesuco, cū paacoteri majōco mee caācō mena macū cūsupi. ²³ Mai, Agar mena jūgori cū camacūscū pame nipetiro ati yepa macāna camasā na cabuianucūrōrē bairo buiyupi. Bairo cū cabuiamiatacūārē, apei, cū nūmo majū mena cū camacūscū pamea Dios Abrahārē. “Cabūscū nimicūā, mū macū cūtigū Sara mena,” cū cū caījūgoyeticūrīcārōrē bairo to baietao joroque ī buiyupi.

²⁴ Tie queti bui macāājērē bairo ī quetibujro mee īña. Atore bairo niña: Na, pugarā rōmia pame puga poa macāna camasārē, “Tore bairo mujāā yū ātigū,” Dios cū caījūgoyeticūrīcārōrē bairo caāna niñama. Agar pame Moisés ānacūrē Sinaī cawāmescuti ūtāūpū cū caāno, Dios cū cū caroticūrīqūērē cū cajoricarore bairo caācō niñamo. Bairi tie roticūrīqūērē caīroarā pame tiere carotiecoparā majū tuacōāñama. ²⁵ Ape wāme īrīcārō pāmata, Agar pame Arabia yepa caāni ūtāū Sinaīre bairo caācō niñamo. Bairi Sinaī pame āme caāni macā Jerusalén macārē bairo niña yua. Bairi ti macā caāna cūā Moisés ānacū cū caātiroticūrīqūērē carotiecoparā majū tuacōāñama, paabojarico Agar cō catuaricarorea bairo yua. ²⁶ Marī pame roque jōbui ūmprecōpū caāni macā cawāma Jerusalén macā macāna caāniparā majū marī āniña. Bairo caāna ānirī Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē carotiecorā mee marī āniña. ²⁷ Atiere bairo ī quetibujya, Isaías ānacū cūā atore bairo ī quetibujū jūgoyeticūrīcārōrē Dios ya tutipū:

“Ūseanirī āña mū, carōmio capūnaa cutimasīēcō.

Di rūmū ūno pūnaacutajere cawisioñaecō ūseanirī āña.

Bairo mū caāniatacūārē yua, āme roquere paabojari majōco cō capūnaacutato netōjāñurō,

Dios cū camasīrījē jūgori, capūnaacūco mū ānicoago yua,”

ī quetibujcūñupī Isaías ānacū.

²⁸ Yū yarā, yū bairārē bairo caāna, mujāā pame Isaac ānacūrē bairo caāna mujāā āniña. Bairi mujāā cūā Dios cū caicūjūgoyeticūrīcārā Abraham, bairi Sara pūnaarē bairo caāna mujāā āniña. ²⁹ Mai, ti yūteapūre ati yepa macāna camasā na cabuianucūrī wāmerē bairo cabuiaricū pame bātioro quīñateyupi, Espiritu Santo jūgori cabuiaricū Isaac pamerē. Bairi āme ati yūtea caāno cūārē bātioro īñatejāñuñama judío majā Jerusalén macāna, Espiritu Santo jūgori Dios cū pūnaa na ānio joroque cū caātānarē. ³⁰ Bairi atore bairo pame ī quetibujū woatuyupa Dios ya tutipū cūārē: “Paabojari majōco cō macū mena aperiopū cō acoápáro. Cū, cō macū pame apei macū mena cū pacū yaye caānajērē peeto ūno cacūgousapam mee niñami,” ī quetibujū woatuyupa.

³¹ Bairo cabairo jūgori, yū yarā, paabojari majōco pūnaarē bairo caāna mee marī āniña. Sara, caroaro caānacō pūnaarē bairo roque caāna majū marī āniña.

5

Firmes en la libertad

¹ Mai, Jesucristo pame Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē carotiecorā majū marī caānimirīqūērē marī netōō joroque marī āmi. Bairo marī cū caātaje jūgori mujāā pame caroaro jeto ānajē cuticōā ninucūña tocānacā rūmua. Roro majū tunu caātirotiecorārē bairo tuanemoeticōāña.

² Yū Pablo, mujāā yū caīquetibujurijere caroaro jīcārō tāni majū tūgopeoya: Judío majā na caātinucūrī wāme, na rupau macāājē yisetarique ūnierē mujāā cūā mujāā caātiāniganucūata, dope bairo Jesucristo mujāārē cū

canetōōriqūē wapa maniña. ³ Mujããrē ñinemopã tunu: Ni jĩcãũ ũcũ mujãã mena macããcũ cũ rupau macããjē yisetarique ũnierē cũ caátĩaniganucũata, nipetirije Moisés ãnacũ cũ caátĩroticũriqũerē carotiecõu majũ tuacõãgũmi. ⁴ Mujãã, roticũriqũerē mujãã caátie jũgori canetõgatũgoñanucũrã, Jesucristo puamerē cũ tũgõusajãnarã mujãã átiya. Bairo caãna ãnirĩ, Dios mujããrē cũ camairĩjērē, mujããrē cũ canetõōriqũē cũãrē caboena majũ tuarã mujãã baiya. ⁵ Jãã, tiere caĩroaena puamea Espiritu Santo jũgori, bairi tunu Jesucristo mena jãã catũgoñatutuacõãnie jũgori jãã carorije wapare canetõecoparã majũ jãã tuacõãña. ⁶ Bairi Jesucristo mena marĩ caãmata, yisetarotĩrique ũnie, o yisetarotietaje cũã caãnimajũrĩjē mee niña. Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuarije roque caãnimajũrĩjē niña. Bairo cũ mena marĩ catũgoñatutuarije na caroarõ camasãrē na bairo maimasĩgarã.

⁷ Mujãã, Galicia yepa macããna, caroarõ majũ Jesucristore cũ mujãã tũgõusa jũgomiwã. ¿Noa mujããrē cariape quetire mujãã tũgõusa jãnao joroque na áti? ⁸ Dios mee tore bairo mujãã jãnao joroque ásupi. Cũ puame mujããrē cabesericũ majũ roque niñami. ⁹ Bairi merē jĩcã wãme ĩriqũerē ĩrĩcãrõ puamata, mujãã masĩña: “Petoaca levadurare marĩ cajããmiatacũãrē, pan qũēnorĩcã burũare petiropũ jesapeticoaya.” Torea bairo roro ricaati quetibũjuriqũe jĩcã wãmeacãrē mujãã catũgõusaata, cabero capee majũ mujãã tũgõusagarã carorije macããjērē. ¹⁰ Marĩ Quetiupau puame ricaati wãme, roro mujãã catũgoña ãnimitacũãrē, caroa wãmerē mujãã átiãnio joroque mujãã átigumi tunu. Bairo mujãã cũ caátipeere tũgoñarĩ, yũ puame cariapea marĩ Quetiupau mena yũ tũgoña tutuacõãña. Bairũna, Dios, roro mujãã átiãnio joroque caátiecorotĩnucũrãrē popiye na bairo joroque na átigumi. Ni ũcũ cũ caãmata cũãrē, jĩcãrõ tũnia popiye na bairo joroque na átigumi.

¹¹ Mai, apeyera tunu yũ yarã, jĩcããrã ricaati caquetibũjũñesãnucũrã atore bairo ñi bũsũnucũñama: “Pablo cũã camasã judío majã caãmerãrē, ‘Mujãã cũã judío majã na caátĩnucũrõrē bairo mujãã rupau macããjērē yisetarotiya,’ na ĩ quetibũjũ átiyami,” ñi bũsũnucũñama. Bairo yũ cũã narē bairo yũ caátĩrotirije caãmata, roro majũ yũre teeri, popiye yũ bairo joroque yũ áperibujiorãma. Bairãrũna, popiye yũ bairo joroque yũ átinucũñama, “Jesucristo yucũpãrũ cũ cariarique jũgori mena jeto marĩ netõmasĩña,” yũ caĩquetibũjuriqũe jũgori. ¹² Bairo mujããrē roro pajũgoro mujãã rupau macããjērē bũtiõro cayisetarotiganucũrĩ majã, na puame roque na majũã na rupau macããjērē na yisejure recõãto, jĩame!

¹³ Mujãã, yũ yarã, yũ bairãrē bairo caãna, caroarõ caãniparã, roticũriqũerē carotiecoetiparã, cũ cabesericarã majũ mujãã ãniña. Bairi caroa macããjē jeto caátĩãniparã mujãã ãniña. Bairo roticũriqũerē carotiecoena cũ cacũrĩcãrã nimirãcũã, “Marĩ caboro marĩ rupau mena carorijere marĩ átimasĩña,” di rãmũ ũno ĩ tũgoñaeticõãña. “Tie carorije macããjērē na átiãmarõ,” ĩ mee, tore bairo mujãã cũñupĩ Dios. Caroa puame roquere átiri, jĩcãrõ tũni mujãã caãmeoma ãnierē bou, tore bairo mujãã cũñupĩ. ¹⁴ Bairi roticũriqũē puame atore bairo caĩrĩjē mena neñõjori jĩcã riseroa yua quetibũjũya: “Mujãã majũ rupaure mujãã camairõrēã bairo aperã camasã cũãrē na maiña.” ¹⁵ Bairo cũ cacũrĩqũē caãno jũgori, roro ãmeo ĩñateeticõãña. ãmeo asiari ãmeo tutiepeeticõãña. Masacatiya. Jĩcã majãrē bairo mujãã caãnajē cutie to petio joroque mujãã átire.

16 Bairi mujäärē ņiņa: Espíritu Santo mujäärē cū cajūgoānorē bairo jīcārō tūni caroaro átīānicōānucūña. Carorije mujāā rupau caborore bairo mujāā caátīāniga nucūrjērē átīāmericōāña. 17 Mai, carorije marī rupau caborore bairo marī caátigatūgoñanucūrjērē puame Espíritu Santore cateerārē bairo átaje niña. Torecu, Espíritu Santo cūā, carorije macāājērē marī rupau caborore bairo marī caāpata, iñajesoetiya. Tiere caboecu niñami. Bairi ati rupau pu carorije tūgoñarīqūē caāno jūgori puगतुपु caāmeoterārē bairo marī ānajē cuticōāña. Bairi mujāā puame carorijere mujāā átīānijānamasīētīña. 18 Bairāpu Espíritu Santo mujäärē cū cajūgoānigarijere mujāā caēñotaeticōāta, caroaro mujāā átīānimasiġarā. Roticūrjērē carotiecorārē bairo mujāā baietigarā yua.

19 Carorijere na rupau mena na caátigatūgoñanucūrjērē bairo roro caátinucūrā na caátie nīpetirore caroaro marī masīpeticōāña. Na puame atie ūnie carorijere átinucūñama: Roro carōmio mena átiepepairiquere, carorije macāājērē átipairique, cawāmarā jeto āna roro āmeo átīānajē cutaje cūārē átīāninucūñama. 20 Tunu bairoa camasā na caweericarārē iroarique, wātī yeri pūna jūgori rori wāme átimasīrīqūē cūārē átīāninucūñama. Tunu bairoa āmeo teerique, āmeo iñapesucutaje cūārē di rūmu ūno jānagaetinucūñama. Caroaro jīcārō tūni ānimasīgaetinucūñama. Tunu bairoa roro majū caasiañurā ninucūñama. Jīcā poa, ape poa macāāna mena āmeo asiari roro majū āmeo tutinucūñama. Bairo āna, āmeo ricawatiri ricaati jeto ānajērē átiganucūñama. 21 Tunu bairoa aperā na cacāgorijere bātioro iñaugaripeanucūñama. Tunu bairoa eti cūmupainucūñama. Tunu bose rūmu qūēnorācūā, nacūbugorique manō ūgapacarī roro majū baimecānucūñama. Tore bairo átaje capee wāme majū átīāninucūñama. Bairi cajūgoyeru mujäärē yu caīquetibujaricarorea bairo āme cūārē mujāā ņinemoña tunu: Tore bairo roro caátipairā petoaca ūno cūārē Dios cū carotīmasīrīpauere etaetigarāma.

22 Mai, Espíritu Santo puame roque marī caāmeomairjērē, useanirīqūē mena yerijōrō ānajē cutaje cūārē cajou majū niñami. Tunu bairoa ropiye baimirācūā, caroaro yerijōrō ānajē cutajere, camasārē caroaro jūātinemorīqūērē, caroaro cariape camasā mena átīānajē cūārē cajou niñami.

23 Tunu bairoa aperā camasārē baibotioena caroaro jīcārō tūni ānajērē, marī rupau roro marī caátiga tūgoñanucūrjērē ēñotajīātimasīrīqūē cūārē marī jomasīñami Espíritu Santo. Bairo Espíritu Santo marī cū cajorije mena jīcārō tūni marī caátīāmata, ni ūcū, “Moisés ānacū cū caroticūrjērē āperiyama,” marī i masīētīñami. 24 Bairi merē Jesucristo yarā caāna puame Jesucristo yucpāipū cū cariarique jūgori roro ati rupau mena tocānacā wāme roro na caátiga tūgoñanucūrjērē canetōdecoricārā majū niñama. 25 Bairi Espíritu Santo marī mena cū caāmata, marī cū cajūgoānigarijere bairo jīcārō tūni caáticōā ninucūparā marī āniña.

26 Bairo caāna ānirī, cabaibotiorārē bairo marī āmerīgarā. Tunu bairoa āmeo ricawatiri ricaati jeto ānajē cutajere marī átīāmerīgarā. Tunu bairo aperā yayere iñaugaripeari na marī iñateetigarā.

6

Ayúdense unos a otros

1 Yu yarā, yu bairārē bairo caāna, mujäärē ņiņa: Ni jīcāū ūcū mujāā mena macāācū carorije macāājērē cū caátinucūata, tutuaro mena cariape cū quetibujuya. Mujāā puame Jesucristo mena catāgoñatutuarā majū ānirī

caroaro cū juátinemoña, roro cū catāmnonemoetiparore bairo írã. Bairãpna, caroaro cū tũgoñamairi, nucũbugorique mena cū mujãã beyogarã. Bairo cū ùnarẽ na beyorã, tocãnacãpna caroaro mujãã tũgoñamasacatiwa, roro wãtirẽ marĩ ïtoecore, írã. ² Bairo mujãã pñame tocãnacãpna ãmeo juátinemorĩ, roro mujãã caátianinucũrjẽrẽ netõnucãcõanucũña. Tore bairo ãna, Cristo cū caátiroticũrĩcãrõrẽ bairo átipeyorã mujãã átigarã yua. ³ Tunu apeyera, ni jĩcãũ ùcũ cabũgoro macããcũ nimicũã, “Yua, caãnimajũũ yu ãniña. Na caquetibũjũrjere yu boetiya,” caĩbotiopaĩ cũ yaye wapa caãnipeere cũ majũã ïtou átiyami. ⁴ Bairo mujãã pñame roque tocãnacãpna caroaro ññabesecõñaña mujãã majũã nipetiri wãme mujãã caátianinucũrjẽrẽ. Tore bairo caroaro mujãã majũã mujãã caátiere mujãã caĩññabesemasĩata, caroaro mujãã tũgoña useanigarã. Bairõpna, tore bairo mujãã catũgoñauseanirjẽ pñame Dios mena caroaro mujãã caátianie to ãmarõ. Aperã na cabairijere ññacõñarĩ mujãã pñame, “Aperã netõrõ caroaro caátiania jãã ãniña,” írĩ, mujãã causeanirjẽ roque cañuetie niña. ⁵ Ni jĩcãũ ùcũ Dios caroa cũ caroticũrĩqũerẽ caátipeyocõãninucũũ maami. Bairo tocãnacãpna marĩ majũã roro marĩ caátianinucũrjẽrẽ canetõnucãcõãparã marĩ ãniña.

⁶ Torecũ, ni jĩcãũ ùcũ Dios yaye caroa queti aperã na caquetibũjũrjere catũgonucũũ cũ caãmata, cãrẽ cabuerã cããrẽ nipetiri wãme cũ cacũgorijie mena cũ juátinemoãto. Ñbueri majã nipetiro na juátinemoãto caquetibũjũri majãrẽ na yaye na cacũgorijie mena.

⁷ Bairo apeyera, ni jĩcãũ ùcũ Diore roro cũ caĩboyeti epepee maniña. Bairo mujãã cãã mujãã majũã rupaurẽ ïtoepeeticõãña. Atiere tũgoñañijate: Camasã jĩcã wãme otere na caoteata, cabero cabũtiro caricare jegarã otenucũña. ⁸ Toreã bairo ni jĩcãũ ùcũ cũ rupaurẽ caborore bairo rorije caátijũgoricũ, carori wãme cũ caáticõãmata, caberõpũ cããrẽ carorije jũgori cayasipaurẽ majũã tuacõãgũmi. Bairpna, apẽi pñame roque Espĩritu Santo cũ caborore bairo caroa wãme caáticõãjũgoricũ, cũ caborore bairo jeto cũ caáticõãninucũata, cabero yeri capetietie majũrẽ cacũgoraurẽ tuacõãgũmi yua. ⁹ Tore bairo cabairo jũgori, marĩ pñame caroa macããjẽrẽ átianajẽrẽ caátianijũtietiparã marĩ ãniña. Tore bairo jeto caroa macããjẽrẽ marĩ caáticõãninucũata, ti yũtea caetaro caroare marĩ cũgogarã. ¹⁰ Bairo marĩ caátimasĩrõ cãrõ nipetiro camasãrẽ caroaro na marĩ juátigarã. Tore bairo netõjãñurõ marĩ caátimasĩpee niña marĩ yarã Dios mena catũgoñatutuanucũrã roquere.

Advertencias y saludos finales

¹¹ jĩññijate mujãã cũã! Atie catũsarijere capaca woarique mena yu majũpna mujãã woatujõu yu átिया, caroaro mujãã catũgõusaparore bairo ï.

¹² To caãna, caĩtopairã, mujããrẽ bũtioro mujãã rupaurẽ macããjẽrẽ cayiserotiganucũrã pñame na majũã caroaro tuagarã, tore bairo átirotiga nucũña. Na yarã, na quetiuparã, Jesucristo yucãpãrũ cũ cariarique quetire na caquetibũjũata, “Roro popiye marĩ átirema,” írã jeto, tore bairo mujããrẽ átirotigancũñña. Na quetiuparã narẽ na caĩroapeere borã, tore bairo jeto átirotigancũñña. ¹³ Tore bairo caĩquetibũjũrã, na rupaurẽ macããjẽrẽ cayisetarotiricarã caãna nimirãcũã, nipetirije Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũerẽ átipeyocõãninucũña. Bairo caãperã nimirãcũã, mujãã pñamerẽ bũtioro mujãã rupaurẽ macããjẽrẽ mujãã yisetarotiganucũña. Bairo mujããrẽ tutuaro mena mujãã rupaurẽ na caátirotirique mena jũgori canetõnucãmasĩrĩ majãrẽ bairo tũgoñancũñña. Bairo rupaurẽ cãmicutaje na caátirotirije cawapa manierẽ bairo caãnimiatãcããrẽ, tore bairo tũgoñancũñña. ¹⁴ Bairo na

cabaimiatacũãrẽ, yũ pũame yũ caátie mena canetõñcãmasĩ majũrẽ bairo yũ añitũgoñaetĩña. “Jesucristo yũcũpãĩrũ cũ cariarique queti roque caroa caãnimajũrĩjẽ niña,” ĩrĩ bũtioro yũ quetibũjũncũĩña. Yũ pũame Jesucristo yũcũpãĩrũ cũ cariarique jũgori ati umũrecóopũre roro yũ caátie canetõĩcũ yũ añiña. Bairi ati umũrecóo macããna na cabonetõncũrĩjẽ cããrẽ yũ átinemoetĩña yua. Tiere merẽ yũ jãnacõãwũ. ¹⁵ Bairi marĩ rupaũ macããtõrẽ cayisericũ, o cayise ecoetacu marĩ caãmata cããrẽ, ñe ũnie wapa maniña. Dios cũ caborore bairo cawãma yeri tũgoñarĩqũe mena marĩ cabuianemorĩqũe roque cariapea caãnimajũrĩjẽ niña. ¹⁶ Bairi mũjãã nipetiro yũ caátirotirijere catũgoũsarã caroaro yeri jõrõ añajẽcũsa. Marĩ Pacũ Dios caroaro cũ caĩnamaimasĩrĩjẽ mena añajẽcũsa. Tore bairo jeto añajẽcũsa mũjãã nipetiro cariapea Dios ya poa macããna caãna, cũ caborore bairo yua.

¹⁷ Bairo atiere yũ caquetibũjuro bero, ato jũgoyere ni jĩcãũ ũcũ roro popiye yũ cũ bairique yeoeticõãto. Bairi merẽ yũ cabairijere masĩñama camasã. Roro popiye yũ bairo joroque yũ na caátaje jũgori capee majũ yũ rupaũre yũ cãmii cũtiya. Tiere ĩñarĩ, camasã cariapea Jesucristo yũ, cũ paabojari majõcũ yũ caãnierẽ masĩñama.

¹⁸ Yũ yarã, yũ bairãrẽ bairo caãna, Jesucristo marĩ Quetiupaũ caroa yeri cũtajere mũjãã cũ jonemoãto, mũjãã to Galacia yepa macããna nipetirore. Bairoa to baiãto.

Tocãrõã niña atie queti yũ sawoaturije.

ĩ: “Caroaro marĩ qũēnogũmi Dios. Marĩ, cũ yarãrẽ, marĩ netõõpeycõõãgũmi cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo.” Tie nocãrõ caroaro majũ marĩrẽ cũ canetõõpeere tũgoñarĩ yua, cũ marĩ cabasapeoro boya.

Pablo pide a Dios que dé sabiduría a los creyentes

15-16 Bairo mujãã cabairijere yũ tũgoya: “Efeso macããna pũame Jesucristo mena tũgoñatutuanemoñama. Tunu bairi, marĩ yarã nipetirore na juátinemoñama,” ĩrĩqũrẽ yũ tũgoya. Bairi Diopũre, “Jãã mena mũ ñujãñũña,” cũ ñinucũña, caroaro mujãã caátĩanierẽ tũgori. ¹⁷ Ape wãmerã marĩ Quetiupau Jesucristo Pacũ, nocãrõ caroã majũrẽ atore bairo mujãã ñi jẽnibojaya: “Masĩrĩqũrẽ caroã majũrẽ Efeso macããnarẽ na jonemoña narẽ mũ camasĩõgarijere. Bairi tunu mũ caátĩanierẽ nemojãñurõ na camasĩrõ ñũña,” ñi jẽnibojaya mujããrẽ. ¹⁸ Tunu bairoa mujãã yeripu tũgoñamasĩrĩqũrẽ Dios cũ cajoro bou, mujããrẽ yũ jẽnibojanucũña Diopũre, “Cũ cabesericarã ãnirĩ nocãrõ majũ caroaro ñe ùnie rusaeto Jesucristo cũ caãnorẽ bairo marĩ ãnimasĩña,” mujãã caĩtũgoñamasĩparore bairo ĩ. Tunu bairoa nocãrõ caroã majũ to ãniñati Dios cũ yarãrẽ caroaro cũ caátipee cũãrẽ mujãã camasĩparore bairo ĩ, mujããrẽ yũ jẽnibojanucũña Diopũre. ¹⁹ Tunu bairoa nocãrõ majũ paio ñe ùnie rusaeto Dios cũ caátimasĩrĩjẽrẽ mujãã catũgoñamasĩparore bairo ĩ, mujããrẽ yũ jẽnibojanucũña Diopũre. Marĩ, Jesucristo yaye quetire catũgousari majã ãnirĩ, catũgoñatutuarã marĩ ãniña tie marĩpũre cũ caátimasĩõjorije jũgori. Merẽ marĩ ĩñoũpĩ Dios nocãrõ paio cũ caátimasĩrĩjẽrẽ. ²⁰ Tie menaina jũgori cũ macãrẽ cũ catiopyupi. Bairo Jesucristore cũ catio yaparori bero, umũrecõõpũ cũ ruirotiyupi. Cũtu cariape nũgõã carotimasĩruiricaropũ cũ ruirotiyupi Dios nocãrõ paio cũ caátimasĩrĩjẽ jũgori. ²¹ Bairi carotimasĩmajũrẽ bairo cũ cũũũpĩ Dios cũ macũ Jesucristore. Ati umũrecõõ quetiuparã tocãnacãũ netõrõ carotimasĩrẽ bairo cũ cũũũpĩ Dios. Ati yutea macããna, ape yutea macããna cũãrẽ nipetiro quetiuparã marĩ cawãmetirã netõrõ carotimasĩrẽ bairo cũ cũũũpĩ Dios cũ macãrẽ. ²² Bairi yua, nipetirije ati umũrecõõ caãnie caãno cãrõ carotimasĩ quetiupau majũrẽ bairo cũ cũũũpĩ Dios Jesure. Tunu marĩ, Dios yarã, cũ caĩroari poa macããnarẽ cajũgoãcãrẽ bairo cũ cũũũpĩ. ²³ Marĩ nipetiro Jesucristore caĩroarõ, ĩicã poa macããna, ĩicã rupaure bairo caãna marĩ ãniña. Bairo marĩ caãnoi, Jesucristo pũame marĩ rũpoare bairo caãcũ niñami, caroaro cariape tũgoñarĩqũrẽ cajou ãnirĩ. Marĩ mena cũ caãnie jũgori marĩ ãnimasĩcõãña. Tunu bairoa cũ pũame nipetirijepũa nijesapeticoayami.

2

Salvos por el amor de Dios

¹ Mujãã, Efeso macããna, mujãã canetõõparo jũgoye carorije jetore mujãã átiãninucũũũpã. Bairi rorije mujãã caátaje jũgori yeri capetietiere mujãã cũgoesupa. Cabaiyasiricarã ãnanarẽ bairo caãna mujãã ãñũpã mai. ² Aperã ati yepa macããna Diore catũgousaenarẽ bairo mujãã átiãninucũũũpã. Tunu bairoa ati umũrecõõ macããcũ wãtĩ carotimasĩ cũ carotirore bairo jeto mujãã átiãninucũũũpã. Wãtĩ pũame, Dios yaye cũ carotirijere catũgogaenarẽ rorije na cajũgoãtrotiãcũ niñami. ³ Tirãmũpũre marĩã nipetiro bairo jeto marĩ átiãninucũwũ. Marĩ caborore bairo jeto marĩ apũ. Tunu bairoa roro marĩ rupaũ nipetiro wãme carorijere caborore bairo jeto marĩ apũ. Roro marĩ catũgoñarĩjẽ mena bairo marĩ átinucũwũ. Bairo caátĩãna ãnirĩ, aperã roro caãnarẽ Dios cũ caátatore bairo marĩ cũã roro majũ marĩ átiacobujioyupa. ⁴⁻⁵ Marĩ carorije wapa jũgori yeri capetietiere marĩ cũgoepũ. Cabaiyasiricarã

ānanarē bairo marī āmu mai. Bairo marī cabairipau Dios p̄ame, nocārō pairo camaimasī ānirī marī īnamaiwī. Bairo īnamairī yua, marī netōōwī. Jesucristo yarā marī caānoi, cawāma yeri p̄na capetietie majūrē marī jowī. ⁶ Tunu bairoa Dios p̄ame Jesucristo yarā marī caānoi, cū cacatoricarārē bairo caāna marī ānio joroque āsupi. Ἐμμερεκόρη Jesús mena caruirārē bairo marī ānio joroque marī āsupi Dios. ⁷ Bairi ape tuti macāāna, ape tuti macāāna nipetirop̄ua, Jesucristo mena marī caānie jūgori butiuro marīrē cū camairījērē, bairi tunu nocārō caroaro marīrē cū caātie cūārē na camasīpareore bairo ī, bairo marī āsupi Dios. ⁸⁻⁹ Bairo marīrē cū camairījērē jūgori marī netōōnupī, cū mena catūgoñatutuarā marī caānoi. Marī majūā caroa wāmerē marī caātie jūgori mee, Dios marīrē mairī jīcā nūgōā cū caātigarije jūgori roque marī netōōnupī. Bairi ni jīcāū ūcū, “Yū majūā caroare ātiri yū netōōwī,” caīmasī maami. ¹⁰ Dios cū caqūēnorīcārā marī āniña. Bairi Jesucristo yarā marī ānio joroque marī āsupi, caroa wāmerē marī caātimasīpareore bairo ī. Tirūm̄p̄ua bairo marī caātiānipeere bojūgyoyupi.

La paz que tenemos por medio de Cristo

¹¹ Bairo bairi, Efeso macāāna, mujāā caātiānajērē masiritieticōāña. Judío majā caāmerā mujāā caānoi, judío majā p̄ame mujāārē īroaema. Caūm̄uarē na rupau macāājērē cayisetarotiricārā p̄ame mujāārē, “Dios yarā mee moena, na rupau macāājērē cayisetarotiena,” mujāārē īepewā. ¹² Tiwatoare Jesucristore cū mujāā masīp̄ū. Israel yepa macāāna, Diore caīroaro jīcāārā ūna mena macāāna mujāā āmewū. Dios yaye quetire mujāā tūgoep̄u. Tunu bairoa, “Camasārē na yū netōōgu,” cū caīquetibūjūgyoyeticūrīqūē cūārē mujāā masīp̄ū. Bairo ati yepap̄u Diore masīēna caāna ānirī, marīrē canetōōp̄au cū caetapeere mujāā masīp̄ū. ¹³ Bairo tirūm̄p̄ure nocārō majū Diore camasīēna nimirācūā, āmerē yua, Jesucristo yarā ānirī cū mujāā masījāñuña. Jesucristo yucp̄āip̄u cū cariarique jūgori, cūta caānīparā mujāā ānio joroque āsupi.

¹⁴ Apeyera tunu Jesús p̄ame marī caāmeoterijere cajānaoñ niñami. Bairo caācū ānirī, jāā judío majā, mujāā judío majā caāmerā cūā jīcā majārē bairo marī ānio joroque marī āsupi. Marī caāmeoterijere marī jānao joroque āsupi. ¹⁵ Tunu bairoa yucp̄āip̄u cū cariarique jūgori, jāā, judío majā nīcūjāā ānana, jāārē na caroticūrīqūē jāārē dope bairo caātimasīētīērē bairo to ānio joroque āsupi. Bairo āti yaparori bero, judío majā, bairi judío majā caāmerā cūā jīcā majārē bairo marī ānio joroque marī āsupi cawāma poa majū, cū ya poa macāāna yua. Bairo ācu, jīcā yericūnarē bairo marī āsupi. ¹⁶ Jesús p̄ame yucp̄āip̄u cū cariarique jūgori judío majā, judío majā caāmerā cūā, roro marī caāmeoterijere marī jānao joroque marī āsupi. Tunu bairoa Dios mena caroaro marī ānio joroque āsupi. Bairo ācu, judío majā, judío majā caāmerā cūā jīcāū p̄naarē bairo caāna, marī ānio joroque āsupi.

¹⁷ Jesucristo p̄ame Dios mena jīcā yericūnarē bairo marī caānimasīpeere quetibūju acū āsupi ati yepap̄ure. Mujāā, judío majā caāmerā, nocārō Diore camasīēnarē, bairi jāā, judío majā Diore camasījūgoricārā cūārē Dios mena jīcā yericūnarē bairo marī caānimasīpeere quetibūju acū āsupi. ¹⁸ Bairi Jesucristo marīrē cū cajuātinemorīqūē jūgori, p̄uga poap̄ua marī Pacu Diore jīcārō cū mena marī busūmasīña. Espiritu Santore marīrē Jesús cū cajoricu jīcāū jūgori Dios mena marī busūmasīña.

¹⁹ Bairo bairi yua, mujāā, judío majā caāmerā, ape yepa macāāna nimirācūā, Dios ya yepa macāānarē bairo mujāā tuaya Dios cū caīñajoro.

Bairi judío majärê Dios caroaro cū caátorea bairo mujãã cūã caroaro cū caátiparã majũ mujãã ãniña. Cū yarã, cū caíroari poa mena macããna mujãã ãniña ãme roquere yua. ²⁰ Wii qũenogarã, caãnijũgoro yeparũ cũnucũñama camasã ãtã rupaa capaca rupaare. Mai, ti wii caãnitupapau caroa majũrê cũjũgonucũñama. Tã ruame cõñajũgorica niña, ti wii caroaro cariape qũenogarã. Cabero ape rupaa, ape rupaa peowãmuãnucũñama, ti wiire qũeno yaparogarã yua. Jãã, apóstolea majã, bairi profeta majã cūã mujããrê caroa quetire caquetibũjarã ãnirĩ, ti wiipũre na cacũjũgoriquere bairo caãna jãã ãniña. Jesucristo ruame, marĩrê caroaro cariape caquetibũju ãnirĩ, ti wiire na cacõñajũgorica majũrê bairo caãcũ niñami. Mujãã ruame, cũrê catũgousarã menarê caãninemonucũrã ãnirĩ yua, ti wii na capeowãmuãtajere bairo caãna mujãã ãniña. ²¹⁻²² Tunu bairoa wii qũenorĩ majõcu ruame ti wii ãtã rupaare caroaro mena peowãmuãti, caroa wii templo wiire bairo qũenoñami. Tore bairo Jesucristo ruame cūã ape poa, ape poa, tocãnacã poa macããnarê jĩcã poa macããnarê bairo na ãnio joroque átiyami, cũrê catũgousari majã, cũ ya poa macããnarê. Bairi mujãã cūã Jesucristo yarã mujãã caãnie jũgori templo wiire ãtã rupaare jĩcãrõ tũni na capeowãmuãtore bairo caãna mujãã ãniña. Tunu bairoa Dios, templo wiipũ cū caãnorẽã bairo Espĩritu Santo cūã marĩ watoapũ nicõãñami.

3

Pablo encargado de llevar el evangelio a los no judíos

¹ Bairo bairi yũ, Pablo, mujãã, judío majã caãmerãrê Jesucristo yũ cū cajuátinemorotiro jũgori, preso jorica wiipũ yũ ãniña ãmerê. ² Tunu bairoa merê atore bairo mujãã camasĩrõ ñuña: Mujããrê camai ãnirĩ, Dios ruame mujããrê yũ juátinemo roticũwĩ. ³ Cũ ruame tirũmũpũre camasãrê cū caátipee nipetirijere na masĩõesupi. Ati rãmũrĩ roquere tiere yũ masĩõ joroque ãmi, judío majã caãmerã cããrê cū canetõõpeere. Tiere merê petoaca mujãã yũ quetibũju woajowũ. ⁴ Atiere yũ caquetijori pũrõrê bueri, mujãã masĩgarã atie, Dios yũre cū camasĩõrĩqũerê. ⁵ Tirũmũpũre ni jĩcãũ ùcũrê atie cū caátipeere na masĩõesupi Dios ape tuti caãnanarê. Ati rãmũrĩ roquere, jãã, cū cabesericarã apóstolea majãrê, bairi profeta majã cããrê jãã masĩõñupĩ Dios atiere cū Yeri, Espĩritu Santo jũgori. ⁶ Atie niña camasã na camasĩõtãjê ãme roque Dios cū camasĩõgarije: ãmerê judío majã jeto mee cũgogarãma Dios cū pũnaarê caroare cū cajopeere. Judío majã caãmerã cūã bairo jĩcãrõ tũnia cũgogarãma, caroa queti Jesucristo na cū canetõõbojariquere na catũgousaro jũgori. Na cūã cū ya poa macããna niñama. Bairi, “Caroaro na yũ átigu Jesucristore catũgousarãrê,” Dios cū cajũgoyeticũrĩcãrõrê bairo jĩcãrõ tũnia na cũãrê caroaro na átigũmi.

⁷ Yũ, carõũ cañuecũ caãnacũ yũ caãnimiatacũãrê, yũre mairĩ, cū yaye quetire yũ masĩõwĩ Dios. Masĩõ yua, tie caroa quetire cū caquetibũjubojapũre bairo yũ cũwĩ. Nocãrõ majũ paio cū caátimasĩrĩjê jũgori bairo yũ ãmi. ⁸ Yũ, nipetiro Dios ya poa macããna netõjãñurõ cabũgoro macããcũ yũ ãniña. Bairo yũ caãnimiatacũãrê, caroaro yũ ãmi Dios. Caroa queti, nocãrõ cacõñapetimasĩã manie cū yarãrê cū cajuátinemorĩjêrê mujãã ùna judío majã caãmerãrê yũ quetibũjũrotijowĩ. ⁹ Tunu bairoa tie camasãrê cū caátipeere tirũmũpũre na masĩõesupi Dios. ãme roquere cū, nipetirije caqũenorĩcũ ãnirĩ, cū caátipeere nipetiro camasãrê yũ quetibũjũrotijowĩ. ¹⁰ Bairi Dios cū catãgoña jũgoyetircarorea bairo baietacoaya yua, nipetiro

ati umurecópure carotimasírã batiuro majũ marĩ ùnarẽ cũ camairĩjêrẽ na masiáto i. Bairi ati rãmurĩrẽ na pũame, marĩ, Jesucristore caĩroari poa macããna jĩcã yericunarẽ bairo marĩ caãnierẽ ìnarĩ, “Dise ùnie cũ caátimasĩtĩtẽ cũ rusaetiya,” Ìmasĩcõãrãma umurecõo macããna. ¹¹ Caãnijũgoripaurũa capeti-
etipee cũ caátipeere cũ caátiga jũgoricarore bairo átiyaparoyupi merẽ ati
rãmurĩrẽ marĩ Quetiupau Jesucristo cũ caátaje jũgori. ¹² Bairo Jesucristo
yarã ãnirĩ, cũ mena tũgoña tutuari, uwiricarõ mano Diore cũ marĩ jẽnimasĩña.
¹³ Torecũ, nucũbugorique mena mujããrẽ ñiña: Mujãã, judío majã caãmerã,
caroaro mujãã canetõpeere mujãã yũ caquetibujuriye jũgori roro popiye yũ
baiya. Bairo yũ cabaimiatacããrẽ, mujããrẽ yũ caquetibujuriye jũgori caroa
macããjẽ mujããrẽ to etao roque yũ átiya. Bairi tũgoña yapapuaeticõãña.

El amor de Cristo

¹⁴ Bairo marĩrẽ caroaro Dios cũ caátajere tũgoñarĩ, rãpopatuuri mena
etanuturĩ cũ ñiroaya marĩ Pacũ majũrẽ. ¹⁵ Dios yarã nipetiro ati yepa
macããna, umurecõo macããna cũã cũ yarã majũ marĩ caãnoi, “yũ pũnaa” marĩ
ĩ wãmetiyami Dios. ¹⁶ Dise ùnie cũ caátimasĩtĩtẽ cũ rusaetiya. Bairo cũ cabairoi,
atore bairo mujãã ñi jẽnibojanucũña marĩ Pacũpũre: “Efeso macããnarẽ ñe ùnie
rusaeto tũgoñatutuamasĩrĩqũerẽ Espĩritu Santo jũgori na joya. ¹⁷ Tunu bairoa
Jesucristo mena na catũgoñatutuarije jũgori na yeripũ cũ ãnicõã ãninucũáto
Jesús,” mujãã ñi jẽnibojanucũña Diopũre. Bairo cũ caáto, mujãã pũame di rãmũ
ũno ricaati wãmerẽ mujãã tũgoñaetigarã. Bairi camasãrẽ nocãrõ majũ paio
na mujãã maimasĩgarã. ¹⁸ Tunu bairoa mujãã, bairi nipetiro Jesucristore
catũgousari majã cũã, mujãã masĩgarã nocãrõ ñe ùnie rusaeto Jesucristo cũ
camairĩjêrẽ. ¹⁹ Tie camasãrẽ cũ camairĩjêrẽ nipetiro masĩpeyoetimirãcũã, tiere
mujãã camasĩnemonucũrõrẽ yũ boya. Bairo mujãã cabaiata, Dios marĩrẽ cũ
carotirore bairo nemojãñurõ ñe ùnie rusaeto mujãã átiãninucũgarã.

²⁰ Dios nocãrõ majũ caátimasĩ pũame cũrẽ marĩ cajẽnirĩ wãme, o marĩrẽ
cũ caátipeere marĩ catũgoñarõ netõjãñurõ cũ pũame roque caátimasĩ ñiñami.
Tie cũ caátimasĩrĩjẽ marĩpũre caãno jũgori ãmerẽ marĩ tutuao joroque átiyami.
Bairi cũ marĩ cabasapeoro ñiña. ²¹ ¡Ati rãmũ macããna, bairi ape tuti macããna,
bairi tocãnacã tuti bero caãniparã nipetiro Jesure caĩroari poa macããna Diore
cũ na cabasapeoro ñiña! Bairoa to baiáto.

4

Unidos por el Espĩritu

¹ Bairi, yũ, marĩ Quetiupau yaye quetire yũ caquetibujuriye jũgori pre-
sorũ caãcũ ãnirĩ nucũbugorique mena atore bairo mujããrẽ ñiña: Mujãã cũã
Dios cũ cabesericarã mujãã ãniña. Bairi nipetiro cũ cabesericarã na cũ
caãnirotiricarore bairo mujãã cũã ãnajẽcusa. ² “Aperã netõrõ caãnimajũrã
jãã ãniña,” Ì tũgoñaeticõãña. Nucũbugorique mena ãmeo ñiña. Aperã
mujããrẽ roro na caátimiatacããrẽ, na ãmeeticõãña. Narẽ mujãã camairĩjẽ
jũgori tũgoenarẽ bairo roro na caátiere tũgoña netõcõãña. ³ Espĩritu Santo cũ
camasĩrĩjẽ jũgori jĩcãrõrẽ bairo yericutiri, jĩcã majãrẽ bairo átiãña. ⁴ Dios cũ
caĩñajorore marĩã cũ pũnaa jĩcã majãrẽ bairo marĩ ãniña. Tunu jĩcãũã ñiñami
Espĩritu Santo Dios yeri pũna marĩ mena caãcũ. Tunu bairoa marĩrẽ Dios
cũ caátipee jĩcã wãmerẽã marĩ coteya. ⁵ Tunu marĩ Quetiupau jĩcãũã ñiñami.
Tunu jĩcãrõ tãnia Jesús mena marĩ tũgoñatutuaya. Tunu jĩcã wãmea marĩ
cabautizarotiri wãme cũã ñiña. ⁶ Tunu marĩ nipetiro Pacũ jĩcãũã ñiñami. Cũã,

nipetiro netōrō rotimasīñami. Marī nipetiro mena caācū niñami. Tunu bairoa nipetiroꝑa caācū niñami.

⁷ Jicā majā marī caānimitacāārē, marī, tocānacāũꝑurea ape wāmerē, ape wāmerē marī caātimasīpeere marī joyupi Jesucristo cū cajogari wāme ũnierē.

⁸ Tore bairo quetibũjũya Dios ya tuti cāā:

“Cū wapanarē na netō yaparori bero, ũmurecōꝑa wāmuāsũpi.

Bairo wāmuāetari yua, atī yepa macāāna caroa wāme na caātimasīpeere na joyupi.”

ĩ quetibũjũya Dios ya tutiꝑa.

⁹ Dope bairo ĩgaro, “Ŭmurecōꝑa wāmuāsũpi,” to ĩñati? “Mai, ati yepaꝑa ruaiťijũgoyupi, cū cawāmuāpáro jũgoye,” ĩgaro ĩña. ¹⁰ Bairo ati yepa caruĩtaricũ ꝑame ũmurecōo buiĩañũriꝑa caetaricũ majũ niñami. Bairo caācū ānirĩ nipetiroꝑa carotimasĩ niñami. ¹¹ Cūā niñami marī caātimasīpeere cajou. Bairo caācũ ānirĩ jicāārā marī mena macāānarē apóstolea majā marī ānio joroque ámi. Aperā marī mena macāāna profeta majā, aperā Jesús jũgori camasārē Dios cū canetōriqũerē caquetibũjũri majā, aperā pastores, aperā bueri majā marī ānio joroque ámi. ¹² Tore bairo marī ámi, cū yarārē, marī mena macāānarē marī cajuātinemomasĩparore bairo ĩ. Bairo marī caāto jũgori, Jesucristore caĩroari poa macāāna ꝑame nipetiro nemojāñurō átitutua ānimasĩgarāma. ¹³ Bairo caātitutuanimasĩrā yua, marī nipetiro jicārōrē bairo Dios mena marī tũgoñatutuagarā. Tunu cū macũ Jesucristo cūārē jicārōrē bairo cū marī masĩgarā. Bairo marī cabaiāno bero, ñe ũnie marĩrē rusaetigaro caroaro marī caātiānipee. Jesucristo caroaro cū caātiānierē bairo marī cūā caroaro marī átiānigarā.

¹⁴ Bairi marī ꝑame yua, cawĩmarā jicoquei jicā wāmerē na catũgomawijiarore bairo marī baietigarā. Bairo cabaiena ānirĩ, aperā caĩtori majā di wāme ũno cawāma wāme bueriquere caroaro mena na caquetibũjũmiatacāārē, na caĩrjērē cariape marī tũgoetigarā. ¹⁵ Bairo ꝑame marī caātiānipee boya: Cariape macāājē quetire caroaro mena marī caāmeo quetibũjũro boya. Bairo āmeo quetibũjũrā, Jesucristo, marī jũgocũ carocũ cū caānorē bairo marī cāā marī bainutuágarā. ¹⁶ Jesucristo marī jũgocũ cū caānoi, jicāũ rupauꝑe bairo caāna marī āniña. Cū, caũmu rupau macāājē cū caapee, cū āmoo, cū wāmoorĩ, cū rũpori, cū cacatiānie nipetirije jicārō tũni to capaapeticōāta, caũmu ꝑame caroaro átiānimasĩñami. Tore bairo marĩā Jesucristore caĩroari poa macāāna cūā tocānacāũā marī caātimasīpeere Jesucristo marĩrē cū cajoriquere jicārō tũni marī caápata, marī nipetiro caroaro marī átiānimasĩgarā. Nemojāñurō marī āmeo juātinemogarā.

La nueva vida en Cristo

¹⁷ Bairi Jesús mujāārē yu cū caĩrotiro jũgori, atore bairo mujāā caātiānipeere mujāārē yu átirotiya: Ati ũmurecōo macāāna Diore camasiēna na caātiāninucũrōrē bairo mujāā cūā mujāā caātinucũrĩjērē jānacōāñña. Diore camasiēna ꝑame, na majũā na catũgoñarĩ wāme mena caātimasĩā manie ũnierē átiāninucũñama. ¹⁸ Tunu bairoa cayeri mána, cariape catũgoñamasĩēnarē bairo niñama. Bairo caāna ānirĩ, cawāma yericutaje Dios cū cajogamirĩjērē boetiyama. ¹⁹ Bairo carorije jetore caāticōāninucũrā ānirĩ, tiere átiyeyamajũcōāñama. Bairo caātiyeyamajũcōāna ānirĩ, tocānacā wāme carorije átieperique ũnierē, tũgoñamasĩrĩ mee tiere átinucũñama.

²⁰ Mujāā ꝑame roque narē bairo átiānigarā mee, Jesucristo yaye quetire mujāā tũgousajũgoyupa. ²¹⁻²² Caānorē bairo cū caātiānierē mujāā catũgoata,

tunu bairoa cariape quetire mujããrê cû camasĩõata, tirũmũpũ mujãã rupau mena roro mujãã caatiãninucũrĩqũerê bairo átiãninemoeticõãña. Roro mujãã caatiãninucũrĩqũê jũgori mujãã majũã mujãã roye tuamiũupã. ²³ Bairo roro mujãã caatiãninucũrĩqũerê jãnarĩ yua, cawãma wãme caroaro átiãnajê pũamerê mujãã yeripũ tũgoñajũgoya. ²⁴ Jĩcãũ cawãmaũ cabũcũ jutiĩrore cũrĩ, cawãmarõ pũame cû cajãñawasoarore bairo mujãã cũã roro mujãã caatiãnigarijere jãnirĩ, cawãma wãme caroaro átiãnajê pũamerê tũgoñajũgoya. Tiere mujãã tũgoñamasĩõ joroque ásupi Dios. Ni jĩcãũ ùcũ Dios cû cayeri wasoaricarõ jũgori caroaro átiãnajê pũamerê catũgoñamasĩõ caroaro cariape añigumi. Roro átiepeetigumi.

²⁵ Apeyera tunu tocãrõã ïtojãnacõãña. Marĩ nipetiro jĩcã poa macããnarê bairo marĩ añiña. Bairi caroaro cariape jeto marĩ caãmeobũsuro boya.

²⁶ Tunu bairoa di rũmũ ùno caãno jĩcã wãme jũgori roro mujãã caasiata, tunu roro buipearo asianemoeticõãña. Jicoquei tiere tũgoñaqũẽnoña. Rupa rũmũ asia ãmerĩcõãña tie mena. ²⁷ Wãtĩ pũame cû cabũsjãrĩjêrê mujãã tũgõũsare.

²⁸ Tunu apeyera ñiña: Cajerutiri majõcũ tocãrõã, cû jerutijãnacõãto. Cũ ùna tiere jãnarĩ, caroa wãme paariquere na paãto, aperiã cabopacarãrê jĩcã wãme ùno na cajããtinemomasĩõparore bairo ïrã.

²⁹ Tunu bairoa carorijere bũsũeticõãña. Caroa jetore bũsũnucũña. Mujãã caĩrĩjêrê catũgorã pũame na catũgoñatutuanemopee ùnie jetore bũsũya. Na cayeri jãñanemopee ùnie jetore bũsũya. ³⁰ Dios Yeri Espĩritu Santore cû yapapuaõ joroque ápericõãña. Marĩ yeripũ cû caãnie jũgori “Dios yarã marĩ añiña,” marĩ imasĩña. Tunu bairoa marĩ yeripũ cû caãnie jũgori, “Dios yarãrê cû canetõõpeyori rũmũ caetaro, marĩ cũã marĩ netõgarã,” marĩ imasĩña.

³¹ Tunu tocãnacã wãme carorije mujãã catũgoñarĩjêrê jãnacõãña: Roro asiarique, asianetõcoãtaje, pesucũtaje, awaja tutirique, roro ïbũsũpairique, tie ùnie nipetirije carorije mujãã catũgoñarĩjêrê jãnacõãña. ³² Caroaro ãnajêcusa. Tunu bairoa ãmeo ïñamaĩña. Jesucristo yarã mujãã caãno jũgori, Dios pũame roro mujãã caãtajere masiriyoboyupi. Bairi tore bairo mujãã cũã ãmeo masiriyoboyaya roro mujãã caãmeoãtiere.

5

Cómo deben vivir los hijos de Dios

¹ Mujãã, Dios pũnaa, cû camairã ãnirĩ caroaro cû caatiãnierê ïñacõrĩ caroaro ãnajêcusa. ² Jesucristo marĩrê cû camairõrê bairo ãmeo mairĩ caroaro átiãnajêcusa. Cũ pũame marĩrê mairĩ, pajĩãecoyupi. Bairo pajĩãecori yua, Dios cû caĩñajoro camasã altar buipũ werea cajutiũurĩjê mena Diore na cajoemũgõjutiũuorijere bairo baiyupa marĩrê netõõgũ cû caãtaje pũame.

³ Mujãã, Dios cû caĩroari poa macããna majũ ãnirĩ camasã roro na rupa mena na caãmeoãtieperije ùnierê jĩcã wãmeacã ùno ápericõãña. Tunu ap-eye carorije ïñaugaripearique ùnie cũãrê mujãã caãpata, ñuêtĩña. ⁴ Tunu roro marĩ cabũsuata, ñuêtĩña. Bairi dise ùnie roro ati rupau caborore bairo átaje ùnierê bũsũpẽni epeeticõãña. Catũgoñarĩqũê mánarê bairo carorije cabũgoro macããjê cũãrê bũsũpẽni epeeticõãña. Diore basapeorique ùnie pũame roquere átiãninucũña. ⁵ Merê mujãã masĩrã roro caãtipairã na cabaipeere: Noa ùna roro caãmeo átieperiquepairã, o caãperipee ùnierê caãtipairã, o apeye ùnierê caĩñaugaripeapairã, Jesucristo, Dios mena cû carõtimasĩrĩpaure etamasĩtĩgarãma. Apeye ùnierê ïñaugaripearique pũame

camasã na caweericarãrê İroarique mena macããjê jĩcã wãme niña. ⁶ Aperã na majũ na catũgoñamasĩrĩjê mena carori wãmerê na caquetibujũata, tiere tũgopeoticõãña. Na İtoecoeticõãña. Tie ùnie carorijere na caãto jũgori, nocãrõ pairo popiye netõrõ na bairo joroque Dios cã caãtipee atiya. Diore cabaibotiorã nipetiro na ùna popiye netõrõ baigarãma. ⁷ Tunu tore bairo caãtiãnarê na bapacũpericõãña.

⁸ Mujããrê Dios cã canetõõparo jũgoye, caroaro mujãã átĩnimasĩesupa. Canaitĩãrõpũ caãnarê bairo mujãã añũpã. Bairo caãnana mujãã caãnimiatacũãrê, ãmerê yua marĩ Quetiupau yaye caroa quetire catũgousarã ãnirĩ caroaro cabusurõpũ caãnarê bairo caãna mujãã ãniña. Bairo caãna ãnirĩ, cã yaye caroa queti pũamerê mujãã catũgousacõãninucũrõ boya. ⁹ Cũ yaye caroa quetire catũgousarã pũame tocãnacã wãme caroare átiyama. Aperãrê caroaro nucũbugomasĩnama. Cariape átajere átiyama. Di rũmu ùno İtoetiyama. ¹⁰ Torecũ, marĩ Quetiupau cã caĩñajesorije ùnierê marĩ caãtiãnimasĩrõ ñuña. ¹¹ Tunu aperã canaitĩãrõpũ caãnarê bairo caãna dope bairo caãtimasĩã manierê na caãtie ùnie macããjêrê marĩ caãpero boya. Ricaati catũgoñarãrê na marĩ cabeyoro boya, caroa quetire na tũgoñamasĩjũgoãto İrã. ¹² Canaitĩãrõpũ caãnarê bairo caãna cayasiõropũ roro na caãtiere marĩ caquetibujũcõãnaata, caboborije majũrê marĩ İbujiorã. ¹³ Bairãpũa, bairo na caãtiere İñabeseri yua, “Dios cã carotirije mee niña bairo na caãtie,” marĩ İmasĩña, Dios yaye caroa quetire marĩ cabuerije jũgori. ¹⁴ Cabusurije pũame nipetirije marĩ İñamasĩõ joroque átiya. Torea bairo Dios yaye caroa quetire marĩ cabuerije jũgori nipetiro camasã na caãtiãnierê marĩ İñabesemasĩña. Bairi atore bairo İña Dios ya tutipũ cũãrê:

“Mujãã, cacãnirãrê bairo caãna, wãcãña.

Mujãã, cariacoatanarê bairo caãna nimirãcũã, tunu cacatirãrê bairo tũgoya. Bairo mujãã catũgoro, Cristo pũame cã yaye caroa quetire mujãã masĩõ joroque átigumi,” İ quetibujũya Dios ya tutipũ.

¹⁵ Bairi caroaro tũgoñaña mujãã caãtiãnipeere. Catũgomasiẽnarê bairo ãmericõãña. Catũgomasiãrã na caãnorê bairo pũame roque átiãña. ¹⁶ Ati rũmũrĩrê camasã roro átinucũñnama. Bairi mujãã pũame tocãnacãnia caroare áticõã ninucũña. Caroare átijãnaeticõãña. ¹⁷ Catũgomasiẽnarê bairo ãmericõãña. Marĩ Quetiupau, marĩ caãtipee cã caborijere masĩña. Tiere masĩrã yua, bairo jeto ása. ¹⁸ Tunu bairoa eticũmueticõãña. Caeticũmpai pũame cã mujãã royetuanemõ baiyami. Mujããrê ñe ùnie rusaeto Espĩritu Santo cũ camasiõrĩjê pũame roquere boya. ¹⁹ Tunu bairoa Dios caroaro cã caãtiere mujãã majũ ãmeo quetibujũya. Salmos, himnos cawãmecuti tuti macããjê, bairi tunu Espĩritu Santo jũgori basarique cũãrê useanirĩqũê mena basapeoya. Mujãã camasĩrõ cãrõ marĩ Quetiupau cã basapeoya. ²⁰ Tocãnacãnia marĩ Pacũ Diore, “İmũ ñujãñuña jãã mena!” qũñña, nipetiri wãme mujããrê cã caãtiere tũgoñarĩ. Marĩ Quetiupau Jesucristo wãme mena, cã camasiõrĩjê mena bairo qũicõã ninucũña.

La vida familiar del cristiano

²¹ Mujãã nipetiro Jesucristore caĩroarã mujãã ãniña. Bairi nucũbugorique mena ãmeo İñaña mujãã majũ. ãmeo baibotioeticõãña.

²² Mujãã, carõmia, camanarũãcũna cũã, marĩ Quetiupau yaye quetire marĩ catũgousarore bairo mujãã manarũã na caĩrĩjê cããrê tũgousaya. ²³ Jesucristo pũame cũrê caĩroari poa macããna jũgocũ majũ niñami. Torea bairo mujãã tocãnacãũã canũmoacũna, mujãã nũmoarê cajũgocũare bairo cajũgoãna

mujãã ãniña. Apeyera tunu Jesucristo pñame marĩ, cūrẽ caĩroari poa macããna, cū rupaure bairo caãnarẽ Canetõõpau niñami. ²⁴ Marĩ, Jesucristore caĩroari poa macããna ãnirĩ cū yaye quetire marĩ cabaibotioata, ñuẽtiña. Torea bairo marĩ mena macããna rõmirĩ na manapũãrẽ jĩcã wãmeacã ãno na cabaibotioata, ñuẽtiña.

²⁵ Jesucristo pñame marĩ, cūrẽ caĩroari poa macããnarẽ marĩ mairĩ, marĩ netõõgu riayupi. Torea bairo mujãã cãã canmoacyna bñtiõro na maiña mujãã nmoarẽ. ²⁶ Dios cū caĩñajoro carorije cacãgoenarẽ bairo marĩ caãniparore bairo ĩ, riayupi Jesús. Oco mena uguerĩ coserericareore bairo roro marĩ caãtiere marĩ coserebojayupi, cū yaye quetire marĩ catãgõusaro jũgori. ²⁷ Bairi caroaro jutiro caũguerĩ manorẽ bairo marĩ yeri cũãrẽ carorije manorẽ bairo cosecõãñupĩ. Marĩ, cūrẽ caĩroari poa macããna tunu cū caetanemopa rũmũ caetaro ñe ãnie caroa macããjẽ rusaeto marĩ caãniparore bairo ĩ, bairo marĩ ãsupi. ²⁸ Bairi mujãã canmoacyna mujãã nmoarẽ na maiña. Mujãã rupaure mujãã camairõrẽã bairo mujãã nmoa cũãrẽ na maiña. Caroaro na juátinemoña. Ni jĩcãũ ãcũ cū nũmorẽ cajuátinemoũ pñame, cū rupaure caroaro camajũgoũre bairo niñami. ²⁹⁻³⁰ Noa ãna na rupaure cateerã manĩñama. Na rupaure camajũgorã jeto niñama. Jesucristo cãã marĩrẽ, cū rupaure bairo caãnarẽ marĩ maiñami, cū yarã marĩ caãno jũgori. ³¹ Atope bairo marĩ ĩ cũñupĩ Dios: “Jĩcãũ caãmũ carõmio mena cū cawãmojiyaata, cū pacna tare witigumi. Ape wiĩpũ ãnigumi cū nũmo mena. Bairo na caãno, jĩcãũrẽ bairo na ñiñagu. Jĩcã rupaure bairo nigarãma,” marĩ ĩ cũñupĩ Dios. ³² Atie queti caãnimajũrĩjẽ, tirãmũpũre na camasĩetãjẽ ãme rũmũrĩ roquere marĩ camasĩrĩjẽ niña. Jesucristo, bairi marĩ, cūrẽ caĩroari poa macããna jĩcã rupaure bairo marĩ caãnierẽ ĩgu ñiña, bairo yũ caĩata. ³³ Toreca, atore bairo mujãã caãtipeeere yũ boya: Mujãã, canmoacyna tocãnacãũã, mujãã rupaure mujãã camairõrẽã bairo mujãã nmoa cũãrẽ na maiña. Tunu bairoa mujãã, carõmia, camanapũãcyna cãã tocãnacãõã mujãã manapũãrẽ na nũcũbũgoya.

6

¹ Mujãã, na pũnaa cãã, marĩ Quetiupau yaye quetire catãgõusarã ãnirĩ, mujãã pacna na caĩrĩjẽrẽ tũgõusaya. Bairo átaje caroa cariape macããjẽ niña. ²⁻³ Dios, “Caroa wãme mũ yũ átigu,” cū caĩjũgoyeticũrĩqũẽ mena macããjẽ Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũẽ jĩcã wãme atore bairo ĩña: “Mujãã pacnare na nũcũbũgoya. Bairo mujãã caãpata, mujãã useanigarã. Bairo caãna ãnirĩ, ati yeparũre yoaro mujãã ãnigarã,” ĩña.

⁴ Tunu mujãã, caracna, mujãã pũnaarẽ caasiapairã na ãnio joroque na ápericõãña. Caroaro mena roque na beyoya. Marĩ Quetiupaure ĩroarique cũãrẽ na quetibũjũya caroaro mena.

⁵ Mujãã, paabojari majã cãã, mujãã quetiuparã ati yepa macããna na caĩrĩjẽrẽ tũgõusaya. Nũcũbũgorique mena na carotirijere ása. Jesucristo yaye quetire mujãã catãgõusarore bairo na cũãrẽ jĩcãrõ tũnia, ape wãme tũgoñarĩcãrõ mano na tũgõusaya. ⁶ Paabojari majã jĩcããrã caroaro paayama, na quetiuparã na caĩñajoro, jãã mena na useaniãto, ĩrã. Bairo caroaro paamirãcãã, cabero na caĩñaeto pñamerẽ paaetiayama. Na ãnarẽ bairo baieticõãña. Mujãã pñame roque Jesucristore capaabojari majã ãnirĩ, Dios mujãã caãtipeeere cū colaborore bairo ĩtorique mano ása. ⁷ “Camasã ãmũna marĩ caãno jũgori mee, Jesucristo ãmũna marĩ caãno jũgori pñame roque, caroaro marĩ paagarã,” ĩ tũgoñarĩ, paaya caroa paarique ãnierẽ. ⁸ Merẽ mujãã masĩña atiere: Marĩ tocãnacãũpũna paabojari majã, o paabojari majã caãmerã cãã caroaro marĩ caãtaje cãrõ jũgori caroare marĩ jogumi marĩ Quetiupau pñame.

⁹ Mujãã, paabojari majã quetiuparã cãã, mujãã ãmuarẽ caroaro na nucãbugoya. Narẽ roro na tuti epeeticõãña mujãã ãmuarẽ. Mujãã caãnierẽ mujãã masiritiepa. Mujãã cãã narẽ bairo ãmurecõõõõ mujãã Quetiupau cãgoya. Cã roque nipetiro camasãrẽ jicãrõ tãnia marĩ ñhapeoyami.

Las armas espirituales del cristiano

¹⁰ Bairi yu yarã, yu bairãrẽ bairo caãna, caãnitusari wãme atiere mujããrẽ yu quetibũjũ woajoya: Marĩ Quetiupau cã camasiõrĩjẽ mena yeri pũna tutuarã ãña. ¹¹ Dios cã camasiõrĩjẽ nipetirije mujããrẽ cã cajorije mena wãti mujããrẽ cã caĩtorijere ãñotaya. Jicãũ soldau pajĩãrĩcãrõõ ãcã, cã rupaure maijũgon, rũpoa peorica coro, bairi ãpõã jutiro cããrẽ jãñañami. Torea bairo Dios cã camasiõrĩqũe jũgori wãtĩ roro cã caĩrĩjẽ, roro cã caãtigarije cããrẽ mujãã ãñotamasãgarã. ¹² Marĩã, caroaro ãnigarã, ãmeo qũerãrẽ bairo marĩ átiya. Bairãrũa, camasã mena mee ãmeo qũerã marĩ baiya. Wãtĩ yeri pũna quetiuparã mena ãmeo qũerãrẽ bairo ána marĩ baiya. Wãtĩ yeri pũna rũame cabauena nimirãcãã, ati ãmurecõõõõ nicõãñama, catutuarã. Na camasiõrĩjẽ mena camasã carorãrẽ roro majũ na caãtipere rotinucũñama. ¹³ Bairi mujãã rũame Dios cã camasiõrĩjẽ nipetirije mujããrẽ cã cajorije mena tũgoñatutuaya. Bairo tũgoñatutuari, wãtĩ mujããrẽ cã caĩbusujãrĩ rãmu ñnorẽ cã caĩrĩjẽrẽ tũgoenarẽ bairo mujãã tũgoñanetõcõãgarã. Bairo tũgoñanetõcõãrĩ yua, Jesucristo yaye quetire cajãnaenarẽ bairo mujãã ãnicõã nigarã.

¹⁴ Jicãũ soldau cã wapana mena cã caãmeoqũẽparo jũgoye ãpõã asero mena jãñañami. Caãnijũgoro ti asero mena carupawẽrẽ jiyayami. Bairo jiya yaparori bero, cã yerire ãñotagu, ape jutiro ãpõã jutirore cã cotiapũ jãñañotayami. Mujãã, cãrẽ bairo caroaro netõgarã, Dios yaye caroa quetire mujãã yeripũ mujãã catũgoñacõãno boya. Tunu bairoa caroaro netõgarã, carorije cawapamoenarẽ bairo mujãã ãnicõã ninucũgarã Dios cã caĩñajoro. ¹⁵ Tunu soldau cã caãmeoqũẽlãpãro jũgoye rũpo juti peayami. Torea bairo mujãã cãã Dios yaye quetire mujãã caquetibũjũñesẽjũparo jũgoye tiere caroaro masĩjũgoyecusa, caroa yericutajecuna na ãnio joroque na mujãã caãtiparore bairo ñrã. ¹⁶ Tunu soldau cã wãmoa tiere cãgoyami. Cũ wapana, “Yeruã mena na cawẽrĩjẽ caũrĩjẽ yurũre caetaro yu ãrẽ,” ñ, bairo átiyami. Torea bairo mujãã cãã Jesucristo mena mujãã catũgoñatutuo boya, wãtĩ mujããrẽ roro cã caãtigamirĩjẽrẽ mujãã caẽñotamasĩparore bairo ñrã. Atie caãnimajũrĩjẽ niña. ¹⁷ Tunu soldau cã rũpoa buire pesayami ãpõã coro. Tunu bairoa ñosẽricãpãrẽ cãgoyami, cã wapanarẽ na netõnucãcõãgũ. Torea bairo mujãã cãã Dios mujããrẽ cã canetõõrĩjẽrẽ tũgoñacõã ninucũña, wãtĩ marĩ wapasã roro cã caãtirotigamirĩjẽrẽ netõnucãcõãgarã. Tunu bairoa Dios yaye quetire Espĩritu Santo cã camasiõrĩjẽ mena uwiricaro mano camasãrẽ na quetibũjũya, wãtĩ roro cã caãtigarijere netõnucãcõãgarã. ¹⁸ Apeyera tunu Diore cã jẽniãnaeticõãña. Espĩritu Santo cã camasiõrĩjẽ jũgori Diore cã jenicõã ninucũña tocãnacã rũmũa. Cawũgoapairãrẽ bairo baieticõãña. Espĩritu Santo marĩ yeripũ cã caĩrĩjẽrẽ caroaro tũgoya. Tunu bairoa, “Marĩrẽ yuẽcumi,” ñena, Dios yarã nipetirore na jẽnibojaya Diopũre.

¹⁹ Tunu yu cããrẽ Diopũre yu mujãã jẽnibojawa camasãrẽ yu caquetibũjũ masĩpeere. Tunu uwiricaro mano Dios yaye queti tirãmũpũre na camasiõrĩjẽ nipetiro camasãrẽ cã canetõõgarijere caroaro yu caquetibũjũparore bairo ñrã, yu mujãã jẽnibojawa. ²⁰ Atie quetire yu quetibũjũ rotijowĩ Dios. Bairo Dios yu cã caquetibũjũrotijomiatãcããrẽ, tie queti wapa ato preso jorica wiipũ yu cũrocãcõãwã. Bairo atopũ nimicãã, uwiricaro mano

ato macããnarẽ Dios yaye quetire na yu saquetibujaparore bairo írã, yu mujãã jẽnibojawa.

Saludos finales

²¹ Apeyera, marĩ yau, Tíquico, marĩ camairẽ mujãã tũũ cũ yu joya. Cũ ruame marĩ Quetiurau cã caroticũĩqũerẽ yure sajuããninucũũ niĩami. Mujãã tũũ etau, mujããrẽ quetibujugami yu cabairije nipetirijere. Æme ati rãmũĩ yu caátie cããrẽ quetibujugami. ²² Toreu, mujãã tũũ cũ yu joya, jãã cabairijere mujããrẽ cã saquetibujaparore bairo í. Bairo cã saquetibujuro, mujãã ruame mujãã tũgoña yerijããgarã tunu.

²³ Yu yarã, marĩ rau Dios, marĩ Quetiurau Jesucristo mena caroa yeri pũnacutajere cã jonemoáto mujããrẽ. Æmeo mairĩqũerẽ, bairi tũgoñatutuarique cããrẽ cã jonemoáto. ²⁴ Noa ãna marĩ Quetiurau Jesucristore cã na camajugoricarore bairo camaitũgoñacããninucũrãrẽ caroare na cã jonemoáto. Tocãrõã niña atie queti yu sawoaturije.

Carta de San Pablo a los FILIPENSES

Saludo

¹ Уч, Pablo cawãmecуcи, bairi Timoteo menarê, Jesucristo capaaboajari majã âniri mũjãã Filipo cawãmecуti macã macãanarê ati carta mena mũjããrê quetibұjи woajorã jãã átiya. Мұjãã nipetiro, Dios yarã, Jesucristo yaye quetire catũgoиsarã, mũjããrê cajũgoиubueri majã obispoa, bairi mũjãã diãconoa cũarê quetibұjи woajorã jãã átiya ati carta mena. ² Bairi mũjããrê jãã йна: Marĩ Pacи Dios, bairi marĩ Quetiupи Jesucristo mena mũjããrê caroare na jonemoáto. Tunu bairoa caroa yericутaje cũarê na jonemoáto.

Oración de Pablo por los creyentes

³ Мұjãã, Filipo macããna, mũjããrê уи catũgoиarõ cãnacãnia, “Dios, уи mena мн ñujãñиña,” ñinucũña. ⁴ Bairo mũjãã caãnierê Diore cũ jëninucũñ, tocãnacãnia useaniriqũê mena jeto cũ уи jëninucũña. ⁵ Мұjãã рuame Jesucristo mena mũjãã catũgoиsajũgoripaриa cũ yaye caroa quetire уи caquetibұjиro уи mũjãã жуátinemowã. Bairi ãme cũarê bairoa mũjãã жуáticõã ñinucũña уи capaarijere. ⁶ Bairi atore bairo mũjããrê ñи tũgoиñaña: Dios рuame mũjãã yerì tũgoиawasoiquere mũjãã joyupi, caroriye mũjãã caátaje jãnarĩ, caroa cũ cacũriqũê рuamerê mũjãã caátimasĩparore bairo ì. Tore bairo jeto caroa wãmerê mũjãã átiãninemonutuao joroque mũjãã átigumi, Jesucristo nemo cũ catunuetari рumари.

⁷ Мұjããrê уи mainucũña. Tunu bairo caroaro mena уи mũjãã жуátinucũña. Bairo уи mũjãã cajuátinemorĩjê жүgori уи рuame, noo, ato preso jorica wiipи ãcũ, o quetiuparã watoари ãcũ, “Atie Jesucristo camasãrê cũ canetõõriqũê queti caĩtorique mee ñиña,” na ñи quetibұjи masiõnucũña nipetiro camasãrê. Bairi mũjãã nipetiro mena caroaro уи catũgoиarĩjê йиña. ⁸ Jesucristo mũjããrê cũ camairõrê bairoa уи cũã mũjããrê уи maijãñиña. Butioro mũjããrê уи caĩñagarijere masiñami Dios cũã.

⁹⁻¹⁰ Bairi tunu atore bairo Diore cũ ñи jëninucũña mũjãã caãnierê: “Filipo macããnarê nemojãñurõ na caãmeomaitũgoиapeere na joya. Tunu bairoa caroa wãme na caátipee majũrê na cabesemasĩparore bairo ì, capee caroaro cariape tũgoиariqũêrê, bairi tunu caroaro ãnimasĩriqũê cũarê na joya,” ñи jëninucũña Diopre. Bairo baiãna, caroriye áperã, caroaro majũ mũjãã ãnimasĩgarã. Bairi ni jĩcãũ ùcũ Jesucristo nemo cũ catunuetari рumи caãno mũjãã caátajere busupaietigumi yua. ¹¹ Мұjãã, Jesucristo cũ camasiõjorije жүgori, tocãnacã wãme caroa cũ caátirotirijere caãnarê bairo mũjãã nigarã. Bairo caroaro mũjãã caátajere tũgoиarĩ, nipetiro camasã рuame Diore cũ basapeogarãma.

Para mí la vida es Cristo

¹² Apeyera tunu, уи yarã, уи bairãrê bairo caãna, atiere mũjãã camasiõ уи boya: Ato preso jorica wiipи roro уи cabaimiatacũarê, Jesucristo camasãrê cũ canetõõriqũê caroa quetire caroaro tũgorã átiyama. ¹³ Bairi ato nipetiro quetiupи уи wii macããna, bairi aperã cũã уи cabairijere masiñama. Bairo masiñ, “Jesús yaye quetire cũ catũgoиsarije жүgori ato preso jorica wiipи na cacũrocaricи ñиñami Pablo,” йnucũñama. ¹⁴ Tunu bairoa marĩ yarã nipetiro jãñurĩриa preso jorica wiipи уи caãnierê tũgorã, netõjãñurõ Jesucristo mena

tūgoñatutuayama. Bairi uwiricaro mano quetibujurā átiyama Dios yaye quetire.

15 Bairo quetibujumirācūā, jīcāārā na mena macāāna yu meerē, na ruame roquere camasā na catūgosaro borā, Jesucristo yaye quetire quetibujunucūñama. Apera yure na canetōga tūgoñarjē majū jūgori, Jesucristo yaye quetire quetibujunucūñama. Apera roque caroa ruamerē tūgoñarī quetibujunucūñama camasārē. 16 Naa, yure na camairjē jūgori Jesucristo yaye quetire quetibujunucūñama. Atore bairo ī masiñama: “Caroa queti Jesucristo camasārē cū canetōpēere Pablo na cū caquetibujumasīōparore bairo ī, to preso jorica wiipū cū caānie boumi Dios,” īnucūñama caroa ruamerē catūgoñarī majā. 17 Yure canetōgatūgoñarī majā roque na majū na caātipee jetore borā, caroaro cariape quetibujuetiyama. Bairo cabairā ānirī, “Netōjāñurō popiye cū tāmuaō,” īrārē bairo yu átiyama ato preso jorica wiipū yu caāno. 18 Bairopua, yure ñe wapa maa yure na caītūgoñarjē. Yure borā, o yure boena, Jesucristo yaye quetire quetibujunetōrā átiyama bairāpua. Bairo na caāto, yu tūgoña useanijāñuñā.

Tunu bairoa butiuro jāñurū yu useaninemogu. 19 Mujāā ruame yure Diopure mujāā cajēnibojarijere yu masiñā. Tunu bairoa Jesucristo Yeri ruame yu juātiyami. “Bairi atie nipetirije roro yu cabairijere yu netōcōāgu,” ñi tūgoñamasiñā. 20 Dios yure cū cajuátinemopeere butiuro yu boya, di rāmu ūno yu capaarije mena yu cayaparuaetiparore bairo ī. Nipetiro camasārē tūgoñatutuarique mena na yu caquetibujūānipee roque boya. Bairi yure na cawiyorotiata, o yure na capajīārocarotiata cūārē, ñe wapa maa. Jesucristo mena yu catūgoñatutuacōāniinucūñirjērē camasā nemojāñurō na cañīacōñjē roque butiuro wapacūtiya. 21 Atore bairo ñi tūgoñaña: Yu cacatiri rāmu cārō Jesucristo cū carotirore bairo yu áticōā ninucūgu. Bairopua, yure na capajīārocarotiata roque, netōjāñurō ñubujoro. Tocārōā yua, Jesucristo mena yu ānicōāni águ. 22 Bairopua, mai ati yeparure yu caānicōā āmata, yu capaarije Jesucristo yure cū caroticūñiqūērē netōjāñurō yu átimasibujioñ. Bairi, “¿Dope bairo rita yu caātiānipee to ñunetōrōati?” ñi masiētīñā. 23 Puga wāme tūgoñarī ñi masiētīñā, “¿Dise ūnie yu cabaipēe to ñunetōrōati?” Ape wāmerā yu riacoagacarpū, jicoquei Jesucristo mena yu caāniparore bairo ī. Bairo yu cabairo roque ñunetōbujoro. 24 Bairopua, ape wāmerā yu caticōānigacarpū, mujāārē yu cajuátinemoparore bairo ī. 25 Tore bairo yu cabairijere boyami Dios. Bairi atore bairo cariape ñi tūgoñaña: Mujāārē yu cajuáticōānipee niñā mai. Bairo mujāā mena yu caānoi yua, mujāā ruame netōjāñurō Jesucristo cū carotirijere mujāā áticōā ninucūgarā. Tunu bairoa cū mena tūgoñatutuari netōjāñurō mujāā useanigarā. 26 Bairi cabero yure na cawiyoro, mujāā watoa yu caāno, Jesucristo caroaro yure cū canetōñjērē īñarā, mujāā useanigarā.

27 Atore bairo mujāārē yu cañrjē caānimajūrjē niñā: Caroaro ānajēcusa, Jesucristo yaye caroaro cū caquetibujucūñicā wāmerē bairoa. Bairi mujāā tūpū yu caetaata, o yu caápericōāta cūārē, atore bairo wāme mujāā caānierē yu queti tūgogaya: “Filipo macāāna ruame Jesucristo yaye queti camasārē cū canetōñjērē jānaena, jīcā yericūnarē bairo caroaro cariape cū carotirore bairo áticōā ninucūparā tocānacā rāmu. 28 Tunu bairoa na pesua narē roro na caātigamirjērē uwietiuparā,” tore bairo mujāā na cañrjērē yu queti tūgogaya. Mujāā pesua ruame bairo mujāā cauwietiere īñarī, “Marī yasisoagarā,” ī tūgoñagarāma. Bairo na caītūgoñamiatacūārē, mujāā ruame, “Dios marī netōōgumi,” mujāā ī tūgoñamasīgarā, mujāā cauwietitūgoñarjē jūgori. 29 Mujāā caānajē cūtipeeere cūñupī Dios, cū macū mena mujāā

catūgoñatutuaparore bairo ī. Bairuα, tie jeto mee mujāā cūñupī. Cū yarā mujāā cañnoi, Jesucristore bairo popiye mujāā cabaipee cūārē cūñupī. Tie roque cañimajūrījē niña. ³⁰ Yη, bairi mujāā cūā, popiye baimirācūā, camasārē marī caquetibujunetōōrījērē marī jānaētīña. Tirāmupure tutuaro mena yη caātoore mujāā īñawū. Āme cūārē torea bairo yη caāticōāninucūrījērē mujāā queti tūgorā.

2

La humillación y la grandeza de Cristo

¹ Jesucristo pūame caroaro mujāā juátinemoñami, mujāā yeri caroaro to cañajāāparore bairo ī. Tunu mujāārē tūgoñamaiñami, caroa yericutajere mujāā cacūgoparore bairo ī. Tunu Espiritu Santo mujāā mena nicōāñami. Bairi mujāā majū mujāā āmeo maimasiña. Cabopacarā cūārē mujāā īñamaimasiña. ² Bairo mujāā cabairoi, atore bairo mujāā cañnierē yη boyā: Caroaro āmeo maicōāninucūña. Tunu jīcā yericūnarē bairo jīcārōrē bairo marī, bairi jīcārōrē bairo tūgoñarī, jīcārōrē bairo ānajēcusa. ³ Tunu bairoa aperā na caātiere na netōga tūgoñaeticōāña. Tunu na īñatuti tūgoñaeticōāña. “Marī jeto marī masībotioya,” īēna, paaya Jesucristo mujāārē cū caroticūrīqūērē. Mujāā tocānacāūpua, nipetiro camasārē na īroaya. Bairo na īroari, di rāmū ūno, “Marī majū aperā netōrō cañimajūrā marī āniña,” ī tūgoñaeticōāña. ⁴ Ni jīcāū ūcū mujāā mena macāācū cū yaye caroaro cū caānipee jetore cū bootūgoñaeticōāto. Aperā yaye caānipee ūnie cūārē cū tūgoñato.

⁵ Jesucristo caroaro cū catūgoñarīcārōrēā bairo mujāā cūā tūgoñaña. ⁶ Bairo pūame tūgoñañupī Jesús:

Dios macū majū nīmīcūā, ūmurecōopu cū carotimasīrījērē bairo ápeyupi.

⁷ Bairo Dios cū caānierē jānacōārī yua, ati yepapure marīrē bairo rupañcutiri buiaetayupi.

Cabero bñtiácá, paabojari majōcure bairo átiāninucūñupī.

⁸ Marīrē bairo rupañcutiri, cū majūā cabūgoro macāācūrē bairo baiyupi.

Bairo cū pacū Dios cū carotirore bairo cabai ānirī pajīāecori riayupi.

Camasā na caññajoro bobooro roro majū yucpāāpū papuatuecori riayupi.

⁹ Bairo cū cabairique jūgori tocānacāū buipū netōrō cañimajūū cū cūñupī Dios.

Camasā tocānacā wāme na caāmeoīroarique netōjāñurō caroa cū wāmetiyupi Dios.

¹⁰ Bairi cū wāmerē tūgorā, nipetiro caāna, Diotu macāāna, bairi ati tuti macāāna cūā,

bairi ati yepa roca macāāna cūā nipetiro rūpopatuuri mena etanumūrī Jesure qūīroagarāma.

¹¹ Bairi tunu ati ūmurecōo nipetiro caāna, “Jesucristo, Quetiupua, caānimajūū niñami!” Irī qūīroagarāma.

Bairo qūīroari, cū pacū Dios cūārē qūīroagarāma.

Los cristianos son como luces en el mundo

¹² Apeyera tunu yη bairārē bairo caāna, yη camairā mujāārē niña: Mujāā tūpū yη caāno, yη yaye quetibujariquere caroaro mujāā tūgousawu. Bairi āmerē cayoaropu mujāārē yη caāniweyomiatacūārē, yη cañjorijere mujāā tūgousagarā. Netōjāñurō mujāā catūgousaro yη boyā. Mujāā, Dios cū canetōōrīcārā ānirī, mujāārē cū caroticūrīqūērē nūcūbūgorique mena tūgoña jānaeticōāña. ¹³ Dios pūame mujāā yeripū caroaro mujāā catūgoñaapeere

mujãã joyami. Bairo jori yua, mujãã juáatinemogumi, nipetiro caroaro mujãã caátipeere mujãã caátipeyoparore bairo ĩ.

¹⁴ Bairo nipetirije mujãã capaarique cãtiere useanirĩqũe mena ása. Ámeo busupairicaró mano, ĩcãũ yericãnarẽ bairo paaya. ¹⁵ Tore bairo mujãã capaarique cãtiere yu boya, noa ũna aperã ĩcã wãme ũno mujãã capaarijere na cabusupaietiparore bairo ĩrã. Dios pũnaa carorije caáperãrẽ bairo ãnajẽcusa. Bairi ati yepa macããna carorã watoaru nimirãcũã, mujãã roque caroaro ãnajẽcusa. Torecu, ati yepa macããna canaitĩãrõru caãnarẽ bairo caãna watoa nimirãcũã, mujãã ruame ñocõã na cabusuworore bairo mujãã caãno ñuña. ¹⁶ Bairo ãna, Dios yaye quetire mujãã caáticõãnjãrẽ na quetibũju masĩõña camasĩenarẽ. Bairo mujãã caquetibũjumasĩõdata, Jesucristo ati yeparu nemo cã catunuetari rũmu caetaro, caroaro yu tũgoña yerijãñagu, “Mũna mee Filipino macããnarẽ na yu quetibũjuñesẽãñupã,” ñi tũgoñagu. ¹⁷ Tunu Jesucristo yaye yu caquetibũjurije jũgori yũre na carajĩãpa rũmu etaro baiya. Bairo cabaimiatacããrẽ, Dios yaye queti mujããrẽ yu caquetibũjuriquere tũgoñarĩ, yu useaniña. Mujãã ruame tiere tũgõsari, Jesucristo mena mujãã tũgoñatutuaya. Bairo mujãã cabairijere ĩñarĩ, Dios ruame mujããrẽ ĩñajesoyami. Bairi marĩ nipetiro marĩ useaniña, tiere tũgoñarĩ. ¹⁸ Bairo yũre bairo mujãã cãã useanicõãña.

Timoteo y Epafrodito

¹⁹ Apeyera tunu marĩ Quetiuparu Jesucristo cã caborore bairo yoaro mee mujãã tũru cã yu jogu Timoteore, mujãã caátĩãnie quetire tũgõuseanigu. ²⁰ Timoteo ruame yũre bairo tũgoñanucũñami. Ni ĩcãũ ũcũ cãrẽ bairo caãcũ mujããrẽ camaitũgoñanucũũ maami. ²¹ Aperã nipetiro na yaye caãnipee jetore bonucũñama. Marĩ caátiere Jesucristo cã carotirijere borã mee baiyama. ²² Merẽ Timoteore cã mujãã masĩjãñuña caroaro cã caátĩãnierẽ. Dios yaye quetire caroaro yũre cã cajuquetibũjunemorĩjẽ cããrẽ mujãã masĩjãñuña. Yu macãrẽ bairo caãcũ ãnirĩ yu juáatinemoñami Timoteo. ²³ Bairi ato presoru caãcũ yũre na caátipeere masĩru, mujããtu cã yu jogu. ²⁴ Bairo ãmeacã cã jogamicũã, Dios cã caborore bairo yu cãã jicoquei mujãã tũru yu atĩga ñitũgoñãña.

²⁵ Torea bairo marĩ yu Epafrodito cããrẽ mujãã tũru cã yu catunuojoro ñuña. Cã ruame camasãrẽ yu juquetibũjunemonucũñami. Tunu yũre bairo popiye baiyami. Bairi yu mujãã cabapacitirotijoricure ãmerẽ mujãã tũru cã tunuojogu yu átiya. ²⁶ Epafrodito ruame bũtioro mujãã nipetirore ĩñagayami. Tũgoñarĩqũe pajĩãñuñami, cã cariariquere mujãã caqueti tũgoroi. ²⁷ Cariapea mujãã tũgoricarã. Riãjãñuwĩ Epafrodito. Bairo riari, riayasicobujiowĩ. Bairo cã cabaimiatacããrẽ, marĩ Pacu Dios ruame quĩñamairĩ cã catiowĩ. Yu cããrẽ ñiñamairĩ, roro cã cabairijere ĩñarĩ nemojãñurõ cã tũgoña yapapuaeticõãto ĩ, cã catiowĩ Dios Epafroditore. ²⁸ Bairo yoaro mee patowãcãrõ mena cã yu tunuojogu, cã mujãã caĩñauseani tũgoñatutuaparore bairo ĩ. Bairo yu caápata, yu cãã yu tũgoñarĩqũe paietigu. ²⁹⁻³⁰ Yu mujãã juquetibũjumasĩetĩña, cayoaroru caãna ãnirĩ. Bairua, yũre mujãã cãjuáatinemorotijoricu ruame caroaro yu juáatinemoñami. Cã cãã Jesucristo yaye quetire camasãrẽ yu juquetibũjunucũñami. Bairo yu juquetibũjuri yua, cauwiorije watoa ãnirĩ riacoabujiowĩ. Torenã, mujãã tũru cã caetaro, useanirĩqũe mena cã mujãã jẽnibocãgarã, marĩrẽ bairo marĩ Quetiuparu yu cã caãnoi. Tunu bairoa nipetiro cã, Epafroditore bairo caãnarẽ na ĩroaya.

3

Lo verdaderamente valioso

¹ Yu yarā, yu bairārē bairo caāna, āmerē mujāārē yu quetibujutusagu: Jesucristo mena useanirī ānicōāña! Bairo mujāārē yu caīwoaátajere tunu āmerē yu caīwoatunemorō yure ricaati baiapatowācōētīña. Tunu tore bairo yu caāto mujāārē ñumajūcōāña. ² Bairi ricaati caquetibujurārē na tūgoñamasīrī āña. Na ūna, roro caāna ānirī, camasā na rupau macāājērē na yisetarotinucūñama, “Dios yarā marī ānirōā,” i tūgoñamirā. ³ Na pñame na rupau macāājērē cayisetaricarā na caānimiatacūārē, cū yarārē bairo na iñāētīñami Dios. Marī pñame roquere cū yarārē bairo marī iñāñami, cū mena marī catūgoñatutuarije jūgori. Bairo āna, Espiritu Santo cū camasīōrījē jūgori Diore cū marī iroya. Tunu, “Jesucristo yarā marī āñiña,” useanirīqūē mena marī i tūgoñaña. Ape wāme, bui marī rupau macāājē jūgori marīrē dope bairo ātimasīā maa.

⁴ Bai pñua, ni jīcāū ūcū, “¡Baietiya! ¡Átimasījāñuña marī rupau macāājērē yisetaryique!” cū caīata, yu pñame, “Tocānacāū netōrō Dios yau yu āñiña,” ñi masībujioñ, nipetiro netōrō tie ūnierē caátacu ānirī. Tocānacā wāme jāā ñicūjāā na caroticūrīqūērē yu ātipeyocōāwū. ¡Tūgoñijate! ⁵ Jīcā wāmo peti itia pēnirō cānacā rāmārī yu cabuiaricaro bero, yu rupau macāātōrē yiseta yupa, jāā, judío majā, jāā caātinucūrī wāmerē bairo. Bairi Israel majā yau ānirī, Benjamín ānacū ya poa pāramipñ yu buiayupa. Bairi hebreo yaye busu, judío majā yau majū yu āñiña. Yu pacu yarā, judío majā jeto āma. Bairo tunu batiácupu, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē caīroari majōcu ānirī, fariseo majā mena macāācū yu āmu. ⁶ Bairo caācū majū ānirī, Jesucristo yaye cū caquetibujucūrīqūērē catūgousari majā pñamerē popiye na baio joroque na yu āpu. Tunu bairoa ni jīcāū ūcū, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē di wāme ūnorē, “Jīcārō tāni āperiyami,” ñi masīēmi.

⁷ Bairo tirūmupure yu caānajē cutajere, “Caānimajūrījē niña,” caītūgoñañarīcū nimicūā, āmerē yua, “Tie ñe wapa maa,” ñi tūgoñaña. Jesucristo yau pñame ānigu, tore bairo yu caānajē cutajere yu jānacōāwū. ⁸ Bairi yu Quetiupau Jesucristore yu camasīrījē tocānacā wāme netōrō caānimajūrījē niña. Jesucristo yau pñame ānigu, yu caānajē cutijūgorique nipetirijere yu jānapeticōāwū. “Tie ñe wapa maa,” ñi tūgoñaña yu caānajē cutijūgoriquere. ⁹ Nipetirijere yu jānapeticōāwū, cū yau majū ānimasīgu. Bairo Jesucristo mena yu catūgoñatutuarije jūgori, carorije wapa cacūgoecare bairo ñiñāñami Dios, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē caroaro yu caātie jūgori mee. Bairi ape wāme camasā netōgarā na caātigamirīqūē pñame yure wapa maa. ¹⁰ Atie pñame niña caānimajūrījē: Jesucristore cū yu masīgamajūcōāña batiōro. Jesucristo cariacoatacu cū caānimiatacūārē, Dios cū catiotutua masīñupī. Tie tutuarique majūrēā yu cūā yu yeripñ yu bomajūcōāña. Tunu yu cūā ñi tūgoñamasīgaya: “‘Jesucristo mena popiye marī baigarā. Cū mena marī baiyasigarā,’ i quetibujurique dope bairo i garo to iñati,” netōjāñurō ñi tūgoñamasīgaya. ¹¹ Bairo bairi yua, Dios cū yarā cariacoatanarē tunu na cū cacatiopa rūmu caetarore tūgoñarī, yu cūārē cū cacatioparore yu coteya.

La lucha por llegar a la meta

¹² Bairo cotemicūā, “Āmerē yu caātie Dios cū caborijere ñe ūnie rusaeto yu ātipeyocōāwū,” mujāārē ñiētīña. Bai pñua, tiere jīcārō tāni ātipeyogu yu baiya. Mai, caānijūgoripapñu Jesús pñame yu netōdōwī, yure cū caātiroticūrīqūērē bairo yu caātipeyoparore bairo i. ¹³ Yu yarā, “Yu majūā ñe ūnie caroaro yu caātie rusaeto,” ñiētīña. Bairo pñame ñi tūgoñaña: Tirūmupure yu caānajē cutajere

yɛ majũã yɛ masiritiya. Pɛgani cãrõ tiere yɛ tũgoñanemoetigu yua. Caroaro yɛ caátipee pɛame roquere yɛ tũgoñajũgoyeticõã ninucũña. ¹⁴ Bairi caatɛperĩ majõcũ premiorẽ ñegu, bũtioro wẽpũrõ mena cũ caátore bairo yɛ cũã bũtioro yɛ átiya Dios yaye yure cũ caátiroticũrĩqũẽrẽ. Bairo yɛ caáto yua, Jesucristo jũgori yɛ cawapatapee Dios yure cũ cajogarijere yɛ jogumi.

¹⁵ Marĩ nipetiro Jesucristo yaye quetire caroaro catũgousarã yɛ caĩrõrẽ bairo marĩ catũgoñarõ boya. Ni jĩcãũ ùcũ mujãã mena macããcũ ricaati cũ catũgoñaata, Dios pɛame caroare cũ masĩõgumi. ¹⁶ Bairo pɛame ñiña marĩrẽ: Jesucristo yaye cũ caquetibũjucũrĩqũẽ marĩ catũgousajũgoricarore bairo marĩ caáticõãno boya.

¹⁷ Yɛ yarã, yɛ bairãrẽ bairo caãna, yɛ caátĩnierẽ bairo ãnajẽcusa mujãã cũã. Tunu noa ùna mujããrẽ jãã caátiroticũrĩqũẽrẽ bairo caãna cũãrẽ na ñĩacõrĩ caroaro ãnajẽcusa. ¹⁸ Aperã pɛame roque caroaro ãmerĩñama. Na cabairijere jĩcãni mee, capee majũ mujãã yɛ quetibũjumiwũ. ãmerẽ tunu tie na caátĩnierẽ tũgoña yapapuari, caapee oco umayurique mena mujããrẽ ñinemoña tunu: Naa, bairo baiãna, “Jesucristo yucũpãĩpũ cũ cariarique dope bairo átimasã maa,” caĩrãrẽ bairo baicõã ñiñama. ¹⁹ Na pɛame na caátĩnijesorije jetore bũtioro tũgoñañama. Tunu bairoa roro na caátiere bobotũgoñaapeerea, tiere átibotioãniñama. Ati yepa macããjẽ jetore bũtioro tũgoñañama. Bairo caáticõãna ãnirĩ yua, cabero yasiricaropũ ágarãma. ²⁰ Marĩ pɛame roque umũrecóopũ caãniparã marĩ ãniña. Tunu bairoa marĩrẽ canetõã, Jesucristo, umũrecóopũ caãniatacũ nemo cũ catunuetarore caroaro cũ marĩ ãnicotegarã. ²¹ Bairo etaũ yua, marĩ rupau, cañueti rupaure wasoagumi, cũ rupau caroa rupaure bairo marĩ cacũgoparore bairo ã. Ati umũrecóo macããjẽ nipetirijere carotimasĩ ãnirĩ bairo marĩ átigumi.

4

Alégrese siempre en el Señor

¹ Tore bairo cabaiãnio, yɛ bairãrẽ bairo caãna, yɛ camairã, bũtioro majũ yɛ caĩñagarã, atore bairo mujããrẽ ñiña: Ûseanio joroque yɛ mujãã átiya. Jesucristo mena mujãã caãnicõãnierẽ tũgoñarĩ, “Yɛ paarique yasietigaro,” ñi tũgoñatutuajãñiña. Bairi, bairo jeto áticõãnajẽcusa: “Jesucristore cũ tũgousajãnaeticõãña,” ñiña.

² Apeyera tunu mujãã mena macããna rõmirĩ Evodia, bairi Síntique cũãrẽ ñiña: Mujãã, pũgarãpũna marĩ Quetiupau yarã rõmirĩ ãnirĩ jĩcã yeri pũnacũnarẽ bairo tũgoñarĩqũẽcusa. ³ Mũ cũã, yɛ bapa, yɛ mena caroaro caquetibũjũricũ, bairo mũ caátipee yɛ boya: Evodia, bairi Síntique cũãrẽ na jũãsa. Caroa ãnajẽ pɛamerẽ na quetibũjũya. Na pɛame popiye baimirãcũã, camasãrẽ yɛ jũquetibũjũnemonucũwã Dios na cũ canetõõrĩjẽ quetire. Clemente mena, bairi aperã yure cajuatĩnemorã mena cũã camasãrẽ yɛ jũquetibũjũnemonucũwã. Nã cũã Dios mena cacatĩãniparãrẽ woaturica tutipũ merẽ cawoatuecoricarã ñiñama.

⁴ Bairi tocãnacã rũmua, “Marĩ Quetiupau yaũ yɛ ãniña,” ã tũgoña useanicõãña. Mujããrẽ ñinemoña: ¡Useanicõãña! ⁵ Tunu bairoa caroaro ñecũbũgorique mena ãnajẽcusa, “Cañurã ñiñama,” aperãrẽ na mujãã caĩconucũparore bairo, ãrã. Marĩ Quetiupau pɛame yoaro mee atĩgumi ati yepapũre.

⁶ Bairi ati umũrecóo cabaĩpee jĩcã wãme ùnoacãrẽ tũgoñarĩqũẽ paipatowãcãetĩcõãña. Dios pɛamerẽ cũ jẽniña nipetirije ati umũrecóo cabaĩpeere.

Tunu jēni yaparorā, “Dios, jāā mena m̄ űujāñña,” q̄ñña. ⁷ Bairo m̄jāā caatiāmata, Dios p̄ame caroa yeri p̄na cutajere m̄jāā jogumi. Tie cū cajoriye p̄amerē ni jīcā űcū tūgomasī peyoetigumi, netōjāñurō caroa majū caānoi. Bairi m̄jāā, caroa yeri p̄na cacūgorā ānirī m̄jāā tūgoñatutuacōā ninucūgarā. Jesucristo yarā ānirī bairoa m̄jāā baicōā ninucūgarā.

Piensen en todo lo que es bueno

⁸ Bairi yū bairārē bairo caāna atore bairo m̄jāārē ñitusagu: Nipetirije cariape caānierē, bairi tunu nipetirije marī canucūbugorije űnie cūārē cariape tūgoñaña. Nipetirije cariape marī caátie cūārē tūgoñaña. Tunu jīcā wāmeacā űno roro tūgoña asueticōaña. Tunu nipetirije āmeo maitūgoñarīq̄ñē, bairi tunu, “Cañurījē ñña,” nipetirije camasā na caītūgoñarījē cūārē tūgoñaña. Tunu nipetirije nocārō caroa űnie, bairi tunu caroa m̄jāārē Dios cū caátie cū m̄jāā catūgoñabasapeore cūārē tūgoñaña.

⁹ Bairi m̄jāārē yū caquetibujucūrīq̄ñērē bairo átīcōaña. M̄jāā, yū caīrīq̄ñērē catūgoricarā ānirī, bairi yū caátajere cañnarīcārā ānirī bairo āsa. Bairo m̄jāā caātiāno, Dios, caroa yeri p̄na cutajere cajou p̄ame m̄jāā mena ānicōā nigumi.

Ofrendas de los filipenses para Pablo

¹⁰ Apeyera tunu nemorō yūre m̄jāā catūgoñarōī yū useanijāñña. Yū cabopacarijere masīrī yū m̄jāā juátigayupa. Bai p̄na, “Yū m̄jāā masiriti-coasupa,” ī mee ñña. “Yū m̄jāā cajūátibujioepe p̄ame manató,” ī p̄ame roque ñña. ¹¹ Tunu bopacari m̄jāārē jēnirē bairo ī mee ñña. Noo yū cacūgorijeaca mena tocārōā yū useanimasīña. ¹² Jīcā rūm̄ bopacay majū yū ām̄. Ape rūm̄ paio netōrō yū cūgow̄. Bairi noo cabairije watoa yū ānicōā masīña. Queyarī űgarique cūgoec̄ cūā, o paio űgarique cūgow̄ cūā yū ānicōā masīña. ¹³ Noo tocānacā wāme cabairo yū ñcācōā nimasīña, Jesucristo yūre tūgoñatutuarique cū cajoroī. ¹⁴ Bairo yū cabaiānimasīmiatacūārē, m̄jāā p̄ame yū cacūgoetipaure yū m̄jāā juár̄. Bairo m̄jāā caáto űujāñña.

¹⁵ M̄jāā ya yepa Macedoniap̄ caāniatacū yū cawitiro bero, Dios camasārē cū canetōōrījē quetire yū caquetibujñesēājūgoripaup̄, m̄jāā, Filipino macāāna jeto yū m̄jāā juár̄. M̄jāā, Jesucristo yaye quetire yū caquetibujñerique tūgouseanirā, yū m̄jāā joyupa yūre carusarijere. ¹⁶ Tunu bairoa Tesalónica macāp̄ yū caāno, jīcāni mee yū m̄jāā jonemoñupā tunu yūre carusarijere. ¹⁷ “Yūre m̄jāā cajoriyere caññajoure bairo yū āñña,” ī mee ñña. “Dios marīrē cū caññabeseri rūm̄ caetaro m̄jāārē caroare cū cajopee netōjāñurō to āmarō, yūre m̄jāā cajoriyere jūgori,” ĩgu ñña. ¹⁸ Merē yū m̄jāā cajoriyere yū cūgopeyocōaña. Bairi yū caborije netōrō yū cūgoya. Erafrodito mena yūre m̄jāā cajoriyere mena yū caborije netōrō yū cūgoya āmerē yua. Yūre m̄jāā cajoriyere p̄ame werea űnie caroa cajññurījē mena Diore altar mesap̄ na cajoemūgōjoriyere bairo baiya. ¹⁹ Bairi Jesucristo yarā m̄jāā caānoi, marī pas̄ Dios p̄ame nipetirije m̄jāārē carusarijere jogumi paio majū, paio cacūgow̄ ānirī.

²⁰ Bairi atore bairo ñña: ¡To petieticōāto marī Pac̄ Diore cū marī cabasapeorije! Bairoa to baiāto.

Saludos finales

²¹ Bairi yū ñurotijoya m̄jāā nipetiro Dios yarā, Jesucristo yaye quetire catūgousarārē. Tunu bairoa marī yarā yū mena caāna cūā m̄jāā ñurotijoyama.

²² Toreā bairo nipetiro ato macāāna Dios yarā, bairi quetiup̄a emperador romano paabojari majā cūā m̄jāā ñurotijoyama.

²³ Marĩ Quetiupaꝯ Jesucristo maꝯjãã nipetirore caroare cũ jonemoáto.
Tocãrõã niña atie queti yꝯ sawoaturije.

Carta de San Pablo a los COLOSENSES

Saludo

1-2 Ун, Pablo савăмесуш, Dios унре сū cabeserique жүгори сū caquetibүжүwoajou. Marī yau, Timoteo mena mujāā, Colosas macā macāāna Jesucristo yaye quetire catүgousacōāninucūrā, Dios сū cairoari poa mena macāānarē mujāā ун quetibүжү woajoya ati carta mena. Bairi caānijүgoro atore bairo mujāārē ñiña: Marī Pacu Dios mujāārē caroare сū jonemoáto. Tunu bairoa caroa yericutaje сūārē сū jonemoáto, ñiña.

La oración de Pablo por los creyentes

3 Tocānacā rūmu Dios, marī Quetiupau Jesucristo Pacure jēnirā, mujāā caātiānierē tūgoñarī, “Jāā mena mu ñujāñuña,” jāā i jēninucūña. 4 Mai, jāā tūgoapu caroaro mujāā caātiānierē. Jesucristo mena mujāā catүgoñatutuarijere, bairi nipetiro Dios сū cairoari poa macāānarē na mujāā camairījē сūārē jāā tūgoapu. 5 Mujāā pñame caroa cariape queti, Dios camasārē сū canetōōgarijere cariape tūgorā, Dios сū caīrcārōrēā bairo mujāārē ымuresóopu caroaro сū caātipеее mujāā cotejүgoyupa. Bairo coteāna, Dios сū cairoari poa macāānarē na mujāā жуātinemoñupā. 6 Atie caroa queti mujāā catүgorique pñamerē nipetiropure tūgorā átiyama camasā aperā сūā. Bairo tūgorā yua, jīcāārā tūgousarā átiyama. Na, catүgousari majā pñame caroaro ānimasīrā baiyama tie queti жүгори. Dios camasārē сū camairījērē tўгори, “Cariape queti ñiña,” mujāā caītүgoñarī rūmu bero, caroaro mujāā caānimasīrōrē bairo na сūā caroaro ānimasīrā baiyama. 7 Marī yau, marī camai, Epafra cawămecuш pñame tie quetire mujāārē quetibүжү жүgoyupi. Сū roque caroú jāā mena capaanucūñ ānirī Jesucristo сū caroticūrīquērē bairo átinucūñami. Mujāā сūārē cajuātinemonucūñ ñiñami. 8 Bairo caācū ānirī yua, сū pñame jāātu etari bero, jāā quetibүжүwī mujāā cabairijere. Espiritu Santo сū camasīōrījē жүгори mujāā caāmeomairījērē jāā quetibүжүwī.

9 Bairi caroaro mujāā caātiānierē jāā catүgojүgorica rūmu bero Diopure jāā jēnibojāñaeñiña, mujāā caātipеее Dios сū caborijere mujāārē caroaro сū camasīōparore bairo ĩrā. Tunu bairoa Espiritu Santo сū camasīōrījē tocānacā wāme mujāārē сū cajoparore bairo ĩrā, jāā jēnibojanucūñ Diopure. 10 Bairo mujāā pñame сū camasīōrījē сўгори yua, marī Quetiupau yarārē bairo caroaro mujāā átimasāñigarā. Bairo āna, mujāā caātie сū caññajesorije ũnie jetore mujāā áticōā ninucūgarā. Caroa átaje tocānacā wāmerē mujāā átigarā. Tunu bairoa Diore сū mujāā masīnemogarā. 11 Apeyera tunu mujāārē jāā jēnibojaya Diopure, сū camasīrījē ñe ũnie carūsaetie mena mujāārē cayeritutuarārē bairo сū áparo ĩrā. Bairo mujāā pñame tūgoñatutuari yua, dope bairo ricaati mujāārē cabaibujiopeere caroaro mena mujāā ñucācōāgarā. 12 Tunu bairi marī Pacure, “Mu ñujāñuña jāā mena,” ымeanirīquē mena сū mujāā ĩgarā. Сū pñame mujāā yerire wasoari bero сū carotimasīrīpau caroaro cabusurupu cajāāmasīparā majū mujāā ānio joroque mujāā átiyami. Bairo jeto nipetiro marī, сū ya poa macāānarē marī átinucūñami. 13 Wātī сū carotiore bairo caāna сū mena canaitārōpu caānarē bairo marī caānimatiacūārē, сū cawiyoricarārē bairo marī ānio joroque marī ásupi Dios. Bairo marīrē netōōrī

yua, cū macū cū camai, cū carotimasīrīpaū macāānarē bairo marī ānio joroque marī ásupi. ¹⁴ Cū macū cū cariarique jūgori marī netōñoŋpī. Roro marī caátajere marī masiriyoboyupi.

La paz con Dios por medio de la muerte de Cristo

¹⁵ Dios marī caññaecū cū cañnimitacūārē, cū macū Jesucristo cū caátajere tūgoñarī, cū marī masīmasīña Dios cū caññajē cutiere. Na, puğarāpua jīcārō tāni niñama. Jesús puame nipetirije Dios cū caqñēñorīqñē upau niñami. ¹⁶ Jesús jūgori qñēñoŋpī Dios ati umurecōo macāājē nipetirijere. Ati yepa macāāna, jōbui macāāna cūā, cabauena, cabaurā cūā nipetirore na qñēñoŋpī. Bairi jōbui macāāna carotimasīrā cūārē na qñēñoŋpī. Jesucristo jūgori nipetiro cañnarē na qñēñoŋpī Dios, cūrē na cañroaparore bairo ī. ¹⁷ Nipetirije ati yepa macāājērē cū caqñēñoparo jūgoyepua Jesucristo merē āñupī. Tunu bairoa cū camasīrījē jūgori ati umurecōo macāājē ricaati baietiya. Jīcārō tāni ānijūgoyecutiya cū caátimasīrījē jūgori. ¹⁸ Marī nipetiro Jesucristore cañroarā, jīcā rupaure bairo, jīcā poa macāāna marī āniña. Jesucristo puame marī ruəoare bairo niñami, marī Quetiupau majū. Cū, nipetiro netōño cañnimajūū cū cañnoi, marī, cū cañroari poa macāānarē cū camasīrījē jūgori caroa tūgoñarīqñērē marī jomasīñami. Cariacoatacū nimicūā cacatijūgoricū majūrē cū cñupī Dios, nipetiro Jūgocū cū cañniparore bairo ī. ¹⁹ Dios, bairo tūgoñañupī: “Yu macū cūā yuea bairo cū āñajē cūparo. Nipetirije cū cūā yu cañnierē bairo cū āmarō,” ī tūgoñañupī. ²⁰ Jesús jūgori ati umurecōo macāāna nipetiro, jōbui macāāna, ati yepa macāāna cūā cūrē roro na caññaterijere na jānao joroque átigayupi. Jīcā yeri pūnarē bairo cū mena na ānio joroque na átigayupi, Jesús yucapāipū cū cariarique jūgori.

²¹ Mujāā, cajūgoyepure Dios yarā mee, cū pesuare bairo caāna mujāā āñupā. Roro mujāā caátaje jūgori, tunu mujāā yeripū roro mujāā catūgoñarījē jūgori cūrē cateerārē bairo mujāā āñupā Dios cū caññajoro. ²² Bairo mujāā cabaimiatacūārē, Dios puame cū macū popiye cū cabairiarique jūgori mujāā qñēñoŋpī. Bairi āmerē caroaro cū mena mujāā āniña. Cū yarā majū, cūtu caapārā carorije cawapamoenarē bairo mujāā tuao joroque mujāā ásupi. ²³ Carorije cawapamoenarē bairo mujāā tuagarā, Jesucristo mena caroaro mujāā catūgoñatutuacōāmata. Tunu bairoa caroa quetire mujāā catūgoriquere mujāā cajānaeticōāta, torea bairo mujāā tuagarā. Atie quetire nipetiropure tūgorā átiyama camasā apherā cūā. Yu, Pablo cawāmecucū cūā atie quetirea caquetibujari majōcū yu āniña.

Pablo encargado de servir a la iglesia

²⁴ Bairo mujāārē caquetibujāñaninucū āñirī popiye yu baiya. Yu useaniña bairua. Jesucristo yarā cū rupaure bairo cañnarē popiye cū cabaibojari-carorea bairo yu cūā popiye mujāārē yu baibojaya, nemojāñurō cū yaye quetire mujāā camasīparore bairo ī. ²⁵ Dios puame mujāā cū cañroari poa macāānarē cajupaau majū yu cūwī. Bairo yu cūrī yua, cū yaye quetire caroaro cariapu mujāārē yu quetibujū peyorotiwī. ²⁶ Caññijūgoripapure mai, capee tutiri bero macāāna camasārē na masīōesupi Dios, cū caátipeere. Tiera ati rāmārī roquere marī, cū yarārē marī masīōwī. ²⁷ Atore bairo niña Dios cū catūgoñajūgoyetirique: Tirāmupure camasā na camasīētājērē cū yarā ati yuea macāāna roquere na masīōgayami. Atie niña caroaro cariapu āme cū camasīōgarije: Jesucristo puame judío majā jeto mee, judío majā caāmerā mena cūārē ānicōā nigūmi. Bairo cū yarā āñirī Dios caroaro majū cū cañnierē bairo caāna na ānio joroque na átigūmi judío majā caāmerā cūārē.

²⁸ Bairi jáa quetibujunucũña Jesucristo yaye quetire nipetiro camasārē. Na jáa beyoya. Na jáa quetibujuya nipetirijere jáa camasīrō cārō, Jesucristo yarā p̄ame carorije wapa mánarē bairo cūtu na caetaparore bairo írā. ²⁹ Bairo carorije wapa mána cūtu na caetapeere boḥ, nipetirije yu catutuarije, Jesucristo yare cū cajorije mena yu pañinucũña.

2

¹ Торецн, atore bairo mujãã camasīrō yu boya: Yna, mujãã caátianipeere butiuro yu tũgoñaña. Bairo tũgoñarī yua, caroaro mujãã caátianipeere yu juátinemoña. Laodicea macā macãana, bairi nipetiro yure caññaetana cūārē caroaro na caátianipeere yu juátinemoña. ² Na yerip̄u tũgoñatutuariquere Dios cū cajoparore bairo ĩ, na yu juátinemoña. Jĩcã poa, jĩcã yericanarē bairo na ãmeo maiáto ĩ, na yu juátinemoña. Tunu bairoa Dios yaye quetire ñe ũnie rusaeto na tũgomasíáto ĩ, na yu juátinemoña. Bairo masīrā yua, tirũmup̄are camasā na camasīētājē ati yutea roque Dios cū camasīōgarijere masīpeyocōāgarāma, Jesucristo na mena cū cañnicōānierē. ³ Nipetirije Dios yaye macãājē masīrīqũē caroa majūrē marī masīmasīña Jesucristo jũgori. ⁴ Tiere mujãã yu quetibujuya, apei, ni jĩcãũ ũcũ cū cañtorijere mujãã tũgoro ĩ. Cū yaye queti p̄ame jĩcārō tãnia baumirōcũã, ĩtorique macãājē niña. ⁵ Bairo yu p̄ame mujãã mena ãmerĩmicũã, mujãã watoa ãcūrē bairo mujãārē butiuro yu tũgoñanucũña. Tunu bairoa jĩcārō tãni mujãã caátianierē, bairi Jesucristo yaye quetire mujãã cajãnaetiēre tũgori yu useaniña.

La nueva vida en Cristo

⁶ Bairi marī Quetip̄uap̄o Jesucristore cū mujãã cañroajũgoricarorea bairo ãme cūārē cū mujãã cañroacōano ñuña. Bairo ãna, Jesucristo mena jĩcārō ãnicōã ninucũña. ⁷ Di rãm̄u ũno cū aweyoeticōãña. Jesucristo yaye quetire tũgoñarī cū mena tũgoñatutuanemocōã ninucũña tocãnacã rãm̄ua. Tunu bairoa, “Mu ñujãñuña jáa mena,” Diore mujãã cañrō ñuña.

⁸ Caroaro tũgoña masacatiya aperã mujãārē caquetibujurārē, carorije jáa tũgousare, írā. Na p̄ame, “Jãã yaye queti cariape niña,” cañrã nimirãcũã, camasārē ĩmawijiorã átiyama. Na yaye queti Jesucristo buerique mee niña. Na majũ na catũgoñarĩjē tirũmup̄u macãana ya wãme átajere quetibujurã átiyama camasārē. Tunu bairoa ati um̄urecōo macãana cabauena na carotimasīrĩjērē quetibujurã átiyama. Bairi na tũgousaeticōãña.

⁹ Nipetirije Dios cū caátianie Jesucristo menap̄u ãniña. Bairi apeye quetibujurique wapa maa. ¹⁰ Mujãã cãã Jesup̄area mujãã ãniña. Bairo cū mena mujãã cañnoi, Dios p̄ame caroaro majũ cū cañnierē bairo caroarã ñe ũnie carusaena mujãã ãnio joroque mujãã ásupi. Jesucristo p̄ame ati um̄urecōo cabauena nipetirore na rotimasīñami. ¹¹ Tunu bairoa Jesucristo mena mujãã cañnoi, mujãã rup̄are cayiserotiena nimirãcũã, cayiserotĩrĩcarārē bairo mujãã ãniña. Bairãp̄ua, judío majã na caátitotirijere bairo mujãã baietiya. Dios p̄ame Jesucristo mena mujãã cañnie jũgori, mujãã yeri tũgoñarĩqũērē wasoayupi, roro átajere mujãã cabojãnaparore bairo ĩ. Torena, Dios yarārē bairo mujãã tuaya cū caññajoro yua. ¹² Dios cū camasīrĩjē jũgori, Jesucristo cariaacoatacũ nimirãcũã, cūrē cū cacatoriquere cariape mujãã tũgoyupa. Bairo catũgorã ãnirĩ mujãārē na cabautizari rãm̄u atore bairo mujãã baiyupa: Jesucristo, yep̄ap̄u cayaecoricũ mena cayaecoricarārē bairo baimirãcũã, tunu cū mena Dios cū cacatoricarārē bairo mujãã baiyupa.

¹³ Mujãã, cajũgoyep̄ure roro mujãã caátaje jũgori, bairi tunu Diore camasīenarē bairo mujãã cañnoi, jĩcãũ caũmũ cabaiyasiricũ ãnacũ cañurĩjērē cū

caátimasĩetatorea bairo mujãã cãã caroare mujãã átimasĩesupa. Bairo mujãã cabaimiatacũãrẽ, Dios Jesucristore cã cacatioricarorea bairo mujãã cããrẽ cawãma yeri cutajere mujãã joyupi. Jesucristo yarã ãnirĩ roro mujãã caátaje nipetirijere masiriyoboyupi. ¹⁴ Dios cã caroticũriqũẽ marĩ caáperie wapa popiye marĩ catãmuorepe marĩ ãnimiũupã. Bairo marĩã, carorije wapa pairã marĩ caãnimiatacũãrẽ, Dios roro marĩrẽ cã caátibujoatajere ápeyupi. Jesucristo yucũpãĩru cã cariarique jũgori marĩ netõõwĩ. ¹⁵ Bairo tunu cã cariarique jũgori mũrecóo macããna, wãtĩã catutuamirĩcãrãrẽ na netõncãcõãũupĩ. Jĩcãũ pajĩãrĩ majã quetiupãũ cã wapanarẽ cã capajĩãtunuetari bose rãmũ cã wapanarẽ cã bero boobo usaricarore bairo na átirotiyupi. Torea bairo na ásupi Dios wãtĩãrẽ. Na boboo joroque ásupi. Nipetiro na caĩñajoro rotimasĩriqũẽrẽ cacũgoenarẽ bairo na ãnio joroque na ásupi yua.

Busquen las cosas del cielo

¹⁶ Aperã atore bairo mujããrẽ ĩrãma: “Jãã, judío majã, eti, uga, jãã caátirotinucũrĩjẽrẽ mujãã tũgonucũbugoetiya. Tunu bairoa jãã bose rãmũrĩ macããjẽ, mũĩpu apei cã cabuariĩ rãmũ macããjẽ, bairi jãã cayerijãrĩ rãmũ macããjẽ cããrẽ mujãã tũgonucũbugoetiya. Bairo nucãbugoetiri, roro mujãã átiya,” mujããrẽ ĩrãma. Bairo na caĩmiatacũãrẽ, na tũgousaeticõãña. ¹⁷ Tie ũnie nipetiro mujããrẽ na carotigamirĩjẽ pũame Jesucristo ati yepãũ cã caetaparo jũgoye macããjẽ judío majãrẽ Dios cã caĩroticũriqũẽ niña. Bairorũna, merẽ Jesús cã caetaro bero, tie dope átimasĩã maa marĩrẽ yua. ¹⁸ Aperã atore bairo mujããrẽ ĩnemorãma: “Jãã, cãnietimirãcũã, qũẽguericarore bairo jãã ĩñanucũña Dios cã caĩñorĩjẽrẽ. Bairo tiere caĩñarã ãnirĩ caroaro jãã masiña, aperã netõrõ. Bairi jããrẽ bairo ása mujãã cãã. Dios tũpũ ágarã, ángelea majãrẽ mujãã cajẽninucũbugoro ñũña,” mujããrẽ ĩrãma. Bairo caĩrã nimirãcũã, bairo ĩcõãrã ĩñama. Dios mee, camasã na catũgoñarĩjẽrẽ bairo tũgoñanucũñama. Bairo tũgoñarĩ, “Caãnimajũrãrẽ bairo jããrẽ ĩñaña,” caĩtũgoñarãrẽ bairo bainucũñama. ¹⁹ Na pũame marĩ jũgocũ, Jesucristo yarã mee niñama. Marĩ pũame roque cã ya poa macããna marĩ ãniña. Cãã niñami marĩ rupoare bairo caãcũ, marĩrẽ nipetirijere camasiõũ, catutuarijere cajou. Tie jũgori Dios cã caborore bairo jõpũame caroaro marĩ ãnajẽ cãtinemogarã.

²⁰ Jesucristo yucũpãĩru cã cariaro, mujãã cãã, cariaricarã ãnanarẽ bairo mujãã baiyupa Dios cã caĩñajoro. Bairo cabairã ãnirĩ, ãmerẽ ati mũrecóo macããna cabauenarẽ carotiecocõãna mee mujãã ãniña. Bairo caãna nimirãcũã, ¿dopẽĩrã ati yepa macããna cacatirãrẽ bairo na mujãã tũgousayati mai, mujããrẽ na carotigarijere? ²¹ Atore bairo rotiriquere mujãã tũgousaya: “Atie ũnierẽ pãñaeticõãña. Atie ũnierẽ ugaeticõãña. Atie ũnie cããrẽ ñeeticõãña,” na caĩrotirije ũnierẽ mujãã tũgousaya. ²² Bairo mujãã catũgousamiatacũãrẽ, tie ũnie nipetirije mujããrẽ na carotigamirĩjẽ mujããrẽ átimasĩã maa. Dios mee, camasã na catũgoñarĩjẽ mena na carotirije niña. ²³ Mujããrẽ na carotigamirĩjẽ pũame camasiriyorije niña. Tiere catũgousarã pũame, “Aperã netõrõ caãnimajũrã jãã ãniña,” ĩ tũgoñãñama. Tunu tore bairo ána, na rupãũrĩre popiye baio joroque átiyama. Bairi tie ũnie rotirique cariape quetire bairo baibauya marĩrẽ. Bairo baimirõcũã, marĩ rupãũpũ rorije marĩ caátigarije caãnierẽ eñotamasĩetĩña tie ũnie mujããrẽ na carotigamirĩjẽ pũame.

3

¹ Jesucristo cariacoatacũ nimicũã Dios cãrẽ cã cacatioro jũgori mujãã cãã cariacoatana nimirãcũã tunu cacatirãrẽ bairo mujãã baiyupa Dios cã

cañajoro. Bairo cabairã ãnirĩ, ati ãmurecõo macããjẽ rotirique mee, Jesucristo jõbui Diotu cariape nũgõã carui yaye queti pũame roquere tũgousaya. ² Jõbui ãmurecõo macããjẽ caroa jetore tũgoñaña, ati yepa macããjẽ carorijere tũgoñaena. ³ ãmerẽ mujãã Jesucristo, Dios mena macããcũ mena mujãã ãnajẽ cutiya. Bairi jĩcãũ cawãmaũ cabaiyasiricũ ãnacũ ati yepa macããjẽ rotirique cũ catũgousaetorea bairo mujãã cãã tiere tũgousaeticõãña. ⁴ Bairi mujãã cacatiri rãmũrĩ cãrõ Jesucristo cũ carotirore bairo mujãã áticõã ninucũgarã. Bairo áticõã ninucũrã yua, ati yepapũ nemo cũ cabaujaetari rãmũ caetaro mujãã cãã cãrẽ bairo cũ mena cũ caasiyabatorije mena mujãã ãnicõãgarã.

La vida antigua y la vida nueva

⁵ Bairi jãnacõãña ati yepa macããjẽ roro mujãã caátigarijere. Aperã rõmirĩrẽ na ñee epeeticõãña mujãã nũmoa caãmerãrẽ. Mujãã, carõmia cãã, mujãã manapũã caãmerãrẽ na ñee epeeticõãña. Mujãã nipetiro, dise ñie carorijere ãmeo átiepeeticõãña. Aperãrẽ, mujãã catũgoñãrĩjẽpũ narẽ roro rupãũ mena átieperiquere átiga tũgoñaeticõãña. Tunu bairoa aperã na cacũgorijere ũgoeticõãña. Apeye ñnierẽ ũgorã, Dios meerẽ ñroarã mujãã baigarã. ⁶ Tie ñnierẽ caátinucũrãrẽ bũtioro popiye na baio joroque na átigumi Dios. ⁷ Cajũgoyepũre mujãã cãã tie ñie carorijere mujãã ásupa. ⁸ ãmerẽ yua, Jesucristo yarã ãnirĩ nipetirije roro mujãã caátiere jãnacõãña: ãmeo asiarique, bairi roro ãmeo awajatutirique, bairi roro ãmeo ññatutirique, bairi roro ãmeo bũsũpairique, bairi roro ãmeo ñrĩqũẽ cããrẽ jãnacõãña. ⁹ Cajũgoyepũ roro mujãã caátiga nucũñamirĩqũẽrẽ cajãnacõãrĩcãrã ãnirĩ ãmerẽ yua ãmeo ñtoepeeticõãña. ¹⁰ Jĩcãũ cawãmaũ cabũcũ jutirore cũrĩ, cawãmarõ pũame cũ cajãñawasoarore bairo mujãã cãã roro mujãã caátĩãnigarijere jãnarĩ, cawãma wãme caroaro átiãnajẽ pũamerẽ mujãã tũgoñajũgoyupa. Dios mujããrẽ caqũẽnorĩcũ pũame tunu mujããrẽ qũẽnonemoñami, cãrẽ bairo ãnajẽ cutajere mujãã cacũgoparore bairo ñ. Bairo nemojãñurõ cãrẽ bairo ãnajẽ cutiri yua, ñe ñie rusaeto cũ mujãã masĩgarã. ¹¹ Bairi ãmerẽ yua, nipetirore Jesucristo cũ cañajoro ññaricaworique maniña. Noa ñna judío majã, judío majã caãmerã cãã, na rupãũ macããjẽrẽ cayisetarotiricarã, cayiserotiena cãã, aperopũ macããna cãã, posa ñna cãã, paacoteri majã cãã, na majũã capaarique cũgorã cãã jĩcãrõrẽã bairo niñama. Jesucristo cũ cañajoro ññaricaworique maniña. Tie nipetiro marĩ cañajẽ cutie ñe wapa maa. Jesucristo cũ cañajẽ cutie roque caãnimajũrĩjẽ niña. Tunu bairoa cãã, marĩ nipetiro mena nicõãñami.

¹² Dios pũame mujããrẽ maiñami. Mujãã beseyupi, cũ yarã mujãã caãniparore bairo ñ. Jĩcãũ cawãmaũ cabũcũ jutirore cũrĩ, cawãmarõ pũame cũ cajãñawasoarore bairo mujãã cãã roro mujãã caátĩãnigarijere jãnarĩ, cawãma wãme caroaro átiãnajẽ cutaje pũamerẽ átiãnajẽcusa. Cabopacarãrẽ caroaro cariape na ññamaiña. Na juátinemoña. Tunu bairoa, “Aperã netõrõ caãnimajũrã jãã ãniña,” ñ tũgoñaeticõãña. Tunu bairoa aperãrẽ caroaro nucũbũgorique mena na ññaña. Tunu aperã mujããrẽ roro na caátimiatacũãrẽ, tũgoenarẽ bairo roro na caátiere tũgoña netõcõãña. ¹³ Jicoquei ãmeo asiaeticõãña. Aperã na caátie mujãã cajesoetiere na masiriyoya. Jesucristo merẽ mujãã yaye wapare masiriyoyupi. Bairi mujãã cãã aperãrẽ cũ caátatorea bairo na masiriyobojaya. ¹⁴ Tunu bairoa mujãã caãmeomairõ ñũña. Tie pũame roque nipetirije caroaro mujãã caátie caãnimajũrĩjẽ niña. Tore bairo ãmeo mairã, tocãnacã wãme caroa caãnierẽ mujãã átimasĩgarã. ¹⁵ Jĩcã poa macããna, jĩcã rupãure bairo caãna mujãã cũñupĩ Dios. Bairi caroa yericutaje

Jesucristo mujããrê cã cajorique jũgori, tũgoña beseya jĩcã majãrê bairo mujãã caátipeere. Diore, “Jãã mena mu ñujãñuña,” qũñucũña.

¹⁶ Tunu apeyera Jesucristo yaye quetire mujãã yeri pũnarũ tũgoñanucũña. Jesucristo cã camasiõrĩjê nipetirijê mena ãmeo quetibũjuya. Bairi tunu yerijõrõ mena ãmeo busuya. Tunu bairoa Dios caroaro mujããrê cã caátiere useanirĩqũê mena tũgoñarĩ, butioro cã basapeoya cã yaye basarique mena.

¹⁷ Bairi mujãã, Jesucristo yarã ãnirĩ nipetirije mujãã caátie, bairi mujãã caĩrĩjê cããrê caroaro átiãnajecusa. Tunu bairoa Jesucristo marĩrê caroaro cã caátiere tũgoñarĩ, marĩ Pacũ Diore cã basapeoya.

Deberes sociales del cristiano

¹⁸ Mujãã, carõmia, mujãã manapũã na caĩrĩjêrê nucũbugorique mena na tũgõnsaya. Marĩ Quetiupaure caĩroarã ãnirĩ bairo mujãã caáto ñuña.

¹⁹ Mujãã, caũmua cãã, mujãã numoarê na maiña. Caroaro mena na quetibũjuya. Tutuaro mena mujãã caĩrĩjê ñuẽtĩña.

²⁰ Mujãã, na pũnaa cãã, caroaro mujãã caátipee cããrê ñãuseanigumi Dios. Bairi mujãã pacua na caĩrĩjê nipetirijere tũgõnsaya.

²¹ Tunu mujãã, capacua, mujãã pũnaarê caasiapairã na baio joroque na ápericõãña. Caroaro mena roque na quetibũjuya. Roro majũ na mujãã caãata, na pũame na usearitia joroque na mujãã átibujiorã.

²² Mujãã, paabojari majã cãã, mujãã quetiuparã ati yepa macããna na caĩrĩjê nipetirijere tũgõnsaya. Paabojari majã jĩcããrã caroaro paayama na quetiuparã na caĩñajoro, jãã mena na useaniãto, ñrã. Bairo caroaro paamirãcãã, cabero na caĩñaeto pũamerê paaetiayama. Narê bairo baleticõãña. Mujãã pũame roque marĩ Quetiupaũ yaye quetire ñroari tocãnacã rãmũ jĩcãrõ tũnia ape wãme tũgoñarĩcãrõ mano na tũgõnsaya. ²³ “Camasã ãmua jãã caãno jũgori mee, Jesucristo ãmua jãã caãno jũgori pũame caroaro jãã paagarã,” ñ tũgoñarĩ paaya mujãã cawapatarije ãnierê. ²⁴ Merê mujãã masĩña atiere: Caroaro mujãã caátaje jũgori caroare mujãã jogumi Dios. Mujãã pũame Jesucristo, mujãã Quetiupaũ majũ, cã carotĩcũrĩqũêrê mujãã átinucũña. Bairi caroare mujãã jogumi mujãã yaye caãnipee cã caqũenocũrĩjêrê. ²⁵ Rorije caãna roquere roro na caátaje jũgori popiye na baio joroque na átigumi Dios. Cũ pũame nipetiro camasã, paabojari majã, o na majũ caraarĩquesua cããrê jĩcãrõ tũnia ñãapeoyami.

4

¹ Mujãã, paabojari majã quetiuparã cãã, mujããrê capaacoterãrê caroaro na nucũbugoya. Na capaawapatarijere jĩcãrõ tũni na wapatiya. Mujãã cabaipere mujãã masiritiera. Mujãã cãã, narêã bairo ãmũrecõõpũ mujãã Quetiupaũ cũgoya. Cũ pũame mujããrê jẽniãbesegumi ati yeparu ãna, dope bairo na mujãã caátianierê.

² Apeyera tunu Diore cã jẽniãnaeticõãña. Tocãnacã rãmua jĩcãrõ tũni ape wãme tũgoñarĩcãrõ mano cã jẽniña. Diore, “Mu ñujãñuña jãã mena,” qũñ jẽniña. ³ Tunu bairoa jãã cããrê jãã mujãã jẽnibojawa Diopure, eñotaricarõ mano caroaro cã yaye quetire camasãrê jãã caquetibũjũñesẽãmasĩparore bairo ñrã. Tirãmũpũre na camasiũpeoyetaje nipetiro camasãrê Jesucristo cã canetõõgarijere jãã caquetibũjũñesẽãmasĩparore bairo ñrã, jãã mujãã jẽnibojawa. Tere yũ caquetibũjũñesẽãrĩqũê jũgori, ato preso jorica wĩipũ yũ cũrocacõãwã. ⁴ Bairi caroaro cariape mawijaricarõ mano camasãrê na yũ caquetibũjũparore bairo ñrã, Diopure yũ mujãã jẽnibojawa.

⁵ Tunu apeyera, aperã Jesucristore caïroaena mena cããrê caroaro ãnajêcusa. Ati rãmariêre na quetibujuya Dios yaye quetire. Na quetibuju jãnaeticõãña, yasirema, ãrã. ⁶ Na mena busurã, caroaro tũgoroaricaró ñurõ na busuya. Useanirĩqũê mena busuya. Bairi ni jĩcãũ ãcũ mujããrê cã cajëniñarõ, caroaro cã mujãã yumasĩgarã.

Saludos finales

⁷ Marĩ yan, Tĩquico, marĩ camairê, mujãã tũũ cũ yũ joya. Cũ ruame marĩ Quetiupau cã caroticũrĩqũêrê cajũpaãninucũũ niñami. Mujãã tũũ etau, mujããrê quetibujugumi yũ cabairije nipetirijere. ⁸ Bairi mujãã tũũ cũ yũ joya, jãã cabairijere mujããrê cã caquetibujuparore bairo ĩ. Bairo cã caquetibujuro, mujãã ruame mujãã tũũseani yerijãgarã tunu. ⁹ Cũ mena Onésimo cawãmecucu mujãã ya macã macããcũ cãã águmi. Onésimo ruame jãã baire bairo caãcũ, jãã camai, Jesucristo yaye quetire tũũsacõã ninucũñami. Na, pũgarãrua mujããrê quetibujugarãma ato queti cabairije nipetirijere.

¹⁰ Apei, Aristarco cãã mujããrê ñurotijoyami. Cũ cãã yũ mena preso jorica wiĩũ ruiyami. Marco, Bernabé tẽũ cãã, mujããrê ñurotijoyami. Merê mujãã tũũyupa cãrê mujãã caátipee yũ caborijere. Bairi mujãã tũũ cã caetaro, caroaro cã mujãã bocãwa. ¹¹ Apei tunu, Jesús Justo pũga wãme cawãmecucu cãã mujãã ñurotijoyami. Jesucristore caïroari majã, judío majã mena macããna, na jeto yũ jũquetibujunucũñama Dios cã carotimasĩrĩpaũ macããjêrê. Na cajuáto jũgori, yũ yeripũ butiuro yũ tũũgoñatutuaya. ¹² Apei Epafras cawãmecucu cãã Jesucristo yaye cã cacũrĩqũêrê capaacotei, mujãã ya macã macããcũ ñurotijoyami. Cũ ruame Diore jãã cajëniñarõ, cã cãã mujãã cabairijere mujãã jënibojanucũñami, “Jesucristo yaye quetire jãnaetiri, Dios cã caborore bairo na áticõã ãmarõ,” ĩ. ¹³ Cariapea yũ quetibujuya. Butiuro mujããrê cã cajënibojaro ñiñanucũña. Aperã Laodicea macããna, bairi Hierápolis macããna cããrê na jënibojanucũñami. ¹⁴ Apei Lucas, marĩ camai, ucotiri majõcu, mujããrê ñurotijoyami. Demas cãã ñurotijoyami.

¹⁵ Na ñuáto marĩ yarã Jesucristore caïroarã Laodicea macã macããna. Ninfa cawãmecuco cãã cõ ñuáto. Bairi tunu nipetiro Diore caïroarã, cõ ya wiĩũ canefianucũrã cãã na ñuáto.

¹⁶ Ati cartare bue yaparori bero, Laodicea macã macããna Jesucristore caïroari poa macããna cããrê na mujãã jowa, “Ati cartare to macããna cãã ti cartare na bueáto,” ãrã. Mujãã cãã, Laodicea macã macããnarê yũ cajorica cartare bueya, mujããrê na cajoro.

¹⁷ Arquipo cawãmecucure atore bairo cã mujãã ãwã: “Marĩ Quetiupau mũrê cã caroticũrĩqũêrê caroaro mena paayaparoya,” cã mujãã ãwã.

¹⁸ Mujããrê ñuroti tũsan, yũ, Pablo, atie caãnitũsari wẽrĩrê yũ majũrua yũ woatujoya. Tũũgoñaña tunu preso jorica wiĩũ yũ caãnierê. Ñe ñnie ruãseto caroare cã joáto mujããrê marĩ Pacũ Dios.

Tocãrõã niña atie queti yũ cawoaturije.

Primera Carta de San Pablo a los TESALONICENSSES

Saludo

¹ Yu, Pablo cawámecucu, Silvano, bairi Timoteo menarē mujāā yu woajoya ati cartare mujāā ñubueri majā, jāā bairārē bairo caāna Tesalónica macā macāānarē. Tunu bairoa mujāā, marī Pacu Dios, bairi marī Quetiupau Jesucristo mena jīcārōrē bairo caātiānarē mujāā woajou yu átiya. Bairi marī Pacu Dios nipetiro mujāārē caroare cū jonemoáto. Tunu bairoa yerijōrō ānajē cūārē mujāā cū jonemoáto.

El ejemplo de fe que daban los de Tesalónica

² Bairi tunu tocānacānia, “Dios, jāā mena mu ñujāñuña,” jāā ĩnucūña, caroaro mujāā caātiānie quetire tūgori. Bairo tūgori, butiōro Diopure mujāārē jāā jēnibojanucūña. ³ Jīcā rūmu rusaricaro mano tocānacānia marī Pacu Dios cū caññajoropu mujāārē jāā tūgoñanucūña, cū mena caroaro tūgoñatutuari jīcārō tñni mujāā caātiānie jūgori. Tunu bairoa caroaro āmeo mairīqūē mena camasārē na mujāā juātiāninucūña. Tunu marī Quetiupau Jesucristo marī cū canetōōpeere tūgoñarī roro popiye tām̄onucūmirācāā, caroaro jīcārō tñni cū yaye quetire mujāā tūgousacōā ninucūña.

⁴ Yu yarā, Dios mujāārē ĩñamairī. Bairo mujāārē ĩñamairī, mujāā cūārē mujāā beseyupi, cū yarā mujāā caññiparore bairo ĩ. Tiera jāā cūā merē caroaro jāā masīña. ⁵ Mai, jāā puame mujāārē Dios yaye caroa queti camasārē cū canetōōrīqūē quetire jāā quetibujuwu. Bairo mujāārē tie quetire quetibujurā, jāā risero mena jeto mee jāā quetibujuwu. Espiritu Santo cū catuturiye mena cūārē áti ĩñorī mujāārē jāā quetibujuwu. Tunu bairoa jāā caquetibujuriye macāājē queti, “Caroa queti cariape macāājē niña,” mujāā caññarore bairo ĩrā, caroaro cariape jīcārō tñni mujāārē jāā quetibujū masīōwū. Bairo mujāā tūpu quetibujū āna, caroaro nucūbūgorique mena jāā átiām̄u, caroaro mujāā caātiānipeere bori. Tiera merē caroaro mujāā masīrā.

⁶ Bairi mujāā puame cūā jāā caātiānajērē ĩñacōrī caroaro mujāā átiāninucūña. Tunu torea bairo marī Quetiupau cūārē ĩñacōrī caroaro jīcārō tñni mujāā átiāninucūña. Bairi tunu Espiritu Santo mujāā yeripu useanirīqūē mena mujāā tūgousao joroque cū caāto jūgori popiye tām̄omirācāā, caroaro mujāā tūgousawu Dios yaye caroa quetire. ⁷ Tore bairo mujāā caātiānierē nipetiro Macedonia, bairi Acaya yepaa macāāna catūgousari majā cūā mujāārē na ĩñacōō joroque caroaro mujāā átiām̄u. ⁸ Mujāā caquetibujuro jūgori marī Quetiupau yaye queti nipetiropu jesapetiro baiya. Macedonia, bairi Acaya yepaa jeto meerē etaro baiya. Tocānacāpuā etajesapetiro baiya Dios yaye queti yua. Tunu bairoa nipetiropu macāāna camasā Dios mena mujāā catūgoñatutuānie cūārē masīñama. Bairi jāā puame dise ūnie caroaro mujāā caātiānierē aperā camasārē jāā quetibujūnemoetinucūña, nipetiro mujāā caātiānierē na camasīrō jūgori yua. ⁹ Na puame roque jāārē quetibujūnucūñama mujāārē jāā caññarētarō caroaro jāārē mujāā caátajere. Tunu bairoa wericarā mujāā caññroanucūrārē jānarī, cacati cariape caācū Dios puamerē mujāā catūgousajūgoriquere jāā quetibujūnucūñama. Bairo cūrē tūgousari bero yua, cū caborore bairo jeto átiri cū jettore cū mujāā caātiānijūgorotinuñārē cūārē jāā quetibujūnucūñama. ¹⁰ Tunu bairoa Dios macā Jesús ūm̄recōopu caátácu tunu ati yepapu cū catunuatipeere

nocārō caroaro mena mujãã cacoterije cūārē jãã quetibujunucũñama. Cũ, Jesucristorea cariacoataca cū cañnimitacũārē, cū catioyupi Dios tunu. Bairi Jesús pũame roque roro popiye netōrō marī catãmubujiopeere marī netōmasiō joroque ásupi.

2

El trabajo de Pablo en Tesalónica

¹ Yu yarã, mujãã majũpna merē mujãã masiña atiere: Mujããrē jãã caññañesẽãrĩquẽ cabũgoro majũã amewũ. ² Bairo cabaimiatacũārē, Filipino macããna jãã ĩroetiri tutuaro mena roro jãã átiépewã. Tiere merē mujãã masiña. Bairo jããrē roro na caátiepemiatacũārē, Dios pũame jããrē cū cajuáto jũgori cū yaye queti camasãrē cū canetõõrĩquẽrē mujããrē jãã quetibujũwũ. Tunu bairoa popiye tãmuomirãcũã, Dios cū cajuáto jũgori tũgoñatuarique mena mujããrē jãã quetibujũwũ Dios yaye quetire. ³ Mai, jãã pũame Dios yaye quetire cabũgoro quetibujunucũrã mee jãã ápũ. Tunu bairoa roro jãã caátigarije jũgori noa ũna camasãrē ĩtorã mee tore bairo jãã quetibujũwũ.

⁴ Bairo pũame roque ámi Dios: Jããrē ĩnamairĩ jãã bese yaparori bero, cū yaye queti camasãrē cū canetõõrĩquẽ quetire jãã quetibujũ rotijowĩ camasãrē. Bairi jãã pũame tie quetire mujããrē jãã quetibujunucũña. Bairo jãã caquetibujurijere camasã na ĩñajesoáto ĩrã mee, tore bairo jãã quetibujunucũña. Dios, jãã yeri nipetirore caññabesemasĩ pũame roque quĩñajeso joroque ĩrã, tore bairo jãã quetibujunucũña. ⁵ Merē mujãã masĩrã: Di rũmu ũno daqueoriaca mujããrē jãã busũepũ. Tunu bairoa jãã cadinero wapatapeere tũgoñarĩ mujããrē jãã quetibujũepũ. Dios cũã torea bairo cariape masiñami. ⁶ Tunu bairoa di rũmu ũno aperã camasã jããrē caroaro netõrõ jãã na caátiroapee ũnierē jãã macãẽpũ. Mujãã cũārē tore bairo jãã mujãã caátipeere jãã macãẽpũ.

⁷ Jãã pũame Jesucristo cū cajoricarã apóstolea majã añirĩ, tore bairo mujããrē tutuaro mena caátirotimasĩparã majũ nimirãcũã, tore bairo jãã átirotiepu. Cawĩmarã na cabairore bairo pũame roque mujãã watoare jãã baiñesẽãwũ. Jĩcãõ carõmio cõ pũnaarē cabutio caroaro cõ pũnaarē na ĩñanũnjeri na quẽnonucũñamo. ⁸ Torea bairo jãã cũã mujããrē butioro caññamairã añirĩ Dios yaye quetire caroaro mujããrē jãã quetibujũwũ. ĩo ape watoara nocārõ majũ mujããrē mairĩ, mujããrē caribojagarãrē bairo majũ jãã añi tũgoñanucũwũ! ⁹ Yu yarã, mujãã masĩrã: Popiye tãmuomirãcũã, jããrē carusarijere bõcagarã, tutuaro mena jãã paanucũwũ. Tocãnacã rãmu, ñami, mũnrecõ jãã paanucũwũ. Topũ Dios yaye carõ quetire quetibujũ ãna, ni jĩcãũ ũcũ mujãã mena macããcũrē apeye ũnierē cū jẽni patowãcõgaena, tore bairo butioro jãã paãninucũwũ.

¹⁰ Merē tiere mujãã cũã mujãã ĩñawũ. Torea bairo Dios cũã ĩ masiñami caroaro jĩcãrõ tũni jãã caátĩañajẽrē camasã añirĩ. Tunu bairoa mujãã ĩñubueri majã mena ĩñatutiricaro mano caroaro cariape jãã átiãninucũwũ. ¹¹⁻¹² Tunu bairoa mujãã masiña: Mujãã yeripũ Dios mena mujãã tũgoñanemomasiõ joroque ĩrã, caroaro tocãnacãũpũrea mujããrē jãã juátinemonucũwũ. Capacu cū pũnaarē caroaro na daqueori cū cabeyomasĩrõrẽã bairo caroaro cariape mujããrē jãã juátinemonucũwũ. Tunu bairoa Dios yarã caroaro jĩcãrõ tũni na caátĩninucũrõrē bairo caroaro mujããrē jãã átiãniroticũwũ. Tore bairo mujããrē jãã átiroticũwũ mujãã, Dios cū cabesericarĩ, cū carotimasĩrĩpũpũ nocãrõ cū catutuarijere caññaparã majũ mujãã caãnoi.

¹³ Bairi butioro Diopũre mujããrē jãã jẽnibojanucũña. “Mu ñujãñũña jãã mena,” cū jãã ĩ jẽninucũña tocãnacã rũmũ. Mujãã pũame mai Dios yaye

caroa quetire jāā caquetibujuro tūgori, caroaro jīcārō tūni mujāā tūgousawu. “Camasā yaye queti mee, Dios yaye queti majū roque niña,” ĩrī cariape mujāā tūgousajūgowu. Bairi cariapea Dios yaye queti majūā niña tie mujāārē jāā caquetibujunucūrjē. Bairo mujāā tiere catūgousaricārā p̄amerē tie caroa queti jūgori caroaro ānājēcūna majū mujāā tuao joroque mujāā ātiya. ¹⁴ Yu yarā, tiere mujāā caīroaro jūgori mujāā cūā roro popiye mujāā tām̄uo joroque mujāā āma mujāā ya yepa macāāna. Mujāā cabairicarorea bairo roro popiye tām̄uowā Dios ya poa macāāna Jesús yarā Judea yepap̄u caāna cūā. Na cūārē na ya yepa macāāna judío majā roro na ātiepewā. ¹⁵ Na, judío majāna niñama marī Quetiupau Jesure capajārīcārā. Torea bairo na pajīārenucūñupā profeta majā ānana cūārē. Bairo caātana ānirī jāā cūārē jāā acurewiyojowā. Bairo caāna ānirī nipetiro camasā marī ūnarē boetinuucūñama. ¹⁶ Jāā p̄ame, judío majā caāmerā cūā na canetōmasīpeere borā, Dios yaye quetire jāā caquetibujugamiatacūārē, jāā quetibujū rotietinuucūñama. Tore bairo na caātirotietie jūgori nocārō paio niña na yaye wapa p̄ame. Bairi āme majū tie wapa roro popiye na tām̄uo joroque cū caātipa r̄m̄u cōñarō majū baiya yua.

Pablo desea visitar otra vez a los de Tesalónica

¹⁷ Yu yarā, mujāārē jīcā yutea cārō jāā caāweyoricaro bero, mujāārē ĩñatimirācūā, tocānacānia jāā yerip̄u jāā tūgoña āninucūñā. Bairo mujāārē tūgoñarī butiuro jāā ĩñarāganucūñā tunu. ¹⁸ Bairi mujāā ture jāā āgatūgoñaña bairāp̄ua. Baip̄ua, yu, Pablo p̄ame, “Capee majū mujāārē niña ñesēānucūgu,” mujāā ĩm̄iwū. Bairo yu caātigamiatacūārē, wātī p̄ame tore bairo yu ātimasētītō joroque yu ātinucūñami. ¹⁹ Bairi, ¿noa p̄ame mena tūgoña useanirī cariape jāā tūgoñatutuabujocutī? ¿Noa mena jūgori jāā yerip̄u jīcārō tūni jāā catūgoña useanirījē to ānipetibujocutī? ¡Mujāā mena roque tore bairo jāā baimasīña, marī Quetiupau Jesucristo nemo ati yepap̄u cū catunuatī r̄m̄u caāno yua! ²⁰ Mujāā, mujāā āniña jīcārō tūni jāā yerip̄u jāā tūgoña useanio joroque caāna majū.

3

¹ Bairo n̄ucā jīātiētimiácú yua, “Jīcāñā ato Atenas macāp̄ua yu tuacōāgu,” ĩiwū yu baparārē. ² Bairo ĩrī yua, marī yau Timoteore mujāā t̄p̄u cū yu jowu. Cū p̄ame Jesucristo yaye caroa queti macāājēre Dios cū caquetibujurotirore bairo jāā mena cajūquetibujunemonucūā majū niñami. Bairi mujāārē qūñ̄nau áparo ĩ, cū yu jowu mujāā t̄p̄u. Tunu bairoa mujāārē nemojāñurō Dios mena mujāā tūgoñatutanemo joroque cū áparo ĩ, cū yu jowu. Dios mena mujāā catūgoñatutuarije mena nemojāñurō mujāā yerī ñunemo joroque cū áparo ĩ, mujāāt̄u cū yu jowu. ³ Bairo mujāārē juácure bairo cū caāto yua, ni ūcū mujāā mena macāācū popiye baimicūā, cū cayapapuaetiparore bairo ĩrā, cūrē mujāārē jāā ĩnarotijowu. Merē mujāā masīña atie popiye marī catām̄uonucūrjēre. ⁴ Tunu aveyera, mai mujāā mena ānar̄u roro popiye tām̄uorī mujāā cayapapuaepeere mujāārē jāā quetibujūwu. Bairo mujāārē jāā caīquetibujuricarorea bairo, cabero roro mujāā tām̄uonupā. Merē tiere mujāā masīña. ⁵ Bairo cabairijere n̄ucāētimiácú, dope bairo cariapea Dios mena mujāā catūgoñatutuanierē masīgn, cū yu jēñinarotijowu Timoteore. Mai, yu p̄ame, “Wātī narē carorije macāājē p̄amerē na ātinemo joroque ātibujowm̄i,” ĩ tūgoña uwirī, cū yu jowu. Tunu bairoa jīcārō tūni caroaro mujāā caātiāmerīcōāta, jāā paarique cabūgoro macāājēre bairo tuabujoro ĩ tūgoñarī, cū yu jowu mujāā t̄p̄ure.

⁶ Bairo mujããtu Tesalónicaru yu cajoricu Timoteo ãmerê atopu tunuetayami tunu. Bairo mujãã tupu caetaatacu caroa majũ jãã queti jeatíupi: Caroaro jĩcãrõ tũni Dios mena tũgoñatutuari, caroaro mujãã caãmeomai ãninucũrĩjê quetire jãã quetibũju etaami. Masiritiricaro mano caroaro mena jãã mujãã catũgoñacõãnie cũãrê jãã quetibũjũetaami. Bairo jããrê camasiritiena ãnirĩ nocãrõ butioro, mujããrê jãã cũã jãã caĩñagarorea bairo mujãã cũã butioro jããrê mujãã caĩñaganucũrĩjêrê jãã quetibũjuami Timoteo. ⁷ Bairo cabairo jũgori, yu yarã, nocãrõ popiye cabairã ãnirĩ yapapuarique watoa nimirãcũã, caroaro jĩcãrõ tũni mujãã caãtiãnierê queti tũgori jãã yeri ñutũgoñaña ãmerê. ⁸ Bairo marĩ Quetiupau mena tũgoñatutua jãnaetiri caroaro mujãã caãtie quetire tũgorã, yeri catinemorãrê bairo jãã tũgoñaña yua. ⁹ Bairi, ¿dope bairo puame, “Jãã mena mu ñumajũcõãña,” netõjãñurõ mujãã jũgori Diore jãã caĩpee to ãnibujiocuti? Tunu bairoa caroaro mujãã caãtiãnierê nocãrõ jãã useani tũgoñaõ joroque jãã mujãã caãtiere ñnarĩ, ¿dope bairo puame netõjãñurõ Diore jãã cajẽnipee to ãnibujiocuti? Tore bairo jĩjãti masĩã mano. ¹⁰ Bairi jãã puame umũrecõo, ñami Diore patowãcõrãrê bairo tocãnacã rũmuã cũ jãã jẽninucũña, mujãã tupu jãã majũpuã mujããrê cũ caĩñarotiparore bairo írã. Tunu bairoa jĩcãrõ tũni ñe ñnie rusaricaro mano Dios mena mujãã catũgoñatutuaapeere quetibũju masiõgarã, tore bairo cũ jãã i jeni ãninucũña.

¹¹ Bairi marĩ Pacu Dios cũã marĩ Quetiupau Jesucristo mena mujããrê jãã caĩñarãpãrore bairo Ì, cũ cajuãtinemorõ roque jãã boya. ¹² Tunu apeyera marĩ Quetiupau puame nemojãñurõ mujãã yeripu cãrê masĩnemorĩ tocãnacãũpuã, mujãã ãmeo maimasiõ joroque cũ áparo. Mujããrê jãã camainucũrõrêã bairo mujãã cũã aperã nipetirore na mujãã maimasiõ joroque cũ áparo. ¹³ Tunu bairoa caroaro jĩcãrõ tũni mujãã yeripu mujãã tũgoñatutuaõ joroque cũ áparo. Caroarã ñe ñnie cawapa cũgoena Dios cũ caĩñajoro mujãã ãnio joroque cũ áparo marĩ Pacu Dios, marĩ Quetiupau Jesucristo nipetiro cũ yarã ángelea mena ati yeparu cũ tunuatĩ rãmũrê yua. Bairoa to baiãto.

4

La vida que agrada a Dios

¹ Yu yarã, apeyera marĩ Quetiupau Jesucristo cũ carotiro jũgori atore bairo mujããrê jãã átirotiã: Marĩ Pacu Dios cũ caĩñajesorije ñnierê mujããrê jãã caquetibũjũricarorea bairo jĩcãrõ tũni caroaro áticõã ninucũña. Merê torea bairo mujãã átiãniña bairãpuã.

² Merê mujãã masĩña marĩ Quetiupau Jesucristo cũ carotimasĩrĩjê jũgori mujããrê jãã caãtiroticũrĩquêrê. ³ Caroarã, cũ cajericaworicarãrê bairo caãna, cũ yarã ñe ñnie carorije áperã mujãã caãno boyami Dios. Ati rupau mena roro átieperique ñnierê áperã, caroaro mujãã caãno boyami. ⁴ Bairi canũmocũcũ, cũ numo majũ meña jeto ñcũbũgorique mena, ñe ñnie wapacũtato mano, caroa wãme cũ caãtiãnimasĩrõ ñũña. ⁵ Diore camasiẽna na rupau caborore bairo, roro átaje mena na caãtinucũrõrê bairo ápericõãña. ⁶ Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcũ apeĩ numo ùcõrê ìtori, roro cũ átiepeeticõãto. Tore bairo caãtipairãrê tutuaro mena roro na baiõ joroque átiãmi marĩ Quetiupau. Tie nipetirijere merê mujããrê jãã quetibũju yaparowu. ⁷ Mai, Dios puame, “Roro caãtiãna majũ na ãmarõ,” Ì mee, marĩ beseyupi. Cũ yarã, cũ caricaworicarã caroarã marĩ caãno puamerê boũ, marĩ beseyupi. ⁸ Bairi ni ùcũ atie jãã caãtirotirijere cũ caboeticõãta, camasocũ ùcũrê cũ baibotioũ mee baiãmi. Dios, mujããrê Espĩritu Santore cajoricu majũ puame roquere cũ baibotioũ átiãmi.

⁹ Apeye, ñubueri majã mena ãmeo mairĩqũẽ macããjẽ p̃amerã capee mujãã yu caquetibuj̃woatujopee mee niña. Merẽ Dios p̃ame tocãnacãũp̃na mujãã ãmeo maimasiõ joroque mujãã ásupi. ¹⁰ Merẽ torea bairo nipetiro marĩ yarã ñubueri majã Macedonia yepa macããnarẽ caroaro na mujãã mai ãninucũña. Bairi jãã yarã, nemojãñurõ mujãã caãmeomaimasiĩjẽ to ãninemonutuo joroque mujãã caato roque jãã bomajũcõãña.

¹¹ Caroaro yeri jõrõ jãñurĩp̃na ãnicõã ninucũña. Aperã turip̃u patowãcõ ñesẽãtĩcõãña. Mujãã majũã mujãã yaye paarique mujãã cacũgorijere caroaro jĩcãrõ tãni paacõã ninucũña mujããrẽ jãã caquetibuj̃u cũricãrõrẽã bairo yua. ¹² Tore bairo mujãã caãtiãnimasiãta, aperã caroaro nucũbugorijere mena mujãã iñagarãma. Tunu bairoa dise ñnierẽ cabopacaena majũ mujãã tuagarã, caroaro jĩcãrõ tãni mujãã capaa ãnimasiãta yua.

El regreso del Señor

¹³ Yu yarã, tũgopeoya: Cariacoatana Jesucristo yarã na cabairije macããjẽ cũãrẽ mujãã camasiõrõ jãã boya. Tiere mujãã camasiẽpata, aperã Diore catũgõusaenarẽ bairo Jesucristo cũ catunuatĩpee mena mujãã tũgõñatutuacoteetibujorã. Bairi tiere mujãã camasiõrõ jãã boya. ¹⁴ Merẽ cariape Jesús riacoamicũã, tunu cũ cacatiriquere marĩ masiña. Bairo cariape camasiãrã marĩ caãmata, “Jesure cũ cacatioricareo bairo, cũrẽ tũgõsari cariaricarã cũãrẽ na catiogũmi Dios,” marĩ i masĩmajũcõãña.

¹⁵ Bairi mujããrẽ atore bairo jãã quetibuj̃ya marĩ Quetiupaũ cũ caquetibuj̃mrotiro jãgori: Marĩ Quetiupaũ nemo cũ catunuatĩ rãmãrẽ mai marĩ, cacatiocõãna p̃ame, cariaricarã jũgoye marĩ jeãecoetigarã. ¹⁶ Mai, cajũgoye jĩcãũ caroti ya riserore marĩ tũgogarã. Jĩcãũ arcãngel cũ cabũsũrijere marĩ tũgogarã. Tunu bairoa Dios yaro putĩcaro trompeta cũãrẽ marĩ tũgogarã. Bairi marĩ Quetiupaũ cũã cũ majũp̃na ãmũrecõõp̃ni ruiatĩgũmi. Bairo cũ caruiatõ yua, Jesucristore tũgõsari cariaricarã p̃ame catitunujũgogarãma.

¹⁷ Bairo na cacatinemorõ berop̃u marĩ ti yũteare cacatiãna p̃ame na jĩcãrõ marĩ jeãecogarã oco poari watoap̃u yua. Bairo oco poap̃u ánã, marĩ Quetiupaũre jõbuiũ cũ marĩ bocãgarã. Bairo marĩ Quetiupaũre cũ bocãetari, cũ mena tocãnacã rãmna marĩ ãnicõã ninucũgarã. ¹⁸ Bairi mujãã p̃ame atie jãã caquetibuj̃rijere tũgori tocãnacãũp̃na ãmeo yeri ñuo joroque ãmeo átinemoña.

5

¹ Yu yarã, marĩ Quetiupaũ cũ catunuatĩpee p̃amerã, “Ti yũtea, o cũ miũp̃u majũ atĩgũmi,” mujãã yu caĩwoatujopee mee niña. ² Merẽ caroaro majũ mujãã masiña: Marĩ Quetiupaũ p̃ame, “Ti rãmũ etagũmi,” caĩmasiã mani rãmũ majũ tunu etagũmi. Jĩcãũ yajari majõcũ ñami camasiã mano cũ cayajau etarore bairo camasiã mano etagũmi ati yepap̃ure. ³ “Caroaro yerijõrõ merẽ marĩ ãnicõãña. Ñe ñie maniña,” camasiã na caĩãno, caãno tũsarooa, na cayasipa rãmũ na etagarõ. Carõmio bairi rupã caãcõ, pũnaa cutigo, caãno tũsarooa cõ cawisiojũgorore bairo na etagarõ. Cõ p̃ame cõ capũnaa cutipeere dope bairo rutimasiẽtĩñamo. Torea bairo dope bairo rutimasiẽtĩgarãma na cayasipee narẽ caetarijere.

⁴ Yu yarã, mujãã p̃ame canaitĩãrõp̃u caãnarẽ bairo mujãã baietiya. Bairi mujããrẽ, marĩ Quetiupaũ cũ catunuatĩari rãmũ p̃ame yajari majõcũre eta acũoricarore bairo mujãã camasiẽto mujãã eta acũoetigarõ. ⁵ Nipetiro mujãã caroa macããjẽrẽ caãna ãnirĩ cabusuro macããna ãmũreco macããnarẽ bairo caãna mujãã ãniña. Carorije macããjẽrẽ caãtipairã, ñami canaitĩãrõ

macããnarê bairo caãna mee marĩ ãniña. ⁶ Bairi aperã na cabainucũrõrê bairo masacatiena cabaicoteetiparã marĩ ãniña. Cacãnirãrê bairo baiena, masacatiri caroarõ caãtiãnicoteparã marĩ ãniña marĩ Quetiupaure. ⁷ Camasã cacãnirê ñamirê cãninucũñama. Aperã caeticũmupainucũrã cãã ñamirêã eticũmunucũñama. ⁸ Marĩ puame roque cabusuro, uñureco macããnarê bairo caãna ãnirĩ tocãnacãnia caroa macããjê jetore caãtiãnicotenucũparã marĩ ãniña ti rũmu caetaparo jũgoye. Dios mena marĩ catũgoñatutuarije, marĩ caãmeomaimasĩrĩjê jũgori wãtirê marĩ eñnotagarã. Soldau ãpõã jutiro mena cũ rupaurê jãñatori cũ caãnorêã bairo marĩ cãã Dios marĩ cũ canetõõpeere caroarõ marĩ ãtiãnicotegarã. ⁹ Mai, marĩ, cãrê catũgousarã puame, “Roro ropiye cabaiparã nigarãma,” ĩrĩ cũ cabesericarã mee marĩ ãniña. Marĩ Quetiupaũ Jesucristo jũgori cũ canetõjãtiparã majũ roque marĩ ãnijũgoyupa. ¹⁰ Bairi Jesucristo puame marĩ yaye wapa jũgori yucupãĩpu riayupi. Cacatirã, o cariacoaana nimirãcãã, cũ, Jesucristo cũ cacatinemorĩcãrõrêã bairo marĩ cãã cũ jĩcãrõ marĩ cacatiãnipeere boũ, marĩ riabojoyupi. ¹¹ Bairi mũjãã cãã tocãnacãũpuã ãmeo yeri ñuo joroque, yeri tutuarã ãmeo átinemoña. ãmerê tore mũjãã caãmeo átiãninucũrõrêã bairo ãmeo áticõã ninucũña.

Pablo aconseja a los hermanos

¹² Yũ yarã, apeyera atore bairo mũjããrê jãã átirotiya: Mũjãã watoa ca-paãna, marĩ Quetiupaũ cũ caborore bairo mũjããrê caquetibũju jũgonucũrãrê nucũbũgorique mena na ĩñaña. ¹³ Bairi mũjããrê caroarõ na cajuãtinemorõ jũgori, na ĩroari bũtioro na maĩña. Tocãnacãũpuã ãmeo asiaticaro mano caroarõ yeri ñurã ãnicõã ninucũña.

¹⁴ Tunu bairoa, yũ yarã, atie cããrê mũjããrê jãã átirotiya: Capaagaena, cateeyepairãrê tutuaro mena na quetibũjuya. Aperã yapapuarãrê bairo caãna cããrê yeri ñuo joroque na ása. Tunu bairoa cayeri tũgoñatutuawẽpũẽna ñna cããrê caroarõ na juãtinemoña. Nipetiro camasãrê pajutiricaro mano caroarõ jĩcãrõ tãni na quetibũjuya.

¹⁵ Tunu apeyera tũgomasiña: Ni ũcũ roro mũjããrê cũ caãpata, mũjãã puame cãã roro cũ átiãmeticõãña. Atore bairo puame ása: Tocãnacãni jãñurĩpuã caroa macããjê puamerê na átiãmeña. Mũjãã majũ cãã tore bairo átiri, nipetiro camasã cããrê caroa wãme jetore na átiãninucũña.

¹⁶ Tocãnacã rũmuã useanirõ caroarõ áticõã ninucũña marĩ Quetiupaũ cũ caĩñajoro. ¹⁷ Di rũmu rusearicaro mano tocãnacãnia Diore cũ jẽnicõã ninucũña. ¹⁸ “Dios, jãã mena mu ñujãñuña,” qũĩ jẽninucũña, nipetiro mũjãã caãtiãnierê ĩñarĩ yua. Jesucristore catũgousarã ãnirĩ tore bairo mũjãã caãtiãnipeere boyami Dios.

¹⁹ Mũjãã yeripu Espĩritu Santo jũgori caroa wãme mũjãã caãtinucũrĩjêrê to yasio joroque ãmeo ápericõãña. ²⁰ Tunu bairoa Dios na cũ camasĩõrõ jũgori caquetibũjunucũrã yaye quetire tũgoteeticõãña. ²¹ Bairãpuã, tũgoñamasĩrĩ caroarõ tũgoña beseya na caquetibũjurijere. Caroa wãme na caque-tibũjurije puamerê átiãña. ²² Tocãnacã wãme carorije macããjêrê jãnarĩ tunu átinemoeticõãña.

²³ Torecũ, marĩ Pacũ Dios marĩ yeri ñuo joroque caãcu puame caroarã ñe ũnie wapa cãgoena mũjãã ãnio joroque cũ áparo. Mũjãã rupau, mũjãã yeri, mũjãã camasacutiãnie nipetirore caroarã ugueri mánarê bairo mũjãã cũ áparo Dios, marĩ Quetiupaũ Jesucristo cũ tunuatiparo jũgoye. ²⁴ Mũjããrê cabesericũ cañuũ majũ niñami. Bairi nipetiro atiere cũ caĩrĩcãrõrêã bairo átimajũcõãgumi.

Saludos y bendición final

²⁵ Y_u yarã, jãã cããrẽ Diop_ure jãã m_ujãã jẽnibojanucũwã.

²⁶ Marĩ yarã nipetiro catũgo_usari majãrẽ caroaro n_ucũb_ugorique mena na bocári tocãnacãũ_uãmeo jẽninucũña.

²⁷ Bairi marĩ Quetiupa_u cã carotiro mena nipetiro marĩ yarã ñubueri majãrẽ m_ujãã y_u jãgobue rotijoya ati carta mena y_u caquetib_uj_uwoatujorijere.

²⁸ Marĩ Quetiupa_u Jesucristo caroare m_ujãã cã jonemoáto m_ujãã nipe-tirore.

Tocãrõã niña atie quieti y_u cawoaturije.

Segunda Carta de San Pablo a los TESALONICENSES

Saludo

¹ Yñ, Pablo cawāmeссн, Silvano, bairi Timoteo menarē mujāā yñ woajoya tunu ati cartare mujāā ñubueri majā, jāā bairārē bairo caāna Tesalónica macā macāānarē. Tunu bairoa mujāā, marī Pacu Dios, bairi marī Quetiupau Jesucristo mena jīcārōrē bairo caānarē mujāā quetibujñ woajou yñ átiya.

² Caānijūgoro atore bairo mujāārē ñiña: Marī Pacu Dios, bairi marī Quetiupau Jesucristo mena mujāārē caroare na jonemoáto. Tunu bairoa caroa yericutaje cūārē na jonemoáto.

Dios juzgará a los pecadores cuando Cristo vuelva

³ Yñ yarā, yñ bairārē bairo caāna, jīrījāñurō Dios mena mujāā tūgoña tutuanemonucūña. Tunu bairoa tocānacāpura mujāā caāmeomairījē cūā jīrījāñuri to āninemo joroque mujāā átiya. Bairi jāā pñame tiere tūgoñarī, “Mñ ñujāñuña jāā mena,” Diore jāā ĩnucūña, tore bairo cajēninucūpee jāārē cañurō caāno jūgori. ⁴ Bairi tocānacāpau macāāna ñubueri majā ture etarā, caroaro mujāā caátianierē jāā quetibujñucūña. Atope bairo jāā ĩnucūña nipetirore: “Marī yarā Tesalónica macā macāāna butiuro popiye baimirācūā, ‘Ñugaro. Tūgoñaenarē bairo marī tūgoñanetōōcōāgarā,’ ĩnucūñama. Bairo ĩrī, Jesucristo yaye quetire jānaena cū mena tūgoñatutuacōā ninucūñama,” jāā ĩ quetibujñucūña nipetirore.

⁵⁻⁶ Bairo roro popiye baimirācūā, canēcārā ānirī Dios cū carotimasīrīpau caápārā majū mujāā āniña. Dios pñame, “Yutu na caatō ñuña,” ĩñami. Mujāārē roro caāna roquere popiye na baio joroque na átigumi Dios. Bairi noa ũna tiere catūgoñarā, “Cariape átiyami Dios,” ĩ masīñama. ⁷ Dios pñame popiye mujāā cabairijere mujāā yerijāāō joroque mujāā átigumi. Jāā cūārē bairoa jāā átigumi, marī Quetiupau ati yepapñ nemo cū catunuetari rñmñ caāno. Cū yarā ángelea catutuarā mena umurecōopñ peero cañwāmurījē ũnie watoapñ cū caatī rñmurē tore bairo marī átigumi. ⁸ Ti rñmurē Diore camasēnarē popiye na baio joroque na átigu átigumi marī Quetiupau Jesucristo. Camasā na carorije wapare cū canetōōrīqūē macāājē caroa quetire caboenaerē popiye na baio joroque na átigu átigumi. ⁹ Na pñame marī Quetiupau mena manigarāma. Bairi cū catutuarijere, cū caasiyabatorije cūārē di rñmñ ũno ĩñatigarāma. Apero nocārō cayoaropñ cū carerā ānirī popiye baigarāma tocānacā rñmñ. ¹⁰ Jesús nemo cū catunuetari rñmñ cū yarā qñiroagarāma. Nipetiro cū yaye quetire catūgousarā cū basapeogarāma. Mujāā, Tesalónica macāāna, merē mujāā cūā cū yaye quetire mujāārē jāā caquetibujñero bero, tiere mujāā tūgousawñ. Bairi mujāā cūā cū mujāā basapeogarā ti rñmñ caāno.

¹¹ Bairo mujāā caátiparore bairo ĩrā, tocānacānia mujāārē Diopure jāā jēnibojanucūña. Atope bairo jāā ĩnucūña: “Tesalónica macā macāāna, mñ cabesericarā majū na caānoi, caroaro átianajerē na joya. Tunu mñ cajuátimasīrījē jūgori nipetiro caroaro na caátigarijere na átimasī āmarō. Jesucristo mena catūgoñatutuarā ānirī cū carotirore bairo na átimasīpeycōā āmarō,” jāā ĩ jēnibojanucūña marī Pacu Diore. ¹² Tore bairo mujāā, Tesalónica macā macāāna, caroaro mujāā caátore ĩñarā, camasā nipetiro marī Quetiupau Jesucristore qñiroagarāma. Jesucristo pñame cū pacñ, Dios mena

mujjäärē ĩñamaiñami. Bairi cū pacu cū caļjūgoyeticūrīcārōrēā bairo mujjää cūārē mujjää ĩroagumi Jesús.

2

Aclaraciones sobre el regreso del Señor

¹ Apeyera tunu yu yarā, yu bairārē bairo caāna, mujjäärē yu quetibujunemoña. Marī Quetiupaḡ Jesucristo nemo cū catunuetapa rūmḡ, marīrē nei acū cū cabaipeere, cū mena marī caneñapa rūmurē mujjää yu quetibujunemoña: ² Mujjää catūgoña āninucūrōrēā bairo tūgoñacōā ninucūña. Ape wāmerē tūgoñamawijaeticōāña. “Merē etaya Jesús cū catunuetari rūmḡ,” aperā ricaati na caļquetibujurijere caānorē bairo tūgoeticōāña. Bairi aperā, “Espīritu Santo cū camasīrījē jūgori jāā ĩña,” o “Aperā camasīrā na caquetibujurije jūgori jāā ĩña,” o “Carta mena na caquetibujuro jūgori jāā ĩña,” na caĭata, caānorē bairo na tūgoeticōāña. Jīcāārā, “Pablojää bairo woatu quetibujoupa,” caīrā nimirācūā, caļtopairā niñama. ³ Petoaca queti mena tūgomawijaeticōāña. Bairo pḡame baigaro: Marī Quetiupaḡ nemo cū caetapa rūmḡ jūgoye, capāārā majū Diore cabaibotiori majā nigarāma. Bairo na cabairipaḡa na mena macāācū jīcāū rorije caātipai cañuecū majū buiaetagumi, cabero peero caūpetietopḡ caāpān pḡame. ⁴ Cū pḡame Diore caļñatei ānirī Dios yaye macāājē nipetirije caroa tūgoñarīqūērē boetigumi. Diore marī caļroarije ũnie cūārē boetigumi. Templo Dios ya wīipḡ cūārē trono quetiupaḡ ruiricaropḡ jāānumugumi, “Diore bairo caācū yu āniña,” caļ ānirī. Tunu bairoa camasārē, “Dios niñami,” na ĩō joroque na baitogumi.

⁵ Merē mujjää mena ācū, atorea bairo mujjäärē yu quetibujuwḡ. Tiere mujjää masīrā. ⁶ Mujjää pḡame merē mujjää masīña rorije caātipai tāmurī cū caapériere. “Dios cū caļcūrīcā rūmḡ caetaparo jūgoye etabuia masīētīñami,” mujjää ĩ masīña. ⁷ Bairo tāmurī cū caapérimitacūārē, merē roro camasārē cū caātipēe cōñarō majū baiya. Bairi cūrē caēñotau cū capitiwiyparo jeto rasaya cū cabuiaetaparo jūgoye. ⁸ Bairo cū capitiwiyoro hero buiaetagumi rorije caātipai pḡame. Bairo cū cabuiaetamiatacūārē, marī Quetiupaḡ Jesús pḡame cū camasīrījē jūgori cū pajīarocacōāgumi. Tunu bairoa nemo cū caetari rūmḡ caāno cū caasiyarije jūgori cū yasio rocacōāgumi. ⁹ Mai, Jesús cūrē cū capajīāparo jūgoye, capee camasārē ĩtori átijēño ĩnogumi rorije caācḡ pḡame. Wātīā quetiupaḡ, Satanás cū camasīrījē jūgori capee átijēño ĩnogumi cariape mee macāājērē. ¹⁰ Bairi capee wāme na ĩtomasīgumi peeropḡ caāpārārē. Na pḡame cariape quetibujuriquere caboena ānirī, tunu Jesucristo camasā na carorije wapare cū canetōōrīqūē cūārē caboena ānirī peeropḡ caāpārā majū nigarāma. ¹¹ Bairi Dios pḡame ricaati na catūgousarije jūgori wātī narē cū caļtorijere na ēñotabojaetigumi. ¹² Bairo na cabairoi, “Peeropḡ na yu jogḡ,” na ĩgumi Dios, nipetiro cariape quetibujuriquere catūgogaenarē, carorije jetore caātijesorā na caāno jūgori.

Escogidos para ser salvados

¹³ Cabaimiatacūārē, jāā pḡame tocānacānia marī Pacu Diore, “Mḡ ĩujjāñuña jāā mena,” caļparā jāā āniña, jāā yarārē bairo caāna Jesucristo cū camairā mujjää caāno jūgori. Dios pḡame mujjäärē besejūgoyupi caāñijūgoripaḡpḡa, cū yarā cū canetōōparā mujjää caāñiparore bairo ĩ. Tunu bairo cū yaye queti caānorē bairo cariape quetibujuriquere mujjää catūgousaro jūgori, cū Yeri Espīritu Santo pḡame cañurā Dios mena jīcārō caāñiparā mujjää ānio joroque mujjää ātiyami. ¹⁴ Dios camasā na carorije wapare cū canetōōrīqūē macāājē

mujãärê jãã caquetibujarique mena jügori mujãärê piire bairo mujãã ásupi, cü canetöörícärã mujãã cañnijãtiparore bairo í. Marí Quetiupau Jesucristo mena jïcãrörê bairo nocãrö caroarö cañnopu mujãã cañnimasíparore bairo í, tie jügori piire bairo mujãã ásupi mujãã cüärê.

¹⁵ Bairo yu yarã, yu bairãrê bairo caãna, Dios yaye quetire tũgoña jãnaeticöãña. Caroarö átiãnajê ünïe jetore áticöãña. Mujããtu ãna, mujãärê jãã caquetibujariquere masiritieticöãña. Tunu bairoa mujãärê jãã cawoatu-quetibujariquere cüärê masiritieticöãña. ¹⁶ Bairo yua, marí Quetiupau Jesucristo, marí Pacu Dios cüã maríre íñamairí marí beseyupi. Bairo marí beseri popiye cabairicará marí caãno jügori caroa yericataje capetietiere marí joyupi. Nipetiri wãme caroarö marí cü caátigariquere caãnorê bairo caroarö marí cacotemasípee cüärê marí joyupi. ¹⁷ Tore bairo mujãã joyupi, yeri tutuaro mena mujãã ãnimasíö joroque í. Tunu bairo caroarö átiãnajê jetore mujãã átiãnimasíö joroque í, mujãã joyupi. Bairo caãna ãnirí mujãã cabusurije tocãnacã wãme caroa jetore mujãã í masígarã. Mujãã caátie cüã caroa jeto nigaro.

3

Oren por nosotros

¹ Yu yarã, yu bairãrê bairo caãna, catusari wãme mujãärê ñiña: Jãã cüärê Diopure jãã mujãã cajëñibojaro jãã boya. Tãmurí marí Quetiupau yaye queti nipetiropu cajesanucãpetiparore bairo írã, jãärê mujãã jëñibojagarã. Tunu bairoa nipetiro camasã tiere tũgorã, na caíroapparore bairo írã mujãã jëñibojagarã. Mujãã, Jesucristo yaye quetire mujãã caíroajügoricarorea bairo na cüã na caíroapeere jãã boya. ² Tunu ati yepapu rorije caãna, bairi ricaati catũgoñanucürã cüã ñiñama. Na ñna Dios mena tũgoñatutuatiyama. Bairi na ñna jãärê roro na caátigaro, Dios cü caëñotaparore bairo írã, jãärê mujãã jëñibojagarã Diopure. ³ Marí Quetiupau puame cariape caácsu ñiñami. Bairi mujãã juátigumi cü yaye quetire mujãã catũgoñajãnaetiparore bairo í. Roro wãtí jügori mujãã cabainucüríjê cüärê mujãã ëñotabojagumi. ⁴ Bairi mujãã, Jesucristore catũgousarã ãnirí, “Marí caátitiricarore bairo átinucüñama. Bairo jeto áticöã ninucügarãma tocãnacã rüma,” jãã í tũgoñatutuacöãña mujãã caátianierê. ⁵ Bairi marí Quetiupau puame, Dios mujãärê cü camainucürörêã bairo mujãã cüã mujãã ãmeo maimasíö joroque cü áparo. Tunu bairoa popiye cabairã mujãã cañniatácüärê, Jesucristo cü canucãmasíricãrörêã bairo mujãã cüã tũgoñaenarê bairo tiere mujãã tũgoñanetömasíö joroque cü áparo.

El deber de trabajar

⁶ Yu yarã, yu bairãrê bairo caãna, marí Quetiupau Jesucristo cü catuturije mena atore bairo jãã átirotiya mujãärê: Ni ücü capaagaecu menarê bapacüpericöãña. “Dios yau yu ãniña,” caí cü cañniatácüärê, jãã caquetibujucüríqüërê cü catũgousagaeticöãta, cü mena ãmericöãña. ⁷ Mujãã mena ãna, jãã caátajere caíñarícärã ãnirí merê mujãã masíña caroarö paari mujãã caátianipeere. Mujãã mena ãna, paena jãã ãmewü. ⁸ Ni jïcãü ücürê ugariquere wapatiena, jãã ugaeru. Wapatiri jeto jãã uganucüwü. Ni ücü mujãã mena macããcürê patowãcögaena, ñamii, umurecöo jãã paawu. ⁹ Jãã cabuerije wapa mujãã yaye ugariquere cajëñnimasíparã nimirãcüã, mujãärê jãã jëñipato wãcöepã. Caroarö jãã paaíñowü, jãã caátie mujãã caíñacöparore bairo írã. ¹⁰ Mujãã mena ãna, atore bairo mujãärê jãã í quetibujucüwü: “Ni

jĩcãũ ùcũ capaagaecũ ɣgarique cũãrẽ cũ ɣgaeticõãto,” jãã ĩ cũwũ. ¹¹ Bairo jãã caĩrĩqũẽ caãnimiatacũãrẽ, mũjããtũ caatĩatana atore bairo jãã ĩnucũñama: “Tesalónica macããna jĩcããrã paaena ãninucũñama. Ñerẽ caáperã ãnirĩ aperã tũripũ patowãcõ ñesẽãnucũñama,” jãã ĩ quetibũjũnucũñama. ¹² Bairi marĩ Quetiupãũ Jesucristo cũ carotimasĩrĩjẽ mena atore bairo na ùna capaagaenarẽ jãã ĩña: Caroaro paaya mũjãã cũã, mũjãã cabopacarijere mũjãã cawapata ãnimasĩparore bairo ĩrã.

¹³ Yũ yarã, yũ bairãrẽ bairo caãna, caroaro mũjãã caatĩãnierẽ átijũtĩri jãnaeticõãña. ¹⁴ Ni jĩcãũ ùcũ ati carta mena mũjããrẽ jãã caquetibũjũrijere cũ catũgoũsaeticõãta, roro cũ caátiere ĩñaposeroya. Cũ mena bapacũpericõãña, roro cũ cabairijere tũgoñabobori cũ yeri cũ catũgoñawasoaparore bairo joroque ĩrã. ¹⁵ Bairãrũna, mũjãã pesure bairo qũĩñaeticõãña. Mũjãã baire bairo caãcũ cũ caãnoi, caroaro mena cũ beyoya.

Bendición final

¹⁶ Marĩ Quetiupãũ caroa yeri cutajere cajoãninucũũ pũame tocãnacã rũmũna noo mũjãã caãno cãrõrẽ caroa yericutaje, tocãnacã wãmerẽ cũ jonemoãto. Mũjãã nipetiro mena cũ ãmarõ marĩ Quetiupãũ Jesús.

¹⁷ Yũ, Pablo, atie yũ caũurotijorijere yũ majũpũna woatujou yũ átiya. Atore bairo jeto yũ átinucũña nipetirije camasãrẽ yũ caquetibũjũwoajonucũĩ cartarire. ¹⁸ Marĩ Quetiupãũ Jesucristo caroare cũ jonemoãto mũjãã nipetirore. Tocãrõã niña atie queti yũ cawoaturije.

Primera Carta de San Pablo a TIMOTEO

Saludo

¹ Yá, Pablo, Jesucristo yá, apóstol majü yá ãniña. Dios marí carorije wapare canetõricá pñame marí Quetiupá Jesucristo mena cã yaye quetire cã caquetibujarotijoricu yá ãniña. Bairi marí pñame Jesucristo mena cariapea catãgoñatutuarã marí ãnicõã ninucũña cabero marí cã caátipee jügori.

² Timoteo, murẽ ati cartare mü quetibujá woajó yá átiya. Mü pñame yá macãrẽ bairo caãcũ mü ãniña, yá caquetibujariquere tãgousari bero yurea bairo Jesucristo mena mü catãgoñatutuarie jügori. Bairi marí Pacu Dios, marí Quetiupá Jesucristo mena caroare mü cã jonemoáto. Caroaro ãmeo maimasiriquẽ cããrẽ mü cã jonemoáto. Tunu bairoa caroaro yerijõrõ ãnajẽ cutaje cããrẽ cã jonemoáto murẽ.

Advertencia contra enseñanzas falsas

³ Mai, Macedonia yepapü yá caápáro jügoye, Efeso macãpü murẽ yá tuarotiwá. Bairo murẽ topü tuarotiri, atore bairo mü ñiwü: “Yá yá, Timoteo, ato Efesopü mü tuawa mai. To Efeso macããna jicããrã ricaati caquetibujunucũrãrẽ caroaro na mü beyowa,” mü ñicũwü. ⁴ “Tunu bairoa apeye quetibujarique, na ñicũjãã ãnana na caátianajẽ na cajãnagaetie cããrẽ na quetibujunemoeticõãto tocãrõã,” ñiwü. “Tiere na catãgousaetiparore bairo Í, na mü quetibujawa ricaati cabueri majãrẽ,” mü ñiwü. Tie quetibujarique pñame ãmeo busarique netõricãrõrẽ bairo jeto caátie ninucũña. Tie ñnie buerique cañuete ñiña. Bairi tie pñame tãgoñatutuarique mena nemojãñurõ Dios marí cã caátigajügoriquere tãgousa masiã manio joroque caátie ñiña.

⁵ Mai, yá pñame atore bairo bori, tore bairo mü yá quetibujá roticũwü to Efeso macããnarẽ: “Ti macã macããna tocãnacãpñca caroaro yeri ñuriquẽ Dios cã cajorije mena na ãmeo maiáto. Caroa wãme na tãgoñariquẽ cãparo. Tunu bairoa cariapea jicãrõ tãni ñtoricaró mano Dios mena na tãgoñatutuáto,” ñi tãgoñajügowü. ⁶ Bairo yá caíquetibujumiatacããrẽ, jicããrã to macããna tãgomawijiacoayama. Bairo tãgomawijiari yá, ñerẽ átiri mee tie jettore ãmeo busarique netõcõã ninucũñama. ⁷ Tunu bairoa Dios camasãrẽ cã caátiroticũrĩquẽrẽ cajügo bueri majã majü niganucũñama, na majüã na caátirotirijere catãgojãtiena nimirãcãã yá. Tunu bairoa, “Jicãrõ tãni majü buerã jãã átiya,” cairã nimirãcãã, na cabuerije cããrẽ tãgomasiẽtinucũñama.

⁸ Bairãpñca marí masiña: Moisés ãnacü cã caátiroticũrĩquẽ caroa cañurijẽ ãno baiya, tie carotigajügoricarore bairo jicãrõ tãni marí caápata. ⁹ Bairi tocãnacã wãme roticũrĩquẽ caátianierẽ marí tãgoñanemoto. Caroaro camasãrẽ caátiani majãrẽ popiye na tãmüo joroque na áperiya. Carorã roquere torea bairo átimasñiña. Ati wãme rorije caána roquere popiye na tãmüo joroque na átiya roticũrĩquẽ: Roro caasiapairã, roro cabaibotioipairã, cañuena, carorije macããjẽrẽ caána, Diore boetiri Dios yaye bueriquere canucãbugoena, na pacu, na paco cããrẽ capajããreipairã, aperã capajããrĩ majã ñnarẽ popiye na baió joroque caátie ñiña. ¹⁰ Tunu bairoa roro na rupá macããjẽ mena caĩmua o carõmia cãã caátiepairã, caĩmua carõmio mena áto ñnorẽã, na majüã roro caána, carõmia cãã torea bairo na rupá mena roro caátiepairã, aperã camasãrẽ cajerutinucũrã, caĩtopairã, aperã, “Caãnorẽ bairo Dios mena

jãã ñña,” m̄nana Dios cū caññajoro cañrã, na, nipetirore popiye na baio joroque na átimasñña Moisés ãnacū cū caroticũrĩqũẽ p̄ame. Bairo p̄ame roque ñgn ñña: Nipetiro camasã cañurĩjẽ Dios yaye quetibujarique macããjẽ nipetirijere caboena popiye na baio joroque ñ cũñupĩ Dios tie roticũrĩqũẽrẽ marĩ ñicãjãã ãnana mena. Roro na caãtiãnierẽ na masiãto ñ, tiere cũñupĩ Dios. ¹¹ Yñ yañ, atie caroa cañurĩjẽ buerique p̄ame Dios yaye macããjẽ queti camasãrẽ cū canetõrĩqũẽ queti majũ ñña. Bairi Dios p̄ame nocãrõ cañuu majũ ãnirĩ tie cū yaye quetire yñ quetibujũ rotijowĩ nipetiro camasãrẽ.

Gratitud por la misericordia de Dios

¹² Marĩ Quetiupau, Jesucristo p̄ame nocãrõ tũgoñatutuariquere yñ jowĩ, cū carotirore bairo yñ átio joroque ñ. Bairo yñ átiri, cū yaye quetire yñ quetibujũ roticũwĩ. Bairo tiere tũgoñarĩ yñ p̄ame butioro, “Yñ mena m̄ ñumajũcõãña,” cū ñi basapeonocũña yua. ¹³ Tũgoñijate mai, cajũgoyep̄are Jesucristo yaye macããjẽrẽ roro ñi boyetiepenucũwã. Bairo roro ñ boyetieperi yua, cū yaye quetire catũgõsarã cũãrẽ roro popiye na baio joroque na yñ átiepenucũwã. Bairo caãcũ yñ caãnimiatacũãrẽ, Dios p̄ame butioro ñiñamainupĩ. Mai, yñ p̄ame Jesucristore camasãcũ majũ yñ ãmũ. Torecũ, roro yñ caãtaje cũãrẽ, “Carorije ãno,” ñi masiẽpũ mai. ¹⁴ Bairo nocãrõ majũ yñre caññamai ãnirĩ, nocãrõ paio cū yaye macããjẽ caroare yñ jowĩ. Bairo yñ jori, cū mena jicãrõ tũni tũgoñatutuasãrĩqũẽ cũãrẽ yñ jowĩ. Tunu bairoa Jesucristo jũgori Diore nocãrõ marĩ camaimasĩnucũrĩjẽ cũãrẽ yñ jowĩ.

¹⁵ Apeyera atie Jesucristo yaye queti yñ caquetibujup̄ee caãnorẽ bairo cariape ñña. Tiere nipetiro camasã ati ãm̄recõo macããna na camasĩpee ñña: Jesucristo p̄ame ati ãm̄recõop̄are asũpi, nipetiro roro na caãtie wapa cabuicnarẽ na netõũ acũ. Mai, yñ roque roro majũ, carorije yñ caãtaje jũgori cawapacũcũ majũ yñ ãnimiwũ aperã netõjãñurõ. ¹⁶ Tore bairo roro majũ carorije cawapacũcũ yñ caãno jũgori, Dios p̄ame butioro ñiñamainupĩ. Tore bairo ñiñamainupĩ Dios, cū macũ Jesucristo p̄ame nipetirije camasã mena cū caãtigarijere yñ mena jũgori cū caãti ññomasĩparore bairo ñ. Torecũ, yñ p̄ame yua, aperã carorije caãtipairã cũã yñ cabairijere masĩrĩ, Jesucristore tũgõsarĩ yeri capetietie na cacũgojãtipeere ñ, tore bairo yñ ãmi Dios. ¹⁷ Bairi yñ yañ Timoteo, qũĩroari cū marĩ basapeoto Diore: ¡Bairi marĩ Quetiupau Rey majũrẽ cū catutuarije tocãnacã rũmua to ãnicõã ninucũãto! To petieticõãto marĩ Quetiupau caãnicõãninucũũ yaye. ¡Di rũmũ ñno cariaecũ, caññabõcamácũ, jicããã Dios caãcũ tocãnacã rũmua cū ãnicõã ninucũãto! Bairoa to baiãto.

¹⁸⁻¹⁹ Timoteo, yñ yañ, yñ macãrẽ bairo caãcũ, atiere m̄ yñ átiroticũña. Tiere caroaro tũgopeoya: Caroaro tũgoñatutuarique mena camasãrẽ na jũgoãtiãña. Caroa macããjẽrẽ tũgoñarĩqũẽcusa. Tirũm̄p̄e macããna marĩ yarã Dios cū camasĩõrõ jũgori, m̄, caroaro m̄ caãtipeere na cañjũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo caroaro jeto áticõãña. Jesucristo mena tocãnacã rũmua tũgoñatutuacõã ninucũña. Aperã jicããrã Jesucristo cū carotirore bairo jicãrõ tũni átimasĩetĩrĩ, cū mena na catũgoñatutuarijere jãnacõãñupã. ²⁰ Tore bairo tãm̄ñoñupã Himeneo, apeĩ Alejandro mena. Roro Diore na cabotiorije jũgori tore bairo baiyupa. Bairi narẽ yñ p̄ame na masaciatĩo ñ, “Mai, wãtĩ narẽ roro cū caãtigaro cãrõ roro na cū áticõãmarõ,” ñi cũwũ. Tocãrõã yua, Diore roro qũĩ boyetiepetigarãma.

2

¹ Yu yau, apeyera atore bairo mu yu átirotiya ñubueri majã mena: Mujãã puame nipetiro ati umurecõo macããna cabopacarãrê Diopure na jënibojanucũña. Bütioro Diore cã jëniña, nipetiro ati umurecõo macããnarê cã caññamainemoparore bairo ñrã. Bairo cã mujãã cajëniñjêrê caroaro mujãã cã cayabojarije jëgori tocãnacã rãmua, “Jãã mena mu ñumajũcõãña,” qũĩ basapeonucũña. ² Marĩ cañni yepa quetiuparã cããrê Diopure bütioro na jënibojarotiya. Tunu bairoa caroaro marĩ caãnipeere carotimasĩrã cããrê bütioro Diopure na jënibojaya. Bairo Diopure marĩ cajënibojaata, ñe ùnie mano useanirõ yerijõrõ marĩ ãnicõãgarã marĩ Quetiuparã mena yua. Bairo caroaro marĩ caãmata, Dios cããrê cã ñucũbugori cã caborore bairo jeto tocãnacã wãmerê marĩ átiãnimasĩgarã. ³ Tore bairo marĩ caãtiãnie ñujãñuña. Bairo marĩ caãtiãnierê Dios marĩrê canetõpau cãã caroaro ññajeso jãñuñami. ⁴ Dios puame nipetiro ati umurecõo macããna na carorije wapare na canetõpetiro boyami. Bairo bori, nipetiro cariape macããjê cã yaye quetibujuriquere marĩ camasĩrõ boyami. ⁵ Merê marĩ masĩña: Jicãã niñami Dios. Tunu bairoa caãmũ jicãã niñami nipetiro ati umurecõo macããnarê Dios mena caroaro na ãnimasĩõ joroque caãcu. Cãã, Jesucristo wãmecutiayami. ⁶ Mai, Jesucristo puame eñotaricaro mano cã majũã yucupãipũ papuatuecori riayupi, marĩ carorije wapare nipetiro marĩ netõmasĩõ joroque ñ. Bairi tie quetire ãmerê yua, cã caquetibujugarica yutea caetaro marĩ masĩõũ átiayami. ⁷ Cã puame yure cã yaye quetire caquetibujubojau, cã yau apõstol majũ yu cũwĩ. Bairo yu cũrĩ yua, cã yaye queti tãgoñatutuarique macããjê, cariape quetire yu quetibuju rotijowĩ nipetiro judio majã caãmerãrê. Atie mujãã yu caĩrjê cariape niña. Dios cã majũpua yu quetibuju roticũwĩ. Mujããrê ñitoetiya tie mena.

⁸ Bairi yu yau, nipetiro caãmua ñubueri majã Diopure na jëniãto noo na caãnipaupũ cãrõ. Caroarã na yeripũ ãnirĩ Dios cã caññajoro na wãmorĩ mena ñumugõrĩ cã na basapeoãto. Tunu bairoa na majũ ãmeo asiari, roro ãmeo busurique netõpairique mano Diore na basapeoãto.

⁹ Tunu apeyera carõmia cãã caroaro ñucũbugoriquere mena na jutii jãñãato. Caroaro ñucũbugoroa, haibotioricaro mano na ãnajê cãparo. Carõmia na rupaure wãmagarã, netõncãrõ majũ na wãmagaeticõãto. Na poa cããrê netõncãrĩ wãme majũ na wãgapeoeticõãto. Oro, o perla wêerĩ ùnie mena na busa epeeticõãto. Jutii cawapapaca ùnie cããrê netõrõ na jãñagaeticõãto carõmia. ¹⁰ Caroaro carõmia na cajãñarĩqũê cutie jëgori nipetiro camasã narê na camasĩparo ùnorêã, caroaro na caãtiãnie jëgori puame roque, “Dios yarã rõmirĩ cañurã niñama,” camasã na na caĩ ññapee puame ñuña.

¹¹ Tunu bairoa carõmia busuricaro mano caroaro ñucũbugoriquere mena na tãgoãto ñubueri majã quetiuparã na caquetibujurijere. Na busurotieticõãña mujãã caneñarõpure carõmiarê. ¹² Carõmia puame nipetiro camasã na caneñarõpũ na cãã na caquetibujujëgoro yu boetiya. Tunu bairoa caãmua netõrõ carõmia na cabairo yu boetiya. Busuecoa, na caquetibujuro carõmio cõ catãgocõãno yu boya mujãã caneñanucurõpure. ¹³ Merê marĩ masĩña caãñijëgoropũ cabairiquere: Dios caãñijëgoro caãmurê cã qũënojëgoyupi Adãn marĩ ñicũ ãnacurê. Carõmio meerê qũënojëgoyupi. Adárê qũënorĩ beropũ roque, carõmio Evare cõ qũënoñupĩ Dios. ¹⁴ Tunu bairoa Adãn mee roro ñtoecojëgoyupi wãtĩrê. Carõmio, Eva roque wãtĩrê roro ñtoecori carorije macããjêrê tãmpo jëgoyupo. ¹⁵ Bairo cõ caĩtoecoro bero, roro popiye catãmporao Dios cã cacũrĩcõ nimiocãã, nipetirije carõmio cõ caãtipee Dios cã cacũrĩqũêrê cõ caãtipeyoata, roro cõ caãtaje wapare netõmasĩgomo. Tunu bairoa caroaro ñucũbugoro Dios mena tãgoñatutuari, caroaro ãmeo mairĩ

camasãrê cõ cajuátinemoata, cõ netõgumi Dios. Caroarã, ñe ùnie na rupauru carorije wapa cãgoena na cañnimasãta, na netõgumi Dios carõmiarê.

3

Cómo deben ser los dirigentes

¹ Timoteo, apeyera ni jĩcãũ ùcã caũmũ, “Ñubueri majãrê cajũgobuei majũ yũ ãnigaya,” cariape cã yerĩpũ cã caĩtãgoñaata, ñujãñũña. Tie tũgoñarĩquẽ yũ caquetibũjurorea bairo cariape ñiña. Caroa paarique ñiña. ² Bairãpua, caroarã camasã cañurã jĩcãrõ tãni caãna jetore, na ùna jũgobueri majãrê na marĩ boya. Tocãnacãũpua jĩcãõ jeto canũmocunarê na marĩ boya. Tunu bairoa caroarõ ãnajê cutajere masĩrĩ majã, nacũbugoricarã ùnarê na marĩ boya. Apero macããna etari majã cããrê cotericarõ mano caroarõ mena na bocãri na ya wiipũ caquẽnomasĩrã ùnarê na marĩ boya. Tunu bairoa ñubueri majã cããrê caroarõ uwiricarõ mano caquetibũju ãmoquẽ masĩrcãrãrê na marĩ boya. ³ Caeticũmupairã, caãmeoquẽpairã ùnarê na marĩ boetiya. Caroarã cañurã, canucũbujarã, dinero cããrê bũtiorõ majũ caĩroaena ùnarê na marĩ boya. ⁴ Tunu bairoa na ñumo, na pũnaa jĩcã wii macããnarê caroarõ cajũgoãni ñnanũnje masĩrãrê marĩ boya. Bairo cajũgoãnimasĩrã ãnirĩ na pũnaa cããrê caroarõ beyori carorije ñena, nacũbugori majã, masĩyujarã cajũgoãna ùnarê na marĩ boya. ⁵ Na ñumo, na pũnaa jĩcã wii macããnarê caroarõ na cajũgo ãnimasĩtĩcõãta, ¿dope bairo caroarõ jĩcãrõ tãni Dios ya poa macããnarê na quẽnomasĩbujocutĩ? Na ùna caroarõ quẽnomasĩẽnama. Bairi na ùnarê marĩ boetiya. ⁶ Torecũ yũ yaũ, Timoteo, ñubueri majã quetiupau caãnipau ùcũ pũame Jesucristore cawãma tũgousajũgon ùcũ mee cã ãmarõ. Yoaro merê Jesucristore camasĩnetõrĩcũ ùcãrê beserotiya. Jesucristore cawãma tũgojũgon cã caãmata, ape watoara roro tũgoñarĩquẽ wasoari, Diore cabaiBOTIõre bairo tuabujõnmĩ. Tore bairo roro tũgoñarĩquẽ wasoari, wãtĩ cãã roro cawapa cũgoare bairo tuajũgoyupi. ⁷ Bairi ñubueri majãrê cajũgobuenucũpau pũame ñubueri majã, bairi ñubueri majã mee cãã na canucũbugõn ùcãrê marĩ boya. Bairo ñubueri majã mee cãã na caĩroaena na caãmata, nipetiro camasã na busupai cotebujiorãma. Bairo na busupai coteri yua, wãtĩ cã carotiro jũgori rori wãme na ñtoepubujiorãma Dios yayere caboena pũame.

Cómo deben ser los diáconos

⁸ Torea bairo caroarãrê na marĩ boya ñubueri majãrê cajuãti majã diãconoa cããrê. Camasã cañurã, aperã camasã na canucũbugorã, rorije caĩbusuena ùnarê marĩ boya. Eticũmu pairique ùnierê caboena, roro camasãrê átiri cawapata painucũrã ùna cããrê na marĩ boetiya. ⁹ Cariape macããjê Dios ãmerê marĩ cã camasĩõrĩjêrê caroarõ catũgõsarã, ricaati roro catũgoñarĩquẽ cuperãrê na marĩ boya. Tie cariape macããjê quetirea marĩ cãã marĩ tũgõsanucũña. ¹⁰ Bairãpua, ñubueri majãrê cajuãti majãrê bairo na cajããparo jũgoye, jĩcã wãmerê na átĩcõñarotiya, na capaamasĩrĩjêrê na ñnagarã. Cabero yua, caroarõ ñe ùnie rusaeto jĩcãrõ tãni na caãtijĩãtĩmasãta, tocãrõã ñubueri majãrê cajuãti majã diãconorê bairo na jõña.

¹¹ Torea bairo na ñumoa cãã caroarõ na caãnajêcutõ ñũña. Camasã na canucũbugorã carorije ocayojaye busupairique ùnie mãna na ãmarõ na ñumoa cãã. Tunu bairoa nacũbugorã nipetiro na cabusuri wãmerẽã bairo jĩcãrõ tãni caãna ùna rõmirĩ na ãmarõ.

¹² Jĩcãũ diãcono caãnigau pũame jĩcãõã cã canũmocuto ñũña. Cũ ñumo, cã pũnaa jĩcã wii macããna cããrê caroarõ cajũgoãni ñnanũnje masĩ ùcũ ñũñami diãcono cajããpau pũame. ¹³ Bairi noa ùna ñubueri majãrê cajuãti

majã diáconoa caroaro camasã mena capaamasĩrã p̄ame nipetiro camasãrẽ na Ìroaecomasiñama. Bairo caroaro camasã na na caĩroaro jũgori diáconoa cũã tũgoña uwiricaró mano nemojãñurõ Jesucristo yaye queti, cũ mena tũgoñatutuariquere na quetibũjũ masĩgarãma.

La verdad revelada de nuestra religión

¹⁴Yũ yau, Timoteo, bairoa tãmurĩã m̄rẽ ñiñau águ. Bairi atiere cajũgoye m̄ yũ quetibũjũ woajoya. ¹⁵Ape watoara tãmurĩã m̄ tũp̄re yũ caetatimaepata, merẽ nipetiro Dios ya poa macããna caroaro na caatiãnimasiĩpee ùnierẽ m̄ camasiĩpare bairo Ì, m̄ yũ quetibũjũ woajoya. Bairi m̄ p̄ame merẽ tiere camasĩ ãnirĩ ñubueri majã quetiuparã caãniparãrẽ m̄ majũã na m̄ besemasĩgu. Merẽ m̄ masĩña: Dios caãnicõãninucũũ ya poa macããna cũ yaye cariape macããjẽ quetire Ìroari nemojãñurõ camasãrẽ caquetibũjũnetõcõã ninucũrã majũ ñiñama. ¹⁶Cariape merẽ p̄gani cãrõ tũgoñarĩcãrõ mano atore bairo marĩ masĩña. Camasã na camasiĩtãjẽ Dios yaye buerique nocãrõ caãnimajũrĩjẽ niña:

Jesucristo ati yepap̄re etaũ, marĩrẽ bairo ati rupau mena ñajãwasoari etayupĩ.

Bairo ati rupau nimicũã, Espĩritu Santo mena cayericũcũ ãnirĩ ñe ùnie cawapa cũgoecũ majũ tuayupĩ Dios cũ caĩñajoro.

Bairo cũ caãno tunu ãm̄recõ macããna Dios cũ caqũẽnorĩcãrã ángelea majãrẽ cajuãt̄iecoricũ majũ ãñupĩ.

Bairi tie quetire catũgousaricarã tocãnacã camasã poari na quetibũjũyupa tie quetire.

Tie quetire tũgori nipetirõp̄u ati ãm̄recõ macããna jĩcããrã cariape tũgõusayupa camasã.

Tunu bairoa Jesucristore Dios p̄ame cũ neásupĩ cũ ya paũ nocãrõ caroaro caãnop̄u tunu.

Merẽ atiere cariape marĩ masĩña. Cabũgoro macããjẽ quetibũjũriquere mee niña.

4

Los que se apartarán de la fe

¹Timoteo, apeyera atore bairo cariapea marĩ masĩõñami Espĩritu Santo. Ati ãm̄recõ caãnitusari yutea caãno jĩcããrã camasã tocãrõã Jesucristore cũ tũgõusajãnarĩ cũ mena tũgoñatutua jãnagarãma. Caĩtopairã, wãtĩ yeri p̄na jũgori ricaati na caquetibũjũrije mena caquetibũjũrã p̄amerẽ na tũgõusajũgogarãma. ²Camasã p̄ame na, catũgomasĩena, caĩtopairãrẽ na tũgõusagarãma. Na ùnarẽ na catũgoñarĩjẽp̄u nicõãña roro na caatiãnigarije. Bairi di rãmũ ùno carorijere jutiricaró mano Ìtogarãma camasãrẽ caĩtopairi majã yua. ³Na, caĩtopairã p̄ame wãmo jiyarotietinucũñama camasãrẽ. Tunu bairoa ugarique cũãrẽ jĩcã wãmerĩ ugarotietinucũñama. Dios yarã, cariape quetire camasĩrã nipetiri wãme ugarique na caũgapee cũ cacũrĩqũẽrẽ ugarã, “Jãã mena m̄ ñujãñũña,” Ìrĩ na caũgamasĩrĩjẽ caãnimiatacũãrẽ, tore bairo Ì quetibũjũnucũñama caĩtopairã. ⁴Nipetiri wãme ugarique Dios cũ cacũrĩqũẽ caroa jeto niña. Bairi nipetirijẽ ugariquerẽ teena, “Dios, jãã mena m̄ ñujãñũña,” Ìrĩ marĩ caũgaata, ñujãñũña. ⁵Dios cũ caĩquetibũjũcũrĩcãrõrẽã bairo marĩ caũgapee ugariquerẽ marĩ cajẽnipeorijẽ jũgori caroa cañurĩjẽ majũ tuacõãña.

Un buen siervo de Jesucristo

⁶ Atie nipetirije m̄ yu caquetibujurijere caroaro j̄cārō t̄ni to macāānarē na m̄ caquetibujūata, caroaro cariape Jesucristo cū carotirore bairo caācu majū m̄ tuagu. Tunu bairoa caroa macāājē quetire jānaecūā, nemojāñurō Dios mena t̄goñatutuanemoriq̄ūrē m̄ caātiānimasī j̄goata, caroaro cariape Jesucristo cū carotirore caācu majū m̄ tuagu.

⁷ M̄ roque Timoteo quetibujurique carorije cat̄gomasīā manie macāājērē t̄gopeoeticōāña. Tocānacā r̄m̄na Dios cū caborore bairo m̄ caātiānipee caāno cārōrē átinemoj̄goyecuti ānajē jetore átianinucūña. ⁸ Marī rupaure q̄ūrēnorā, tocānacā r̄m̄na maij̄gorique mena marī caq̄ūrēnoāninucūrījē ñujāñuña. Caroarā marī rupaure mena catiñurā nigarā, tocānacā r̄m̄na usawācārīq̄ūrē cañurījē niña bairop̄na. Bairo tie cañurījē caānimiatacūārē, tie netōjāñurō cañurījē niña tocānacā r̄m̄na Dios cū caborore bairo átianajē caāno cārō átinemo j̄goyecuticōānajē roque. Nipetiro marī rupaure ñujāñuña tore bairo átaje. Ati am̄recóore marī cacatiāno ūno marī juátore bairo ñujāñuña tore bairo átaje. Tunu bairoa ati rupaure marī cariaro berop̄ cūārē caroaro Dios cū caborore bairo marī caátaje j̄gori cañurā ñe ūnie cawapa c̄goena marī tuao joroque átiya.

⁹ Atie yu caquetibujurije caānorē bairo cariape Jesucristo yaye queti majū niña. Tiere nipetiro camasā ati am̄recóo macāāna caroaro cariape na cat̄gomasapee niña. ¹⁰ Tore bairo cariape nipetiro na cat̄gomasaparore bairo írā, tutuaro paari popiye marī t̄m̄onucūña. Marī p̄ame tocānacā r̄m̄na caānicōā ninucūñ Dios mena marī cat̄goñatutucōānipeere marī c̄goj̄gowu. Cū p̄ame nipetiro ati am̄recóo macāānarē canetōp̄a majū niñami. Tore bairo netōjāñurō cū canetōmasīpee niña marī cū mena cat̄goñatutuanucūrā roquere.

¹¹ Atie nipetirijere na átirotiri, caroaro na m̄ quetibujūwa Timoteo to macāāna camasārē. ¹² Yu yu, cawāmau m̄ āniña mai. Bairo cawāmau m̄ caānie j̄gori camasā murē na ñateetio joroque caroaro átianajē cusa. Atore bairo p̄ame caātiānipau m̄ āniña: Caroa wāme m̄ caātiere na cañacōmasīparore bairo caroa wāmea busuriquecusa. Caroaro n̄cūb̄ugoroa átianajēcusa. Caroaro camasārē na mairī, na juátinemoña. Dios mena t̄goñatutuari ñe ūnie wapa c̄goecu caroaro camasārē m̄ caquetibujurōre bairo caroaro m̄ yeri mena átianajēcusa. Bairo m̄ caātiāmata, murē busupairicaro ūnorēā, caroaro m̄ caātiānierē ñnacōrī na cūā caroaro átianajē cutigarāma m̄ mena yua. ¹³ Bairi yu yu, Timoteo, to m̄ caānop̄a yu caetaparo j̄goeye tocānacā r̄m̄na neñanucūrī Dios yaye woaturique macāājērē na quetibujucōā ninucūña ñubueri majārē. Marī yarā to macāāna cat̄gousari majā nemojāñurō Dios yaye macāājērē na masīnemo joroque tocānacā r̄m̄na cariape na quetibujucōā ninucūña. ¹⁴ Caroa wāme m̄ caátimasīpee Dios m̄ cū cajoriquere átianī jānaeticōāña camasā mena. Mai, ñubueri majā quetiuparā cabutoa camasīrī majā p̄ame Dios cū camasīōrījē j̄gori di wāme caroaro camasā mena m̄ caātiānipeere m̄ uparotirā, na wāmorī mena m̄ r̄p̄oa buire ñigāpeowā. Tiere m̄ p̄ame masiriticūētīcōāña.

¹⁵ Bairi m̄ p̄ame atie nipetirije yu caquetibujurijere caroaro nipe-tiro m̄ cat̄goj̄iātiro cārō t̄gopeoya. Tore bairo caroaro j̄cārō t̄ni m̄ caātiānimasīata, “Timoteo roque caroaro j̄cārō t̄ni Dios yaye macāājērē nemojāñurō átianīj̄goyami,” Irī miñagarāma nipetiro camasā. ¹⁶ Caroaro t̄goñamasīña m̄ caātiānierē. Apearārē m̄ caquetibujurije cūārē caroaro t̄goñamasīrī na quetibujūya. Nipetiro tocānacā wāme m̄ caātiānierē j̄cārō t̄ni átīcōā ninucūña. Tore bairo caroaro m̄ caātiānimasīata, m̄ majū cūā

m̄ carorije wapare m̄ netōmasĩcōāgu. M̄ cabuerijere catūgousari majā cūā m̄arēā bairo netōmasĩjāitigarāma.

5

Cómo portarse con los creyentes

¹ Apeyera, Timoteo, cabuc̄u camasĩrĩ majōc̄u cāārē tutuaro mena cū quetib̄ueticōāña. Caroaro n̄c̄ub̄ugoriquē mena p̄ame roque, m̄ pas̄ure bairo cū beyoya. Cawāmarā cūārē m̄ bairārē bairo caroaro na ññaña. ² Cabutoa rōmirĩ cūārē m̄ pas̄ore m̄ cap̄uc̄ub̄ugoparorea bairo n̄c̄ub̄ugoriquē mena na ññaña. Cawāmarā carōmia cūārē roro tūgoñariq̄uē mano m̄ bairārē bairo caroaro n̄c̄ub̄ugoriquē mena na ññaña.

³ Tunu apeyera cawapearā rōmirĩrē noa ñna narē cajuāna na camanicōāta, m̄ roque na juátinemoāta ñubueri majā mena. ⁴ Apeo cawapeao cap̄ūnaac̄uco, o cap̄ārāmerāc̄uco ninucūñamo. Cō ūcō p̄amerē cō p̄ūnaa, o cō p̄ārāmerā roque cañnijūgoro cōrē na cajuátimasĩpee ñña. Na, cawīmarā na caāno, na pas̄ua narē caroaro na cabūtioriquere merē masĩñama. Torena, na cūā jĩcāu p̄ūnaa na pas̄ua mena na caátipeere caátiparā ūna ānirĩ caroaro na na juátinemoāto na pas̄oa cawapearā rōmirĩrē. Tere bairo na pas̄ua narē mairĩ, na na cajuátatorea bairo na cūā na na cajuáto ñujāñuña na pas̄oa. Tere Dios cūā ññajesojāñuñami. ⁵ Baiop̄ua jĩcāō cariapea camanap̄u mácō cawapeao jĩcāō majūā catuao p̄ame Dios mena jeto tūgoñatutuariquere macānucūñamo. Bairo Dios jetro tūgoñamacārĩ yua, ūm̄reco, ñami b̄utioro cū jēni āninucūñamo. ⁶ Aperā cawapearā rōmirĩ p̄ame caroaro ātiāmerĩnucūñama. Na rup̄u caboreo bairo b̄utioro carorije macāājērē ūgaripeapai nucūñama. Na ūna cayeri mánarē bairo Diore camasĩēna ññama. Na ūna rōmirĩrē dopēĩrā na juátia mano. ⁷ Atie yu caátitiririje nipetirijere na quetib̄ujuya to macāāna m̄ yarā ñubueri majārē. Tore bairo caroaro na m̄ quetib̄ujuwa to macāāna ñubueri majā caāna na caátimasĩpeere na caátīāniparore bairo ĩ, tocānacā r̄m̄ua yua. ⁸ Noa ūna na yarārē na cajuátipeere caátigaena cañuena ññama. Bairo caāna ānirĩ, netōjāñurō na paco, o na ñicō ūcōrē na cajuátigaeticōāta roque, Dios mena tūgoñatutuariquere caboēnarē bairo majū tuacōāñama. Bairi Diore camasĩēna netōjāñurō cañuena majū caāna ññama na ūna.

⁹ Apeyera cawapearā rōmirĩ wāmerē m̄ cawoaturi p̄rōp̄ure cabutoa rōmirĩ majū jetro na woatuya. Senta cāmarĩ bui jeto cacāmarĩ cūgorārē na woatuya. Tunu bairoa jĩcāūā camanap̄u cutimirĩcārārē na woatuya ñubueri majārē cajuátinemoparā cawapearā rōmirĩrē. ¹⁰ Ati wāme ūnie caroare cō caátie jūgori camasā na camasĩō ūcōrē cō woatuya: Caroaro cō p̄ūnarē cabutiomasĩricō, aperā etari majā cūārē caroaro caĩroarico, o tūgousari majārē n̄c̄ub̄ugori na r̄porire cacoserico, cabopacarā cūārē caroaro cajuátinemorico ūcōrē cō borotiya ñubueri majārē cajuátipaore. Tore bairo nipetiri wāme caroa macāājērē caátimasĩpetigaricarā ūnarē na m̄ woatuwa ti p̄rōp̄ure.

¹¹ Bairi aperā cawapearā rōmirĩ carocajāñurĩ cacāma cūgorārē na m̄ woatuepa ti p̄rō cawapearā wāme catusari p̄rōp̄ure. Na ūna p̄ame na rup̄u caboreo bairo ātigarĩ, Cristore cū tūgousa jñnacōānucūñama. Bairo Jesucristore tūgousajānarĩ yua, manap̄u bonemonucūñama tunu. ¹² Bairo na camanap̄u borije jūgori, “Jāā cūā, jāā caĩrōrē bairo jāā juátigarā ñubueri majārē,” na caĩcūrĩq̄uērē bairo na caáperie wapa paio cawapa cūgorā tuabujorāma. ¹³ Tunu bairoa aperā ya wiirire tocānacā wiip̄ua jāārĩ, boyetiepe

ñesëãnucũñama. Bairo wiiri jetore caĩñañesëãrã ãnirĩ yua, cateeyepairã capaagaena rõmirĩ tuanucũñama. Paaetaje jeto meerë bainucũñama. Ape wiipũ átĩ, roro busupainucũñama. Bairo busupairĩ yua, roro tocãnacã wãme busuriquere ricaati jeto quetibujunucũñama. Camasã marĩ cabusuetie cabugoro macããjẽ ãnierẽ butiuro ocayoja ñesëãnucũñama carõmia cawapearã cawãmarã rõmirĩ caãna. Na ãnarẽ boetirotiya ñubueri majãrẽ cajuátiparãrẽ. ¹⁴ Torena, cawãmarã rõmirĩ cawapearã caãna yoaro mee na manapũ cuparo. Bairo manapũ cãtĩri yua, na pũnaa cuparo. Na pũnaa pacoa na ãmarõ. Aperã na pesua roro na caãtiere ñnarĩ, roro na na busupaio joroque carorije macããjẽ jetore na átiãmerĩcõãto. ¹⁵ ¡Tame! Merẽ jĩcããrã cawapearã rõmirĩ Jesucristore cã aweyorãrẽ bairo cã yaye quetire tãgõusagaetiyama. Wãtĩ cã caborore bairo jeto átiãninucũñama. Tiere tãgõnarĩ yũ yapapuañãñua.

¹⁶ Bairi apeyera jĩcã wii macããcõ, Diore catãgõusao caãcõ cõ ya wiire cawapearã rõmirĩ na caãmata, narẽ cõ cajuátinemopee majũ ñiña. Ñubueri majã pũame popiye na na cajuáperiparore bairo iõ, cõ majũã cõ ya wii caãna cawapearã rõmirĩrẽ cõ qũẽnoãto. Bairo cõ caátimasãata yua, ñubueri majã pũame cawapearã rõmirĩ cariapea noa ãna narẽ cajuãna cacũgoena jetore na juátimasãgarãma.

¹⁷ Timoteo, apeyera, to macããna ñubueri majã na quetiuparã cabũtoa caroaro jĩcãrõ tãni cajũgõãnimasãrãrẽ butiuro na na ñroãto. Tore bairo netõjãñurõ na ñroãto Dios yaye macããjẽ jetore quetibujuri cabueãninucũrĩ majã roquere. Ñubueri majã caroaro jĩcãrõ tãni na na wapatiãto na quetiuparã quetibujuri majãrẽ na capaarije wapa. ¹⁸ Torena bairo i quetibujuyã Dios ya tutipũ na cawoaturique cãã: “Wecu trigore cawãĩãmejoreire cã risero jiyabiaeticõãña. Cã caãtiwẽrĩjẽrẽ cã cãã cã ugaãto,” i woatuyupa ti tutipũ. Tunu bairoã aperopũ atore bairo i woatuyupa: “Ni ãcũ paari majõcũ caãcũ cã capaarije wapa wapatamasãñami,” i quetibujuyã woatuyupa. Torena, tore bairo caroaro na wapatiãto na caquetibujurije wapa na quetiuparãrẽ ñubueri majã nipetiro.

¹⁹ Timoteo, apeyera, cabũtoa camasãrĩ majãrẽ jĩcãã ãcũ roro cã caĩbusujãata, caãnorẽ bairo cã tãgõeticõãña. Pũgarã, o itiarã ãna roro na caãtajere caĩñarĩcãrã ãnirĩ caãnorẽ bairo jĩcãrõ tãni na caĩbusujãata roque, cariape na tãgõya.

²⁰ Aperã ñubueri majã mena macããna jĩcããrã carorije macããjẽrẽ caãtiãninucũpairã pũamerã tutuaro mena na mũ quetibujuyã nipetiro ñubueri majã na catãgoropũ. Bairo narẽ mũ caquetibujuyã ñõorĩjẽrẽ tãgõri, na cãã narẽ ññacõrĩ roro na caãperiparore bairo i, tore bairo na mũ quetibujuyã.

²¹ Yũ yũ, Timoteo, atiere mũ yũ átirotiya, Dios, Jesucristo, bairi ãngelea majã cañurã cã cabesericarã cãã na caĩñajoro: Atie yũ caãtiroticũrĩjẽ nipetirijere na átiroticõã ninucũña, ni ãcãrẽ ññabesericaro mano. Apei mũ bapa ãcũ majũ caãcũ cããrẽ nipetiro jĩcãrõ tãnia na átiroticõã ninucũña.

²² Caroaro camasã na caãtiãnierẽ mũ camasãpata, ni jĩcãã ãcãrẽ cã rãpõa ñigãpeoeticõãña Dios cã caĩñojoro mũ wãmorĩ mena. Bairo mũ caãpata, mũ cãã carorije macããjẽ na caãtiãnierẽ bairo caãcũ mũ tuabujion. Bairi nipetiro carorije macããjẽ átiãnajẽrẽ di rũmũ ápeia nicõãña.

²³ Apeyera, Timoteo, mũ pũame paaro pũnirĩqũẽ mena mũ rianucũña. Torecũ, bairoã oco jetore mũ etiera. Ape watoara use oco cããrẽ peeto ãno, jĩcãñipũ jeto mũ etinucũwã, butiuro murẽ capaaro pũnietiparore bairo i.

²⁴ Apeyera tunu camasã jĩcããrã roro na caãtiere nipetiro marĩ ññanucũña, marĩ Quetiupãũ roro popiye na cã caãtiparo jũgõyepũã mai. Aperã pũamerã

yasioropu roro na caátie jūgori marī īñaetinuċūña. Catasari rūmupu roquere nipetiro camasā roro na caátianajērē marī īñapeticōāgarā. ²⁵ Torea bairo camasā caroa macāājē na caátianinuċūrjē cūārē nipetiro caroaro marī īñapeticōānuċūña. Bairopua jīcā wāme caroaro na caátaje marī caīñaetaje caāmata, caberopu marī īñapeyocōāgarā.

6

¹ Apeyera tunu, noa ūna paacoteri majārē bairo caāna na quetiuparārē caroaro cariape nꝥcūbꝥgorique mena na na īroáto. Bairo caroaro átiānajērē na caátiamata, ni jīcā ūcū marī Quetiupau Dios ya wāmerē busꝥpaietigumi. Tunu bairoa marī yaye, marī caquetibꝥjuriye cūārē roro ī busꝥpaietigumi. ² Bairi tunu noa ūna paabojari majā Jesucristore catꝥgousarā ūnarē caquetiuparā cūgorā narē na baibotioeticōáto. Narēā bairo na cūā Jesucristo yarā na caāno jūgori roque netōjāñurō nꝥcūbꝥgorique mena na na capaabojapee niña.

La verdadera riqueza

Timoteo, atie ya caquetibꝥjuriye nipetirijere na bueri, na mu quetibꝥjawa: ³ Ni jīcā ūcū ricaati quetibꝥjuriquere caquetibꝥjunuċū cū caāmata, o caroa cañurjē marī Quetiupau Jesucristo yaye quetire caboecu cū caāmata, cañuecū niñami. Tunu bairoa Jesucristo yaye macāājē caroaro marī caátianipee quetibꝥjuriye macāājē cūārē caboecu cū caāmata, cañuecū niñami. ⁴ Cū ūcū munana cabaibotioare bairo caācū ñe ūnierē camasīcū majū niñami. Cū ūcū pꝥame Dios yaye quetire catꝥgomawijiau ānirī cabꝥgori macāājē dope caátiamanie busꝥriquere quetibꝥjugari āmeo busꝥrique netōganuċūñami. Bairo na cañrjē jūgori camasā jīcāārā yua āmeo īñaugorique cutaje, āmeo īñaterique cutaje, roro āmeo tutirique cutaje, āmeo yeri ñuetaje mena tunuċūñama ñubueri majā watoare. ⁵ Catꝥgoñariqūē māna wātī cū caroyeturicarā tꝥri cūārē torea bairo di rūmu ūno roro āmeo qūērīqūē petietinuċūña. Caroa cariape macāājē quetire camasīena tore bairo roro átiāninuċūñama. Dios yaye macāājē queti mena wapatarique jetore camasīrā tore bairo roro átiāninuċūñama.

⁶ Bairopua, Dios yaye macāājē masīrīqūē cariapea nꝥmꝥcóopu marī cawapatapee majū niña. Tore bairo nocārō paio cꝥgogumi Dios cū cajorijere ni ūcū āme ati yeparu ācū mai cū cacꝥgorije ūnie mena cayeriñuċūñinuċū. ⁷ Bairi merē marī masīña: Ati yeparu marī cabuiari rūmūrē ñe ūnie marī jeetaepu. Bairi tunu ati yeparurē marī cariaweyori rūmu caāno cūārē ñe ūnie marī jeápérgarā. ⁸ Ati yeparu āna marī caugapee, marī cajāñapee cūā ānipeticōā cabaiata, ¿dopēirā marī tꝥgoñariqūē paibujiocati? Tie marī cacꝥgorije mena merē causeanicōānīparā marī āniña. ⁹ Aperā pꝥame narē carꝥsarijere cacꝥgopetirā nimirācūā, paio cacꝥgogari majā ānirī petoaca na cacꝥgorije mena tꝥgoña yapapuañūñinuċūñama. Bairo tꝥgoñamacārī yua, carorije átaje ati nꝥmꝥcóo macāājērē tāmꝥonuċūñama. Camasārē cateerije, na yasio joroque caátie macāājērē átinuċūñama yua. Tie ūnie cañuetie cabuipacorije niña. ¹⁰ Bairi camasā butioro dinerore na caugaripeariye jūgori tocānacā wāme carorije macāājē átiānajērē tāmꝥonuċūñama. Jīcāārā Diore catꝥgousarā cūā dinerore ugaripeamirā yua, Jesucristo mena tꝥgoñatutua jānacōāñupā. Bairo jānari yua, na majūā roro popiye tāmꝥonuċūñama.

La buena lucha de la fe

¹¹ Mu roque, Timoteo, Dios ya ūñirī nipetiri wāme cadinero ugaripeanuċūrā na cabaiānajē cutiere bairo baieticōāña. Atore bairo pꝥame

ānājēcusa: Cariape átiānājē jetore átiāña. Tunu Dios cū caborore bairo mu caátipee jetore átiānājēcusa. Jesucristo mena tūgoñatutuacōaña. Caroaro camasārē na maiña. Roro popiye tāmumicāā, mu paariquere jānaeticōaña. Aperā camasā cūārē di rūmu ūno na baibotioeticōaña. ¹² Tutuaro āmeo quēirē bairo mu cūā mu catutuarije mena tocānacā rūmua Jesucristo mena tūgoñatutuacōā ninucūña. Bairo cū mena mu catūgoñatutuajānaeticōāta, cū tūpu mu ānicōā ninucūgu. Bairo merē murē Dios yau mu ānio joroque ī, mu beseyupi. Bairo mu cū cabesero bero yua, mu puame capāārā na caññajoropu, “Cariapea Jesucristo mena yu tūgoñatutua ninucūgu,” mi quetibujuwu. ¹³ Marī Pacu Dios nipetiro ati umurecōo macāājē cacatiānājē cutiere to catiānio joroque caācu niñami. Bairo cū macū Jesucristo cūā Poncio Pilatore, Dios yaye macāājērē cariapea cū caquetibujuricu niñami. Bairo cū, Dios, Jesucristo mena cū caññajoropu atiere mu yu átirotiya: ¹⁴ Nipetirije Dios mu cū caátirotiricarorea bairo wasoaricaro mano caroaro átiānājēcusa. Bairo jicārō tūni mu caápata, ñe ūnie jāgori noa ūna murē busupaietigarāma. Tore bairo caroaro jeto mu áticōā ninucūgu marī Quetiupau Jesucristo nemo cū catunuetari rūmupu yua. ¹⁵ Dios puame cū cacōricā yutea caetaro, cū macū Jesucristore cū jogumi tunu ati yepapare. Cū, jicāñā ūniñami Dios cañuu, tore bairo caátimasī majū. Quetiuparā reyes caāna Quetiupau Rey majū niñami. Ati umurecōo macāāna quetiuparā netōrō Quetiupau cañuu majū ñiñami. ¹⁶ Cū puame yeri capetietiere caānijāgoropua cacūgojūgoricu jicāñā caācu niñami. Tunu bairoa nocārō majū cū caasiyaboririje noa ūna camasā na caetaetie mena caācu niñami. Ni jicāñā ūcū camasocu cārē quññañacūmi. ¡Cārē nipetiro camasā cū na ĩroáto! ¡Cū catutuānie cūā to petieticōāto! Bairoa to baiáto.

¹⁷ Timoteo, ati umurecōo macāājērē paio cacūgorārē atore bairo na mi quetibujuwā: “Aperā netōrō caānimajūrā jāā āniña,” ī tūgoña botioeticōaña. Tunu bairoa ati umurecōo macāājē mujāā cacūgorije jetore tūgoñarī tūgoña useanieticōaña. Ati umurecōo macāājē mujāā cacūgorije mena mujāā netōmasiētigarā. Ati umurecōo macāājērē tūgoñaricārō ūnorēā, Dios puame roquere cū tūgoñatutuaya mujāā cū canetōparore bairo ĩrā yua. Cū roque nocārō paio nipetiro marīrē carusarijere marī jomasñami. Bairo cū cajorije puame cabūgoroa cū cajorije mee niña. Marī yaye caānipee majū nigaro. ¹⁸ Nipetiro caroa macāājē cūārē na mu átirotiwa. Capee apeye ūnierē cacūgori majā ānirī capee wāme caroa macāājē átiānājērē na átiāmarō. Cotericaro mano na cacūgorijere maiena, cabopacarārē na batori na juátinemoáto. ¹⁹ Bairo na caápata, umurecōopu nemojāñurō caroa macāājē majūrē cūgogarāma. Tunu bairoa ati yepapu āna mai, caroaro cariape átiānicōā ninucūgarāma.

Encargo final a Timoteo

²⁰ Timoteo, mu roque caroaro tūgoñatutuarique mena cariape, Dios murē cū caátiroticūricārōrē bairo áticōā ninucūña. Aperā cabūgoro macāājē dope caátiāmanie busuriquere quetibujugari na caāmeo busurique netōnucūrījē ūnierē di rūmu ūno tūgopeoeticōaña. Tie ūnie na cabusurique netōrijē puame, “Cariape marī camasīpee niña,” na caibotiomiatacūārē, cabūgoro macāājē quetibujurique niña. ²¹ Jicāārā tie ūnie quetibujuriquere caquetibujunucūrā puame tocārōā tūgomawijiarī yua, Jesucristo mena cariape tūgoñatutua jānacōaña.

Marī Quetiupau caroa macāājērē mujāā cū jonemoáto mujāā nipetirore.

Tocãrõã niãa atie queti yã cawoaturije.

Segunda Carta de San Pablo a TIMOTEO

Saludo

¹ Yá, Pablo, Dios cã caboro jãgori Jesucristo cã caquetibujurotijoricã cã yã apóstol majũ yã ãniña. Jesucristo mena caroaro na caãnicõãninucũpeere caãnijãgoripaũpũã cã cabojãgoricarorea bairo nipetiro camasã ati ãmũrecóo macããnarẽ yã quetibujũo joroque ĩ, yã jowĩ. ² Bairi yã yã, Timoteo, yã macãrẽ bairo caãcũ mũ caãnoi, mũ quetibujũ woajõn yã átiya ati carta mena. Tunu bairoa marĩ Pacũ Dios, marĩ Quetiupaũ Jesucristo mena caroare, bairi ãmeo ĩñamairĩqũẽ, yerijõrõ ãnajẽ cutaje cããrẽ cã jonemoáto mũrẽ.

Dar testimonio de Cristo

³ Yã pũame Diore yã cajẽnirõ cãrõ, mũrẽ yã tãgoñanucũña. Bairo mũrẽ tãgoñarĩ yua, tocãnacãnia Diopũre jẽnibojari, “Yã mena mũ ñumajũcõãña,” cã ñi jẽninucũña. Cũ, Diore, yã pũame caroaro jicãrõ tãni tãgoñarĩqũẽ mena yã ñicũjãã ãnanarẽã bairo tocãnacãnia cã yã jẽninucũña. ⁴ Tunu bairoa, Timoteo, mũrẽ yã caáweyoro ĩñarĩ otirique mena bũtioro mũ cayapapuariquere tocãnacãnia yã tãgoñanucũña. Bairo tiere tãgoñarĩ yua, tãmurĩã mũrẽ ñiñãũ áganucũña, mũ mena caroaro useanirõ tunu yã caãniparore bairo ĩ. ⁵ Merẽ caroaro ĩtoricarõ mano cariape Jesucristo mena mũ catãgoñatutuarijere yã masĩña. Mũ jũgoyere mai mũ ñicõ Loida, mũ paco Eunice cãã Jesucristo mena catãgoñatutuarã majũ nijãgoyupa. Bairi yã pũame narẽã bairo cariapea Jesucristo mena mũ catãgoñatutuarijere yã masicõã ninucũña.

⁶ Bairi atore bairo mũrẽ yã átirotiya: Mũ rũpoa bui yã wãmorĩrẽ mũ yã cañigãpeorica watoa caroa mũ caátimasĩpeere Dios cã cajoriquere nemojãñurõ to bũtio joroque átiãnijũgoyecũsa. ⁷ Mai, Dios pũame cã Yeri Espiritu Santo marĩ tãgoña uwio joroque caãcũ meerẽ marĩ jowĩ. Cã Yeri Espiritu Santo nocãrõ catutuaũ majũ roquere marĩ jowĩ. ãmeo mairĩqũẽ, caroaro átiãnimasĩrĩqũẽrẽ cajõn majũrẽ marĩ jowĩ Dios.

⁸ Torecũ, Timoteo, marĩ Quetiupaũ yaye macããjẽrẽ na quetibujũboboeticõãña camasãrẽ. Tunu bairoa cã yaye quetire yã caquetibujũbojarije jãgori ato presopũ yã caãnie cããrẽ tãgoñaboboeticõãña. Atope bairo pũame roque ása: Nocãrõ tãgoñatutuawẽpũrĩqũẽ Dios mũ cã cajorije mena tãgoñatutuari, camasãrẽ cã canetõõrĩqũẽ quetire mũ caquetibujũrijere jãgori popiye mũ cabairijere cariapea tãgoñanetõcõãña.

⁹ Dios pũame roque merẽ cã canetõõrĩcãrã marĩ ãniña. Bairo marĩ netõrĩ yua, cã yarã caroarã caãniparã majũ marĩ beseyupi. Marĩ caroaro marĩ caátie jãgori mee, cã pũame jicã nũgõã caãnijãgoripaũpũã cã cabojãgoricarõ jãgori marĩ beseyupi. Tunu bairoa Jesucristo jãgori bũtioro marĩ mairĩ, marĩ beseyupi. Merẽ ati ãmũrecóo caãniparõ jũgoyepũã marĩrẽ camaijũgoricũ ñiñami Dios. ¹⁰ Bairi ãmerẽ marĩrẽ canetõõpũã Jesucristore marĩ tũpũ cã cajoriquere jãgori cariapea marĩ cã camairĩjẽrẽ marĩ masĩõ joroque átiyami Dios. Cũ, Jesucristo pũame marĩ cã yarã roro peeropũ marĩ cayasibujiopeere marĩ netõñupĩ. Bairo átiri yua, “Yã mena catãgoñatutuarã yã Pacũ Dios mena nicõã ninucũgarãma tocãnacã rãmũã,” ĩ, caroa quetire marĩ quetibujũgũ asũpi Jesús ati yepapũre. Cariaricarãrẽ bairo caãna marĩ caãnimiatacũãrẽ, caroaro cabusurõpũ caãna majũ marĩ ãnio joroque marĩ ásupi.

11 Torecu, Dios p̄ame roque atie nipetirije cū yaye quetire ȳn quetib̄uj̄n roticūwī camasārē. Bairo camasārē ȳn quetib̄uj̄n rotijori yua, cū yau apóstol majū ȳn cūwī. 12 Tore bairo ȳre Jesucristo cū caquetib̄uj̄n roticūwī j̄gōri āmerē roro popiye ato preso jorica wiip̄n ȳn tām̄oña. Bairo roro popiye tām̄omicūā, tie mena ȳn tūgoñaboboetiya. Merē cariapea ȳn masicōña Jesucristo mena ȳn catūgoñatutua j̄gōriquerē. Jesucristo cariapea catutua majū niñami. Bairi cū yaye queti ȳre cū caquetib̄uj̄n roticūwī to ānicōā ninucūō joroque átigami nemo ati yepar̄n cū catunuetari rām̄p̄n. Tere cañorē bairo cariape majūā ȳn masicōña.

13 Bairi m̄n p̄ame caroa queti m̄n ȳn caquetib̄uj̄n riquerē bairo cariape áticōā ninucūña. Jesucristo mena tūgoñatutuaya. Jesucristo mena j̄cārō marī cañimasār̄j̄ē j̄gōri marī cañmeomaiānie mena camasārē na maiāninucūña. 14 Tunu bairoa Espiritu Santo marirē cajuátip̄n, cū cajoric̄n cū catuuarije mena caroa buerique macāāj̄ē Dios m̄n cū cajoriquerē quetib̄uj̄n ānij̄naeticōña. Tie quetire tūgousaj̄naeticōña.

15 Tunu atie apeyera merē m̄n masiña: Nipetiro Asia yepa macāāna ȳn mena atop̄n caatāna marī yarā ȳn tunuweyo peticoámá. Bairi na mena macāāna Figelo, apei Hermógenejāāp̄n cāā ȳre tunuweyocoámá.

16 Apei Onesíforo roque capee majū ȳn yeri tūgoña ñseanio joroque ámi preso jorica wiip̄n ȳn cū cañ̄netanucūrij̄ē j̄gōri yua. Tunu bairoa preso jorica wiip̄n ȳn cañ̄nie cāārē tūgoñaboboricaro mano ȳre iñ̄n̄ etanucūwī. Ȳn p̄ame tere tūgoñarī, “Marī Quetiup̄n butiōro cū ya poa macāāna cūārē qūñ̄amaiáto,” ñinucūña. 17 Tunu bairoa Onesíforo ȳn cabairijere tūgoñaboboricaro ñnorēā, Roma cū caetari rām̄n caño yoaro coteri mee, yerij̄aricārō mano ȳre macāñ̄esēñ̄up̄i Romap̄re. Bairo ȳn macām̄aj̄cōārī yua, ȳn bócarip̄n ȳn macāj̄anawī. 18 Torecu, Jesucristo nemo ati yepar̄n cū catunuetari rām̄n caño, marī Quetiup̄n cārē iñ̄namairī caroa majū cū yaye macāāj̄erē cū cū joáto. Efesop̄n marī caño, butiōro majū marī j̄atinemowī Onesíforo. Tere caroarō merē m̄n masiña.

2

Un buen soldado de Jesucristo

1 Bairi, Timoteo, ȳn macārē bairo caāc̄n, m̄n p̄ame, m̄n caátīānimas̄ipee Jesucristo marē cū cajoric̄ne nipetirije mena tutuaro quetib̄uj̄n āninucūña camasārē. 2 Torecu, m̄n p̄ame capāārā na catūgorop̄n ȳn caquetib̄uj̄n riquerē m̄n catūgoriquerē noa ñna aperā cañ̄m̄n caroarō caátīānarē na quetib̄uj̄n netōña. Bairo na m̄n caquetib̄uj̄n netōrō, na p̄ame cāā aperārē na quetib̄uj̄n nutuagarāna tie quetire.

3 J̄cāñ̄ soldau popiye cū wapana j̄gōri tām̄omicūā, cū cabairijere nūcānetōcōñ̄ami. Torea bairo m̄n cūā Jesucristo yau soldau cañ̄n̄ ānirī cū yaye queti j̄gōri popiye m̄n catām̄onucūrij̄erē nūcānetōcōña. 4 J̄cāñ̄ soldau caāc̄n cū quetiup̄n cū carotirore bairo jeto j̄cārō tūni átinucūñ̄ami. Bairo caāc̄n ānirī, aperā soldaua caāmerā camasā mena ānirī narē bairo átiāmer̄inucūñ̄ami, cū quetiup̄n cū cañ̄ñ̄ajesoparore bairo í. Tore bairo m̄n cūā Jesucristo yau soldaure bairo caāc̄n ānirī cū carotirore bairo jeto átiāña, marē qūñ̄ajeso joroque í. 5 Torea bairo eperi majōc̄n cāā, caroarō cū caerijere wapa cū na cajopeere ñemas̄ēt̄iñ̄ami, caroarō eperique macāāj̄ē carotirore bairo j̄cārō tūni cū caátipeyoj̄iāteticōñ̄ata. 6 Tunu bairoa j̄cāñ̄ cū wesere capaanucūñ̄, cū roque cañ̄nij̄gōro cū yaye cū caoterique cabutiro ríca jemas̄iñ̄ami. 7 Timoteo, atie marē ícōñ̄arī, m̄n ȳn caquetib̄uj̄n riquerē caroarō

tūgopeoya. Tie m̄ ȳ caquetibujarijere marī Quetiup̄a roque caroaro m̄ tūgoāmewiyo masiō joroque m̄ átigumi.

⁸ Timoteo, atie Jesucristo cū cabairiquere masiriteticōāña: David ānacū pārāmi majū marīrēā bairo caācū āñupī Jesucristo. Bairo caācū nimicāā, Diore bairo cū caānierē marī masiōgn̄ pajīāecori bero cati tunucoasupī tunu. Ȳ p̄ame tie camasārē cū canetōrīquē quetirea ȳ quetibujunucūña camasārē. ⁹ Tie quetire camasārē ȳ caquetibujarije jūgori roro popiye ȳ tām̄onucūña. Tunu bairoa roro majū caātimajūcōārīcūrē bairo ato preso jorica wiip̄ure āpōāwē mena jiyaric̄a ȳ āniña. Bairo ȳ cabaimiatacūārē, Dios yaye caroa queti p̄amerē ñam̄ ūcū yasio masīēcūmi. Nipetiro p̄ jesapeticoagaro. ¹⁰ Bairi ȳ p̄ame, Dios yarā cū cabesericarā caroaro na caānipeere ī, roro popiye ȳ tām̄onucūña. Na cūā ȳ caquetibujarijere tūgori bero yua, nocārō caroarop̄ netōjīātiri, yeri capetietiere Jesucristo jūgori na cacūgoparore bairo ī, batīoro ȳ quetibujunucūña.

¹¹ Atie caānorē bairo cariape niña:

Jesucristo mena tūgoñatutuari cū yaye quetire marī caquetibujarije jūgori marīrē na capajīārocaata, Jesucristo cū cacatitunurīcārōrēā bairo marī cūā marī catitunucoagarā, ri-amirācūā yua.

¹² Ati um̄recōop̄ure popiye marī catām̄oatacūārē, Jesucristo cū carotimasiīrīp̄aure caānīparā majū marī ānigarā.

Apeyera Jesucristore masīmīrācūā, marī caītoata, cū cūā marīrē masīētīgumi.

¹³ Cūrē boetiri, cū caborore bairo marī cabaiepatacūārē, cū roque tocānacā rūm̄a cañm̄ nicōā ninucūgn̄mi.

Cū roque cariape caī majū ānirī cū majūā ītomasiētīñami.

Un trabajador aprobado

¹⁴ Timoteo, atiere na m̄ quetibujunemowā. Bairo na quetibujunemorī, atore bairo na m̄ átirotiwa Dios cū caññajoro: Cabugoro macāājē busurica risero macāājē ūnie mena tocārōā na āmeo busurique netōjānacōāto. Tie ūnie āmeo busurique netōrīquē cabugoro macāājē dope caātiāmanie majū niña. Tie na cabusurijere noa ūna catūgori majā p̄amerē roro na tūgomawijiao joroque caātie ūnie majū niña. ¹⁵ Jīcā paabojari majōc̄a nipetiro átijīātipetiri, cū quetiup̄aure cū caetarore bairo m̄ cūā nipetiro caroaro átijīātipetiya Dios cū caññajorop̄ yua. Tore bairo caroaro áticōā ninucūña ñe ūnie jūgori Dios mena m̄ catūgoñaboboetiparore bairo. Cū yaye caroa quetibujariquere jīcārō tāni quetibujucōāña camasārē. ¹⁶ Timoteo, m̄ roque aperā cabugoro macāājē dope caātiāmanie busuriquere quetibujugari na caāmeobusurique netōnucūrījē ūnierē di rūm̄ ūno tūgopeoeticōāña. Tie ūnierē cabusupainucūrā nemojāñurō Diore cū tūgousajānarī, carorije macāājē p̄amerē jōp̄ame átijūgonutuayama. ¹⁷ Tunu bairoa na yaye na cabuenucūrījē p̄ame riaye gangrena camasārē carup̄a ugarijere bairo cañuetie majū ninucūña. Tore bairo tām̄orā baiyama Himeneo, apeī Filetojāā p̄ame yua. ¹⁸ Bairo na p̄ame cariape quetire tūgousajānarī, ricaati tūgomawijiarā baiyama. Tore bairo tūgomawijari yua, “Merē Dios camasā cariaricarārē cū cacatiobujiorica rūm̄ netōcoasupa,” ī quetibujunucūñama. Bairo na caīquetibujarije mena yua jīcāārā camasārē Jesucristo mena na catūgoñatutuarijere na átimawijiorā átiyama. ¹⁹ Tore bairo na caātimiatacūārē, Dios p̄ame roque wii qūēnorā, ūtāpāi na cacūjūgomajūrīpārē bairo capetietipeere marī cūñupī. Bairi torea bairo cū ya tutip̄a cariapea ī woatuyupa: “Marī Quetiup̄a cū yarā cariapea caānarē na masīcōāñami.” Aperop̄ cūrē bairo ī woatuyupa:

“Tocānacāũpũa, ‘Dios yarā jāā āniña,’ caĩrā carorije átaje macāājērē na jānacōāto,” ĩ woatuyupa ti tutipũ.

²⁰ Ape wāme ĩrĩcārō pũamata, ĩcā wii capairi wiipũre oro, o plata mena na caqũenoriqũē jeto mee, jotũũ niña. Ape wāme, ríi, bairi yucũ mena na caqũenoriĩcāruri cūā ninucũña. ĩcārũ jotũ bese rũmũ macāārũ majũ niña. Apeũ pũame cabũgoro macāārũ, tocānacā rũmũ na cacũgorirũ ninucũña.

²¹ Torea bairo marĩ cūā tocānacā wāme carorije macāājērē marĩ caápericōāta, oro, o plata jotũre bairo caāna majũ marĩ tuagarā. Tore bairo marĩ caāmata, marĩ Quetiupañ caānimajũrĩjē cū caátigarijere caátibojaparā majũ marĩ tuagarā.

²² Torecũ, mũ roque aperā cawāmarā roro na rupañ caborore bairo na caátie ũnierē di rũmũ átiga tũgoñaeticōāña. Atore bairo pũame ása: Caroaró cariape átĩānjē cusa. Jesucristo mena tũgoñatutuacōā ninucũña. Diore, bairi aperā camasā cūārē na maicōā ninucũña. Dios yarā caroarā ñe ũnie na yeripũ carorije māna caāna mena caroaró yerijōrōā nicōā ninucũña.

²³ Aperā cabũgoro macāājē dope caátĩāmanie bũsũriquere quetibũjũgari na caāmeobũsũrique netōnucũrĩjē ũnierē di rũmũ ũno tũgopeoeticōāña. Tie ũnie pũame marĩ āmeo teo joroque caátie niña. Tere merē caroaró mũ masĩña.

²⁴ Bairi marĩ Quetiupañ cū carotirijere capaabojarĩ majōcũ cū yaũ caācũ pũame aperā mena roro caāmeo bũsũriquere netōñesēāpũũ ũcũ mee niñami. Bairo pũame roque cū caáto ñũña: Nipetiro mena caroaró caátĩānimasĩ niñami. Tunu bairoa camasārē caroaró caquetibũjũ āmoqũemasĩ niñami. Tunu bairoa camasārē yerijōrō Dios yaye quetire caquetibũjũmasĩ ñũñami.

²⁵ Tunu bairoa aperā cabotiorā cūārē yerĩ ñũriqũē mena cabeyomasĩ ũcũ cū caāno ñũña. Cū pũame, “Roro na caátie tũgoñawasoari, cariape quetire tũgorĩ bero Dios pũamerē tũgousabujorāma,” ĩ, tore bairo caroaró mena cū caquetibũjũro ñũña. ²⁶ Tore bairo cū caquetibũjũmasĩata yua, wātĩ roro na cū caĩtorijere tũgoñamasacatigarāma. Bairo tũgoñamasacatiri yua, roro wātĩ narē cū caboro cū caátĩāniganucũrĩjērē átiecoetigarāma.

3

Cómo será la gente en los tiempos últimos

¹ Apeyera, Timoteo, atĩ ũmũrecóo caānitasari yũtea caānorē camasā Dios yarā popiye tāmũogarāma. ² Ti yũtea caānorē camasā cañuena nigarāma. ĩcāārā na majũ na caborore bairo jeto átĩāniganucũgarāma. Tunu bairoa cadinero ũgaripea pairā nigarāma. “Aperā netōrō caānimajũrā jāā āniña,” caĩtũgoñarā nigarāma. “Jāā jeto camasĩmajũrā jāā āniña,” ĩrārē bairo catũgoñariqũēcũna nigarāma. Diore cū baibotiori roro cabũsupairā nigarāma. Aperā na pacũa cūārē cayũena, cabaibotipairā nigarāma. Aperā, “Jāā mena mũ ñũjāñũña,” di rũmũ ũno caĩēna nigarāma. Bairo caāna ānirĩ Dios yaye macāājē buerique cūārē di rũmũ nũcũbũgoro ĩñāetigarāma.

³ Tunu bairoa di rũmũ ũno bopacooro cabopacarārē catũgoñaenā ninucũgarāma. Aperā roro caocayoja pairā nigarāma. Aperā cūā roro na rupañ caborore bairo jeto na caátiganucũrĩjērē catũgoña eñotamasĩēna nigarāma. Tunu bairoa aperā tũgoñamairĩcārō mano tutuaro mena roro átĩnucũgarāma camasārē. Na pũame nipetiro caroa macāājērē caboena majũ ninucũgarāma. ⁴ Tunu bairoa ĩcā majā nimirācūā, roro bũsũjā buitiregarāma aperā na yarā camasārē. Roro majũ caasiapairā nigarāma. Nocārō paio roro na caátie mena nimirācūā, “Caroa macāājērē caāna majũ jāā āniña,” ĩ tũgoña botionucũgarāma. Dios yaye macāājērē tũgousari bero, cū

mena tũgoñatutuaricaro ũnorẽã, na majũ rupau caborore bairo na caátigarije ruame jetore butiro ugaripeari átiãniganucũgarãma. ⁵ Bairi tunu Dios yaye macããjẽrẽ cabuerãrẽ bairo majũ baitogarãma, munana. Bairo Dios yaye cũ catutuarije macããjẽrẽ masĩmirãcũã, tiere caẽñotarãrẽ bairo jĩcãrõ tãni na yeri mena átiãnimasĩetĩnucũgarãma.

Na ũnarẽ, Timoteo, mũ roque na itoecoeticõãña. ⁶ Na ũna ninucũñama noo na caboro aperã ya wiiripu cajããñesẽãnucũrã. Bairo ape wiiripu jããñesẽãrĩ yua, carõmia cayeri tũgoñatutuaena roro caátipairãrẽ na itoepenucũñama. Bairo itori yua, nipetiro carorije macããjẽrẽ na mena roro átiepenucũñama, na rupau caborore bairo yua. ⁷ Bairi tunu na ũna di rũmu ũno ruãaeto buenucũñama Dios yaye quetire. Bairo buemirãcũã, di rũmu ũno cariape macããjẽrẽ tũgojĩãti peyoetaetinucũñama. ⁸ Camasĩrĩ majã cũmuo ũna Janes, apeĩ Jambres cawãmecuna Moisés ãnacũrẽ cũ boena, cũ botiori, na camasĩrĩjẽrẽ cũ áti iñoñupã. Narẽã bairo caĩtopairã cũã cariape macããjẽ Dios yaye quetire caboena niñama. Caũmua catũgoñarĩquẽ mãna catũgoñamasĩena niñama. Dios mena catũgoñatutujãnarĩcãrã majũ niñama. ⁹ Merẽ camasã aperã caroaro masĩcõãñama catũgoñamasĩena majũ na caãnierẽ. Tirũmũru caãnana Janes, apeĩ Jambrejãã, Moisés ãnacũrẽ caboetanarẽã bairo roro na cabairijere merẽ masĩcõãñama camasã. Bairi di rũmu ũno nemojãñurõ camasãrẽ na itonemonutua áperigarãma yua.

El último encargo de Pablo a Timoteo

¹⁰ Timoteo, mũ roque caroaro cariape yũ caátirotirore bairo yũ cabuerijere mũ átiãninucũña. Yũrea bairo ati wãmerĩrẽ caroaro mũ átiãninucũña: Yũrea bairo caroaro mũ átajecutĩ ãnimasĩña. Yũrea bairo mũ cũã yũ caátĩãnipẽere mũ tũgoñanucũña. Mũ cũã yũrea bairo Dios mena mũ tũgoñatutuaya. Camasã roro popiye mũ tãmuo joroque na caátimiatacũãrẽ, caroaro yerijõrõ yũrea bairo mũ tũgoñanetõcõã ninucũña. Camasã aperã cũãrẽ caroaro yũrea bairo na miñamaĩña. Tunu bairoa yũrea bairo popiye tãmuonucũmicũã, mũ yeri tũgoñatutujãñũña. ¹¹ Roro mũrẽ pajĩãgarã, o tocãnacã wãmerẽ roro popiye tãmuomicũã, mũ nucãnetõcõãnucũña. Yũ yau, merẽ caroaro mũ masĩña roro majũ Antioquia, Iconio, bairi Listra yũ catãmuorĩquẽrẽ. Roro majũ Jesucristo yaye quetĩ jũgori yũ pajĩãgawã to macããna. Roro majũ popiye yũ tãmuowã. Bairo roro popiye yũ catãmuomiatacũãrẽ, marĩ Quetiupau ruame tie nipetirijere yũ juãtinemowĩ. ¹² Bairãpua, merẽ marĩ masĩña: Nipetiro Jesucristo cũ baborore bairo caroaro caátĩãnigarã, tocãnacãũpua roro popiye áti ecogarãma, aperã jũgori. ¹³ Aperã carorã caũuena, aperã caĩtopairã roque nemojãñurõ jõruame carorije macããjẽrẽ átinutuagarãma. Aperãrẽ roro na itoepemirãcũã, na cũã roro itoecogarãma na yaye wapa yua.

¹⁴ Timoteo, mũ ruame roque tie ũnie ápeia, caroa wãme jetore tocãnacã rũmua áticõã ninucũña mũrẽ yũ cabuerique mena. Merẽ tie quetĩ, “Cariape majũã niña tie quetibũjũrique,” irĩ caroaro mũ tũgoũsacõã ninucũña. Mũrẽ tie quetire cabuericarã cũãrẽ cariapea mũ masĩña. ¹⁵ Tunu bairoa merẽ caroaro mũ masĩña cawĩmanacã ãcũpũna, Dios yaye macããjẽ caroa quetire mũ camasĩjũgorique. Bairi mũ ruame nemojãñurõ buecõã ninucũña. Bairo tie quetire nemojãñurõ bueri caroaro mũ caátĩãmata, Jesucristo mena mũ catũgoñatutuarije jũgori mũ netõmasĩũ. ¹⁶ Nipetiro Dios ya tuti macããjẽ wotaurique Dios cũ camasĩõrõ jũgori na cawotaurique niña. Bairi tie buerique marĩrẽ cajuãtiere bairo ñujãñũña. Aperãrẽ tiere bueata, ñujãñũña. Tie mena jũgori aperãrẽ beyogu, marĩ cabueata cũãrẽ, ñujãñũña. Tie mena

jūgori caroaro cariape na caānimasīpeere bori, narē marī cabueata, tie queti űumajūcōāña. ¹⁷ Tore bairo marī cabueata yua, Dios yaű caācū pñame tocānacā wāme caroa macāājērē caatijīātimasīpeeyon majū tuagñmi.

4

¹ Jesucristo, catūsari yūtea caāno quetiupaű reyre bairo atīgñmi tunu, nipetiro ati yepa macāāna camasā cariaricarā, cacatirā cūārē na ĩñabesei acū yua. Bairo caatīpaű, Jesucristo, bairi cū paű Dios mena cū caññajoropñ atore bairo bñtioro murē yñ átirotiya. ² Caroa queti Dios yayerē bñtioro na quetibūjya camasārē. Tunu bairoa noa űna caroaro catūgorā, o catūgogaena na caāmata cūārē, tocānacānia na mñ quetibūjunucūwā, tore bairo mñ caquetibūjurije to cañuata yua. “Cariape quetibūjyami Timoteo,” na ĩ tūgo joroque caroaro na quetibūjya camasārē. Tunu bairoa tutuaro mena noa űna cabotiorārē na mñ caquetibūjyapee caāmata, tutuaro mena na mñ quetibūjyñ. Nemojāñurō Dios yarā cū mena na tūgoñatutuo joroque na quetibūjuri na juātineñoña. Caroaro yerijōrō tūgoñarīqūē mena nñcūbūgoroa na quetibūjya camasā to macāānarē. ³ Jīcā yūtea etagarō tocārōā camasā caroa queti Dios yayerē boetiri na catūgogaeti yūtea. Noa űna aperā, na rupañ caborore bairo jeto ricaati cabueri majā, camasā na catūgojesorije űnie jetore cabuerā pñamerē na macāgarāma. Na rupañ caborore bairo na caatigarije macāājē, na catūgojesorijere cabuerā pñamerē na tūgousajūgogarāma. ⁴ Dios yaye macāājē pñamerē yua boetigarāma. Carorije quetibūjuri que tocānacā wāme pñamerē tūgopegarāma. ⁵ Bairo na űna na cabaimiatācūārē, mñ pñame roque caroaro majū caroa wāmerē átīcōā ninucūña. Roro popiye tāmñomicāā, nñcānetōcōā ninucūña. Dios yaye queti camasārē cū canetōōrīqūē queti pñamerē tocānacā rñmñ quetibūjucōā ninucūña. Caroaro jīcārō tñni átipeyocōā ninucūña mñ paarique macāājērē.

⁶ Yñ pñame Jesucristo yaye yñ caatīānie jūgori yñ cayasipa rñmñ merē cōñarō baiya. Merē Dios tñpñ āniāgn, cū yñ cariabojapee etaro baiya. ⁷ Jesucristo yñ cū cabueroticūrīqūērē merē nipetiro jīcārō tñni yñ átīyaparo petīcōāña. Āmeo qūēñrē bairo tutuaro caroaro jīcārō tñni yñ átīyaparoya. Tunu bairoa epei caatari majōcñ jīcārō tñni átiri, cū caatuyaparo etarore bairo yñ cūā Jesucristo mena jīcārō tñni yñ átīyaparo petīetaya merē. ⁸ Bairi āmerē yua, yñre Dios cñ cajopee caānorēā bairo űmñrecōopñre corona pesarica beto yñ ānicotero bairo merē. Marī Quetiupaű camasārē caññabesei cañññ majū ti beto pesarica betore yñ jogñmi cū cacōñcā rñmñ caetaro. Yñ jeto merē jogñmi bairpñ. Nipetiro cūrē mairīqūē mena ati yepañ cū catunuatōre caboocoteāna cūārē na jomajūcōāgnmi.

Instrucciones personales

⁹ Yñ yaű, Timoteo, mñ caboata, dope bairo mñ caatīmasīrō cārō átiri, yñre mññan atīmajūcōāwā. ¹⁰ Demas pñame ati űmñrecōo macāājērē bñtioro cabonetōñ ānirī yñ aweyocōāmī. Tesalónica macāpñ acoāmī. Apei Crescente pñame roquere Galacia yepañ cū yñ jowñ. Apei Tīto pñame cūārē Dalmacia yepañ cū yñ jowñ. ¹¹ Jīcāñā, Lucas jeto yñ mena niñami. Bairi Marcōre cū mñ macāwā. Cū roquere cū mñ piiarā ato mñ caatī rñmñ caāno. Ape watoara cū pñame yñ juātībūjioñmi ato yñ sapaāno yñ paariquere. ¹² Apei marī yaű Tīquere pñamerā Efeso macāpñ cū yñ jowñ. Topñ ācñmi. ¹³ Apeyera atopñ acū, yñ jutiro sayoaro, Troas macā yñ cacūrīcārōrē yñ mñ neatībojawa. Carpo ya wñpñ yñ cūwā tore. Apeye yñ papera tutiri cūārē mñ jeatībojawa. Papera pergamino pūñrī roquere mñ cūēpā. Mñ jeatīmajūcōāwā.

¹⁴ Apeyera Alejandro ãpõãrẽ capaanucũã ðame roro majũ yã átinucũñami. Yãre caroaro ñacũbũgoetiyami. Bairi marĩ Quetiupã ðame cã caátaje cãrõ qũñacõñarĩ qũñabeseğumi cã yaye wapa. ¹⁵ Bairi mũ ðame cãrẽ cã uwiya. Roro mũ tãmo joroque mũ átiremi. Cũ ðame yua ãmerẽ camasãrẽ marĩ caquetibũñucũrĩjẽ Dios yaye caroa quetire caboecũ majũ catuaricũ ñĩñami.

¹⁶ Caĩñabeseri majã carotimasirã tũre yã cabũsqũẽnoũ etari watoare jicãũ majũã yã ãmũ. Noa ãna yã jubũsunemoema, quetiuparã carotimasirãtũ yã caetajũgorore. Nipetiro yã mena caãnimiatana yã aweyopeticoãmã. Tie na cabairique jũgori marĩ yarãrẽ Dios ðame popiye na baio joroque na cã ápericõãto. ¹⁷ Bairo marĩ yarã yãre na cajuáperimiatacũãrẽ, marĩ Quetiupã roque yã juátimajũcõãwĩ. Yeri tãgoñatutuarique majũrẽ yã jowĩ. Bairo yeri tãgoñatutuarique yã cã cajoro jũgori cã yaye queti camasãrẽ cã canetõõrĩqũẽ quetire caroaro na yã quetibũñũ masiõ joroque yã ámi. Na, nipetiro judío majã caãmerã cã yaye quetire na yã caquetibũjuro bero, tiere na tãgopeo joroque ámi Dios. Tore bairo átiri yã netõwĩ marĩ Quetiupã ðame, macãncũ yaiare bairo cauwiorã caãna quetiuparã roro yãre na caátibujiopeere yua. ¹⁸ Bairi tunu ato jũgoye cãrẽ nipetiro roro yã catãmopeere yã juátinemocõã ninucũğumi Dios. Bairo yã netõrĩ yua, cã carotimasirĩpã ãmũrecóõpũ caãñipã majũ yã tuao joroque yã átigũmi. ¡Bairi cã jetorea cã caasiyarije caroa cã catutuãnie to ãnicõã ninucũãto tocãnacã rãmũ! Bairoa to baiaõto.

Saludos y bendición final

¹⁹ Bairi apeyera marĩ yarã Prisca, Aquila, bairi Onesíforo ya poa macããna cããrẽ yã ñurotijoya. ²⁰ Apei Erasto cawãmecũcũ ðame Corinto macãpũ tuawĩ. Trófino ðamerã Mileto macãpũ cariaure cã yã atíweyowũ. ²¹ Timoteo, tãmurĩ jãñũrõã mũ apá. Tãmurĩã, pue caetaparo jũgoyea mũ apá atopũre. Mũrẽ ñurotijoyama marĩ yarã. Eubulo, Pudente, Lino, Claudia, bairi marĩ yarã nipetiro ñubueri majã cãã mũ ñurotijoyama.

²² Bairi yua, marĩ Quetiupã Jesucristo mũrẽ cã juáticõã ninucũãmarõ. Bairi Dios cãã nocãrõ caroa cã yaye macããjẽrẽ mũjãã nipetirore cã jonemoãto.

Tocãrõã ñiña atie queti yã sawoaturije.

Carta de San Pablo a TITO

Saludo

¹ Үн, Pablo cawāmecсн Diore paabojari majōсн ānirī Jesucristo camasārē cū caquetibūjurotiјоn apóstol majū yн āniña. Dios cū cabesericarā cū yarārē na quetibūjн yн átiya cū yaye quetire, tie cariape macāājērē tūgori bero yua, cū mena caroaro na catūgoñatutuaparore bairo ī. ² Bairo tie mena tūgoñatutuari yua, yeri capetietie na cacūgopee cūārē cariapea tūgoñacotegarāma. Mai, Dios cariape caī рname ati umrecóo caānparo jūgoyerнa, “Үн pūnaa caānparārē yeri capetietiere na yн jоgн,” ī jūgoyticūñāñupī. ³ Bairi āmerē yua, cū ya yutea, cū caīcōñaricā yutea caetaro iñarī, Dios marirē canetōōñ majū, cū yaye quetire marī masiōñami. Bairo tie quetire masiōrī, yн quetibūjн rotijomajūcōāwī yua. ⁴ Mн, Tito, yн caquetibūjuriјere tūgori bero yurea bairo mн cūā Dios mena catūgoñatutuauн, yн baire bairo caācūrē mн yн woajoya ati cartare. Bairi ñiña: Marī Pacн Dios, cū macā marī Quetiupauн Jesucristo mena caroa yericutaje, āmeo iñamairīqūē, yerijōrō ānajē cutajere mн cū jonemoáto, ñiña.

El trabajo de Tito en Creta

⁵ Creta cawāmecuti роа yucнpoарн mн yн cūwū. Bairo mн cūrī, paarique yн caátipee carнsarijere mн yн átipeyorotiwн. Tunu bairoa, “Ñubueri majā quetiuparā rona cabutoare na mн besewa tocānacā macāā macāānarē caquetibūjuparārē,” mн ñicūwū. ⁶ Mai, na, cabutoa camasārā рname caroaro ñe ūnie roro na caátie jūgori aperā na cabusupaiena ūnarē na mн besegu. Tocānacāурнa jīcāō jeto canumocнna ūnarē na mн besegu. Bairi na pūnaa ūna cūā Jesucristore catūgousarā, ñe ūnie roro na caátie, o na caasiapairije jūgori na cabusujārā ūna mee na āmarō. ⁷ Bairi ñubueri majārē cajūgoñubuejūgoure bairo catuauн рname, na ñubueri majārē Dios cū carotirije cū yaye quetire caquetibūjн majū niñami. Torecн, cū ūcū рname caroaro átajere caāсн, rorije caāpei ūcū cū caāno ñuñа. Caroarā ūnarē na marī boya. Catūgomasīēna, uwarārē bairo caānarē na marī boetiya. Tunu bairo eticūmurī caāmeo qūēpairā ūna cūārē na marī boetiya. Tunu apeyera roro átiri cawapatarā ūna cūārē na marī boetiya. Bairi na ūnarē na mн besetigн. ⁸ Bairo рname caāna roque ñuñama: Tocānacānia aperā caetarārē caroaro mena na bocári na ya wīрн caqūēnorā ñuñama. Bairi na ūcū рname caūmн caroa macāājērē caāсн, нсcūbūgoro mena caācū cañuн niñami. Bairi Dios cū caññajoro, cū caborore bairo jeto caāсн ñe ūnie roro caāpei nigumi. ⁹ Bairi tunu cariape macāājē jāā caquetibūjuriquere cariape cū catūgousaro ñuñа. Bairo cariape tiere tūgori yua, aperā ñubueri majārē na quetibūjн useanionemogumi cariape quetibūjurique mena. Tunu bairoa aperā tiere catūgousagaena ricaati caquetibūjnrā cūā caroaro cariape cū caquetibūjuro tūgori, “Caroaro cariape iñami. Cū marī tūgoroa,” ī tūgoñagarāma na yeripн. Na ūna roquere mн cabesero ñuñа.

¹⁰ To mн caānopure capāārā niñama cabalbotiopairā. Na ūna рname na rupan macāājē yisetariquere, aperā cayiseta mánarē na cayiserotiro butioro bonucūñama. Caroaro tūgoñarī mee roro apeye ūnierē busupainucūñama. Bairo busuri yua, aperā camasārē roro na itooperā átiyama. ¹¹ Na ūna cañtopairārē na caquetibūjurotietipee niña camasārē. Pajūgoro ána átiyama

tocāncāāpua camasā caānarē. Tunu bairoa na, camasārē na ĩtori, roro ātiwapatarā ātiyama. Na ũna caquetibujurārē boetirotiya.

¹² Mai, Creta yucuroa macāācū profeta majōcu atore bairo ĩ busuyupi, to mū caāno macāānarē: “Creta yucuroa macāāna caĩtopairā niñama. Macāncū macāānarē bairo caugapacarā, cateeyepairā majū niñama,” cū caicūriqūērē yu tūgowu. ¹³ Cariapea ĩñupī. Na cabainucūrijērē ĩñarīna, tore bairo cariape na ĩ, ĩñupī. Bairi to macāānarē tutuaro mena na quetibujuya. Dios yaye quetire nemojāñurō caroaro ĩcārō tūni na catūgoñatutuamasiparore bairo ĩ. ¹⁴ Tunu bairoa, “Judío majā cariape macāājē quetire caboena na majū na catūgoñarijē mena na caquetibujurijere na caātirotinucūrijē ũnie cūārē camasā tūgousarema,” ĩrā, tutuaro mena na ũnarē na quetibujuya.

¹⁵ Noa ũna caroa macāājē ātaje jetore caātītūgoñarā na caāmata, nipetirije na caátie, cañurijē jeto ninucūña. Aperā caroa macāājērē catūgoñaena Diore catūgousagaena pūame roque nipetirije carori wāme jetore ātiāninucūñama. Na ũna carorije na yeri na catūgoñarijērē pairo caāno jūgori carorije jetore ātinucūñama. ¹⁶ Bairi tunu, “Diore camasīrā majū jāā āniña,” ĩmirācūā, roro na caátie jūgori Diore camasīēnarē bairo tuanucūñama. Cabaibotopairā, aperā yaye na cacūgorije ũnierē caĩnaugopairā majū niñama. Bairo caāna ānirī dise ũnie caroa macāājē ũnierē petoaca ũno caātijīātiēna majū ninucūñama.

2

La sana enseñanza

¹ Mū roque Tito, camasārē caroaro cariape na mū quetibujugu caroa macāājē Dios yaye quetire. Dios cū caborore bairo caroaro na mū quetibujugu. ² Bairi cabutoa camasārē cajūgoñubueparā pūame cūā caroaro caāna, marī caĩnanucūbūgorārē bairo nigarāma. Bairo cariape caāna ānirī caroaro mena quetibujugarāma camasārē. Tunu bairoa caroaro cariape roro ātato mano Dios mena tūgoñatutuagarāma. Tunu bairoa Dios narē cū camairijērē masīrī caroaro tutuaro, popiye baimirācūā, tūgoñaēnarē bairo tiere tūgoñanētōcōāgarāma.

³ Torea bairo cabutoa rōmirī cūā nūcūbūgorique mena na caānajēcuto yu boya. Roro caĩbusupaicoterā ānirī caeticūmupairārē bairo na caāno yu boetiya. Aperā camasā na caātiēna na caĩñajesopee ũnierē na na caāti ĩñorō ñuña. ⁴ Bairo caroa macāājērē caāti ĩñorā ānirī aperā cawāmarā rōmirī camanapūācūnarē na manapūā, bairi na pūnaa cūārē na camaipee ũnierē na na quetibujúato. ⁵ Tunu caroa macāājērē na caātiānimasīpeere na na quetibujúato. Bairo na caāto, na pūame ñe ũnie carorijere áperā nigarāma. Na wii macāājē, o na pūnaa cūārē caroaro na cotegarāma ñe ũnie rūsaricarō mano. Camasā cañurā rōmirīrē bairo caāna, na manapūā na caĩrijērē ĩcārō tūni caroaro catūgousarā nigarāma.

⁶ Torea bairo cawāmarā canūmoa mána cūārē caroaro nūcūbūgorique mena na ānio joroque na quetibujuya. ⁷ Mū majū cūā aperā camasā, nipetirije mū caātiēna na caĩñajesopee ũnierē na āti ĩñoña. Tunu bairoa narē mū caquetibujurī rūmū caāno, rorije ĩricārō mano caroaro nūcūbūgorique mena na mū quetibujūwa. ⁸ Caroaro cariape carorije ĩ asuricarō mano na mū quetibujugu, aperā cañuena mūrē roro na caāperiparore bairo ĩ. Tunu bairoa caroaro cariape mū caquetibujurijere tūgoñabobori, ni ĩcāū ũcū mūrē roro ĩ busugamicūā, carorije mū caĩrijērē bocaetiri roro mietigūmi. Bairi roro busupaietigarāma yua marī caquetibujurije Dios yaye quetire.

⁹ Tunu torea bairo caroaro na mu quetibujwua umua paacoteri majārē: Na quetiuparā na caīrōrē bairo caroaro na tūgousaāto. Camasā caroaro ānajē cūtajere bairo cañurā na āmarō. Na quetiuparārē tūgousaetiri na caīrījērē cabusucānamupairārē bairo na āmerīcōāto. ¹⁰ Tunu bairo aperā, na quetiuparā na cacūgorije ūnierē cayajapairā na āmerīcōāto. Caroaro nūcūbugorique mena roque na ānimajūcōāto. Bairo na yeripū na caātiānimajūcōāta, nipetiro camasā puame narē īnarī, Dios marīrē canetōōrīcū yaye quetire, “Caroa majū niña,” ī masīgarāma.

¹¹ Dios puame jīcā nūgōā marīrē camaimasī ānirī marī īnamajūgoyupi. Bairo marī īnamairī nipetiro ati umurecōo macāānarē marī netōōgoyupi cū macā jūgori. ¹² Tie marīrē Dios cū caīñamajūgorique puame roro marī caātiāninucūrījērē jānarī caroaro ātiānajē cūtajere niña. Tunu bairoa marī cabonucūrōrē bairo roro marī caātiere jānarī caroaro nūcūbugorique mena Dios cū caīñajoro marī caāno űniña. Bairo ātiāna yua, Dios cū caborore bairo cariape marī ānimasīgarā. Diore cariape cū marī tūgousagarā. ¹³ Dios yaye queti puame cū caījūgoyeticūrīcārōrēā bairo cū caātipa rūmu caetaro, marīrē canetōō Jesucristo nocārō cū caasiyabatorije mena cū caātipa rūmurē caroaro marī cotemasīō joroque marī ātiya. ¹⁴ Cū, Jesucristo puame marī yaye wapa jūgori yucupāipū papuatuecori riayupi. Nipetirije marī carorije wapa caānierē marī netōōpeyobojari, cū yarā caāniparā majū marī ānio joroque marī āsupi. Caroa macāājērē caātiānimasīgarā majū marī tuo joroque marī āsupi.

¹⁵ Atie yu caīquetibujarījere na mu quetibujū to macāāna űubueri majārē. Caroaro rotimasīrīquē mena tutuaro na mu quetibujūnemomasīōgu to macāānarē, caroaro na camasīparore bairo ī. Ni jīcā űcū murē cū baibotioetīcōāto mu caquetibujarīje mena jūgori.

3

Deberes de los creyentes

¹ Tunu atore bairo na mi quetibujū masīōnemowā tūgousari majā űubueri majārē: “Quetiupau, o quetiuparā carotimasīrā mujāā ya macā macāāna na caātirotinucūrōrē bairo cariape na tūgousaya. Bairo caroaro cariape tūgousari tocānacā wāme caroa macāājērē caātiāniganucūrārē bairo mujāā ātiānimasīwā. ² Bairo caātiānimasīrā ānirī yua aperā camasārē roro na mujāā ī busupaiepa. Carorijere camasārē caātiāmepairārē bairo āmerīcōāña. Carorije caīna camasā cañurārē bairo āña. Aperā camasā nipetirore caroaro yeri űurīquē mena, yerījōrō āmeo bapacūtīmasīña,” na mi quetibujwua űubueri majārē.

³ Marī cūā, mai, cajūgoyepure catūgomasiēna, Diore cabaibotipairā majū marī āmu. Camawījayasīrārē bairo marī baiwu. Bairo caāna ānirī yua, tocānacā wāme roro marī rupau mena marī caātiaganucūrījērē caātiecorotirā, tiere caātijānagaena majū marī ānimiwā. Carorije macāājē jetero ātiri aperā yayere marī īñaugaripeanucūmiwā. Tunu caasiapairā ānirī aperā tocānacāū mena marī āmeo asiaīña āninucūmiwā. ⁴ Bairo cabairā marī caānimiatacūārē, Dios marīrē canetōō puame cañu, caīñamaimasī ānirī ati yepa macāāna camasārē marī īnamaiñupī. ⁵ Bairo īnamairī, marī cūārē marī netōōñupī marī carorije wapa jūgori roro marī cabaibujiopeere. Marī majū caroaro marī caātiere īñajesori mee, Dios puame roque marīrē īnamairī marī netōōñupī. Jesucristo yucupāipū cū cariūrerique mena, marī carorije wapare coseire bairo cū caāto tunu cabuianemorārē bairo marī cabairoī marī netōōñupī. Bairo

marĩ netõõrĩ yua, Espĩritu Santo cū Yeri jūgori cawāma yeri marĩ wasoayupi. ⁶ Tunu bairoa Jesucristo marĩrē canetõõrĩcū jūgori, nocārõ netõrõ cū Yeri Espĩritu Santo cū caátimasĩrĩjērē marĩ joyupi. ⁷ Bairo marĩ átiri, cū yarā carorije cawapa mánarē bairo marĩ ásupi cañuñ majũ añirĩ. Tore bairo marĩ ásupi Dios, marĩ cūā yeri capetietie marĩ cū cajorique marĩ cacoteānierē marĩ cacūgomasīparore bairo ĩ.

⁸ Atie, yñ caquetibujuriye cariape niña. Torecñ tiere, tocānacānia ñubueri majārē na mñ caquetibujunucūrõ yñ boya. Bairo tocānacānia na mñ caquetibujuro yua, Diore catūgousarā pñame caroa macāājē átaje ũnie jettore átĩānimasĩgarāma. Atie mūrē yñ caĩquetibujuriye cañurĩjē caroa macāājē quetibujurique, camasā caroaro na caátĩānipee ũnie majũ niña. ⁹ Bairi cabūgoro macāājē ũnie jūgori āmeo busurique netõētĩcõāña. Na ñicūjāā yaye macāājē na camasĩrĩjē ũnie jūgori āmeo busurique netõētĩcõāña. Tunu bairoa Moisés ānacū cū caroticūrĩquē jūgori roro āmeo tutiri busurique netõētĩcõāña. Tie dope bairo camasārē caāperie, dope bairo cariape caátimasĩā manie ũnie niña.

¹⁰ Tunu bairi ni jĩcāũ ũcū Jesucristore catūgousari majārē caroaro na ānimasĩētĩõ joroque caátiricawon cū caāmata, jĩcāni, o pñgani cārõ cū beyoya. Bairo mñ cabeyomiatacāārē, mñ caĩrĩjērē cū cabotiocõāmata, cū wiyocõāña ñubueri majā menarē. ¹¹ Merē tore bairo cū átiri mñ masĩña roro cū caátigarijere, cū caborore bairo cū caátiganucūrĩjērē. Bairo cū majũā roro cū caatie jūgori roro popiye cū tāmno joroque cū átigami Dios.

Instrucciones personales

¹² Tito, yñ yan, apeyera atore bairo mñ ñiña: Artemas o Tíquicore mñ tñpñ cū yñ jogñ. Bairi mñ tñpñ cū caetaro bero yua tāmuriā, dope bairo mñ caatimasĩrõ mena Nicópolis macāpñ yñ mñ bocāñ atímajũgñ. Yñ pñame ti macāpñ puere yñ netõgñ, ñi tūgoña yaparoya. Bairi ti macā Nicópolispñ yñ āñigñ ti yñteare. ¹³ Bairi apeyera camasārē cajuñĩ, Zenas, apeĩ Apolos cawāmecñnarē mñ cajuátimasĩrõ cārõ na juátinemoña. Quetibujññesēārā na cacūgopee na cabopacarije cārõ na juátinemoña, jĩcā wāme ũno na cañesēārõpñ to rusaeticõāto ĩ. ¹⁴ Marĩ mena macāāna cūārē caroa átaje, caroaro āmeo juátinemomasĩrĩquērē na mñ quetibujuwā. Bairo mñ caáto, na cūā aperārē na cajuátiparā ũnarē na juátinemomasĩgarāma. Marĩ quetiupañ caāñimajũrĩjē cū caátigarijere caátiboparā majũ tuagarāma. Tore bairo na mñ caápara.

Saludos y bendición final

¹⁵ Nipetiro yñ mena ato caāna mūrē ñurotijoyama. Marĩrē bairo Jesucristore catūgousarā añirĩ marĩ yarārē bairo caāna to macāāna na ñuáto. Bairi caroare cū jonemoáto marĩ Pacñ Dios mñjāā nipetirore.

Tocārõā niña atie queti yñ sawoaturije.

Carta de San Pablo a FILEMÓN

Saludo

¹ Yn, Pablo cawāmesucn Jesucristo yaye quetire yn caquetibujuriye jūgori preso jorica wiipn ācū, mūrē yn woajoya ati cartare. Marī yan Timoteo mena jīcārō, mū, Filemón cawāmesucure jāā woajoya. Mū cūā, jāā camai, jāā bapare bairo caācū ānirī camasārē na mū quetibujunucūña. Jāā cūārē caroaro jāā mū juátinemonucūña. ² Ńubueri majā mū ya wiipn caneñanucūrā cūārē jāā woajoya. Torea bairo jāā woajoya marī yao Apia cawāmesuco cūārē. Marī bapa Arquipo popiye baimicūā, camasārē na quetibujunucūñami. Cū cūārē jāā woajoya. Mújāā, tocānacāūpūrea jāā woajoya āmerē. ³ Bairi marī Pacu Dios, marī Quetiupn Jesucristo mena caroare mujāā na jonemoáto. Nocārō caroaro mena yerijōrō ānajē catajere mujāārē na jonemoáto.

El amor y la fe de Filemón

⁴ Tocānacānia mūrē tūgoñanucūrī yua, marī Pacu Diore, “Jāā mena mū űujāñuña jāā Pacu Dios,” ñi jēninucūña. ⁵ Caroaro Jesucristore mairī, cū mena mū catūgoñatutuānie quetire tūgonucūrī bero, tore bairo ñi jēninucūña Diopure. Torea bairo nipetiro Dios ya poa macāāna mena macāāna cūārē caroaro na miñamainucūña. Tie queti cūārē yn tūgonucūña. Tere tūgori yn űeaininucūña. ⁶ Bairi tunu Diore mū yn jēnibojaya: Jāārēā bairo mū cūā Dios mena catūgoñatutuān ānirī, nipetirije caroa yericutaje Jesucristo marīrē cū cajorijere mū catūgomasipteparore bairo ī, yn jēnibojanucūña. ⁷ Bairi āmerē tunu, butiuro yn űeaniña mū mena. Nemojāñurō yn űeainio joroque yn mū átiya, Diore catūgosari majārē na mū camairījē jūgori. Yn baire bairo caācū, “Mū űujāñuña,” mūrē ñiña. Mū jūgori Diore catūgosari majā na yeripn caroa yeri pūnacna na ānio joroque na mū ásupa.

Pablo pide un favor para el esclavo Onésimo

⁸ Torecu āmerē, Jesucristo yan apóstol caācū ānirī tutuaro mena mū caátipeere mū yn átirotimasīña. ⁹⁻¹⁰ Bairo átirotimasīmicūā, caroaro mairīqūē mena roque marē atore bairo yn átirotiya: Yn, Pablo, merē cabucn camasī, āmerē Jesucristo yaye queti jūgori preso jorica wiipn ācū, mūrē ñi jēniña Onésimorē caroaro cū mū caátipeere. Onésimo pūame āmerē caroaro Dios yayere catūgosari majōcn, yn macārē bairo caācū niñami. Ato preso jorica wiipn ācū, yn caquetibujurijere tūgori bero, āmerē yua, Dios mena cū cūā tūgoñatutuayami.

¹¹ Cajūgoyepure mai Onésimo pūame mū űmū paacoteri majōcn, ñe űnie caāpei ānirī, caroaro mū paabojaesupi. Cabairicn nimicūā, āmerē tore bairo mee niñami yua. űujāñuñami marī pūgarā menapūrea. ¹² Torecn, mū tūpna cū tunuo jogū yn átiya tunu. Mū pūame caroaro mena yūre mū cabocānucūrōrēā bairo, cū cūārē caroaro cū mū bocāwa. ¹³ Baipna ato yn mena cū catuaro yn bomiña, yūre cū juátinemoáto ī. Mū, yūre mū cajuátinemorīcārōrēā bairo mū camanoi, ato yn mena cū catuaro yn bomiña. Bairo cūrē yn bomiña mai, ato preso jorica wiipn Jesucristo yaye quetire yn caquetibujuriye jūgori topn yn caāno űno. ¹⁴ Baipna, bairo bomīcūā, cūrē yn tuarotimasītīña, yn caīrōrē bairo mū caátigarijere camasīcū ānirī. Bairo ñiña baipna, mūrē yn caījēnirījē tutuaro mena to āmerīcōáto ī. Mū majū, mū caboro cūrē yn mū cajoata

roque, ñubujioro bairopua. ¹⁵ Bairopua, Onésimo jĩcã yutea mu witiweyoricumi. Cabairicu nimicãã, ãmerẽ tocãnacã rãmua mu tũpũ ãninucũgumi yua. ¹⁶ ãmerẽ mu carotieperi majõcure bairo mee cã mu cãgogu. Netõjãñurõ cañuu, mu camai, mu baire bairo caãcũ nigumi. Yu ruame butioro cã yu maiña. Bairi mu ruame roque nemojãñurõ yu netõrõ cã mu maigu. Jĩcãũ camasocure mairĩqũẽ jeto meerẽ, marirẽã bairo cã cãã marĩ Quetiupua yu cã caãnoi, nemojãñurõ cã mu maigu Onésimorẽ.

¹⁷ Bairo bairi, yu, mu, jĩcãrõrẽ bairo Jesucristo mena catãgoñatutuarã, jĩcãũ pũnaarẽ bairo caãna marĩ ãniña. Tore bairo caãna marĩ caãnoi, yu mu cabocãnucũrõrẽã bairo Onésimo cããrẽ caroaro mena cã mu bocãwa. ¹⁸ Bairi jĩcãni ñno mũrẽ rorije majũ caãtacu cã caãmata, o mũrẽ jĩcã wãme ñno cã sawapamoata, yure mu warajẽniwã. Yu majũ, yu wapatigu. ¹⁹ Yu, Pablo sawãmecucu yu majũrua yu wãmo mena atie quetire yu woatujoya. Cariape mũrẽ ñiña: Yu, yu wapatigu, mũrẽ Onésimo cã sawapamoata. Bairopua, yu mu sawapamorijẽrẽ mu camasĩrõ yu boya. Jesucristo yaye quetire mu yu caquetibũjuri que jãgori cã mena mu caãnie wapare mu yu wapa jẽniẽtĩña! ²⁰ Bairi Filemón, yu baire bairo caãcũ, tore bairo yu mu átibojawa, mu cãã marĩ Quetiupua Jesucristore catãgousaũ ãnirĩ. Yu yeri ñajããõ joroque ása, Jesucristo jãgori jĩcã majã marĩ caãnoi.

²¹ Bairo mũrẽ ñi woajoya, “Yu caĩrĩjẽrẽ cariapea yumasĩñami Filemón. Bairi tore bairo átigumi,” cariapea ñiña. Tunu yu masĩña: Mũrẽ yu caĩjẽnirõ netõjãñurõ mu roque mu átigu. Tere yu masĩña merẽ. ²² Apeyera tunu mu tũpũ ácũ, yu cacãniparore yu mu qũenocũbojacotegu. Bairi tãmurĩã yu witiugu. Dios ruame yure mujãã cajẽnibojarijere catãgou ãnirĩ, preso jorica wiipũ caãniatacu yu witiõ joroque átigumi. Bairo witiõ bero, mujãã tũpũ yu atĩgu tunu. Bairi caroaro yu mujãã yuwa mu wiipũ.

Saludos y bendición final

²³ Na ñuáto nipetiro to macããna. Bairi mujããrẽ ñurotijoyami Epafras. Cã ruame yu bapa ñiñami ato preso jorica wiipũre. Cã cãã Jesucristo yaye quetire cã caquetibũjuri je jãgori atopũ ñiñami. ²⁴ Bairi Marcos, Aristarcojãã ñurotijoyama. Aperã Demas, Lucas, yure cajupanemonucũrã cãã ñurotijoyama.

²⁵ Marĩ Quetiupua Jesucristo nocãrõ caroare cã jonemoáto mujãã nipe-tirore.

Tocãrõã ñiña atie queti yu sawoaturije.

Carta a los HEBREOS

Dios ha hablado por medio de su Hijo

¹ Tirām̄p̄ure marī ñicūjāārē Dios quetib̄ujayayupi tocānacā nia na cū caīmasīrī wāmerē bairo. Profeta majā jūgori cū yaye quetire na quetib̄ujayayupi. ² Bairi ati yutea catasari yuteap̄u cūārē cū macū jūgori marī quetib̄ujayuyupi. Cū macū jūgori ati um̄recóo nipetirore qūēnoñupī Dios. Bairi nipetiro cū caátajere cacūgop̄ure bairo cū cūñupī Dios cū macārē. ³ Dios macū cūā, cū pac̄u cū caasiyabatorije nipetirijere bairo jīcārō tūnia niñami. Cū pac̄u Dios cū caānorē bairo jīcārō tūnia niñami cū macū cūā. Bairi nipetirije ati um̄recóo macāājē baiānimasīña cū caātirotimasīrījē jūgori. Bairo caācū ānirī, marī carorije wapare cose yaparori bero um̄recóop̄u ásúpi, cū pac̄u Diot̄u cariape n̄gōā carotimasīruiricarop̄u ruiácū.

El Hijo de Dios es superior a los ángeles

⁴ Dios p̄ame cū macārē ángelea majā netōrō caānimajūū cū cūñupī. Na netōjāñurō caānimajūūrī wāmerē cacūgop̄u cū cūñupī Dios cū macārē. ⁵ Noa ūna aperārē atore bairo ĩesupī Dios cū ya tutip̄u cūārē:

“M̄u, ȳ macū majū m̄ āniña.
Ati r̄m̄u ȳ macū m̄ ānijūgop̄u.”

Ángelea majā ūnarē na ĩesupī. Cū macū jetore bairo qūñupī. Bairi tunu noa ūna aperārē atore bairo ĩesupī Dios:

“Cū p̄ac̄u ȳ āniña ȳna.
Cūā niñami ȳ macū majū,” na ĩesupī.

Cū macū jetore tore bairo qūñupī. ⁶ Apero cū caquetib̄ujop̄u cū macū jīcāē caācū ati yerap̄u cū caetarōre atore bairo na ĩñupī:

“Ȳn yarā ángelea majā nipetiro qūñroagarāma ȳ macārē.”

⁷ Ángeles majā p̄amerē atore bairo caāna na cūñupī:

“Ȳn yarā ángelea majā wīnorē bairo na ānio joroque na ȳ átiya.

Tunu bairoa peero cañrōrē bairo na ānio joroque na ȳ átiya, ȳre cajuána p̄amerē,”
na ĩcūñupī.

⁸ Cū macū p̄ame roquere bairo p̄ame qūñupī:

“M̄u, ȳ macū Dios, tocānacā r̄m̄na carotimasī m̄ āninucūgu.
Cariape caroa wāme jeto carotimasī m̄ ānigu.

⁹ Caroa macāājē ūnie jetore cañroa m̄ āniña.

Torec̄u, carorije macāājē p̄amerē miroaetiya.

Bairo caācū m̄ caānoi, ȳ, m̄ pac̄u Dios p̄ame m̄ ȳ besew̄n.

Tunu bairi aperā netōrō caroa yeric̄tajere m̄ ȳ jow̄n,” qūñupī.

¹⁰ Tunu apero cū caquetib̄ujop̄u bairo ĩñupī:

“M̄u, ati um̄recóo quetiup̄u, m̄ camasīrījē mena m̄ qūēnowū ati yepa caānijūgorip̄urina.

M̄na, m̄ qūēnowū ati um̄recóo cūārē.

¹¹ Atie m̄ caqūēnorīqūē nipetirije peticoagaro.

Ati um̄recóo p̄ame jutii camasā na caññarījē caboapetirorea bairo peticoagaro.

Cabaimiatacūārē, m̄ p̄ame m̄ petietigu.

Tocānacā r̄m̄na m̄ ānicōā ninucūgu.

¹² ꞑCamasã na jutii cabucure cûcõãrĩ apeye cawãmarẽ wasoaricarore bairoa nipetirije mu wasoacõãgu ati umurecõo macããjêrẽ!

Mu pñame mu petietigu. Bairoa mu ãnicõã ninucũgu” qũĩñupĩ Dios cû macãrẽ.

¹³ Noa ùna ángelea majãrẽ atore bairo na ìesupĩ Dios:

“Yutu cariape nũgõã pñame ruiya caãnimajũrõpu.

Topu mu caruiro, yu pñame mu pesuare na yu netõnucãcõãgu,”
na ìesupĩ Dios.

Cû macã jetore tore bairo qũĩñupĩ. ¹⁴ Ángelea majã pñame ati rupau caãna mee niñama. Cabauena niñama. Diore cajuãna caãna ãnirĩ cû carotirijere caáticoteri majã niñama. Bairi Dios yarã cû canetõparãrẽ cajuátinemonucũrã niñama.

2

No hay que descuidar la salvación

¹ Bairo Jesús caãnimajũũ cû caãnoi, cû yaye queti marĩ catũgojũgoriquere nemojãñurõ marĩ tũgousanemogarã, ape wãme marĩ tãmwore, ìrã.

² Tirũmupua Dios ángelea majã jũgori quetibũjuyayupi camasãrẽ cû yaye quetire. Na caĩrĩqũẽ cariape ãñupã. Bairi cû yaye quetire caboena, aperã roro caátimajã cũãrẽ cariapea popiye na bairo joroque na ásupi Dios. ³ Bairi Jesucristo marĩrẽ cû canetõõrĩqũẽrẽ marĩ caboeticõãta, dope bairo marĩ rutimasĩetĩña. Jesús pñame tie quetire caãnijũgoripau quetibũjũgoyupi.

Cabero aperã cãrẽ catũgoricarã pñame marĩ quetibũjũnemoñupã tunu cû yaye quetire. ⁴ Bairi Dios cũã, “Cariapea niña yu macã yaye queti,” ì, marĩ

ãti ìñowĩ capee wãme cû camasĩrĩjêrẽ. Tunu bairoa Espiritu Santo jũgori marĩ joyupi nipetiri wãme marĩ camasĩpeere. Cû cabori wãme caãnorẽ bairo marĩ joyupi tocãnacãrẽã.

Jesucristo, hecho como sus hermanos

⁵ Mujããrẽ yu caquetibũjũatatore bairo ati umurecõo capetiro bero ãnigaro ape umurecõo tunu. Ángelea majã pñame cũã yua, carotimasĩenarẽ bairo na cũgumi ti umurecõo caãno Dios. ⁶ Jĩcãpau Dios ya tutipũ atore bairo ì quetibũjũyupi jĩcãũ:

“¿Nopẽĩ Dios jããrẽ tocãrõ majũ miñaposeroyati?

Cabũgoro macããna jãã caãnimiatacũãrẽ, ¿nopẽĩ jããrẽ tocãrõ majũ mu tũgoñanucũñati?

⁷ Ati yũtea caãno mai ángelea majã roca macããnarẽ bairo jããrẽ mu cũñupã. Bairo jããrẽ cũmicũã, ãmerẽ yua, caãnimajũrã jãã ãnio joroque mu átiya.

⁸ Nipetirije uparãrẽ bairo jããrẽ mu cũñupã,” ì quetibũjũyupi jĩcãũ.

Bairo camasãrẽ nipetiro uparãrẽ bairo cũrĩ yua, dise ùnie na netõnucãetĩña. Cabaimiatacũãrẽ, camasã nipetiro rotipeyojĩati masĩetĩñami mai. ⁹ Jesús cũãrẽ peti yũtea cãrõã ángelea majã roca macããcũrẽ bairo cû cũñupĩ Dios. Cû pñame camasãrẽ camainetõũ ãnirĩ, Jesucristo cû riao joroque ásupi. Butiro popiye netõñupĩ, Jesús marĩ ãme caãnarẽ netõõgu. Bairo cû cabairique jũgori yua, Dios pñame caroa tutuarique majũrẽ cû joyupi. Quetiupau majũ cû jããõ joroque cû ásupi tunu.

¹⁰ Nipetiro ati umurecõo macããjê, Dios cû caátaje niña. Nipetirije ati umurecõo caãnie baĩãnimasĩña Dios cû caátirotimasĩrĩjê jũgori. Dios pñame cû pũna caãna nipetiro cũtu caroaro caãnorũ na caãnorẽ boyupi. Bairi Jesucristo popiye cû catãmworĩqũẽ jũgori ñe ùnie carusaecu cariape camasãrẽ canetõmasĩ majũ cû ásupi. ¹¹ Jesús marĩrẽ canetõõrĩcã, bairi marĩ cû

canetõõrĩcārã cūã jĩcārõ tãnia Dios pũnaa jeto marĩ ãniña. Bairi Jesũs Dios macũ pũame, “Yũ bairārẽ bairo caãna niñama,” ĩ tũgoñaboboetiyami. ¹² Bairo ĩ tũgoñaboboetiri, atore bairo qũĩ quetibũjũyupi Jesũs Diore:

“Mũ caátĩanierẽ na yũ quetibũjũgũ yũ bairārẽ bairo caãnarẽ. Na cañubuenẽnarõpũ, ‘Catutuaũ, cañũũ niñami Dios,’ na ñi quetibũjũgũ.”

¹³ Apero cũ caquetibũjũgorũ bairo qũĩñũpĩ Jesũs Diore:

“Yũã, Dios mena yũ tũgoñatutuaya.”

Tunu aperedũ qũĩñũpĩ:

“Atoa yũ ãniña mũ pũnaa, yũ mũ cajoricarã mena,”

qũĩñũpĩ Jesũs Diore.

¹⁴ Jĩcãũ pũnaa, jĩcãũ rupau na caãnorẽ bairo Jesũs cũã ati rupau caãcũ etayupi. Bairi cũ pũame marĩrẽ bairo ati rupau mena cacãgou riayupi, marĩrẽ cateeri majõcũ wãtĩ, yasiriquere caátimajõcũre cũ netõgũ. ¹⁵ Marĩ camasã marĩ cayasipeere cauwirã marĩ ãniniñũpã tocãnacã rũmũ. Bairo marĩ cabaimiatacũãrẽ, Jesũs pũame marĩrẽ caroaro cũ caátibojarique jũgori di rũmũ ũno marĩ uwinemoetigarã. ¹⁶ Cariapea, Jesũs pũame ángelea majãrẽ juátigũ mee, marĩ Abraham pãrãmerã roquere marĩ juátigũ, ati yepapũ buia etayupi. ¹⁷ Jesucristo pũame marĩ cũ yarã rupaure bairo caãcũ ãñũpĩ, marĩ sumo sacerdote caãcũrẽ bairo tuagũ. Dios cũ cañajoro yua, Dios yayere caquetibũjũnetõũ cañũũ, bopacooro camasãrẽ cañũũ tuayupi, marĩ rupaure bairo caãcũ ãnirĩ. Bairo caãcũ ãnirĩ, cũã, camasã roro na caátie wapare netõõñũpĩ, roro popiye cũ catãmũorĩqũẽ jũgori. ¹⁸ Bairo Jesũs roro átiacorĩ, wãtĩ cũãrẽ roro cũ caátitotiriquere yũsupi. Bairo cabairicũ ãnirĩ ãme cũãrẽ Jesũs juátimasĩãñũñami wãtĩ camasãrẽ roro cũ caátigari majãrẽ.

3

Jesús es superior a Moisés

¹ Bairo cabairoi, mũjãã yũ yarãrẽ bairo caãna, Dios yarã, cũ ya poa macããna mena macããna, Dios cũ cabesericarã cũ yarã majũ, atore bairo mũjããrẽ ñiña: Jesucristo pũame apóstol majũ Dios cũ caquetibũjũrotijoricũ niñami. Marĩ sumo sacerdote majũ niñami. Cũ jũgori caroaro cariape Dios mena marĩ tũgoñatutuamasĩña. Bairi cũ jetorea cariape tũgoñanucũña. ² Marĩ ñicũ Moisés ãnacũ caroaro cariape átiayupi Dios cũrẽ cũ caátitotiricũrĩqũẽrẽ marĩ ñicũjãã Israel macããnarẽ. Moisés cũ cabairicareo bairo Jesũs cũã caroaro cariape ásupi Dios cũrẽ cũ caátitotiricũrĩqũẽrẽ, Jesũs, Dios cũ cabesericũ majũ cũã. ³ Cũ pũame jĩcã wii caqũẽnorĩ majõcũre bairo caãcũ niñami. Moisés pũame ti wiire bairo caãcũ niñami. Jĩcã wii caqũẽnorĩcũ ti wii netõõrõ caãnimajũũ niñami. Bairo cabairoi, Jesũs, Moisés netõõrõ caãnimajũũ niñami. ⁴ Tocãnacã wiipũ, wiiri jĩcãũ jũgori caqũẽnoecorica wiiri niña. Bairo camasã, jĩcã wãme na caqũẽnomasĩmiatacũãrẽ, ñipetirije Dios cũ caátimasĩrĩjẽ jeto niña. ⁵ Moisés pũame caroaro cariape átiayupi Dios cũ caátitotiricũrĩqũẽrẽ. Cũ pũame Israel macããnarẽ Dios cũ caquetibũjũgarijere na quetibũjũnetõõñũpĩ. Jĩcã wiipũ capaabojaũ ũcũrẽ bairo caãcũ ãñũpĩ Moisés ãnacũ. ⁶ Jesũs pũame roque Dios macũ majũ ãnirĩ, ti wii upau cariape caãcũ ũcũ niñami. Marĩã, ti wii macããnarẽ bairo caãna marĩ ãniña, cũ mena useanirĩ marĩ catũgoñatutuacõã ninucũata.

Reposo del pueblo de Dios

⁷ Torecũ, Espĩritu Santo atore bairo ĩñũpĩ Dios ya tutipũre:

“Ămerē Dios mujãārē cū caquetibujarijere tūgorā, tiere cateerārē bairo baieticōãña.

⁸ Mujãā ñicūjãā ānana Diore cū baibotionucūwā.

Desierto cayucumanopu āna Diore cū tūgogaetiri, butiuro cū asiao joroque baiwā.

Bairi mujãā pñame narē bairo baieticōãña.

Cayugaenarē bairo baieticōãña.

⁹ Topu mujãā ñicūjãā yu yayere tūgogaetiri, yu asiao joroque yu āma.

Narē yu camasĩrjē mena cuarenta cūmarĩ majũ yu caatijēño ĩñorjērē ĩñamirācūā, yu baibotiocōā ninucūwā.

¹⁰ Torecu, ti tuti macāānarē na yu asiajãñuwā. Atore bairo na ñiwū:

‘Ricaati tūgoñarĩqūē jetore mujãā yeri pūna mena mujãā tūgoñamawijia ñesēānucūña, yu yaye quetire boetiri.’

¹¹ Bairo asiari yua, atore bairo na ñiwū: ‘Cañorē bairo mujãārē ñiña:

Yu mena caroaro cayerijōrōpu di rūmu ũno mujãā etaetigarā topure,’ na ñiwū,” ĩñupi Dios.

¹² Bairi yu yarā, tocānacāpñua maijūgoya mujãā yeri ape wāme roro mujãā catūgoñarjērē. Roro mujãā yeripñua mujãā catūgoñaata, Dios caānicōāninucūñrē cū jñaweyorārē bairo mujãā baigarā. ¹³ Bairo pñame roque boya mujãārē: Tocānacā rūmua jĩcārō tūgoñatutuao joroque āmeo āsa Dios mena. Bairo áticōā ninucūña mai mujãā cacatiri rūmu cārō, ni ũcū mujãā mena macāācū jĩcāu wātĩrē busujāecoarē ĩrā. Bairi wātĩrē mujãā cabusujāecoata, Diore cayugaenarē bairo mujãā tuagarā tunu. ¹⁴ Jesucristo mena mujãā catūgoñatutua jūgoricapaupñua tūgoñatutuacōā ninucūña ati unñecóore mujãā caāni rūmu cārō. Bairo mujãā caātiāmata, Jesucristo mena mujãā ānicōā ninucūgarā.

¹⁵ Bairi atore bairo ĩña Dios cū caquetibujaricaropu:

“Ămerē Dios mujãārē cū caquetibujarijere tūgorā, tiere cateerārē bairo baieticōãña.

Mujãā ñicūjãā Diore cabaibotionucūñarĩcārā ānanarē bairo baieticōãña,” ĩña ti tutipñ.

¹⁶ ¿Noa ũna na āñuparĩ Dios busuriquere tūgori bero, tunu tiere catūgogaetana? Naa āñupā marĩ ñicū ānacū Moisés, Egipto yepapu caānarē cū cajewiyoricarā. ¹⁷ ¿Noa menarē Dios cuarenta cūmarĩ majũ cū asia āñuparĩ? Naa āñupā na carorije wapa jūgori desierto cayucumanopu cayasiricarā. ¹⁸ Tunu, ¿noa ũnarē atore bairo qũñuparĩ Dios: “Cañorē bairo mujãārē ñiña: Yu mena caroaro cayerijōrōpu di rūmu ũno mujãā etaetigarā topure,” na qũñuparĩ? Naa āñupā Diore cabotioricarā. ¹⁹ Merē marĩ masiña na cabairiquere. Diore na cabaibotiorique jūgori cū mena caroaro caānopu etamasĩsupā.

4

¹ Mai, Dios cū yapau yerijōrō caānopure marĩ cajãāmasĩpeere cū caĩcũrĩqūē caāno ũnoa maijūgoya mujãā yeri ape wāme roro mujãā catūgoñarjērē. Bapñua, ni jĩcāu ũcū mujãā mena macāācū jāāetibujioñmi, tiere cū camaijūgoeticōāta. ² Marĩ ñicūjãā ānanarē Dios cū caquetibujariquere bairo marĩ cūā marĩ tūgowu cū yaye queti marĩrē cū canetōōgariquere. Na pñame tie quetire catūgoricarā na caānimiatacūārē, tie narē wapa mañupā, na majũ jĩcārō tñni Dios yaye quetire na catūgoñsaetaje jūgori. Dios mena tūgoñatutuagaesupa. ³ Marĩ pñame roque Dios yaye quetibujariquere cariape

catégoricarã ānirī marī jāāetagarã Dios yapau cayerijōrīpaupu. Bairua, marī ñicūjāārē na asiari, atore bairo na īñupī Dios:

“Caānorē bairo mujāārē ñiña: Yū mena caroaro cayerijōrōpū di rūmū ũno mujāā etatigarã topure,” na īñupī.

Cabaimiatacūārē, Dios pūame atī ũmurecōore cū caqūēñorīcārō beropua merē na cayerijāpapaure qūēnoyaparo peticōāmiñupī. ⁴ Jīcāpau Dios ya tutipū atore bairo ī quetibujūya atī ũmurecōore cū caātiyaparorica rūmū bero macāā rūmurē:

“Dios yerijāñupī cū paariquere yaparori bero puḡaa pēnirō cānacā rūmū caāto majū.”

⁵ Tunu aperopu cūārē marī ñicūjāārē na īñupā Dios ya tutipū:

“Di rūmū ũno mujāā etatigarã yū yapau caroaro yerijōrō caānopure,” na īñupī Dios.

⁶ Dios yaye quetire catūgojūgomirīcārã Dios yapau caroaro cayerijōrōpūre jāāētigarāma, Diore na cabaibotiorique jūgori. Na bero Dios yaye quetire catūgoricarã pūame roque jāārã baiyama. ⁷ Bairi Dios pūame ape yūtea cawāma yūtea cūnemoñupī tunu camasā na canetōmasīpa yūtea ũnorē. Marī ñicūjāā ānana Diore cabaibotioyaticarã beropu David ape tuti bero macāācūpu tunu atore bairo ī woquetibujūyayupi Dios ya tutipū mujāā yū caīquetibujūatajere:

“Āmerē Dios mujāārē cū caquetibujūgarijere tūgorā, tiere cateerārē bairo baieticōāña,”

īñupī David.

⁸ Josué, Moisés berore marī ñicūjāā israelita majārē cajūgoricu pūame jīcāpau caroaru cayerijōrōpū na cajūgoátacu cū caāmata, ape rūmū camasā na canetōmasīpa rūmū ũnorē quetibujū cūnemoētībujioricūmi Dios. ⁹ Bairi mai, Dios yapau caroaro cayerijōrīpaupū cū ya poa macāāna na caāniparo nicōāña. ¹⁰ Dios cū paariquere ātiyaparori bero, cū cayerijārīcārōrēã bairo ni jīcāū ũcū Dios yapau caroaro cayerijōrīpaupū caetau pūame cū paariquere jānarī cū cūā yerijāḡumi. ¹¹ Torena, marī cūā tutuaro mena marī tūgoñatutuanemorotiya, topure etagarā, “Marī ñicūjāā catūgousetana na cabaiyaricarore bairo marī baire,” ĩrā.

¹² Dios busūrique pūame marīrē cacatirā marī ānio joroque marī ātiya. Ñosēricapāi puḡa nūḡōā caoripāi marī yeripū caetarore bairo niña Dios busūrique. Tīpāi netōrō etamasīña Dios busūrique marī yeripū, marī catūgoñarījē nipetiro macāājēpu. Bairi tiere tūgorā yua, marī pupeapu marī catūgoñarījērē, “Caroa niña,” o “Carorije niña tie,” marī ī tūgoña besemasīña. ¹³ Marīã, Dios cū caātana marī āniña. Bairi ni jīcāū ũcū marī mena macāācū yasiropu cū caātiere ātīmasīētīñami Dios cū caññajoro. Nipetirije marī caātiere masīpeti majūcōāñami Dios, marīrē caññabesepau ānirī.

Jesús es el gran sumo sacerdote

¹⁴ Jesús, Dios macū pūame marī sumo sacerdote majūrē bairo caācū etayupi ũmurecōopure. Bairi marī pūame Jesucristo mena marī catūgoñatutuacōā ninucūrījērē āticōā ninucūrotiya. ¹⁵ Jesús, marī sumo sacerdote pūame marī cayeri wēpūētīrē masīcōāñami. Bairi marīrē bopacooro majū marī īñanemomasīñami, merē cū cūā bopacooro bairique ũnierē marīrēã bairo catāmnoñarīcū ānirī. Bairo cabairīcu nimicūā, cū pūame jīcā ni ũno roro ápeyupi. Jīcā ni ũno wātī cū caññījērē yuesupī. ¹⁶ Bairi uwiricarō mano Diore cū marī jēnigarā nocārō marīrē camaimajūūrē. Marī roro marī cabairijere cū cabopaca īñaparore bairo ĩrā, tūgoñatutuarique mena cū marī jēnigarā. Bairo

marĩ caáƿata, marĩrē juátinemogumi popiye marĩ cabairi rãmũrē, nocārō cañũũ majũ añirĩ.

5

¹ Tocānacāũrũna sumo sacerdote majā marĩ mena macāāna camasā na cabesericarā niñama, marĩrē Diopũre cajēnibojaparā na āmarō írā. Bairi na rũame waibũtoa riire joemũgōjobjoanucũñama, camasā na carorije wapare Dios cū netōóáto írā. ² Bairi tunu sacerdote majōcũ marĩrē bairo camasocũ añirĩ Dios cū carotirije nipetirijere átipeyomasĩētĩñami. Bairo cabai añirĩ Dios yayerē camasĩpeyoenarē, rorije caátimawijiarā cūārē bopacooro majũ na iñamaimasĩñami. ³ Torecũ, cū cūā rorije cū caátie cacũgũjo añirĩ cū yaye wapa, camasā yaye wapa cūārē waibũtoa rii mena joemũgōjo masĩñami Diopũre.

⁴ Jĩcāũ cū majũ cū caboro jũgori sacerdote majōcũ jāāmasĩētĩñami. Dios, Aarón ānacārē cū cabesecũñarĩcārōrēā bairo sacerdote majōcũ cūā Dios cū caĩñabesericũ ũcũ niñami. ⁵ Jesũs cūā cū majũā sumo sacerdote majōcũre bairo jāāēsũpĩ. Dios rũame roque cū jōñũpĩ. Atore bairo qũĩñũpĩ cū macārē:

“Mũ, yũ macũ macũ mũ añijũgoga.”
Ati rãmũi yũ macũ mũ añijũgoga.”

⁶ Dios ya tuti apero cū caquetibũjũropũ atore bairo qũĩñũpĩ cū macārē:
“Sacerdote majũ, Melquisedec ũcũ mũ yũ cũña.

Mũ rũame tocānacā rãmũa camasārē cajēnibojau mũ ānicōā ninucũgu,”
qũĩñũpĩ Dios cū macārē.

⁷ Mai, Jesucristo ati yeparũ ācũ, popiye baigũ jũgoye otiri, tutuaro mena Diore qũĩ jēniñũpĩ. Dios jeto cū netōóomasĩñũpĩ roro cū cabaipee ũnierē. Cũ rũame tũgoyupi Jesũs cūrē cū cajēnirĩjērē, Jesũs caroaro catũgũsũũ cū caāno jũgori. Cũ juátinemoñũpĩ. ⁸ Bairi Cristo, Dios macũ nimicũā, roro popiye tãmũñũpĩ. Bairo roro cū catãmũorĩqũē jũgori caroaro tũgonemo masĩñũpĩ Jesũs, Dios cū pacũ cū caátirotirijere. ⁹ Bairo popiye cū cabairique jũgori caroú majũ ñe ũnie camacũ baietari bero, nipetiro cūrē catũgũsũari majārē yerijōrō ānicōā ninucũrĩcāpũrũ caetaparā na ānio joroque na ásupi Jesũs. ¹⁰ Torecũ, Melquisedec sumo sacerdote majōcũ Dios cū cacũrĩcũ ũcārēā bairo cū cũñũpĩ Dios, Jesũs cūārē.

Peligro de renunciar a la fe

¹¹ Ati wāme quetibũjũriquere capee wāme mũjāā yũ quetibũjũnemogamiña. Baimicũā, mũjāā rũame tãmũrĩ mũjāā catũgũjēñomasĩētō jũgori, tiere yũ quetibũjũnemoeĩñña. ¹² Tirũmũrũ merē mũjāā tũgũgũgowũ Jesucristo yaye quetire. Bairo tirũmũrũ catũgũjũgoricarā añirĩ tie quetire cajũgobueri majā mũjāā añibujiorā. Bairo caāniparā nimirācũā, mũjāā rũame cariape mũjāā tũgũjēñomasĩētĩñña mai. Dios yaye queti camasiriyoe tie ũnieacā cūārē caroaro majũ tunu mũjāārē quetibũjũricarore mũjāā bonucũña. Ũgarique majūrē caũgaena cawĩmarā caũpũrāācā ũnarē bairo mũjāā añiña mai. Dios mena mũjāā tũgoñatutua nemomasĩētĩñña. ¹³ Cawĩmarā caũpũrāācā rũame, “Atie caroa niña,” o “Atie carorije niña,” na caĩmasĩētōrēā bairo mũjāā cūā caroa macāājērē mũjāā tũgoña besemasĩētĩñña mai. ¹⁴ Ũgariquere caũgarāpũ niñama cabũtoa. Na rũame caroaro tũgomasĩjāñũñama caroa wāme ũnierē. Bairi, “Atie caroa niña,” o “Atie carorije niña,” ĩ tũgoña besemasĩñama.

6

¹ Bairo cabairoi, cabũtoare bairo nemorō Dios mena tũgoñatutuagarā, Jesucristo yaye queti camasiriyorijere marĩ buenemogarā. Marĩ cabuejũgorique

cañurĩjê to cañnimitacũãrê, nemojãñurõ camasiriyorije to cañnimitacũãrê, buenemorotiya. Marĩ cabuejũgorique bairo ãmũ: Roro marĩ caãtiere yapapuari marĩ cayeri wasoariquere marĩ buewũ. Roro marĩ caãtiere marĩ cacũteticõãta, caũpetietopũ cayasirãnarê bairo marĩ cabaibujoriquere marĩ buewũ. Apeyera Dios mena tũgoñatuturiari macãrê marĩ buejũgowũ. ² Apeyera bautizarique macãjê cũãrê marĩ buewũ. Tunu Diore catũgowsari majãrê na ruoã buire na wãmo mena ñigãpeori Diopure jẽnibojarique cũãrê marĩ buewũ. Cariacoatana nimirãcũã tunu na cacaticoatie cũãrê marĩ buewũ. Apeyera tunu Dios camasãrê cũ caĩñabeseri rũmũ caetaro narê cũ caĩñabesero bero na cabaicõãninucũpee cũãrê marĩ buewũ. ³ Tie nipetirije marĩ cabuejũgorique cañnimajũrê to cañnimitacũãrê, nemojãñurõ camasiriyorije roquere buenemorotiya. Bairoa marĩ átigarã, Dios cũ cabooata.

⁴⁻⁶ Jicãũ ùcũ camasocũ Dios yaye quetire cariape tũgoyupũ. Dios cũrê cũ camairĩjêrê tũgomasĩrĩ useanirĩqũê mena ãñupũ. Espĩritu Santo cũ camasiõnemorĩjê cũãrê masĩñupã. Bairi Dios yaye caroa queti cũãrê useanirĩqũê mena tũgoyupũ. Dios cũ carotimasĩrĩpũ macããjê cũ camasĩrĩjê mena cũ caãtijẽñorĩqũê cũãrê ññañupũ. Cũ ùcũ caãnacũ puame tiere catũgoricũ nimicãã, Dios yaye caroa quetire cũ cajãnamajũcõãta, puãani cãrõ tunu cũ yerire Dios mena tũgoñawasoanemo masĩã maa. Cũ ùna puame Jesucristo Dios macũrê caboena ãnirĩ yucpãĩpũ capapuatiricarãrê bairo ãna átiyama, puãani cãrõ tunu nipetiro camasã na caĩñajoro. Jesure roro cũ boyetieperãrê bairo átiyama.

⁷ Bairo cabairã puame oco caocarije yepapũ cañarõ ti yepa puame caũpũjõ yasiorore bairo caãna niñama. Ti yepa uparã ti yepare na caotero bero caroare carica joata, “Caroa yepa Dios cũ cũricã yepa niña,” i masĩñama ti yepa uparã. ⁸ Carorije pota yucũ ùnie jeto carĩca joata roque, ti yepa dope bairo átimasĩã maa. “Dios cũ carocarica yepare bairo tuagarõ,” igrãma yua ti yepa uparã. Bairo i yaparori bero, ti yepare joerocacõãgarãma.

La esperanza que nos mantiene firmes

⁹ Bairo tutuaro mena mujããrê quetibujumirãcũã, yũ yarã, jãã masĩjãñuña merê Dios cũ canetõrĩcãrõpũ caãna mujãã cañnierê. ¹⁰ Bairi Dios cañũũ majũ niñami. Masiritietiyami Dios mujãã cũrê caroaro mujãã camairĩjêrê. Cũrê mujãã camairĩjê jũgori marĩ yarã Dios mena catũgoñatutuarãrê na mujãã juãtinemowũ. Mai, bairoa mujãã átícõã ninucũña ãme cũãrê. ¹¹ Torena, mujããrê atore bairo jãã ñemoña: Tocãnacãũpũna mujãã mena macããnarê bairo jeto na juãtinemoña useanirĩqũê mena. Bairo átinucũña, Dios caroaro cũ caãtibojapee nipetirijere mujãã cacũgopetimasĩparore bairo ñrã. ¹² Mujãã, aperã cateeyepairã na caãtiãnajê cutiere bairo mujãã caãtiãno jãã boetiya. Dios mena na catũgoñatutuarije jũgori popiye baimirãcũã, Dios cũ caĩrĩcãrõrêã bairo cũ canetõrĩcãrã na cabairore bairo mujãã caãno jãã boya.

¹³⁻¹⁴ Dios, marĩ ñicũ Abraham ãnacũrê caroaro cũ caãti rũmurê cariape cũ majũ ya wãme mena quĩñupĩ, apeĩ cũ netõrõ caĩñabesei cũ camano jũgori. Bairo quĩñupĩ: “Caroa majũrê mũ yũ jogũ. Mũ pãrãmerã capããrã majũ na bũo joroque yũ átiãũ.” ¹⁵ Bairo cũ cãrõ bero, Abraham puame cũ caĩrĩcãrõrêã bairo caetapa rũmurê caroaro mena coteyupi. Cabero Dios cũ caĩcũjũgoyetiricarorea bairo cũ baiyupa.

¹⁶ Camasã puame, “Cariãpe majũ jãã ñña,” na caĩata, na bui macããcũ ya wãme mena i busũnucũñama. Bairo cũ wãme mena na caĩbusuata, “Marĩ caĩrĩcãrõrêã bairo marĩ caãpericõãta, cũã, marĩrê popiye marĩ baio joroque

cū áparo,” caĩrārē bairo ĩnucũñama. Bairo na caĩrō bero cañnoi, dope bairo ape wāme ĩ busunetō masiā maa yua. ¹⁷ Torecu, Dios pñame wasoaricaro mano cariapea caroaro cū caátibojapeere cūrē catāgousarā na camasĩrōē boyupi. Pugani cārō tūgoñanemoricārō mano tiere na camasĩrō boyupi. Bairo cū caĩcũrĩqũērē bairo caroaro cū caátipeere cacūgoparārē cū ya wāme majū mena na ĩ quetibujuyupi. ¹⁸ Bairo marĩrē, “Caroaro mñjāārē yu átigũ,” bairo tunu cū wāme majū mena ĩrĩ, cū caĩquetibujuriqũe jūgori marĩ pñame cañnorē bairo cariape marĩ tūgoñatutuagarā. Dios caĩtopai mee niñami. Cū caĩrĩqũē dope bairo wasoamasĩā maniña. Bairo, “Marĩrē netōgũmi Dios cū caĩrĩcārōē bairo,” marĩ ĩ tūgoñatutuamasĩña. ¹⁹⁻²⁰ “Cũmua capairicare āpōāpāi canucũrĩpāi mena jūgori, ti cũmua aperopũ wuāmasĩtĩña,” marĩ ĩ masĩña pugani cārō tūgoñarĩcārō mano. Torea bairo Jesús mena marĩ catāgoñatutuarique mena jūgori, “Cũ mena useanĩrĩ marĩ ānicōā ninucũgarā tocānacā rũmua cū caĩrĩcārōēā bairo,” marĩ ĩ masĩña merē pugani cārō tūgoñarĩcārō mano. Apeyera tunu sumo sacerdote majōcu templo wiipũ Dios mena busuácũ, jutei asero yoo ãnotarica aserore netōrĩ, Dios cū caāniprapũ etanucũñupũ. Torea bairo Jesús marĩ catūgoñatutuanemōjūgoricu cũā cū cariarique jūgori umñrecóo Dios cū caāniprapũ etayupi. Marĩ jūgoye ájūgoyupi umñrecóore, marĩ cū yarā cũā cū tũpũ marĩ caāmasĩparore bairo ĩ. Bairo cū caáto jūgori, cū cũñupĩ Dios marĩ sumo sacerdote majōcure bairo caānicōāninucũpũ majū. Tirũmũpũ macāācũ Melquisedec cawāmecũcu ānacārē bairo cū cũñupĩ.

7

Jesús, sacerdote de la misma clase que Melquisedec

¹ Melquisedec cawāmecũcu pñame Salem cawāmecuti macā quetiupau rey añupũ. Dios, nocārō catutuau jōbui umñrecóo macāācũ yaũ sacerdote majū añupũ. Bairo marĩ ñicũ Abraham ānacũ, reyes quetiuparārē cū capajĩānetōñucārō bero, cū ya macāpũ cū catunuátó, Melquisedec pñame cū bocāetayupũ. Bairo cū bocāetari yua, “Caroare cū joáto murē Dios,” qũĩ jēñiboyapũ Abrahamē. ² Bairo cū caĩjēñibojayaparoro bero, Abraham pñame cū wapana ānana na cacūgomirĩqũērē pajĩārĩ bero cū cajerique pũga wāmo petiro cānacā sero caānierē jĩcā sero cārō cū joyupũ Melquisedere. Mai, Melquisedec wāme pñame bairo ĩgaro ĩña: “Quetiupau rey cariape caácsũ,” ĩgaro ĩña. Cū ya macā Salem cũā bairo ĩgaro ĩña: “Caroayeri pũnacutaje caāni macā,” ĩgaro ĩña. Bairo ti macā quetiupau pñame cũā, “Quetiupau caroayeri pũnacutaje caácsũ niñami,” ĩgaro ĩña. ³ Masiā maniña Melquisedec pacna ānanarē. Cū ñicũjĩā ānana cũārē masĩā maniña. Apeyera cū cabaiyariqũe, bairo cū cabaiyariqũe ũnierē na caquetibujuro cũārē tũgoa maniña. Dios macũ Jesús cū cabairica wāmerēā bairo Melquisedec cũā sacerdote majōcu nicōā ninucũgũmi tocānacā rũmua.

⁴ Bairo āmerē caānimajũ Melquisedec cū caānierē tũgoañña. Marĩ ñicũ caānijūgoricu Abraham pñame cū wapandarē na pajĩārĩ bero, na cacūgomirĩqũē cū cajerique pũga wāmo petiro cānacā sero caānierē jĩcā sero cārō cū joyupũ Melquisedere. ⁵ Moisés ānacũ cū caquetibujucũrĩqũē jūgori sacerdote majā Levĩ ya poa macāāna pñame pũga wāmo petiro cānacā sero caānierē jĩcā sero cārō jemasĩnucũñama camasā na ya macā macāāna na cawapatarijere. Na yarā majū Abraham parāmerā jĩcā majā na cũā na caānimiatacũārē, na jemasĩñama na cawapatarije pũga wāmo petiro cānacā sero caānierē jĩcā sero cārō majūrē. ⁶ Melquisedec pñame Levĩ ya poa

macããcũ ãmerĩmicũã, Abraham cũ cacũgorije pũga wãmo petiro cãnacã sero caãnierẽ jĩcã sero cãrõ jeyupi. “Caroa wãmerẽ mu yu jogu,” Dios cũ calcũricũ yaye pũga wãmo petiro cãnacã sero caãnierẽ jĩcã sero cãrõrẽ jeeri bero, “Caroare mu cũ joãto Dios,” qũĩ cũñupi Melquisedec Abrahãrẽ. ⁷ Nipetiro camasã atore bairo ĩ masĩnama: “‘Caroare cũ joãto murẽ Dios,’ caĩ pũame, cũ caĩ netõjãñurõ caãnimajũũ niñami.” ⁸ Levĩ pãrãmerã ãme macããna sacerdotea caãna pũga wãmo petiro cãnacã sero caãnierẽ jĩcã sero cãrõrẽ cajenucũrã pũame camasã cayasiparã majũ ninucũñama. “Melquisedec pũame roque caãnicõãninucũãrẽ bairo caãcũ niñami,” ĩ quetibũjya Dios ya tutipũ. ⁹⁻¹⁰ Ti rũmu Melquisedec Abrahãrẽ cũ cabocãetari rũmurẽ, Abraham pũame cũ rupaũrũ cũgoyupi cũ pãrãmerã caãniparã nipetirore. Levĩ ya poa macããna cũãrẽ cũgoyupi, na cabuiaetimiatacũãrẽ mai. Bairi bairo marĩ ĩ masĩña: Abraham cũ yaye pũga wãmo petiro cãnacã sero caãnierẽ jĩcã sero cãrõ Melquisedere cũ cajori rũmu caãno, Levĩ ya poa macããna cũã cũ jorãrẽ bairo ásupa, Abraham cũ cajoro jũgori.

¹¹ Sacerdote majã levita ya poa macããna Aarõn pãrãmerã caãnana jũgori marĩ ñicũjãã Israel yepa macããna pũame ñejũgoyupa Dios yaye cũ caãtiroticũrĩqũẽrẽ. Bairi sacerdote majã caãnana Dios cũ caroticũrĩqũẽrẽ cabori majãrẽ ñe ùnie caroa carũsaenarẽ bairo caãna na tuao joroque caãna na caãmata, Aarõn ùcũ mee, ape majõcũ Melquisedec ùcũ sacerdote cũ cajããrõ bonemoetibujoricaro. ¹² Apei sacerdote majõcũ cũ cajããwasoarorea bairo cabũcũ rotirique Moissẽ ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ cũãrẽ cawãma wãme pũame wasoanemorotiya. ¹³⁻¹⁴ Profeta majã na caĩwoatujũgoyetiricũ marĩ Quetiupaũ Jesús pũame sacerdote majã ya poa macããcũ mee ãñupi. Aarõn ya poa macããcũ mee, Judã ya poa macããcũ roque ãñupi. Tiere nipetiro camasã masĩnama. Ni jĩcãũ ùcũ sacerdote majõcũ Aarõrẽ bairo caãcũ Judã ya poare mañupi. Moissẽ ãnacũ sacerdote majã Aarõrẽ bairo caãna na caãni wãmerẽ quetibũjũ, “Judã ya poa macããna sacerdote majã caãniparã nigarãma,” ĩ quetibũjuesupi.

¹⁵ Jesús, apei sacerdote Melquisedere bairo caãcũ cũ cajããrĩqũẽ jũgori, “Cabũcũ rotiriquere cawãma wãme mena wasoa yaparoya,” nemojãñurõ caãnorẽ bairo marĩ ĩ masĩña. ¹⁶ Cabũcũ roticũrĩqũẽ, “Ti poa macããna sacerdote majã jããmasĩnama,” caĩquetibũjuro jũgori mee sacerdote jããñupi Jesús. Caãnicõãcũ cũ caãnie jũgori pũame roque jããñupi. ¹⁷ Atoe bairo qũĩñupi Dios cũã Jesús cũ caãnicõãnierẽ:

“Sacerdote majũ Melquisedec ùcũ mu yu cũña.

Mu pũame tocãnacã rãmua camasãrẽ cajẽnibojau mu ãnicõã ninucũgu,” qũĩñupi Dios cũ macãrẽ.

¹⁸ Cabũcũ roticũrĩqũẽrẽ camasocũ ni jĩcãũ ùcũ cũ caãtie jũgori netõmasĩtĩñami. Bairi tie cabũcũ roticũrĩqũẽ pũame marĩ jãnaecoya yua. ¹⁹ Tie Moissẽ cũ caroticũjũgorique pũame dope bairo átimasĩẽsupa camasã Dios tũrũ caágarãrẽ. ãmerẽ yua, tie caánato ùnorẽã, marĩ bócaya cawãma wãme Dios cũ cacũrĩqũẽrẽ. Jesucristore marĩ catãgoñatutuarije jũgori caroaro cariape Diore marĩ bocaetamasĩña marĩ yeripũ yua.

²⁰ Tore bairo marĩ camasĩrõ boyupi Dios. Bairi cũ ya wãme majũ mena ĩrĩ, tiere marĩ masĩõñupi. Aperã sacerdote majã pũamerẽ ni ùcũ wãme mena ĩrĩ na jõẽsupa. ²¹ Cabaimiatacũãrẽ, marĩ Quetiupaũ pũamerẽ Dios cũ ya wãme mena ĩrĩ, sacerdotere bairo cũ jõñupi. Dios ya tutipũ cũã atore bairo ĩ quetibũjya Jesure:

“Cañnorê bairo cariape ññami marĩ Quetiupau Dios cū macūrê, ape wāme tūgoñanemorícārō mano:

‘Sacerdote majū cañnicōāninucūpau m̄u yu cñña,’ qũññami Dios cū macūrê,” ĩ quetibujuya Dios ya tutip̄u.

²² Bairo Dios cū cañricārōrê bairo Jesús p̄ame sacerdote cū cañnicōānipee jūgori cawāma wāme camasārê Dios cū caátitroticūrĩjê to tuao joroque ásupi Jesús, cabuca wāmerê jānarĩ yua. Bairo átiri, cañunetōrĩjê p̄ame cabuca wāme Moisés cū cacūjūgoriquere wasoacūñupĩ.

²³ Aperā sacerdote majā Levi ya poa macāāna p̄ame jicāñ na mena macāācū sacerdote cū cabaiyasiro bero, apei tunu wasoetanucūñupā. Bairi capāārā ãñuparā sacerdote majā Levi ya poa macāāna. ²⁴ Jesús p̄ame roque tocānacā r̄m̄na cañnicōāninucūpau ññami. Bairi ni jicāñ ũcū cārê cawasoapau sacerdote majā ũcū ānicoteetiyami. ²⁵ Caroaro cariape Jesús jūgori Diore na yerip̄u cabocaetagarārê Jesús p̄ame na netōomasññami tocānacā r̄m̄na. Cañnicōāninucūpau caācū ānirĩ, cū yarārê Diop̄ure na jēnibojamasññucūñami.

²⁶ Tore bairo cabairoi yua, Jesús ññami marĩ sacerdote, marĩrê coteāñinucū majū. Cūā, cañuñ ñe ũnie carorije wapa cacūgoecu ññami. Bairi camasā roro na caátore bairo caápei ññami. Dios p̄ame carorije caāna na camanop̄u cū cūñupĩ c̄tu ũm̄recóo bui macā tutip̄u. ²⁷ Cūā, aperā sumo sacerdote majārê bairo mee ññami. Na p̄ame waibutoare pajĩārĩ bero cajūgoye mai, na carorije wapare regarā, waibutoa rii mena joemugōjonucūñama Diop̄ure. Bairo átiri berop̄u yua, aperā camasārê tore bairo na átibojanucūñama. Tore bairo átinucūñama tocānacā r̄m̄na sumo sacerdote majā. Jesús p̄ame roque yucapāip̄u cū cariarique jūgori jicānia roro popiye bairi riayupĩ, marĩ carorije wapare netōpeyo yaparoetagu. P̄gani cārō marĩ cū cariabojapee mañupā. ²⁸ Moisés cū caroticūrĩqũê p̄ame sacerdote majā quetiuparā na ānio joroque ásupa, camasā ānirĩ carorije sawapa cūgorā na caññimiatacūārê. Bairo na cabalmiatacūārê, Dios p̄ame cū wāme majū mena ĩrĩ, cū macūrê sumo sacerdote majōcure cū cūñupĩ, Moisés cū caátitroticūrĩqũê bero. Cū macūrê Dios p̄ame tocānacā r̄m̄na cañuñ cañnicōāninucūp̄aure bairo cū cūñupĩ.

8

Jesús, mediador de un nuevo pacto

¹ Tocānacā wāme m̄ñjāārê jāā caquetibujurije caññimajūrĩjê p̄ame atore bairo ñña: Jesús marĩ sumo sacerdote ũm̄recóop̄u Dios cū caruiro cariape ñgōāp̄u ruiyami, carotimasĩruiricarop̄u. ² Jesús p̄ame camasā na caqũenorícā wii templo wii meerê, sumo sacerdote majōcure bairo átiññami ũm̄recóop̄ure. Dios marĩ Quetiupau majū cū caqũenorícā wii p̄amerê tore bairo Diop̄ure marĩ jēniboja āññami.

³ Ati yepap̄u caāna tocānacāp̄ua sacerdote majā waibutoa riire camasārê cajoemugōjobjaparā na cañcūrĩcārā ñinucūñama. Bairi Jesús cūā torea bairo caācū ānirĩ cū majū rupau cū cariarique mena jūgori Diop̄ure camasā yayere jonetōūrê bairo caátĩcū ññami. ⁴ Jesucristo p̄ame ati yepap̄u cū catuata, jicāni ũno sacerdotere bairo āmerĩbujoricami. Merê ati yepap̄ure ññama sacerdote majā Moisés ānacū cū caroticūrĩqũērê bairo Diop̄ure camasā na cajorijere cajonetōbojari majā. ⁵ Moisés ānacūrê santuariore cū caqũenorotiparo jūgoye atore bairo quĩñupĩ Dios: “Tūgoya mai: ʻTūāp̄u m̄u caāno m̄u yu caññoricārōrēā bairo m̄u quēnogu santuariore,” quĩñupĩ Dios Moisere. Bairo Dios Moisere cū caññiqũērê tūgori, atore bairo marĩ ĩ masñña:

“Sacerdote majã na caátianinucũrĩjẽ p̃ame ı̃m̃recóop̃ macããjẽ Dios yayere na caátiqueyocõñarĩjẽ bairo niña,” marĩ ĩ masĩña. ⁶ Na paarique ñumirócũã, jóbui marĩ sumo sacerdote Jesús marĩrẽ cũ caátibojarije p̃ame ñunetõña. Cawãma wãme Jesús camasãrẽ cũ caĩrcãrõrẽ bairo Dios mena jĩcã yeri p̃ñacunarẽ bairo na ãnio joroque ásupi Jesús.

⁷ Moisés cũ caroticũrĩqũẽ caroa wãme caãñijũgorica wãme caroaro cariape caãmata, apeye cawãma wãmerẽ marĩ bonemoetibujiorã tunu. ⁸ Torecũ, Dios p̃ame ti yũtea macããna camasã na caátianierẽ ĩnarĩ, “Caroaro jĩcãrõ tãni átiãmerĩñama,” ĩñupĩ. Atore bairo ĩ quetibujuya cũ ya tuti cãã:

“Bairo ĩñami marĩ Quetiupau: ‘Ape yũtea caãno etagaro Israel,

bairi Judá ya poa macããna nipetiro judío majãrẽ cawãma wãme na yũ caátibojapee.

⁹ Atie p̃ame mujã ñicũjãã Egipto yeparũ caãnarẽ na yũ cajewiyori rãmũ caãno na yũ caquetibujucũjũgoriquere bairo mee nigaro.

Bairo na yũ caquetibujucũrĩqũẽrẽ na cabaibotiorique jũgori na yũ awey-ocoárú,’ ĩñami marĩ Quetiupau.

¹⁰ ‘Ti yũtea caãno Israel macããnarẽ cawãma wãme na yũ caátibojapee atore bairo nigaro:

Na yeri na catũgoñarĩjẽp̃ yũ caroticũpeere na tũgoñao joroque na yũ átigu.

Bairo yũ caáto, yũ caroticũrĩjẽrẽ borã, tiere caroaro cariape átigarãma.

Torecũ yũa, na racũ yũ ãnigu. Na p̃ame yũ ya poa macããna nigarãma.

¹¹ Bairo yũ caáto jũgori, “Marĩ Quetiupau yayere mũ yũ quetibujupa,” ãmeo ĩtĩgarãma, merẽ yũre camasĩrã jeto caãna ãnirĩ.

Cawĩmarã, cabũtoa nipetiro yũre camasĩrã jeto nigarãma ti yũtea caãnorẽ.

¹² Na, roro na caátajere yũ masiriyogu.

Pũgani tunu tiere yũ tũgoñanemoetigu,’ ĩñami marĩ Quetiupau,” ĩ quetibujuya cũ ya tutipũ.

¹³ Cawãma wãme marĩrẽ cũ caátibojapeere cũ caĩata, tirũmũp̃ marĩ ñicũjããrẽ cũ caquetibujucũjũgoriquere, “Jãnarĩqũẽrẽ bairo nicõãña,” ĩgũ ĩcũmi. Bairi dise ĩnie marĩrẽ dope bairo caátimasĩtẽtẽ p̃ame jicoquei petigaro baiya.

9

El santuario terrenal y el santuario celestial

¹ Bairi tunu marĩ ñicũ ãnacũ Moiserẽ Dios cũ caquetibujeroticũrĩqũẽ jũgori masĩñupã camasã p̃ame ñubuerã na caátinucũbũgopeere, ati yepa macããtõ santuario macããjẽrẽ. ² Dios ya wii waibũtoa aseri mena na caqũẽnojũgorica wii p̃ame atore bairo caãni wii ãñuparõ: Pũga arua cacũgori wii majũ ãñuparõ. Etajũgoricapaurẽ, Cañurĩpau cawãmecũtipaurẽ ãñuparõ candelabro jĩñaworica tutu. Tipaurẽ ãñuparõ tunu jĩcã mesa pan caroa Dios yaye majũ na caĩcũrĩqũẽ cãã. ³ Bairi jĩcã jutii eñotarica bero macãã asero jũgoyepũ ãñuparõ tunu Cañurĩpau Majũ Dios ya arua cawãmecũti arua. ⁴ Torũre ãñuparõ oro mena na caqũẽnorĩcã altar mesa incienso cajũtiñurĩjẽrẽ na cajoemũgõrĩ mesa majũ. Tipaurẽ ãñuparõ tunu Dios ya pata rocapata cofre del pacto cawãmecũti pata oro menã nipetiropũ cabuire werica pata majũ. Ti pata pupearũ ãñuparõ jĩcã jota oro mena na caqũẽnorĩcã jota, ugarique Dios cũ cajoriquere manã cawãmecũtie mena. Tunu bairoa ti pata pupearũre ãñuparõ Aarón ãnacũ tuericũ caãcããjããrĩcũ cãã. Apeyera Dios cũ caroticũrĩqũẽrẽ cũ cawoaturicapãĩrĩ ẽtãpãĩrĩ cãã ãñuparõ ti patapupearũre. ⁵ Ti pata bui p̃amerẽ ãñuparã ángelea majãrẽ bairo caãna wericarã pũgarã. Na p̃ame torũ na

cañnie jūgori, “Dios cū caño niña ato,” ĩgarā baiyuparā. Na querupuri mena āmeo ñucānamurī ti pata buire nucūñuparā. Bairo cabaimiatacūārē, capee wāme yu quetibujunemoēñña ti wāmerē.

⁶ Bairo ti wii macāājē tore bairo caroaro qūēnorīcārō caānoi, ti wii caānijūgori aruare jāāetanucūñuparā, na cañbuerije macāājērē ātigarā sacerdotē majā. ⁷ Ti arua bero macāā arua pūamerē sumo sacerdotē jeto jāāmasiñupū. Jicāni jeto jāānucūñupū jicā cūmarē. Ti aruare cū cajāārī rāmūrē waibutoa riire jeānucūñupū. Cū carorije wapa, bairi cū ya macā macāāna tūgoñaena roro na caātie wapa cūārē Dios na cū masiriyobojāto ī, tiere jeānucūñupū. ⁸ Atie nipetirijere tūgoñarī, atore bairo marī masiōñami Espiritu Santo pūame: Mai, caānijūgori arua pūame ñubueriquere āta aruap camasā na caānitoye, ape arua, santuario arua pūame mai pāājā masiā maa. Torea bairo cabucu wāme na cañbuerique caānicōāmata mai, cariape Dios cū caānipaure etamasā mano. ⁹ Tie nipetirije marī catūgorije ati yepa macāājē santuario pūame marī ati yūtea macāāna umarecōoru caāno santuario cūārē marī camasiaparore bairo ī, cūñupī Dios. Bairo tie, ati yepa macāājē jūgori waibutoa riire joemugōrī santuario pū cañbuerā etarā caroaro yericuti petietaiyama mai. ¹⁰ Tie ati yepa macāājē Moisés ānacū cū caroticūriqūē pūame marī caugapee, marī caetipee, marī wāmorī marī cacosepee wāme ũnie jetore ātirotiyupa. Tie nipetirije caātirotirijere Dios cū cawasoaparo jūgoye mai marī rupaure maijūgorique macāājē wāme niña. Marī yerire dope bairo ātimasīētīña tie jūgori.

¹¹ Merē atīmajūcōāñupī Cristo marī sumo sacerdotē Dios marīrē caroaro cū caātiepere cajou majū. Marī sumo sacerdotē cū capaari wii santuario pūame ati yepa macāā wii santuario netōjāñurō caroaro caānimajūrī wii niña. Ati yepa macāāna camasā na caqūēnorīcā wii mee niña. Bairi ati yepa macāā wii mee, umarecōo macāā wii majū niña, ĩgu niña. ¹² Jesucristo merē santuario pū jāāñupī. Bairo jāārī, waibutoa chivoa, bairi becerroa riī mena mee, cū majū riī mena jūgori marī carorije wapare netōōgu jāāñupī. Jicānia jāāñupī, pūgani cārō jāānemosupi. Bairo cū cabairique jūgori yeri capetietiere cacūgorā marī tuo joroque āsupi. ¹³ Nurīcārā toroa, bairi chivoa riī, tunu bairoa becerrare na cajoerije ōwārē oco mena asuri camasā buire sacerdotē majōcu na cū cayayewērō bero, bui na rupaure caugueri coserārē bairo jeto tuyama, Dios cū caññajoro. ¹⁴ Bairo atie cabaimiatacūārē, Jesucristo yaye riī pūame roque waibutoa riī netōjāñurō caānimajūrījē niña! Espiritu Santo caānicōāninucūcū cū camasiājē jūgori Jesucristo cū rupañ majūrēā Diopure cū joure bairo āsupi. Waibutoa riire na cajoemugōjonucūrījē netōjāñurō cū caātie pūame ñe ũnie rusaesupa. Cū cariarique jūgori caūpetietopu cayasiránārē bairo marī cabaiubujoriquere netōōñupī. Bairo marī netōōñupī Jesús Dios caānicōāninucūārē caroaro cū marī catūgousamasīaparore bairo ī.

¹⁵ Torecu, Jesucristo pūame yucupāipū cū cariarique jūgori Dios cū pacu mena, bairi camasā mena cūārē jicā yericunārē bairo caroaro Dios mena marī ānio joroque āsupi. Cawāma wāme mena, “Mujāā yu netōōbojagu,” cū caīrīcārōrēā bairo āsupi. “Bairo yu caāto caānijūgorica wāme roticūriqūērē na cacūgorica yutea caāno roro na caātaje wapare yu masiriyobojagu. Bairo yu caāto bero, Dios cū caññabesericārā cū yarā caāniparā pūame cū cañjūgoyeticūriārōrēā bairo yeri capetietiere cacūgoparā majū nigarāma,” ĩrē bairo marī āsupi.

¹⁶ Bairi, “Jicāñ cū cañriqūē cawāma wāme caroaro tutuaro mena to āmarō,” marī cañata, tie cawāma wāmerē cacūricū cū cariarije mena marī masiña.

Cū cariaepata roque, tie cū caicūrīqūērē bairo bai jūgoetibujioro. ¹⁷ Bairi jīcāū cū caicūrīqūē cawāma wāme ūnie wapa maniña, mai tiere caicūrīcū cū cacaticōāmata. Cū cariaro beropu roquere wapa cātibujioro. ¹⁸ Torecu, Dios pūame caānijūgorique Moisés ānacūrē cū caātiroticūrīqūē cūārē waibutoare pajārīqūē mena cūjūgoyupi. ¹⁹ Mai, nipetiro camasā Israel macāānarē na quētībujuyupi Moisés ānacū Dios narē cū caātiroticūrīqūērē. Bairo na quetibujuri bero, waibutoa chivoa, bairo becerroa na capajītāna riire jeeri, tiere oco mena asuyupi. Áti yaparo, yucu hisopo cawāmecutii rapu mena oveja poa jūōrīqūērē ti rapupu jiyaturi, riire yosene átiri, Dios busarica tutire yayewēñupī. Bairi to macāāna camasā nipetiro cūārē na yayewēñupī Moisés tie rií oco mena asuriquere. ²⁰ Bairo áti yaparo, atore bairo na iñupī: “Cawāma wāme mujāā camasārē Dios cū caaticūrījē merē āni jūgoya,” na iñupī. ²¹ Apeyera tunu Moisés pūame nipetiro Dios ya wii santuario, bairo ñubuerique macāājē cūārē tie rií mena yayewēñupī tie buire. ²² Moisés ānacū cū caātiroticūrīqūē caīquetibujuro pūamata, rií jūgori mena jeto dise ūnie nipetiro jāñurīpua caroa wāme ñumasīña Dios cū cañājorore. Waibutoare na capajītētīcōāta, rorije na caátie wapare Dios cū camasiriyobojapee maniña.

El sacrificio de Cristo quita el pecado

²³ Bairo cabairoi, waibutoa rii joemugōrīqūērē bonucūñupā. Camasā na caqūēnorīqūē umurecōopu caānie macāājērē caānicōñaqueyorijere, “Caroa wāme nimasīña Dios cū cañājoro,” ĩgarā, bairo ásupu. Bairo na caátinucūmiatacūārē, umurecōo macāājē pūame ati yeparu camasā na caátie netōjāñurō caānimajūrījē ūnierē boya. ²⁴ Torecu, Cristo áti yepa macāā wii santuario wiire jāñrīcārō ūnoa, santuario umurecōo macāā wii pūame roquere jāñupī. Áti yepa macāā wii camasā na caqūēnorīcā wii umurecōopu caāni wii macāājērē bairo caānicōñaqueyori wiire jāñesupī. Ti wii umurecōopu caāni wiire jāñrī yua, Diopure marī jēnibojagu jāñupī. ²⁵ Jesucristo jīcānia jāñupī umurecōopu caāni wiire. Áti yepa macāācū sumo sacerdote roque tocānacā cūma waibutoa rií mena jejāñucūñami santuariopu. Tie rií cū yaye mee, waibutoa rií mena pūame roque jee jāñucūñami. ²⁶ Tore bairo átaje caānipee caāmata, Cristo capee tocānacā cūma riacōā ninucūbujioami ati yepare Dios cū caqūēnorō beropuina. Bairopua, tore bairo átaje caānipee mee niña. Áti yutea catasari yuteare Cristo pūame cū majū yucapāipū jīcānia rīajāñupī, cū yarā caāniparā yaye wapare na netōbojagu. Pūgani cārō cū carianemopee mee niña. ²⁷ Bairo marī camasā cūā jīcānia marī riagarā. Marī cabaiyasiro bero, Dios nipetiro marī caátajere marī iñabesegumi. ²⁸ Torea bairo Cristo cūā jīcānia yucapāipū riayupi, capāārā camasārē na carorije wapare regu. Cabero bauetagumi tunu. Rianemogu mee, cū yarā cūrē cacoterārē na jeāgu buiaetagumi tunu.

10

¹ Moisés ānacū cū caroticūrīqūē pūame Dios camasārē caroare cū ca-
jopee mee, tiere caānicōña queyojūgorije niña. Bairo cabairoi, ni jīcāū
ūcū tocānacā cūma waibutoa rii wāme jetore cū cajoemugōjorotirique jūgori
ñe ūnie cawapa cūgoecare bairo caācū baimasīētīñami. ² Moisés ānacū cū
caroticūrīqūē caānorē bairo camasā na carorije wapare carepeyomasīata,
pūgani cārō roro na caátajere tūgoñanemoetibujioricarāma. Pūgani cārō
waibutoa rii cūārē joemugōjo rotietibujioricarāma. ³ Bairopua, atie waibutoa
rii mena joemugōjorique pūame camasā na carorije wapare tocānacā cūma

na catūgoñanemopeere bairo niña. ⁴ Merē marī masīña: Waibūtoa toroa, bairi chivoa rií pñame camasā na carorije wapare jīcānia na cosenetōomasīētīña.

⁵ Torecñ, Jesucristo ati yeparñ cū cabuiaetaparo jūgoye atore bairo qūññupī cū pacñ Diore:

“Mñ pñame waibūtoa riire camasā na cajoemūgōjonucūrījērē miñajesoroaetiya. Bairi jīcā rupañ yñ mñ jowñ, camasā roro na caátie wapare yñ majū na yñ canetōōbojaparore bairo ĩ.

⁶ Camasā roro na caátie wapare regarā, waibūtoare pajīārī bero, na riire na cajoemūgōjonucūrījērē miñajesoroaetiya.

⁷ Torecñ mūrē ñiña: Atoa yñ āniña mñ ya tutipñ na cañwoatujūgoyecatatorea bairoa, yñre mñ carotiricarore bairo átigu,” qūññupī Cristo cū pacñre.

⁸ Moisés ānacū tore bairo cū caátiroticūrīqūē cañnie cañnimaacūārē, “Dios pñame, camasā roro na caátie regarā, waibūtoare pajīārī bero, na riire na cajoemūgōjonucūrījērē miñajesoroaetiya,” qūññupī Jesús Diore. ⁹ Cabero qūññemoñupī Jesús tunu: “Atoa yñ āniña, yñre mñ carotiricarore bairo átigu.” Atore bairo qūññupī ĩñupī: “Tirāmupñre cabñcñ rotirique waibūtoa riire joemūgōjorique ũnierē jānarī bero, cawāma wāme camasāē caroaro mñ caátibojapeere átigu yñ baiya,” qūññupī Jesús. ¹⁰ Jesús pñame cū pacñ Dios cū carotirore bairo ásupi. Bairo átiri, cū majūā jīcānia yucñpāipñ riayupi. Pñgani cārō cū carianemorō boesupa camasā na canetōpeere. Tore bairo Jesús cū caátie jūgori, cū yarā caroarā majū marī ānio joroque ásupi Dios.

¹¹ Nipetiro judío majā yarā sacerdotea tocānacā rñmñ waibūtoa rií wāme jetore joemūgōjonucūñama. Tie bairo na caátie di rñmñ ũno camasā na carorije wapare jīcānia canetōomasīētīmiatacūārē, tore bairo átinucūñama sacerdote majā. ¹² Jesucristo pñame roque camasā roro na caátie wapare netōyaparo etagu, cū majūā jīcānia yucñpāipñ riayupi. Pñgani cārō tunu cū carianemorō boesupa camasā na canetōpeere. Áti yaparori bero, ñmñrecóopñ ásupi, cū pacñ Diotñ cariape nūgōāpñ ruiácú. ¹³ Topñ ruicotei átiyami mai, cū pacñ, Jesús pesuare cū canetōñcārō ũno. ¹⁴ Jesús cū majūā yucñpāipñ cū cariarique jūgori ñe ũnie cawapa mānarē bairo caāna na ānio joroque na ásupi Jesús Dios yarā cañniparārē. Na pñame tocānacā rñmñna tore bairo jeto ānicōā ninucūgarāma.

¹⁵ Tie cariape cañnoina, Espiritu Santo cāā atore bairo marī ĩ quetibñjñyami: “Atore bairo ĩñami Dios:

¹⁶ ‘Tí yutea caāno yñ yarārē cawāma wāme na yñ caátibojapee atore bairo nigaro:

Na yeri na catūgoñarījēpñ yñ caroticūpeere na tūgoñao joroque na yñ átigu.

Bairo yñ caáto, yñ caroticūrījērē borā, tiere caroaro cariape átiagarāma.

¹⁷ Na, roro na caátajere masiriyori bero, pñgani tunu tiere yñ tūgoñanemoetigu,’

ĩñami Dios,” marī ĩ quetibñjñyami Espiritu Santo.

¹⁸ Bairi roro marī caátajere netōōrīqūē caroaro cariape majū caāmata, ape wāme waibūtoa rií marī cajoemūgōjorotirije ũnierē marī boetibujiorā.

Debemos acercarnos a Dios

¹⁹ Bairi yñ yarā, Jesucristo yucñpāipñ cū cariarique jūgori āmerē Dios ya wii santuariore cajāāetarārē bairoa cūrē uwiricarō mano cū mena marī bñsñmasīña. ²⁰⁻²¹ Dios ya wii templo wiipñ jutii asero ēñotaricarō jūgoye Dios cū caāni arñapñ sumo sacerdote cū cajāāetaro bero cajāāusarārē bairo marī āniña. Marī sumo sacerdote Jesucristo cū cariarique jūgori cū pacñ

Dios cū cañnopu marĩ ájūgonu átiyami. Cū berore marĩ áusagarã marĩrê cacationucūparopu. Jesús marĩ sacerdote catutuau majũ Dios ya wii umarecõo macã wii jope tũpu marĩrê cotei átiyami. ²² Bairo marĩrê cū cacoterói, marĩ yeri marĩ catũgoñarijê mena cū pacu Dios tũpu marĩ etarõa. Nucũbugorique mena ïtoricarõ mano, bairi tunu tũgoñatutuarique mena uwiricarõ mano Diotu marĩ etarõa marĩ yeripu mena. Marĩ rupaure oco carõa caugueri manie mena cosewericarõrea bairo roro marĩ caátajere care ecoricarã ãnirĩ, Diotu caetaparã majũ marĩ ãniña marĩ yeripu mena. ²³ “‘Mujããrê yu netõõgn,’ cū caĩrĩcãrõrêã bairo marĩ netõõgnmi,” caĩrã ãnirĩ tiere marĩ masiritieticõãrõã puğani tũgoñarĩcãrõ mano. ²⁴ Bairo puame marĩ boyã: Tocãnacãũpuã marĩ yarã aperãrê na marĩ juátinemoto, ãmeo mairĩqũê carõa macããjêrê na masĩnemo joroque ïrã. ²⁵ Marĩ, Diore caĩroarã marĩ cañubue neñanucũrõpue aperã marĩ menarê neñaetinucũñama. Narê bairo marĩ baietiroa. Marĩ puame roque jĩcãrõ tũgoñatutuaõ joroque marĩ ãmeo átiroa. Bairoa nemojãñurõ marĩ ãmeo áticõã ninucũgarã mai, “Marĩ Quetiupau cū caetapa rãmu cõñarõ baiya,” caĩrã ãnirĩ.

²⁶ Cajũgoyepu marĩ Quetiupau Jesús quetibũjarique carõaro cariape ãnajêrê masĩmirãcãã, puğani tunu roro marĩ caáticõãmata, marĩ carorije wapa netõõnemo masiã maa. ²⁷ Bairo roro marĩ caáticõãmata yua, uwirique mena Dios cū caññabesepa rãmarê cacoterãrê bairo marĩ tuabujiorã. Aperã cū pesua caãna tutuaro caũrõ, caũpetietopu cayasiparãrê bairo marĩ tuabujiorã. ²⁸ Apeyera tunu, ni jĩcãũ ùcũ Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũêrê caãpeire, puğarã, o itiarã cũrê na cabusujãata, ïñamairĩcãrõ mano cū pajĩtãrocamasĩñama judiõ majã. ²⁹ Carõaro tũgoñãña mai: Netõjãñurõ popiye na baiõ joroque na átigumi Dios cū macã Jesure caññaterã roquere. “Cristo, Dios macã cū cariarique jũgori roro marĩ caátaje wapare netõõñupĩ,” marĩ ï masiña. Bairo noa ùna cū cariarique jũgori na carorije wapare canetõecõparã nimirãcãã, cū riĩre, “Cabũgoro macããjê niña,” na caĩata, na yaye wapa popiye tãmuogarãma. Tunu bairoa Espĩritu Santo camasãrê cajuãcu cũãrê roro na caĩrĩjê jũgori popiye majũ tãmuogarãma. ³⁰ Tunu atore bairo marĩ masiña marĩ Quetiupau Dios cū caĩrĩqũêrê: “Yu roque caññabesepau yu ãniña. Yua, carorije caãnarê popiye na baiõ joroque yu átiyu,” ïñupĩ. Tunu aperõ Dios cū caquetibũjorõpũ atore bairo ïñupĩ: “Marĩ Quetiupau Dios cū yarã na caátajere ïñabesegumi.”

³¹ Bairi Dios cañnicõãninucũũ roro caãnarê popiye na baiõ joroque cū caátipee roque cauwiorije majũ niña!

³² Mujãã puame roque mujãã caátiani jũgoriquere tũgoñanemoña tunu. Tere masiritieticõãña. Jesucristo yaye cariape macããjê quetire mujãã catũgõusaricarõ bero, aperã roro majũ mujããrê na caátaje to ãnimitacũãrê, tũgoñaenarê bairo tiere mujãã tũgoñanetõcõãñupã. ³³ Jesucristo yarã mujãã caãnoi, jĩcããrã mujãã mena macããnarê nipetiro camasã na caññajoro roro na ï epeyupa aperã camasã. Popiye na baiõ joroque na ásupa. Aperã mujãã mena macããna popiye cabairãrê na ïñarĩ butiõro bopacooro na ïñañupã.

³⁴ Preso jorica wii na cacũrericarã cũãrê na mujãã ïñamainũpã. Tunu bairoa mujããrê, mujãã yaye apeye ùnierê roro majũ na caẽmamiatacũãrê, yerijõrõ mena mujãã ãnicõãñupã. Umarecõõpu cañnicõãnie mujãã cacũgopee nocãrõ carõa caãnimajũrĩjê puamerê tũgoñarĩ, bairo mujãã baiyupa.

³⁵ Torena, Jesucristo mena mujãã catũgoñatutuarijere jãnaeticõãña. Tie jũgori carõaro majũ mujãã cabaĩpee ãnigarõ. ³⁶ Jesucristo yarã ãnirĩ popiye mujãã bainemogarã. Bairo cabairã nimirãcãã, roro mujããrê na caátiere tũgoñaenarê bairo tũgoñanetõcõãña, Dios cū caborore bairo mujãã

caátimasĩcõãniparore bairo ìrã. Bairo ána, cū caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo tie caroare majãã bocagarã. ³⁷ Bairo cabairo jũgori atore bairo ìña Dios ya tutipu cããrẽ:

“Yoaro mee majũ atĩgumi caatĩpaũ pũame. Yowoetigumi.

³⁸ Ni jĩcãũ ùcũ yũ caĩñajoro carorije cawapa mácãrẽ bairo cū caãnigaata, yũ mena tũgoñatutuacõã ninucũgumi.

Yũ yayere cajãnarĩcũ pũamerẽ cū ñĩñajesoetiya,” ì quetibũjũya Dios ya tutipu.

³⁹ Marĩ pũame roque tiere cajãnarĩcãrãrẽ bairo marĩ baietiya. Bairi caũpetietopũ caápãrãrẽ bairo marĩ baietiya. Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuarije jũgori, Dios cū canetõõrĩcãrãrẽ bairo caãna marĩ ãniña.

11

Lafe

¹ Dios mena tũgoñatutuarique atore bairo niña: “Marĩrẽ caroaro cū caátipeere marĩ jogumi cū caĩrĩcãrõrẽ bairo,” cariape marĩ caĩcotemasĩrĩjẽ niña. Caroaro marĩrẽ cū caátipeere mai ññaetimirãcũã, pũgani tũgoñarĩcãrõ mano cariape cū caĩrĩjẽrẽ marĩ catũgoñarĩjẽ niña. ² Tirãmũpũ macããna marĩ ñicãjãã ãnana Dios mena cariape na catũgoñatutuarique jũgori na ññajesoyupi Dios.

³ Marĩ pũame Dios mena tũgoñatutuari, atore bairo marĩ ì masĩña cū caátijẽñojũgoriquere: Ati yepa nipetiro macããjẽrẽ to baibuiaetao joroque ásupi Dios cū cabusãri risero mena. Bairi ati yepa macããjẽ nipetirije Dios cū caátaje marĩ caĩñarĩjẽ pũame tirãmũpũre caĩñamãñajẽrẽ marĩ ìñaña.

⁴ Tirãmũpũ macããcũ Abel ãnacũ pũame Dios mena tũgoñatutuari, oveja waibũcũre pajĩãri bero, cū riire joemũgõjoyupi, Diore qũĩroagu. Cũ jũgocũ Caĩn netõjãñũrõ caroa wãmerẽ joemũgõjoyupi Abel. Bairo Abel cū caátie jũgori Dios pũame carorije wapa cacũgoecũre bairo qũĩñãñũpĩ. Cũ cajoemũgõjorijere qũĩñãjesoboyupi Dios. Ámerẽ yua, Abel cū camanimiatãcããrẽ, Dios mena cū catũgoñatutuarique atore bairo ì quetibũjũgaro ñña: Marĩ cũã cãrẽ bairo Dios mena marĩ catũgoñatutuarije boya.

⁵ Apei, Enoc cawãmecũcũ cũã Dios mena cū catũgoñatutuarije jũgori cū neásũpi Dios cacatirea umũrecõopũ, marĩ camasãrẽ bairo cū cabaiyasietiparore bairo ì. Ni jĩcãũ ùcũ cū bocaesupũ, jicoquei Dios cãrẽ cū caneátõjũgori. Dios cū cabusãri tutipũ atore bairo ì quetibũjũya Enoc cū cabairiquere: Cũ caneáecoparo jũgoye mai, cū mena cū catũgoñatutuarijere ññajesoyupi Dios.

⁶ Ni jĩcãũ ùcũ Dios mena cū catũgoñatutuaeticõãta, Diore qũĩñãjeso joroque cū átimasĩtĩñami. Diotu caágarã pũame cariapea atore bairo na caĩtũgoñarõ ñũña: ãñiñami Dios. Tunu atore bairo na caĩtũgoñanemorõ ñũña: Caroare na jogumi Dios cãrẽ caborãrẽ.

⁷ Apei, Noé ãnacũ cũã Dios mena cū catũgoñatutuarije mena netõñũpĩ. Mai, Dios pũame cū quetibũjũyupi Noérẽ caĩñãña manie cabaipeere. Tie cabaipeere ññaetimicũã, caãnorẽ bairo tũgori, cũmua capairicare qũẽnoñũpĩ, cū pũnaa mena cabaipeere netõgũ. Tunu bairoa Dios mena cū catũgoñatutuarije jũgori camasã atĩ umũrecõo macããna cū caãni yepa caãna Diore caĩroaenarẽ, “Majãã yasicõagarã,” na ì quetibũjũmiñũpĩ Noé. Bairi yua, ati yepa caruaripãre netõõcoasupa Noéjãã Dios mena cū catũgoñatutuarije jũgori.

⁸ Apei, Abraham ãnacũ cũã Dios mena cū catũgoñatutuarije jũgori Dios cãrẽ, “Ape yepapũ ácũja mũ yarã mena,” cū caĩrĩjẽrẽ tũgori, caroaro cariape cū tũgoyupi. Tiere tũgori bero, cū caátõre masĩtĩmicũã, Dios cãrẽ cū

cajopa yeparu ásupi Abraham. ⁹ Tunu bairoa etari bero, Dios mena cū catūgoñatutuarije jūgori ape yeparu macācūrē bairo átiāñupī. Waibutoa aseri mena qūēnorīcā wiiri mena āniñesēāñupī. Cū macū Isaac, bairi cū pārāmi Jacob cūā torea bairo āniñesēāñupā cū berore. “Mujāārē ati yepare yu jogu,” na i busuyupi Dios na cūārē. ¹⁰ Abraham pñame Dios ya macā amurescōru caāni macā capetieti macārē ānigu, torea bairo baiñesēāñupī ati yepare. Dios majū cū caqūēnorīcā macārē etagu, torea bairo baicoteyupi Abraham.

¹¹ Tunu apeyera Abraham, “Yure cū caīrīcārōrēā bairo jīcā wāme r̄saricaro mano yu átibojagumi Dios,” caānorē bairo cariapea i tūgoñañupī. Bairo Dios mena cū catūgoñatutuarije jūgori, cū, cū n̄mo cūā cabutoa, capūnaacuti masīenapu na caānimaatācūrē, jīcāu na macūcutio joroque ásupi Dios cū camasīrjē mena. ¹² Bairo bairi Dios cū camasīrjē jūgori Abraham cabucu majūpu nimicūā, macūcusupi. Bairo macūcutiri bero, capāārā pārāmerā cusupi. Ūmurescōo macāāna ñocōā, bairi paputiro macāājē paa rupare cōñajīātia mano cārō majū pārāmerā cusupi Abraham.

¹³ Na, yu caīquetibujurā ānana Dios narē cū caīrīcārōrēā bairo cabaipe-tirore īñaesupa ati yeparu mai na caāni rūmurē. Mai, na cariaparo jūgoye tie cabaipeere masījūgoyecusupa Dios mena catūgoñatutuari majā ānirī. Torena, useanirīqūē mena, “Ati yeparu caāna mee marī āniña,” i tūgoñañupā. ¹⁴ Bairo caītūgoñarā ānirī, ape yepa na caānipa yepa majūrē camacā ñesēārārē bairo āñupā. Merē tiere caroaro marī masīña. ¹⁵ Na caānijūgorica yepare na caītūgoñata, ti yepa na caānijūgorica yeparu tunuābujioricarāma. ¹⁶ Tunuāpēyupa. Na pñame netōjāñurō caroa yepa majūrē boyupa. “Ūmurescōo macāā yepare cacoterārē bairo āñupā,” iḡu ñiña mujāārē. Bairi Dios, “Yu, na pacu Dios yu āniña,” na i tūgoñaboboetiyami. Cū pñame merē na caānipa macārē qūēnorīcārōrē bairo átiyucōāñupī.

¹⁷⁻¹⁸ Apeyera tunu, Dios pñame Abrahārē, “¿Caripea yu mena cū tūgoñatutuayati?” Ī, cū macū Isaare waibucare pajīārī joemuḡjoricarore bairo cū átirotiyupi. Abraham pñame Dios mena cū catūgoñatutuarije jūgori, “Mu caātirotirore bairo yu āperigu,” qūīesupi Diore, cū macū jīcāūā cū caānimaatācūrē. Tunu bairoa, “Mu macū Isaac jūgori mu pārāmerā cutigu,” cū, cū caīrīqūē to ānimaatācūrē, Dios cū caīrōrē bairo átibujioyupi Abraham. ¹⁹ Abraham Dios mena tūgoñatutuari yua, “Cū camasīrjē mena cabaiyasiricarā cūrē catiomasīñami Dios,” i tūgoñañupī. Abraham cū macūrē cū capajīāgaripana Dios qūīñupī: “Cū pajīāētīcōāna mu macūrē.” Bairo cū caātajere tūgoñarī atore bairo marī i masīña: “Abraham cū macū cariacoatacu tunu cacatire bairo caācūrē cū cūgoyupi tunu,” marī i masīña.

²⁰ Apei, Isaac ānacū cūā Dios mena cū catūgoñatutuarije jūgori cū pūnaa, Jacob cū jūgocu Esau cūrē caroaro na cabaipeere Diopure na jēnibojajūgoyeticūñupī.

²¹ Isaac macū Jacob cūā Dios mena cū catūgoñatutuarije jūgori cū macū José pūnaa tocānacūrēā caroare na jēnibojayupi Diopure. Cabucu ānirī yua, cū tuericu mena tuañerī, Diore qūīroayupi.

²² José cūā Dios mena tūgoñatutuari cū cabaiyasiparo jūgoye, atore bairo na ĩñupī israelita mujārē: “Ape rūmu caāno ati yepa Egipto yepare mujāā witigarā. Bairo mujāā cawitiri rūmu caāno, yu rupaurī ānajē cūrē mujāā neāgarā mujāā caāti yeparu,” na i cūñupī José.

²³ Aperā Moisés ānacū pacua cūā Dios mena na catūgoñatutuarije jūgori Moisés cū cabuiaro bero itiarā muipua majū yasiori cū cūgoyupa, cawīmau caroūaca cū caānoi. Dios mena catūgoñatutuarā ānirī Egipto macāacū rey,

“Cawĩmarã caũmarẽ na pajĩarecõãña,” cū caĩrĩquẽ caãnimiatacũãrẽ, tiere uwiesupa. Cū caĩrõrẽ bairo ápeyupa.

²⁴ Moisés cūa cabucu ãcũpũ, Dios mena cū catũgoñatutuarije jũgori Egipto macããcũ quetiupau faraõn macõ macũrẽ bairo cū caãnierẽ cũrẽ na caĩrõ boesupi. ²⁵ Bairo puame boyupi: Dios ya poa macããna popiye na cabairorea bairo cū cūa na mena popiye baigayupi. Jĩcã yatea cãrõ carorije macããjẽ faraõn ya wii useanĩrĩquẽ mena na caãtĩnierẽ ññamicũã, tiere ññajegaesupi. ²⁶ Atore bairo ñ tũgoñañupĩ Moisés: “Egipto macããna na cacũgorije cawapacutie netõjãñurõ caãnimajũrĩjẽ niña Dios cū cajopau Mesías queti puame roque,” ñ tũgoñatutuacõãñupĩ Moisés. Cū puame Dios caroaro cū caãtibojapeere masĩrĩ, caroaro mena tũgoñatutuacõãñupĩ.

²⁷ Cabero Moisés Egipto caãniatacũ acoásupi. Ti yepa macããcũ quetiupau rey cū mena cū caasiarijere tũgoecure bairo tiere tũgoñanetõcõãñupĩ. Dios mena catũgoñatutuau ãnĩrĩ cū caãtipeere cariapea tũgoñajũgoyetĩcõã ninucũñupĩ. Dios cabauecure jĩcãũ cū cū caĩñmajũcõãrõrẽ bairo tiere tũgoñajãnaesupi. ²⁸ Mai, ti yepare cū cawitiparo jũgoye Moisés Dios mena catũgoñatutuau ãnĩrĩ bose rũmu qũẽnoñupĩ jĩcã ñami caãno. Ti ñami caãno, oveja waibũtoare pajĩãrĩ bero na riĩ mena wiiri jope buire na yayewẽrotiyupi Moisés israelita majãrẽ. Bairo na átirotiyupi, camasã na camacũcuti jũgorã caũmarẽ capajĩũ acũ ángel cū jããetĩcõãto ñ.

²⁹ Israelita majã cūa Dios mena tũgoñatutuari, Mar Rojo cawãmecuti riare netõásupa. Dios cū camasĩrĩjẽ jũgori riare oco mano maarẽ bairo boporo cū caãtiata wããpu netõásupa tiya ria capairiyare. Na bero caánã, narẽ cañegari majã egipcio majã cūa ti wãã na caãtĩwãrẽ na cajããpetiro bero nipetiro ruapeticoásupa.

³⁰ Cabero israelita majã Jericó cawãmecuti macãrẽ ãmagarã, ti macã ãñotaricaro usaropu basa ãmejoreyuparã jĩcã wãmo peti puã pẽnirõ cãnacã rũmu majũ. Bairo na caato, Dios mena na catũgoñatutuarije jũgori, ti macã ãñotarique ñaapeticoasuparo.

³¹ Bairi ti macã macããcõ Rahab cawãmecũco caũmua mena caepewap-atamĩrĩcõ Dios mena tũgoñatutuarique cacũgoo ãñupõ. Cõ puame Israel ya poa macããna cõ ya macãrẽ caĩñarutiri majãrẽ caroaro cõ ya wii pu na qũẽnoñupõ, na pajĩãrema, ñõ. Bairo Dios mena catũgoñatutuao ãnĩrĩ aperã cõ ya macã macããna Diore cabaibotiorã mena yasiesupo.

³² ¿Nerẽ ñi quetibũjunemocuti mujããrẽ? Dios mena catũgoñatutuari majã capããrã ãñupã bairãpuã. Bairo capããrã na caãnoi, na nipetirore yu quetibũjũpuyomasĩetĩña mujããrẽ. Jĩcããrã na mena macããna ãñupã: Gedeón, Barac, Sansón, Jefte, David, Samuel bairi aperã profeta majã cūa ãñupã.

³³ Bairo Dios mena tũgoñatutuari ape macã macããna mena caãmeoqũerã cūa na ya yepare ãmamasĩñupã. Aperã cūa caroaro cariape camasãrẽ na rutimasĩñupã. Aperã Dios narẽ caroaro cū caãtipeere cacotejutiena ãnĩrĩ tiere cũgomajũcõãñupã. Aperã cũãrẽ macãñucũ macããna yaijũãrã na na ugaetio joroque ásupi Dios, cū mena na catũgoñatutuarije jũgori. ³⁴ Aperã cūa na wapana narẽ peero paio caũrõpu narẽ na cacũremiatacũãrẽ, uẽsupã. Aperã cūa na wapana ñosẽrĩcãpãĩ mena na capajĩãgamiatacũãrẽ, rutimasĩñupã. Aperã cūa catutuena caãnimĩrĩcãrã, Dios mena na catũgoñatutuarije jũgori na wapana pajĩãrĩ majã poaire na pajĩãnetõmasĩñupã. ³⁵ Aperã carõmia cūa na yarã cariyasicoatana na caãnimiatacũãrẽ, Dios cū camasĩrĩjẽ jũgori tunu na catio joroque cū caãnarẽ yarãcũsupa.

Aperã cûârê na pesua popiye na baio joroque na átiepeyupa. “Diore mujãã catûgousarijere mujãã cajãnaata, mujããrê jãã pajĩãreetigarã,” na pesua na na caĩmiatacûãrê, narê na capajĩãgaro êñotaesupa. Dios mena catûgoñatutuarã ãnirĩ bairo baiyupa. “Marĩ cariaro beropũ tunu catiri roque, caroaro netõjãñurõ marĩ ãnajê cutigarã,” ĩ tûgoñarĩ tore bairo baiyupa. ³⁶ Aperã Diore caĩroarã cûãrê roro na ĩ boyetieperi na bape epenucũñupa. Æpõã wêrĩ cadenas mena na jiyari, bairĩ tunu preso jorica wiirĩpũ na cûreri roro majũ na átiepeyupa. ³⁷ Aperã cûãrê ãtã rupaa mena na pajĩãrenucũñupã. Aperã cûãrê yisericapãĩ mena na rupauri recomacããrĩ na pajure batorenuucũñupã. Aperã cûãrê ñosêricãpãĩrĩ mena na ñosê renucũñupã. Aperã cûã roro majũ bopacooro baiyupa. Ñe ùnie cacãgoenarê bairo noo na caboropũ ãñesêãñupã. Waibutoa oveja, o cabra aseri mena jutii jãñarĩ roro na caátipacõõrã baiñesêãñucũñupã. ³⁸ Na ñuame, desierto cayucũmanopũ, bairĩ ãtã yucũpũ, bairĩ ãtã opeepũ ãniñesêãñucũñupã. Bairo bopacooro baiñesêãmirãcũã, Dios cũ caĩñajorore caroarã cañurã majũ ãñupã. Bairĩ ati yeparũ macããna watoare na caãno jesoosupa. Dios tũpũ na caãno roque ñũñupã.

³⁹ Bairo na cabaimiatacûãrê, ni jĩcãũ ùcũ na mena macããcũ Dios narê caroaro cũ caátigariquere cûgopetiesupi. Dios ñuame, “Yũ mena cariapea tûgoñatutuayama,” ĩ masĩmicũã, narê cũ caátigaricarore bairo na átiepeyoesupi mai. ⁴⁰ Atore bairo boyupi Dios: Ti yuteapũ macããna cũ caĩjûgoyeticũrĩqũêrê caroaro na catûgoñacoterore boyupi. Na ñuame, “Marĩ ape tuti macããna cûrê caĩroari majã mena jĩcãrõrê bairo Dios netõjãñurõ caroare cũ caátipeere na cûgopetimasĩãto,” ĩ, caroaro na catûgoñacoterore boyupi.

12

Fijemos la mirada en Jesús

¹ Bairĩ marĩ jûgoye caãnana capããrã Dios mena catûgoñatutua ĩñoricãrãrê camasĩrã ãnirĩ nipetirije marĩrê roro marĩ baio joroque caátiere, bairĩ roro camasã marĩ caátie macããjê, caroaro caãnimasĩrotietie ùnierê tocãrõã marĩ jãnacõãgarã. Tere jãnarĩ, Dios mena tûgoñatutuari, ati yeparũ marĩ caãno ùno mai, cariapea tûgoñaenarê bairo tere marĩ tûgoñanetõcõã ãnigarã, marĩ caátõre marĩ caetaparo jûgoye. Caaturĩ majõcu ñe ùnie cũ wãmorê cûgoecu ãcũ caroaro mena atumasĩñami, cũ caatuẽmuetaro bero cũ cawapatapeere camasĩ ãnirĩ. Torea bairo marĩ cûãrê caroaro boya. ² Jesucristo jĩcãũrêã cũ marĩ catûgõusaro ñũña. Cũ, Jesucristo jetoa marĩ catûgoñatutuari wãmerê cajou majũ niñami. Bairĩ cũ jûgori nipetiro cũ mena catûgoñatutuarãrê ñe ùnie carorije camãna, jĩcãrõ tũni caroarã majũ na ãnio joroque caãcu niñami. Jesús ñuame bopacooro netõrõ baiyupi yucũpãĩpũ. Tipãĩpũ riau, roro bopacooro cũ cabaipeere tûgoñabobori, tie cũ cariapeere êñotari, “To baieticõãto,” ĩesupĩ Jesús. Cũ ñuame cûrê popiye cũ baio joroque na caãto bero, nocãrõ majũ caroaro useanirĩqũê mena yerijõrõ cũ caãnipeere masĩrĩ popiye cũ cabairĩquere netõmasĩñupĩ. Bairo bairĩ bero, Dios carotimasĩ cũ caruirotũ cariapea nũgõã ñuame ruiãsupĩ Jesús.

³ Mai, Jesús ati yeparũ cũ caãno, carorã cûrê popiye baio joroque caãnarê roro na átiãmesupi. Cariape cũ caátianierê caroaro marĩ tûgoñagarã. Bairĩ mujãã popiye baimirãcũã, useariteticoãña. Jutieticoãña mujãã caátianie caroa macããjêrê. ⁴ Carorijere caboenarê bairo ãna, Jesucristo cũ catãmũoricãrõrê bairo roro majũpãrã mujãã tãmũoetimĩña mai. Carorã cañuena mujããrê roro mujãã pajĩãreetiyama mai bairãpũ. ⁵ ¿Dios, mujãã cũ

pūnaa majūrē bairo caānarē mujāā cū caībeyoriquire merē mujāā masiriti-coati? Cū ya tutipū atore bairo ī woaturotiyupi Dios:

“Macū, īñateeticōāña mū yū cabeyorijere.

Mūrē yū catutiri rūmū caāno tiere tūgori ūseariteticoāña.

⁶ Ūna, caracu ānirī yū camai īñarā yū pūnaarē cariape na yū beyomasīña.

Bairi tunu yū macārē bairo caācūrē tutuaro mena cū yū quetibūjū masīña, caroaro cū áparo ī,”

ī quetibūjūyupi.

⁷ Bairi mujāā pūame Dios, mujāārē cū cabeyorijere tūgousaya. Bairo mujāā catūgousaata, cū pūnaa majūrē bairo mujāā átigumi. Ni ūcū camacūcucu camasī cū macārē cū beyoeticoa baiesumi. Torecū, marī Pacū Dios cūā marī beyomasīñami. ⁸ Bairo mujāārē cū cabeyoeticōāta, cū pūnaa mee mujāā ānibujiorā. Caracu mánarē bairo caāna mujāā tuabujiorā. ⁹ Apeyera marī, cawīmarā marī caāno, marī pacūa marī beyonucūwā. Tie na caībeyorijere nūcūbūgoro marī tūgonucūwū. Bairo cabairicarā caāna nimirācūā, ħdopērā marī Pacū Dios pūamerē cū cabeyorijere marī tūgousaetiayati? Cū pūame roquere netōjāñurō nūcūbūgorique mena cū caīrjērē tūgousarotiya, caroa yeri pūna mena ānigarā. ¹⁰ Ati yeparāre nocārō yoari yūtea mea marī caānipeere marī pacūa marī beyo āninucūñama. Na camasīrō cārō marī beyonucūñama. Bairo na caātimiatacūārē, netōjāñurō cariape beyomasīñami marī Pacū Dios roque, cūrē bairo caroarā marī caānīparore bairo ī. ¹¹ Dise ūnierē tutuaro mena na cabeyorijere ūseanirō marī áperiya. Marī yaparuaio joroque marī átiya tipaū jetore bairopūa. Cabaimiatacūārē, caberopū tie na caībeyorijere cariape mena marī catūgousaata, caroaro cariape yerijōrō marī ānimasīgarā.

El peligro de rechazar la voz de Dios

¹²⁻¹³ Bairi cū ricaari, cū ñicāārī catutuaecu, Dios cū camasīrjē jūgori tunu cū cacatinemorōrēā bairo mujāā cūā Dios cū camasīrjē jūgori cū mena tūgoñatutuanemoña tunu. Caroaro cariape áticōā ninucūña. Ricaati átiānajerē jñacōāña.

¹⁴ Nipetiro camasā mena caroaro yerijōrō ānajēcusa. Tunu bairo carorije wapa mánarē bairo ānajēcusa. Carorije wapa cacūgorā pūame marī Quetiupaure īñamasīētīgarāma. Caroa yeri pūna cacūgorā roque qūñīgarāma.

¹⁵ Mujāā majū tūgoñatutuaio joroque āmeo ása, tocānacāpūa mujāā mena macāāna Dios tūpū na caēmuetamasīparore bairo īrā. Bairi ni jīcāū ūcū mujāā mena macāācū rorije caáticotei cū manicōáto. Rorije caācu cū caāmata, rorije na áticotebujionūi camasārē. ¹⁶ Ni jīcāū ūcū mujāā mena macāācū roro cū rupūa caborore bairo cū átiepeeticōáto. Tunu bairoa Dios yaye caroa wāmerē, “Cabūgoro macāājē niña,” caīrārē bairo baieticoāña. Esaū ānacūrē bairo baieticoāña mujāā. Cū pūame cū pacū cū camacūcatijūgoricu ānirī, cajūgocure bairo cū cabalānipeere cūgoyupi. Bairo caācū nimicūā, tiere, “Cabūgoro macāājē niña,” caīrē bairo baiyupi. Jīcā bapa ūgarica bapa jūgori cajūgocure bairo cū caānierē wapaitreyupi cū baire. ¹⁷ Merē mujāā masīña tie bero cū cabairiquere. Dios Ésaure caroare cū cajopeere cū pacū cū caīquetibūjuro butiro tūgogamiñupī. Bairo cū cabomiatacūārē, cajūgocū cū caānierē cū baire cū sawapatiricarico jūgori cū yumasīēsupi cū pacū. Tutuaro mena otimicūā, cajūgocure bairo cū caānimirīqūērē tunu cūgomasīēsupi Esaū.

¹⁸ Mujāā, marī ñicājāā israelita majā ānana na caīñaricā wāme ūnierē mujāā īñaesupa. Na pūame Moisés ūtāpū cū caānitoye, īñāñupā ūtāū paio caūrōrē. Tie caūrjē buseri jūgori canaitīārjērē īñāñupā. Tunu bairoa wīno

cũã tutuaro capapurijere ññañupã. ¹⁹ Tunu bairoa marĩ ñicũjãã israelita majã ãnana na catãgorica wãme ñnie trompeta tutuaro cabũsuro cãrõ Dios cã cabũsurocãrique cããrẽ mujãã tãgoesupa. Bairo mujãã cabaimiatacããrẽ, na puame roque ñie busãrique paio cauwiorijere tãgoyupa. Bairo uwiri, Dios narẽ yoaro cã cabũsãnorẽ boesupa. Tocãrõã cã jãna rotiyupa Diore. ²⁰ Dios cã caroticũrĩqũẽrẽ dope átijĩãtietimirã, tore bairo ññupã Diore. Mai, atore bairo ññuparõ Dios narẽ cã caãtiroticũrĩqũẽ puame: “Ni jĩcãũ ùcũ ati ãtããrẽ capeãñaurẽ ãtã rupaa, o ãpõã besuro mena cã pajããrocacõã rotiya. Ni ùcũ waibũcũ ùcũ cããrẽ tore bairo átirotiya,” ññuparõ. ²¹ Nocãrõ majũ ñña acãarique caãnoi, Moisés cã majũ cãã atore bairo ññupĩ: “Bũtioro uwiri yũ nanacãpũ,” ññupĩ.

²² Mujãã roque narẽ bairo mujãã baietiya. Ñmũrecõõpũ caãni ãtãũ buipũ caãni macã Jerusalén cawãmecuti macã Dios cacaticõãninucũũ ya macãpũ caãniparã majũ mujãã ãniña. Aperã cãã nocãrõ capããrã majũ Diotũ macããna ángelea majã neñapori Diore cabasapeorã na caãnopũ caãniparã mujãã ãniña. ²³ Tunu bairo Dios pũnaarẽ bairo caãna, caãnijũgorã ñmũrecõõpũ Dios ya pũrõpũ cã yarã caãnarẽ cã cawoaturicarã na canefiarõpũ caãniparã mujãã ãniña. Dios camasã nipetiropũre caĩñabesei majũ tũpũ mujãã etagarã. Caroarã na ãnio joroque cã caátana tũpũ mujãã etagarã. ²⁴ Tunu bairo Jesutũ mujãã etagarã, caroa wãme cawãma wãme marĩrẽ caãtibojacũrĩcũ tũpũ. Jesús puame yucãpãipũ cã cariarique jũgori cã riĩ mena marĩ carorije wapare cosericarore bairo marĩ tuao joroque marĩ ásupi. Abel cã carĩĩ reri que puame ãmeoqũẽ ãmerĩqũẽrẽ bairo átaje tuayupa. Bairi Abel ãnacũ cã carĩĩ reri que netõjãñurõ caãnimajũrĩjẽ ãñupã Jesús yaye riĩ puame roque.

²⁵ Torecũ, Jesús marĩrẽ caquetibũjũre caroaro cã marĩ tãgõusagarã. Moisés ati yepa macããcũ ãnacũ Dios yayere marĩ ñicũjãã ãnanarẽ cã caquetibũjunetõrĩjẽrẽ tãgogaesupa. Bairi dope bairo netõmasĩesupa. Marĩ roque na netõjãñurõ bairã majũ marĩ netõmasĩena, ñmũrecõõpũ macããcũ marĩrẽ cã caquetibũjugarijere marĩ catãgogaeticõãta. ²⁶ Tirãmũpũ jĩ yũteapũre Dios cã cabũsuro jũgori ati yepa tutuaro to yuguio joroque ásupi Dios, Moisés ãnacũ cã caãni yũteapũre. Bairi ãmerẽ tunu atore bairo ñnemoñami Dios: “Pũgani cãrõ tunu yũ cabũsũrijẽ mena ati yepa to yuguio joroque yũ átigu. Ámerẽ ati yepa jeto meerẽ, ñmũrecõõpũ cãã to yuguio joroque yũ átigu,” ññami. ²⁷ Bairo cã caĩata, atore bairo ñũ ñcũmi Dios: Ati ñmũrecõõ macããjẽ nipetiro cã caátaje, yepa cayuguirijẽ ñnie mena yasipeticoagaro. Bairo ati ñmũrecõõ macããjẽ nipetirijẽ cã caátajere cã cayasioro bero yua, Dios marĩ Quetiupãũ cã caãno macããjẽ jeto tuagaro.

²⁸ Dios cã carotimasĩrĩpãũ, marĩrẽ cã cacũbojaripãũ jeto tuagaro. Bairo tiere tãgoñarĩ, Diore, “Mũ ñũjãñũña jãã mena,” marĩ caĩbasapeoro ñũña. Torecũ, caroaro cariape átĩãñajẽ, cãrẽ ñroarique Dios cã caĩñajesori wãmerĩ majũrẽ marĩ caãtiãno ñũña. ²⁹ Peero tutuaro mena caũrĩ peero apeye ñnierẽ caũrerorea bairo Dios cãã tutuaro mena marĩ carorije wapare caĩñabesemasĩ majũ ññami.

13

Cómo agradecer a Dios

¹ Mujãã puame jĩcãũ pũnaa na caãmeomairõrẽ bairo mujãã cãã ãmeo maijãnaeticõãña. ² Tunu bairoa aperã camasã mujãã ya wii caĩñañesẽãrã cããrẽ caroaro mena na bocãri na qũẽnonucũña. ¡Tame, mujãã mena macããna

jĩcããrã, ángelea majãrẽ camasiẽna nimirãcũã, caroaro na bocári na qũẽnoĩupã na wiiripu!

³ Preso jorica wiipu caãna cũãrẽ na mujãã masiritiepa. Mujãã cãã preso jorica wiipu caãna mena ãnarẽ bairo tũgoñaña. Na juátinemoña. Roro caátiecoricarã cũãrẽ na tũgoñaña. Ape rũmu mujãã cãã narẽ bairo mujãã tãmuobujorã, ati yepapu mujãã caãni rũmu caãno. Baiiri na iĩnamairotiya.

⁴ Tunu apeyera cawãmo jiyaricarãrẽ nipetiro na mujãã caĩnanũcũbugoro ñuña. Roro ãmeo átiepeeticõãña. Caroa wãme átaje jetore átiãña. Dios puame iĩnabesegumi roro caãmeo átieperi majãrẽ. Canũmocuna, canũmo mãna cũã roro na caátie jũgori popiye na bairo joroque na átigumi Dios.

⁵ Dinero pũrõrẽ cabonetõrãrẽ bairo baieticõãña. ãme ati yepapu ãna, mujãã cacũgorije mena yeri ñucõãña. Atore bairo Dios cũ caĩricã wãmerẽ tũgoñaña: “Mujãã yu aweyoetiũ. Mujãã yu juátinemonucũgu,” iĩnupĩ Dios. ⁶ Baiiri yua, puãgani cãrõ tũgoñaĩcãrõ mano atore bairo marĩ i masĩña: “Marĩ Quetiupau marĩ juátinemoãumi.

Baiiri ni jĩcãũ ucũ yure roro caátigaure yu uwietiya,” marĩ i masĩña.

⁷ Baiiri mujããrẽ cañubuejũgori majã, aperã Dios yaye quetire mujããrẽ caquetibũjaricarã na cabairique cũãrẽ caroaro tũgoñaña. Na puame popiye baĩmirãcũã, Jesucristo mena tũgoñatutuacõãñupã na cariri rũmũ. Mujãã cãã Jesucristo mena na catũgoñatutuacõãna bairo cũ mena tũgoñatutuacõã ãnincũña.

⁸ Jesucristo caãnijũgoripauãna caroaro cariape caãcũ ãñupĩ. ãme cũãrẽ bairoa nicõã ninucũñami. Baiiri cãã nicõã ninucũgumi tocãnacã rũmũ. Cũ yeri cũ catũgoñarjẽ wasoetiãmi. ⁹ Baiiri mujãã nipetiro ape wãme quetibũjarije ãnierẽ tũgõsaeticõãña. Dios cũ camairjẽ mena yeri tutuarã marĩ ãnio joroque caáto ñuña. Ugarique wãmerẽ besecõñarĩ na caũgarotirore bairo marĩ caáto mee, marĩ yeri tũgoñatutuo joroque marĩ átiya. Tie caátitotirije dope átimasĩã maniña, cañumiatacũãrẽ.

¹⁰ Marĩã, Jesucristo yucũpãĩpu cũ cariarique jũgori ape wãme waĩbũcu joemũgõjoriqere cacũgorãrẽ bairo marĩ baiya. Nipetiro sacerdote majã tirũmpu macã santuarioe capaacoteri majã ãna puame roque jĩcã wãme ñno cũgomasiẽtĩñama marĩ canetõrĩcã wãmerẽ. Moisés ãnacũ cũ caátitotitũĩqũerẽ na cabonetõrõ jũgori, marĩ, Jesucristo ya poa macããna mena narẽ ãnimasĩã maa. ¹¹ Baiiri sumo sacerdote jeto waĩbũtoa riire santuariojopũ jeãmasĩñami, roro camasã na caátie wapare Dios cũ camasieryobojaparore bairo i. Waĩbũtoa ruparĩ ãnajẽ puãmerẽ ti arua santuario camano, ti macã jũgoyepũ tiere joenucũñupã. ¹² Torecu, Jesús cãã roro yucũpãĩpu cũ cariri rũmũrẽ, macã camanopũ riayupi, cũ ya poa macããnarẽ cũ riĩ jũgori carorije wapa mãna caroarã Dios ya poa macããna majũ na ãmarõ i. ¹³ Baiiri cabũcu wãme átajere jãnarĩ marĩ cãã Jesús cũ cabairicarorea bairo popiye baimirãcũã, tiere tũgoñaenarẽ bairo marĩ catũgoñanetõrõ ñuña. Marĩ Quetiupau Jesure roro popiye cũ na caátatorea bairo marĩ cũãrẽ aperã roro marĩ na caátieperijere marĩ eñotaetigarã. ¹⁴ Marĩã, ati yepapũre jĩcã macã tocãnacã rũmũ caãnicõãninucũpã macãrẽ marĩ cũgoetiya. Baiiri ape macã Dios ya macã tocãnacã rũmũ caãnicõãninucũpã macãrẽ camacãránãrẽ bairo caãna marĩ ãniña.

¹⁵ Baiiri tocãnacãnia marĩ Pacu Diore, baiiri Jesucristo cũãrẽ basapeorotiya. Marĩ cabasapeorije waĩbũtoa riire marĩ cajoemũgõjorije ãnie ñiña. Baiiri marĩ risero mena, “Jãã Pacu, mu ñumajũcõãña jãã mena,” cũ marĩ caĩbasapeorõ ñiña. ¹⁶ Caroa wãme camasã mena átiãnajẽrẽ masiritieticõãña.

Tunu bairoa aperã camasãrẽ mujãã cacãgorije mena na cabopacarijere na juáatinemonucũña. Tie waibucũ riire joemugõjorãrẽ bairo mujãã caátie niña. Tie ùnie roquere ìñajesoyami Dios.

¹⁷ Torena, mujããrẽ carotiri majãrẽ caroaro mena na yuya. Caroaro mena na carotirijere ása. Na pũame yerijãricãrõ mano caroaro ìñacotenucũñama mujããrẽ. “Marí paarique cããrẽ ìñabesegumi Dios,” í tãgoñarí, tore bairo átinucũñama mujããrẽ carotiri majã pũame. Bairi mujããrẽ carotiri majã na caññajesoparo ñurõ caroaro mena na paabojanucũña. Mujãã capaarijere na ìñajesuetio joroque ápericõãña. Bairo mujãã caápericõãta, ñe ùnierẽ caáperãrẽ bairo mujãã tuabujiorã.

¹⁸ Bairi apeyera tunu, jããrẽ Diopũre mujãã jënibojagarã. Pũgani tãgoñaricãrõ mano jãã masiña merẽ caroaro yerijõrõ jãã catãgoñaríqũe cutiere. Nipetiropũre caroaro cariape jãã caátianimasípeere jãã boya. ¹⁹ Bairi apeyera Diopũre yũ mujãã cajënibojanucũrõ yũ boya. Bairo yũ mujãã cajënibojaro, mujãã tũpũ yoaro mea tunu yũ ãnio joroque Dios cũ áparo ìrã, yũ mujãã jënibojawa.

Bendición y saludos finales

²⁰ Dios pũame caroaro yerijõrõ caãñajẽscũcũ niñami. Tunu bairoa marí Quetiupũ Jesucristore cariacoatacũ cũ caãñimiatacũãrẽ, tunu cũ catio joroque caátacũ niñami. Marírẽ, oveja coteri majõcũre bairo caãcũ, Jesús cũ cariarique jũgori cawãma wãme Dios cũ yarãrẽ cũ caátibojarique caãnicõãninucũpeere caãnorẽ bairo to tuo joroque caátacũ niñami Dios.

²¹ Bairo caátacũ pũame nipetiri wãme mujããrẽ jicãrõ tãni ñe ùnie wapa cacũgoenarẽ bairo caãna mujãã cũ áparo. Bairo cũ caáto, nipetiro cũ cabori wãme ùnie jetore caroaro mujãã átimasígarã. Bairi marírẽ cũ caátigari wãme cãrõ marí cũ áparo Jesucristo jũgori. Bairi atore bairo marí ìña: “Jesucristore marí cabasapeorije to petieticõãto. Bairoa to baiáto,” marí ìña.

²² Yũ yarã mujããrẽ ñiña: Atie queti petoaca mujããrẽ yũ caque-tibũwoatujorijere caroaro yerijõrõ tãgopeoya.

²³ Bairi apeyera, atiere mujãã camasíõrõ yũ boya: Marí yũ Timoteo cãã merẽ presõ jorica wiipũ caãñimiatacũ witiyupi. Bairi ato yũtũ tãmurí cũ caetaata, cũ mena yũ atíũ mujããrẽ yũ caññanátí rũmũrẽ yua.

²⁴ Bairi nipetiro mujããrẽ cajũgoñubueri majã, aperã Dios ya poa macããna nipetiro cãã na ñuáto. Ati yepa Italia yepa macããna cãã mujããrẽ butioro ñurotijoyama.

²⁵ Mujãã nipetirore caroa macããjẽ, caroare cũ jonemoáto Dios.

Tocãrõã niña atie yũ cawoaturije.

Carta de SANTIAGO

Saludo

¹ Ун, Santiago, marí Pacн, bairi marí Quetiupаn Jesucristo mena na paabojari majõcн añirĩ, ati carta mena мујăărê woajон ун átiya. Мујăă, Israel yepa macăăna, пуга wămo peti rapore пуга пëнирõ cănacă poari majũ caănimiriçără, âmerê nipetiroпн caăbataricarărê мујăă woajон ун átiya.

La sabiduría que viene de Dios

² Мујăă, ун bairărê bairo caăna, ун yaye quetire tũgopeoya mai: Ape rămu мујăărê roro tămuorĩquê caetaata, tie mena tũgoña yapapuaeticõăña. Tiere useaniriquê mena мујăă catũgoñarõ ñuña. ³ Noo ricaati мујăărê caetari rămu caăno, “¡Ñugaro! ¡Dios mena tũgoñatutuari yua, marí пăcăcõăgară!” мујăă caĩata, nemojăñurõ мујăă tũgoñanetõõmasĩgară. Merê мујăă masĩña tiere. ⁴ Bairi tie tũgoñatutuariquere caroaro majũgoya, мујăărê ñe ùnie to carăsaetiparore bairo ĩră. Bairi nocărõ majũ catũgoñanetõõmasĩră añirĩ, camasă cañură ñe ùnie ânimasĩriquê carăsaena majũ мујăă ânigară.

⁵ Bairi ni jĩcăũ ùcũ jĩcă wămerê camasĩpeyoecu cũ caămata, Diore cũ jënimasĩñami. Bairo cũ cajëniata, cũ jogumi Dios cũ cajëniriĵërê. Camasă nipetiro nocărõ na caboro cărõ masĩriquêrê na jogumi, cũ na cajëniata. “¿Nopëĩră tocărõ majũ мујăă jëniñati?” ĩtĩgumi Dios. ⁶ Bairăpна, “¡ăărê joecumi!” ĩ tũgoñaena, jëniña. Dios mena tũgoñatutuari мујăă cajëniro boya. Dios mena catũgoñatutuacuе puame ria capairiya oco turire bairo niñami. Wĩno jũgori tiere aperotpu, aperopн capapubatorerore bairo niñami. ⁷⁻⁸ Bairo caăcũ jĩcă rămu jĩcă wămerê boyami cūrê Dios cũ caătibojapeere. Ape rămurê bairo boetiyami. Bairo jeto tũgoñanucũñami. Bairo catũgoñau puame, “Ун caborore bairo jeto átĩgumi Dios,” ĩ masĩcũmi.

⁹ Tunu apeyera ni ùcũ cabopacаn nimicăă, Jesure caĩroаn puame cũ useaniato. Cũ roque Dios cũ caĩñajoro puamerê cabũgoro macăăcũ mee niñami. ¹⁰⁻¹¹ Capee cacăgon puame oó yoaro caămerõrê bairo caăcũ niñami. Muipн батioro cũ caasiro jũgori, oó yoaro mee jĩnyisicoaya. Torea bairo baigarăma na capaarije watoa capee apeye ùnierê cacăgoră puame. Na căă yasicoagarăma. Bairi ni jĩcăũ ùcũ capee cacăgon Jesure caĩroаn cũ caămata, cũ useani tũgoñaato. “Capee ун cacăgomiatacăărê, Dios cũ caĩñajorore ун yaye caănimajũrĩĵê mee niña,” quĩ useani tũgoñaato.

Pruebas y tentaciones

¹² Useaniri niñami ni jĩcăũ ùcũ wătĩ cūrê cũ caĩbusujărĩĵërê tũgomicăă, catũgoñanetõõmasĩ majũ. Bairo caăcũ majũ cũ caănoi, Dios puame cũ mena cũ catũgoñatutuarijere masĩmajũcõăñami. Bairo masĩrĩ yeri capetieti pũnarê cũ jogumi, cūrê camairărê cũ caĩjũgoyeticũriçărõrêă bairo yua. Tie cũ cajoriye puame corona, caatueperi majõcн cũ canetõriĵê wapa cũ cawapatari beto corona beto netõjăñurõ caroa majũ niña.

¹³ Tunu bairoа Dios puame caroriye caăpei niñami. Tunu ni ùcūrê caroriye caătiroti mee niñami. Bairi ni ùcũ roriye cũ catămuorĩ rămu caetaro, Diore roro quĩ tũgoñaeticõăto. “Dios puame roro унre átĩ ĩñau ácumi, ¿dope bairo cũ ácuati âni? ĩ,” quĩ tũgoñaeticõăto. ¹⁴⁻¹⁵ Bairo puame roque niña, ni jĩcăũ ùcũ roro cũ catămuoata: Caănijũgoripauре cũ majũă cũ catũgoñarĩĵê mena roro átĩgayami.

Tie cū catūgoñarījē caetapetiro yua, cū caátigarijere átimasĩcōãñami. Bairo cū caaticōãmata, Dios tapu amasiētīgumi. Cayasiricure bairo tuagumi yua.

¹⁶ Bairi mujãã, yu bairãrē bairo caãna, yu camairã, cariape tūgoñaña. “Dios ruame roro marĩrē áti ñña acumi,” caítūgoñarãrē bairo baieticōãña. Na majũã ïtorã átiyama, bairo na caítūgoñaata. ¹⁷ Ati yepa macããjē cañurījē nipetirije caãnie, Dios jōbui caãcū marĩrē cū cajorique majũ niña. Muipure, bairi ñocōã cūãrē caqũēnorĩcū cū cajorique majũ niña. Cū ruame tiere ape wãme átiwasoetiyami. Cañuu majũ nicōã ninucūgumi tocãnacã rũmaa. ¹⁸ Torecũ, cū pũnaarē bairo marĩ ãnio joroque marĩ ámi, cū cabojūgoricarorea bairo. Cū yaye quetire cariape caãnierē marĩ masĩowĩ, yu pũnaa caãnijūgorã na ãmarō, ĩ.

La verdadera religión

¹⁹ Bairi mujãã, yu bairãrē bairo caãna, yu camairã, tūgopeoya yu caĩrījērē: Mujãã tocãnacãũrua caroaro tūgopeoya caroa queti na caquetibũjarijere. Cotericaró mano tūgousaya. Busugarã jūgoye ruame mujãã yeripu tūgoñaña mai. Jicoquei ĩ wiyoeiticōãña. Tunu bairoa asiarique cūãrē jicoquei asiaeticōãña. ²⁰ Dios ruame caasiaũ cū caátiere ññajesoetiyami. Bairi marĩ caasiaro boetiya. ²¹ Bairi nipetirije roro mujãã caátiere jãnacōãña. Mujãã yeri pũnapũ paio roro mujãã catūgoñarījē cūãrē pugani tūgoñanemoeticōãña. Caroaro mena tūgousaya Dios yaye queti mujãã catūgousajūgoriquere. Tie quetire tūgousarã yua, roro mujãã cabairijere mujãã netōcōãgarã.

²² Bairi Dios yaye quetire tūgorique jeto boetiya. Tiere tūgori bero cū caátirotirije cūãrē marĩ caãto ñña. Tore bairo mujãã caápericōãta, mujãã majũã caĩtorãrē bairo mujãã baibujiorã. ²³⁻²⁴ Dios yaye quetire tūgomicãã, cū caĩrotirore bairo caápei ruame atore bairo niñami: Jĩcãũ ũcũ caũmũ ñoorōpũ cū riapére caĩñaurē bairo niñami. Bairo ññarĩ bero, ãmejorenucã, tocãrōã yoaro mee masiriticoacumi cū riapé cū cabauatajere. Cãrē bairo niñami Dios yaye quetire tūgomicãã, cū carotirijere caápei. ²⁵ Apei ruame Dios yaye quetire tūgori bero, tiere masiritietiyami. Bairo masiritietiri yua, Dios cariape cū carotiriquere ñe ũnie rusaetore bairo tūgoñanucũñami. Tie cū carotirique ruame caroaro marĩ yeri cutio joroque marĩ átiya. Bairi Dios cū carotiriquere caátĩacũ ãnirĩ, tiere jãnaētĩñami. Cū roque useanirĩqũē mena cū caátiere átimasĩgumi.

²⁶ Tunu bairoa ni ũcũ, “¡Diore camasĩ yu ãniña!” caĩ nimicãã, noo cū caboro roro cū caĩrījērē cū cajãnamasiētĩcōãta, cū majũã ïtoũ átiyami. Bairo cū majũã caĩtoare bairo cū caãno jūgori yua, “¡Diore camasĩ yu ãniña!” cū caĩrījē ruame wapa maa. ²⁷ Bairo átaje ruame ñña: Roro cabairãrē, camasã uparã mánarē, bairi cawapearã rōmirĩ cūãrē caroaro na marĩ cajuáatinemorō ñña. Tunu bairoa ati yepa macããna roro na caátore bairo marĩ caápero ñña. Tore bairo marĩ caápata, Diore camasĩrã majũ marĩ ãnigarã, Dios cū caĩñajoro.

2

Advertencia contra la discriminación

¹ Mujãã, yu bairãrē bairo caãna, yu camairã atore bairo ñinemoña mujããrē tunu: Mujãã, marĩ Quetiupau nocãrō caroũre caĩroarã ãnirĩ, nipetiro camasãrē jĩcãrōrē bairo na ññaña. Pairo cadinero cūgori majã, cacũgoena cūãrē nucũũgoeticōã na baieticōãña. Jĩcãrōrē bairo na ññaña. ² ĩ cōñarĩ mujããrē yu quetiũjarijere mai: Jĩcã rũmũ jĩcã roa macããna na caĩũbueneñarĩ rũmũ caãno jĩcãũ capée cacũgou jããetayupũ. Cū ruame anillo oro betoori, bairi caroa jutii cūãrē cajãñaátacu ãñupũ. Cū bero caboracũ, cabũcũ jutii cajãñaátacu

cũã jããetayupu. ³ Bairo na cajããetaro ñña, atore bairo qũññuparã caroa jutii cajããaurê: “Ato ruiya caroapaypu,” qũññuparã. Apei cabopacay puamerê: “Mña noo mñ caboro nucũña,” o “Toa yeparay ruicõãña,” qũññuparã. ⁴ Baiiri mujãã cũã tore bairo mujãã caápata, ñuetiña Dios cũ cañajoro. Mujãã, “Ñni puame cañnimajũũ ãcũmi,” ññ, roro caãmeoññabeserãẽ bairo mujãã baibujiorã, bairo mujãã caápata. Roro catũgoñariqũẽ cunarẽ bairo ána, tore bairo mujãã átibujiorã.

⁵ Mujãã, yu bairãrẽ bairo caãna, tũgopeoya atiere: Ati yepa macããna cabopacarãrẽ na beseyupi Dios, cũ mena buñiuro na, catũgoñatutuarã majũ na ãnio joroque ñ. Tunu bairoa na cũã cũ carotimasãññay caãna na cañniparore bairo ñ, na beseyupi. Cũ caijũgoyeticũññarõrẽ bairo nipetiro camasã cũ camairã cũ tũpu na caãno bojũgoyupi. ⁶ Bairo Dios cabopacarãrẽ cũ cabomiatacũãrẽ, mujãã puame narẽ na tũgoñaboo joroque na mujãã átinucũña. ¿Cadineroçna puame mee mujããrẽ tutuaro na rotũ epeetinucũñati? ¿Na mee mujããrẽ ñerĩ quetiuparã caññabeserã tũpu na ñeápérinucũñati? Na ñna roque bairo mujãã átiepenucũñama. ⁷ Nipetiro camasã, “Jesucristo yarã ññama!” mujããrẽ ññama. Baiiri mujãã puame cũ wãme, caroa wãmerẽ cacũgorã nimirãcũã, ¿nopẽrã Jesucristo wãmerẽ caiboyetiepenucũrã puamerẽ na mujãã boyati?

⁸ Marĩ Quetiupay cũ caroticũññarõrẽ cañnimajũññẽ atore bairo quetibũjya cũ ya tutipũ: “Mñ mena macããcũrẽ cũ maiña mñ rupaure mñ camairõrẽã bairo,” ñ quetibũjya. Baiiri mujãã puame tore bairo jeto mujãã caápata, nipetiro camasã cabopacarãrẽ, baiiri cadineroçna cũãrẽ jicãrõrẽ bairo mairĩ, cariapẽ caãnarẽ bairo mujãã añibujiorã. ⁹ Tore bairo nipetiro camasãrẽ jicãrõ tũni na mujãã cañroaeticõãta, roro caãna mujãã añibujiorã. Baiiri carorije cawapa cũgorãrẽ bairo mujãã tuabujiorã, Dios yaye cũ caroticũññarõrẽ wãmerẽ caãperã añirĩ yua. ¹⁰ Torecũ, ni jicãũ ùcũ Dios cũ caroticũññarõrẽ capee wãmerẽ caroaro átiepeyomicũã, baiña jicã wãmerẽ cũ caãpericõãta, nipetirije Dios cũ caroticũññarõrẽ canetõñnacũrẽ bairo tuayami. Nipetirije carorije wapa cacũgoure bairo tuayami yua. ¹¹ Dios puame atore bairo ñcũñupĩ: “Mujãã ññoa caãmerãrẽ na ñe epeeticõãña.” Tunu bairoa ape wẽẽpu atore bairo ñcũñemoñupĩ: “Camasãrẽ na pajããreeticõãña,” ñcũñupĩ. Baiiri ni ùcũ aperiã ññoarẽ cañe epeetinucũñ nimirãcũã, camasocure capajãrĩ majõcũ cũ caãmata, nipetirije Dios cũ caroticũññarõrẽ cabaibotioare bairo qũññagumi Dios.

¹² Baiiri mujãã, Dios cũ caquetibũjññarõrẽ jũgori caññabese ecoparã añirĩ, caroaro añajẽcusa. Caroa wãme busya. Carorije ñeticõãña. Cũ caroticũññarõrẽ puamerẽ marĩ caápata, caroaro marĩ añimasĩgarã. ¹³ Baiiri noa ñna aperiãrẽ bopacooro na na caññaeeticõãta, na cũãrẽ bopacooro na ññaeeticõãta, na caãtajere ññacõñarĩ na cũ caññabeseri rãmurẽ. Aperiãrẽ bopacooro caññarã puame roque caroaro netõgarãma ti rãmurẽ.

Hechos y no palabras

¹⁴ Mujãã, yu bairãrẽ bairo caãna, ni jicãũ ùcũ, “Dios mena yu tũgoñatutuaya,” cañ nimirãcũã, caroaro átajere cũ caãpericõãta, cũ caññrẽ wapa maniña. ¿Bairo cũ caññrẽ jũgori caroaro cũ netõãñati? Netõẽcũmi. ¹⁵ Atere bairo mujããrẽ ñi quetibũjy cõñapã mai: Mujãã yu jicãũ, o mujãã yao jicãõ jutii mani, ñgarique mani cabairã nibujiorãma. ¹⁶ Baiiri ni ùcũ mujãã mena macããcũ narẽ bocãri atore bairo na ñbujioami: “Caroaro ñña. Tũgoñariqũẽ paieticõãña. ñgariquere, jutii cũãrẽ tãmurĩ mujãã bõcagarã,” na ñbujioami. Bairo ñmicũã, na cabopacarijere na joetibujioami. Bairo cũ caññrẽ wapa maniña. ¹⁷ Torea

bairo ni ūcū, “Dios mena yu tūgoñatutuaya,” cañ nimicūā, aperārē bopacooro ñnarī na cū cajuápericōāta, cū cañrījē wapa maniña.

¹⁸ Bairo yu cañrōī, jīcāū mujāā mena macāācū atore bairo ñbujoumi: “Jīcāārā, ‘Dios mena marī catūgoñatutuario jeto ñña,’ i quetibujuyama. Aperā ñña: ‘Marī catūgoñatutuario jūgori mee, caroaro marī caato roque ñña,’ i quetibujuyama,” ñbujoumi jīcāū mujāā mena macāācū. Bairo cū cañmiatacūārē, atore bairo cū ūcūrē ñña: Yu puame caroaro mu caátiere ññaētīrī, “Dios mena catūgoñatutuayā ācūmi,” murē ñi masīētīña. Cariapea yu caátiere mu cañnarījē jūgori roque, “Caānorē bairo Dios mena tūgoñatutuayami,” yu mi masīcōāña. ¹⁹ Tunu bairoa, “Dios jīcāūā ññami marī cañroa. Apei maniñami,” mi masīña. Bairo mu cañmasīrō ñnumirōcūā, caroaro etatiya. Wātī yeri pūna cūā, “Dios jīcāūā ññami,” i masīcōāñña. Bairo irā, nanarī uwirāma.

²⁰ Bairi, “Dios mena yu tūgoñatutuaya,” cañ nimicūā, caroaro átajere cū caápericōāta, cū cañrījē wapa maniña, Dios cū caññajoro. ¡Tame! ¡Mu puame catūgoñamasīcūrē bairo mu tūgoñaña! ¿Marī ñicūjāā na cabairiquere mu masiriticoati? ²¹ Marī ñicū ānacū, Abraham puame, cū macū Isaare cū pajīārī, cū rupañrī ānajērē joemūgō jogamiñupū, Dios cūrē cū carotiroi. Bairo cū caátigarijere ñnarī, Dios puame, “¡Bairo ápericōāñña!” qūñrī, carorije wapa cacūgoecure bairo qūññañupū Dios Abrahārē. ²² Torena, Abraham cū caátajere tūgoñarī atore bairo mujāā i tūgoñamasīña Abrahārē: “Caroaro cū catūgoñasarique jūgori Dios mena cū catūgoñatutuarijere cū átī ññoñupī Abraham Diore. Tunu bairoa cū caátaje jūgori Dios mena cū catūgoñatutuarije puame ñe ūnie rusaeto tuayupa Abrahārē,” mujāā i tūgoñamasīña. ²³ Torea bairo i quetibujuyayupa Dios ya tutipū na caquetibujwoacūrīqūē: “Abraham Diore cū catūgoñatutuarije jūgori carorije cawapa cūgoecure bairo qūññañupī.” Bairi, “Abraham, Dios bapa majū ññami,” qūññuparā nipetiro camasā cūrē.

²⁴ Bairo Abraham ānacū cū cabairiquere tūgoñamasīrī, atore bairo mujāā nipetiro mujāā i masīña: “Ni jīcāū ūcū Dios mena cū catūgoñatutuarije jeto meerē caroaro cū caátie cūrē átirotiya, carorije wapare cacūgoecure bairo tuagu, Dios cū caññajoro,” mujāā i masīña. ²⁵ Tunu Abraham ānacūrē bairo baiyupo apeo Rahab cañma mena caepewapatamirīcō cūā. Cō puame cō ya macārē Josué cū cañnarutrotijoricārē na yasio cūgoyupo cō ya wīipū, yu yarā narē na pajīarema, iō. Cabero maa cūrē na ññoñupō na carutitunuápawārē. Bairo cō caátore ñnarī, Dios puame carorije cawapa cūgoecore bairo cō ññañupī. ²⁶ Bairo bai yua, marī rupañpu marī yeri pūna camanicōāta, cariyasicoatanarē bairo marī āniña. Torea bairo, “Dios mena marī tūgoñatutuaya,” cañrā nimirācūā, caroaro átajere marī caápericōāta, marī cañrījē wapa maniña. Cariyasicoatanarē bairo marī āniña Dios cū caññajoro, caroa ūnierē caáperā marī caāmata yua.

3

La lengua

¹ Mujāā, yu bairārē bairo caāna, tūgopeoya mujāārē yu caquetibujarijere: Capāārā majū na caāno boetiya mujāārē caquetibujaparārē. Merē mujāā masīña: Jāā ūna quetibujari majārē netōjāñurō jāā caátajere ññacōñarī jāā ññabesegūmi Dios. ² Marī nipetiro jīcā rāmūrē roro marī átinucūña. Bairi ni jīcāū ūcū jīcā wāme ūno rorije caīcū puame carōū majū ññami. Bairo caācū āñrī, roro cū catūgoñarījērē ēñotamasīcōāññami.

³ Mujāā yu quetibujū cōñapā mai: Marī caballore cū riseropū āpōā betore tujāārī, ti beto mena jūgori cū marī tūgāñe tunuonacōmasīña. Caballo pai

cū cañnimitacūārē, ti betoaca mena jūgori cū marī tūgāñe tunuonucōmasiña. ⁴ Torea bairo niña cūmua capairiya riare capēñaricā cūā. Ti cūmua pairi cūmua cañnimitacūārē, bairi tunu wīno tutuaro capapu jogamiatacūārē, ti cūmuarē cawatuñ pñame noo cū caboropñ watujo masiñami ōcāpāiācā, tiare waturjoricapāiācā mena jūgori. ⁵ Torea bairo niña marī ñemerō cūā. Ōcārōācā nimirōcūā, capee busumasiña. Peero cūā ōcā peeroaca mena jīñatuajūgoata, cabero pairi peero ámasiña. Capee majū ūūreya. ⁶ Marī ñemerō cūā peerore bairo niña. Ati ūñurecōo macāājē carorijere ímasiña marī rupañ macāātō ñemerō pñame, ōcārōācā nimirōcūā. Apeye, apeye capee busuya marī ñemerō. Bairi marī yeri royetuanucūña, rorije to mena marī cañrōi. Wātī tore bairo cū cañrotiro jūgori rorije marī busuya. Bairi marī cabuiaro beropñ marī yerire royetujūgoatō, marī cayasiropñ marī royetujānaña marī ñemerō.

⁷ Camasā pñame nipetiro waibutoare, minia cūārē, pñoa cūārē, ria capairiya macāāna cūārē na canubūtoricarārē bairo na ānio joroque átiyama. Bairo átiyaparori yua, na caborore bairo na átirotimasīñama. ⁸ Bairo narē na caátimasīmiatacūārē, ni jīcāū ūcū marī ñemerōrē rotimasīēcūmi. Marī ñemerō carotimasīā mano niña. Āña cū cabacaro, cū nima cū cajorore bairo niña marī busurique carorije. Camasārē popiye na baio joroque na marī átiya marī ñemerō mena jūgori.

⁹ Marī ñemerō mena Dios, marī Pacñ majūrē cū marī basapeoya. Ti ñemerō menaina tunu aperārē roro na marī busupaiya. Dios cū cabaurijere bairo cabaurā caña na cañnimitacūārē, roro na marī busupaiya. ¹⁰ Ti ñemerō menaina Diore cū marī basapeoya. Tunu ti ñemerō menaina camasārē, “Roro na baiāto,” marī í busunucūña. Yñ yarā, bairo marī cañata, ñuētīña. Bairo boetiya. ¹¹ ¿Oco cawitiri opere, oco caroa, oco carorije cūā jīcāpñarea to witinucūñati? Bairo witiētīnucūña. ¹² Mujāā, yñ bairārē bairo caña, tunu bairoa higuera yucñ pñame, ¿aceituna rícare to ríca cūtinucūñati? Tie meerē ríca cūtinucūña. Tunu bairoa ūsewñ pñame, ¿higos wāmerē to ríca cūtinucūñati? Tie meerē ríca cūtinucūña. Jīcā wāmeena pñga wāme ríca cñperiya. Jīcā wāme jeto ríca cūtinucūña. Torea bairo oco caocarije cawitiri ope oco opereā oco caocaeie cūā jīcā opereā witimasiētīña. Bairi marī pñame jīcā rñmñ caroaro busñ, ape rñmñ roro busñ marī cañata, ñuētīña.

La verdadera sabiduría

¹³ Bairi ni jīcāū ūcū mujāā mena macāācū catūgoñamasí cū caāmata, caroa ūñierē cū caáto boya. “¡Yñ jeto yñ átinētōcōāgñ!” Í tūgoñacēcū caroa ūñierē cū caáto boya. Bairo cū caápata, nipetiro camasā caroaro cū caátīñimasīñjērē masígarāma. ¹⁴ Apei mujāā mena macāācū cū yeri pñañapñ apei cū cañnierē roro cū caññaugaripeata roque, ñuētīña. Tunu, “¡Yñ jeto yñ masiña yñ caátipeere!” cū cañata, ñuētīña. Cū pñame, “¡Camasí yñ āñiña!” caí nimicūā, bairo mee niñami. ¹⁵ Cū camasīñjērē pñame ati yepa macāāna na catūgoñarjērē bairo niña. Tiere joetiyañi Dios. Wātī pñame tie ūñie tūgoñarjūqērē na jonucūñami camasārē. ¹⁶ Bairi noo ūno caña, aperā na cañnierē roro caññaugaripeari majā na caāmata, o “¡Jāā jeto jāā masiña jāā caátipeere!” cañrī majā na caāmata, jīcārōrē bairo āñimasīētīñama. Carorije tocānacā wāmerē āmeo átinucūñama na ūna na cañnorē.

¹⁷ Dios cū camasīñjērē cacūgorā pñame nipetiro camasā watoare caroaro cañnarē bairo átiñiñama. Tunu bairoa roro átajere āmeo áperinucūñama. Camasārē caroaro na íroanucūñama. Aperā roro cabairārē bopacooro na iñañama. Bairi nipetiri wāme caroare átinucūñama, caroaro cariape cabusurā

ānirī. ¹⁸ Bairo noa ūna caroaro ānājērē cajūgoatīānigarā pame cariape caroa macāājērē quetibujū masīgarāma. Bairo na caquetibujurije pame oterique cabūtīrore bairo camasā yeripū butījūgoyecūtigarō caroa macāājē. Camasā pame caroaro ānimasīgarāma na caquetibujurije jūgori yua.

4

La amistad con el mundo

¹ ĶNe jūgori roro mujāā āmeo tutiyati? Mujāā majū mujāā yeri pūnapū roro mujāā caātigtatūgoñarījē jūgori roro mujāā āmeo tutiya. ² Apeye ūnierē mujāā bomiña. Bairo bomirā yua, aperā cacūgorārē na mujāā pajīāganucūña. Tunu bairoa aperā yayere iñarī mujāā ūgaripeaya. Bairo butioro iñaugaripeari, roro mujāā ātiya, tiere bomirā. Aperā cacūgorārē roro na mujāā tutinucūña. Tunu bairoa mujāā caborijere mujāā bócaetinuñā, Diore mujāā cajēnietīē wapa jūgori. ³ Diore mujāā jēniña bairāpua. Bairo jēnimirācūā, caroaro mujāā jēnietinuñā. Mujāā rupau caātigarije jetore tūgoñarī, roro cū mujāā jēniña. Torecu, mujāā cajēnirījērē ūetiyami Dios.

⁴ Mujāā jīcā rūmurē Diore cū boo, ape rūmurē cū boeti, mujāā caba-iata, jīcāō cō manapū mena caānimasīcōrē bairo mujāā āniña. “Noa ūna ati yepa macāājērē roro caugaripea netōrā pame Diore cañaterārē bairo niñama,” Ķmujāā ī tūgoñāētīñati? Ni jīcāū ūcū ati yepa macāājērē roro cū caugaripeanētōata, Diore cañateire bairo caācū nicōāgumi. ⁵ Torea bairo quetibujūya Dios yaye cū caquetibujūcūrīqūē cūā: “Marī Pacū pame Espiritu Santo marī yeripū cū cajoricūre cū mainetōmajūcōāñami. Torecu, apei yeri pūna roquere marī yeripū marī cacūgoro boetīmajūcōāñami,” ī quetibujūya Dios yaye busūrique. ⁶ Bairo marīrē marī jūātigumi. Tunu cū yaye busūrique apearapū, atore bairo ī quetibujūya: “Jāā jeto jāā masīña jāā caātipeeere, caīrārē na caātigarijere na ēñotayami Dios. ‘Dios jeto masīñami,’ caīrā roquere caroaro mena na jūātinuñāmi,” ī quetibujūya Dios busūrique.

⁷ Bairo Dios cū caborore bairo jeto āsa. Wātī mujāārē cū cabusujārījērē tūgousaeticōāña. Bairo wātīrē, “Mū caīrōrē bairo jāā āperigarā,” tutuaro mena cū mujāā caīata, tocārōā yua mujāā patowācō jānacōāgumi. ⁸ ĶDiore cū tūgoñāña, tame! Bairo mujāā catūgoñarō, cū cūā mujāā tūgoñāgumi. Mujāā, carorije caāna ānirī roro mujāā caātinucūrījērē jānacōāña. Caroa jetore āsa. Tunu bairoa mujāā, ricaati catūgoñarā roro mujāā catūgoñarījērē jānacōāña. “Diore camairā nimirācūā, ati yepa macāājērē roro marī caugaripearo iñurō,” mujāā caītūgoñarījērē jānacōāña. ⁹ Roro mujāā caātiere tūgoñarī, tūgoña yapapurotiya. Otiricaro cārō tūgoña yapapuaya. Boyeticarō ūnorēā, otirotiya. Ūseanirīcārō ūnorēā, yapapurotiya, roro mujāā caātiere tūgoñarī. ¹⁰ Bairo mujāā tocānacāūpua marī Quetiupare, “Cañuecū yū āniña. Bairo bopacooro niñagu,” qūī busūqūēnoña. Bairo mujāā caīrō, marī Quetiupau pame mujāā netōōgumi. Cū cañajoro caānimajūrārē bairo mujāā ānio joroque mujāā ātigumi.

No juzgar al hermano

¹¹ Mujāā, yū bairārē bairo caāna, āmeo busūpaieticōāña. Ni jīcāū ūcū cū yaure roro cū cabusūpaiata, o cū caātiere roro cū cañābeseata, Dios, “ĶĀmeo maiña!” cū caīroticūrīqūērē cabotiore bairo baiyami. “ĶDios netōrō yū masīña!” caīrē bairo niñami. ¹² Jīcāūā niñami cañurījē marī caātipeeere caroticūrīcū. Cūā niñami marī caātīānierē caroaro cañābesei. Cū jetoa camasārē na netōōmasīñami. Tunu bairoa cū jetoa camasārē na yasiomasīñami.

Bairi mujãã ruame, ¿nopẽĩrã, “Apei cã caátiere jãã majũ jãã ïñabese masĩña,” mujãã ïñati? Bairo mujãã caĩrõ ñuẽtĩña.

Inseguridad del día de mañana

¹³ Apeye mujãã yu caĩrĩjẽrẽ tũgoya tunu: Mujãã jĩcããrã atore bairo mujãã ïña: “Áme, o ñamirõcã ti macãru marĩ ágarã. Topu etarã, marĩ paawapatagarã jĩcã cãma majũ,” ïrãrẽ bairo mujãã ïnucũña. ¹⁴ Bairo caĩrã nimirãcãã, ni jĩcãũ ïcũ ñamirõcã ïno cabaĩpeere mujãã masĩẽtĩña. Marĩ caãnie, “¿dope to baimiñati?” mujãã ï tũgoñaẽtĩña. Ñamirõcãã oco buseri caãnierẽ bairo mujãã ãniña. Tie ruame ñamirõcããrẽ baumirõcãã, cabero manicoáyã tunu. Tie cabairore bairo mujãã cãã mujãã baiñninucũña. ¹⁵ Bairi atore bairo ruame roque mujãã caĩtũgoñarõ ñuña: “Dios cã caboro, topu marĩ ágarã. Tunu bairoa cã caboro, marĩ caátigarijere marĩ átimasĩgarã,” mujãã caĩtũgoñarõ ñuña. ¹⁶ Bairo cabaimiatacããrẽ, mujãã ruame: “Jãã majũ jãã masĩña jãã caátipeere,” mujãã caĩnucũrĩjẽrẽ mujãã jãnagaetiya. Tie ïnie ï tũgoñarĩquẽ ñuẽtĩña. ¹⁷ Bairi ni jĩcãũ ïcũ caroa átajere masĩmicãã, tiere cã caápericõãta, roro ácu átiyami Dios cã caĩñajoro.

5

Advertencias a los ricos

¹ Mujãã, cadinero cãgonetõrĩ majã, tame, tũgoya yu caĩrĩjẽrẽ: ¡Popiye mujãã cabaĩpeere tũgoñarĩ yapapuarotiya! ¡Bũtioro otiricarõ cãrõ tũgoña yapapuya! ² Capee ãme mujãã cacũgomirĩjẽ boayasicagaro. Jutii caroa mujãã cũgomirĩjẽ cããrẽ moena butua ugarerã átiyama. ³ Mujãã yaye dinero oro, plata ïnie cãã utawitiri boaro baiya. Tiere ïñarã, nipetiro camasã, “Dinerore camairã niñama,” mujããrẽ ï masĩñama. Bairo camairã mujãã caãnoi, jicoquei popiye mujãã baio joroque mujãã átigũmi Dios. Mujãã ruame paio majũ mujãã jeneño netõcõãñupã ati rãmurĩ, caãnitusari rãmurĩrẽ. ⁴ Tunu bairoa mujãã paabojari majãrẽ na mujãã wapatiesupa na cawapatamirĩjẽrẽ. Bairi Dios nocãrõ capããrã ángelea majãrẽ carotimasĩ ruame mujããrẽ na cawapajẽnirĩjẽrẽ tũgõũmi. “Jããrẽ wapa joetiyama jãã quetiuparã,” paabojari majã cã na caĩrĩjẽrẽ tũgõũmi. ⁵ Mujãã ati yeparu ãna, capee majũ mujãã cũgoya. Bairo cacũgorã ãnirĩ, noo mujãã rupaũ caborore bairo jeto mujãã cajesorijere mujãã átiñninucũña. Mujãã, wecu nurĩcũrẽ na capajĩãparo jũgoye, na canuu ucũorore bairo mujãã ãnajẽ cutiya. Wecure cã na capajĩãrĩ rãmũ caetarore bairo, mujãã cããrẽ petoaca rusaya Dios roro mujããrẽ cã caátipa rãmũ. ⁶ Tunu, aperã na cabuicũperimiatacããrẽ, mujãã ruame, “Mujãã buicutiya,” na mujãã ïña. ï yaparori bero, narẽ mujãã pajĩãrerotiya. Bairo mujãã caãto, na ruame ãmemasĩẽtĩñama.

La paciencia y la oración

⁷ Bairi mujãã ruame roque yu bairãrẽ bairo caãna, popiye baimirãcãã, tũgoñaenarẽ bairo tũgoñanetõcõãña marĩ Quetiupaũ nemo cã catunuatĩpa rãmũ caetaparo jũgoye. Wese paari majõcu cã cabairijere tũgoñaña mai: Cũ ruame cã wesere caocajãjũgopeere patowãcãẽcũ coteyami. Cabero yua, cã ote, cabũtiro ïñarĩ, tunu caocomani rãmũrẽ patowãcãẽcũ coteyami, tie caroa rĩca majũrẽ jegũ. ⁸ Torea bairo mujãã cãã Jesús nemo cã catunuetaparore patowãcãẽna, cã coteya. Merẽ marĩ Quetiupaũ nemo cã caetapa rãmũ cõñarõ baiya. Bairi tũgoñatutuacõã ninucũña.

⁹ Mujãã, yu bairãrẽ bairo caãna, ãme popiye mujãã cabairijere ãmeo bũsũpaireticõãña, Dios ruame roro mujãã cabũsũpairijere ïñacõñarĩ mujããrẽ

cū caĩñabeseetiparore bairo ĩrã. Camasã na caátajere caĩñabesei ati yeparu cū caetapa rūmu cõñarõ majũ baiya. ¹⁰ Mujãã, yu bairãrẽ bairo caãna, yu camairã tũgoñaña mai profeta majã ãnana na cabairiquere: Na ruame Dios busuriquere camasãrẽ na quetibujunetõõñesẽãñupã. Popiye baimirãcãã, tũgoñaenarẽ bairo tũgoñanetõõcõãñupã. Narẽ bairo mujãã cãã popiye baimirãcãã, tũgoñanetõõcõãña roro mujãã catãmuorĩjẽrẽ. ¹¹ Bairi marĩ ruame bairo na cabairiquere tũgorã, “Useanirĩ ãñupã na ãna Dios mena catũgoñanetõmasĩrĩ majã,” marĩ ĩ tũgoñaña. Merẽ mujãã tũgoyupa Job cawãmecucu ãnacũ cū cabairique cããrẽ. Cũ cãã popiye baimicãã, tũgoñaecũrẽ bairo tũgoñanetõõcõãñupĩ. Tunu bairoa mujãã tũgoyupa Job popiye cū cabairicaro bero marĩ Quetiuparu cãrẽ cū cajuãtinemorĩquẽrẽ. Marĩ Quetiuparu ruame nipetiro camasãrẽ bopacooro caĩñau majũ niñami. Torecu nipetiro mujãã cããrẽ mujãã juãtinemogumi.

¹² Apeyera mujãã, yu bairãrẽ bairo caãnarẽ, mujãã yu quetibujunemoña tunu caãnimajũrĩ wãmerẽ: “Dios mena jãã ĩña,” ĩ busueticõãña. Tore bairo ape wãmerĩ cããrẽ ĩ busueticõãña. Bairi, “Cariape jãã ĩña,” tocãrõã ĩcõãjãna ánãja. “Dios mena jãã ĩña,” ĩ busunemoẽtĩcõãña, “Roro mujãã ĩña,” mujããrẽ Dios cū caĩtĩparore bairo ĩrã.

¹³ Apeyera tunu: Ni jĩcãũ ãcũ mujãã mena macããcũ popiye bairi cū cayapapuata, Diore cū jẽniãto. Apei caroaro useanirõ cū caãmata, Diore basariquere cū basapeãto. ¹⁴ Tunu apei cariaũ cū caãmata, ñubueri majãrẽ cajũgoãnarẽ na cū piiãto, “Diopure yu na jẽnibojaãto,” ĩ. Bairi na ruame use aceituna mena cariaure cū tuu yaparori bero, marĩ Quetiuparu wãme mena ĩrĩ cū na cajẽnibojaro boya, cū camasĩrĩjẽ mena cariaure cū cacatioparore bairo ĩrã. ¹⁵ Bairi Dios mena tũgoñatutuari na cajẽniata, netõcoagaro cū riaye. Marĩ Quetiuparu cū camasĩrĩjẽ jũgori cariayecucu nimicãã, caticogagumi yua. Tunu bairo cū ruame rorije caãtacu cū caãmata cããrẽ, roro cū caátajere cū masiriy-objagumi Dios. ¹⁶ Bairi mujãã cãã roro mujãã caátajere ãmeo quetibujaya mujãã majũ. Bairo quetibujuri yua, ãmeo jẽnibojaya Diopure, mujãã riayere cū canetõõparore bairo ĩrã. Bairi caãmu ñe ãnie carorije wapa cacũgoecu ruame Diore butiuro cū cajẽniata, cū cajẽnirĩjẽ cū yueticõã cū baletigumi Dios.

¹⁷ Tũgoñañijate profeta Elías ãnacũ cū caátajere: Marĩrẽ bairo caãcũ cū caãnimiatacũãrẽ, Dios ruame caroaro cū yuyupu butiuro cãrẽ cū cajẽnirĩjẽrẽ. “To oco ocaeparo,” Elías cãrẽ cū caĩjẽnirõ jũgori, oco joesupi Dios ati yepare itia cãma ape cãma recomacã cãrõ yoaro majũ. ¹⁸ Cabero, “To oco ocãto tunu,” cū caĩjẽnirõ bero, oco joyupi tunu Dios. Bairi ati yepa tunu oterique putijũgoyuparo, Elías Diore cū cajẽnirõ jũgori.

¹⁹⁻²⁰ Apeyera tunu, mujãã, yu bairãrẽ bairo caãna, ni jĩcãũ ãcũ mujãã mena macããcũ Jesũs busuriquere cajãnamiatacu ruame apei cū cabeyorije jũgori Jesure tunu cū caĩroata, netõgumi. Capee roro cū caãtiere netõgumi, apei cū cabeyorije jũgori. Bairi cū bapa ruame cū yeri pũna cayasicoabujioatajere cū netõõ joroque cū ãtibojagumi yua.

Tocãrõã niña atie queti yu cawoaturije.

Primera Carta de SAN PEDRO

Saludo

¹ Yu, Pedro cawāmecucu Jesucristo cū caquetibujurotjoricu apóstol yu āniña mujāārē cawojou. Ati carta mena mujāā yu woajoya mujāā ya yeparu mai caānimiričārā caābataricarārē. Ato cānacā yepaa macāānarē mujāā yu woajoya: Ponto, Galacia, Capadocia, Asia, ape yepa Bitinia yepa macāāna cūārē yu woajoya. ² Mujāā, marī Pacu Dios caānijūgoripaupuina cū cabesejūgoricarā caāna, cū caátigajūgoyeticarorea bairo cū caátiparā majūrē mujāā woajou yu ātiya. Tunu bairoa cū Yeri Espiritu Santo jūgori cañurā caroarā cūrē catūgousari majā mujāā ānio joroque ásupi. Tunu bairoa Jesucristo yucupāipu cū cariarique jūgori ñe cawapa cūgoena, caroarā mujāā ānio joroque ásupi.

Yu yarā, bairi ñiña: Nocārō paio caroare cū joáto mujāārē. Yerijōrō ānajē cūtaje ūnie cūārē mujāā cū jonemoáto marī Pacu Dios.

Una vida de esperanza

³ Marī Pacu Dios nocārō cañu, marī Quetiupau Jesucristo pacure cū marī basapeoto: “Nocārō marirē cañāmai āniri cū macū Jesucristo caria-coatacure tunu cū cacatioricarorea bairo marī cūārē cayasirācoabujiorārē marī netōōwī. Yeri cañurijē catiriquere marī jowī,” marī ī tūgoñamasī cotecōāña. ⁴ Tirāmupua cū cañjūgoyetirique, caroaro cū caátipeere cacūgoparā majū mujāā āniña. Ūmurecōo cū tūpu caāniparā majū mujāā ānio joroque átigumi. Topu caroaro mujāā cū caátipee puame nicōāña. Jicā wāmeacā ūno yasietimajūcōāgaro. ⁵ Marī Pacu Dios mena mujāā catūgoñatutuario jūgori nocārō catutuau, carotimasī āniri, cūā, mujāā iñaricanugōgumi, nipetiro mujāā cū canetōōbojapeere mujāā caēmuetamasīparore bairo ī. Bairi ati ūmurecōo catusari rāmu caāno tiere mujāā masīōgumi caroaro mujāā cū caátipeere. Bairi ati ūmurecōo capetiro bero cū mena caāniparā majū mujāā āniña.

⁶ Bairo marī Pacu marī cū caátipeere tūgoñarī useaniriqūē mena mujāā āniña ti rāmu caetaparo jūgoye ati yeparure. Bairāpu yoari yutea mea ati yeparu mujāā caāno capee wāmeerī majū popiye mujāā baiānigarā. Baiorua, popiye mujāā cabairo ñiña ati yeparure. ⁷ Dios mena mujāā catūgoñatutuarije oro ūnierē bairo āno baiya. Peero butioro caārō mena orore joeripu caroa majū orore jenucūñama camasā cawapacutie majūrē. Torea bairo mujāā cūā popiye roro tāmūomirācūā, Dios mena mujāā catūgoñatutuacōāninucūrījē roque oro netōjāñurō wapacutiya. Bairi Jesucristo nemo cū catunuatī rāmu caāno, cū mena mujāā catūgoñatutuacōāninucūrījē jūgori mujāā iñajesogumi Dios. “Ñujāñuña. Caroaro mujāā ápu,” mujāā īgumi. Bairo ī yua, caānimajūrārē bairo caāna mujāā ānio joroque mujāā átigumi.

⁸ Apeyera, mujāā roque Jesucristore cañāetana nimirācūā, cūrē mairī cū yaye quetire cariape mujāā tūgousaya. Cū mena mujāā tūgoñatutuaya. Bairo cūrē cañāetana nimirācūā, āmerē cūrē tūgousari yua, nocārō netōrō majū useaniriqūē mena mujāā āniña. Tie cū mena mujāā causeaniriqūē puame dope bairo ī quetibuju masīā maniña marī cabusari risero mena. ⁹ Tocārō netōrō mujāā useaniña cayasicoabujioricarārē mujāā yerire cū canetōōrō jūgori yua. Bairi Dios mena mujāā catūgoñatutuarije jūgori mena jeto cū tere mujāā etamasigarā.

10 Merē tirāmupua masīrī majā profeta majārē na quetibujayupi Dios, cañuñ añirī caroa wāme camasā cū yarā caāniparārē cū caátipeere. Mujāā cūārē tiere jom átiyami yua āmerē. Bairo Dios na cū cañquetibujumiatacūārē, tirāmupare profeta majā caroaro masīpeyoesupa mai. Torenā, tiere buemasīnemoñupā Dios marī cū canetōōpeere. 11 Tunu apeyera Espīritu Santo cū camasīōrījē jūgori caroaro masīñupā profeta majā Jesucristo ati yepa roro popiye cū cabaipeere. Tunu bairoa cū cariaro bero nocārō caroaro camasā na caānipee cūārē na masīōñupī Espīritu Santo. Tie cū camasīōrījērē tūgori yua, profeta majā puame tūgoñacōā maniásupa. Bairi atore bairo āmeo ññupā: “¿Ñamū ūcū cū ānicati camasārē canetōōpau? ¿Dope bairo átiri na cū netōūāti camasārē?” Tunu baiiri, “¿Di yutea caāno marī qūī quetibujayati Espīritu Santo?” āmeo ī jēñiñanucūñāñupā profeta majā ānana puame, masīnemogarā. 12 Baihua Dios puame, “Marī yaye rotie jeto mee niña atie Espīritu Santo cū camasīōrījē. Ape yutea macāāna cūārē cū caquetibujarije niña,” na ī tūgoñamasīō joroque ī ásupi. Bairi āmerē mujāā cūā tiere mujāā masīña Dios cū canetōōrīqūē quetire. Tie caroa queti puame Espīritu Santo, ūmurecōopu caatácu, cū camasīōrījē jūgori caquetibujari majā mujāārē na cañquetibujariquea niña. ¡Tie queti nocārō caroa majū caāno jūgori, ūmurecōo macāāna, ángelea majā majū cūā tiere masīnemogamajūcōāñucūñāma!

Dios nos llama a una vida santa

13 Bairi yu yarā, caroaro tūgoñamasīcoteāña. Caroa wāme Jesucristo cū caborore bairo jeto átīāna. Dios nocārō cañuñ añirī Jesucristo nemo cū cabuiaetari rūmū caāno caroare marī cū cajopee jettore tūgoñanemocōā ninucūña. 14 Tunu bairoa Dios pūnaarē bairo caāna añirī caroaro cū tūgopeoya. Tirāmupū marī Pacu Diore masīēna roro mujāā rupau caborore bairo jeto mujāā caátatore bairo átīāmerīcōāña. 15 Dios mujāārē cabesericu puame carou cañuñ ñe ūnie carusaecu niñami. Bairi mujāā cūā cū pūnaa caāna añirī cūrē bairo ñe ūnie cawapa mána majū caroarā āñajēcusa. 16 Yu yarā, Dios ya titipū cūārē atore bairo ñña: “Mujāā cūā caroarā āña. Yu, carou cañuñ yu cañnimajūcōārōrēā bairo mujāā cūā carorijere āpericōāña,” ī quetibujaya.

17 Apeyera tunu Dios caññabesemasī, camasā roro na caátaje wāme cārō ni jīcāū ūcūrē ññaricaworicaro mano caññau majūrē, “Dios jāā Pacu majū mū āñiña,” mujāā cañata, caroaro cariape cū mujāā ñroagarā. Cūrē qūñroacōā ninucūña tocānacā rūmua ati yepapu mujāā caāni rūmū cārō. 18 Mujāā roquere Dios merē mujāā netōmajūcōāñupī. Mujāā ñicūjāā ānana dope bairo canetōomasīā manerē mujāā na caátiroticūrīqūērē catāgousamirīcārārē mujāā netōmajūcōāñupī. Merē mujāā masīña mujāā carorijere wapare Dios cū cawapatibojariquere. Apeye ūnie capetirije oro, apeye plata ūnie meeī mujāā canetōopee wapa āñupā. 19 Marī Quetiupau Jesucristo yucpāñpū cū rīī caānimajūrījērē cū carerique jūgori roque mujāā netōñupā. Jesucristo cū majū rupauina, cordero waiñcu cañuñ ñe ūnie camacūrē joemugōjoricarore bairo tuayupi. Cū jūgori mujāā netōñupā. 20 Mai, Jesucristo puame ati yepa camanopua, “Camasārē canetōōpau nigūmi yu macū,” Dios cū cañjūgoyeticūrīcū āñupī. Bairi ati yutea catusari yutea caāno etari mujāā cūārē mujāā netōñupī Jesús, cū yarā mujāā caāniparore bairo yua. 21 Jesucristo jūgori cariape cū mujāā tūgousaya Diore. Jesucristo cariacoatacu cū caānimiatacūārē Dios puame tunu cū catorī, cariape nugōāpū cū ruirotirī carotimasī majū cū cūñupī. Bairi mujāā roque Dios mena mujāā tūgoñatutuaya. Cū, cū caátipee jettore cariape mujāā tūgousaya āmerē.

²² Bairi āmerē yu yarā, cariape macāājē quetire catūgousarā ānirī mujāā yeripū ñe ūnie carorije camána majū mujāā āniña. Bairi yua, ñucābugorique mena nemojāñurō mujāā āmeo maigarā marī yarārē. Tocānacāupurea caroa yericutaje mujāā catūgoñawēpūrījē nipetirije mena mujāā āmeo maigarā. ²³ Āmerē caroa wāmerē catūgoñarī majā mujāā āniña. Dios mujāārē cawāma wāme yericutaje mujāā joyupi. Cawāma buiarārē bairo caāna mujāā āniña. Ati ñmęrecóo macāāna camasā cayasiparā na cabuiari wāmerē bairo mee mujāā āniña. Dios yaye quetibujurique capetietie tocānacā rūmua caānipeere bairo caāna roque mujāā āniña. ²⁴ Torea bairo iña Dios ya tutipū cūā: “Nipetiro camasā taare bairo niñama. Na camasā cutiānie, tie taa oóre bairo niña.

Butiro caasiro taa jīnyasicoaya. Torea bairo camasā cūā yasicoayama. Caoó cūā owaa yaparo, caasiro ñacoaya. Tore bairo niñama camasā.

²⁵ Tore bairo camasā na cabaimiatacūārē,

Dios yaye busurique roque tocānacā rūmua nicōā ninucūgaro,”

ī quetibujuya Dios ya tutipū.

Atie yu caquetibujurije niña caroa queti camasā na carorije wapare Dios cū canetōōrīqūē queti. Tere merē mujāārē yu quetibujuyū.

2

¹ Bairi yu yarā, nipetirije carori wāme mujāā caātiānierē tocārōā jānacōāña. Cañuenarē bairo mujāā caānie, apeye mujāā cañtopairije cūārē jānacōāña. Tunu bairoa mujāā roro mujāā cañbusupaicoterije cūārē jānacōāña. Tunu bairoa roro āmeo iñaugaripea pairique cūārē jānacōāña. Roro mujāā caāmeobusupairije ūnie cūārē tocārōā jānacōāña yua. Tie ūnierē iñemoeticōāña.

² Cawīmarā buiari bero na paco ūpēcōārē ūpūrī tutuarā na caátorea bairo mujāā cūā Dios yaye quetire tūgousaya mujāā yeripū. Tie Dios yaye quetire mujāā catūgousaata, nemojāñurō yeri tutuarā mujāā ānigarā. Tore bairo cū mena mujāā catūgoñatutuaroi mujāā netōōgumi yua marī Pacu Dios. ³ Bairoa mujāā átibojagumi marī Pacu Dios, Jesús mena caāna ānirī cariapea, “Marī Quetiupay nocārō cañuy mujū cū āniñati,” mujāā cañtūgoñamasīata.

Cristo, la piedra viva

⁴ Bairi marī Quetiupay Jesucristore nemojāñurō cū tūgousacōā ninucūña. Cūā, Cristo niñami catiriquire cajou majū, camasā wīl qūēnorā ūtāā na cacūjūgorica caānimajūrīcārē bairo caācū. Cūrē camasā butioro cū teewā. Bairo cū na cateemiatacūārē, Dios pame cū beseyupi. Dios cū macūrē mairī caānimajūrē bairo caācū cū cūñupī. ⁵ Mujāā cūā cacatirā nimirācūā, ūtā rupaare bairo mujāā āniña āmerē. Jesucristore catūgousarā menarē caāninemonucūrā ānirī Dios ya wiire ūtā rupaare na capeowāmuātiere bairo mujāā āniña. Tunu bairoa ti wīl macāāna sacerdotea majā cañurārē bairo caāna mujāā āniña. Bairo caāna ānirī, Espiritu Santo jūgori caroa macāājē átaje Dios cū caññajesorijere átīāña. ⁶ Bairi Dios ya tuti cūā atore bairo iña: “Tūgoya mai: Sión cawāmecuti burou ūtāā caānimajūrīcā cawapacūtia yu cabeserica majūrē cūy yu ātiya.

Torū wīl qūēnogū yu ātiya tia ūtāā mena yua. Tia ūtāā ñumajūcōāña.

Apeye ūtā rupaa netōō caroa cawapacūtia majū niña.

Cūā niñami Cristo yu cajopay. Bairi ni ūcū camasocū cūrē catūgousay yua, di rūmū ūno,

‘Cabūgoro majū Cristore cū yu boyupa,’ ī tūgoña yapapuaetigumi,”

ī quetibujuya ti tutipū.

⁷ Mújãã roque tia útããrê bairo caãcũ Jesucristore cũ mujãã maimajũcõãña. Aperã roque Dios mena catũgoñatutuaena ãnirĩ Jesucristore cũ boetinuucũñama. Jesucristore na caboetimiatacããrê, Jesús caãnimajũũ cũ caãnipeere atore bairo ĩ quetibũjuyupa Dios ya tutipũ:

“Wii quẽnorĩ majã jĩcã útãã na caboetimirĩcã ãmerẽ yua, ti wii macããcã caãnimajũricãrê bairo tuaya.”

⁸ Aperopũ ĩñupã apeye cããrê tunu:

“Jĩcã útãã caãnimajũricã mena rocawa yasigarãma camasã,”

ĩ quetibũjuyupa Dios ya tutipũ camasã cañuena na cabaipeere.

Bairi camasã cũ yaye quetire catũgõusaena yasioagarãma. Dios na ãna cañuenarê cũ caĩjũgoyeticũricãrõrê bairo yasioagarãma.

⁹ Mújãã roque Dios ya poa macããna, cũ cabesericarã jĩcã poa macããna mujãã ãniña. Marĩ Quetiupau reyre bairo caãcũ yarã paabojari majã sacerdotea majũ mujãã ãniña. Cũ ya yepa macããna cañurã, cũ mena caãniparã majũ mujãã ãniña. Tore bairo mujããrê ásupi Dios, nocãrõ caroaro yũ caãtiere na quetibũjũnetõãto camasãrê ĩ. Bairo mujããrê beseyupi. Canaitããrõpũ caãna mujãã caãnimiatacããrê, cũ yaye quetire mujãã catũgõusarije jũgori ãmerẽ yua, nocãrõ caroaro cabusurõpũ caãnarê bairo mujãã ãnio joroque ásupi Dios. ¹⁰ Tunu bairoa tirũmũpũre jĩcã poa macããna mujãã ãmewũ. Diore cũ mujãã masĩepũ. Cũ yarã mee mujãã ãmũ. ãme roquere yua, cũ yaye quetire tũgori cũ mena mujãã tũgoñatutuaya. Cũ ya poa macããna majũ mujãã ãniña. Cajũgoyepũre Dios bopacooro camasãrê cũ caĩñamairĩjẽrê mujãã masĩesupa. ãmerẽ yua, cũ mena mujãã caãnie jũgori tiere mujãã masĩcõãña. Bairi Dios cũ caĩñamairã majũ mujãã ãniña.

Vivan para servir a Dios

¹¹ Yũ bairãrê bairo caãna, yũ camairã mujããrê ñiña: Ape ãmũrecõõpũ caãniparã nimirãcũã, mai ati yeparũ ãna, roro mujãã rupau carotirore bairo átiãmerĩcõãña. Tie cañuetie pũame Dios mena marĩ caãnie to yasio joroque caãtie ñiña. Torena tiere jãnacõãña. ¹² Tunu apeyera Diore camasiẽna watoa ãna, caroaro átiãña, “Jããrê busujãrẽma,” ĩrã. Bairo caãna mujãã caãnoi, na pũame cabero mujããrê roro busujãẽtĩgarãma, caroaro mujãã caãtiere masĩrĩ yua. Bairo tiere masĩrã, “Nocãrõ catutuau cañuũ ñiñami Dios,” ĩgarãma, Cristo ati yeparũ tunuetari, nipetiro camasãrê na cũ caĩñabeseri rũmũ caãno.

¹³⁻¹⁴ Marĩ Quetiupau Jesucristo mena caãna ãnirĩ, ati yepa macããna quetiuparã na carotirore bairo átiãña. Na botioeticõãña. Emperador quetiupau ãcũ, bairi cũ carotirã cũ roca carotirã ãna cããrê na carotirore bairo ása. Cũ, quetiupau emperador pũame aperã camasã cañuenarê cũ ãmũna cũ roca macããnarê roro na átirotijõnuucũñami. Aperã caroaro átiãnajẽrê caãtiãnimasĩrã pũamerê nucãbũgorique mena na ĩñarotinucũñami. Quetiupau caroti ãnirĩ tore bairo átinucũñami, ati yeparũ ãcũ. ¹⁵ Caroa macããjẽrê roquere mujãã caãto boyami marĩ Pacũ Dios. Bairo caroa macããjẽrê mujãã caãtiãnorê ĩñarã yua, Diore camasiẽna, aperã catũgomasiẽna ãna cãã mujããrê roro ĩ busupaietigarãma.

¹⁶ Dios, mujãã Quetiupau, jĩcãũã ñiñami. Apei maniñami. Bairo apei cũ camanimiatacããrê, mujãã pũame, “Jããrê caroti maniñami. Bairi jãã caboro jãã átimasĩña cañuetie cããrê,” ĩ tũgoña mawijãieticõãña. Dios yarã paacoterĩ majãrê bairo caãna ãnirĩ caroaro átiãnimasĩña mujãã cãã cũ carotirore bairo. ¹⁷ Bairi nipetiro camasãrê marĩ canucãbũgopee caãnorê bairo na nucãbũgoya. Marĩ yarã Diore caĩroari majã mena ãmeo maiña. Marĩ Pacũ Dios

cũārē nũcũbugori qũĩroaya. Ati yepa macãcũ quetiupau emperador cũārē cũ nũcũbugoya.

El ejemplo del sufrimiento de Cristo

¹⁸ Үу yarã, mujãã paacoteri majã cũã, mujãã quetiuparã na carotirore bairo nũcũbugorique mena ása. Caroaro na átibojaya paarique mujãã na carotirijere. Mujãã quetiuparã tutuaro mena carotirã cañuena, aperã cañurã mujããrē cañroarã na caãmatacũārē, caroaro nũcũbugorique mena na paabojaya. Na nũcũbugoya. ¹⁹ Mujãã, roro mujãã caãperimiatacũārē, roro mujãã na caãpata, ñujãñuña bairõpua. Dios cũ carotirore bairo caãticõana mujãã ãniña bairãpua. Cũ roque caroaro mujãã caãtiere ññajesoyami. ²⁰ Mujããrē, mujãã quetiuparã, rorije mujãã caãtie wapa na catutiata roque, dope bairo mujãã ñ masĩtĩbujiorã. Yeriõrõ mujãã quetiuparã mena mujãã ãnimasĩtĩbujiorã. Caroa wãmerē mujãã caãtiatato bero caãnimitacũārē, roro popiye mujãã baio joroque mujãã na caãpata roque, popiye mujãã cabairijere mujãã nũcãnetõcõãgarã. Tũgoñanarē bairo tiere tũgoñanetõcõõãña. Tie ñujãñuña marĩ Pacu Dios cũ caññajoro.

²¹ Bairo mujãã caãtiãno boyami Dios. Mujãã yaye wapa jũgorina Jesucristo cañu nĩmicũã, popiye tãmuowĩ. Bairo popiye tãmuomicũã, cũrē roro caãnarē na tuti ãmeemi. Cũrē ññacõrĩ mujãã cũã cũ cabairicarore bairo átiãnimasĩña. ²² Jesucristo puame jĩcã wãme ñno rorije caãpei, ñe ñnie wapa cacũgoecu majũ ãmi. Ni jĩcãũ ñcũrē qũĩtoñãemi. Cariape quetibujawĩ. ²³ Tunu roro awajari cũ na catutiro cũārē jĩcãni ñno roro na ñ tuti cãnamuemi. Roro popiye cũ baio joroque na caãto cũārē, roro na átiãmeemi. Atore bairo jeto ñ tũgoñawĩ: “Dios jeto roro caãnarē cariape na ññabesemasĩñami na yaye wapa,” ñ tũgoñawĩ Dios na cũ caãtipee jetore. ²⁴ Jesucristo cũ majũ rupauina yucũpãipũ cũ cariarique jũgori marĩ carorije wapare netõõwĩ. Carorije marĩ caãtiãnierē marĩ cajãnaparore bairo ñ, riacoãmi Jesucristo yucũpãipũ. Caroaro cariape caãna marĩ ãnio joroque marĩ ãmi Jesús. Mujãã puame yeri catirã mujãã caãnipee jũgori Jesucristo puame cãmicutiri riawĩ. ²⁵ Үу yarã, nurĩcãrã oveja waibutoa na caboropũ ãñesẽãrĩ na camawijiyasirore bairo mujãã cũã mujãã caboro átiri, caũpetietopũ cayasirãnã mujãã ãniniũpã. Bairo caãnana nimirãcũã, ãmerē yua, carorije mujãã caãtajere jãnarĩ Jesucristo yaye queti puamerē mujãã boyã. Cũ, Jesucristo roque oveja coteri majõcure bairo caãcũ ãnirĩ caroaro majũ mujãã ññacotemasĩñami.

3

Cómo deben vivir los casados

¹⁻² Mujãã, carõmia camanarũãcũna cũã, mujãã manarũã na carotirore bairo caroaro ása. Na ñroaya mujãã manarũãrē. Caroaro cariape ãñajẽcũsa, jĩcããrã Diore cañroaena caroaro jĩcãrõ tũni mujãã caãtiere ññarĩ cũ na catũgõusaparore bairo ñrã. Noa ñna na caquetibujurije mee, caroaro mujãã caãtiãnierē ññacõrĩ roque na cũã tũgõusajũgõgarãma Jesucristore. ³⁻⁴ Mujãã, carõmia jĩcããrã netõõ nũcãjãñurõpũ mujãã wãmaganucũña mujãã rupau bui macããjẽrē. Caroaro netõjãñurõ mujãã wũgapeoganucũña. Tunu bairoa oro ñnie cawapacutie mena mujãã wãmorĩrē mujãã jããganucũña. Caroa cawapapacarije ñnie jutii cũārē mujãã jãñaganucũña. Tore bairo mujãã caãto ñnorẽã, mujãã pupea mujãã yeripure qũẽnoña. Maijũgoya mujãã yeri mujãã catũgoñarĩjẽ puame roquere. Dios yaye queti roque ati yepa macããjẽ cawapapaca netõjãñurõ caroa capetietie cawapacutie majũ ñiña. Caroaro

yerijōrō patowācārīcārō mano ānimasīrīqūē niña. ⁵ Torea bairo tirūmupū macāāna rōmirī ānana cūā juti caroa na caboro ūnorēā, Dios cū caborore bairo jeto caroaro átīāniñañupā. Na yeripū caroarā wāmagoricarārē bairo āniñañupā. Dios mena tūgoñatutuayayupa. Na manapūārē na īroari caroaro na mena ānimasīñañupā. ⁶ Tore bairo cabaiānimasīrīcō āñupō Sara cawāmecuco ānacō. Cō manapū Abraham ānacūrē caroaro qūīroayayupo. Cū carotirore bairo caroaro useanirīqūē mena cū yumasīñañupō. Cō quetiupare bairo qūīñañupō Sara. Mujāā, āme caāna carōmia cō ānacō pārāmerārē bairo caāna majū mujāā ānigarā cō ānacōrē bairo mujāā caápata. Bairo mujāā caápata, mujāā manapūārē mujāā tūgoña uwietigarā, na mena caroaro caānimasīrā ānirī.

⁷ Mujāā, caūmua canūmoacuna mujāārē niña: Mujāā nūmoarē na maiña. Na mena jīcā yericunarē bairo ānimasīña. Mujāā nūmoarē mujāā cajuātinemopeere na cabomasīrōrēā bairo caroaro na átiroaya. Carōmia ānirī cayeritutuauena na caño mee, jīcā yericuna mujāā cañoi pugarāpuea Dios cañu ānirī cū canetōōrīqūē jūgori, tore bairo na juāsa mujāā nūmoarē. Tore bairo āmeo átīānimasīña, ñe ūnie rusaeto jīcā yericunarē bairo pugarāpuea Diore mujāā cajēnimasīparore bairo īrā.

Los que sufren por hacer el bien

⁸ Bairi nipetiro mujāā tore bairo caroaro useanirō, jīcā majārē bairo yericutiri átīāninucūña. Āmeo mai āninucūña jīcāū pūnaarē bairo mujāā majū. Āmeo juātinemoña mujāā majū. Caānimajūrārē bairo baiotioeticōāña. ⁹ Bairi tunu roro mujāārē caānarē roroa mujāā cūā na átīāmeeticōāña. Mujāārē caawajaturā ūna cūārē na tuti āmeeticōāña. Mujāārē na caītutirorea bairo na ī tuti tunuo peoticoāña. Bairo pūame iña: “Caroare cū joāto mujāārē Dios,” na ī jēnibojaya mujāārē cateeri majā cūārē. Bairo mujāā caápata, caroare na jonemogumi Dios. ¹⁰ Tirūmupū cūārē torea bairo ī quetibujayayupa profeta majā ānana:

“Nī jīcāū ūcū camasocū caroaro useanirō mena cū caānigaata, carorije ūnierē cū busueticōāto.

‘Carori wāmerē yu busuetigu,’ ī tūgoñaposeromasīrī cū āmarō.

Tunu bairoa cū risero mena cū caītopairije ūnie cūārē qūī busueticōāto.

¹¹ Cū ūcū carorije macāājērē cūcōārīna, caroa macāājē pūamerē átīāninucūñami.

Caroarō átīānijūgoyecati masīñami, aperā cūā yeri jōrō ānajē cutajere na caātibocāmasīparore bairo ī.

¹² Torecūna, marī Quetiupau cañurā caroarā jetore na iñāusacotegumi.

Cūrē cū na cajēnirījē cūārē caroaro na tūgopeobojagumi Dios.

Aperā cañuena carorā roquere na asiajāñugumi.

Na pesure bairo caācū tuagumi yua,” ī quetibujayayupa profeta majā ānana Dios ya tutipū.

¹³ Caroa macāājē jetore tocānacānia mujāā caātīānimasīata, ¿noa ūna mujāārē

roro na átibujocuti? Roro átimasīēnama. ¹⁴ Bairāpua, caroaro cariape mujāā caātīānimasīacūārē, jīcāārā popiye mujāā baio joroque mujāā na caápata, yapapueticoāña. Useanirī āña. Noa ūnarē na tūgoña uwieticoāña. Useanirīqūē mena ānimasīña. ¹⁵ Atore bairo jeto āsa: Nūcūbūgorique mena marī Quetiupare bairo caācū Jesucristo mena tūgoña tutuaya mujāā yeripū. Tunu apeyera caroaro tūgoña coteya. Mujāārē aperā Diore catūgousaena, “¿Ñe jūgori Jesucristo mena mujāā tūgoñatutuayati?” na cañjēniñarō, caroaro mujāā caquetibujamasīparore bairo īrā, caroaro tūgoñamasī coteya. ¹⁶ “Caānimajūrā

Dios yarã jãã ãniña,” Ìena, nacũbugorique mena na quetibũyaya. Caroaro átiãña, mujãã catũgoñamasacuti ãnie yerijõrõ to ãnimasĩõ joroque Ìrã. Mujãã, Jesucristore catũgousari majãrẽ, roro caĩbusupairã pũame na majũã na caĩrĩjẽrẽ na tũgoñabooõ joroque Ìrã, caroaro átiãña mujãã majũ nipetiro camasã mena.

¹⁷ Carorije mujãã caátie jũgori roro mujãã catãmuoata, ñuña. Bairopũa, netõjãñurõ ñuña caroa macããjẽrẽ caãna nimirãcũã, roro popiye mujãã cabaiaata. Popiye mujãã baio joroque aperã cañuena mujãã na caãpata, ñujãñuña Dios pũame bairo cũ cabooata. ¹⁸ Torecũna, Jesucristo cũ majũã jĩcãnia roro popiye bairi riawĩ, marĩ carorije wapare netõpoye yaparoetagn. Cũ pũame roque cañũ carorije caãpei nimicũã, carorã yaye wapare netõõgu, roro popiye tãmuowĩ. Mujãã cũã Dios yarã mujãã caãniparore bairo Ì, riawĩ. Marĩrẽ bairo caãcũ ati rupau cũgori riawĩ Jesús ati yeparure. Bairo riamicũã, Espĩritu Santo Dios Yeri cacãgou ãnirĩ tunu catiwĩ. ¹⁹ Bairo Jesús, cũ yeri pũna jeto ãcũ, preso joricaropũ caãnarẽ bairo caãna cariaricarã yeri tũpũ ásupi. Topũ etari na quetibũyuyupi Dios yaye quetire. ²⁰ Mai, na pũame tirãmu macãã yũtea Noé cũ caãni yũteapũ ãna, Diore cũ tũgopeotiri cũ baibotioyayuparã. Noé ãnacũ pũame Dios cũ caátipeere na quetibũyuyamiñupũ. Na pũame cũ tũgoesuparã. Ti yũteapure Dios pũame pajutiricarõ mano caroaro na cotemiñupũ, cũmuã capairicare Noé cũ caqũenotoye. Bairo caroaro na cotemicũã, jĩcã wãmo peti itia pẽnirõ cãnacã ãnaacã na netõõñañupũ Dios ati yepare cũ caruri rãmu caãno. ²¹ Mai, ti yũteapũ oco caãnajẽ na caruarique pũame atore bairo marĩ masĩõñupã: “Oco mena marĩ cabautizarotiri rãmu caãno marĩ netõõwĩ Dios, cayasicoabujioatana marĩ caãnimiatacũãrẽ. Torea bairo ãñupã tie oco tirãmũpũ Noé cũ caãni yũteapure,” marĩ Ì masĩña. Marĩ cabautizarotirije pũame marĩ rupãure uguerĩ coserique ãnie mee ñiña. Dios marĩ Pacũ majũrẽ yeri caroa marĩ catũgoñarĩjẽrẽ cũ marĩ cajẽninemorĩjẽ ãnie ñiña. Bairi yua, marĩ netõõñupĩ Dios, Jesucristo cũ macũ cariacoatacu cũ caãnimiatacũãrẽ tunu cũ cacatiorique jũgori. ²² Marĩrẽ canetõõrĩcũ Jesucristo pũame unũrecõo Dios tũpũ ámi. Cũtu cariape nũgõã, carotimasĩ cũ caruiropũ niñami ãmerẽ. Bairi yua, nipetiro ángelea majã, aperã cacatirã seres majã cajũgoyepure mai carotimasĩmirĩcãrã cããrẽ carotimasĩ majũ tuayami. Cũ jeto ãmerẽ na rotipeyomasĩñami. Na cũã nipetiro cũ caĩrõrẽ bairo áticõãñama yua.

4

Servir según los dones recibidos de Dios

¹ Bairi mujãã cũã Jesucristo cũ majũ rupau mena popiye cũ catãmuorĩqũerẽ tũgoñarĩ popiye mujãã cabaĩpeere mujãã eñotaetigarã. “Popiye marĩ cabairo ñũgaro,” mujãã Ì tũgoñagarã. Ni ùcũ caroare átimicũã roro popiye cũ catãmuoata, roro átajere canetõnucãrĩcũ ãnirĩ carorijere cajãnarĩcũrẽ bairo tuacõãñami. ² Bairo caãcũ ãnirĩ yua, ati yeparũ cũ caãni rãmurẽ Dios cũ caborore bairo jeto átiãnimasĩñami. Ati yepa macããna na rupau caborore bairo jeto na caátianorẽ bairo átiãmerĩñami yua cũ ùcũ. ³ Nocãrõ yoaro jĩcã yũtea cãrõ Diore camasĩena na caátianorẽ bairo mujãã cũã roro mujãã átiãmu. Carorije macããjẽ mujãã rupau cabori wãme ãnie jetore mujãã átiãninucũwũ. Bose rũmu caãno nacũbugoricarõ mano roro majũ mujãã awajañesẽãnucũwũ. Ti rũmu caãno cacũmuorĩjẽrẽ nocãrõ paio etinetõrĩ roro mujãã cũmunucũwũ. Tunu bairoa camasã na cawericarã ãna carorãrẽ na mujãã Ìroanucũwũ. ⁴ ãme roquere tore bairo mujãã átiãninemoẽtĩña. Roro netõrõ mujãã caátianajẽrẽ mujãã áperiya. Bairo roro caátianana nimirãcũã,

ãmerê caroaro mujãã caátianierê ñnarĩ, mujãã baparã cañnimiriçãrã puame roro mujããrê ĩ busunucũñama. Pugani cãrõ tũgoñanemonucũñama, carorã cañnimiriçãrã cañurãrê bairo mujãã cayeri wasoarijere ñnarĩ yua. ⁵ Na, cañuena roquere marĩ Pacu Dios cañabesegajũgoricu majũ na ñabesegumi. Cacatirã, cariaricarã nipetirore na ñabesegumi na yaye wapare ti rũmu caetaro yua. ⁶ Torecuna, marĩ ñicũjãã cariaricarã ãnana cããrê merê caroa queti Dios cã canetõõriqũerê na quetibũjuyupi Jesús, na cãã Espĩritu Santo Dios Yeri mena na ãmarõ, na yerire na yasieticõãto ĩ. Bairãpuã, na cãã nigarãma camasã nipetirore cã caññabeseri rũmu caãno cããrê. Na cãã jicãrõ tũnia ññabese ecogarãma, camasã marĩrê bairo caãnana ãnirĩ.

⁷ Apeyera mujãã ñña: Merê ati umrecõo capetipa rũmu cõñarõ baiya. Torena, masacatirique mena caroaro ãnajecusa. Nũcũbugorique mena tocãnacãnia Diore cã jenicoteãninucũña ti rũmu caetaparo jũgoye. ⁸ Tunu bairoa tocãnacãũpurea mujãã caãmeomaiãnie to ãmarõ. Bairo caroaro mujãã caãmeomaiãnimasiãta, aperã yaye wapare na mujãã masiriyobojamasĩbujiorã. Cañurĩjê macããjê puamerê tũgoñarĩ carorijere mujãã átijãnacõãgarã yua. ⁹ Tunu bairoa tocãnacãũpurea caroaro mena na bocãya caetari majãrê. Na qũenoña mujãã ya wiiripu nũcũbugorique mena. Yasioroacapu roro na ĩ busupaeticõãña caetari majãrê. ¹⁰ Nipetirije caroa wãme cañurĩjê Dios cã cajoriquere caroaro cacũgomasĩrã ãnirĩ na juãtinemoña aperãrê. Marĩ Pacu Dios tocãnacãũpurea cã cajogaro cãrõ caroa wãme marĩ caátianimasĩpeere marĩ jopyi. Ti wãme Dios cã cajorica wãme jicãrõ tũnia aperãrê na juãtinemoña. Mujãã caãmeojuãtijãtiro cãrõ ãmeo juãtinemoña. ¹¹ Bairi ni jicãũ ũcũ mujãã mena macããcũ Dios yayere quetibũjuri majõcu cã caãmata, caroaro cariape cã quetibũjuãto Dios yaye quetire. Apei, ãmeo juãtinemomasĩriqũerê marĩ Pacu Dios cã cajoricu cã caãmata, cã cãã Dios cã catutuarije cã cajorije mena caroaro cã juãtinemoãto. Tore bairo jeto na átĩamarõ nipetiro, Dios caroa wãme cã cajoricarã cãrõ. Tore bairo na átĩamarõ nipetiro camasã Jesucristo jũgori Diore na cabasapeoparore bairo. Cã jicãũrêã basapeorique to ãmarõ. Cã carotimasĩrĩjê to petieticõãto. ãnicõã ninucũgaro. Bairoa to baiãto.

Sufrir como cristianos

¹² Yũ bairãrê bairo caãna, yũ camairã, tũgoña acueticõãña roro popiye mujãã cabaĩpeere. Aperã Diore camasĩena roro majũ mujããrê na caãto ñnarã, “¡Agotã! ¿Nopẽĩrã tocãrõ roro popiye marĩ baio joroque marĩ na átiyati?” ĩ tũgoña yapapueticõãña. Tie popiye bairiquere mujãã camasiẽtẽ ũnie majũrê bairo ññabeticõãña. ¹³ Bairo puame baiya: Jesucristo popiye cã catãmuorĩcãrõrêã bairo mujãã cãã cã yarã ãnirĩ roro popiye mujãã baigarã. Cũ, cã cabairicarore bairo cabairã ãnirĩ tũgoña useanĩña. Tore bairo mujãã caãmata, netõjãñurõ paio nigaro useanirĩqũẽ tunu nemo cã catunuati rũmu caãnorê. Cũ mena useanirĩ mujãã ãnigarã yua ti rũmu caetaro. ¹⁴ Bairi tunu Jesucristo yarã mujãã caãno jũgori roro popiye cabairã useanirĩ ãña mujãã, aperã roro na caĩeperi majã nimirãcũã. Useanirĩ ãña mujãã roro na caĩeperã. Mujãã roque Espĩritu Santo, Dios nocãrõ catutuau Yeri majũrê cacũgorã mujãã ãniña. Tocãnacãnia mujãã mena ãnicõã ninucũñami Espĩritu Santo Dios Yeri majũ. ¹⁵ Apeyera tunu jicããrã Diore camasĩena camasãrê na pajĩãñama. Aperã yajanucũñama. Apeye cããrê roro na caãmeoĩrõ na mena busunemonucũñama. Tore bairo na cabairõ, roro popiye na baio joroque na átiyama na quetiuparã. Narê bairo ápericõãña mujãã roque. ¹⁶ Narê bairo caãperã mujãã mena macããna jicããrã na cañniamiatacããrê, Jesucristo yarã na

cañie jãgori roro popiye na cabaiata, tiere tãgoña boboeticõãña. Marĩ Pacu Dios roquere cã basapeoya, cã yarãrẽ bairo cawãmecuna añirĩ.

17 Merẽ ati rãmurĩrẽ etaro baiya marĩ cã yarãrẽ Dios cã caññabesejũgopa rãmũ. Marĩ, cã ya poa macããna caññabesejũgomajũcõãũ añirĩ, ¿marĩ berore nocãrõ popiye na bairo joroque na cã acũati cãrẽ catũgousaena roquere yua? Roro popiye na bairo joroque na atĩgumi Dios cã yaye quetire catũgousaetana roquere. 18 Cañũũ jĩcãũ Diore catũgousaũ ùcũ cã caãmata, dope ìcũ majũ popiyepũna netõjĩatimasĩñami Dios cã caññajoro. Bairi roro caãna Diore cabai-botiorã roque dope atinetõjĩatיעoenama. Netõõrõpũ yasimajũcõãgarãma. 19 Bairi Dios cã caborore bairo, roro popiye cabairi majã nimirãcũã, caroa macããjẽrẽ aticõãña. Tiere jãnaeticõãña. Nipetiro ati umurecõo macããjẽrẽ caãtacu mena jetoa tũgoñatucõãña. Cũ, jĩcãũã majãã netõõgumi majãã yerire. Mujããrẽ cã caĩjũgoyeticũricãrõrẽã bairo atimajũcõãgumi.

5

Consejos para los creyentes

1 Apeyera tunu yũ quetibũjũnemogaya mujãã, ñubueri majã quetiuparã cabũtoa camasĩrĩ majãrẽ. Yũ cãã mujããrẽã bairo cabũcu camasĩrĩ majõcu ñubueri majã quetiupau yũ añiña. Yũã, Jesucristo popiye cã cabairiquere ñiñawã. Torecu, cã yaye quetire yũ quetibũjũ masiña. Yũ cãã mujãã, camasĩrĩ majã cabũtoarea bairo funu Jesucristo ati yeparũ cã catutuarije mena cã caetaro ñiñagũ. Jĩcãrõã nipetiro marĩ ññagarã ti rãmũ caetarore. 2 Dios yarã ñubueri majãrẽ caroaro na ññacoteya. Caroaro cariape na quetibũjũya mujãã, ñubueri majãrẽ. Mujãã narẽ caroaro cariape na mujãã quetibũjũ masiña. Caroaro átato jesorõ Dios cã caborore bairo cariape na quetibũjũya. Rotimajũrĩcãrãrẽ bairo ápericõãña. Cabuerã mujãã caãnoi, pairo mujãã cawapatapee cããrẽ tũgoñaticõãña. Caroaro yerijõrõ átĩãña mujãã paarique ñubueriquere. 3 Tutuaro mena na mujãã quetibũjũepa camasãrẽ. “Jãã roque jãã rotimasĩña ñubueri majãrẽ,” mujãã ì tũgoñaepa. “Narẽ mairĩ roque caroaro mena na marĩ quetibũjũgarã. Caroaro mena na marĩ átirotagarã ñubueriquere,” mujãã ì tũgoñagarã. Bairo ìrĩ caroaro ñañajẽcusa, bairo mujãã caãtĩãnierẽ ñubueri majã cãã ññacõrĩ caroaro na caãtĩãniparore bairo ìrã.

4 Bairo narẽ caroaro mena mujãã cajũgoãnimasĩata, marĩ Quetiupau Jesucristo mujãã mena useanĩgumi. Tunu ati yeparũ cã cabauetari rãmũ caãno mujãã jogumi caroa yericutaje capetietie majũrẽ yua. Caroaro mujãã caãtĩãnajẽ wapa di rãmũ ùno cariaetie majũrẽ mujãã jogumi marĩ Quetiupau.

5 Torea bairo átĩãña mujãã, cawãmarã cãã. Cabũtoa camasĩrĩ majã na caãtirotirore bairo caroaro átĩãña. Nũcũbũgorique mena na caquetibũjũrĩjere caroaro na tũgousaya. Tocãnacãũpũna mujãã nipetiro ñubueri majã nũcũbũgorique mena caroaro ása cabũtoa na caquetibũjũrĩjere. “Jãã majũ cãã jãã rotimasĩña,” ì tũgoñaticõãña. Torea bairo profeta majã cãã ì quetibũjũyupa:

“Dios puame ni ùcũ caĩtũgoñabotiori majõcu cã caãtigarijere eñnotanucũñami. Apei caĩbotiogaecu, caroaro na caĩrõrẽ bairo caãtĩãnimasĩ roquere caroaro cã jũatimasĩñami Dios cañũũ añirĩ,”

ì quetibũjũyupa profeta majã ãnana.

6 Bairi Diore cabaiotiorãrẽ bairo baieticõãña. “Dios netõrõ jãã masiña,” ì tũgoñaticõãña. “Dios jeto jĩcãũã masĩñami,” ì tũgoñacõãña cariapea. Bairo ì tũgoñarĩ caroaro mujãã caãmata, Dios puame cã caborica yutea caetaro rotimasĩrĩquẽ majũrẽ mujãã jogumi. 7 Tunu bairoa Dios mujããrẽ

maimajũcõãñami. Caroaro mujãã ññapeoyami. Bairi nipetirije dise ñnie mujãã catũgoñamacããrĩjẽrẽ Diopure cũ quetibũjnetõõña. Cũ mena tũgoñatutuaya.

⁸ Caroaro tũgoñaqũẽnoña. Tũgoñamasĩña. Wãtĩ marĩ pesu merẽ yayjũãũ waibũtoare ugagu cũ cauwacoterore bairo marĩ yasio joroque átigu cotei baiyami. Bairi masacatiri caroaro añajẽcsusa. Mujãã yasioremi wãtĩ. ⁹ Dios mena mujãã catũgoñatutuãnierẽ jãnaeticõãña. Bairoa marĩ Quetiupaũ Jesucristo mena tũgoñatutuacõãña. Wãtĩ cũ cabũsjãrĩjẽrẽ jĩcã wãmeacã ñno tũgoũsaeticõãña. Tore bairo jeto popiye baiyama nipetiro ati umũrecõopure Diore catũgoũsari majã mujããrẽ bairo cabairã, mujãã yarã cãã. Merẽ tiere mujãã masĩña.

¹⁰ Bairãrũa, jĩcã yũtea cãrõã roro mujãã tãmuogarã. Cabero yua, Dios pũame cañurã, cariape caãna majũ mujãã átigumi. Cariape catũgoñarã, catũgoñatutuarã majũ mujãã átigumi. Cũ mena mujãã catũgoñatutuario jũgori, tunu bairoa mujããrẽ camaimajũũ añirĩ cũ caboricarorea bairo mujãã jogumi caroare. Jesucristo mena mujãã caãnie jũgori jĩcãrõ tãnia tore bairo mujãã átigumi marĩ Pacũ Dios. ¹¹ Cũ jetorea cũ carotimasĩrĩjẽ to ãmarõ. Tocãnacã rũmua to ãnicõã ãmarõ. Bairoa to baiãto.

Saludos finales

¹² Yũ yarã, tocãrõã mujããrẽ ñi quetibũjũ woajoya. Atie petoaca ati carta mena mujãã yũ caquetibũjũjorijere marĩ yũ Silvano yũ woatubojayami. Cũ pũame cañũ Dios mena catũgoñatutuauũ niñami. Torecu, yũ baire bairo caãcũ cũ ñiñanucũña Silvanorẽ. Bairi ati carta mena mujãã, yeri tũgoñatutuarã, mujãã ãnio joroque átigu, mujãã yũ quetibũjũ woajoya. Apeye cããrẽ cariapea caãnorẽ bairo Dios mujããrẽ camai añirĩ caroa cũ cajoãnierẽ mujãã camasĩparore bairo ĩ, yũ quetibũjũ woajoya. ¡Mujãã pũame tie queti mena tũgoñatutuacõãña!

¹³ Ati macã Babilonia cawãmecuti macã macããna, mujãã ñurotijoyama. Na cãã mujããrẽã bairo Dios cũ cabeserica poa macããna niñama. Apei Marcos cawãmecũcũ yũ macũrẽ bairo caãcũ cãã mujãã ñurotijoyami. ¹⁴ Tunu mujããrẽ ñinemoña: Caroaro mena ãmeo mairĩ ãmeo bocãya jĩcã majãrẽ bairo.

Nipetiro mujãã Jesucristo yarãrẽ caroa yericutaje mujãã cũ jonemoãto marĩ Pacũ Dios. Bairoa to baiãto.

Tocãrõã niña atie queti yũ cawoaturije.

Segunda Carta de SAN PEDRO

Saludo

¹ Yñ, Simón Pedro cawāmesca, Jesucristore paabojari majōca cū caquetibujarotijoricu apóstol majū yñ añiña ati cartare mujāārē cawoajou. Jesucristo yarā majūrē mujāā yñ woajoya. Mujāā cūā jāārēā bairo Jesucristo mena mujāā tūgoñatutuajūgoyupa. Marī Quetiupau Dios, bairi Jesucristo cariape caáca, marīrē canetōricū majū cūā, jīcārō tñnia marī joyupi cū mena marī catūgoñatutuapeere. ² Bairi mujāārē ñiña: Dios, marī Quetiupau Jesucristo mena na caquetibujacūrīqūērē mujāā camasinemorō jūgori nocārō paio caroare mujāārē na jonemoáto. Caroa yericutaje cūārē mujāā na jonemoáto.

Cualidades del cristiano

³ Dios ñe ñnie carusaeca añirī cū camasīrjē mena marī jowī nipetirije caroa macāājē marī caátianipeere. Tunu bairoa cūrē marī camaimasīpee cūārē marī jowī marī Pacu Dios. Tore bairo marī jowī, nocārō paio cū macā marīrē cabesericu cū caátianimasīrjērē, cū carotimasīrjē cūārē marī camasīparore bairo ī. “Yñre bairo caroaro na átiánimasīáto,” ī caroare marī jowī. ⁴ Caroarō cū camasīrjē jūgori caroa wāme marī cū caátipee cū caījūgoyeticūrīqūērē marī masīōwī. Tie puame nocārō majū paio cū caátipee ñiña. Cawapapacarijere bairo caānie ñiña. Tie jūgori marī, ati umurecōo macāāna roro marī rupau caborore bairo caāna, tiere marī majūā caátijānamasīrā marī ñnio joroque marī ásupi. Bairo marī caáto, Dios cū caānajē cutiere bairo marī ñnio joroque marī ásupi.

⁵ Bairi caroaro tūgoñatutuanemoña marī Pacu Dios mena. Caroarō átiāña caroa macāājērē. Bairo caroaro átiāna, caroaro mujāā tūgousagarā cū yaye quetire. ⁶ Bairo caroaro tūgousarā yua, mujāā rupau macāājē carorije mujāā caátigarije ñnierē mujāā eñotamasīgarā. Bairo roro caáperā añirī, caroaro yerijōrō mujāā animasīgarā. Bairo caroaro yerijōrō ñna yua, Diore caroaro mujāā maimasīgarā. ⁷ Bairo cū maimasīrī yua, mujāā yarārē na mujāā ññamaigarā. Na mujāā juátinemogará. Bairo na mairā, nipetiro camasā cūārē na mujāā mainemomajūcōāgarā yua.

⁸ Tie nipetirije caroaro añajē cutajere mujāā caátimasīpeyoata, cañurā majū mujāā ñnigarā. Camasārē cajūāna majū mujāā ñnigarā. Bairi marī Quetiupau Jesucristore cabūgoro mee cū mujāā masīña. Cūrē mujāā camasīrjē wapacūtimajūcōāña, nemojāñurō tiere mujāā caátimasīpeyoata. ⁹ Noa ñna aperā camasā tie caroaro añajē cutajere na caápericōāta, camasīētimajūcōārā nibujiorāma. Cacaapee mána caññamasīēnarē bairo tuabujiorāma. Tunu bairoa na carorije wapa caānimirīqūērē Jesucristo cū canetōbojarique cūārē masīrītipeticōābujiorāma.

¹⁰ Bairi yñ yarā, yñ bairārē bairo caāna, nipetirije atiere caroaro ása. Jānaeticōāña. Jesucristo cū caborore bairo jeto caroaro ása. “Jesucristo yarā caāñiparā Dios cū cabesericarā añirī caroaro marī átiñigarā,” ī tūgoñāña. Tore bairo mujāā caátianimasīata, di rūmu ñno mujāā yasietigarā. Wātī cūā mujāā yasio joroque mujāā áperigumi. ¹¹ Bairi tunu caroaro mujāā ñnicōā nigarā. Umurecōopu mujāā caetari rūmu caāno marī Quetiupau Jesucristo marīrē

canetōōrīcū cū Pacu mena caroaro mujāā bocágarāma. Topu marī Quetiupau cū carotimasīrīpau capetietopu cū mena mujāā ānicōā ninucūgarā yua.

¹² Bairi mai, atie yu caquetibujurijere mujāā yu quetibujunemocōā ninucūgu, tiere mujāā camasīnemoparore bairo ī. Merē mujāārē, cariape macāājē quetire na caquetibujurico bero caānimitacūārē, mujāā yu quetibujunemogu tunu. Tunu bairoa Jesucristo mena tūgoñatutuari caroaro cū caborore bairo mujāā caātiānimitacūārē, yu quetibujunemocōā nigu mai.

¹³ Tore bairo mujāārē yu quetibuju ānigu yu cacatiri rāmu ūno mai. Merē yu masīña baiřna. Yua, mujāārē caquetibujunemopau ūcūā āniri atiere mujāā yu quetibujuyā. ¹⁴⁻¹⁵ Apeyera merē marī Quetiupau Jesucristo puame “Pedro, nocārō mea m̄ riacoagu,” űi quetibuju masīōwī. Torecu, yu puame yu beri caānopu cūārē atie yu caquetibujurijere mujāā masīnemocōā ninucūō joroque yu āticūña. Noo yu camasīrō cārō tiere yu quetibujucūña ati yeparure.

Los que vieron la grandeza de Cristo

¹⁶ Tunu apeyera, Jesucristo, marī Quetiupau, ati yeparu tunu cū caatīpee, cū carotimasīrīpau macāājē cūārē caroa cariape macāājērē jāā quetibujuyū. Jāā majūā ī tūgoñamacārī jāā caīquetibujurique mee āmu. Jāā majūrpa cūrē jāā īñawū. Nocārō cū carotimasīrījē, cū catutuarije cūārē jāā īñamajūcōāwū.

¹⁷ Jāā īñawū jīcā rāmu Dios, cū Pacu cūrē nūcūbugorique mena cū caībusarore. Atore bairo ī busuocajowu nocārō carotimasī Dios cū caīrījē busarique: “Āni yu macā, yu camai, yu cabesericu majū űiñami. Cū mena butioro majū yu useaniña,” ī busuocajowī Dios. ¹⁸ Jāā majūrpa tie busarique amurecōopu caatīere jāā tūgowu. Jāā puame marī Quetiupau Jesucristo mena jāā āmu ti watoare ūtāū cañurīcupu.

¹⁹ Masīri majā profeta majā na caīquetibuju jūgoyeticūrīcārōrē bairo cariape baiwī Jesucristo. Bairi mujāā roque tiere camasīmajūcōārē āniri tiere caroaro cariape tūgoñanemoña. Tie caroa queti profeta majā na caquetibujucūrīquē puame canaitiārōrē jīñaworiquere bairo niña. Tiere nemojāñurō mujāā cabuenemoata, mujāā camasīpeyoetiere mujāā masīnemogārā. Bairi Jesucristo, busuri nocōrē bairo caācū, cū catunuetari rāmu caāno tiere mujāā masī peticoagarā. ²⁰⁻²¹ Cajūgoye mai atiere caroaro tūgoña masīña: Dios ya tutīpu ape rāmu cabaipeere na caquetibujwoatucūrīquē puame jīcāū camasocu cū majūā cū caboro masīrī cū cawoatu quetibujurique mee niña. Bairi profeta majā cūā na majū na camasīrījē mena na caborore bairo na caquetibujurique mee niña. Na roque Dios cū caquetibuju rotijoricārē āniri, Dios na cū caīrījērē Espīritu Santo cū camasīōrō jūgori quetibuju masīñurpā Dios ya tutīpu.

2

Los que enseñan mentiras (Jud 4-13)

¹ Bairo na caīmiatacūārē, āñupā Israel ya poa macāāna menarē profeta majā caītopairā, profeta majā Dios yarā mee caāna cūā. Na majūā na caborore bairo caīquetibujuri majā, caītopairi majā āñupā. Bairi āme cūārē ānigarāma na ūna mujāā watoare quetibujuri majā cariape caquetibujūena. Caītopairi majā nigarāma. “Caroa macāājērē jāā quetibujuyā mujāārē,” ī quetibujumirācūā, na catāgoñarījē cañuetiere manjāā quetibujugarāma. Bairo quetibujuri yua, marī Quetiupau mujāārē canetōōrīcārē cū boetimajūcōāgarāma. Bairo cañuetiere na caquetibujuro jūgori Dios puame yoaro mee na recōāgumi. Na yasio joroque na ātigumi yua na yaye wapa. ² Na cayasiparo jūgoye capāārā

majũ mujãã mena macããnarẽ na itogarãma. Capããrã majũ tũgousagarãma na yaye queti carorije macããjẽrẽ. Na cãã caĩtori majã na caátore bairo roro átigarãma. Bairo na caáto ñnarã yua, aperã cãã Dios yaye queti caripe macããjẽrẽ roro ĩ busuepegarãma. ³ Tunu apeyera nocãrõ dinerore cabonetõrã ãnirĩ na caquetibujurije mena mujãã quetibujutori, mujãã yajagarãma mujãã cacãgorije ãnierẽ. Na caquetibujurije mena mujããrẽ itoepagarãma caĩtopairĩ majã. Bairo na caĩtoãnie jũgori na cayasipee na cotemajũcõãña. Tirũmũpũna merẽ, “Cañuenarẽ roro popiye na baio joroque na yu átigu,” ĩ jũgoyeticũcõãñupĩ Dios. Na ãna cañuena netõõtĩmajũcõãgarãma.

⁴ Tũgopeoya mai: Dios tirũmũpũre ángelea majã cũrẽ cabailbotiorã, cũrẽ catũgousagaenarẽ, “Ñugaro, mujãã yu reetigu,” na ñesupĩ. Bairo pũame na ásupi: Cañuena na caãno canaitĩãrõpũ na recõãñupĩ. Caũcũãrĩ ore pũeapũ na jiyari na biajãcũcõãñupĩ mai cũ caĩñabeseri rũmu caetaparo jũgoye. ⁵ Tunu bairoa tirũmũpũ macããna cañuena na caãni yũteapũre, “Mujãã mena yu ñũgu,” ĩrĩ mee na rurepeyocõãñupĩ Dios, na cañuetie wapa. Na mena macããcũ Noé cawãmesũcũ jetore cũ netõõñupĩ cũ mena macããna jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãũ mena. Mai, Noé pũame cañuũ caroa macããjẽrẽ caquetibujũ majũ ãniãñupĩ. Bairi cũ jetore cũ yarã mena cũ netõõñupĩ Dios. ⁶ Torea bairo cañuenarẽ na reyupi Dios Sodoma, ape macã Gomorra cawãmesũti macãã macããna ãnana cũãrẽ. Ti macãã cũãrẽ mũmrecóo macãã peero mena joerecõãñupĩ. Ñe ãnie tuaricaróo mano, õwã jeto to tuo joroque ásupi Dios ti macãã macããnarẽ cũ careri rũmũrẽ. Cabero tunu caãniparã cañuena na catũgoñamasĩparore bairo ĩ, tore bairo áti ññoñupĩ merẽ. Tiere tũgoñarĩ, “Cañuenarẽ popiye na baio joroque na átigumi Dios,” na ĩ tũgoñamasĩáto ĩ, tore bairo ásupi. ⁷ Bairũa, ti macãã macããcũ Lot cawãmesũcũ jĩcãũrẽã cũ rocaesupi Dios. Mai, Lot pũame Sodoma, Gomorra macãã macããna roro na caãtiãnierẽ ñnarĩ butioro tũgoña yapapuanucũñupũ.

⁸ Ti macãã macããna roro mũmrecóo, bairi ñami na caãtiãnierẽ roro na cabusũpaiãnie cũãrẽ tũgojutiri butioro tũgoñarĩqũẽ painucũñupũ. Caũmu cañuũ ãnirĩ tocãnacã rũmũa carorije na caãtiãnierẽ ñnarĩ cũ yeripu tũgoñarĩqũẽ painucũñupũ. Bopacooro baiyupũ cañuena roro na caãtiãnierẽ ñnarĩ. Bairi Dios pũame cũ rocaesupũ, Lot cawãmesũcũ carorã mena caãnacũrẽ. ⁹ “Marĩ Quetiupũ masĩmajũcõãñami cũ caãtipeere,” marĩ ĩ masĩña. “Cũ mena marĩ caãnicõãmata, marĩ Quetiupũ pũame wãtĩ roro marĩrẽ cũ caãtigarijere eñotamasĩñami, roro marĩ catãmuoetĩparore bairo ĩ. Tunu cañuena roquere preso joricarore bairo na cũrĩ na cũgomasĩñami Dios, na cũ careparo jũgoye,” marĩ ĩ masĩña. ¹⁰ Popiye na baio joroque na átigumi Dios cañuetie na rupũ macããjẽrẽ ãnie jetore caãtiãnarẽ. Marĩ Quetiupũ cũ carotimasĩrĩjẽrẽ caboena cũãrẽ roro popiye na átigumi. Na ãna cajeyurã catũgoñamasĩãna niñama. Na caboro caãtipairã majũ niñama. Bairo caãna ãnirĩ uwiricaróo mano nocãrõ catutuarã cabauenarẽ roro na tutirenucũñama. ¹¹ Ángelea majã roque caĩtopairã netõjãñurõ catutuarã carotimasĩrã nimirãcãã, narẽ roro na ĩ busũjãpeetĩnucũñama Diopũre. Di rũmu ãno roro na ĩ epereñaetĩnucũñama ángelea majã roque.

¹² Caĩtopairĩ majã pũame waibũtoare bairo catũgoñarĩqũẽ mãna niñama. Catũgoñamasĩãna niñama. Waibũtoa pũame na catũgoñarĩjẽ mena mee tore bairĩ na caãnie jũgori tore bairo bainucũñama. Bairo buianucũñama cabero camasã narẽ ñerĩ na capajĩãreparore bairo ĩrã. Torea bairo caĩtopairã cũãrẽ na regũmi na carorije wapa Dios. ¹³ Popiye tãmuogarãma na cũã aperãrẽ

roro na caátieperique wapa. Na rupau roro caborore bairo átiána, “¡Useanirō marī āniña!” ĩ tūgoñanucūñama, na caátipauaca jetore masīmirācūā. Jesucristo cū cariarica rūmurē tūgoñarī marī yarā mena mujāā cabose rūmū qūēnorō, na cūā mujāā mena bobooro, ñuetie majū átajecuna mujāā caneñarōpu neñanucūñama. Ti rūmū caāno yua, roro na caborore bairo áti, nacūbūgorique mano useanirō bainucūñama. Caroarā cañurāē bairo na cūā na caítopairije mena caāna nimirācūā, mujāā mena neñanucūñama.

14 Tunu bairoa dico ūcō carōmiorē na caññaata, cō mena roro átaje mena jeto tūgoñanucūñama. Carorije ūnierē caátijutiena, cajānaena majū niñama. Aperā cayeritutuena caroare caátiwēpūēna ūnarē na busujārī narē roro na átiepenucūñama. Caroaro majū tie ūnierē átiyemasīmajūcōñucūñama. Torena, carorā cañuena, Dios cū careparā majū niñama, tame. 15 Cayasiricarārē bairo ninucūñama. Jesucristo yaye queti cariape macāājērē tūgousagaetīmajūcōñama. Beor macū Balaam cawāmecucu ānacūrē bairo niñama. Cū ānacū pame roro átiri wapatarique ūnierē bütioro boyayupu. 16 Bairo cū cabairo yua, jīcā rūmū Dios pame cū tutiyupu. Balaarē, burro camasocure bairo cū busuo joroque cū ásupu Dios. “Roro mū átigaya. Tiere ápericōñña,” qūī tutiyupu burro Balaarē. Bairo qūī ēñotajānaoñupū roro cū caátigamiatajere. Paganī ápeyupu yua.

17 Quetibujuri majā caítopairā oco opee caoco manierē bairo niñama. Oco poaire wīno capapurerore bairo niñama. Dios yaye caroare marī catūgogamiatacūārē, di rūmū ūno marī quetibūjetiyama na ūna. Bairi nocārō canaitārō capetietopu cayasiparā niñama. 18 Tunu apeyera, caítopairā netōjāñurō botioro caā manie ūnierē ĩ busunucūñama. Bairo caāna ānirī roro na rupau caborore bairo átiána, na busujānucūñama Jesucristo yaye quetire catūgousajūgorārē. Ati ūmurecōo macāāna roro na caátinucūrījē ūnierē cajānamiatanarē na busujānucūñama. Mai cayeri tūgoñatutuēnarē roro na átiepenucūñama. 19 Na pame, “Mujāārē cariapea jāā ĩña: Jāārē bairo mujāā caāmata, useanirō mujāā ānigarā. Mujāā caborore bairo mujāā átimasīgarā,” na ĩtonucūñama. Na majūā na yaye wapa cayasiparā nimirācūā, tore bairo na ĩ busujānucūñama. Na roque carorije macāājērē caátirotiepe ecorā majū niñama. Bairi ni jīcāū ūcū camasocu, carorijere caátijānaecu tiere carotiepe ecore bairo catuau niñami. 20 Apeyera tunu jīcāārā mujāā mena macāāna marī Pacu Dios, cū macū marīrē canetōōrīcū yaye quetire tūgousayupa. Ati ūmurecōo macāājē carorijere ápeyupa. Bairo catūgousajūgoricarā nimirācūā, carorije na caátajere tunu átinemoñupā. Bairo na caátaje jūgori, āme roquere jōpame roro baiyama. Ati ūmurecōo macāājē carorije caátijānaena tiere jōpame nemorō carotiepe ecorārē bairo majū tuyama yua. 21 Jicoqueipua Jesucristo yaye queti caroaro cariape macāājērē na catūgousaeto, ñumajūcōābujioyupa. Jesucristo caroaro cū caroticūrīqūērē tūgousari bero tunu tiere na cajānaata roque, ñuētīña. Āme roquere netōjāñurō popiye baigarāma. 22 Na ūna na cabairi wāme majū atore bairo marī ñicūjāā ānana na cañcārō pāmata, baimajūcōñña: “Nurīcū yai mūño cūrī bero, tiere ūgayami tunu.” Tunu apeyera, “Yese cūā, marī cacoseatacu nimicūā, netōjāñurō ūguerirapu yuguicūñanemoñami,” tore bairo niñama Dios yayere tūgousari bero tunu carorije macāājērē caátinemomajūcōāninucūrā.

3

¹ Yu bairārē bairo caāna, yu camairā, ati carta niña cabero macāā carta mujāā yu cawoajonemori carta majū. Caānijūgorica carta, bairi ati carta cūārē cariape mujāārē ñi quetibujū woajoya, Dios yaye quetire mujāā camasiritietiparore bairo ī. Puga cartapurea yu quetibujū woajoya, tunu bairoa cariape mujāā catūgoñamasiparore bairo ī. ² Tūgoñamasīña tirāmuru macāāna cañurā camasīrā profeta majā na caīquetibujūyariquere. Tunu bairoa marī Quetiupau, marīrē canetōōricū cū caroticūrīqūērē masiritieticōāña. Jāā, Jesucristo cū cabuericarā, apóstolea majā jāā caquetibujūnetōōrīqūē cūārē masiritieticōāña. Tiera tūgoñanemocōāña.

³ Bairārna, atie cūārē mujāā tūgoña masīmajūcōāgarā. Catasari yutea caāno atīgarāma camasā caītopairi majā majū. Na rupau caborore bairo carorije jeto caātīāni majā ūna nigarāma. Dios yaye quetire roro caīboyetieperā capāārā nigarāma. ⁴ Bairo caīeperi majā ānirī atore bairo ī jēniña epegarāma: “¿Dope cū baiyupari Cristo, ‘Yu tunuatīgu,’ caīmirīcū? Marī ñicūjāā na caāni rūmu, ati umūrecóo caānijūgoripaurpua caānatōrēā bairo nicōāña mai,” ī epegarāma. ⁵ Bairo caīrā ānirī Dios cū carotimasīrīpau umūrecóo tirāmuru caānicōājūgoatajere masētīñama. Marī Pacu Dios puame cū carotimasīrījē mena ati umūrecóore jēñoñupī, oco mena jūgori. Tie oco mena jūgori niña ati umūrecóo āme cūārē. ⁶ Cū cabairotiricarorea bairo ati umūrecóo cūārē ruocacōāñupī Dios. Tie oco jūgorina ati yepare ruocacōāñupī. ⁷ Āme caāni umūrecóo, ati yepa cūā Dios cū carotirore bairo cabaipee cū cacūrīqūē niña. Ati umūrecóo, ati yepa cūā ūpeticoagaro cū cabairotirore bairo yua. Peero mena yasigaro ati umūrecóo, ati yepa mena yua. Dios camasārē cū caīñabeseri rūmu caāno majū ti peero puame ati yepa nipetiropure joerepeticoagaro. Ti rūmu caāno Diore catūgousaetana cūā yasicoagarāma.

⁸ Bairi yu bairārē bairo caāna, yu camairā, atiere masiritieticōāña: Marī Quetiupau Jesucristo patowācāētīñami. Cūrā, jīcā rūmu puame mil cūmarī netōbauya. Mil cūmarī majū jīcā rūmurē bairo etabauya. ⁹ Mai, marī Quetiupau puame caroa wāme cū caātipeere cū caījūgoyeticūrīcārōrē ātiwēpūcū mee baiyami. “¿Dopēī tāmurī cū tunuapēriyati Jesús?” ī busunucūñama jīcārā camasā. Bairo na caībusunucūmiatacūārē, bairo puame roque boyami Dios: Mujāā nipetiro Jesucristore tūgousari bero cū yarā mujāā caānipeere boyami. Bairi patowācārīcārō mano caroaro īñajocōācū baiyami. Mujāā cotei ātiyami. Dios puame ni jīcā ūcū cū cayasirore boetiyami. Nipetiro camasā na carorije wapare yapapuari cūrē na cajēnirō boyami. Bairo jēnirī bero yua, cū yarā majū na caānorē boocotei baiyami.

¹⁰ Bairi tunu marī Quetiupau cū caatīpa rūmurē marī quetibujuetiyami. “Ti rūmu majū yu etagu,” tētīñami. Bairi cayajari majōcū cū caetarore bairo marī camasīētī rūmu ūno majū etagumi ati yepapure. Ti rūmu cū caetari rūmu puame butioro acnorije busugaro. Tocārōā yua ati umūrecóo yasicoagaro. Ati yepa cūā ūpeticoagaro. Nocārō caāniēru cārō nipetirije ūpeticoagaro. Manigaro yua ati yepa.

¹¹ Tore bairo Dios ati umūrecóore cū caātiyasiopeere tūgoñarī mujāā puame cū caquetibujūcūrīqūērē caroaro mujāā catūgousacōā ninucūrō boya. ¡Caroarā cañurā majū mujāā caānicotero boya, Dios cū carotirore bairo! ¹² Dios cū catunuetari rūmu caāno caroaro mujāā ānicoteyugarā. Bairi tunu cū carotirore bairo caroaro āsa, tāmurī nemo cū tunuatīo joroque īrā. Ti rūmu caāno ati umūrecóo puame ūyasipeticoagaro. Nocārō caāniēru cārō nipetirije ūrepeticoagaro. ¹³ Torena, marī roque cawāma umūrecóo, cawāma yepare coterā marī baiya. Marī Pacu puame, “Ti umūrecóore rocari bero, ape umūrecóo yu qūēnogu tunu. Topu nigarāma yu yarā,” cū caījūgoyeticūrīcārōrē

bairo cū caátipeeere cayurā ānirī marī uwietigarā ti rāmū caetaro. Cawāma umurecōo pñame cañurī umurecōo caroaro jeto āna umurecōo nigaro.

¹⁴ Bairi yñ yarā, yñ bairārē bairo caāna, yñ camairā, marī Quetiupañ cū catunuetaparo jūgoye caroaro caroa wāmerē marī áticōā ninucūgarā.

Ñe ũnie wapa cacāgoena, cañurā, caroaro yerijōrō caānimasīrā majūrē marī etari cū useanio joroque caroaro marī átiānigarā cū jūgoye mai.

¹⁵ Tūgopeoya: Marī Quetiupañ patowācārcārō mano marī cū cacoteata, marī cū canetōpeerea cotei átiyami. Nipetiro marī canetōpetirore bori cotei átiyami. Ato yñ caquetibujurore bairoa mujāā quetibujū woajoyupi marī yañ Pablo cawāmesucñ cūā. Marī Pacñ Dios, cū camasīōrījē jūgori tore bairo ī quetibujū woajoyupi marī yañ Pablo. ¹⁶ Tocānacā cartapña tore bairo Pablo cūā mujāārē ī quetibujū woajonucūñami. Bairopña, jīcā wāmerī cū caquetibujuriye masirīyo jāñnucūñā, bueata. Bairi aperā camasā catūgomasīēna, Dios mena catūgoñatutujūgomasīēna pñame cariape tūgoetiyama. Bairo tūgomasīētīrī yua, Pablo yaye quetire quetibujū mawijiocōānucūñama. Tore bairo átinucūñama nipetirije Dios yaye cū caquetibujūcūrīqūērē. Tie wapa popiye na baio joroque na átigumi marī Pacñ Dios.

¹⁷ Bairi yñ bairārē bairo caāna yñ camairā, merē atiere caroaro majū mujāā masīña yñ caquetibujuriyere. Bairi caroaro tūgoñamasīña. Maijūgoya mujāā yerire. Mujāārñ caitorā na caīquetibujuriyere mujāā tūgousare. Narē mujāā itoecore carorā na caquetibujuriyere. Diore catūgousarā nimirācūā, yasirique macāājērē mujāā tūgousare. ¹⁸ Bairo pñame roque ása: Marī Quetiupañ, marīrē canetōōrīcū Jesucristore jōjāñurō nemorō cū camasīnemopee niña mujāārē nipetiri wāme cū camasā cūtiānierē. Tunu bairoa nemojāñurō āmeo mainemoña. Bairi yua, cūrē marī cabasapeorije petietigaro. Āme, ape rāmū cūārē nicōā ninucūgaro. Bairoa to baiáto.

Tocārōā niña atie queti yñ cawoaturije.

Primera Carta de SAN JUAN

La palabra de vida

¹ Atie mujãärê jãã caquetibujũwoatujupee marĩ Quetiupũ Jesũs yaye, caroa queti niña. Cũ ruame tirũturũna ati yepa caãniparo jũgoyerũna merê caãnijũgoatãcũ niñami. Jãã ruame Jesucristo ati yeparu etari, cũ caquetibujuriquere jãã tũgowũ. Bairi tunu jãã majũru jãã caapee mena cũ jãã iñawũ. Bairi cũrê jãã masijãñũna. Bairo cũrê camasĩrã ãnirĩ, tie jãã catũgoriquere, bairi tunu jãã caĩñarĩquẽ cũãrê mujãã quetibujũ woaturorã jãã átiya. Tie jãã caquetibujurije ruame atore bairo niña: Jesucristo, marĩ yeri marĩ cacatiãnipeere cajomasĩ majũ niñami. Tiere quetibujũ woaturorã jãã átiya. ² Cũ ruame ati yeparu buiaetayupi. Cũrê jãã iñawũ. Cũ yaye caroa queti cũãrê jãã tũgowũ. Tie quetire tũgori bero, merê aperã camasãrê jãã quetibujũnetõõwũ. Bairi mujãã cũãrê jãã quetibujũya cũ yaye queti, atie, yeri capetietie macããjêrê. Mai, Jesũs ruame Dios cũ pacũ turũ ãñupĩ. Ámerê yua, ati yũtea caãnorê ati mũrecõõru etawĩ. ³ Bairi tie jãã caĩñarĩquẽ, jãã catũgoriquere mujãärê jãã quetibujũyoa, jãã mena jĩcãrõrê bairo mujãã cũã mujãã caãnimasĩparore bairo ĩrã. Marĩ Pacũ Dios mena, bairi cũ macũ Jesucristo mena jãã caãnorêã bairo mujãã cũã na mena mujãã caãnorê jãã boya. ⁴ Torena, mujãärê jãã ĩ quetibujũ woajoya, Dios mena marĩ causeanirĩjê ñe ñine rusaeto caãnipetiparore bairo ĩrã.

Dios es luz

⁵ Atore bairo niña atie queti Jesucristo jãärê cũ caquetibujũcũrĩquẽ. Tiere mujãärê quetibujũgu yũ átiya ámerê: Cabusurijere bairo caãcũ cañũ niñami Dios. Bairo Dios canaitĩãrõru caãmei ãnirĩ carorije ñnie caápei majũ niñami. ⁶ Tunu apeyera, “Marĩ Pacũ Dios yarã jãã ãniña,” ĩmirãcũã, canaitĩãrõru caãna rorije caãnarê bairo marĩ caãtiãmata, caĩtopairãrê bairo marĩ ãnibujiorã. Marĩ caãtiãnie cũã cawapa manierê bairo tuabujioro. ⁷ Bairi marĩ cũã caroaro cabusurore bairo caãcũ Dios cũ caãnorêã bairo carorijere caáperã marĩ caãmata, Dios yarã jĩcã majãrê bairo caãna majũ marĩ ãnigarã. Caroaro marĩ ãmeo átiãnimasĩgarã. Cũ macũ Jesucristo rĩĩ jũgori nipetiri wãme marĩ carorije wapare cũ canetõõrĩcãrã marĩ ãnigarã.

⁸ Tunu apeyera, “Yũna, carorije wapa cacũgoecu cañũ majũ yũ ãniña,” marĩ caĩata, marĩ majũã marĩ yerire marĩ ĩtoya. Bairo marĩ caĩata, Dios yaye queti cariape macããjêrê marĩ cũgoetiya marĩ yeripũre. ⁹ Bairi roro marĩ caãtajere Dios mena marĩ catũgoñãquẽnorõ ñũna. Bairo cũ mena tũgoñãquẽnorĩ bero, cũrê marĩ cajẽnirõ pũgani cãrõ tũgoñãrĩcãrõ mano atore bairo marĩ ĩ masĩña: “Dios ruame caroaro cariape marĩ átigũmi. Marĩ carorije wapare masiriyobojagũmi. Tocãnacã wãme carorije wapa marĩ cacũgorijere marĩ cosebojagũmi Dios marĩ yeripũre,” marĩ ĩ masĩña. ¹⁰ Tunu bairoa, “Carorije wãme caãtiãnaena majũ jãã ãniña,” marĩ caĩata cũãrê, caĩtopaire bairo caãcũ cũ ãnio joroque marĩ átibujiorã Diore. Bairo caãna ãnirĩ Dios yaye quetire caboetinetõõmajũcõãrãrê bairo marĩ tuabujiorã yua.

2

Cristo, nuestro abogado

¹ Yn yarā, yn pūnaarē bairo caāna atie caroa quetire mujāā yn quetibujy woajoya, carorije áperā mujāā caānparore bairo í. Bairo yn caquetibujurijere tūgomirācūā, jīcāārā roro na caápata, Dios macū Jesús cariape caācu cañuarē cū na jēniáto. Jesús pūame marí Quetiupay Diopure marirē caquetibujunetōbojay, cajuñi majū niñami. ² Cū pūame riawí yucpāipn, marí carorije wapare netōbojagu. Marí yaye wapa jeto meerē netōbojamasñiñami. Nipetiro ati yepa macāāna cūrē catūgousari majā cūārē na netōbojamasñiñami Jesús.

³ Dios cū caátiroticūrīqūērē tie caátirotirore bairo marí caápata, pūgani tūgoñanemorícārō mano merē marí masīgarā cū yarā marí caānierē. ⁴ Aperā jīcāārā, “Dios yarā majū jāā āniña,” í busumirācūā, Dios cū caátiroticūrīqūērē jīcārō tūni na caāpericōāta, caītopairā majū niñama. Na yeripure caroa, cariape macāājē maniña. ⁵ Apei, ni jīcāū ūcū pūame caroaro cariape Dios yaye busuriquere cū catūgousaata, ñe ūnie rucaricarō mano caroaro Diore camaimasñi majū tuayami. Bairo marí caápata, Dios mena jīcā majārē bairo marí ānigarā. ⁶ “Yna, Dios yau cū mena jīcā majōcure bairo caācū yn āniña,” caī pūame Dios cū caborore bairo, marí Quetiupay Jesucristo cū caānimasñīcārōrēā bairo cū caāno ñuñā.

El nuevo mandamiento

⁷ Yn yarā, yn bairārē bairo caāna, atie roticūrīqūē yn cawoatuajorije ape wāme cawāma wāme mee niña. Caānijūgoripaupna mujāā catūgojūgorique Dios yaye queti niña. Atie roticūrīqūē cabucu macāājē, merē mujāā catūgojūgorique quetia niña. Apeye mee niña. ⁸ Cabaimiatacūārē tunu atie pūame mujāārē yn cawoatuajorije roticūrīqūē, cawāma wāmerē bairo niña. Bairi tie roticūrīqūē cariape macāājērē Jesucristorea bairo mujāā cūā tiere mujāā átimasñiña, āmeo mairīqūē macāājērē. Bairo marí caāmeomairō, canaitīārōpna caānarē bairo marí caānie manigarō. Dios yaye caroaro cabusumajūrījē caāno, cabusuropna caānarē bairo caāna majū marí ānigarā yua.

⁹ Bairi ni jīcāū ūcū, “Yna, Dios yau cabusuropna caācū carorije caāpei yn āniña,” caī nimicūā, cū yaure roro cū caasiaññateata, canaitīārōpna mai caācūrē bairo tuacōāñami. ¹⁰ Apei pūame caroaro mairīqūē mena cū yaure caññau roque, cabusuropna caācū Dios cū caborore bairo caācu niñami. Bairo caācu ānirī pūgani cārō tunu carorije macāājērē átinemogaetiayami. ¹¹ Apei, cū yaure caññateri majōcu roque canaitīārōpna caāna, carorijere caāna na caātiere bairo carorijere caācu ānirī canaitīārōpna caāniñesēāūrē bairo niñami. Bairo caācū ānirī cacaapee ññaecūrē bairo cū caátōre masīēcū āñesēānucūñami rorije cū caātie jūgori yua.

¹² Yn pūnaarē bairo caāna, mujāārē yn woajoya atiere: Dios, cū macū Jesús yucpāipn cū cariarique jūgori, mujāā carorije wapare cū camasiriyobojari-carā mujāā cūā mujāā caānoi, atiere mujāā yn woajoya. ¹³ Mujāā, cabutoa caracna, mujāārē yn woajoya atie quetire, tirāmupna ati yepa camanopna merē caānijūgoricure mujāā camasīrīqūē jūgori. Mujāā cawāmarā cūārē mujāā yn woajoya, wātī cañuecū majūrē cū mujāā catūgopeoeto jūgori.

¹⁴ Mujāā, yn pūnaarē bairo caāna cūārē mujāā yn woajoya, Dios marí Pacu yarā, cūrē camasīrā mujāā caānoi. Mujāā, caracna cabutoa cūārē mujāā yn woajoya atie quetire, tirāmupna ati yepa camanopna merē caānijūgoricure mujāā camasīrīqūē jūgori. Mujāā, cawāmarā cūārē mujāā yn woajoya, yeri tutuarā caāna ānirī Dios yaye quetire mujāā yeripna caroaro Dios mena

mujãã catũgoñatutuãnie jũgori. Tunu bairoa wãtĩ cañuecũ majũrẽ cũ mujãã catũgopeoeto jũgori mujãã yu woajoya.

¹⁵ Ati umũrecóo macããjẽrẽ cañĩnamainetõrãrẽ bairo baieticõãña. Ni jĩcãũ ùcũ mujãã mena macããcũ ati umũrecóo macããjẽrẽ cũ cañĩnamainetõata, Dios marĩ Pacũ majũrẽ camaiecũ niñami. ¹⁶ Nipetiri wãme ati umũrecóo macããjẽ camasã na cañĩaborije ruame Dios cũ cajorije mee niña. Ati umũrecóo macããjẽ majũ roque niña. Ati wãmerẽ ati umũrecóo macããna ruame bonucũñama: Roro camasã na rupau caborore bairo na caátigarijere átinucũñama. Aperã na cacũgorijere butiuro bori tiere ñũaugonucũñama camasã. Aperã cũã ati umũrecóo macããjẽ paio cawapacutiere bonetõnucũñama. ¹⁷ Bairi ati umũrecóo macããna camasã ati umũrecóo macããjẽ capetirorea bairo cayasirãrẽ bairo tuayama, roro na caátigarije jũgori. Dios cũ caborore bairo jeto caroaro cariape caátĩacũ ruame roque tocãnacã rũmua caãnicõãninucũpau majũ tuayami.

La verdad y la mentira

¹⁸ Yu pũnaarẽ bairo caãna, ati yutea catusari yutea niña. Ati umũrecóo petigaro baiya. Bairo capetiparo jũgoye caãnoi, jĩcãũ Jesucristore cateeri majõcu cũ caatiere mujãã tũgoyupa. Bairo jĩcãũ cũ caatiere mujãã catũgomiatacũãrẽ, ãmerẽ capããrã majũ niñama Jesucristore cateerã. Bairo na cabairoi, “Ati umũrecóo petigaro baiya,” marĩ ñ masĩña ãmerẽ. ¹⁹ Jesucristore cateeri majã ruame marĩ mena macããna jĩcããrã nimiñupã. Bairo baimirãcũã, cariape majũrã marĩ yarã mee ãñupã. Marĩ yarã marĩrẽ bairo Dios mena macããna na caãmata, marĩ mena ãnibujiorãma. Bairo na cabairo ñnarĩ, atore bairo na marĩ ñ masĩña: “Marĩ mena caãnana nimirãcũã, marĩ mena macããna jĩcãũ pũnaarẽ bairo caãna mee ãñupã,” marĩ ñ masĩña yua.

²⁰ Marĩ Quetiupau Jesucristo, cũ yeri, Espĩritu Santo majũrẽ mujãã joyupi. Bairi nipetiro mujãã Espĩritu Santo cũ camasiõrĩjẽrẽ cacũgorã jeto mujãã ãniña. ²¹ Dios yaye cariape macããjẽrẽ mujãã camasiõto jũgori mee mujããrẽ yu woajoya. Tiere mujãã camasiõ jũgori roque mujãã yu quetibũju woajoya. Merẽ atore bairo mujãã ñ masĩña: “Caĩtopairã na caĩrĩjẽ mee niña atie queti. Dios cariape caãcũ yaye queti roque niña,” mujãã ñ masĩña. ²² Caĩtopai ruame atore bairo niñami: Jesucristo, Dios macã, Dios cũ cajoricũre, “Jesús, Mesías mee niñami,” ñ bũsũnucũñami. Bairo caĩbũsũnucũũ ruame Jesucristore cateere bairo caãcũ niñami. Bairo cãrẽ cateei ãnirĩ, Dios, Jesús pacũ cũãrẽ caboecũre bairo tuayami. ²³ Ni jĩcãũ ùcũ Jesure cañĩatei cũ caãmata, Jesús pacũ Dios cũãrẽ cañĩatei, cũ mena macããcũ mee niñami. Apei, “Cũã niñami Jesús marĩrẽ canetõõricũ,” cariape Jesure caĩbũsũnucũũ ruame roque, cũ pacũ Dios yau, jĩcãrõrẽ bairo caãcũ niñami.

²⁴ Torena, mujãã ruame tirũmũru caroa queti Dios yaye mujãã catũgõjũgoriquere jãnaeticõãña. Mujãã yeripũ tiere tũgoñacõã ninucũña. Bairo Dios yaye queti mujãã catũgõjũgorique mujãã yeripũ caãnicõãninucũata, Dios, bairi cũ macã Jesucristo mena jĩcãrõrẽ bairo caãna mujãã ãnigarã. ²⁵ Bairi, “Jesucristo, cũ caĩcũrĩcãrõrẽã bairo cariape marĩ jogumi yeri capetietie majũrẽ,” marĩ ñ masĩña yua.

²⁶ Aperã roro mujããrẽ caĩtogari majã na caatiparo jũgoye mujãã quetibũju woajou yu átiya, narẽ mujãã caĩtoecoetiparore bairo ñ. ²⁷ Bairãpua, mujãã Jesucristo cũ cajoricũ Espĩritu Santo Yeri majũrẽ mujãã cãgoyua mujãã yeripũ. Espĩritu Santo ruame mujãã cũ camasiõrõ jũgori nipetiro caroa wãme macããjẽ jettore mujãã átiãnimasĩnucũña. Espĩritu Santo cũ cabuerije cariape macããjẽ niña. Caĩtopairã na caquetibũjunucũrĩjẽrẽ bairo mee niña.

Bairi Espiritu Santo mujããrê cû camasiõrõ jûgori aperã mujãã na cabuepeere mujãã macãetĩña. Torena, mujãã puame Jesucristo mena macããna ãnirĩ Espiritu Santo mujãã cû caiquetibujuricarore bairo jeto caroa macããjêrê áticoã ninucũña.

²⁸ Tunu bairoa yu pũnaarê bairo caãna, Jesucristo mena jicãũ pũnaarê bairo ãnicõãña. Bairo marĩ caãmata, Jesucristo ati yepayu nemo cû caetarore tũgoñatutuarique mena, tũgoñaboboricaro mano cû marĩ cotegarã. ²⁹ Merê atore bairo mujãã masĩña: “Jesucristo caroaro cariape caãcu caũu majũ niñami. Tunu bairo nipetiro camasã caroa macããjê caũurĩjêrê caãna, Dios yarã cû pũnaarê bairo caãna niñama,” mujãã ĩ masĩña.

3

Hijos de Dios

¹ Nocãrõ majũ marĩ cû maiñati marĩ Pacu Dios. Bairo marĩrê camai ãnirĩ, “Yu pũnaa,” marĩ ĩnucũñami. Bairi cû pũnaa majũ marĩ ãniña. Aperã ati umãrecõo macããna camasã Dios pũnaa marĩ caãnierê masĩetĩña, Dios, marĩ Pacu cããrê camasiẽna ãnirĩ. ² Yu yarã, yu bairãrê bairo caãna yu camairã merê Dios yarã cû pũnaa majũ marĩ ãniña yua. Bairo ãnimirãcãã, cabero marĩ cabaípee nipetirijere marĩ masĩpeyoetiya mai. Bairãpua, atore bairo marĩ masĩña: Jesucristo ati yepayu nemo cû cabauetaro caãno, cû yarã cãrê bairo caãna majũ marĩ ãnigarã. Bairi Jesús ati yepayu cû caetaro, cû marĩ ĩnamajũcõãgarã, caãnimajũrê bairo cû caãno yua. ³ Nipetiro atie cabaípee mena catũgoñatutuacotei puame roque cû majũã cû carorije wapare coseire bairo átiyami. Jesucristo ñe ñnie camãcũ caũu cû caãnorẽã bairo, cû cãã ñe ñnie wapa mãcũ caroã tuayami yua.

⁴ Nipetiro carori wãmerê caãna Dios cû carotirijere cabaibotiorã niñama. Bairi carori wãme jetore átĩãninucũñama. ⁵ Merê caroaro mujãã masĩña atiere: Marĩ carorije wapare netõõ acũ asũpi Jesucristo ati yepayue. Jesucristo puame ñe ñnie carorijere caãpei majũ niñami. ⁶ Bairi ni jicãũ ũcũ Jesucristo mena jicãrõrê bairo caãcũ cû yaye quetire cariape catũgocõãninucũũ puame carorijere áperiyami. Aperã carorijere caáticõãninucũrã puame roque Jesucristore camasiẽna majũ niñama. ⁷ Yu pũnaarê bairo caãna ni jicãũ ũcũ mujããrê qũĩtoeticõãto. Ni jicãũ ũcũ caroaro cariape macããjê jetore caátĩãnimasĩ cû caãmata, caũu caroũ niñami Dios cû caĩñajoro. Marĩ Quetipau Jesús cariape caãcu caũu cû caãnorẽã bairo cû cãã cariape caãcu caũu niñami. ⁸ Carori wãme jetore bairoa caáticõãninucũũ puame roque wãtĩ yau cû carotirijere caãcu majũ niñami. Wãtĩ roque ati umãrecõo caãnijûgoripapũina carorijere caátijûgoricu majũ niñami. Bairua, merê asũpi Dios macũ Jesucristo ati yepayue, wãtĩ roro cû caátiere yasiorei acũ.

⁹ Jicãũ Dios yaye quetire catũgousau, cû macãrê bairo caãcũ puame cawãma yeri pũna Dios cû cajoriquere cũgoyami. Bairo cacũgou ãnirĩ carori wãmerê átĩãmerĩnucũñami. Bairo Dios macũ ãnirĩ carorije macããjêrê átigaetiayami. ¹⁰ Bairi yua, atore bairo marĩ ĩ tũgoñamasĩña: “Nipetiro carorije macããjêrê caátĩ majã wãtĩ cû carotirijere caãna cû pũnaarê bairo caãna niñama. Aperã caroa macããjêrê caãna puame roque Dios yarã cû caĩñabesericarã, cû pũnaa majũ niñama,” marĩ ĩ tũgoñamasĩña. Bairi ni jicãũ ũcũ caroa macããjêrê caãpei cû yauere bairo caãcãrê camaiecũ Dios yau mee niñami.

11 Atore bairo Jesús yaye quetire mujãã tũgojũgoyupa caãni jũgoripauɾua: “Tocãnacãũɾua ãmeo maiña. ãmeo juátinemoña Dios cã caborore bairo mujãã majũ,” mujããrẽ i quetibũjuyupa. 12 Apei Caïn ãnacũrẽ bairo marĩ baeticõãrõã mariã. Cũ, Caïn ãnacũ ɾuame caũuecũ wãtĩ yau majũ ãniñaũupĩ. Cũ bai Abel sawãmesucũre cũ ɾajããrocacõãñaũupĩ. Bairo apei jicãũ atore bairo i jẽniũabujioũmi: “¿Dopẽĩ cũ bai Abere cũ ɾajããũuparĩ?” Atore bairo baiyupa: Caïn cũ caãtaje carorije ãũupã. Cũ bai cũ caãtaje ɾuame caroa macããjẽ ãũupã. Bairo cũ ɾajããrocacõãñaũupĩ Caïn Abere.

13 Yũ yarã, yũ bairãrẽ bairo caãna, tũgoñamani ápericõãña ati umũrecõo macããna Diore camasiẽna mujããrẽ na caĩñaterijere. 14 Marĩ roque yasiricaropũ caãnibujioricãrã nimirãcãã, tunu cacatirã majũ caãnarẽ bairo marĩ ãniña. Tore bairo marĩ masiña tocãnacãũɾua marĩ yarãrẽ marĩ caãmeomairijẽ jũgori. Cũ yarãrẽ camaimasiẽcũ ɾuame cayasiricũre bairo caãcũ riaricaropũ caãpãũre bairo niñami. 15 Tocãnacãũɾua na yarã camasãrẽ cateeri majã ɾuame ɾajããrĩ majã wapanarẽ bairo caãna niñama. Na ãna ɾajããrĩ majã yeri capetietiere na majũã cũgomasiẽtĩñama. Merẽ tierẽ caroaro mujãã masiña. 16 Jesucristo marĩrẽ camainetõũ ãnirĩ yucũɾãĩɾũ ɾiayupi. Tie jũgori cariape merẽ marĩ masiña ãmeo mairĩqũrẽ majũ macããjẽrẽ. Bairo Jesucristo marĩrẽ cũ caĩñamairĩcãrõrẽ bairo marĩ cũã marĩ yarã camasãrẽ ãmeo mairitiya. 17 Capee cacũgori majõcũ, ñe ãnie carũsaecũ ɾuame cũ yau cabopacãũre iñamicãã, cũrẽ cãjuátinemoecũ, cũ yãũre camaicẽcũ tuacõãñami. Dios cũ cajorije ãmeo mairĩqũrẽ cũgoetiyami cũ yeri cũ catũgoñarjẽɾũre. 18 Yũ ɾũnaarẽ bairo caãna, marĩ caãmeomairijẽ marĩ risero marĩ caĩbusũrije jeto mee to ãmarõ. “Mujããrẽ jãã juátigarã,” marĩ caĩata, marĩ caĩbusũrorea bairo marĩ caãtiyaparoro ñũña. Cariapea marĩ caĩbusũrorea bairo marĩ caãtie to caãno ñũña.

Confianza delante de Dios

19 Tore bairo marĩ caãtiãmata, “Dios yarã cariape macããjẽrẽ caãna majũ marĩ ãnigarã,” marĩ i masiña. Bairo yua, ɾugani cãrõ tũgoñaricãrõ mano Dios marĩrẽ cũ canetõõpeere marĩ tũgoñaña, Dios cũ caĩñajoro. 20 Tunu apeyera marĩ yeri marĩ catũgoñarjẽɾũ, “Yũna, yũ caboro yũ baiya,” marĩ yeri caĩbusũjãrõ jũgori capee wãme marĩ catũgoñaata, Dios tierẽ masĩ peyocõãñami. Dios ɾuame nocãrõ camasi ãnirĩ netõjãñũrõ masiñami nipetĩri wãme marĩ yeri catũgoñarjẽrẽ. 21 Yũ yarã, yũ bairãrẽ bairo caãna yũ camairã carorije macããjẽrẽ caãperã marĩ caãno bero caãmata, “Cabui mãna marĩ ãniña,” tũgoñatutuarique mena marĩ yeripũ marĩ i masiña Dios cũ caĩñajoro. 22 Marĩ ɾuame cũ caroticũrĩqũrẽ marĩ tũgousaya. Tunu bairoa caroa macããjẽ Dios cũ caĩñajesorije jettore marĩ átinucũña. Bairo Dios ɾuame nipetĩri wãme cũrẽ marĩ cajẽniĩrĩ wãmerẽ marĩ jogũmi. 23 Mai, Dios cũ caroticũrĩqũrẽ ɾuame atore bairo iña: “Dios macã Jesucristore cũ tũgousaya. Tunu Jesucristo mujããrẽ cũ camairotiricarore bairo mujãã cũã mujãã majũ ãmeo maiña,” i quetibũjuyũ tie cũ caroticũrĩqũrẽ. 24 Dios tore bairo cũ caãtiroticũrĩqũrẽ caãna Dios yarã niñama. Dios cũã na mena nicõãñami na yeripũ. Bairo cũ caãnoi, “Dios marĩ yeripũ niñami,” marĩ i masiña, cũ Yeri Espĩritu Santo marĩ cũ cajoricũ marĩ yeripũ cũ caãno jũgori.

4

¹ Үу җарā, үу бairārē бairо caāna, үу camairā, cariape tūgoeticōāña aperā, “Dios җарā jāā āniña,” ĩmirācūā ricaati na caquetibujmata. Espiritu Santo na yeripū na cacūgoeticōāta, na tūgousaeticōāña. “¿Cariape na quetibujyati?” ĩrā, na caĩrjērē caroaro tūgobeseya. Ati umurecōore capāārā niñama caĩtopairā. “Dios yaye quetire jāā cūā jāā quetibujya,” ĩmirācūā, wātī yaye macāājē pame rē quetibujrā ātiyama. ² Bairo na caĩquetibujrijere caroaro mujāā catūgobesemasīata, cariapea, “Ānoa Dios yaye meerē quetibujyama,” mujāā ĩ masīgarā. Bairi jīcāū ũcū, “Cariapea Jesucristo marīrēā bairо atі rupaу cacūgoу atі yepapū etayupī,” caĩquetibujmasī roque Espiritu Santo Dios Yeri majūrē cacūgoу niñami. ³ Tore bairо caĩquetibujmasīēcū pame Espiritu Santo Dios Yeri majūrē cacūgoесу niñami. Wātī, Jesucristore cateeri majōсу yeri majūrē cacūgoу niñami. Merē tirūmūpū mujāā tūgoyupa Jesucristore cateerā ricaati yeri catūgoñarā na caetapeere. Bairi merē eta-majūcōāñama atі yepapure wātī җарā caĩtopairi majā.

⁴ Үу pūnaarē бairо caāna, mujāā roque Dios җарā mujāā āniña. Caĩtopairā na caquetibujrijere mujāā tūgousaetiya. Na netōrō cayeritutuarā mujāā āniña. Mujāā roque, caĩtopairā atі umurecōo macāāna na yeripū na cacūgoу netōjāñurō catutuaу Espiritu Santo majūrē cacūgorā mujāā āniña. ⁵ Na pame atі umurecōo macāāna niñama. Bairo caāna ānirī atі umurecōo macāājērē quetibujnucūñama. Na caĩrjērē caroaro tūgousanucūñama camasā aperā atі umurecōo macāāna ũna, Dios җарā caāmerā ānirī. ⁶ Marī roque Dios җарā, cūty macāāna marī āniña. Bairi Diore camasī pame marī caquetibujrijere caroaro tūgousanucūñami. Apei Diore camasīēcū pame marī caquetibujrijere tūgousagaetiya. Tore bairо na cabairijere ĩnarā, atore bairо marī ĩ masīña: “Ānoa caroa yeri cutaje Dios cū cajorije cariape macāājērē quetibujyama. Ānoa aperā pame, caĩtopairā wātī yeri pūna cacūgorā niñama,” marī ĩ tūgoña besemasīña.

Dios es amor

⁷ Үу җарā, үу бairārē бairо caāna үу camairā āmeo mairīqūē cañurjē Dios cū cajorije niña. Bairi tocānacāpūna nipetiro caāmeomaiparā marī āniña marī җарārē. Nipetiro caāmeomaimasīrī majā Diore camasīrō cū pūnaarē бairо caāna niñama. ⁸ Dios, maimasīrīqūērē cajomasī cū caāno жүgori marī caāmeomaimasīrjē baimasīña. Bairi ni ũcū cū yaure camaimasīēcū pame Diore camasīēcū niñami. ⁹ Merē marī masīña Dios marīrē cū camairjērē. Tiere marī masīō joroque ĩ, atі yepapū cū joyupī, cū macū jīcāūā caācūrē. Cū жүgori marī nipetiro Dios җарā yeri capetietiere marī cacūgorare бairо ĩ, atі yepapū cū joyupī. ¹⁰ Tūgoya mai. Cariape mairīqūē cañimajūrjē atі wāmerē бairо niña: Marī pame Diore cū marī camaijūgoro mee, cū pame jīcā nūgōā marī mairī, cū macū jīcāūā caācūrē cū joyupī atі yepapū. Bairo atі yepapure etari bero yua, roro popiye tāmhorī yucapāipū cū cariarique жүgori carorije wapa cacūgoenarē бairо marī tuao joroque marī āsupi.

¹¹ Үу җарā, үу бairārē бairо caāna, үу camairā, tore бairо marīrē Dios cū camairīqūē to caāmata, marī cūā marī җарārē caāmeomaiparā marī āniña. Marī җарārē āmeo juātinemorotiya. ¹² Ni jīcāū ũcū Diore ĩñañaecūmi. Bairo marī camasā, Diore caĩñaena nimirācūā, nipetiro marī җарārē marī caāmeomaiata, Dios marī yeripū nicōāñami. Bairo marī mena cū caāno, caroaro netōjāñurō marī āmeo maimasīgarā. ¹³ Dios, Espiritu Santo marī cū cajoricu marī yeripū cū caāno жүgori, “Marī mena niñami Dios. Marīā cū җарā marī āniña,” marī ĩ tūgoñamasīcōāña. ¹⁴ Jāā majūpūa jāā ĩñawū Jesure atі yepapū cū caāno. Bairo jāā pame cūrē caĩñarīcārā ānirī caānorē бairо cariape majū atore бairо jāā ĩ

quetibujū masiña: “Cū macū Jesure cū joyupi cū pacu Dios, ati yepa macāāna na carorije wapare na netōōgu,” jāā ī quetibujū masiña. ¹⁵ Bairi ni jīcāū ūcū Jesūs Dios macū cū caānierē caānorē bairo cariape cū catūgoñamasicōāta, Dios mena jīcārōrē bairo caācū niñami. Dios pūame cūā cū mena nicōāñami.

¹⁶ Tore bairo cabaiāno jūgori, merē yua, marī masiña cariapea Dios marirē cū camaiāninucūrjērē. Dios pūame āmeo mairīqūē macāācū niñami. Bairi ni ūcū cū yarārē camaimasi, Dios yau majū niñami. Dios cūā cū mena nicōāñami. ¹⁷ Tore bairo marī caāmeoāto jūgori āmeo mairīqūērē nemojāñurō marī masiōgumi Dios. Bairo marirē cū camasiōrō yua, marī pūame tūgoña uwiricaro mano, tūgoñatutuarique mena camasārē cū caññabeseri rūmūrē marī cotegarā. Marī pūame ati yepapūre āna, Jesucristo marī Quetiupau cū caānatōrē bairo majūā marī āniña marī cūā. ¹⁸ Ni jīcāū ūcū Jesucristo cū camairīcārōrē bairo caroaro cariape jīcārō tūni cū yarārē cū camaimasiāta, ñe ūnierē uwimasīētīñami. Bairi marī caāmeo maimasiñjē Dios cū cajorije caānoi, ñe ūnierē marī uwietiya, Dios cū caññabesepa rūmu caetaro cūārē. Ni jīcāū ūcū cū catūgoña uwiata, āmeo maimasiñiqūē nipetirijere jīcārō tūni cūgopetietiyami mai. Bairi uwitūgoñauami.

¹⁹ Dios pūame merē marirē cajūgoyepua marī maijūgoyupi. Bairi marī cūā Diore cū marī maiña. ²⁰ Ni jīcāū ūcū, “Yū roque Diore camai majū yū āniña,” imicūā, cū yaure cū caññatecōāmata, caītopai majū niñami. Bairi marī yau marī caññanucūrjērē marī camaieticōāta, nemojāñurō marī maimasiētībujiorā Dios marī caññaeatinucū roquere. ²¹ Jesucristo atore bairo marī ātiroticūwī: “Ni jīcāū ūcū Diore camai, cū yaure bairo caācū cūārē cū cū maiāto,” ī cūwī.

5

Nuestra victoria sobre el mundo

¹ Bairi nipetiro Jesucristo mena tūgoñatutuari, “Jesucristo Mesías Dios cū cajon majū niñami,” caññā Dios yarā cū pūnaarē bairo caāna majū niñama. Bairi ni jīcāū ūcū aperā pacure cū camaiata, cū pūnaa cūārē na maimasiñami. Toreā bairo marī Pacu Diore marī camaiata, cū yarā cū pūnaarē bairo caāna cūārē na marī maimasiña. ² Diore camairā ānirī marirē cū caātirotirore bairo jeto marī caāpata, cū pūnaa cūārē na marī camairījērē marī masicōāña. ³ Caroaro Diore marī camairījē pūame Dios marī cū caātiroticūrīqūērē marī caātipoyomasīrījē niña. Bairopua Dios cū caātiroticūrīqūē popiye netōō ātaje mee niña. ⁴ Bairi tocānacāūpua Dios yarā, cū pūnaarē bairo caāna pūame ati ūmurecōo macāāna roro na caātiānierē īñajeinetō nucācōāñama. Bairi yua, Dios mena marī catūgoñatutuaro jūgori ati ūmurecōo macāāna caītopairā, apeye ati ūmurecōo macāājē carorije cūārē, nipetirore marī tūgoetinetōnucācōāña. ⁵ Bairi apeī, “Jesūs, Dios macū majūā niñami,” caānorē bairo cariape caītūgousau pūame ati ūmurecōo macāāna roro na caātiānierē īñajeinetō nucācōāñami.

El testimonio acerca del hijo de Dios

⁶ Atie jūgori Jesucristo Dios macūrē bairo ati yepapū caatācu cū caānierē marī masiña: Juan oco mena cūrē cū cabautizaro cabairique, bairi yucupāipū rīau cū caññiqūē mena jūgori marī masiña Dios macū cū caānierē. Bairopua, oco jeto mee niña. Oco, cū rīi mena jūgori marī masiña. Espiritu Santo cūā torea bairo marī masiōñami. Cū pūame caītoecu cariape majū caque-
tībujūmasī niñami. ⁷ Bairi tie itia wāme majū marī masiōña Jesucristo, Dios macū cū caānierē: ⁸ Espiritu Santo, bairi oco mena cū cabautizarique, bairi apeye yucupāipū cū cariarique mena cūārē torea bairo marī masiña Jesús Dios macū cū caānierē. Tie itia wāmepua cariape jīcārō tūni jīcārōrēā

bairo marĩ quetibujũ masĩõña Jesús, Dios macũ cũ caãnierẽ. ⁹ Bairãpua, camasã na caĩquetibujurijere marĩ catũgõsaro ñuña. Dios cũ caquetibujurije pũame cũ macũ Jesús yaye quetire quetibujurique ñiña. Cañurĩjẽ majũ ñiña. Bairi tie roquere netõjãñurõ tũgõsarotiya marĩ Pacũ Dios cũ caquetibujurije caãnimajũrĩjẽ caãnoi. ¹⁰ Bairi ni jĩcãũ ùcũ Dios macũ Jesucristore cariape catũgõsaru cũ yaye quetire cũ majũã quetibujũ masĩñami cũ yeripũ. Diore cariape catũgoecũ pũame caĩtopairi majõcũre bairo tuayami, cũ macũ Jesús yaye quetibujurique quetire cariape cũ catũgogaeto jũgori. ¹¹ Tunu bairoa, atore bairo marĩ camasĩrõrẽ boyami Dios: Yeri capetietie marĩ cacãgopeere marĩ camasĩrõrẽ boyami. Cũ macũ jũgori tie cũ cajopeere marĩ camasĩrõ boyami. ¹² Bairi ni jĩcãũ ùcũ Jesucristo Dios macũ yau majũ cũ caãmata, merẽ yeri capetietiere cacãgõu tuayami. Apei, Dios macũ Jesucristo yau mee caãcũ pũame roque, yeri capetietiere cacãgoecũ majũ tuayami.

Conclusión y consejos finales

¹³ Mujãã, Dios macũ Jesucristore catũgõsari majãrẽ yu quetibujũ woatujoya, merẽ yeri capetietie mujãã cacãgorijere mujãã camasĩparore bairo ï. ¹⁴ Dios marĩrẽ cũ caátipeere caroaro cariapea marĩ tũgoña tutuacõãniña. Cũ jetore cariape cũ marĩ tũgomasiña. Bairi, “Dios cañũũ ãnirĩ cũ caborore bairo cũrẽ marĩ cajẽniata, marĩ tũgõgũmi,” marĩ ï masĩña. ¹⁵ Tore bairo Diore marĩ cajẽnirõ cũ catũgorijere camasĩrã ãnirĩ, “Merẽ marĩ cajẽnirĩjẽrẽ jogũmi Dios cũ caborore bairo,” marĩ ï tũgoñamasĩcõãña.

¹⁶ Mujãã yau ùcũ jĩcãũ carori wãme cayasirãná na caátie wãme ùnie meerẽ cũ caápata, Diopũre cũ jẽnibojaya. Bairo Diore mujãã cajẽnibojaro, Dios pũame mujãã yaure cũ yeri tũgoñawasoao joroque cũ átigũmi, carori wãme cayasirãná na caátie wãme ùnie meerẽ cũ caápata. Bairopũa, apeye carorije cayasirãpãrã majũ marĩ ãnio joroque caátie ñiña. Tie ùnierẽ caãcũ cũ caãmata roquere, “Diopũre cũ jẽnibojaya,” mujããrẽ ñi masĩtĩñi. ¹⁷ Bairopũa, nipetiro carori wãme marĩ caátie, cañuetie ñiña. Cabaimiatacũãrẽ, marĩ yasio joroque caátimajũcõãrĩjẽ jĩcã wãmea ñiña.

¹⁸ Merẽ atore bairo marĩ masĩña: Dios yau pũame, Diore, cũ pacũre bairo cacãgõu ãnirĩ carorijere áperiyami. Cũ macũ Jesucristo pũame cũ juátinemoñami. Bairi wãtĩ cũã jĩcãni ùno roro cũ baio joroque cũ áperiyami Dios yaure. ¹⁹ Bairi tunu merẽ marĩ masĩña Dios yarã marĩ caãnierẽ. Tunu bairoa marĩ masĩña ati mũnrecõo macããna nipetiro camasã wãtĩ cũ camasĩrĩjẽ mena cũ carotirã na caãnierẽ. ²⁰ Apeye cũãrẽ atore bairo marĩ masĩña: Ati yeparũre asũpi Jesús, Dios macũ majũ. Cũ pacũ Dios cariape caãcũrẽ marĩ camasĩpee tũgoñarĩqũẽ cũãrẽ marĩ joyupi. Bairi Diore cariapea cũ marĩ masĩña. Jesucristo cariape caãcũ mena jĩcãrõrẽ bairo caãna marĩ ãniña. Cũã ñiñami Dios caãnimajũũ, marĩrẽ yeri capetietiere cajõu majũ. ²¹ Bairi yu yarã, yu pũnaarẽ bairo caãna, tũgoña masĩña. Maijũgõya mujãã yerire. Aperã camasã na caĩroarã na jũgũẽã ùna yaye ricaati quetibujuriquere mujãã tũgõsare.

Tocãrõã ñiña atie queti yu cawoajorije.

Segunda Carta de SAN JUAN

La verdad y el amor

¹ Yn, cabucy camasī majū, mujāā, Dios ya poa macāāna cū cabesericarārē mujāā yn woajoya ati carta mena. Bairi aperā Dios ya poa macāāna caānparā cūārē yn woajoya nipetiro, caānorē bairo yn camairā majūrē. Yn jeto mee baiṛna mujāārē yn maiña. Nipetiro aperā Dios yaye macāājē cariape quetire catāgori majā cūā mujāārē maiñama. ² Mujāārē ñiñamaiña Jesucristo yeri pūnarē caānorē bairo marī yeripn jīcārōā marī cacūgoro jūgori. Ti yeri pūna ṛname marī mena nicōā ninucūgaro tocānacā rūmna. ³ Dios, marī Pacu majū, bairi Jesucristo cū macū mena caroa macāājē, caroare cū jonemoáto mujāārē. Bairi tunu cariape yerijōrō āmeo iñamairīqūē cūārē mujāā cū jonemoáto.

⁴ Apeyera bātioro yn useaniña aperā jīcārā mujāā mena macāāna caroaro cariape marī Pacu Dios cū caānirotirore bairo na caātiānierē iñarī. ⁵ Bairi āmerē, yn yarā, yn bairārē bairo caāna, yn camairā, marī nipetiro tocānacāṛna marī caāmeomairō yn boya. Atie mujāārē yn caquetibujwoatujorije ape wāme, cawāma wāme quetibujurique mee niña. Tīrūmṛna caānijūgoripaṛna marī camasījūgorique niña.

⁶ Āmeo mairīqūē ṛname atore bairo ānajē cutaje niña: Dios marī caātiānipeere cū caroticūrīqūē caīrōrē bairo marī caāno ñuña. Tie Dios cū caroticūrīqūērē merē mujāā tūgoyupa caānijūgoripaṛna. Tie ṛname marī caāmeomaimasīrījē mena marī caānipeere átirotyupa.

Los engañadores

⁷ Ati umṛecōopure capāārā āniñesēñama camasārē caītoñesēārī majā. Na ṛname Jesucristo ati yepaṛn marīrē bairo ati rupaṛn cacūgon majū cū caatājere camasārē na quetibujetinnucūñama. Bairi ni ūcū tore bairo caīquetibujecū ṛname caītopai, Jesucristo wapacu ūcū majū niñami. ⁸ Bairi tūgoña masīña, caroaro mujāā caātiānie wapa caānipee to yasieticōāto ĩrā. Tie mujāā caātiānie wapa nipetirore jīcārō tūni Dios cū cajopeere mujāā cacūgopetiro roque ñuña.

⁹ Bairi ni jīcāū ūcū, “Jesucristo cū caquetibujurique netōjāñurō caānimajūrījērē yn masīña,” caī ṛname Dios mena jīcārōrē bairo caācū mee ñiñami. Apei, Jesucristo cū caquetibujuriquere bairo cariapea caquetibujṛname roque Dios mena, bairi cū macū mena cūārē tūgoñatutuari caroaro ānicōā masīñami. ¹⁰ Bairi, “Jesucristo cū caquetibujurique netōjāñurō caānimajūrījērē yn masīña,” calbotiou ūcū mujāārē cū caīñau etaáta, caroaro mena cū bocá, cū jēnirī, mujāā ya wiipn cū qūēnoeticōāña. ¹¹ Cū ūcārē bocári, cajēni ṛname, cū mena macāācū rorije cū caātiere cūrēā bairo caātiācū tuabujioami.

Palabras finales

¹² Bairopna, capee majū nimiña mujāārē yn caquetibujugarije. Cabaimi-atacūārē, ati carta mena mujāārē yn quetibujṛname woatujogaetiya. Bairi mujāārē yn majūrna iñau etarī, mujāārē yn quetibujugaya Dios yaye quetire. Bairo yn cabaiata, nipetiro caroaro ñe ūnie ṛsaeto useanirō marī ānibujiorā.

¹³ Ato macāāna Dios ya poa macāāna, mujāārē bairo caāna mujāā yarā, Dios cū cabesericarā mujāā ñurotjoyama.

Tocārōā niña atie queti yn sawoajorije.

Tercera Carta de SAN JUAN

Alabanzas a Gayo

¹ Yñ, cabucñ camasĩ majũ, ati cartare mñ yñ woajoya, Gayo yñ bapa cañnorẽ bairo yñ camai majũarẽ.

² Yñ yañ, yñ baire bairo caãcũ, yñ camai, atore bairo Diopure mñ yñ jẽnibojaya: Dios cũ caĩñajoro caroaro mñ cañnorẽã bairo nipetiri wãme caroaro mñ caãtiãni wãme jeto to ãmarõ. Bairi tunu riaye mácũ caroaro mñ caãno cããrẽ yñ boya. ³ Butiuro yñ tũgoña useaniarũ jĩcããrã marĩ yarã atĩri, Dios mena caroaro cariape mñ catũgoñatutuacõãnierẽ yñ na caquetibũjuro tũgori. ⁴ Netõjãñurõ useanirĩqũẽ niña yñra, yñ cabuerã yñ pũnaarẽ bairo caãna Dios cũ caãnirotiuro bairo cariape na caãtiãnie quetire yñ catũgoata.

⁵ Yñ yañ, yñ baire bairo caãcũ, yñ camai, caroaro nũcũbũgorique mena marĩ yarã aperãrẽ na mñ qũẽnonucũñupã mñ ya wiipure. Bairo jeto mñ átiãninucũñupã aperopũ macããna mñtu caetarã quetibũjuri majãrẽ. ⁶ Bairi jãã cañubue neñarõpũ ãna, na cãã, “Butiuro jããrẽ camai ãnirĩ caroaro jãã juãtinucũñami Gayo,” i bũsunucũñama murẽ. Bairi murẽ niña: Tunu na caetaro, na juãtinemoña. Na cabopacarijere na joya, na caquetibũju ñesẽãmasĩnucũparore bairo i. Dios cũ caborore bairo na juãtinemoña. ⁷ Na pũame Jesucristo yarã, cũ carotiricarã ãnirĩ cũ yaye quetire na bueñesẽãrãná bainucũñama aperopũ macããnarẽ. Bairo topũ Diore camasĩena watoarũ ãna, “Jããrẽ juãtinemoña,” na i jẽniñesẽãẽtĩnucũñama. ⁸ Torena, marĩ pũame caroaro mena na marĩ juãtinemogarã, Jesucristo yaye queti cariape macããjẽrẽ na caquetibũju ñesẽãmasĩnucũparore bairo ãrã.

La mala conducta de Diótrfes y el buen ejemplo de Demetrio

⁹ Mai, yñ pũame jĩcã carta na yñ woajomiwũ mñtu macããna Dios ya poa macããna ñubueri majãrẽ. Bairo yñ caãtimiatacũãrẽ, Diótrfes pũame camasãrẽ cajũgobueri majã jãã caãnierẽ boetinucũñupĩ, camasãrẽ rotirique jetore caãtinucũ ãnirĩ. ¹⁰ Bairi yñ pũame mũjãã tarũ yñ caetari rũmũ caãno cãrẽ tutuaro mena cũ yñ quetibũjũ. Mai, cũ pũame cabũgoroa jããrẽ bũsupai ñesẽãnucũñami. Yñ pũame tie cũ caĩñesẽãrĩjẽ mena yñ useaniẽtĩña. Aperã marĩ yarã cañubueñesẽãrĩ majãrẽ caroaro na qũẽnoetinucũñami. Tunu bairoa marĩ yarãrẽ, aperã ñubueri majã na ya wiipũ na na cacũgaata, narẽ cũrotietinucũñami Diótrfes. Tunu bairoa narẽ caqũẽnogarãrẽ na acurewiyo jocõãnucũñami. “Tore na tuaeticõãto Dios ya poa macããna mena,” i, tore bairo átiãninucũñami.

¹¹ Bairi yñ yañ, yñ baire bairo caãcũ, yñ camai, atie carorije macããjẽ na caãtiere iñajeeticõãña. Caroa macããjẽ jetore átiãninucũña. Caroa macããjẽrẽ caãtiãninucũ pũame Dios mena jĩcãrõrẽ bairo caãcũ niñami. Apei, carorije macããjẽ jetore caãcũ pũame Diore camasĩẽcãrẽ bairo tuayami.

¹² Cabaimiatacũãrẽ, apei Demetrio pũame caroaro átiãninucũñami. Nipe-tiro camasã, “Cañũñ niñami Demetrio,” na caĩ ninucũñami. Bairi Dios cariape caãcũ cãã masĩñami caroaro Demetrio cũ caãtiãnierẽ. Bairi jãã cãã cũ cabañãnierẽ tũgorã, tie rã jãã bũsunucũña. Merẽ caroaro cariape mñ cãã mñ masĩña cãrẽ jãã caĩbũsunucũrĩjẽrẽ.

Palabras finales

¹³ Baiꝛna, capee ma yu quetibuꝓgamiña. Baimicũã, woatujoriquē mena mure yu quetibuꝓjogaetiya. ¹⁴Tãmurĩ mure ñiñagaya tunu. Bairo mure ññaupu roque, ma mena yu busuꝓu yu majũꝓna atie queti caroa macããjẽẽ.

¹⁵Bairi caroa yericutaje ma cã jonemoáto Dios. Yu baparã ma ñurotjjoyama. Bairi mure ñiña: Tocãnacãũꝓna na ñuáto marĩ yarã to macããna. Tocãrõã ñiña atie queti yu sawoajoriye.

Carta de SAN JUDAS

Saludo

¹ Yñ, Judas cawāmeꝑꝑꝑꝑ Jesucristore paabojari majõꝑꝑ Santiago bai, mñjããrẽ woajõꝑ yñ átiya. Mñjãã, nipetiro marĩ Pacu Dios cū camairã cū cabesericarã Jesucristo jūgori caroaro cū caññaricãñugõrã majūrẽ mñjãã yñ woajoyã. ² Yñ yarã, nemojãñurõ mñjãã qũññamainemoáto marĩ Pacu Dios. Caroa yericutaje, caroaro ãnimasĩrĩqũerẽ mñjãã cū jonemoáto. Bũtioro cū maiáto mñjããrẽ marĩ Pacu Dios.

Los que enseñan mentiras

(2 Pe 2.1-7)

³ Yñ bairãrẽ bairo caãna, yñ camairã bũtioro mñjããrẽ yñ quetibũju woa-joganucũmiña caroa queti Dios marĩrẽ cū canetõrĩqũerẽ. Bairi ãmerẽ, “Tore bairo yũre cawoajopee ãno,” ĩ tũgoñamicãã, mñjããrẽ ape wãme woajõꝑ yñ átiya. Bairi tutuaro mena ñiña mñjããrẽ: Cū yaye quetire jĩcãnia quetibũjucũcõã jãnásũpi Dios cū ya poa macããna mena. Torena, mñjãã cãã cū yarã ãnirĩ tiere jãnaeticõãña, popiye baimirãcũã. Tie queti pũgani cãrõ wasoamanigaro. ⁴ Bairi ãmerẽ yua, caĩtopairã cariape caquetibũjuena na caquetibũjuriye jūgori jĩcããrã Dios mena tũgoñawẽpũẽtiñama. Na caboro carori wãmerẽ átinucũñama. Merẽ na ùna cañuenarẽ tirũmũpũina Dios ya tutipũre, “Popiye na baio joroque na yñ átiyu. Na yasio joroque na yñ átiyu rorije na caátie wapa,” ĩ jũgoyeticũñupĩ Dios. Na, camasã cañuena caĩtopairã majũ niñama. Torena, na, cañuena pũame Dios cañũu yaye quetire masĩmirãcũã, ricaati átiãñajẽ cutajere quetibũju ãninucũñama. Bairo ãñajẽ cutiri marĩ Quetiupau jĩcããã caãcũ Jesucristore camasĩenarẽ bairo majũ bainucũñama.

⁵ Mñjããrẽ ñi quetibũjunemoña tunu atiere merẽ mñjãã camasĩmiatacũãrẽ: Marĩ Quetiupau pũame israelita majã Egipto yeparũ caãnarẽ cū cajewiyoro bero nipetiro cãrẽ catũgõusaenarẽ na repeyocõãñupĩ. ⁶ Torena bairo ásupi Dios ángelea majã cũãrẽ cū carotirore bairo caátigaenarẽ. Bairo cãrẽ cabotiorã ãnirĩ Dios tũre ãmeñupã. Dios pũame narẽ canaitããrõpũ na joreyupi. “Torũ na pũame tocãnacã gãmũna nicõã ninucũgarãma caãnimajũrĩ gãmũ yñ caññabeseri gãmũ caetaro cũãrẽ. Popiye baigarãma na yaye wapa,” ĩrĩ, torũ na cũñupĩ marĩ Pacu Dios. ⁷ Na, ángelea majã cañuenarẽã bairo baiyupa Sodoma, bairi Gomorra, bairi ti macããtu caãnimacãã macããna cũã. Roro átiãñupã. Na majũ na rupaũ caborore bairo roro majũ ãmeo átipeyupa. Carõmia mena átato ùnorẽã, na majũ caũmũna roro ãmeo átipe nucũñãñupã. Bairo na caátie jūgori yua, Dios pũame popiye na baio joroque peero caũpetieti peero mena na joeryupi. Tore bairo cañuenarẽ Dios cū caátajere camasĩã ãnirĩ atore bairo marĩ ĩ tũgoñamasĩña: “Tocãnacãũpũrea popiye na baio joroque na átiyumi Dios, narẽ bairo roro na caápata,” marĩ ĩ masĩña.

⁸ Tie quetire masĩmirãcũã, camasĩena qũẽguericarõpũ caãnarẽ bairo caãna ãnirĩ roro na rupaũ caborore bairo átinucũñama. Na majũ na yerire royetunucũñama. Bairo caãna ãnirĩ marĩ Quetiupau cū carotimasĩrĩjẽrẽ cabai-botiorãrẽ bairo ãninucũñama. Tunu bairoa roro na tutirenucũñama nocãrõ catutuarã cabauena cũãrẽ. ⁹ Ángelea majã quetiupau Miguel cawāmeꝑꝑꝑꝑ roque caĩtopairã netõõrõ carotimasĩ nimicãã, narẽ bairo rorije qũĩ busũesupi

wātīrē. Mai, wātī puame Moisés ānacū rupaari ānajērē bori yua, Miguere busunetōgamiñupī. Ti rūmu caāno Miguel puame roro quī yuesupi wātīrē. Atore bairo jeto ĩñupī: “¡Yꝯ Quetiupau Dios roque mūrē cū tutiáto!”¹⁰ Apeṛā caĩtopairi majā puame roque na caĩñañatē ĩnie, Diotu macāājērē roro ĩbusuenerucūñama. Apeyera masiētīmirācūā, waibutoa catūgoñariqūē mána na camasiṛōrē bairo na camasiṛījē ĩnie puamerē na majūā na rupau macāājē carorijere átinucūñama. Torena, na majūā yua, cayasiparārē bairo tu-anucūñama, roro na caátie jūgori.

¹¹ ¡Roro bopacooro baigarāma caĩtopairi majā! Na puame Caín ānacū cū cabaiyarica wāmerē bairo na cūā roro bainucūñama. Tunu apei Balaam ānacūrē bairo dinero jetore cabonetōrā ānirī yua, Dios cū caborore bairo áperinucūñama. Tunu apei Coré ānacūrē bairo na quetiuparārē na baibotionucūñama. Tore bairo na cabairije wapa jūgori roro na baiyasio joroque na átigumi Dios.

¹² Apeyera tunu Jesucristo cū cariarica rūmurē tūgoñarī marī yarā mena mujāā cabose rūmu qūēnorō, caĩtopairā cūā bobooro mujāā mena neñanucūñama. Mujāā cañubuerore na cūā neñanucūñama, cañuena nimirācūā. Ti rūmu caāno yua, roro na caborore bairo ũga, eti, nucābugoricaro mano useanirō bainucūñama. Na rupau jetore majūgonucūñama. Tūgopeoya mai. Atore bairo niñama: Oco poari caocomanierē wīno capapujore bairo niñama. Otericu, otei, tocānacānia caricajoetiire bairo caāna niñama. Tiī, carícamano jūgori yua, tiire wāārī rocamasiñama camasā. Torena bairo caĩtopairā cūā niñama. Dios yaye caroare marī catāgogamiatacūārē, di rūmu ũno marī quetibujuetiyama.¹³ Tunu bairoa, ria capairiya wīno jūgori tutuaro ocoturi caáto, jopo paio cañuetie witinucūña. Caĩtopairā cūā jopo cawitirorea bairo roro bobooro na caĩrījē cañuetie witinucūña na risero na caĩrījē. Tunu bairoa ñocōā na caátíwārē mawijiari capetieto nocārō canaitīārōpu cayasiránarē bairo niñama caĩtopairi majā cūā.

¹⁴ Enoc cawāmesucu ānacū, Adán berore jīcā wāmo peti puḡa pēnirō cānacāā tuti bero macāācū ānacū cūā atore bairo ĩ quetibujuyayupi caĩtopairārē Dios cū caátipeere: “Marī Quetiupau capāārā ángelea majā miles netōrō cārō majū mena caacúe cū ĩñajowu.”¹⁵ Nipetiro ati ũmārecōo macāānarē na ĩñabesei acú baiwī. Cañuenarē na rei acú majū baiwī, na carorije wapa. Nipetiri wāme roro na caátie wapa, tunu bairoa roro caāna majū ānirī cūrē roro na caĩbusuenerique wapa roro popiye na baio joroque na átigu baiwī. Na, cañuenarē na rei acú baiwī,” ĩ quetibujuyayupi Enoc ānacū Dios cū camasiṛōrē jūgori.¹⁶ Na, cañuena cariape tūgoetinucūñama. Nipetiri wāme marī quetiuparā na caquetibujarijere boetiri tiere nipetiro busupainucūñama. Na rupau caborore bairo jeto bütioro na caátie ũnierē bonucūñama. Tie ĩnie jetore bütioro macānucūñama. Bairi yua, botiorique mena tutuaro, “Jāā, caānimajūrā jāā āniña,” ĩ busunetōnucūñama camasārē. Tunu apeṛā camasārē netōjāñurō na ĩroanucūñama, ĩtori apeye na cacūgorije ũnierē borā.

Amonestaciones a los creyentes

¹⁷ Mujāā roque yu bairārē bairo caāna, yu camairā narē bairo baieticōāna. Marī Quetiupau Jesucristo yarā apóstolea majā na caĩquetibujucūriqūērē tūgoñaña mujāā cūā.¹⁸ Atore bairo mujāā ĩ quetibujuyupa mai: “Catusari yūtea caāno ānigarāma camasā caĩtopairi majā majū. Dios yaye quetire roro caĩboyetiēperā capāārā nigarāma. Na rupau caborore bairo jeto caāti majā ũna nigarāma,” mujāā ĩ quetibujuyupa.¹⁹ Na ũna, caĩtopairi majā roque caroaro jīcārō marī ānimasietīō joroque caāna niñama. Ati ũmārecōo macāāna roro na

caátianie ũnie jetore átianinucũñama. Bairo caña añirĩ Espiritu Santo Dios Yeri majũrẽ cacũgoena majũ tuanucũñama.

²⁰ Mujãã roque, yu bairãrẽ bairo caña yu camairã, nocãrõ cañurijẽ Dios mena tũgoñatutuariquere jãnaeticõãña. Maijũgoya tocãnacã rũmua Jesucristo mena mujãã cañnierẽ. Tunu bairoa Espiritu Santo Dios Yeri majũ mujããrẽ cũ camasiõrĩjẽ jũgori Diore cũ jẽninucũña. ²¹ Caroaro ãmeo áticõã ninucũña, marĩ Pacu Dios caroa cũ cajorijere marĩ cũ cajocõãniparore bairo ãrã. Bairo áticotecõã ninucũña marĩ Quetiupau Jesucristo nocãrõ marĩrẽ camai añirĩ yeri capetietiere marĩ cũ cajopa rũmua caetaparo jũgoye mai.

²² Bopacooro na ãñaña aperã pugani cãrõ tũgoñarĩ catũgoñawẽpũẽnarẽ. Cariape na quetibũjuya na ũnarẽ, caroaro na tũgoñanemo joroque ãrã. ²³ Na ũna peeropu caábujiorãrẽ na juátinemoña, na yeripu Jesucristo mena na tũgoñatutuaõ joroque ãrã. Aperã noa ũna rorije caáticõãnigarã cũãrẽ na ãñamaiña. Bairãpua, maijũgoya. Mujãã yeripu roro na caátiere mujãã tũgoũsare mujãã cũã. Roro na caátiere ãñajesoetimajũcõãña.

Alabanza final

²⁴⁻²⁵ Yu yarã, yu bairãrẽ bairo caña, marĩ Pacu Dios jicãũã caacũ marĩrẽ canetõõrĩcũ jeto wãtĩ roro marĩrẽ cũ caátigarijere ãñotamasĩñami, roro marĩ catãmũoetiparore bairo ã. Bairo marĩ cũ caato, ñe ũnie cawapa mãnarẽ bairo cũtu marĩ etagarã. Useanirĩqũẽ mena cũ caasiyarije cabauro riapepu marĩ etagarã. Bairi cãrẽã to ãmarõ caasiyarije cũ yaye. Nocãrõ cũ carõtumasĩrĩjẽ cũã cũ jetorea to ãmarõ. Ati umurecõõ cũã cũ jũgori to baimasiãto. Tore bairo to bai ãmarõ marĩ Quetiupau Jesucristo jũgori. Cajũgoyepu cũãrẽ, ati yũtea cũãrẽ, bairi tocãnacã rũmua bairo jeto to baicõãninucũ ãmarõ. Bairoa to baiãto, marĩ ã basapeoya yua marĩ Pacu Dios majũrẽ.

Tocãrõã ñiña atie queti yu cawoajorije.

EL APOCALIPSIS

La revelación de Jesucristo

1 Yá yarã, atie yá cawoatupee, Dios cã macã Jesucristore catũsari rãmu caãno cabaipeere cã caátibuio ññojũgoyetirique majũ niña. Cã, Jesucristo pũame cã yarã, cã caquetibũjurotiji majãrẽ tie yoaro mee cabaipeere cã quetibũjurotiji joroque Ñ, tie cã átibuio ññojũgoyetiwi. Bairi Jesucristo pũame yã, Juan cawãmesũcũ, cã yã cã carotimajũãrẽ tie nipetirije cabaipeere yã quetibũjurotiji cã yã ángel mena jũgori yua. ² Tie nipetirije yã caññarĩqũẽ caãnorẽ bairo cariape majũ quetibũjurotiji niña. Atie quetibũjurotiji Dios yaye caroa queti Jesucristo cãã yã cã caquetibũjurotiji qũẽ queti majũ niña.

³ Bairi niña yua: Ñseanirĩ cã ãmarõ ni jĩcãũ ãcũ atie cabaipee yã cawoaturijere cabuenucũã. Tunu bairoa ãseanirĩ na ãmarõ atie Dios yãre cã caquetibũjurotiji yã cawoaturijere caroarõ catãgõũsanucũã yua. Tunu bairoa atie cabaipee yã cawoaturije caññetibũjurore bairo jĩcãrõ tãni caãtipeyorã ãseanirĩ na ãmarõ. Merẽ ati ãmũrecõo capetipa rãmu cõñarõ majũ baiya. Bairi tie quetire caroarõ na tãgõũsaãto.

Juan escribe a las siete iglesias

4 Yã, Juan cawãmesũcũ, mũjãã Asia yepary caãna, jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã macãã macããna ñubueri majãrẽ mũjãã woajõu yã átiya. Marĩ Quetiupã caññijũgoricũ, ãme cããrẽ caãcũ, tunu ati yepary caãtĩpã pũame cã yaye caroa macããjẽrẽ mũjãã cã jonemoãto. Caroarõ yeri jõrõ ãnimasĩrĩqũẽ cããrẽ mũjãã cã jonemoãto. Torea bairo jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãũ, Dios carotimasĩ cã caruiri riapery caãna Espĩritu Santo cãã caroare mũjãã na jonemoãto. ⁵ Tunu bairoa marĩ Quetiupã Jesucristo cariapea Dios yaye quetire caquetibũjurotiji cãã caroare mũjãã cã jonemoãto. Cã pũame cariaacoatã nimicãã cacatitunu jũgoricũ majũ niñami. Ati yepã macããna quetiupãã reyes majã nipetiro cããrẽ carotimasĩ majũ niñami. Bairi tunu nipetiro ati yepã macããnarẽ camai majũ niñami. Bairo marĩrẽ camai majũ ãnirĩ marĩ carorije wapare netõgũ, cã majũã roro pajĩãecori marĩ riabojayupi.

⁶ Tore bairo marĩ cã cariabojarije jũgori cã mena carotimasĩparã marĩ ãnio joroque marĩ ãmi. Dios cã pacũ yarã, cã yaye macããjẽrẽ caquetibũjũã sacerdotẽ majã marĩ ãnio joroque marĩ ãmi. ¡Bairi cã jẽtorea cã caasiyabatorije nocãrõ cã catutuarije to ãnicõã ninucũãmarõ tocãnacã rãmũã! Bairoa to baiãto.

⁷ ¡Jã, ññamũgõjõñijate mũjãã ãmũrecõõpũre!

Merẽ atiyami Cristo oco buseri watoary.

Bairo cã caatõ nipetiro ati ãmũrecõõ macããna camasã qũĩñagarãma.

Cãrẽ ãpõã besuro mena cã warure cajareoricãrã cãã qũĩña acũamajũcõãgarãma.

Tunu bairoa nipetiro camasã poari ati ãmũrecõõ macããna tutuaro mena cã caatõ ñña acũari, bũtiorõ otigarãma.

¡Tame, roro majũ tãmũogããma! Bairoã, bairoa to baiãto.

⁸ Tirãmũã caññijũgoricũ, ãme cããrẽ caãnicõãninucũã, tunu nemo ati yepary caãtĩpã marĩ Quetiupã Dios pũame atore bairo ññami: “Yã, Alfa, bairi Omegare bairo caãcũ yã ãniña. Caññijũgoripãã caññijũgoatãcũ carotimasĩ yã ãniña. Tunu bairoa yã yã ãniña nipetiro ati ãmũrecõõ macããjẽ

to petio joroque caátipau,” ññami marí Quetiupau catutuaa, nipetiro ati umurecáo macããjêrê caqũenorĩcũ majũ yua.

Una visión del Cristo glorioso

⁹ Yũ, Juan, mujãã yaa, mujããrêã bairo caãcũ yũ ãniña. Bairi yũ cãã mujããrêã bairo Jesucristo mena caãcũ ãnirĩ Dios cũ carotimasirĩrapũ caãnipau majũ yũ ãniña. Yũ cãã mujããrêã bairo Jesucristo jũgori popiye yũ tãmuonucũña. Bairo popiye tãmuomicãã, Dios yũre tũgoñatutuarique cũ cajoro jũgori popiye yũ catãmuonucũrĩjêrê yũ nacãnetõmasicõãnucũña. Dios yaye queti cariapea Jesucristo cãã yũre cũ caquetibũjnetõrĩqũe quetire yũ caquetibũjnutucũrĩjê jũgori, Patmos yucũroapũ yũ cũrocawã, yũre caboena. Bairi ti yucũroapũ yũ ãmu ti watoare yua. ¹⁰ Topũ yũ caãno yua, atore bairo baiwu: Jĩcã rãmu marí Quetiupare marí cabasapeonucũrĩ rãmu caãno yũ cañubueãno, Dios Yeri Espĩritu Santo cũ catutuarije mena jũgori cabusucajorije busũriquere yũ tũgowũ. Yũ usaro pũame tutuaro busũrique cabusucajorijere yũ tũgowũ. Bũtioro trompeta mena putiricaro cãrõ majũ tutuaro busũrique busucajowũ tame. ¹¹ Atore bairo yũre i quetibũjuocajowũ: “Juan, ãme mũ cañnarĩjê nipetirijere jĩcã tuti papera tutipũ woajeya. Bairo tiere woajeri, Asia yepa macããna ñubueri majã jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã macãã macããnarê na mũ woajowa. Ati macãã macããnarê na mũ woajowa: Efeso macããna, Esmirna macããna, Pérgamo macããna, Tiatira macããna, Sardis macããna, Filadelfia macããna, bairi Laodicea macããna cũãrê na mũ woajowa atie mũ cañnarĩjê quetire,” ñi quetibũjwũ busũrique pũame yua.

¹² Bairo yũre caĩbusucajoro tũgori yua, yũ ãmejore ññajowũ, yũre cabusũre qũñnagu. Bairo ãmejore ññajowũ yua, tame, jĩñaworica tutuu jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã tutuu majũrê ññabõcawũ. Ti tutuu pũame oro mena qũñnorĩcã tutuu majũ ãmu. ¹³ Tunu bairoa jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã tutuu jĩñaworica tutuu watoapũ caãcũ jĩcã camasocu bauriquere bairo cabauriquescũre cũ ññabõcawũ. Cũ pũame jutiro cayoarõ, cũ rãporipũ caetarore jãñawĩ. Rupawũ ãmu cũ jutiro. Tunu apeyera orowê mena cũ cotia caũmuarõ cãrõ esaro wẽñawĩ. ¹⁴ Cũ poa cãã lana oveja poa, o cayũsaro jũgori oco buseri cañnarĩjê nieve cãrõ majũ botirije ãmu. Tunu cũ caapee cãã peero caũrõrê bairo majũ tutuaro asiyawũ. ¹⁵ Tunu bairoa cũ rãpori cãã ãpõã bronce peeropũ joeri caroaro na capaaqũenorĩqũe caroa caasiyarore bairo majũ bũtioro asiyawũ. Cũ cabusũata cũãrê, nocãrõ poero paio cabusũre bairo tutuaro busũwĩ. ¹⁶ Bairi cũ wãmo cariape nũgõãrê jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã majũ ñocõãrê na cũgowĩ. Bairo tunu cũ riseropũ ñosẽricãpãĩ pũga nũgõãtu caoro cacũgoripãĩ, caoripãĩ majũ witiwũ. Cũ riape cãã nocãrõ tutuaro majũ asiyacãnamuwũ. Muipũ umureco macããcũ cũ caasiyarije nipe-tiro cãrõ majũ asiyawũ.

¹⁷ Tie cabairijere ñña acũari yua, cariacũre bairo cũ rãpori tũpũ yũ ñaroca cũmucõãpũ. Bairo yũ cañnaroca cũmurõ cũ wãmo cariape nũgõã mena yũ pããñarĩ atore bairo ñiwĩ: “Juan yũ uwieticõãña. Yua, caãnicõã jũgoatãcũ majũ yũ ãniña. Tunu ati umurecáo macããjê nipetirijere to petio joroque caátipau majũ yũ ãniña. ¹⁸ Tunu bairoa caãnicõãninucũũ majũ yũ ãniña. Yũre na capajĩãrocamiatacũãrê, cacatitunu jũgoricũ majũ yũ ãniña. Bairi tocãnacã rãmu yũ ãnicõã ninucũgũ yua. Yua, yũ ãniña camasã na yañasibujiopeere canetõũ majũ. Bairi yũre catũgõusarã peeropũ yasietigarãma.

¹⁹ “Bairi Juan, tie mũ caññaataje, atie cabaiatajere woajeya. ãme ato cabairije, apeye ato jũgoye cabaipee, mũ caññaapee cũãrê mũ woatujewa,” ñi quetibũjwũ. ²⁰ Bairo ñi quetibũjũ yaparori, atore bairo ñinewowĩ tunu:

“Ñocōã, bairi jĩñaworica tutuu mũ caĩñarĩjê cabairijere, camasã na camasiêtĩerê mũ yũ quetibujũgu. Atore bairo baiya: Yũ wãmo cariape ñugõãpũ yũ cacũgorã ñocõã jĩcã wãmo peti pũga pẽnĩrõ cãnacãũ caãna mũ caĩñaatanarê bairo niñama yũ yarã yũ caquetibujaroticũrĩcãrã. Ñubueri majã jĩcã wãmo peti pũga pẽnĩrõ cãnacã poa macããnarê caquetibujarã ángelea majãrê bairo caãna niñama ñocõã yua. Torea bairo tunu jĩcã wãmo peti pũga pẽnĩrõ cãnacã tutuu jĩñaworica tutuu cãã yũ ya poari jĩcã wãmo peti pũga pẽnĩrõ cãnacã poa caãna ñubueri majã poarire cõñarõ baiya. Tore bairo cabairijere merê mũ masiña yua,” ñi quetibujũwĩ.

2

Mensajes a las siete iglesias. El mensaje a Efeso

¹ Bairo ĩ quetibujũ yaparo yua, ñiwĩ: “Yũ yarã, ñubueri majã Efeso macããnarê cajũgobueãcũrê atore bairo cã mi quetibujũ woajowa:

‘Bairo ĩñami cã, ñocõã jĩcã wãmo peti pũga pẽnĩrõ cãnacãũ majũ cã wãmo cariape ñugõãpũ cacũgou. Tunu bairoa jĩcã wãmo peti pũga pẽnĩrõ cãnacã tutuu jĩñaworique oro mena qũenorĩcã tutuu watoapũ caãñesẽãũ majũ atore bairo ĩñami: ² Mũjãã, Efeso macããna, mũjãã caãtiãnie nipetirijere yũ masĩcõãña. Tutuaro popiye yũ yaye macããjêrê mũjãã paãninucũña. Caroarõ yerijõrõã popiye tãmuomĩrãcũã, aperãrê na mũjãã quetibujucõã ninucũña tocãnacã rũmua. Carorije caãtiãnipairã mũjãã watoa caãna cããrê tocãnacãnia na mũjãã boetinucũña. Tie cããrê yũ masiña merê. Aperã apóstolea majã mee nimirãcũã, “Jãã, apóstolea majã majũ jãã ãniña,” caĩrã cããrê merê caroarõ na mũjãã ĩñacõña besemasĩcõãnucũña. Bairo na cabuerijere ĩñabese masĩrĩ, cariapea caĩtopairã na caãñierê mũjãã masĩcõãnucũña yua. ³ Yũre tũgousajãnaena, tocãnacã rũmua yũ mena mũjãã tũgoñatutuacõã ninucũña. Tocãnacã rũmua yũ yaye queti jũgori butiro popiye tãmuomĩrãcũã, mũjãã jutietiya.

⁴ ‘Bairo mũjãã cabaimiatacããrê, jĩcã wãme mũjãã yũ caĩpee niña. Caãñijũgoripau yũre mũjãã camairĩcãrõrê bairo ãmerê yũ mũjãã maiêtĩña.

⁵ Bairo mũjããrê ñiña: Tũgoñanemoña caãñijũgoro yũre mũjãã camairĩqũerê. Roro mũjãã cabairijere Dios mena tũgoñaqũenorĩ caãñijũgoro mũjãã caãtiãni jũgoricarore bairo átijũgoya tunu. Bairo mũjãã caãpericõãta, yoaro mee yũ águ mũjãã tũpũ. Popiye mũjãã tãmuo joroque mũjãã yũ átigu. Roro mũjãã caãtiere Dios mena mũjãã cabũũ qũenoeticõãta, mũjãã quetiupau jĩñaworica tutu, oro tuture bairo caãcãrê cũ yũ neweyocõãgu. ⁶ Bairo mũjãã cabaimiatacããrê, bairorũa jĩcã wãme niña caroarõ mũjãã caãtiãnie. Yũrea bairo nicolaĩtas majã na caãtiãnajê cãtiere mũjãã boetinucũña.

⁷ ‘Bairi mũjããrê ñiña: Mũjãã, Efeso macããna, caãmoocũna mũjãã ãniña. ¡Bairi Espĩritu Santo Dios Yeri majũ mũjãã ñubueri majã poarire cã caquetibujerijere caroarõ tũgopeoya! Bairi caroarõ catũgousarãrê bairo ĩñami Dios: Noa ñna carorije macããjêrê canetõncããrê caroa catĩñurĩqũẽ majũrê na yũ jogũ. Caticõãnajêrê cajoricũ yucũ ãmãrecóo Dios tũpũ caãni rĩcare na yũ ugarotigu, ĩñami,’ na mi woajowa to Efeso macããnarê,” ñirotiwĩ.

El mensaje a Esmirna

⁸ ĩ yaparo, bairo ñinemowĩ tunu: “Atore bairo na mi woajowa ñubueri majã bairi na quetiuparã Esmirna macããna cããrê:

‘Bairo ññami mujãã, Esmirna macããnarê caãñijũgoricu, ape rũmũru cũãrê caãnicõãniyaparopau pũame. Cariacoatacu nimicũã tunu cacati-tunurĩcũ majũ mujããrê bairo ñ quetibujũyami: ⁹ Nipetiro roro popiye bopacooro mujãã cabainucũrĩjêrê yũ masĩña. Ñe ñnie cacũgoena cabopacarã mujãã caãnie cũãrê yũ masĩña. Bairãrũa cariape majũrã Dios jũgori ñe ñnie carũsaena paio apeye ñnie cacũgorãrê bairo caãna majũ mujãã ãniña. Apeyera judío majã mee caãna caĩtopairã roro majũ mujãã na cabũspainucũrĩjê cũãrê yũ masĩña. Na pũame, “Judío majã majũ jãã ãniña,” mũnana ñtonucũññama, wãtĩ ya poa macããna cũ yarãrê bairo caãna nimirãcũã yua. ¹⁰ Bairi roro popiye bopacooro mujãã cabaipere tũgoña uwieticõãña. Bairũa, wãtĩ preso jorica wiĩru mujãã mena macããna jĩcããrãrê na cũre joroque na átigũmi. Dope bairo nipetiro mujãã caãtiãnierê masĩgu, wãtĩ tore bairo átigũmi. Bairãrũa, pũga wãmo cãnacã rũmũa popiye bopacooro mujãã tãmũogarã. Bairi tocãnacã rũmũa caroaro jĩcãrõ tãni jeto Dios mena áticõã ninucũña mujãã cariarĩ rũmũru yua. Bairo mujãã caãtimasĩrõ, yũ pũame tie wapa caticõãnajê yeri caroa majũrê mujãã yũ jogu.

¹¹ ‘Mujãã, Esmirna macããna, caãmoocũna mujãã ãniña. jBairi Espĩritu Santo Dios Yeri majũ mujãã ñubueri majã poarire cũ caquetibujũrijere caroaro tũgopeoya! Bairo noa ñna tiere tũgõsari yua, carorije macããjêrê canetõnucãrã pũame di rãmũ ñno popiye tãmũoetigarãma umũrecõopũre yua. Pũgani cãrõ rianemoetigarãma Diotu umũrecõopũre, ññami,’ na mi woajowa to Esmirna macããnarê,” ñirotiwĩ.

El mensaje a Pérgamo

¹² Bairo ñ quetibujũ yaparori bero, bairo ññinemowĩ tunu: “Juan, aperã ñubueri majã Pérgamo macããna cũãrê na mũ quetibujũ woajowa. Bairo na miwã:

‘Atore bairo ñ quetibujũjoyami mujãã Pérgamo macããna ñubueri majãrê, ñosêrĩcãpãĩ caoripãĩ pũga mũgõãtu caoripãirê cacũgoũ pũame: ¹³ Yũ masĩña mujãã cabairijere: Mujãã pũame wãtĩ cũ carotimasĩrĩ macã, cũ caãninucũrĩ macã tũru mujãã ãninucũña. Tiere yũ masĩña. Bairo ti macãtu caãna nimirãcũã, caroaro yũ caborore bairo jeto mujãã átĩãninucũña. Bairãrũa, yũ yaye quetire catũgõsarã ãnirĩ yua, yũ yaye quetire cariapea mujãã tũgõsacõã ninucũña. Mujãã pitietiya tie quetire. Yũ yau, yũ bapa caũuu, yũ yaye quetire caquetibujũbojau Antipas cawãmecũcũre cũ pajĩãrocawã tĩ macã wãtĩ cũ caãnimacã macããna. Bairo cũ na caãtimajũcõãmiatacũãrê, tiwatoa caãno cũãrê yure mujãã tũgõsajãnaepũ.

¹⁴ ‘Bairo caroaro mujãã caãtiãniatacũãrê, bairopũa, peeto ñnoa niña roro mujãã caãtiãnierê yũ caquetibujũpee. Ati wãmerê roro mujãã átĩnucũña: Mujãã mena macããna jĩcããrã wãtĩ Balaam cawãmecũcũ cũ caãtĩrotire bairo roro majũ carorije macããjêrê átĩãninucũñama. Na, Balaam yaye bueriquere capitigaenarê na mujãã qũẽnocũnucũña. Cũ, Balaam pũame apeĩ Balac cawãmecũcũre roro israelita majãrê na ñto rotiyawĩ tĩrãmũpũre. Atore bairo qũĩtorotiwĩ israelita majãrê: “Diore netõnucãgu, camasã na cawericarã na jũgũẽãrê na canuniataje waibũtoa riire na majũrêã na ugarotiya. Tunu bairoa na rupau caborore bairo na majũ rupau mena na átiepeãto,” qũĩ bũsujãwĩ Balaam, Balare. ¹⁵ Tunu bairoa apeyera mujãã mena macããna jĩcããrã nicolaĩtas majã na cabuerije carorije macããjêrê capitigaenarê na mujãã qũẽnocũnucũña. ¹⁶ Bairi mujããrê ñiña: Dios pũamerê cũ tũgõsari, roro mujãã caãtiãnierê tãmurĩã cũ bũsqũẽnoña.

Bairo mujãã caápericõãta, yu pũame jicoquei átí, yu ñosẽrĩcãpã yu riseropu cawitiripã mena na nipetiro carorãrẽ na yu reiãgu yua.

17 ‘Mujãã, Pérgamo macããna, caãmoocũna mujãã ãniãna. ¡Bairi Espiritu Santo Dios Yeri majũ mujãã ñubueri majã poarire cũ caquetibujãrijere caroaro tũgopeoya! Bairo noa ùna tiere tũgousari yua, carorije macããjẽrẽ canetõnũcãrãrẽ ugarique manã yasioropũ caãnie caroa majũrẽ na yu ugarotigu. Tunu bairoa ùtãpãĩ cabotiripãĩ, cawãma wãme woaturicapãĩ majũrẽ na yu jogũ. Ni ùcũ tipãĩ woaturique catusarijere masĩecũmi. Tipãĩrẽ yu cajõn jeto masĩgũmi, ñãami,’ na mi woajowa to Pérgamo macããnarẽ,” ñirotiwĩ.

El mensaje a Tiatira

18 To Pérgamo macããnarẽ yu quetibujãyaparori bero, bairo ñinemowĩ tunu: “Juan, aperã ñubueri majã Tiatira macããna cããrẽ na mũ quetibujã woajowa. Bairo na miwã:

‘Atore bairo ì quetibujãjoyami Dios macũ mujãã, Tiatira macããna ñubueri majãrẽ. Peero caũrĩjẽrẽ bairo cacaapee asiyaũ majũ mujããrẽ ì joyami. Tunu apeyera cã rãpori ãpõã bronce joerique caroa caasyarijere bairo caũpooicũcũ pũame mujããrẽ atore bairo ì quetibujãjoyami: 19 Mujãã caãtiãnie nipetirije yu masĩña. Camasãrẽ caroaro na mujãã ñãamaiãna. Yũ mena mujãã tũgoñatutuaya. Camasã cabopacarã cããrẽ caroaro na mujãã juãtinemonucũña. Tunu bairoa popiye tãmũonucũmirãcũã, yeri jorõã yu yaye quetire tocãnacã rũmũna na mujãã quetibujãcõã ninucũña. Tunu bairoa yu masĩña, yure mujãã camasĩjũgoripũ caãno caroaro mujãã caãtato netõjãñurõ ãmerẽ caroaro átiãna mujãã átiya.

20 ‘Bairo caroaro mujãã caãtiãnie caãnimiatãcũãrẽ, jĩcã wãme nicõãña mujããrẽ yu caĩpee. To caãcõ Jezabel cawãmecũcore cõ mujãã quẽnocũña. Aperopũ cõ mujãã árotietiya. Cõ pũame, “Dios cã caquetibujãrotijorico yu ãniãna.” Ìmiocũã, cõ cabuerije mena, yu yarã, yu yaye quetire caquetibujãrãrẽ na ìtonucũñamo. Na rupũ caborore bairo roro na rupũ mena na átiepeo joroque na ìtonucũñamo yu yarãrẽ. Tunu bairo wericarã na jũgũãrẽ na cajorije waibũtoa riire, “Mujãã majũ cãã ugraya tiere. Tie ugaata, ñujãñũña,” na ìtoquetibujãnucũñamo. Tie, bairo cõ caĩto quetibujãrijere yu boetiya. 21 Yũ pũame merẽ cõrẽ yoaro ñiãfacõ ãnimañã, roro cõ caãtiere yapapuari Dios mena cõ cabũsqũẽnopeere bori yua. Cõ pũame tore bairo átigaetiri, cõ caãtiãnierẽ jãnagaetiyamo. Roro cõ rupũ caborore bairo caũmũna mena cõ caãtiepenucũrĩjẽ cããrẽ jãnagaetiyamo.

22 Bairi popiye cõ tãmũo joroque yu átigu cõ yaye wapa yua. Yoaro riaye jeto cõ ria rãmũ cutio jorique cõ yu átigu. Torea bairo cõ mena roro na rupũ caborore bairo caãtinucũrã cãã popiye na tãmũo joroque yu átigu. Cõ, cõ caãtiãnierẽ bairo roro na caãtiãnierẽ Dios mena tũgoña yapapuari na cajãnaeticõãto, yoaro popiye na baiãnio joroque na yu átigu na cããrẽ.

23 Cõ pũnaa cããrẽ na yu pajãre peyocõãgu. Tore bairo yu caãto ñãna yua, nipetiro ñubueri majã poari pũame atore bairo ì masĩgarãma: “Dios, pupea marĩ yeripũ, marĩ catũgoñãrĩjẽpũ cããrẽ camasĩ majũ ñiãmi,” ì masĩgarãma camasã. Bairi mujãã tocãnacãũpũrea di wãme ùno mujãã caãtiãnimasĩrĩcã wãme cãrõ mujãã yaye wapare yu jogũ. 24 Mujãã, Tiatira macããna, cõ cabuerije macããjẽrẽ caboena, bairi wãti cã catutuarijere macããjẽ camasã na camasĩetãjẽ ñiãna, na caĩrĩjẽ cããrẽ caboenaerẽ atore bairo mujãã ñiãna: Ape wãme átajere mujãã yu átirotinemo peoetiya. 25 ãme mujãã caãtiãnimasĩrõrẽã

bairo caroaro átícoã ninucũña caroa wãmerê. Nemo ati yeparu yu tunuatõpũ cãârê bairoa mujãã átícoã ninucũwã.

²⁶ 'Bairo carorije macããjêrê canetõnucãpetirã, yu caborore bairo caátijãti yaparotarãrê camasã poarire na rotimasãõ joroque na yu átigu. ²⁷ Yu Pacu rotimasãrĩqũêrê yu cã cajoricarorea bairo yua narê na yu jogu rotimasãrĩqũêrê. Bairo yu cajoro jũgori yua, camasã poari nipetirore caroaro majũ na rotimasãgarãma. Tutuaro mena na rotimasãgarãma. Carorã cañuena cãârê jotu riĩrũre pawabatorericarore bairo na regarãma na, na cañuetie wapa. ²⁸ Tunu bairoa cañu busuri ñocõ majũ cãârê na yu jomajũcõãgu carorijere caboeti majãrê yua.

²⁹ 'Mujãã, Tiatira macããna, caãmoocuna mujãã ãniña. ¡Bairi Espiritu Santo Dios Yeri majũ mujãã ñubueri majã poarire cã caquetibũjuriyere caroaro tũgopeoya!' na mi woajowa to Tiatira macããnarê," ñirotiwĩ.

3

El mensaje a Sardis

¹ Bairo ñ quetibũju yaparori bero, bairo ñinewomĩ tunu: "Juan, aperã ñubueri majã Sardis macããna cãârê na mu quetibũju woajowa. Bairo na miwã:

'Atore bairo ñ quetibũjoyamĩ Dios Yeri jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãu Espiritu majũrê cacũgon. Cũ wãmopũ jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãu majũ ñocõãrê cacũgon atore bairo mujãã ñ joyami: Mujãã caátianie nipetiri wãmerê yu masiña. Cacatirã majũ caãniparã nimirãcũã, ãmerê cariaricarãrê bairo majũ mujãã ãniña. Tiere yu masiõcõãna. ² Yu yarã, masacatiya. ãme caroaro mujãã caátianierê nemojãñurõ átinemo jũgoyecusa. Tiere átijãnaeticõãña. Mujãã pũame caroa macããjêrê átijãnarã mujãã baiya. Bairi jĩcã wãme roro mujãã caátianierê ñiñanucũña. Tie bairo mujãã caátinucũrĩjê cariape átaje mee niña Dios cã caññajoro.

³ Masacatiri tũgoña nemoña tunu Dios yaye quetire mujãã na caquetibũju jũgoriquere. Tie queti jetore tũgõusacõã ninucũña. Mujãã carorije wapare tũgoña yapapuari Dios pũamerê cã tũgõusaya tunu. Tore bairo caroaro masacatirique mena Diore tũgõusari mujãã caãmeriõcõãta, tãmurĩã mujãã tũpũ yu átigu yajari majõcũre bairo yua. "Cũ acũmi," yure mujãã cañueti rãmũ caãno mujãã yu popiye peyon átigu.

⁴ 'Bairo roro jĩcããrã to Sardis macããna mujãã caátianimiatacũãrê, nocãnacãu ãna niñama roro di rãmũ caátiamerĩnucũrã. Jutiro cabotirore caũgueri tuenarê bairo niñama. Na roque yu mena nigarãma. Yu mena jutii cabotirijere jãnarĩ, yu mena ñesẽãgarãma, tore bairo caáticoparã majũ caãna ãnirĩ yua. ⁵ Bairi na ãna canetõnucãpetirã, caroaro caátijãti yaparotarã tore bairo nocãrõ caroa cabotirijere jutii jããgarãma. Na wãmerĩ cãã coseetigaro cacatirã majũ wãmerê woaturica tutipũ cãârê. Yu Pacu Dios cã caññajoro pũame roque caroaro majũ na ññajesori, "Yu yarã niñama," cã ñinewogu. Cũ yarã ángelea majã na caññajoropũ na yu juátinewogu.

⁶ 'Mujãã, Sardis macããna, caãmoocuna mujãã ãniña. ¡Bairi Espiritu Santo Dios Yeri majũ mujãã ñubueri majã poarire cã caquetibũjuriyere caroaro tũgõusaya!' na mi woajowa to Sardis macããnarê," ñirotiwĩ.

El mensaje a Filadelfia

⁷ Bairo ñi quetibũjuri bero, bairo ñiwĩ tunu: "Juan, aperã ñubueri majã Filadelfia macããna cãârê na mu quetibũju woajowa. Bairo na miwã:

'Atore bairo ñ quetibũjoyamĩ cañuũ, cariape caãcũ, mujãã Filadelfia macããnarê. Quetiupãu Rey David ãnacũ yaro llave jope pããricãrõrê cacũgon

carotimasĩ majũ mujããrẽ quetibujoyami. To llave mena jopere cũ capããrõ, noa ùna biamasietĩñama. Tunu bairoa to llave mena cũ cabiata, noa ùna ti jopere pããmasietĩñama. Cũ, tore cacũgoũ ruame mujããrẽ ññami: ⁸ Mujãã caatiãnie nipetirijere yũ masĩña. Tũgoya mai yũ yarã: Mujãã riaperũ jopere yũ pããncõña, mujãã cajããmasiparore bairo ì. Ti jopere noa ùna biamasietĩgarãma. Mujãã ruame netõncãrõ majũ mujãã yeri tũgoñatutuaetiya. Baimirãcũã, yũ yaye quetire caroaro mujãã tũgõusaya. Yũre mujãã teetiya. ⁹ Wãtĩ ya poa macããna, judío majã ãmerimirãcũã, “Judío majã jãã ãniña,” caĩtopairãrẽ mujãã na ñroao joroque na yũ átigu. Na ruopatuuri mena etanumurĩ mujãã na ñroao joroque tutuaro na yũ átirotigu. Bairo mujãã yũ caãtirotiore ñnarĩ yua, cariapea masĩgarãma mujãã yũ camairĩjẽrẽ. “Dios yarã majũ niñama na roque,” ñrĩ mujãã ññagarãma. ¹⁰ Mujãã ruame yũ carotirore bairo cariape mujãã áticõã ninucũña tocãnacã rũmũa. Bairo mujãã cabairo jũgori mujãã yũ juãtinemogu. Ati umãrecõo capetiro, nipetiro ati yepa macããnarẽ tutuaro cũ caĩñabeseri rũmũ caetaro, mujãã yũ juãtinemogu.

¹¹ “Tãmurĩã mujãã tũrũ yũ átigu. Bairi ãme caroaro mujãã caatiãnierẽ átĩãniñanaeticõãña. Bairo jeto mujãã caatiãmata, noa ùna mujãã yaye caãnipeere yasiobojaetigarãma. ¹² Bairo noa ùna carorije macããjẽrẽ canetõncãpetirãrẽ Dios ya wii templo wii macãã bota caãnimajũrĩ botare bairo na yũ cũgu. Bairo caãna ãnirĩ di rũmũ ùno Diore cũ aweyoetigarãma. Napũre Dios ya wãme majũ na yũ woatugu. Tunu bairoa yũ Pacũ ya macã wãme cããrẽ napũre yũ woatugu. Cawãma macã Jerusalén umãrecõorũ caatĩata macã wãmerẽ napũre yũ woatugu. Yũ ya wãme cawãma wãme cããrẽ napũre yũ woatugu.

¹³ ‘Mujãã, Filadelfia macããna, caãmoocũna mujãã ãniña. ¡Bairi Espĩritu Santo Dios Yeri majũ mujãã ñubueri majã poarire cũ caquetibujurijere caroaro tũgõusaya!’ na mi woajowa to Filadelfia macããnarẽ,” ñirotiwĩ.

El mensaje a Laodicea

¹⁴ Bairo ñi quetibujũ rotiyaparori bero, bairo ñiwĩ tunu: “Juan, aperã ñubueri majã Laodicea macããna cããrẽ na mũ quetibujũ woajowa. Bairo na miwã:

‘Atore bairo ì quetibujoyami Dios macũ mujãã Laodicea macããna ñubueri majãrẽ. Cariape caãcũ, cariape caĩquetibujũ majũ mujããrẽ quetibujoyami. Nipetiro Dios cũ caqũẽnorĩqũẽ ati umãrecõo macããjẽ upaũ majũ mujããrẽ ì quetibujoyami: ¹⁵ Mujãã caatiãnie nipetirijere yũ masĩña. Oco caasietie, cayũsuaetiere bairo mujãã ãniña. Tierẽ yũ masĩña. Bairi oco cayũsuarije, o caasirijere bairo jicoqueia mujãã caãmata roque, ñubujoro. ¡Mujãã ruame tore bairo cabaiparã nimirãcũã, tore bairo mujãã baietiya! ¹⁶ Oco cayũsua, asipotietiere bairo mujãã ãniña yũ caĩñajoropũre. Bairo mujãã cabairoi, ti ocore mũñoreire bairo mujãã yũ recoagũ cayõarorũ. ¹⁷ Mujãã ruame, “Cadinerõ cũgorã majũ marĩ ãniña. Ñe ùnie marĩrẽ ruasetiya. Jcãrõ tũni caroaro marĩ átĩãniña,” mujãã ì tũgoñanucũña. Bairo ñmirãcũã, camasã catiena majũ mujãã ãniña. Cabũgoro macããna caĩtopairã mujãã ãniña. Dios yaye macããjẽrẽ cacũgoena, cacaapee mãna, cajutii jãñãenarẽ bairo roro mujãã baiya Dios cũ caĩñajoro. ¿Dise ruamerẽ mujãã cũgorãati? ãme mujãã cacũgorije cawapa manie majũ tuacõãña. ¹⁸ Bairo mujããrẽ yũ quetibujuya: Yũ yaye necãrõ carõa majũrẽ tũgõusaya. Oro peerorũ joe qũẽnorĩqũẽrẽ bairo caãnie majũrẽ yũ jogũ, yũre mujãã cajẽniata. Tierẽ mujãã yũ cajoro, cariapea ñe ùnie carũsaena majũ

mujãã ãnigarã ãmurecõopure. Tunu bairoa yu roque jutii caroa cabotirije majürë yu jogu mujãã cajãñapeere. Tie jutii jãñarã, cabobotũgoñaenarë bairo mujãã ãnigarã, ãmerë cajutii mãnarë bairo nimirãcũã. Apeye cũãrë carorije mujãã caãtie jũgori cacaapee ãñaenarë bairo mujãã caãnierë mujãã caucotipee uco majürë mujãã yu jogu. Tie ye sajoro yua caãñamasĩrã ãnirĩ caroaro yu yaeye quetire jĩcãrõ tãni mujãã tũgõusagarã.

19 Yu ãame yu yarã yu camairãrë tutuaro mena na quetibũjuri na yu beyomasĩña. Bairi tutuaro mena na yu beyõgn. Popiye na baio joroque yu átigu, Diore ãroari cãrë na catũgõusaeticõãta yua. 20 Tũgopeoya mai yu caĩrĩjërë: Yu ãame jõpõru etari capiinucũãrë bairo yu ãniña. Bairo yu capiõru, ni jĩcãũ ãcũ yu capiirijere tũgori yure cã capããjõata, cũ yu wiõru catuare bairo cũ yeripũ yu ãnicõãgn. Cãrë cabaracũcu majũ yu tuagu yua, yure bori cũ yeripũ yu cũ cabocãñeata. 21 Bairo carorije macããjërë canetõnucãpetirãrë yu carotimasĩrãpũru, na caãniparãure na yu jogu. Yu cãã carorije macããjërë yu canetõnucãrõ jũgori cã carotimasĩrãpũru yu Pacu yu cã cacũrĩcãrõrëã bairo yu cãã na yu ruirotigu yu Pacu tũru.

22 'Mujãã, Laodicea macããna, caãmoocũna mujãã ãniña. jBairi Espĩritu Santo Dios Yeri majũ mujãã ñubueri majã poarire cã caquetibũjuriyere caroaro tũgõusaya,' na mi woajowa to Laodicea macããna cũãrë!' ñi quetibũru rotiwĩ yua nipetiro ñubueri majã poari macããnarë.

4

La adoración en el cielo

1 Bairo yu cã caĩquetibũjuro bero, ñiñamũgõjõwu ãmurecõopure. Bairo ãñamũgõjõu, ãmurecõõ pããncãrõ caãnorë ñiñajõwu. Bairo yu caĩñarõ yua, busũrique nocãrõ paio trompeta putiricaro cãrõ majũ cabũsũãtaje yu catũgojũgoataje ãame bairo ñiwã tunu: "Wãmũcoasã ato yu tũru. Atie bero cabaĩpee nipetirijere mu ñiñõpa. Nipetirije mu yu caĩñõpee yu caĩrõrëã bairo tãmuriã baimajũcõãgaro," ñiroyawũ busũrique ãame.

2 Bairo caĩrõ, jicoquei Espĩritu Santo cã catutuarije jũgori ãmurecõõru yu acoãpũ. Topũ etari yua, ñiñaroyawũ ãmurecõõru carotimasĩ majũ ruiricaro tronorë. To ruiricarore jĩcãũ carui cũãrë cũ ñiñaroyawũ. 3 Cã, to ruiricarore carui ãame bũtioro majũ asiyawĩ. Eãã jaspõ, o cornalina na caĩrĩjë nocãrõ caasiyaro cãrõ majũ cũ rupãũ asiyawĩ. Tunu bairoa cũ caruiro buire bue beto ñiãmejõrewũ. Eãã, esmeralda na caĩrĩjërë bairo majũ tutuaro asiyawũ ti bue betõ. 4 To ruiricaro trono riapere ñiñawũ apeye ruirique veinticuatro majũ caãnie cũãrë. Tie caruirã cũãrë ñiñaroyawũ. Tie ruirique caãno cãrõ veinticuatro majũ cabũtoa carotimasĩrã caruiãmejõrerãrë na ñiñaroyawũ. Naa, cabũtoa ãame cabotirije jeto jutii jãñawã. Na rũpõpũ quetiuparã na carũpõpõro õno coronarë pesawã. Oro mena qũẽnorĩqũẽrë pesawã. 5 Carotimasĩ ruiricaro tronõru bũpõ cã cayaberije, bairi nocãrõ paio busũrique, apeye cabũpõparije cãã witiwũ. Tunu apeyera carotimasĩruiricaro riapõpõre jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãrõ majũ jĩñawõrique caĩrĩjë ãnucũwã. Tie jĩñawõrique ãame Dios Yeri jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã yeri pũna majũ ãno baiwũ. 6 Tunu bairoa carotimasĩruiricaro riapõpõria capairiyare bairo witiwũ. Tiya oco ãame caroaro majũ ãni ãmewiyõricare ãnu. Eñõorõ ãni ãmewiyõricare bairo caroaro majũ oco tusuriya ãnu tiya ria.

To carotimasĩruiricaro recomãcãpõre bairi to tũri cũãrë marĩ caĩñãñaena ãna seres majã cacatirã majũ ãni ãmejõrewã. Na ãame na rupãũri petiõpõna caapee cutiãmejõre peticõãwã. 7 Bairi sere caãnijũgõu ãame, macãncũ yai

cajũãu riapere bairo cacũgon ami. Cũ bero macããcũ nurĩcũ wecu riapere bairo cacũgon ami. Apei cũ bero caãcũ camasocu riapere bairo cacũgon bauwĩ. Catũsau ruame aa bauriquere bairo cabauu majũ wũnucũwĩ. ⁸ Na, seres majã cacatirã majũ ruame tocãnacãũrua jĩcã pẽnirõ cãnacã querũruuri jeto cũgowã. Na ruuã bui, bairi na pupearu cũãrẽ caapee cũtipeticõwã. Bairo ãna, na ruame umurecõo, bairi ñami cũãrẽ atore bairo ĩ jãnaema: “¡Caroú, caroú, nocãrõ caroú majũ niñami marĩ Quetiuaru Dios! Nipetiro carotimasĩ majũ niñami. Tirũmũrua merẽ caãnijũgoatacu niñami. Æme cũãrẽ bairoa ãnicõãñami. Ape rũmũ caãno, ti yeparũ caãrau majũ niñami,” ĩ basapeowã jãnarĩcãrõ mano yua.

⁹⁻¹⁰ Na, seres majã ruame nairõ majũ cũ basapeowã: “Caũu majũ mũ ãniña. Mũrẽ nipetiro na ĩroãto. Jãã mena mũ ñumajũcõãña.” Carotimasĩ cũ caruiropũ carui tocãnacã rũmũ caãnicõãcũrẽ seres majã cũ na cabasapeoro cãrõ, cabũtoa camasĩrã cũã qũũroawã Diore. Na rapopatuuri mena cũ riapere etanumuri qũũroawã. Cũ basapeorã yua, na capesarije coronarẽ cũ caruiro riapere wejonucũrĩ atore bairo ĩ basawã:

¹¹ “Jãã Quetiuaru Dios, nipetiro na caũroaru majũ mũ ãniña. Nocãrõ catutuaũ majũ mũ caãnoi, mũrẽ ĩroari na basapeoãto. Mũ roque nipetirije caãnierẽ caqũẽnorĩcũ majũ mũ ãniña. Bairi atie nipetirije mũ caborore bairo jeto caãnipeere ĩ, mũ qũẽnojũgoyua,” ĩ basawã Diore nipetiro cabũtoa camasĩrã yua.

5

El rollo escrito y el Cordero

¹ To bero ñiñaroyawũ tunu carotimasĩ cũ caruirore. To carui ruame cũgoruwiwĩ jĩcã pũrõ, tunuarica pũrõrẽ. Capupea cabui cũãrẽ woarica tunua ãmũ. Ti tunua ruame jĩcã wãmo peti ruãga pẽnirõ cãnacãrau majũ momia cõsĩ ũnie mena jũgoo biaricarõ ãmũ. ² Tirãna ñiñaroyawũ tunu ángel catutuaũ majũrẽ. Nocãrõ tutuaro basurique mena atore bairo ĩ jeniñawĩ: “¿Ni ũcũ cayeri tũgoñawẽpũ caãcũ ati tunua jũgoorica tunuarẽ cũ pããmasĩñati?” ³ Bairi ni jĩcãũ ũcũ mami ti tunuarẽ capããmasĩ. Umurecõo cũãrẽ, ati yepa cũãrẽ, ati yepa roca cũãrẽ ti tunuarẽ capããmasĩrau ũcũ mami. Nerĩ, cabuemasĩ ũcũ cũã mami. ⁴ Yu ruame ni ũcũ jĩcãũ ti tunuarẽ capããmasĩ, o ti tunuarẽ caneiñau ũcũ cũã, cũ camanoi, bũtioro yũ yaparuawũ. ⁵ Bairo yaparuari yũ caotiro ĩnarĩ, jĩcãũ cabũcu camasĩ cabũtoa mena macããcũ ruame bairo ñiwĩ: “Tocãrõã otiya. Otiesua. Merẽ niñami wãtirẽ canetõnãcũ petiricu jĩcãũ. Cũ ruame roque pããmasĩgũmi. Yaijũãrẽ bairo caãcũ catutuaũ Judã ya roa macããcũ David ãnacũ pãrãmi niñami. Cũ roque ti tunua jĩcã wãmo peti ruãga pẽnirõ cãnacãrau jũgooriquere tũgãworĩ pããmasĩgũmi. Marĩ quetibũjũgũmi ti tunua woariquere,” ñiwĩ cabũcu camasĩ yua.

⁶ Bairo cabairipaua ñiñaroyawũ tunu walbũcu nurĩcũrẽ bairo caãcũ Corderero. Cũ, Cordero ruame carotimasĩ cũ caruiro riape, cacatirã seres majã, bairi cabũtoa camasĩrĩ majã watoaru bauwĩ. Na capajĩarocacõãrĩcũ nimicũã, cacati majũ nucũãrẽ bairo baunucũwĩ. Cũ ruoparu jĩcã wãmo peti ruãga pẽnirõ cãnacãrõ majũ jawiũcũmi. Tunu bairoa jĩcã wãmo peti ruãga pẽnirõ cãnacã majũ caapee cũãrẽ cũgowĩ. Cũ jawii, bairi cũ caapee cũã Dios Yeri Espĩritu Santo ati yepa nipetiroru cũ cajoatana jĩcã wãmo peti ruãga pẽnirõ cãnacã majũrẽ na cõñarõ baiwũ. ⁷ Bairi yua, Cordero ruame carotimasĩ cũ caruiro tũru ãmĩ. Cũtu eta, cariape ruãgõã cũ cacũgoruiri tunuarẽ cũ jiyawewĩ.

⁸ Bairo cū canerīpaua yua, baparıcānacāũ caāna seres majā bairi cabutoa masīri majā veinticuatro majū caāna cūā na r̄popatuuri mena űigātuwā, Cordero riapep̄ qũiroarā. Na p̄ame nipetiro basau, paaricarō arpare cūgowā. Tunu bairo jotu bapa oro mena qũenorīcāre cūgowā. Incienso cajutiñurījē tir̄p̄ure jāñawū. Tī coparure cajāñarijē incienso p̄ame Dios yarā, cū ya poa macāāna na cañubuepeorije macāājēre bairo caānie caroa majū āmu.

⁹ Na yua, atore bairo ī basawā cawāma wāme basariquere:

“M̄u roque ti tunua woarica tunuarē nerī, j̄goobiariquere catūgāwomasīpau majūā m̄u āniña.

Torec̄na, camasārē na netōōgn, pajīāecori m̄u riī reyupa.

Nipetiro camasā poari, nipetiro ap̄eye b̄suri majā atī m̄m̄recōo macāāna camasārē na netōōgn, m̄u riī reyupa.

Tocānacā yepaa macāāna Dios yarā na caāniparore bairo ī, m̄u riayupa.

¹⁰ Bairo na netōōri yua, quetiuparārē bairo na jāāo joroque na m̄u āsupa.

Dios yarā sacerdotē majārē bairo na jāāō joroque na m̄u netōñupā.

Na, nipetiro ti yepap̄re rotimasigarāma,” ī basawā cabutoa camasīrā.

¹¹ To bero ñiñajoroyawū tunu. Bairo ñiñajou, yu tūgowu capāārā ángelea majā na cab̄su ocajorijere. Carotimasī cū caruiro, aperā cacatirā majū seres majā, bairi cabutoa camasīrā t̄re b̄su āmejorewā. Nocārō capāārā millones majū na mena macāāna ángelea majā cūā āma. ¹² Na p̄ame b̄suri que tutuaro mena bairo īwā:

“Wai b̄su macārē bairo caācū Cordero capajīāecoric̄u roque catutuam̄ majū niñami.

Cañuñ nipetiro upam̄ majū niñami.

Ñe űnie cū camasīētē manimajūcōāña. Ñe cū r̄saetiya.

¡Bairi cū jetorea nipetiro cū na ĩroáto! Cārē na basapeoáto.

‘Cañuñ, cañuñ majū m̄u āniña m̄u roque,’ cū na ĩroáto,” ī basawā.

¹³ Tunu bairoa yu tūgowu nipetiro m̄m̄recōo macāājē Dios cū caqũenorīqũē atī yepa macāājē cūā cañr̄jērē. Atī yepa roca, bairi ria capariya cūā bairo caībasapeorijere yu tūgowu:

“¡Carotimasīruiricarō tronop̄u carui, bairi Cordero cūārē basapeorique to āmarō!

Nocārō cañuñ cū caānoi, cū jetorea ĩroarique to āmarō.

Nocārō cū catutuarije cūā tocānacā r̄m̄na to ānicōā ninucūáto.

¡To petieticōāto!” ī basawā capāārā ángelea majā.

¹⁴ Bairo na cañr̄o tūgori, seres majā cacatirā baparıcānacāũ caāna p̄ame atore bairo ī yuāma: “¡Bairoa to baiáto!” ĩwā. Bairo cañr̄p̄ure veinticuatro majū caāna cabutoa p̄ame r̄popatuuri mena etanumuri na ĩroawā, Cordero, ap̄ei tronop̄u carui menarē yua.

6

Los siete sellos

¹ Tie bero ñiñajonemowū tunu Cordero cawāmec̄su ti tunuarē caneátac̄re. Cū p̄ame ti tunua j̄gooricarō j̄icā wāmo peti p̄uga p̄enirō cānacārō j̄gooturicarore tūgāwojūgowī. Beroa cōsī űnie mena j̄gooricarō caāñijūgorore tūgāwotajūgowī. Bairo cū catūgāwonerīpaua, yu tūgowu seres majā mena macāācū j̄icāũ cū cab̄suocajorijere. Baparıcānacāũ mena macāācū b̄upo cārō cū cab̄surijere yu tūgowu: “Tiaya. ¡ññau asá!” ñiroyawī.

² Bairo cū cañr̄o ĩñajou, ñiñabócawu yua caballo caboti majūrē. Cū bui capesau cūārē cū ñiñawū. Caballo bui capesau p̄ame yerubetore wāmor̄u nerī amí.

Quetiupau rey cū capesaro ūno coronarē cū peowī jīcāū. Tore pesari cū p̄ame cū wapanarē na netōnacāū ácú majū baiwī. Bairo na netōnacāū ácú yua, cū wapanarē na netōnacācōāwī.

³ Ti tunua jūgooturicarō cabero macāātōrē tūgāwonewī tunu Cordero. Bairo cū catūgāwonerīpaua yu tūgowu seres majā jīcāū bero macāācū cū cabusurijere. Bairo űiwī: “Tiaya. jīñau asá!” ⁴ Bairo cū caīrō ĩñajou, űiñabócawu apei caballo cajūāū majūrē. Cū bui capesau cūārē cū űiñawū. Caballo bui capesau p̄ame atī űm̄recóo macāāna yerijōrō na cañnierē ēmamasīrīqūē catutuarijere cū jowī. Camasā tocānacāūp̄ua na majūā āmeo pajīāo joroque átajere masīwī. Yise capairipāi majūrē cū jowī.

⁵ Ti tunua jūgooturicarō p̄garo bero macāātōrē tūgāwonewī tunu Cordero. Bairo cū catūgāwonerīpaua, yu tūgowu seres majā p̄garā bero macāācū cū cabusurijere. Bairo űiwī: “Tiaya. jīñau asá!” Bairo cū caīrō ĩñajou, űiñabócawu apei caballo cañii majūrē. Cū bui capesau cūārē cū ĩñawū. Caballo bui capesau p̄ame nucōo cōñaricārōrē cū wāmoru nerī āmī. ⁶ Vaparcānacāū caāna cacatirā seres majā watoapu atore bairo caīrjē busuriquere yu tūgowu: “Camasā jīcā rūmu na cawapataro cārō wapacūtiya jīcā kilo trigo poca. O itia kilo cārō wapacūtiya jīcā rūmu paarique wapa. Cabaimiatacūārē, use oco bairi roarique use cūā nicōāgaro. Yasietigarō,” bairo busuriquere yu tūgowu.

⁷ Ti tunua jūgooturicarō itiaro bero macāātōrē tūgāwonewī tunu Cordero. Bairo cū catūgāwonerīpaua, yu tūgowu seres majā itiarā bero macāācū cū cabusurijere. Bairo űiwī: “Tiaya. jīñau asá!” ⁸ Bairo cū caīrō ĩñajou, űiñabócawu apei caballo cajuripua majūrē. Cū bui capesau cūārē cū űiñawū. Caballo bui capesau p̄ame, Camasārē Riarique Caácsu, wāmecumi. Cū bero amī apei, Cariaricarā Na Caānoru Macāācū, cawāmecusu. Cū p̄ame atī űm̄recóo macāāna baparcānacā poa caānarē jīcā poa majūrē pajīāmasīwī. Besu átaje, aña riarique, riaye mena, o waibūtoa camasā űgarā mena na yasiorique caácsu āmī. Tie atī masīrīqūērē cū jowī jīcāū.

⁹ Ti tunua jūgooturicarō baparcānacārō bero macāātōrē tūgāwonewī tunu Cordero. Bairo cū catūgāwonerīpaua, űiñabócawu Dios yaye quetire na caquetibujnetōrīqūē jūgori na capajīāreicarārē. Waibūtoa riire na cajoemugōjori mesa altar rocapu nucūwā na ānana. ¹⁰ Na, Dios cū cacatoricarā p̄ame busuriquere tutuaro mena atore bairo ĩwā: “Jāā Quetiupau cañiu majū mu āniña. Nocārō caroaro cariare majū caquetibujmu mu āniña. Bairi, ¿Nocārōru atī yepa macāānarē na miñabeseiati? ¿Nocārōru jāārē na capajīārīqūē wapa jāā mu āmebojauati? Tāmuri jāā mu āmebojawa,” quīwā Diore. ¹¹ Bairo na caīrō bero, Dios p̄ame jutii cabotirije cayowerijere na jowī. Na jori bero, bairo na ĩwī: “Rusaya mai. Paajutiēcōāña. Yerijāña peeti yutea cārō, ti yutea caetaparo jūgoye mai. Mūjāārē bairo yu yaye quetire caquetibujerā nicōāñama mai ti yeparure. Cristo yaye queti jūgori cariaparā nicōāñama. Naa, nipetiro na caneñapetietaro bero roque, na űiñabeseḡu tāmuriā yua,” na ĩwī.

¹² Ti tunua jūgooturicarō jīcā wāmo cānacārō bero macāātōrē tūgāwonewī tunu Cordero. Bairo cū caāto, yu caññajoro yua, nocārō tutuaro majū atī yepa yuguiwu. Muīru űm̄recóo macāācū cūā yaticoāmī. Bairi yua atī yepa p̄ame naitīāpeticōápū. Boori jutiro cañiirō netōrō majū atī yepa naitīācōápū. Muīru űami macāācū cūā jūāū, riī cuire bairo jēñacoāmī. ¹³ Tunu bairoa űm̄recóo macāāna rīcā cāā atī yeparu wēēcoama. Wīno tutuaro capapuro jūgori yucu higuerau rīca cāāme cawerore bairo majū wēēpeticōama. ¹⁴ Jōbui űm̄recóo cūā yasicoapu. Baunemoepū. Jīcā pūrō papera pūrōācārē tunua yasioricarore bairo jicoquei yasicoápū. Bairi ātā yucu atī yepa caānie, ria

capairiyaru cañnie yucu poari cãã yugui wãpeticoápu. Aperopu jeto tie nipetiro wãuetanucãpeticoápu.

¹⁵ Nipetiro ati yepa macããna carotimasirã quetiuparã reyes cãã acãpeticoámá, tiere ñnarĩ yua. Ëtã yucu, ùtã wiiripu ruticoámá. Aperã camasã quetiuparã catutuarã, soldaua quetiuparã catutuarã, cadinero cãgonetõrĩ majã cãã acãacoama. Torea bairo tunu carotitutuarã majũ camasã caroaro ñe rusaeto caãna, aperã paacoteri majã ùmãarẽ bairo caãna cãã uwijãñuwã. Nipetiro ùtã yucuru rutipeticoámá. ¹⁶ Bairo ti yucu ùtã yucuru áná yua, atore bairo ï otiwã: “Ïtã yucu, ùtã rupaa marĩrẽ to sítõõ yasioátõ!” Ìwã. “Carotimasĩ cũ caruiropu carui marĩ cũ caññæteripore bairo marĩrẽ to sítõõ yasioátõ ùtã yucu. Roro popiye marĩ tãmũo joroque marĩ átiremi tronopu caruiãcũ. ïBairi ùtã yucu marĩ to ñæpa yasioátõ! ¹⁷ Æmerẽ etacoaya merẽ yua roro popiye marĩ tãmũo joroque marĩ cũ caátipa rãmu. Caññitasari rãmu camasãrẽ cũ caññabeseri rãmu majũ etacoaya yua. Bairi ti rãmurẽ, ¿noa na netõmasirãati?” ï yapapuawã nipetiro ati yepa macããna caññimiatana, tie cabairijere uwirã yua.

7

Los señalados de las tribus de Israel

¹ Tiere ñnarĩ bero, tunu ññajoroyawu ángelea majã bapariãnacãũ majũrẽ. Na pũame bapariãnacã jopee ùmãrecõõ jopeerire nucũwã. Bairo nucũrã, na pũame wĩnorẽ carotimasirã ãma. Wĩnorẽ ati yepa nipetiropũe papurotiema. Ria capairiyaru cããrẽ papurotiema. Yucu ati yepa cañnie cããrẽ papueta rotiema. Wĩno capapubujiopeere tunuo ñcõõpoyocõãwã yua. ² Bairi apei ángel cããrẽ cũ ññajowu. Muipũ cũ cawãmuatõ pũamerẽ amĩ. Cũ pũame Dios cacatii ya wãme camasãrẽ cũ cawoatuparore cãgowĩ. Tore caneacã ángel pũame yua ùmãrecõõ jopeerire bapariãnacãũ caãna ángeleare awajarique mena tutuaro na busujowĩ. Ati yepare, bairi ria capairiya cããrẽ royetumasirĩquẽrẽ camasirãrẽ bairo na Ìwĩ: ³ “ÏTi yepare, bairi riaputo capairiya cããrẽ royetueticõãña! Yucu ti yepa cañnie cããrẽ royetueticõãña mai. Dios ya wãmerẽ marĩ tugarã mai marĩ Quetiupau yarã caãnarẽ. Na riapoare cũ wãmerẽ turotiya mai,” na Ìwĩ.

⁴ Bairo cũ caĩrõ bero, yu tãgojoroyawu tocãnacãũ majũ Dios ya wãmerẽ catuecoatanarẽ. Ato cãnacãũ majũ ãniroyawã nipetiro, israelita ya poari macããna caãna yua: ciento cuarenta y cuatro mil majũ niroyawã. Tocãnacãũ majũ na cõñaroyawã:

⁵ Judã ya poa macããna pũga wãmo peti rupore pũga pẽnirõ cãnacã mil majũ.

Rubén ya poa macããna pũga wãmo peti rupore pũga pẽnirõ cãnacã mil majũ.

Gad ya poa macããna pũga wãmo peti rupore pũga pẽnirõ cãnacã mil majũ.

⁶ Aser ya poa macããna pũga wãmo peti rupore pũga pẽnirõ cãnacã mil majũ.

Neftalĩ ya poa macããna pũga wãmo peti rupore pũga pẽnirõ cãnacã mil majũ.

Manasés ya poa macããna pũga wãmo peti rupore pũga pẽnirõ cãnacã mil majũ.

⁷ Simeón ya poa macããna pũga wãmo peti rupore pũga pẽnirõ cãnacã mil majũ.

Leví ya poa macããna pũga wãmo peti rupore pũga pẽnirõ cãnacã mil majũ.

Isacar ya poa macããna pũga wãmo peti rupore pũga pẽnirõ cãnacã mil majũ.

⁸ Zebulón ya poa macããna pũga wãmo peti rupore pũga pẽnirõ cãnacã mil majũ.

José ya poa macããna pũga wãmo peti rupore pũga pẽnirõ cãnacã mil majũ.

Benjamĩn ya poa macããna pũga wãmo peti rupore pũga pẽnirõ cãnacã mil majũ niroyawã.

Tore bairo na cõñaroyawã israelita majã ya poarire yua. Naa, nipetiro ciento cuarenta y cuatro mil majũ añiroyawã.

La multitud vestida de blanco

⁹ Tiere ñnarĩ bero, ññañoroyawũ tunu camasã capããrã majũrẽ. Nipetiro yepaa macããna, apeye busũri majã caãno cãrõ, bairi tocãnacã macãã macããna caãna camasãrẽ ññañowũ. Dios carotimasĩ cũ caruiro riaperũ nucũwã. Cũ macũ corderore bairo caãcũ riaperũ nucũwã camasã capããrã majũ yua. Nocãrõ majũ capããrã na caãnoi, nõa ùna cõñajãtãia mano majũ ãma. Jutii cayowerije cabotirije majũrẽ jãñawã. Carupaño queeri, bopũũ ùnierẽ cũgori ãma nipetiro, na, camasã. ¹⁰ Bairo ãna, na pũame busũrique tutuaro mena atore bairo i awajawã:

“¡Marĩ Pacũ Dios tronopũ carui, bairi Cordero mena na camasĩrjẽ jãgori marĩ netõñama!” i busũwã.

¹¹ Bairi carotimasĩ cũ caruiro, trono tũre cabũtoa camasĩrã, bairi aperã baparcãnacãũ cacatirã seres majã na caãnorẽ nipetiro ángelea majã nucũ ãmejorewã. Na pũame na riapẽ yepa cũgõrõpũ mucũmuatĩ, Diore qũiroawã cũ caruiro trono riaperũ yua. ¹² Bairo i basapeowã Diore:

“¡Bairoa to baiãto!

Marĩ Pacũ Dios ñumajũcõãñami.

Bairi camasã nipetiro cũ na basapeoãto.

Ñe ùnie cũ camasĩtĩtẽ carũsaecũ ññami.

Cũrẽ ñroari, ‘Jãã mena mũ ñujãñũña,’ cũ na íãto.

Nipetiro camasã cũ na ñroãto.

Dios, nipetiro camasã netõrõ carotimasĩ, catutuaũ majũ ññami.

Bairi cũ jetorea ñroarique to ãmarõ.

To ãnicõã ninucũãmarõ tocãnacã gãmũ.

To petieticoato. ¡Bairoa to baiãto!” i basapeowã ángelea majã cũ tũre caãniãmejorerã yua.

¹³ Tocãrõã bairo na caĩrãna, jĩcãũ cabũtoa camasĩrĩ majã mena macããcũ atore bairo ñi jẽñañawĩ: “¿Noa na ãñañati jõã jutii cabotirijere cajãñarã? ¿Noorpũ na atũpari?” ñi jẽñañawĩ cabũcũ.

¹⁴ Bairo cũ caĩrõ: “Yũ yaũ, yũ masĩtĩtã. Yũ quetibũjũya. Mũ roque mũ masĩña,” cũ ñiwã.

Bairo yũ caĩrõ, atore bairo yũ quetibũjũwĩ cabũcũ: “Ñnoa camasã mũ caĩñarã ññaama ti yeparũre rogo ropiye catãmũoricãrã. Camasã rogo na canetõrĩ yuteare na cũã rogo ropiye tãmũõũpã. Cariacoatana nimirãcũã, Cordero cũ cariĩrerique jãgori cacatircarã majũ ññaama. Corderore catãgõsapitietana ãñirĩ ãmerẽ ato ãmũrecõõpũ jutii cabotirijere jãñañama yua,” ñi quetibũjũwĩ na cabairijere yua. ¹⁵ Bairo yũ quetibũjũ yaparo, bairo ñi quetibũjũnemowĩ tunu cabũcũ:

“Bairi Dios cũ caruiro cũ carotimasĩrãriã riaperũ ññaama ãmerẽ.

Ñamii, ãmũrecõõ tocãnacãnia cũ ya wii templo wiiũpũ qũiroanucũñama.

Na caĩroaũ Dios carotimasĩ cũ caruiropũ carui pũame tocãnacã gãmũ na qũẽnogũmi.

Na ññaricanũgõgũmi cũ catutuarije mena yua.

¹⁶ Na pũame di gãmũ ùno bopacoõro aũã riaetigarãma.

Ñeme jipirique cũãrẽ ñeme jipietigarãma.

Muiũpũ ãmũrecõõ macããcũ cũã di gãmũ ùno pũñirõ na asietigũmi.

Caasipajãgorije ùnie mena yaparuaetigarãma yua.

17 Carotimasī cū caruiro ruiricarō recomacāpɯ caācū roque na ĩnaricanuḡōgumi.

Nurīcārā ovejare, ĩcāū cū caḡūēnorōrē bairo caroaro majū na ĩnaricanuḡōgumi.

Oveja na caocoetigaro oco opɯ na cū cajeátórea bairo Cordero cūā caroa catirique majū ocore na jogumi.

Tunu bairoa Dios cūā nipetiro na cayapapuarije macāājērē na juátigumi.

Cawīmarārē, 'Otiena,' caīrē bairo na caapee ocore paarerī caroaro na ɯseanio joroque na átigumi,"

ñi quetibɯjɯwī cabɯcɯ.

8

El séptimo sello y el incensario de oro

1 Ti tunua jūgooturicarō ĩcā pēnirō cānacārō bero macāātō, catasarore tūḡāwonewī yua Cordero. Bairo cū caáto, ɯɯɯrecóo ñejāā mamɯ yua. ĩcā wāme ũno ɯɯɯrecóopɯ cabɯɯɯmiataje ɯɯɯɯɯɯ. Yɯɯajāpeticoapɯ ɯɯɯrecóo yua. ĩcā hora recomacā cārō yoaro jānapeticoapɯ.

2 Tipɯɯ beropɯ yua, ñiñajoroyawɯ tunu ĩcā wāmo peti pɯḡa pēnirō cānacāū caāna ángelea majārē. Na pɯame Dios cū caāno riapɯɯ nučūwā. Narē yua, na caāno cārō putiricarō trompetare na jowī. ĩcā wāmo peti pɯḡa pēnirō cānacārō majū tie putiriquere na jowī.

3 Caberore amí apeí ángel. Werea busericapɯ ũno, oro mena na caḡūēnorīcārare cūgori amí. Bairo atírī yua, waibɯcɯ rii joemḡōrīcā mesa altar tɯɯ nučū etawī. Bairo to riapɯɯ cū caetaro yua, paio werea ũnie cajɯtīɯrījērē cū jowā. Ti altar oro mena na caḡūēnorīcārōpɯ cū ca-joemḡōjoparore bairo írā, tiere cū jowā. Ti altar pɯame carotimasī cū caruiro riapere āmɯ. Bairi yua cū pɯame ti jotɯpɯ tie cajɯtīɯrījē inciensore jāārī joebusejūgowī. Dios yarā cū ya poa macāāna nipetiro caāna cū na cajēnipeorije ĩcārō mena joejogu ámi. 4 Bairo altar buipɯ cū cajoemḡōrō, Dios tɯpɯ tie ɯɯɯewāmɯ etawɯ caroa cajɯtīɯrījē majū yua. Dios ya poa macāāna cū na cajēnipeorije cūā cū tɯpɯ etawɯ. 5 Bairo átiri bero yua, ángel pɯame ti altar macāājē caūrījē nitírē paio cū jotɯpɯ jejāārī ati yepapɯ wēērocaño jocōāwī. Bairo cū cawēēñojoro, tame, paio ɯpɯ ɯɯɯɯɯ. Paio ɯɯɯrique ocajowɯ. Tutuaro ɯpɯ yabewɯ. Tunu bairo yepa cūā tutuaro majū yepa yugui rocōāwā.

Las trompetas

6 Bairo cabairipapɯre ĩcā wāmo peti pɯḡa pēnirō majū ángelea majā pɯame na putirique ĩcā wāmo peti pɯḡa pēnirō caānierē ĩcāū jeto putigarā coterā baiwā.

7 Bairi caānijūgou ángel putiwī cū yaro putiricarō trompetare yua. Bairo cū caputiripapɯ, tocārōā ati yepapɯre cayɯɯari rupaaca ocorore bairo paio wēwē. Peero cūā nocārō paio rii asuyaro ati yepapɯre ñawā. Ati yepa ũyasicopɯ. Itia sero caānorē ĩcā sero joerocaricarore bairo ati yepa ũyasicopɯ. Ati yepa macāājē yucɯ majū caānie cūā itia sero cārō ũpeticoapɯ. Taa ati yepa caānie nipetiro ũpeticoapɯ.

8 Caputijūgoatacu bero macāācū ángel putiwī tunu cū yaro putiricarō trompetare. Tocārōā yua, ĩcā macānūcārō cārō majū paio caūrī ɯɯɯaro ria capairiyapɯ ñarocapaetawɯ. Bairo ti peero cañarocapaetaro yua, itia sero caāniatato ĩcā sero cārō tiya ria riire bairo jēñacopɯ. 9 Tunu bairo ria capairiya macāāna caāna cacatirā itia sero caāniatana ĩcā sero cārō majū

riapeticoama. Tunu bairoa cūmuu capaca cūmuu tiyare cañesēāmiataje cūā itia serore jīcā sero cārō yasipeticoapu.

¹⁰ Pugarā bero macāācū ángel putiwī cū cūā cū yaro putiricaro trompetare. Tocārōā yua, ñocō nocārō capai majū ñacoamí ati yeparu. Jīña woricaro cañrī peerore bairo caācū paio ñacoamí umarecōopni yua. Cū pñame itia serore jīcā sero cārō riyaaare yasiowī. Itia serore jīcā sero cārō yasiowī oco opee cūārē. ¹¹ Cū, ñocō cañaatacu pñame Amargura wāmecumi. Amargura, ĩgaro, “Cajūgūēī,” ĩgaro ĩña. Bairi itia serore jīcā sero cārō riyaa jūgūepeticoapu. Tie carorije cajūgūērjērē etirā, camasā cūā capāārā riapeticoama.

¹² Itiarā bero macāācū ángel putiwī cū cūā cū yaro putiricaro trompetare. Tocārōā yua, muipū umareco macāācū cūā jīcā sero cārō yaticoami. Tunu bairoa jīcā sero cārō ñami macāācū muipū cūā yaticoami. Torea bairo ñocōā cūā jīcā sero cārō yaticoama. Bairi na, na cabusuānimitaje itia sero cañiataje jīcā sero cārō mamū. Naitiārō tuacōāwū. Bairi yua ñami, umarecōo cūārē caroarō jīcārō tūni jīñawoema. Ati yepare jīcārō tūni busuwoema yua.

¹³ Cabero ñiñajowu aa umarecōopni cawutēñotaure. Cū pñame bairo busuocajowī busurique tutuaro mena: “¡Ade tame, ade tame, ade tame! Bopacooro majū tāmogarāma ti yepa macāāna. Ato jūgoye itiarā caputiparā na caputiro, roro bopacooro tāmogarāma camasā. Petoaca rusaya merē catysarā itiarā ángelea majā na caputiparo,” i busawī aa pñame.

9

¹ Tunu baparcānacāū bero macāācū ángel apei putiwī cū cūā cū yaro putiricaro trompetare. Tocārōā yua, ñiñawū umarecōo macāācū ñocō ati yeparu cū cañacūmuetarore. Bairo cū cañacūmuetarō, llave, ope cañcūārī opere pāāricārōrē cū nuniwī. ² Cū pñame tocārōā ti ope cañcūārī opere pāācōāwī to llave mena yua. Ti ope pñame bairo cū capāārō, paio busewitiwū. Peero wese joerica peero nocārō paio cañrī peero cārō majū busewitiwū. Nocārō paio ti ope macāājē cabuseroi yua, muipūre cū buse biatocoapu. Dope bairo átia mano wīnorē buse bijapeticoapu. ³ Tie buseri mena witiwā yeseroare bairā caña catoarā majū yua. Na pñame ati yepa nipetiropu wubatapeticoámā. Camasārē na catoajīāpeere na jowī. Cotapa cū catoaricare bairo catoarica cūgorā majū āma. ⁴ Bairo narē caroti pñame atore bairo na ĩwī: “Ti yepa macāājē yucu nipetirore mujāā ũgaepa. Ti yepa cajūmerjē taa cūārē mujāā ũgaepa. Dios ya wāmerē na riaperu catuena camasā roquere na mujāā toawa. ⁵ Bairāpna, na mujāā toajīāreepa. Jīcā wāmo cānacāū muipna cārōā na wisio ānio joroque jeto na mujāā āpa, na ĩwī narē caroti pñame. Bairi na catoarije pūnimajūcōāwū. Jīcāū cotapa cū catoarije cārō pūnirjē toari majā āma.

⁶ ¡Tame, ti rāmū caetaro, camasā riayasicoátájere bomigarāma, butiuro capūnirō jūgori yua! Bairo bomirācūā, riamasētīgarāma. Cariacoagarā na cañanimiatacūārē, na carīāpeepna manigaro mai.

⁷ Na, yeseroa pñame caballoare bairo bauwā. Caballoa mena na cañmeoqūēparo jūgoye cañnarē bairo tutuarā majū āma yeseroa. Bairi tunu na rupoari buire pesaricaro corona oro beto ũnorē pesawā. Na riapé cūā camasā bauriquere bairo bauwā. ⁸ Tunu bairoa carōmio poa ñapōrē bairo poa ñapōcuma. Na opi cūārē yai jūāū opire bairo cūgowā. ⁹ Na rupau cūārē āpōā coro ũno menā jāñatowā. Na pñame tutuaro majū wñwā. Caballoa capāārā na caūmarī coro mena pajāránā, na catūgā atoro cārō majū busuwū yeseroa na cawūrije. ¹⁰ Tunu bairoa na pīcōō cūā cotapa pīcōrōrē bairo ānirī, cū toaricarea bairo toaricacuma. Tia na toarica jūgori jīcā wāmo cānacāū

muiꝑua majũ popiye na wisio ãnio joroque átajere cūgowã. ¹¹ Na, yeseroa quetiupua, cañcũãrĩ ope macããcũ ángel ũcũ ꝑuame bairo wãmecumi: Abadón, wãmecumi hebreo majã yaye menarê. Apera griego majã yaye ꝑuamerê: Apolión wãmecumi narê caroti majũ yua. Apolión Igaro, “Roriye Caácsu, Reri Majõcu,” Igaro Iña.

¹² Merê jĩcã wãme netõwã camasã ati yepapure roro na catãmuorijê. Yeseroa jūgori roro na catãmuorijê merê netõwã. Bairo na canetõmiatacũãrê, mai ꝑuga wãme rusacõãwã camasã roro na catãmuorepe.

¹³ Bairi apei ángel jĩcã wãmo cãnacãũ bero macããcũ putiwĩ cũ yaro putiricaro trompetare. Tocãrõã yu tūgowu busuriquere. Oro mena qũenorĩcã mesa altar macãã jawii baparicãnacã jawii cañieꝑu busurique busuwitiwu. Ti altar ꝑuame Dios cũ caruiro riapepu ãmu. ¹⁴ Topu cabusuwitirije ꝑuame atore bairo qũĩ jowu jĩcãã pẽnirõ cãnacãũ majũ caácsu macããcũ trompetare cacãgoure: “Ángelea majã baparicãnacãũ caãnarê tãmurĩ na popioꝑja. Ria capairiya Éufrates cawãmecutiya tũniꝑu jiyaturicarãrê na popioꝑja,” ĩ ocajowu busuriquere. ¹⁵ Bairo cũ caĩrõ, apeĩ ángel ꝑuame na popiowĩ ria capairiya Éufrates tũniꝑu jiyatucũrĩcãrã baparicãnacãũ caãnarê yua. Camasã ati yepa macããna itia sero cañimiatanarê jĩcã sero cãrõ majũrê na capajĩãmasiparore bairo ĩ, na popiowĩ. Na ꝑuame, “Ti hora, ti rũmu, ti muiꝑu, bairi ti cũma majũ capajĩãparã nigarãma,” cũ caĩcũrĩcãrã ãma. ¹⁶ Capããrã majũ capajĩãrĩ majã soldaua niroyawã. Baiꝑua, yu tūgobocawu na cacõñarãrê. Ato cãnacãũ majũ niroyawã: Doscientos millones majũ niroyawã soldaua caballo bui jeto pesari capajĩãránã yua.

¹⁷ Bairo qũẽgueire bairo yu caĩñarõꝑu yu caĩñajoata, caballo capããrã majũ ãma yu riapepu. Na bui capesarã cũã ãꝑõã coro nocãrõ peerore bairo majũ cajũãrĩ corore jãñawã na cotiapu. Apera nocãrõ umrecoore bairo cajumerijêrê jãñawã. Apera nocãrõ cajuririje eware bairo cañicoorire na cotiapu jãñatowã. Na capesarã caballo ꝑuame yaijũãũ capai rãꝑoore bairo rãꝑoocuma. Bairi yua, na riseepure peero, buseri, apeye moetie azufre cawãmecutie asuyaro witiwu. ¹⁸ Tie carorije itia wãme caballo riseepu cawitirije mena jūgori camasã ati yepa macããna itia sero cãrõ yasipeticoámã. Peero, buseri, bairi apeye azufre mena jūgori yasipeticoámã camasã yua. ¹⁹ Na, caballo ꝑuame na risero cawitirije mena jūgori cauwiorã majũ ãma. Na pĩcõõ cũã ãña cũ rãꝑoa mena cũ cabacajĩãrõrê bairo uwioro caãtie ãmu.

²⁰ Bairo camasã tie carorije mena roro na cayasicoamiatacũãrê, apera cacatirusarã ꝑuamea tũgoñamasacatiema. Mai, bairoa carorije macããjêrê áticõãma. Wãtĩã cũãrê mai bairoa na ĩroacõãma. Oro mena na cawericarã cacatienarê na ĩroacõãma. Camasã na jūgũẽã cañniparã ĩrã, ãtã bronze, ãtã majũ, o yucu mena na caqũenorĩcãrãrê na ĩroacõãnirecoawã camasã carusarã cacatirã ꝑuame mai. Na majũã na caqũenorĩcãrã caĩñaena, catũgoena, peeto ũno cũãrê cajee peãmasĩenarê, mai na ĩroacõãnirecoawã, uwioro ati umrecoo cabaimiatacũãrê. ²¹ Tunu bairoa ãmeo pajĩãrĩqũẽ cũãrê pitiema. Wãtĩ yeri pũna jūgori camasãrê na cayasorije cũãrê átijãnaema. Carõmia mena roro na caãtiepenucũrjê cũãrê jãnaema. Roro apera yaye na cayajanucũrjê cũãrê jãnaetimajũcõãwã.

1 Cabero ñiñajo royawñ tunu apeí ángel catutuañ majürë. Umrecóopu oco buseri watoapñ caruiacäre cū ñiñajowñ. Cū ruoia buire buewërë bairo bauwñ. Cū riapë ruame muipñ umreco macãacürë bairo butioro asiyawñ. Cū ñicããrî cãã peero cañucürîjërë bairo butioro asiyawñ. 2 Cū wãmorñ jîcã pürö papera pürö ñno woarica püröacãrë cãgowî. Tunuarica pürörë cū capããtãpürö majürë cãgowî. Bairi yua ti pürö rupatunua ãmñ, jîcã püröã nimiröcãã. Cū ruame yua ati yerapñ ruieta nãcãetawî. Bairo ruietañ, cariape ñugöã cū ruore ria capairiyapñ peanucüü etawî. Ape ñugöã caãcö ñugöã ruamerë yepa caoco manopñ peanucüü etawî. 3 Bairo ruieta nãcãetari busñrique tutuaro mena awajawî. Yai jüãü cãrö majü tutuaro îwî. Bairo tutuaro cū caawajaro yua, jîcã wãmo peti ruãa pëñirö cãnacãü caãna buroa cū yuwã. 4 Bairo jîcã wãmo peti ruãa pëñirö cãnacãü buroa na cabusuro bero, yu ruame na cabusatajere woagu yu áru. Bairo woagu yu caátipana, busñrique umrecóopu caatie yure cañocajorijere yu tãgowñ. Bairo ñiroyawñ: “¡Tame, mñ woatuepa jîcã wãmo peti ruãa pëñirö cãnacãü majü buroa na cabusatajere! Tie na camasípee mee ñiña mai. Mñ woatuepa tiere,” cañocajorijere yu tãgowñ. Bairi yu woatuepñ buroa na cañatajere.

5 Tocãröã yua, ángel ria capairiyapñ, bairi ati yerapñ capearuietanãcãürë yu caññajoatacñ ruame cū wãmo cariape ñugöãrë umrecóopu ñumugöjowî. 6 Bairo átiri yua, tocãnacã rãmna caãcã, umrecóore caátacñ, ati yepa, bairi ria capairiya cããrë caqñenorîcñ, bairi nipetiro cañierñ cãrö caqñenorîcñ ya wãme mena îrî quetibujawî. Bairo îwî: “Merë etacoaya yua ati umrecóo capetiparo. Æmea nitusaro baiya. 7 Caputitusañ, jîcã wãmo peti ruãa pëñirö macããcñ ángel cū trompetare cū caputijugoripaure merë yaparo etagaro. Ati umrecóo merë manigaro yua. Dios cū caátiga jãgoyetiricarorea bairo baiyaparo etagaro. Cū yarã profeta majãrë na cū caquetibujãnetörotiricarorea bairo baiyaparo etagaro yua,” î busujowî ángel.

8 Mai, busñrique umrecóopu caatie yu catãgojũgoataje ruame yu busñemowñ tunu. Bairi ñiwñ tunu: “Juan, ácãja jî ángel tuñ. Ria capairiyapñ bairi ti yerapñ capeanucüü tuñ ácãja. Bairo áti, pããrîcã tunua cū wãmorñ cū cacãgorî tunuarë cū jiya neija,” ñiroyawñ busñrique. 9 Bairo yure cañrë tãgorî, ángel tuñ yu áru. Cū tuñ etari, cū yu jëñiwñ ti papera tunua cū wãmorñ cū cacãgorî tunuarë. Bairo cū yu cañëñirö, bairo yu yuwî: “Jan, mñ yu jogu. Êjã, neña. Nerî bero, ugayucöãña ti pürörë. Bairo ti tunuarë mñ caugajũgoripañ jetore mñ risero beroa ocore bairo ipitigaro. Bairopña, mñ caugayuro bero mñ paaropñ ãno ruame, butioro jũgũégaro yua,” îrî yu nuniwñ ángel ti tunuarë.

10 Bairo yu cū cañrö, yu ruame cū wãmorñ cū cacãgorî tunuarë yu newñ yua. Bairo nerî, yu neñgacöãwñ ti pürörë yua. Bairo yu caugaro, cū cañatatorea bairo yu riserore mai beroa ocore bairo caroa majü ipiticoapñ. Bairopña, yu paaropñ yu caugajãjoro ruame roquere, yu paaro roro majü jũgũëcoapñ. Carorije capiyarijere marî caetijãrö, capññirörë bairo yu paaro pññiwñ. 11 Bairo cabairipana, bairo ñiwã: “Mai, murë rusacöãña Dios cū cañrîjërë camasãrë na mñ caquetibujñ ãñípee. Bairi tocãnacã macãã macããnarë na mñ quetibujugñ. Nipetiro tocãnacã yepa macããna cããrë na mñ quetibujugñ. Tocãnacã roa macããna areye busñri majã, bairi nipetiro quetiuparã reyes cããrë na mñ quetibujãnemogu tunu,” ñiroyawñ yua.

¹ Bairo ñi quetibujū yaparori yua, yu nuniwā cōñarīcāpāirē. Tuericure bairo cañipāirē yu nuniwā. Tipāirē yu nunirī, bairo ñiwā: “Atipāi cōñarīcāpāirē nerī ácúja Dios ya wii templo wiipū. Ti wii caesarore cōñawja. Ti wii macāā altar mesa cūārē mū cōñawā. Ti wii templo wiipū Diore cañubuepeonucūrī majā camasā cūārē na mū cōñawā. ‘Tocānacāū majū niñama,’ miwā. ² Ti wii templo macā yepa roquere mū cōñawera. Ti yepa, merē cūrē caboenaerē Dios cū cajorica yepa niña. Na pñame Dios ya macā cañurī macā macāānarē capajīāreparā nigarāma. Yoaro cuarenta y dos muipñu majū torū ānirī pajīā ānigarāma. Bairi tore mū cōñawera. ³ Bairo na caátiaño, yu pñame yu yarā quetibujūri majārē na tūpū na yu jogu. Pñagarā na yu jogu. Yu yaye macāājē yu caquetibujūrotijorijere narē caquetibujūnetōōparā majūrē na yu jogu. Yoaro, mil doscientos sesenta rāmūrī cārō na quetibujū ānigarāma. Na pñame cawirurije, boori jutii ūnierē jutii jāñarī ágarāma,” ñi quetibujūwā.

⁴ Na, pñagarā quetibujūri majā pñame olivo yucu, bairi pñaga tutuu jīñaworique ati yeparū cañnierē ānicōñarā baiwā. Dios cū caññajoro ati yeparūre cañnierē bairo ānicōñarā baiwā. ⁵ Narē, noa ūna roro na capa-jīāgaata, na risero cawitiri peero, peero mena na joerēcōāgarāma. Ti peero na riserorū cawitiri peero uwiomajūcōāwā. Na wapana ūnarē cajoeremajūcōārī peero āmū. Bairi ti peero mena riagarāma noa ūna na pñagarārē roro capa-jīāgarā pñame yua. ⁶ Na, quetibujūri majā pñagarā caāna, ūmurecōo jopeere biamasīrīqūrē masīwā. “To ocaeticōāto ti yepare,” ĩrā, tore bairo átajere masīwā. Dios yaye quetire na caquetibujū āniyutea cārō, “To ocaeticōāto,” ĩrā, tore bairo átimasīrīqūrē masīwā. Tunu bairoa oco cūārē rii to jēñao joroque átimasīrīqūrē masīwā. Capee wāmerē ati yepa macāānarē roro átajere masīwā. Caāno cārō roro popiye tāmūorīqūrē masīwā. Nocānacāni na caboro cārō camasārē roro átianimasīrīqūrē masīwā, naa, quetibujūri majā yua.

⁷ Bairo na caátimasīmiatacūārē, tie quetire na caquetibujūyaparo peti-etaripaure, caūcūārī operū cawāmūatīatacu moecū monsturo pñame na āmeo qūēgumī. Bairo na āmeo qūrēri yua, na netōncācōāgumī. Na pajīāre peyocōāgumī pñagarāpūrea yua. ⁸ Na rupaūri āñajē átawā maarpū cūñareagaro. Capairi macā, marī Quetiupaure na capapuarocarica macā maarpū cūñareagaro. Na majū ĩrā, Sodoma, o Egipto na caīwāmetinucūrī macāpū cūñagaro na rupaūri āñajē yua. ⁹ Itia rāmū ape rāmū recomacā majū yoaro na rupaūri āñajērē ĩña ānigarāma camasā. Capee macāā macāāna, camasā poari caāno cārō, apeye busurī majā caāno cārō, tocānacā yepaa macāāna caāno cārō ĩñagarāma na rupaūri āñajērē. Bairo ĩñarī na rupaūrire yaarotietigarāma, asiarā yua. ¹⁰ Na caquetibujūrijere caboetana ānirī, ati yepa macāāna butioro ūseanigarāma, merē na cariarijere ĩñarī. Nocārō causeanirā ānirī yua, tocānacāpūna apeye na cacūgorijere wapa manoa āmeo jogarāma. Mai, na, pñagarā profetare bairo caānana pñame na caboena, narē capatowācōrārē bairo majū narē caānana āñupā. Bairi na cariaro bero, causeanirārē bairo baigarāma.

¹¹ Bairo na cariaremiatacūārē, tame, itia rāmū ape rāmū recomacā caátō majū, Dios pñame na cationemowī tunu. Bairo cū cacatioro, catirā majū wāmūncācōāma tunu. Bairo na cacatitunurō ĩñarī yua, nipetiro narē caññarā butioro na uuiwā. ¹² Tocārōā yua quetibujūri majā caānana pñagarā pñame busurīque tutuoro caīocajorijere tūgowā. ūmurecōorū caatie atore bairo na ĩ ocājowū: “Tiaya. Wāmūasá ato yutū ūmurecōorū.” Tocārōā oco poa watoarpū wāmūcōámá, ūmurecōorū áná yua. Bairo na caátō, narē caboetana na pesua cūā na ĩñawā.

13 Bairo na cawãmuátiraua, ati yepa butiuro majũ yuguiwũ. Ti macã macããjẽ wiiri jicã wiiri ñapeticoarũ. Puga wãmo cãrõ cañniataje jicã wii cañaweyorore bairo ñapeticoarũ, yepa cayuguiro jũgori yua. Camasã cãã tie jũgori jicã wãmo peti puga pẽnirõ cãnacã mil majũ yasipeticoãma. Bairo cabairijere cañnarã cacatirũsarã ruame yua butiuro uwiri Diore cã basapeojũgowã. Umurecõo macããcãrẽ cã basapeojũgowã yua.

14 Merẽ jicãrõ bero macãã yutea roro cabairi yutea cãã netõwã. Merẽ puga yutea carorije cabairije netõwã. Bairo canetõmiatacããrẽ, mai jicã yutea rũsacõãña camasã roro na cabaipa yutea. Catusari yutea nigaro. ¡Ayu tame! Ti yutea macããjẽ carorije merẽ baijũgaro majũ baiya.

La séptima trompeta

15 Bairi yua, ángel catusau putiwĩ. Jicã wãmo peti puga pẽnirõ cañnacãũ macããcã catusau majũ putiwĩ cã yaro putiricare trompetare. Tocãrõã yua, tutuaro busãriqũe umurecõorũ ocajowũ. Atore bairo iwũ:

“Ãmerẽ yua ti yepa macããna na carotimasĩrjẽ peticoaya.

Marĩ Quetiurau Dios jeto cã macã Mesías mena rotimasĩñami.

Ãmerẽ yua, na jeto tocãnacã rũmua rotimasĩ ãnigarãma,” ĩ ocajowũ umurecõorũ.

16 Cabutoa camasĩrĩ majã veinticuatro majũ caãna, Dios riaperũ na caruirije mena caruiãmejorerã ruame yeparũ mucũmuátĩ butiuro cã basapeowã.

17 Bairo qũĩ basapeowã Diore:

“Jãã Quetiurau Dios nipetiro carotimasĩ, jãã mena mũ ñumajũcõãña.

Mua, tirãmũrũna cañnijũgoatãcũ mũ ãniña. Ãme cããrẽ bairoa mũ ãnicõã ninucũña.

Ãmerẽ nocãrõ mũ catutuarije mena camasã nipetirore mũ jetoa na mũ roti ãnimasĩjũgoya yua.

18 Tocãnacã yepaa macããna camasã mũ asiari mure tẽejãñuwã.

Bairo mure na cateemiatacããrẽ, ãmerẽ etaya naa asiari roro na mũ caátipa rũmũ majũ yua.

Cariaricarã nipetirore na mũ caññabesepa rũmũ majũ etaya.

Bairo na ññabeseri yua, na yarã profeta majãrẽ na yaye wapa macããjẽrẽ na mũ jogũ.

Na sawapatarẽ caroa majũrẽ na mũ jogũ. Bairo mure caboetana roque ropiye tãmuogarãma.

Nipetiro mũ ya roa macããnarẽ caroa majũrẽ na mũ jogũ.

Caracarã, o penaaca caãna mũ ya wãmerẽ caĩroari majã nipetirore caroa majũrẽ na mũ jogũ.

Nipetiro na ruame mũ mena useanigarãma yua.

Ati yeparũre carotimasĩrã camasãrẽ roro caãna roquere na mũ repeyocoagu yua,” qũĩ basapeowã Diore cabutoa camasĩrĩ majã ruame.

19 Tocãrõã yua, Dios ya wii templo wii majũ umurecõorũ macãã wii jope rããncãsoarũ. Ti wiire ñiñajowũ umurecõorũ. Bairo yũ caññajoro, bauwũ ti wii rupearũre Dios ya pata rocapata ruame. Bairo cabauriurũre, tame, butiuro byro yabewũ. Butiuro busãriqũe ocajowũ. Tame, byroa cãã tutuaro majũ raawã. Yepa cãã butiuro yuguiwũ. Tunu bairoa ocaro cãrõ majũ cayũsari rupaaca ati yeparũre ñacũmuwã.

¹ Ato jūgoye ati yepa roro cabaipeere umurecōoru īñojūgoyetiwū. Bairi cabero ſiñajowū umurecōoru cabairijere tunu. ¡Tame, carōmio muipū watoapu jāñarī buiaeta nucāwō! Muipū umureco macācācūpūre jāñarē bairo bauwō. Apei muipū ſami macācācū buire peanucūwō. Tunu bairoa cō ruroa buire pesawō pesarica beto coronarē. Ti beto pūame pūga wāmo peti rurope pūga pēnirō cānacāñ majū ſnocōācūpū. ² Cō, carōmio, bairirupau caācō majū bauwō. Bairi bātioro awajarique mena cō macū cū cabuiaparo jūgoye wiſiowō. Bopacooro wiſiowō, cō macārē cūgogo jūgoye. ³ Cō berore apeye tunu umurecōoru bauīñonemowū tunu. ¡Tame, moecū marī caīñāñaeſcū ūcū dragon cawāmeſcū cajūāñ majū buiaetanucāwī! Cū pūame jīcā wāmo peti pūga pēnirō cānacā majū ruroocūmi. Ti ruroo pūame petiro pūga wāmo cārō majū jawiicūpū. Bairi tunu tocānacāāpūa āpōā beto corona quetiupau yaro ūnorē cūgowī dragón. ⁴ Bairi yua, cū pūame ſnocā itia sero cañnarē jīcā sero cārō majū cū pīcōrō mena na paabato wēēcōājowī. Bairo cū caāto, ati yeparu ſnawā ſnocā yua. Bairo ātiyaparori, carōmio camacū cutigo riaperu etanucāwī cō cotewī. Cō macū cū cabuiaripau jicoquei cūācārē cō jiya ūgarocaweyocōāgū cotei baiwī. ⁵ Tocārōā yua, carōmio macū, caimū majū buiawī. Cū pūame nipetiro ati yepaa macāñnarē quetiupau cañnirau majū āmi. Nipetiro tocānacā macāā macāñnarē tutuaro majū carotimasīpau āmi cō macū. Bairo cū cabuiaripau yua, Dios pūame cū caruirotū umurecōoru cū nejocōāwī, dragón cū ūgaremi, ī. ⁶ Bairo Dios cū caāto, cūācā paco pūame desierto cayucūmano camasā manopū ruticoámó. Dios cōrē cū cacūgaricaró, cō cū caqūēno jūgoyeti bojaricaropū acoámó. Bairi Dios cōrē topū ūgarique mena cō juátinemo āninucūgūmi. Yoaro mil doscientos sesenta rūmarī cārō majū ūgarique mena cō juátīāninucūgūmi Dios. Bairi cō pūame topū acoámó.

⁷ Tie cabairo bero, ſiñajowū tunu umurecōoru āmeo qūērīqūērē. Pūgatua āmeo qūēwā: Miguel cawāmeſcū cū yarā aperā āngelea majā cañurā mena cū āmeo qūēwī dragōrē. Dragón cūā cū yarā āngelea majā cañuena mena āmeo qūēcānamuwī Miguere. ⁸ Dragōjāā pūame tutuaro na āmeo qūēmīwā Miguejāārē. Bairāpūa na pūame na āmeo qūējīātiema Miguejāārē. Miguejāā pūame na netōnucācōāwā. Bairi yua, umurecōore na ānirotiema. Na cañniraro matū umurecōopūre merē. ⁹ Bairi dragón cabūcū, moecū āñā, wātī, o Satanás cawāmeſcū tirāmpūa cañnijūgoatacure cū wēēne rocacōājowā yua ati yeparu. Nipetiro ati yepa macāñnarē caītopairicure cū rocacōāwā. Dragón, bairi cū yarā cañuena mena ati yeparu cū wēēne rocañojocōāwā.

¹⁰ Tocārōā yua, buſarique tutuaro umurecōoru caocajorijere yū tūgowū. Bairo īocajowū:

“Āme majū Dios marī cū canetōrī rūmū etaya. Dios catutuaū carotimasī ānirī marī netōñami.

Cū macū Meſías cūā cū carotimasīrjē mena dragōrē cū netōnucācōāwī. Bairi merē Dios, cū macū mena cū carotimasīrīpau etaya.

Dios pūame cū catutuarije jūgori marī yarā ti yepa macāñnarē roro cabuſujānucū wātīā quetiupūre cū rocacōāñami.

Cū caññajogorū umurecōo, ſamii, ‘Roro ātiyama mū yarā,’ roro narē caībuſujānucūrē merē cū rocacōāñami yua.

Bairi āmea Dios marī netōpeti etamajūcōāñami.

¹¹ Marī yarā ti yepa macāāna wātīrē cū netōnucācōāñama.

Wecu nuricārē bairo caācū Cordero ti yeparu na yaye wapa cū cariīrebojariquere carii na catūgorique jūgori cū netōnucācōāñama wātīrē.

Aperã Dios yayere caquetibujari majã na caĩrĩqũerẽ cariapea catũgoricarã ãnirĩ wãtirẽ cũ netõncãcõãñama yua.

Popiye baimirãcã, uwiricarõ mano tũgoñãenarẽ bairo tũgoñãnetõcõãwã.

Dios yayere na caquetibujarije jũgori narẽ na capajãregamiatãcããrẽ, uwiricarõ mano camasãrẽ quetibujãcõã ninucũwã.

Tie jũgori ãmerẽ wãtirẽ cũ netõñama yua.

¹² ¡Tame, bairi ãmerẽ ato ãmũrecõõ macããna nipetiro marĩ ãseanito!

Ati ãmũrecõõ mena nipetiro marĩ ãseanito yua.

¡Ade tame! Bairo carõaro marĩ caãnipãurẽ ti yepa macããna catuarã roque bopacooro baigarãma.

Ria capairiya macããna cãã bairo roro bopacooro baigarãma.

Wãtiã quetiurã ãmũrecõõrni cawerõcañõjõecoatacũ ãame bairo roro na átigumi.

Petoaca peerõrũ cũ caãra yutea cacõñãrõrẽ masĩmicã, tutuaro asiarique mena ti yepa macããnarẽ roro na átigumi baipũa.

Ãmeacã jeto roro narẽ átĩ áyami baipũa ti yerãurẽ,” ¡ ocajowũ bũsãrique ãmũrecõõrni.

¹³ Bairo wãtĩ dragón ãame ati yerãrũ rocãñõjõecori yua, carõmio camacũ cãtiatacore tutuaro mena cõ ãsawĩ. ¹⁴ Bairo cõ cũ causaro ñnarĩ, Dios ãame aa yaye querãrũrĩre cõ jowĩ. Apero cayõarõrũ wãtirẽ cõ cawũrutiparore bairo ñ, cõ jowĩ. Desierto cayũmano cayõarõrũ cõ cawũrutiparore bairo ñ, cõ jowĩ aa querãrũrĩre. To cayõarõrũ Dios ãame cõ cũrĩ itia cãma ape cãma recomacã majũ ãgarique mena cõ cũ cajuátinemo ãniparõrũ cõ carutiãpeere cõ querãrũrĩ jowĩ. ¹⁵ Bairi yua, pĩno carõagon ãame cũ riserõrũ oco paio jẽñowĩ. Cũ risero mena oco jẽñorĩ ria pairiya qũẽnowĩ, cõ, carõmiorẽ tie oco mena cõ rurocacõãgn. Tiya ria cũ risero mena cũ cajẽñõataya cõ to ãmayurocacõãto ñ, qũẽnomiwĩ pĩno tiya riare. ¹⁶ Bairo cũ cajẽñõmiatãcããrẽ, Dios ãame cõ juãmi. Yerãrũ pairi õpe, õpe jẽñowĩ. Ti õperũ ria pĩno cũ riserõ mena cũ cajẽñõmiataya ãame ãmayujõ rocacõãwã. ¹⁷ Bairo Dios carõmiorẽ cũ caátibõjaro ñnarĩ bũtiorõ majũ asiacoamerĩ carõmio mena. Bairo cõrẽ pajĩãmasĩtĩñamirĩ yua, cõ yarã, cõ pããmerã carũsarã mena ãmeõ qũẽĩ ámi. Dios cũ carotirore bairo caátĩana, tunu bairoa Jesús cũ caquetibujarique cããrẽ carõaro catũgõsarã mena ãmeõ qũẽĩ ámi. ¹⁸ Bairo ácũ yua, ria capairiya tãnipũa tuacõãwĩ pĩno moecũ carõagon ãame yua.

13

Los dos monstruos

¹ Bairo cabairo bero, ññãjoroyawũ tunu ria capairiyãrẽ. Bairo yu cañãjoro, pĩno carõagon monstruo riãrũ pãmuetawĩ. Cũ ãame jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã majũ rũpõõcũmi. Tunu bairoa pũga wãmo petiro cãnacãã majũ jawiicũmi cã rũpõre. Tunu apẽyera tocãnacãrũa pesarica beto coronarẽ pesawĩ cã rũpõre. Tie cã rũpõõ riãpõa buire rorije Dios cũ caboetie cũ cañãjõrõre woaturique tusawũ. ² Cũ, monstruo, yu cañãrũ ãame yajũããrẽ bairo bauriquecũmi. Cũ rũpori cãã macãncũ macããcũ bũcõ rũpõrĩre bairo ãmũ. Tunu bairoa macãncũ yai riserore bairo riserõcũmi. Bairi yua, dragón ãame tutuariqueere cũ jowĩ monstruore. Cũ caruõro trono cããrẽ cũ jowĩ. Tutuaro rotimasĩrĩqũẽ cããrẽ cũ jomajũcõãwĩ dragón monstruore. ³ Mai, cã, monstruo ãame jĩcã cũ rũpõare roro majũ paio cãmirõcũmi. Baiõrõna, ti cãmirõ yatõcoasupa. Bairo pairi cãmirõ cãgori cũ cariacatĩriqueere ñnarĩ nipetiro ati ãmũrecõõ macããna bũtiorõ qũĩña acũacoama. Bairo qũĩña acũari yua, cũ caquetibujarique macããjẽrẽ cũ tũgõsawã capããrã camasã

cañuena. ⁴ Tunu bairoa apei dragōrē qũĩroawā. Rotimasĩrĩqũē tutuariquere monstroore cū cajoataje jũgori batioro qũĩroawā. Bairi monstroo cūārē atore bairo qũĩ basapeowā: “¡Ni ũcū monstroore bairo catutuau majũ mácūmi! ¡Ni jĩcāũ ũcū cū mena āmeoqũē netōnucāmasĩēcūmi!”

⁵ Tunu apeyera monstroo rorije cū busuo joroque cū āmi dragón. Dios cū catũgojesoetie ũnie majũrē cū busubotio joroque cū āmi. Tunu bairoa yoaro mee jāñurĩā cuarenta y dos muipua cārō majũ camasārē cū carotimasĩpeere cū jowĩ. Baiɸua, Dios puame roro cū caátĩānierē jānaoemi mai. ⁶ Bairi monstroo puame cū caátĩrotirore bairo āmi: Diore rorije majũ qũĩ busupewĩ. Dios cū catũgojesoetiere cū busuwĩ. Cū ya arua templo wii macāā arua santuario cūārē roro ĩ busuwĩ. Dios yarā umurecōo macāāna cūārē roro na ĩ botioepewĩ. ⁷ Tunu bairoa Dios ya poa macāāna caāna mena cū āmeoqũē rotiwĩ monstroore. Narē āmeoqũē jĩātiri tũnĩpũ cū rotiwĩ. Tunu bairoa nipetiro camasā poari apeye busuri majā tocānacā macāā macāāna tocānacā yepaa macāānarē cū carotimasĩpeere cū jowĩ. ⁸ Cū, monstroore nipetiro ati umurecōo macāāna Dios ya wāmerē cawoatua mána qũĩroagarāma. Dios ati yepare cū caqũēnorĩɸaɸua Cordero capajĩāecoricu ya tuti Dios mena cacatĩāniparā majũ wāme woaturica tutire cawoatuecoetana nipetiro qũĩroagarāma.

⁹ Bairi mujāā caāmoocuna ānirĩ atie quetire caroaro tũgopeoya:

¹⁰ “Bairi preso jorica wiipũ caápārā na caāmata, preso jorica wiipua āmajũcōāgarāma.

Aperā ñosēĩrcāpāĩ mena na capajĩāreparā na caāmata, ñosēĩrcāpāĩ menapua na pajĩāregarāma.”

Bairo cabairi yutea caetaro, mujāā, Dios ya poa macāāna ānirĩ cū mena jeto tũgoñatutuaya. Cū mena tũgoñawēpũña.

¹¹ To bero ñĩñaroyawu tunu monstroo ati yepa rocai cabuiaetanucāārē. Cū puame puɸaro jawiicūmi nũrĩcū corderore bairo yua. Baimicāā, moecā dragōrē bairo rorije busurique cūmi. ¹² Tunu bairoa caānijũgoatacu monstroo cū camasĩrĩjē nipetirijere cū masĩbojapeticōāwĩ yepai cawitietataacu cūā. Bairo masĩrĩ yua, monstroo caānijũgoatacu cū caĩñajoropũ ati umurecōo macāāna camasā nipetirore cūrē na ĩroarotiwĩ. Pairo cacāmirō cutacu nimicāā, cacatĩricu monstroore na ĩroarotiwĩ monstroo yepai cabuiaetaatacu puame yua. ¹³ Tunu apeye caĩñañamane ũnierē paca átĩ ĩñowĩ camasārē. Acuorijere átĩ ĩñowĩ. Umurecōopũ peero ati yepapũ to ñaatĩnucōō joroque átĩ ĩñowĩ nipetiro camasā na caĩñajoropũ. ¹⁴ Tie, apei monstroo caānijũgoatacu jũgori cū caĩñajoropũ cū caátĩ ĩñomasĩrĩjē mena camasā ati yepa macāānarē na ĩtowĩ. Tunu bairo cū monstroo na caĩroau bauriquere bairo cabauare na qũēnorotiwĩ. Paurĩ cāmirō yise mena capataecoricu nimicāā, cacaticoacure bairo cabauare na qũēnorotiwĩ. ¹⁵ Bairo cārē na caweqũēno yaparoro bero yua, apei cabero macāācū monstroo puame wericure cū catio joroque cū átimasĩwĩ. Cū, na caweatacu puame caānijũgoata monstroore ĩñacōĩrĩ na caweatacu āmi. Bairi yua, apei monstroo puame wericure cū busumasĩō joroque cū āmi. Bairo cū busurōtĩrĩ yua, noa ũna cārē cabasapeoenarē na pajĩārerotiwĩ. ¹⁶ Tunu bairoa apeyera tocānacāupurea cū ya wāmerē na wāmo cariape nũgōā, o na riapoare na woaturotio joroque āmi. Cawĩmarā, cabũtoa cūārē, paio cadinerocuna cūārē, cabopacarā cūārē, paacoteri majā, bairi na quetiuparā nipetirore bairo na woatu rotiwĩ. ¹⁷ Bairi yua, noa ũna cū ya wāmerē na riapoaru, o na wāmorũ na cacũgoeticōāta, apeye ũnierē nuni, o

wapati átimasīēma. Cū, monstroo ya wāme, o cū númerore na cacūgoepata, tore bairo noa ūna átimasīēma.

¹⁸ Bairi atiere caroaro catūgomasīrā majū tūgomasīrotiya. Bairi ni ūcū caroaro cū númerore catūgobócamasī cū caāmata, cū ya númerore quetibujaya. Ti número pñame jīcāū caūm ya ro número majū niña. Yñ roque ti númerore yñ masiña. Atore bairo niña: seiscientos sesenta y seis, niña.

14

El canto de los 144,000

¹ Cabero tunu ñiñajoroyawu oveja nurīcū macārē bairo caācū Cordero sawāmesucū Sión ūtā buropu canucūārē. Cū mena cū tūpūre capāārā camasā ciento cuarenta y cuatro mil majū bauwā. Na pñame Cordero, bairo cū Pacu ya wāme mena na riapopu sawoatuecoricarā jeto āma. ² Bairo narē ñnarī bero yua, yñ tūgowu busurique umurecōopu caatiere. Nocārō paio poero cabusurore bairo busuwu. Būpo tutuaro cū capanucūrō cārō majū busuwu. Paricaro arpare tocānacāūpua tore pari majā capāārā na capaānierē yñ tūgowu. ³ Bairi na, basari majā pñame caroa sawāma wāme basariquere basapeo āma quetiupau cū caruiro trono riapepu. Vapariñacāū caāna seres majā cacatirā bairo cabutoa camasīrī majā riapepu basapeoāma. Bairo na cabasarijere ni jīcāū ūcū basajīātimasīēmi. To caāna ciento cuarenta y cuatro mil jeto basamasīwā. Na pñame ati yepa macāāna mena macāāna Dios cū canetōrīcārā āma. ⁴ Aperā carōmia mena na rupūre roro caātiepeetana āma. Carōmio ūcō mena roro átiepesupa. Dios macū Corderore bairo caācū jetore tocānacā rūmua cū tūgousayupa. Di rūmu ūno cū aweyoesupa. Camasā ati umurecōo macāāna mena macāāna, Dios yarā caānijūgorā majū āma. Tunu bairo cū macū Cordero yarā caānijūgorā majū āma. ⁵ Tunu bairoa di rūmu ūno cabūgoroa ūtoesupa. Ñe ūnie jīcā wāme carorije caāperatana majū āma Dios cū caññajore.

Los mensajes de los tres ángeles

⁶ To bero ñiñajoroyawu tunu jīcāū ángel umurecōopu sawitēñota ácure. Bairi cū pñame yua caroa queti capetietie majūrē ati yepa macāānarē na quetibujācū baiwī. Tocānacā yepa macāāna, tocānacā masa poari macāāna, bairo tocānacā wāme apeye busuri majā, tocānacā macāā macāāna cūārē na quetibujū ácū baiwī. ⁷ Bairi yua cū, ángel pñame busurique tutuaro mena ūwī: “Dios tutuaro cū caññabesepa rūmu merē etacoaya. Bairi Dios roquere cū nucūbūgoya. Dios jetore cū basapeoya, ‘Mu, jīcāūā mu ñniña caññu majū,’ qūī basapeoya. Bairi umurecōo, ati yepa, ria capairiya, oco opee cūārē caqūēnorīcū Diore cū basapeoya,” ī busujowī.

⁸ Bairo cū caññuro bero, apeí ángel cabero macāācū cūā bairo ī busuwī: “¡Merē yua, merē yua, capairi macā Babilonia macāārē rocacōāñami Dios! Ti macā macāāna roro ati yepa macāāna camasā poarire na jūgoāma. ‘Jāārē bairo mājāā cūā mājāā rupau mena capee wāme átiepeya,’ na ūtoepewā ti macā macāāna ati yepa macāāna camasārē. Bairi āmerē yua, Dios na rei átiyami ti macāā macāānarē,” ī busuwī.

⁹ Cū berore apeí pūgarā bero macāācū ángel busuwī. Bairo ūwī: “Ni jīcāū ūcū moecū monstroore, o cū bauriquere bairo cabauu na cawerīcare cañroaure roro cū tāmno joroque cū átigumi Dios. Ni ūcū monstroo ya wāmerē cū riapopu, o cū wāmoru sawoatutotire roro cū átigumi Dios. ¹⁰ Roro majū na átigumi Dios. Aperārē use oco carorije nimarē bairo caānierē na etio joroque caācure bairo roro na átipacogumi. Nocārō caasianetōū ñniñi carorārē

carorije cū caqũēnoyurique mena roro majũ bopacooro na átigumi. Tunu bairoa peero, asufre mena asuyaro na joeregumi. Cū yarā cañurā ángelea majā bairi cū macū Corderojāārī na caññajoropũ na joeregumi Dios. ¹¹ Tie caññjē buseri pũame tocānacā rũmũa cũmarī caño cārō nicōā ninucũgaro. Di rũmũ ũno, di ñami ũno yerijārĩqũē manigaro monstrore cañroarārē. Cũ, monstro, bairi cū bauriquere bairo cabauũ na cawericare cañroarā, o cū ya wāmerē cawoaturotiricarā nipetiro tocānacā rũmũa popiye baigarāma. Di rũmũ ũno yerijāetigarāma yua,” ĩ busuwī ángel pũgarā bero macācũ pũame.

¹² Bairi majāā Dios yarā caña, ĩnetōjāñurō tũgoñatutuaya Dios mena! Cũ mena jeto tũgoñawēpũña. Cũ caroticũrĩcārōrē bairo jeto átícōā ninucũña. Jesũs cũārē tocānacā rũmũa cū quiete tũgousacōā ninucũña. Atore bairo ĩcārō tũñi cabairā roque cariapea Dios yarā majũ nigarāma.

¹³ Tocārōā yũ tũgonemowā tunu busurique umũrecóopũ caatiere. Bairo ĩroyawũ busurique: “Atie yũ caññjērē woatuya: ‘Useanirī na ámarō ato jũgoyere di rũmũ marī Quetiupũre tũgousajānaetiri cariaparā. Bairina, na cariaro beropũ cū mena useanigarāma,’ ĩ ocajowũ.”

“Bairo majũā baigarāma. Dios yaye jũgori popiye capaaricarā ānirī tocārōā yerijāgarāma. Bairo popiye na capaariquere masĩrī na ĩuatigumi yua,” ĩ busunemowī Espĩritu Santo cūā.

La cosecha de la tierra

¹⁴ Tocārōā ñiñamũgō jowũ umũrecóopũ. Bairo ĩñajopũ, ñiñaroyawũ oco buseri poa cabotiri poa majūrē. Ti poa buire carui camasocũ bauriquere bairo cabauũ cũārē cū ñiñajoroyawũ. Cũ rũpoapũ corona oro mena qũēnorĩcā beto oro betore pesawī. Tunu bairoa yisericapāi yawia caoripāi ote jericapāirē cū wāmorũ cũgowī. ¹⁵ Tocārōā apei ángel templo wiipũ witiāmī. Bairo witiari yua, busurique tutuaro mena atore bairo qũĩ awajajowī oco buseri poapũ caruire: “ĩTāmurī, mũ yisericapāi mena pajure jeya otere! Merē tiere jericapũtea etacoaya. Ti yepa macāājē ote merē batinetōcoaya,” qũĩ jowī ángel. ¹⁶ Bairo cū caññjērē tũgori, oco buseri poa buipũ carui pũame cū yise mena ati yepapũre pajure jecōāwī ati yepa macāājē otere yua.

¹⁷ Cũ cabũsuro berore, tunu apei ángel witiāmī templo wii umũrecóo macāā wiipũre. Cũ cūā yise ote jericapāi caoripāirē neamī. ¹⁸ Bairi tunu apei ángel altar mesapũ caññiatacũ witietawī. Cũ pũame peerore carotimasī, ti altar macāā peerore cacoteatacũ āmi. Bairi busurique tutuaro mena, apei ángel yisericapāi caoripāirē caneácũre atore bairo qũĩ jowī: “ĩMũ yise caoripāi mena pajure jejia oterique usere! Tipāi mena ti yepapũ caññie use weseri macāājērē pajure jejia usere. Merē ti yepa macāājē use ñimajũcoaya,” qũĩ busujowī. ¹⁹ Bairo cū caññjērē tũgori yua, yisericapāi caoripāirē cacũgou ángel pũame ati yepapũ pajurejowī. Ati yepa macāājē use weseripũ pajure jewī use oteriquere. Bairo pajurejeri bero nocārō paio usere ripegarā na cacũrō ũnopũ jeneñoetowī, tie use to ripe ecoo joroque ĩ. Tore bairo ángel cū caátie pũame bairo ĩgaro baiya: Roro popiye camasā na baio joroque Dios cū caátipeere ĩñorō baiya. ²⁰ Bairi yua, use pũame ti macā ēñotaricarō jũgoyepũ ripe ecowũ. Bairo riperique yua, use oco jericapũre paio riĩ jeto witiwũ. Pairo ũcũārō nurĩcũ caballo riseropũ caetaparo cārō majũ etawũ. Tunu bairo trescientos kilómetros cārō majũ esaro nibatawũ tie riĩ.

15

Los ángeles con las siete últimas calamidades

¹ To bero apeye ʘmʘrecóopu acʘorije cabaicõña nʘcætarijere ñiñajowu. Tame, jicã wãmo peti puga pëñirõ cãnacãu majũ ángelea majã baujaetanucãwã. Jicã wãmo peti puga pëñirõ cãnacã wãme roro na caátipee Dios na cũ carotirije mena baujaetanucãwã. Tie roro na caátipee mena merẽ Dios cũ caasarijere átirotitusagu baiwĩ.

² Tunu bairoa ñiñaroyawu ria capairiya oco tusurije iña ãmewiyoricya peero asuyaro cañiyare. Tiya tãnipure nucũroyawã camasã Dios cũ cajoatato arpare cacãgorã. Mai, na pũame moecũ monstuore, o cũ cabauriquere bairo cabauure catãgogaetibotioricarã ãma. Dios jetore bori cũ, moecũ wãme macããtõ número cũãrẽ catuecoetana canetõrĩcãrã majũ ãma. ³ Bairi na pũame Moisés ãnacũ Dios yau cũ paabojari majõcu yaye basariquere basawã. Dios macũ Cordero yaye basarique mena atore bairo i basawã:

“Nocãrõ carotimasĩ majũ mũ ãniña. Nipetirije mũ caátie ñumajũcõãña. Mũ roque Quetiupau nipetirore carotimasĩ majũ mũ ãniña. Dise mũ carotimasĩetẽ maniña.

Caria, cariapẽ majũ niña nipetirije mũ caátianie.

Nipetiro camasã poari Quetiupau Rey majũ mũ ãniña mũ roque.

⁴ Bairi, ¿noa ãna mure na uwietibujiocuti? ¿Noa ãna mure ãroari na basapeotibujiocuti?

Bairi mũ jetorea na basapeoãto. Mũ jetoa mũ ãniña cañuu majũ.

Bairi nipetiro camasã poari macããna atũri, mũ jetorea mũ basapeogarãma.

Bairi merẽ na mũ áti ãñoñupã nocãrõ tutuaro camasãrẽ mũ caátimasĩrjẽrẽ,” i basawã na pũame yua, tiya tãnipu nucũri.

⁵ Bairo na caĩbasaro bero, ñiñajoroyawu tunu. Tame, ʘmʘrecóopu Dios ya arua santuario pããnucãcoapu. Dios camasãrẽ cũ caroticũrĩqũe cañi arua majũ pããnucãcoapu yua. ⁶ Ti arua, Dios ya aruapu jicã wãmo peti puga pëñirõ cãnacãu cañiatana ángelea majã witiamá. Jicã wãmo peti puga pëñirõ cãnacãu caña jicã wãmo peti puga pëñirõ cãnacã wãme carorijere caátitusaparã majũ witiamá. Juti, lino mena qũënorĩqũë caugueri manie, caasiyarije majũrẽ jãñawã. Tunu bairoa wëñarĩcãwë, oro mena qũënorĩcãwërẽ na cotiapu esaro wëñari witiamá. ⁷ Narẽ yua, baparcãnacãu seres majã cacatirã mena macããcũ jicãu pũame jotũ bapaari oro mena qũënorĩqũërẽ na jowĩ tocãnacãpurea. Ti bapaaripure carorije, roro camasãrẽ Dios cũ caátitotijorije capũnirjẽ majũ jãñaroyawu. Dios, tocãnacã rũmua cañnicõãninucũ majũ roro cũ caátitotijorije ãmu ti bapaaripure. ⁸ Tocãrõã yua, Dios ya arua santuario pũame busejiracoápu. Dios cũ catutuarije cũ carotimasĩrjẽ cãtũ caátie majũ ãmu tie buseri. Bairi ti arua Dios ya aruare noa ãna jããmasĩema. Jicã wãmo peti puga pëñirõ cãnacãu caña ángelea majã jicã wãmo peti puga pëñirõ cãnacã wãme rorije na caátipee cabaipetiparo jũgoye ti aruare noa ãna jããmasĩema.

16

Las copas del castigo

¹ Bairi yua, to bero yu tũgojowu bũsarique tutuaro Dios ya aruapu caocajo witiirijere. Tie bũsarique atore bairo na ãjoroyawu jicã wãmo peti puga pëñirõ cãnacãu caña ángelea majãrẽ: “Maa yua, ti yepapu ánãja. Dios nocãrõ roro majũ cãrẽ caboenaerẽ cũ caátitotijorije ti jotũ macããjẽrẽ pobatowërájã ti yepapu,” i wiyoyowu Dios ya aruapu bũsarique.

² Bairo caõcajorijere tũgori yua, cañnijõgu ángel átĩ, cũ yarũ macããjẽ capũnirjẽrẽ ati yepapu pobatowëcõãjowĩ. Bairo cũ capobatowëro bero, moecũ monsturo ya wãmerẽ, bairi cãrẽ bairo cabauu wericu ya wãme cããrẽ

cawoatuecoricarã nipetirore camii boarique na etawu. Cañuetie, capñirijêrê majũ cãmii boarique na etawu.

³ Cũ berore apei cabero macããcũ ángel átí, cũ yarũ macããjê capñirijêrê ria capairiya jesaropũ pobatowêjowĩ. Bairo cũ caáto, tiya ria oco pũame rií jêñacoarũ. Camasocũ pajĩãrocaricũ riire bairo jêñacoarũ tiya oco. Tocãrõã yua, tiya macããna cacatiãnimitana rũsaricaro mano riapeticoãmá.

⁴ Cũ berore apei pũgarã bero caãcũ ángel átí, cũ cũã cũ yarũ macããjê capñirijêrê riyaa, bairi oco opeepũ cũãrê pobatowêjowĩ. Bairo cũ caáto yua, ti riyaa macããjê oco rií jêñapeticoápũ. ⁵ Tocãrõã yua, oco quetiuparũ ángel atore bairo cũ cañirijêrê yũ tũgowũ:

“Dios, mũa, cañũũ majũ mũ ãniña. Tirũmũũ cũãrê, ãme cũãrê cañnicõãninucũũ mũ ãniña.

Bairi camasãrê na carorije wapa tore bairo átiri na mũ caññabeserije ñũjãñũña. Cariapea tore bairo mũ caátimasĩpee niña.

⁶ Na majũ, mũ yarã, mũ ya poa macããnarê roro na pajĩãrewã.

Mũ yarã profeta majãrê roro na pajĩãrewã.

Bairi ãmerê mũ pũame oco rií cajêñarijêrê na etio joroque na mũ átiya na yaye wapa yua.

¡Na majũ na yaye wapa ãmerê roro tãmuoñama!” ĩ busujowĩ oco quetiuparũ ángel.

⁷ Bairo cũ caĩbusũro bero, busũrique altar mesarũ cabusũwitiirije cũãrê yũ tũgowũ. Atope bairo ĩwũ: “Dios jãã Quetiuparũ, catutuaũ majũ, bairoa mũ baiya. Caãnorê bairo cariapea jĩcãrõ tũni camasãrê na miñabeseya ãmerê,” ĩ ocajowũ.

⁸ Tunu cũ berore apei itiarã bero caãcũ ángel átí, cũ cũã cũ yarũ macããjê capñirijêrê muipũ umũreco macããcũ buire pobatojowĩ. Bairo cũ caáto yua, muipũ umũreco macããcũ pũame tutuaro peero cãrõ majũ asiwĩ. Tutuaro mena muipũ cũ caasijoereparore bairo ĩ, tore bairo ámi ángel. ⁹ Bairo cũ caáto yua, muipũ peero mena camasã roro majũ joe ecowã. Bairo roro majũ tãmuomirãcũã, roro na caátajere tũgoña yapapuari Dios pũamerê cũ tũgousajũgoema. Diore qũĩroari cũ basapeoema. Bairo qũĩroapeere, Dios cũ catũgojesoetie ũnie pũamerê roro ĩbusũwã. Dios roro na caátaje wapa roro na cũ caátiere carotimasĩ cũ caãnimitacũãrê, tore bairo roro cũ busũpaiwã.

¹⁰ Tunu cũ berore apei, bapariãnacũũ bero caãcũ ángel átí, cũ cũã cũ yarũ macããjê capñirijêrê moecũ monstroo cũ caruiropũ pobatowêjowĩ. Tocãrõã nipetiro cũ caroti ãnimasĩrĩparũ naitĩãpeticoarũ. Baunemoepũ yua. Bairo cabairo yua, camasã pũame butiuro roro majũ tãmuorĩ na ñemerõ bacarũpoturi tũni majũ wisiwã. ¹¹ ¡Tame, tocãrõ roro majũ mai tãmuomirãcũã, roro na caátiere átijãnagaema! Bairo pũame baiwã: Dios cũ caátie, roro na cãmii capñirõ jũgori nemojãñurõ umũrecoo macããcũ Diore roro majũ cũ tutimacãwã. Dios cũ caboetiere busũpaiwã.

¹² Tunu cũ berore apei, jĩcã wãmo cãrõ petiro bero caãcũ ángel átí, cũ cũã cũ yarũ macããjê capñirijêrê ria capairiya Éufrates cawãmecutiyarũ pobatowêjowĩ. Tocãrõã yua, tiya ria bopocũmu peticoarũ. Muipũ cũ cawãmuatõi caaná quetiuparã reyes tiyare na capêñanetõ masĩparore bairo ĩ yua, tore bairo ámi.

¹³ Bairo cabairo ñiñajoroyawũ tunu. ¡Tame, monstroo riseropũ, dragón riseropũ, bairi na yarũ profeta cañtopai riseropũ, itiarã majũ wãtĩ yeri pũna witiwã na riseepũre yua! Itiarã wãtĩã cañuena majũ ũmamũrê bairo cabaurã witiwã na riseepũre. ¹⁴ Na pũame wãtĩ yeri pũna cañuena majũ ãma. Átijêño

ĩnorĩqũerẽ caatĩ ĩnomasĩrã ãma. Bairi tunu ati umurecõo macããna quetiuparã reyes nipetirore na neñoráná baiwã. Dios nocãrõ carotimasĩ ya rãmu caetaro, na, quetiuparã mena jicãrõ Diore cũ ãmeo qũegarã na neñoráná baiwã.

¹⁵ Bairi mai, tũgoñanemoñijate Jesucristo ati yeparũ ãcũ marĩ cũ caĩcũriqũerẽ: “¡Tame, ati yeparũ nemo yũ caatĩ rũmurẽ, ‘Cũjãã,’ caĩã mano yajari majõcũ cũ caetarore bairo yũ etagu! Bairi ni ũcũ masacatiri yũ caetari rũmurẽ caãnicotei useanirĩ cũ ãmarõ. Carorije caãpei ãnirĩ jutii jãñapetire bairo yũ caetari rũmurẽ caroaro caãnicotei useanirĩ cũ ãmarõ. Bairo caroaro caãnicotei roro tãmuoetigũmi. Cajutii macãrẽ bairo roro bobooro cũ yũ etatãmuoetigu,” marĩ ĩ quetibũjũcũwĩ Jesús.

¹⁶ Bairo yua, itiarã caãna ũmamurẽ bairo cabaurã wãtĩ yeri pũna pũame hebreo yaye mena Armagedón cawãmecutipaũũ na neñowã reyes quetiuparãrẽ.

¹⁷ Tocãrõã yua, jicã wãmo peti pũga pẽnirõ mena caãcũ catusau ãngel átĩ, catusarije capũnirĩjẽ cũ yarũ macããjẽrẽ pobatowẽ jowĩ. Wĩno, atie marĩ cayerijorije nipetirore pobatojowĩ. Bairo cũ caãto, umurecõo macã arũa Dios ya arũa santuariopũ busarique witiwũ. Tutuaro majũ quetiuparũ cũ caruĩropũ caĩjorije ocajowũ. Atore bairo ĩ ocajowũ Dios cũ cabũsũjorije: “¡Tocãrõã to ãmarõ! Merẽ yũ átipeyo yaparoya yua,” ĩ ocajoroyawũ busarique.

¹⁸ Bairo cabũsũro bero, tocãrõã bũtioro cabũro yaberije yabewũ. Capẽ busarique ocajowũ. Bũtioro bũro cãã pawĩ. ¡Tame, ati yepa cãã netõnũcãrõ majũ yuguiwũ yua! Diwatoa ũno ati yepare camasã na caãnijũgoro berore, tocãrõ tutuaro yepa yuguiñaesupa. ¹⁹ Bairo cayuguiro yua, capairi macã Babilonia ãnatõ itia sero majũ yuguiwẽcõarũ. Tunu bairo ati umurecõorũ caãnie macãã cãã pewẽpeticoarũ. Dios, Babilonia macããna roro majũ na caãtiãnirẽ tũgoñabocãri popiye na baio joroque na átigu baiwĩ. Roro na mena asãnetõrĩ ti macã capairi macã macããnarẽ vino carorije capũnirĩjẽ majũrẽ na etio joroque caãcũre bairo roro na átibuitipacogu baiwĩ. ²⁰ Tunu bairoa areyera, riarũ caãnie yucũpoari, bairi ati macãnũcãrõ cãã yasipeticoarũ. ²¹ Tunu bairoa umurecõorũ caatie oco weta cuiri cayusuarije ati yepa nipetirore wẽwã. Tie pũame cuarenta kilos cãrõ netõrõ canũcũrĩ cuiri majũ wẽwã camasãrẽ. Bairo roro majũ tie narẽ cawẽpearo ĩnarĩ yua, camasã pũame Diore rorije majũ cũ tutimacãwã. Roro majũ na átibuitipacowĩ Dios ti macã capairi macã ãnatõ macããnarẽ yua.

17

Condenación de la gran prostituta

¹ Tie cabairo bero, atore bairo baiwũ tunu. Jicã wãmo peti pũga pẽnirõ caãnacãũ caãna, capũnirĩjẽ jicã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã bapaarire capobatowẽátana mena macããcũ jicãũ ãngel yũtu etawĩ. Bairo yũtu etari, ñiwĩ: “Tĩaya mai yũ mena. Mu ñiñõpa carõmio, caũmua mena roro caãtiepenucũõrẽ Dios roro bopacooro cõ cũ caãtipeere. Oco bui, riarũ caruioore roro cũ caãtipacopeere mu ñiñõpa,” ñiwĩ. ² “Cõ, carõo mena, quetiuparã ati umurecõo macããna reyes na ruparũ caborore bairo roro átiepenucũwã. Roro majũ cõ ruparũ cõ caãtieperije mena na átimecũõ epenucũwõ ati yepa macããna camasãrẽ. Roro áco cõ caeticũmurĩjẽ use oco mena na átimecũõ epenucũwõ camasãrẽ,” ñi quetibũjũwĩ ãngel, caũmũarẽ caepeo cõ cabairijere.

³ To bero Espĩritu Santo cũ camasĩõrĩjẽ jũgori qũẽguericarore bairo yũ caĩñarõpũ yũ caĩñaata yua, desierto camasã manõpũ yũ necoámĩ ãngel. Topũ

ñiñaroyawu jicão carõmio moecũ monstruo cajũãũ bui caruioyore. Cũ, monstruo ruame Dios cũ caññajesoetie patore cũ rupaure woaturique cacũgon ãmi. Jicã wãmo peti puğa pẽnirõ cãnacã majũ ruoocũmi. Tunu bairoa ti ruoo nipetiro puğa wãmo petiro cãnacã majũ jawiicũru. ⁴ Cõ, carõmio, monstruo bui caruiro ruame jutii cajũãpuarije apeye cajũãrĩjẽ mena asuyaro jãñarĩquẽcũmo. Tunu bairoa cõ rupaure capee wãmagariquẽcũmo: Oro mena, ãtã rupaaca caroa caasiyarije mena, ãtããcã caroa cabotirije mena wãmagawõ. Pairo tie ãnierẽ cõ rupaũru busawõ. Apeyera cõ wãmorũ copa jotũ oro mena quẽnorĩcãrũre cãgoruiwõ. Ti ruũre tocãnacã wãme carorije Dios cũ cateerije majũ jãñawã. Carorije cõ ruapũ jũgori caũmũa mena roro cõ caãtinucũrĩjẽ cũã ti ruũrũ ãnicõñarõrẽ bairo jãñawũ. ⁵ Tunu bairoa cõ riapoa buire itia wãme ãmũ woaturique caññaña manie majũ. Atore bairo i tusawũ: CAPAIRI MACã BABILONIA, CAUMHARẽ CAãTIROTIEPERã RõMIRI PACO, BAIRI NIPETIRO CAROARãRẽ CATEERIJE PACO, i woaturique tusawũ cõ riapopũre. ⁶ Tiere ãñarĩ bero yua, yũ tũgoñamasacati rocajowũ. ¡Tame, cõ ruame Dios ya roa macããna cõ capajãrericarã rii mena cũmumecũõ baiwõ! Jesús yaye quetire na caquetibũjurije jũgori cõ capajãrericarã yaye rii mena cũmumecũõ baiwõ.

Bairo cõ cabairijere ãñarĩ yũ ruame yũ acũanetõcoaru. ⁷ Bairo yũ cabairo ãñarĩ yua, ángel ruame ñiwĩ: “¿Nopẽĩ miñaacũayati, tame?” ñiwĩ. “Mai, mũ yũ quetibũjũ masĩõgũ cõ, carõmio, cõ cabaiãnierẽ. Tunu bairoa cõ carui monstruo, jicã wãmo peti puğa pẽnirõ cãnacã majũ, puğa wãmo petiro cãrõ majũ cajawiiicũcũ cũ cabaiãnie cũãrẽ mũ yũ quetibũjũ masĩõgũ,” ñiwĩ. ⁸ Bairi yua, bairo ñiwĩ: “Cũ, monstruo caroagũ, mũ cañña ruame tirũmũru atore caãnimirĩcũ niñami. ãmerẽ baiũa maami mai. ãmerẽ manimicũã, cabero caũcũãrĩ operũ caãniatacũ wãmuetagũmi, peero caũpetietorũ cũ cayasimajũũ áparõ jũgoye yua. Cũ, monstruore ãñarã, ati yepa macããna camasã quĩña acũacoagarãma. Ati umãrecõo Dios cũ caquẽnojuãgori rũmũruina Dios ya tutũru na wãme catusaena cãrẽ ãñarã, quĩña acũacoagarãma. Cũ, monstruo tirũmũrũre caãnacũ, cabero tunu caãtipũre quĩñarã, quĩña acũacoagarãma,” ñi quetibũjũwĩ ángel.

⁹ Bairi ñinemowĩ tunu ángel: “Atie yũ caquetibũjurije cabũgoro macããjẽ mee niña. Ni ãcũ cariape catũgoñarĩquẽcũcũ, catũgojĩati majũ tũgopeyorique niña: Jicã wãmo peti puğa pẽnirõ cãnacã ruoo ruame jicã wãmo peti puğa pẽnirõ cãnacã ãtã buri carõmio cõ caruirijere cõñarõ baiya. Tunu bairoa ti ruoo, jicã wãmo peti puğa pẽnirõ cãnacãũ caãna reyes quetiuparãrẽ na ãnicõñarõ baiya. ¹⁰ Bairi na, quetiuparã reyes, jicã wãmo peti puğa pẽnirõ cãnacãũ caãna mena macããna jicã wãmo petiro cãrõ merẽ yasipeticoama. Puğarã yua ruayama. Jicãũ ãme ati yũteare quetiuparũ reyre bairo niñami. Apeĩ quetiuparũ ruame mai etetiyami. Cũ, quetiuparũ, na tusau etau, yoari yũtea quetiuparũ ãniãmerĩgũmi. Yoaro mee yasicoagũmi. ¹¹ Moecũ monstruo cajũgoyepũre caãnimirĩcũ ãmerẽ camãcũ cũã quetiuparũ rey niñami. Jicã wãmo peti puğa pẽnirõ cãnacãũ quetiuparã caãna bero macããcũ quetiuparũ rey niñami cũ cũã. Cũ mena jicã wãmo peti itia pẽnirõ majũ niñama yua quetiuparã reyes. Tunu bairoa cũ, monstruo ruame aperã quetiuparã jicã wãmo peti puğa pẽnirõ cãnacãũ mena macããcũ niñami. Cũ ruame yua, yasi majũũ ácũ baiyami. Cũ tũsaye niña yua.

¹² “Apeyera tunu puğa wãmo petiro cãnacã jawii mũ caññaataje ruame aperã quetiuparã puğa wãmo petiro cãnacãũ caãnarẽ cõñarõ baiya. Na ruame mai quetiuparã reyre bairo jããetĩñama. Bairãrua quetiuparã reyre bairo na

cajããrĩ rãmurê jĩcã hora cãrõã rotimasĩgarãma. Torea bairo monstroo cũã na mena jĩcãrõ yoaro mea rotimasĩgumi. ¹³ Bairi yua, pũga wãmo petiro cãnacãũ caãna quetiuparã na majũ jĩcãrõrê bairo tãgoñãquẽnorĩ monstroo cũ carotijũgoro bogarãma. Cũ catutuarije, cũ carotimasĩrĩjêrê cũ átirotigarãma. Na pũame cũ rocare rotimasĩgarãma. ¹⁴ Bairo na, quetiuparã, monstroo mena neñarĩ Dios macũ Cordero mena ãmeo quẽgarãma. Bairo cũrê na caãmeoquẽmiatacũãrê, Cordero pũame na netõ nũcãcõãgumi. Dios yarã caãniparã cũ cabesericarã cũrê caĩroarã mena na netõ nũcãcõãgumi Cordero, na, quetiuparãrê yua. Torecũna cũ, Cordero, cabũgoro macããcũ mee niñami. Cũ roque quetiuparã quetiuparũ majũ niñami. Quetiuparã reyes quetiuparũ rey majũ niñami,” ñi quetibũjũwĩ ángel.

¹⁵ Bairo ñi quetibũjũri bero, ñinemowĩ tunu ángel: “Carõmio caũmũarê caepepaio cõ caruiataje oco mũ caĩñaataje pũame camasãrê ĩcõñarõ baiya. Camasã na caãni macãã, apeye busũri majã, tocãnacã yepaa macããnarê ĩcõñarõ baiya. ¹⁶ Bairi apeyera monstroo ya jawiire bairo pũga wãmo petiro cãrõ caãniatana quetiuparã reyes cõ, carõmio, carõore cõ teejãñũgarãma yua. Cõ rocacõãgarãma. Capee cawapacutiere cacũgomirĩcõrê yua jutii mácõ cõ átirocacõãgarãma. Bairo átiyaparori, cõ riire ugarecõãgarãma. Bairo átiri cõ ãnacõ riĩ carũsaata, peerorũ joere peyocõãgarãma yua. ¹⁷ Dios pũame cũ caborore bairo na átio joroque ĩ, na yeripũ tore bairo na átirotigumi. Bairo cũ caátirotiroi yua, jĩcãrõrê bairo tãgoñãrĩquẽ cutiri, reyre bairo na caãnierê jãnacõãgarãma. Monstroo jetore yua, na carotimasĩmiatajere cũ átirotigarãma. Dios tore bairo na caãto, cũ cabori yũtea capetietarorũ tore bairo átijãnagarãma. ¹⁸ Bairi cõ, carõmio, mũ caĩñaataco pũame capairi macãrê nicõñaõ baiyamo. Cõã niñamo Babilonia capairi macã. Ti macã pũame ati yepa macããna reyes quetiuparãrê roro na átio joroque ápũ carorijê ti macã macããjê mena yua,” ñi quetibũjũwĩ ángel caróo carõmio yũ caĩñaataco cõ cabairijere.

18

La caída de Babilonia

¹ Atiere yũ cũ caquetibũjũro bero, ñiñajoroyawũ apei ángel mũnũrecóorũ caruiacũre. Tutuaro carotimasĩ majũ ãmi. Bairo cũ catutuarije, cũ caasiyabatorije pũame ati yepare busuta cũmuetawũ yua. ² Cũ yua, busũrique tutuaro mena atore bairo ĩ awajajowĩ:

“jMerê yasicoaya, merê yasicoaya capairi macã Babilonia ãnatõ!

jCarorã, wãtĩ yeri pũna na caãni macã jẽñacoaya!

Capããrã carorã caãno cãrõ na caãni macã majũ jẽñacoaya.

Carorã waibũtoa moena, masateeri majã na caãni macã jẽñacoaya.

³ jTame, roro majũ baiwã ti macã macããna!

Roro ti macã macããna na rupã caborore bairo na caátie mena ati mũnũrecóo macããna camasã poarire na átimecũdwã.

Na caátie na ugaripeao joroque roro na átijũgoyecũma ti macã macããna.

Carõmia caũmũarê na caátiepemecũdõrõrê bairo ti macã macããna cũã ati mũnũrecóo macããna reyes quetiuparãrê roro na átijũgoyecũma.

Tunu bairoa nuniwapatari majã cũã Babilonia macããna roro na caátie wap-atirerije mena jũgori paio cadinerocũna majũ jẽñawã,” ĩ busũwĩ ángel.

⁴ Tunu apei mũnũrecóorũ cũ cabũsjorijere yũ tũgowũ. Bairo ĩ ocajowũ: “Mũjãã, yũ yarã, yũ ya roa macããna caãna tãmurĩ witiya ti macããrê.

Ti macārē āmericōāña tocārōā. Mųjāā cūā ti macā macāāña na caátiere mųjāā ĩñacōrē.

Bairo narē ĩñacōrī roro mųjāā caápata, mųjāā cūā roro tie wapa mųjāā tāmnoogarā.

Roro ti macā macāāña na caátie wapa na catāmnoorījē mųjāā etare.

⁵ ;Tame, paio mųjū ĩñña roro na caátīñajē cutie ti macārē!

Bairo roro na caátie pųame ĩcā puti jeneñoata, umęcóopų tujuaetaro cārō mųjū etabujioro.

Bairo roro mųjū na caátiere ĩñarī na yaye wapa na rei átiyami Dios yua.

⁶ Bairi ti macā macāāña aperārē roro na caátatore bairo roro na tāmnoáto na cūā āmerē.

Narē roro na caátibuitiricaro netōjāñurō buipearo roro na tāmnoáto ti macā macāāña.

Aperārē pūnietirā na caqūēnorīqūē ocore pųgani cārō nemojāñurō pūnirījē átiri na tūrārē bairo roro na ása na cūrē na yaye wapa.

⁷ Ti macā macāāña roro tūgoñarīqūē cutiri tūgoña botiowā.

Camecūrārē bairo tūgoñarīqūē cutiri yua, na caborije netōjāñurō apeye ũnierē wapatirewā.

Tore bairo na caátieperica tānia na cūā roro popiye tāmnoorī na yapapuáto āmerē yua.

Bairāpųa, atore bairo ĩ tūgoñamigarāma na yeripų: ‘Atoa caroaro mųjū jāā ānicōāña.

ĩcāō quetiupao reina cō caruirore bairo caroaro mųjū jāā āñiña.

Carōmio cawapeaore bairo mee jāā āñiña.

Bairi di rāmų ũno roro jāā tāmnoetigarā,’ ĩ tūgoñamigarāma.

⁸ Bairo na catūgoñabotiorije jūgori yua, ĩcā rāmų capee roro na catāmnoopee na etagaro:

Riarique, bopacooro tāmnoorīqūē, aųa riarique na etagaro.

Peero mena joe ecogarāma. Dios roque na netōrō catutuauų mųjū niñami.

Cū, Dios, Quetiupau mųjū caācū āñirī roro na tāmno joroque āmerē na átiyami yua,” caĩquetibujorije busuriquere yų tūgowų umęcóopų.

⁹ Bairi Babilonia macā macāāña mena roro na rupau caborore bairo caátiepericarā quetiuparā ati yepa macāāña reyes ti macā cayasiro ĩñarī otimacāgarāma. Na caborije netōjāñurō cabogoro apeye ti macā macāājē ē cawapati eperericarā nipetiro ti macā yasiro caųbusewāmúátiere ĩñarī bopacooro otimacāgarāma. ¹⁰ Bairo ti macā roro caųyasirijere ĩña uwiri yua, jōpūā tuacōāgarāma. Topųa tuari atore bairo ĩgarāma:

“ĩAde tame, roro bopacooro mųjū Babilonia capairi macā ānatō tāmnoña yua! Catutuari macā cañimiata macā roro mųjū āmerē tāmnoña yua.

‘Roro mųjū baigarō ti macā,’ marī caĩtīpųaure ti macā cayasipee etaya yua,” ĩ otisagarāma.

¹¹ Aperā nuniwapatari mųjā ati yepa macāāña cūā torea bairo ĩ yapapuarāma. Bopacooro cabairijere ĩñarī ti macārē otimacāgarāma: “Marī canuniñesēārījērē noa ũna wapatienama yua,” ĩrā, butioro ti macā ānatōrē otisagarāma. ¹² Na pųame atiere ti macārē nunirī wapatanucūñupā: Orore, āpōā platate, ũtā rupaaca caroa cabaurijeacarē, ũtā caroa cabotirije perlare, jutipāirī caroa mųjū lino mena qūēnorīqūērē, jutii cajūāpųarijere, jutii caroa esemenirījē, cajūārījē cūrē caāno cārōrē nuninucūñupā. Tunu bairoa yucų caroa cajutiñurījē cūrē caāno cārō nuninucūñupā. Tunu bairoa apeyera marfil mena caroa mųjū paaqūēnorīqūērē, yucų caroa mena qūēnorīqūērē, ũtā bronce mena qūēnorīqūērē, āpōā hierro mena qūēnorīqūērē, apeye ũtā mármol na cañrījē mena na capaaqūēnorīqūē ũnie caāno cārōrē nuninucūñupā

ti macāpære. ¹³ Tunu torea bairo nuni ñesēānucūñupā ūgarique cūārē: Ūgarique canela cawāmecutiēre, ūgarique jāasuriq̄ue cajutiñuriñjērē, apeye cajutiñuriñjē werea ūnie cūārē, o apeye caroa cajutiñuriñjē ūnie mirra cūārē, tunu bairoa wāmagarā rupaa turique cajutiñuriñjē cūārē nuni ñesēānucūñupā. Bairi tunu etirique ūse ocure, ūgarique roariq̄ue ūsere, trigo wetare, bairi trigo carupa rupaa cūārē nuni ñesēānucūñupā. Torea bairo nuni ñesēānucūñupā: Waibatoa caapeye ūmarā cūārē, wecua oveja nuricārā cūārē, caballoo cūārē, caat̄uri rupaa caballoo na caūmarī rupaa cūārē nuni ñesēānucūñupā. Bairi, tame, camasā paacoteri majā ūna cūārē moenarē bairo na wapatiepe ñesēānucūñupā. Tore bairo na canuniñesēā nucūmiriñq̄ūrē ti macārē dope bairo nunimasīētīgarāma yua.

¹⁴ Bairo na, canunimasīētīparā āniri ti macāp̄u canuni wapatamiricārā yua, atore bairo i otīusagarāma ti macāā ānatōrē:

“iAde tame, mujāā Babilonia macāāna mujāā yasimajūcoaya āmerē yua!

Yuc̄urica caroa majū mujāā caugajesorijere bairo caroa mujāā cacūgomiataje cūā yasipeticoaya āmerē yua.

Nipetiro paio cawapacutie mujāā cawapatamiataje, bairi caroaro jesoroa mujāā cacūgōanimiataje cūā yasipetimajūcoaya.

Tame, tie p̄gani baunemoetigarō,” i usagarāma, ti macā ānatō cayasiro ñnarī yua.

¹⁵ Bairi tore bairo na cacūgorijere canuniwapataricarā, o aperā ti macā jūgori paio cadineroc̄na majū cajñnaricārā cūā, jōpūā ti macā cayasiro ñnarī otī usagarāma. Roro majū ti macā ānatōrē Dios cū caatīyasiorijere ñnauwiri jōpūā bopacooro ti macā ānatōrē otī usagarāma. ¹⁶ Bairo īgarāma:

“iAde tame, roro bopacooro majū capairi macā ānatō tām̄oña yua!

Ti macā caroa macā majū nimiap̄u.

Carōmio, caroa jutii lino mena q̄ñeñoriñq̄ūrē cajñnaruiore bairo caroa macā nimiap̄u.

Jutii cajūāpuarije, caroa cajūāñjē cajññarē bairo nimiap̄u.

Carōmio, caroa oro mena, perla mena, bairi ūtā cabotiri rupaaca mena cawāmagaatacore bairo caroa macā nimiap̄u ti macā.

¹⁷ Bairo caroa macā majū nimirōcūā, jāmerē yua, caāno t̄saroa ti macā caānimiataje capee cawapacutie mena jicārōā yasicoyā!” i usagarāma, ti macā cayasiro ñnarī yua.

Tunu bairoa nipetiro ria capairiya macāā cūmuu capaca cūmuu quetiuparā, aperā ria capairiya t̄nirē riap̄u caāñesēārī majā, aperā ti cūmurē paacoteri majā cūā jōpūā tuari ñna ānigarāma. Nipetiro riap̄ua tocānacā r̄m̄ua tuari capaocōā ninucūrā roro cabairijere ñnarī jōpūā ññajocōā nigarāma. ¹⁸ Bairo ti macā ānatō caūrjē buserire ñnarī, atore bairo i awajagarāma: “iDi macā, ape macā, caroa macā capairi macā majū to āñuparī? iDi macārē i cōñamasīā mano!” ¹⁹ Bairo i yapapuari yua, na r̄p̄oa buirire ōwārē maapeogarāma. Butiro bopacooro ti macā ānatōrē otī macāgarāma. Bairo i otīawajagarāma: “iAde tame, roro bopacooro majū capairi macā ānatō tām̄oña yua!

Ti macā jūgori nipetiro marīā riare cūmuu mena cañesēārā paio marī wapatanucūwā.

Ti macā caānie cawapa pacarije mena paio marī wapatanucūwā.

iĀmerē yua, caāno t̄saroa, ‘Roro majū baigaro ti macā,’ marī caīētīp̄are ti macā yasicoyā!” i otīusagarāma, ti macā cayasiro ñnarī yua, ñi quetibujawī āngel.

²⁰ Bairo ñi quetibuj̄u yaparori bero, bairo ñnemowī:

“Bairi mujāā, ūm̄urecōo macāāna, ti macā cayasiro jūgori āmerē ūseaniri āña. Mujāā nipetiro Dios ya poa macāāna ūseaniri āña āmerē.

Mujãã, apóstolea majã, bairi profeta majã cûã useanirĩ ãña.

Ti macã macããna mujããrê roro na caátaje wapare âmerê Dios caroaro mujãã âmebojayami.

Bairi caroaro useanirĩ ãña mujãã nipetiro yua, ti macãrê cû cayasioro jûgori,”
ĩwĩ ângel.

²¹ Tocãrõã yua, jïcãũ ângel catutuaũ majũ buiaetari jïcã ùtãrê newãmũojowĩ. Ëtã oricare wãĩãrïcãrê bairi tii caãniarê newãmũojowĩ. Tiare yua ria capairiyapũ werocañua jori, atore bairo ïwĩ:

“Tia ùtãrê bairo ti macã capairi macã Babilonia ânãtõ riapũ rocañua rujoecogaro.

Pũgani baunemoetigaro yua.

²² Bairi yua ti macã átãwããrĩpũ di rãmũ ùno arpare parique ùnie, tõrõã putirique ùnie o trompeta mena putirique ùnie basa ocaro ocajoetigararo.

Tunu bairoã tocãnacã wãme caroa ùnierê capaaqũẽno ânimirïcãrã cûã jïcãũ ùcũ manigarãma.

Tunu bairoã ti macã macããna ùtã tii na caorica wãĩã ocajonucũrĩqũẽ ùnie cûã tũgonemoa mano yua.

²³ Tunu bairoã jïcã ùno jĩñaworica caũbusuworije ùnie cûã bauetigararo ti macãrê.

Tunu bairoã na cawãmõjyari rãmũ caãno na caboserãmũ qũẽnoawaja âninucũataje ùnie cûã ocajonemoetigararo.

Nipetiro ti macã macããna na causeanimiataje manigararo yua.

Ti macã macããna nuniwapatarĩ majã ati yepa macããna catutuarã majũ caãnimirïcãrã na caãnimiatacũãrê, ti macã yasicoagararo.

Na pũame roro majũ camasãrê na ïtoepewã.

Ati yepa macãã poari nipetiro camasã poarire carorije na camasĩrĩjê mena na ïtoepewã.

Bairi ti macã macããnarê na reyami Dios yua,” ï busuwĩ ângel.

²⁴ Ti macã Babilonia macããna roro majũ Dios yarã profeta majãrê, bairi Dios ya poa macããna caãna cûãrê na pajĩãre âninucũñupã. Nipetiro ati yerapũre capajĩãecoricãrã cûãrê Babilonia macããna jetoa tore bairo roro na ásupa.

19

¹ Cabero yũ tũgoroyawũ capããrã ùmũrecõopũ busurique tutuaro mena na caĩocajorijere. Atope bairo ï ocajowã:

“¡Marĩ Quetiupaũre cû marĩ basapeoto! Marĩ Quetiupaũ marĩrê canetõũ majũ niñami.

Marĩ Quetiupaũ Dios, nocãrõ cañũ nipetiro netõrõ catutuaũ majũ niñami.

² Cũ, Dios roque caãnorê bairo cariapea jïcãrõ tũni camasãrê caĩñabesei niñami.

Bairi cariapea Babilonia macãrê rocayami yua âmerê.

Ti macã macããna roro majũ na caátĩãnie mena ati yepa macããna camasãrê na royetuwã.

Dios yarã paacoterĩ majãrê ti macã macããna na capajĩãrerique wapa âmerê na âmebojayami Dios.”

³ To bero ïnemowã tunu:

“¡Marĩ Quetiupaũre cû marĩ basapeoto!

Ti macã Babilonia macã caũrĩjê buseri tocãnacã rãmũ busewãmucõã ninucũgaro,” ï busuocajowã ùmũrecõopũ.

4 Bairi yua, cabutoa camasĩrĩ majã veinticuatro majũ caãna, bairi aperã cacatirã seres majã baparticãnacãũ caãna cãã Diore butiuro qũĩroawã. Yerapu ñigãtu cũmuãti, cũ caruiro tronopũ carui Diore butiuro qũĩroawã. Bairo qũĩroarã atore bairo ïwã: “¡Bairoa to baiãto! ¡Marĩ Quetiupaure cũ marĩ basapeoto!” ïwã. 5 Bairo na caĩrĩpaure yua busurique Dios cũ caruiro tronopũ caatie atore bairo ï ocajowũ: “¡Nipetiro mujãã, cawĩmarã, bairi cabutoa cãã marĩ Pacu Diore cũ basapeoya! Nipetiro mujãã cũrẽ caĩroarã, cũrẽ canucũbugori majã cũ basapeoya,” ï ocajowũ busurique.

La fiesta de las bodas del Cordero

6 To bero yu tãgonemowũ tunu capããrã camasã busurique pairo mena na cabusocajore bairo caĩrĩjẽrẽ. Poero pairo cabusocajore bairo busuwũ. Bupo parique pairo tutuaro mena cabusurijere bairo tutuaro caocajorãrẽ yu tãgowũ. Bairo ï ocajowã:

“¡Marĩ Quetiupaure cũ marĩ basapeoto!

ãmerẽ marĩ Quetiupaũ Dios ñe ñnie carasaecu catutuaũ majũ cũ carotimasĩjũgoroi cũ marĩ basapeoto.

7 Cordero ya bose rũmũ merẽ etacoaya.

Cũ yarã cũ ya poa macããna mena cũ caãnipa rũmũ etacoaya.

Jicãũ caũmũ cũ cawãmojiyari rũmurẽ bairo bose rũmũ etacoaya yua.

Cũ ñumo caãnipaore bairo Cordero yarã caroaro qũẽnoyurã átiyama.

Bairi ãmerẽ marĩ useanito.

Marĩ yeripũ tãgoña useanirĩ cũ marĩ ïroãto.

8 Jicãũ ñumore bairo caãna Cordero yarã pũame caroa jutii lino mena qũẽnorĩqũẽ, caũguerĩ manie, caasyarijere jãñarã átiyama.

Bairina, tie jutii caroa majũ lino mena qũẽnorĩqũẽ pũame Dios yarã caroarã caãna roro caãperã na caãnajẽ cutiere ïcõñarõ baiya,” ï busocajowã umãrecóropũ.

9 To bero ñiwĩ tunu ángel: “Atie Dios cũ caĩrĩjẽrẽ woatuya: ‘Useanirĩ na ãmarõ noa ñna Cordero cũ cawãmojiyari bose rũmũ caãno na capiijoricarã pũame;’” ñiwĩ. Tunu ñinemowĩ ángel: “Atie mũ cawoatujeataje cariapea Dios cũ cabusurije majũ ñiña,” ñiwĩ.

10 Bairo cũ caĩrõ, yu pũame yu rupo patuuri mena yu etanumuwũ ángel ruroi tũpũ, qũĩroagu yua. Bairo yu caãto ññarĩ, bairo ñiwĩ: “Tame, yure tore bairo ãpericõãña. Yu cãã murẽã bairo caãcũ Dios yu cũ paabojari majõcu yu ãniña. Mũ yarã aperã Jesús yaye queti cũ caquetibujucũrĩqũẽrẽ cajãnaenarẽ bairo yu cãã Dios paabojari majõcu yu ãniña. Bairi yure ïroaeticõãña. Dios roquere tore bairo qũĩroaya,” ñi quetibujuwĩ ángel.

Tie Jesús cũ caquetibujucũrĩqũẽ pũame caroaro jicãrõ tũni profeta majã Dios yarã na quetibujũ masĩõ joroque caãtie ñiña.

El jinete del caballo blanco

11 Cabero umãrecóropũ capãnacãetarore ñiñajowũ. Bairo umãrecóropũ capãnacãetaro yua, jicãũ caballo caboti majũ, cũ bui capesau camasocũ mena baujaetanãwĩ. Cũ, caballo caboti bui capesau pũame atore bairo wãmecumĩ: “Cũ Caĩrõrẽã Bairo Jicãrõ Tũni Caácsũ, Caãnorẽ Bairo Cariape Caácsũ,” wãmecumĩ, pũga wãme. Caroaro cariape carotimasĩ cariapea cũ wapana cããrẽ caãmeoqũẽmasĩ ãnirĩ tore bairo wãmecumĩ. 12 Cũ, caballo bui capesau caapee pũame peero caũwiritirije cãrõ pairo asiyawũ. Cũ rupo buipũre capee quetiupaũ cũ capesarije ñnie coronarẽ pesawĩ. Tunu bairoa jicã wãme woaturique camasiã manierẽ cãgowĩ. Cũ jeto tie woaturiquere

masiŵi. ¹³ Tunu bairoa jutiuro riipɔ catuatore jāñawī. Cū wāme yua atore bairo woaturique āmu: “Dios Yaye Quetire Caquetibujari Majōca” wāmecumi. ¹⁴ Cū berore cū usawā pajīārī majā umarecō macāāna. Juti caroa caugueri manie lino mena qūēnorīqūē cabotirije majūrē jāñawā. Na cūā caballo cabotirā bui pesari cū usawā. ¹⁵ Cū riseropɔ ñosērīcāpāī caoripāī majūrē cūgowī. Tipāī mena ati yepa macāāna camasā poarire cū cacāmitupapāī āmu. Tipāī cacāgon ānirī tutuaro jīcārō tūni rotimasī ānigumi. Use ocore ripe jei, cū rɔpori mena tutuaro pea abori caācure bairo tutuaro na átiri na iñabesegumi camasārē. Roro majū na átigumi. Aperārē use oco carorije nimarē bairo caānierē na etio joroque caācure bairo roro na átīpacogumi. Dios nipetiro carotimasī ñe ūnie carusaecu asiari tore bairo cū caātīrotirijere na etio joroque átigumi. ¹⁶ Cū, caballo caboti bui capesau pɔame jutiuro cayoaro cū cajāñarō, cū isepɔto buire atore bairo woaturique cūgowī: QUETIUPARĀ CAĀNA QUETIUPAϠ MAJŪ NIÑAMI, QUETIUPARĀ REYES QUETIUPAϠ REY MAJŪ NIÑAMI, ī woarique tusawɔ cū isepɔto buire.

¹⁷ Tie bero ñiñaroyawɔ tunu jīcāū ángel muipɔ umareco macāācū tɔpɔ canucūūrē. Cū pɔame busurique tutuaro mena nipetiro aa majā ūna carīi caugarā cawurārē na awaja piineñojowī. Bairo na īwī: “¡Tiaya, neñarasā mujāā cūā! Dios paio cū caugarique pajīārījērē ugarasā. ¹⁸ Quetiuparā reyes, bairi pajīārī majā quetiuparā riire ugarasā. Tunu bairoa caūmna catutuarā rii, caballo rii, bairi caballo bui capesamiatana rii cūārē ugarasā. Nipetiro Dios cū careparā riire ugarasā. Paacoteri majā, bairi na quetiuparā, cawīmarā cabutoa cūā nipetiro riire ugarasā,” na ī piineñojowī ángel cawurā ugari majārē.

¹⁹ Bairo cū caīrō bero yua, ñiñajowɔ. Tame, moecū monstruo, bairi quetiuparā reyes ati yepa macāāna cūā na ūmna pajīārī majā mena neñarā baiwā, pajīāgarā. Caballo caboti bui capesau, cū ūmna pajīārī majā mena caācūrē cū āmeo qūēgarā, neñarā baiwā. ²⁰ Bairo na caneñarō yua, caballo caboti bui capesau pɔame moena pɔugarārē na ñewī. Monstruo, bairi apei cū yau profeta mee caācū caītopai mena na ñewī. Mai, cū, profeta caītopai pɔame caīñaña manie caacɔorije ūnierē monstruo cū caīñajoropɔ camasārē caāti iñorīcū āmi. Tie cū caāti iñomasīrījē mena, cū, caītopai pɔame camasārē caītoepericu āmi. Bairo na iñori yua, monstruo ya wāmerē na riapoa, o na wāmorɔ na cawoaturotiricu āmi. Tunu bairoa cū caātījēño iñomasīrījē jūgori cū monstruore bairo cabauɔ na cawericu cūārē na iñoa joroque caātacu āmi. Bairi yua, monstruo cū caītopai mena pɔugarāpɔrea na ñerī peero capairira caūrɔpɔ na weenerocañuacōā jowī caballo caboti bui capesau pɔame yua. Cacatīrārēā ntabucurare bairo azufre mena asuyaro caūrīgarɔ na recōāwī yua. ²¹ Bairo narē na reyparori bero yua, aperā, na ānana mena caneñamiatana pɔamerā caballo caboti bui capesau cū riseropɔ cawitiripāī yise mena na pajīarepɔyocōāwī. Bairo cū capajīarērā camasā rii ānajērē yua nipetiro ugari majā cawurā ugarepɔyocōāwā. Aa ūna, yucaa ūna na rii ānajērē ugarepɔyocōāwā yua.

20

Los mil años

¹ Bairo cabairijere yɔ caīñarō bero, ñiñajowɔ tunu apei ángel umarecōopɔ caruicāre. Ope caūcūārī opere pāārīcārō llavere cūgori ruiamí. Āpōāwē

jiyaricawē cadena cūārē cū wāmoru nerī ruiami. ² Tiwē cū cacūgoriwē cadenawē mena dragōrē cū jiyawī. Moecū āna caroagou cabucu cañijūgoatācu wātī, o Satanás cawāmesucure cū jiyawī yua ángel. Yoaro mil cūmaarī cārō majū cū jiyacūrocau āmi, camasārē tocānacā yūtea cū caītoetiparore bairo ī. ³ Bairo cū jiyari bero yua, ope caūcūārī opepu cū rocajājocōāwī. Bairo cū rocajājori ti ope jopere nebiatucōāwī. Nebiaturi bero, ti jopere apewe ūnie mena jūgoo biatucōāwī usuro majū yua. Mil cūmaarī cārō majū mai yoari yūtea atī yepa macāāna camasā poarire cū caītoetiparore bairo ī, tore bairo cū āmi. Bairo mil cūmaarī canetōrō bero majū yua, cū pāāwiyogūmi tunu. Bairo cū pāāwiyomicūā, yoari yūtea cū ānirotietigūmi. Yoaro mee cū rocamajūcōāgūmi.

⁴ Niñanemoroyawu tunu trono ruirique capee cañnierē. Tie ruiriquepu caruirā cūārē na ñiñaroyawu. Na pūame camasīrī majā, camasārē ñiñabese masīrīqūērē caupaátana carotimasīrā āma. Tunu bairoa ñiñaroyawu Jesús yaye queti jūgori aperā na carūpoa patarericarā yeri ānajērē. Jesús yaye queti bairi Dios yaye caroa quetire caroaro na catūgousarije jūgori na capajīārericarā ānana yerire ñiñawā. Na ānana pūame monstruo, bairi cārē bai cabau na cawericu cūārē caīroaetana āma. Tunu bairoa cū monstruo wāmerē na riapoapu o na wāmoru cūārē cawoatuecoetana āma. Na pūame na capajīārīcārā nimirācūā, Dios cū cacatioricarā majū āma. Na cūā Jesucristo mena mil cūmaarī majū camasārē carotiāni masīparā āma. ⁵ Mai, aperā Cristo yarā cariaricarā cañnarē na catioemi Dios. Mil cūmaarī canetōrō bero roquere nipetiro na cationemogūmi yua Dios. Mai, na pūame Cristo yarā, Dios cū cacatiojūgorā majū āna baiwā. ⁶ ¡Bairi useanirī na āmarō noa ūna Dios cū cacatio jūgoripaure cacatioecoricarā yua! Bairina merē Dios ya poa macāāna mena macāāna cañnīparā majū tuagarāma. Bairi useanirī na āmarō. Merē yua na pūame pūgani cārō carianemoetiparā tuacōāgarāma. Pūgani caria memorārē bairo baietigarāma. Dios yarā sacerdotea majū roque tuagarāma. Cristo yarā sacerdotearē bairo caāna majū tuagarāma yua. Bairo catuarā ānirī Cristo mena jīcārō, mil cūmaarī majū camasārē na quetiuparārē bairo na rotimasī ānigarāma.

Derrota del diablo

⁷ Bairo mil cūmaarī canetōatato bero, Satanás wātī pūame preso joricu cañniatacu preso wiyocogūmi. Ti ope caūcūārī opepu cañniatacu pāāwiyocogūmi tunu. ⁸ Bairo ti opepu cañniatacu witietarī, atī yepa macāāna nipetiropu caāna camasā poarire na ītoñesēūāgūmi. Gog apeī Magog cawāmesuna cūārē na ītoñāgūmi. Na yarā pajīārī majā mena neñarī pajīāgarā na coteáto ī, tore bairo na ītoñāgūmi. Gog apeī Magog yarā pajīārī majā pūame capāārā majū nigarāma. Ria capairiya paputiro macāājē paa tūni majū capāārā nigarāma.

⁹ Bairi na, nipetiro yua, atī yepa jesanācā petiropu ēñota āmejoregarāma. Dios ya poa macāāna na cañnīpaurire ēñotagarāma. Dios ya macā cū camairī macārē ēñotamigarāma. Bairo na caēñota āmejoremiatascūārē, Dios pūame upurecōo macāā peero mena na ñojoere peyocōāgūmi. Jīcāū ūcū rūsaricaro mano na joerepeyocōāgūmi wātī Satanás cū caītoatanarē yua.

¹⁰ Bairo narē caītomiatacu wātī pūame yua utabucra azufre mena caūrīrapu rocañūaocogūmi. Monstruo apeī caītopai profeta mena na cū caweneroca ñuajoricaropna cū cūārē cū rocagūmi Dios. Tira caūrīrapna yua tocānacā rāmna, ñamii caāno cārō bopacooro tāmuocōā ninucūgarāma. Di rāmū ūno yerijāetigarāma.

El juicio ante el gran trono blanco

¹¹ Cabero ñiñajowu tunu ruiricaró trono capaire. Quetiupau cū caruiro cabotirore ñiñajowu. To ruiricarore carui cūārē cū ñiñajowu. Bairo topu carui riapē cū cañarōā yua, ati yepa bairi umarecōo cūā peticoapu. Caño tusarōa yua yasimajūcoapu. Pūgani noo ūporu baunemoepā. ¹² Bairo cabairo yua, tocārōā ñiñaroyawu cariaricarā ānanarē. Quetiuparā rotiri majā cañimajūrā, aperā paacoteri majā ūmarē bairo caāna cūārē na ñiñaroyawu. Quetiupau cū caruiro trono riapere nucūwā. Bairo na canucūrō papera tutiirire pāāwī Quetiupau pūame yua. Ape tuti cacaticōānīparā Dios yarā na caño cārō na wāmerīrē cū cawoaturica tuti cūārē pāāwī. Bairo ti tutiirire pāārī bero yua, ti tutiirīpu na caátaje woaturique nipetirijere ñacōñarī na ñābesewī. Dope bairo caroaro na caátaje, o roro na caátaje cūārē jīcārō tūnia na ñābesewī nipetiro cariaricarā ānanarē yua. ¹³ Bairi ria capairiyapu oco mena jūgori cariaricarā cūā catiri topu āma. Ati yepa jesaropu cañimīrīcārā cūā merē catiri topu āma. Bairi ria cariaricarā, aperā ati yepapu cariaricarā cūā nipetiro topu jeto nicōñapeticōwā. Na, nipetirore Quetiupau pūame dope bairo caroaro na caátaje, o roro na caátaje cūārē jīcārō tūnia na ñacōñarī na ñābesewī. ¹⁴ Cabero riaricaró cawāmecutore, bairi cariaricarā na caño cūārē azufre mena caūrīrapu recōāwī Dios. Pūgani cārō marī cariaetiparore bairo ī, peeropu recōāwī yua. Bairi ti peeropu caānā pūame cacatitunurīcārā nimirācā, pūgani carianemōrārē bairo baiwā. Jīcāni riari bero, tunu roro popiye rianemōrīcārō āmu ti peero. ¹⁵ To azufre mena caūrīrapu cacatīānīparā wāmerē woaturica tutīpu cawāmetusaena pūamerē na reñuajocōāwī Dios. Topu tocānacā rūmua popiye boracooro tāmuocōā ninucūgarāma.

21

El cielo nuevo y la tierra nueva

¹ Bairo tie cabaipetietaro bero, ñiñawū yua cawāma umarecōore. Tunu bairoa yepa cūārē cawāma yepa majūrē ñiñawū. Cañijūgorica umarecōo, bairi cañijūgomirīcā yepa cūā cayasipetiātato bero āmu. Ria capairiya, ria puto cūā yasicoapu. Bairi tie cañijūgomirīqūē cabucu umarecōo cabucu yepa cūā tocārōā mamu yua. ² Tunu bairoa ñiñaroyawu macā caroa macā majūrē. Ti macā pūame cawāma macā Jerusalén āmu. Dios cū cañīajoro umarecōopu caruiatīata macā majū āmu. Caroaro qūēnoyu peyocōārīcā macā āmu. Jīcāō carōmio cō manapu cañīpūare caroa jutii jāñarī cō caceterore bairo caroa macā majū āmu. ³ Tocārōā yu tūgowu tutuaro busurique quetiupau cū caruiro tronopu caatīere. Atore bairo ĩjoroyawu busurique: “Āmerē Dios camasā mena ñiñami. Na mena tocānacā rūmua nicōā ninucūgumi. Na, camasā, cū yarā cū ya poa macāāna nigarāma. Cū, Dios, cū majūā na Quetiupau Dios nīgumi. ⁴ Cū, Dios pūame nipetiro na caapee ocore paaregumi. Bairi yua, narē di rūmū riarīque manīgaro. Boracooro bairīque, otīrique cūā manīgaro. Roro pūnirō tūgoñarīqūē ūnie cūā manīgaro yua. Cajūgoyeru nipetiro wāme roro bairīque cañimīrīqūē peticoapu. Bairi roro tāmuorīqūē manīgaro yua,” ī ocajowu busurique.

⁵ Bairo cañocajoro bero, tronopu carui pūame atore bairo īwī: “Yua, nipetiro cañimīrīqūērē cawāma jeto yu ātiwasoaya,” īwī. Bairo ĩyaparori, ĩnemowī tunu: “Yū cañījē carīape cabairīje majū ñiña. Yū cañroarea bairo cabairīee majū ñiña. Bairi yu cañījērē woatuya,” īwī.

⁶ Bairo ĩrī bero, yu pūamerē ñiwī: “Merē nipetiro yu ātipeyo yu paroetaya. Yua, Alfa bairi Omegare bairo caācū yu āniña. Cañijūgorīpūapūna

cañnijūgoatācu carotimasī yu āniña. Tunu bairoa yua yu āniña nipetiro ati amurecōo macāājē to petio joroque caátipau. Bairi ñeme jipiricarore bairo yure cabonetōrārē oco caroa caticōānajē majūrē na yu jogu. Wapa jēniricārō mano na yu jogu. ⁷ Bairi ni ūcū carorije átajere canetōnucāūrē tie caroa cū cacaticōā ninucūpeere cū yu jogu. Bairo cū jori yua, cū Quetiupau Dios yu āniñu. Cū pñame yu macūrē bairo caācū nigūmi. ⁸ Aperā cañuena roquere azufre mena caūrīrapu na yu recōāgu: Aperārē uwirā yure cañroajānapairā, yu yaye quetire carii catūgoena roque peeropu ágarāma. Tunu bairoa caasiapairā, camasārē pajārī majā, roro aperā na rupau mena caátiepepairā, carorije cūmuañe ūnierē caátīanpairā, bairi wericarārē cañroapairā, cañtopairā cūā nipetiro azufre mena caūrīrapu ágarāma. Topu na ūna carorārē na yu recōāgu. Topure áná yua, pñgani cārō carianemorōrē bairo roro tāmuo āninucūgarāma,” ñi quetibujawī Dios.

La nueva Jerusalén

⁹ Bairo Dios yu cū cañquetibujuro bero, ángel jīcāu yu tūpu etawī. Jīcā wāmo peti pñga pēnirō cānacāu jīcā wāmo peti pñga pēnirō cānacā wāme riariquere caátitusaátana ángelea mena macāācū āmi. Cū pñame yutu etari yua, bairo ñiwī: “Tiaya yu mena mai. Cordero nūmo cañnipaore mu ñiñopa,” ñiwī. ¹⁰ Bairo cū cañrō, Espiritu Santo yu cū camasiōrījē jūgori qūēguericarore bairo yu caññarōpu yu caññāata yua, capairi buro ūtā buro, cañmuarī buropu yu necoāmī ángel. Topu capairi macā Jerusalén macā caroa macā majūrē ñiñowī. Dios cū caññajoro, amurecōorū caruiatiata macā caroa macā majū āmu. ¹¹ Ti macā pñame Dios cū caasiyarije mena bñtioro majū asiyabatowu. Caroa ūtāācā caasiyarica cawapapacaricare bairo asiyawu. Ūtā jaspe cawāmecutia caasiyarore bairo asiyawu. Tunu bairoa ēñoorō ñña āmewiyoricarore bairo caroaro tusuri macā majū āmu. ¹² Tunu bairoa ti macārē ēñotarica tūriro cūā pairo amuarī tūriro āmu. Ti macā rupa macārēā ēñota āmejorericarō āmu. To ēñotarico pñame pñga wāmo petiro rupore pñga pēnirō cānacā jopee majū jopeericupu. Ti jopeerire tocānacā jopepñrea jīcāu jeto ángelea majā cotewā. Tunu bairoa tocānacā jopepñrea Israel yepa macāāna pñga wāmo petiro rupore pñga pēnirō cānacā poa caāna cañnijūgoricarā wāmerī tusawu. Jīcāu wāme jeto jīcā jopere woaturique tusawu. ¹³ Bairi yua, atore bairo jopeeri weerique āmu: Muipū cū cawāmuatōre itia jope āmu. Muipū cū carocajārī tua cūārē itia jope āmu. Cawarua jope cūārē itia jope āmu. Bairi ape pñgōā warua jope cūārē itia jopea āmu. ¹⁴ Tunu bairoa ti macā ēñotarica tūrirore cajūgo tutuaripaurire pñga wāmo peti rupore pñga pēnirō cānacā jeto ūtāpārī cūjūgorique āmu. Tipārīpure pñga wāmo peti rupore pñga pēnirō cānacāu jāā, Cordero yarā, cū cabesericarā apóstolea majā wāme tusawu.

¹⁵ Mai, yure caquetibujū ángel pñame jīcāu cōñarīcū oro mena qūēñorīcūrē cūgowī. Tii cōñarīcū mena ti macārē cōñagu āmi. Ti macā jopeeri, ti macā ēñotarica tūriro cūārē cōñagu āmi. ¹⁶ Ti macā baparicānacā pñgōāpua jīcārō tūni esari macā āmu. Bairi cayoarō cūā, caesaro cūā jīcārō tūnia yowaw. Bairi yua, ángel pñame tii cōñarīcū mena cōñawī ti macārē. Bairi dos mil doscientos kilómetros cārō yoaro majū cōñawī. Bairi ti macā cayoarō ti macā cañmuarō, ti macā caesaro cūā jīcārō tūni jeto yoaro cōñawī ángel. ¹⁷ Ti macārē cōñarīcū bero, ti macārē ēñota āmejorerica tūriro cūārē cōñawī. Camasā ati yepa macāāna cōñarīcā wāmei cōñawī. Bairi tore bairo cū cacōñata yua, sesenta y cinco metros cārō majū amuarō āmu ti macā ēñotarico.

¹⁸ Bairi tunu ti macã ãñota ãmejorericaroro puame ãtã caroa jaspe cawãmecutie mena qũenorĩcãrõ ãmu. Ti macã puame caroa majũ oro mena qũenorĩcã macã ãmu. Caroaro majũ ugeri mano ãñoorõrẽ bairo ãña ãmewiyorica macã ãmu. Caroa macã majũ ãmu. ¹⁹⁻²⁰ Bairi tunu ti macã ãñotarica tũrirore cajugotutuarije ãtã caroa majũ mena na cacũjũgorique ãmu. Tocãnacã wãmeruã ãtã rupaa cawapacutie mena wãmagorique ãmu tipaũrire. Atie ãnie caroa ãtã cawapacutie mena wãmagorique ãmu:

Caãnijũgoro ti macã ãñotaricarore cajugotutuario jaspe mena qũenorĩcãrõ ãmu.

Cabero macããtõ cajugotutuario zafiro mena qũenorĩcãrõ ãmu.

Pũgaro bero macããtõ ágata cawãmecutie mena qũenorĩcãrõ ãmu.

Itiario bero macããtõ esmeralda cawãmecutie mena qũenorĩcãrõ ãmu.

Baparicãnacãrõ bero macããtõ ónice cawãmecutie mena qũenorĩcãrõ ãmu.

Jĩcã wãmo peti bero macããtõ cornalina cawãmecutie mena qũenorĩcãrõ ãmu.

Jĩcã wãmo peti jĩcã pẽnirõ bero macããtõ crisólito mena qũenorĩcãrõ ãmu.

Jĩcã wãmo peti puãga pẽnirõ bero macããtõ berilo cawãmecutie mena qũenorĩcãrõ ãmu.

Jĩcã wãmo peti tia pẽnirõ bero macããtõ topacio cawãmecutie mena qũenorĩcãrõ ãmu.

Jĩcã wãmo peti baparicãnacã pẽnirõ bero macããtõ crisoprasa mena qũenorĩcãrõ ãmu.

Puãga wãmo cãrõ peti bero macããtõ jacinto mena qũenorĩcãrõ ãmu.

Bairi yua, catusaro cãã amatista cawãmecutie ãtã mena qũenorĩcãrõ ãmu.

Tore bairo tie wãme ãtã mena ti macã ãñotaricaroro catutuapee puãga wãmo peti ruãpore puãga pẽnirõ cãnacãpuã caãnierẽ qũenojũgoricaroro ãmu. ²¹ Tunu bairoã puãga wãmo peti ruãpore puãga pẽnirõ cãnacã jopeeri majũ caãnie cãã ãtã cawapapacarije perla cawãmecutie mena qũenorĩcã jopeeri ãmu. Tocãnacã jopepũrea tie ãtã perla jĩcã mena qũenorĩcã jopeeri ãmu. Bairi tunu ti macã átãwã caãnimajũrĩwã cãã caroa majũ caasiyarije oro majũ mena qũenorĩcãwã ãmu. Caroaro majũ ugeri mano ãñoorõrẽ bairo ãña ãmewiyoricawã ãmu.

²² Apeyera tunu ti macãpuãre Dios yapaũ ãno santuario mamũ yua. Merẽ Quetiupãu Dios ñe ãnie carũsaecu catutuaũ cã caãno ãmu. Bairi topũre santuario mamũ. Dios catutuaũ ñe ãnie carũsaecu, cã macũ Cordero mena santuarioero bairo caãna merẽ ãnicõãwã topũre. ²³ Bairi tunu ti macã ñe ãnie ruãsaeru. Muipũ ãmũreco macããcũ, o ñami macããcũ ãcũ cãã ti macãrẽ cã cajĩñabusuwopee mamũ. Merẽ Dios cã caasiyabatorije mena jũgori ti macã caroaro jĩcãrõ tãni busuwopeticõãwũ. Tunu bairoã cã macũ Cordero cãã jĩñaworicare bairo caãcũ ti macãrẽ cajĩñawonemou majũ ãmi. ²⁴ Bairi nipetiro camasã poari caãno cãrõ ti ãmũrecoã macããna camasã Dios yarã cã caasiyabatorije mena jũgori ãnimasĩgarãma. Tunu bairoã nipetiro ti yepa macããna quetiuparã reyes ti macãpuã cawapacutie na cacũgorije nipetirijere cã nunigarãma Diore. ²⁵ Tunu bairoã ti macã jopeeri cãã di rãmu ãno bia manigarõ. Pããrĩqũẽ jeto nicõã ninucũgarõ tocãnacã rũmũruã. Ñami roque manigarõ ti macãrẽ yua. ²⁶ Bairi ati yepa macããna cãã nipetiro caroa majũ na cacũgomirĩqũẽ cawapacutiere ti macãpuã nunirãgarãma. Diore cã jogarãma. ²⁷ Dise ãnie carorije macããjẽ roque peeto ãno ti macãpuãre jããmasĩtĩgarõ. Tunu bairoã ni ãcũ ãmerẽ Dios cã cateerije ãnierẽ caãcũ cãã jããmasĩtĩgumi. Caĩtopai, ãtoriquere caãtipai cãã jããmasĩtĩgumi. Dios yarã caãna cacatiãniparã wãmerẽ woaturica tutipũ cawoatuecoricarã jeto ti macãrẽ jããmasĩgarãma. Ti tuti Cordero ya tutipũ cawoatuecoricarã jeto jããmasĩgarãma yua ti macãrẽ.

22

1 Bairo tiere yu caññapetiro bero yua, jicāũ ángel ñiñowĩ ria caugueri maniya majürë. Tiya oco pñame catiñanjë majürë cajoriya ámu. Êñoorörë bairo caroaro majü ñña ámewiyorica ya caroa oco tusuriya ámu. Bairi tiya, Quetiupau Dios bairi Cordero mena na caruiro trono rocare niwitiwu. 2 Tunu bairoa ti macã átwã cañimajüriwã recomacãre tiya ámu. Bairi tiwã recomacãre, ria tãni pñga nũgõã tũpũ cããrë yucũ putinucũwã. Tii pñame catiñanjë majürë cajoricũ ámu. Jicãũ muipũ bero jeto carĩca cãtinucũrĩcũ ámu. Bairo Igu ñiña: Jicã cũmarë pñga wãmo peti rãpore pñga pëñirõ cãnacãni jeto carĩcacũtũ ámu. Bairi tii pũũ cãã ati yepa macããna camasã poarire na catiomasĩrĩqũë ámu. 3 Bairi tunu ti macãpũre carorije áticũrĩcãrõrë bairo caãnie manigarõ. Ti macãpũ Dios, bairi cũ macã Cordero mena na caruiro cãã topũa nigaro. Bairi cũ yarã cũ canetõrĩcãrã cãtũ macããnarë bairo caãna jeto qũĩroagarãma. 4 Na pñame cariapea Diore qũĩñamajũcõãgarãma. Tunu bairoa na riape buire tocãnacãpũna Dios ya wãmerë na riapõapũ woaturicarã nigarãma. 5 Ti macãpũre ñami manigarõ yua. Bairi ti macãrë caãna jĩñaworiquë ñnie, o muipũ ƿmũreco macããcũ ũcũ cũ cajĩñaworije ñnie cããrë boetigarãma. Quetiupau majü caãcũ Dios pñame roque narë jĩñawogũmi. Cũ caasiyabatorije mena na jĩñawogũmi yua. Bairo topũ ãna yua, na pñame Dios mena tocãnacã rũmũa nicõã ninucũgarãma. Na cãã rotimasĩcõã ninucũgarãma tocãnacã rũmũa yua.

La venida de Jesucristo está cerca

6 Cabero ángel ñiwĩ: “Atie yu caĩrĩjë cariapea cabairije majü ñiña. Yu caĩrõrëã bairo cariapea cabaiee majü ñiña. Quetiupau Dios, cũ yarã profeta majõrë caroaro jicãrõ tãni cũ yaye quetire na quetibũjũ masĩõ joroque na caãtinucũũna mũ tũpũ yu joami. Cũ yarã caãna, cũ yaye quetire caquetibũjũ ãninucũrã tãmurĩã cabaiee, cũ caãtipeere na camasĩparore bairo ĩ, yu quetibũjũ rotijoami,” ñiwĩ ángel.

7 Tocãrõã Jesús pñame atore bairo ĩ ocajowĩ: “Tãgopeoya mujãã. ¡Petoaca rũsaya mujãã tũpũ yu caãtĩparo! Yoaro mee yu atĩgũ mujãã tũpũ. Bairi ƿseanirĩ cũ ãmarõ ni ũcũ caroa queti yu caquetibũjũ jãgoyeticũrĩjërë carii catũgõũ. ¡Cariapea cabaieere yu caquetibũjũcũrĩjë ati tutipũ woaturiquere carii catũgõũ ƿseanirĩ cũ ãmarõ!” ĩ ocajowĩ Jesús.

8 Bairi yua, Juan, atie cabaieere yu majũpũa ñiñawũ. Nipetirije atie cũ caĩrĩjërë yu majũpũa yu tũgowũ. Bairo atiere tũgo, ñña, átiri bero tiere yure caĩñõatacũ ángel rãpori tũpũ yua yu etanumuwã, qũĩroagu. 9 Bairo yu caãto ñnarĩ, bairo ñiwĩ ángel: “Tame, tore bairo yure ápericõãña. Yu cãã murëã bairo caãcũ Dios yan cũ paabõjari majõcũ yu ãniña. Tunu bairoa mũ yarã aperã profeta majã Jesús yaye queti cũ caquetibũjũcũrĩqũërë cajãnaenarë bairo yu cãã Dios paabõjari majõcũ yu ãniña. Nipetiro ati tuti woaturique caãnierë carii catũgõũsarãrëã bairo caãcũ yu ãniña yu cãã. Bairi yure ĩroeticõãña. Dios roquere tore bairo qũĩroaya,” ĩ quetibũjũwĩ ángel.

10 Bairo ñi quetibũjũ yaparori bero, ñinemoiwĩ tunu: “Atie caroa queti cabaieere yasioropũ mũ cũëpã. Tie ati tutipũ mũ sawoaturijere yasioropũ mũ cũëpã. Nipetiro camasãrë na mũ quetibũjunetõwã tie queti yoaro mee cabaieere. Merë cõñamajũcõãña ti tutipũ caĩquetibũjũrore bairo cabaiPETI-etapa rũmũ yua. 11 ¡Tame, merë cõñamajũcõãña! Bairi carõn carorije caãcũ, carorijerea cũ átiacãtó. Carõn cañuetie majürë caãcũ cãã bairoa cũ átiacãtó. Apei caroa macããjërë caãtiãninucũũ roque nemojãñurõ caroare cũ átinemoãtó. Tunu bairoa, ‘Dios yan majü yu ãnigũ,’ caĩrĩcũ cãã tocãnacã rũmũa nemojãñurõ Dios cũ caborore bairo cũ áticõã ninucũãmarõ,” ñiwĩ ángel.

12 Bairo ángel yu cũ caïquetibujuro, Jesús puame bairo İroyawĩ: “ıTũgopeoya mujãã! Yoaro mee yu atıgu mujãã tũpu. Caroaro mujãã caاتیانajẽ wapa caroa mujãã yu cajopeere yu jeatımajũcõãgu. Tocãnacãũpũrea caroa wãme o rori wãme mujãã caátajere İnacõñarĩ bero, yu cajopee wapare yu jeatımajũcõãgu. 13 Yũa, Alfa, bairi Omegare bairo caãcũ yu ãniña. Caãnijũgorıpaũpu caãnijũgoatãcũ carotıması yu ãniña. Tunu bairoa yua, yu ãniña nıpetıro atı uũrecoo macããjẽ to petio joroque caátıpaũ,” İ ocajowı Jesús uũrecoõpu.

14 Bairi uşeanırı na ãmarõ noa ũna carorijere áperã caãna. Na jutiire cosewerı uşuerı mánarẽ bairo caãna carorije cawapa cũgoena uşeanırı na ãmarõ. Na ũna roque yucu, Dios yau catırıcu macããjẽrẽ cabõcamasıparã nıgarãma. Tunu bairoa Dios ya macã cawãma macãrẽ jããmasıgarãma. 15 Aperã carorã catũgoñamasıena roque ti macãrẽ jããmasıetıgarãma. Ti macã jũgoyepua tucõãgarãma. Carorije cũmuañe ũnierẽ, na rupau caborore bairo caátıpeparã, camasãrẽ capajıãpairã, werıcarãrẽ caıroapairã, İtopairıquere caborã ãnırı tie jetore caátıanınuccũpairã cũa ti macãrẽ jããmasıetıgarãma.

16 Bairo tunu yu tũgonemowã: “Yu, Jesús, mu tũpu cũ yu joapu ángel yu yaure. Nıpetırıjere yu caquetıbıju rotırıorıjere ñubuerı majã poarıre na mu caquetıbıjunetõõparore bairo İ, cũ yu joapu mu tũpu ángel yu yaure. Yũa, David ãnacũ pãrãmi caãnitũsau yu ãniña. Yũa, cabusuatıpaũ caãno butıoro caasıyau, busurı ñocõrẽ bairo caãcũ yu ãniña,” İwı Jesús.

17 Bairo cũ caırõ bero, Espıritu Santo, bairi Corderore catũgoũsarã Dios yarã cũa bairo İwã: “ıTãmurı tiaya jãã tũpu!” İwã. Bairi aperã noa ũna atıe cũ caırıjẽrẽ carıape catũgorã, “ıTãmurı tiaya jãã tũpu!” qũıña mujãã cũa. Neme jıpirıcarore bairo noa ũna butıoro Diore caborãrẽ caroa catıcõãnajẽ majũrẽ na jogumi. Na carorije wapare na netõõgumi. peeto ũno wapa jẽnırıcãrõ mano na jogumi catırıque majũrẽ.

18 Bairo mujãã, atıe caroa queti cabaipee atı tutı yu cawoaturıjere caroaro majũ tũgõũsaya. Caroaro jıcãrõ tũni majũ asa. Bairı mujããrẽ ñiña: Ni ũcũ rıcaatı atı tutı caırõ netõõjãñurõ buıpearo cũ caquetıbıjunetõõata, Dios roro netõrõ cũ átıgumi. Atı tutıpu roro camasãrẽ cũ caátıpeere caquetıbıjuro netõõjãñurõ nemorõ roro cũ átıpacogumi. 19 Tunu bairoa ni ũcũ atı tutı caquetıbıjırıje caroa queti cabaipee peeto ũnorẽ boetırı cũ cayasioata, yucu catırıque macããjẽrẽ cajorıcu rıcare cũ ugarotıetıgumi. Tunu bairoa atı tutıpu yu caquetıbıjırı macã Dios ya macã majũ cũãrẽ cũ jããrotıetıgumi.

20 Bairı atıe yu cawoaturıjere carıapea yaure caquetıbıju puame bairo İnemoñami: “Bairoa yu baıgu. Yoaro mee yu atıgu mujãã tũpu,” İñami.

Bairı yu puame cũ ñiña Jesure: “Mu caırõrẽ bairoa to baıáto. Yu Quetıpaũ tãmurıã tiaya jãã tũpu,” cũ ñiña.

21 Marı Quetıpaũ Jesús caroa majũrẽ mujãã cũ jonemoáto mujãã nıpetırore. Bairoa to baıáto.